R. BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE V. E. II ROMA
8
50 G
9

8-50 G-9

POLYDORI VERGILII VRBINATIS ANGLICAE HISTORIAE LIBRI VIGINTISEPTEM.

Ab ipso autore postremùm iam recogniti, ádq; amussim, salua tamen historiæ veritate, expoliti.

Indices rerum singularum & vtiles & copiosos, in operis calce adiectos reperies.

SIMON GRYNAEVS LECTORI.

Anglia Bistonio semper gens inclyta Marte,
Quanta, quibúsq; animis nongentos mille per annos
Gesserit, imperium firmans adamante revincto,
Intulerit quoties vicinis gentibus arma,
Seu procul eiecit populantem finibus hostem,
Seu domuit saeuos immania colla tyrannos,
Maxima magnanimùm POLYDORVS *facta virorum*
Præclarè Latia primus canit omnia bucca.

Ioan. S. C. M. C.
Magdeburg. Urbis

BASILEAE,
APVD THOMAM GVARINVM,
ANNO M. D. LXX.

ELOGIVM ANGLICAE HISTORIÆ.

PAVCIS antè annis, Polydorus Vergilius Vrbinas edidit historiam suam Anglicam, in qua primùm arte conficienda, deinde ordine digerenda, deinde oratione vestienda, quanquam & omnium fermè opinionem expectationémque & atq; adeò seipsum superauit: attamen cùm ille in suis de Rerum inventoribus libris demonstrauerit, nullam olim artem quæ futura esset excellétior, intra suum stetisse initium, quòd nihil propè sit simul & inventum & perfectum, ex eo voluit eam ipsam historiam regustare, polire, locupletare, id quod biénio pòst, hoc est, anno M.D.XXXVI primùm, deinde etiam LIIII nauiter fecit, salua tamen ac incolumi illa prisca integritate maiestateq; veritatis historię. Quare optime Lector accipies hoc opus perfectum, quo abhinc sexcentos, vt vetus ille dinumerādi modus vsitatus doctis vsurpetur, annos, non aliud in eo scribendi genere, haud forsitan temerè dices, Latinius elegantiúsq; compositum fuisse: atq; isthuc est tibi testatum, quò posses meritò gaudere seculum nostrū tandem aliquando elocutione Latina passim purè emēdata plenè florere. Quapropter in hac equidem parte vel ipsa Anglia non minus felix censenda est, quòd talem rerum suarum gestarum scriptorem primum habuerit.

AD INVICTISSIMVM ANGLIAE, FRANCIAE, HYBERNIAEque Regem, fidei defensorem, HENRICVM octauum, POLYDORI Vergilij Vrbinatis in Anglicam historiam suam procœmium.

IAM INDE *ab initio rerum humanarum, cunctis mortalibus,* HENRICE *Rex maxime, gloriam virtutis, rerúmque gestarum memoriam perpetuandi commune studium fuit: hinc sanè vrbes conditæ, illíque conditorum nomina impositæ: hinc statuæ repertæ, hinc pyramidũ moles, multáque id genus magnifica opera extructa sunt: hinc item fuere semper, qui non dubitarint patriæ tuẽdæ causa, etiam immaturam oppetere mortem. Ea tamen omnia cùm temporis curriculo partim corruerent, partim obliuione obscurarentur, deinde homines cœperunt & ipsa opera & facinora celebrare literis, quæ vsque eò sempiterna reddiderunt omnia, vt posthea pro se quisque benefacta pariter imitanda, atque malefacta multò diligentissimè declinanda curarit: quando Historia vt hominum laudes loquitur & patefacit, sic dedecora non tacet, neque operit. quæ idcirco ad vitæ institutionem longè vtilissima censetur, quòd alios ob immortalem gloriam consequendam, ad virtutem impellat, alios verò infamiæ metu à vitiis deterreat. Hæc scilicet vna propè res est, quæ ad summam laudem regni tui Angliæ desideranda videbatur: quod cùm rebus omnibus beatissimum sit, eius tamen magnitudo in bene multarum gẽtium ignoratione erat, quòd nulla fermè extaret historia, qua cognoscere liceret, quæ Britannia, quæ nunc Anglia est, soli natura, quæ gentis origo, qui Regum mores, quæ populi generatim vita, quibus artibus à principio tãtum comparatum atque auctum imperium, ad eam adspirasset magnitudinem. Quamvis Beda homo Anglus, ab aduentu Caij Iulij Cæsaris in insulam, vsque ad sua tempora, qui floruit circiter annum salutis humanæ* DCC, *res gestas breui admodum opusculo perstrinxerit: & ante eum, Gildas aliquid lucis attulerit Britannorũ antiquitati: ac de ea post illos, quidam alia prodiderint, quæ etiam nunc tenebris circunfusa dilucere nequeunt: atque ad extremum, nonnulli alij negotium susceperint de rebus in dies propè singulos gestis scribendi. Ii autem confecerunt Annales, in quibus tanta cùm dispositionis, tum orationis omnis ieiunitas inerat, vt meritò viderentur cibus, sicvt aiunt, sine sale: veruntamen tales erant, qui si cum aliarum gentium, cum quibus rerum aliquid Anglis aliquando fuerit, historiis conferrentur, omnino materiam noui operis fabricandi suppeditare possent. Quare percepta, ego, qui me iampridem ad inuestigandas Veterum res dederam, cœpi illos ipsos Anglorum ac aliarum gẽtium annales accuratiùs euoluere, legere, haurire, & exscribere, quæ ad confectionem nouæ historiæ pertinerent. Et quia haudquaquam facile duximus Latinè scribere, atq; vnà scribendi materiam colligere, ea de causa mihi constitui primùm vndecunq; argumentum quãvis rude, nudúmque sumendum, quod postea cùm tempore minùs excluderet, possem scienter ornare, & oratione vestire. Ita nobis ab ouo, vti dicitur, rursus incipiendum fuit, qui hanc tandem aliquando historiam negotio equidem haud paruo contexuimus, quam ex eo, Anglicam*

appellare libuit, quòd tale hodie est maioris partis insulæ nomen, & eius imperium longè maximum. Cæterùm historia vt non exiguo tempore absoluitur, ita iam absoluta atque divulgata, non vno item momento fidem, gratiam, autoritatem sibi colligit, apud eum præsertim populum, cuius res gestæ perdiu in occulto fuerint. Nam sic áccidit, vt permulta interim de auis audiant nepotes, eáque à nepotibus divulgata, licet senum somnia sint, credantur. Ex quo, si quis scribendo illa prætermiserit, bone Deus, quantum populi sermone vapulabit? Verùm cùm postea quis legerit, (legerit aũt vnusquisque, quem patriæ decus ac honor delectabit) & rerum causas, temporum rationes, facta, dictáque maiorum nouerit, tum velit nolit adducetur, vt nouam historiam probet, laudet, in cœlum ferat. Ita tempus & ratio vni alteríve rei autoritatem facit. Tale quid nostræ Anglicæ historiæ vsu venturum non sanè ambigimus: mirabitur enim fortasse Anglus, faciet idem Scotus, atque Francus, cùm non parum multa in ea viderint, contrà quàm vulgò dicerentur: & alia, quæ eorum scriptores non attigerint, aut aliter prodiderint. Sed cum illam reguſtarint, dubio procul intelligent aniles fabulas minimè cum vero consentire, & amorem patriæ suos interdum autores spoliasse iudicio, priuasse intelligentia, orbasse sensibus: id quod in nos cadere non potuit, qui proinde nullius auribus inseruiuimus: & demùm cognita veritate, non poterunt non probare historiam sancte & syncerè confectam. Et istud in primis tu potentissime Rex, vnà cum omnibus tuis generatim Anglis, æquabiliter, si pro tua gratia, grauitate, & sapientia facere non grauabere, (non grauaberis autem confido) tum mihi profecto tot annorum, quos in hoc scribendo opere consumpsi, laboris fructum amplissimum accepisse videbor. Quapropter minùs dubitaui ipsum opus primùm omnium tuæ subiicere censuræ, cùm præsertim tu rectum omnino gestarum rerum æquè vt gerendarum scias iudicium facere, quippe qui ad imperium & iustitiam natus, magna præditus es prudentia, literísque pariter diuinis atque humanis apprimè eruditus, cunctas bonas calles artes. Ac ita tua singulari virtute non modo eorum Principum qui hodie sunt, gloriam, verumetiam omnis antiquitatis memoriam facile superas. Atqui & in ista historia aliquid erit, quo haud mediocriter delecteris, quando ex ea cognoscas licebit instituta tuorum, quibus vsque ab origine gentis, iuxtà priuatis atque publicis rebus sit continenter consultum. Vale. Londini, mense Augusto,

M D XXXIII.

Poly-

POLYDORI VERGILII VRBINATIS ANGLICAE HISTORIÆ LIBER PRIMVS.

BRITANNIA omnis, quæ hodie Anglia & Scotia duplici nomine appellatur, insula in Oceano contra Gallicum litus posita, diuiditur in partes quatuor: quarum vnam incolunt Angli, aliam Scoti, tertiam Vualli, quartam Cornubienses. Hi omnes vel lingua, vel moribus seu institutis inter se differunt. Anglia ab Anglis, qui eam occupauerant, ita nuncupata, pars longè maxima, in nouem & triginta diuisa est conventus, quos vocant comitatus: ex quibus, decem, Cantium, Suthsexia, Surra, Suthantonensis, Bercheria, Vuilceria, Dorcestria, Somersetus, Deuonia, & Cornubia, primam insulæ partem continent, quæ ad meridiem vergens, inter Thamesim & mare intercedit. Deinde vsque ad Trentam amnem, qui per mediam labitur Angliam, sexdecim ponuntur comitatus: quorum sex superiores ad ortum solis sunt, Essexia, Midelsexia, Hertefordiensis, Suthfolchia, Northfolchia, Cantabrigiensis: decem posteriores magis mediterranei, Bedfordiensis, Huntyngtona, Buchyngamiensis, Oxoniensis, (tametsi huius pars citra Thamesim producitur) Northãtonensis, Rotelandia, Lecestrensis, Notyngamiensis, Varuicensis, & Lincolnienſis. Post hos, sunt sex, qui ad Vualliam, occidentémque solem spectant, Gloceſtrenſis, Herefordenſis, Vigornienſis, Salopienſis, Staffordienſis, & Ceſtrenſis. Circa regionis vmbilicum sequitur Darbienſis, inde Eboracenſis, Lãcaſtrenſis, & Cumbria, ad læuam in occidentem versus, ac Vueſthumbria: at contrà Dunelmenſis, atque Northumbria, hæc ad aquilonem conversa, ad agrum Scoticum pertinet. Hi comitatus in septendecim diuisi sunt pontificales iurisdictiones, quas Græcè dicunt diœceſes, quæ ab iis ita terminantur: Cantuarienſis enim diœceſis vnà cum Roffenſi, siue Roceſtrenſi, complectitur Cantium comitatum in primis. Londinenſis Eſſexiam, Midelsexiam, partémque Hertefordienſis, Ciceſtrenſis Suthsexiam. Vintonienſis Suthantonenſem, Surram, & Vectam

insulam. Sarisberiensis Dorcestriam, Bercheriam, atque Vuilceriam. Exoniensis Deuoniam & Cornubiam. Bathoniensis & Vuellensis simul coniunctæ, Somersetum. Vigornienſis Gloceſtrenſem, Vigornienſem, & partem Varuicenſis. Hereſordenſis partem Salopienſis, ac Hereſordenſem. Conuentrenſis & Lichefildenſis vnà copulatæ, Ceſtrenſem, Staffordienſem, Derbienſem, atque reliquam partem Varuicenſis, & Salopienſis, ac Lancaſtrenſis partem, quæ pertinet ad Repillum fluuium. Lincolnienſem omnium maximam octo terminant comitatus, qui inter Thameſim & Humbrum interiacent, hoc eſt, Lincolnienſis, Northantonenſis, Leceſtrenſis, Rotelandia, Huntyngtona, Bedfordienſis, Buchyngamienſis, Oxonienſis, ac pars reliqua Hertefordienſis. Elyenſem Cantabrigienſis, ipſáque Elys inſula. Nordouicenſem Suthfolchia, atque Northfolchia. Et hæc prouincia Cantuarienſis archiepiſcopi, qui totius Angliæ eſt primas, cum Vuallia, quæ quatuor habet diœceſes, vt infrà dicetur. Item Eboracẽſis diœceſis Notyngamienſem, Eboracenſem, & partem Lancaſtrenſis: Dunelmenſis ipſum Dunelmenſem atque Northumbriam: Carliolenſis verò Cumbriam, Vueſthumbriámque continet. Atque iſta altera prouincia, Eboracenſis archiepiſcopi, qui & Angliæ primas eſt, ac etiam totius Scotiæ diutiſsimè fuit, quemadmodum alibi dicemus. At eiuſmodi diœceſes ab vrbibus nominantur, in quibus ſedes ipſæ pontificales ſunt locatæ, quarum princeps eſt Londinum, vbi idcirco à principio archiepiſcopi ſedes fuit: ſed de eius translatione ad Cantuariam vrbem Cantij, loco perappoſito alibi demonſtrabitur: nam Londinum in Midelſexia comitatu ſitum eſt, ad ſeptentrionalem ripam Thameſis. Is fluuius amœniſsimus oritur parum ſupra Vinchelcombiam vicum, paſsimque fluentis auctus primùm Oxonium, deinde mira lenitate Londinum ipſum alluit, in Oceanúmque Gallicum erumpit, immani exceptus eius maris æſtu, qui bis viginti quatuor horarum ſpatio, fluit, atque refluit, amplius ſexaginta paſſuum millibus, permagno mortalium commodo, quòd res venales per eum facilè ad vrbem vehuntur. In eo eſt pons Londini lapideus, opus certè mirabile: etenim viginti ſtant ex lapide quadrato pilæ, altæ pedes ſexaginta, latæ triginta, diſtántque inter ſe, circiter pedes viginti, fornicibus iunctæ. Suprà vtrinque domus ſunt ita poſitæ, vt perpetuus fermè vicus, non pons eſſe videatur. Hanc autem Angliam primam Britanniæ partem ab ortu & auſtro, Oceanus: ab occaſu ſolis, Vualliæ & Cornubiæ fines: à ſeptentrione, Tueda flumen, quod flumen diſcriminat Anglos à Scotis, terminat. Hîc ad Tuedam, finitur omnis eius longitudo, quæ à litore, quod contra meridiem eſt, incipit, & illuc vſque producitur, circiter millia paſſuum tercentum viginti. Iſta præ aliis felix citra Humbrum flumen: nam vltrà montoſior eſt: quanquam à longè proſpicientibus admodum plana videtur, attamen frequentes colles habet, & illos quidem magna ex parte, nullis arboribus veſtitos, amœniſsimáſque valles, in quibus homines præſertim nobiles domicilia habent,

habent, qui more ſuo pervetuſto, non vrbes, ſed vallium & fluminum propinquitates petunt, vicatímque habitant, vitandi, opinor, vehementiores ventorum flatus cauſa, quòd inſula ſuapte natura ventoſa ſit. Vnde fit, vt agreſtes ex nobilitatis commercio, cùm illa ruri habitet, vrbanos paſsim imbibant mores, ac ciuitates minùs ſint celebres. Humbrus autem parum cis Eboracum ortus, in auſtrum ſtatim converſus, inde in orientem ſolem curſum tenet, in Oceanúmque ſeſe immittit, auctus in primis Duno, & Trenta. Hic haud longè à Staffordia, fontem habet, qui peragrato Derbienſi ac Leceſtrenſi agro, Lichefildiam & Notyngamiam alluens ad dextram fluit, ille verò ad ſiniſtram. Ita Trenta & Dunus ambo inſulam faciunt, quæ Auxolmea vocatur, ac inde coniuncti citra Kyngeſtonum oppidum, quod Hullum appellant, mercatorum conventu celebre, influunt in ipſum Humbrum, quò ex Gallia, Germania, Dacia, æquè commodus ac tutus eſt acceſſus. Terra verò frugifera, pecore maximè abvndans. Quo fit, vt Angli quaſi plures pecuarij, quàm aratores ſint, quòd magis fermè pabulo quàm aruo colendo ſtudeant, ſic vt tertia propemodum terræ pars tantùm pecori, aut ceruis, damis, capreolis, nam & ij quoque in ea parte ſunt, quæ ad ſeptentrionem eſt, cuniculíſve nutriendis relicta ſit inculta: quippe paſsim ſunt eiuſmodi ferarum viuaria, ſeu roboraria, quòd lignis roboreis ſint clauſa: vnde multa venatio, qua ſe nobiles cum primis exercent. Atque hæc prima Britanniæ pars, vt ne longum faciam, quando de eius ſitu infrà, & paſsim toto opere plura appoſitè dicemus.

Scotia altera Britanniæ pars (de qua hoc loco fuſiùs dicendum duxi, quòd deinceps nihil eſſet, quod de eius ſitu mentio fieret) à Grampio olim monte incipiebat, ad extremum limitem in ſeptentrionem producta: ſed poſt deletos Pictos, ad Tuedam flumen, interdum vſque ad Tinam patebat, ita belli fortuna, vt cuncta alia, variante. Igitur eius longitudo à Tueda, ad vltimum limitem, exiſtimatur eſſe CCCCLXXX millium paſſuum. Sed quòd Scotia longior Anglia, hoc anguſtior, quia in cuneum deſinit. Grampius enim mons informis & aſper, de quo vel Tacitus in Iulij Agricolæ vita meminit, per mediam Scotiam, à Germanico litore, id eſt, ab oſtio Deæ fluminis, ad Hybernicum excurrit, vſque ad lacum, quem vocant Lomundum, qui eam oram, ac montem ipſum interiacet. Secundum Tuedam, qui parum vltra Roxburgum, ex monticulo ortus, Germanico miſcetur Oceano, à meridie, regio ſequitur, quam appellant Merchiam, hoc eſt, Anglorum Scotorúmque regni terminum. Hanc à Northumbria vltima Angliæ regione, quæ ad Oceanum ſpectat Germanicum, Tueda ſeparat, cuius princeps oppidum eſt Beruicum, quod memoria noſtra Anglus tenet. Hoc quondam Ordolucarum oppidum fuiſſe dixerim. Ab occidente verò Scotiæ limes aliquando Cumbria fuit, quam ab Annandia valle diſcriminat Solueus amnis. Inter has duas regiones, mons Cheuiota interiùs eminet. Finitima Merchiæ eſt Pictlandia, hoc eſt, Pictorum terra, nunc Laudonia nuncupata, quæ ad orientem ſolem vergit, admodum montoſa, nulliſque fermè arboribus veſtita. Oppida in ea celeberrima Doumbar, Hadintona, Letha, Norhberuicum, & Edinburgum regia ſedes, ibi Puellarum caſtellum arx multò firmiſſima. Hanc irrigat Forthea flumen, quod dum in Germanicum fertur Ocea-

num, ingentia efficit æstuaria, mare Scoticum vulgò dicta: in quibus præter alias, insula est diuo Columbæ sacra, nomine Aemonia. Id rursus flumen diuidit à Laudonia, regionem proximam rerum omnium fertilem, Fifam vulgus nominat, in qua permulta sunt oppida, Doufermilis, Cuprum: sed illud egregium Fanum Andreæ, gymnasio celebri, ac sede archiepiscopi totius Scotiæ primatis, nobile. Contrà ad Hybernicam oram, septentrionem versus, Nidisdalia, à flumine quo alluitur ita appellata, vbi oppida in primis munita Douglassum, & Doufreium. Ad meridiem adhæret Gallouidia, pabulo pecoris quàm tritico melior: ibi Candida casa, templúmque pervetustum diuo Niniano sacrum, ac episcopali sede ornatum. In eo tractu propter Victonam oppidum, est lacus miræ naturæ, quòd altera pars hyeme gelu cogatur, altera non item. Inde Caricta, clara quondam Carictonio oppido, vnde fortasse nomen habet. Supra Carictam, Elgouia (ita Ptolemæus vocat) ad occidentem, Oceanum attingit: in ea lacus Lomundus admodum amplus, quippe qui plures in se continet insulas, ad radices Grampij montis situs: à quo haud plus octo milliariis, abest Doumbritonum castellum, vbi loci Bodotria flumen, quod Leuinus nunc dicitur, intrat in Glotam amnem: de quo postea plura. At longo spatio citra Grampium, Taus flumen totius Scotiæ maximum ex lacu cui idem est nomen, oritur, quod per Atholiam & Calydoniam labens, multa alluit loca, & cum primis Perthum oppidum, quod aliò translatum, nunc Fanum Ioannis nominatur: ac postremò prope Deidonũ, olim Alectum dictum, in mare Germanicum erumpit, ad ostiúmque efficit æstuaria longè maxima, de quibus Tacitus mentionem facit. Contra Taum Angusia est, à quo irrigatur regio lęta, ac à Fisa dirimitur. Huic ad aquilonem vicina Atholia, cùm aquis, tum vbertate terræ non infeliciſsima. Ex altera parte Argatelia sese ostendit, quæ lacubus plena, magis pabuli quàm frugum copiam suppeditat, cuius ora extrema vsque eò ad Hyberniam porrigitur, vt vix millia passuum XVI ab ea distet: vbi promontorium, quod Terræcaput vocant. Hanc olim maritimam oram Silures latè tenuisse, testatur Plinius libro quarto, cùm de Hybernia loquitur, ita scribens: Super eam hæc sita abest breuissimo transitu à Silurum gente XX millia passuum. Inter hanc & Elgouiam, ad occasum solis, iacet Sterlyngius ager, ab oppido eo loci sito ita nuncupatus. Hîc Calydonia sylua ex látere occidentis incipiebat, quæ latè longéque introrsus diffundebatur. Gignit ea sylua boues candidos, instar leonum iubatos, qui adeò feri sunt, vt domari non possint: sed quia caro grata palato humano est, ferunt omne penè eorum genus extinctum. Item ibi Calydonium castrum, ad Taum situm, quod Doucheldinum dicitur. Ex monticulo eius sylvæ oritur Glota, qui in Hybernicum Oceanum lato illabitur alueo: nã radicibus montis Grampij quasi repulsus, ac in austrum versus immani excipitur maris æstu, sic, vt (teste Tacito) Romanis visa sit vltrà, alia esse insula. Ab eo amne Glotævallis nomen invenit, quam ille perfluit, in qua est vrbs nomine Glasguensis, academia nobilis. Rursus ad orientem solem iungitur Angusiæ regio & ipsa maritima Mernia, in qua Fordunum oppidum situ valde communito, celebre diui Palladij Scotorum apostoli reliquiis. Ex eodem látere Marria est insignis vrbe Aberdonia, inter duos sita fluuios, Donam, & Deam, quæ vel gymnasio illustratur. Deinde Morouia sequit, quam

duo

duo ſepiunt inclyta flumina,Neſſa & Spea. Ad huius oſtium, ſitum eſt Elgis oppidum:circa verò illius ripas, immenſæ ſunt ſyluæ omnis ferarum generis plenæ. Item lacus quem Spinam dicunt,olorum copia refertus. Intus verò mediterraneam partem latè continet Roſsia, ad extremum angulum protenſa, quippe quæ vtrunq; attingit Oceanum, & quò magis ad orientem pertinet, hoc cultior eſt. In ea ſinus eſt maris,ſic interdũ nauigantibus peropportunus, vt Salutis portus vulgò vocitetur. oppidum, Thana. Terminus autem inſulæ perbreuis eſt, nam in cuneum deſinens vix XXX paſſuum millibus patet, qui tribus munitus promontoriis quaſi arcibus, magnos ab ſe Oceani impetus continenter arcet,& duobus cinctus ſinibus, quos ipſa includũt promontoria, aditus habet, in quos placidas recipit vndas. Hodie eam terræ anguſtiam Cathaneſiam vocant,ad Deucalidonicum mare converſam. Hæc particulatim.

At terra Scotia paſsim portus habet tutos, & aditus marinis aquis perviòs, item lacus, paludes, fluuios, fontes longè pleniſsimos piſcibus, necnon montes,& in ſummo montium æquatam agri planitiem, pecoris pabulum vberrimè ſuppeditantem,ſyluáſque feris plurimùm abvndantes. Quorum illa locorum cõmoditatibus etiam ſuſtẽtata, minus vnquam devinci potuit, cùm ad ſyluas & paludes præſtò vbiq; gentium ſit profugium, & ad famem tolerandam,ferinæ carnis atq; piſciũ paſtus. Circum Scotiam, in Hybernico marí ſunt ampliùs quadraginta inſulæ,à Plinio Britanniæ dictæ, quas alij Meuanias,alij Hebrides appellant. Harum plures in longitudinem, minimum patent millia paſſuum XXX,in latitudinẽ verò haud plus XII. In iis Iona eſt,veterum Scotorum regum ſepulchris clara. Incolæ autem omnes Hybernicè loquuntur,id quod declarat eos ab Hybernis originem ducere. Vltra Scotiam,ſeptentrionẽ verſus, Orchades inſulæ ſunt numerò, autore Ptolemæo, XXX,partim in Deucalidonico,partim in Germanico ſitç Oceano: quarum caput vocant Pamoniam,quòd in ea locata ſit epiſcopalis ſedes: quæ ſub Scoti regis imperio ſunt. Inſulani lingua vtuntur Gothica,quod arguit eos à Germanis oriundos. Statura ſunt procera, ſemper ſano fermè corpore pariter atq; mente:quo fit, vt multò longiſsimã degant ætatem, etſi piſcibus vtplurimùm victitant:nam terra continuo propemodum frigore obſita, multis in locis vix frumentum fert,arborem verò penè nullam. Poſt Orchades Thule eſt,quam nunc Ilam dicunt. Ab ea vnius diei nauigatione, vt ait Plinius, mare concretum,in quo Islandia eſt,ad quam etiam nunc mercatores noſtri piſces emendi piſcandíq; cauſa,in ſingulos annos,æſtate commeant. & quia in Arcton verſus vltima eſt,idcirco ſunt, qui eam Thulen eſſe arbitrentur. Et hæc dicere habui de Scotiæ ſitu:nunc de natura & moribus gentis.

Scoti qui auſtralem incolunt partem multò meliorem, benè morati ſunt, & vt humaniores lingua vtuntur Anglica:& cùm raræ hîc ſyluæ, ignem faciunt ex lapide nigro, quem ex terra effodiunt. Alteram aquilonarẽ ac montoſam tenet genus hominum lõgè duriſsimum ac aſperũ,qui Sylueſtres dicuntur:hi ſago & interiore tunica Hybernico more,tincta croco amiciuntur, nudíſque genu tenus tibiis,incedunt. Arma ſunt arcus & ſagittæ, cum enſe admodum lato,& pugione vna tantùm ex parte acuto. Omnes Hybernicè loquuntur:quorum victus in piſcibus,lacte,caſeo,& carne cõſiſtit:quapropter

magnum pecoris numerum habent. Differunt ab Anglis Scoti legibus, & institutis, quia isti Ciuile ius vsurpant, vti cæteræ fermè gentes: illi verò, quemadmodum infrà demonstrabitur, Municipale tantùm habent. Quædam alia non dissimilia sunt: lingua, sicvt dictũ est, eadẽ: idem habitus corporũ, eadem in bello ferocia, ac nobilitati idem à pueris venandi studium. Domicilia ruri angusta, stramentis aut palustri arundine tecta, in quibus ipsi pariter ac pecora velvti in stabulis manent. Oppida, extra Fanum Ioannis, nullis cincta muris, sic, vt illud animorum magnitudini assignandum censere posses, quòd omne vitæ præsidiũ in sola corporis virtute ponãt. Valent itẽ ingenio, id quod doctrina declarat: nam ad quancunque se applicant artem, in ea facilè proficiunt. At quibus socordia, pigritia, inertia cordi est, ij apprimè laboris fugientes, etiam in summa egestate, nobilitatẽ iactitant, perinde quasi ingenuo homini honestius sit egere, quàm sese in arte aliqua vnde victum quærat, exercere. Cæterùm Scoti pñ religionis cultores generatim habentur.

Vuallia tertia pars insulæ iuxta vmbilicum Angliæ, ad læuam iacet, quæ instar sinus, quasi peninsula intra Oceanum, excurrit, à quo circunquaq; cingitur, præterq̃ ab ortu, vbi Sabrina flumine terminatur, quod Vuallos ab Anglis separat. Quamvis nonnulli recentiores sint scriptores, qui ponãt Herefordiam vrbem terminum, vti suprà diximus, inter Vualliam & Angliam, velintq; Vualliam initium capere apud oppidũ, quod Chepstollium vocant, vbi loci amnis nomine Veius, Luggo fluuio auctus, ac Herefordiã præterlabens in mare influit. Is in parte Vualliæ mediterranea, ex eodẽ monte, haud scio an ex eodem etiam fonte, atq; Sabrina, oritur, quem Corn. Tacitus, sicvt alibi ostendemus, Antonam appellat. Nam illuc vsque pertinet ingens maris brachium, quod ab occidente terram intrans, ad dextram Cornubiam, ad lævam Vualliam abluit. Quam quidem topographiam etsi recentiorem, sequi non piget. Igitur Vuallia à Chepstollio oppido, vbi initium sumit, recta ferè linea, parum supra Salopiam, vsq; Cestriam oppidũ, septentrionẽ versus extenditur. In hanc Britannos illos, qui post amissam patriã ex cædibus superfuerant, se ad extremum recepisse memorię proditũ est, illícq; partim montiũ, partim sylvestrium locorũ ac paludũ, è quibus ea regio maximè constat, perfugio, tutas sedes sibi locasse, quas etiam nunc tenent. Hanc terram deinde Angli Vualliã, & ipsos Britannos eius incolas homines Vuallos dixerunt: nam apud Germanos Vuallsman, significatur peregrinus, incola, hospes, advena homo, hoc est, qui aliam à Germanis habeat linguam: Vuall enim eorum lingua vocatur externus, qualis est Italus, vel Gallus, qui lingua differunt à Germanis: Man verò, homo nuncupatur. Angli igitur Germaniæ populi Britannia potiti, Britannos qui ex eo patriæ excidio evaserant, patrio more appellarunt Vuallos, quòd aliam ac ipsi haberent linguã: & ipsam terram quam habitabant, Vualliam: quod nomen deinde tam genti q̃ terræ remansit. Ita Britanni cum regno, nomen amiserunt. Hæc est vera Vuallici nominis ratio & origo, quam ante me, quod sciam, nemo homo cõperit. Qui verò illud nomẽ à rege, siue illorũ regina ita appellata, sumptũ tradũt, haud dubiè hallucinantur. Regio agrum habet oræ maritimæ & aliorũ locorũ vbi planicies est, fertilissimũ, qui cùm pecori herbæ tum hominibus frugũ permagnã suppeditat copiã, at alibi magna ex parte sterilẽ, ac minùs fructuosum, propterea quòd

cultione

cultione caret: vnde fit, vt agreſtes vitam duriter degant, qui panem auenaceum edunt, atq; lac aquæ admiſtum ſerúmq; bibũt. Sunt oppida plura, cum arcibus munitiſsimis: & diœceſes epiſcopales numero quatuor, ſi Hereſordenſis in Anglia, vt oſtenſum eſt, ſecundum deſcriptionem recentium, ponatur. Primus epiſcopatus eſt Meneuenſis, à Meneua dictus. Hanc hodie vocant Fanum Dauid: vrbs quidem antiqua eſt, & in litore ſita, quod cõtra Hyberniam inſulam ad occidentem ſpectat. Alter Laudauenſis, tertius Bangorienſis, & quartus Aſſauẽſis: qui omnes Cantuarienſi archiepiſcopo ſubſunt. Vualli linguã habent diuerſam ab Anglis, quam ipſi qui ad Troianã ſtirpem ſui generis ſeriem referunt, partim Troianam, partim & Græcam ſapere vetuſtatem aiunt: verùm qualiſcunq; ſit, non æquè ſuauiter mollitérq; Vualli, atq; Angli linguam ſuam pronuntiant, eò quòd illi, credo, magis prope gutur loquantur, contrà iſti Latinos rectè imitantes, parum intra labia vocem exprimant, quæ audientibus ſuauem reddit ſonum. De Vuallia tertia Britanniæ parte hæc pauca habui dicere.

Sequitur quarta & vltima pars, quam Cornubiam appellant. Hæc ab eo látere inſulæ incipit, quod vergit ad Hiſpaniam, atque occidentem ſolem, & in orientem verſus patet millia paſſuum X C, parúmq; vltra Fanum Germani extenditur, qui quidem pagus eſt ad dexteram in litore valde celebris, vbi loci eius maxima latitudo eſt X X millium paſſuum. Nam hæc particula terræ ad dexteram litore Oceani, ad læuam, illo brachio maris, quod, vt diximus, terram intrat, vſque Chepſtollium, diſtringitur, & formam cornu accipiens primò anguſta, deinde latior excurrit, parum vltra ipſum Germani Fanum. Ab oriente finitima eſt Angliæ, ab occaſu auſtro, & ſeptentrione Oceanum circunfluum habet. Terra admodum ſterilis, fructum magis ex cultorum induſtria, quàm ex ſua bonitate præbet: ſed fert vberiùs plumbum nigrum & album, hoc eſt, ſtannum, in quo effodiendo maximè conſiſtit vita incolarum. In ſola hac inſulæ parte, etiam ad hoc tempus perdurat natio Britannorum, quæ à principio ex Galliis advecta inſulam occuparat, ſi illis credimus, qui, vt infrà oſtendetur, memoriæ prodiderunt, ex Armoricis ciuitatibus primos Britanniç habitatores eſſe oriundos. Huius rei argumentum eſt, quòd qui Cornubiam incolunt, eandem habent linguam, atq; vtuntnr etiam nunc in Galliis illi, inter Britannos, quos Britones Britonantes vocitant. Facit etiam fidem antiquiſsimus Annalium codex, in quo inveni ſcriptum, non Cornubia, ſed Cornugallia, vt inde compoſitum ſit nomen, à cornu, cuius, vti demonſtrauimus, hæc regio formam habet, & à Gallia, à qua primos accepiſſet incolas: cuius quidem nominis ratio neutiquam diſplicet. Lingua autem ipſa longè diuerſa eſt ab Anglica, cum Vuallica verò nonnihil affinitatis habet: quoniam multa ſunt rerum vocabula in vtraque lingua communia. Illud tamen intereſt, quòd loquente Vallo, Cornubienſis homo magis multa verba, quàm totam eius ſermonis elocutionem percipit. Quo manifeſtum fit hos tres populos perinde inter ſe non intelligere, ac Scotos meridianos à ſeptentrionalibus lingua differre, ſuprà oſtendimus: id porrò, quod admiratione dignum cenſeri poteſt, vt in vna atque eadem inſula, tanta ſit linguarum varietas. Cornubia, ſiue Cornugallia Exonienſis eſt diœceſeos, quæ olim digna fuit, vt in quarta inſulæ parte haberetur, cùm propter diſſimilitu-

dinem linguæ, tum quòd primos eius habitatores accepiſſet, vt dictum eſt. Poſtea Normani, qui regnum de integro conſtituerunt, Cornubiam in comitatibus eſſe voluëre. Hæc particulatim de diuiſione Britanniæ, priùs proponere placuit, vt eius corpus per membra iam penè cognitum quale eſſet, faciliùs deinde demonſtraremus: quod huiuſmodi eſt:

Formam totius Britanniæ triquetram, hoc eſt, triangularẽ eſſe liquidò liquet, quippe quæ tres habet angulos, triáq; latera: Quorum laterum duo, alterum, id eſt, quod ad ortum, alterũ quod ad occaſum ſpectat, in ſeptentrionem vtrinq; procurrentia longiſsima ſunt. Tertiũ latus quod ad meridiem vergit, longè illis breuius eſt, quia inſula multò magis longa eſt, quàm lata: & vt illa eius longitudinẽ, ſic hoc latitudinem, vti infrà oſtendetur, ſequitur, vbi loci ipſa inſula lata incipit, & aquilonẽ verſus anguſta deſinit: cuius primus & dexter angulus cõtra orientẽ ſolem eſt in Cantio, ad Douerũ, & Sanduicũ portum, vnde eſt tranſmiſſus X X X millium paſſuũ, in Galliam, ad Caletum, aut Bononiã, oppida litoris Gallici, inter ſe milliaria viginti diſtantia, quò naues ferè omnes accedunt. Hîc ad Caletum oppidum, ſiue ad Bononiam, vti vulgi opinio fert, Icius eſt portus, cui hodie idem fermè atq; oppido nomen manet: nam Calicius portus dicitur, vt nomen ex oppido Caleto, cui adiacet, auctum videatur. Vbi etiã haud vno vel altero procul ab oppido, olim fuerat Geſſoriacus pagus, teſte Plin. lib. iiij cap. xvij, ad quem Claudius Cæſar, vti Tranquillus ait, ex Maſsilia contendit, vt inde in Britanniam tranſmitteret: quod fidem facit, ex eo pago perinde tranſitũ in inſulam id temporis fuiſſe, vt nunc quoq; eſt è Bononia oppido non vtiq; pervetuſto. Sed ad rem. Ab hoc angulo latus inſulæ, quod cõtra Galliam eſt, excurrit ad tertiũ angulum in ſeptentrionem verſus, qui in Scotia eſt, & ad Germaniam ſpectat, cui parti nulla eſt obiecta terra, vbi loci inſula velvt in cuneum attenuatur, in iſtiuſmodi angulum. Litus aũt huius lateris admodum importuoſum, cuius longitudo eſt circiter millia paſſuum D C C. Rurſus ab iſto primo angulo Cãtiano, alterum & cõtiguũ latus, quod ad meridiem vergit, contra occidentẽ protenditur, vſq; ad alterum angulum, qui in læua parte inſulæ ſitus, extremo Cornubiæ litore terminatur. Hoc latus eſt quaſi frons & facies totius inſulæ, quæ per hunc tractum, paſsis ad vtrunque angulum brachiis, latum pectus oſtentat, nanque hîc latiſsima eſt, quippe quod à Douero, vſq; ad Fani Michaëlis promontorium, quod in vltimo Cornubiæ litore imminet, eſſe in longitudinem millia paſſuum C C C arbitrantur: quo in látere frequentes ac celeberrimi ſunt portus, tutiſsimæq; nauium ſtationes. Poſtremò ab hoc læuo & altero angulo, tertium latus incipit, quod ad Hiſpaniam, occidentémq; ſolem vergit, qua ex parte Hybernia eſt, inter Britanniam & Hiſpaniam ſita, atque per curuum reflexúmq; litus, propter Vualliam, quæ intereſt, extenditur ad ipſum tertiũ angulum, in aquilonem verſus, ſpatio D C C C millium paſſuum, vbi loci finitur inſula: vltrà perpetuus eſt Oceanus. In eiuſmodi látere portus tutiſsimi ſunt, & inde tranſitus in Hyberniam, ad vnius diei nauigationem: ſed breuior ex Vuallia, ad Vatfordiam oppidum Hyberniæ maritimum, eſt, pari ſpatio, atq; ex Douero, Caletum, vel eo paulò plus: ſed multò breuiſsimus ex Scotia, vti ſuprà oſtendimus. Ab hoc angulo vltimo vſq; Antonum, quod eſt oppidum maritimum cum portu eodem nomine nuncupato, con-

tra meridiem, & idcirco Suthantonum vocant, nam Suth meridies Anglicè dicitur, inter Cantianum & Cornubienſem angulos, omnem inſulæ longitudinem recta linea metiuntur, dicúntq; eſſe D C C C milliariorum, ſicvt latitudo ex Menevia ſiue Fano Dauid, vſq; ad pagum, quem Hyermuthum vocant, qui eſt in extrema parte inſulæ, quæ ad orientem ſolem ſpectat. conficitur ſpatio millium paſſuum C C. nam inſula, vt demonſtratum eſt, lata ac patens eſt in latere auſtrali, quod poſuimus pro eius fronte, hoc eſt, initio, & deſinit in anguſtum. Ita circuitus omnis inſulæ conſtat non amplius octies decies centenis millibus paſſuum, atque ſic minus ducentis milliariis, quàm Cæſar ſupputarat.

Sunt circa Britanniam complures paruæ inſulæ, vti ſuprà dictum eſt, & in iis duæ quàm celebres, tenui freto ab ea diſtinctæ, inter ſe ferè magnitudine pares: vna appellat̃ Vectis ſiue Vecta, cõtra meridianũ Britanniæ litus, à quo minimum diſtat circiter quatuor, alibi verò ſeptem, alibi X I I paſſuum milliũ intervallo. Formam eius ſcriptores antiquiſsimi ouo ſimilẽ tradunt: nam ab ortu, occaſum verſus, oblongior eſt, ſpatio X X X millium paſſuum: latitudine verò ab auſtro, in aquilonem verſus, vix duodecim cõplet. Habitatores habet Anglos, & illos quidẽ frequentes, ac Vintonienſis eſt diœceſis. Hanc olim Veſpaſianus miſſus in Britanniã à Claudio Imperatore, primus in ditionem Romanã redegit. Altera eſt Mona inſula nominatiſsima, quam mutatione vnius literæ, Manam vocãt, quæ ab aquilone Scotiam, ab ortu æſtiuo Angliam, ab occaſu mare Hybernicum habet propinquũ. Hæc olim mari diſiũcta anguſto, quoties decreſcebat Oceanus, cuius magni fiũt omni tempore æſtus, adeò prope terram erat, vt ſine nauigiis adiri poſſet. Quod à Romanis aliquando factũ, Cornelius Tacitus autor eſt, qui libro ſuarum hiſtoriarũ xiiij. & in vita Iulij Agricolæ, tradit, primò Paulinũ Suetonium, deinde ipſum Iulium Agricolam, Britanniæ legatos, Monam inſulam incolis validã, & receptaculum perfugarũ, armis domuiſſe: ſed eam aggredi volentes, depoſitis omnibus ſarcinis, præmiſiſſe lectiſsimos auxiliarorum quibus nota vada, & patrius nandi vſus eſſet, & illos reliquũ exercitũ altiores inter vndas adnantẽ ſecutum tranſmiſiſſe, ac ita repentè ſtupefactos inſulanos, qui claſſem, qui naues, qui mare expectabant, pacem ab Agricola petiiſſe. Sed, vt idem ait, haud tam paruo negocio Paulinus rem geſsit, qui vbi ſuperato freto ad inſulã pervenit, ſubitò apparuit pro litore, diuerſa inſulanorũ acies denſa armis, viriſq;, intercurſantibus fœminis, more furiarũ, veſte ferali, crinibus deiectis, quæ faces præferebant, ac Druides eorũ ſacerdotes interim circùm preces diras ſublatis ad cœlum manibus fundebant. Hæc nouitas aſpectus ita Romanos milites perculit, vt quaſi hærentib. membris, immobile corpus vulneribus præberent: verum ad vltimum, cohortationibus Paulini ducis, & ſe ipſi ſtimulantes ne muliebre ac fanaticũ agmen paueſcerent, intulerunt ſigna, commiſſoq; prælio, obvios ſtrauerunt. Ita devictis inſulanis, Paulinus præſidium impoſuit, eiuſq; iuſſu exciſi ſunt luci ſæuis ſuperſtitionibus ſacri, in quibus inſulani cruore captiuo adolere aras, & hominum fibris cõſulere deos fas habebant. Iam ſatis cõmodè divertimus. Hanc inſulam ab initio Scoti tenuerunt, ad quos eſt breuior traiectus milliũ paſſuum X X V I. memoria noſtra, Angli pariter ac Hyberni habitant, qui-

bus vtraq; lingua cõmunis. Sed Derbienſis comes homo Anglus habet ſuæ Sodorenſi epiſcopali ſede nobilem. Cæterũ vide, quid poſsit vetuſtas: inſula nunc ab omni terra abeſt amplius X X V millibus, quæ quondam vix mille paſſus, procul erat: ex quo ſunt, qui audeant affirmare, Monam eſſe eam, quam Angliſeam appellant, quæ Vuallię adiacet, éſtq; Bangorienſis diœceſis, cuius loci natura talis eſt etiamnum, qualem ex Tacito docuimus habuiſſe illud litus, quod inter Monam & continentem intererat. Attamen tale quid per anguſtiam loci, qui in circuitu vix eſt millia paſſuum X L. per ſterilitatem terræ, per inopiam arborum frugúmq; omniũ, non tam hominibus licet ſomniare, quàm pecoribus, à quibus inſula penè deſerta & inculta continenter depaſcitur.

Sed ad Britanniã revertamur, quam Angliam appellamus, vt qualis prę-ſertim noſtra tempeſtate ſit, tandem explicemus. Cœlum craſſum, in quo facilè nubes, imbres, ventíq; coguntur, atq; eo minus frigoris ęſtúſq;, propter ipſius cœli craſsitudinẽ. Noctes claræ, & in extrema aquilonari parte inſulę ita breues, vt finis atq; initiũ lucis exiguo diſcrimine internoſcaĩ. Dies æſtate longiores: cuius rei ratio eſt, quòd inſula propè ſub ipſo ſeptentrionis vertice iaceat, circa quam ſol æſtate longè ſub terris ad oriẽtem per plagas aquilonares rediens, diutius immoratur, ſicvt hyeme longè abeſt, cùm propius meridiem excurrit ad ortum. Ego obſeruaui Londini, quæ vrbs in auſtrali inſulę parte poſita eſt, noctem circiter ſolſtitium æſtiuum vix quinq; eſſe horarum. Regio ipſa quocunq; anni tempore, temperatiſsima, atq; cœli nulla grauitas, adeò vt rari ſint morbi, & inde minor medicinæ vſus quàm alibi: quapropter plures paſsim homines centum & decem viuunt annos, nõnulli etiam centum & viginti. Terręmotus hîc ferè nunquam, fulmina admodũ rara. Solum verò fœcundum frugiferúmq;, vtpote quod abſq; frumentis & leguminibus, cuiuſq; generis materiam producit, præter abietem, &, vt ait Cæſar, fagum: nunc tamen eſt paſsim fagus quoq;: item alias arbores, præter oleam, et cęteras id genus calidioribus terris oriri ſolitas. Vites in hortis magis vmbrę, quàm fructus cauſa, paſsim creſcunt, atq; vuam ferunt, quæ tamẽ niſi ſequatur calida ęſtas, rarò matureſcit. Seritur ſuo tempore triticũ, ſiligo, ordeum, auena: frumenta alia nõ habent: atq; leguminũ ſola faba, & piſum. Fruges citò proueniunt, ſed tardè matureſcunt. cauſa vtriuſq; rei eſt, multus humor terrarum cœlíq; ſimul. Frumẽta & legumina matura cum ſpicis ac ſiliquis, deferuntur in horrea, atq; vſq; eò ſeruantur, dum ad vſum excutere oporteat. Vinum, vti oſtendimus, tellus non gignit: pro vino, ceruiſia, quãex ordeo cõficiunt, in vſu eſt: potus certè aſſuetis tum vtilis, tum iucũdus. Sunt vina ex Galliis, Hiſpania, & Creta inſula apportata. Nemora pomifera, etiã glandium amœniſsima. Flumina quoq; pulcherrima, quæ agrum irrigant. Mirum dictu, ſed veriſsimum eſt, Thameſim, Humbrũ, & nonnulla alia flumina non facilè augeri imbribus: quod ideo fit, quia terra ſuapte natura fabuloſa multũ bibit aquæ. Colles paſsim multi, nullis arboribus conſiti, nullíſq; aquarum fontibus irrigui, qui herbam tenuiſsimam, atq; breuiſsimam producunt, quę tamen abvnde ouibus pabulum ſuppeditat: per eos ouium greges candidiſsimi vagãtur, quę ſiue cœli, ſeu bonitate terrę, mollia, & longè omniũ aliarũ tenuiſsima ferunt vellera: ſed terrę ſterilitati id cum primis,

teſte

teſte Vergilio, aſsignandum eſt, qui libro Georg. iij. de ea re ſic docet:

Si tibi lanicium curæ, primùm aſpera ſylua,
Lappæq; tribuliq; abſint, fuge pabula læta.

Atqui cùm nũc Anglicana lana, vt diximus, multò ſit pretioſiſsima, veteres tamen ſcriptores de ea nihil meminerunt: nam Vergilius Mileſiam vt optimam celebrat, in iiij. Georg.

At mater ſonitum thalamo ſub fluminis alti
Senſit, eam circum Mileſia vellera nymphæ
Carpebant.— Eſt enim Miletus ciuitas Aſiæ. Et deinde Columella, qui Claudio principe, circiter annum ſalutis LIII floruit, libro de re ruſtica vij. de ouibus pretioſis ita loquitur: Generis eximij Mileſias, Calabras, Appuláſq; noſtri exiſtimabant, earúmq; optimas Tarentinas. Nunc Gallicæ pretioſiores habentur, earúmq; præcipuè Altinates. Item quæ circa Parmã, & Mutinam, macris ſtabulantur campis. Hæc ille. Et poſtremò Plinius libro octauo de pecorum & lanarũ natura, eadem ferè tradit. Hinc igitur cognoſci licet, nullam olim apud veteres Britannos, Angloſve, lanigeri pecoris curam fuiſſe, ſed illos poſt ætatem Plinij, vel omnino tardiſsimè eam ſuſcepiſſe, ac lanam per Francos mercatores, vt viciniores, ad alias gentes delatam. Quo factum eſt, vt Itali etiam nunc Anglicã lanam vocent Franciſcam, perinde quaſi eam Francia ferat. Ac ſic homines paulatim effecti ſunt magis induſtrij. Idem poſtea lanarũ ſtudiũ Scotis eſſe cœpit, quamvis vellus rudius ſit. Ad prima redeo. Illud nempe admiratione dignũ: oues enim iſtæ præter rorem cœleſtem, nullum bibunt potum, adeò vt etiam à paſtoribus de induſtria, à fontibus arceantur: quando experiẽtia cognitum, dare bibere, illis eſſe exitiale. Hoc vellus verè aureũ eſt, in quo potiſsimũ inſulanorũ diuitiæ conſiſtunt: nam magna auri atq; argenti copia à negotiatoribus eiuſmodi in primis coëmendæ mercis gratia, in inſulam quotannis vndiq; apportatur, ibíque perpetuò manet, quia aliò terrarũ referri omnibus lege vetitũ eſt: vnde fit, vt opes maiores nuſquã gentiũ ſint. Sanè abſq; immani pecunia, quæ vltro citróq; per manus emẽtium, vendentiúmq; vbiq; funditur, atq; vaſis ſacris, quæ præ magnitudine pretij æſtimari non poſſunt, nullus fermè adeo tenuis homo eſt, quin ad vſum quotidianæ menſæ, habeat ſalinum, ſcyphos, vel cochlearia argentea, & quiſq; pro fortunis, cõplura, ac varia vaſa. Abundat Anglia omni pecudum genere, præter aſinos, mulos, camelos, & elephantos: at nullum gignit venenatum animal, aut rapax, præter vulpem, & olim lupos, ſicvti alibi memorabimus: quare vagum pecus, & nullo ferè cuſtode tutum eſt: videre enim licet armenta boum & equorũ ac ouiũ greges interdiu noctúq; paſsim errare, per montes & valles, per agros compaſcuos ad paſcendum cõmuniter relictos, aut per fundos, quos poſt collectos fructus, cõſuetudine quadã pervetuſta, vicinus quiſq; cõmunes habet, ad alẽdum pecus. Idcirco equis teſticuli amputãtur, vt cantherij facti, ſub dio maiori compendio paſcantur. Equorum bona pars nõ ſuccuſſat, ſed graditur: neq; tamẽ ſuccuſſarij gradaríve valẽtiſsimi ſunt, vt animalia mitia, minúſq; ferocia. Eadẽ eſt natura bobus, quapropter plures ſimul ad vnum aratrum atq; currũ coniugantur: nam ſimiliter bobus ac equis aratur terra, plauſtráq; trahunt, quorum ad oncra ferenda, maximus eſt vſus. At bos & veruex animalia ſunt, in

primis propter conviuia nata, quorũ caro non alibi fermè iucundioris sapo
ris. sed bubula præcipui est, cùm præsertim sale cõditur, in aliquot dies. Nec
id admodũ mirum: nam illud animal ab omni labore vacuum, ad cõmunem
cibum nutritur. Sanè Anglorũ victus maxima pars in carne cõsistit. Boues
quoq; qui post longos labores, iam vetuli occiduntur, nõ carent sua gratia,
tametsi caro durior est. Auiũ domesticarũ sylvestriúmq; numerus infinitus.
Maximæ sunt gallinæ Cantianæ. Anseres iuniores antequã primam mutẽt
plumam, loco lautarum epularum habentur: cùm creuerint, nõ item. Sylue-
strium delicatissimæ perdices, phasianæ, coturnices, merulæ, turdi, alaudæ.
Hæc auicula hyberno tempore, quod minimè sæuũ est, mirificè fit pinguis,
tumq; innumerabilis capitur numerus, ac maximè omnium mẽsas exornat.
Sunt cygni, qui in lacubus & fluuiis nõ tam minima voluptate omni tẽpore
natantes spectãtur, quàm maxima animi molestia, multo mane in dies singu
los, audiuntur corui cum cornicibus crocitantes. Nusquam gentium maior
cornicum multitudo, genus equidem auium maleficum: hęc enim tetra auis
eò conseruatur, quòd edit lumbricos, alióq; vermiculos, quib. terra hoc ma
gis abundat, quò est humidior: veruntamẽ ex altera parte, multò plus no-
cet, quippe nõ modò maturas fruges devorat, sed cùm nascũtur, rostro evel
lit semẽ, sic, vt agricolæ necesse habeãt per idẽ tempus, locare pueros per ar-
ua, cum arcubus, quando voce humana non deterrentur, qui eas abigant: &
quia ardea solet in earũ nidis postea nidulari, idcirco eiusmodi infelices aues
circa villas nobilium, qui ardearum aucupatu delectãtur, in summis arbori-
bus, quibus villæ ipsę ventorũ flatus vehementiores vitandi causa, circum-
septę sunt, impunè nidos faciunt: atq; ita genus durat, cum magno agricola-
rum damno. Quare memoria nostra, in principum concilio sancitum est, vt
eiusmodi cornices modis omnibus funditus extinguerentur, cõstituto etiã
pretio illis, qui eas necarint. Piscium item omnis generis copia redundat: ve
rùm multorũ nomina non eadẽ, atq; latina sunt. Capo vocatur gornardus,
asellus vuytyngus, mugiles siue cephali muletti, rhombus turbottus, pagri
seu phagri bremmę, scombri macharelli, ob quandã illis innatam siccitatem
omnino ignobiles: alosę siue clupeę, schaddę, nullius neq; gustatus, neq; pre
tij: silurus, sturio: lucius quem appellant Itali, pike. Is piscis quemadmodum
olim vilior, sic nunc apud Anglos multò est pretiosior, qui ex palustri aqua
in viuaria translatus, ac nidore illo olido purgato, anguillis minutisq; pisci-
culis pastus, mirandum in modũ pinguis fit: mox in piscario foro viuus cùm
vendi debet, si opus sit, ei vẽter cultro aperitur, vt illud pingue quod habet
ostendatur: at si minus vendatur, eo tamen vulnere affectus (mira res dictu)
haud moritur: quippe plaga filo insuitur, ac statim pòst in viuario tincarum
glutinoso contactu sanatur. Sed ostrea non alibi delicatiora, nec plura. Fert
item aurum, argentum, plumbum album, id est, stannum, plumbũ nigrum,
cuprum. Nascitur etiam in maritimis regionibus ferrum, sed eius exigua est
copia. Insunt & margaritæ, & gagates lapis. Hæc de bonitate cœli, ac terræ,
summatim. Nunc de habitu hominum dicere licet.

Sunt Angli procera statura, venusta & candida facie, cæsiis vtplurimum
oculis, & vt sono linguæ Italis persimiles, ita corporum habitu ac morib. ab
illis penè nihil discrepãt: bellè morati, cõsilia cunctando capiunt, vt qui sciũt

nil

nil eſſe tam inimicum conſiliis, quàm celeritatem: mites, & ſuapte natura ad omne humanitatis officium propenſi, & cum primis nobiles, vel erga peregrinos, ſed plebs præſertim vrbica non item. Amicos domum ſuam invitãt, hoſpitióq; benignè, & in prãdiis ac cœnis hilarè, nitidè, lepidè, atq; ampliter accipiunt: idq; officium humanitatem vocant: etſi, vt Tacitus ait, pars eſt ſeruitutis non modica, alieno tantùm cum tædio, indulgere palato. Cęterũ bello intrepidi, optimi ſagittarij, ac in militia moræ haud multum patientes, & idcirco vbi ad arma ventum eſt, ſtatim de omnibus fortunis alterius partis dimicatur, quia omnia victorẽ ſequunt. Sed neq; arces ædificant, quin olim cõditas vetuſtatéq; ruentes minus ſarciendas curant. At extra patriã, ſi cum hoſte res ſit, militarem diſciplinam per omnia ſeruãt. Reliqui, qui ad ſtudia literarũ incumbunt, facilè proficiunt, quorum hodie ingẽs floret numerus. Veſtimento nõ multum abſimili Gallico vtuntur. Fœminæ niueo candore, inſignique forma, quam longè decentiſsimo veſtitu honeſtãt. Vrbes habent, atq; oppida egregia, frequẽtéſq; pagos, & villas paſsim magnificas. Sed quia in animo eſt, alibi tam de locorum ſitu, quàm de hominũ moribus, locis perappoſitis memorare, ideo in præſentia hoc ſuperſedere labore libuit. Igit̃ de religione gentis aliquid duntaxat ſubiiciamus. Britãnia ſtatim ab initio orti euangelij, teſte Gilda, Chriſtianam pietatem complexa eſt, quam mordicus ſemper retinuit, etiam inter ſæuas Romanorum Imperatorum perſecutiones. Id quidem temporis Britanni, tametſi non publicè, Chriſtum colebant, quòd Romanorum Anglorúmq; armis victi, diis ſacrificare cogerentur: priuatim tamen multi ab officio non diſcedebãt, ita, vt Chriſtiana religio, ſicvt alius infrà docebit locus, in inſula ſemper extiterit, donec poſtremò, autore diuo Gregorio, ab interitu vindicata eſt, quæ adeò deinceps creuit, vt nulla ſit hodie (credo) natio, quæ omnia, quę ad diuinum cultum pertineant, ſanctius, diligentiúſq; obſeruet. Ita eſſe atteſtantur tot templa ornatiſsima, quæ vicatim habent: tot ad ipſa templa frequẽtes hominũ conventus, qui faciundis ſacris continenter interſunt: tot denique diuorũ pretioſa mauſolea, id eſt, ſepulchra. Quocirca Angli ob id in primis collaudandi ſunt, q̃ multò chriſtianiſsimi, religioſiſsimiq; ſint. Hęc in prima operis mei parte propoſita volui, priuſquam bella ſcriberem, quò legentes ſtatim à principio ſcirent, cuius ac quanti populi res geſtas, cuiúſve patriæ mores in reliqua parte eſſent deinde accepturi. Sed Deus faciat, vt incœptum opus rectè abſoluamus.

Britanniam qui mortales ab initio coluerint, indigenæ, an aduenæ, parũ compertũ: quo factum eſt, vt iam inde vſq; ab antiquis temporibus, de ea re autores inter ſe minimè conſenſerint: ſuper qua, vt ne aliquid affirmando, temerè fidem meam obſtringã, vel aliquid refellendo, inuidiam mihi parẽ, hîc commodùm illorum ſententias ordine repetam, ob oculoſq; legentium ponam, quò aliorum iudicio, ſicvti in eiuſmodi quæ incerta ſunt, fieri decet, omnia ſubiiciantur: quia hiſtoria rerum geſtarũ narratio eſt, nõ item diuinatio. Caius itaq; Iulius Cęſar antiquiſsimus rerum ſcriptor, libro ſuorũ Commentariorũ quinto, de bello Gallico, tradit Britanniç partem interiorem ab iis incoli, quos natos in inſula memoriç proditũ eſſet: & maritimam partem ab iis, qui prædç ac belli inferẽdi cauſa, ex Belgio, in inſulã tranſiſſent, ac eos vbi illuc peruenerunt, bello illato, ibi permanſiſſe, atq; agros colere cœpiſſe.

Huic opinioni Cornel. Tacitus, in vita Iulij Agricolæ, qui Domitiano principe, Britãniam obtinuit, penè assentitur: qui insulam à principio à vicinitatibus habitatam sentiens, & id per argumenta affirmare cupiens, ita inquit: Magni artus Germanicam originem asseuerant, Silurum colorati vultus, & torti plerunq; crines, & posita contra Hispaniam, Iberos veteres traiecisse, eásq; sedes occupasse fidem faciũt. Proximi Gallis & similes sunt, etc. Bedas verò homo Anglus, quo nihil castius, nihil melius, nihil verius, qui circiter annũ salutis humanæ D C C floruit, longè aliter de origine gẽtis sentiẽs, scribit libro Ecclesiasticæ historiæ primo, Britannos continentis qui sunt inter Gallos & Hispanos, accolæ Oceani, ex tractu Armoricarũ ciuitatum advectos, insulam primùm occupasse, illiq; nomen dedisse: quippe quæ antea, vt infrà dicemus, nõ Britannia, sed Albion appellata est. Cui opinioni, id est de nomine insulæ indito, Pomponius quoq; Lætus recentiũ autorum grauissimus fauet, sicvti etiã consentit cum Cęsare, de indigenis, qui nati in insula eã primi tenuerint. Sed ante Bedam, Gildas homo Britannus, de quo suprà in procœmio meminimus, cui nihil remotius est, q; mẽtiri, nihil propius, quàm veritate inniti, aliquid lucis huic origini affert: siquidẽ in descriptione Britãniæ, ait: Hęc erecta ceruice, & mente, ex quo inhabitata est, nunc Deo, interdum ciuibus, nonnunq; etiam transmarinis regibus ingrata consurgit, etc. Hîc Gildas innuit primos insulę habitatores cognitionẽ habuisse Dei, quales fuerunt qui post diluuium, id est, invndationem illam aquarum, quę incidit tempore Noë, terram multitudine opplerant, atq; ita eam ab initio non caruisse incolis, vti infrà fusius dicetur. Item demonstrat ciues quãdoq; rem administrasse, & aliquando Romanos, quos non vno loco vocat transmarinos reges: & Britanniam ingratam appellat, q; sæpius fidem similiter Deo patri, ac suis principibus debitam, fefellisset. Is vir sanctissimus epistolã instar libelli scripsit, in qua primùm insulæ situm posuit, deinde historiam sui temporis breuiter tetigit, postremò suorum Britannorum ac temporũ mala deplorauit, adductis in medium multis sacræ Scripturæ testimoniis, quibus eos & à malè faciendo deterreret, & ad bonam frugẽ, vt aiunt, reduceret. Et quia paulò obscurius scripsit, idcirco eius libellus rarior est. Ego duos tantũ codices inveni, vnde omnino pauca, cęterùm syncera, hausi. Extat item alter libellus (vt tempestiuè lectorẽ nefariæ fraudis admoneamus) qui falsissimè inscribitur Gildæ cõmentarium, hauddubiè à quopiam pessimo circulatore compositum, ad corroborandum cuiusdam noui hominis commentum. Sanè is nebulo longè post homines natos impudẽtissimus, summatim illud ex eiusmodi noui autoris farina dealbauit, crebrò facta Bruti mentione, id quod Gildas nunquam somniauit: & vt callidius legentes falleret, quędã ex suo addidit, quò vel duos fuisse Gildas, vel hunc libellum Gildę prioris opusculi epitomen crederes. Quorum tamen vtrunq; tantum abest, vt à doctis recipiatur, vt etiã vnusquisq; mediocriter eruditus, id doli facilè deprendat, ac pro fallacia habeat. Sed vt nemo homo in istiusmodi errore in posterum tempus versaretur, nos nuper ipsius Gildæ opus divulgandum curauimus. Iam redeat vnde aberrauit oratio. Atq; istę sunt, quas habui in medium adducere, sententiæ veterum scriptorũ, de principio Britannici populi, quod iam satis planum factum esse arbitramur.

Bedas quando vixerit.

Atqui

Atqui nõnulli alij autores, qui apud vulgus maioris ſunt nominis, quàm eorum cura aut fides in ſcribendo mereatur, aliã genti originem invenerũt. Quę ſanè res quanti à principio momenti eſſe cœperit, Gulielmus Neuburgus homo Anglus, & eorum autorum æqualis, qui circiter annũ ſalutis humanę M C X C V cũ Ricardo primo Anglorũ rege vixit, teſtatur. Is in proœmio hiſtoriæ ſui temporis, cùm de Gildę autoritate loquitur, ita ſcribit: Integritatis tamen eius non leue documentum eſt, quia in veritate promenda, proprię genti non parcit: & cùm admodũ parcè bona de ſuis loquatur, multa in eis mala deplorat: nec veretur, vt verum nõ taceat, Brito de Britonibus ſcribere, eos nec in bello fortes fuiſſe, nec in pace fideles. At contrà quidam noſtris temporibus, pro expiandis iſtis Britonum maculis, ſcriptor emerſit, ridicula de eiſdem figmenta contexens, eoſq; longè ſupra virtutem Macedonum, & Romanorũ, impudẽti vanitate attollens: Gaufredus hic eſt dictus, cognomine Arthurus, pro eo, quòd multa de Arthuro ex priſcis Britonum pigmẽtis ſumpta, & ab ſe aucta, per ſuperductum latini ſermonis colorem, honeſto hiſtoriæ nomine obtexit. Quinetiam maiore auſu, cuiuſdam Merlini diuinationes falſiſsimas, quibus vtiq; de ſuo plurimum addidit, dum eas in latinum transferret, tanquam approbatas & immobili veritate ſubnixas prophetias vulgauit. Hęc ille, & ante illum Gildas: at nõ ego, qui quod ſcriptum eſt ſcribo, propterea non eſt quiſquam omnium, qui iure poſsit nobis ſuccenſere, & iſtud in Britannos dictum vulgò olim iactatum, Nec in bello fortes, etc. Sed neq; Salluſtius malè à ſuis Romanis audiuit, quòd literis mãdaſſet illud turpe probrum ciuitati Romanę à Iugurtha rege, non mehercule iniuria, illatum, cùm dixerit, Vrbem venalem & maturè perituram, ſi emptorẽ invenerit. Et id, quia lex iubet, vt ſcriptor ne quid falſi dicere audeat, ne quid veri non audeat. Eſt itaq; in eo libro, cuiuſcunq; ſit, Brutum filium Syluij, quem Aſcanio Aeneæ filio natum conſtat, poſt Græciã peragratam, devictámq; Aquitaniam, monitis Dianæ, Britãniam curſu petiſſe, & primo acceſſu, gigãtibus qui id temporis eam tenerent inſulam, atq; ad arcendam vim advenarum armati vndiq; eveſtigiò cõcurriſſent, interfectis, eam occupaſſe, ex ſéq; Britanniam appellaſſe: & ſic demum Brutum generis Britannici atque imperij autorem extitiſſe, filios genuiſſe, ac illos deinde & gentem ſuam & regnum mirum in modum propagaſſe. Cæterùm Liuius, Dionyſius Halicarnaſeus, ac plerique alij, qui diligenter de antiquitatibus Romanorum ſcripſerunt, nunquam huius Bruti meminere. Neque illud ex Britannorum annalibus prodi potuerat, cùm iampridem illi omnia librorum monimenta amiſerint, id quod Gildas teſtificatur, qui circiter annum ſalutis D L X X X claruit. Is enim in principio ſuę epiſtolæ de ea re ita tradit: Illa tantum proferre conabor in medium, quæ temporibus Romanorũ imperatorum, Britannia & paſſa eſt, & aliis intulit ciuibus, & longè poſitis mala: quantum tamen potero, non tamen ex ſcriptis patriæ, ſcriptorúmve monimentis, quippe quæ vel, ſi qua fuerint, aut ignibus hoſtium exuſta, aut ciuium exilio claſſe longè deportata non compârent, quàm tranſmarina relatione, quæ crebris interrupta intercapedinibus etiã non ſatis claret. & reliqua. Sed ea venia olim antiquitati data eſt, vti plerique populi auſi ſint origines ſuas etiam ad deos, ſicvti in primis fecere Romani, referre autores,

Gildas quando claruerit.

quò primordia gentis & vrbiũ auguſtiora felicioráq; eſſent: & illa quamvis ex poëticis magis fabulis, q̃ ex incorruptis rerũ geſtarum monimentis conſtarẽt, pro veris tamen habita ſunt: idcirco & ea quę poſtremò de antiquitatibus Britannorũ memoriæ prodita fuerunt, ita facilè vulgò credita ſunt, vt poſteritas Bruto principiũ generis aſsignarit: ac ne illa ipſa vlla vnquã temporis iniuria in obliuionẽ irent, velvt longè veriſsima, duo egregij hiſtorici literis perpetuanda curarint Henricus Huntyngtonius archidiaconus, & alter, qui hiſtoriã ſuam Polychronicon appellauit. Et hęc ſunt, quę à recentioribus de Britannorũ origine tradita ad poſteros manarũt. Ego verò quanquã pollicitus ſum, me neq; de vnius, neq; de alterius ſententia, de eiuſmodi tam veteri origine gentis quicquã pro certo affirmaturum, aut pro falſo reprobaturũ, ſed omnia, provt hactenus fecimus, iudicio legentiũ ſubiecturũ: dicam tamen hoc loco, poſtquam res in cõiectura poſita eſt, id quod minus à vero abhorrere videtur, vt in tanta veterũ autorum varietate, nos aliquid certi de iſtis primis terrę huiuſce incolis, aliqua ſaltem veriſimili ratione tradamus, probemuſq;, quod ex ſcriptorũ teſtimonio parũ, vti video, liquet: quia rem per ſe ſatis claram, perinde quaſi incomprehenſam, in medio tacitam relinquere, omnino honoris non eſſe ducimus. Itaq; cùm inſula ex Gallico litore, claris præſertim diebus, facilè cernaẽ, & propter albas rupes, quæ circa litus ſunt, vnde Albion quandoq; dicta eſt, nauigantibus procul appareat, haud vllo vnquam tempore ipſius continentis populo incognita eſſe potuit. Quare incredibile eſt, eam aliquãdo habitatoribus caruiſſe, quæ eodem tempore, ac cæteræ acceperunt terrę, eos accipere potuit, & non expectare aut ab Hiſpania, Germania, Gallia, vel Latio, vti recentiores ſcriptores ferunt, incolam exulem aut profugũ, ac ſæpe nocẽtem. Hinc proinde credere licet, ab ipſo propè orbis initio, inſulam habitatam fuiſſe, & eandem poſt diluuium Noë, vnà cum aliis terris, ſuos habitatores accepiſſe, quos Cæſar indigenas vocat: qua in re vel Gildas iuxtà mecum ſentit, vti ſuprà oſtendimus. Nec tamen inficior, quin deinde Germani, Galli, & Hiſpani populi finitimi illis indigenis admiſti eã incoluerint, ſicvt hodie faciunt, & in iis Britanni cõtinentis, à quibus vt primis advenis, frequentioribuſve, Bedas perhibet nomen inſulæ immutatum. Plinius autẽ libro quarto, cùm de Britannia meminit, videtur innuere inſulam nomẽ inveniſſe ex illis paruulis inſulis, quæ inter hanc, & Hyberniã iacent: qui inquit: Albion ipſi nomen fuit, cùm Britanniæ vocarentur omnes, de quibus mox paulò dicemus. Hæc igitur origo vera, quæ laudẽ & gloriam Britannorũ gentis nõ minuit, non debilitat, nõ obſcurat, ſed maximè auget, cõfirmat, nobilitat. Si enim velimus diuturnitate temporis, vt de aliis felicitatis dotibus taceamus, ipſam vti nũc moris eſt, nobilitatẽ metiri, ecquid antiquius, glorioſiúſve eſt, q̃ iam inde ab initio, honeſto naſci loco, & ibidẽ propagare in annos fermè perpetuos, familiam, genus, & imperiũ? Hinc in primis indigenæ veteris Latij ſummo ſibi duxerunt ſemper honori, quòd in ea terra geniti diu regnarint. Hæc eadem domeſticæ laudis amplitudo Britannorũ Aboriginum, ac monimentum gloriæ æternum eſt. Cæterùm pro neceſsitudine negotij, nos ſatis proceſsiſſe rati, tandem aliquando ad rem ipſam veniamus.

Sed ecquò progrediemur, cùm omnia proſpiciã plena tenebrarũ? Equi-

dem

dem nihil occultius, nihil incertius, nihil ignoratius rebus Britannorũ à principio geſtis: partim q̃ annales, ſi qui fuerant, ſicvt ſuprà oſtendimus Gildam teſtificari, funditus perierant, vnde poſtea qui hiſtorias ſcripſerũt, nihil haurire potuere: partim verò, quòd ea gens vt longè poſita, tardiſsimè cùm Græcis tum Romanis cognita eſt. Iſtud ergo ſilentium rerum fuit, quamobrem boni autores minus multa de huius populi primordio memoriæ prodiderint, ac nonnulli auſi ſint nimis multa garrire, nouámq̃ condere hiſtoriã, per quam imperiti vulgi, cui ſemper pluris eſt nouitas, quàm veritas, admiratione, in cœlo eſſe vidẽtur, vbi eos haud inuiti nos relinquemus, quòd in diſceptationẽ de his cõmentitiis rebus minimè vocandos ducimus. Verùm quia conſilium eſt, locis perappoſitis, cùm id præſertim tempus popoſcerit, ea noſtræ hiſtoriæ coagmentare, quæ Cæſar, quę Tacitus, quę Gildas carptim de rebus in Britannia geſtis ſcripſerint, idcirco percurremus vitas regũ, quos iſta noua hiſtoria repentè, & vno quaſi partu genuit, in lucémq̃ edidit. Et illud, quamvis non ſine ſtomacho, faciemus, tum rationis temporis habẽdæ, tum malevolentiæ deprecandæ cauſa: ſimúlq̃ errata, quæ in ea ſunt (ſunt autem infinita) evellere nitemur, quò ne legentes offendant, néve in ea irruãt. Atq̃ hoc noſtrũ eſt inſtitutũ, quo vſq̃ eò vtemur, dum ſcribendo, ad initiũ imperij Romanorũ Anglorúmq̃ pervenerimus: tũc enim paratiores erunt duces, quos certos deinde ſequamur. Sed agè, iam demus nos in viam, vt citius aſpiremus, quò cõtendimus. Ille igitur Brutus ſeu Brito (ſic enim nominandus erat, vt ex eius nomine, Britannia aliquo pacto dicta videretur) fertur à principio inſulæ potitus imperio, ac Britannorum gentis autor fuiſſe, nec diu deinde viſus in terris. Dein tres eius filij, Locrinus, Cãber, & Albanactus, regnum inter ſe diuiſiſſe dicuntur. Sed nõ multò pòſt extinctis morte fratribus, Locrinus totius inſulæ imperium cõſecutus eſt, quem Guindelona vxor, filia Coronei, vnius ex ſociis Britonis, interfecit, quòd ille ob pellicis amorem divortium ſecum feciſſet. Succeſsit patri Madan: is Mempricium & Manlium creat. Inter hos, poſt mortem patris, de regno ſtatim ſœdo certamine orto, Manlius occiditur. Mempricius nihil in vita geſsit, quãobrem in morte honoris quicquam ei habẽdum eſſet: quippe cùm inter venandum, à ſuis longè abiſſet, à lupis, quibus id temporis inſula abvndabat, dilaniatus eſt. Regnat deinde Ebrancus eius filius. Hunc ferunt Eboracũ vrbem celeberrimã ad ſeptentrionem, cõdidiſſe inter Vſcam & Foſſam flumina, quæ ipſam vrbem præterlabuntur, ac inde ſimul iuncta in Humbrũ fluunt: poſuiſſéq̃ ad extremam Britanniæ partem, quam hodie Scotiam dicimus, oppidum Puellarum: nunc, vti ſuprà docuimus, Edinburgi arx eſt. Ebrancum Brito cognomento Viride Scutum filius ſequitur, qui neq̃ domi nec foris ſatis clarus fuit. Huic Leylus filius ſuccedit, qui Carliolum oppidũ in læua parte inſulæ, quæ ad Scotiam pertinet, prope Edenam fluuium, conſtruxiſſe fertur. Carliolũ hodie ciuitas eſt epiſcopali ſede nobilis. De hac vrbe Rogerius Houedemus poſt Bedam, annalium ſcriptor ita ſcribit: Britãnicè Carleil, latinè Lucubalia vocatur. Poſt Leylum Rudubras regnum obtinet. Iſtum ferunt duas ædificaſſe vrbes, Cantuariam in Cantio, quam Angli quandoq̃ Dorouerniam dixerũt, quæ abeſt à mari millia paſſuũ duodecim: & Vintoniam, ac oppidum nomine Septoniam, ad auſtralem plagam,

quod incolæ noſtro tempore Shaftesburiam vocitant. Vintonia autẽ vrbs eſt in ora maritima, quæ ad auſtrum ſpectat, inter duos colles poſita valde celebris. In Rudubrę demortui locum ſurrogatur Badudus, quem Bathoniam oppidum ædificaſſe tradunt, ornatum hodie communi ſua & Vuellenſi epiſcopali ſede: eoq; loci, vt fama eſt, balneas tepidis fluẽtes aquis ſtruxiſſe, quod opus quidam falsò Iulio Cæſari aſsignant, cùm ſatis liqueat Cæſarem vſq; ad hunc locum non peruenisſe. Extant etiam nunc ipſæ balneæ, vbi loci tepidæ ſcaturiunt ebulliúntq; aquæ, quibus in primis lauantur pueri voluptatis cauſa. Ego vidi ipſos pueros in eo lacu natantes, è fundo mordicus argenteos numos referre, iactatos per luſum à circumſtantibus in balneas ipſas. Is demum Badudus magica arte, quam paſsim docuit, fretus, præſtigiiſq; dæmonum actus, eò inſaniæ venit, vt ſibi alas volandi gratia aptauerit, quibus munitus cùm in altum tolli cœpiſſet, repẽtè cécidit, quo caſu collisus exceſsit è vita, ad infero'ſq; deſcendit. Ita mala ars, malo illi fuit. Inſecutus eſt Leyrus eius filius, qui non minus egregiè, quàm prudenter annos multos regnauit. Is condidit Leceſtriam oppidum in interiore parte inſulę. Huic tres tantùm filiæ erant, quas iam ſenio confectiſsimus quibuſdam ſuis heroibus locandas, ac opes æqua lance diuidendas ſtatuit, quas tamen duabus natu maioribus quæ prius nupſerant, aſsignauit, eò quòd illæ plus amoris in ipſum habere viderentur, quas poſtea vnà cum viris contrà atque putarat, ingratas, crudeles, impiaſque inuenit. Minima autem natu nomine Cordilla, moribus tantùm ac pulchritudine dotata, cuidam regulo Gallorum in matrimonium data eſt. Hæc, cui natura præcox ingenium dederat, interrogata, an parentem multum diligeret: reſpondit, ſe patrem ferre in oculis, ſempérq; laturam, licet deinde contingeret, vt quempiam alium (de marito intelligebat) ardentius amaret. Quo reſponſo, tametſi ſapientiæ pleno, Leyrus indignatus, indotatam, vt dictum eſt, regulo Gallo puellæ forma capto collocauit. Sed haud multò pòſt à generis, eius mortem longum expectare cenſentibus, regno ſpoliatus, ad Cordillam cõfugere coactus eſt, à qua in regnum reſtituitur, interfectiſque generis, triennium regnat. Per id autem tempus, Cordilla amiſſo viro, in Britanniam rediit, regnúmq; paternum iuſſu populi obtinuit. Morganus interea & Conedagius ſororum filij grauatiſsimè parebant fœminæ, pudebátq; diutius tam vile ſeruitutis iugũ tolerare: itaque facta militum manu, omnia cædibus, incendiis, rapinis vaſtare cœperunt, quò mulierem ad certamen traherent: quam haud ita multò pòſt cum paruo exercitu, obviam factam ceperunt, in carcerémq; coniecerunt. Hîc egregia mulier, cui ad ſuperandam ſuperiorum regum gloriam, virilis tantùm defuit ſexus, amiſsi regni dolore perculſa, poſt annum quintũ, quàm regnare cœperat, ſibi mortem conſciuit. Victores inter ſe inſulam partiti ſunt: ſed breui tempore intervenit regni cupiditas immenſa, ita, vt Morgano è medio ſublato, Conedagius ſolus ſit rerum potitus. Deinde regnum obtinuere Riuallo, Gurguſtius, ſeu Gorguntius, Silius, Iagus, Chinemarcus, Gorbodio. Poſt Gorbodionem, Ferrex & Porrex eius filij inter ſe de regno dimicare cœperunt, in quo certamine Ferrex interfectus eſt: cuius cædes tantum matri, quæ eum vehementer amabat, doloris inuſit, vt ſubito furore percita, alterũ filium nacta dormiẽtem adiuuantibus ancillis, crude-

crudeliter obtrucidarit: res profectò poſt hominũ memoriam, longè rariſsima auditu. Secundum hæc, ſecuta eſt etiam ętas atrox pręliis, diſcors ſeditionibus, ipſa quoq; pace ſæua. Cùm enim fortiſsimus quiſq; ſibi regnũ acquirere affectaret, eatenus inter illos bellatũ eſt, quoad omnis imperij poteſtas ad quinq; regulos pervenerit.

Oportet hoc loco pauliſper à propoſito me divertere, & monere eos, qui legerint de errato, quod non parum nitorem, ſi quis ſit, nouæ hiſtoriæ corrumpit. Poſt illos enim quinq; regulos, ſeu tyrannos, qui non habentur numero regum, ponitur Dunuallo Molmicius rex, pater Bellini & Brenni: ac legimus illo mortuo, filios regnũ inter ſe diuiſiſſe, atq; poſt ſedatas ex ea regni diuiſione ortas diſcordias, ſimul iunctis armis primũ Gallos, deinde Romanos ſuperaſſe, vrbémq; Romam cepiſſe, ac incendiſſe, et Brennũ in Italia poſt adeptam victoriam remãſiſſe. Hic ex ratione temporis, quod interfuit inter Bruti adventum in inſulam, & captam vrbem Romã à Brẽno, nõ quadrat, vt ſtatim poſt illos quinq; tyrãnos, ponatur in ordine regum Dunuallo Molmicius pater ipſius Brenni. Siquidem Brutus, ſiue Brito, fertur anno circitèr decimo, poſt interitũ Syluij patris, inſulæ imperio potitus eſſe, cùm ageretur annus ab initio mundi centeſimus ſuper quater milleſimũ: at poſt D C C X annum, quàm Brito veniſſe dicitur in inſulã, vrbs Roma, provt tã ex epitome temporum Euſebij, quàm ex Latinorum Græcorúmq; hiſtoriis conſtat, Brenni ductu, à Gallis Senonibus capta eſt. Is autem Brennus, ſi nouæ hiſtoriæ credimus, ab eáq; numerum annorũ colligimus, quorum ratio minus rectè initur, circiter C C C C annum poſt advẽtum Bruti in inſulã, militari arte floruit. Quapropter liquidò cõſtat Brennum hunc, à quo hiſtoria captam eſſe Vrbẽ teſtatur, ante C C C X annos fuiſſe, quàm illud bellũ ſuſceptum ſit. Ne igitur hunc manifeſtiſsimum errorem error ſequatur, neceſſariò ordinem cõmutabimus, & reliquos ponemus reges, donec ad ea tempora venerimus, quibus de Bellino & Brenno ratio ipſa iubebit nos mẽtionem facere. Sed rurſus revertamus eôdem.

Quinq; igitur tyrãni regnãdi libidine agitati, ſtatim mutuis inter ſe odiis in bellum ruunt: ingens ſimul ſeditionis furor per ciues pervadit, premítq; acriter. Verùm ita vſu venit, vt tyrãnis breui pòſt tẽpore ſuo mucrone confectis atq; delctis, Reſpublica ſibi reddita, eiuſq; forma ad vnius imperiũ reducta ſit. Itaq; Gintolinus populi iuſſu rex dicitur, vir conſilio bonus, cui vxor erat nomine Martia, mulier præter cæteras pulchra & ſapiens. Dei nutu factũ credũt, vt Gintolin⁹ ad regnũ ciuilibus diſſenſionibus quaſſatũ pervenerit, quò illud in priſtinũ ſtatũ reſtitueret: quod nauiter fecit: vbi enim eo eſt potitus, Rempub. Britannicã ab aliis regibus ferè informatã, iure, legibus, ac moribus velvt de integro condere, atq; ornare maximè ſtuduit: ſed ante omnia, ciuiles diſcordias, quæ adhuc tanquam reliquiæ factionum durabant, penitus ſedauit, ſuſtulit, quem talia agentem, mors cita extinxit. Genuit ex Martia vxore, vnicum filium Siciliũ: qui cùm nondum imperio maturus eſſet, Martia multarũ rerum perita, regni interim curam ſuſcepit. Hæc id quod è Republica eſſet, in primis ſibi faciendũ rata, leges tulit, quas Martianas poſteri appellarunt. Poſt Sicilium, qui haud diu ſuperſtes fuit, regnauit Chimarius, Danius, & Moruidius. Is animo ſtrenuus, ſed crudelitate

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

insignis, cum sæuitia praui ingenij per cruciatus hominum, quos identidem tormentis afficiebat, suaq; manu percutiebat, satiari nõ posset, ad extremum cum feris temerè congressus turpiter interiit, atq; eius fortitudo in neruum, vt dicitur, per hũc modum erupit. Corbonianus filius in regnum successit, patris valde dissimilis, homo frugi bonæ, cui semper pax quàm bellũ longè magis cordi fuit. Archigallo deinde Corboniani frater rex creatur. Iste statim nobilibus infestus, principibus necem parat, quorũ potentia ei formido losa esset, cõtrà ignobilissimos quosq; in honore habet: quare breui ab ipsis nobilibus tantam crudelitatem nõ tolerantibus, regno deiicitur. In cuius locum Eliodorus vir iustus eius frater substituit, qui veritus ne sibi fraudi foret, si pro sua parte non curasset in primis, quæ putaret fratri conducere, incredibile dictu est, quanto studio apud principes egerit, vt Archigallo in regnũ restitueret: quod ad vltimũ animis optimatũ per eius preces mitigatis consecutũ est: rarum porrò pietatis exemplũ, si quis voluërit mente revolvere, quãta sit libido inter mortales regnandi. Eliodoro postea cognomẽ Pio, ex hac erga fratrẽ pietate fuit. Is Archigallo cùm suo periculo satis didicisset, nõ posse se regnũ retinere, nisi mores mutaret, aliquã ętatẽ ab omni vitio vacuam vixit, qui post receptũ imperiũ, decem regnauit annos. Ac tantũ interdum abest, vt calamitas noceat, vt etiã sit illustris ad laudem. Eliodorus Pius fit iterũ rex, quem Vigenius & Perydorus iuniores fratres Londini dolo capiunt, atq; in carcerem detrudunt, in eum locum, cui Turris nomen est, quæ etiam nunc extat. Hanc equidẽ arcem satis munitam, & multis turribus, vnde nomen habet, extructã, falso vulgus prædicat à Iulio Cęsare conditã, qui de Londino nõ meminit, quippe qui eò non pervenerat. Vigenius & Perydorus inter se cõfestim regnum partiunt, quibus paulo pòst morbo absumptis, Eliodorus iam satis fortunæ mortales animos semper ludificãtis casib. iactatus, rursus rex efficitur, vir certè clarissimus, qui quo minus regnũ sibi appetebat, hoc magis ad id ob virtutẽ, qua ornatus erat, vocabatur: regnauit deinde annos quatuor. Secutũ est postea tẽpus militaris gloriæ, nõ item aliarum virtutũ prorsus sterile, quo reges fuerunt Reginus, Morganus, Ennanus, Iduvallo, Rynio, Geruntius, Catellus, Coyllus, Porrex secũdus, Cherinus, Fulgẽtius, Eldalus, Androgeus, Vrianus, & Eliud. Istũ secutus Dunvallo Molmicius, (hîc enim eius est locus, si rerũ gestarũ seriem seruare, ac temporis rationem habere volumus) quem suprà ostendimus, extra suũ ordinem, per incuriam, positũ. Is ea quæ vtilia fore, & è republica esse arbitratus est, à principio studere cœpit: itaq; militarem artem penè extinctã in pristinum vsum revocauit: ius atq; leges nouas, & illas quidem salutares dedit, quas deinceps Molmicinas leges appellarunt: tẽpla deorũ immortaliũ loco asyli, omnibus ad ea cõfugientibus esse cõstituit: primus aurea corona vsus est: viros ad bonas artes incũbentes, opibus & fauore iuuit, vt suo exemplo & principes regni idem facerẽt, atq; iuuẽtus ad virtutes capessendas magis incitaret: item pondera ac mensuras rebus vendendis emendiscq; posuit, fures et noxium omne genus hominum seueriſsimè puniuit, fecit quamplures vias, decreuitq; in quam latitudinem fieri deberent, ac lege sanxit ius earum ad principem duntaxat pertinere, eiuscq; iuris violatorib. pariter atq; iis qui in illis maleficiũ aliquod facerent, horrendas constituit pœnas. Præterea vt

ne

ne terra vacaret, néve populus rei frumentariæ inopia frequenter premeretur, aut minueretur, ſi pecora ſola occuparent agros, qui ab hominibus coli deberent, cõſtituit quot quiſq; comitatus aratra haberet, ſtatuítq; pœnã illis, per quos numerus diminueretur, ac vetuit iumenta quæ aratro ſeruirẽt, à magiſtratibus abduci, vel aſsignari creditoribus, pro debitione pecuniæ, ſi debitoris bona alia ſupereſſent. Ita proviſum eſt, ne cõpendij cauſa, pecuarij agros à cultura aratorum incultos redderent. Quæ ſanè lex non ſine magno totius plebis incõmodo, in dies magis magíſq; memoria noſtra obſoleſcit. At, ad rem vt redeã, demum Dunuallo reliquit regnũ Bellino & Brẽno liberis cõmune. Ii ſtatim de dominatu & poteſtate inter ſe certare cœperunt, ſed hortantibus ad pacẽ amicis, ad extremum in gratiã reconciliati, regnum inter ſe partiuntur. Pars regni deterior Brenno, vt minori natu evenit: qui cùm elatũ ab ingẽti ſuarũ virtutum fiducia, animũ gereret, haud patienter ferẽs fratrem Bellinum potiorem regni partẽ aſſecutũ eſſe, ídq; fraude factum ratus, armis vindicandam iniuriã ſtatuit. Itaq; facto tã ex Britannis, quàm ex tranſmarinis exercitu, in fratrem bellum mouet. Bellinus nihilo ſegnius ſumptis armis, obviam fit fratri: iamiámq; ad manus ventũ erat, cùm ecce tibi, intervẽtu matris, vterq; ab armis diſcedere ſubitò coacti ſunt, quippe qui maternis precibus victi, tam fœdum certamẽ ambo abhorruere. Brennus deinde cùm nihil domi haberet, in quo acquieſceret, compoſitis domeſticis rebus, vt ne ſordido otio torpeſceret, in Gallias traiecit, illic inter pugnacem gentem ſtipẽdia facturus: qui inde apud Senones Gallos, provt rectius reperio, q; apud Allobroges, in magno honore habitus eſt.

Per idem tempus Galli Senones, ſiue prægrauante turba, patriã exonerare cupientes, ſiue ab Italis ad bellum gerendum accerſiti, duce Brenno, cum magna hominũ multitudine tranſcendunt in Italiam, qui poſt ſuperatas Alpes, in Tuſciam profecti, ac ſubitò Cluſium oppidũ bello adorti, latè agrũ populantur. Cluſini periculo rei perculſi, Romam legatos ad auxilia cõtra nouam hanc gentem petenda mittũt. Romani tametſi nullã etiam tum cum Cluſinis ſocietatẽ habebant, tamen cùm aliquid ſibi periculi inde imminere poſſe, ſi Cluſini ſuperarent, animadverterẽt, primo quoq; tẽpore tres miſerũt legatos, Marci Fabij Ambvſti filios. Ii Senatus & populi Romani nomine, cum Gallis egerunt, ne ſocios & amicos Romanorũ oppugnarent. Brennus ad ea reſpondit, ſe pacem nõ aſpernari, ſi parte agri, quem latius Cluſini poſsiderẽt quàm colerent, egentibus Gallis cederent, alioqui pacẽ impetrari non poſſe. Ibi contrà Romani legati eiuſmodi verbis offenſi, quærunt, ecquidnam rei in Hetruria ſit Gallis. Inter hæc, & plura ferociter dicta, accẽſis vtrinq; animis, ad arma diſcurrũt. Legati, vt & ipſi quid Romana virtus valeret in armis oſtenderent, contra ius gentium, in Gallos arma capiũt. Galli in Romanos iuſta flagrantes ira, ſubitò totis caſtris conclamant, ſoluta obſidione, Romam infeſtis armis eundum. Brennus tamen voluit, vt Romam prius mitterentur legati, qui violatores iuris ad ſuppliciũ poſcerent: ídq; factum eſt. Verùm cùm poſtea renuntiatum eſſet, tres Fabios iniuriæ autores non modò nõ punitos, ſed in ſequentem annum tribunos eſſe creatos, tum omnes ira impendiò magis accẽſi, videntes nihil eſſe, quod à voluntario hoſte expectarent, niſi bellum, niſi iniurias, niſi inſidias, in Romanos omnem

vim belli avertunt, Romámq; nihil non latè prosternẽtes, petũt. Tanta fuit hostium celeritas, vt vix ad vndecimũ lapidem, obviã iri potuerit. Huc tribuni cum tumultuario exercitu, qui ad quadraginta armatorũ millia fuisse dicuntur, profecti, hostem circa Alliam flumen offendũt. Is fluuius ex Crustuminiis mõtibus labitur, nec multò infra viã, miscetur Tyberi. Ibi Romani commisso prælio, momẽto superantur. Brennus vix credere poterat, se tã citò vicisse. stabat itaq; velvt pauore defixus: verùm vbi tuta omnia vidit, collectis cæsorum spoliis, Romam versus ire iter constitutum contendit. At verò Romæ ad primum adversæ pugnæ nuntium, clamor & metus ingens continuò cunctos invasit. Et quia in tanta animorũ consternatione, spes nõ fuit vlla retinendæ Vrbis, Senatus cum iuuentute militari, Capitolium & arcem occupauit, frumento & armis eò collatis, vt inde Romanũ nomen tueretur: consulares verò senes cum imbelli turba, in Vrbe remanserunt, velvt cum patria interituri, si patria caderet. Galli interim ad Vrbem perveniunt, qui per Collinam portam ingressi, recta via in forum tendunt, multùm mirantes clausis plebeiorum domibus, nobilium tãtum atria patêre: quamobrem suspicantes ne qua fraude opprimantur, cautius incedũt: sed deinde patres id ętatis in sellis sedentes conspicati, vt deorum simulacra contemplantur. Interea Marcus Papyrius Galli cuiusdam barbã sibi demulcentis baculo caput percusit. Qua ille iniuria irritatus, sedẽtem senem ferro oppressit: tum ab vno cęde orta, cæteri triumphales viri sunt in suis sellis trucidati. Inde sine discrimine ferro absumptis qui in Vrbe erãt, domus passim diripiuntur, flammáq; tectis iniecta est. Atq; sic Roma duce Brẽno, à Gallis capta est, anno eiusdẽ Vrbis cõditę tricentesimo sexagesimoquinto. Deinde Capitolium clàm & noctu invasere, adeò, vt nihil propius esset factum, quàm vt caperent: cùm ecce tibi, subito anserum clãgore proditi, à summo rupis ad ima deiiciuntur. Romani pro extremo remedio, Camillum qui id temporis Ardeæ exulabat, Dictatorem dicũt, ac maiorem in modum rogãt, vt sibi & ingratæ patriæ subvenire velit. Camillus immemor acceptæ iniuriæ, memor officij, ac vicem patrię dolens, sine mora ad bellum copias parat. Interea qui in Capitolio erant, fame penè suffocati, cum Brenno paciscunt, vt mille pondo auri se populus Romanus redimat, & ille Vrbe & Romano agro decedat, cum exercitu. Verùm forte quadã factũ est, vt Romanum genus non sit ea aspersum ignominia. Sanè Galli nõ contenti postea iusto põdere auri, gladium etiã ponderi addunt: contrà Romani aurũ iniquis ponderibus appendere negãt. Dum per altercationem tempus extrahitur, priusquã aurum sit appensum, Camillus adfuit: tum auro eius iussu de medio sublato, ait, nullũ Dictatoris iniussu fœdus aut pactionem à minore magistratu fieri potuisse: atq; edicit, vt Galli ad vltimũ se certamen accingant. Ita cõmissa pugna, Galli qui non pugnam, sed aurum expectabant, puncto temporis, nullo ferè negotio, victi sunt. Vrbe inde egressi, Gabina via, ad octauũ lapidem, atrociore sunt clade afflicti, castra capta, cædes adeò omnia occupauit, vt, si Liuio credimus, ne nuntius quidẽ tantę plagę acceptæ superfuerit. Polybius verò ait, Gallos ab obsidione Vrbis domestico bello aversos, fœdere cum Romanis percusso, restitutaq; Vrbi libertate, domũ abiisse. Sed vtcunq; res peracta sit, satis constat Brennum longè post homines natos fortissimũ ducem,

cuius

cuius cauſa à propoſito diuertimus, nunquã amplius rediſſe in Britãniam, qui vel in ea clade ad Gabinã viam à Gallis accepta, mortẽ occubuit, vel inde in Galliis vitã vixit: cui mehercle poſt tot præclara facinora, vbivis gentiũ glorioſum fuit mori. Fuit deinde cẽteſimo decimo anno pòſt, alter Brennus natione Gallus, cuius ductu altera pars Gallorũ in Græciã pervenit. Hîc cõmodùm de altero Brenno Gallorũ duce commemorare volui, vt ne ſimilitudo nominis efficeret, quò veterum hiſtoriarũ ignari crederent eundem fuiſſe Brennum, qui vrbem Romã cepiſſet, incendiſſet, ſpoliaſſet, ac qui Gallorũ alterã manum (in duas enim diuiſi partes Galli in Aſiã ſe effuderunt) primũ in Græciam, deinde in Macedoniam duxiſſet. Sed ad Bellinum revertamur.

Bellino poſt compoſitã pacem cum Brenno fratre, nihil potius fuit, quàm nouis operibus ornare regnũ: quippe qui cõdidit in Vuallia oppidũ, quod nunc appellamus Caerleonum, ædificiorũ ac ſitu loci amœniſsimo celebre, cuius hodie veſtigia extant, quæ poſtea quia Romanæ legiones ibidem frequenter hybernabant, Vrbs eſt Legionum dicta. Eſt & oppidũ Legionum in altero cornu Vuallici ſinus ad ſeptentrionẽ cõditum: ita nũcupatũ, quòd eo quoq; loci legiones multùm valde eſſent, quam Ceſtriã vocãt, alluitúrq; Dea flumine, quod procul ab ea circiter paſſuum millia ſex, in Oceanum ſe emittit. Item Londini extruxit portã, ad ripam Thameſis, quam ex eius nomine, Bellini portam poſteri dixere, & etiamnum retinet nomen. Addidit & porticulũ, in quem parua nauigia, quibus per flumẽ apportantur ea, quę ciuitati vſui ſunt, ſe recipiunt. Is demũ pace belloq; vir inclytus, & in omni fortuna Brenno fratri nequaq; impar, vita priuatus ac rogo impoſitus, Britãnorum regũ primus crematus eſt. Succeſsit deinde Gurguntius ſecũdus, ipſius Bellini filius, Merianus, Blãdanus, Capenus, Ouinus, Silius, Bledgabredus, Archemalus, Eldolus, Rodianus, Redargius, Samulius, Peniſellus, Pyrrhus, Caporus, Dinellus, Helius, & Lud. De iis regibus, præter Lud, qa præ ſocordia atq; deſidia, nullas bonas coluere artes, nihil ſcriptu dignũ memoriæ proditũ eſt. Lud vbi rex creatus eſt, ſtatũ Reip. continuò recognouit: nã leges quaſdã retractauit, abvſus nõnullos ſuſtulit, & quędã alia peſsimi exẽpli ſimul abiecit: exin ad ornandũ vrbem Londinum converſus, muros vetuſtate collabentes inſtaurauit, turribuſq; frequentibus firmauit: quam ob rem, deinde Lundonias appellarũt. Item portam in occidentali parte ciuitatis opere magnifico extruxit, quæ hodie Lud porta vocatur. De hac vrbe nihil antiquius apud graues autores, quàm apud Tacitũ legimus, qui Londinium nuncupat, cuius teſtimonio conſtat olim fuiſſe oppidũ minus omnino clarum, cùm ita ſcribit: Londinium cognomẽto Coloniæ nõ inſigne, ſed copia negotiatorum & commeatu maximè celebre. Ea fortaſſe de cauſa, Cęſar non meminit. At memoria noſtra, vrbs eſt maritima omniũ nobiliſsima, caput gentis, regia ſedes, opúmq; diues. Partem verò vrbis, quæ ad meridiẽ ſpectat, Thameſis flumen alluit, in quo eſt pons, vt ſuprà diximus, in Cantiũ verſus XIX extructus arcubus, ac vtrinq; longo domorũ ordine magnificus. Ad Lud redeo. Reliquit moriẽs duos ſuperſtites filios, Androgeum, & Theomantiũ: qui cùm eſſent ætate pueri, Caſsiuellaunus eius frater regnum obtinuit. Is ne pulſi ab ſe nepotes viderentur, Androgeo vrbem Londinũ, & Cantium, Theomantio Cornubiam aſsignauit. Et hæc ex noua hiſtoria.

Regnatum est ab istis regibus, vsque ad Cassiuellaunum, annos MXL. si sequimur Eusebij rationem temporis putatam non indiligenter, ex qua ab interitu Syluij Latinorum regis secundi, quem patrem dant Bruto siue Britoni, vsq; ad id tempus, quo Iulius Cæsar bellū Britannis fecit, & Cassiuellaunum vicit, M L anni colliguntur: ita vt ex eo numero deductis annis decem (nam illud temporis spatium dari potest Britoni, & ad Britāniam adeundā, post obitum patris, & eius possessionem acquirendā) M X L anni ab aduentu Britonis in insulam, vsq; ad hunc Cassiuellaunū, rectè putari possint. Cæterùm an illi quos hactenus commemorauimus, fuerint reges, vel potius Reip. principes, tyrannive, quod ex sententia Gildæ, quam suprà posui, magis crediderim, haud palàm est: siquidem tam de iis veterum scriptorū quisquam non meminit, imò ex Cæsare cognoscere licet, nonnullas ciuitates suo vsas esse imperio, vt infrà fusiùs dicetur, quam etiam nec nomina ponit oppidorum, quę ab illis regulis noua historia condita tradit. Hîc certè dilucet scriptorum incuria, qui præteriti temporis nullā habentes rationem, voluērunt insulsè ea nomina, quę postea Angli, Daci, Normani locis imposuere, ab antiquis regibus indita esse. Ecquis enim legit apud Cæsarem, Tacitum, Strabonem, Ptolemæum, & Plinium, Cantuariam, Bathoniam, Carliolum, Leceſtriam, & id genus oppidorum nomina? quæ vtiq; si talia id temporis fuissent, dubio procul eis non latuissent. Quare illi de iis potissimum meminerunt, quæ tunc extabant, quæ deinde sic in obliuionem ierunt, vt nunc minus certum sciamus, qui olim Brigantes, qui Trinobantes, qui Iceni, qui Silures fuerint, quæ ve loca tenuerint.

Atq; isthæc habui hactenus scribere de Britannorū origine, eorúmq; imperio, ac rerum statu. Sed antequam cætera prosequamur, haud ab re alienū puto, aliquid tradere de forma corporū, de moribus priscis & institutis eius ipsius populi, vt planè constet, qualis ille fuerit, ante Romanorum in insulā aduentū, qui vt victores solent, postea immutauerūt omnia, meliora'q; nonnulla fecere, quādo per eos Britanni multò cultiores effecti sunt, vt infrà suis dicetur locis. Britannorū itaq; varios fuisse corporum habitus, Tacitus perhibet, cùm alij Germanorum, alij Gallorum, alij verò Hispanorum à quibus olim orti essent, statura æquè vt oris forma similes existerent. Etenim capillo oblongo erant, & plerūque intorto, facie austera, sed non inhonesta, quā glasto inficiebant, vt pugnando horribiliores aspectu forent. Glastum herba est similis plantagini, quæ cœruleū efficit colorem, quam existimant quidam eam esse, quæ ab Italis Guadum, vulgò ab Anglis Vuodde appellatur, qua panni lanei in primis inficiuntur. Hac etiam herba Britannorum coniuges nurúsq; oblinebantur, in quibusdá'mq; sacris ita incedebant. autor Plinius lib. xxij. cap. primo. Item viri radebant omnem corporis partem, prętercaput, & labrū superius. Corpore erāt valenti & robusto, animo verò forti, omnis doli ac fraudis experto. Qui loca syluestria tenebant pellibus vestiebantur, lacte & carne viuentes, quòd frumentum non multum sererent. Qui oram maritimam incolebant, ij opulentiores erāt, humanioréq;. at alij non item, quoniam ad eos nemo homo externus, neque mercator quisquam adibat. erat enim lege vetitum, vt ne loca interiora illis nota fierent. Artem militarem apprimè callebant, vario genere pugnæ vtentes. qua re Cæsar ait suos

mili-

milites perterritos, quòd ad id minus apti forent. Arma habebãt gladiũ, tela, fuſtes, arcus, galeã & loricam lineam multis involucris inſutam. Diuitiæ magna ex parte conſiſtebant in pecoribus, quorum magnũ habebant numerum. Leporem, gallinã & anſerem voluptatis gratia nutriebant, quia deguſtare nefas putabãt. Vtebantur numo æreo, aut annulis ferreis ad certũ pondus loco pecuniæ: poſtea Claudij principis tempore, aurum & argentũ effigie Cæſaris cœptũ eſt ſignari. Autor Gildas. Aedificia Gallicis ſimilia, & veſtitus ferè idem erat. Literas diſcebant Græcas. Religionem atq; ſacerdotes Druides cum Gallis communes habebant, ab illiſq; variis diſciplinis erudiebantur, quæ tamen literis non mandabant, quò ne in vulgus efferrentur, & qui diſcebant, diligentiùs memoria retinerent. Tradebant autẽ Druides iuuentuti animas non interire, ſed ab aliis poſt mortẽ, tranſire ad alios, vt ſic eã metu mortis neglecto, ad virtutem excitarẽt. Item ſimul docebant de ſideribus, eorúmq; motu, de mundi ac terrarũ magnitudine, de rerũ natura, deorúmq; poteſtate. Quas ſanè diſciplinas in Britãnia invẽtas, Druides ad Gallos primùm importaſſe dicuntur. autor Cæſar lib. de bello Gallico ſexto.

His temporibus, C. Iulius Cęſar poſt omnem devictã ferè Galliam, Britãniam etiam tum Romanis incognitam, armis ſibi petendam cõſtituit. Cauſa petẽdi erat, quòd Gallicis bellis multa inde auxilia hoſtibus ſuis adminiſtrata intellexiſſet. Tametſi tempus anni ad bellum gerẽdum deficere, parum enim æſtatis ſupererat, tamen magno ſibi vſui fore arbitrabatur, ſi modò inſulã adiuiſſet, & genus hominũ perſpexiſſet, loca, portus, aditus cognouiſſet. Itaq; convocatis vndiq; ad ſe negotiatoribus, & diligenter ſciſcitatus, nihil quicquam quod quæreret, reperire potuit. Ad omnia igitur quę ad deſtinati belli vſum pertinerent, cognoſcenda, priuſquam periculum faceret, idoneum eſſe arbitratus C. Voluſenum cum naui longa præmittit: cui mandat, vt exploratis omnibus rebus, quamprimum ad ſe revertatur. Ipſe cũ omnibus copiis, in Morinos populos litoris Gallici, quod cõtra Britanniam eſt, proficiſcit, quòd inde eſt breuiſsimus in Britanniã traiectus. Fuit olim hoc loco Icius portus multarum nauium capax, nunc verò multò anguſtior, in quem & nulla nauigia, niſi creſcẽte mari, ingredi poſſunt: quod dedita opera factum videtur, vt oppidum Caletum ſeu Bononia, quia de re ipſa, vti ſuprà oſtendi, in vulgus ambigitur, ibidem ſitũ, quod firmo præſidio tenetur, minus per hoc, hoſtiũ iniuriis patẽret. Huc Cæſar naues vndiq; ex finitimis regionibus, & quam ſuperiore anno ad Venetum bellum (ſunt ij Veneti Galliæ populi, hoc eſt, Britanniæ continẽtis, qui Oceanum accolunt) ædificarat claſſem, convenire iubet. Interim Morini legatos ad eum miſerunt, ſéque ea quæ imperaſſet, facturos polliciti ſunt: quos ille libenter in fidem recepit, valde gauiſus, quòd poſt tergum hoſtem relinquere nõ cogeretur: cùm interea conſilio eius cognito, & per mercatores ad Britãnos perlato, raptim omnes qui arma induere per ætatem poterãt, ad arcendam vim hoſtiũ ad mare concurrũt. At Cæſar ait, a pluribus inſulæ ciuitatibus ad ſe legatos veniſſe, & illos poſtquam hortatus eſt, vt in ea ſententia permanerẽt, domum remiſiſſe. qui Caſsiuellauni non meminit, niſi in ſecũdo bello, quod Britãnis fecit, cui ſummam imperij adminiſtrãdi, belliq; gerendi, communi conſilio Britannici populi traditam ſcribit, regem tamen eum non appellat. Contrà in recenti

hiſtoria legimus, Cæſarem petiiſſe per literas à Caſsiuellauno rege vectigal: & illum reſpondiſſe Cæſari, ſe nõ didiciſſe hactenus ſeruire, ſed tueri libertatem etiam armis, ſi opus foret, id quod ille ſentiret, ſi auaricia cęcus Britãnos turbare auderet. Ita hîc perinde vt alibi omnia variè tradunt. Quare nobis, vt ab initio profeſsi ſumus, noua & vetera particulatim proferenda iudicamus, vt quo nos plus laboris inſumemus, hoc legentes plus voluptatis hauriant, cùm legẽdo, alia fide, alia gratia, alia ioco digna notarint. Ad rẽ redeo. Interea C. Voluſenus poſt quintũ diem, quàm à Cęſare diſceſſerat, in Gallliã reverſus, ordine expoſuit, quæ fuiſſent à ſe loca explorata. Tum verò Cæſar nil amplius moratus, ex multitudine nauium, quæ in vnum convenerãt, delegit, quot ad duas legiones tranſvehẽdas ſatis eſſent. poſtea idoneã ad traiiciendum tempeſtatem nactus, ſecunda noctis vigilia ſoluit: qui non adverſo vſus vento, quarta diei ſequẽtis circitèr hora, Britanniam attigit. Inſederant inſulani denſo armatorum agmine litus, obſeruãtes hoſtiũ acceſſum: quos cùm ſupra caput eſſe vidiſſent, tũ ſe ad reſiſtendũ confeſtim pararunt. Quod Cæſar cõſpicatus, vſq; eò in anchoris ſtetit, dum equites qui onerariis advehebantur nauibus, adfuiſſent, mutato inde cõſilio, ne in primo egreſſu, priùs cum hoſtibus confligere cogeretur, quàm miles in ſicco eſſet, illinc circiter millia paſſuum octo progreſſus, naues in plano litore conſtituit. Nec Britannus interim in otio fuit, ſed equitibus & eſſedariis ad occurrendum præmiſſis, cætera multitudo ſubſecuta eſt, vbi naues conſtiterãt. Eſt itaq; eo loci diu certatũ, Romanis egredientibus, cõtrà prohibẽtibus inſulanis, atq; ad naues vſq; occurſantibus. Romani tamen, quia aquila à ſignifero in litus expoſita erat, pudore magis quàm quòd id tutò fieret, nauibus egreſsi, hoſtem paululum ſubmouerũt. Fuit aliquandiu dubium certamen, quoad aliis ſuper alios Romanis in litus evadentibus, Britãni pulſi ſunt: qui vbi ſeſe ex fuga in tutũ receperunt, continuò ad Cæſarem de pace legatos miſerunt. Cęſar veniã petẽtibus dedit, obſidéſq; imperauit: quorũ pars cõtinuò data eſt, reliqui propediem venturi erãt, cùm ſubitò tẽpeſtate coorta, omnis Cæſaris claſsis maximè afflictata eſt, & in primis onerariæ naues, quæ in anchoris ſtabãt, ita vt plures invicem colliſæ, aliq armamentis nudatę, nullũ ſui vſum amplius prę-ſtare potuerint. Id incommodũ magnam Cæſarianis attulit perturbationẽ: nam neq; materia reficiendarũ nauium aderat, neq; commeatus ad hyemandum antea proviſus. Britannorũ principes ea difficultate animadverſa, arbitrantes fore, vt Romanus Imperator cum ea hominũ paucitate, in diſcrimen adduceretur, occultè inter ſe coniurãt. Cęſar ex ea nauium clade, & quia Britanni obſides dare deſtiterãt, id quod erat ſuſpicatus, nihil nõ maturè prouidet, commeatum parat, naues refici iubet. Nec inſulani multũ quieuere, qui legionem ſeptimam, quæ frumentatũ fuerat egreſſa, ſubitò invaſerũt: quam inſigni clade affeciſſent, niſi Cęſar puluere ex caſtris conſpecto, actutum ſuis auxilio veniſſet. Ita legio à Britãnis circumventa, turbatiſq; ab eſſedariorum incurſu ordinibus, cùm vndiq; premeretur, ſui ducis advẽtu temporis puncto ſeruata eſt. Vtebantur Britanni eſſedis, id eſt, vehiculis, in prælio, quæ equorum rotarúmq; ſtrepitu ad primum cõgreſſum, aciẽ hoſtiũ valde turbabant, terrebántq;: inde curribus relictis, pedeſtrem faciebant pugnam. Secutæ ſunt deinde fœdæ tempeſtates, quę plures dies Romanos à prælio retraxerunt.

xerunt. Interim Britanni auctis copiis, in vnũ conveniũt, Romanoſq; quos facilè delere ſperabant, armis repetũt. Iterum itaq; dimicatum, tum demum fuſi fugatíq; Britanni, de pace ad Cęſarem mittũt, qui duplo maiore accepto obſidũ numero, pacem pro tempore iplis inſulanis dedit, atq; ita victor belli in Gallias revertit, paulò ante hyemem, quæ iam appropinquante die æquinoctij, inſtabat. Hæc vetera ſunt, iam noua dicamus. Tradunt Cæſarem primo congreſſu à Britannis profligatum, in Galliã ſe fuga recepiſſe, & Caſſiuellaunum ob victoriam lætitia exultantem, dijs patrijs multa cærimonia ſacrificaſſe. Ad propoſitum redeo.

At Cęſar cupidus redigendi inſulã in poteſtatẽ populi Romani, anno qui ſecutus eſt, claſſe omnibus rebus paratiſsima, ſtatim poſt initiũ ęſtatis, in Britanniã traiecit, poſitíſq; loco idoneo caſtris, inſulanos bello premere cœpit. Caſsiuellaunus, quem Britãni adventu hoſtiũ, vti Cæſar tradit, permoti, totius belli negotio imperióq; præfecerãt, nã ante id tẽpus, cæteris inſulanis inſenſus erat, ſub hoſtiũ acceſſum, litus occuparat: ſed ratus vtilius, hoſtẽ longius à mari priùs trahere, cũq; cũ eo manus cõſereret, ne ab illis qui in nauib. erãt, auxiliũ ferri poſſet, paululũ pedẽ retulit, poſitíſq; in propinquo caſtris, ſuos in armis eo die tenuit. Poſtridie vtrinq; in certamẽ itur, iámq; ad manus propè ventũ erat, cùm illo tẽporis momẽto Cæſari nuntiatũ eſt, totã claſſem ſecùs circa litus diſiectã eſſe: quapropter iuſsis legionib. cõſiſtere, equitibúſque ad ſigna revocatis, ad naues revertit. Ibi ſubductis nauibus, quæ ſuperfuerãt, magnã opificũ manũ adhibuit, qui naues reficerẽt, ſcripſitq; in Galliã, vt plures primo quoq; tẽpore ad ſe mitterent: atq; his reb. ita proviſis, ad hoſtes revertit. Convenerãt interim maiores Britannorũ copiæ, quæ cum Romanis pugnã cõmittere ardẽtiſsimè cupiebãt. Nõ multo pòſt, cum equitatu Cæſaris appropinquante, in itinere prælíari acriter incipiunt, à quo paululũ repulſi, agmine occultè circumacto, in caſtra hoſtiũ impetũ faciũt. Pugnatũ eſt pro vallo acriter, fuitq; id certamen anceps, & Romanis laborioſum, in quo multi interfecti ſunt, caſtra tamen defenſa. Poſtero die procul à caſtris, Britanni in collibus taciti conſiſtũt, inde Romanos populatũ egreſſos cõſpicati cũ clamore adoriunt. Ii à legionarijs & equitatu qui ſuis ſubſidio adfuerũt, ad vltimũ fugati ſunt. Ex hac fuga diſcedẽtes Britanni, decreuerũt nunq; deinceps cũ tot copijs cum hoſte cõgredi: quare Thameſim flumẽ trãſgreſsi, nouas circa ripã copias inſtruunt, eámq; ac vadũ, acutis ſudibus præfigunt, quò hoſtes tranſitu prohibeãt. Cęſar cognito à captiuis eorũ conſilio, ad flumen progreſſus, eo loci cõſtitit, quo flumẽ pedibus atq; ægrè trãſiri poterat. Hic locus, vt Cęſar ait, abeſt à mari circiter millia paſſuum L X X X. adeò, vt propè certo eius intervalli argumẽto cõiectura augurari poſsimus, illud fluminis vadum fuiſſe parũ vltra Vindeſoram pagum, qui à Londino paſſuũ millia X X diſtat, ſpectátq; ad occidẽtẽ. At Cęſar ſtatim atq; cò pervenit, licet ad alterã fluminis ripã vidiſſet eſſe magnas hominũ copias, quas Caſsiuellaunus inſtruxerat, vbi loci eius principatus erat, ſicvt ipſe Cęſar teſtatur, & cognouiſſet ripã cum alueo, acutis ſudibus munitã, nihilominus ſuos flumen trãſire iuſsit: qui amnẽ ferociter ingreſsi, etſi vix capite ex aqua extabant, tãto impetu ad alterã ripam pervenerũt, vt hoſtes ſubitò in fugã coniecerint. Quo factũ eſt, vt Romani liberiùs prędãdi, vaſtandíq; cauſa, in agros ſe ecerint:

in quos Cassiuellaunus, qui cum manu electa suorũ, hostis itinera obseruabat, armatos passim emittebat, afficiebatq; incõmodo. Interim Trinobãtes, quia Mandubratius adolescens fuga mortem vitans, Cęsaris fidem secutus, ad cum in Galliã ierat, cuius pater Imanuentius in eorum ciuitate regnũ obtinuerat, & à Cassiuellauno interfectus fuerat, legatos ad Cæsarem mittunt, pollicenturq; sese ei dedituros, & imperata facturos, ac petũt, vt Mandubratium ab iniuria Cassiuellauni defendat, atq; in ciuitatẽ mittat, qui pręsit, imperiumq; obtineat. His Cęsar obsides imperat, Mãdubratiumq; ad eos mittit. Illi imperata celeriter fecerũt. Postea Cenimagni, Segontiaci, Ancalites, Bibroci, & Cassi Trinobãtes secuti, in fidem Cæsaris venere. Secundũ hæc, Cæsar oppidum Cassiuellauni, quod non longè ex eo loco, quem suprà memorauimus, aberat, syluis paludibusq; munitum, quò satis magnus hominũ pecorisq; conuenerat numerus, expugnat. Erat hęc sylua fossa & vallo munita, quam Britanni oppidum vocabãt. Cassiuellaunus interea ad Cantianos, quibus quatuor reguli præerãt, Cingetorix, Caruilius, Taximagulus, & Segonax, nũtios mittit, atq; iis imperat, vt castra Cęsaris naualia de improviso adoriantur: qui quod iussi erãt sedulò facientes, parum feliciter pugnarunt: fusi enim ac cæsi sunt. Tum Cassiuellaunus tot detrimẽtis affectus, datis demum obsidibus, pactus est, vt Britãnia populo Romano vectigalis esset. Cęsar verò magno captiuorum numero in naues imposito, circa æquinoctium autumnale in Galliã rediit victor, & incolumis. Hic fuit belli exitus, quo C. Iulius Cæsar Britanniam ad Romanum adiunxit imperiũ, id est, eius proximam partẽ in deditionem Romani populi redegit. Quare nõ est quòd quispiam suspicetur, quicquam rerum fuisse Cęsari, cum Septentrionalibus Britannis, cùm vix primam ipsius Britanniæ partẽ viderit, viceritq;. Atqui cùm illam sæpius posthac parêre recusantem, Imperatores Romani maximè laborassent armis coërcere, ipse Cæsar videri potest Britanniã non tradidisse posteris, sed ostendisse. Cæterùm de eiusmodi Britannici belli eventu, Gildas grauissimus autor cum Cęsare fermè cõsentit, à quo nos bene magna ex parte accepimus, quæ suprà posuimus. Is enim suorum Britannorum ignauiam accusans, de ea re sic scribit: Etenim reges Romanorũ cùm orbis imperium obtinuissent, subiugatis finitimis quibusq; regionibus, vel insulis, Orientem versus, prima Parthorum Indorum confinium parta pace, qua peracta, in omni penè terra cessauere bella, & potioris famę viribus firmassent, non acies flammæ quodammodo rigidi terroris ad occidentem, cæruleo Oceani torrente potuit vel cohiberi, vel extingui, sed transfretans insulæ parendi leges advexit, imbellémq; populum nõ tam ferro, igne, machinis, vt alias gentes, quàm solis minis, vel iudiciorum concussionibus, in superficie tantum vultus, presso in altum cordis dolore, suam obedientiã proferentem edictis subiugauit. Hactenus Gildas. Devicta est Britannia à Cęsare, anno ante aduentum Christi, circitèr sexagesimo. Cassiuellaunus post annum deinde septimum, quàm victus est, sine liberis, naturę concessit. quem Theomantius nepos secutus est. Huic successit filius nomine Cinbellinus, quẽ ferunt sub Augusto Cæsare stipẽdia fecisse. De vtroque nihil habeo memoria dignum dicere, nisi quòd tum demum lux vera illuxit terris, quãdo Cinbellino regnãte, IESVS CHRISTVS Maria virgine ortus est.

Pro-

PROOEMIVM LIBRI SECVNDI.

IAM percucurrimus, id quod ab initio pollicitus erã, vitas ſexaginta octo regum (tot enim fuiſſe aiunt, eo ordine, quo eos noua tulit hiſtoria) vnà cum vita Caſsiuellauni: ac præterea breuiter memini de Theomantio & Cinbellino, qui Caſsiuellauno ſucceſſere in rerum adminiſtrationem. Iſto Caſsiuellauno principe, Britannia Romano imperio, ſicvt demõſtrauimus, vectigalis facta eſt, fuitq; deinceps paulò minus quingentis & tribus annis, cùm Britãni id temporis deſtituti auxilio ab Aetio, qui in Galliis copiarũ prçfectus Theodoſij iunioris fuit, à Pictis Scotiſq; fœdere coniunctis cœperint ſic bello premi, vt poſtquam eorum rapinas & impetus aliquandiu fortiter tulerunt, ad vltimũ ſuis iam diffiſi viribus, coacti ſint Anglos Saxones Germaniç populos pugnaces atq; ferores, ad opem ferendam accerſere. Sed ſecus evenit, atq; putarãt. Angli enim inſulç partem quam illi tenebant, in ſuam poteſtatem redegerunt. Atq; ita quantũ mille & amplius annos, Britãnicus populus creuerat gloria, tantum calamitoſa hæc temporũ intercapedo eũ grauiter afflixit, quæ à Caſsiuellauno, vſq; ad Anglos, interceſſerat: qui, vt dictum eſt, imperium in inſula poſtremò obtinuerunt. Cæterùm cùm iſta omnia plana facere ſcribendo cõſtituamus, ecce, ſcriptorũ partim varietas, partim incuria, atq;, vt ita dicam, temeritas adeò animum turbat, vt neſciã, quid pro certo aut falſo ſim affirmaturus, cùm de multis, tum præſertim de ordine regum, qui à Caſsiuellauno, ad Anglos, ſecuti ſunt. Romani enim ſcriptores, & in primis Tacitus, dicũt Britannos olim paruiſſe regibus, & pòſt vectigales factos, per principes factionum ita diuerſis ſtudiis tractos eſſe, vt ad propulſandũ cõmune periculũ vix duæ treſve ciuitates conuenirẽt, ſimulq; arma caperent: ſicq; dũ ſinguli pugnarent, vniuerſos eſſe victos. Atq; hoc demum pacto aiunt Britanniã à Romanis in formã provinciæ redactã, ac ab illis ad eam gubernandam miſſos eſſe præpoſitos, qui eam obtinerent. Veruntamen iidem autores de quibuſdã regibus, ſicvt infrà dicetur, meminerunt, qui dum rerum orbis Cæſares potiebantur, in Britannia regnarint. Illud idem atteſtatur & Gildas cùm inquit: Reges habet Britannia, ſed, etc. Cæſar verò tradit tẽpore ſuo, in Cantio quatuor fuiſſe reges, qui illis regionibus præerãt. Tacitus meminit Praſutagi, & Cogiduni regũ: Iuuenalis Aruiragi: recentiores omnes Lucij. Hinc igitur apparet, ſiue vnũ, ſiue plures, ſub Romanis Imperatoribus reges fuiſſe in inſula, cum imperio. Contrà vulgus prædicat ſummam imperij penes Britãnos ſemper fuiſſe, & Romanũ ſenatũ in ſingulos annos, vectigali accepto, ex officio, ad coërcendos ſæpe nouos ſeditionũ motus, hoſtiúmve incurſus arcẽdos, miſiſſe Imperatores ſuos in inſulam. Ac ita vult Britãnos tantũ ſuis regibus paruiſſe ſemper, donec ad extremũ imperio ab Anglis deiecti fuerint. Sed cùm in ipſa vulgari hiſtoria, regũ ſeries ſeruãda foret, quoties accidit, vt non eſſent qui ſubiicerentur reges, loco illorũ perbellè poſiti ſunt modò Romani Imperatores, modò eorũ præfecti, dictiq; ſunt reges à Britãnis creati, perinde quaſi Imperatores Romani regib. inferiores fuiſſent, & præfecti arbitratu ſuo, nõ ad ſenatus, aut Imperatorũ prçſcriptũ provinciã adminiſtraſſent. Sed hçc vt vulgatiora, quàm vt hîc putẽ eſſe repetẽda, iam miſſa faciamus, quãdo nos infrà perappoſitè legentes admonebimus eas ipſas res, quæ ad fidem ſcriptæ ſint,

Nec illud omiserim, formã administrandę reipublicę Britannicæ ante advẽtum Romanorũ, variam fuisse. Sanè Cæsar scribit, Cassiuellaunum habuisse in insula principatum, cuius fines Thamesis flumen à maritimis ciuitatibus diuideret, & ei propter suum adventum, summã imperij bellicę administrandi permissam, ac eidem ante id tẽpus, cum reliquis ciuitatibus, continua bella intercessisse. Itẽ in Cantio quatuor fuisse reges, hoc est, principes, cuiusmodi hodie nos vocamus comites, siue duces: & Cenimagnos, Segõtiacos, Ancalites, Bibrocos, ac Cassos populos missis legationibus, sese dedisse sibi. Et ibidem inquit: Principes vndiq; convenire, & se ciuitatésq; suas Cæsari commendare cœperũt, etc. Hinc igitur colligere licet, talem per id temporis fuisse Britanniæ rei gubernandæ formam, qualis in præsentia est Italiæ, Germaniæq;, vbi aliæ ciuitates ab vno principe, aliæ à nobilitate, aliæ à populo reguntur: & eos quos reges vocant, fuisse potentiores inter alios, qualis fuit Cassiuellaunus, qui ob id, rex dictus est. Hæc ob oculos legentium posuimus, quò historiam multò facillimam intellectu redderemus. Cæterùm iam institutum opus prosequamur, vt tandem de Britãnici regni fine, & Anglici initio simul dicamus.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIÆ LIBER SECVNDVS.

PAx vbiq; gentiũ Augusto principe, mortalibus diuinitus data, adhuc in Britãnia integra manebat, cùm eius leges Guinderius rex ex Cymbelino genitus, fregit. Is enim vir fortis, homóque audax, cui ea audacia temeritatẽ attulit, Romanis tributũ soluere negauit, populúmq; ad nouos tumultus excitauit, qui vtcunq; ad id provocatus, apertè, quemadmodum Gildas tradit, defectionẽ fecit. Quamobrem Claudius Cæsar bellũ Britannis inferendum statuit. At Suetonius Tranq. ait, Claudiũ causa orti tumultus, ob non redditos quosdã transfugas, in Britannos arma mouisse. Igitur Claudius in insulã Romanorum Imperatorũ primus, postquam eã dictator Cæsar armis superarat, profectus est: qui prouincia statim sine vllo prælio pacata, post sextũ mensem, q̃ ex vrbe recesserat, in Italiã rediit. Quod verisimũ esse testatur idem Gildas, ita de ea subita alienatione populi scribẽs: Quibus ita gestis, cùm talia Senatui nuntiarentur, & propero exercitu vlcisci festinaret, non militaris in mari classis parata fortiter dimicare pro patria, nec quadratũ agmen, neq; dextrũ cornu, aliúve belli apparatus in litore cõspiciuntur, sed terga pro scuto, fugãtibus dantur, & colla gladiis, gelido per ossa tremore currente, manúsq; vinciendæ muliebriter protendunt, ita, vt in proverbiũ & derisum longè latéq; efferretur, Britãni non sunt in bello fortes, nec in pace fideles. Itaq; Romani multis rebelliũ cęsis, nonnullis ad seruitutẽ, ne terra penitus in solitudinẽ redigeretur, mãcipatis, ex patria vini oleíq; experte, Italiã petũt, suorũ quosdã relinquentes præpositos, non tã militari manu, quàm flagris miserã gentem maceraturos, & si res sic postulauisset, ensem, vt dicitur, vagina vacuũ lateri eius accommodaturos, ita, vt non Britannia, sed Roma censeretur: & quicquid haberi potuisset æris, argenti, vel auri, imagine Cæsaris notaretur. Hęc ille. In historia verò noua leges, pugnatũ fuisse inter Claudiũ & Guinderiũ,

&

& ipſo Guinderio fraude interempto, Aruiragum eius fratrẽ redintegraſſe bellum, & poſtremò non prius ab armis ceſſatum, quàm Cęſar filiã nomine Genniſſam ſeu Gemiſſam Aruirago, qui in locũ fratris ſurrogatus rex fuerat, collocaſſet. Qui quidem Claudius cùm, teſte Suetonio, ex tribus vxoribus Claudiã, Antoniã, & Octauiã filias ſuſcepiſſet, & Claudiã ex ſe nõ cõceptã ad Herculanillæ matris, cum qua divortiũ fecerat, ianuã iuſsiſſet abiici, Antoniã Cn. Põpeio Magno, deinde Fauſto Syllæ nobiliſsimis iuuenibus, Octauiã Neroni priuigno ſuo locaſſet, re ipſa apparet, tam abſurdum eſſe, tradere, quàm credere, Genniſſam filiã ipſius Claudij fuiſſe, & Aruirago ab eo in matrimoniũ datã. Cæterùm Claudius ſiue armis, ſiue ęquo fœdere cõpoſitis rebus, poſtęq; Orchades in Oceano vltra Britãniam inſulas domuit, Romã reverſus triumphauit maximo apparatu, ob eiuſcq; rei memoriã, filiũ ex Meſſalina ſuſceptũ, quem primò Germanicũ dixerat, Britannicũ cognominauit. Interea in Britannia nouos belli motus fieri renuntiatũ eſt: quò Cęſar Veſpaſianũ, quod illi initiũ venturæ mox fortunæ fuit, legatũ miſit, qui vno commiſſo prælio tumultus omnes compeſcuit, Vectémq; inſulã Britãniæ proximã in ditionem Romani imperij redegit. Aruiragus deinceps ne ſpes excutiẽdi iugũ Romanũ toties vana evaderet, ingraueſcẽte iã ſenio, pacẽ cum hoſte feciſſe dicitur. Verùm Cornelius Tacitus autor eſt, Romanos principes conſueuiſſe præpoſitos, hoc eſt, legatos & procuratores in Britãnia habere, quò inſulanos in officio faciliùs continerẽt: quod vel Gildas, vti ſuprà oſtendimus, affirmat. Quare poſt Veſpaſianũ, principe Claudio, cùm iam Britãnis inciperet redire in præcordia virtus, conſulariũ primus Aulus Plautius legatus fuit, ac deinde Oſtorius Scapula. Hunc turbidæ res veniẽtem exceperũt. nam Iceni gens valida, vnà cum finitimis arma capientes, locũ caſtris ad offendendũ idoneũ deligũt, ac paſsim Romanos inſectanť. At ille gnarus primis eventibus belli metũ aut fiduciã gigni, it properè obviã, & quos palantes offendit, paſsim cædit, deinde Antonã & Sabrinã fluuios caſtris cingere parat, quod ne fieret, ipſi Iceni impedimẽto fuere. Ita ſpe deiectus ad hoſtiũ caſtra pergit, aditáq; pugna, fortiter vincit, & victoria vſus in Cangos exercitũ ducit, multa parta vbiq; præda. Atq; per hũc modũ in hoſtes properãdo, haud procul mari pervenerat, q̃d ad Hyberniã ſpectat. Hinc ſatis liquet, id bellũ in intima occidẽtis parte eſſe geſtum, & Icenos populos partim orę maritimę, partim Sabrinę & Antonę accolas fuiſſe, quales hodie ſunt Sarisberienſes, Vuellenſes, Exonienſes, Vigorniẽſes, Salopiẽſes, ac Herefordenſes: & Antonã flumen id eſſe, quem Veium dicunt, qui præterfluit Herefordiam, ac ipſi Sabrinę nõ longè ab oſtio iungitur: ſicvt Cangos interiorem Vualliæ partẽ ad Occidentẽ pertinentẽ coluiſſe perſpicuũ eſt. Dum iſta Romanus dux gerit, ecce, ortis ſubitò apud Brigãtes diſcordiis, retrahitur: quas primo acceſſu ſedauit, cęſis eius motus autoribus. Item ex hoc loco coniectura fert, Brigantes in ea inſulæ parte fuiſſe, ad quã nunc in ſeptẽtrionem verſus, Eboracenſis, & ad Occidentẽ, Carliolenſis diœceſis pertinet, ad orámq; maritimã, vbi Lancaſtrũ ac Cãdalia eſt: id quod planũ facit Tacitus, qui alibi ait eorũ ciuitatẽ numeroſiſsimã fuiſſe, quẽadmodũ ſemper Eboracũ cęteris ciuitatib. hominũ multitudine pręſtitit, vt ex eius ſitu cõſtat. Inter ea Silurũ gens ferociſsima ex delectu copias cõparat, freta virtute Carataci,

viri bellicæ artis peritissimi, ac inter alios lõgè principis, qui Ordolucarum regulus fuisse dicitur, quorum ac aliorum vicinorum furoris compescendi causa, recens veteranorum colonia Camulodunum deducta erat. Hinc parum ac commodùm divertamus licet.

Puto Camulodunũ (quãdo de ea re ambigitur) eo loci olim sitũ, vbi nũc est Dancastrũ, quia vel castrorum memoria videtur retinere nomen loci ad belli præsidium electi: aut Pontifractum, quod paulò propius, & etiã citra Eboracũ est, circiter millia passuũ XVIII, loco magis amœno, quàm natura munito. Extat castellũ, & in eo aliqua vestigia tẽpli, quod ibidẽ Claudio Cæsari dicatũ constat, in quo duo erant simulacra, vnum deæ Victoriæ, alterum ipsius Claudij, & deinde eò colonia deducta, quæ præstò esset, quaquaversum ferre auxiliũ suis Romanis. Hæc ex Tacito, qui ita lib. xiij. scribit: Ad hæc templũ diuo Claudio constitutũ, quasi ara æternæ dominationis. Nec arduũ videbatur excidere coloniã nullis munimentis septã, quod ducibus nostris parum provisum erat, dum amœnitati prius, cẽ vsui cõsulitur. Hæc ille. Erat præterea locus iste peropportunus Romanæ provinciæ tuẽdæ, quæ id temporis admodũ parua, nondum pertinebat ad Tinam flumen, quod postea flumẽ eius limes fuit, id quod testatur idem Tacitus, cùm ponit præpositos Romanos, qui post Vespasianum in insulã missi fuerant, sic in vita Agricolæ scribẽs: Diuus Claudius autor operis, trãsvectis legionibus, auxiliisq́, & assumpto in partem rerum Vespasiano, quod initiũ venturæ mox fortunæ fuit. Domitæ gentes, capti reges, & monstratus fatis Vespasianus. Consulariũ primus Aulus Plautius præpositus, ac subinde Ostorius Scapula, vterq́ bello egregius, redactáq́ paulatim in formã provincię, proxima pars Britanniæ, addita insuper colonia, etc. Non fuit igitur per id tẽpus admodũ lata Romana provincia, cùm prima tãtum insulæ pars, qualis memoria nostra est ferè Anglia, sub Romanũ imperiũ redacta esset. Non fuit etiã Camulodunũ extra provinciã, cùm ibidem ad eã defendendã, veteranorum prȩsidiũ collocatum foret. Quid, quòd vel Ptolemȩus ponit illud oppidum haud procul ab Eboraco, eodem fermè loci, quo nos manifestis argumentis fuisse iã probauimus? Quid, quòd vel illud testimonio est, Camulodunum in prima insulæ parte fuisse, quòd cùm Iulius Agricola Transtuedanos Britãnos quinq́ cõtinuis annis bello persecutus fuerit, tãdémq́ domuerit, & eas res gestas Tacitus diligenter scripserit, nulla de Camulodu no fit mẽtio? ad quem quidẽ locũ, si ea in parte ponamus, dubio procul Romanarum legionum aliquando itus, reditus, aut mansio fuisset. Iam ad rem.

Ita Caratacus homo valẽs apud Ordolucas, loco ad prȩlium sumpto, vbi ardui montes cuncta hostibus difficiliora redderent, suos hortabatur, affirmans illum diem, illam aciem, aut recuperandæ libertatis, aut æternæ initiũ seruitutis fore, vocabátq́ speciatim nomina maiorum, qui Iulio Cæsari sese oppositi essent: ita multa cõmentatus, certam victoriȩ spem suis faciebat. Nec Ostorius interim silebat, quiescebátve, qui suos itidẽ hortatus vadit in hostem, bellicúmq́ canit. Hîc cõserta manu, missilibus primùm certat, deinde facta impressione, res gladiis geritur. Pugnatum est aliquãdiu dubio Marte, donec Britanni in iuga montiũ decedere sunt coacti: sed eò quoq́ ferentarij secuti, magnam fecerunt cædem. Capta vxor, filiáq́ Caratacı, fratréq́

in

in deditionem accepti. Ipſe verò Carthumanduæ Brigantum reginæ fidem petẽs vinctus, ac victoribus traditus eſt. Sic Caratacus, cuius nominis fama iam per omnem Italiam pervaſerat, quòd nouem annos bellaſſet cõtinenter cum Romanis, ducitur cum aliis captiuis Romã. Is vbi coràm fuit, præſenti admodũ animo, ita Claudium Cæſarem allocutus fertur: Si optime Cæſar res ſecundæ aliquãdo vel meæ voluntati, aut fortunæ reſpondiſſent, dubio procul hanc vrbem liber vidiſſem: vidiſſem autẽ libens, quãdo iſthuc in parte felicitatis habebam. Ita tantum aberat, vt pacem aſpernarer, vt etiã datam vltrò eſſem accepturus: ſiquidẽ ſecundum patrię libertatẽ, nil mihi vnquam fuit optatius æqua Romanorum amicitia. Sed nunc ita caſus tulit, vt in tuã caderem poteſtatẽ, quò, opinor, ego qui multis rebus beatus me aliàs in ccelo eſſe putaram, rectè intelligerem, quantũ ſpei in rebus humanis ponẽdum foret, & tu belli victor plus glorię cõſequerere, quòd viciſti, & pepercíſti. ſic enim te pro tua clementia facturum confido. His verbis Cęſar lenitus, & Caratacо & vxori & fratribus vitam cõceſsit. Ac ita fortẽ, vt eſt in proverbio, fortuna iuuat. Silures poſt hęc pręfectum caſtrorũ cum legionariis cohortibus præſidio relictum invadunt, quem cepiſſent, niſi maturè ſubvẽtum fuiſſet: multi tamen Romanorũ in eo tumultu periere. Porrò ij præ aliis, multò infeſtiores Romano nomini erãt, accẽſi dira voce Imperatoris Romani iam paſsim pervulgata, quę eiuſmodi erat: Vt quondã Sicambri exciſi, vt in Gallias traiecti forent, ita Silurũ nomen penitus extinguendũ. Igitur duas auxiliares cohortes, præfectorũ auaritia incautiùs populantes, interceperũt, ſpoliáq; ac captiuos largiendo, cæteras nationes ad defectionem trahebãt, cùm tædio curarũ Oſtorius occidit. At Claudius Cæſar cognita morte legati, ne provincia ſine rectore eſſet, Aulum Didium ſubſtituit. Is properè profectus res etiã turbatas invenit, profligata paulo antè legione, cui Manlius Valens præerat: ſed breui Siluribus ad ſanitatem revocatis, & defenſa Carthumanduа regina ab iniuria Venuſij, qui eam in matrimonium duxerat, & ob ortũ diſsidiũ, pellere regno conabatur, omnia pacata reddidit. Sunt per idẽ temporis aliquot oppida Cogiduno regi donata, qui vſque ad tempora Domitiani fidiſsimus manſit.

Deinde Auitus legatus provinciã principe Nerone obtinuit, & tum grauis quoq; clades accepta. Hunc inſecutus eſt Verãnius, qui parta tantùm retinuit, intra annum extinctus. Secundũ hæc, Suetonius Paulinus vir omnibus fortunæ & virtutis bonis ornatus, Britanniã obtinuit, qui Monam inſulam receptaculum perfugarũ aggreſſus, in poteſtatem primo acceſſu, vti in principio operis, in deſcriptione eius inſulæ, diximus, redegit. At Britãni interea Paulini abſentiam nacti, agitare inter ſe mala ſeruitutis, cõferre iniurias, nihil patientia proficere, niſi vt peiora deinde tolerarẽt, cùm legatus in dies ſingulos in ſanguinẽ, & procurator in bona ſæuitiã adhiberet, animos ſimul ad bellandũ incendere: itẽ multis inſuper Romanorũ militũ ſceleribus in ſe editis ſtimulabant. quippe rex Igenorum Praſutagus Cæſarem hæredẽ duáſq; filias fecerat, ratus tali obſequio regnũ ac domum ſuam procul ab iniuria fore. Quod cõtrà ac cõfiderat, evenit: regnũ enim à centurionibus vaſtatũ, vxor nomine Voadicia à veteranis pulſata, filiæ ſtupro pollutæ, principes Igenorum bonis exuti, amici regis inter mãcipia habiti. Item veterani

paulò antè in coloniam Camulodunũ deducti multos paſsim domibus pellebant, ex agris exturbabant, & cunctos velvti captiuos appellabãt ſeruos. Ad hæc, templũ diuo Claudio cõſtitutũ, vbi ſacerdotes nomine religionis, fortunas omnium diripiebant, ſpoliabant, devorabãt. Dira prẽterea prodigia, quæ id temporis oculis omnium obverſata ſunt, nõnihil incitabãt: nam ſimulacrũ Victoriæ Camuloduni retrò converſum, quaſi cederet hoſtibus: Oceanus crũcto aſpectu fluxit, & humanorum corporum effigies litoribus relictæ ſunt. Fœminę quoq; furore turbatę, adeſſe exitium canebãt, adeò, vt inſulani ad ſpem, & veterani ad metum traherẽtur. Atqui iſta eiuſmodi, ſiue hominum dæmonúmve fraude, ſiue rerum natura momenta fiant, quæ vulgus loco prodigiorũ, interdum ſuperſtitioſè notat, ipſe facilè ſilẽtio prætererim, vt ne videremur facere contra religionem, quæ cuncta Dei providentia agi docens, vanas eventorum prædictiones reſpuit, ſi id hiſtorię ratio pateretur, quæ facta omnia ſcripta vult. Igit̃ nihil nobis qui hoc loco, aut alibi talia memorabimus, ſed atq; adeò vanitati mortaliũ, qui hiſce prẽſenſionib⁹ intelligẽtiam rerum futurarũ habere, aniliter conati ſunt, vitio detur. Et hęc eò pertinẽt, vt nemo homo debeat in iſtiuſmodi obſeruationes lõgè futiliſsimas incũbere. Quapropter à principio de ea re præfari placuit, quia lectorẽ ab omni errore vacuum pervolumus. Ad rem redeo.

Sed Voadicia cum primis animos incendebat, queſta iniurias, quas à Romanis accepiſſet: & quia ipſa ante alios, acerrimo erat in hoſtes odio, igit̃ ea duce (non enim in imperiis ſexum diſcernebant) factũ eſt, vt magna populi pars, cõmotis etiam ad alienationẽ officĩ, Trinobantibus, repentè à Romanis defecerit, armáq; in eos præcipitanter ſumpſerit. Primo itaq; inſulanorũ motu veterani perculſi, templum quoddam occuparunt, vbi omnes ad vnũ interfecti ſunt: inde legio noua, quę Peti Cerealis legati ductu iis ſubſidio venerat, fuſa cæſáq; eſt. Catus Decianus Britãnię ꝓcurator, media trepidatione delapſus in Galliã tranſiit. Pervagatus inde eſt furor Britannorũ vſq; Verulamium municipium, per Romanorum ciuium ac ſociorũ capita: occiſáq; dicuntur ex multitudine imbelli, ad ſeptuaginta hominum millia. Nec multo pòſt Paulinus adfuit, Londinúmq; ꝓrexit, ambiguus an illã ſedẽ bello deligeret: qui tamen inde digreſſus locũ cœpit arctis faucibus, & à tergo ſylua clauſum ita, vt ſine inſidiarum metu eſſet, certò ſciens non poſſe niſi à fronte invadi, qui ſecum circiter armatorũ millia decẽ habebat, quibus fretus cum multitudine hoſtium immenſa conflixit. Britanni longè maiore bellatorum numero præſtabãt, qui idcirco tam certa ſpe victoriæ, pugnam pugnare cœperunt, vt mulieres curribus ſtantes ſint ſpectaculo admotæ. Certatũ eſt loco anguſto, & ob id Romanorũ paucitati pervtili: fuítq; pugna ab initio atrox: poſtremò Britanni qui ſeſe præliando impediebãt, propter loci anguſtiam, impetũ hoſtium minimè ſuſtinẽtes, fuſi, ac multa cæde paſsim diſiecti ſunt: triginta ferè Britannorũ millia interfecta ſunt. Voadicia dux belli ne in hoſtiũ poteſtatẽ veniret, vitã veneno ſibi ademit. Fuit iã ab illo tẽpore inſula pacatior, quã Petroni⁹ Turpilianus, q Suetoniũ eſt ſecutus, atq; inde Trebellius Maximus, nõ irritatis Britãnis, comitate quadã fouerũt, ſeruarúntq;. Illud appoſitè hoc loco monebo, Igenos mutatione vnius literę alios ab Icenis populos fuiſſe, vt apud Tacitũ obſeruare licet: et partẽ inſulę aquilonarẽ

tenuiſ-

tenuiſſe, quam memoria noſtra Northumbri habent: nec Londinũ Trinobantũ fuiſſe vrbẽ, velvti multi ſuſpicantur, qd' hîc ex eiuſdẽ Taciti teſtimonio ꝓſpicuè apparet: nã Suetonius domita Mona inſula, tranſverſis tramitibus, Londinum, vt ad tutiorẽ locum advolauit: quod nõ feciſſet, ſi id oppidum Trinobantũ patria fuiſſet, qppe qui cum aliis defecerant. Hinc inſuper conſtat Trinobãtes ipſos non habuiſſe ſedes ſuas ad occidentẽ verſus, citra Verulamium municipiũ, quod olim ſitum erat è regione illius pagi, quod Fanũ Albani appellant, procul à Londino millibus paſſuum XX. nam illuc vſq; furor adverſariorũ pervaſit. Nec item Suetonio Paulino Londinũ feſtinãti iter tutum fuiſſet, ſi Trinobantes eam inſulæ partẽ tenuiſſent, quam vocam⁹ Elexiam, quæ fines habet attingentes territorium Londinẽſe, quemadmodum Ptolemæus tradit, qui ponit Trinobantes ad æſtuaria Thameſis fluminis, eorumq; oppidũ pervetuſtũ nominat Camudolam, quæ hodie dicit Colceſtria. Quare ſunt, qui dicunt Trinobantũ vrbẽ fuiſſe, quã hodie Northantonũ appellamus, id qd' corrupta nominis oppidi vox ex primis duabus literis indicat: nam agreſtes vernaculo ſermone oppidum vocãt Tranton, propter qd' labitur Nyna flumen, quod flumen nunc cõmune cum oppido nomen habet. Atqui coniecturæ ex diuerſis opinionib⁹ captę ſæpe ſolent rem minimè dubiam argumentãdo dubiam facere, quod accidit hoc in loco, de Trinobantũ ſedibus quærendis. Nanq; poſtremò inciderũt in manus noſtras annales antiquiſsimi, in quibus ita ſcriptũ erat: Trinobãtes etiã audito terribili rumore, de adventu Romanorũ, celeriter muniũt ſuam ciuitatẽ, & armant nauigia plura, cauſa defendendi partẽ maritimã ſuę patrię, circa oſtium Thameſis. Verba hæc faciũt cũ Ptolemęo, & cũ vtriſq; cõſentiendum eſſe dilucidant: ex his enim teſtimoniis iam certũ eſt, Londinũ non fuiſſe vnquam Trinobantum oppidũ, ſed illos incoluiſſe oram oriẽtis maritimam, cuius princeps oppidum eſt Colceſtria. Iam reditus ad propoſitũ. Sicvti in vmbilico inſulæ fuiſſe ſuſpicor Cenimagnos, Segontiacos, Ancalites, Caſſos, & Bibrocos, quorũ Cæſar meminit: quæ nunc loca colunt Cõventrenſes, Leceſtrenſes, Northyngamiẽſes, Derbiẽſes. ita diuinamus, ſi modò diuinamus. Vna tantũ, præter Londinũ, vrbs Ordouicũ nomẽ vet⁹ retinet, tametſi nos addita n litera in principio, Nordouicũ vocamus. Adeò poſteritas, hoc eſt, Picti, Scoti, Angli, Daci, & Normãni in inſula rerũ potiti cũcta immutarũt, ꝓ trophęis habẽtes noua locis ab ſe devictis imponere nomina.

Erat id temporis Aruiragus, vti ſuprà memorauimus, princeps rex in Britannia, Nerone principe, autor Iuuenalis ſatyra quarta, vbi adulat Neroni (ad Domitianũ enim referri nõ poteſt, qui longè pòſt imperium obtinuit) de capto rhombo blandiens:

Omen habes, inquit, magni clariq; triumphi,
Regem aliquem capies, aut de temone Britanno,
Excidet Aruiragus.— Cùm Ioſeph ille q, teſte Matthęo Euãgeliſta, ab Arimathæa ciuitate oriundus, Chriſti corpus ſepeliuerat, ſiue caſu, ſiue cõſilio, ita volente Deo, cum nõ paruo comitatu, in Britanniã venit, vbi tã ipſe, q; eius ſocij, cùm de euãgelio prædicarent, atq; dogma Chriſti ſedulò docerẽt, multi per hæc ad verã pietatẽ traducti, ſalutiferaq; fruge imbuti, baptizati ſunt. Iſti viri certè diuino ſpiritu afflati, cũ à rege parũ terrę ad inhabitandũ

proxime Vuelliã oppidũ, circiter millia paſſuũ quatuor dono accepiſſent, ibi nouę religionis prima iecerunt fundamẽta, vbi hodie eſt tẽplum magnificũ, cœnobiúmq; monaſticę familię diui Benedicti ordinis nobile. loco nomen eſt Glaſconia. Hęc omnino Chriſtianę pietatis in Britãnia extitere primordia, quam deinde Lucius rex, ſicvt paulò pòſt dicemus, propè extinctã baptiſmi fonte ſublatus mirabiliter accẽdit, piéq; adauxit: nam Gildas teſtis eſt, Britannos iam inde ab initio orti euangelij, Chriſtianã recepiſſe religionẽ. Marius deinde ex Aruirago genit⁹, anno ſalutis humanę LXXII regnũ obtinet, cui ſtatim bellum ingens cum Pictis fuit. Ii Scythię populi ſunt, maximè moribus & patria Gothis affines, gens truculenta, et in primis bellicoſa. Pictos autem appellatos tradunt à colore cæruleo, quo pingi ſolebãt, aut quia criniḅus cæruleis erant: vel à ſtigmatibus, quibus quanto quis cęteros honore anteibat, profundioribus, quanto humilior habebaẗ, leuioriḅ⁹ afficiebatur. Quidam hos Agathyrſos eſſe ſuſpicãtur, Pictóſq; vocitatos, quòd ſic ora artúſq; pingerent, vt ablui nequirẽt. ſed Pictos vndecunq; dictos, ſatis conſtat populos Scythię fuiſſe. Itaq; ij duce Rodorico, multis nauiḅ⁹ prędabundi Oceanũ ingreſſi, in Hyberniã inſulã pervenere, vbi nouas ſedes à Scotis ſibi petiuerunt: nã Scoti, qui à Scythis etiã originẽ traxerant, quanq; aliam ipſi, vt infrà oſtendetur, inventam volũt, tum eam inſulã tenebãt: qui cùm è re ſua haud fore ducerent, gentẽ bellicoſam & inopẽ in inſulã admittere, charitatẽ ſimulãtes, lociq; anguſtiã excuſantes, docuerunt, nõ abeſſe procul Britanniã inſulam magnã ſimúlq; opulẽtiſsimam, atq; incolis ferè carentem: hortatíq; ſunt, vt illam peterẽt. quibus pariter operã ſuã polliciti Picti, quos magis prædę, q; imperij cupiditas ſolicitabat, nihil cõtantes, inſulãverſus nauigãt: in quam primũ delati, aquilonalẽ eius partem occupant, vbi deinde raros cõſpicientes incolas, prædã capere, incurſiones facere, longius vagari incipiunt. Quod cõfeſtim Britannorũ principes animadvertẽtes, armato milite obviã ierũt, ac Pictos, vt fit, ſine metu in agris palãtes raptim adorti, eorum duce interfecto, primo prælio vicerunt. Picti qui ex ea clade evaſẽre, ſeſe in extremã inſulæ partem, quã tempeſtate noſtra Cathaneſiã dicunt, receperunt: quos longo pòſt tempore, tradũt tenuiſſe quicquid terrarum à muro, opere Romanorũ præclaro, de quo alibi dicemus, vſq; ad Grampiũ montem, ad ortum magis vergẽs, pertinebat. Atq; Picti per hunc modũ, in ea parte inſulæ rerum potiti ſunt. Et hæc gẽs ex advenis, altera eſt, quæ poſt Romanos, Britanniã adiuerit, in eáq; regnũ obtinuerit, q fuit annus ſalutis LXXXVII. Picti ex infelici ſuorũ exitu, lætã fortunã cõſecuti gaudebãt, q in Britãnia demũ terra ſedes firmaſſent: ſed facilè proſpiciebant futurum, vt genus ſuum penuria mulierum (ſemper enim deeſt aliquid ad propagandã rebus humanis felicitatẽ) nõ vltra hominis ætatem duraret: quippe quibus nec domi ſpes prolis, nec cum finitimis adhuc connubia eſſent: tũ ex cõmuni conſilio, legatos ad Britannos mittunt, ſocietatem cõnubiúmq; nouo populo petitũ. Legatio grauiſsimè audita eſt, adeò ſimul omnes ſpernebant, ſimul negabant ſanguinẽ ac genus cum externis miſcere. Id etſi Picti ægrè tulerunt, iniuriã tamen aliàs vlciſcendã iudicantes, ad Scotos in Hyberniã mittunt. Illi mulieres in matrimoniũ ea conditione dederũt, vt quoties de creando rege, deficiẽte genere, diſcrimẽ oriretur, tum ex proſapia fœminei ſexus,

A. S. H. 72.

A. S. H. 87.

regem

regem dicerent: id quod apud Pictos ſemper deinceps ſeruatum conſtat. Sed iam Romanorum res in inſula geſtas ſubiiciamus.

Poſt Trebellium Maximũ, qui ob tumultũ ex turpi otio in exercitu ortum, non ſine infamia abiit, Vectius Volanus Britanniæ præfuit. Deinde Petilius Cerealis aliquot populos, minus dicto audientes, bello domuit. Poſtea Iulius Frontinus prouinciã rexit, in qua quoſdã quoq; populos reluctantes parêre ſubegit. Poſtremò Veſpaſiano principe, Iulius Agricola, vir cuius virtute arma Romana multò inſulanis terribiliora extiterũt, Britanniã etiã tũ fluctuantem obtinuit, vbi milites velut omiſſa rerũ cura, otio propè torpẽtes & pvinciã iam iã ad defectionẽ faciundã properantẽ offendit: nã Ordouices cùm paulò ante eius aduentũ, alã vnã militũ in finibus ſuis agentẽ ferè vniuerſam obtriuiſſent, ob eam rem prouincia omnis erecta erat ad ſpem propè certã recuperandę libertatis. Quod Agricola animadvertens, ire obviam futuro periculo maturat, ac ſumptis repentè armis, paruáq; armatorũ manu contracta, quia in æquũ certamen deſcendere Ordouices non audebant, hoſtẽ invadit, ac bonã eius gentis partem ferro delet. nec hîc quieſcendũ ratus, vt nõ ignarus inſtandum eſſe fortunæ fauẽti, Monã deinde inſulam, quam Paulinus expugnarat, & poſt eum revocatũ defecerat, eodẽ momento recipit. Quibus rebus cõfectis, cauſas bellorũ prudẽtia & conſilio excidere cupiens, militẽ ſuum interim vir artis militaris ſcientiſsimus, nihilo ſecius in armis exercebat, vigiliis defatigabat, ne virtus per otium langueſceret animorũ. Item Britannos generatim vt rudes, bonis pariter moribus ac inſtitutis honeſtandos curabat, hortando, vt templa, fora, ædes ſibi extruerent, laudando promptos, caſtigando ſegnes, quo honoris ęmulatione excitarent ad ciuiles mores: quia vbi virtutis honos publicè non eſt, haud ibi virtutis vel gloriæ cupiditas eſſe poteſt: at ſpeciatim filios principũ bonis artibus erudiendos monebat, præferendo eorũ ingenia Gallis, q; Romanæ eloquentiæ pro viribus ſtuderent, dedit vel illis leges, Romanáq; inſtituta quędã vtenda introduxit. Quo factum eſt, vt Britanni breui tẽpore optimos imbiberint mores, & apud eos eſſe cœperit multò honeſtior cultus, ac delicatius vitę genus, ſic, vt iam tum prandiorũ, cœnarúmq; lautitia pervaſerit per cunctas honeſtas domos, ídq; vocari verbo, humanitas, apud vulgũ, cùm, vt ait Tacitus, reapſe pars ſeruitutis eſſet. Iſtiuſmodi conviuiorũ elegantiã inde ad noſtros Anglos manaſſe dixerim. Et hoc Agricolæ ſtudiũ per hyemẽ, factáq; memoratu digna primi biennij eius legationis. Poſtea crebris ac proſperis prœliis, nonnullis ignotis etiam gentibus domitis, eam partem Britanniæ quam hodie Scotiã dicimus, quæ Hyberniã aſpicit, quò ingẽs perfugarũ multitudo identidẽ confugiebat, copiis inſtructis, claſſéq; parata, petendã ſtatuit, vt ſimul mari, ſimul terra, bellũ gereret. Itaq; iter ingreſſus, flumen quod Fortheã vocamus, ponte ibidẽ facto, tranſmittit, ad arceſq; nõnullas expugnandas aggreditur. Quo cognito, Britanni iam antea collecta vndiq; armatorũ manu ad flumen concurrunt, vt fracto ponte, hoſtem inter Fortheã & Taum intercludant. In eos Agricola converſus nullo negotio fudit, fugientéſq; inſecutus eſt, vſq; ad Tai æſtuaria. Et hęc anni tertij geſta. Poſtea Agricola ſtatuens ſibi tandem aliquando extremũ inſulę terminũ inveniendũ, primo quoq; tempore ad Glotã flumen cõtendit, eóq; loci caſtra facit, vbi Bodotria, qui nunc Leuinus dicitur, in Glotã influit. Britanni interea frequentes circun-

ſtabant, in quos facto impetu, ita diſsipauit, vt extra flumen expulerit, velvt in aliam inſulã, quemadmodũ putabat, quod flumen circa oſtiũ, maximè profundum ac latum eſſet. Atq; eiuſmodi annus quartus res geſtas habuit. Proxima deinde æſtate, Agricola accerſita claſſe, quæ præſtò ac ſtatim adfuit, Glotã naue trãſgreditur, ignotoſq; populos ad deditionẽ cõpellit, locaq; maritima ad Hyberniã vergentia præſidiis firmat, ibiq; hyemat. Ita annus legationis quintus cõſumptus. Deinde Agricola cùm in partẽ inſulæ interiorẽ pedem modis omnibus inferre deliberarit, nõnihil terrebat montiũ paludúmq; difficultatibus, quas tamen ad extremum miles fortiter ſuperauit, qui velvt laboris tanti præmiũ, illis in locis nõ vtiq; mediocrẽ fecit prædã. Nam eò agreſtes ſeſe cum bonis, ac pecora contulerant, vt ad vltimũ perfugiũ. Et quia per exploratores intelligebat hoſtes pluribus agminibus inſediſſe vias, eſſéq; irrupturos, idcirco exercitũ tripertitò ducebat. Dũ iſta gerebantur, claſsis Romana iuſſa obire inſulã, portus omnes explorabat. Quare ita vſu ſæpe veniebat, vt terreſtres copiæ ac maritimæ nõ ſine ſumma animorũ voluptate, vnũ in locũ cõvenirent, ibiq; pro ſe quiſq; ſua inclyta facta iactaret, & alteri alteros ad cœlũ ferrent, vti fit in rebus ſecundis, quarũ etiã ignauiſsimus quiſq; eſſe vult particeps, at aduerſarũ non item. Britãni interim qui procul erant, vt cognouerũt claſſem viſam, magnũ acceperunt dolorem, q; tanquã aperto ſui maris ſecreto, tutus victis receptus clauderet: qui nihil eſſe iudicãtes quod amplius paterent, vt tanta vbiq; mali labes fieret, ad arma cõverſi, legionẽ nouã vt minus validã noctu repentè invadũt. Hic vtrinq; dimicatũ vſq; eò acriter, dum Agricola laborantibus iam ſuis ex caſtris opem tulit. Tum Britanni iterum fuſi fugatiq; ſunt: tamen nõ virtute, ſed occaſione, ac arte ducis hoſtes ea pugna ſuperiores fuiſſe ſibi perſuadentes, nihil ex animo remittebãt. Sed cùm iam æſtas præcipitaret, ortis paulo pòſt fœdiſsimis tempeſtatibus, ab armis parũ ceſſatũ eſt. Ac ita ſextus legationis annus aliquid attulit quietis. Cæterũ vere iam inito, Agricola in Calydoniã penetrat, ad Taumq; caſtra ponit, quod flumẽ, vti ſuprà docuimus, in Oceanũ Germanicũ ſeſe immittit, exceptũ æſtu maris amplius duob⁹ millibus paſſuũ lato. Tum Britanni extremũ impendêre periculũ cernentes, aut ſibi honeſtè moriendũ, libertatis cauſa, aut vincendũ ſtatuũt: itaq; primum ſacrificiis ac iureiurando conſpirationẽ omniũ ciuitatũ ſanciũt, cõfirmant, corroborant, deinde cõiuges & liberos ad Grampiũ montẽ ducũt, locoq; caſtris idoneo capto, iuuentutẽ armant, & ne multitudine ducũ, diſcordia, quæ vnica ſemper eſt rei bellicæ bene gerendę peſtis, oriatur, ſummã imperij Calgaco viro conſilij magni, & virtutis, permittunt, ſpémq; bonã etiam concipiunt, ex eo, q; eodem penè temporis puncto, Vſipiorũ manus ad litus delata à Romanis defeciſſet. Ii enim Germaniæ populi Rheni accolæ, cùm auxilio Romanis mitterent, perfidioſè interfecto cẽturione, nouas ſedes quæritabãt: qui poſtremò fame ſuffocati, omnes fermè malè perierũt. At vbi Agricola hoſtiũ ſtudiũ nouit, ilicò traiecto Tao, quã proximè potuit, ad radices Grampij, loco plano, caſtra poſuit. Atq; ita irritatis vtrinq; animis, haud multo pòſt ad manus ventũ eſt. Sed Calgacus prius longa oratione ſuos hortatus eſt, demõſtrans quanti ab omnibus æſtimanda eſſet libertas, vt qua ſecundũ deos nihil quicq; mortalibus eſſe deberet charius: multaq; ob auaritiam, atq; ſuperbiam, in Romanos maledicta cõtulit, eos raptores orbis vocitando. Cõtrà & Agricola ſuos

quoq;

q̃quoq; milites multis verbis hortatus, ad iſtum vltimum anni octaui laborem, velvt bellorũ omnium finẽ perferendũ, animo forti, vnde plena manu, victoriarum fructũ caperẽt. Sic acie vtrinq; inſtructa, præliũ incipit, in quo pro victa pugnat. q̃d cùm ad veſperum extraheret, nihil Britãno potius viſum, q̃ hoſtem à tergo circumvenire: qui oppoſitis ab Agricola venientibus quatuor equitum alis, demũ diſiectus, in fugámq; cõiectus, pſligatur. Cæſa ex Britãnis, amplius decẽ millia hominũ, ex Romanis bene magnus quoq; numerus. Tũ Agricola acceptis obſidibus, claſſem redire iuſsit, reliquum exercitum in hybernis locauit. Hæc Domitiano principe geſta ſunt, quę apud eum hominem virtutis minimè amicũ, inuidiã cõmouerũt in Agricolã, qui paulo pòſt revocatur, vt quaſi Syriam Attilij Ruſi morte vacantem obtineret. Huic ſucceſsit Cneus Trebellius, quem Domitianus Britanniæ præfecerat. Ac in tali ſtatu res Britannicæ erant, rege Mario. Cornelius Tacitus de Mario nõ meminit.

Is Marius relicto ex ſe Coyllo filio, annos XLVIII. regnauit. Coyllus Romæ diu fuit, omnémq; iuuentutem ſuã in ſtipendiis faciendis, boniſq; cæteris artibus exercuit, qui poſt mortẽ patris rex creatus, XLV annis quibus regnauit, Romanis ſemper chariſsimus fuit, ac pace vbiq; parta, ſe à bellis prorſus abſtinuit. Sed illud cùm primis memorabile generi ſuo præſtitit, quamobrem à cunctis in perpetuum bene audire ſit meritus, q̃ Lucium filium creaſſet, qui Britannorum regum primus Chriſtianus factus eſt. Iſte enim anno ſalutis q̃dem humanæ CLXXXII, regni verò XIII, veræ religionis amore ductus, cum Eleutherio pontifice Romano per literas egit, vt ſe ac ſuos ad Chriſtianorum numerum cœleſti fonte perfuſos adiungeret. Miſsi ſunt eò Fugatius & Damianus viri pietate ſingulari. Ii regẽ cum tota domo, populóq; vniuerſo baptizarunt, ſublatóq; malorum dæmonum cultu, modum apud gentem veræ pietatis colendæ docuere. Erant tunc in Britannia flamines octo & viginti, & archiflamines tres, hoc eſt, tres principes flaminum, in quorũ locum epiſcopi totidem, ac tres archiepiſcopi ſubſtituti ſunt: quorum vnus poſtea Londini, alter Eboraci, tertius in Vrbe Legionum ſedem habuit, vbi templa & ornatu, & opere magnifica condita ſunt. Ita Britannia partim opera Ioſeph Arimathiẽſis, de quo paulo antè meminimus, partim Fugatij & Damiani ſanctiſsimis monitis, omnium prouinciarum prima publicè Euãgelium recepit. Quam ſanè pietatẽ Britanni quoad erupiſſet furor Diocletiani Imperatoris, qui maximè omniũ, poſt Neronem, Chriſtianos propè ad internecionẽ perſecutus eſt, eatenus integram ſeruarũt: nam deinde, teſte Gilda, ob immanitatem perſecutionis, religio ita refrixerat, vt ſit penè extincta. Sunt qui Lucio regi aſsignent templum diuo Petro poſitum, extra vrbem Londinum, quamvis plerique alij Siberto Orientalium Saxonum regi illud ipſum attribuant, vti infrà docebimus, ac ſimul dicemus, vnde iſti Saxones cognomẽ Orientaliũ, & alij Meridianorũ, Occidẽtaliúmq; habuerint. Hic locus in primis regũ ſepulturis nobiliſsimus, vulgò Vueſtmonaſteriũ vocat, q̃ ad Occidentẽ ſpectet, q̃ Vueſt Anglis dicitur: quem præterea vicus, & proximæ regię ędes, ac monachorũ familię diui Benedicti cœnobium, vnde monaſteriũ eſt dictus, itẽ ędes ornatiſsima diuo Stephano dedicata, & aſylum noxiorum perfugium, atq; forum ad ius dicendum, cauſáſq; agendas, decorant, longéq; celeberrimum reddunt. Inuenio in codice antiquiſsimo, quanquã ſine nomine autoris, hunc lo-

A. S. H. 182.

cum fuisse olim aquis circũdatum, & Spinarũ insulã appellatũ. Quod equidẽ nomẽ memoria nostra, tametsi locus sentibus vacat, bellissimè quadrat, ꝙ ibi frequens noxiorũ ad asylum confugientiũ turba & reorũ multitudo, dũ quę-stiones habent, passim spinis, id est, vitiorum stimulis pungat. At Lucius immortaliter gauisus, ꝙ suos ad veri dei cognitionẽ traxisset, ne amplius dęmonum præstigiis fallerẽtur, oẽs ꝓphanos repentè deorum cultus sustulit, missósq; fieri iussit: item templa quę diis gentium statuta erãt, Christo dedicauit, ac ꝓmultis donariis ornauit, & denicꝙ omnia sua officia ad religionẽ augẽdã, præ qua iam cætera omnia, quæ mortales mirãtur, facilè negligebat, tã libentissimè, cꝙ diligentissimè cõtulit. Igitur Lucius perpetuæ lucis, in qua ipse in primis acqescebat, apud suos autor, regnum à maioribus acceptum, non humanis cædibus ob inanẽ gloriã comparandã, pollutum, nõ opibus vndecunque cõgestis locupletatum, at certè primùm quiete placida quasi inchoatum, deinde optimis institutis ꝓvectum, demum diuina religione auctum, sanctissimóq; Christi dogmate imbutum posteris reliquit: qui sine vlla cõtroversia, quanto diuina humanis potiora sunt & habẽtur, tanto superioribus regibus præstitit. Regnauit annos alterum & XX, & sine liberis moriẽs principes rogauit, vt reipublicæ curam susciperent, populicꝙ vtilitatẽ officio metirentur.

Post Iulij Agricolæ discessum, Britanni prçsertim Transtuedani partim viribus debilitati, partim suorum obsidum fide obstricti, aliquot per annos qeuere. Interea Cn. Trebellius legatus, tametsi satis ꝓvidebat, milites tamẽ Romani à laboribus vacui inter se dissidere cœperũt paulatim, legaticꝙ dicto minus audientes insulanis infestissimi erant. Quocirca Britanni videntes se seruitute premi, & in dies magis malum crescere, in spẽ summã ingrediunt, & recuperãdę libertatis, & patriæ modis omnibus defendendæ. Itacꝙ animosè cõtra Romanos arma sumunt, fortiter invadunt. sed illud considerate faciunt, vt semper ad loca sylvestria & ardua, more patrio, sese cùm vsus foret, raptim recipere queant. Sunt igitur bene multę vtrinꝙ factæ occisiones, iámq; tota ꝓvincia erectior erat ad defectionẽ, cùm Hadrianus Imperator factus à Trebellio eiusmodi motus certior, primo quoq; tempore cum exercitu in Britanniã trãsmisit, qui omnem insulanorum furorẽ cõpescuit, vsúsq; humanitate in eos, ꝓvinciam pacatã reddidit: quam, si Spartiano credimus, primus omnium limitauit. nanq; neglecta Transtuedana regione, quam nos Scotiam dicimus, seu ꝙ sterilior esset, vel ob locorum naturam putaret non facilè cõseruari posse, eam Tina flumine terminatam voluit: idcirco ab eius ostio, murum ad alterum amnem, qui Escha appellatur, vsq; ad Hybernicum Oceanum duxit: nã Tina in Oceanum Germanicum erumpit. Cæterũ alij eam ꝓvinciæ assignationem Seuero tribuunt. Sub hæc, Britanni ardentes odio pariter in milites Romanos, ac dolore seruitutis, iterum ad libertatem nituntur. Qua re cognita, Pius Antoninus id tẽporis Imperator, Lollium Vrbicum legatum in Britanniam misit, qui factis aliquot prælijs, insulanos in officio manere coëgit. Nec tamen Lollius ita bellum extinxit, quin mox Britanni aut rem suam in libertatem, aut in discrimen adducere tentarint. Quapropter M. Antoninus, qui Pio succesit, post Lollium in Britanniam Calphurnium Agricolam legatum misit. Is, vt Iulius Capitolinus tradit, facilè hostes vicit, subegitque. Postea Pertinax à Commodo in insulam mittitur, qui potius sapientia,

quàm

quàm armis, cũctas ſedauit ſeditiones. Ita prouincia quieta erat, cũ Pertinax Romam reuocatus, extincto Cõmodo Imperator eſt factus. Tum Clodius Albinus datus eſt Britãnici exercitus rector, quemadmodũ Capitolinus in eius vita teſtatur: cui, ſi eidẽ credimus, Iunius Seuerus miſſus à Cõmodo, ſucceſsit. Sed multò ſecus Herodianus, qui docet Clodiũ Albinũ poſt interitũ Cõmodi, diu fuiſſe in inſula, cùm ſcribit Seuerũ Imperatorẽ mortẽ Albino intẽtandi cupidũ, trãſiſſe in Galliã, & Albinũ delecto omni Britãnici exercitus robore, ex Britãnia iuiſſe obviã, ac apud Lugdunũ, prælio decertatũ, Britãnorúmq; militũ virtute factũ, vt nihil ꝓpius fuerit, quàm vt Seuer⁹ vince-
10 reꝛ: verũ Albinũ cecidiſſe. Tum Heraclitus legat⁹ Britanniã obtinere cœpit, quẽ Spartianus dicit iam antea à Seuero eò miſſum, vt prouinciã obtineret.

Ac talis erat rei Romanæ ſtatus in Britãnia, anno circitèr ſalutis humanę CXCV. cũ mortuo Lucio rege, principes priuato ſtatim cõmodo ſeruiẽtes, dum ꝓ ſe quiſq; ſibi ſummũ imperiũ obtinendũ curat, ſeditionẽ inter ſe facere incipiunt. Quod vbi Seuerus Imperator iam ſenio cõfectiſsimus accepit, haud ſanè grauiter tulit: quippe homo ſuapte natura glorię appetẽtior, poſt victorias ad Orientem, ſeptentrionémq; partas, Britãnici quoq; cognominis cupidus erat. Ad hoc accedebat etiã diſcordia Baſsiani Antonini & Getę filiorũ, qua cùm ſenex maximè ſolicit⁹ foret, nullàq; arte alterũ alteri recõ-
20 ciliare poſſet, tanto inter ſe iuuenes odio flagrabãt, eos ſecũ adducere ex Vrbe in Britanniã cõſtituit, vt partim iuuenes procul à mũditiis vrbanis, in caſtris bellando hęrerent, partim vt nullis adulatorũ illecebris, quas ipſe falſò diſsidij cauſam arbitrabatur, irretiti, in gratiã redirent. Itaq; homo id ætatis, & morbo articulari laborãs, inſulã cum filiis petit: quò vbi ꝓuenit, collectis militibus, ac maximis cõflatis viribus, bellũ comparat. Cæterùm Britãni repentino principis aduentu perculſi, tantiſq; cõtra ſe copiis paratis territi, legatos de pace, ac ſeipſos expurgatũ ad Seuerũ mittũt. At ille moras de induſtria interponẽs, gloriámq; appetens, bellum q̃ pacẽ maluit. Quocirca mul
ta prælia cum inſulanis cõmittebantur, & eaqdem Romanis multo quàm
30 illis difficiliora: quippe qui locis aſſueti, facilè cum opus foret, pugnã eludebant, & ita bellũ extrahebat, cum Seuerus morbo mœrorécq;, quo ob filiorũ diſcordiã angebat, pariter ac ætate cõſumptus, poſt annos duodeuiginti, q̃q; imperare cœperat, è vita migrauit, corporécq; ignibus tradito, cinerẽ ipſum cum odoribus in vaſculũ alabaſtri coniectũ, filij Romam deportarũt. Verũ haud me pœnitet eorũ ſentẽtię eſſe, qui ſcribũt Seuerũ pacata primo aduentu ea inſulę parte, quę Romanis vectigal pẽdebat, bellũ geſsiſſe aduerſus Pictos, de quibus paulò antè meminimus, qui latronum more, quotidie excurſionibus prouinciã infeſtã reddebãt. Herodianus ꝓſpicuè demõſtrat hos fuiſſe Pictos, cum quib⁹ Seuerus ſępi⁹ cõflixiſſet, dum de eorum morib⁹ in ex-
40 tremo tertio libro tradit, ita ſcribẽs: Neq;.n. veſtis vſum cognorunt, ſed ventrẽ atq; ceruicẽ ferro incingunt, ornamẽtum id eſſe, ac diuitiarũ argumẽtum exiſtimãtes, perinde vt aurum cęteri barbari: quin ipſa notãt corpora pictura varia, & omnifariã formis animalium. Hęc ille. At Seuer⁹ vt ne hoſtes lõgè profligati ex Trãſtuedana regione, alios Britãnos ritu prędatorum diuexarẽt, ferẽ terminaſſe Romanã ꝓuinciã, murúmq; inſtar valli feciſſe, ad id loci, vbi ex Spartiano ſuprà docuim⁹ Hadrianũ poſuiſſe eundẽ. Ita ſcriptores

A. S. H. 195.

dissentiunt. Quidã tradunt illũ fuisse murũ ex lapide solido cõfectum, cuius vestigia ad hãc quoq; ętatẽ nostrã extant. Sed Gildas dicit principiò nõ tam ex lapidibus, q̃ ex cespitibus factũ, ac ꝓpterea parũ valuisse adversus barbarorũ incursus, sed postea refectũ, & lapidibus tantũ extructũ, qui etiã nunc, etsi nõ integer, turribus æquis spatiis interpositis munit⁹ visitur. Fuit opus omnino egregium, quo nõ Pictorũ modò, verumetiã Scotorũ impetus aliquandiu repressus est. Cæterũ, si eidẽ autori credim⁹, provt haud dubiè credendum censeo, non id tẽporis, neq; à Seuero murus ille factus est, sed amplius ducẽtis annis pòst, principe Theodosio Arcadij filio, & Valentiniano tertio Occidentis imperiũ obtinẽte, cùm Aetius dux copiarũ Burgundionibus bellũ faceret, extructũ liquidò liquet, sicvt alibi edocebim⁹. In qua re omnes penè recẽtiores scriptores errore lapsi sunt, op⁹ istud, quãvis falsò, modis omnibus Seuero attribuentes. Nunc ad Seuerum, eiusq; filios revertor.

A. S. H. 213. Seuer⁹ Imperator in Britãnia anno salutis humanę C C X I I I decessit. Post obitum patris, Bassianus Antoninus Caracalla cognomẽto pacem Britannis reddidit, obtìdésq; ab eis acceptos, Romã conseruãdæ quietis gratia, ad Senatum misit, id qd' causa fuit, cur postea Britãni ab officio minùs discesserint. Deinde cum fratre Geta, Romam concessit, qui interfecto Geta, imperio solus potitus est. Insulę status inde sex & septuaginta circiter annos, mul

A. S. H. 290. tò pacatissimus fuit, cùm Carausi⁹, Diocletiano principe, anno salutis humanæ C C X C eam occupauit, de quo infrà dicemus. Nunc aũt illis cõmodùm respondẽdum est, q nõ minùs ineptè, quàm insulsè somniarunt, Bassianum Antoninum Britannis imperasse annos X X X, cùm ille annos natus tres & quadraginta, tantum sex regnasset, ac eundem prælio dimicasse in Britannia cum Carausio, ab eóq; interfectum. Qui error errorem ita secutus effecit, vt multi vna in re hallucinati sint. Antoninus enim, autor Herodianus, et Aelius Spartian⁹, dum Carris ageret, quę est Mesopotamię vrbs, Deę Lunę templum invisit, quod in ea regione distans aliquãtulum ab vrbe, prȩcipuo honore ab incolis colebat', eò secum paucos equitum adduxit, itaq; medio itinere, vno tm̃ comitatus famulo ad requisita naturæ discessit, quò Martialis centurio cùm Macrini prȩfecti promissis adductus, tum ꝓprio odio incitatus, eius enim fratrẽ Imperator occîderat, vt nutu principis vocatus accurrit ilicò, Antoniņúmq; sibi subligacula deducẽtem pugione traiecit. Sed ad Carausium redeamus. Is homo obscurè natus, cæterùm militari gloria clar⁹, cùm Diocletianus eum iussisset oram Oceani circa Belgicã, præsidio tueri, adversus Saxones latrociniis mare infestum reddẽtes, putabat' de industria, nõ prius hostibus occurrere, q̃ illos prȩda onustos sensisset, vt ea Saxonib⁹ adempta potiret': nec enim res ita receptæ provincialibus restituebant': itaq; flagitij cõscius, cum cõperisset indicio, Maximianum Herculeum quẽ Diocletianus imperij consortem adsciuerat, qui tunc in Gallia erat, quædam de nece sua, cuidam mandasse, subita defectione Britãniam occupauit: quẽ Britanni sensim tyrãnum effectum, excusso Romanorum iugo, regem sibi crearunt. Cum eo deinde est variè belligeratum, sed cùm vinci nõ potuisset, facilè pacẽ impetrauit, septémq; deinceps annos insulã tenuit. Hunc Alectus sociorum vnus per insidias petiit, occîdítq;. Ac ita, vt vulgò dicitur, Ab impio egressa est impietas. Is itidem tyrãnum se cõstituit, quem simul insulani regẽ

consalu-

conſalutarunt. Idē triennio pòſt ab Aſclepiodoto præfecto prętorij nō tantum pręſenti dominatu, ſed vita quoq; expulſus eſt. Atq; ſic poſt decimū annum quàm à tyrānis teneri cœperat Britānia, à Romanis recepta eſt, qui fuit annus ſalutis humanę CCC. Per idem tempus Britānia quoq; ſenſit ſæuitiā Diocletiani atrociſsimè Chriſtianos affligentis: nam templa everſa, permultíq; pietatis cultores variis ſuppliciis excruciati, martyrij palmā adepti ſunt. In iis debacchāte impij principis per annos viginti, quib⁹ imperauit, iniquitate, Albanus vir ſanctus ad municipiū ſuū Verulamiū, morte affectus eſt, è regione eius loci: hodie pagus martyrio ſanctiſsimi viri nobilis, Fanū Albani nūcupatur, à fano, quod ipſi diuo dedicatum eſt, cum monachorū cœnobio ordinis diui Benedicti multò celeberrimo. Ea autē labes, teſte Gilda, ita mortales generatim corrupit, ita Chriſtianā religionē exinaniuit, vt illa admodum in paucis integra remanſerit. Ad propoſitum revertor. A. S. H. 300.

Haud ita multo pòſt, cùm res Britānica in magno motu eſſe inciperet, inſulanis grauatè Romanorū imperiū ferētibus, Cōſtantius Claudij principis ex filia nepos, quē Diocletianus vnà cum Galerio Maximiano, Cæſarē declarauerat, in Britanniā venit, eámq; confeſtim pacatam reddidit, ac Helenā Coylli cuiuſdam reguli filiam miræ pulchritudinis puellam in matrimoniū duxit. Haud iis aſſentiendum duco, qui Helenam Conſtantij concubinā fuiſſe tradunt, ex qua Conſtantinū ſuſcepit, cui nihil prius fuit, quàm Chriſtianis fauere, ac religionem maximè omniū augere. Poſtea Diocletiano & Maximiano Herculeo vitam priuatam ſpontè agentibus, Conſtantius & Galerius imperium tenuerunt. hic Diocletiani filiam, ille cum Helena divortium facere coactus, Theodoram Herculei priuignam in matrimonium duxit, ex qua ſex virilis ſtirpis filios Conſtātini fratres creauit. Ii molem imperij inter ſe partiti, Galerius Orientem ſortitus eſt, Conſtantius Italiā, cum tota Africa, Hiſpania, & Gallia: cęterū homo frugi, minimęq; ambitioſus, Gallię dumtaxat, Hiſpanięq; imperio cōtentus vixit, qui demū poſt annos XIII, quàm imperare cœperat, morbo aliquandiu tentatus in Britannia, Eboraci mortē obiit, atq; inter diuos relatus eſt. In eo fuit grauitas, moderatio, integritas, liberalitas: quippe qui beneficiis & munificētia magnus, adverſus diuitias animum invictum ſemper geſsit: quin proprij cōmodi immemor dicere ſolebat, lōgè melius eſſe, publicas opes à priuatis hominib⁹ haberi, quàm à principe in arca ſeruari, vtpote quæ nulli vſui forēt. Ex qua boni principis populariate, provinciæ quas obtinebat, otio honeſtiſsimo cum primis florebāt. Fuit præterea prudentiſsimus in omnibus gerēdis negotiis, & ob artis militaris peritiam, Romano imperio apprimè vtilis. Quamobrē eius memoria militibus iucundiſsima fuit, qui magno ſimul omnium fauore, Conſtantinū filium ex Helena genitum Imperatorem ſtatim in Britannia conſalutarunt. Romæ interea Maxentius Herculei filius, à prætorianis militibus ſubito tumultu, Auguſtus ſalutatus eſt. Hìc altiùs repetendum eſt, vt omnia de Conſtantino exequamur, de quo ſilere omnino melius puto, quàm parum dicere. Is enim Britannica matre genitus, in Britannia natus, in Britannia Imperator creatus, haud dubiè magnitudinis ſuæ gloriæ natalem terram particípem effecit. Herculeus Maximianus qui cum Diocletiano imperiū depoſuerat, & tum in Lucania priuatus viuebat, cùm audiuiſſet Maxentium filium

eſſe Imperatorem ſalutatũ, primo quoq; tempore Romam advolauit imperium recepturus, inuitauítq; Diocletianum per literas, ad dignitatem priſtinam fruendam: quod Diocletianus omnino prudẽs abnuit, repudiauit, horruit, vt rem homini peſtiferam. Is cum filio pro concione diſceptare, & milites ambire cœpit, vt Maxentio deturbato, ſibi imperium reſtituerent: quod tantum abfuit, vt impetrauerit, vt etiã ſit affectus convitiis: id quod artificio factum videtur, quò ſcilicet ne qua fraudis, quam Cõſtantino faciebat, ſuſpicio foret. Itaq; Herculeus dolo quovis modo iuuenis tollẽdi compoſito, ad Conſtantinũ generum (collocauerat enim ei Fauſtam filiam) ſe contulit, qui relictis pręfectis, qui Britanniam regerent, tum in Gallia agebat. Conſtantinus comiter Herculeũ accepit, at ſenex anxius conſilio feſtinandæ cædis, fretus pietate filiæ Fauſtæ erga ſe, quid animo moliretur, occultè cum eadẽ cõmunicauit, quæ partim, ſi taceret, ne ſibi fraudi foret, partim cõiugali amore devicta, id viro confeſtim aperuit. Dũ Conſtãtinus vlciſci ardet, Herculeus fugam molitus, Maſſiliæ, vnde ad filium in Italiam nauigare parabat, principis iuſſu occiſus eſt. Galerius haud multo pòſtè vita deceſsit, qui paulò antè Licinium à Dacia oriundũ Cęſarem appellarat. Et ita vno tempore Cõſtantinus Galliam, et omnem oram ad occidentem, Maxentius Italiam, Africam et Aegyptum, Maximianus qui iampridem à Galerio Cęſar creatus erat, Orientem, Licinius Illyrium tenebat. At Conſtantinus totius orbis imperium affectans in Italiam tranſgreditur, vbi poſt annum quintum, quàm rerũ potitus eſt, Maxentio bellum fecit. Quod facilè edocuit, nullam regni ſocietatẽ diu eſſe patientem conſortis. Poſt aliquot pręlia, Maxẽtius fugatus, demum ante finem ſexti anni, quàm imperare cœperat, ad Miluiũ pontem, prope vrbem Romam, in Tyberim cum multis ſuorũ præcipitatus, ac abſorptus eſt. Sed vt fortuna Conſtantini optatis reſpõderet, peropportunè vſu venit, vt nõ multo pòſt quàm ille Italia eſt potitus, Maximianus iunior Licinio bellũ intulerit, qui Licinius cum Conſtantiã Conſtãtini ſororẽ in matrimonio haberet, ob eam affinitatem apud Maximianum in ſuſpicionem cécidit. Hunc itaq; bellum parantem Tharſi ſubitò mors ſuſtulit. Conſtantinus Maximiano mortuo, ſtatim Licinio bellum intulit, quamvis neceſsitudo ipſi & affinitas cum eo eſſet: quẽ multis prælíis oppreſſum omni imperio exuit, ac ita priuatum contrà quàm ipſe promiſerat, Theſſalonicæ interficiendũ curauit. Imperauit Licinius Cæſaris nomine, annos quindecim, qui fuit annus ſalutis humanæ CCCXXVII.

A. S. H. 317.

Conſtantinus hoc pacto iam longè latéq; rerũ potitus, filios Cęſares creauit. Cęſarum autem, vt hoc appoſitè demonſtremus, declaratio erat, non imperij dignitas, ſed quæ gradum ad imperium faceret, vt velvt per manus, ab eo qui Auguſtus & Imperator fuiſſet, Cęſares imperij regimen acciperẽt. Is, provt diximus, Maxentio devicto, Italiam adeptus Romam venit: ad quem Syluęſter pontifex ſanctitate inſigni, iam ſua ſpontè bene cogitãtem adiuit, faciléq; pertraxit ad bene de Chriſtiana pietate merendum. Porrò ille priuſquam Romam cõcederet, ita fuerat inſtitutus ab Helena matre, quemadmodum credibile eſt, vt ad bellum iturus, loco præſidij ſigno crucis vteretẽ. Sũt qui ſcribant, eo ipſo die, quo cum Maxentio proſperè conflixit, ſereno cœlo crucem ab eo viſam, quam veneratus eſt, auditámq; ſupernè vocẽ, Conſtantine,

tine,in hoc ſigno vinces. Nec defuit oraculo evẽtus: quare pius princeps vbiq; terrarũ religionẽ maximopere augere,tueríq; magno ſtudio cœpit. Romæ enim in Equitij hortis,templum ſtatuit,idémq; donariis ampliſsimis ornauit.obtulit & aureum diadema gemmis diſtinctũ,quo Syluester et omnis pontificum poſteritas vteretur:ſed vir modeſtus & frugi id inſigne nõ recepit,velvt parũ religioni idoneum,phrygia mitra candida cõtentus.Item ędẽ Conſtantianam,quam hodie Lateranenſem vocant,in Cœlio mõte ędificauit.Fecit & ſacri baptiſmatis fontẽ ex porphyrite lapide,ædi proximũ. iuxtà & Petro apoſtolorũ principi in Vaticano templum extruxit,atq; diuo Paulo in Oſtienſi via,nihilo minore apparatu.fanũ quoq; ſanctæ Crucis in Hieruſalem(ita enim appellatur)condidit in theatro Seſſoriano:huc partem dominicæ crucis intulit Hieroſolymis deportatã. Helena enim Cõſtantini mater,mulier ſingulari pietate prædita,Hieroſolyma petiit,dominicę crucis inueſtigãdæ cauſa.Difficile id quidem erat:nam vt omne dominicæ paſsionis quam theologi noſtri vocãt,monimentũ aboleretur, Veneris ſimulacrũ eo loci,quo crux latebat, conſtitutũ ab impiis Chriſtiani nominis hoſtib⁹ erat: cæterũ loco ruderibus purgato,tres cõfuſo ordine cruces repertæ:vna Chriſti fuit,aliæ duę,vnde duo pependerãt latrones, ſed vt illa Chriſti ab aliis internoſceret̃,triplex titulus, hoc eſt, Ieſus Nazarenus rex Iudæorũ,vetuſtate propémodum abolitus,indicio fuit.Maius ſimul ſignum continuo ſecutum eſt:crux admota mulieri mortuæ vitã reſtituit. His Cõſtantin⁹ princeps motus,vetuit eo quenquam deinceps ſupplicio affectum iri, quò rei quæ antea mortalibus probro fuerat,honor haberi inciperet. Helena confeſtim vt crucem reperit,condito templo,abiens clauos quibus corpus Chriſti cruci affixum fuerat,ſecum ad filium deportauit,quorum vno Conſtantinus pro cono galeæ vſus,altero bellatorẽ equum cõmuniuiſſe dicitur, & tertium in mare deieciſſe,ad ſedandos fluctus,& cõmutandam malam tempeſtatẽ.partem verò crucis,quam ſecum Helena ex Syria attulit, in Seſſoriana æde gẽmis & auro diſtinctã collocauit.Iſtam etiam ædem Conſtantinus accumulauit muneribus.ædificauit Agnetis tẽplum,cum baptiſmatis fonte,vbi eius filia, ſorórq; baptizata eſt:huic quoq; ædi dona ſunt data.Diuo Laurẽtio dein Tyburtina via,& Marcellino Lauicana,inter duas lauros, templũ extruxit,vbi matri mauſoleum poſuit,quam ſepulchro porphyritico incluſit: huic tẽplo perinde ac cæteris omnibus donaria pretioſiſsima collata ſunt. Quę autem, qualiáve fuerint illa donaria in eiuſmodi ſacris locis ab Imperatore poſita, cõſultò minus exponendum duximus,vt ne inuidiam in malos ędiũ ſacrarũ ædituos concitaremus,cùm ab hinc ſexcẽtos annos,ea de tẽplis ſublata fuerint.Extra Vrbem,idem princeps plura condidit templa,id eſt,duobus apoſtolis Oſtiæ vnum,in Albano alterum Ioanni Baptiſtæ,Capuę communi apoſtolorum nomine tertium, Neapoli quartum, ac Conſtantinopoli quintum,& ſextum.Conſtantinus abſq; iis quæ commemorauimus,pietatis operibus,Arrio Alexandrino presbytero,per conciliũ Niceæ habitum damnato,quòd Chriſtiana dogmata nefariis commentis metiri eſt impiè conatus, cum ſex aliis maleficæ ſuperſtitionis autoribus, indixit exilium. Omnia idolorum templa cum Delphicis tripodibus, eiuſdem principis edicto, ſunt everſa.Deniq; nullus eſt locus ab ipſo religioni aſsignatus,cui non certa do-

na,nõ certum vectigal attribuerit. Atq; hęc ſunt,etſi carptim attigimus, Cõſtantini maximi principis,& Helenæ matris,quos nobilis parens Britannia tulit,opera pietatis eximiæ, & planè memoria omnia digna, ac omnia ſuperiorum Imperatorum facta facilè exuperantia. Iſti enim per ſanguinem,atq; cædem,apud mortales gloriam ſibi compararunt:at illi per pietatem, per veram religionem,per ſummam liberalitatem,per iuſtitiam,apud Deum, vitã, vti crèdere fas eſt,ęternã,in terris autem decus immortale aſſecuti ſunt. Conſtantinus, teſte diuo Hieronymo, iam ſenio confectus, aut non multò antè, quàm vita excederet,ab Euſebio Nicomediæ epiſcopo eſt ad ſacri baptiſmatis fontem admotus:& vſq; ad id tempus baptiſma diſtuliſſe dicitur,vt Chriſti exemplum imitatus,in Iordane fluuio baptizaretur. Cęterùm baptiſteriũ quod Romæ tam inſigni extruxit apparatu,facit, vt nõ temerè quis aliter de ea re ſuſpicari poſsit, atq; Hieronymus ſcribit, cùm omnino permirũ ſit,hominem id ætatis,& de Chriſtiana religione tam bene meritum, noluiſſe primo quoq; tempore,Chriſtianæ pietatis ianuam ingredi, hoc eſt, baptizari: cùm vel illud Chriſti oraculum omnibus notum ſit, Qui crediderit,& baptizatus fuerit,ſaluus erit,etc. Sed in his,quando tam variè traduntˉ, haud multùm immorabor. Fuit Conſtantinus homo factus ad vnguẽ,vt aiunt, quippe in quo poſt hominum memoriam, maximę animi corporiſq; virtutes extiterũt,militaris artis cum primis ſciens,in bello felix, iuſtitiæ amator, & denique ad laudem natus. Leges ex Reipublicæ vſu,nonnullas tulit,alias antiquauit:vrbem Conſtantinopolim in ora Thraciæ,vbi Byzantium fuit,Romæ æmulam ſtatuit: Drepanam in Bithynia inſtaurauit,quam à nomine matris,Helenopolim appellauit. Sunt,quod ad eius exitum attinet,qui tradant illum Byzantio ad calidas aquas valetudinis cauſa egreſſum, exceſsiſſe vita, vnde fortaſſe viſus eſt elephantiaſi,quam dicunt lepram,laboraſſe. Plures tamen,& in iis diuus Hieronymus,autores ſunt,eum Perſis bellum illaturum, ſiue,vt Eutropio placet,Parthis,quòd Meſopotamiã incurſaſſent,apud Nicomediam, in Acirone villa publica de vita exiſſe, anno ſalutis humanæ
A.S.H. 340. CCCXL. Mortuus eſt ſex annos & ſexaginta natus: imperauit annos alterum & triginta. Sed vide,ita ſæpe áccidit, vt longa vita homini malo ſit. Equidem Conſtantinus bene de Chriſtiana religione meritus, poſtremò, teſte Hieronymo,Arrianum dogma non declinauit. Apparuit ſub idem tempus,quo tantus princeps mortem obiit,cometes invſitatæ magnitudinis. Hæc hactenus. Sed iam ad ea explicanda revertamur, quæ ad Britanniæ ſtatum attinent.

Polydo-

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIÆ LIBER TERTIVS.

CONSTANTINVS princeps cùm è Britannia in Galliã proficiſceretur, vti ſuperiore libro dictũ eſt, reliquit præfectos, & in iis Maximum, virum fortem, qui inſulę præeſſent: duxit ſecum bonam Britãnicæ pubis partem, duxit principes, in quorum virtute, fide, conſtãtia, ſpes ſuas plurimùm ſitas habebat, vtpote quibus ſtipatus in Gallias traiecit, Italiã petiit, adverſariosq; vbique gentium vicit. Interea Britannia tandẽ aliquando viſa ſibi libertatem conſecuta, quòd Conſtantinum hominem Britãnum regem haberet totius orbis principẽ, honore, dignitate, autoritate lõgè beatiſsima erat, in eoq; ſtatu nõ multa acquieſcebat, & ſi quo in Romanos olim odio flagrauerit, iã illud cõmutarat, quòd Dei pari nutu, atque tanti regis beneficio, pace frueretur, & initium ſummi honoris factum eſſet, qui ad poſteros manaret, quãquam poſtea haud perdiu in Conſtãtini domo imperium manſit: ita citò humanæ opes cadunt: tamen decus ipſius imperij non potuit cadere, cùm etiam nunc reges Angliæ more maiorũ, diademate imperiali vtantur, vt munere ab Imperatore Conſtantino in ſuos poſteros collato. Ita Britãnia quieſcebat, quẽadmodum Eutropius teſtaꝫ, cùm Conſtantinus moriens tres reliquit filios in imperium ſucceſſores, Conſtãtium, Conſtantem, & Conſtantinum. Huic ſorte evenit Britannia, cum Gallia, Hiſpania, & Orchadibus: ſed non multo pòſt orta diſcordia, cum Conſtantio, in Italia, apud Aquileiam, manus conſeruit, interfectuſq; eſt. Tum res Britannica cum reliquis provinciis, in Conſtantij poteſtatem venit, quam ille qui vltimus fratrum è vita migrauit, amplius annos XX pro ſuo iure gubernauit. Poſtea provincia paulò minus annis XXIIII ab officio nõ diſceſsit, qui fuit annus quintus, cùm imperare cœperũt Gratianus & Valentinianus fratres, qui fuit ſalutis humanæ CCCLXXXVII. Per idem tempus Maximus, de quo ſuprà meminimus, in Britannia imperator militari fauore, licet quidã id in Hiſpania factum tradant, creatus eſt. Is imperij augendi cupiditate ductus, continuò iuuenum, quibus ad bellum gerendum ſatis roboris ineſſe cernebat, delectũ habuit, conſcriptoq; bene magno militum numero, in Gallias tranſiit. Ad hunc motum comprimendum, Gratianus imperator ex Vrbe occurſurus, cùm exercitũ duceret in Galliã, præferrétq; Halanorum (hi Scythiæ populi origine erãt) manum quam ad ſe auro pellexerat, veterano militi, adeò acerbã ex ea re in offenſionem eius cécidit, vt nõ multo pòſt ſit ab exercitu deſtitutus, Romano milite ad Maximum deficiente. Gratianus ſubita ſuorum alienatione exterritus, cùm in Italiam tranſire conaretur, dolis circumventus Lugduni interficitur. Valentinianus Gratiani frater hoſtili metu profugus, Byzantium ad Theodoſium, qui Orientis imperium à Gratiano tuendum acceperat, ſe contulit. Is Theodoſius, velvt diuus teſtaꝫ Hieronymus, filius erat Theodoſij, qui in Africa, Valentis iuſſu, interfectus eſt, quẽ Gratianus ex Hiſpania accerſitũ, cùm res imperij vndiq; turbarentur, conſortem fecit. Theodoſius igitur beneficiorũ haud immemor, Valẽtinianũ paterna pietate accepit, negotiúmq; vlciſcendę cędis Gratiani rebus omnibus antevertendum ſtatuens, bellum

A.S.H. 367.

Maximo intulit, qui tum in Italia erat. Verùm tã celeriter res gesta est, vt penè prius quàm Theodosius Byzantio se mouisse diceretur, Alpes superarit. At Maximus nescius tum maximè aduersam esse fortunam formidandam, cùm se nobis secundam maximè præbet, tũc Aquileia incautus se tenebat, vbi derepentè obsessus, captúsq; capite mulctatur. Ita ad punctũ temporis res mortalium stant, atq; cadunt. Sunt, qui scribant Maximum ad tertium inde lapidem à Theodosio & Valentiniano superatum, viuum venisse in hostiũ potestatem, ibíq; à victoribus vltimo supplicio affectũ, anno post Gratiani interitum vix finito. Martinus Turonensis episcopus vir sanctitatis eximiæ, Maximo prædixisse fertur, cùm in Britannia adhuc esset, infeliciſsimum eius vitæ exitum. Item Victor Maximi filius in Gallia interficitur. Sic omnes Maximi conatus malè ceciderunt. Deinde insulæ status in dies peiore loco esse cœpit: nã breui tẽpore, vt alibi explicabimus, Britanni libertatem cum imperio amiserunt. Præterea fertur Maximus, cùm Gratianum fugientem persequeretur, dum in Celtica esset, Conanum hominem Britannũ summum ducem maritimis ciuitatibus ad Oceanum pertinentibus, quę Armoricę dicuntur, pręfeciſse. Conanus autem postquam cum suorum Britannorum ingenti manu, in ea terra moratus regnũ obtinuerat, vt suũ genus perpetuò propagaret, eiectis vbique Gallis, Britannos duntaxat locorum incolas passim locauit: quinetiam Gallorum aspernatus connubia, vxores ex Britannia suis petiuit. Quo factum tradunt, vt frequens virginum numerus ex insula illuc migrarit, atque vndecim millia vtriusque sexus vno tempore partim naufragio, partim supplicio, nam barbari ad litus captos iugulabant, interierint: & in iis fuisse dicitur diua Vrsula filia Dionoti Cornubiæ reguli, quæ Conano desponsa esset. Cognito in Britannia Maximi interitu, Gratianus homo in insula natus, tyrannidẽ momento occupat. Hoc breui sublato, Romani milites, qui pręsidij causa in insula adhuc erant, Constantinum surrogant, hominem nullo numero habitum, non genere, non militia clarum, & in quo nihil pręter nomen, secuti visi sint. Transmisit Constantinus ex insula in Galliam, cũ exercitu, moratúsq; est apud Venetos, & Cenomanos, alióq; Oceani accolas, & conatus est Galliã pacatam reddere, inducias, si pacem coagmẽtare nõ posset, à Vandalis, Sueuis, ac Halanis paciscẽdi cupidus. Sed neutrũ obtinuit, id quod Rempublicã maximè lęsit. Verùm haud multo pòst, Constantius vir cõsilij magni & virtutis, missus ab Honorio cum exercitu in Gallias, vt imperij maiestatẽ restitueret, ac tueretur, ipsum Constantinũ tyrannũ circa Arelatem, obsidione fatigatũ atq; in potestatẽ redactũ occidit. At Constans quem Constãtinus pater ex monacho Cęsarem dixerat, cùm aduersus Dindimum & Seuerianum, qui Constantinum, & eos barbaros qui illum sequebantur, ab ingressu Hispaniarũ arcere nitebantur, arma mouisset, nullóq; ferè negotio peremisset, breui pòst Viennam perrexit, vbi loci à Gerontio suo comite occisus est. Ita Constantinus pater, & Constãs filius per idem tẽpus periere, & Honorius cura ac diligentia Constantij inclyti belli ducis, insulã vnà cum Britãnico exercitu recepit. Autor Paulus Diaconus, & Bedas, qui in primis res istas æquè bene vt accuratè scripsit. Eo ipso anno, quo Constãtinus à Romanis militibus renuntiatus est Imperator, Arcadio Constãtinopoli mortuo, Romani imperij maiestas apertè inclinata est. Inde Constanti-

ni

ni interitum ſtatim filij cędes, vt diximus, ſecuta eſt. Tum Honorius Britãnico exercitu recepto, cõfeſtim inſulã multis cladibus per tyrannos labefactatam ad imperium retraxit. At pauci deinde interceſſere anni, cùm poſt Honorium mortuum, & à Theodoſio Arcadij filio Valentinianum amitæ ſuæ Placidiæ filium Cæſarem dictum, atque Auguſtum appellatum, ingẽs barbarorum multitudo Romanum imperium afflictare cœpit, cum qua duces Romani ſæpenumerò hoſtiliter dimicarunt.

Britannia interea omni militũ robore partim tyrannorũ ſçuitia cæſo, partim ab illis frequenter aliò terrarũ ad noua bella gerẽda, ex patria ducto, continuò vicinis expoſita ad prædandũ viſa eſt: ſemper enim ex incõmodo, incommodũ oriri ſolet. Quo cognito, Scoti, ſiue ſpe prædæ ducti, ſiue nouarũ rerũ percupidi, ex Hybernia, vti Gildas perhibet, quamprimũ in inſulã advolarunt: qui, haud mora, cũ Pictis fœdus faciũt, ac collectis vndiq; perditis hominibus, inſulanorũ res latrocinio rapere, hominũ pecudúmq; prędas facere, ac inſulã ipſam occupare acriter adnituntẽ. Augebaẽ in dies ſingulos id malũ, ac vltrà cẽ; tutũ eſſet in poſterũ tempus reſiſtere, duarũ gentiũ audacia creſcebat, ſic, vt nemo nõ ſuſpicaretur breuì totam inſulã perditũ iri, niſi eiuſmodi conatibus maturè iretur obviã, opponereẽ pręſidiũ, remediũ adhiberetur. Erat tum, ſicvti oſtẽdimus, Britãnia ſine pręſidio: id imbellis atq; inermis multitudo verita, quippe quę longè infirmior erat, quàm vt eam labem avertere poſſet, legatos miſit, qui auxiliũ peterent ab Aetio, quem iam antea Honorius Conſtãtij loco, virũ patritij generis ex Doroſtana Mœſiæ oriundum, copiarũ imperio pręfecerat. Aetius fatigatus cõmotúſq; precibus Britannorũ qui adhuc in fide erant, legionem vnam illis ex Gallia auxilio miſit. Sũt Picti & Scoti variis inde cladibus ab Aetianis affecti, réſq; Britãnica per bono cœpit eſſe loco. Et ne deinceps ea quies ab hoſtib⁹ turbareẽ, viſum eſt ducibus legionariis peropportunũ, vt murus, de quo ſuperiore libro mẽtionem fecimus, cõſtrueretur inter Romanam prouinciam, & Pictorũ fines: id quod, teſte Gilda, factũ eſt: verùm cùm ceſpitibus magis cẽ; lapidibus eſſet ędificatus, haud ſatis firmus poſtea ab hoſtiũ impetu fuit. Atq; tum ille demũ murus confectus eſt ab Aetianis ducibus, non ab Hadriano, neq; à Seuero Imperatore, ſicvt nonnulli falſò memorię prodiderũt, ſi Gildę autori Britanno credimus. Quieſcebat Britannia vnius legionis pręſidio, cùm Burgũdionibus Galliã vexãtibus, Aetius ſuos ex inſula neceſſariò reuocauit, ac legione vna Pariſiis & Aurelianenſibus præſidio relicta, & Taraconẽſibus in hybernis altera, cum cætero copiarum robore in ipſos Burgundiones contendit. Scoti poſt legionariorum militum diſceſſum, cum Pictis cõfeſtim in res Britannicas invadunt, greges armentorũ, ac reliqui pecoris abducũt, agros ferro & igne populantur. Exarſiſſet per hoc nouum bellum in inſulanos, niſi Valentiniani iuſſu, qui bello nihil prævertendum duxit, legio quæ in Pariſiis erat, inſulanis auxilium rogantibus, præſtò adfuiſſet. Rurſus id temporis murus munitur, fitq; ex lapidibus, quò validior ſit, ad arcendam vim hoſtium, ſic, vt minus nocere iam tum cœperint Scotorum, Pictorúmq; latrocinia. Verùm illi paulo pòſt, iam Romani imperij viribus paſsim fractis, propéq; repentè cadentibus (tales enim ſunt noſtræ opes, vt non tam facilè creſcant, quàm à ſuo ſtatu diſcedãt) inſulam multò ferociùs, quàm vnquã antea

invaserũt. Tum Aetius nulla misit insulanis prçsidia, Romani imperij opem pariter atq; fidem implorantibus. Dubium est, an noluerit, quia parum amico esset erga Valentinianum animo, an maioribus belli curis vexatus nõ potuerit. Sed quicquid fuerit, illud certè Romano imperio similiter ac Britãniç magnum invsit malum, tametsi apud eum Britanni casum suum miserabiliter lamentati sunt, quippe qui, teste Gilda, sic scripserũt: Gemitus Britannorum Actio ter consuli. Auxilium tuum Romanæ provinciæ, patriæ, liberis, coniugibus oramus, hoc temporis pũcto, quo in extremo versamur periculo. Pellunt enim nos barbari ad mare, repellit mare ad barbaros: inter hçc oriuntur duo genera funerũ, aut iugulamur, aut mergimur: nec adversus eiusmodi mala, quicquã præsidij aut subsidij nobis est. Tu igitur pro tua animi clementia opem tuis feras, omnibus rogamus precibus. Hinc nimirum scire licet, Britannos non nisi inuitos à Romanis postremò desciuisse: quippe qui iam sueti imperio, illos obseruabant, à quibus, quemadmodum Cornelius Tacitus testatur, iampridem ingenuos imbiberãt mores: siquidem principũ filij generatim liberalibus artibus erudiebantur, ingenia simul florebãt, quæ tam Romanam linguam non abhorrebant, quàm eloquentiam concupiscebant. Inde etiã Romani vestitus honor, & frequens toga esse cœpit. Ad hçc, vel militarẽ artem, vt tradit Gildas, ab ipsis didicere Romanis. Atq; ita Britannia a Romanis amissa est, post quingentos fermè annos, quàm à C. Iulio Cæsare adita est, quæ sic momento propè eodem, libertatẽ adepta, ac in bellum longè crudelissimum ingressa est, per quod, & nomen & imperium amisit, sicvt infrà demonstrabitur. Fuit is annus decimussextus, cùm Theodosius princeps cum Valentiniano Augusto amitæ suæ filio, imperare cœpit, salutis vero humanæ CCCCXLIII.

A. S. H. 443.

Interea dum Britanni per legatos auxilia quærendo, tempus terunt, Scoti extremã occupant insulç partẽ, quæ à Grampio monte, ad septentrionẽ spectat, quam hodie habẽt, ac ex se Scotiã nominant. Et hæc est tertia gens, quæ secundũ Pictos, primùm ex Scythia, vti suprà diximus, in Hyberniã, deinde ex Hybernia in Britãniam profecta, sedes in insula collocarit. Huius autem Scotorum manus dux, velvt autor est Bedas, fuit Reuda. At Scotici annales tradũt multò ante Reudã, Fergusium in Britanhiã venisse, dedisséq; agmini signa rubrum leonem, quibus nunc reges vtunt̃, & ob res feliciter gestas, primum omniũ à sua gẽte regem esse dictũ, ac illi postea Reutherem nepotem, quem Bedas Reudam vocat, successisse, regnicq; fines latè propagasse. Cæterum fortasse aliquãdo erunt, qui ista stomachabuntur. nuper enim Gauinus Douglas Doucheldẽsis episcopus, homo Scotus, vírq; summa nobilitate & virtute, nescio ob quam causam, in Angliã profectus, vbi audiuit dedisse me iampridem ad historiã scribendã, nos cõuenit: amicitiã fecimus: postea summè rogauit, vt ne historiã paulo antè à quodam suo Scoto divulgatã sequerer, in rebus Scoticis explicãdis, pollicitúsq; est, se intra paucos dies missurũ cõmentariolũ de his neutiquã negligẽdũ, id quod & fecit. Primùm in eo erat origo gentis pervetusta ciusmodi: Gathelus Neoli Athenien siũ regis filius durum patris imperiũ fugiens, in Aegyptũ se contulit, auxilioq; fuit Pharaoni illi regi adversus Aethiopes, ad quem Moses à Deo legatus fuerat. Quo beneficio motus Aegyptius rex, Gathelo filiã nomine Scotam in matrimonium

nium dedit. Ille mox nouas quęrens ſedes in Hiſpaniã pervenit, cámq; oram tenuit, quæ poſtea ab eo Portugallia dicta eſt, quaſi Gatheli portus, ac ſuos iam tũ ex nomine vxoris Scotæ nobilis fœminæ, Scotos appellauit. Ita propagato genere, trecentis pòſt annis, Scoti rege Simone Brecho, in Hyberniã delati, noui regni initiũ fecerunt, ac ad extremũ ante Chriſti adventũ, in Albionẽ ſe receperũt. Deinde erat, Pictos haud multo pòſt, in Albionẽ quoq; acceſsiſſe ex Scythia profectos, haſcéq; duas gentes externas in ea inſulę parte, quę nũc Scotia eſt, propagaſſe genus, & regnũ, ac iã inde à principio, bellaſſe cum Britãnis, cum Romanis, & in primis cũ Iulio Cæſare, & Scotos vt invictos nunquã de gradu ſuo deiectos. Poſtremò erat, ſolum interea Reutherẽ Scotorũ regem re malè domi geſta cum Britãnis, ceſsiſſe ſemel patria, in Hyberniámq; cõfugiſſe, & eundem paulo pòſt Hybernorum viribus auctũ, ad priſtinas ſedes revertiſſe, ac in ea re Bedã minus animadvertiſſe, qui hunc Scotorum in Albionem reditum appellaſſet adventum. Ac omnia hęc ante Chriſti adventum geſta. Ego ſtatim vt iſta legi, viſus ſum videre vrſam parientem, quemadmodum in proverbio eſt. Poſt hæc, vt ſolebamus, cùm animi gratia vnà eſſemus, Gauinus ſententiam meam rogauit. Reſpondi, me de origine nihil contendere, quãdo pleriq; omnes populi ſolerent, aut à diis, aut ab heroibus origines petere, vt qui deinde vellent tanquã minus credu-
li eas requirere, cùm difficile fuerit certi aliquid inveſtigare, cogerent potius credere, quàm amplius fruſtra laborare. ſed ad ſummã, vnum illud nullo pacto quadrare, vt Scoti & Picti duo potentiſsimi populi iampridem in inſula regnarint, tot bella geſſerint, toties cùm Britãnos tum Romanos preſſerint, vexarint, acieq; vicerint, & tamen non eſſe quempiã veterem, grauémve autorem, qui de illis meminerit, cùm præſertim Cæſar, Tacitus, Ptolemæus, & Plinius, vt de cæteris taceamus, paſsim in ſuis hiſtoriis, aliorum Britanniæ populorum, id eſt, Trinobantium, Cenimagnorũ, Segontiacorum, Bibrocorum, Brigantũ, Silurum, Icenorum, Ordolucarum, Vicomagorum, Elgouarum, & reliquorum mentionem fecerint: at Scotorum Pictorúmve non item, quòd ſcilicet ea nomina nondum in Britannia nata forent, & propterea vtriuſque gentis etiam recentiores ſcriptores tardiſsimè meminiſſe. Quare æquè amicè, ac verè dixi, mihi de Scotis ſeu Pictis ante eorum in Britanniam adventum, quem Bedas & ſuo tempore, & rectè poſuerat, ſcribere non licere, per legem hiſtorico datam, quæ talis eſt: Ne quid falſi dicere audeat, ne quid veri nõ audeat, ne qua ſuſpicio gratiæ ſit, ne qua ſimultatis. Ab hac ſententia Gauinus vir ſanè honeſtus tam minimè abhorruit, quàm ratio ipſa ei viſa eſt cum veritate maximè conſentire, adeò facilè vera a fictis ſemper internoſcuntur. Verùm nõ licuit diu vti, frui amico, qui eo ipſo anno, qui fuit ſalutis humanæ M D X X I, Londini peſtilẽtia abſumptus eſt. Secuti ſunt reges apud Scotos, Eugenius primus, & Fergusius ſecundus. Eugenius commiſſo cum Pictis, qui id temporis in Romanorum fide erant, prælio, interficitur. Quare Scoti deſperata iam ſalute, aliquò terrarum conceſſuri, protinus alij aliò ex inſula fugerunt. Poſt annos trîs & quadraginta, Scoti exules à Pictis, quibus Romana potentia iam formidoloſa erat, partim ex Hybernia, partim ex Noruegia, ad priſtinas ſedes evocati, duce Fergusio rediere. Fergusio ſucceſsit Eugenius filius. Is facto cum Pictis fœdere, ita Britannos

premere cœpit, vt illi coacti sint primo quoque tempore, sicvt suprà docuimus, à Romanis opem implorare. Sed Eugenius non diu fuit superstes, quẽ Dongardus frater secutus est. Nunc ad rem redeo.

Scoti re bene gesta elati, licentiosius in insulanos excurrunt, populãdi magis quàm iusti more belli, contumelioséq; hostem ad pugnam provocãt, lacessunt. Britanni ab Aetio destituti, etsi omnia tutiora fore ducebant, cũ prælio dimicare, memores tamen pristinę virtutis, ac probè scientes in tãto rerũ fluctu, dandũ, aut hauriendum esse sanguinem, animo se non dimittunt, sed velvt classico excitati, furoréve acti vadunt in hostem lasciuius solito vagantem, quasi pro certo habentem nihil esse, quod pertimescendũ foret: pellunt loco primos obviàm factos, deinde in mediũ agmen prorumpunt, cędémq; passim faciunt. Fuit res Britãnica superior eo prælio, viceruntq; egregiè, qui vinci consueuerant. Cæterùm hostes nihilo segnius fortunam tentantes, impetus rursum facere, prædari, sese modò in vnum, modò in alterum locũ recipere, agros vastare, incẽdere, obvios sine alicuius ętatis discrimine interficere, atque id genus iniurias facere, perinde quasi nihil infirmi. Ea formidine multi mortales perculsi, vltrò quæ vsui hostibus essent, affatim præbebant. Quæ res tanti momenti visa est, vt multò magis, quàm prælium terreret. Britanni his malis adacti, ex necessitate, quod optimum ad arcendũ hostem videbatur, consilium capiunt, ac instaurant, quàm celerrimè possunt, murum, quem antea Aetianos milites diximus extruxisse, illúmq; spatio amplificant. Compressit aliquandiu hoc opus Scotorũ rabiem, quæ deinde collecto sensim maiore furore erupit: nam illi non multo pòst murum oppugnatum veniunt, quibus dũ ægrè Britannus ac minus prudenter resistit, murum ipsum complanant, hostem partim in fugã coniiciunt, partim ferro cædũt. Sed nec Scotis incruenta victoria fuit. Dongardus enim eorum rex in ea pugna cécidit, cui Constãtinus successit. Ad hoc malum repentè cùm agri omnes, propter cõtinua bella diu antè vacassent, magna frumẽti inopia accessit, ex quo multi mortales fame suffocati sunt. Quæ res causa fuit, cur post mutuas clades, breuì refrixerit vtrinq; bellandi cupiditas, & inde cultis diligẽtiùs aruis, ingens frugũ secuta sit copia. Hoc diuinũ munus Britãnis damno fuit, quẽadmodũ Gildas scribit, quòd illi statim exultare, & pro abstinentia, pro pudore, voluptates & vitia exercere cœperunt. Quo factum est, vt ne diutius à metu atq; periculis gens, quæ peccaret continẽter, vacaret, nutu iusti iudicis Dei, pestilentia ingens orta sit, qua incredibilem hominum multitudinẽ absumptam idem tradit. Cui morbo alius paulo pòst comes fuit: subitò enim barbarorum impetu miseri Britanni rursus opprimuntur, atque eò calamitatis adducti, vt vrgente fato, coacti sint ad perniciem suam accersere in insulã Saxones Anglos, homines quidem maximè omnium valentes, cæterùm parum fideles, id quod illi postea malo suo magno experti sunt.

Porrò Britanni principes, cùm viderent tantam tempestatẽ à Scotis ęquè vt à Pictis hostibus multò ferociśimis, crudelisśimísq; impendére, veriti ne dum foris bellum esset, domi de potentia contentio oriretur, cum omnibus propè mortalibus etiam infimis quibusq; natura sit innatum, sitire honores, & principatus, statuerunt sibi aliquem vnum regem optandum. Itaq; habito confestim concilio, plures iudicabant id decus deferendum Vortigerio, quòd

quod eſſet vir inter viros, autoritate, nobilitate, virtute ſummus. Hac à reliquis probata ſentẽtia, Vortigerius rex creatur: cui nõ ignaro quid eſſet, quãobrem ad regnũ tempore longè difficilimo, vocatus fuiſſet, nihil potius fuit, quàm de Republica cogitationẽ, & curã ſuſcipere, ac providere, proſpicere, curare, quomodo fatũ patriæ, quod iã penè venerat, averteret. Sed vt ne ſibi tãtum aſſumere videretur, noluit quicquam niſi de conſilij ſententia deliberare: itaq; primo quoq; die, quid facto opus ſit, ſuum domeſticum ſenatũ, ſuos generatim principes cõſulit, cum eis ſuas pariter ac hoſtium vires metitur: pro temporis cõditione, quid remedij adhibendum ſit, diligenter agitat, tractat, exquirit. Ad extremum, bonę principum parti ſuis opibus diſſiſæ in mentẽ venit, & regi cum primis, Saxones Anglos fama rei militaris illuſtres arceſſere. Atq; ita miſsi ſunt in Germaniam quamprimum, qui illos ad opem ferendam, pecuniis, donis, promiſsis tentarẽt, hortarentur, allicerent, ac demum auxilio venire non negãtes, in Britanniã protinus ducerent. Saxones poſt acceptum nuntium, vt qui ſtipendij faciundi auidi erãt, delecta fortiſsimorum iuuenum manu, in naueſq; impoſita, Hengiſto & Horſo, ij fratres erant, ducibus, inſulã confeſtim curſu petiuerunt. Fuit is annus ſalutis humanę CCCCXLIX. Hos rex benignè accepit, ſedeſq; in Cantio ad habitandũ aſsignauit, ac ſtatim inde in Pictos & Scotos agrũ latè vaſtantes duxit. Dimicatur vtrinq; acriter aliquandiu, at Anglis vbi in memoriam rediit, eũ eſſe diem, qui ſibi apud Britannos, aut nomen virtutis æternum, aut ignominiã cum repulſa páreret, tanta vi pugnam cœptam pugnare cœperũt, vt hoſtes impetum minimè tolerãtes fuſi, paſsimq; cæſi ſint. Rex victoria potitus, nouam gentem cuius virtute inimicos ſuperaſſet, digno præmio remuneratur. Sunt qui ſcribant Saxones non accitos à rege, ſed fortuitò in inſulam peruenisſe, cauſámq; trãſeundi eiuſmodi fuiſſe. Sanè apud Anglos Saxones regionis Germaniæ gentem bellicoſiſsimã, mos erat, vt cùm multitudo hominũ eouſq; creuiſſet, vt non facilè eam patria alere poſſet, iuſſu principum, optimos quoq; ad bellum gerendũ iuuenes ſorte eligerẽt, qui nouas ſedes quærendi militandíq; cauſa, finibus educerentur. Sic igitur contigit, vt in Britanniam venerint, ſéq; ſtipendia ſub rege facturos promiſerint.

A. S. H. 449.

Hengiſtus vir ſummo ingenio, ſummáq; prudentia, cognita regis mente, qui iã totus in Anglorũ virtute acquieſcebat, ac patriæ vbertate perſpecta, protinus ſecum cogitare cœpit, quibus dolis, aut artibus regnũ ſibi atq; ſuis in inſula ſenſim pararet: itaq; primò locum genti ſuæ ad habitandum datum munire furtim, eius fines dilatare, præſidio vincire ſtudet: deinde nititur regi perſuadere, maiorem militũ manum ex Germania eſſe ducendam, vt eo præſidio inſula munita hoſti terrorem, ſuis quietem præbeat. Rex futuræ ſortis neſcius, inſidioſum nequaquam aſpernatur conſilium. Igitur continuò ingens hominum multitudo in Britanniam commigrauit, ſimúlq;, prout tradunt, adducta eſt filia Hengiſti, nomine Ronix, forma eleganti, ad pertentãdum Vortigerij animum, quia quo ille vitio laboraret, ſatis Anglus iam odorabatur. Bedas autor eſt, Saxones, Vitas, & Anglos, trîs Germaniæ populos ferociſsimos vnà veniſſe, & ex Vitis ortos Cantuarienſes, atq; eos, qui hodie Vectem inſulam incolunt, ac contra ipſam ſunt: at ex Saxonibus, eos Saxones profectos, qui Orientales, Meridiani, & Occidentales nuncupantur;

ab Anglis verò, à loco, vel ab eorũ regina ita nominatis, originẽ traxiſſe Anglos Orientales, Mediterraneos, & qui Northumbriã colunt, & horũ Hengiſtũ & Horſum fratres fuiſſe duces. Meminit Anglorũ cum primis Cornelius Tacitus in eo libello, quẽ de ſitu Germaniæ ſcripſit, quos tamẽ Anglios appellat, vt vox ſit triſyllaba, & i penultima. Sed ad prima revertamur. Hẽgiſtus cùm ſuos cerneret iã regi eſſe acceptos, cœpit arte tractare principem, vt corruptũ illius animũ amore incenderet. Hęc in primis res eſt, quę obcæcat, infatuat, ac aliquoties perdit homines, ſed ita lenibus venenis, vt ſine dolore intereant. Hengiſtus in cœna regẽ accepit opiparè, iucũdè, apparatè. Factũ eſt, vt cùm iã vino cũcti iuxtà calerent, filia Hengiſti pręſtò adfuerit, ac Vortigerio amãtis ſimilis, quàm decentiſsimè potuit, more patrio, bibere, dederit. Rex vt puellæ oculos adiecit, ſubitò amore capitur, delectatus tum forma, tum ſpectata virtute Ronicis, adeò, vt recta minus ſapiens, facto divortio non multo pòſt cum priore vxore, eam exemplo poſt homines natos peſſimo, in matrimoniũ duxerit. Eiuſmodi regis facinus maximè principes offendit, patriæq; exitium maturauit: nam Saxones cognita cum rege ſui generis affinitate, facto agmine, tot certatim in inſulam advolarunt, vt incredibile dictu ſit, quàm brcui tempore coaluerint, qui cùm propter multitudinem, tum propter bellicam virtutem, ipſis indigenis, qui eos à principio advocauerant, formidini facilè eſſe cœperunt.

Eò nunc, vt ſępe aliàs, ſcribendo perveni, vbi nõnulla in dubio ab autoribus tum Italicis, tum Britannicis relicta reperio. Quare ne errãtibus ſimiles incerta ſequamur, particulatim cuiuſq; ſcriptoris, quem duxerimus non longè à vero abeſſe, ſententiã in medium adductam relinquemus, quo hiſtoricã fidem vtcunq; incolumem hoc pacto ſeruemus. Gildas de Saxonum evocatione, ita ſcribit: Tum omnes cõſiliarij vnà cum ſuperbo tyranno, cæcantur, adinvenientes tale præſidium, imò exitiũ patriæ, vt ferociſsimi illi & nefandi nominis Saxones, Deo hominibúſq; inviſi, quaſi in caulas lupi, in inſulã ad retundendas aquilonares gentes, intromitterentur: quo vtiq; nihil ei vnquam pernicioſius nihilq; amarius factum eſt. Atq; deinde ait, illos perinde quaſi pro patria pugnaturos, ſed certiùs impugnaturos veniſſe, quippe qui rupto ſocietatis fœdere, in ipſos Britannos arma verterint. Sed hęc ferè eadẽ Bedas fuſiùs prodit, qui autor eſt Saxones, poſteaquam ſeſe aliis terrori eſſe animadvertiſſent, ſubitò ad tempus icto fœdere cum Pictis, quibus cum etiã tum bellũ erat, in Britãnos hoſpites ſuos arma vertiſſe, eiſq; manus iam iam intentãtes, ſuperbiſsimè imperaſſe frumentũ, quo illa importuna barbarorũ multitudo viuere in inſula poſſet: quod cùm Britanni minus pręſtitiſſent, tũ per agros certatim effuſos, omnis ſexus & ętatis obvios, ſine diſcrimine, obtrũcaſſe, tecta paſsim inflammaſſe, in ſacerdotes, vt gentem idolorũ cultricẽ truculenter ſęuitiam adhibuiſſe, ac ita demum Britannos partim metu conſternatos, partim vitandę cędis ſtudio, alios aliò amentiũ ſimiles diſcurriſſe, in devia loca ſeſe abdidiſſe, aut ſeruitutis iugũ ſubiiſſe. Sed haud multo pòſt, tam Gilda quàm Beda ac Paulo diacono teſtibus, Aurelius ſiue Aurelianus, vtrunq; enim ſcriptũ reperio, Ambroſius, qui ſolus fortè ex Romano genere, reliquus fuerat, ſumpta purpura, & imperator appellatus, cum Saxonibus bellare cœpit. Hîc animadvertere licet, nihil à nonnullis longiùs abeſſe,

quàm

quàm verum dicere, qui affirmant Aurelium Ambroſium, hominem Britã-
num fuiſſe, cùm iã liquidò liqueat, illum Romano ſanguine ortum. Verùm
domum repetemus. Poſtquam affinitas Saxonibus Anglis cum rege inter-
ceſſerat, Ronix eius vxor ſuos in ſumma gratia apud viru ponere, illis in pri-
mis honores deferendos curare, Britãnos principes ex domeſtico ſenatu ex-
cludere, enixè ſtudebat. Quapropter Vortigerius iam ab omnibus malè au-
diebat, cadebátq; in ſummam vituperationem apud vicinas gentes, quòd à
principio vnius mali vitandi ſtudio, Anglos Saxones gentem ferocem, cru-
delem, irritabilem, in inſulam accerſiſſet, evocaſſet, duxiſſet, & nunc alterius
multò maioris cauſa foret, cùm omnino aleret homines contra ſe, quibus po
ſtea autoritate, nomine, opibus auctis, reſiſtere ſerò conaretur.

At Vortigerius beneficij memor, futuri periculi immemor, nõ poterat nõ
amare Anglos, quorum virtute, Scotorum iuxtà ac Pictorũ furorem reſtin-
xiſſet, per quos antea ei non licuerat in pace eſſe, qui ita pro iure ſuo, aliquot
annos deinde vixit. Vulgus etiam nunc prędicat, Vortigeriũ in ſuis intimis
habuiſſe quendam hominem fatidicũ nomine Merlinũ, & eũ in rebus agen-
dis, vt vatẽ conſuluiſſe, eò quòd ille ſciſſet futura. Succeſsit Vortigerio filius
Vortimerius, iuuenis natus ad laudẽ, ſi lõgior vita data fuiſſet. Mortuo Vor
tigerio, Angli quorũ bene magnus in inſula numerus erat, nam formicarum
ritu, cõtinuo curſu eò cõmeabant, gens inops & vehemẽs, ac nõ modò Can
tium, ſed bonã inſulæ partem, quæ ad Scotiam pertinet, ad occidentémq; ſo
lem ſpectat, iã occuparant, rati tempus eſſe, cùm tentanda eſſet belli fortuna,
primùm cum Scotis & Pictis fœdus faciũt, deinde ad vnum penè temporis
punctũ, in Britannos perfidioſè arma vertũt, perindéq; iniuriis vexant, ac ſi
maleficiũ, non vticq; beneficiũ ab eis accepiſſent. Britãni tametſi inimico an-
tea imbecillo reſiſtendũ putarãt, tamen tanta mole belli vno tempore preſsi
non potuere nõ terreri, q; cum Hengiſto magnitudine animi ſumma duce,
cum Scotis, cum Pictis, depugnandũ eſſet, aut ſeruiendũ. Sed metus ſeruitu-
tis poſtremò virtutẽ excitauit: nam ſeſe ſubitò collegerũt, animóq; confiden
tes vbiq; reſiſtere cœperũt: qui vt omnino infirmi, fuſi, cęſi, profligatíq; ſunt,
& in pręſentia omni deſperata armorũ ope, velvt pecudes diſperſę, alij alios
duces ſecuti, ſe in loca devia, in ſyluas, in paludes abdiderũt. Quid, quòd &
vrbes & oppida minùs munita, vti Gildas ait, ſimul reliquerũt? Tum Saxo-
nes perinde quaſi rerũ iam potiti, ſpeciatim in principes debacchantur, vt il-
lis domitis, perditiſq;, faciliùs in totius inſulæ poſſeſsionem venirent, quod
ſolum auebant. Cæterùm miſeris Britannis non defuit diuinus fauor: ecce
enim tibi, Aurelius Ambroſius adfuit, ſicvt ſuprà demonſtrauimus, qui vbi
bellicum cani tuba iuſsit, pro ſe quiſq; ad eũ convenit, orat, rogat, vt ſe tuea-
tur, velitq; ſecum in hoſtes primo quoq; die mouere arma. Ita facto exercitu,
Ambroſius in eos vadit, fortiter adoritur. ter paucis diebus magno vtrinq;
irarum, viriúmq; certamine, dimicatum eſt, poſtremò Saxones fugauit, Hor
ſo Hengiſti fratre cum magna ſuorum parte interfecto. Veruntamen tãtum
abfuit, vt rabies hoſtium refrixerit, vt paucis pòſt diebus, accepta noua ſuo-
rum manu ex Germania, multa ſpe in Britannũ eruperint. Aurelius Ambro
ſius vt intellexit hoſtem cum exercitu ſatis firmo cõtrà venire, nihil cũctatus
ſe in viam dat, iturus Eboracũ, vnde illa procella impendebat; ſed in itinere

certior factus Hengistum ad XXVII milliariũ ab Eboraco consedisse, ad ripam fluminis, quod flumẽ Dunum hodie vocãt, vbi est Dancastrum, de recta via eò cõtendit, ac postridie hostẽ adoritur, atq; vincit, Hengisto primo impetu occiso, cum ingẽti Germanorum numero. Fama eius victoriæ etiam nunc in memoria eius loci incolarũ est, quę Saxonũ vires mirandum in modum debilitauit, adeò vt iam inciperent sibi magis turpe pace, quàm miserè bello vtendũ existimare. Hengistus duos reliquit filios, Oscam & Otham: ij, vtpote quibus ea plaga nuper accepta magnũ fecerat dolorẽ, paratis paucis copiis, in eã insulę partẽ quæ in occidentẽ spectat, se cõmouent, quòd id prę stare iudicarãt, q; redire in Cantium, vbi pręsidium erat, quod ad resistendũ non videbatur infirmum. Hîc agros vastãt, vicos vrunt, a nullo crudelitatis genere manus abstinẽt. Quibus rebus cognitis, Ambrosius vt ne inimici in ea parte etiã valerẽt, eò contendit, cõmissoq; prælio, rursus fudit: sed ipse vulnus accepit, quo interiit paucis pòst diebus. Angli secundum hæc, nõ inuiti quieuere, sexcentis intra paucos menses affecti incõmodis, Britanno prę sertim nihil moliẽte, & ob mortem sui ducis, minus in malis parato, qui interea duci suo Ambrosio de Republica bene merito magnificũ posuit sepulchrũ, factũ ad formam coronę, ex magnis quadratis lapidibus, eo loci, vbi pugnãdo ceciderat, vt tãti ducis virtus ne obliuione eorum, qui tunc erãt, aut reticentia posterorum insepulta esset. extat etiam nũc id monimentũ in diœcesi Sarisberiensi prope pagum, quam Amisberiã vocant. Decessit interea Vortimerius, cui successit Vtherius cognomẽto Pendraco, qui nihil potius sibi statim à principio faciundum statuit, quàm patriam à barbarorum metu vacuam reddere, quod ei per ciuium discordias minimè facere licuit.

Per idem tempus, omnes ferè continentis ciuitates vicẽ miseræ Britanniæ dolebãt, quòd & domesticis & externis laboraret hostibus. Sed ante alios, ea calamitas pupugit Gallos episcopos, qui ad cumulum miseriarũ accedere audierãt, quòd in dies singulos nõ mediocris fieret religionis labes apud insulanos. Siquidem anno XVII ante Anglorum Saxonum aduentum, Pelagiana hæresis, dira sanè pestis, per insulam pervaserat, quæ Romanorũ Imperatorum sæuitia in Christianos corroborata, impiè Christianũ dogma iam labefactarat. Pelagius enim homo Britãnus, natus in Britãnia citeriore, persuasum habuit hominem per se salutem consequi, suáq; spõte ad iustitiã contẽdere, ac sine originali peccato nasci, & propterea nihil esse, quòd baptizaretur. Atq; homo nefarius tã bellè baptisma tollere conabatur. Igitur Britanni episcopi armis & hostibus septi, cùm omnia obire non possent, & odorarentur vicinos sacerdotes paratos esse ad iuuandũ, Gallos antistites per literas & certos nuntios rogarunt, vt in tempore rei Christianæ difficilimo, sibi opem ferrent. Illi maturè acto episcoporũ conventu, Germanum Altisiodorensem, & Lupum Tracasenũ episcopos summa integritate, doctrina, innocentia, in Britanniam de cõsilij sententia miserunt, qui operã darent, vt insulani in officio continerentur. Ii traiecto statim Oceano, partim sanctitate vitæ, partim miraculis, facilè errantes in viam rectã reduxerunt. Iuuit istud negotium pro sua parte & Cælestinus Romanus põtifex, qui paulò antè miserat in Scotiam iam dogma Christianũ rectè amplectentem, Palladiũ episcopum: qui ad extremum in ea sacerdotalem ordinem ritè instituit, fecitq; Ser-

uanum

vanum virum ſingulari bonitate ac modeſtia præditum epiſcopū, quem poſtea in Orchades miſit, qui inſulanos Chriſtianæ religionis cultum doceret, quod ille ſtudioſè fecit. At Palladius homo bonus, gratus, pius, & plen⁹ offi cij, dum apud Scotos erat, omnibus precibus dehortatus eſt Conſtātinum regem vt ne vellet Anglos Saxones gentē impiam armis iuuare, contra Britannos homines Chriſtianos, quādo poſſet certò ſcire eorū calamitatē, cum ſua aliquando fore coniunctam, cùm ſatis conſtaret illos non Scotorum, nō Pictorū amicitiā, ſed totius inſulæ imperiū quærere, néve alienorū nomine, ſe atq; ſuos toties opponere periculo belli, cuius exitu nihil incertius eſſet. Ea admonitio ita Cōſtantinū mouit, vt iam tū pollicitus ſit, ſe nunc̄; ampli⁹ cum Anglis ſtaturū, quod & fecit: nam nōnulla poſtea auxilia Britānis ſubminiſtrauit. Quę res plurimū vires Britannicas ſuſtentauit ad tempus, vt ne repentè cōciderent. Interea Angli Saxones renouato fœdere cum Pictis, iam enim exaudierāt Scotos ab ſe diſiūctos eſſe, maiores copias cōtrahūt, in fortunas Britannorū rurſus imminent, in loca mediterranea ſe eiiciūt, Cantiiq; petendi cauſa, Londinum verſus iter conferunt, qui vbi ad Trentam flumē, provt coniectura auguramur, pervenerunt, ad alterā ripam locum caſtris legunt, quaquaverſum equites dimittūt ſpeculatū, ſi vlla vſpiam hoſtium manus in agris ſit. Britanni interim cognito hoſtiū motu, milites veteranos cōvocāt, de obviàm itione agitāt. Non deficiebat volūtas, ſed ſpes bene rei gerendæ, quòd nullus exercitus, nullus delectus antea confectus, habitúſq; foret: attamen ne ſibi deſint, nomina dant, exercitū magis collectitiū quàm veteranum faciunt. Inſtabat paſcha, quod omnibus cordi fuit, prius ſolēni cæremonia celebrare, quàm iretur in hoſtē, etſi iam ſupra caput eſſe videbatur, perinde quaſi plus auxilio diuino, quàm ſuis confiderent opibus. Atqui bonis mentibus non defuit conſiliū. dum enim rebus ſacris vacāt, ecce Germanus epiſcopus vir longè ſanctiſsimus, non armis, ſed fide, pietate, innocētia munitus, ſeſe agminis ducem profitetur. Mirum dictu, quantū Britānus eo nuntio creuerit cùm animo, tū viribus. Itaq; peracto die feſto, in Saxones cōtendit, caſtráq; quamproximè ponit: poſtridie Germanus dux exercitus rē diuinam multo mane facit, poſcit à Deo victoriā: idem etiam cūctis orantibus, mox ſignum pugnę dat, ter magna voce Alleluia canens: eandē vocem toties exercitus repetit, tantúmq; clamoris edit, vt hoſtes vbi vidēt in ſe iri, repentè metu corruant, abiectíſq; armis, in pedes ſe perinde dent, ac ſi longo certamine victi deſperata iā ſalute, aliud nō ſit remediū fuga opportunius. Ita diuina ope parta victoria, nulla cædes, nullus captiuus. Hoſtiū tamē nōnulli, teſte Beda, in trāſeundo flumine deſiderati ſunt, qui eo miraculo territi ſponte aliquantū quieuere. Idem Britanni fecerunt, adeò vt quaſi induciis pactis manentibus, ſit vtrinq; ab armis ceſſatum, cùm apud Britānos ciuilis orta eſt diſcordia, quę cauſa fuit, cur tandem libertate priuarentur. At Saxones ad ſpoliandos modis omnibus Britannos poſſeſsione inſulę partis, quā tenebant, excitati, cùm vrbes & oppida deſerta, vti Gildas teſtificat, pro derelicto haberent, non multo pòſt montem quendam editiſsimū in ea inſulæ ora, quæ contra Germaniam eſt, occupant, quem id temporis Badonicū appellabant, quemadmodum idem Gildas ait. Hunc ego putarim eſſe, qui vulgò vocatur Blachemora, & pertinet ad Atheſim flumen, quod Eboracēſem

agrum à Dunelmenſi diuidit,& oſtium habet,quò cõmodùm ex Germania venientes ſuas naues appellunt,id qd' Saxones Angli in dies ſingulos expectabant.nam quotidie auxilia ex patria arceſſebant.Hęc vbi Britãnis nũtiata ſunt,eò concurrunt,montem circunſidẽt,loca maritima pręſidiis vinciũt, vt aditus venientibus ne pateat,ad deſcendendum in terrã.Saxones per aliquot dies,ſe illis arduis locis tenuerant,ſed deinde cõmeatus inopia vrgẽte, neceſſariò cum inſtructis copiis, in proximã planiciem deſcenderũt, factáq; pugnandi poteſtate,ad manus venerunt.A' mane ad multũ diem dimicatũ, tanta facta cęde,vt paſsim terra cruore manaret:ſed longè maiorem plagam Saxones acceperunt,amiſsis ducibus Oſca & Otha,ita vt à Britannorũ cer- 10
uicibus depulſi viderentur.Cęterùm omen averti nõ potuit,vt infrà demõ-
Gilde natiuitas ſtrabit.Huius ſingularis pugnæ Gildas cum primis meminit,qui eo illo an-
A. S. H. no,vt ipſe affirmat,natus eſt,qui fuit ab adventu Anglorũ XLIIII,& ſalu-
492. tis humanæ CCCCXCII.

Vtherius per idẽ tempus è vita migrauit,cui ſucceſsit filius Arthurus,vir profectò talis,qui ſi diutius vixiſſet,rem propè perditã ſuis omnino Britannis tandem aliquando reſtituiſſet.De hoc,propter ingẽtes pariter corporis vires,atq; animi virtutes,poſteritas ea fermè prædicauit,quę de Rolãdo Caroli Magni ex ſorore nepote,memoria noſtra apud Italos decãtant, tametſi ille in flore iuuentutis periit. Quippe etiam nunc vulgus mirãdis fert ad cœ- 20
lum laudibus Arthurum, quòd tres bello ſuperaſſet Saxonum duces,quòd Scotiam cum vicinis inſulis in ſuam poteſtatem redegiſſet,quòd Romanos in agro Pariſiorum,cum quodã Lucio eorũ duce, deleuiſſet, Galliámq; devaſtaſſet,ac demum gigantes homines valentes pugnãdo occidiſſet.Hic ad extremum tot bellorum victor,fertur, dum vellet vrbem Romã bello petere,domeſticis ſeditionibus ab incœpto itinere revocatus,Mordredũ nepotem,qui regnum per tyrannidẽ,in eius abſentia, occupauerat,interfeciſſe,& in eo certamine,ipſe vulneratus cecidiſſe. Abhinc itẽ paucos annos,poſitũ fuit Arthuro in Glaſconienſi cœnobio,ſepulchrũ opere magnificũ,quò poſteri intelligerent,illum omnibus ornamentis dignum fuiſſe,quãdo Arthu- 30
ri tempore cœnobium illud nondum erat conditum.

Poſt Arthurum,regnat Conſtantinus homo diſſolutus,quem Gildas vir ſanctiſsimus,qui per idẽ temporis floruit,perfecto odio oderat,hoc eſt,eius impuros mores non potuit nõ improbare,vt qui hominem diligeret:quare tam amantiſsimè eum de ſalute admonuit,quàm acerrimè in vitiis reprehendit.Conſtantinus enim qui vel vxorẽ contrà,atq; lex iubebat,turpiter ab ſe reiecerat,palámq; peierauerat,ſexcẽta in dies ſingulos ſcelera edebat, quib⁹ ſuos Britannos maximè omniũ deprauabat. Illud Gildas reprehendebat,illud accuſabat,illud periniquo animo ferebat, q; idcirco ex theſauro ſacrarũ literarum,multis erutis teſtimoniis,quibus doceret Deũ reddere vnicuiq; 40
iuxta illius facta,illos ad bonã frugem nunc hortando,nunc minitando more ſoliciti patris,avocare conatus eſt. Conſtantinũ ſecutus eſt Aurelius Conanus, Vortiporius,Maglocunus,Carẽtius,Caduanus,& Cadouallo.Ii ali quot per annos,quibus regnarunt,ſatis habuerũt,imminentẽ patriæ caſum ſæpe armis,cũ Saxonibus pugnando,bene agendo,conſulendo'q;, retardare:quod à Cadouallone in primis eſt factum. Is enim vbi ſenſit fatũ vrgere,

in

in Vrbem Legionum, quæ ad Occidẽtis oram poſita eſt, ſe recepit: vnde in hoſtes crebrò deinde impetus faciẽs, res Anglicas ita attriuit, vt videret eas breui tẽpore eſſe deleturus, niſi interim ab Oſualdo Northumbrorum rege, vti infrà explicabitur, prælio victus cecidiſſet. Secundum hos reges, Cadoualladrus Cadouallonis filius regnũ paſsim incẽdiis, ac cædibus vaſtatũ obtinet. Hic initio ſui principatus, bonis artibus, conſilio, atq; armis patriã in caſum iam pronam, ab hoſtium iniuria aliquandiu defendit, tutatuſq; eſt: verùm haud multo pòſt (quod enim ad nihilum caſurum eſt, cadat tandem aliquando neceſſe eſt) incidit in adverſam valetudinẽ: qua cùm grauiter vrgeret, principes Britãni de eius ſalute deſperantes, inter ſe de principatu cõtendere cœperunt: quod gentis interitus cauſa fuit: nã gliſcente diſcordia, omnis ferè ager, ita vt fit pace expulſa, vacare cœpit, multitudine hominũ temerè ad arma, ac ſeditiones intẽta. Quo factũ eſt, vt breui ingens fames pervaſerit: cui incõmodo inde aliud pernicioſius acceſsit. peſtilẽtia enim ſemp cognata famis, quàm vehemẽtiſsima ſecuta eſt, ſic, vt viui mortuos ſepelire nequirent. Quapropter corpora paſsim mortuorũ iacebant in cõſpectu hominum, ſimilem quoq; mortẽ quotidie expectantiũ, adeò vt mortui ægros, ægri integros tum metu, tum tabe inficerent. Igitur rex Cadoualladrus poſteaquã ſe cõfirmauerat, eiuſmodi difficultatibus preſſus, cum bene magno ſuorum numero, in Britanniam continentẽ traiecit, vbi ſtatim pòſt cõflato non mediocri exercitu, ac certior factus peſtilẽtiam de inſula iam abiiſſe, ad reditum ſe parabat, cùm ecce tibi, imago quædam prę ſe ferens vultum prẽter mortalẽ, per quietem ita ei fata eſſe dicitur: Tibi dico rex, deſine arma mouere, quippe quibus ne quidẽ potes fato reſiſtere. Caſura eſt prorſus patria in hoſtis poteſtatem, quam tua lõgo pòſt tempore progenies recuperabit. Mirum eſt, quantum fidei iis vocibus Cadoualladrus habuerit, qui vidẽs iã argentum, vt aiunt, verſum eſſe in ſcoriã, abiectis cõfeſtim armis, iuſsit Britãnos quos in Gallias duxerat, domum redire, ipſe autem Romã profectus eſt, vbi ſanctiſsimè viuẽdi finem habuit. Fuit ille annus cùm Cadoualladrus regnare cœperat XII, ſalutis verò humanę DC. Tum demũ Angli Saxones totius inſulę, præter Scotiã, & loca quæ Picti habebant, imperio potiti, eam inter ſe, ſicvt infrà oſtendetur, partiti ſunt: & illud quidem non cõmuni conſilio, aut certa ratione factum eſt, ſed provt fortiſsimus quiſq; ſibi partẽ aliquam terræ vindicare potuerat, in ea ſuum principatũ inſtituit. Britãnis verò qui ex patriæ excidio evaſerant, portio inſulæ data eſt, quæ ad occidentẽ ſolem ſpectat. Hanc deinde Angli Vualliam, et Britãnos eius incolas Vuallos dixerũt, quia Germani, quemadmodum in primo huius operis volumine expoſuimus, omnes externos, qui aliam habeãt linguã, ſermone patrio, vocant Vuallſmen, id eſt, peregrinos homines, pro quibus inſulæ dominatum iã adepti habebãt eos Britãnos, qui ſuæ ſuperfuiſſent ꝓgeniei. Sed nec illud tacitum relinquã, Dauid Meneuenſem epiſcopum paulò ante eiuſmodi Britãnici regni occaſum, ob ſanctitatem vitæ, tam viuum quàm mortuũ miraculis claruiſſe, atq; etiamnum continenter clarere. Id temporis Cõſtantinus Scotorum rex, quem ſuprà oſtendimus rem Britãnicam poſtremò iuuiſſe, ſine liberis deceſsit, cui Congallus ex fratre nepos ſucceſsit. Secuti ſunt reges Goranus vir fortis, Eugenius tertius, Conuallus, Anitillus, Aidanus,

A. S. H. 600.

Chennethus, Eugenius quartus, Ferquartus, Donualdus, Malduinus, Eugenius quintus, Eugenius sextus, & Ambercletus. Iis nihil potius fuit, q̄ Pictis cōtinenter bellum facere, & illud cùm primis Ambercletus studuit, qui in eo demum bello interiit. Credo illos prospexisse animo, aliquando futurum, vt alteri alteros delerent, vti demum áccidit.

PROOEMIVM LIBRI QVARTI.

EXplicauimus suprà res Britannorum gestas, vsq; ad Cæsaris adventum in insulam, vtcunq; ad fidem scriptas: reliqua verò summo studio indagata hactenus quamverisimè ꝓdidi, vtpote quę de bonis autoribus acceperim. Atq; ita scribendo, perveni ad occasum regni Britannorum, quod ab exiguis inchoatum principiis, postquã ad rerum fastigium evectum, ac armis, legibus, religione, cõsilio stabilitum fuerat, ad vltimum pariter cecidit, atq; Assyriorum, Medorum, Persarũ, Macedonum, & Romanorum olim ingentia regna interiere. Adeò iuxtà homines ac quæ hominum sunt, morti debentur. Veruntamẽ rerum naturæ vis, vt ne infesta nimis videatur, talis est, quæ quantũ mortalibus vno loco adimit, tantum iis alibi soleat nonnunquam referre, pariaq; paribus respõdere, ac sępe amplius accumulare. Excidit enim Troia, postea Troiani ꝓfugi condidere Albam: ex Alba, Roma est. Sic victis Britannis, ne insula libertate & imperio careret, Anglorum principatus quasi recentior naturæ partus in ea esse cœpit, creuitq; sensim summis opibus. Sed Anglorum principes insulã inter se ab initio partiti, ac paulo pòst suis finibus non contenti, dum pro se quisq; latè regnare curaret, in ciuile bellum inciderunt, id quod nomini Anglico nihil certè malo, sed maximo (mirũ dictu) bono fuit, adeò vt facilè crederes ipsos principes tot mutuis inter se cladibus diu dimicantes, nil aliud prorsus tentasse nisi vt Rempublicam suam certatim ex minima, tantam facerent, cuiusmodi postremò facta est: nam ad vnum deniq; summa imperij delata est, qui regnum Anglicum longè amplissimũ reddidit: reliquitq; posteris opibus multò munitissimum. De his potissimùm rebus nunc nobis scribendum est, quod quàm verisimè poterimus, nauiter faciemus, si prius tamen exposuero particulatim de ipsa insulæ inter principes Anglos diuisione, déq; septem regulis (tot enim quandoq; fuerunt vno tempore) sibiipsis repugnantibus, quò legentes in re antiquissima, primùm omnium intelligant, quos fines illorum regulorum regna aliquando habuerint, quamvis nunquam ex certis spatiis, aut limitibus constiterint: quòd varia bellorum eventa, provt infrà appositè demonstrabitur, modò eos longissimè produxerint, modò angustissimè contraxerint.

Poly-

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIÆ LIBER QVARTVS.

PRIMVM regnum Cantianũ eſt. Hengiſtus enim, vti ſuprà expoſuimus, Cantium tenuit, eiuſq; terræ ſe regem dixit. Habuit id regnum ab oriente ſole, & meridie, Oceanum: à ſeptentrione, Thameſim flumen: ab occidẽte verò terminabatur finibus regni auſtralium Saxonum, ac deniq; toto eo terræ ſpatio continebatur, ex quo hodie Cãtuarienſis & Roceſtrenſis, quam Roſſenſem appellant, diœceſes conſtant. Hengiſtum ſecuti ſunt reguli Oſca & Otha eius filij, item Himericus & Ethelbertus quintus ab Hengiſto, vir pari innocentia, atq; animo egregius, belliceq; rei ſtudioſiſsimus: quippe qui poſt partum foris otium, quietis minimè patiens, primus omnium ciuile bellum aduerſus ſuæ nationis regulos geſsit, quo fines regni vſq; ad Humbrum amnem, propagaſſe fertur. Neq; enim illud contrà, quàm ius belli vellet, Ethelbertus feciſſe viſus eſt: quia regnum Britannis creptum etiam tum occupãtibus patéret, & quam quiſq; partem ſibi acquireret, eam ipſam tam bono iure poſsidere iudicaretur, quàm qui optimo. Huic bono ſanè principi, cuius ea ætas paucos pares tulit, tantùm veræ religionis cognitio deerat, vt in eo ſumma gloria foret. Quare Dei nutu ácciderit, vt primùm habuerit vxorẽ genere Frãcam, nomine Bertham, et illam quidem Chriſtianiſsimam, veneritq; cum ea, inter alios, Lethardus epiſcop⁹ vir ſanctus, qui poſtea ambo cũ in regia ſuæ religionis ritum quotidie ſeruarent, haud dubiè principis animũ in alta caligine hærentem, ſenſim cœleſtis lucis radiis illuſtrare cœperunt, duxeruntq; ad euangelicam diſciplinam, quam ille libens demum recepit. deinde diuus Gregorius per id tempus, miſerit in Britanniam Auguſtinũ & Miletum monachos integerrimæ vitę, cum nonnullis aliis, qui in Cantium delati ab ipſo Ethelberto, iã tum vxoris & Lethardi ſanctis monitis ita bene inſtituto, vt à Chriſtiano nomine nequaquã abhorreret, perbenignè accepti ſunt, quorum prædicatione & hortatu, ille omniũ primus, ac deinceps reliqui Angli, ſicvt deinde locis perappoſitis dicet, religionis noſtræ dogmata integrè receperunt. Fuit hic annus à natali Chriſti DCIII. Appulſus autẽ eſt Auguſtinus ad inſulam Cantij, quæ Tanetos nominat. Hæc ad ortũ ſpectat, patétq; in longitudinem vix milliaria nouem, ac in latitudinem paulò minus: at paucis ab hinc annis excluſo paruulo aquæ meatu, quo à continente diuidebat, nunc bona ex parte, terræ cõiuncta eſt. Altera præterea inſula ad oſtiũ Thameſis ſita eſt, non multò maior, quam Heppiam vocitant. Quòd autem Angli opera in primis Gregorij Romani põtificis, Chriſtiani ſunt facti, cauſam fuiſſe tradunt, quòd ita vſu venit, vt mãcipia aliqua Anglica egregiæ formę Romam ducta publicè venderent, quę Gregorius qui tum erat tantùm Romanus ſacerdos, conſpicatus, fertur valde demiratus eſſe indolem, venuſtatémq;, quam præ ſe ferebant: ac vir pietatis plenus vehementer illorum vicẽ doluiſſe, quòd tam pręclarum hominum genus veri Dei eſſet ignorãs: quocirca ei poſthac pontificatum adepto nihil antiquius fuit, quàm vt Angli omnino in Reipublicæ Chriſtianæ ſocietatẽ venirent. Ad hũc modũ religio Chriſtiana poſtremò in inſula redintegrata eſt, quę poſteaquàm Lucius rex

A. S. H. 603.

eam à principio receperat, partim à Romanis, partim ab Anglis penè extincta atq; eversa, adhuc inter Britãnos, hoc est Vuallos, pdurabat, tametsi nõ nisi priuatim, & ob metũ tyrannorũ, occultè colebaẽ. Ita Augustinus de religione bene meritus, vtpote q omnia pericula ac incõmoda prę salute hominum, leuia ducebat, archiepiscopus creaẽ, qui apud Gregoriũ ita egit, vt sedes archiepiscopi, quæ iam inde ab initio pietatis Christianę, Lucio rege, receptæ, Londini fuerat, Dorouerniam, hæc hodie Cantuaria est, trãslata sit. Londinensis diœcesis post archiepiscopalem sedem inde aliò delatã, Miletus Augustini socius episcopus est factus. At Augustinus cõfestim vt Doro uerniæ sedem posuit, templũ quod ibidem magnificũ erat, à Romanis, vt fama est, olim suis diis conditum, Christo dedicauit, in eo'q; metropolis põtificis cathedram locauit. Augustinus item postquã inter Cantianos, Christianæ religionis fundamentũ iecerat, Gregorium de constituendis legibus cõsuluit. Ille verò ita decreuit, vt quæ darent in rem familiarem, eorũ vna pars impertiretur episcopo, vnde domum haberet hospitalẽ: altera cæteris sacerdotibus, tertia pauperibus, quarta ad sarta ędium sacrarũ tecta tuenda: vt sacra fierent eo ritu, q esset quamoptimus: vt sacrilegus ita puniretur, quò culpam agnosceret, ac si fieri posset, restitueret, quæ abstulisset: vt in cõtrahẽdis matrimoniis, liceret Anglis fœminas sibi quarto, siue quinto, nam id certiùs traditur, cognationis gradu cõiunctas, vxores ducere: vt episcopi ab Augustino facti, à tribus quatuo'rve episcopis cõsecrarẽtur. Insuper vt ipse Augustinus nullũ ius in episcopos Gallicanos haberet. Et demũ mulier prægnãs quæ non esset Christiana, baptizaretur, et enixa more veteri, post xxxiij, aut xlvj dies, quàm peperisset, purgaretur, sed si vellet, antea in templũ intraret. Post hæc, Gregorius scripsit literas multò humanissimas ad Ethelbertũ regem, quibus eius pietatem maximè collaudauit, q; Christianũ dogma recepisset, hortatúsq; est, vt in eo longè sanctissimo vitæ instituto permaneret, quò meritò posset à Deo præmium expectare. Ad prima redeo.

Præterea eiusdem Augustini rogatu, rex Ethelbertus ędem diuis apostolis Petro & Paulo posuit, donisq; ornauit amplissimis, deinde ipsi⁹ Augustini ac regum Cantianorũ sepulchris insignẽ: postea apostolo Paulo speciatim templũ Londini (eam vrbem ipse in suam ditionem paulo antè redegerat) extruxit, & diuo Andreæ alterũ Rocestriæ, ac vtrunq; donariis ditauit. Absq; iis, alia id genus quotidie pietatis opera ab eo fiebãt, cùm Augustin⁹ qui ad rem diuinam domi foríq; augendam iampridem animum adiecerat, prospiciẽs ita breui tempore futurum, vt vita dissolueretur, & veritus ne oues quas diuina ope in gregem Christi duxisset, pastore carentes, errãdo in letifera pascua nõ collaberentur, Laurentium socium virum doctrina & moribus clarum sibi successorem delegit, éiq; ipsas oues cõmendauit, sic ferè locutus: Laurenti, cunctis posthabitis rebus, quæso, vt orãdo, et cõcionando, sicvt bonum decet episcopum, saluti hominum tibi consulendũ constituas. Haud multo pòst vir sanctissimus mortẽ obiit, post annũ quàm sedere cœperat, quintumdecimũ. Sedere, vt lib. iiij. cap. vj. de Rerum invẽtoribus demonstratum est, vsu venit vt nõ ineptè nec sine ratione, ponatur pro præesse interesséq; rebus sacris, & administrare ecclesiam Dei, cùm de pontifice fit sermo. Hoc admoneo, vt ne videamur barbarè loq. Corpus in æde apostolorum

Sedere, quid.

lorum Petri & Pauli, etſi nondum perfecta, ſepulturę datum eſt: anima verò laborum ſuorum mercedem in cœlo habitura, ad Deum patrem noſtrũ læta rediit, id quod ſatis omnibus re ipſa cõſtare poteſt, quando per Auguſtinum Anglorum apoſtolũ (ſic enim Angli vocant) in dies ſingulos, plura miracula extant. Ethelbertus verò anno pòſt, q̃ factus eſt Chriſtianus, altero et vigeſimo, et cùm regnare cœpit, LVI de vita deceſsit, vir ꝓfectò ab omnibus, & præſertim ab optimo quoq; omni tempore laudandus, cùm ob receptam Chriſtianam religionem, & genti ſuæ quaſi per manus traditã, tum q̃ totus ex pietate pẽdebat: quippe ſolùm de Chriſtiana Republica quovis pacto bene mereri, vſq; ad extremũ vitæ diem ſemper ſtuduit, à qua poſt mortem, non vtiq; immeritò, inter diuos relatus eſt. Corpus ad ẽdem apoſtolorum delatum, ibidem humatur, quod hodie multis enitet miraculis. Poſtq̃ Ethelbertus maturam oppetiuit mortẽ, Edbaldus eius filius ab Hẽgiſto ſextus rex creatur, admodũ puer: qui idcirco vbi pro ſuo iure viuere cœpit, patris ſalutaria oblitus præcepta, ſe dat ad exercendũ in cunctis vitiis, ac primũ omnium nouercam in matrimonium ducit, deinde Chriſtianam religionẽ ab ſe ſpretam repudiat, inſectatur, ac tãquam peſtem abhorret. Quo fiebat, vt multi partim metu regio, partim ſuapte inſania optimum vitę inſtitutum mutarent: quamvis Laurentius archiepiſcopus non deſiſteret populũ hortari, vt in eo permaneret, cui ob id rex vehementer ſuccẽſebat. At bonus antiſtes diu patienter iniurias tulit, ſed ad extremũ, cùm animadverteret, odio tyranni in dies ſingulos in Chriſtianos creſcente, ſe tantùm cõcionando, benéq; monendo, operam ludere, ſtatuit abire, & ſequi in Gallias Miletũ & Iuſtum epiſcopos, quos alibi demonſtrabimus à filiis Siberti regis Orientaliũ Saxonum expulſos eò traieciſſe. Verùm illum ad iter ſe expedientem diuus Petrus per quietem reprehendiſſe, flagelliſq; affeciſſe dicit, quòd immemor mandati Auguſtini, vellet ob metum ſupplicij, relinquere ſuum gregem lupis rapacibus iugulandum: qua re territus, conſilio repẽtè mutato, ab incœpto deſtitit. Quod vbi Edbaldus reſciuit, re diuina permotus, veniam à Laurentio petiit, repudiatóq; protinus turpi cõnubio, ad ſanitatem rediit, baptizatúſq; eſt, Miletum & Iuſtum revocauit, & denicq; ita vitã correxit, vt iuuẽtutis vitia illi bono fuiſſe, perſpectum ſit. At Londinenſes, qui adhuc idolis ſeruiebant, Miletum recipere noluerunt. Qua de cauſa, ille in Cantio ꝑmanſit, qui haud multo pòſt mortuo Laurẽtio, archiepiſcopus eſt creatus ab Auguſtino tertius Cantuariẽſis antiſtes. Is cùm bene multa edidiſſet miracula, poſt quartum deinde annum, quàm ſedere cœperat, è vita in cœlum migrauit. Miletum Iuſtus verè iuſtus ſecutus eſt. In Londinenſem epiſcopatũ Mileto ſucceſsit Ceddas, diui Ceddę frater: Ceddę Vuinas, Vuinæ Erchenualdus pater ſanctiſsimus. Is vt tandẽ ſua bona ac fortunas omnes in religionis cõmunionem conferret, duo ædificauit cœnobia, alterum Benedictinorum monachorum, ad Cherteſſeium pagum, Surræ comitatus: alterũ monacharum Barchyngij, in pago ad ripam Thameſis ſito, qui eſt ad orientẽ ſolem, diſtátq; à Lõdino paſſuũ millia circitèr ſeptẽ. Ad rem redeo. Interim Edbaldus cùm iã bene agendo, haud longè parente eſſet religione inferior, moritꝰ poſt annũ quàm regnare cœperat, quintũ & vigeſimũ, quem nempe vnuſquiſque ad cœlum laudibus ferre iure poteſt, ac debet; quò enim euange-

lium tardiùs nouit, hoc ſtudioſiùs fouit, ita vt nõ facilè iudices, vtrùm pater qui prior dogma Chriſtianũ receperat, an iſte qui illud iam vbiq; repudiatũ inſtaurarat, plus de religione noſtra bene meritus ſit. Regnat deinde filius nomine Ercombertus, vir tum pietate in patriã, tũ religione erga Deũ, neutiquam patri longè impar: ſiquidem auum atq; patrem inſigniter æmulatus, deorum ſacella quæ adhuc extabant, confeſtim cõplanauit, vt vana ſuperſtitio penitus tolleret. Nam quandiu fana deorũ falſis numinibus dicata extabant, haud facilè hominum mentes atq; ſtudia à cultu idolorum averti poterant. His pietatis officiis factum eſt, vt annos quinq; & viginti regnum ſuũ, quod legibus bene inſtituerat, pacatiſsimè adminiſtrauerit.

Per idem tempus, Iuſtus Cantuarienſis antiſtes diſceſsit à vita, poſt multa paſsim opera, ad amplificãdam religionẽ ab eo facta: qui paulo antè crearat Paulinum Eboracenſem epiſcopũ, qui eius ſocius cum Mileto miſſus à Gregorio, diu antea in inſulam venerat, deditq; illi negotium docendi euãgelij inter Northumbros, quod vti alibi dicẽt, diligẽter benéq; geſsit. Sanè creandorum epiſcoporũ poteſtatẽ Bonifacius Romanus põtifex, vti Bedas teſtatur, Iuſto paulo antè dederat. Et poſtea Honorius Romanus põtifex, mittẽs palliũ Honorio Cantuarienſi antiſtiti, illud ipſum confirmauit, conceſsitq;, vt quoties archiepiſcopus Cantuariẽſis ſeu Eboracẽſis mortuus eſſet, & ſedes altervtra quovis modo vacaret, alter ſuperſtes alterũ in demortui locũ ſurrogatum conſecraret, ne, ſi id muneris à Romano põtifice, aut à Gallicanis archiepiſcopis peteret, religio in Anglis recèns nata interea damnũ faceret. Succeſsit Iuſto Honorius, Honorio Theodatus, & Theodato Theodorus ab Auguſtino ſeptimus. Is ſuo fungẽs officio, primo quoq; tẽpore conuentũ epiſcoporũ aliorúmq; ſacerdotũ celebrauit, in quo permulta decreta cõſtituta ſunt, quæ cuiuſq; ordinis hominibus ad bene beatéq; viuẽdum cõducerẽt. Capita actarũ rerũ eiuſmodi Bedas lib. iiij. cap. v. ſuę Hiſtorię eccleſiaſticæ ponit: ex quo non eſt, q̃ ipſe deſcribam. Ercomberto demortuo, Egbertus eius filius ſucceſsit. Hũc breuitas tẽporis quo regnũ obtinuit, nulla re memorabili nobilitauit. Sũt, qui ſcribãt, operatione Egberti, morte affectos fuiſſe Ethelbertũ & Ethelbrittũ eius patrueles viros ſanctiſsimos, quorum corpora iacẽt in cœnobio Ramiſiẽſi: & tanti facinoris quanq̃ Egbertũ pœnituiſſe tradũt, attamen Lothariũ eius filiũ pœnas dediſſe, iuxta oraculũ illud, quod in Exodo eſt, cap. 34. Viſitãs iniquitatẽ patrũ in filios, in tertiã & quartã generationẽ. Is malè regni adminiſtrãdi facto initio, ſtatim autore Edrico Ethelbritti filio, qui ad vindicandã patris necẽ ardebat, incidit in domeſticũ bellũ, in quo Cãtianis in eũ vno momẽto arma ſumẽtibus, grauiter vulneratus, breui inde inter curationẽ occidit. Lothario regnãte, Theodorus archiepiſcopus alterũ cõventũ multorũ epiſcoporũ egit, in quo ſtatũ religionis & ordinis ſacerdotalis quaſi de integro fundatus, ac collocatus eſt: ſiquidẽ tum primũ Anglicana eccleſia illa quatuor ſacroſancta cõcilia apud Græcos olim habita recepit, quibus multiiuges hæreſes ex agro Chriſtiano avulſę ſunt. Poſt Lothariũ, Edricus rex creat filiũ Ethelbritti, q̃ ciuili ſeditione, cuiũ ipſe autor fuerat, oppreſſus, vix biẽnio pacto, et imperio et vita à ſuis ciuibũ ſpoliat. Qua re cognita, Cedoualla rex occidẽtalis, q̃ ſemper Cãtianis multò infeſtiſsimus fuerat, ſubitò vnà cũ Molone fratre in agrũ Cãtianũ invadit,

vadit, nullóq; reſiſtente, magnam facit prædam, nihil nõ obviũ corrumpit, incendit in cunctos mortales crudeliter incitatus. Cantiani tanto repẽtè incõmodo affecti, ex neceſsitate, omnis periculi terrore omiſſo, in hoſtem coacto agmine incurrũt. Nõ ſuſtinuere Occidẽtales impetũ, q magna parte prædæ dimiſſa, fugati Molonem inter hoſtes reliquerũt. Molo à ſuis deſtitutus, in proximũ gurguſtiũ fugiens ſe abdidit, quem hoſtes inſecuti iniecto in illud igne necarũt. Cantiani preſenti periculo liberati, pro tẽpore, pro re, nullum capientes conſiliũ, inter ſe de rege creando contendunt. Dum multi regnum affectabant, ſeptimo deinde anno Vithredus alter Egberti filius, cùm apud ſuos inuidiã preſsiſſet induſtria, ac finitimos hoſtes pecunia ſibi recõciliaſſet, magna ſpe ciuiũ rex factus eſt, ordine regũ ab Hẽgiſto vndecimus. Sub idem tempus, Theodorus archiepiſcopus è vita exceſsit: in cuius locũ Brithoualdus ex Anglorũ gente primus, antea omnes Itali fuerãt, ſurrogat, ordine antiſtitũ octauus. Vithredus vir ſpectatiſsimus, ac pacis amantiſsimus, cùm ab Ina Occidẽtalium rege conflari in ſe bellum accepiſſet, hominẽ ſtatim grandi pecunia ſibi reconciliandum curauit. ita cõfecta pace, deinde ad pietatem animum adiiciẽs, religionem ſanctiſsimè coluit, regnum ſalutaribus decretis inſtituit: qui demum, vt nihil ad felicitatẽ deeſſet, quam mortales & magnã eſſe ducunt, & plurimi faciunt, trîs ſui non diſsimiles ſuſcepit filios, Edbertũ, Ethelbertũ, & Alricũ, qui ſecundũ eum, fauſtiſsimè deinceps regnarunt. Poſt hos reges, qui ſecuti ſunt, ita à maioribus ſuis degenerarũt, eíſq; ſocordia & impudentia cordi fuit, vt illud tantũ memorabile dicere habeamus, illorum inertia Cantianos in Occidentaliũ poteſtatẽ veniſſe. Ii fuerunt Edbertus, ſiue Edelbertus: qui maiora viribꝰ temerè in Mercios auſus, ab illis in vincula ductus, ac non multo pòſt miſſus factus, à ſuis nõ eſt receptus, adeò nullo apud eos erat numero: dubium eſt, quem poſtea vitæ exitũ habuerit. bienniũ regnauit. Cuthredus, Baldredus, & Etheluolphus. Hic ordine regum decimus octauus & vltimus, ab Egberto occidẽtali rege captus, victori poſſeſsione magni regni ceſsit. Sunt tamen, qui ſcribant eum fuga euaſiſſe, priuatámq; deinde vitã vixiſſe. Atq; ita Cantianum regnũ Occidentali adiunctum. Regnatum eſt in Cãtio ab Hengiſto, vſq; ad amiſſam libertatem, annos circiter CCCLXIII.

ALTERVM regnũ Auſtraliũ Saxonũ, & id anno trigeſimo altero advẽtus Anglorũ in inſulã, initium ab Ella Saxone ſumpſit. Is enim dum Britãni vario bellorũ motu defatigabant, paulatim auſtralẽ inſulæ partem occupauit, in eáq; regnũ obtinuit, q̃d ſuis poſsidendũ reliquit, qui inde cognomen traxerũt, vt Auſtrales dicerent, ex eo, quòd ventus auſter flat à meridie, quò eorũ patria terra vergebat. Sed pauci admodũ reguli ibi regnarunt: nam q̃ citiſsimè dominatio cœpit, tam nõ diutiſsimè durauit, cũ reguli iſti ciuili bello ſuperati, omniũ primi in ditionẽ nomẽnq; Occidẽtalium Saxonum cõceſſerint. Fines regni eos fuiſſe nõ nemo ſuſpicat, quibus noſtro tẽpore cõtinẽtur Vintoniẽſis & Ciceſtrenſis dioeceſes. Poſt Ellã quatuor duntaxat reges fuerunt, Siſca, Ethelualchius, Berutius, & Aldinius. Hunc Inas rex Occidentalium Saxonum vita pariter atq; regno expulit, pro vt infrà planius fiet.

Tertiũ regnũ Oriẽtaliũ Anglorũ, q̃ illi eã inſulę partẽ occupaſsẽt, quę ad oriẽtẽ ſolẽ ſpectat, vnde ſibi cognomẽ illud invenerũt. Q̃ terrę ſpatiũ hodie

diœceſes Nordouicẽſis & Elyenſis complectunt, in trîs diuiſum comitatus, Suthfolchiam, Northfolchiã, & Cantabrigienſem: ſic vocant conventus, vt in primo docuimus libro. Huius primus regulus fuit Vffa: quẽ ſtatim pòſt ſecuti ſunt Titullus & Redoualdus. Iſte vir bello ſtrenuus cum Ethelfredo Northumbriç rege feliciter ſingulare prælium fecit, vt alibi in vita ipſius Ethelfredi memorabitur: reſtituitq; regnũ illud Eduino iuueni optimæ indolis, & poſt gloriam militari arte partam, religionem Chriſtianam recepit, vt Deo ſimiliter atq; hominibus charior haberet. Verùm haud diu in bono inſtituto permanſit: vxoris enim importunæ iuxtà atq; impiæ mulieris conſilio corruptus, ipſam religionem repudiauit, atq; non multo pòſt ad inferos deſcendit. Succeſſit impio patri filius Carpualdus ſuapte natura bene inſtitutus, qui à primo baptiſmi ad fontem admotus, vitam ſanctam degere incipiebat, cùm ſubitò hominum dolis necatus eſt. Obtinuit regnũ Sigibertus Carpualdi ex matre frater ab Vffa quintus. Is Chriſtianũ dogma quamprimum cõplexus eſt, illúdq; in regno ſuo mirè amplificauit. Item princeps ſapientiſsimus ſciens nihil æquè eſſe hominibus ornamento, ac literas, & eas quidem per id tempus in inſula admodum raras, hortãte Felice epiſcopo, natione Burgundione, viro doctiſsimo, ſcholas paſsim in ſuo regno poſuit, & in primis Cantabrigiç, vt pueri ab incunte ſtatim ætate erudirent: qua re breuì multi mortales doctiſsimi evaſerũt, floruítq; deinde Cantabrigiæ gymnaſium bonarũ omnium diſciplinarum perpetuò. Quamobrem Anglia quòd poſtea claros ſemper doctrina viros tulerit, haud dubiè Sigiberto cũ primis acceptum referre debet, vtpote qui in ea literarum fundamẽtum primus iecerit. Fuit is annus ſalutis D C X X X. Sigibertus cùm iam ſenecta eſſet ætate, ſecúmq; continenter meditaretur, quàm difficile eſſet, quemadmodũ bonũ regem decet, rectè Rempublicã regere, ſtatuit in vita priuata ſibi in poſterũ acquieſcendum. Itaq; tradita regni adminiſtratione Egrico cognato, in cœnobium ſe abdidit. Verùm cùm non multo pòſt Penda Merciorũ tyrannus ſæuiſsimus Egricũ bello grauiter premeret, Sigibertus cauſa iuuãdi ſuos, de cœnobio egredi eſt cõpulſus: qui vt ne religionis ac inſtitutæ vitæ immemor haberetur, virgã loco ſceptri gerens, & gladio duntaxat armatus in prælium deſcẽdit, in quo vnà cum Egrico, ac toto ferè exercitu, interiit. Ita vir nempe optimus adverſus inimicũ Dei pugnãs, quaſi per martyrium vitã profudit. Succeſſit in regnum Annas rex ab Vffa ſeptimus, quem Penda itidem ferro interemit. Hũc ſecutus eſt Ethelherius, deinde Ethelualdus, Aldulphus, Eluoldus, Beornas, Ethelredus, & Ethelbertus, ordine regũ ab Vffa quartuſdecimus. Iſte ab ineũte ætate, ita ab Ethelredo patre inſtitutus educatúſq; fuit, vt deinceps vitiorũ omniũ fugiens, tantũmodo in exercẽdo bonis in artibus ingenio hæſerit. Argumẽto ſunt permulta, quæ ab illo dicta factáq; fuerunt, principem extitiſſe talẽ, vt nihil eo officioſius, nihil gratius, nihil humanius, populariúſve eſſet, q in ore ſæpiſsime habuerit, Decere mortales quò maiores ſunt, hoc ſummiſsiores ſe gerere, quia Domin⁹ detrahit potẽtes de ſede, & extollit humiles. Itẽ ſapiẽtiç ſtudiũ nõ verbis, ſed grauitate morũ vitæq; cõtinentia exercebat. His virtutib⁹ breuì factũ eſt, vt amorẽ & benevolentiã omnium ſibi cõciliarit: & quoniã iã frenos animo impoſuerat, cõſtitutum etiã ei erat, nõ labefactare corpus mulierũ cõſuetudine, idcirco cõiugiũ valde

A. S. H. 630.

valde horrebat. Contrà conſiliarij maiorē in modū hortabantur, vt poſteritati cōſuleret, vxorémq; duceret. Ad vltimū re ad conſiliū delata, vnus à multis de ſententia deducitur, ſic, vt ei Alfreda Offę Merciorum regis filia pacta fuerit. Poſt hæc lōgè humaniſsimus princeps, cui cū primis charitas erat gratuita erga omnes, cupidus maioris gratiæ a ſocero ineūdę, illc ipſe ad puellā deducendā proficiſci voluit, quem ita euntē prodigia multa terruiſſe ferūt, quippe quę infelicē illi vitæ exitū portenderēt. Porrò cum primùm in equū aſcēderet, terra ei viſa eſt tremere ſub pedib⁹. exin in itinere de medio die nebula de repentè circundatus aliquādiu nihil vidit, & nouiſsimè viſus eſt ſibi in ſomnis videre faſtigiū regię ſuæ ſubitò corruere. Iis portēdis etſi terrebat, terrebatur autem vehementer, attamen nihil fraudis ſuſpicatus, vt qui ſuis, aliorū metiebat mores, ire perrexit. Accepit Offa adoleſcentē venientē humaniter: at eius vxor nomine Quendreda, mulier prudens, cęterū impia, nō amore mouetur, ſed magnū auſa nefas, viro perſuadere conat, vt Ethelberto interempto, regnum Orientaliū Anglorū quamprimū occupet. Rex primùm à tanto ſcelere abhorret, increpátq; vxorem grauiter, deinde tamē mulieris importunitate ac proteruitate flexus, in id facinoris cōſpirat. Negotiū maturandæ cędis mandatū eſt cuidam prompti atq; audacis animi, qui tempus & locū peragendæ rei caperet. Ille cum nonnullis aliis ad ſcelus edendū adiunctis, perinde quaſi ab Offa miſſus ad Ethelbertum arceſſendum noctu acceſsit, atq; inopinantē iugulauit. Offa extincto iuuene, eius regnum ſtatim armis invaſit, occupauitq;. At Alfreda virgo cognita morte ſponſi, parētes omnibus precibus deteſtata, ſubitò diuino inſtinctu cōcitata prædixit fore, vt mater ſceleris tanti pœnas daret meritas: id quod breui pòſt tēpore contigit. Ipſa verò virginitate Deo dicata, ad locum cui nomen eſt Crolandia, ſe contulit, ibíq; ſanctiſsimè vitā egit. Is locus admodū paluſtris inter Elym inſulam, & Nynam flumē, olim circiter annū ſalutis DCXCV cœpit eſſe celebris, ob memoriā diui Guthlaci monachi, vbi ille diu habitauit, & ſepultus eſt. Quare poſtea mortales miraculis eodē loci viſis adducti, cœnobiū monachorum ordinis diui Benedicti ad ipſum Nynam poſuerūt, quod vel hodie religione floret. Corpus Ethelberti martyris Herefordię poſtremò ſepultum eſt, vbi multis fulget miraculis.

Regnum deinde Orientaliū Anglorū modò à Merciis, modò ab Occidentalibus, aliquoties à Cantianis regulis poſſeſſum eſt, donec illud Edmūdus vir ſanctus ex gente Anglorū vltimus tenuit. Is regnū adeptus, dū ſuos pace fouet, pietatē ac liberalitatē in omnes exercet, barbarorū inſidiis oppreſſus martyrio coronatur. Cuius rei cauſam eiuſmodi fuiſſe tradunt. Lothebricus quidā natione Dacus, pater Agneri & Hubonis (de his alibi ſępius fiet mentio) cùm aucupio plurimū delectaretur, fertur hyberno tempore, aſcēſa parua nauicula, dum ſtudio inſectādi aquatiles aues, circa litus vagaretur, ſubita ventorū vi, in altum raptus, duas noctes atq; huc atq; illuc agitatus fuiſſe, ac tertio tādem die, ad Orientaliū Anglorum litus peruenisſe, & ob ſcientiam aucupandi, ab Edmundo in familiam receptus. Non interceſſerāt multi dies, cùm hunc quidam ſeruus accipitrū domitor, inuidia motus, quòd ille in ea aucupandi arte peritior eſſet, per inſidias interemit: propter quod facinus, cùm à rege venia negaret, in Daciā aufugit, ibíq; Edmundo infenſus,

quòd impunitatem non cõcesisset, tale comminiscitur scelus: Indicat enim Agnero & Huboni ob patris casum valde anxiis, de Lothebrico, narrátq; Edmundi iussu, illum necatũ esse apud Oriẽtales Anglos. Agnerus cognita patris morte, ira et furore accensus dicitur, sumptis repentè armis, cum bene magna armatorum manu in insulam properasse, ad vlciscẽdam iniuriam: & vt ad Orientales Anglos pervenit, vnum ex suis exploratum misisse, vbi terrarum Edmundus rex se teneret, mandasséq; vt nomine suo regi tanquã iam victo imperaret pecuniam, ac cætera vsui necessaria, atq; ediceret illum non amplius regnaturũ, nisi sese maturè Dacis dederet. Interea ipse exploratorẽ hostilem in modum sequebatur, omnia cæde & igne complens. Edmundus audito nuntio magnopere admiratus barbaricam temeritatem, nonnihil timore afficitur, & aliquantum cunctando secum cogitat, ecquid factu optimum sit, in re tam subita. Tandem vir innocentissimus memor documenti Christi, Qui perdiderit animam suam, inveniet eam: omni metu prorsus deposito, in hunc ferè modum nuntio respondit: Dicito duci tuo, Edmũdum regem Christianum nequaquã velle se seruiliter subiicere populo Daco, pietatem Christianam abhorrenti, nisi illam prius complectatur. Vix ea fatus erat, cùm Agnerus repẽtè adfuit, regiámq; ingressus, multis mortalibus trucidatis, Edmundum cepit. Sunt qui scribant regem aufugisse, & persequẽtibus Dacis sponte occurrisse, atq; interrogatum an sciret vbi loci rex esset, respondisse sic: Dum ego in regia fui, ibi etiam Edmũdus quem quæritis, fuit: vbi abiui, ille quoq; abiit: qui vtrùm manus vestras fugiturus sit nec ne, solus Deus noscit. & Dacos vbi per interpretem audiuissent Deum nominari, probè intelligẽtes illum esse regem, ilicò cepisse, ac primò fustibus ferè ad necem cæsum sagittis transfixisse, deinde Christum invocantẽ obtruncasse. Sic pius rex martyrij palmam tulit. At barbari in demortuũ adhuc grassantes eius caput inter densissimas vepres abdiderunt, ne Christiani illud debitis colerent cæremoniis. Sed vana fuit adversus diuinam pietatem, humana impietas: dum enim reperto corpore, Christiani sanctissimi viri caput quæritabant, ecce, vox subitò audita est in parte syluæ, quò cuncti confestim cõcurrentes, caput integrum invenerunt. Aderat ibi lupus, qui caput mirabiliter custodiebat, & animal tam vorax ne sanguinem quidem, qui adhuc iugiter manabat, degustauit. Atq; hoc in miraculis diui Edmundi apud mortales celebre haberi cœpit. Cæterùm contrà non nemo tradit acre prælium commissum fuisse inter Edmundum, & Dacos, multa vtrinq; cæde facta, priusquam in potestatem hostium vir sanctus venisset. Fuit hic annus salutis humanæ DCCCLXXI. Vixit Edmundus annos triginta nouẽ, regnauit sexdecim. Corpus hodie iacet in cœnobio monachorũ familiæ diui Benedicti, ab Alfuino eius regionis longè sanctissimo episcopo cõdito, eíq; dedicato, in oppido Suthfolchiæ comitatus, quam vocant Buriam. Hæc sunt, quæ de causa martyrij Edmundi quidam autores prodiderunt, quorum opinionem veram esse non planè affirmauerim, quando satis constat Dacos non venisse id temporis ex Dacia, causa vindicandæ mortis patris Agneri & Hubonis, sed eos perdiu antea in insula fuisse, ac demum devictis apud Eboracum Northumbris, vti in vita Aluredi regis Occidentaliũ explanabitur, invasisse Orientales Anglos, & interfecto Edmundo, illis postea per annos aliquot

A. S. H. 871.

aliquot imperaſſe. Quod verum eſſe atteſtatur cum primis Saxo Grãmaticus Dacicarũ rerũ ſcriptor. Sanè is ſcribit à principio Frothonem primùm, ac dein Amlethum reges ſubegiſſe Britannos, & Scotos, atq; demũ Anglos, qui ipſos Britãnos deleuerãt, à Frothone tertio, et Regnero ac Iuaro ſæpe deuictos, eiſq; ad extremũ datũ fuiſſe præfectum Agnerũ hominem valentem, & eũ gentẽ infidã ſibi magnopere afflixiſſe. Hunc ſcriptores Anglici perinde Inguarem ineptè vocitãt, atq; apud Saxonem, nomina regum Anglorum neutiquã rectè ponuntur, errore, vt puto, librariorũ. Cæterùm ad rẽ redeamus. Daci Orientalibus Anglis ſuperatis, vnũ ex ſuis ducibus, nomine Guthormũ præficiunt, regémq; appellant. Is homo ferox crudeliter dominabatur, noméncq; ac genus Anglicum delere conabatur, ſed morte prævẽtus incœptum opus crudelitatis plenũ perficere nequiuit. Hunc ſecutus eſt Ericus natione quoq; Dacus, quẽ ſtatim ab initio regni, Guthormi veſtigiis inhærentem ac inſolenter dominantem, Angli ad ſummam ferè rerum omniũ deſperationem adducti interfecerunt. Sed nec illis ea res magno vſui fuit: eatenus enim poſtea tum ab ipſis Dacis vlciſcendi cædem Erici cupidis, tum ab Occidentalibus regibus imperium amplificare affectantibus, vexati fuere, quoad poſtremò coacti ſunt ſeſe, velvt alibi dicetur, Eduardo cognomento Seniori ipſorũ Occidentaliũ regi dedere. Sic Orientales Angli & regnum, quod diutius quàm vllum aliud ſtetit, & nomen ad vltimum amiſerunt.

QVARTVM ſequitur Orientaliũ Saxonum regnum, ſi Bedæ credimus, qui tradit alios eſſe Saxones, atq; Anglos. Hi igitur ſibi regnũ conſtituerũt, quod ab Erchenuino regulo ortũ habuit. Eius regni caput fuit Londinum, qua vrbe poſtea Ethelbertus Cãtianus rex, vti ſuprà oſtẽdimus, potitus eſt: claudebatur iiſdem finibus, ac memoria noſtra, Londinẽſis diœceſis. Cæterùm ſcriptores alij, quibus & nos aſſentimus, autumant Orientaliũ Anglorum & Saxonum idem regnũ fuiſſe, & à duobus regulis interdum adminiſtratum, quando quidem coniuncta erant: ac ſatis conſtat Londinum vtriuſque gentis caput, & regiã ſedem fuiſſe. Reges ab ipſo regni initio, Erchenuino ſucceſſerunt, Sladda, & Sibertus. Hunc Miletus Londinenſis epiſcopus baptiſmi vnda ſalutari perfudit, cui aſsignant cœnobiũ, quod Vueſtmonaſterium vocãt, quamvis autores aliquot, quibus facilè aſſentior, Lucij regis opus eſſe malint. Genuit Sibertus trîs filios, Serrediũ, Seuardum, & Sigibertum, in quibus nihil ſancti, nullus Dei metus, nulla religio erat, abhorrentibus in primis à nomine Chriſtiano: nam eò inſaniæ venerunt, vt euchariſtiã contemptui habentes, illotis, vt dicitur, manibus capere vellent: quam cum Miletus epiſcopus negaret ſe poſſe illis dare, qui prius nõ eſſent ſacro baptiſmate abluti, cum ex regno exire iuſſerũt. Miletus ita expulſus, Cantuariam ad Laurentium archiepiſcopum approperat. Hic cùm aliquãdiu boni antiſtites, vt ignari quod agerẽt, inter ſe cogitaſſent, quo pacto religionem paſſim cadentem ſubleuarent, ad extremũ deliberarunt, eſſrenatq; potius tyrannorum impietati cedere, quàm fruſtra tot incõmoda capiundo, nihil præſtare, quod è Republica Chriſtiana eſſet. Itaque Miletus cum Iuſto Roceſtrenſi epiſcopo, in Gallias quamprimùm (autor eſt Bedas) tranſiuit. Interea Serredius cum Occidentalibus Saxonibus cõgreſſus, vnà cum fratribus interficitur. Ita Deo placuit, vt ſæui tyranni meritas impietatis ſuæ pœnas luerent.

Serredio succesſit Sigibertus cognomento Paruus, Seuardi filius, qui aliter atq; pater de Deo ſentiens, religionem Chriſtianã libens amplexatus eſt, at, quoniã nuſquam tuta fides, non multo pòſt à ſuis domi clàm necatur, ex eo, quòd clemẽs iuuenis hoſtibus quandoq; peperciſſet, ſecutus Chriſti præceptum: Benefacite iis, qui vos oderunt. Deinde Suthelinus, Sigerius, & Sigehardus regnant, quorũ, excepto quòd baptizati ſunt, nullum habeo ſcribere facinus memorabile. His breuì vita priuatis ſucceſsit Offa Sigerij filius ab Erchenuino ordine regũ nonus, adoleſcens miræ indolis, qui pietate motus Romam petiuit veniæ cauſa, vbi animã Deo reddidit. Is hæredem fecit Colredum. Poſt hunc Sutthredus vndecimus & vltimus Orientalium Saxonũ, de quo plura infrà dicemus, cùm de Egberto Occidẽtalium Saxonum rege meminerimus, qui vnà cum iſto Orientalium Saxonum principatu, Cantianorum quoque & Northumbrorum regna ad ſuam ditionem adiunxit.

QVINTVM regnũ Merciorũ, id eſt, mediterraneorũ Saxonum à Crida Saxone inchoatũ, quod longè ampliſsimum opulẽtiſsimumq; fuit, tũ quòd vberiorẽ inſulæ partem tenuit, tũ quòd felici hominũ fœtu floruit. De latitudine aut longitudine eius, nihil certi traditur. attamẽ eos fines habuiſſe iudicant, quibus hodie terminantur Lincolnienſis, Conuentrenſis, & Lichefelden ſis, ac Vigornienſis diœceſes. Partem etiam Herefordenſis diœceſis, intra limites huius regni fuiſſe in annalib⁹ patet, quippe quod in quinq; parochias, quas diœceſes vocamus, poſtremò diuiſum fuiſſe tradũt annales vetuſtiſsimi, quemadmodũ ſunt, qui ſcribãt alios fuiſſe Mercios, atq; Mediterraneos, & hos cis Trentam flumen, & illos magis ad occaſum verſus habuiſſe ſedes, tametſi vna gens erat. Crida vir copiis ac fama potens, cum Britannis bellãdo paulatim in ea inſulę parte principatũ gnauiter obtinuit, quem ad vltimũ per manus, Vibbę filio tradidit. Vibbas nequaquam patre virtute inferior, regnũ nõ ſeruauit modò, ſed adauxit, Britãnis finitimis paſsim deuictis. Deinde Cearlus regnũ obtinuit, cui Penda Vibbę filius à Crida quartus ſucceſſit. Sunt qui ſcribãt hũc imperij Merciorũ autorẽ fuiſſe, quod nos parũ compertum habemus. Hic vir erat prudẽtia, conſilio, ratione, item animi magnitudine & rei militaris ſcientia pręſtanti. Eas virtutes ingentia vitia ęquabãt, inaudita morum acerbitas, naturæq; immanitas, inhumana crudelitas, perfidia ſumma, ac nominis Chriſtiani odium importuniſsimum. Cum hac fiducia virtutum, atq; vitiorũ, ex quo die rex eſt factus, velvt tota inſula ei deberetur, nulla belli occaſione abſtinendum ratus, tam fœderatos, quàm hoſtes bello laceſſere cœpit, ſic, vt partim vi, partim dolo, Eduinum ac Oſualdum Northumbrorum, item Sigibertum, Egricum, & Annam Orientalium Anglorum reges nobiliſsimos vicerit, ferroq; interemerit. Veruntamẽ breuì vſu venit, vt effrẽnata cupiditas ita diu in ſuos graſſata, tandem in meritũ ſupplicium lapſa ſit. Oſuuius enim rex Northumbrorũ eum magis diuina opę, quàm humana, in fugã primùm coniecit, fuſumq; deinde cum toto fermè exercitu occidit. Penda ita moriens ſeptenos reliquit liberos, ex Chyneſuida vxore genitos, Pedam, Vuilferum, Ethelredum, Vuedam, Merualdum, & binos alios, quorum nomina non extant. Merualdus ex Ermenburga vxore, trîs genuit filias, Milburgam, Mildredam, & Miluidam. Hæ præſtantiſsimæ virgines, partim vitæ ſanctimonia, partim religionis cultu, in quo ſe con-

continenter exercuerunt, dignæ inventę ſunt, quas poſtea patres inter diuos connumerarint. Item Chyneburgam, & Chyneſuidam, quas tradunt inter diuos relatas. At Pendę ſucceſsit filius Peda, bonę frugi iuuenis. Huic Oſuuius regnum Merciorum iure belli adeptus, partem Merciæ auſtralem conceſsit, atque filiam Aluchefredam nomine, ea conditione in matrimonium collocauit, vt Chriſtianus efficeretur: quod paulo pòſt monitis præſertim Alfredi, ſiue Egfredi filij regis ipſius Oſuuij, cui Cymburga eius ſoror locata erat, matu rè executus eſt. Et is primus Merciorum regum Chriſtianus fuit, cuius exem plũ Mercij ſecuti, intra bienniũ ferè omnes baptizati ſunt: quamvis ſint, qui iſthuc Vuedæ eius fratri falſo aſsignẽt. Interea Peda mortuo, Merciorũ mœſta & egens nobilium turba, quę victoris imperio tribus iam annis grauatiſſimè paruerat, & ſe quocunq; pacto, in libertatem vindicare ardebat, ab Oſuuio deficit, ac Vuilferum alium Pendæ filium Chriſtianę pietatis virum regem declarat. Res Mercica perbono cœpit eſſe loco, quòd Vuilferus ſtatim maximè omnium commodis ciuium ſeruiens, primùm leges ſalutares edidit, deinde hortari cunctos ad religionem recipiendam nũquam ceſſauit, donec vniuerſi baptizati fuerint. Vnum geſsit bellum adverſum Cenoualchium regem Occidentalem, quem prælio victum mulctauit poſſeſsione inſulæ Vectis, quæ id tẽporis illius ditionis erat, atq; nõ multo pòſt è vita exceſsit. Genuit ex Ermanilda vxore, Chenredum, & Vereburgam. Hæc puella à matre ad Elyenſe cœnobium monacharum ducta, et ibi Deo dicata perpetuam virginitatem ſeruauit, quę peracta tandem vita, inter diuos relata eſt. De fundamento autem huius Elyenſis collegij, infrà appoſitè dicemus. Chenredus parente orbatus, cùm nondum imperio maturus eſſet, placuit optimatibus, vt vſq; eò illud, dum puer ad pubertatẽ perveniret, Ethelredus eius patruus nomine tutelæ regeret. Ita Ethelredus à Crida ſeptimus rex creatur, vir moderatus, & qui meritò probitate ac religione cum ſuperioribus regibus conferatur: vixit vitã honeſtam priuatus iuxtà, ac in maiore imperio, nulli acerbus, at cunctis benignus, qui iure militari defendere magis quàm amplificare regnum ſtuduit. Duo geſsit bella, alterum cum Cantianis, ſui militari arte exercendi ſtudio, ne à finitimis vt iners probro haberetur: alterum cum Egfredo Northumbriæ rege Merciæ fines temerè ingreſſo, quem primo impetu in fugam dedit, deinceps ab armis ceſſauit, ſub Chriſto militaturus: igitur regalẽ vitam aſpernatus, poſt annum trigeſimum quàm regnare cœperat, reſtituto regno nepoti Chenredo, monachus efficitur. Chenredus patrui virtutes nauiter per omnia æmulatus, demum anno quinto pòſt, Romam cum Offa rege Orientalium Saxonũ proficiſcitur, vbi monachus factus cum ſocio, de vita deceſsit, anno ſalutis DCCXI. De iis regibus Platina in vita Conſtantini pontificis meminit, qui voti cauſa Romam ierant. Regnat deinde Celredus, quem ſecutus eſt Ethelbaldus. Is à principio vitæ, at exitu non item, tranquillisſimus fuit, qui nullis vexatus bellis, perdiu pace gauiſus eſt: quod ei malo fuit. Mercij enim cùm iam longi otij, XL nanque regnauit annos, pertæſum eſſet, nouarũ rerum, vti vulgi eſt natura, auidi, optimum regem, qui omnium opinione beatus eſſe putabatur, perfidioſè occiderũt. Autor cædis fuit Beruredus, qui regnũ occupauit. Iſte nihil memorabile geſsit, excepto, quòd devictus tandem ab Offa, editi facinoris meritas luit pœnas, crudeliter morte

Cheredi obitus A. S. H. 711.

obita. Offa interfecto inimico, deinde regno potitur.

Fuit in hoc homine in primo ætatis flore, vitiorum virtutúmq; certamẽ: laborabat siti inexhausta diuitiarũ, imperiíq; amplificandi: qua de causa, finitimis regulis modò bellum inferebat, modò insidias faciebat: contrà virtutem nullã non magnopere exercuit, militaris disciplinæ studiosus, tantóq; animi robore in rebus agendis fuit prẽditus, vt quisquis per id tẽpus magnus esset, attamen nihil ad eum: at verò in ætate iam matura, cùm morũ probitate atq; modestia, tum vitę innocẽtia maximè floruit. Is igitur inito principatu, & cẽde Beruredi respersus nihil nõ audebat: divexauit enim bello Northumbros, & Cantianos, quos maximis affecit incommodis, ac ingentem pugnam cum Cineuolpho rege Occidentali commisit, in qua diu dimicatum est pari cõditione, ad vltimum ipse victor evasit. Quibus rebus præclarissimè gestis, plus nimio elatus, nihil sibi ad extremam crudelitatem reliqui faciebat: quippe Ethelbertum Orientalium Anglorum regem virum innocentissimum, quem sibi generum delegerat, per insidias interficiendum curauit, eiúsque regnum occupauit, vti in vita Ethelberti suprà fusiùs demõstrauimus. Eò vel insolentiæ actus, vt sedem archiepiscopalem ex Cantuaria, Lichefeldiam transtulerit, quò suum regnum tam pontificia quàm regali maiestate cætera regna antecedere, gloriari posset: nam Cantianis invidebat põtificatus principatum. Sed Cenulphus eius successor honorem perperàm Cantianis ademptũ, postea restituit. Multa præterea ad auaritiam excogitauit, quamobrem bona sacerdotum pariter atq; reliquorum ciuium pro arbitrio raperet. Cęterùm nõ diu in vitio versatus est: primùm enim sibi ab hominibus pertimescendum ratus, finitimos populos in amicitiam recepit, in societatẽ adsciuit: nam Egburgam filiã quam domi nubilem habebat, Britrico regi Occidentaliũ collocauit. Carolum Magnum regem Galliarũ missis legatis, sibi amicũ facere, ac suorum simul benevolentiam recõciliare summopere studuit. Traditur vnus legatorum fuisse Albinus, seu Alchuinus, quo suasore, Carolus duo gymnasia condidit, provt in vita Aluredi dicetur. Sed ad propositũ redeamus. Deinde metu pœnę, qua propter peccata afficiendus erat, Deũ sibi placandũ constituens, decimam partem omnium bonorum sacerdotibus, alíisq; inopibus hominibus condonauit: templũ quod Herefordiæ id temporis magnificum erat, ampliss imis donariis cumulauit: reliquias corporis diui Albani magno studio perquisiuit, eásq; inventas ac in scriniũ auro & gemmis ornatũ coniectas, locauit in cœnobio quod ipse diuo Albano posuerat, illúdq; magnis collocupletauit possessionibus, vbi etiã loci statuit familiã monachorũ diui Benedicti. Huius quoq; regis opus esse ferũt cœnobiũ monachorũ eiusdem ordinis, quod est Bathoniæ. Offa tamen, quem verè suorum delictorũ pœnitebat, visus sibi nequaquã plena manu de commissis Deo satisfeciss e, traiecto properè Oceano, Romã se cõtulit venię consequendę causa, Romanóq; põtifici Hadriano primo regnũ suum, vectigale fecit, impositio tributo, ex singulis numis argenteis, quos denarios vocant, domesticatim in annos singulos cõferẽdis: qui fuit annus salutis humanę D C C L X X V. De isto vectigali plura cõmemorabo infrà, in vita Inę regis Occidentalis, qui per id ferè tẽpus, vel paulo antè primus eo muneris genere Romanũ pontificem donauit. Offa ex Vrbe domũ reversus, ingraescẽte iam senio, cùm se per omnia satis bonum prin-

A. S. H. 775.

principem poſtremò præbuiſſet, regnum Egfredo filio per manus tradidit, breuíq; pòſt animam efflauit. Egfredus adoleſcẽs ſuapte natura rectè inſtitutus, cœpit ſtatim ab initio principatus, patris benefacta æmulari, magnámq; ſui cõcitare expectationẽ: ſed genus Deo forſitan inuiſum perpetuari nõ potuit, id quod Alfredã virginẽ ipſius Offæ filiã, ſuprà oſtendi prædixiſſe. Porrò vix quarto regni mẽſe circumacto, iuuenis morte immatura extinctus eſt. Fecit hæredẽ Cenulphum, qui ad Pendam genus ſuum referebat. Hic vir animi magnitudine, cõſilio, & integritate vitę cum quouis optimo principe meritò comparandus, ſemel cum Cantianis acie conflixit, Edelbertúmq; ſeu Edbertum eorum regem viuum cepit, ſed deinde miſericordia motus libertate donauit: ſuis optimatibus honorem maximũ ſemper habuit, omnéq; ſtudiũ libens detulit. Item de noſtra religione in primis bene meritus eſt: ædificauit enim apud vicum, quam vocant Vinchelcumbam, templum egregium, cum cœnobio, ídq; habitandum dedit monachis ordinis diui Benedicti, ac bene multis prædiis ditauit. regnauit annos quatuor & viginti. Secutus eſt bonũ patrem optimus filius nomine Chenelmus admodum puer caſtiſsimis moribus. Is paucis pòſt annis, plenus pietatis, ac ad res duntaxat diuinas intẽtus, opera Quendredæ ſororis longè ſceleſtiſsimæ mulieris, in prima pueritia ab educatore ſuo iugulatur: et ne facinus vnquam proderetur, néve forte quadã cognitum perculſoribus fraudi eſſet, corpus pueri in loco devio terra humatum eſt. ſed iuxta illud, Nihil opertum eſt, quod non revelabitur, adeò occultari nõ potuit, quin repertum ſit: nam cùm puer nuſquam videretur, facilè & cædis, & ad quem ſcelus pertineret, ſuſpicio oriri potuit. tamen quia miracula multis placent, ferũt non multo pòſt quandam ſchedam literis aureis ſcriptam, ſuper princeps altare in æde principis apoſtolorũ Romę incerto autore poſitam, & in ea de martyrio innocentiſsimi Chenelmi indicatũ, declaratúmq; eſſe vbi loci corpus iacéret: ac ad hunc modũ, cognitum diuinitus, de occiſione viri ſanctiſsimi. Corpus poſtea inventũ, multo cum honore, & cæremoniis, in cœnobio Vinchelcumbenſi ſepultũ eſt, vbi hodie ipſe ſanctiſsimus martyr religioſiſsimè colitur, quippe multa eduntur ibidẽ miracula. At Quendreda, quæ magnum domui ſuæ, atq; patriæ invſit malum, interfecto fratre, non ad curam regni adminiſtrandi, provt ſperaucrat, admiſſa eſt, ſed breuì Dei nutu, oculis capta, diuerſiſq; cruciatibus afflicta, miſerrimè vitã ad exitũ perduxit. Poſt diuum Chenelmum, Merciorũ regnũ omnino quaſſatum labefactatúmq; in ruinam manifeſtè inclinari cœpit. Secuti ſunt inde reges, Ceuolphus, Bernulphus, Ludicenus, & Vthlac°, homines nulla neq; vitæ integritate, neq; rerũ geſtarũ gloria clari: nã Bernulphus & Ludicenus ab Oriẽtalibus Anglis vita turpiter priuati fuere. Vthlacus verò ab Egberto rege Occidentaliũ victus ſub iugũ miſſus eſt. His ſucceſsit Bertulphus, qui per aliquot annos rem domi rectè rexit, etſi haud ſecundo prælio, ſemel ab initio, cum Egberto Occidentaliũ rege manũ conſeruit, ac ad vltimum à Dacis, qui per id tempus, Regnero rege, in inſulam delati, prædæ ſimul inhiantes, & ſedes in ea locandi cupientes, inſulanos vexare non ceſſabãt, acie victus, regno exutus eſt, qui exin in Gallias profectus priuatam vitam degit. At Daci qui domo patriáq; procul in diem rapto viuebãt, ac propterea cæde & cruore omnia fœdantes, nulla arma, nullam vim, nullas inſidias magnopere timebãt,

poſtquam Merciis dominari cœperunt, dum nimium de propagando imperio ſoliciti, vniuerſos inſulanos aut vi aut dolis ſuperare, & ſuperatos in officio tenere conantˉ, Burthredus homo valens minimécq; laboris fugiẽs, cui iure hæreditas Merciorũ regni veniebat, intra fines Merciæ derepẽtè cum magno armatorum numero ingreſſus, hoſtes vbicq; cędit, ac ob repentinũ metũ paſsim diſsipatos fugat, ſécq; regem dicit. Fuit maiorem in modum gratũ populo Mercio, quòd excuſſo barbarorũ iugo, regem ex ſuo genere accepiſſet. Regnauit Burthredus viginti annos, identidem ac fortiter bene multis præliis cũ ipſo Daco factis: ſed poſtremò magna accepta plaga, ac patria pulſus, Romam voti gratia petiit, ibícq; priuatus nõ multo pòſt moritur. Daci regno Merciæ rurſus potiti, inter ſe valde dubij erant, quem Merciis præficerẽt: habebant enim illos ſuſpectos, nec ſatis confidebant: aut vtile fore ducebant, ſi ex ſuo genere illis regem darent: ſed ad extremum, cùm deſperarent poſſe ſe & Merciam tenere, & ſatis eſſe moli bellorum, quæ in terra hoſtili, alia ſuper aliis continenter imminebant, quendam Ceuolphum Burthredi ſeruum regem crearunt, adactũ prius iureiurando ſe regno abdicaturũ, quoties ipſi ita fieri iuberẽt. Fuit Ceuolphus à Crida primo Merciorum rege XXII, & regũ vltimus, princeps nimirũ, ſub quo ipſum regnũ non potuit non cadere, quẽadmodum infeliciſsimus regni exitus par fuit regi genere ſordidiſsimo, nulliſcq; virtutibus claro. Hunc itacq; Aluredus rex occidentalis nullo negotio ſu-
A. S. H. 820. perauit, ac Merciorum regno potitus eſt. fuit ille annus ſalutis DCCCXX.

SEXTVM regnum Northumbrorum, ſiue Berniciorum, quod & in Deirorũ regnum diuidebatur, ab Ida primo illius prouinciæ poſſeſſore poſt ad-
A. S. H. 508. ventum Anglorum initiũ ſumpſit. Fuit ille annus LXXXVIII, cùm Angli primùm in inſulã venerunt, & ſalutis humanæ DVIII. Principiò, vt quibuſdam placet, duces habuerũt Northumbriam, qui eius fines ſatis propagaſſe dicuntur, poſtremò verò comites tenuerunt. Huius regni latitudinem eam fuiſſe coniicere poſſumus, in quam nunc diœceſes, Eboracẽſis, Carliolenſis, & Dunelmẽſis patẽt. Dicta eſt Northumbria, quòd vergat ad ſeptentrionẽ, quia North ab Anglis ſeptentrio vocatur: ac vmbroſa ſit, propter altitudinẽ montium, quos frequẽtes habet. & diuiditur in duas partes, in Berniciã, quæ ad Scotiam pertinet, & in Deiram. Hanc ferũt Allam ſiue Ellam primùm occupaſſe, in eáq; annis circitèr XXX regnaſſe. Idas vir acer & bellicoſus, vt regio nomine meritò ornatus haberetur, & regnum ſuum rege dignum foret, ita armis egit, quò breui fines imperij à flumine Humbro, vſq; ad fretũ Scoticum propagarit, Lotho Pictorum, ac Conrano Scotorum rege acie victo. Itaq; tantum honoris duodecim annorum ſpatio, quibus ille imperium obtinuit, huic regno acceſsit, vt facilè finitimis populis admirationi ſimiliter ac formidini eſſet. Poſt Idam, regnat Addas eius filius, Clappas, Theodulphus, Freodulphus, Theodoricus, & Ethelricus, per annos duos & triginta. Ethelricum filius eius nomine Ethelfredus ſequitur. Cum Ethelfredo tradũt Ethelbertũ Cantianum regem ſtatim initio ſui principatus egiſſe, vt bellum faceret Britannis, qui in eam inſulæ partem quam dicimus Vualliam, ſe receperãt, & præſertim monachis Bangorienſibus, qui duo & amplius millia numero fuiſſe dicuntur: quoniam illi, tametſi iam inde regnante Lucio Chriſtianũ dogma receperant, attamen iniuriarum memores, tantum aberat vt vellent

Anglos

Anglos Chriſtianis inſtituere diſciplinis, vt ipſum etiam Auguſtinum euangeliũ docentem iuuare negarint. Sanè monachi cùm eam gentẽ pro hoſtibus haberent, haud dubiè arbitrabantur, nõ licere dare ſanctũ canibus, vt in proverbio eſt. Veruntamẽ ego crediderim Ethelfredum partim dominãdi cupiditate, partim odio iam diuturno irritatũ, arma in Britãnos tuliſſe. Tenebant per id tempus Britanni Vrbem Legionum, quam rex oppugnare aggreſſus, obſidione vndiq; cingere nititur. At oppidani, qui omnia pati, q̃; obſidionẽ malebant, ſatis ſuis freti viribus, extemplò in hoſtem effuſi è erumpunt, quos inſidijs exceptos Ethelfredus facilè fudit, debacchat⁹ in primis in monachos Bangorienſes, qui pro ſalute ſuorum Deo ſupplicantes, in eum locũ frequentes conuenerãt. Fugauit & Scotos, qui res eius ſecundas bello turbare cupiẽtes, Britannis auxilium tulerant: hiſq; rebus feliciter geſtis, cùm iam foris hoſtem non haberet, vt ſeſe domi quoq; omni moleſtia liberaret, cœpit ſecũ agitare, quo pacto Eduinũ filium Allæ Deiræ regis, quẽ pater fecerat hęredem, & ipſe regno fraudarat, è medio tolleret: videbat enim adoleſcẽtem ſingulari virtute prẽditũ, in dies ſingulos magis metuendũ, quàm metuentem: quippe vt ſcienter, ita fortiter equitabat, iaculabat̃, cum æqualibus certabat, ſéq; demum nullis vitiis neq; luxui neq; inertiæ corrumpendũ dabat, quò ſe regno dignum redderet. Hæc virtutum indoles regem territabat, optimè ſcientem vnumquenq; præſertim fortiſsimũ virũ natura auidum eſſe imperij. ſed cum ad vltimũ iudicaret nequaquam ſibi tutum fore, ſi talem iuuenẽ cunctis chariſsimũ dolis opprimeret, ſimulato in eum crimine, in exiliũ eiecit, ratus illũ inopia adactum faciliùs in aliqua flagitia lapſurũ. Sed ſecus evenit, ac ille cogitarat. Eduinus ad Redoualdũ regem Orientaliũ Anglorũ confugit, à quo benignè acceptus plurimi fiebat: nam cognita virtute iuuenis, rex nõ poterat non illũ paterna cõplecti charitate, quẽ pro ſua parte cõſilio, autoritate, armis denique ita tegere ſuis ſtatuit, vt nulla poſſet cum attingere inimicorũ iniuria.

Hæc vbi Ethelfredo nuntiata ſunt, deſtinauit quoquomodo Eduinũ perdere, ſeu potius ſe perditum ire. Itaq; primo quoq; die legatos ad Redoualdũ miſit, qui peterent, vt Eduinum domum remitteret, et ſi illud ſe facturũ negaret, ei bellum indicerent. Redoualdus auditis legatis, abnuit velle ſe iura hoſpitij violare, aut præſtantiſsimũ adoleſcentem infeſtiſsimo inimico tradere. Legati accepto reſponſo, bellum denuntiarunt, atq; domum abierunt. Non interceſſerãt multi deinde dies, cùm accenſis vtrinq; animis, reges ad manus venerunt: poſt longum certamen, Ethelfredus pugnando interficit̃, cum magno ſuorũ numero. Redoualdus victoria potitus, liberaliter Eduino regnũ paternum reſtituit. Interim Oſualdus, Oſuuius, Enfredus, Oſricus et Offa Ethelfredi filij, cognita morte patris, in Scotiã fuga ſe proripuerunt, quos Eugenius quartus rex benignè accepit, baptizandoſq; curauit, atq; ſuo tẽpore, ope & auxilio iuuit, & præſertim Oſualdum regem, adverſus eius hoſtes. Secuta eſt fratres in Scotiam Ebba virgo, & ad Fortheæ oſtiũ delata, à qua promontorium proximum nomen traxit, quod hodie Ebbam vocant. Eduinus ſtatim vt eſt principatum adeptus, fines regni longè latéq; produxit. inſulas enim circumiacentes, quas Bedas, vti in primo huius operis libro docuimus, Meuanias appellat, alij Hebrides nominant, devicit: item Scotos Pictoſque in officio manere coẽgit, Cadouallonem Britannorum regem, virum natura

ſæuum ac viribus & animo fortẽ, prælio ſuperauit. Quibus rebus foris præclariſsimè geſtis, domi pari ſtudio cuncta rectè conſtituit, curauítq; vt iuſtitia in regno ſuo domina rerũ omniũ eſſet, ſic, vt nihil ad veram gloriam, viro ſtrenuo ac ſapienti deeſſe videretur, niſi religionis Chriſtianæ cognitio, quam vt quoq; complecteretur, occaſioni primum fuit oraculũ, quo dum Ethelfredi furorem fugiebat, vti infrà demõſtrabitur, admonitus eſt bene ſperare: deinde fœdus & affinitas, quam cum Edbaldo rege Cantiano iunxit, & Paulini epiſcopi Eboracẽſis hortatio poſtremò ſalutaris. Paulinus enim vitę ſanctitate clarus, à Iuſto Cantuarienſi archiepiſcopo, anno ſalutis circitèr D C X X V, miſſus eſt cum Ethelberga ſorore Edbaldi, quæ ad Eduinũ virum adhuc religionis expertẽ deducebatur, vt Northumbros euangeliũ doceret, reimq; diuinã coram puella faceret. Exiſtimauit enim Iuſtus ita breui vſu vẽturum, vt per hæc, & rex & popuhus minùs à nomine Chriſtiano abhorreret: id quod eſt ſecutũ. Porrò Eduinus libẽs annuit, vt vxor ritu Chriſtiano apud ſe viueret, ſponteq; pollicitus eſt, ſe in Chriſtianorũ collegiũ venturũ, ſi Chriſtianũ dogma à ſuis examinatũ ſanctius cęteris reperiretur. Inuidit interea pręſentẽ felicitatẽ Eduino Ceoloulphus rex Occidentaliũ Saxonum quintus. Is enim hominẽ certũ manu promptũ ad Eduinũ miſit, qui eum interficeret. Vbi ſicarius ad regem pervenit, propiùs acceſsit, quaſi aliquid magni renuntiaturus, ſtrictoq; pugione eum petiit. Rex fraudẽ ſuſpicatus tam celeriter retrò abiit, vt familiaris quidã ſeſe inter eum, & percutientẽ iniecerit, qui ilicò confoſſus eſt: ictus tamen tam vehemens fuit, vt traiecto familiaris corpore, Eduinum quoq; læſerit, etſi admodũ parũ: at ſicarius in veſtigio dilaniatus eſt. Eo ipſo die Ethelberga filiã nomine Ethanfredã peperit, quocirca Eduinus pro vtroque munere, diis ſuis gratias egit: quẽ Paulinus admonuit, vt Chriſto, nõ vanis diis eiuſmodi beneficia accepta referret. Audiuit libenter rex pontificẽ rectè monentẽ, promiſitq; rurſus ſe religionẽ quamprimùm amplexurũ, ſi bene iuuãte Chriſto, iniurias ab Occidentali rege acceptas, ex animi ſentẽtia manu vlciſci poſſet: & vt ſpẽ certã ſeruãdi promiſsi faceret, filiã nuper natã Deo cõſecrandam Paulino tradidit, qui eam confeſtim primã omniũ ex gente Northumbrorũ, baptiſmi fonte abluit. Paulinus tamẽ regem rurſus admonuit, vt ne Chriſtũ rogaret vindictã, qui exemplo docuiſſet parcẽdum eſſe inimicis, eoſq; atq; adeò diligendos. Eduinus poſt hęc, curato iam vulnere, exercitum parat, ac in Ceoloulphũ hoſtẽ vadit, & vincit, victúmq; dat crudeliter morti. Quo confecto feliciter negotio, Paulinus qui ſtudioſiſsimè curabat regẽ ad pietatẽ Chriſtianã trahere, nactus eam opportunitatẽ, præſtò adeſt, narrátq; Eduino, Deum audiuiſſe eius preces, rogátq;, ne religionẽ negligat, néve cauſas procraſtinandi innectat, ſed illico Chriſtianus fiat. Rex qui nihil nõ prudenter agebat, ſęq; rudem in cauſa eſſe dicebat, doctiſsimos quoſq; accerſiri iubet, qui de religione Chriſtiana cum Paulino diſputẽt, quo probè tandem aliquando intelligat, vtrùm illa ſit ſua idolatria præſtantior, nec ne.

Dum hæc opera Paulini geruntur, ecce rex literas accipit ab Honorio Romano pontifice, quibus multis argumẽtis ab eo incitabatur, ad pietatẽ Chriſtianã capeſſendam. Verùm animus regis in ſua ſecta hærendo, in qua ab incunte ætate fuerat, nihil ferè inclinabatur ad nouam religionẽ. Quod equidẽ diuinitus factũ dixerim: voluit enim Deus fortè hunc regem qui id temporis

ſapien-

ſapientiſsimus habebatur, rectè prius ſuam religionem hęſitando perpendere, quemadmodū apoſtolus Thomas olim in exordio creſcentis euangelij ſe cerat, cęp illam reciperet, quò ſcilicet alij nihil poſtea ſuſpicātes quin vera eſſet, multò cupidiſsimè animos ſuos eadem perfunderēt. Inter hæc, dum viri docti diſputando tempus ferè terebant, Eduino identidē oraculi in mentem veniebat, quo demū in animū induxit, vt crederet. Fuit illud oraculū eiuſmodi. Cùm ille patria ablegatus apud Redoualdū ageret, et ab Ethelfredo per legatos ad mortē peteretur, cœpit de ſalute multū laborare, veritus ſi maneret, ne nō inimico prædæ foret: ſin aliquo terrarū clàm iret, ne non perfidia notaret, quòd tam grato hoſpiti minimè confiſus eſſet. ita angebat, cùm ecce tibi, ſubitò nocte intempeſta, quidā vultus habituſcę incogniti, cum eo cōgreſſus, petiit ecquid muneris daret, ſi rem nuntiaret, quę eius animū omni penitus mœrore liberaret. Ad ea Eduin⁹, quancę parū fidei verbis hominis habebat, quē prorſus ignorabat, reſpōdit, quicquid eſſet quod iure deſideraret, in ipſiuſcę manu foret, ſe vltrò daturū. Tū ille prædixit fore, vt primū ex inſidiis inimici evaderet, deinde regnū auitū recuperaret, illúdcę victis hoſtibus, longè latécę amplificaret. mox ſuper verticē capitis manu impoſita, inquit: Quoties quiſpiam ſimul atcę rerum potitus fueris, Eduine, ad te adiuerit, capitícę tuo manum itidem admouerit, ſis tunc demū fidei ſeruandæ memor. His dictis, ipſe diuinus omnino vates è conſpectu repētè evanuit, vt intelligeret, nō mortalem hominē, cuius mens futurę ſortis neſcia eſt, ſed Dei nuntiū talia eſſe vaticinatū. Oblectatus mirandū in modum adoleſcēs eo oraculo, rem tacitus ſecum diu animo revoluēs, nulli patefacere eſt auſus. Cum igit poſt hæc, Eduinus de induſtria negotiū extraheret, nulliuſcę monitis flecteretur, Paulinus, qui diu rogando nihil profecerat, interim ſupernè, vti credere par eſt, de oraculo doctus, ad eum qui Eboraci morabat, acceſsit, capitícę ſanctiſsimā manū admouens petiit, tum recordaret quid illud portenderet. Tum Eduinus miro oraculi ſucceſſu territus ſine vlla mora, ad pedes antiſtiti iacuit, ac cœlū ſuſpiciēs, ita verba feciſſe dicit: Tandē te hodierno die, omnipotens Deus, opera Chriſti filij tui agnoſco: quare impietatis tā diuturnę veniā oro, qua hactenus tranſverſè actus nullas tibi beneficiorū gratias egi. Deinde ad Paulinum cōverſus ait: Et te optime pōtifex magnopere rogo, vt dato adhuc breui ſpatio, vſcę dū de hoc ſummo religionis negotio, rurſus cū meis deliberē, quamprimum mox ad Chriſtianorū numerū me adiūgere velis. Et quia Eboraci in vrbe idolorū plena, locus nō erat appoſitus, in quo res diuina commodū fieret, ſacræcę cæremoniæ celebrarentur, idcirco rex ad tempus è ligno templū extruere neceſſe habuit, quod diuo Petro apoſtolo conſecratū voluit. In hoc itacę templo ad vltimū Eduinus poſt longam de religione Chriſtiana diſceptationem, et annum cùm regnare cœpit, vndecimum, ac adventus Anglorū CLXXX, qui fuit ſalutis DCXXVII, cum multis ſuorum, ſacra baptiſmatis aqua à Paulino perfundit: qui poſtquàm è baptiſterio ſublatus eſt, iactis fundamentis, ædem ipſam lapide quadrato ædificare cœpit, ſed morte immatura obita, inchoatum opus Oſualdo ſucceſſori perficiendum reliquit. In hoc templo Paulinus archiepiſcopalem ſedem locauit. Eſt hodie templum egregium, & cum quibuſvis ſacris ædibus operis magnificentia comparandum.

Eduino ciuitate Dei donato, confeſtim tali exemplo, Paulinique opera,

Carpualdus rex Orientaliũ Anglorũ ductus, cum tota ea gente in rempublicam Christianã referẽt. Quibus rebus cognitis, Honorius põtifex Romanus valde delectatus, protinus Paulino dono misit pallium, quod est archiepiscopi insigne, scripsitq; ad ipsum & Eduinũ literas humanitatis & gratiæ plenas, quibus potissimũ probitatẽ, studiũ, pietatẽ episcopi bene de religione meriti collaudauit: regem miris item laudibus ad cœlũ extulit, quòd euangelicũ dogma complexus esset, & aliis vt idem facerent, exemplo fuisset: quem paterna pietate hortatus est, vt strenuè ac fideliter illud patiẽtia vel morte defenderet, cùm futurũ esset, vt dignum factis præmiũ à Deo consequereẽ. His rebus fiebat, vt regnũ Northumbrorũ maximè floreret, operáq; principis pax vbiq; parta foret, cùm eã subitò Cadouallonis defectio turbauit. Ita enim vsu venit, vt nihil sit humanis viribus confectũ, quod nõ ab humanis æquè viribus destrui possit. Penda enim Merciorũ rex tyrannus crudelissimus, plus ęquo dolens res Eduini prosperè succedere, Cadouallonem grauatissimè dominationẽ Northumbrorũ ferentem ad deficiendũ adegit, simúlq; ambo opibus iunctis, in Northumbros sese magno impetu contulerunt. Audito hostiũ aduẽtu, cum modico equitatu rex ferox vrbe egreditur, vt magis numerũ hostium ineat, ac quę eorũ sint consilia, ex proximo cognoscat, q̃; vt manũ cõserat: attamen cùm hostes haud procul forent, & numero pauciores multò q̃; essent, viderentẽ, nihil suorũ exiguitate retardatus eos invasit. Pugnatur vtrinq; acriter, nec Eduini miles, q̃ subitò ad primũ cõgressum cognouerit inimicorũ copias esse auctas, deterrebatur à certamine: quin potius pro se quisq; fortissimi ducis exẽplo accensus, multáq; vi cõnixus multitudini vndiq; irrũpenti fortiter instabat, iámq; victoriã certã in conspectu cernebat, cùm Eduinus dum fortiter pręliaretẽ, ictus cóncidit. Interpellauit ducis interitus nobilissimã victoriã, fuítq; pugna illa Northumbrorũ rebus multũ luctuosa, simúlq; calamitosa: milites cęde ducis perculsi passim fundunt, trucidãtúrq;. Offredus item regis filius illo tẽporis momento, in eo pręlio cecidit. Edfredus alter filius vitæ seruandę causa, sese Pendę dedidit, quẽ ille violato iureiurando, postea iugulauit. Ethelberga vxor regis ita rebus subitò tã malè cadentibus animo cõsternata, mortẽ viri miserabiliter mœrẽs, cũ Paulino & duabus filiis Enfreda, ac Etheloreda, ad Edbaldũ fratrẽ regẽ Cantianũ cõfugit. Atq; Northumbrorũ opes sic vno puncto tẽporis, infirmę factę sunt. Fuit is annus salutis humanę D C X X X I I I. Vixit Eduinus annos xlvij. Paulinus Cantuariã profectus humaniter ab Honorio archiepiscopo accipit, atq; Rocestrẽsi diœcesi in locũ Romani episcopi paulo antè mortui præficitur, vbi vitã castissimè traduxit. Hinc profectò cernere licet, aut nullas olim episcopos habuisse diuitias, sacerdotali ordini vt nõ valde vtiles, aut nõ curasse, cùm Paulinus omisso archiepiscopatu Eboracẽsi, Rocestrẽsem obtinuerit minus locupletẽ. Diœcesis autẽ Eboracẽsis deinde per aliquot annos inter tyrannorũ persecutiones, à Lindisfarnẽsibus episcopis administratę, postremò Ceddas sanctus antistes curã susceepit. Hunc secutus est Vuilfredus, qui multa passus incõmoda, bis intra spatiũ xlv annorũ, quibus sedit, ob regũ insolentiã, archiepiscopatu pulsus est. Is itaq; et Ceddas bene de religione meriti, & ambo post vitã purè actã, ad diuorum numerũ adscripti sunt. Huius diui Vuilfredi opus est templum ad pagum, quẽ dicũt Riponem, vbi collegiũ instituit sacerdotũ, eo loci hodie eius

A. S. H. 633.

corpus

corpus religioſè ſeruat. Succeſsit Boſas, & Boſę Ioannes à Paulino quintus.

Poſt Eduinum in pugna interfectum, Northumbrorū regnum inter Oſricum, & Enfredū diuiſum cōſtat: huic Bernicia, illi Deira obvenit. Li etſi Chriſtiani erāt, eò tamen à vitiis, quorum multis notatiſsimi erant maculis, breui tempore tracti ſunt, vt religionē ipſam repudiarint. Sed non tulit iſthuc diu nefas Deus. nanq; vix annus interceſſerat, cùm Cadouallo Britānorum rex ambos ferro perdidit. Quare ſunt, qui eos tum propter turpem vitā, tū propter breuitatem temporis, minus in numero Northumbrorū regum ponāt. Oſualdus deinde tertius Ethelfredi filius, ab Ida decimus Northumbrię rex creatur. Is poſt interitū patris apud Scotos diu exulauit, vbi Chriſtianus factus, florē iuuētutis per bonas artes, inter bonos ſtudioſè exercuit, ac in primis per laboris vſum, militiam didicit, quam perinde vt religionem colebat, ſic, vt bellū nemini niſi provocatus faceret. Quo fiebat, vt Cadouallo rex Britannus cū penè contemptui haberet: ſiquidē is interemptis paulo antè duobus regulis, omnia audaciùs crudeliuſq; devaſtabat, & quia nullus ita furenter irruenti ſeſe opponebat, idcirco animo elatus, prę ſe Anglos omnes contemnebat, negligebat, vituperabat, quòd imbelles, quòd lenti, quòd inertes eſſent, ita vt palàm prædicaret, ſe ad perniciem illorū eſſe natū. Atq; ea inſolentia animus ferox agitatus, nihil periculi formidabat. Ita Britānus ſuperb⁹ Oſualdum bello petiit, neutiquā ſecum cogitans, quātum hoſtis valeret armis. Anglus nihil cunctatus in planum campū copias duxit, vbi Aetiani milites olim ad arcendos Pictorū incurſus, murum conſtruxerāt: et licet ad certamē eo ipſo die quo illuc acceſſerat, provocatus eſſet ab hoſte, attamē ſe caſtris cōtinuit, ac interim dominicam crucem per caſtra circunferri, & armatos eam venerari, diuinúmq; auxilium ad rem bene gerendam implorare iuſſit. Quo facto, crux ibidem tanquā trophæū futuræ victoriæ locata eſt. fuit poſtea loco nomē Cęleſtis Cāpus. Altero die vbi illuxit, ſacris ritè peractis, in hoſtem pugnā efflagitātem eduxit, editóq; ſigno, in certamē ferociter deſcendit. Committit vtrinq; ingēs pręliū, in quo ęquis viribus vſq; eò pugnatur, dū vis Britannorū ſeſe paulatim remiſit. Quo cognito, Oſualdus redintegrato certamine ferociſsimū hoſtem primùm in fugā ſe dare coëgit, deinde fugientem conſecutus, cum omnibus ferè copiis interemit. Hunc exitū vitæ habuit Cadouallo, Anglici nominis hoſtis crudeliſsimus. Fuit is natura & vultu multò terribilior, qua de cauſa ferūt Britānos illi poſtea ſtatuā poſuiſſe, vt hoſtibus eā intuētibus formidini eſſet. Succeſsit patri Cadoualladrus, qui fatis Britānicas res ad exitum trahentibus, relicto regno, vt ſuprà dictū eſt, Romam petiit, ibiq; mortē obiit. Hoc bello proſperè confecto, Oſualdo regi pietate inſigni, vt Deo pro victoria, cęteriſq; acceptis beneficiis, gratias ageret, nihil potius fuit, quàm cultui diuino augēdo, religioniq; in ſuo regno propagādæ operam impenſiſsimè dare: quocirca Aidanum epiſcopū rebus omnibus ornatū, cuius ſanctiſsimis monitis dum in Scotia exularat, animū ſuum rectè inſtituerat, per legatos orauit, vt ad ſe veniret, & illum aliquanto pòſt perlibenter in Northumbriam venientem, amanter et benignè accepit. At bonus epiſcopus ſtatim vt eò pervenit, nihil prius ſibi curandum ſtatuit, quàm vt inter Northumbros, religionis perpetuò duraturę fundamēta iáceret, quare à rege petiit locū appoſitū, in quo ſedem epiſcopalē locaret: et cùm

alij alium locum tanto diuino operi constructo aptum iudicarent, visa est ei Lindisarnis insula in primis cõmoda, vbi ea sedes poneretur, quia illa procul ab omni celebritate erat, in qua tanquam in solitudine facilius liceret diuinis rebus vacare, Itaq; hîc Aidanus eam sedem posuit, ritéq; omnia quę ad
A. S. H. 640. pontificiam pertinerent dignitatem, instituit, providitq;. Fuit is annus salutis humanæ DCXL.

Est locus iste circum limitem Angliæ & Scotiæ, ad Orientem, in dextero insulę litore, qui bis in die incitante se æstu, quod toties accidit, semper horarũ duodecim spatio, aquis circũcircà cingit, adeò vt planè insula fiat, idémq; recedentibus pari temporis interuallo vndis, remaneat reliquę terræ coniũctus, atq; siccus. Circuitus est trium circitèr millium passuum. Hodie Angli hunc locum vocãt Holyllond, id est, sanctam insulam, quòd ibi Aidani, Cutheberti, ac aliorum diuorum corpora sepulturæ data fuissent. Seruat etiam nunc locus naturam suam: quo fit, vt errent, qui credant Lindisarnem eã esse insulam, quam nunc Farnem vocant, distantem circiter milliaria septem, de qua infrà plura memorabimus. In ea igit insula locata episcopali sede, Aidanus vir sanctus nõ cessabat erudire populum euangelio. Sępiùs in ea cõcione, res spectaculo digna cõtingebat: cùm enim Aidanus, qui nondum Anglicam linguã scienter callebat, quæ vt rudis & planè Saxonica, ac nondũ eius elocutione emendata, parum affinitatis per id tẽpus cum Scotica habebat, suo sermone Christianum dogma doceret, & rex qui Scoticæ linguæ probè sciens erat, ex ore sanctissimi viri verba excipiens, populo mira claritate explanaret: inde fiebat, vt episcopus & rex vno tempore euangelium prædicarent, & populus partim sacerdotali, partim regia maiestate adductus, diligẽtiùs illud attẽderet, imbiberétq;. Crescebat hoc pacto in dies magis magisq; religio inter Northumbros, passimq; sacræ extruebantur ædes, & in primis in Campo Cælesti, templũ magnifico opere conditum est. Hic enim statim vt pius rex dominicã crucẽ erexerat, locus cœpit multis crebrò editis miraculis, longè celeberrimus esse: quippe in tota Berniciorũ regione, ante illam crucẽ ab Osualdo erectam, nullum templum, nullũ rei sacrę monimentũ fuerat. Nec minus interea res Northumbricę imperio augebant. Osualdus sola ingentis animi pietate, qua cũctos æquè comiter cõplectebat, sine ferè cęde, atq; sanguine, Britãnos, Pictos, Scotos, & Anglos diuersarũ linguarũ nationes, partim in amicitiã, partim in ditionẽ accepit. Sic Deo bonũ principẽ augebat opibus, sic per viã rectam ad cœlestia præmia tendentem ducebat: cęterùm nũquam imperij aut opum magnitudo sapientissimi hominis animũ ab humanitate alienauit. Mira fuit in homine sanctitas, mirum pietatis studium, nulli vnquã malum pro malo reddidit, sed Christi regis summi exemplum imitatus, iis etiã bene precabatur, benéq; volebat, à quibus accepisset iniurias. Quid, quòd nõ immemor illius veteris ac diuini verbi, A fructibus eorũ cognoscetis eos, de omnibus iuxtà bene mereri cupiens, identidem ægrotantium cubilia circuire, morbo affectos verbis & muneribus leuare, nexos soluere, aut custodia liberare, alieno ære creditoribus soluto, pupillos, viduasq; circumscriptorũ fraude pressos, ab iniuria tueri, alereq; paterna charitate, ac circumscriptores punire solebat? Inter hæc pietatis opera, vnũ cum primis ferunt memoria dignum. Ille eo ipso die, quo Iesus Christus à morte

vitam

vitam reſumpſit, dum prandebat, diſcumbente fortè cum eo Aidano, à miniſtris intellexit frequẽtes pro foribus domus circunſtare pauperes cibum petentes: tum pius princeps charitate motus, lancẽ argenteã cum cibariis, quæ ad manus prima aderat, pauperib⁹ minutatim diuidendã dedit. Aidanus ob huiuſmodi præclarũ liberalitatis facinus, ad regem cõverſus, & eius dexterã prehendẽs, inquit: Nunq̃ putreſcat iſta man⁹. Quod, vt credere par eſt, vir vtiq; ſanctus, diuino afflatus ſpiritu, cecinit: equidem illa manus cõſumpto poſthac corpore, integra ſemper manſit, quæ capſula decẽti cõdita in Vrbe Regia, in diui Petri templo, multa cum veneratione, diu ſeruata eſt. Vbi loci Regia Vrbs fuerit, infrà demonſtrabitur. Oſualdus poſtremò reconciliatis in gratiam Deirorum & Berniciorũ animis, nam antea inter ſe cõtroverſias habebãt, pro Chriſtiana religione, de qua hactenus bene erat meritus, bellũ adverſum illius hoſtes ſumendũ cõſtituit: iam enim ei ſupremus obrepebat vitæ dies. Invadebat Penda Merciorũ rex vir longè truculentiſsimus id temporis, in homines Chriſtianos, ſpoliabat ædes ſacras donariis, nomẽ ipſum pietatis delere tam affectabat, quàm conabatur. In hunc itaq; tyrãnum ſic furentem Oſualdus arma tulit, qui inito prælio, inſidiis vndiq; barbarorũ circumventus, inter impios prælians morte occubuit. Regis interitu perculſa Northumbrorũ acies, terga ſtatim vertit. Regnauit Oſuald⁹ annos nouẽ, vixit octo & triginta. Hunc poſtea, quia vitã ſine labe egiſſet, qa Deũ ſemper ſanctiſsimè coluiſſet, quia denique pro religione mortẽ oppetiſſet, nõ immeritò inter diuos, patres retulerũt, cuius memoria bene multis etiã nunc apud mortales celebratur miraculis. Vrbs Regia olim Debba ſeu Bebba, vtrunq; ſcriptũ reperio, à nomine cuiuſdã reginæ dicta eſt: autor Bedas. poſtea cùm in ea Northumbrorũ reges ſedem haberent, Regiam appellarunt. erat ſita in dextera inſulæ ora, quæ ad Orientem ſpectat, contra Farnem inſulam, diſtantem circiter duo millia paſſuum ab ea. Hodie nulla extãt vrbis veſtigia, ſolùm ſita eſt eo in loco arx, quæ an id temporis cõdita fuerit, vel poſtea, eſt omnino incertum: hanc Angli nunc Bamburgum vocãt. Inſula verò Farna, ſiue Farnis ſemper marinis circundatur aquis, cuius circuitus vix mille cõtinet paſſus. Igitur cùm Lindiſarnis bis in die, recedẽtibus marinis vndis, adiri pedib⁹ poſsit, vti ſuprà expoſitũ eſt, alia omnino inſula eſt à Farne: tametſi nominis ſimilitudo eandem eſſe indicare videtur. Quæ res etiam nunc trahit multos in errorem, vt credant Farnẽ eſſe, quam olim Lindiſarnem dicebant: ab initio tamẽ vtriq; inſulæ Farnis nomẽ fuit, verùm poſtea hęc à Lindo amne, qui ad eum locum per ſubterraneos meatus, ita in Oceanũ erumpit, vt non videatur, niſi cùm mare decreuerit, Lindiſarnis dicta eſt, & illi vetus vocabulum remanſit. Eſt tertia in eo tractu maris inſula, diſtans à Farne circiter milliaria decem, quam nuncupant Cochettam.

Secundum hanc acceptã plagam, diuiſo iterũ Northumbrię regno, Oſuuius Oſualdi frater ab Ida vndecimus Berniciã obtinuit, & Oſuino filio Oſrici, quem ſuprà diximus à Cadouallone fuiſſe interfectũ, Deira obvenit. Ii initio principatus, mira animorum cõcordia conſilia cõmunicare, arma adverſus hoſtes ſociare cœperunt, quos haud multo pòſt cupiditas imperij ad domeſticum bellum impulit. Quare coactis vtrinq; copiis, confligere ſimul ſtatuerunt: verùm vbi rabies contracti inter vtrunq; odij, qd' mortaliũ ani-

mos plerunq; obcæcare solet, paululũ refrixit, & quisq; maturius præsentis periculi molem agitare animo cœpit, cõsultò certaminis diem extrahere placuit. Interim Osuinus longè viribus impar, arbitrãs sibi tutius fore in presentia cedere, q̃ dimicare, clàm ab exercitu, vno comitatus seruo, de nocte fugit domũ cuiuspiam, quem sibi amicũ putarat. Is homo perfidiosius, egregiũ iuuenem Osuuio necandũ prodidit. Per hunc modum Osuuius integrũ regnũ adeptus, maiora inde tentãda ratus, in primis Pendam Merciorũ regem, qui Eduinum & Osualdũ eius fratrẽ, vti suprà memoraui, occiderat, armis quã primũ invadere constituit, si ferum hostem, quem cuncti ęq̃è mortales pertimescendũ censebãt, nõ posset prius placare muneribus: quod cùm frustra tentarit, tum sibi demũ armis vtẽdum putauit. Quod quidẽ bellũ, quamvis plenum periculi esset, diuina tamen ope fretus, minoribus multò, q̃ pro tanto negotio opus foret, copiis hostem adoriri nihil cõtatus, primo impetu fugauit: tum ab equitibus fugientiũ magna facta est strages, inter quos & Penda cécidit. Osuuius verò Mercios confestim in deditionem accepit, atq; ita suum decus, suorúmq; mortes insigniter vltus est. Hæc victoria insuper res Northumbricas restituit, iuuítq; plurimũ Christianã religionẽ, quę Osualdi morte, tantum damni fecerat, vt parum abfuerit, quin sit ab ipso Penda sęuo hoste exterminata. Osuuius deinceps satis præsenti rerum successu cõtent⁹, arma deposuit, ac tollendæ infamiæ, quapropter cædem Osuini paulo antè factam, flagrabat, purgandíq; sceleris causa, cœpit Deum religiosissimè colere, veniã delictorũ precari multis cum lachrymis, inopibus dona largiri, ac denicq; de cũctis enixissimè bene mereri. Quibus officiis breuì factum est, vt Deo, sicvt credere decet, & hominibus charissimus effectus sit: nanq; prẽter cætera pietatis opera, autor fuit, vt Mercij deposita tandẽ animorũ feritate, in rempublicã Christianã venerint. Sanè devicto Pẽda, cõfestim atq; regno Mercio est potitus, gnauiter curauit, vt populus ille Christianis morib⁹ institueretur, collocauit in matrimoniũ Aluchefredã filiã Pedę Pẽdę filio adolescẽti egregio, ac dotis nomine partẽ Mercię australẽ dedit, vti suprà expositũ est, sub ea cõditione, vt religionẽ amplectereẽ, quod iuuenis hortatione præsertim regis, maturè fecit. idẽ fecerũt et Mercij eius exemplũ secuti. Imperauit Osuuius Merciis trîs duntaxat annos: nã illi libertatis cupidi repẽtinò defecerunt. Item optimus rex cõdidit cœnobiũ, quod est ad Vuittby pagũ, ibíq; monacharũ collegium instituit, cui præfecit Cõgildam sanctissimã mulierem, eíq; in disciplinã dedit filiam nomine Edelfredã, quæ monacha facta est. Verùm longo pòst tempore cœnobiũ istud à barbaris dirutũ monachi Benedictini instaurarũt, habuerúntq;. Ex eo postea loco extiterũt monachi præstantissimi, qui deinde cœnobiũ illud magnificũ diuæ virgini Marię dicatum, proximè mœnia Eboraci posuerunt: quamvis sint, qui opus assignẽt Alano Richemondiæ comiti, sed illud haud scio, quàm verè. At nos ad rem.

Post hæc, dum bonus princeps id tantũ studeret, quod in rem Christianã esset, in valetudinẽ incidit, qua breuì cõsumptus est, anno salutis DCC. Vixit annos quinquagintaseptẽ, regnauit xxviij. sustulit filios ex Enfreda Eduini filia mares duos Egfredũ & Aluinũ: filias trîs, Ositham, Aluchefredã, et Edelfredam. fecit hæredem Egfredũ filium sui pariter regni atq; virtutis. Is regnum adeptus, per omnia se bonum principem, & Reipublicæ vtilẽ præbuit:

buit: cum primis egit, vt Cuthebertus vir ſanctitate vitæ, & doctrina clarus Lindiſarnenſis epiſcopus crearet: poſtea Etheldredã Annæ Orientaliũ Anglorũ regis filiã, puellam longè formoſiſsimam, ac multò optimã, in matrimoniũ duxit. Hæc vna de multis, memorabile omni æuo pudicitiæ exemplũ edidit: bis enim nupſit, & corpus tamẽ virilis cõplexus omnino expers ſeruauit: ſed cum priore viro, qui ſtatim poſt factas nuptias mortẽ obiit, illud facile factu fuit: cum Egfredo verò iuuene ætate florente, cùm duodecim vixiſſet annos, et nunq; cũ eo corpus ipſa ſuũ cõmiſcuiſſet, id adeò dignum admiratione eſt, vt propè neſcias, vtrũ magis fœminę cõſtantia, aut viri amore flagrãtis patientia laudanda ſit: atqui vtrunq; par gloria comitat. Sanè quotuſquiſq; eſt, qui ita titillanti carni modũ imponere ſciat? Res ad extremũ, extra tamẽ vim, in certamen adducta eſt. etenim Egfredus ſuſcipiendæ prolis deſiderio agitatus, modò blandientis, modo minitantis ſimilis vxorẽ ſtimulabat, quò vellet vnà ſecũ, velvt ius matrimonij poſceret, liberis procreãdis operã dare. Etheldreda cõtrà, quæ Deo virginitatẽ ſuam dedicarat, nullius voluptatis ſeu verborũ illecebris à propoſito avertebat. Rex qui ſuapte natura placido erat ingenio, licet quò magis vxor negabat, hoc maiore amore, ſic enim negata auidiùs cupimus, flagraret, manus tamẽ à violentia abſtinebat, qui vt nihil intentatum relinqueret, eam de ſententia deducẽdi negotiũ dedit Vuilfredo Eboracenſi archiepiſcopo, cui virgo multũ confidebat. Veruntamẽ ille etiam nihil pfecit, adeò mens illius immota manebat. Etheldreda interim aſsiduis precibus virum fatigare non ceſſabat, quò ſibi p̃er eius voluntatẽ, coniugali vinculo ſolutæ, liceret priuatam & cœlibem degere vitam: idq; tandẽ impetrauit. nam prudens princeps non potuit non amare in vxore virginitatẽ, quã certò ſciebat Chriſto dedicatã eſſe. Virgo libertatẽ nacta, contulit ſe ad monacham Ebbam Egfredi viri ſui amitã, quæ id temporis ſanctitate vitæ florebat, eráq; abbatiſſa, quam dicunt, monacharũ cœnobij, quod erat ad id loci, vbi memoria noſtra eſt pagus, in finibus Scotiæ, quẽ vocant Coldingham, ibiq; monacha facta eſt. Poſt hæc pia virgo augendæ religionis cupida, ad ſuos orientales Anglos rediit, ac quamprimũ in inſula, quam Elym nominant, cœnobium inſtaurauit, atq; in eo monacharũ collegium inſtituit, cui ipſa præfuit, & demum mortua in diuorũ numerũ adſcripta eſt. Cœnobium enim iſtud ab initio, autore diuo Auguſtino archiepiſcopo, ſumptibus Ethelberti regis Cantiani conditum, ac diuæ virgini Mariæ dedicatum tradũt, ibiq; collocatũ monachorũ ordinis diui Benedicti collegium, circiter annũ ſalutis humanę D C. A. S. H. 600.
Verũ deinde cùm Penda Merciorũ tyrannus, in Orientalibus Anglis vaſtas ſolitudines feciſſet, cœnobiũ quoq; illud everſum eſt, quod, vt diximus, Ethel dreda inſtaurauit. At poſtea circiter annum ſalutis D C C C L X X, Dacis, duce Agnero, in Anglos Orientales debacchãtibus, & aras omnes & templa ſuneſtantibus, cœnobiũ rurſus complanatur, quod paucis pòſt annis nõnulli boni patres presbyteri refecere, ſacerdotúmq; collegium in eo inſtituerunt. Hos poſtremò circiter annũ ſalutis humanæ D C C C C L X X, Etheluoldus monachus Vintonienſis epiſcopus, cùm apud Edgarum regem, tum apud Ioannẽ xiij. Romanũ pontificem, inde deiiciendos, atq; ſuos monachos introducendos curauit, qui etiam nunc locum habent. Elys autem inſula, aquis dulcibus circunfuſa, ad auſtrũ, intra fines Cantabrigienſis comitatus ſita eſt, quæ ad ſe-

ptentrionem attingit Northfolchiam, ſpectáq; ad orientem ſolem, vnde eius longitudo in occaſum verſus patet paſſuũ millia circiter ſex & viginti, latitudo verò quatuordecim. Ita inſula omnis in circuitu eſt octuaginta milliaria. quæ cùm paludibus hyberno præſertim tempore redvndet, ex eo Elym nominatã exiſtimant, quòd ἕλος Græcis palus dicitur. Sunt in ea aliquot pagi celebres, & in primis ille, qui eodem nomine Elys nuncupatur, vbi ciuitas Elyenſis, ac epiſcopalis ſedes locata eſt, quemadmodũ alibi demonſtrabitur. Egfredus poſtea toto triennio quo vixit bello implicitus, cum Merciis primùm malè pugnauit, deinde nulla laceſsitus iniuria, in Hyberniam exercitum miſit, qui inſulanos imprudẽtes crudeliter afflixit: poſtea Eugeniũ quintũ Scotorũ regẽ, ſuis principibus ſummè orantibus ne amicos læderet, bello vexauit: poſtremò daturus delictorũ pœnas, in Brudeum Pictorum regem arma mouit, etiamſi Cuthebertus antiſtes dehortatus eſt id facere: qui inſidiis exceptus, cum bona copiarũ parte periit. Regnauit Egfredus annos XV, vixit quadraginta. Alfredus ex cõcubina, vt ferunt, Oſuuŋ filius, fit inde rex ab Ida nonus. Is regnante Egfredo fratre, exul, ingenŋ facultate aſsiduáq; opera in literis hærendo, doctiſsimus evaſit. adeptus ergo regnum hoſtium iniuriis devaſtatũ, bonis artibus inſtaurandũ, fouendũ, atq; tuendũ miro ſtudio curauit, & contentus finibus, quos poſt cladem fratris, à Pictis victoria hoſtiliter cupidéq; vſis recipere ſine certamine potuerat, paci ąc honeſto otio pariter ſtuduit, atque ab externis armis per decem & nouem annos, quibus regnauit, quieuit.

Per hæc tempora, Ioannes Eboracenſis antiſtes diuinarũ literarum ſtudiis clarus maximè floruit, qui tædio publicæ vitæ affectus, dimiſſo archiepiſcopatu, ſe Beuerlacum contulit, vbi loci ædem ædificauit, presbyterorúmq; collegium inſtituit, ac quatuor annos deinde procul à curis caſtiſsimè vixit: hodie eodem loci bene multis fulgens miraculis, religioſiſsimè colitur, quippe qui iampridem inter diuos relatus eſt. ſedit annos triginta tres. Beuerlacũ autem eſt oppidum in ora ad ortum ſolis æſtiuũ verſa, vt in plano loco ſatis munitum. Succeſsit Ioanni Vuilfredus ſecundus eius diſcipulus: quem poſt annum decimumquintũ, q̃ ſedere cœperat, ad exitũ vitæ vocatũ ſecutus eſt Egbertus à Paulino ſeptimus. Huic trigeſimoſecundo pòſt anno ex humanis rebus adẽpto, ſucceſsit Albertus, deinde Embaldus, Embaldus ſecundus, Vuilfius, Vimundus, & Vuilferus à Paulino tertiuſdecimus. Præfuerunt eccleſiæ Eboracẽſi iſti archiepiſcopi circiter annos centũ & viginti. Poſtea ſecuti ſunt Adelbaldus, Lodeuardus, & Vulſtanus à Paulino ordine antiſtitũ Eboracenſium ſextuſdecimus, de cuius ſanctitate loco magis appoſito dicemus, in vita Adelſtani regis. Poſt Alfredũ, reges fuerũt Oſredus, Chenredus, Oſrichus, & Ceoloulphus ab Ida decimuſſeptimus. Huic Bedas inſcripſit opus Eccleſiaſticæ hiſtoriæ gentis Anglorũ, qui eodem tempore vitã cum morte cõmutauit: *Bede obiit.* ſcripſit præterea in Acta apoſtolorũ, in Euangeliũ Marci, de tẽporibus libellum, & homilias, quarũ hodie frequens eſt vſus, in primis apud Anglos: item in vŋ. epiſt. canonicas, in Apocalypſim, in Geneſim, in Ezram, in libros regũ, & multa alia, quæ deſiderantur. Ceoloulphus poſt octauũ, q̃ regnare cœperat, annũ, dato imperio Egberto patrueli, monaſticã deinde ſecutus eſt vitam. Iſte itidem poſt alterũ & vigeſimũ annũ, q̃ regnare cœperat, relicto regno, fit monachus. Ex illo res Northumbricæ ad exitũ inclinatæ ſunt, populo per factiones,

ctiones, in partes diuiſo. Succeſsit Oſoulphus, qui breui domeſtico odio oppreſſus periit. Hunc ſecutus eſt Altredus, qui decimo pòſt anno, diſcordia itidem ciuili fatigatus, imperio cedere eſt cõpulſus. In cuius locum Ethelbertus ſubſtituit, quẽ breui tẽpore regno deturbatum, Aſualdus ſecutus eſt: & is malo omine principatũ iniuit. nam XI pòſt anno populi ſeditione opprimitur: cuius exẽplo territus Oſredus, qui ei ſucceſsit, vix imperij anno circumacto, ſe ad priuatã vitã recepit. Poſtremò Ethelbertus, ſeu Adelredus ab Ida vigeſimuſquartus & vltimus, curã regni tot antea regulis exitialem ſuſcipere eſt auſus, qui tamẽ fatum ſuperiorũ effugere nequiuit: poſt quartũ enim annum, cp illud occuparat, à ſuis quoq; occiſus eſt. Vacauit regnũ aliquandiu, nullo amplius id ſibi petere audente, vtpote quod velvt equũ Seianũ, vt aiunt, vniuerſi formidabant. Res ſanè mirabilis: porrò nullum tam pernicioſum imperiũ exiſtit, quin mortales quamplurimi cupiditate acti, illud ipſum ſibi non optent. Sic Northumbria exitio domeſtico agitata, deinceps triginta & amplius annis tam finitimorũ populorũ, cp barbarorũ iniuriis expoſita fuit: nanq; eã Daci ſedibus patriis egreſsi & in inſulã delati, interea etiam tenuerunt, quibus ad vltimũ devictis, Egbertus Occidentaliũ Saxonũ rex, regnũ ita ſeditionib⁹ domeſticis barbaricáq; feritate devaſtatũ, per deditionẽ à Northumbris factam, vti infrà appoſitè dicetur, ſuũ adiecit imperiũ. Ad hunc modum deſitum eſt à Northumbrorum gente regnare, anno ſalutis DCCCXXVII. Poſtea Alured⁹ rex, vt in eius vita demonſtrabit, præfecit Northumbris Gormonem Dacum. Ita Northumbria rurſus in barbarorum poteſtatem venit, quam poſtremò Adelſtanus ab eorum manibus eripuit, ad ſuámq; ditionem adiunxit.

SEPTIMVM regnum Occidentalium Saxonum, qd' anno adventus Anglorum circitèr altero & ſeptuageſimo, ſalutis humanæ DXXI exordium à Cerdicio primo rege ſumpſit. Fines huius regni ab initio, non omnino anguſti fuerunt, quippe qui, ſicvt cõiectura aſſequi poſſumus, in eandẽ longitudinem, & latitudinẽ patebant, atq; tempeſtate noſtra, Bathonienſis & Vuellenſis, item Sarisberienſis ac Exonienſis diœceſes patent. Verùm poſtea maiora rerũ incrementa cõſecuta ſunt: nam eiuſmodi Occidentales reges nõ contenti ea inſulę parte, quã principiò adepti fuerant, ſibi totã poſtremò vindicarũt, quã Britanni antea poſſederant. Cerdicius vltimus omniũ cum nonnullis copiis, ex Germania, ſuis auxilio in Britanniã venit, qui primo appulſu, ab inſulanis bello exceptus, multitudinẽ effuſe invadentẽ nullo ferè negotio repreſſit, in fugámq; cõiecit. Qui belli ſucceſſus illi quietẽ peperit: porrò poſt illum diem, Britanni aliàs victi, minus in eum arma mouere auſi ſunt. Sic Cerdicius paulatim occupauit inſulæ partẽ, quæ ad Occidentẽ vergit, ibíq; regnare cœpit, ex quo dictus eſt cognomento rex Occidentalis, qui regnum ſibi ac poſteris longè pulcherrimũ cõparauit, reliquítq; ab ſe in dies ſingulos maiorib⁹ auctum opib⁹. Deinde Cenricus à patre accepto imperio, regnat. poſt Cenricũ, Ceaulinus. Ceaulino ſucceſſerũt Celricus, & Ceoloulphus, ſiue Quichelmus. vtrunq; ſcriptũ invenio apud autores, quos ſequimur, tametſi ſuper eiuſmodi regulorum nominibus, parum inter ſe convenientes. Ii dicuntur diuiſo æqua lance regno cõcordiſsimè vixiſſe, & vt ambo iuſti, pari voluntate, ac ſtudio, ſuis mitè imperaſſe: quod equidẽ tam viſu, cp auditu rarũ eſt, factúq; non vtiq; facile: & huic integritati diuina fert acceſsiſſe gratia, cp vterq; Chriſtiani facti

sint, ac ad vltimum vt simul cœperant, ita regnare desinerent, per idē ferè tempus mortē oppetiuisse. Atqui Ceoloulphus, vt aliis placet, quorum haud me pœnitet sententiæ esse, aliter vitā instituit, viuendiq; finem longè aliū habuit: nam à principio cū insidias feciſſet Eduino Northumbrorū regi, quemadmodum in eius vita prodidimus, postea cum eo prælio congressus, interimitur. Inde Cynigillus secutus est, quo regnante, populus occidentalis opera Berini episcopi, quē Honorius Romanus pontifex in insulā, ad prędicandū euangeliū, id temporis miserat, Christianū dogma recepit. Fuit Berinus homo Italus, & post hominū memoriā sanctissimus, qui Dorcestriæ, quod oppidū ab Oxonio aberat millia passuū septem, sedē episcopalē primū posuit, quæ quadringentis & sexaginta circitèr pòst annis, rege Gulielmo Rufo, Lincolniam translata est. Sed cætera prosequamur. Post Cynigillū, Cenoualchius regnat à Cerdicio septimus. Is initio principatus, cū pessimis, postremò cum optimis principibus cōparari potuit: statim enim potestatē nactus, institutū vitæ longè turpissimū ordiri cœpit, & vt ille cui nihil satis placebat, haudquaq; patiēs quietis, acie conflixit cum Vuilfero rege Merciorū, à quo victus Vectē insulā amisit, neglexit religionē, divortiū fecit perperàm cum vxore Pendę Merciorum regis sorore, quæ res calamitati similiter atq; saluti ei fuit: nam Penda ob iniuriam sorori factā, eum bello confestim petiit, regnóq; priuauit. Cenoualchius ea affectus clade, ad Annā Orientaliū Anglorū regem confugit. Annas iuuenē primò benignè hospitio accepit, deinde acriter increpauit, q̄ religionē spreuisset, q̄ vxorem ablegasset, q̄ denicq; se ita turpiter vitiis dedisset. Tū ille pœnitens præteritæ vitæ, incredibile dictu est, q̄q; subitò ex malo, bonus, monitis Annæ, evaserit: magis enim in rebus adversis, q̄q; in secundis peccata nostra agnoscimus: recepit quamprimùm euangelicū dogma, recepit vxorē, & ob eam rem Deo gratior effectus, haud multo pòst regnū totum recuperauit: qui memor accepti beneficij, velut amātissimus cultor religionis cōdidit templum opere magnificū Vintoniæ, in quo sedes episcopalis locata fuit: sed postea illa diuisa est, & inde episcopatus Sarisberiæ institutus. Rex ita totus pietati deditus, post annū trigesimum, quàm regnare cœperat, mortem obiit. Vxor nomine Sexburga, inde anno vix integro regnat, cui satis erat animi ad obeunda regni munia, sed morte sublata virtutem ostentare nequiuit. Secuti sunt reges Elcuinus, & Cētuinus, ambo adolescētes virtute & armis insignes, siquidem ille Mercios, hic Britannos clade affecit: sed breuitas vitæ, diuturniorem eis felicitatem inuidit, qui vix nouem regnarant annos, cùm è vita migrarunt. Invenio apud quosdam, cōmuni imperio hos regnasse: quibus cum Bedas non consentit, qui ait illos inter se diuisisse regnum. Deinde Cedoualla imperiū obtinet, ordine regum à Cerdicio decimus, qui ab initio, præclarissimorum facinorū famam quærens, finitimos bello vexandos existimauit. Itaq; primo quoq; tempore Australes Saxones armis petiit, attriuitq; plurimum: Cantianos abacta ex eorū agris præda, vehementer oppressit: quamvis in eo bello, fratrem nomine Molonem amiserit: Vectem insulam hostiliter ingressus, parum abfuit quin protinus deleuerit: postea ad humanitatem, liberalitatémq; conversus, de omnibus iuxtà mortalibus bene meritus est, adeò, vt nihil ferè plus officij & gratiæ in homine desiderari posset, qui nostra nondū religione perfusus esset, verùm haud multo pòst in Christianorū collegium ve-

nire

nire cupiens, Romam ſe contulit, vbi à Sergio pontifice baptizatur, atque Petrus eſt appellatus, ac breui pòſt mortuus, in æde diui Petri apoſtolorum principis humatur. Placet quibuſdam, vt à Sergio non baptizatus, ſed iam antea Chriſtianus factus, chriſmate pervnctus, vti eſt moris, fuerit, noménque indè mutarit: quod procul à vero eſſe plures alij ſentiunt.

Poſt hunc, Inas à Cerdicio vndecimus, vir cõſilij magni & virtutis, rex creatur. Is inito principatu, vt ſtrenuus ad militaris diſciplinæ ſummã laudẽ ſibi aſpirandum cõſtituens, in Cantianos, indicto bello, magnum exercitũ duxit: ſed tantum abfuit, vt hoſtes ſubita belli mole territi ad manus venerint, vt pacem grandi auri pondere redimere maluẽrint, quàm belli fortunam tentare. Re ita cum Cantianis feliciter cõpoſita, deinde bellũ vertit in Aldinium Auſtralium Saxonum regem nominis occidentalis hoſtem, quem facilè vicit, ac regni Auſtralium Saxonũ potitus eſt. poſtremò domi foriſq; clarus, bonis artibus duntaxat vacans, ac iuſti æquiq; per omnia amans, cùm animadverteret per adminiſtrationẽ publicarum rerum, nõ licere ſibi eſſe quietum, regio honore ſpreto, haud multo pòſt ſecundum Chriſti præceptum crucem ſuam ſuſcepit, ac Chriſtum ipſum ſecutus eſt. Cæterùm antequã id faceret, voluit religionem ſuis fortunis iuuare: quippe vir ſapientiſsimus ducebat viliſsimum ſtultiſsimumq; eſſe, in alterius fidem permittere opes in varios vſus erogãdas, quas ille qui acquiſiuiſſet, poſſet ipſe largiri. Itaque Vuelliæ ædem ædificauit magnifico apparatu, eámq; diuo Andreæ apoſtolo dedicauit, in qua ſedem épiſcopalem collocandam curauit, & eã poſtea multis locupletauit poſſeſsionibus. Floret ibidem memoria noſtra collegiũ ſacerdotum percelebre, in quo cõtinenter viri ſunt bonis moribus, & doctrina clari. Quare mihi neutiq; modico honori duco, quòd abhinc annos quatuordecim, archidiaconus Vuellenſis factus ſim eius collegij vnus, habeámq; in ipſa Vuellenſi diœceſi iuriſdictionem, quæ nos interdum meliores reddit. ſanè cùm mihi laborãdum ſit, vt alij bene viuant, neceſſe habeo eam mihi cum primis legem præſcribere, qua rectoris vita, alij ſuam rectiùs metiri queant. At Vuellia vrbs in ea inſulæ parte quæ ad occidentem ſolem ſpectat, ſita eſt, ad radices montis, quẽ Mendepium vocant, qui inſtar perpetui muri, à ſeptentrione imminet, admodum nutriendo pecori vtilis. Sed vnde aberrauimus, iam revertamur. Extruxit idem princeps & templum Glaſconienſe, cum cœnobio monachorum familiæ diui Benedicti, idémq; prædiis ditauit ampliſsimis. At ipſum cœnobium cùm ſingulari hoſpitalitate, tum monaſticæ vitæ obſeruatione, facilè cunctis præſtat. Eo loci memorauimus ſecundo huius operis volumine, famam eſſe Ioſeph Arimathienſem, qui Chriſtum ſepeliuerat, paruulum ſacellum condidiſſe. Quare arbitror Inam ob eius rei celebritatem, illud ibidem cœnobium poſuiſſe. Officia autem eius regis pietatis plena infinita produntur, & illud in primis, q̃ regnum ſuum Romano pontifici vectigale fecerit, ſingulis argenteis numis, quos denarios vocant, in ſingulas domos impoſitis. Fecit idẽ eius exemplo, vt opinor, ductus Offa Merciorum rex, qui nõ multò poſt id tẽpus regnauit. Fuit is annus ſalutis circitèr DCCXL. Hoc vectigal provt quidam ſcribunt, auxit poſthac Etheluolphus, ſeu Athulphus rex, qui, vt proximo libro demonſtrabitur, totius ferè inſulæ imperium obtinuit. Omnis Anglia hoc tẽpore iſthuc vectigal pietatis & religionis cauſa, Romano põtifici pen- A. S. H. 740.

dit domeſticatim collatum, & numi illi argentei vocantur vulgo denarij diui Petri, quos pontificius quæſtor, quem non inſcienter collectorem nuncupãt, exigit. Nos hanc olim quæſturam aliquot per annos geſsimus, eiuſq; muneris obeundi cauſa, primùm in Angliam venimus. Inas poſtremò regni ſtatum meliùs collocandi percupidus, vt ſuos ad bene beatéq; viuendum inſtitueret, ſanctiſsimas leges cõdidit, quas improba poſteritas paulatim antiquauit. nouiſsimè hortante Ethelburga vxore muliere prudentiſsima, rerum humanarum moleſtia tædióq; affectus, regnum tradidit Ethellardo conſanguineo ſuo viro probo, quem antea fecerat hæredem: quo facto, Romam ſe contulit, ibíque, vt quidam perhibent, monachus effectus, breuì inde óccidit. Ethelburga itidem regina inter monachas, in cœnobio, quod poſitum eſt ad ripam Thameſis fluminis, in pago, quem dicunt Berchyngium, moritur. De Ethellardo nihil habeo dicere memoria dignũ. Succeſsit illi Cuthredus, vir animo ferox. Is multis initio principatus affectus iniuriis à Merciis, bellum illis intulit, fortitérq; vicit, deinde à curis externis quieuit, bono ſemper vſus otio. Per idem tempus extitit virgo Oxonienſis Frideſuida, ducis cuiuſdam, cui nomen fuit Didanus, filia: hanc regulus nomine Algarus amabat, eiq; ſtuprum offerebat, cui & neganti manus intentare conatus eſt. Sed Deus ſceleris vltor adfuit: ſanè cùm puellam fugiẽtem regulus perſequeretur, illa ſe protinus in oppidum recipiente, ei porta clauditur, luménq; oculorum eodem momento adimitur. Verùm mox virgo ſuis precibus Deum Algaro placauit, qui rurſus videre cœpit. Hinc fama eſt, innatam poſtea regibus religionem, vt formidarint in vrbem Oxonium introire. Adeò facilè mens humana ad ſuperſtitionem rapitur. Atqui ſcrupulum hunc memoria noſtra, Henricus octauus de hominum animis exemit, qui bona armatus conſcientia, Oxonium ſine vllo ſuo incommodo, ac totius populi magno cum gaudio ingreſſus eſt. Extat hodie Oxonij cœnobium canonicorum regularium quos dicunt, Frideſuidæ dedicatum. Sed vnde aberrauit oratio, redeat.

Sigibertus regnum deinde obtinet, homo domi crudelis & ſęuus, foris vecors ac ignauus, qui cùm ſuos non libenter audiret conſiliarios, vnum præter alios, nomine Cumbranum, vehementiùs ex animo bene admonentẽ interfecit. Qua re indignati reliqui, facta coniuratione, eum primo imperij anno regno deturbarunt. Tum Sigibertus, vt erat natura timidus, peiora timens, ſeſe in loca ſylueſtria abdidit: ſed malã fortunã perſequentem ne eo quidem pacto avertere potuit. ibi enim à viliſsimo Cumbrani ſeruo, qui porcos paſcebat, trucidatus eſt. In eius locũ principes ſubſtituerũt Cineuolphũ egregiũ adoleſcentẽ, & regia ſtirpe natũ, à Cerdicio decimũquintum. Is vnũ cõmiſit prælium cum Offa Merciorum rege, in quo inferior fuit, non vtiq; magno accepto incõmodo. Dum deinde in otio erat, eiecit in exilium fratrem Sigiberti nomine Cineardũ iuuenem manu promptum, quem ſuſpectum habebat. Ille iniuriæ memor cupiduſq; vlciſcendi, non multo pòſt cum nõ mediocri pditorum hominum manu, clàm in patriã rediit, regémq; in ædibus cuiuſdã nobilis mulieris, cuius conſuetudinẽ habebat, inventũ, de improviſo circunſedit. Cineuolphus ancipiti diſcrimine permotus, primũ fores domus claudi iuſsit, ſperans aut blãdis verbis inimicos delinire, aut maieſtate deterrere. ſed cùm neutrum procedere, & nihil eſſe, quòd confideret ſe ſine certamine evaſurum, animadverte-

verteret, ira deinde percitus, paſsis repentè foribus, in Cineardum qui in primis inſtabat, proſiluit, parúmq; abfuit, quin illum interfecerit. hic dum mortē omnino futuram propè vltus erat, fortiter pugnãs mortem occubuit. Cognito facinore, eius cohors quæ in proximo erat, in percuſſores confeſtim erumpit, renouatóq; certamine, cædem principis vindicare conatur. Dimicatum aliquandiu eſt, his pro vita, illis pro gloria, ſumma ope nitentibus, tandem Cineardus qui iam iam victoriam manu tenebat, præliando cécidit, cuius caſu reliqui perculſi, ad vnum contrucidantur. Britrichus inde rex factus eſt, ordine regum à Cerdicio ſextuſdecimus, vir quietus atque modeſtus, pacíſque quàm belli ſtudioſior, cui propterea Egberti virtus, qui illi poſtea ſucceſſit, valde formidoloſa erat: nam regium genus quod à Cerdicio primùm cœperat, ita id temporis confuſum erat, vt fortiſsimus quiſq; Occidentalium regnum ſibi vindicandum iudicaret, & cum primis Egbertus, qui regio tamen ſanguine ortus erat. Igitur rex, vt ſecuriùs degeret, hunc adoleſcentem in Gallias, in exilium ire iuſsit: id quod ille patienter tulit, perinde quaſi certò ſciens illud ipſum ſibi bono, ſicvt poſtea contigit, fore. Sic Britrichus otium trahebat, cùm prædones aliquot Daci in inſulam delati, ad Humbri oſtium deſcēderunt, ac oram maritimam primò, loca deinde interiora vaſtare, atq; in illis prædari cœperunt. Verùm cùm rex ad primum nuntium, miſiſſet bene magnam armatorum manum, quæ Dacos reditu ad naues prohiberet, illi vbi in ſe vndiq; inſulanos cõcurrentes conſpicati ſunt, relicta præda, ad portum raptim pedem retulerunt, aſcenſiſq; nauigiis, eò vnde venerant, remigrarunt. Sed ea res initium fuit venturi magni deinde mali. Daci etenim cognita ſoli vbertate, haud multo pòſt in inſulam rediere, ac vſq; eò cum Anglis bellarũt, quoad bonam partem occuparunt, provt alius edocebit locus. Britrichus ex- A. S. H. 800.
in anno cùm regnare cœpit ſextodecimo, & ſalutis humanę DCCC, à vita deceſsit: cuius morte audita, Egbertus ex Gallia properè in patriam reverſus, omnium conſenſu rex creatur.

Cæterùm antequam reliqua proſequamur, de ſtatu rerum Scoticarum, qui id temporis erat, exponere libet. Ambercletum regem, de quo in extremo libro tertio meminimus, in bello Pictico interfectũ, ſecuti ſunt Eugenius ſeptimus eius frater, Mordacus Ambercleti filius, Etfinus, viri ſemper domi militiæq; pacis autores, in rebúſq; gerendis valde ſpectati: item Eugenius octauus, Ferguſius tertius, homines in vitiis verſati, ſed ambo tandem digno mactati ſupplicio, hic à ſuis domeſticis, ille à ciuibus: poſtea Soluatius, & Achaius Ethini filius. Is princeps omni laude cumulatus, Saxonum opes quę maiorem in modum in dies ſingulos creſcebant, pertimeſcens, primo quoq; tempore cum Magno Carolo fœdus icit, iis conditionibus, vt ſe mutuò iuuarent. Non ſine Dei numine, id factum prædicãt, quando etiam nunc amicitia inter Scotum & Gallum, inviolata manet, ita vt alter cum altero in perpetuum cõſentiat, id quod etiam ferunt aſsignandum odio inter vicinos ſuis ſemper finibus timentes orto, & idcirco illud vtriſq; in Anglum, & Anglo viciſsim in vtroſq; commune eſſe. Ille item ad Carolum, qui nouas conditurus academias, ad ſe vſq; ab extremis orbis partibus, eruditos viros advocabat, Clemẽtem & Ioannem homines doctiſsimos miſit, per quos Carolus poſtea & Lutetiæ & Ticini bonas artes cunctos mortales docendos curauit. Secutus eſt Cõuallus

ſecundus, Dungallus, & Alpinus. Is bellum à Dungallo in Pictos ſuſceptum fortiter geſsit, ſed ad vltimum infeliciter cum illis congreſſus capitur, nullóque regiæ maieſtatis habito honore, illicò ſecuri percutitur. Cuius rei indignitate Chennethus ſecundus eius filius permotus, bellum protinus renouauit, nec prius ab incœpto negotio deſtitit, quàm Druſchenum hoſtiū regem ceperit, paríq; ſupplicio affecerit: qui ita victoria vſus, pòſt paulum omne ferè Pictorum genus deleuit. Atq; per hunc modum, Scoti regnum in Britannia quale nunc eſt, iampridem obtinuere. Fuit ille annus ſalutis humanę DCCCXL, & Pictorum regni in Britannia, DCCLIII. Quòd ſi quibuſdam Anglicis annalibus credimus, non hunc res Pictica exitum habuit: in illis enim traditur, Pictos non armis, ſed dolis victos, eorum principibus ſpecie humanitatis, ad cœnam vocatis à Scotis, ac ſubitò interfectis. Quod multi fabulę perſimile ducunt, cùm vna omnino cœna non facilè potuiſſet tot abſorbere principes, ac vniuerſum populum. Chennetho ſucceſsit Donaldus frater, quòd Ethus eius filius per ætatem non eſſet vtilis ad Rempublicam gerendam. Is homo quamvis diſſolutus, & ob id poſt ſextum annum, quàm regnare cœperat, vſus ſua manu, interierit, tamen à ſuis fortiter adiutus, in reliquos Pictos arma iam parantes bellum mouit, funditúſq; ſuſtulit. Deinde fiunt reges Conſtantinus, & Ethus. Hunc Gregorius vita pariter atque regno expulit, ſed facinoris infamiam officio delendam iudicans, opes Scoticas mirum in modum adauxit, redacta in poteſtatē Hybernia inſula. Gregorio ſucceſsit Donaldus ſecundus, & Donaldo Conſtantinus tertius, filius Ethi, de quo plura in vita Edouardi regis Angli, dicemus. Sed iam libri finem faciamus.

A. S. H. 840.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIÆ LIBER QVINTVS.

DE PRINCIPIO ſeptem regnorum, atq; de fine qui exin conſecutus eſt, ſex eorundem, id eſt, Cātiani, Meridianorum Saxonum, Orientalium Anglorum, Oriētalium Saxonum, Merciorum, & Northumbrorum, item de bellis inter regulos geſtis, déq; eorum ſeditionibus, ſuperiore libro diximus: nunc autem de incremento Occidentalis regni, & quando ad illud cætera regna adiuncta fuerint, exponendum eſt, quò tandem & regum & rerum ſeries ſimul vbique quadret. Egbertus vir eximia ſpe, ſummæ virtutis, rex Occidentalis à Cerdicio decimus ſeptimus ab omnibus, vti ſuprà demonſtratum eſt, conſalutatus, poteſtate adepta auſpicatiſsimè vti cœpit, ſanè peritiſsimus pugnandi: quippe qui apud Gallos, dum exulauit, militarem artem ſtudioſè didicerat, bellica facinora in primis ſibi obeunda ſtatuit. Itaque Britannos, hoc eſt, Vuallos ſtatim initio principatus domuit, qui adhuc libertatis cupidi, minimam nacti occaſionem ab Anglis crebrò deficiebant, in eóſque quotidie inſultabant, vt qui victis modis omnibus vinci nolebant. Hoc proſperè & celeriter confecto negotio, iam ob famam rei geſtæ, ſumma auctoritate, atque nomine valebat, territabátque finitimos regulos, vtpote qui videbant eum talem eſſe in militari arte, vt iam iam ſuis fortunis imminere animo cernerent.

Ea

Ea res in primis pupugit animũ Bertulphi Merciorum regis viri fortiſsimi. Is enim quãvis probè ſciret periculoſum eſſe, cum viro forti & perito bellãdi, acie confligere, attamen ex altera parte, nõ ignorãs facinus multò gloriosius fore, ſi bene caderet, ſtatuit cum Egberto contendere: itaq; parato maturè exercitu, illi bellum indixit. Non abnuit Occidentalis rex certamẽ, qui impigrè circunductis breui ſpatio copiis hoſtem aggreditur, cõmiſsáq; pugna, dimicatur vtrinq; acriter, ac ancipiti prælio: ad extremũ Mercij itinere et lõgo certamine feſsi, fugere ſenſim cœperunt. Quod Occidentales ſentientes, maiore vi iam repulſos hoſtes inſecuti, ingentem effecerunt cædem. Hãc victoriam Egbertus adeptus, in eam ſpem venit, vt iam ſibi perſuaderet, poſſe ſe facilè finitimos populos ſuperare, quippe quorum res manifeſtè ad caſum inclinatas cernebat: & ante alios decreuit armis invadere Etheluolphũ Cantianum regem, hominẽ in Cãtianis parui vtiq; nominis, minimæq; exiſtimationis. Itaq; cum omni exercitu Cantianum ingreſſus agrũ, diu nemine qui ferè reſiſteret, invento, regionem quaquaverſum depopulatẽ, vicóſq; omnes incendendos diripiendoſq; militibus tradit. Etheluolphus qui parũ ſuis viribus confidebat, ſubitæ rei motu territus, tantum abfuit, ſicvt nonnulli tradunt, vt pugnare ſit auſus, vt etiam ſeſe fugæ dederit, vitámq; inde in exilio egerit. Veruntamẽ alij, cum quibus cõſentio, ſcribũt, cum collecta quamcelerrimè potuit, militum manu, fortiſsimè prælio cum hoſte commiſiſſe, atq; inſigniter dimicantem captum fuiſſe. Verùm vtcũq; res geſta ſit, talem eventum habuit, vt Egbertus vicerit, Cãtianoq; regno ſit potitus. Creſcebãt hoc pacto mirandum in modum Occidentaliũ opes, & finitimis formidoloſiores fiebant, quamobrem faciliùs omnes Egberto parebant. Is igitur vt Merciorum quoq; vires infringeret, Oriẽtales Anglos, quorum amicitiam & ſocietatem renouato fœdere, paulo antè ſibi adiũxerat, hortatus eſt, vt parato exercitu, in Merciam irrumperent. Quod illi partim vt regi ſatisfacerẽt, partim quò vlciſcerentur iniurias ab ipſis Merciis acceptas, quippe qui eorũ fines paucis antè diebus devaſtarant incurſionibus, neutiquam grauatè fecerunt. In ea pugna etſi tumultuaria, Bernulphus rex Mercius primo cõgreſſu cécidit: dein ira & odio ſtimulante, iterum congreſſi, & in certamine Ludicen⁹, qui Bernulpho ſucceſsit, interẽptus eſt. Ita Merciorũ rebus debilitatis, Egbertus iam aperto Marte Vthlacũ, qui Ludiceno ſucceſſerat, adortus cepit, captúmq; ſub iugũ miſit. Tali rerum ſucceſſu Northumbri exterriti, de gradu, vt aiunt, ſubitò deiiciunt: quippe qui maluerunt ſeſe dedere, quàm hoſtilia arma pati, aut experiri. Porrò ij eiectis interfectiſq; regibus ſuis, ac Dacorum iugo excuſſo, domeſticis ſeditionibus barbarorúmq; depopulationibus afflicti, ad Egbertũ legatos de deditione miſere, q̃ oppida, ciues, agros, omniúmq; oppidanorũ fortunas publicas et priuatas illius fidei traderẽt, vt ſe deditos tueretur. Accepit libenter eam deditionem rex Egbertus, ac deditos bene ſperare iuſsit, pollicitus fore, vt nũquam amplius barbarorum iniuriis afficerentur. Sic Northumbrorum nobile regnum ab Occidẽtalibus Saxonibus ad extremum occupatum eſt. Sunt tamen, qui aliter tradant de eiuſmodi regni exitu, perhibentes regem Occidẽtalem bello petiiſſe Ethelbertum, ſiue Adelredum vltimum Northumbrorum regem, euímq; devictũ vnà cum regno, in hoſtis poteſtatem veniſſe. quod nequaquam multum à

vero alienum ducerem, si ratio temporis pateretur: nam, vt superiore libro prodidimus, cõstat post eiectos reges, triginta & amplius annos interceſsiſſe, cùm Egbertus rebus Northumbricis eſt potitus. Per idem quoq; tẽpus, Egbertus Sutthredum Oriẽtalium Saxonum regem, paruo omnino negotio victum, regno spoliauit. Creuerunt per hunc modum, ita ad eum diem, res Occidentalium, adiectis eorum imperio tribus opulentiſsimis regnis, vt illud totum, quod ad occupandam omnem insulam, semper Scotiam excipimus, supererat, id est, regna Merciorum, & Orientalium Anglorum, pro nihilo haberetur, vtpote quod iam viribus vacuum, breui casurum esset, sicvt postea contigit, in Occidentalium potestatem, non secus ac Egbertus sperabat, aut fore arbitrabatur, qui perinde summa iam rerũ quasi potit⁹, partim vt deleto Britannico nomine, sui generis memoria in insula perpetuaretur, partim vt eodem iure, eodémq; nomine, omnis populus censeretur, primus Britanniam, Angliam, & vniuersam gentem Anglos appellauit, idq; edicto sanxit perpetuò mansurum. Post hæc sapiens princeps tãto rerum successu, id quod facilè solet mortalium animos fatigare, nihil elatus, eadem aduersus omnes humanitate, gratia, munificentia, pacisq; ac quietis suorũ studio maximè erat, cùm ecce Daci, otium honestũ patriæ (sic sunt humanæ res sexcentis casibus quocunq; tẽporis puncto obnoxiæ) perturbarũt. Hi parata classe, per mare prædatorũ more, & ad litus Germanici Oceani appulsi in terrã descendunt, prędámq; facere incipiunt. Qua re statim nũtiata, rex paucis secum sumptis militibus, provt in repẽtina fortuna fieri solet, it hostibus obviàm, eósq; nullis ordinibus firmatos prorsus incautè adoritur. Fuit ab initio pugna Anglis aduersa, vrgebat tamen rex militem suũ, cùm fortiter pręliando, tum commemorando, quàm turpissimum foret, eos milites à piratis & latronibus demũ superari, qui reges plures vicissent. Interea Daci vbi cognouerunt ægrè resisti, & haud dubiam hostium lassitudinem esse, tum sese magis concitant, multísq; passim cæsis, Egbertum circũsistunt. Iam nox aduentabat, cùm rex desperata salute, vix ægréq; cum paucis fugiens elabitur. Dacus verò tametsi superiorem se esse sciebat, trepidus tamẽ, ne in terra hostili insidiis circumueniretur, à persequendo destitit. Occidentalis rex ea nocte, cuius præsidio ex periculo mortis euaserat, nequaquam accepto incommodo fractus, cùm diuersi ex suis integri intactiq; de certamine abissent, reliquias exercitus dissipati magno studio colligit, reficitq;: interea etiã orto rumore aduersæ pugnę, multi ad regem captis cõtinuò armis, proficiscebant. parato itaq; satis idoneo exercitu, omnes copias in hostes educit, cõmissóq; iterũ prælio, eos externo certamine defatigatos, sine labore vllo fudit. Pars Dacorũ ibi cęsa, pars ad naues elapsa, vẽto cõfestim se dedit. Post hãc victoriam, Egbertus quem virtutis gloria cum summa laude ad cœlũ extulerat, quippe qui regnum quod paruũ admodũ acceperat, industria sua amplissimum reddidisset, senio iam cõfectus, vita excesſit, anno cùm regnare cœperat XXXVII, salutis humanę DCCCXXXVII. Reliquit filium Etheluolphũ iuuenẽ, qui ei succesſit. Hunc pater, cùm non ignoraret regẽ qui laudẽ mereri vellet, oportere esse fortem, iustum, seuerum, grauem, magnanimũ, liberalem, & beneficũ, à puero ita instituit, vt ea ipsa regia laude omni tempore dignus fuerit: q; præterea à principio religione obligatus est, subdiaco

A. S. H. 837.

natus

natus ordine initiatus: ſed mox Leonis Romani pontificis autoritate, eo ſolutus vinculo, Osburgam electiſsimã puellam vxorem duxit: de quo antequam plura ſcribamus, cõmodùm de origine Dacorum, qui à veteribus etiam Daui vocati ſunt, dicendum duxi. Ii enim ſedibus egreſsi, vſque eò Anglos aliquando latronum ritu, eorum agros ac domos diripiendo, aliàs iure iuſti belli dimicando divexarunt, dum in inſula regno potiti ſint. Sed hæc pòſt loco perappoſito dicentur, nunc de ipſa origine tam feræ quondã gentis differamus.

Gothi Germanicum ſiue Scythicum, non enim de ea re ſcriptores inter ſe conſentiunt, genus hominum ferociſsimum, modò Getæ, modò Daci à priſcis autoribus nuncupati ſunt: ex quibus Strabo libro Geogr. ſeptimo, autor eſt, Getas diſcretis ſedibus diuerſos à Dacis habitaſſe, vt Daci mediterranea loca tenerent, Germaniam verſus, & Iſtri fontibus viciniores, qui olim Daui vocati ſunt: Getæ Pontum verſus propius Orientem eſſent. Igitur Getæ & Daci videntur gens vna fuiſſe, atq; tantùm ſedibus ſeparata: quando, eodem teſte, vtriſq; eadem erat lingua. Iis ab Auguſto pax data eſt, vetitiq; ſunt Danubij limitem tranſcendere: à quibus haud multo pòſt violatis finibus, duo Romani duces primùm, Oppius Sabinus, deinde Domitiano principe, Cornelius Fuſcus ad eam iniuriam vindicandam miſsi, cum omnibus copiis cæſi ſunt. Exegit deinde Traianus princeps eam gentem Romanis finibus, atq; in ſuas ſedes compulſam vehementer afflixit. Poſtea Antoninus cui Caracallæ cognomen fuit, cùm duceret adverſus Parthos exercitum, Dacos quòd parũ quieturi viderentur, ex improviſo adortus, domuit. Et inde Gordianus minor illos res nouas molientes facilè compeſcuit. Maiores deinde eius gentis motus ſecuti ſunt. enimvero Philippo principe, qui primus Romanorum Imperatorum Chriſtianus effectus eſt, plericq; immanſuetarum gentium populi Romani imperij finibus tumultuoſe violatis, Thraciam, Lyſiamq; maximè vexarunt. Quo quidem tempore, aut non multo pòſt, quando iam fata Romani nominis gloriam ad exitum trahebant, eiuſmodi fęces hominum in omnes orbis partes coacto agmine, eruperunt: nam Gothi in Aſiam invaſerunt, Bithynia priùs vaſtata, cum Macedoniæ & bona Thraciæ parte. Hanc demum Barbarorum colluuiem ita evagantem, Claudius ſecundus Romanorũ princeps in Myſia propémodum ad internecionem deleuit, CCC millibus hoſtium cæſis, aut captis. Nec multum vſpiam quieuerunt, ſed poſtea arma mouentes, ab Aureliano trans Danubium, vno pręlio victi ſunt. Atq; ita demum Gothi tot cladibus aliis ex aliis affecti, diu armis abſtinuerunt, donec poſtremò obtinente Orientis imperium Valente, ab Hunnis quoque victi fugatiq; ſunt. Ii etſi Gothi in primis fuiſſe dicuntur, tamen quia nunc à veteribus, vt dictum eſt, Getæ, nunc Daci nominati ſunt, & ſatis omnino conſtat inter illos feros populos, qui Gothorum ductu, Romani imperij fines Philippo principe ingreſsi ſunt, Getas & Dacos potiſsimum fuiſſe. Igitur hos Dacos ſeu Getas tot cladibus affectos, finibus ſuis pulſos, nouas ſedes quæritando, ad vltimum in aquilonalem Germaniæ partem ſeſe contuliſſe, atq; Daciam ex ſe dixiſſe ferunt. Hæc pars in Oceanum inſtar brachij humani extenta Cherroneſi formam habet. At ne Geticum aut Dacicum nomen à Gothico diſiungeretur, inſulam quoq; in Oceano haud longè à Dacia, in Arcton protẽſam, quam fortè aut tunc aut poſtremò occuparunt, Gothiam appellaſſe traduntur. Et

hæc ſimul cum ipſa Cherroneſo, ab eadem gente poſsidetur, quæ obliterato prorſus antiquæ patriæ nomine, vt dictum eſt, ex eius dominatu Dacia nuncupatur. Sanè hanc quondam terram Cimbri, quos C. Marius vicit, tenuere, quam nunquam ferè vna gens coluit: quo factum puto, vt priſcum nomen interierit. Atqui Dacia antiqua Pannoniis vicina hodie Valachia nuncupatur, ex eo, quòd Dacis inde expulſis, & alias ſedes quæritantibus, Romana colonia illuc miſſa eſt: nam Valach lingua eorum, Italicum ſignificat. Valachorum deinde duæ factiones fuere, Dragulæ, & Dani: ſed Dragulæ Danis impares, noſtrorum patrum memoria, Turcas in eam terram induxerunt, qui Danos penè deleuere, quos Ioannes Hunyades, Matthiæ regis Pannoniorum pater, reſtituit, atq; Turcis ereptos ſibi nominiq; Chriſtiano vindicauit. Hinc ergo cognoſcamus licet, qui in præſentia Daci aut Dani ſint, vt ne eos Danos appellemus, qui Cherroneſum Cimbricam habent, cùm illi etiam nũc in ſua Valachia ſint, ſed Dacos, qui patriis ſedibus eiecti, in eam peninſulam ſe ad extremum contulerũt. Quod verum eſſe, vel illud declarat, quòd eius regionis dominus non ſe Danorum, ſed Dacorum regem vocitat, vti ex illius diplomatibus liquidò conſtat. Quare ſcriptores illi dubio procul errant, qui in ſuis hiſtoriis eiuſmodi Oceani accolas Danos pro Dacis ponunt. In hac hæreſi cùm primis eſt Saxo Grammaticus eius gentis recens rerum geſtarum ſcriptor, ſi codex formis excuſus non eſt mendoſus. Quocirca ne nos in eadem erroris naue verſaremur, non libuit tales in hac parte ſequi autores. Sed ad inceptũ redeamus. Hęc itaque gens ferox, quæ Germanicum nunc Oceanum accolit, quæq; trans Iſtrum olim ſedes habuit, cùm domi in dies magis magiſq; multitudine ſuorum premeretur, tandiu Anglos (haud enim Dacia longo Oceani maris intervallo, ab Anglia abeſt) armis diuexauit, donec ſubegerit. Hęc ſummatim de Dacorum origine.

Cæterùm ad Ethelwolphum redeo. Huic viro rebus omnibus apprimè ornato, qui meritò poteſt cum patre cõferri, quem haud dubiè ad humanitatem & iuſtitiam natura genuerat, nihil potius fuit, quàm de ſuo populo continenter optimè mereri, ac æquiſsimos quoſq; rebus agendis ſemper præficere. Cuius rei autores cum primis erant diuus Suitinus, & Adelſtanus, id temporis vitæ ſanctimonia & prudentia celebres, quos rex in intimis habebat. Quare pax & iuſtitia vbiq; florebat, cùm manus ingens Dacorum ex patriis ſedibus profecta, ac prædandi ſtudio iterum per inſulam vagata, multis incommodis inſulanos affecit, quorũ iniurias rex ſumptis neceſſariò armis, à quibus libens ſuapte natura manus abſtinebat, ſatis ferociter eſt ſępius perſecutus. Impia tamen gens atq; huc atq; illuc more ferarum curſitando, ac crudeliter in omnes ſæuitiam exercendo diuerſa loca regni, & præſertim Cantium maximè vaſtauit: ſed eam ingenti præda onuſtam, inſulani poſtremò toto regno expulerunt. Rex ea moleſtia liberatus, haud multo pòſt Romam voti cauſa petiuit, vbi à Leone quarto pontifice benignè acceptus, fecit Romano pontifici eam quoq; inſulę partem, quam Egbertus pater ad regnũ adiunxerat, vectigalem, imitatus Inam, id quod ſuprà memorauimus: legéque ſanciuit, vt qui ex ſuis poſſeſsionibus, triginta denariorum vectigal in ſingulos annos caperent, aut plures domos haberent, pro iis, quas habitarent, ſinguli ſingulos denarios quotannis Romano pontifici, ad diem feſtum Apoſtolorum Petri & Pauli,

vel

vel ſummum, ad vincula Petri, ſoluerent. quam legem quidam, licet falſo, Aluredo eius filio aſsignant. Fuit is annus ſalutis humanæ DCCCXLVII. Idē fertur inſtauraſſe Romæ ſcholam quandam primò ab Offa Merciorum rege conditam, & paulò ante eius adventum in Vrbem, incendio ferè conſumptā. Ipſam autem ſcholam, vbi Romæ Angli duntaxat manebant, boníſq; artibus operam dabāt, eo loci fuiſſe opinor, quo poſtea hoſpitalis domus diuo Thomæ dedicata poſita eſt, ad quam Angli homines receptum habēt. Rex Ethelwolphus moratus eſt Romæ maiorem anni partem: poſtea domum reverſus non modò ſe clementem principem, ſed optimum parentē omnibus ſuis præbuit, vt qui cuncta ad honeſti cultum, modeſtiámq; referebat. Genuit ex Oſburga vxore, filios Ethelbaldum, Ethelbertum, Ethelredum, & Alfredum, ſiue Aluredum, egregiæ indolis & formæ iuuenes, quos bonis artibus imbuendos ſummopere curauit: ſed nihil æquè elaborauit, quàm vt liberales & largi evaderent: ſciebat enim ſapientiſsimus pater, nullum fermè vitium perniciosius auaritia omnibus criminibus implicata, poſſe in principem cadere, quippe qui cùm multis imperet, per multorum fortunas id malum pervadat, neceſſe eſt. Illi igitur ita à patre bonis moribus inſtituti, nō immeritò poſt eius mortem, ſinguli deinceps regnarunt. Cùm Etheluolphus in hac morum vitæq; modeſtia ageret, leui repentè morbo tentatus animam efflauit, anno cùm regnare cœperat, vigeſimo: eius corpus Vintoniam delatum, ibi honorificè ſepelitur. Per idem tempus florebant ſanctitate vitæ virgines Modeuena, apud Hybernos, Achea & Oſitha apud Anglos. At iſta à Dacis morte afficitur, illæ verò nullis fortunæ telis petuntur. Ita Oſitha martyr, & Modeuena atque Achea virgines in diuorum numerum poſthac adſcribuntur. Ethelbaldus fit deinde rex à Cerdicio decimuſnonus, qui tantùm menſibus quinq; regnum obtinuit. nam ſubitò in febrem incidit, ex eaq; mortem obiit: quem ita immatura morte extinctum Ethelbertus ſecutus eſt, vir auo, patre, maioribus ſuis multò digniſsimus. Statim initio eius principatus, manus ingens Dacorum in inſulam irrupit, quæ per agros Cantianos vagata, multis incommodis incolas affecit: quibus haud multo pòſt rex impigrè obviàm factus, non prius à perſequendo deſtitit, quàm multa facta cæde, eos omnes ex inſula exegerit. Dum poſtea princeps hac re bene geſta, maiora in dies ſingulos, ad augendū tranquilli regni ſtatum, animo agitat, vix quinto anno cùm regnare cœperat, completo, moritur. Ethelredus deinde Ethelberti frater à Cerdicio vigeſimus alter rex creatur, vir domi placidus atq; humanus, qui fama & gratia quadam, omnes ad amicitiam benevolentiámq; alliciebat, foris verò non item: nam militaris diſciplinæ ſciens, nihil non ſeuerius agebat: atq; ita tam pace quàm bello clarus fuit, licet ei negatum fuerit, aut diu in vita manere, aut in otio eſſe: vixit enim ſex duntaxat annos, & toto ferè eo temporis ſpatio, continuis bellorum fluctibus agitatus eſt. A. S. H. 847.

Quippe Daci qui inſulæ vbertate iampridem cognita, ſæpius ingentē prædam inde exportarant, modò inſidiis, modò aperto Marte, adnitebantur vires Anglorum ita infirmare, vt tandem aliquando imperium in inſula obtinerent, quare quotidie factis paſsim prælijs, inſulæ ſtatum turbabant. Cum iſtis Ethelredus collatis ſignis ſæpe conflixit, varia licet fortuna. Quapropter Daci victoriam animo concipientes, cùm viderent nihil eſſe, quòd amplius tu-

multuantium more, rem tentarent, dein instructa acie insulam invadendã statuerunt. Itaq; non multo pòst Iuarus eorum rex cum ingenti classe adfuit, delatus in Humbri ostium, qui de summa rerum certare affectãs, hostiliter agrum ingressus est. Interea rex nihilo segnius eò quò hostem advenisse audierat, adproperauit, ac vbi in conspectũ venerat, suos in aciẽ eduxit, quos ad hunc modum instruxit: In siniſtro cornu, partem equitũ cum omnibus auxiliariis, quibus Aluredũ minorẽ natu fratrem, virũ singulari virtute præfecit: cuius ad nutum centuriones singulos paratos voluit, in dextero verò cornu, alterã partẽ equitum cum bene magno sagittariorũ numero, & peditum flore, locauit, vbi ipse erat. Dum ita Anglicus exercitus ad pugnam se expedit, Daci in quibus non minus animi atq; rei gerendæ studij inerat, iã paratis antea ordinibus appropinquãt, ac signo ad vnũ temporis punctũ vtrinq; dato, concurritur acriter, variéq; pugnatur. Sed Angli cùm vidissent hostes infestis pilis quãta maximè potuissent vi procurrisse, & animadvertissent, non occurri posse à se æqua cõditione, tũ vt vsu periti ac superioribus pugnis exercitati sensim se repressérunt, & ad medium ferè spatiũ constiterũt, vt non consumptis viribus appropinquarent, & interea hosticus ille furor aliquãtulum refrigeret. Ita paruo intermisso temporis spatio, ac rursus revocato cursu, celeriter in hostes pergũt. Neq; Daci huic rei defuerunt, qui & impetum Anglorum tulerũt, & ordines conseruauerunt, ac vniuersi strictis gladiis procurrerunt, omnísq; multitudo sagittariorũ se profudit. quorum vim Anglus non tulit, sed paulùm loco motus cesit, iámq; fugã meditari cœpit. Id vbi rex animadvertit, equites omnes ad excipiendum illum conatum convertit. Daci nihil loco excedentes, cursum aliquantulum repressérunt. hoc idem iam adventante nocte, Angli fecerunt: quod vtrisque gratissimum fuit, nam à mane ad vesperum, pugnatum erat, & nox prælium iam in siniſtro cornu, quò se multo labore fatigati contulerant, dirimere cœperat, atq; corpora interfectorum vbiq; iacentia pugnam vtrobiq; maximè impediebant. Igitur facilè ab vtraque parte receptui signum datum est, & illud Anglis peropportunum, qui adeò ægrè resistebant, vt iam iam fama esset, eos esse victos, ita, vt nihil propius factũ fuerit, quàm vt Northumbri hortantibus Merciis deficerent. Ea nocte Daci admodum soliciti, nimirũ quibus satis cognitũ erat, oportere in terra hostili aut mori aut vincere, corpora cibo curãt, congestúsq; in vnum demortuorũ cadaueribus, ac vulneratis simul curatis, sese vicissim quieti dant. Angli verò qui eo die penè superati fuerant, noua subsidia parant, concurrentibus continenter vndiq; multis mortalibus ad auxilium ferendũ suis: & ita postridie iam albescente cœlo, cùm recentes atq; integri multi defessis succesissent, magnis animis sese ad pugnam expediunt, quam hostes, tametsi externo prælio fatigati, nullísq; suorũ viribus aucti, haudquaquam retardarunt. Certamine itaq; iterum renouato, parum admodum æqua conditione pugnatum est: nam Iuari interitus, qui inter primos præliantes statim confossus cécidit, ita Dacorum animos terruit, vt eveſtigio se in fugam contulerint: ex quibus, antequam in tutum se reciperent, bene multi trucidati sunt: postquam autem locum castris idoneũ ceperunt, protinus Agnerum & Hubonem fratres, quorum suprà mentionem fecimus, sibi duces constituerunt, qui miro statim studio exercitum reparare nituntur. Cum his non consentiunt, quæ à Saxone Grammatico produntur,

qui

qui ſcribit Iuarum, vbi vidiſſet leonis pellem non pervenire quò volebat, vulpinam aſſuiſſe: hoc eſt, viribus ſuis non ſatis fidentem, fraude petiſſe hoſtem. Porrò, vt idem ait, Iuarus conciliata cum Anglo pace, tantum arui ab eo impetrauit, quantum equino poſſet circundare tergo, & illo in minutiſsimas corrigias ſecto, amplum vrbi condendæ locū occupauit: qui deinde renouato bello, rerum hoc pacto potitus eſt: ſed biennio pòſt, relicto Agnero inſulæ præſidio, domum ob rerum nouarum motus redire, neceſſe habuit. Non ponit Saxo nomen vrbis ab Iuaro ſubitò ædificatæ. Aſt ab iſto artificio videtur traxiſſe nomē oppidum, quod Dongcaſtrum vocatur: nam thong, Anglicè corrigia dicitur, & th pro d Angli vtuntur, vt inde Dongcaſtrum ſit nomen compoſitum: ſic auguremur licet. Sed ad rem revertamur. At Ethelredus tametſi magna potitus victoria, nihil tamen hoſtium vires aſpernatus, reliqui negotij gerendi nullam dimittebat facultatem, quòd intelligeret ingentem hominum multitudinem in inſulam continenter accurrere ſuis ſubſidio, quæ haud inde multo pòſt adfuit. Daci decimoquinto die, poſt acceptā cladem, refecto exercitu, cum Anglis congreſsi haud dubia ſpe, ita illos fuderunt, fugarúntq; vt parum abfuerit, quin ille vltimus iis dies conferendi ſigna cum Dacis fuiſſet. Victor deinde exercitus ad prædam faciendam converſus, latè omnia vaſtare cœpit: qui cùm liberè nimis percurreret hoſtium agros, nec opinans incidit in inſidias, quas Ethelredus illi ſic furenti, coactis in vnum ex curſu ſuis, fecerat. Ibi non mediocris ab Anglis Dacorum fugientiū ſtrages eſt edita, haudquaquam tamen incruento milite, inter quos & ipſe Ethelredus vulnus accepit, cuius cruciatu intolerabili afflictus, breui pòſt occidit. Fuit ille annus cùm regnare cœpit Ethelredus, ſextus: qui rerum geſtarum fama adeò nomen ſuum celebrauit, vt immatura morte nihil damni feciſſe viſus ſit, cùm præſertim Aluredo fratri virtutis ſplendore pari, negotiū ſuſcipiendæ curæ regni moriens mandarit, quem iampridem hæredem fecerat.

Aluredus rerum potitus, primo quoq; tempore, voti cauſa, Romam profectus eſt, vbi regiæ coronæ honore ab Hadriano ſecundo Romano pontifice rurſus honeſtatur. qui fuit annus ſalutis DCCCLXII. Quocirca quadrare non poteſt, vt à Leone quarto id decoris ſuſceperit, ſicvt quidam rationi temporis altè indormientes falſò prodiderunt. Non quieuerūt interim Daci, qui primùm Merciam ingreſsi, Bertulphum regem imperio ſpoliarunt: ſed non multo pòſt à Burthredo inde expulſi fuere, quem etiam paruo pòſt tempore, regno deiecerunt, & Mercia potiti Ceouolphū, provt ſuperiore libro abundè memoraui, eius regionis regem fecerunt: deinde Northumbros adorti, intra Eboracū metu incluſos ſuperarūt, vrbémq; captam diripuerunt. Quibus rebus proſperè geſtis, elati orientales poſtremò Anglos vicerunt, interfecto Edmundo illorum rege, viro ſanctiſsimo: ac iis ita ſuperatis Guthormum vnum ex ſuis ducibus regem conſtituerunt: cui poſtea ſucceſsit Ericus etiam Dacus, quem crudeliter dominantem ipſi Angli ad vltimum occiderunt. Sic Daci per id tempus, Merciam tenebant, ſimúlq; Anglis orientalibus imperabant, totis viribus intenti, quomodo occidentales opprimerent, quorum opes ita creſcere, magnopere dolebant. Erat Aluredus tā rebus externis laudandus, quàm domeſticis inſtitutis admirandus, item ſummo ingenio, ſummáq; prudentia, cui ab initio principatus, omnia difficilima fuerunt, deinceps verò A. S. H. 862.

omnia plena laboris, cæterùm felicissima. Tot virtutes optimo principi inviderunt cum primis Daci, conatiq; sunt eum quamprimum opprimere: cùm enim ille aliquando esset in villa, quam in Londinensi agro habebat, ibiq; animi gratia, interdū in venatione foret, Daci qui Londini morabantur, certiores facti datam esse occasionē perdendi inimici, subitò illuc cum bene magna armatorū manu advolant, ac de improviso regem villæ parietibus includunt. Re subita perterriti milites Angli, qui admodum pauci erant, persuadere regi conantur, vt dum ipsi erumpunt, fuga sibi consulat. Ille autem existimans id, vt indecorū minimeq; dignum maiestate regia, sibi crimini datū iri, occurrendum periculo deliberat, atque factus irruentibus obviàm fortiter pugnat: sed vbi videt, se ac suos à multitudine hostium circumveniri, tum demum, etsi inuitus, necessariò sese in fugam confert, non tamē latebras quærit, verùm vt bonus imperator in præsentia hostili rabie à tergo omissa, exercitū quamcelerrimè potest, vndecunq; conflat, fitq; Dacis obviàm, qui nuntiato hostiū cōcursu, non ausi in mediū procedere, sese Londinum receperunt, regisq; vires maximè formidantes, per legatos de pace agere cœperūt. Pacis autem conditiones erant, vt res occidentales nullo vnquam tempore posthac infestas excursionibus latrociniisve redderent, ac pacti seruandi causa, obsides darēt. Sunt qui scribant, pacis leges in primis fuisse, vt Daci de insula exirent, nunquam amplius redituri, id quod tam à vero est alienum, quàm à facto fuit: quia illi iam latè dominantes, nisi extrema vi adacti, quæ nondum existebat, illud prorsus facturi non erant. Has conditiones rex minimè respuit, quippe qui præ bono otio, iam bellum oderat, quò vbi ab armis esset cessatum, posset patriam literis, quę per id tempus adhuc raræ erant, decorare, legibusq; firmare. Igitur acceptis obsidibus, fœdus cum hostibus ferire voluit non inuitus, tametsi breui tempore duraturum: nam Daci qui religionem & fidem præ suo commodo postponendam ducebant, statim pòst Londino se mouentes, maximis itineribus Exoniam proficiscuntur, vrbémq; per vim capiunt. Est autem Exonia vrbs Deuoniæ comitatus, loco præcelso ad Occidentem versus posita, abluiturq; flumine Exi, à quo nomen habet, distátq; à mari circiter millia passuum tria. At vbi Aluredus scelus resciuit, subitò pro violato fœdere, obsidibus merita pœna affectis, in hostes vadit. Non expectauit Dacus, dum rex accederet, qui siue vt eum pòst sequentem defatigaret, siue re vera timore perculsus, relicta Exonia, Londinū versus properè regressus, ad Chipenhanū, qui est pagus proximus Bristolliū, ad decem & septem passuū millia, castra posuit, ibiq; circunducto vallo se muniuit. Bristolliū enim oppidum ad Sabrinæ æstuaria in Occidentē versus positū, alluitur Hauino fluuio, per quē minora nauigia ad illud commeant. Qua re cognita, rex de via haud multo pòst divertit, castrisq; propter hostē factis, eum ad certamen provocare convitiis, probrisq; nititur. Daci quibus satis constabat, aut pugnandū, aut moriendū esse, neutiquā contati ad pugnam se expediūt. Clamatum vtrinq; ad arma, vt arma quisq; caperet. Sine signo in præliū ruére Angli, etsi inordinati, pauciorésq; numero erāt, ac tāto animorum impetu in hostem primùm irruperūt, vt ipsa audacia maiorem illum in modū terrerent, deinde rari in confertos illati, cùm paucitas parum tuta esset, respicere alij alios, & vndique pulsi coire in orbem cœperunt. Quod quamvis optimū fuerit consiliū, tamē vrgentibus vndiq; Dacis, adeo

in

in arctũ compulſi ſunt, vt vix mouendis armis ſatis ſpatij eſſet: ita tamẽ in globum coacti, multos ex Dacis trucidarũt. In iis Hubo Agneri frater, ac plerique alij nobiles duces fuerunt. Poſtremò Angli, qui corona hoſtiũ cincti, ad multũ dici ex omni parte cædebant, eruptione facta, in caſtra ſe retulerũt. Fuit eo prælio ita æquo Marte pugnatũ, vt neutra pars cognorit, qui victi, aut victores evaſerint. Poſtea curarunt vulneratos, cæſoſque ſepulturæ dederunt. Daci in primis corpus Hubonis magna pompa humarũt. Quo facto, inceptũ iter ire pergentes, Abyndoniam, qui pagus eſt ad Thameſim ſitus, & à Londino diſtat circiter milliaria XLV, pervenerũt, ibique caſtra fecerunt: quò etiã Angli breui pòſt adfuerũt, caſtraque prope hoſtes metati ſunt. Interim fama quaquaverſum divulgarat, Aluredũ eſſe à Dacis profligatũ, propterea quòd dimiſſo ſenſim prælio, ſuos in caſtra reduxiſſet. Quæ res illi bono fuit: nam multi mortales opem ferentes ad regẽ ſuum concurrerũt. Aluredus poſtridie illius diei, quàm eò pervenerat, copias ſuas ſatis auctas in aciẽ eduxit: nec hoſtes extraxerunt pugnam, quam acriter cœptam viriliter tolerarunt, coactoque ſimul exercitu, nunquam aliàs tantis ferè copiis, tantis animis dimicarunt: quippe tanto irarũ certamine geſta res eſt, vt ab neutra parte emiſſa ſint tela: gladiis pugna cœpit, & acerrimè commiſſa, quæ adeò anceps fuit, vt non cum Dacis ſæpe antea fuſis, fugatis, atque etiã victis, ſed cum aliqua noua gente videretur dimicatio eſſe. Nihil ab vlla parte parabatur fugæ, adeò ad vltimũ laboris, & periculi ventũ eſt, vt equites vtrinque emiſſis equis, pedeſtrem inter ſe pugnã pugnarent: iam cruor vbique exvndabat, corporaque cadentiũ paſsim ſtrata æquo ſemper prælio pugnantes impediebant, cùm nox eos oppreſsit, quæ demum glorioſius nunquã poſt homines natos, certamen diremit. In quam verò partem ſe victoria inclinarit, penitus incertum eſt, ita pari conditione eſt certatũ. Pari deinde periculi gloriæque evẽto, ſepties eo ipſo anno, inter Anglos & Dacos armis dimicatũ tradunt, & ad extremum, cùm vires vtrinque ſatis debilitatæ forent, facilè ad pactionem ventum eſſe, & inter eos pacem conveniſſe, his conditionibus, vt Daci manus ab armis abſtinerent, nullum Anglis bellum inferrent, aut inſidias tenderent, néve nouos milites ex Dacia in inſulam advocarent. Sunt, qui ſcribant, Dacos ex eo fœdere cunctos in patriã remigraſſe: quod ſicvti parum fideliter ab illis proditum, ita ab iſtis minimè factum eſt. Fuit is annus quintus, cùm Aluredus regnare cœpit: quo quidem anno ipſi Daci, vt ſæpe ſolebant, Londini hybernarunt.

Nunc autem de adventu Rollonis in Angliam, & inde in Galliam, à quo duces Normanorum originem habuerunt, qui & ipſam Angliam tenuerunt, dicendũ eſt, vt hiſtoria ſuo ordine procedat. Rollo itaque homo Dacus, anno ſalutis humanæ circiter DCCCLXXXVII, cum multitudine iuuenũ nouas ſedes quærentium, in Angliam venit, vt ſeſe ad ſuos adiungeret, iunctiſque copiis, genus nomẽque Anglicum deleret, verũ cùm ſuos Dacos, iam longo bello feſſos, in fœdere eſſe cum Anglis accepiſſet, illud iniquo animo tulit: qui tamen nequaquam ab armis abſtinendum ratus, ad laceſſendum hoſtem prælio, erupit in agros, omnia ferro igneque devaſtãs. Incidit ex ea re nonnihil terroris atque moleſtiæ regi Aluredo, qui iam pauliſper ab armis ceſſare ſperabat, ſed exiſtimans in noui hoſtis adventu, nullã rem celeritate tutiorem, confeſtim ire obviàm illius cœptis, atque obſiſtere parat. Itaque commiſſa pugna, A. S. H. 887.

multi vtrinq; mortales desiderati sunt, sed maior omnino Dacis iactura fuit. Post hæc, cùm Rollo fortè somno raperetur, velvti accidere solet corporibus fessis, ferunt eum visum esse sibi videre examen apium supra se, atque exercitum suum volitare, magnoq; clamore transmittere mare, & continentem petere, ibiq; congregatas varios arborum flores depascere, atque inde litus Gallici Oceani peragrare, collectosq; flores in vnum congerere locum: ac ipsum statim experrectum cœpisse huiusmodi rem secum sæpe reputare, locoq; præsagij habere, quasi certò scientem sibi futuram felicitatem requietémque laborum in Gallia portendi. Immò sunt, qui rem aliter narrent, tradentes eum somniasse se elephantiasi subitò correptum, & fonte cuiusdã montis lautum, fuisse sanatum, ascendisséque postea incolumem in eius montis verticem. Quod sanè somnium ita quidam coniector interpretatus dicitur, vt elephantiasis esset vana deorum religio, qua ille tenebatur: & fons baptismatis aqua, in qua ablutus optati deniq; compos fieret: atque sic ad montis verticem, hoc est, ad summam gloriam postremò aspiraret. Hinc igitur Rollo bonæ plenus spei, & minus inimico in Christianos homines animo, quòd somnium in rem suam maximè fore sperabat, velis in altum datis, in Galliam transmisit, in cáque primò Celticæ partem populando occupauit, quæ ad litus Oceani Gallici, citra Sequanam flumen, pertinet: deinde nactus Sequanæ commoditatem, vsque Rothomagum adverso flumine pervenit, vrbémq; oppugnare aggressus est, quam ciues ad extremum, cùm auxilia frustra diu expectassent, sibi rebúsque suis timentes, vltrò tradiderunt. Hanc vrbem, teste Cæsare, olim Aulerci tenuerunt. Potitus ea vrbe Rollo, ad finitima loca occupanda animum intendit, ratus huic rei maturandæ maximè conducere, quòd tres fluuij nauigabiles, Sequana, Ligeris, & Garumna, sibi vsui esse possent. Itaque comparato quammaximo potuit exercitu, instructáque classe, pars per Ligerim amnem, pars itinere terrestri profecti, omnem Galliam ingenti terrore ac cæde complent. Rollo ad vexãdos hoc pacto hostes, maiore in dies singulos coacto numero ex finitimis, qui ad ipsum confugiebant, quacunq; armatos dimittit. Omnes vici atq; omnia ædificia, quæ quisq; conspexerat, incendebantur, prædáq; ex omnibus locis abigebatur, cùm Carolus Galliæ rex cognomẽto Simplex, vir certè integritate vitæ, non item militaris disciplinæ gloria prçstãs, ratus se posse ferum hostis animum potius bonis monitis, quàm armis mitigare, misit legatos à Rollone trium mensium inducias petitum. Quæ res quoniã Daco itidem peropportuna erat, quippe qui militem suum à tantis laboribus reficere cupiebat, neutiquam negata. Itaque pactæ sunt in trîs menses inducię cum Gallo, quæ statim vt exiuerunt, Rollo copiis in aciem eductis, Carnutes armis invadit, ad eorúmque oppidum oppugnandum aggreditur: quod vbi obsidione cinxit, Ricardus Burgundionum (ij quondam Sequani appellati sunt) dux cum magna militũ manu, obsessis auxilio venit, ilicoq; hostes adoritur. Qua re ab oppidanis cognita, collectis animorum viribus, omnes, præcedente loco signiferi, antistite, & ferente tunicam interiorem, quam ferunt virginis Mariæ fuisse, atque diuinam opem implorante, in hostes erumpunt. Non sustinuit irrumpentium impetum Dacus, qui non sine magna suorum strage, fugatus ad locum haud procul confugit, ibíque ira & furore accensus, suos quamcelerrimè potuit, cursu dissipatos coëgit, ac mox in omnes

partes

partes erumpens militibus imperauit, omnia hoſtiū loca diuexarent. Illi partim ſpe prædæ, partim odio exagitati, rapiendo, cædendóq; truculentiſsimè miſeros Gallos lacerabant, neq; ætati, neq; ſexui parcẽtes, quin deorū templa, priuatáſq; domos crudeliſsimè inflammabant. Hoc pacto barbari diuina humanáq; fœdabant. Contrà interim Franci regem ſuū vituperabant, quòd tardus & iners eſſet, atq; vim vi repellendã minimè omniū curaret: cùm ipſe Carolus, qui longè magis Dei optimi maximi auxilio, q̃ armis confidebat, quippe videbat plus nimio hoſtium vires creuiſſe, quàm vt tutò iis reſiſtere poſſet, vehementer ſtudens feram & moribus & natura gentem ad perceptionẽ veritatis trahere, ac ad ſuam amicitiã adiungere, legatos iterum ad Rollonẽ miſit, qui eum ad Chriſtianam pietatem hortarentur, diceréntq;, ſi fide integra eam amplecteretur, ſe eſſe illi filiam, nomine Aegidiã, forma ſimiliter ac moribus ornatam, cum grandi dote in matrimoniū daturũ. Fuit princeps legationis Francio Rothomagenſis epiſcopus, homo Rolloni notus atq; acceptus. Quocirca ille qui iam continuis bellorum motibus defatigari, & Gallorū conſuetudine mitioris ingenij eſſe cœperat, libentius legatos audiuit, ab eíſque propoſita cum ſuis communicauit. Placuit omnibus non aſpernari conditiones pacis: ſed legatis non aliud datum reſponſum, niſi Rollonem cupere cum rege Carolo colloqui. Legati properè ad regẽ reverſi, legationem renuntiant. Quare habito maturè concilio, Carolus demum cum Rollone congreſſus, ei filiam locauit, ſimúlq; dedit filiæ dotis nomine, eam Celticæ partem, quæ id temporis Neuſtria fuit, ad citeriorémq; Britanniam pertinebat. Hanc terram Rollo receptam Northmaniã dixit, quòd eam homines à ſeptentrione profecti occupaſſent: porrò North Dacorū lingua, ſeptẽtrio eſt, Man verò homo. Sed ita vſu poſtea venit, vt omiſſa t litera, cũ h aſpiratione, ſoni dulcioris gratia, Normania vocitata ſit. Hæc ex Normanicis ſcriptoribus, quàm accuratè, ſed neſcio quàm verè, quia cum iis non conſentiunt reliqui hiſtorici, magis ad fidem ſcribentes: quãdo ſatis conſtat Normanos ante Rollonis in Gallias acceſſum, Gotthofredo & Sigifredo regibus, in eam regionẽ vnà cum Dacis penetraſſe, & poſtremò facta pace, à Carolo Craſſo Neuſtriæ partem incolendã accepiſſe. Quare tradunt Rollonẽ ſe cum ſuis Normanis iunxiſſe, ac ſedes ibidem firmaſſe, Carolo Simplice Francis imperante: at neq; Aegidiã filiam Simplicis fuiſſe, ſed Lotharij regis, quam ipſe Craſſus Gotthofredo Normanorū regi collocauit. Quæ nempe res errorem præbuit, vt ſcriptores illi ſuſpicati ſint eam nupſiſſe Rolloni, quem palàm eſt duxiſſe in matrimonium Opem Berengarij Bellouacorum comitis filiam. Iſta admonẽda duxi, vt meo vterer inſtituto, qui pollicitus ſum, hiſtoriam multò ſynceriſsimam texere, & idcirco libuit ſcriptorum opiniones appoſitè repetere, vt legentes in rebus quamvis ob̃ſcuris, minus ambigerent. Sed revertamus rurſus eõdem. Rollo ita in hoſtili terra rerum potitus, iam minus mortalibus infeſtus erat. Quid, quòd tam humanus breui quàm pius effectus, vt religionis nequaquam abhorrẽs, vltrò à Francione epiſcopo Rothomagenſiũ ſit baptizatus, ac Robertus appellatus, à Roberto Pictonũ comite, quem recepti ab ſe ſacri teſtem adhibuerat? Sunt qui ſcribant, Normanos iuſſos eſſe annuũ vectigal pendere Francorum regibus, vt Neuſtriæ dominis, ne terra bello quæſita diceret, ſed Caroli cõceſſu adepta. Is igitur Rollo primus fuit Normanorū dux, à quo alij duces

Normani originem habuerũt, vnde poſtremò Gulielmus nothus dux ortus eſt, qui, vt appoſitus deinceps demonſtrabit locus, regnum Angliæ obtinuit. Rollonem poſtea ſenio confectum, vitáq; priuatum, Gulielmus filius ex Ope genitus ſecutus eſt, de quo alibi commodùm dicemus. Ad Aluredum redeo.

Erant in fœdere Daci, vt dictum eſt, cum Anglis, cùm violata fide, Aluredi equites qui circa fines regni ſtatiua habebant, ſubitò adorti imprudentes ad vnum interfecerunt. Rex rei indignatione motus, hoſtem vſque Exoniã perſecutus eſt: ſed quia ille primo impetu vrbem ingreſſus, ſe ad reſiſtendum parabat, incœpto negotio ſuperſedendum ratus, iterũ hoſti acceptis obſidibus, pacẽ dedit, vt magis adverſæ fortunę hoc pacto tãtiſper reſiſteret, donec reſpiraret, quàm quòd illius cognitæ perfidiæ fidem haberet. Sed Dacus ne ad pũctum quidem temporis, poſt ictum fœdus, vt pacis hoſtis, quieuit. Tum rex continuis bellorum motibus malè acceptus, cùm arcere hoſtem nequiret, nouos militum delectus paſsim haberi iuſsit, ipſe interim animo fracto afflictóq; ſeſe in paluſtria loca Somerſeti comitatus cum paucis ſuorum recepit: hic magnis ſolicitudinum ſcrupulis preſſus, dum opem Deum poſcebat, ac quid cõſilij capiendum foret, ſedulò agitabat, aliquot dies per dubitationem conſumpſerat, cùm ecce tibi, obvium habuit hominẽ admodum inopem, ſicvt præ ſe ferebat, qui fruſtũ panis ſuppliciter petiit, cui rex libens dedit: at poſtero die, quàm id muneris dederat, per quietem vidit diuum Cuthebertũ atteſtantem ſe pauperem illum eſſe, cui panem dediſſet, ac iubentem vt bono animo eſſet. His auditis, Aluredus valde recreatus, confeſtim ad ſuos milites redit, ac multis magníſq; præſidiis vndiq; concurrentibus, ſatis munitus, de integro bellũ ſuſcepit. Sic pius princeps tot miſeriis paulo antè coopertus, quibus haud dubiè breuì corrumpendus erat, velvt ex alto in portum delatus, repentè eſt in priſtinum ſtatum reſtitutus. Itaque magno ſtudio exercitum cogit, ciuitates quæ defecerant, aut formidine, aut oſtentando præmia, recuperat: communit oppida: arma, tela, aliáq; quæ ad bellum gerendum neceſſaria videbantur, parat: claſſem reficit, & opportunis locis locat, cùm ad arcẽdam Dacorũ multitudinem in inſulam continuato curſu venientem, tum ad prohibendum eos reditu, qui iam veniſſent: at interim præſenti magnóque animo, famulari veſte in hoſtiũ caſtra ſe immittit, tempus ad invadendum idoneum explorat, poſtea illos palantes magna vi aggreditur. Daci primò tanquam vagantes nonnullo incommodo afficiuntur, ſed paulatim deinde ſeſe colligentes tantum aberat, vt hoſtem formidarent, vt etiam pugnam vbivis locorũ minimè defugerent. Eſt ita terra maríq; varia ſæpius inter eos fortuna belligeratum, cùm demum Roceſtria, Londino, & Ceſtria Dacorum obſidione leuatis, Anglus tum terreſtri, tum nauali certamine ita hoſtes afflixit, vt ex illis, qui ex cæde evolarunt, alij vnde venerant, remigrarint, alij vitandæ mortis cauſa, Chriſtiani facti ſint. In iis fuit Gormo eorum rex, quem Aluredus loco filij amore complexus, Northumbris præfecit. Sunt, qui ſcribant, eum etiam à rege donatum fuiſſe provincia Orientalium Anglorum: ſed illi haud dubiè errore ducti, propterea quòd Ericus natione Dacus, id temporis Orientalibus Anglis imperabat, quem poſtea Edouardus regno expulit, id falſo prodiderũt. Is Gormo patria feritate inſignis, duodecim annos crudeliter Northumbros rexit, quem inde filius nomine Sithricus, & nepotes ſecuti ſunt, quos

Adel-

Adelſtanus, vti paulo pòſt dicetur, dominatu priuauit. At Aluredus per idem tempus, devicto Ceuolpho rege, Merciorum regni potitus eſt, qui ita maximis demum bellis atq; laboribus perfunctus, primùm de Chriſtiana religione, deinde de liberalium omnium artium diſciplinis, poſtremò de Republica, boniſq; hominũ moribus bene mereri maximè ſtuduit: enimverò memor diuini oraculi, ſibi qui omni bona ſpe lapſus iam deſperabat, à diuo Cutheberto editi, ſicvt ſuprà memoraui, multis donariis templum quod Ceſtriæ erat, vbi reliquiæ ipſius Cutheberti aſſeruabantur, ornauit, auxitq; loci epiſcopũ poſſeſſionibus, cui dedit comitatum Dunelmenſem, qui inter Tinam & Theſin flumina intereſt, vt eum regio obtineret, poſſideret, adminiſtraret imperio, iu réq;. Siquidem id temporis circiter annum ſalutis D C C C L X X X I I I, Lindiſarne inſula à barbaris devaſtata, in hoc oppidum quod proximũ Dunelmo eſt, ad ſex paſſuum millia, ſedes epiſcopalis translata eſt, atq; inde quadrageſimo ſecundo pòſt anno, Dunelmum vnà cum corpore Cutheberti poſtremò traducitur, qui fuit annus C C L X X X V, cum eam ſedem Aidanus in Lindiſarne primùm poſuerat. Dunelmum autem vrbs eſt maritima, ſpectátq; ad aquilonem, quã Vuerus fluuius attingit. Is amnis mille circiter paſſus, ab ipſa vrbe loco præcipiti alueum habet admodum ſaxoſum, ſic, vt ſaxa vtrinq; ingentia extent, quæ non teguntur aqua, niſi cùm ex imbribus flumen redvndarit. Sed eodem loci, mirum dictu, accidit, vt ſi aqua imponatur ſuper ea ſaxa, parúmq; miſceatur, ſtatim fiat ſalſa, quæ antea dulciſsima fuerat, id quod alibi toto fluminis alueo, non accidit. Cæterùm illud fieri videtur, aut quòd talis ſit eorum lapidum natura, vel cruſta ſole ventóve advſta, ſalis ſaporẽ gignat. Nunc ad rem redeo. Aluredus præterea condidit tria cœnobia apparatu magnifico, vnum Vintoniæ, quod nouũ monaſterium nuncupatur: alterũ in pago, quem dicunt Shaftisburiam, diœceſis Sarisberienſis, & illud voluit monacharũ eſſe, quibus præfecit filiam nomine Ethelgeram ſiue Elginam: tertium verò eo loci, quo variis anxius curis à diuo Cutheberto bene ſperare iuſſus fuerat, & cœnobium illud monachis familiæ diui Benedicti donauit, atq; vnà cum aliis duobus, ditauit magnis poſſeſſionibus. Eſt locus iſte paululum editus ad formam inſulę, intra magnam paludem, quæ æſtate ſiccatur, ſitus, & ad orientem ſolem: alluitur fluuio nomine Tano, qui marinum æſtum creſcente mari accipiens, vſq; ad eum locum ſalſas habet aquas: olim dicta eſt inſula Ethelingea, nunc vocatur Athelnea, abéſtq; à Tantonia oppido, circiter millia paſſuum quinq;. Eſt autem Tantonia celebre oppidum ad Occidentẽ, in extrema parte comitatus Somerſeti ſitum, quod Tanus fluuius, qui fontem habet vltra ad duodecim milliaria, alluit, à quo Tantonia ipſa videtur nomen inveniſſe. Fuit is annus, cùm Aluredus hęc pia fecit opera, poſt alterum & vigeſimum, quàm regnare cœperat, & humanæ ſalutis D C C C X C I I I.

A. S. H. 883.

A. S. H. 893.

Dedit Aluredus iam viginti natus annos operam literis, atq; ita doctus evaſit breui, vt diui Gregorij dialogos, opus Boëtij de conſolatione philoſophiæ, & pſalmos Dauid, ex latino, in patrium ſermonem verterit, quò à cunctis facilè intelligerentur. Licet dialogos & Boëtij opus quidam tradant eius rogatu, Verefredũ antiſtitem Vigornienſem tranſtuliſſe, quibus minus conſentio, cũ ipſe ſic eruditus eſſet, vt par ſit credere, eius fuiſſe opera. at pſalmos morte intercedẽte, nõ omnes omnino interpretatus eſt. Studebat rex optimè

animatus per id tempus, quo literæ apud Occidẽtales longè rariſsimæ erant, ſuos quovis modo bene viuendi rationẽ docere, mortaliúmq; animos ad bonas artes diſcendas generatim inflammare: quare ſummè fauebat ingeniis, fouebat hominum dignitatem, amplectebatur nobiles, & omnes denicq; diligebat, in quibus virtus ineſſet. Memoriæ quoq; proditum eſt, Aluredum haud facilè pati conſueſſe, quempiam in ſacerdotum collegium venire, niſi vir probus, atq; homo literis inſtitutus eſſet, vtpote qui probè ſciret ſacerdotes ſecũdum vetus verbum, ſpectaculum factos eſſe mundo, ac propterea alios mortales viuendi modum facilè ab illis mutuari: & quoniã perpaucos admodum tales apud ſe eſſe cernebat, idcirco vndecunq; viros vitæ ſanctitate & doctrina claros arceſſebat, qui regale ſacerdotium, vti Apoſtolorũ princeps appellat, obirent. atqui Neotum in primis monaſticæ profeſsionis virum ſanctiſsimum, ob eximiam eruditionẽ, miro amore cõplexus eſt, quo hortante, Oxonij gymnaſiũ inſtituit, propoſita mercede omnibus, qui publicè bonas artes profiterentur, quò multi doctrina clari confluxerũt, docendi gratia. Equidem ab eo tempore, quo Sigibertus Orientaliũ Anglorũ rex, ſcholas in ſuo regno collocarat, de qua re libro quarto meminimus, deinceps fuere viri ſemper in inſula eruditiſsimi, qui tanquam doctrinarũ riuuli ab illo fonte perpetuò decurrentes, non modò Angliã, ſed Galliam quoq; mellifluo diſciplinarũ nectare irrigarunt. Nam Carolus Magnus Albinum ſeu Alchuinum ab Offa Merciorum rege, vti alibi eſt expoſitum, in Galliam miſſum, conciliandæ amicitiæ cauſa, cùm videret in homine plurimas eſſe literas, quamobrem meritò ei honor eſſet habendus, ex legato hoſpitem fecit ſuum, ex hoſpite præceptorẽ, vetus Athenienſium, credo, imitatus exemplũ, qui Gorgiã à Leontinis publicè ad ſe miſſum, legationis munere defunctũ, Athenis detinuerunt, eius capti eloquentia. Alchuinus itaq; homo Anglus, in Gallia deinde moratus, Lutetiæ Pariſiorũ bonas literas profiteri cœpit, eóq; autore non multo pòſt ipſe Carolus in ea vrbe primus gymnaſium collocauit, & in Italia Ticini, quæ nunc Papia nuncupatur, alterum. Fuit is annus ſalutis noſtræ circitèr DCCXCII, cùm duos ferunt monachos ex Hybernia, ſiue ex Scotia, vt quibuſdã placet, in Galliam delatos, ſe ſapientiam venalem habere, magna voce teſtantes, mercedis loco cibaria & veſtiaria duntaxat petiiſſe: & iſtorũ alterum qui Clemẽs nominabatur, à Carolo Lutetiæ retentum, éiq; ex omni ordine ciuitatis traditos iuuenes in diſciplinã: alterum verò in Italiam tranſiſſe, ac Ticini docuiſſe. Non nemo id aſsignat quatuor Bedæ diſcipulis, Rabano, Alchuino, Claudio & Ioanni Scoto. Sed vtcunq; res ſe habeat, ſatis liquet Anglos primos Lutetiæ bonas artes publicè docuiſſe, quandoquidem Alchuinus & Ioannes cognomento Scotus in primis inter Anglos doctiſsimi fuerunt. Cæterũ ad academiam Oxonienſem reuertor. Hæc ſtatim à principio, tum diuinarũ humanarúmq; literarum ſtudiis, tum mira hominũ in doctrinas incumbentium frequentia multò celeberrima eſſe cœpit, deincépſq; vſq; eò floruit, vt iam facilè cum quovis alio totius orbis gymnaſio de nominis gloria certare poſſet: in qua diſcipuli ipſi, vt cuiuſdam religionis obſeruatione à primo imbuti, neutiquã minus animos bonis moribus, q̃ literis excolunt. habent enim cœnobia magnifico apparatu conſtructa, multorúmq; cùm epiſcoporum, tum regum, hominúmq; nobilium, ac fœminarum probatiſsimarum muneribus opulentiſsima,

Pariſienſis academia.

Ticinenſis academia.

A. S. H. 792.

tiſsima, quæ collegia vocitant, quòd eorum collegia ibi collocata ſint: quorũ magiſtri ſunt viri doctrina in primis probati, & honeſti. Igitur domi cùm abvndè ſuppeditentur facultates, cõmuniter viuunt, ac quotidie bene mane, aut rem diuinã faciunt, aut ſacris interſunt, quàm ad rem literariam aggrediantur. atq; ita Deum cum primis venerantes, ſeſe in caſtiſsimo ſimul viuendi genere, & doctrinarũ omniũ ſtudiis exercent, vnde iugiter ſingulari pietate & eruditione viri, velvt ex quodã totius orbis ampliſsimo diſciplinarũ theatro, exiſtunt, qui tam piè, q; vtiliter nunc docendo, nunc ſcribendo, mirũ in modum rem Chriſtianã iuuant, celebrant, tuentur. Quemadmodum ex nõnullis paucis quidẽ nihil floret, qui omne vitæ curriculum ibidem ſeſe molliter curando tranſigunt, qui malis exemplis iuuentuti plurimũ interdũ nocent. Quæ ſanè morum labes minimè fieret, ſi illi qui etiam nunc noua in dies ſingulos inſtituunt collegia, tandem aliquando certos darent diſcipulis annos, vt aut docti ſuo tempore domum redirẽt, aut velvti aſini ad lyram, vt dicitur, loca aliis relinquerent, qui valde multũ poſſent in literis proficere. Certat nominis celebritate cum hoc Oxonienſi gymnaſio, academia, quæ Cantabrigiæ apprimè floret, quę tametſi diſcipulorũ numero, ac cœnobiorum magnificentia minus vincit, bonarum tamẽ artium vbertate nequaq; impar eſt. Quid, quòd vt vera integritatis mater gloriatur, ſe nunquã alumnos habuiſſe, qui de religione malè ſenſiſſent? At verò antiquitate longè præſtat: ab hac enim academia Cantabrigię poſita, vſq; ad initiũ gymnaſij Oxonienſis, interfuere anni CCLXV. nam hoc Oxonij, Aluredus poſt annũ quàm regnare cœperat, circiter vigeſimumtertium, qui fuit humanæ ſalutis DCCCXCV. illam verò Sigibertus Cantabrigię circiter annum eiuſdẽ ſalutis DCXXX, collocauit. Verùm, ſi cõmentariis credimus autoris incerti, antiquior eſt tam oppidi, quàm gymnaſij origo. Ferunt enim poſitum fuiſſe olim oppidũ nomine Chergrantium, ad radices vicini monticuli, quem vocant Vuythyll, eóq; docendi cauſa, rege Gurguntio Bellini filio, Bartholomęum quendam hominẽ Cantabrũ perveniſſe, & illum deinde duxiſſe vxorem Chembrigiam regis filiam, cõdidiſſéq; oppidum ex vxoris nomine, Cantabrigiam dictum, atque in eo primùm docuiſſe. Sed ad hiſtoriam redeo. Cæterùm Aluredus poſtquam in regno ſuo literarũ fundamenta iecerat, ad bonos mores augendos intentus, tulit ſanctiſsimas leges, quas in antiquiſsimo codice conſcriptas reperi: ſed cùm apud Anglos in obliuionem iampridem ierint, nihil eſſe putaui, quòd eas ſubiicerem. Nullo præterea nõ virtutis genere claruit: omnibus enim hominibus, præſertim indigentibus, de re familiari ſua libens impertitus, ac iuſtitiam in primis ſeruauit: quippe qui vt nocentes merita pœna ſemper affecit, ita innocentes mira charitate fouit. clariſsimus item omniũ regũ bellicis artibus, cùm haud quiſquam eorum vnus plurium bellorũ victor fuerit. Suſcepit ex Etheluitha vxore, filios mares Edouardũ cognomento Seniorem, & Adeluoldum: fœminas trîs, Elfredam, Ethelgeram, ſeu Elginam, & Etheluitham. Elfreda locata fuit cuidam Ethelredo inter Mercios principi viro, accepta Merciæ parte, dotis nomine. Hæc venereæ voluptatis ſpernendę valde memorabile edidit exemplum: à viro enim grauidata cùm pariendo vehemẽter laboraſſet, poſtea eius rei memor, perpetuò viri cõplexum abhorruit, dictitans ſtultiſsimũ eſſe, eiuſmodi voluptati indulgere, aut operam dare, quę tantum doloris factura eſſet,

Cantabrigienſis & Oxonienſis academiarum initium.

Aluredus prouecta iam ætate, leui morbo tentatus teſtamentum fecit, quo Edouardum filium inſtituit hæredem: & vt plures ſui memores redderet, varia munera ſuis militibus, familiaribus, ſeruis, diſcipulis Oxonienſibus, atq; ſacris ædibus cùm reparandis, tum ædificandis diſtribuit: poſt hęc, aggrauata valetudine, & iam ſupremo adventante die, Vintoniæ mortem obiit. Corpus in nouo cœnobio quod ipſe extruxerat, ſepelitur: regnauit annos duodetriginta. In eo poſtea cœnobio, ſecularium, quos vocant, ſacerdotum collegium inſtitutum fuit, & rurſus inde monachorum, ſicvt alibi demonſtrabimus.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIÆ LIBER SEXTVS.

QVIBVS bellorum motibus, ac eorũ eventibus imperium Anglorum in Britannia, quę hodie Anglia eſt, ortum fuerit, & paulatim ad ætatem pervenerit, vt ita dicam, virilem, duobus ſuperioribus libris tradidimus: nam vt homo primùm vitam viuere incipit, deinde adoleſcit, deinde in iuuentutis florem ſe induit, & poſtremò ſeneſcit, ita regna incipiunt, creſcunt, florent, atq; ad vltimum cadunt. Cœpit prima regni ætas, id eſt, infantia, rege Hengiſto, ſalutis noſtræ anno circitèr CCCCL. Inde ſecuta eſt ab Hengiſto, adoleſcentia, ſub ſeptem, & aliquando octo, vt perappoſitus oſtendit ſuprà locus, regibus, vſq; ad Egbertum Occidentalem regem decimumſeptimum. Is Cantiano, Northumbrico, atque Orientalium Saxonum regnis potitus, primus Britanniam Angliam, & Anglos omnem gentem, vt alibi dictum eſt, nominauit. Durauit ea ætas, ſuum ſenſim incrementum capiens, circiter CCCL annos, quæ nempe tum viris, tum armis florentiſsima fuit. Exin ab Egberto, virilis cœpit ætas, quæ amplius CLXXV viguit annos, vſq; ad diuum Edouardum martyrem, quando tandem triſtis advenit ſenectus, quæ vt ſolet in mortali corpore, variis morborum generibus laborare, ſic in humanis rebus ſolicitata hominum inertia, multa ſecum incommoda affert. Porrò id temporis Daci primùm, deinde Normani Anglicum regnum occuparunt: ſed & hæc eadem ad extremum ætas in iuuentutem præter ſpem omnium, tranſiuit: nam Normanicum nomen paulatim in Anglicum verſum, vt infrà planius fiet, & populus generatim dictus eſt Anglus. Nunc igitur quæ ipſi Angli in ea virili atque ſenecta ætate domi militiæq; geſſerint, tam hoc quàm proximo volumine proſequemur. Succeſsit Aluredo Edouardus filius, ordine regum vigeſimuſtertius ab Athelredo Cantuarienſi archiepiſcopo more maiorum corona redimitus, anno à natali Chriſti DCCCCI. Diximus ſuprà libro huius operis quarto, Brithoualdum ab Auguſtino ordine antiſtitum Cantuarienſium octauum, primum Anglorum, in Theodori demortui locum, archiepiſcopum Cantuarienſem ſurrogatum fuiſſe: quem deinde ſpatio circitèr CXX annorum, vſque ad Athelredum, ſecuti ſunt archiepiſcopi numero nouem: Taduinus, qui ſedit annos tres: Notelinus, quinque: Cuthebertus Hereſordenſis antea epiſcopus, duodeviginti: Brethuinus, tres: Lambertus abbas diui Auguſtini, vigintiſeptem: Adelardus, treſdecim: Vuilfredus, is Romæ à Leone quarto pontifice Romano creatus fuit, & ſedit annos trigintaocto: Theologildus

A. S. H. 901.

gildus ſiue Pleogildus, tres: Celnotus, ſeu Chelutus, decem: cui Athelredus ab Auguſtino decimuſoctauus Vintonienſis epiſcopus, vir & virtute & autoritate ſummus, ſucceſsit. Sed ad incœptum redeundum. Edouardus inito principatu, cuncta ſibi è Republica, à primo facienda exiſtimans, loca omnia præſidiis munire, vrbes quas hoſtibus adverſum ſe opportuniſsimas fore ducit, ſingulas obire, ſuorum atq; hoſtium res pariter attendere, barbarorũ inſidias antevenire, magno ſtudio maturat, vt hoc pacto ſuos bellis continuis aſſuetos partim in officio, atq; fide teneat, partim ne iidem remoto metu, latiùs licentiuſq; effuſi, ab hoſtibus de improviſo opprimantur, atq; ita ipſis Dacis in primis nouitatis auidis, qui id temporis Northumbris & orientalibus Anglis dominabantur, occaſio mouendi belli vſquequaq; adimeretur. Verunta-
men huic ſtudio bellum Scoticum ſubitò prævertendum fuit, quòd Conſtantinus rex continenter Anglicos fines vexabat. Itaq; Edouardus primo quoq; tempore bellum ei intulit, quod multa vtrinq; cæde geſtũ eſt: ſed Scotus maioribus affectus incommodis, non inuitus ab armis diſceſsit, pace ab Anglo impetrata. Edouardus poſt hæc, Vuallos vacillantes ad ſanitatem reduxit, totámq; Merciam, vt infrà dicetur, poſt obitum Elfredæ ſororis ſuæ recepit: nec eo tamen pacto hoſtiũ inſidias retardare, in otio've eſſe potuit: enimverò Daci qui tum in Northumbria erant, permoleſtè ferentes res Anglicas in dies ſingulos creſcere, ſubitò diſcordias inter fratres moliuntur, vt alienis armis odium expleant, qui ad Adeluoldum iuuenem Edouardi fratrem ſuapte natura regnandi auidum clàm adeunt, ſolicitántq; admonentes tempus idoneum eſſe, quo facilè poſsit, ſi modò velit, regnum expulſo fratre obtinere, cùm in præſentia ipſe Edouardus iam ſuis omnibus atque finitimis æquè infeſtiſsimus eſſet, quòd contrà ac ius fáſq; foret, res ſuas producere, & alienas contrahere plus nimio ſtuderet: & ad id maturandum negotium, vltrò auxilium pollicentur, atque omne periculum damnúmq; inde futurum liberaliter præſtare paratos ſe dicunt. His monitis atq; pollicitationibus eò adoleſcentem perpulerunt, vt continuò animum intenderit in regnum fratris, ac cõfeſtim comparato exercitu, hoſtiliter illud invaſerit. Sed rex cùm nihilo ſegnius iniuriæ obviàm iuiſſet, tum inops cõſilij, vt qui omnia temerè fecerat, metúq; perculſus, in fugam ſe dedit, ac ad Dacos in Northumbriam ſe recipere contendit, vt ab illis adiutus manum conſereret. Quod vbi rex nouit, tanta celeritate eſt inſecutus, vt iuuenis omittere incœptũ iter, ac ad mare tendere, indéq; tranſmarinas partes petere coactus ſit: vbi vix annum moratus, inde ad Northumbros belli innouandi cauſa rediit. Hunc Daci qui Edouardum metuebant, perbenignè acceperunt, ducémq; belli ſibi conſtituére. Adeluoldus accepto imperio, plenus irarum adverſus fratrem, ingenti vi armorum eius regni fines ingreditur, cuncta ferro ignéq; vaſtantibus Dacis: & in Merciam converſus pariter dat omnia prædæ: poſt hæc, aliò verſum contendens, Thameſim tranſit, ac vſque ad pagum, quem vocant Baſyngſtochum, crudeliter omnem regionem populatur. Rex contrà inſtructa acie, ſit hoſti ita furenti obviàm, quem ſoluto agmine venientem magno impetu adoritur. Certatum eſt ſummis vtriuſque partis viribus: fuit atrox pugna, ac diu anceps, multis vtrinque cadentibus. Adeluoldus inprimis inter hoſtes fortiter prælians occubuit, cuius ob interitum, nihil tamen prælium à Dacis eſt intermiſſum, quippe qui

ſuos habebant duces, quorum virtutibus freti, Adeluoldo ſummam imperĩ tradidere, quò Anglus ſuis ipſius armis cõficeretur. Dum ſic aliquandiu acriter pugnatur, poſtremò regij milites victi terga vertunt. Daci verò longo feſſi certamine, nõ modò à perſequendo facilè deſiſtunt, ſed præter ſpem eo prælio ſuperiores, bello deinceps abſtinendum ducentes, pacem à rege petunt: quibus Edouardus vt maiori ſit terrori, non pacem, ſed inducias cum eis fieri voluit. Interea frumentum propter ſiccitatem anguſtius provenerat, id quod in cauſa fuit, cur ne ſtatim induciæ à Daco violatæ ſint, qui tamẽ interim quietis minimè patiens, incitabat finitimos ad bellum faciendum, cum iis ſecreta conſilia continenter conferendo. Cui futuro periculo Edouardus obviã eundum ratus, protinus in Northumbros properauit, populatoq; agro, tot damna intulit, vt inde illi vltrò in officio permãſerint. Imminebat præterea ex altera parte bellum ab illis, qui Orientalibus Anglis præerant, quorum rex erat Ericus. Is Anglico nomini infeſtiſsimus, alios Dacos in ſocietatem belli adducere ſecretò ſtudebat, quò iunctis armis, ſimul Anglorum opes vno tempore tererent. Cæterùm cùm omnia ab eo temerè fierent, interim nõ fugit Edouardum eius ſtudiũ, qui inſidias præveniens in fines regni invadit agrumq; multò crudeliſsimè devaſtat. Dacus, qui iam ſuos in armis habebat, ira pariter atque vlciſcendi cupiditate ardens, præceps in hoſtem fertur. Ita pugnam ferociter committunt, quæ vt à Daco temerè cœpta, ita exitu calamitoſa fuit. poſt tetram ſuorum cædem, Ericus nullo fere negotio victus fugatúſq; eſt, quem deinde ob eam odioſam, funeſtamq; plagam acceptam, crudelius ſolito imperantem ipſi Orientales Angli ſæuo dominatu irritati interfecerũt. Nec perinde illis hoc factum bono fuit, vt fore putarant, quando breui pòſt tempore viribus debilitati, in Edouardi poteſtatem venire compulſi ſunt. Atq; talis fuit Anglorum Orientalium regni præpotentis occaſus.

Edouardus Oriẽtalium Anglorũ regno potitus, Merciam deinde omnem in ſuam poteſtatem redegit: mortuo enim Ethelredo, qui Merciis præfuerat, ſine liberis, Elfreda eius vxor non minus iuſtè quàm prudenter aliquot annos Merciam rexit: qua mortua, Edouardus Merciam reliquam recepit. Per hunc demũ modũ, is rex fines regni ita propagauit, vt iam præter Scotiã, totius inſulæ imperiũ obtineret, licet penes Dacos, in Northumbria aliquid adhuc ditionis eſſet. Sunt tamen, qui ſcribant Edouardum, devictis Dacis, etiam Northumbria potitum eſſe: qui vt parum in ſcribendo diligentes, ſibiipſis alibi repugnant, tradentes huiuſce regis filiã nomine Edithã haud multò poſt patris obitũ nupſiſſe cuidã Sithrico Daco, qui per id tempus Northumbros regebat, quẽ ſatis conſtat rege Adelſtano mortẽ obiiſſe. Igitur cùm Northumbria à Sithrico gubernaretur, dum etiam Edouardus in vita erat, palàm eſt nequaquã illi eam tunc paruiſſe, quod infrà in vita Adelſtani longè planiſsimũ faciemus. Edouardus ad extremum pacato iam regno, legibus condendis maximè ſtuduit, quæ etſi ſalutares erant, apud poſteros tamen facilè antiquatæ ſunt. Conſtruxit arcẽ ad Bedfordiã, olim oppidũ, nunc pagi celebris inſtar, opere & loci natura munitiſsimã, cuius hodie ne veſtigiũ quidem ferè vllum extat. genuit ex Edgina puella forma eleganti, filium nomine Adelſtanum, qui eius ſucceſſor fuit. Eſt operæpretium, ſi ſatis vulgo facere volumus, qui prodigiis delectatur, appoſitè ſubiicere præſagitionem, qua Edgina puella ſpem conce-

perat

perat gignendi filium, qui quandoq; eſſet regnaturus: ſomniauit enim ex vtero ſuo lunam exortam, quæ totam Angliam pleno lumine illuſtraret: id quod cùm cuidam matronæ narraſſet, illa non aſpernata ſomnium, quod poſtea eventu mirabile extitit, puellæ obſcuris natæ parentibus, bonis educandæ moribus curam ſuſcepit. Hanc itaq; iam viro maturam Edouardus, cùm fortè villam quandam animi cauſa peteret, conſpicatus eſt, repentéq; forma captus cũ ea paulo pòſt concubuit, ex qua, vt dictũ eſt, Adelſtanũ creauit. Item ex Elfreda vxore poſthac liberos ſuſcepit, Etheluardũ & Eduinũ, qui ſtatim poſt eius obitũ, è vita exceſſerũt: Elfredã, Edginã ſiue Elginam, Edburgam, Ethildam, Editham, & Elgidam. Elfreda & Edburga virginitate florentes monachæ factæ ſunt. Edgina ſeu Elgina locata eſt Carolo Simplici Francorum regi, & Editha Sithrico Northumbrorum regulo. Suſtulit Edouardus ex altera vxore nomine Edgina filios duos, Edmundum, & Eldredum, qui deinceps poſt Adelſtanum regnarũt. Per idem temporis, Chriſtiana pietas multùm apud Occidẽtales Anglos frigeſcebat, quia nullus in ea regione erat epiſcopus, qui populum doceret: eiuſq; rei culpa in rege reſidebat, quòd per eum, qui magis bello, quàm rei diuinæ inſeruiret, nõ liceret ſacerdotibus ſuo officio fungi. Quare Ioannes decimus pontifex Romanus valde commotus, per literas Edouardum vehementer caſtigauit, minatúſq; eſt, ſe illum vnà cum populo, religionis hoſtem, denuntiaturũ, niſi maturè accerſeret epiſcopos, qui priſtinam religionis diſciplinam ſeruandam curarent. Quod vbi rex intellexit, negligentiã reſarcire ſtudens, ita egit cum Pleimundo Cantuarienſi archiepiſcopo, qui Athelredo, poſt annum quàm ſedere cœperat decimumoctauum, demortuo, paulo antè ſucceſſerat, vt ille protinus conventum fecerit, in quo plures epiſcopi creati ſunt, qui diœceſes regerent. Poſtea Pleimundus vir doctrina & vitæ integritate clarus, ſui purgandi cauſa Romam profectus, pontificem placauit. Fuit Edouardus forma eximia, ac per omnes ætatis gradus decentiſsima: cuius dignitas, etſi nonnihil deflorẽſcere cœpit in ſenectute, vi morborũ, quibus frequenter afflictus, ad vltimum conſumptus eſt, poſt annum quàm regnare cœperat vigeſimumquartũ, qui fuit ſalutis humanę DCCCCXXV. A. S. H. 925.
corpus Vintoniam delatum, vbi ſepulturæ datur.

Eiſdem ferè temporibus, Rollo ſeu Robertus (id enim ei poſtquam Chriſtianus eſt factus, nomen fuit) dux Normaniæ óccidit, vir profectò bello clariſsimus: quippe haud quiſquã omnium alius ſecundùm eum, in terra hoſtili, ſibi atq; poſteris maiore virtute, principatũ parauit, qui ita exiguis inchoatus initiis, vti deinde dicetur, creuit, vt cæteris quibuſq; maximis regnis par viribus fuerit. Reliquit Rollo Gulielmum filium nequaq; vel prudentia, vel virtute bellica ſe inferiorem, cuius autoritas apud Gallos in primis ſumma fuit, quod, vt perſpicuè demonſtremus, altiùs repetendum eſt. Carolus Simplex rex Francorum duxit in matrimonium, vt dictum eſt, Edginam ſiue Elginam Edouardi regis filiam, ex qua ſuſcepit filium nomine Ludouicũ. Is poſtquam cum Rollone fœdus fecerat, ingens ſibi apud ſuos odium conflauit, adeò vt bona pars principũ ab eo defecerit. Et poſtea inter vtroſq; vſq; eò variè belligeratum, dum ad extremum principes peiora Reipublicæ ſuæ timentes, regi recõciliati ſunt: qui tũc ſimul iuncti adverſus Robertũ Aquitaniæ ducem contra Carolum, bellum mouentem arma tulerunt, cõmiſſóq; prælio, du-

cem cum omnibus copiis deleuerũt. Quod Robertus Viromanduorum cõmes iniquo animo ferens, vicémq; amici vlciſcẽdi cupidus, perinde quaſi gratulandi cauſa, eſt victori Carolo redeunti obviàm factus, ac primo congreſſu, homo vafer, vultu & fronte quibus ſimulatio ſuſtentatur, eam gratulationem clariorem faciendo, tot precibus regem orando defatigauit, vt Peronã in oppidum ſuum duxerit, atq; eo loci in vincula coniecerit. Qua re cognita, Edgína Caroli vxor cum Ludouico filio, ad Adelſtanũ fratrem regem Anglię confugit. Interea Galli ne carerent, qui ſummam rei adminiſtraret, Rodulphum Ricardi Burgundiæ ducis filium regem dicunt: quo poſt duodecimum quàm regnare cœperat, annum mortuo, ac Carolo per idem ferè tempus, in carcere vita priuato, Gulielmus Normaniæ dux autor fuit, vt Franci principes Ludouicum Caroli filium ex Anglia domum per legatos revocarint, ac venientem regem conſalutarint. At quintus vix annus interceſſerat, cùm omnes ferè optimates regni à Ludouico deſciuerunt, qui ita ſuorũ auxiliis deſtitutus, miro ſtudio curauit cum Henrico, ſeu Othone eius filio, vt quidam malũt, Germaniæ rege gratiam inire, quod opera atq; conſilio Gulielmi ducis duntaxat conſecutus eſt. Hæc poſtquam heroës intellexere, vltrò ſui principis benevolentiam popoſcerunt. Sic Gulielmi nomen ob eius virtutis famam, apud omnes multò celeberrimum erat, quippe qui tanquam ad bonitatem tantùm natus, negotiis amicorum operam non vulgarem enauare, miſeros opibus iuuare, iniuria affectis opitulari, præſidio deniq; cunctis ſine diſcrimine, eſſe magnopere ſtudebat. Quibus rebus factum eſt, vt poſtremò Herlouinus homo nobilis, ex Monaſterioli caſtri ab Arnulpho Flandrẽſi principe poſſeſsione deiectus ad Gulielmũ tanquam cõmunem iniuriarum vindicem cõfugerit, cum eóq; queſtus fuerit. Gulielmus cognita cauſa, ita egit, vt confeſtim caſtrũ iuueni reſtitutũ ſit, prohibuítq; eum ab iniuria, id quod ei, etſi ſuo immerito, cum primis malo fuit: nam eam rem Arnulphus ægrè ferens, duci inſidias facere apud ſe ſtatuit, quem haud multo negotio, charitatis nomine, fefellit. Porrò ita breuì vſu venit, vt Arnulphus traxerit ducem in colloquium, ad Pinciniacũ, vbi de re propter quam convenerant, multis ſermonibus egerunt: mox vt digreſsi ſunt, cùm Gulielmus nauiculam ingreſſus (in inſula enim quã Sequana ad eum locũ efficit, id colloquij habuerunt) vt flumen tranſiret, à ſatellitibus Arnulphi ſimulãtibus ſe perinde quaſi aliquid dicturos, quod à perfido principe foret omiſſum, repentè ad ripam revocaẽ, ibíq; crudeliter trucidatur. Normani autem ad alteram ripam fluminis vociferantes, aluei altitudine impediti, ſuo principi opem ferre nequiuerunt, qui poſtea cadauer Rhotomagũ delatum honorificè ſepelierunt. Erat Gulielmo filius Ricardus admodum puer, cuius ac totius Normaniæ tutelam Rodulphus & Barnardus, Normanis omnibus autoritate & nomine præſtantes, ſuſceperunt. Sed de his infrà cõmodùm dicemus. Iam redeundum, vnde digreſsi ſumus.

Adelſtanus à Cerdicio vigeſimuſquartus, ex concubina Edouardi filius, rex à populo conſalutatur, cui ad Kyngſtonũ oppidũ ad Thameſim ſitũ, longè à Londino circiter millia paſſuum decem (eſt hodie pagus omnino celebris) more maiorum, corona regalis inſignis imponitur ab Athelmo archiepiſcopo Cantuarienſi. Is ordine præſidum Cantuarienſiũ vigeſimus, Pleimũdo ſucceſsit, q fuit annus ſalutis D C C C C X X V I. Adelſtano cùm initio eius

A. S. H. 926.

regni,

regni, fama eſſet Conſtantinum Scotorum regem in armis eſſe, & per agros congregare armatos, atq; Vuallos ad defectionem ſpectare, nihil prius fuit, quàm vt periculo quod iamiam ſupra caput erat, obviàm iret. Itaq; magna vi in vtroſq; raptim proficiſcitur, quos pari fortuna cõpeſcuit, vicit, in poteſtatémq; redegit. Sed Cõſtantinum ita victum, in verba ſua iurare iuſsit, id quod ille fecit, quò ſibi per eum liceret, in poſterum tempus, vita atq; regno vti, frui. Idem aliquot deinde Scotorum reges feciſſe traduntur, quod recentiores eorum ſcriptores multis argumentis diſputant. Nos verò tale quid agere, noſtri muneris mínimè eſſe ducimus, cùm hiſtoria rerum geſtarum narratio, non item contentio ſit, qui proinde ea quæ annales Anglicani antiquiſsimi loquũtur, nobis ſcribenda conſtituimus, quò ſine vlla cuiuſpiam populi offenſione, inchoatum opus perficiamus. Ita à principio præfari libet, vt non ſit deinceps quiſquam omnium, qui ab hiſtorico de quavis re præteritis ſeculis geſta, officium iudicis requirat, flagitet, deſideret. Ad rem redeo. Interea Sithricus rex Northumbrorum è vita migrauit, quæ res occaſioni fuit Adelſtano Northũbriæ potiundæ: nam Analaphus & Gotthofredus Sithrici filij, vt iuuenes imperandi plus æquo auidi, cœperunt ſtatim noua Anglo faciundarum inſidiarum inire cõſilia, finitimorum animos ad id clàm pertentare, ac literas paſsim atq; huc atq; illuc mittere: ſed quas literas ſcripſerant, eæ ad vltimum interceptæ perſpicuum facinus fecerunt. Igitur cognito hoſtium conſilio, Northumbriam infeſto animo petiit, quem adoleſcentes vt in conſultando leues, ita in propoſito minus conſtantes, nequaquam venientem expectarunt, ſed alter in Hyberniam, alter in Scotiam fuga lapſus eſt: quos Anglus fruſtra inſecutus, Northumbriam principe orbatam omníq; præſidio deſtitutam, facilè ad deditionem compulit. Ita Adelſtanus rebus ſuis cõſulens, neceſſe habuit nepotes ex Editha ſorore, priuare principatu.

Dum hæc alibi geruntur, Gotthofredus apud Scotos nõnihil virium cõparauit, quibus fretus Dunelmum ex improviſo circunſedit, quãmaxima vi potuit, oppidanos ad defectionẽ trahere conatus: qui tametſi principẽ ſuũ vltrò recipere auebãt, videntes tamẽ eum longè eſſe infirmiorem, q; vt ſe aut vrbem poſſet tueri, vt ne ſibi defectio fraudi eſſet, in officio permanſerunt, quamvis eos pauor ac trepidatio pvaſerit. Fecit ea res Adelſtanum nõ mediocriter Cõſtantino Scotorum regi iratum, q; ſuo inimico opem tuliſſet: ſed purgato crimine, breui Scotus cum eo in gratiã rediit. Analaphus alter frater conſtituens indignitatẽ amiſsi regni aliquo audaci facinore vindicãdam, paucis ſuorũ comitatus, mutato veſtitu, in caſtra Anglica introiuit, cauſa explorandi, quo pacto hoſtem incautum opprimeret, idq; tam cautè fecit, vt nihil fuerit propius, q; vt regem interficeret: noctu enim in tabernaculum regium incurrit, tanto tamen impetu, vt Adelſtanum de ſomno excitarit: qui vbi cognouit ſibi manus intentari, cuſtodib⁹ ad arma vocatis, gladiũ è vagina arripere conaẽ, quo, vt in metu accidit, qui mentẽ cõſiliúmq; mortalib⁹ eripit, fortè nõ reperto, aliquãtiſper animi dubius, vt ſe humana ope deſtitutũ ſentit, diuinã ilicò implorat, eodémq; momento iterũ ad vaginã manũ admouet, invẽtóq; enſe, hoſtem aggredit, ac facta ſtrage, in fugã conijcit. Quidã ferũt in eo tumultu Conſtantinum Scotorũ regem fuiſſe, ac interiiſſe: qui vt parum fideliter illud ſcribunt, ita parum verè tradunt Analaphum Hyberniæ regem fuiſſe: haud dubiè erro-

reducti, propterea quòd is fugiendo antea in Hyberniam se recepisset, sicvti suprà est demonstratum. Ille verò gladius tanquam testis maximi Dei beneficij, diu inter regia instrumenta asseruatus est.

At Adelstanus per hæc, devictis passim hostibus, permagnum obtinuit imperium. Ista fuit regni matura atq; virilis ætas, quę viris ac virtutibus maximè floruit: ea enim tempestate fuerunt viri doctrina & sanctitate clari, Firtheſtanus Vintonienſis episcopus, cui succesit Bristanus: itē Vuilfemus seu Vuilfelmus Vuellenſis episcopus, ac Vulstanus Eboracenſis archiepiscopus, quē rex Adelstanus ob singularem eius animi virtutem, vitæq; splendorem, vnicè amauit, eiúsq; causa, Eboracenſem episcopatum plurimum locupletauit. Sed longè plures militari arte floruerunt, quorum nomina scriptorum incuria minimè eduntur. Athelmus Cantuarienſis antistes, per idem tempus moritur, cui succesit Vuilfemus Vuellenſis episcopus: & in Vuilfemi post decē quàm sedere cœperat, annos, mortui locum, Odo antistitum ordine vigesimussecūdus, surrogatus est, homo valde consideratus. Postremò Adelstanus magno imperio potitus, omne studium ad religionem colendam, ac pacem fouendā, suorúmq; commodum augendum contulit: quippe duo ædificauit cœnobia monachorum ordinis diui Benedicti, alterum apud Meltoniam pagum Sarisberienſis diœceseos, alterum ad Micelneium vicum, Somerseti comitatus, loco paluſtri, vt ne monachi fortè hyeme præsertim vagarentur, contrà atq; lex ordinis iubet, quando ipse locus eo tēpore adiri vix potest, nisi nauicula, possessionibúsq; vtrunq; locupletauit: item leges nonnullas antiquas nimis seueras correxit, nouásq; plurimas apprimè vtiles tulit, quæ ex reip. cōmodo maximè essent: quod fuit eius humanorum operum vltimum: nam statim pòst sine liberis, post sextumdecimum annū, quàm regnare cœperat, è vita discesit. Edmundus eius frater regum ordine quintus & vigesimus succesit, qui sex duntaxat regnauit annos, quem à summis laudibus vitæ breuitas abduxit, q- bus posteri in cœlum tulissent. Sed quicquid ille sui expectationis fecerat, Edgarus eius filius suis postmodum accumulatissimè reddidit. Sunt, qui falsò tradant Edmundum domuisse Northumbros, vicisséq; Scotos, quod nos, secuti autores nequaquam pœnitendos, suprà Adelstano assignauimus. Tulit Edmundus leges nonnullas regno vtiq; commodissimas, quæ cum aliis, in obliuionem sensim ierunt. De morte regis variè tradunt: aliis placet, vt cùm seruo strictis gladiis ab inimicis petito, opem repentè ferret, in eo tumultu sit interfectus. Secundum alios, ille fortè conspicatus ante se hominem latrocinio insignem, & ob id, diu sibi antea invisum, subitò invasit, ac in terram strauit, quē cùm ita iacentē cæderet, ab eo tum immemore futuri periculi, vt præsens evaderet, est cultro confossus, latro verò in vestigio dilaniatur. Genuit ex Elgida vxore, Eduinum & Edgarū, qui cùm ætate pueri essent, post Eldredū deinde regnarūt. Edmundū secutus est Eldredus frater à Cerdicio vigesimussextus, quē anno salutis D C C C C X L V I. Odo Cantuarienſis præsul ad Kyngstonū consecrauit. Is rex factus, continuò omniū studiū habuit: erat cīn innocentiæ fautor, omníscq; noxiorū hominū generis longè inimicissimus, itē militaris disciplinæ apud cūctos peritissimus cum primis habitus, vnde facilè sine armis, Scotos iam ante id tempus ab Adelstano fratre in fidem receptos, in officio continuit. Poscit locus, vt de statu rerum Scoticarum commodùm dicamus.

A. S. H. 946.

Constan-

Conſtantino, quem ſuprà oſtendimus iuraſſe in verba Adelſtani regis, ſucceſsit Malcolmus. Malcolmum ſecuti ſunt reges Indulphus, Duffus, Culenus, Chennethus tertius, & Conſtantinus Caluus. Is per vim regnum eſt adeptus, vnde populus cauſam arripuit ad factiones, quæ poſtea haud facilè extingui potuere. Cõſtantino per ſeditionem interfecto, Grimus ſucceſsit, homo eiuſdem factionis. Hũc Malcolmus ſecundus ſingulari certamine victum, ac peremptum, ſequitur. Deinde ſucceſsit Duncanus, & Maccabæus, homo ſcelere & audacia ſingulari, qui per vim eſt regno potitus. Sed oratio quę tãtulum de via deflexerat, iam ad propoſitum redeat.

Eldredus pacatis vbiq; locorum rebus, in augenda religione ſe exercens, vt Deo in primis gratũ faceret, & ſibi beneficio aliquo devinciret Etheluoldum ſanctiſsimũ monachũ ordinis diui Benedicti, Edginæ matris rogatu inſtaurauit cœnobiũ Abyndonenſe, olim ab Ina rege conditũ, ſed tũ dirutũ: qui ita bene agendo, poſt nouem annos, quàm regnare cœperat, deceſsit. Dat illi vitio, q; leui de cauſa eiecerit in exilium Vulſtanũ Eboracenſem archiepiſcopum, qui tamẽ anno pòſt, revocatus eſt in patriã, ac biennio vix inde exacto, moritur: cui ſucceſsit Oſcitellus, Oſcitello Adelualdus, & Adelualdo Oſualdus ordine antiſtitũ decimuſnonus, vir ſanctiſsimus, de quo plura alibi dicemus. Demortuũ Eldredũ ſecutus eſt Eduinus alter Edmundi filius maior natu, ordine regum ſeptimus & vigeſimus: qui fuit annus ſalutis DCCCCLV. A. S. H. 955.
Hunc Odo inter rem diuinã faciendã, ad Kyngſtonũ, more maiorũ, ſacrauit, cuius vitam, tametſi breuem, priuſquã perſcribamus, ad Ricardũ Normanorum ducem nobis redeundum eſt, vt duces Normanicos ordine ponamus.

Erat Ricardus puer, vt paulò ſuprà memoratum eſt, in tutela Rodulphi & Barnardi, qui inter Normanos primi habebanť, cùm Ludouico Francorũ regi libido inceſsit, amicitię ſpecie, puero principatus eripiẽdi. Sanè ille accepto Gulielmi cædis nuntio, aliquam cauſam ſibi quærendã ſtatuens, quãobrẽ meditatũ negotiũ maturè cõficeret, cõfeſtim Rothomagũ ꝓficiſcit̃, ſimulátq; amici mortẽ velle vlciſci, cùm tamẽ aliud animo ſecũ agitaret. Admirati ſunt tutores pueri ante omnes, regis pietatẽ, quare perbenignè atq; humaniter eum venientẽ acceperũt. At Ludouicus vbi fraudẽ Normanis latêre ſenſit, haud mora, in ſpẽ optati potiundi venit, atq; ꝓtinus petit Ricardum tanq; in regia aula educãdum ſibi tradi: ſed id poſtremò cùm minaciter faceret, (difficilimũ eſt enim nõ fraudẽ vno vel altero modo ꝓdere) leuiter in ſuſpicionẽ apud populum cécidit, qui iam palàm murmurare incipiebat, eum veniſſe, nõ iuuãdi Ricardi, ſed atq; adeò Normaniæ, provt re ipſa erat, ad ſuas opes adiungendæ cauſa. Ex qua re, eſt ingens pariter populi tumultus exortus, atq; inſidiæ regi tendunť: quippe ciues antea arma parauerant vlturi ſuæ libertatis iura, ſi quis ea imminuere conaret̃. Ille huic periculo obviàm eundum ratus, ad ſedandam in præſentia populi iram, Ricardum puerum in medium duci iubet, atq; ipſe populo ꝓpè furenti oſtendit, dictitans eum eſſe illorum ducẽ, nullámq; aliam ob cauſam ſe cupere pueri curã habere, atq; apud ſe eſſe, niſi vt bonis moribus inſtituatur. Suſtulit rex hoc pacto vulgi opinionem, qui nihilo tamen ſegniùs quod excogitarat, ſibi modis omnibus efficiendum iudicans, ita egit, ſingulos principes nominatim appellando, vt per eos ſibi licuerit Ricardum in Franciam ſecum ducere: & quia acceptã à Normanis iniuriã cum primis vindican-

dam deſtinauerat, tempus obſeruabat idoneum: ac ne conſilium diluceret, puerum interim regio cultu educabat. Hoc nõnihil terruit Arnulphum Flandrenſem principẽ, qui Ricardi patrem paulò antè inſidiis oppreſſerat, & magnopere verebatur, vt id facinus ſibi aliquando fraudi eſſet. Quare ad Ludouicum confeſtim ſui purgandi cauſa properauit, de eóq; qui omnia artificio agebat, ingenti auri pondere veniam criminis redemit, vel redimere ſimulauit. Poſtea rex haud bellè cogitans, modò clàm, modò palàm Ricardum iugiter malè verbis accipiebat, vt aſsidua caſtigatione, partim conceptum odium evomeret, partim illum tãquam ſuapte natura prauum omnibus inviſum redderet, quò eius poſtea caſu aliquo extincti minus apud Normanos deſideriũ relinqueretur, qui vſq; eò feruere cœpit, vt puerum propalàm nothum appellarit, minatúſq; ſit, ſe eum fortunis honoribuſq; priuaturum. Ita demum res ad vim ſpectare incipiebat, cùm Oſmundus Ricardi præceptor, importunam regis ſæuitiam omnibus precibus deteſtatus, puerum ab ſe antè bene doctum, ſine mora paluſtrium herbarum faſce involuẽdum, ac clàm Lauduno exportandum curauit, deindéq; rem geſtam Barnardo Syluanecti comiti, qui adoleſcentem Ricardum miro amore complectebatur, ordine patefecit. Is adiuncto ad ſocietatem belli magno Hugone Pariſiorum comite, coactiſq; extemplò nonnullis armatorum copiis, Ricardum Syluanectum perduxit. Interea Ludouicus audiens Ricardum ſibi ereptum eſſe, Hugoni imperat, vt puerum reſtituat: qui cùm per literas ſignificaſſet id in ſua non eſſe manu, inde à rege Compendium accerſitur, vbi poſtquam multa ſunt collocuti, rex pollicetur ſe Hugoni nõnulla oppida Normaniæ dono daturum, ſi velit ſecum ſtare. Quibus promiſsis Hugo illectus, Ludouici partem ſequitur, & ambo iunctis armis, Normaniam petunt. Iis nõ vi, ſed artificio Barnardus Syluanectenſis reſiſtẽdum ratus, ita cum Barnardo Daco, qui Normaniæ præfectus erat, quã primùm egit, vt ille legatos ad Ludouicum miſerit, qui totius populi nomine dicerent, Normaniam, populum, fortunas, & deniq; omnia regis eſſe, ac propterea ſe orare, vt ſine armis, ad ſuos veniret, qui morem geſturi eſſent. Delectauit ea res, vt quæ extra ſpem acciderat, mirandum in modum regis animũ, adeò vt confeſtim Rothomagum contẽderit, ibíq; ex ſententia, ſicvti arbitrabatur, rebus compoſitis Laudunum profectus ſit.

At Barnardus Dacus, vt dum rex aberat, Normaniam in officio erga Ricardum teneret, Haraldum quintum Dacorũ regẽ, qui à Suenone filio, paulo antè regno pulſus, in Normaniã cum bona nobilitatis parte venerat, ac tunc circa Conſtantienſium fines morabat, per literas docuit, tempus eſſe, quo tutò poſſet regium pręſidiũ pelli, & ꝓpterea rogabat, vt vellet aut auxilium cõtinuò ferre, aut militem ad ſe mittere, quoniam eo pacto omnino futurũ eſſet, vt Ludouicus cum eo ad colloquendũ congrederet. Nihil ſpes fefellit. Haraldus enim cum exercitu præſtò adfuit, & Ludouicus de repentino eius adventu certior factus, illi ſubitò obviã fuit, atq; circa Sequanæ ripã cõgreſsi. Dum hîc reges de cæde Gulielmi loquunt, & cuncti manus abſtinent, vſu ita venit, vt Dacus quidã conſpicatus de improviſo Herlouinum, cuius negotij cauſa, Gulielmus occubuerat, interemerit. Quo factum eſt, vt atrox certamen eodẽ momento ortum ſit, in quo Galli fuſi fugatíque ſunt, ingenti paſsim cæde effecta. Ludouicus in primis captus, quem Normani poſtremò accepto Lotha-

rio

rio filio obſide, Gallis reddiderũt. Ricardum verò iam imperio maturum ducem ſuum declararunt. Nec illud omiſerim, quoſdam hiſtoricos falſò appellare hunc regem Dacorum, qui auxilio fuit Normanis, Aigroldum, ſeu Aigrotum, cùm nemo homo cui tale fuerit nomẽ apud Dacos, ſiue Danos, quos vocant, regnarit, id quod ex hiſtoria Saxonis colligere licet, qui planè oſtendit id temporis Haraldum, ſicvt diximus, quintum à Suenone filio expulſum regno fuiſſe, quod vel illi autores affirmant, tametſi Saxo non meminit de hoc bello adverſus Francos, ab ipſo Haraldo geſto. Non quieuit poſtea Ludouicus vlciſcendi auidus, adverſus Normanos multa ſæpius, fauẽte Othone Germaniæ rege, fruſtra moliri: nam cùm Rothomagum ambo infeſto agmine petiſſent, ciuitatémq; multis incommodis affeciſſent, ad extremum tamen ab incœpto non ſine nota, atque ſuorum cæde, deſtiterunt. Fuit is annus à natali Chriſti DCCCCLVI, cum primis nobilis morte Ludouici, cui Lotharius filius ſucceſsit. Is autore Theobaldo Carnutum comite, cœpit ingentes inimicitias cum Ricardo duce gerere, tum q̃ pater ſemper duci infeſtus fuiſſet, tum etiam quòd ille ita præpollens effectus erat, vt iã finitimis populis meritò formidoloſus eſſet. Itaq; primùm inſidias Normano fecit, quæ cùm minus ex animi ſententia proceſsiſſent, deinde bellum intulit, in quo varia fortuna inter eos ſæpenumerò dimicatum eſt, poſtremò nonnullis heroibus ad amicitiam vtrunq; principem hortantibus, pax convenit. At Ricardus deinceps geſtarum rerum gloria pariter ac virtutis fama præclarus, de religione Chriſtiana itidem bene mereri maximè ſtuduit, quippe qui nonnulla condidit templa opere egregia, multíſq; donariis ea exornauit. Fuerunt illi filij tãtùm duo, quòd ſciam, Ricardus & Emma. hæc Etheldredo nupſit. obiit mortem anno ſalutis humanæ DCCCCXCVI. cui Ricardus filius ſucceſsit, de quo alibi perappoſitè memorabimus. Sed ad Eduinum veniamus. A. S. H. 956.

De hoc rege aliquid ſcribere, & breuitas temporis quo regnauit, & eius vitæ turpitudo penitus vetaret, niſi id ordo poſceret: eo enim die quo rex dictus eſt, cõſanguineam ſuam, vxorem cuiuſdam nobilis viri, inuitã ſtuprauit, idq; fermè propalàm mutorum animalium more fecit, ſic, vt fama ſceleris breuì per omnem Angliam pervaſerit. Quapropter cùm Dunſtanus, qui paucis antè diebus factus fuerat abbas Glaſconiẽſis, eũ bonis verbis reprehenderit, admonueritq;, vt à tãto flagitio manus deinceps abſtineret, tantum abfuit, vt homo nempe nequam ſanctis monitis paruërit, vt etiam ſcelus ſcelere cumulando, protinus optimum patrem ablegauerit, quod ipſi cum primis malo fuit: nam Northumbri & Mercij regis vitia horrentes defecerunt, Edgarúmq; eius fratrem regem renuntiarũt, fauſtis omnibus acclamationibus proſequẽtes. Ea res tantum Eduino invſit doloris, vt citò deinde perierit, poſt annum quartum quàm regnare cœperat. Ita regnum Edgarus adeptus eſt, vir & animi virtute, & corporis robore lõgè princeps. Hunc Odo archiepiſcopus Bathoniæ, ſeu, vt quibuſdam placet, Kyngſtoni conſecrauit, circiter annum ſalutis DCCCCLIX. Inito principatu, omnia humana ſtudia præ pace, cuius nomen ſciebat dulce eſſe, & rẽ ipſam ſalutarẽ, ſpernere cœpit: quę deinde parta, vt ne ab externis turbari poſſet, ingentem claſſem parauit, eámq; tripertitò circa oram maritimã locauit, quæ barbaros continenter infeſtã reddentes ab ingreſſu inſulæ arceret. Item Scotos & Vuallos in officio retinuit. Reperio in A. S. H. 959.

annalibus, Vuallos, qui ſemper inuiti Anglorum imperio paruërant, ex ſua tandem gente, ſibi principem conſtituiſſe, & rege Edgaro, habuiſſe regulum nomine Ludouallū, & illum pepēdiſſe tributū ipſi regi Anglo, atq; deinceps aliquot annos, principes tales fuiſſe. ſed quo tēpore Vualli id beneficij ab Anglorum regibus conſecuti fuerint, non omnino conſtat, nec traditur, q̄d ſciā, à quopiā autore graui. Edgarus imperauit Ludouallo Vuallorum regulo vectigalis nomine, in annos ſingulos, tricenos lupos, quò genus tam malefici animalis & gregibus ouium valde pernicioſi, quod tunc in ea inſulæ parte plurimum abundabat, prorſum deleretur. ſi verò lupi defeciſſent, tum loco illorum, neſcio quam pecuniæ ſummulam cōferret. Sic rex finitimos populos ſibi adverſantes in officio atq; fide tenendos putauit, vt ſibi per id, nullo tēpore excluſo iam liceret oſtendere, ſe ad bonitatem natum eſſe. Itaq; confeſtim Dunſtanum ab exilio revocauit, eúmq; Vigornienſem epiſcopum creandum curauit: cui etiā cùm id temporis homines deeſſent, qui meritò aliis præeſſent, Londinēſis epiſcopatus adminiſtratio data eſt, quam ille haudquaq; ſuis, ſed populi cōmodis ſeruiendi cauſa, ſuſcepit: nam id temporis epiſcopi non plus opum, at plus doctrinæ, plus ſanctitatis, plus prudentiæ, quàm alij habebant.

Interim Elfreda regina moritur, ex qua rex Edouardum filium ſuſceperat: cuius interitus cauſa fuit, quamobrē ille in ſe importuniſsimum flagitiū admiſerit. Nēpe per idē tēporis fama pervaſerat, Horgerium ducem Cornubię filiā habere nomine Alfredā, forma longè elegātiſsima, quā Edgarus in matrimoniū ſibi ducendā conſtituens primo quoq; tempore, dedit negotiū Etheluoldo familiari ſuo puellæ viſendæ, ſuiſq; verbis & nomine, à duce eius cōnubij petendi, ſi modò pulchritudo famę reſponderet. Proficiſcitur Etheluoldus in Cornubiam, ad ducem: qui vbi puellam viderat, cœpit inſano actutùm ardere amore, adeò vt immemor mandati regij, eam ſibi nuptum dari magnopere petiuerit, quod & impetrauit. poſt hæc, ad regem reverſus, ait puellā non eam eſſe, quam deceat nubere regi: ac non multo pòſt vbi ſenſit principis animum hoc pacto ab amore alienatū, incipit paulatim apud eum agere, vt ſibi eius voluntate, liceat puellā in matrimonio habere: id q̄d rex, qui illius iam formam aſpernatus erat, vltrò conceſsit. Etheluoldus ita Alfredæ nuptias exitium ipſi parituras conſecutus eſt. Crebreſcebat deinde indies magis Alfredæ pulchritudinis rumor, vt quæ iā nupta in conſpectu hominum frequentiùs verſabat, cùm rex cupidus videndi, de induſtria, venandi gratia, ad villam Etheluoldi acceſsit, vbi ſtatim atq; Alfredæ oculum adiecit, mirabile dictu eſt, quàm citò eam deperire cœperit, ita vt breui pòſt tempore Etheluoldo mortem machinatus ſit, atq; Alfredam in matrimonium duxerit. Mulier faces incendit, quibus rex flagrauit ad cupiditatem huiuſmodi ſceleris edendi: nam vbi vir regem adventare intellexit, fertur rem omnem vxori aperuiſſe, oraſſéq;, vti cōmunis ſalutis cauſa, ſe negligentius ſolito comptam iuueni furenti oſtenderet: at fœmina immemor coniugalis amoris, ac filij pignoris benevolentiæ ab Etheluoldo ſuſcepti, & ſui ſemper ſimilis, vt leuis, auara, ſuperba, quam elegantiſsimè potuit, regi venienti obviàm facta, vltróq; caſtum reſoluit pudorem. Dedecorauit ea res plurimum regis nomē apud omnes, quare ſæpius à Dunſtano reprehenſus eſt: quem licet facti puderet, pœniterétq;, amori tamen nō indulgere nequiuit. Ipſam autē Alfredam ferunt nō modò criminis non pœnituiſſe,

nituiſſe, ſed valde ſuccenſuiſſe Dunſtano, quòd bene admonuiſſet regem. Genuit ex Alfreda Edgarus Edmundum, qui paucos vixit dies, & Etheldredum. Is dum baptizabatur, cùm ſubitò in ſacrum fontem confecti cibi reliquias ex aluo emiſiſſet, traditur Dunſtanus prędixiſſe ita futurum, vt ille quandoq; ingens patriæ incommodum dedecúſq; afferret. Dilexit item Edgarus Vuilfredam monacham, ſeu ob metum ſtupri, vt quibuſdam placet, nullis initiatam ſacris, inter monachas ſeruatã, ex qua Editham filiam ſuſcepit, quam aiunt ob vitæ ſanctimoniã, in catalogum diuorũ adſcriptam. Hæc ſunt Edgari iuuentæ vitia, quæ poſtea ſummis cùm corporis tum animi virtutibus ſuperauit: fuit enim armorũ ſimiliter atq; equitandi peritiſsimus, ac laborum ſupra fidem patiens, qui ſuos ſemper in officio cõtinuit, & barbaros qui ſolebant crebris inſulam incurſionibus diuexare, ita ab initio terruit, vt nunquam ſint auſi ſedibus patriis egredi. Item delictorum inquiſitor & punitor acerrimus, quod tamen ſine ira, & fæuitia faciebat: quippe quandoq; ad crimina leuiora non grauatè cõniuebat, vt ſalubrẽ magis q̃ ambitioſum principẽ ſe præberet. Abſq; his virtutibus, pietatem præcipuè coluit, quando præ religione Chriſtiana, nihil magnopere augendũ putabat: quippe qui viros magnę doctrinę, ſanctitatis, integritatis, atq; prudentiæ, cùm primis in ſuum domeſticum conſilium delegit, illóſq; populo Chriſtiano præpoſitos tantùm voluit. Itaq; ſecundum Dunſtanum, miro amore complexus eſt Etheluoldum, virum ingenio & eruditione ſingulari, qui eius opera, Abyndonienſis priùs abbas, deinde Vintonienſis epiſcopus factus eſt. Item eiuſdem beneficio, Oſualdus Floriacenſis monachus creatur Vigorniẽſis epiſcopus, ac deinde Eboracẽſis archiepiſcopus, cui in Vigornienſem epiſcopatũ Dunſtanus ſucceſsit. Tantũ is princeps tribuit iſtorũ in primis trium antiſtitum doctrinæ ac vitæ ſanctitati, quam illi præ ſe ferebant, quemadmodũ monachi tale quid interdum miro artificio facere ſciunt, vt partim eorũ rogatu adductus, partim cõmotus, quòd primarij ſacerdotes adhuc ſuas retinerent vxores, contrà, atq; patres paulo antè decreuiſſent, bene multis fatigauerit precibus Ioannẽ tertiumdecimum Romanum pontificẽ, quò bonis de cauſis, quas monachi ex vſu ſuo inueſtigarant, vellet concedere, vt ipſis liceret apoſtolica autoritate eiicere ex Vintonienſi, & Vigorniẽſi collegio presbyteros, quos ſeculares vocant canonicos, atq; in eorũ locũ, ſuos inducere monachos: quod & impetrauit. Item & Etheluoldo, atq; Dunſtano autoribus, in alterum Vintonienſe collegiũ nouũ ſeu cœnobium, quod Aluredus, vt ſuprà oſtendimus, extruxerat, in illúdq; quod Shyreburniæ in pago Sarisberiẽſis diœceſeos inſtitutũ erat, eiectis quoq; presbyteris, monachi ſunt introducti, & illud cœnobium de Hida, & hoc Shyreburnienſe appellarunt: nam ibi Occidentalium Saxonũ princeps epiſcopalis ſedes locata erat, cuius diœceſis epiſcopus cum primis fuit diuus Aldelmus.

Atq; ita per idem tempus, monachi in alia alibi ſacerdotũ collegia venerũt, ac deinde velvt iure ſuo vbiq; gentiũ opes immodicas ſibi cõparare cœperũt, quod poſteris damno fuit: dum eĩ monachi diuinis duntaxat rebus vacãtes, hominũ cœtũ fugiebant, ac ſolitudines, vnde ſibi nomẽ vindicãt, quærebant, tum profectò monaſticæ vitæ inſtitutũ ritè ſeruabant: cõtrà, vbi omiſſa ſolitudine, celebritatẽ colere, vbi diuitias recipere libuit, incredibile dictu eſt, quãtum à maioribus ſuis degenerauerint: quippe quos etiã inuitos humanarũ ſi-

mul rerũ curam ſuſcipere oportuit, quæ bonam hominis partem ſemper occupat. Quid, q̃ eadem diuitiarum peſtis ſic reliquos pariter ſacerdotes pervaſit, vt magna pars à priſca pietate patrũ, ad tyrannidẽ exercendã verſa ſit? cũ perpauci ſciant illud cauere, quod vetat propheta: Diuitiæ ſi affluant, nolite cor apponere. Illi enim partim ſanctitate vitæ, partim ſuo ſanguine ſacerdotij decus auxerunt, iſti auctum licenter viuendo, nõ ſatis bene ſeruant: illi honores oblatos cunctanter & verecundè acceperunt, eoſq; aliis optimis quibuſq; detulerunt, iſti malis ſæpe artibus ambiunt eoſdem, ac mox acquiſitos inſolenter exercent: & vt in illis multum liberalitatis, & innocentiæ fuit, ita in iſtis multũ aliquando auaritiæ, ac improbitatis: illi deniq; paucis contenti, temperanter vixerunt, at iſti opibus, vt ita dicam, oppreſsi, pro ſuo iure vitam degere nequeunt, dum in alios hoſpitales eſſe coguntur. Quæ ſanè humanitas (ita enim vulgò vocatur) tantũ abeſt, vt humanitas ſit, vt per hoc ſeruit• potius, & quidem longè peſtilentiſsima habenda, quãdo eius rei cauſa, ſæpe ſacerdotes peccant. Quotus enim quiſq; eſt, cuius ſenſus non titillentur, poſtquã multum biberit, ſeſeq; variis ciborũ generibus fartim ſaturauerit? id quod velint nolint interdum illi ſacerdotes, qui domos valde hoſpitales habere humanis coguntur legibus, faciunt, dum alios lautè paſcunt. Iam ad propoſitum redeo.

Eodem tempore moritur Odo archiepiſcopus Cantuarienſis, poſt annum q̃ ſedere cœperat, decimum nonũ, ſeu, vt alij ſentiunt, tertiumdecimũ: in cuius locum Dunſtanus ab Auguſtino ordine Cantuarienſium archiepiſcoporum vigeſimuſtertius ſucceſsit, qui, vti non nemo tradit, vnà cum Oſualdo Eboracenſi archiepiſcopo, Edgarum multis cæremoniis ſacrauit, id quod falſò incuria ſcriptorum, Dunſtano attribuitur, qui, quemadmodum ſuprà oſtendi, exulabat, quando Edgarus rex eſt factus, à quo poſtea fuit in patriam reuocatus. Edgarus rebus regni ita pacatis, ac tantum pietatis operibus intentus, plura cœnobia aut de integro condidit, aut inſtaurauit, vel ampliſsimis donis locupletauit, & in iis cœnobiũ monacharũ ordinis diui Benedicti, quod Vuiltoniæ, in pago proximo Sarisberiam vrbem, locauit. In eo cœnobio Editha ipſius Edgari filia virgo monacha, poſtquã aliquot per annos familiæ ibidem præfuerat, (talem abbatiſſam dicunt) extremũ vitæ diem morte confecit. Sarisberia eñ in ora, quæ ad auſtrũ ſpectat, loco plano poſita eſt, quę intus multis irrigat̃ riuulis, alluit̃q; flumine Naddero, qui Vuylo & Hauino, hic Vuermiſtrũ pagum præterlabit̃, auctus, in Oceanũ in auſtrũ verſus fertur. Poſtremò Edgarus vt ſuos ad bene beatéq; viuendũ inſtitueret, leges apprimè vtiles tulit, quas vetuſtas in obliuionẽ fermè adduxit: qui demũ anno ætatis trigeſimoſeptimo, & cũ regnare cœpit, ſextodecimo, naturæ cõceſsit. Succeſsit bono patri Edouardus ſecũdus, filius patre dignus, ordine regũ vndetrigeſimus. Fuit is annus ſalutis humanæ DCCCCLXXV, cũ Dunſtanus Cantuarienſis antiſtes ſacerdotũ cõventũ egit, ad res religionis rectè cõſtituẽdas, melioréq; earum ſtatũ collocandũ. Dum hæc gerunt̃, iuuenes quidã honorum cupidi, quos quieta Republica deſperabant, perturbata ſe conſequi poſſe arbitrabantur, turbas faciunt, quas in primis adaugebat ira eorum presbyterorum, qui à monachis, ſicvt ſuprà oſtendi, ex ſuis collegiis exacti, de repetũdis agendũ ſibi conſtituerãt. Quamobrẽ cauſa iudicibus delata eſt, qui cùm Vintoniæ, in monachorum conclaui, de ea re in frequenti cõſeſſu agerent, & iam

A. S. H. 975.

maior

maior pars decerneret presbyteros eſſe reſtituendos ad priſtinos honores, ecce, ſubitò vox audita eſt: Non bene ſentiunt, qui presbyteris fauent: perinde quaſi ius magis faceret cum monachis, qui aliena raperent, quàm cum presbyteris, qui ſua repeterent. Verùm quia imago Chriſti de cruce pendentis, quæ ibidem proſtabat, viſa eſt eam reddidiſſe vocem, ita fides habita eſt oraculo, vt presbyteri cauſa ceciderint, & turba omnis ſedata ſit. Atq; ſic monachi ope diuina, vel humana potius (nam etiam tum non defuerunt, qui id oraculum Phœbi magis quàm Dei fuiſſe, hoc eſt, hominũ fraude, non Dei nutu, editum putarint) vtcunq; parta retinuerunt. Edouardus inuita Alfreda nouerca, rex dictus eſt, qui ſanè adoleſcens ſummæ ſanctitatis & frugi, ea modeſtia regnare cœpit, vt omnibus chariſsimus eſſet, quippe qui paternas virtutes nauiter imitabatur. Quæ res Alfredæ animum maximè angebat, quæ dominationem expectabat, ac Etheldredum filium Edouardo extincto, regnare cupiebat, & quia deſperabat ſe id poſſe conſequi, vt iniuſta nouerca necem priuigno machinari conſtituit, quod vt tandem maturaret, caſus huiuſmodi occaſionẽ dedit. Rex venatum ierat in eum ſaltum, quem vulgò vocãt Nouam Foreſtam, & rumpentibus vndiq; feris, vbi pro ſe quiſq;, ſicvt fieri ſolet, ferarũ canúmq; ſimul curſum inſecutus eſt, fortè à ſuis deſtitutus, ad ædes Alfredæ, quæ in proximo erant, bibendi, ſeu Etheldredi fratris viſendi cauſa, acceſsit. Eſt eo loci hodie arx, quam appellant Corphim. Hunc vbi ſæua mulier venientem cõſpicata eſt, iuſsit ſeruo, vt imprudentem interficeret: at interim ne iuueni quicquam ſuſpicionis incideret, ei obviàm facta eſt, petentiq; potum mitè ac reverenter bibere dedit, quem ita dum equo inſedebat, ſcyphũ haurientem ſeruus percuſsit. Rex accepto vulnere, equum in curſum eveſtigiò vertit, ad ſuos ſe recipiendi cauſa, ſed dolore vrgente, equo lapſus ſtatim interiit. Impia nouerca poſtea corpus innocentiſsimi viri, vt ne facinus patêret, intrò auferri, atque humari iuſsit: vbi deinde eius memoria coli cœpit: nam fama eſt, non ſine Dei nutu, haud ita multo pòſt, veniſſe in mentem cuidam mulieri, quæ oculis capta erat, ad eum ipſum locum excubare, & precari martyrem, vt eius beneficio ſubleuaretur, ac eam ſimulatq; orauerit, ſubitò lumen recepiſſe. Multa deinde miracula extiterunt, quamobrem Edouardus non immeritò inter diuos relatus ſit. Fuit poſthac eius corpus ex vili illo loco, ad Glaſconienſe cœnobiũ deportatum, ibiq; ſepulturæ honeſtè datum. Pœnituit interea Alfredam commiſſorum, quæ & ieiunio & verberibus corpus ſuum afficiens, omne patrimonium aut indigentibus hominibus partiendo, aut ſacras ædes ędificando, farciendo've effudit: quam ferunt duo condidiſſe monacharum cœnobia, vnum Amisberiæ in pago Sarisberienſis diœceſeos, ordinis Cluniacenſis, & alterum ordinis diui Benedicti, ad Vuheruuellum vicum, Vintonienſis diœceſis, & in hoc illam vitã egiſſe. Fuit is annus quo Edouardus interfectus eſt, tertius, cùm regnare cœpit: licet quidam his tribus annis menſes ſex adiiciant. Huius optimi principis exitum, interitus virilis ætatis regni ſecutus eſt: nam quemadmodum ille in flore iuuentutis, viribus corporis integris, repentè cécidit, ita omne regni robur debilitari ſic cœpit, vt poſtea rege Etheldredo, ætate iam ſenecta ineunte, ſumma eiuſdem infirmitas acceſſerit, de qua libro proximo commodè exponemus.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIÆ LIBER SEPTIMVS.

IN DEMORTVI Edouardi locũ, Etheldredus à Cerdicio trigesimus rex substituitur, cuius socordia publicæ res in talem pervenerunt statum, vt meritò sub eo, regni senecta ætas cœperit: continuò enim fames, pestilentia, atque bellum erupit. Ea mala Dunstanus archiepiscopus paulò antequam sequerẽtur, fore prædixerat. recusabat bonus antistes Etheldredũ regem sacrare, qui per cædem fratris, ad regnum aspirasset: sed cùm id facere coactus esset, tum prædixit futurum, vt populus Anglicus amissa libertate, generatim pœnas miserabiles daret. Erat Etheldredus minimè omnium militaris disciplinæ sciens, vt homo vecors, & otij atq; luxus amator. Quæ res satis nota omnibus efficiebat, vt à suis passim malè audiret, & à finitimis ac barbaris longinquis minimè pertimescendus putaretur. Quare piratæ Daci satis animis fidentes, insulam tumultuosè invaserũt, facta strage rerum omnium, quaquaversum pedem primùm intulerant: & quia loca maritima nullo præsidio munita erant, facilè in primis ea prædæ habuerũt. Quo successu Daci ferociores facti, in omnes partes vertuntur: quibus ita omnia passim vastantibus, cùm rex obviã ire non auderet, necessariò ingens auri pondus dedit, quò in patrium solum se primo quoque tempore reciperent. Fefellit ea pacis conditio valde regem: nam tantum abfuit, vt regnum suum præsenti molestia leuarit, vt etiam multò grauiore affecerit. Daci enim auro illecti, haud multo pòst fracto fœdere, iterum insulam armis adoriuntur: & hoc neq; ignauiter aut temerè faciũt, sed conflato ingenti exercitu, classéq; instructa negotium gerunt. Exanimauit fama noui belli regem, vt qui hostes accepto præmio contentos, sperabat nihil esse molituros, & propterea ad bellum gerendum minimè paratus erat: attamen quamcelerrimè potuit, classem instruxit, præfecitq; Elfricum, virum animo & viribus ferocem, cæterùm, nescio qua de causa, minùs fidum. Is itaq; adventantibus Dacis, simulato animo obviàm factus, dum ad pugnam se fingit expedire, ad hostes deficit. Fregit ea res adeò insulanorum animos, quòd longè secus acciderit, quàm quisquam putarat, vt nihil propè pugnatum sit, sed momento aliæ naues sint media trepidatione delapsæ, aliæ captæ, plures numero mediis fluctibus depressæ. At Daci in terram idonea tempestate delati, quocunq; prædandi studio ardenter erumpunt. Sed qui sunt Northumbriam ingressi, dum pro se quisq; in prædam temerè incumbit, ab agrestibus partim cæsi, partim profligati sunt. Et qui Londinum oppugnaturi petierant, obsidioneq; cinxerant, quia ciues omnium opinione constantius sustinuerunt, desperata expugnatione, sponte negotio supersederunt. Cæterùm post huiusmodi accepta incommoda, illi nihilo segnius Anglum vrgebant, premebant, divexabant: qui postremò coacti in vnũm non amplius more tumultuantium, sed seruato militari ordine, hostem passim oppugnabant. quibus cùm Etheldredus longè viribus impar resistere non posset, consternatus animo, misit legatos de pace. Qui missi sunt, pacem cum hoste ea conditione fecerunt, vt in annos singulos, Anglia vectigal Dacis penderet: quod etsi ignominiosum, pro temporum tamen necessitate, valde opportunum fuit. Elfricus

post

poſt hæc præfectus claſsis regiæ apud hoſtes ſpe deſtitutus, ad Etheldredum rediit, veniam cõmiſsi delicti impetrandi cauſa, cui rex oculis pro crimine effoſsis, vitam condonauit. Pax erat per hunc modum vix parta, cùm Etheldredus ea malè vti cœpit: dum enim per otium vitam agebat, ſuis grauior truculentiórq; ſolito factus, quotidie alios ſpeciatim locupletiores facultatibus ſpoliabat, alios ignominia afficiebat, alios demum in exilium agebat, propter leuiſsima etiam crimina: itẽ delatoribus libertas permiſſa circũveniendi, quos vellent, quorum calumniis eius aures adeò patebant, vt nullus à periculo vacuus eſſet. Quibus rapinis ita animus populi vulnerabat, vt vniuerſi palàm ei maledicerent. Hoc vbi Daci norunt, ſubitò de invadenda iterum armis Anglia cogitationem ſuſceperunt, arbitrantes populum vitiis principis ad defectionem ſatis irritatũ, haud multo labore in deditionem redigi poſſe. Itaque Sueno primus eorũ rex, ad bellum Etheldredo inferendum, ſtatim flexit animum, ſenſim copias non contemnendas comparans: quod priuſquã explicemus, hîc appoſitè Ricardi ſecũdi Normanorum ducis, provt ſuperiore libro promiſimus, mentionem faciemus, vt ordo eorum ducum ſeruetur.

Erat Ricardus vita moderatus, militaris diſciplinę peritiſsimus, & paterno dignus principatu, quẽ modicè adminiſtrabat: quippe eius inſtitutũ erat, vt dum bellũ gerebat, militibus edicere, ne amicos violarent, néve ſacris rebus manus intentarẽt, quò pariter domi atq; militię, ad honeſtũ & rectum, religionémq; cuncta referret. Huius bellicam virtutem in primis expertus eſt Robertus rex Franciæ, Hugonis Capeti regis filius, qui cùm à nonnullis ex ſuis principibus petitus eſſet inſidiis, ſola Ricardi ope & conſilio poſtremò illas declinauit. Erat tamẽ tantæ virtuti nonnihil vitij admiſtũ: nam in libidinis infamia fuit, q; plures amaſſet fœminas, & in iis puellam quandam haud claro genere ortam, à cuius conſuetudine etiam à ſuis principibus cõmonefactus, tantum abfuit vt abſtinuerit, vt cõtrà q; illi ſuaſiſſent, in matrimonium duxerit, ex qua creauit filios trîs mares, Ricardũ & Robertũ, qui Normanis deinceps præfuerunt, & Gulielmum, qui monaſticam vitam traduxit. Item fœminas totidem. Aliſiam, quæ maxima natu Reginaldo Britannorum comiti locata fuit: Aleonoram, quæ Balduino comiti Flandriæ: & tertiam, quæ Nauarræ regi. Ricardus demũ multa vita exceſsit, cui Ricardus filius ſucceſsit tertius, vir illuſtriſsimus, qui poſt trienniũ, mortuus eſt, non ſine ſuſpicione ſumpti veneni: quẽ Robertus frater ſecutus eſt, de cuius rebus geſtis alius conveniens edocebit locus. Nunc ad Suenonem Dacorum regem redeundum.

Is quàm multis nauibus profectus ad Angliæ oram quæ ſolis ortũ ſpectat, pervenit, vbi expoſitis militibus, cùm ab exploratoribus accepiſſet accolas locorũ imparatos eſſe, egreſſus leui præſidio nauib⁹ relicto, vicos vi expugnat, inflammat tecta, hominum pecudumq; prædas facit, & ad ſeptentrionem contendens, ac dulcedine prædandi longiùs evagatus, nullis reſiſtentibus, Northumbros primũ invadit. Illi partim præſenti periculo territi, partim memoria tenentes ſe aliàs Dacis, vti ſuprà demonſtratum eſt, paruiſſe, & ob id arbitrantes eos tanq; ad ſuos, nõ ad hoſtes redire, vltrò deditionem faciũt. Deinde Mercios adortus, nullo propémodum negotio vincit: poſtea ad auſtralem partẽ verſus, omnes accolas ſubigit. Hoc rerum ſucceſſu Dacus ferocior effectus, Londinũ, quò audierat Etheldredũ ſe recepiſſe motus cauſa, aggredien-

dum constituit. Itaq; iam satis omnibus instructis cõparatísq, ad vrbem oppugnandũ pergit, eámq; repentè circũsidet, vt vltimo hoc periculo, aut hostẽ terreat, aut quid valeat, exploratum tandem habeat. Contrà ciues tametsi trepidi improviso metu, attamen cogitantes secum suum casum, cum totius patriæ casu coniunctum esse, quòd ea princeps ciuitas esset, sese acerrimè defensitant: nam alij obviàm ire, alij ex muris hostes deturbare, & denicq; ab omnibus partibus simul illorum vim pro se quisq; ferre impigrè nititur. Ad extremum licet Daci fortissimè instarent, Angli tamen vt regem suum ab iniuria vindicarent, haudquaquam tam aspero negotio territi sunt, quin simul cõferti apertis portis in hostes currere ausi sint, atq; contrà hostiliter pugnare. Sed Dacus dum sustentare suos, & propè iam adeptam victoriam retinere cupit, circumvẽtus ab hostibus dextra sinistráq;, multis ex suis occisis, inter tela hostium erumpit, ac cum reliquo exercitu facto die noctúq; itinere, vsq; dum bidui abesset, Bathoniam concedit. Fuit singulare certamen, in quo Angli suam bellicam virtutem maximè ostẽtarunt, quippe qui Etheldredo duce, homine & animi & consilij inope, tam fortem hostem ab oppugnanda vrbe averterint. Sueno dum Bathoniæ morabatur, tanta inopia rei frumẽtariæ laborare cœpit, vt coactus sit facere potestatem Anglo redimendi de se vectigal, paulo antè insulæ impositum: qui ita accepta pecunia, in Daciam revertit, cum maiore militum manu primo quoq; tempore rediturus.

Etheldredus interea arbitrabatur illam vectigalis venditionem eò pertinere, vt Daci deinceps quiescerent: verùm principes nõ item, qui animo cernentes tantam molem mali non facilè à ceruicibus suis depelli posse, eũ hortabantur, vt quamcelerrimè posset, exercitũ pararet. At Sueno haud multos moratus dies, perinde ac Anglici heroës iudicarant, rursus celeri cursu in Angliam convolat. Nec longior inde mora, cùm Anglus adfuit, & paribus odiis animísq; est vtrinq; cõcursum. Fuit pugna ab initio vtrisq; difficilis, sed mox deficientibus nonnullis Anglis ad hostem, adeò funesta extitit, vt Etheldredus ad vltimũ cognouerit rem suam in apertũ discrimen esse deductã: quare post acceptã cladem, suis in cõcionem vocatis, sic verba fecit: Perpetuò mihi principes silendũ esset, si nobis penitus paterni animi virtus, in consilio dando, in regno bene administrando, aut militibus nostris robur in patria defendenda, deesset. Equidem mortem pro patria, præclarã esse fateor, & me vel devouere pro regno nostro, vel in medios me mittere hostes paratus sum. hîc patriam video, & quicquid Anglorũ est, perditum iri, nisi maturè sit provisum. Vincimur à Dacis, nõ armis, sed nostrorũ proditione. Paraui principiò ingentẽ in hostem classem, quam perfidus Elfricus illi prodidit: deinde sæpius nostrorũ itidem fraude, infelici eventu dimicauimus, vnde turpe fœdus cum barbaris facere coacti fuimus, vt necessitati pareremus, quã oppidò solus Deus superare potest. Quod quidẽ fœdus ad perniciẽ nostram ictũ est, quãdo impios hostes, apud quos nihil sancti, nihil veri est, illud ipsum contrà q̃ ius fásque esset, ac extra spem nostrã, rumpere nõ puduit. Atq; ita eò ventũ est, vt non modò timendũ sit, ne imperiũ amittamus, sed ne nomen nostrũ non in perpetuũ deleatur. Igitur cùm hostes supra caput sint, vobis nunc quibus scio mea semper curæ fuisse mandata, libeat providere, cõsulere, patriæq; cadenti succurrere. His dictis, omnes ad communem salutem magis intenti, & quid tandem præ-

staret,

ſtaret, excogitaturi, cõvocato concilio, quod facto opus ſit, inter ſe deliberãt. Hîc tamen diu anxij ac dubij fuerunt, vt qui lupũ auribus tenebant, vt in Græco proverbio eſt: ſi enim pugnæ ſe committerent, proſpiciebant futurum, vt penè plus à ſuis, qui iamiam timore perculſi, ad defectionem ſpectabant, cp ab ipſis hoſtibus eſſet timendum: ſin verò cederent, futuram eſſe fœdam ignominioſámq; deditionem, quod tamen minus malum eſſe ducebant, arbitrantes per hunc modum, multos à cæde ſeruatum iri, qui olim ſalui patriam in libertatem vindicare poſſent. Placuit hæc ſententia omnibus. Itaq; rex ſeſe ac fortunas omnes fidei Ricardi ſecundi Normanorum ducis, cuius ſororem, nomine Emmam in matrimonio habebat, committere decreuit: ſed vt ne id temerè faceret, Emmam cum Alfredo & Edouardo liberis, ad Ricardum eius fratrem animi ducis tentandi cauſa, præmiſit. Accepit Ricardus ſororem cum filiis perbenignè, auxiliúmq; pro tutando regno, eius viro Etheldredo pollicitus eſt. Occupauerat interim Sueno maximam partem Angliæ, ſenſimq; quod reſtabat, in deditionem redigebat, dedentibus ſe ob timorẽ populis, cùm Etheldredus iam tum cedendum eſſe patria hoſti exiſtimans, poſt annum quintum & trigeſimum, quàm regnare cœperat, in Normaniam ad Ricardum confugit. Ac Sueno tum demum totius Angliæ imperium adeptus eſt, & ſic Daci ex advenis, ſecundùm Anglos, regnum in inſula obtinuerunt. Is fuit annus à natali Chriſti MXIIII. A. S. H. 1014.

At Sueno crudeliſsimè in Anglos victoriam exercebat, quatenus illis debilitatis, ipſe ab omni deinceps eſſet periculo vacuus: verũ ita modus fæuitiã explendi, alienáq; diripiendi aberat, vt ne à ſacerdotibus quidẽ, aut rebus ſacris manũ abſtineret. Enimverò homo impius tam Anglicũ nomen delendum, cp religionem Chriſtianam modis omnibus ex mortalium pectoribus evellendam deſtinans, poſtquam inſulanos nobiles exinaniuerat, ac multas ſacras ædes donariis diſpoliarat, poſtremò diripuit cœnobium Burienſe, in quo iacet corpus diui Edmundi regis, & martyris, ſimul omnem agrum circunquaque populatus. Sed Sueno meritas pœnas monachis, quos miracula delectãt, ſtatim pòſt dedit: nam ferunt, eum dum apud ſuos milites lætitia exultans ob regnũ adeptũ gloriaretẽ, repentè velvt pugionis ſupernè demiſsi ictu confoſſum in terram cecidiſſe vociferantem, mortem ſibi eſſe illatam, ac actutũ interiiſſe, & omnes qui aderant, ſubitæ rei caſu ſtupentes, percuſſorem nuſquã cernentes, arbitratos id deorũ ira eſſe factum. Ad poſteros multò belliſsima etiam fama manauit, illum eo ipſo cultro fuiſſe interemptum, quem diuus Edmundus dum in vita erat, geſtarat. Verùm longè feliciorem ac alium vitæ exitũ Sueno habuit, vt Saxo Grammaticus tradit, qui autor eſt, hunc regẽ poſt varios rerum eventus, ſubegiſſe Anglos, ac ea conditione pacem dediſſe Etheldredo regi, qui licet in Saxoniano codice, haud rectè Adelſtanus nuncupetẽ, vt poſt eius mortẽ, omnis hæreditas ſibi veniret: & Suenonẽ poſtremò Chriſtianum effectum, multa pietate purgaſſe facinora, quæ in priore vita feciſſet. Iſta minus à veritate abhorrent, vt Sueno Chriſtiano more viuendi finem fecerit, & Etheldredus deinde precariò regnauerit, quando ſatis cõſtat, illũ, poſtquam regno expulſus fuerat, nõ in exilio, ſed in Anglia obiiſſe mortẽ. Cæterũ illud non omiſerim, certum Suenonis pietatis argumentũ ſpeciménq; eſſe, cp eo rege, Daci Chriſtianum dogma receperint. Sed reliqua perſequi aggrediamur.

Nec ita multo pòſt quàm Sueno interierat, Daci Canutum eius filium iuuenem optimæ indolis, altitudinéq; animi, ac Chriſtiana pietate inſignem, regem fecerunt. Angli quibus nihil longius videbatur, quàm Dacorum iugum à ceruice excutere, audito Suenonis caſus rumore, lætitia exultãtes, ſtatim per literas Etheldredo mortem hoſtis nuntiant, hortantúrque, vt velit quamprimùm redire, ad regnum à manibus alienigenarum hominum eripiendum: ad ídq; efficiendum, operam opéſq; omnes pollicentur. Adauxit ea res animum regi, qui plenus vindictæ nihil cunctatus eſt, ad negotium maturandum: ſed veritus inconſtantiam vulgi, de ſuorum ſententia, Edouardum maiorem natu filium in Angliam præmiſit, qui pertentaret, an ſui in fide manerent. Advolauit Edouardus, ſigillatímq; animos omnium magna ſagacitate perſcrutatus rediit in Normaniam, pari propè atq; iuerat, celeritate, renuntiauítq; patri omnia ſatis tuta fore, ſi feſtinatione vteretur. Eo nuntio Etheldredus in bonam ſpem adductus, ſtatuit fortunam tentare. Itaq; cùm Ricardi ducis auxilio fultus, tum ſuorum fide fretus, properè in Angliam adnauigauit. Fuit eius advẽtus inſulanis maiorem in modum gratus, quippe quibus Dacorum dominatio vt generi ac nomini Anglico exitialis, odio vehementer eſſe iampridẽ cœperat: tametſi Canutus omni liberalitate ac humanitate illos in fide tenere maximè ſtudebat, qui vt diuina etiam ope in bene adminiſtrando regno iuuaretur, fertur ſecundùm Deum, in primis diuum Edmundum Suenoni patri antea iratum, precibus & multis muneribus ſibi placandum curaſſe. In iis donis, apud vulgus fama eſt fuiſſe coronam, deinde ſi luberet, grandi pecunia redimendam, ac inde morem inoleuiſſe, vt reges deinceps itidem facerent, quem tamen haud diu ſeruatum ferunt, vel potius nunquam: nam, vt Perſius ait, In ſacro qd facit aurum? Item templum variis donariis, & monachos amplis prędiis ditauit. Paucis pòſt diebus, quàm Etheldredus in Angliam appulſus fuerat, ingenti exercitu parato, in Canutũ, qui tunc ſe Lincolnia cõtinebat, cõtendit, è locóq; fugauit, ac prouincia tota igne ferróq; vaſtata, bonam incolarum partẽ interfecit. Eſt autem Lincolnia vrbs celebris ad Orientẽ ſita, cuius pars altera monti impoſita ornatur templo magnifico diuæ virgini Mariæ ſacro, arcéq; munitur valida. altera loco plano poſita, ad auſtrũ converſa, alluit flumine Vuitham, ita vulgo nũcupatur, & agrum habet tam fertiliſsimum, q̃ amœniſsimum. Atqui Canutus, qui viribus impar ceſſerat, ingreſſus nauẽ, quã ad oſtiũ Humbri paratã habebat, ad oram Cantianã in Sanduicũ portũ revectus eſt, vbi loci eius claſsis in anchoris ſtabat, ibi quoſdam Anglos nobiles, Suenoni per pacis cõditiones olim obſides datos, confectis naribus atq; manibus deformauit, ac relicto ad defendendũ portũ præſidio, in Daciã extemplò conceſsit, rediturus ad vlciſcendã iniuriam, cùm per negotia domeſtica liceret: qui interim bello Anglico prævertere domeſticũ coactus, Sclauos cùm maximè infidos bello domuit. Qua re præclariſsimè cõfecta, maiora inde animo agitans, ſicvt vſu venit, vt vnius rei eventus, alterius ſæpiſsimè initium faciat, deſtinauit & Noruegiẽſes armis aggredi, à quib⁹ paulo antè regno auito defraudatus fuerat: ſed inter rerũ initia, haud tutũ ducẽs tot ſimul gerere bella, rem in aliud tempus reiecit: nam Noruegienſes audita morte Suenonis, vt ne extero principi amplius parẽrẽt, Olauũ ſibi regẽ optarũt. Quare ille in præſentia ad Anglicũ bellũ intẽtus, quæ huic rei neceſſaria eſſent, ſtudio parabat.

Per

Per idem ferè tempus prodigia varia nuntiata ſunt, quibus facilè conſtare prædicabant, portendi regni mutationem, ſed in primis eius futuræ calamitatis ſignificationem feciſſe Oceanum, qui ſine vlla euidenti cauſa, quæ poſſet rem admirationi eximere, in altitudinẽ inſolitã exiuerit, atq; pagos, multóſq; mortales abſorbuerit. Etheldredus interea, vtpote qui pigrabatur omnia facere, non exercitum contra hoſtem venturum, non bello gerendo quæ opus eſſent, parauit, ſed more mulieris vlciſcendi auidus, Dacos qui iam liberos ex Anglicanis vxoribus ſuſceperant, & fortunas omnes in inſula habebant, ita oppreſsit, vt poſt ingentem effectam cædem, bene multi capti, atq; per cruciatos necati ſint, inter quos Sigifredus & Morgandus Dacorũ nobiliſsimi, fuerũt falſi criminis inſimulati apud regem ab Edrico Stratonio, qui vir erat magna vi corporis & animi, non item ingenio bono præditus. Quo ſcelere aliud deinde ſcelus cumulatum eſt: inter captiuos enim erat vxor Sigifredi, mulier pudicitia ſingulari, & forma longè elegantiſsima: hanc Edmundus filius regis priùs ſtuprauit, quamvis poſt necem viri in matrimonium duxerit. Hæc ſtatim vt Canuto nuntiata ſunt, ita eius animum irritarunt, vti properè rebus in Dacia compoſitis, in Angliam iniuriæ ſuorum cum primis vindicandæ cauſa redierit, relictiſq; qui nauibus præſidio eſſent, populabundns Cantium ingreſſus, ad Occidentales Saxones pervenit, nulla incolumi relicta re in itinere, cui ferro aut igne noceri potuerit. Erat tum Etheldredus in morbo, qui ita tempore excluſus, Edmundum filium exercitum cogere, in hoſtemq; ire confeſtim iuſsit. Erat Edmundus tum animi tum corporis viribus ferox, vnde Ferreum latus cognomen ſibi invenit, quem Etheldredus non ex Emma, ſed ex altera vxore nomine Ethelgina, humili genere orta, creauerat, qui ſua egregia virtute, & patri gloriam, & matri nobilitatem peperit. Edmundus igitur explorato hoſtium itinere, quammaximas poteſt copias parat, ac per tramites occultos, hoſtes antevenit, eos derepentè invaſurus. Erat ſocius belli, ac conſiliorum omnium Edricus Stratonius, qui gloriam iuueni invidens conſuluit, vt in hoſtem ne irrumperet: cuius artificium eò pertinebat, vt hominem perderet. Paruit dicto Edmundus, expectans dum melior pugnandi occaſio daretur. Edricus interea vt perfidus enixè ſtudebat Edmundum hoſtibus prodere: quod vbi minus procedere animadvertit, non amplius diſsimulandum ratus, iam palàm Canuti fidem ſecutus eſt. Quo factum eſt, vt bona inſulanorum pars timore perculſa, vltrò datis obſidibus, in Dacorum fœdera ac poteſtatem venerit. Soli Mercij in officio perſtabant, affirmantes ſe nunquam defecturos, modò ducem haberent. Dum hæc geruntur, Etheldredus pauliſper morbo leuatus, in hoſtes progreditur: ſed accepto adverſæ rei nuntio, dolore ac moleſtia vitæ tam infelicis affectus Londinum divertit, vbi grauius ſolito ægrotare cœpit. At Edmundus in tanta rerum perturbatione virili vſus animo, quamoptimum factu arbitratus eſt, ſi omiſsis hoſtibus, aliquot vrbes quæ metu defecerant, pugnando recuperaret: itaque id conſilij infectationi hoſtium in præſentia antevertens, nonnulla loca aggreſſus ſubitò expugnat, alia complanat, grauius in eos qui deſciuiſſent animadvertit, quò alij ſimilis ſupplicij metu, in officio permaneant. Cognouit Canutus hoſtis conſilium ſibi malo futurum, niſi infringeret: quocirca partem copiarum quamprimùm miſit in Northumbriam, ad prædan-

dum, de patrimonio Vtredi, primi ab Etheldredo facti eius regionis comitis, viri admodum strenui, qui Edmundi exercitum ductabat, quò ille sua defendendi causa, necessariò pedem domum referret. Nihil fefellit spes Dacum. Vtredus enim confestim accepto nuntio illatæ iniuriæ, in Northumbriam advolauit: qui licet se aliquandiu fortiter opposuerit, ad vltimum tamen desperata salute, cum tota Northũbria se hosti dedidit: sed postea perfidia summa, contrà atque ius belli iuberet, iugulatus est. Edmundus interim destitutus auxilio Vtredi, Londinum ad patrem confugit. Quod vbi Canutus cognouit, firmata præsidio Northumbria, nauem conscendit, ac in oram Cantianam, ad classem suam reuertit. Eo anno Etheldredus morbi longitudine, pariter atq; animi mœrore confectus óccidit, vir à principio magis otio quàm bello gerẽdo aptus, magísque corporis voluptatibus, quàm animi virtutibus addictus: sed ætate iam senecta, longo rerum vsu melior effectus, maximè nixus est, etsi frustra, patriam sustentare cadentem. Sepultus est magna pompa Londini, in templo diui Pauli. Genuit ex Ethelgina priore vxore, siue, vt quidam minus verè tradunt, concubina, filios Edmundum, Eduinum, Adelstanum, & filiam vnicam Edginam: item ex Emma Edouardum virum sanctissimum, & Aluredum siue Alfredum. Tulit vel optimas leges. Fuit is annus cùm regnare cœperat, trigesimusoctauus, & tertius, cùm in Normaniam fugerat, salutis verò humanæ MXVI.

A. S. H. 1016.

Fuerunt id temporis viri ingenio & sanctitate clari, & in iis Etheluoldus monastici ordinis, qui ob singularem doctrinam, Vintonienſis episcopus factus est, cuius pietatis opera extãt, & in primis duo egregia cœnobia, alterum Vintoniæ, monacharum, alterum monachorum ordinis diui Benedicti, quod Burgum Petri nominant, quia diuo Petro dedicatũ fuerit. est ad orientem solem locus in Northantonẽsi comitatu, Lincolnienſis diœceseos. Ille enim cœpit iam tum cùm vitã degebat, miraculis claresceré, quam ob rem postea mortuus, in diuorũ numerum relatus est. Succesit Etheluoldo, Elphegius, vir omnibus rebus ornatus, qui postea Cantuarienſis archiepiscopus creatus, capta à Dacis Cantuaria, ac direpta, dum propagandæ religionis studio, barbaros qui inter hostes erant, ad veræ pietatis cultũ prædicatione & exẽplo hortabat, martyrij palmã assecutus est. Incidit in hęc tempora Dunstanus, qui pariter de patria rectè consulendo, prudentérq; monẽdo, atq; de religione, rem diuinam augendo, bene meritus est, cuius sanctitas pietásq; mortalibus perspecta, Deóq; grata, faciebat, vt & illius memoria in dies magis perpetuaret, & dum viuebat, multis miraculis enitéret. Is per omnes dignitatis gradus, ad archiepiscopatum pervenit. fuit priùs abbas Glasconienſis, deinde episcopus Vigornienſis, atq; simul Londinenſis, quippe qui idoneus dignúsq; erat, qui magnis ac multis fungeretur honoribus. postremò Cantuarienſis archiepiscopus factus, Edouardum atque Etheldredum reges sacrauit: qui ætate iam decursa, vita excesit, anno cùm sedere cœperat, octauo & vigesimo, fuitque inter diuos ob vitæ sanctitatem relatus. Succesſere archiepiscopi Ethelgarus, Siricius, & Aluricius, qui circiter decem & octo annos eius diœceseos rectores fuerunt. Secutus est Elphegius antistitum Cantuarienſium ordine vigesimusseptimus, quem quidam intra tempora Etheldredi ponunt, quod tamen quadrare non potest, si rectè annorum ratio inita est: nam ab obitu Dunstani,

vsq;

vſq; ad mortem Etheldredi, interfuerũt anni quatuordecim, cùm Alurícius ſedebat. Igitur Elphegium neceſſe eſt poſt id tempus, diœceſim Cantuarienſem adminiſtraſſe, per martyriúmq; vitam amiſiſſe, dum Canutus Edmũdo interempto, totius Angliæ imperium obtinebat. Ac circiter annum ſalutis DCC- A. S. H.
CCLXXIX, Oſualdus Eboracenſis archiepiſcopus moritur, poſt annum cẽp 979.
ſedere cœperat, vigeſimumtertium. fuit vir, qui ob puritatem vitæ, in diuorũ catalogum adſcribi meruit: cuius etiam pietatis teſtimonium præbet cœnobium ordinis diui Benedicti, quod ille extruxit in pago Lincolnienſis diœceſeos, quæ Ramiſia dicitur, quæ Elym inſulam proxima eſt. Secutus eſt Adul-
10 phus, Vulſtanus, Alfredus, Chinſius, & Aldredus, ordine antiſtitum vigeſimuſquartus. Is cum Aluredo Cantuarienſi antiſtite, ſacrauit Haraldum regẽ, de quo in vita Gulielmi, qui eum devicit, plura dicentur. Iiſdem temporibus ſedes epiſcopalis quæ erat in Lindiſarne inſula, Dunelmum translata eſt, eóq; corpus diui Cutheberti delatum, quemadmodum alibi expoſitum eſt.

Edmundus mortuo patre, à Londinenſibus rex renuntiatur: ſed cæteri populi partim metu, partim libidine nouandarũ rerum, Canutum regem ſuum appellabant. At Edmundus animo ferocior, ſtatim ex hybernaculis militem ſuum revocat, ac in ſpem recipiendi loca ingreſſus, cum exercitu expedito magnis itineribus in eam inſulæ partem quę vergit ad Occidentem, properat, &
20 quò plus terroris hoſti iniiciat, acie inſtructa accedit, ac primũ omnium Gloceſtriam, Briſtolliúmq; ad expugnandum aggredit. Hic nõ minore animo, cẽp conſilio, Dacos qui oppidis præſidio relicti erant, metu obſidionis, cũ in diẽ viuerent, foras ad manus venire coactus adoritur. Suſtinent hoſtes etſi ſubitæ rei tumultu perterriti parumper impetum, deinde in fugam coniecti, dum pro ſe quiſq; ſalutis cauſa, ad loca tuta feſtinat, ab inſequentibus circumventi complures interficiũtur. Qua re aliquot ex vicinis populis perculſi, datis obſidibus, deditionem neceſſariò faciunt. Pervenere interea nonnulli ex Dacis, qui ex flamma illius cædis evaſerant, ad Canutum, in Cantium, eventúmq; rei geſtæ enuntiarunt. Ille perinde quaſi nullam à ſuis acceptam plagam intelle-
30 xiſſet, alacriter coactis copiis, Lõdinum petit, iuſsíſq; nauibus eodẽ per Thameſim accedere, vrbem obſidione circundat. Cæterùm tãtum abfuit, vt Londinenſes ciues, qui fideliſsimi erant, armis & viris muniti, adventu hoſtiũ territi ſint, vt apertis portis adverſum eos confeſtim irruperint, ita, vt illi impetũ minimè ſuſtinentes ſubitò ceſſerint. Strages haud magna edita eſt, cùm nihil ferè temporis pugnatum ſit, Canuto feſtinante cum Edmundo confligere, quem interea audierat, Andoueram, qui eſt pagus ad XV milliaria prope Sarisberiam, reverſum eſſe: quò vbi pervenit, caſtra in conſpectu hoſtium loco plano poſuit, ſuóſq; in aciem eduxit. Nec recuſauit certamen Edmundus, vt ſi gna ab hoſte efferri vidit. ab hora tertia, iam fermè ad noctem pugnã extra-
40 xerant, & ipſa pugna in neutram partem inclinata adhuc ſtabat, cùm Edricus prælio egreſſus, Anglos territandi cauſa, in ſpeculam quandam aſcendit, ibique vociferans Edmundum interemptum, gladium oſtentabat cruore manantem: quem ita clamantem nihil propius factum, quàm vt ſagittarij Angli interficerent. Cæterùm ea res autoribus haud bono fuit. Anglus ea indignatione accenſus, ſuos ſimul cohortatus, tanto impetu in hoſtes prorupit, vt primùm è loco mouerit, dein animis feruentibus fugarit: feciſſet ingentem

cædem, ſi per noctem, quæ iam multa erat, licuiſſet. Canutus ita profligatus, totam noctem itinere facto, Vintoniam verſus, in locum tutum ſe recepit. Edmũdus verò, vt apud quoſdam invenio, hoſtem minimè perſecutus, Sarisberiam flexit iter, opem laturus ciuibus, qui ab altera Dacorũ manu oppugnabantur. Adfuit non multo pòſt Canutus: tum non longè ab vrbe, iterum inſtructis aciebus, manum conſerunt: fit pugna atrox recentibus animis, corporibúſq; , quam æquo Marte vtrinq; diu commiſſam, nox omnibus iam feſsis militibus diremit. Poſtero die Angli à ſole orto, vſq; eò in acie ſtetere, dũ Canutus in certamẽ deſcendit: pugnatum eſt acriter, pari tamen eventu, & multa vtriuſq; partis cæde, & cum iam veſper diei inſtaret, æquo prælio diſceſſum eſt. Deinde altero die vterq; exercitus per otium cibum capiunt, ac heſterno prælio interfectos in vnum congeſtos cremant, neq; interea arma deponunt. plus viginti millia hominum vtrinq; deſiderata. Nocte inſequenti, Canutus ſilentio mouit caſtra, & Lõdinum verſus abiit, quam vrbem eius claſsis penè obſederat. Edmundus vbi lux fugam hoſtium aperuit, veſtigia ſecutus eſt, ac leui certamine ciues obſidione leuauit: quare magna põpa, ac gaudio triumphans, vrbem iniuit. Canutus, quem ſpes fruſtrata eſt, parta ingenti præda ex locis vicinis, claſſem ſuam reviſit, quę paulo antè ſe in flumen receperat, quod Roceſtriam præterfluit. Hunc fluuium olim Medeguaram, hodie Medueiam vocant. Hîc aliquot dies Canutus moratus eſt, partim vt maiorem exercitum faceret, partúmq; hoſtium conſilium per exploratores cognoſceret, id q̃d nullo negotio intellexit. Edmundus enim haud patiens moræ, coactis quamcelerrimè potuit copiis, nõ longe à caſtris hoſtiũ cõſedit, ibiq; quammultis verbis adhortatus milites, vt memores tot antea cõmiſſorum prælioru̇̃, tum demum cõtunderent ferociam hoſtium, eatenúſq; vrgerent, inſtarent, quoad vno certamine eos adorti vincerent, quò tandem aliquando tantorum finis fieret laborum. His accenſi milites adhortationibus, ſimúlq; affecti tædio inſolentię hoſtium quotidie inſtantiũ laceſſentiúmq;, in Dacos acriter prodierũt. Canutus itidem, qui ſuos in dies horáſq; ante Anglorum adventum, paratos eſſe iuſſerat, in aciem deſcendit: pugnatũ eſt amplius quatuor horis, cedere inde Daci cœpere: quod vbi Canutus vidit, equites in primam aciem ire iuſsit: ſed dum alij trepidi cedunt, alij ſegniter ſubeunt, turbata tota acies eſt, deinde prorſus fuga, & vincente pudorem metu, terga dederunt. Tria millia Dacorum, & quingenti cęſi ſunt, & in iis multi ſummæ nobilitatis duces: ex Anglis ad ſummum ſexcenti, & illi quidem pedites fuerunt. Voluit Edmundus victoria vti, hoc eſt, hoſtes perſequi, vt illo die omnes inimicos deleret, quod haud dubiè, niſi fata obſtitiſſent, effeciſſet. dum enim de perſequendo hoſte, tanto perfunctus bello agit, viſum ei eſt cõducibile fore', ſi diei quod reliquum erat, noctíſq; inſequentis, quietem & ipſe ſibi ſumeret, & feſsis daret militibus. Ita mora eius diei ſatis putatur Daco ſaluti, Anglo non item fuiſſe. Poſtridie eius diei Edmundus vbi illuxit ad ſpolia colligenda intentus, ſuos expediebat, vt hoſtes inde ſequeretur, cùm eos diſsipatos ſimul iam iunctos Thameſim traieciſſe, ac in Orientales Anglos arma vertiſſe factus eſt certior, qui illuc ſuis opem laturus actutùm advolauit, ſignóq; dato, hoſtes aggreſſus eſt, & quamvis alij poſtremos cæderent, alij à ſiniſtra ac dextra medios ferirent, Daci tamẽ nihil cedebant. hortabat̃ pro ſe quiſq; ſuos: ſed Edmundus inter primos,

prælian-

præliando commonefaciebat centuriones, vt in ordine retinerent militẽ: idem tidem vociferans, cum diem aut omnes labores, & victorias confirmaturũ, ſi parum adhuc inſtaret, aut maximarum ærumnarũ initium futurum, ſi parum pedem referret. Hac voce prælium ati ox ita repentè exarſit, vt Daci iamiam ſenſim cederent. Quod vbi Canutus conſpexit, ilicò in ſiniſtrum cornu, vnde plus periculi impẽdebat, impreſsione facta, it ſubſidio ſuis, ac obvios quoſq; magna vi proſternit. Quo factum eſt, vt Anglorum magna pars longo certamine feſſa, audito cædis rumore, territa cõfeſtim ſe fugæ dederit: quos Edmũdus ſeſe ante omnes eiiciens parumper remoratus eſt, attamẽ diſiectis iam ordinibus, pugnam à ſuis omiſſam inſtaurare nequiuit. Hic Angli viis ab hoſtibus præcluſis, cùm neq; animus ad reſiſtendum, neq; ad fugam cuiquam ſpes ſupereſſet, omnes ferè ad vnum cæſi ſunt, in quibus omne fortiſsimorum militum robur fuerat. Edmundus cum paucis admodũ militibus, itinere non intermiſſo, ad Occidentales Anglos confugiens, Gloceſtriam ſe recepit: quem Canutus ſpatio duarum horarum ſecutus, conſequi non potuit.

Hæc accepta clades licet, Anglorum pariter vires debilitaſſet, atq; animos fregiſſet, cùm præſertim Londinum, multáq; alia loca nõ ignobilia ad Dacos tum demum metu defeciſſent, Edmundus tamen nihilo ſegnius exercitũ parabat, id quod Dacus iam fecerat, qui ad hoſtem magnis itineribus accedebat. Porrò futurũ erat, vt ſi rurſus confligerent, de ſumma rei prælio hoc vno ageretur, cùm Edmundo certum eſſet, ſeſe demum in proximo certamine extremo cõmittere periculo. Itaq; iam vterq; exercitus infeſtis ſignis expeditus ad pugnam capeſſendam ſtabat in conſpectu, non procul à ripa Sabrinę, cùm Edricus, vt quidã tradũt, agere cœpit, vti reges inter ſe priùs colloquerentur, quàm dimicarent, qui certum ſciebat eam rem perinde ad commodum Dacorum, ac Anglorũ pertinere. Studebat Edricus qui antea improbiſsimè omnia fecerat, tum demum probitatem ſimulare, in concilianda pace, inter duos ſtrenuos imperatores: qui eius conſiliũ pro tempore non contemnendũ rati, quãquam vana omnia futura ducebãt, congrediuntur, aliquantulúmq; inter ſe locuti ſunt, non ſine magna omnium expectatione, verùm de compoſitione rei omnino ambigitur. Quidam tradunt pacem conveniſſe, & ex fœdere, Canuto Merciam, & Edmundo inſulæ partem quæ ad Occidentem eſt, obveniſſe. alij verò quos non pœnitet ſequi, ſic rem geſtam prodũt, vt vnus ex ducibus, is Anglúſne, an Dacus fuerit, parũ liquet, nactus loquendi facultatem, ita coram regibus verba fecerit: Satis, optimi imperatores, armis vtrinq; certatum, ſatis ſanguinis vtriuſq; gentis effuſum, ſatis deniq; veſtra ac militum veſtrorũ virtus perſpecta eſt, & tamen nec bonam nec malam ferre fortunam poteſtis, ſeu alter vincat, ferociter inſtat victo, ſeu alter victus ſit, inſtaurat cum victore certamẽ. Quæ, malùm, eſt iſta veſtra invicta voluntas? an pluris eſt vobis bellum, quàm pax? quorſum tandẽ aut libido imperandi, aut veſtra honoris cupiditas tendit? Quòd ſi pro regno pugnatis, diuidite vobis opulentiſsimum regnum, quod olim ſeptẽ regibus ſatis fuit: ſin verò gloria vos ad incertã imperij ſeruitiúmq; aleam ire inſtigat, inveniatis aliquam viam, qua ſine magna clade, ſine multo ſanguine vtriuſq; populi, decerni poſsit, vter vtri præſtet. Hæc ille. At poſterior ſententia non diſplicuit Edmundo: eadem Canuto quoq; probata, cui fata fauebant. Itaq; ratio inita eſt, vt reges inter ſe ferro contenderent, &

qui viciſſet, huic alter victus regni poſſeſsione cederet. Erat nõ procul paruula Sabrinæ inſula, cui Oluea nomẽ eſt, quam nunc Olanegeam vocãt, in hanc ambo reges armati deſcenderunt, circunſtantibus vtrinq; ad ripas fluminis, copiis minimè lætis, quippe quæ ſuſpenſæ animis in parũ gratum ſpectaculũ intendebant. Datur ſignũ, infeſtiſq; armis reges concurrunt, ac ſingularẽ pugnam extemplò pugnãt. Edmundus cui corpus magnitudine & animoſo pectore eximium erat, velvt moles ſupernè imminẽs porrecto læua ſcuto, in aduenientis arma hoſtis cæſim cum ingenti ſonitu ferrum deiicit. Canutus vir mediocri ſtatura, viribus & animo ingenti, tanto ictu aliquantulum reiectus, in hoſtem iterum ſeſe infert. Hîc diu crebris invicẽ ictibus cominus dimicant, ſed cùm certamen æquo Marte extraheretur, & victoriæ ſpes dubia evaderet, tum Dacus, vt qui omnino viribus impar iamiam terreri cœperat, quammaxima voce potuit, Ecquæ nos, inquit, neceſsitas vir fortiſsime vrget, immaturam pro regno oppetere mortem? Præſtat profectò, depoſitis cum odio armis, pacem inter nos conuenire: vtere tu, provt lubet, Canuto tuo, qui præſtò eſt, vt tibi gratum faciat. His verbis ferox iuuenis lenitus, eveſtigiò proiectis armis, porrigit adverſario dexteram. Itidem faciunt exercitus, qui eandem patriæ fortunã expectabant, ac reges pugnando ſubiiſſent: poſtea coagmentata pace, ac facto in multos annos fœdere, inter ſe regnum partiuntur. Edmundo pars quæ in occaſum ſolis vergit, Canuto reliqua obvenit. Sed fluxæ ſunt, & caducæ nimium mortalium res.

Dum Dacus Londini agebat, Edmundus qui bellis tantis perfunctus, adepta pace fruebat, ſubitò è vita exceſsit. Mors huius principis ſanè miſerabilis fuit, tũ quòd florem eius ætatis rapuerit, tum quòd totũ regnũ in præceps dederit. Multos circa vnam rem ambitus facerem, ſi ea quæ de Edmundi morte variant autores, omnia exequi vellẽ. Quidã, quos inclinat animus, vt ſequar, tradunt, filium Edrici (eius nomen nõ ponitur, quod ſciã) impulſore parente, regẽ corpus purgantẽ furtim adortũ, ac ferro ventrẽ & inguina interſcidiſſe. Alij quibus fabellæ cordi ſunt, perhibent ipſum Edricũ ita domi ſuæ aptaſſe in manu cuiuſdam imaginis mucronem, vt quoties vellet, accedentem ad eam feriret, atq; dediſſe Edmũdo cœnã, & dum ille contemplaretur imaginẽ, eo mucrone eſſe cõfoſſum. Alij poſtremò, vt cæteros omittam, morbo periiſſe. Pervaſit tamẽ per animos hominũ fama nõ incerta, Edricũ iſthuc edidiſſe ſcelus, ac ſtatim poſt interfectũ Edmundũ, ſalutaſſe Canutũ totius Angliæ regem, caputq; interempti obtuliſſe, & id facinus Dacũ deteſtarũ, proditorem Edricũ merito affeciſſe ſupplicio. Alij contrà ſcriptũ reliquerũt, Canutũ miro amore hominẽ eſſe proſecutũ, ad ſummoſq; perduxiſſe honores, quòd per eũ tãdem aliquando regnũ integrũ obtinuiſſet. Sed iam ſubiiciamus, quæ Saxo Grammaticus de his geſtis rebus, memoriæ prodiderit. Is meminit de diuiſione regni Anglici, inter reges, atq; de Edmundi cæde, ſed ſuos Dacos prælio ſuperiores affirmat: nanq; tradit reges ſimul conſeruiſſe manũ, & Dacorũ aciem iã inclinatã, Thimonis cuiuſdã anteſignani virtute reſtitutã, evaſiſſe victricem, actum Edmundũ animo cõſternatũ feciſſe regni conſortẽ Canutũ, atq; ſeptimo pòſt anno extincto Edmundo, iuuenes quoſdã audaculos primò per iocũ appellaſſe Canutũ dolo, non virtute, totius Angliæ regẽ, & deinde extra iocum, divulgaſſe regem Anglum eius fraude interfectũ, & illum ob id iratum, in detracto-

tractores crudeliter animadvertiſſe, atq; ne illud facinus ſibi aſsignaretur, ſem per negaſſe Edmundi cædis ſe cõſcium fuiſſe. At nos iſta appoſitè tetigimus, quatenus hiſtoria multorum teſtimoniis planior fieret. Ad incœptum redeamus. Regnauit Edmundus annum vnum, qui magna pompa in Glaſconienſi cœnobio humatus eſt. Cécidit cum hoc principe omnis maieſtas regni, quod deinde, velvt corpus humanũ ſenio confectum ac grauiter à Dacis affectum, viginti ſex pòſt annis, rege Edouardo filio Etheldredi nonnihil convaluit, citò omnino, vti alius edocebit locus, interiturum.

Canutus tanto potitus regno, conventum principũ primo quoq; tempore facit, in quo more maiorum, rex creatur, & ab Aluredo Cantuarienſi antiſtite cõſecratur. Fuit is annus humanæ ſalutis M X V I I. Canutus ſic rex Angliæ factus, ſtatim ſenatum ſibi domeſticũ delegit, de cuius conſilio cuncta regni negotia gererent: cui poſt hæc, nihil antiquius fuit, quàm Edmundũ & Edouardum Edmundi regis filios proſcribere. Quare illi in Pannoniam profecti, ac ibi bene accepti, vitam in exilio egerũt. Is Edouardus reliquit filios duos mares, Edmundũ & Edgarũ: ac totidem fœminas, Margaritam, & Chriſtinã, de quibus in vita Gulielmi Normani regis commodè plura dicemus. Rex ita domi rebus cõpoſitis, quia Haraldus & Sueno, ex Aluina concubina, ei tantùm filij erant, cùm cuperet filiũ legitimum ſuſcipere, qui iure ſuccederet, in matrimoniũ duxit Emmam, olim Etheldredi regis vxorem, quæ cum Edouardo & Alfredo filiis, in Normania exulabat, apud Ricardũ fratrem ſuũ, cui ipſe Heſtrithã ſororẽ viciſsim locauit. Item in eo conventu egit, vt principes, ac deinde vniuerſus populus toto regno, in eius verba iurarit. Dein Hirciũ Northũbriæ, Thrugillum Orientalium Anglorum, homines Dacos, & ſecundũ aliquos, Edricũ Merchiæ comites fecit: poſtremò leges valde ſalutares promulgauit, atq; ſanxit: quas deinde Normanica perverſitas cum aliis penè antiquauit. Soluto convẽtu, in primis regnũ moribus & nobilitate ornandũ, ac bene de Anglis generatim merendũ ſibi conſtituebat, cũ repentè factus eſt certior de Noruegienſium facto in Daciam impetu, rogatuſq;, vt quamprimùm ſuis auxilio iret. Haud modici momenti res viſa eſt: ſanè Olauus Noruegiæ rex, cùm audiret opes Canuti plus creſcere, quàm tutũ ſuis putaret rebus, qui verebatur, vt ab ſe auitum regnũ repeteret, interpellandi eius victorias cupidus, vnà cum Haraldo fratre viro ſtrenuo, Daciã ingreditur, agroſq; paſsim populatur, ac quotidiana prælia cum locorũ pręſidiis faciens, videbatur breui tempore omnia occupaturus, niſi tãto impendenti periculo maturè occurreretur. Quare Canutus momento tẽporis delectum militũ cùm Anglorũ tum Dacorum habet, quibus paratis, nauem conſcẽdit, ſecundoq; vento in Daciã incredibili celeritate vectus, offendit hoſtes vaſtatis vndique agris, in armis ſtare: tum ſigna ferri, ac ſequi armatos iubet: ſed ocyus dicto omnia fiebant, cupientibus Anglis aliquo egregio facinore virtutem oſtẽtare, quò ſe apud principẽ ſuum, in maiore gratia ponerent. Initur prælium, ac tanto animorum impetu committitur, vt clamor cœlũ oppleret: fuit diu anceps, ad vltimum vrgẽtibus Anglis, hoſtes vincuntur. Poſtridie Canutus hoſtem ſecutus, iter Noruegiã verſus fecit, quò vbi pervenit, legati de pace, de deditione, qui pro ſalute omniũ orarent, obvij fuerunt: quos benignè audiuit, ac acceptis obſidibus, clementer remiſit, quicquid in ſe deliquiſſent. Atque ita Noruegia recepta eſt,

A. S. H. 1017.

Olauus verò desperata victoria, ad socerum Gerithaslauum Orientalium ducem se recepit, vt ibi tutiùs domo exularet: qui ita dum voluit rem alienã turbare, suam perdidit: perdidit tamen nihil vir innocens, qui per eiusmodi calamitates multò probatissimus inventus, omnium iudicio habitus est sanctissimus. Est autem Noruegia peninsula ad septẽtrionem, in Germanico Oceano posita, solum habens parum frugibus bonum, vt passim lapidosum, salebrosúmq;. Est & Suetia in eodem maris tractu, quæ ab occasu Daciam Noruegiámq; spectat. Has putant esse, quas nostri Glessarias, & Græci Electrides, propter electri copiam, appellant: nunc vtranq; Dacorũ rex habet. Compressit Canutus & breuì pòst coniurationem in se ab Olauo & Vluone heroë factam, qua nimirum oppressus fuisset, nisi eam nascentem & vidisset, & maturè dissoluisset, autoribus morte affectis. Ad rem redeo.

In ea pugna Canutus cùm Anglorũ fidem tum virtutem potissimũ expertus est, quos ob id deinceps mirificè dilexit, maximísq; præmiis remunerauit. Quibus cõpositis in Dacia rebus, rex haud multo pòst in Angliã revertit, vbi honorificè omnes speciatim principes appellãdo, muneribus afficiẽdo, vectigalia antiqua magis minuẽdo, quàm noua imponẽdo, nulli spẽ aut causam belorũ dando, ciuitates omnes in pace & in officio atq; amicitia continebat, cùm animo iampridẽ ad cultũ diuinæ pietatis adiecto, de religione in parte aliqua bene merendũ ratus, construxit cœnobia duo, alterũ apud Anglos, in Northfolchia, intra paludes, quod vocatur Diuus Benedictus, vbi loci antea eremitanum sacellũ positũ fuerat: distat locus à Nordouico, circiter milliaria septẽ: alterũ verò in Noruegia. Cæterùm poscit mẽtio de Nordouico facta, vt eius ponamus situ. Est enim vrbs Northfolchiæ comitatus, & in ora quæ pertinet ad Orientẽ, prope mare, ad xij. M. pass. duobus imposita montibus, quos discriminat flumen Vuensdon, ita vulgò dicit, per convallésq; currens in Oceanum Gallicũ influit, ac portũ facit ad pagum nomine Hyermuthũ. Sed ad rẽ rursus. Postremò anno salutis humanæ M X X X, & cũ regnare cœperat, tertiodecimo, voti causa Romã petiuit, vbi à Ioanne vigesimo pontifice Romano benignè acceptus est, qui persoluto voto, paucis pòst diebus in Angliam incolumis rediit. Non interfuerãt multi inde dies, cùm necesse habuit ingẽs suscipere bellũ, aduersus Ricardum Normanorũ ducẽ, quòd is legũ parũ metuens, per idem tempus cum Hestritha vxore, quæ erat, vt suprà demõstrauimus, ipsius Canuti soror, ob leuem causam diuortiũ feciſſet. Cuius iniurię Dacus pœnas à Ricardo repetiturus, instructa quamprimùm multarum nauium classe, in Normaniã traiecit: verùm milite de nauibus educto, vix castra in hostili solo fecerat, cùm de Suenonis filij Noruegiæ præfecti, quem vnicè diligebat, morte factus est certior: quæ res ita animũ eius vulnerauit, vt in febrẽ inciderit, qua breuì consumptus, è vita migrauit. O humanas opes semper infirmas, in medióq; sæpe spatio cadentes. Dum Canutus beatissimus esse videbatur, ecce tibi, fatalis vis eum è medio vitæ curriculo, alió rapuit. Milites secundum hæc, pacta cum Normanis abeundi facultate, postquã funus regis Rhotomagi fecerunt, vnde venerant, confestim se receperũt. De hoc bello Normanico annales Anglici mentionẽ non faciunt, neq; Canutum ibidẽ obiisse mortem tradũt, vti postea ostendemus. Quam equidem rem haud magni æstimãdã ducimus, cùm omnino parui referat, vbi quis moriatur, vel sepeliat, cuius

A. S. H. 1030.

vita

vita non ignoratur. Cæterùm Canuto paulo ante mortem nihil alienius fuit, quàm extrinſecus aut bene aut malè viuendi ſuſpenſas habere rationes, quippe qui non alivnde, quàm ex pietate pendebat: id quod perſpicuè demonſtrat eius facinus cũ primis memorabile. Sanè vſu ita venit, vt animi cauſa aliquando ſecundũ Oceani litus, haud procul à Suthantonenſi portu, ambulauerit, ibiq; per otiũ, à milite auribus ſeruiente, appellatus ſit rex regum longè omniũ potentiſsimus, qui hominibus, qui mari, qui terræ latè imperitaret: tum ille tacitus animo repentè ad Dei potentiã cõtemplandã erecto, vt ſuorũ vanas aſſentationes aliquo argumẽto coargueret, veſtem exuit, ac ex ea globũ fecit, ſupérq; ſedit quamproxime aquam, æſtu tum fortè ex alto ſe incitante, ac inquit: Vnda tibi iubeo, vt ne pedes meos tangas. Quæ vbi eſt fatus, ſuis demirantibus quatenus iſta faceret, vnda inſurgens totũ madefecit. Tum ille retrò progreſſus, En, inquit, principes vocatis me regem, qui hãc paruulam vndã meo imperio cohibere, vel remorari nequeo? Nullus nempe mortaliũ eſt tali nomine dignus: eſt rex vnus pater domini noſtri IESV Chriſti, cũ quo ille regnat, cuius nutu cuncta reguntur: hunc veneremur, hunc regẽ appellemus, hũc regum, hũc populorum omniũ dominũ, hunc cœli, terræ, maris rectorem nõ ſolùm confiteamur, ſed etiã profiteamur, præterea neminẽ. Poſt hæc, Vintoniã profectus, coronam quam geſtabat, capiti ſimulacri Chriſti crucifixi, quod in templo apoſtolorũ Petri & Pauli pendebat, ſuis manibus impoſuit, nũquam poſthac eiuſmodi ornamento capitis vſus inſigni. Deceſsit Canutus poſt annum vigeſimum, quàm regnare cœperat, & Vintoniæ ſepultus eſt. Genuit ex Emma vxore Canutũ, quem Anglici ſcriptores ineptè Hardecanutũ vocant: & Gonnildam, quæ Henrico Imperatori nupſit. Floruerunt iiſdem temporibus viri ſanctitate clari Alphegius, de quo ſuprà memorauimus, qui circiter nonũ huius regis annum, capta Cantuaria, poſt annũ quàm ſedere cœperat, ſextum, martyrio coronatus iter in cœlũ ingreſſus eſt. Liuingus itidẽ Cantuarienſis archiepiſcopus, & Athelnotus ab Auguſtino vigeſimuſnonus. Is autem fuit Canuto chariſsimus, quippe cuius opera & ingenio in rebus agẽdis maximè vſus eſt. Item viri in rebus bellicis conſilioq; longè principes, Edulphus, Hircius Northumbriæ, Trugillus Orientalium Anglorum comites.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIÆ LIBER OCTAVVS.

EO IPSO qui fuit ſalutis humanę MXXXVI, anno, principes cõ A. S. H. cilium creãdi regis cauſa Oxonij habuere, vbi diu diſceptatum 1036.
eſt: alij Haraldum, quem pater ad Normanicum bellum proficiſcens, præfectum inſulæ reliquerat: alij verò Canutum ex Emma genitum, vt legitimum patris hæredem, qui tunc Daciam regebat, regem optandum ſentiebant: tandem pluribus in vnam ſententiam euntibus, Haraldus ordine regum trigeſimuſtertius rex factus eſt. At apud tranſmarinos, omnia pariter mors Canuti turbauit: nam Noruegienſes facta ſubitò alienatione, Magnum Olaui filium ſibi regem conſtituunt. Daci verò Canutum tertium, cui omnis hæreditas iure veniebat, regem conſalutant. Atque ita Dacorum præpotens imperium eſt repentè diminutum. Per idem

tempus Angli cùm regia ſtirps penè extincta eſſet, valde anxij erãt de regum ſucceſsione, & ea cogitatio cùm in primis Brithouoldi monachi Glaſconienſis viri ſanctiſsimi, qui poſtea Vintonienſis, ſeu, vti apud quoſdã autores inve nio, Vigornienſis epiſcopus fuit, animum ſolicitabat. Fama eſt eum noctu in quiete viſum eſſe videre apoſtolum Petrũ ſacrare Edouardum Etheldredi filium regem Angliæ, qui id temporis in Normania exulabat, atq; interrogare ipſum apoſtolum, ecquis Edouardo ſuccederet: & illum reſpondiſſe: Ne talia cures. nam regnum Angliæ, regnum Dei eſt. Quod extra iocum, multis equidem argumentis ita eſſe comprobatũ eſt, & eo præſertim, quòd licet Angli ex ſuo veteri inſtituto, minimè omnium Rempublicam curent, monopoliis, vti alibi declarabitur, tantùm ſtudentes, ac nobiliſsimũ regnum fuerit toties iniu riis affectum, atq; paſsim direptionibus vaſtatum, primò à Dacis, poſtremò à Normanis populis ferociſsimis, qui non contẽti tantum imperiũ Anglis ademiſſe, omne etiã genus Anglicũ delere conati ſunt: item leges ſanctiſsimas à ſuperioribus regibus latas, gens malè animata, bona ex parte repudiauit, cõculcauit, irritáſq; fecit, & velvti quæ peius quàm aliud quicquam oderat Angli cum nomen, ſuas leges, provt infrà ſubtiliùs dicemus, minus æquas intulit, attamen ſtat ipſum Anglorum regnũ, nec caſurum vnquã eſſe videtur, vt quod Deo optimo maximo curę in primis eſſe credere fas eſt, quãdo apud hunc populũ tam pietatis ſtudiũ in dies ſingulos maximè feruet, quàm apud bene multos plurimũ friget. Iam ſatis aberrauimus. Haraldus in regnum, non item Canuti patris in mores ſucceſſor, ſtatim atq; factus rex eſt, ab iniuria ſuis facienda, poteſtatem gerere cœpit. Emmam enim nouercam proſcripſit, ciues & nullo numero habuit, & valde oppreſsit, multorũ ſcelerũ maculis notatiſsimus: ſed breuitas vitæ eius famæ conſuluit. nam è vita migrauit poſt annum quàm regnare cœperat, quartum. Ipſo illo etiã anno Athelnotus Cantuarienſis antiſtes moritur, cui Edſinus antiſtitum ordine trigeſimus ſucceſsit.

Interim Canutus cognita morte Haraldi, protinus habito militum delectu, claſſéq; parata, Angliam petit: qui in oram Cantianam poſt ſextũ diem, quàm nauem conſcenderat, ſecundo vento delatus, ac Londinum profectus, libentiſsimis animis accipitur, communiq; omnium conſenſu rex dicitur. Is Haraldum fratrem imitatus, initium regnandi à ſæuitia facit: nam memor iniuriæ ſibi pariter ac matri Emmæ factæ, corpus ipſius Haraldi apud Vueſtmonaſterium paulo antè ſepultum exhumari, ac amputato capite, in profluentẽ deiici iubet: quod mox à piſcatoribus inventum, iterum terra humatur. Item principes quòd regnum ſibi debitum Haraldo antea detuliſſent, ſigillatim punire, ac vectigalia intolerabilia populo imponere cœpit, quod ei multum creauit odij. Sed inde ad pietatem converſus revocauit Emmam matrem, quę tum in Flandria degebat, cuius conſilio vnà cum opera Goduini comitis Cantij viri ſagaciſsimi, potiſsimùm vſus eſt. Venit eo anno Edouardus ex Normania, ſalutatũ Canutum fratrem, ac matrem, qui paucos dies moratus, vnde venerat, maturè rediit. Sunt, qui ſcribant iuſſu regis, cum Edouardo atq; Normanis quos ſecũ duxerat, eſſe inhumaniter actũ, & eum ægrè evaſiſſe. Sed plures tradunt Canutũ peramanter accepiſſe fratrẽ, id quod à vero minus abhorret. Erat Canutus ſuapte natura homo tam mitis, quàm liberalis, & præſertim in cõviuiis, qui ſuos conviuas in prandiis & cœnis ampliter atq; nitidè accipiebat,

epu-

epulúmq; populo frequẽter dabat, ter in die eſcis appoſitis veſci volentibus. ſolebat etiam apud alios cœnitare, quare poſtremò inuitatus ad nuptias cuiuſdã principis, cùm in conuiuio diſcumberet, è regione Vueſtmonaſterij ad alteram ripam Thameſis, in vico, quem vocãt Lamehithũ, inter potationem repentè cécidit, atq; interiit, non ſine ſuſpicione ſumpti veneni, biennio pòſt, quàm regnare cœperat. Verùm Saxo Grammaticus, cui ſanè fides abrogãda non eſt, horũ temporum hiſtoriã longè aliter digerit: tradit enim quemadmodum Haraldus Canuti filius præfectus fuerit Anglis, & illi ante obitum patris mortuo, in præfecturã ſucceſſerit Sueno Heſtrithæ filius: quippe Heſtritha, quæ poſtea vidua locata fuit Ricardo Normanorũ duci, à principio nupſerat Vluoni homini Sueuo, ex quo hunc filium genuerat: atq; ita docet Haraldum nunquã regnaſſe, ſed Canutum filium Canuti ex Emma in regnũ ſucceſsiſſe, & eundem in Angliã profectum, cùm opera & induſtria Suenonis præfecti, omnia tuta offendiſſet, impertiſſe imperiũ Edouardo fratri ex Emma matre, & Ethelredo nato: ſed quia Edouardus homo erat bonæ frugi, non item experiens, aut gerẽdis rebus valde idoneus, idcirco reliquiſſe vicariũ ſuum ipſum Suenonẽ, qui vnà cum Edouardo rempublicã gubernaret: ac Canuto biẽnio pòſt mortuo, Suenonem, credita cura regni partim Edouardo, partim Goduini comitis Cantij filiis ſuis conſobrinis, vti infrà oſtendemus, rediiſſe in Daciam repetitũ auitum regnum, quod iam antea Magnus Olaui filius Norucgiæ rex occuparat, ſibi tam iure fœderis, quàm teſtamento Canuti debitũ, ac rem Dacicam per hunc modum in contentionem veniſſe, Saxo demonſtrat. de qua alibi latiùs explicabimus. Sed iam domum pedem referamus.

Cognita morte Canuti, optimates regni cupientes ſeſe aut in libertatẽ vindicare, aut ſaltem regem hominẽ Anglum habere, in vnũ conveniunt, atq; cõſultant quod pro ſalute patriæ quamoptimũ ſit factu. Ad vltimum cogitãtes, quàm ſub Daco nobiles pariter atq; plebei Angli omni tẽpore malè accepti, ac ſine gratia, ſine autoritate fuiſſent, ita vt præ ſe cunctos mortales beatos putarent, & iam illũ diem adeſſe, cùm eiuſmodi alienigenarũ iugũ tutò poſſent à ceruicibus ſuis depellere, deliberant regem facere Alfredum Etheldredi filiũ, virũ magnæ virtutis, ac Dacos ſine diſcrimine, ad internecionẽ perſequi. Itaq; extẽplò Alfredo clàm accerſito, factóq; impetu, in Dacos paſsim irruũt. Concitatur multitudo, partim atrocitate rei, partim ſpe per occaſionẽ recuperãdæ libertatis. Dacus etſi ſubita vi oppreſſus, mutationéq; rerum omnium perterritus, tamen nunc pugnando, nunc fugiendo, ſe prohibere ab iniuria nititur: poſtremò cùm nullus modus fieret cædibus, omnes ad vnum aut cæſi, aut in continentem fugati ſunt. Tum communi conſenſu, lege ſancitum eſt, ne poſthac vllus ex Dacis apud Anglos in perpetuum rex crearetur. Per hunc igitur modum, deſitum eſt à Dacis in Anglia regnari, poſt annũ octauum & vigeſimum, quàm Sueno primus Dacorum totius Angliæ imperium eſt adeptus. Quo quidem temporis ſpatio, Etheldredus poſt mortem Suenonis in patriam reverſus duos annos regnauit, & Edmundus vnum. Hinc Dacos patet vigintiquinque tantùm annos in Anglia regnum obtinuiſſe. Non minus interea mors Canuti in Dacia omnia innouauit. cùm enim nemo ex ſtirpe regia reliquus eſſet, cui hæreditas eius regni iure veniret optimo, Sueno Heſtrithæ filius ex Vluone Sueuo genitus, conciliatis quorundam nobiliũ Dacorũ

animis, id obtinere conatur. Qua re Magnus Noruegienſium rex, virtutibus ac ingenio verè magnus, qui huiuſmodi regnũ iure ſibi deberi aſſerebat, indignatus, ſtatim Dacos cùm præmiis, tum ſuę virtutis fama illectos, à Suenonis fauore avertit, ac eum pariter à tanto incœpto deſiſtere cogens, regno Daciæ potitur. Sueno tali iniuria affectus, quam celerrimè poteſt copiis vndiq; auxiliiſq; coactis, ac Sueuis vnde oriundus erat, peropportunè in belli ſocietatem adſcitis, in Magnum pergit, qui nihil cunctatus in prælium venit. Eſt pugnatum à mane, ad veſperum: ad extremum devictis hoſtibus, Magnus ſuperior fuit, qui vſq; eò poſtea dum vixit, æquè Dacis ac Noruegienſibus ſine tumultu imperauit: at eo mortuo, Sueno tum demum Daciæ regnum conſecutus. Regnum verò Noruegiæ poſt Magnũ, adeptus eſt Haraldus frater illius Olaui, quem poſt obitum inter diuos relatum perhibent. Sanè Haraldus profligato Olauo fratre, vti ſuprà expoſuimus, Byzantium aufugit, vbi à barbaris falſò homicidij inſimulatus, obiectus eſt leoni, quem vt homo valens præter omnium opinionem occidit: quod fecit, vt & ſupplicium remiſſum, & abeundi facultas data. Quare ille domum reverſus, regnum adhuc à nemine homine occupatum, facilè obtinuit. Poſcit locus, vt priùs de Roberto duce Normanorum, & Gulielmo eius filio appoſitè aliquid dicamus, quàm cætera de Alfredo, & Edouardo exequamur.

Ricardo tertio Normanorũ duci, provt ſuprà dictum eſt, ſucceſſit Robertus frater, homo feſtiuus, liberalis, fortis, prudens, qui ſuos ab omni inimicorum iniuria gnauiter prohibuit, qui finitimis ſæpius opem tulit, qui pauperes & inopes opibus iuuit, qui deniq; in omnes liberalitate vſus eſt: ſed defendit cum primis Henricum Francorũ regem auxiliũ implorantem, adverſus Conſtantiæ matris conatus, quæ filio paulo antè ingens negotium exhibuerat. Is ex quadam puella forma eleganti concubina, Gulielmum filium ſuſcepit. Exponam facinus huius puellæ belliſsimũ, quamvis parum honeſtũ, dignúmve vt memoretur, quando hiſtoriæ nulla lex impoſita eſt, vt facta aliqua ſileat: ea enim nocte, qua primùm cum duce cubauit, pudoris cauſa, noluit interiorem tunicam lineam exuere: ſed cùm Robertus expediret ſe ad operam dandam liberis procreãdis, ilicò eius partem ſuperiorem interſcidit: & interrogata à duce cur ita faceret, reſpondit, non decere ſe eam tunicæ partem extremã, quæ ſibi pedes circuiret, ad os domini ſui vertere. Eadem puella prius quàm páreret, ſomniaſſe fertur inteſtina ſua in altum ferri, explicariq; per omnem Normaniam, ac Angliæ ambitum. Ex qua re, futura Gulielmi magnitudo facilè à matre ſperari cœpit. Robertus poſtremò, vt quibuſdã placet, pœnitens quòd fratrem veneno neciſſet, cùm Hieroſolyma voti cauſa eſſet iturus, filiũ Henrico Gallorũ regi cõmendauit, conſtituitq;, vt ſi ipſe in itinere à vita recederet, ille Normanorũ dux fieret. Itaq; primùm Romam proficiſcitur, vt Benedictum nonum pontificem Romanum abeundi facultatem, vti mos eſt, rogaret: vbi magnas fecit largitiones. veſtiuit enim ſtatuam Conſtantini Imperatoris pallio aureo, dictitans Romanos eſſe ingratos, qui talem principem non donarent in annos ſingulos, veſte: templis varia donaria intulit. Inde digreſſus, fortè in itinere ita vſu venit, vt cùm procul à ſuis eſſet, & altercaretur cum homine agreſti, ab eo vapulauerit, quem tamen prohibuit ab iniuria ſuorũ, aiens ſe eas plagas merito ſuo accepiſſe. Profectus deinde Conſtantinopo-

tinopolim, fuit perbenignè à Conſtantino Duca Imperatore acceptus. Is cùm antea audiuiſſet ducem liberalem & vrbanum eſſe, dedita opera prohibuit illi atque aliis heroibus Normanis ſellas apponi pede & dimidio altiores, in quibus prandendo ſederent. Quo factum eſt, vt dux, quem in re ſubita, haud ingenium admodum promptum defecit, exuerit continuò veſtem, ac ſuper eam inſtar globi implicatam ſederit. Fecerunt itidem & Normani principes, qui mox finito prandio, relictis veſtibus abierunt. At Imperator ſubridens admonuit, vt veſtes ſuas reſumerent. ad ea dux: Non eſt, inquit, mos Normanis ſedes ſecum ferre. Poſt aliquot dies, dux itinere ſuo ire pergebat, cùm quodam valetudinis genere tentatus eſt, ſic, vt equitare non poſſet: quare neceſſe habuit, locorum agreſtes conducere, qui eum humeris ferrent. Interea cùm vnus ex comitibus, in Normaniã rediturus peteret, ecquid de eo narraret ſuis Normanis: tam lepidiſsimè quàm facetiſsimè reſpondit: Dicas te vidiſſe dæmones ferentes Robertum ducem in cœlum. Ita innuit ſe ab impiis barbaris geſtari, quos non ineptè dæmonibus comparauit: & Hieroſolyma cœlum appellauit, quòd inde noſtra profecta ſit ſalus. At vbi eò peruenerat, tãta liberalitate in omnes vſus eſt, vt cuſtos templi humanitate motus, reſtituerit bonam pecuniæ partem ſolutæ pro ingreſſu templi, vti moris eſt: quam ipſe non recepit, ſed egẽtibus diſtribui iuſsit. Inde perſoluto iam voto digreſſus, in Bithyniam regionem minoris Aſiæ adverſam Thraciæ, in qua eſt Conſtantinopolis, peruenit, ibíq; morbo abſumptus deceſsit, anno à natali Chriſti circitèr M X L. In Normanicum principatum Gulielmus nothus ſucceſsit, vir inter viros, & prudens inter prudentes, apud quem Alfredus & Edouardus diu exularant. Sed vnde digreſsi ſumus, iam redeundum eſt. A. S. H. 1040.

Alfredus accepto nuntio de morte Canuti, propere in Angliã venit. Interea principes regni in vnum conuenerant, deliberaturi quem ſibi regem optarẽt: vbi Goduinus qui curabat, aut filiam nomine Editham, locandã futuro regi, vel ita omnia turbanda, quò Haraldus demũ filius, quem vnà cum puella illa, & Biornone, ac Toſtone filiis, & Thira vxore Canuti ſecundi ſorore creauerat, regnũ obtineret, cum pertimeſceret Alfredi ingenium, deſperarétq; poſſe ſe ſui optati fieri compotem, cœpit apud ſingulos in ipſum Alfredũ acerbiùs inuehi, prædicans illum ducere ſecum magnã manum Normanorũ, iíſq; promiſiſſe bona ciuiũ, quos iampridẽ ad cædẽ animo deſtinaſſet. Hæc vera an vana iactaret in vulgus, ita tamen heroum animos mouerunt, vt iam tum pro ſe quiſq; timeret, ac optaret, vt aliquid adverſi contingeret, quamobrem Alfredus regno minimè potiretur. Quibus rebus cognitis, Goduinus audacior factus, Alfredũ primo quoq; tempore vita priuãdum conſtituit: itaq; cum bene magna armatorũ caterua, it obviàm, & in itinere iuuenẽ inopinantẽ cum toto comitatu interficit: at Normanos capit, captoſq; ad vnum necat. Goduinus poſt nefariũ flagitiũ factũ, ſtatim Londinũ reverſus, nouas inſidias molitur: primùm enim multis rationibus conatur diluere crimen cædis Alfredi: deinde, vti fides habeatur nouæ fraudi, perſuadet populo, vt ad arceſſendũ ſuo nomine Edouardũ virũ optimũ fratrem Alfredi, ex Normania ad regnũ capeſſendum, legatos mittant: id quod continuò factum eſt. Non fuit autor huiuſmodi rei Goduinus, quòd aut Edouardũ diligeret, aut ſalus regni ei curæ foret; ſed eius fucoſa charitas inde nimirũ ſubitò orta, quia Edouardus vir erat

mitis ingenij, minimécq; ſagacis, & apprimè bellorũ ac cædis abhorrens, ita vt etiã exul dicere ſoleret, malle ſe vitã priuatã perpetuò degere, quàm per hominum cædẽ, regnũ recipere: propterea ſperabat fore, vt eum qui pro ſuo iure, res gerere neſciret, aut ſuo arbitratu facilè regeret, aut aliquando perderet.

Edouardus cognito ſuorũ deſiderio, à Gulielmo duce opera atque opibus adiutus, in Angliam optatò rediit, atq; rex factus eſt, tanta publica lætitia, vt certatim pro eius felici principatu, cuncti vota facerent, & id ſanè magis ex animo, quòd ipſe incendebat ſtudia hominũ omni genere humanitatis. Quare Goduinus fretus, ad eũ ſupplex adiuit, ac quoquo modo potuit, ſeſe ei purgauit de cæde fratris, cui quòd pœniteret, rex culpam remiſit, éſtq; eius deinceps opera & conſilio maximè vſus contra Emmã matrem, cui multis de cauſis ſuccenſebat. primùm enim ei obiiciebatur, quòd Canuto patriæ hoſti nupſiſſet, deinde quòd filios exules nihil iuuiſſet, & poſtremò quòd rumor eſſet, eã ipſis filiis mortem eſſe machinatam. Quas ob res, ſanctiſsima equidem fœmina bonis omnibus impulſore Goduino ſpoliatur: cui ad has calamitates acceſsit alia, quò fama quoq; ſpoliaretur: nã haud multo pòſt inſimulatur criminis violatæ pudicitiæ, cum Aduino Vintonienſi epiſcopo. Quare ambo Vintoniæ in cuſtodiam traditi, vbi alter alterius læſæ perperàm famę mœrore cruciabatur, angebatur, diſrumpebatur. Sed eius rei indignitas ita Emmã pupugit, vt innocentia freta palàm offerret, ſe periculũ ſeruatę continẽtiæ per ignẽ eſſe facturam. Ad ea rex, qui alieno potius, quàm ſuo ducebatur conſilio, inſtigatus, nihil eſt motus. immò matri diẽ dici paſſus eſt, quo ingens ſuppliciũ ſubiret. At mulier partim conſcia recti, nam veritas cum ea faciebat, partim noctu, vt perhibent, per quietem à diuo Suitino monita, forti animo ſuper ignitos vomeres nudis pedibus gradiens neutiquàm læſa evaſit, ſic pudicitiæ decus per ignẽ & aquã, vti vulgò dicitur, vlta. Quo miraculo rex cõmotus, mira pietate poſthac matrẽ coluit, obſeruauitq;. Fuit is annus, cùm regnare Edouardus cœpit, quintus. Illo ipſo anno piratæ Daci in Sanduicũ portum delati, atq; in terram egreſsi, omnem maritimã oram devaſtarũt, qui tamen haud multo negotio, partim cæſi, partim fugati ſunt. Nullum poſt hoc bellum, domeſticũ ſiue externũ, per decem & nouẽ, quibus Edouardus regnauit, annos extitit, quin vel ſtatim parua cæde confectũ, vel nullo memorabili eventu, pace mutatum ſit. Quod proculdubiò diuino numine factũ dixerim: voluit enim Deus hunc regem, qui iam inde ab initio, ſibi æquè de religione atq; hominibus bene mereri ſtudendũ conſtituerat, híſq; ſtudiis paſcebatur, his delectabatur, his perfruebatur, ab earum rerũ curis vacare, quas ſapientiſsimus quiſq; ſemper fluxas, caducas eſſe duxit, quò liberiùs cœleſtia contemplaretur.

Goduinus interea locauit filiam Editham, ſuſceptã ex Thira ſorore Canuti ſecundi, non ex altera vxore, ſicvt quidã malè ſentiunt, Edouardo, multúmq; apud eum autoritate iã pollebat, cum ecce, ingens diſcordia inter eos orta eſt. cuius rei cauſa fuit adventus Euſtachij comitis Bononienſis, qui olim Edginã ſororem regis in matrimonio habuerat. Is litus Cantianum vt attigit, Cãtuariam recta via profectus eſt, regis viſendi gratia, vbi inter eius miniſtros, & nonnullos ex oppidanis, facta fortuitò turba, vnus ciuis ferro interiit. Qua re Cantuarienſes generatim permoti, ſumptis confeſtim armis, Euſtachij cohortem invadunt, ac bene multos interficiunt. Tum Euſtachius furore accenſus,

in

in ciues crudeliter invadit, pugnat̃ vtrobiq; acriter: ſed Euſtachius ſuis paſsim cadentibus, timore perculſus, omiſſo paulatim certamine, Londinū ad regem profugit, narrátq; iniuriã violati iuris hoſpitij acceptam ab Anglis. Tulit rex eam rem iniquo animo, ac iuſsit autores facinoris ſupplicio affici. Cantiani ad Goduinum comitem ſuum confugiunt, auxiliúmq; implorant adverſus Gallos, inimicos Anglici nominis: ita enim vociferabantur, quòd illi primi interfecto ciue Cantuarienſi, iniuriã feciſſent, ac idcirco argumentabantur, ſe vt vim vi, non ſecus ac ius eſt, repellerent, & ſuos tuerentur, in hoſtem erupiſſe. Goduinus indignitate rei permotus, edicto regis haudquaquam obediendum putat, qui parato extemplò exercitu, ſuos ab iniuria defendere ſummè contẽdit. Contrà rex magis atq; magis indignatus, coactas ſubitò copias in Goduinū paucis antè diebus, cum tota familia, hoſtem declaratum, mittit. Iam vtrinque ad conſerendas manus parati erant exercitus, cùm Goduinus regiis viribus territus, deſperata victoria, vnà cum filiis in Flandriã fugit. Tum Edouardus affectis ſupplicio ſontibus, vxorem Goduini filiam ablegat, ac illius bona publicat. At Goduinus interim adiuuante Balduino comite Flandriæ, cuius filia nomine luditha cum Toſtone eius filio nupta erat, parat claſſem, raptímq; omnem maritimã inſulæ oram infeſtam facit, cui ſubitò claſsis regia fuit obvia. Hìc prius quàm dimicaretur, Dei inſtinctu, vt credibile eſt, admonitis ducibus, quàm turpe foret, vnam gentem ſuis viribus perditum iri, repentè concordiæ reconciliatio ſecuta eſt, reſtituto in priſtinum honoris locum Goduino, qui Edouardo Biornonem & Toſtonem filios, vt pignus ſeruandæ fidei obſides dedit: rex itidem vxorem recepit. Verùm Goduinus nullo conſilio effugere potuit meritum ſupplicium. Porrò non interceſſerunt multi dies, cùm Haraldus filius, qui regium poculum miſcebat, Edouardo prandenti dedit bibere, & fortè vno pede offenſo penè lapſus, auxilio alterius pedis ſeſe à caſu recepit, ſtetítq; vino nequaquam effuſo. Tum pater qui cum rege diſcumbebat: Nunc, inquit, frater fratrem iuuit. Ad hanc vocem etſi per iocum emiſſam, Edouardus turbatus animo, (nam in mẽtem ei venit ſubitò interitus Alfredi fratris) in Goduinum converſus ait: Sic mihi meus frater auxilio eſſet, ſi per te ſtetiſſet. Tum homo facinoroſus iram regis veritus, cœpit ſeſe excuſare, diuinúmq; numen ad innocentiam declarandam, iuſiurandum adiiciendo, perinde quaſi cum ignaro ageret, appellare, dicens: Si vnquam, rex, quicquã in necem fratris tui, aut in te machinatus ſum, precor, vt Dei nutu, iſtud panis fruſtũ me ilicò ſtrangulet. Quæ vbi dixerat, ſumpto pane, ſubitò præcluſis faucibus, ſuffocatur, ac ita paricidium morte compenſauit. Talis fuit exitus vitæ Goduini, qui ſecundũ illud euangelicũ, Petite, & accipietis, petiit, & accepit, nõ ſcelerũ veniã, provt debuerat, ſed perniciẽ ſuis factis dignam. Vtinã multi tali exemplo aliquando vapularent, qui ne pedem quidem inferre ſciunt, niſi duce periurio. His temporibus Emma mater regis deceſsit. Item Gulielmus dux Normanorũ à rege rogatus, venit in Angliam: quippe deſiderabat Edouardus, vt beneficiorũ memor pro veteri hoſpitio, quod ei cũ illo fuerat, ducí gratificari: quare eũ prolixè largéq; accepit, & multis ac variis muneribus donauit. Præter hæc humanitatis officia, ſicvt autores habeo, Edouardus promiſiſſe fertur ſe facturũ ducẽ hæredem, ſi fortè ſine liberis moreretur, de eáq; re antea promiſſum feciſſe, dum in Normania morabatur, quod, vt alius edocebit

locus, patriæ malo fuit. Tradidit rex Gulielmo abeunti Biornonem & Toſtonem obſides à Goduino datos, vt in Normania cuſtodirent. Hîc illud admonuerim, ſcriptorum quoſdam perinde hos Goduini filios ac plures alios, vti vetuſtarum rerum parum ſcientes, neſcio quibus inauditis nominibus indiligenter appellare, quò ſic hiſtoriam pervertant, obſcuriorémq; faciant.

Erat annus duodecimus, cùm regnare cœperat Edouardus, qui cùm terra mariq; iam pacem haberet, non minus ſuorum, quàm ſuæ ipſius ſaluti proſpiciens, velvt natura propenſus ad diligendos homines, quod fundamentū iuris eſt, primū omniū putauit leges ſibi conſtituendas, quas vtiles duxiſſet. Sanè in vſu erant multiplices leges, quas olim Britanni, deinde Angli, ac nouiſsimè Daci tulerant: & bene multi quotidie mortales omnia vtilitate metienda exiſtimantes, ſic eas ad ſuos mores accommodabāt, vt ſæpius pro iuſtitia, iniquitas coleretur. Igitur Edouardus ex immenſa eiuſmodi legū copia, optima quæq; & neceſſaria elegit, legéſq; paucas & ſalutares vſurpandas ſanxit, quæ deinceps rectum omnibus æquè viuendi modū præſcriberent. Has leges poſteri communes appellarunt: & cùm à Normanis aliis datis legibus, ſibi adem ptas quererentur, velvt optimam partem vitæ, repetiuerunt armis, ſæpéq; reges eas in priſtinum vſum reſtituere, vt ſibi minus fructuoſas, negantes, magnis affecere incommodis, vt infrà appoſitè demōſtrabitur. Hoc iuſtitiæ fundamēto iacto, rex vt liberalitas, vt pietas, vt charitas ab ſe perinde quaſi à fonte in alios manaret, cœpit miro ſtudio inopes iuuare, religionē colere, de cunctis iuxtà bene mereri. Quibus virtutibus ita Deo habitus eſt acceptus, vt meruërit miraculis clarere, quæ ſi commemorare vellemus, haud dubiè tēpore nimiū excluderemur: attamen non omittā quædam memorabiliora. Cùm enim exactores tributi populo impoſiti, aliquando ingentem aceruum pecuniæ ex eo tributo collatæ, delectandi ipſius animi gratia, coràm adduxiſſent, ille ſubitò dæmonem circa ipſum aceruum ludentem videre viſus eſt, qui ob id huiuſmodi pecuniam, vt rem funeſtam abhorrens, ilicò auferri ab oculis, reſtituiq; populo iuſsiſſe fertur. Inſuper inter ſacra, vidiſſe in euchariſtia puerū IESVM, ac eundem Leofredus Merciorum comes, vir ſanctiſsimus, qui aderat, contemplatus, & ſtatim prorupiſſe in riſum, ac interrogatus ecquid eſſet, reſpondiſſe, ſe vidiſſe Dacos infeſtis armis Angliā invadere, ac continuò prętoria naue demerſa, in Daciam contendere, id quod paulo pòſt accidit, atque inde facilè cognouiſſe regnum ſuum eſſe Deo curæ. Proſpexit etiam vt futurorum præſcius breui tempore fore, vt Normani per vim, regno potirentur: nam Haraldus per idem tempus, enixè apud eum inſtare cœpit, quò permitteret ſe ire in Normaniā viſum fratres, qui apud ducem, vti diximus, obſides erant, licet fortaſſe aliud animo deſtinaſſet. Ad ea rex ſic reſpondit: Eas, quandoquidē obſtare nō licet: ſed, mihi crede, rem & tibi & patriæ nocituram tentas. Profectus eſt Haraldus, & cùm aliquandiu ducem oraſſet, vt obſides redderet, quos nō vſquequaq; clam Edouardo rege repetebat, occaſionē illi prębuit, aperiendi ſibi conſiliꝫ. Enimverò dux qui iampridē in ſpem venerat adipiſcendi regni Anglici, narrauit Haraldo, quemadmodum Edouardus ſemel atq; iterū, ſicvt ſuprà expoſitum eſt, promiſiſſet ſe facturum ipſum hæredem, ſi liberos non ſuſcepiſſet: & cùm nulla iā ſpes regiæ ſobolis eſſet, orauit, vti vellet hoc negotium apud eum procurare, & ſi id conficeret, iam tum poſſet cùm

multa

multa præmia, tum ſummos honores ab ſe expectare. Hæc Haraldus iureiurando fidem dedit ſe pro viribus curaturum, atq; inde recepto Toſtone altero fratre, quem dux eius rogatu miſſum fecerat, in Angliã rediit, expoſuitq; ordine omnia Edouardo, quæ Normanus ſecũ egiſſet. Tum rex reſpõdiſſe fertur: Nónne hæc mala te patriæ invſturũ prædixi, ſi ad Gulielmũ adires? Sed ita faxit Deus, vt iſtiuſmodi fatum aut avertatur, aut, ſi omnino futurum eſt, noſtro non veniat tempore. Hinc colligere licet, vel Edouardum non ſeruaſſe fidem Gulielmo, quam à principio de hæreditate regni non ſatis conſideratè dediſſet, more exulantium, qui vt ne ab amicis deſtituantur, maria & montes facilè promittunt: vel nullum, quod veriſimilius eſt, feciſſe promiſſum.

Solebat rex Edouardus diuinitùs ſolo tactu ſanare ſtrumoſos, hoc eſt, ſtrumam patientes: eſt enim ſtruma morbus, quem Itali ſcrophulã vulgò vocant, à ſcrophis, quæ ea mala ſcabie afflictantur. id eſt humor, in quo ſubtus concretæ quædam ex pure & ſanguine, quaſi glandulæ oriuntur, ac vtplurimum per pectus, & guttur ſerpit. Quod quidem immortale munus, iure quaſi hæreditario, ad poſteriores reges manauit: nam reges Angliæ etiam nunc tactu, ac quibuſdam hymnis non ſine cæremoniis priùs recitatis, ſtrumoſos ſanãt. His diuinis indiciis Edouardus Deo longè chariſsimus effectus, iam vigeſimumquartum propè annũ regnarat, cùm ei, vt conſtans fama eſt, allatus fuit à quibuſdam Hieroſolymis venientibus annulus, quẽ ipſe diu antea pauperi clàm dederat, qui pro amore, quem erga diuum Ioannem Euangeliſtam habebat, eleemoſynam petierat. Sic iis diuinis monitis mors regis annunciata eſt, qui haud multo pòſt morbo affectus, per quietẽ à Deo opt. max. illud ipſum edoctus, animam cœlo reddidit, poſt annum cẽp regnare cœperat, quartum & vigeſimum. Sepultus eſt in templo Vueſtmonaſterij, ac breui pòſt tempore inter diuos relatus. Ille annulus in eodem templo, multa veneratione perdiu eſt ſeruatus, quòd ſalutaris eſſet membris ſtupentibus, valerétq; adverſus comitialem morbum, cùm tangeretur ab illis, qui eiuſmodi tentarentur morbis. Hinc natum, vt reges poſtea Angliæ cõſueuerint in die paraſceues, multa cæremonia ſacrare annulos, quos qui induunt, hiſce in morbis omnino nunquã ſunt. Sanctiſsimus rex filios ex ſe non genuit. Fuerunt id temporis ampliſsimi viri, Edſinus Cantuarienſis antiſtes, qui ſedit amplius annos vndecim, in cuius locum Robertus epiſcopus Londinenſis, natione Normanus, ſubſtitutus eſt. Is principiò mirè ab Edouardo dilectus, in honorécq; habitus eſt: poſtea cùm perſuaſiſſet illi, vt Emmam matrem ſtupri accuſatam cogeret, vti ſe per ignem purgaret, & illa diuinitus, velvti ſuprà diximus, ex periculo evaſiſſet, pœnitens, timorécq; ſimul affectus in continentem fugit, vbi breui anno ſecundo ſui pontificatus, mœrore animi abſumptus eſt: quẽ ſecutus eſt Stigandus, ordine antiſtitũ trigeſimuſſecundus. Claruit ſanctitate & doctrina Vulſtanus Vigornienſis epiſcopus, qui poſt vitam ſanctiſsimè actam, inter diuos relatus eſt. Floruit Suardus comes Northumbriæ, homo Northumber, bellicis artibus præclarus: is cùm profluuio ventris laboraret, ac ſenſim deficientibus viribus, haud dubiam mortem præſentiret, ſeipſum armauit, ſtetítq; perinde acer in armis, vt Vergilius ait, ac ſi cùm hoſte eſſet congreſſurus, dictitans, non decere hominem fortem iacendo iumentorũ ritu mori: atq; ſic è vita migrauit, imitatus in hac parte Naſamonum Libyæ populorũ inſtitutum,

quod nos libro de Rerum invẽtoribus tertio, abvndè expoſuimus. In Suardi locum ſufficitur comes ab Edouardo Toſto, quem Morcatus eſt ſecutus.

At Edouardi mors valde ſuſpẽſos dubioſq; tenebat regni principes, quippe qui neſciebant, cui illud regium munus deferrent: enimverò non erat quiſquam vnus omniũ regendo regno aptus, qui id iure obtineret: tametſi Edgarus cognomẽto Ethelyngius, genitus ab Edouardo filio Edmũdi, cui cognomen fuit Ferreum latus, per eos dies, vnà cum matre, & ſororibus, ex Pannonia vbi natus fuerat, in Angliam venerat: ſed is puer id ætatis nondum regno gubernando maturus erat. Item territi multis oraculis, quæ ſuſpicabant portendere regni mutationẽ, mirum in modum formidabãt ducem Gulielmum, tum quòd Normanus, tum quòd prædicabat ſibi regnum iure evenire, vt legitimo hæredi ab Edouardo inſtituto, propterea quòd illum ſecundo & tertio cognationis gradibus attingeret: nam Ricardus primus dux Normaniæ, genuit ex ſe Ricardum ſecundum, & Emmam: hæc ex Etheldredo Angliæ rege, ſuſtulit Edouardũ: ille filios ſuſcepit Ricardũ tertium & Robertũ, qui Gulielmum creauit ex concubina. Dum hæc animo optimates agitant, Haraldus Goduini filius ex ſorore Canuti, genere & viribus fretus ſe regem renuntiat. Non diſplicuit omnino id factum populo, qui plurimum ſpei in Haraldi virtute habebat. Itaq; more maiorum ſacratus eſt ab Aldredo Eboracenſi archiepiſcopo, ſeu, vt quidam tradunt, ſeipſum nullis cæremoniis, diademate ornauit. Fuit hic annus ſalutis humanæ M L X V I. Is ſtatim initio ſui regij principatus, memor ſe per vim regnũ occupaſſe, ad promerendã ſuorum benevolentiam, neq; liberalitate, neq; clementia, nec comitate vtendi vllam occaſionem omittebat, qui grauiora vectigalia aut ſuſtulit, aut minuit, militibus ſtipẽdia, miniſtris mercedem adauxit: ſed hæc præ religione colenda, non multò accuratiùs agebat. Dum hac popularitatis pietatiſq; oſtentatione tenet, ex improviſo veniunt legati à Gulielmo Normano, qui iam omnia reſciuerat, quæ de adminiſtratione regni erant geſta, celeriter miſsi, à quibus bene multis verbis de iureiurãdo olim ab ſe duci dato admonitus eſt, atq; ſimul rogatus, vt conventis ſtaret. Ad ea Haraldus reſpondit, ſe Gulielmo gratificaturum, modò non cuperet regnum, quod iam ipſe obtineret. Normanus accepto reſponſo, vt priùs conſilio quàm armis omnia experiretur, rurſus per legatos Haraldũ commonefecit, vt ſi in cæteris fidem ſeruare nollet, ſaltem non negligeret connubium filiæ, quam licet nondum maturam viro, ei, velvt quidam prodiderunt, cùm in Normania fuerit, ſpoponderat. Huius puellæ nomen non ponitur à quopiam, quod ſciam, quia, vt puto, non diu ſuperſtes fuit. Haraldus verò qui malo ſuo genio ducebatur, ſuperbo trucíq; vultu legatos intuens, neutrum ſe facturũ dixit, atq; cum hoc reſponſo, eos dimiſit. Secundũ hæc, ne imparatus offendatur, nauale bellum quammaxima vi poteſt, comparat, milites quoq; deligit, præſidia diſponit locis opportunis, vt pariter terra ac mari Normanos finibus arceat, ſi eos vexatum venerint. Dux vbi à legatis ferox regis reſponſum accepit, ſuos ad colloquiũ vocat, atq; bellũ in Anglũ mouendũ ſedulò agitat. Interea Haraldus cœpit impediri domeſticis ſeditionibus, quod ei negotiũ Toſto frater exhibuit: ſed vt id planius faciamus, nobis altiùs repetendũ eſt. Erant in Haraldo iam inde à pueritia, permulta cùm corporis tum animi ornamẽta, forma per ætatis gradus egregia, et cui non minus dignitatis ineſſet,

A. S. H. 1066.

ineſſet, quàm gratiæ, præcipuũ robur, docilitas ad omnes ferè artes, armorum & equitandi peritia ingens. quæ res faciebant, vt mirificè ab omnibus, & præſertim ab Edouardo rege diligeretẽ. Contrà illi tot amplas virtutes Toſto minor natu frater, qui paulo antè cum eo ex Normania redierat, vti ſuprà demõſtrauimus, ita inuidebat, vt præſente rege, in eius caput proteruè inſultauerit, cum eóq; aliquantũ conflixerit. Poſt hæc, Toſto à rege acriter increpatus, Herefordiam diſcedit, vbi malè accipit Haraldi cohortẽ, quam ob rem à rege proſcriptus, in Gallias profugit. Is igitur cognita morte Edouardi, cõparatis vndiq; nauibus, Haraldo bellũ inferens, Vectem inſulam capit, captámq; diripit: deinde Cantium verſus tendens, totam illam oram latrociniis infeſtam reddit. Ea res perincõmodè Haraldo áccidit: nam coactus eſt vnà cum exercitu revocare claſſem in Normanos diſpoſitam, ad hanc iniuriam propulſandam. Quo cognito, Toſto territus, iter in Northumbriam confert, ſuiſque in terram expoſitis, omnia cædibus complet: ſed ab accolis locorum, qui eum vt cõmunem populatorem oderant, & pariter à claſſe regia in fugam coniectus in Scotiam non ſine nauium, ſuorúmq; incommodo, ſe proripuit.

Vix tumultus iſte ſedatus erat, cùm aliud mox grauius malum Haraldo acceſsit. Equidẽ cùm Toſto rebus ſuis nihil auxilij à Scotis expectaret, ſublatis velis, in Noruegiã profectus eſt, fretus Haraldi regis opibus, & fortitudine, cuius id temporis nomen vbiq; gentium percelebre erat. Hic regem rogat, vt ſe adiuuet, quem multis pollicitationibus eò impulit, vt deſiderio potiũdi regni, inter domeſticas Anglorũ ſeditiones, accenſus, cõfeſtim nõ mediocri inſtructa claſſe, mare ingreſſus ſit, ac ſecũdo vento ad Anglicum litus appulſus penetrauerit in oſtium Tynnæ fluminis, quod flumen Nouumcaſtrum Dunelmenſis agri nobile oppidum alluit. Nõ aſſentior illis ſcriptoribus, qui tradunt Noruegienſem regem, poſtquã cognouit fratres inter ſe diſſidere, ſponte ſua, ac ſola imperandi libidine ductum, hoc ſuſcepiſſe bellum: quod tantum abeſt, vt ſit verum, vt ne veriſimile quidẽ videatur. Ecquis enim crederet Haraldũ magno conſilio ac ratione virum, locorum pariter atq; hominum inſolentem & ignarum, quippe cui nihil vnquam cum Anglis fuit, nec quicquam ab eis iure repetere poterat, voluiſſe tam longinquam edicere expeditionem, vnde nullum neq; periculũ futurũ, neq; emolumentũ certum cerneret? Proinde conſentaneum eſt, eum evocatum fuiſſe à Toſtone, id quod Saxo atteſtatur, cui de rebus, præſertim apud ſuos geſtis, fides vtiq; abroganda non eſt. Igitur Haraldus & Toſto poſtquam ad oſtiũ Tynnæ, aliquot dies morati ſunt, donec militem à laboribus reficerent, pararéntq; ad bellum obeundum, poſtremò ſimul iter ingreſſi, copias diſponunt, quibus interea Edouinus & Morcatus fratres, comites Merciæ & Northumbriæ, cum exercitu non ſpernendo, obviàm facti ſunt. Hîc dato vtrinq; ſigno, prælium cõmittitur: fuit aliquandiu anceps, ſed ad vltimũ Anglus hoſtium multitudine circumventus ſuperatur, datiſq; obſidibus, deditionem facit. Haraldus qui ſuis opẽ ferre feſtinabat, in itinere de re malè geſta certior factus, nihil animum remittit, ſed citato greſſu, poſt quartũ diem, q̃ pugnatum erat, Stanfordiam pervenit, vbi loci Noruegienſes parum vltra Deruentam flumen conſtiterant, ac pontem occuparant, vt ne hoſtibus ex improviſo iter eódẽ eſſet. Altero die inſtructis copiis rex propiùs acceſsit, vt pontem exercitũ traduceret, vbi ad multũ diei, virtute vnius

Noruegienſis retardatus, priuſquã poſſet pontem tranſmittere. Is loco muni-
menti fortè illo die in ſtatione pontis poſitus, cùm Anglos repentino advẽtu
decurrere in pontẽ verſus vidiſſet, vadit in primũ aditũ pontis, truces circun-
ferens oculos, primũ, deinde alterũ, deinde plures facto impetu pontẽ ſupera-
re conantes, aut cædit, aut de loco deturbat. Quo facto, hoſtes ipſo miraculo
fortitudinis, ſtupefacti, ꝙ vnus tandiu obſiſtere poſſet, vno momẽto huic v-
ni inſidias tendunt, quem vi ſuperare nõ poterant: erat enim pons ligneus, &
eius medius tranſitus multas rimulas habebat. dum igitur alĩ Noruegienſem
in pugna occupatũ tenẽt, vnus ſub ponte, lintre clã vectus, telo inguina perfo
dit. Atque hoc demum pacto, vir ille cuius nomen immortalitati cum primis
mandandũ, nõ ſine ingentis gloriæ damno, memoria nõ habet, poſt multam
factam ſtragem, cecidit. Haraldus ſuperato ponte, hoſtes palantes à tergo cæ-
dit, interfectis primo impetu rege Noruegiẽſi & Toſtone fratre. Quo cogni-
to, cuncti repẽtè in fugam ſe dant. Cædes inde fugientiũ, qualis vbi ira magis
ꝙ virtute res geritur, ad perniciem propè hoſtiũ facta eſt, non ſine tamen An-
glorũ incõmodo, quando victoria haud incruenta fuit. Reliqui verò Norue-
gienſes, qui claſsi præſidio relicti fuerant, ſtatim vt ex curſu ſuorũ, qui ad na-
ues fugiebant, de regis interitu cognouerũt, naues ipſas ſoluerũt, celeritérque
è conſpectu terræ ſublati, in patriam curſum direxere: quò vbi pervenerunt,
omnia mœrore oppleuere, reportantes tam calamitoſam acceptã plagã. Qua
re omnis Noruegia in luctu repentè fuit, atq; ita ſuo orbata principe, nõ mul-
to pòſt in Dacorũ ditionẽ rurſus cecidit. Cæterũ me piget hoc loco quorun-
dam recentiorũ ſcriptorũ notare negligentiam, qui falsò contendunt bellum
iſthuc à Dacis, quos more ſuo, Danos vocitãt, nõ à Noruegienſibus adverſus
Anglos geſtũ, rege Haruico, licet nemo homo cui id nomẽ fuerit, apud ipſos
Dacos regnũ obtinuiſſe tradat: nam Sueno id tẽporis Dacos regebat, ita do-
mi occupatus, vt foris rem bellicã obire nõ poſſet. Quare dixerim Toſtonem
ob id, nõ iuiſſe rogatũ auxiliũ ab eo. At vel de rebus Anglorũ geſtis, iidẽ ſcri-
ptores quorũ nominibus libenter parco, ita omnia diuerſa ſæpe produnt, vt
facilè iudicares eos nunc̃ illius populi annales vidiſſe, id quod in primis no-
minum tum locorũ tum hominum varietas manifeſtè arguit. Hæc cõmodùm
admonuimus, partim vt ſatis foret de hac re meminiſſe ſemel, partim ne alie-
na inſcitia, ſeu incuria, noſtræ officeret aliquando hiſtoriæ, cùm legentes rerũ
huiuſmodi, nominumq; differentiam deprehenderint. Sed reliqua perſequa-
mur. Haraldus rex hac victoria plurimum lætatus Eboracũ perrexit, vt pro-
vinciam tot bellorũ fluctibus adhuc turbatam, redderet pacatã, ordinarétq;.

Interea Gulielmus dux Normanię cognouit per exploratores, Anglũ Nor
uegienſi bello teneri, ac maritimã inſulæ oram, quæ ad auſtrum ſpectat, quò
curſum ſuarum nauium futurum ſperabat, nullis præſidiis cuſtodiri: quocir-
ca extemplò iuuentute electa in claſſem impoſita, in Angliam ſpe omnium ac
ſermone celerius, cum triginta & amplius nauibus traiecit, deſcenditq; in ter-
ram, ad maritimũ vicũ quẽ vocant Haſtyngũ, ac ibi collectis militibus, caſtra
poſuit. Hic omen futuri imperĩ accepiſſe fertur: confeſtim enim vt è naui e-
greſſus eſt, parum lapſus fixit altè in arena pedẽ. Quo viſo, miles lætitia exul-
tans & alacer, ait: Iam dux firmo pede Angliã tenes. Cæterũ vicinorũ locorũ
incolæ repẽtino ducis adventu perculſi, qui tantas cõtra ſe copias eſſe inſtru-

ctas

ctas videbant, haud cunctanter ea omnia per literas regi nuntiãt, cui ingentẽ curam res ſubita atq; inopinata addidit: porrò amiſerat in bello Noruegienſi omne ferè militũ robur: multi itidẽ propter prædã, quę in bello parta erat, nequaq; æqualiter diuiſam, malè animati erant, quos pertimeſcebat. Quibus rebus Haraldus etſi pungebat, attamẽ magno, vt erat, animo, ad primũ nuntiũ totius itineris conſiliũ mutat, ac continuò coactis copiis, Londinũ neceſſariò revertitur, atq; in hoſtem proficiſcit, creſcente paſsim exercitu, illis ſcilicet ad ſuum regem confluentibus, quibus patrię ſalus curæ eſſet. Itaq; cõfecto itinere, circiter decẽ millia paſſuum, prope hoſtes caſtra poſuit. Normanus quoq; motis caſtris, in conſpectũ hoſtium venit, ad pugnam cõmittendam expeditus. Hîc autores habeo, multas vtrinq; conditiones interpoſitas fuiſſe, vt ſine cæde pacificarentur, quas tamen vterq; vt belli fortunã tentandi auidus ſpreuit, ac ſimul pro ſe quiſq; ſuos tum hortando, tum monendo, ad certamen inſtigare cœpit. Sed Haraldus prior cõcione advocata, huiuſcemodi orationẽ habuit: Audiuiſtis equidem milites, maiores noſtros hoc excellens atq; nobile regnũ iam inde à principio non ſine labore, multo'q; ſanguine eſſe adeptos, ac cõtinuis deinde bellis vexatum, ab iniuriis finitimorũ vindicaſſe, & demũ ita ſua virtute propagaſſe, vt nunc opes noſtras populi alij formidẽt, alij nobis invideant. Formidant autem finitimi, qui nobis quotidie de pace ſupplicant: invident barbari, qui domi rerum omniũ anguſtiis preſsi, aliena appetentes, coguntur foris magis more latronum, quàm iure iuſti belli, arma mouere, ſéq; periculis obiectare. Sic Dacus per multos annos nobis infeſtus fuit: ſic nuper, ne plura cõmemorem, Noruegienſes nos invaſere, quos veſtra virtute vos profligaſtis: ſic deniq; in præſentia Normanus nos bello petit, genus hominũ à Dacis profectum, quos vicimus, quos in turpibus habemus eſſe apud nos, niſi ſeruos. Nunc tamẽ Gulielmus homo ex concubina natus, collecta latronũ manu, bona noſtra rapere, regnum fœdare, nobilitatẽ tollere conatur. Quapropter vos moneo, vti forti atq; parato animo ſitis, & cùm prælium, bene iuuante Deo, inibitis, memineritis veſtram pariter atq; totius populi Anglici ſalutem in dextris veſtris poſitam eſſe. Si vicerimus, patriam perpetuò inimicorũ iniuriis liberabimus: ſin ſuperabimur, quod omẽ Deus avertat, pro patria moriemur, quod pulchrũ atq; decorum eſt. Hæc vbi dixit, pro ſe quiſq; promittit dato ſigno, ſe hoſtẽ intrepidè invaſurũ. Normanus itidem ſic ſuos hortatus dicitur: Quocunq; fideliſsimi atq; fortiſsimi hominũ circunfero oculos, plena omnia video animorũ, ac roboris: contemplor nõ ſine animi gaudio, vos ſocios bello ſemper ſtrenuòs, qui Rolloni generis noſtri autori nauiter virtute reſpondetis: ſanè quod ille imperiũ quondam hoſtili in terra, multo labore ſibi ac poſteris parauerat, maiores noſtri ſuis viribus dilatarunt, vos verò florentiſsimum reddidiſtis, ad quod nunc, fauente Deo, Angliam adiungetis, quæ noſtra eſt, quam nobis rex ille præſtantiſsimus Edouardus conſanguineus noſter vltrò condonauit: cui equidem terræ non bellum inferimus, ſed Haraldũ Goduini proditoris filium eam perperàm tenentem è poſſeſsione deturbare enitimur, ac pœnas violati iuriſiurandi ab eo petimus, penes quẽ nihil fidi, nihil ſancti eſt, qui iis permagnis peccatis ſibi iampridem, vti credere par eſt, Deum opt. max. iratum fecit. Igitur victoria futura noſtra eſt, cuius quo maior ſpes eſt, hoc acriùs in eam adipiſcendam in-

cumbitote, vt qui pro certo præmio pugnaturi estis.

His adhortationibus cùm vtrinq; ad certamen accensi militũ animi essent, pridie Iduũ Octobris, eductis in aciẽ copiis, signa priùs vetusto more dant, ac dein maximo edito clamore, cum infestis signis occurrũt: sagittis & missilib⁹ primò præliũ initur, inde gladiis conseritẽ. Angli pristinæ virtutis memores, valde instant, Normani haud timidè resistunt, maxima vi certatur. Postq; aliquandiu æquo Marte est pugnatum, multa facta vtrinq; cæde, Haraldus cum expeditis equitibus, primam aciem ingressus est: hîc laborantibus suis succurrit, ac integros defessis substituit. Interea Normanus vbi vidit Anglos magna vi contendere, equites in mediam aciem ire iubet, quò ordines perturbẽt, qui passim cadentes cùm nihil Anglum è loco mouissent, tum dux peritissimus belli optimũ factu ratus, si sui fugã simularent, mandat à suis sensim pugnã remitti, pedémq; referri, vt hoc pacto hostes insequẽtes ordines frangant: nam Angli qui numero pauciores erãt, sese aduersus multitudinẽ, confertim in vnum cõstiparant. Itaq; Normanus vbi conspexit suos paulatim pedẽ referentes, ab hoste cædis auido vrgeri, statim partem equitũ peditésq; recentes parum procul à loco vbi pugnabatur, in occulto locat, qui exin hostẽ obviũ de improviso invadãt. Tum verò coorto tumultu, terga vertere simulantes paululum cessere: quos Anglus tum demum ratus victoriam in manu esse, omissis ordinibus, effuse insequitur, latéq; currendo ad locum insidiarum perducitur. Hîc Normani Anglos per hunc modum cursu dissipatos, facta corona ac præclusis itineribus, adorti, ingentẽ stragem edunt. Mirabile dictu est, quanta præsentia animorum quantáq; vi, Angli tametsi turbati atq; à multitudine circumventi resisterent, qui nihil certamen remittebant, rege suo cùm hortando, tum pugnando, rem sustentante: sed posteaquam eum traiecto ictu teli cerebro, labentem ex equo moribundum viderũt, tum & ipsi perpauci integri fugerunt: cæteri autem interfecti ceciderunt. At Gulielmus tanta victoria potitus, immortaliter gauisus est, qui nocte quæ secuta est, per quietem audiuisse dicitur vocem supernè editam: Vicisti Gulielme, regnabis tu, & qui à te creati sunt. Ita quæ auemus, interdum somniamus. Postero die vbi primùm illuxit, ad spolia legenda insistunt, corporáq; ex labore reficiunt. Quo facto, dux victoria vti cupiens, expedito agmine Londinum versus iter tendit, deditionem interim insulanis quaquaversum ille transibat, timore perculsis facientibus. Sed hæc proximo volumine locus perappositus enarrabit.

Post cladẽ acceptam, Edouinus & Morcatus comites, qui ex tanta strage superfuerant, Londinum confugiunt deliberaturi de rebus agendis, vbi solùm luctus audires, tristiáq; omnia cerneres. Hæc est nobilis pugna, & multiplici cæde vtrinq; facta, amplius viginti hominum millibus interfectis, in qua omne Anglorum robur cum imperio cécidit: quem casum portẽdit cometes invsitatę magnitudinis, qui per aliquot dies apparuit. Haraldus inter suorum cadauera repertus est, cuius corpus ab hoste Thiræ matri redditum, sepelitur in æde sanctæ crucis, ad Vualthamum pagum, quam ipse ædificare cœperat, aut potius instaurauerat, id quod ex eius breuitate vitæ, verum esse constat. Erat eo loci cœnobium canonicorum secularium, quos vocãt, distátq; à Londino circiter millia passuum duodecim, quod Haraldus prædiis locupletauit. Vualthamum autem alluit Lea flumen, quod Essexiam ab Herefordiensi comitatu

mitatu diuidit. Fuit Haraldus ordine regum à Cerdicio ſextus & trigeſimus, qui vix anno regni circumacto, vltimus Anglorum regũ vno temporis puncto, & vita & regno ſpoliatus eſt: qui fuit annus ſalutis humanæ MLXVII, & ab adventu Anglorum, duce Hengiſto, in Britanniam, DCXVII. Intra quod temporis ſpatium variè regnatum eſt. primùm fuit regnum Cãtianum, quod cœpit anno ſalutis CCCCL. & inde ſex alia regna, alio tempore, vt ſuprà appoſitè eſt declaratum, initium ſumpſerunt: quæ cùm in ditionem regni occidentalis deinde veniſſent, de eiuſmodi temporis ratione dicendum eſt. Cœpit Occidentalium regnum autore Cerdicio, qui primus eorum rex fuit, anno ſalutis DXXI, ab adventu Anglorũ anno LXXI. ad quod deinde ſpatio annorum CCCCXVII, cætera regna adiuncta ſunt: qui fuit annus ſalutis noſtræ DCCCCXXXVIII, cùm Adelſtanus Edouardi Senioris filius poſt tertiũdecimum annum, quàm regnare cœperat, profligatis Analapho & Gotthofredo Sithrici hominis Daci, ſicut ſuprà ſexto libro proditum eſt, regis Northumbriæ filiis, Northumbros demum in fidem recepit. Atq; ita primus Anglorum regum totius Angliæ imperium obtinuit, q̃d deinceps CXXVIIII circiter annos, vſq; ad interitum Haraldi à Normanis deuicti, durauit, nequaquam tamen integrum, quippe intra hãc temporis intercapedinem XXV interceſſerunt anni, quibus Daci in inſula regnarũt. Igitur deſitum eſt apud occidẽtales Anglos regnari, poſt annum DXLVI, quàm Cerdicius eorum primus rex eſt rerũ in inſula potitus, adventus verò Anglorum, anno DCXVII, qui fuit annus humanæ ſalutis MLXVII, quo tempore Gulielmus Normanorum dux victo Haraldo, eſt regnum adeptus. Atq; res humanæ ſic fluunt, vt nihil ſit in iis tam certum, quàm certa mutatio, aut in melius, in peiuſve.

PROOEMIVM EIVSDEM IN LIBRVM NONVM.

HOMINIS cauſa (vt ait Plinius) videtur cuncta genuiſſe natura: ita nempe eſt, quicquid apud mortales poſsideri poteſt, humanum eſt: nec intereſt, quales ſint homines, boni, vel mali, ſummi, vel infimi, cuncti promiſcuè cuncta habent, nõ ſinguli tamen cuncta, licet tanta omnibus innata ſit habendi cupiditas, vt ſinguli, ſi fieri poſſet, omnia poſsidere vellent. Hinc magnum inter mortales certamen ortum eſt, vt pro ſe quiſq; quamauidiſsimè ſtudeat plus habere. Sed vt cætera omittamus, regnãdi in primis omnibus eſt immẽſa libido, nec quo modo homines huiuſce ſpei compotes fiant, quicquam penſi habent. Vnde Cæſar Euripidis verſus vſurpans, dicere ſolebat: Si violandum eſt ius, imperij gratia violandum eſt: aliis rebus pietatem colas. Quo factum eſt, vt imperia ipſa, magnáq; regna ſemper prædæ expoſita fuerint, & illa ſæpius tam ignobiles quàm nobiles, ſeu malis ſeu bonis artibus quæſita, obtinuerint. Quę omnia cùm notiora ſint, q̃; vt hoc loco ſint explicanda, idcirco particulatim commemorandi labore cõſultò ſuperſedemus. Quare profectò ſummæ ſtultitiæ eſt dicere, aut credere, regna & imperia neceſſe eſſe, ad illos duntaxat perveniãt, qui nobilitatem iactare poſſint, cùm videamus quotidie nouos homines nõ modò virtute, ſed bene multis ſępe vitiis prędítos, ad magnos honores atq; imperia perduci. Ita Deo placitum eſt, vt nos noſtra eiuſmodi bona hoc non pluris faciamus, quò magis communia eadẽ omnibus & nemini perpetua eſſe videmus. Obnoxiũ fuit &

huic humanæ varietatis sorti Britannorum quoq; regnũ, quod primum Romani, vti demonstratũ est, sibi armis acqsiuere, tenuerúntq; diu: deinde Angli invaserunt, ac ad vltimũ deleta cum nomine Britannico ferè gente, devictum possedere: quod deinde vsq; eò variis casibus est agitatum, dũ summa imperij ad vnum pervenit. Erat per hunc modum regnũ Anglicũ omnibus formidolosum, cùm sensim fatalis varietas mutandi possessoris áccidit. Porrò haud ita multo pòst sub Dacorũ iugum redactũ est, quo post quinq; & viginti annos ceruice depulso, in pristinũ redüt statum: cui tamen ne tum quidẽ quiescere licuit. nam cùm tandẽ aliquando moribus & legibus optimè institutum, iam passim floreret, ecce tibi, in sæuam humanæ sortis necessitatẽ iterum repentè inclinatũ, in Normanorũ potestatẽ cécidit. Hæc gens à Dacia oriunda, ferox statim tãto regno potita mores optimos, leges sanctissimas, diuina humanáq; vertere, ac denicq; genus ipsum Anglicũ perdere conata est. Quòd tamen ista vis in eo mitior, minúsq; infesta visa est, quia quantum in eiusmodi rebus regno ademit, tantũ penè in amplificando, retinendóq; imperio, reddidit: vnde ad extremũ obliterato nomine Normanico, paulatim Anglicana res reviuiscere cœpit, ac sibi restituta est. Talis rerum series iam hinc nobis explicanda est, vsq; ad nostra tempora, si mihi id facere licuerit, quibus pace terra maríq; parta, Henricus octauus regnat: si tamẽ illud priùs admonuero, me deinceps esse librorum numerum ad vitas regum accommodaturum, facturúmq; initium hîc à Gulielmo Normano, qui vt victor, pro suo arbitratu regnum Anglicum deintegro instituit. Nunc ad ea quæ sequuntur, revertamur.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIÆ LIBER NONVS.

GVLIELMVS post eam pugnam cęde Haraldi claram, castráq; capta, ac direpta, confestim Londinum versus pergit. Interea Edouinus & Morcatus comites pro cõseruatione patriæ, studio & autoritate laborantes, populum solicitabant, vt Edgarum adolescẽtem ex regia stirpe reliquum, de quo superiore libro abvndè meminimus, regẽ faceret. In quam rem etsi magna pars inclinabat, dum tamen variis desideriis feruntur, cuncti generatim primùm de aliqua deditione honestè subeunda deliberant, postea timore perculsi venientem Normanum vrbe recipiunt, datísq; obsidibus, cum eo de pace orant. Ibi Gulielmus perblandè ac benignè locutus, simúlq; magnifica pollicitus, ab omnibus, quãquã nõ pari alacritate, diẽ festũ celebrãtibus, rex declaratur, ac mox octauo cal. Ian. qui fuit annus salutis MLXVII, ab Aldredo Eboracensi antistite corona redimitus est. Noluit id munus à Stiganto Cantuariẽsi homine improbo accipere: dein iuratos, vt mos est, episcopos atq; populi principes in verba singulos quosq; obsides dare coëgit, eos in optimam spem erigens, q̃ præ se ferret, identidẽ tum ius dicendo, tũ agendo, nõ dubiũ, sicvti nunc apparebat, probitatis specimẽ. Postremò loca omnia munienda, præsidiis firmanda, maritimã oram classe tuendã miro studio curauit: item domi senatũ constituit, in quem ex suis heroibus, qui alios prudentia vincerent, delegit, ad quem absente se omnia referrentur. His ita confectis rebus, ac conflato exercitu, cum obsidibus

A. S. H. 1067.

in

in Normaniam rediit, reliquítq; præfectum totius regni Odonẽ Baiocenſem epiſcopum, virum ſagacis ingenij, ex matre fratrem, quæ poſt mortẽ Roberti ducis, ex altero viro homine parum claro, hunc Odonem & Robertum filios genuerat. Cauſa autem redeundi fuit, q̃ cùm proſpiceret oportere ſe in poſterum tempus, eſſe totum in negotio ſtatus Angliæ collocandi, voluit priùs ita Normaniæ res ſtabilire, vt ne domũ facilè revocaret. Gulielmus Normaniam triumphanti ſimilis ingreſſus, vbi parum moratus, poſtq̃ res omnes ex ſentẽtia conſtituerat, in Angliam confeſtim remigrauit. Hic cœpit durè in Anglos dominari, arbitrans poſſe ſe faciliùs ita eos in officio continere: itaq; plurimis optimatibus ac priuatis ciuibus bona cum honoribus leui oppidò de cauſa, adempta Normanis diſtribuebat, noua quotidie vectigalia imponebat, nobiles nullo habebat numero, ita, vt vniuerſis perniciẽ per hoc machinari videret. Quod vbi Anglorũ heroës, qui fortunis ſuo immerito ſpoliabantur, animaduerterunt, ira & indignitate rei permoti, alij aliò clàm fugére, quidã Daciã, quidã Noruegiã petere feſtinant. Edouinus & Morcatus comites in Scotiã ſe receperũt, quò etiã Edgarus cum Agatha matre, Chriſtina & Margarita ſororibus, dum in Pannoniã, vbi loci natus erat, curſum tenebat, tempeſtate actus pervenit. Quæ res effecit, vt cum Malcolmo rege Scotorũ tertio, affinitatẽ iũxerit, data ei ſorore Margarita in matrimoniũ, ex qua ille octo ſuſcepit filios, quorũ tres, Edgarus, Alexander, & Dauid, deinceps poſt patrẽ regnarunt. Chriſtina verò altera Edgari ſoror virgo connubij abhorrens, monacha effecta eſt. Rex Scotus igitur dolens Edgari vicem, q̃ regno auito fraudaret, libens Anglos profugos recipiebat, quò partim hoc modo fauorẽ iuueni cõpararet, partim verò vt beneficiorum acceptorum memorẽ eſſe ſe oſtenderet: nam dum Maccabæus tyrannus, de quo ſuprà libro ſexto memorauimus, regnabat, is necato à tyrãno Malcolmo patre, in Angliã aufugit, vbi perhumaniter ab Edouardo rege acceptus quindecim fuit annos: ſed tandem Scoticis pariter nobilibus atq; Edouardi auxilio fultus in patriam rediit, commiſſóq; cum Maccabæo prælio, inſigniter vicit, eúmq; occídit: ita igitur auito potitus regno, nullum non humanitatis officium in Anglos vltrò conferebat.

Gulielmus interea perſpiciens Anglos grauatè imperio parére, & ob id tumultuum metuens, magno ſtudio quatuor arces diuerſis in locis conſtruere cœpit, vnam ad Notyngamiã oppidũ, proxime Trentã flumẽ ſitum, alteram Lincolniæ, tertiã Eboraci, quartã prope Haſtyngũ vicũ, vbi loci deſcenderat in terrã, quando primũ Angliã adiuit, quò per hæc loca inimicis peropportuna, huiuſmodi munimẽtis firmata, cũcti ab omni nouandarũ rerũ ſtudio deterrerẽt. Itẽ vt ferociã populi ad otiũ p̃duceret, omnib⁹ arma ademit, ſtatuitq; vt quiſq; paterfamiliâs veſperi circiter horã octauã, poſt meridiẽ, tecto cineribus igne, dormitũ iret: & ad id ſignũ vicatim dari voluit, per campanas, id q̃d etiam nunc ſeruat, & Normanicè vulgò dicit Conuerfeu. Interim Oxonium validũ oppidũ defecit, & Eboracũ cũ Northũbria nouis tumultibus ſolicitabat. Quo cognito, Robertũ vnũ ex ſuarũ copiarũ præfectis, virũ ſtrenuũ, nõ itẽ cautũ, in Northumbriã cum parte exercitus præmittit, ipſe verò cum reliquo exercitu Oxonium oppugnatũ pergit. Oppidani cùm regẽ venire cõperiſſent, ſeſe intra munitiones recipientes, muros defendere parant: ſed vbi viderunt hoſtes iã circunſediſſe oppidum, & parato bene magno ſcalarum, cra-

tium, harpagonum numero, velle illud aggredi, subitò perterriti, armis proiectis, munitionibúsq; suis relictis, veniam precãtes se necessariò dedunt. Re feliciſsimè celerrimécq; gesta, Gulielmus victoriæ fiducia Eboracum contendit. Interim Northumbri certiores facti ab exploratoribus, Robertũ sine vigiliis, sine magno præsidio, nihil formidantẽ se castris tenere, de media nocte facto impetu castra adoriuntur, interfectóq; duce cum multis aliis, nullo negotio illis potiuntur. Qua re cognita, Edgarus qui cum expeditis equitibus cupidus nouarum rerum circumvagabatur, confestim supervenit, palantésq; Normanos crudeliter cædendo insectatus, stragem non mediocrem edidit: qui post hæc Eboraci parũ moratus, in Scotiam pari atq; venerat celeritate se recepit. Eodem tempore rex in itinere certior factus, fama passim testante, id quod erat gestũ, iræ & ardoris vlciscendi plenus in Northumbriã primũ advolauit, ibíq; post celeriter devictos hostes, defectionis autores supplicio affecit: reliquos qui arma tulissent, aut captiuos duxit, aut incisis naribus, manibúsq; deformauit, quò testatior esset pœna hostium: deinde Eboracum profectus, pari supplicio affectis qui Edgaro fauissent, Londinum reversus est.

Dum hæc in insula geruntur, Angli qui in Daciam profugerant, non cessabant Canutum regem quartum, ad arma cõtra Normanos capessenda solicitare, noui belli causas invenire, dictitãtes regnum Angliæ esse Dacorum, vnde illis omni tempore factæ essent honoris & vtilitatis maximæ accessiones, qui idcirco pati non deberent illud à nouo homine iniustè obtineri, cùm præsertim tempus idoneũ adesset, quo tantum aberat, vt Normanus vllo suo beneficio, Anglorum seu finitimorum animos adhuc sibi conciliarit, vt etiam omnibus invisus iam tyrannum palàm ageret: sed omnino non cunctandũ, neque cessandũ, q; victoriæ spes iam ostentata esset, si modò loca opportuna antè caperent. His rationibus Canutus motus, bellum sumendũ cõstituit. Haud me clam est, in Anglorũ annalibus scriptum reperiri, hũc in Normanos motũ nõ à Canuto fuisse factum, sed illo suasore, ab Haraldo eius fratre, qui ante eũ regnarat, id q̃d Saxo Grammaticus minimè affirmat, nec vero simile est: quando Haraldus vir fuit laboris admodum fugiens, ac vix biennium vixit, postquam fuerat rex creatus, vt dubio procul, neq; tantum bellum facere ausus fuisset, nec vacasset. Iam ad incœptum redeamus. Itaq; Canutus & exules Angli breui pòst tempore parata ducẽtarum circitèr nauiũ classe, cum magno exercitu ad oram insulæ in orientem solem versam perveniunt, ostiúmq; Humbri fluminis ingressi, in terram descendunt. Hinc Eboracum versus iter intendũt, ferro & igne omnia depopulantes: quibus cum Angli omnes qui in Scotia exulabant, duce Edgaro, se protinus coniungunt. Quod vbi fama ad ciues ꝑtulit, miro timore afficiuntur, adeò, vt Aldredus archiepiscopus inter alios mœrore animi interierit. Interea Normani qui vrbi præsidio relicti erant, vbi per speculatores cognouerunt, hostes vix bidui abesse, & se viribus præstare, consilium capiunt incendendi subvrbana ædificia, ne Dacis vsui forent, & se intra vrbem tenendi. Iniecto itaque igne, subortus repentè ventus vagantem flammam adeò in altum latéq; evexit, vt ignis frequentes globi intra mœnia cadentes, maius intra quàm extra incendium fecerint, quo penè omnia ædificia cum templo diui Petri, absumpta sunt. Quare omne prę̃sidiũ ac ciues exire compulsi, cõfertim fugientes in hostes qui iam appropinquarant, inciderunt.

Ibi

Ibi Normani(vt fit,quando ſubitus caſus affert ſalutis deſperationem)acriter aliquantū pugnarunt: ſed vbi ſe vndiq; impeti telis vidēre, virtutis memores inter hoſtes,more furentium pro ſe quiſq; irrupit: verùm iam multis vulneribus acceptis paſsim cadentes,nihil magis fecere,quàm quòd honeſtam oppetiuerūt mortem.Cæſa ſunt tria millia Normanorum: ex Anglis pauciores deſiderati, propterea quòd à Dacis ſeruati ſunt,vt auro vitam redimerent. Re præſtantiſsimè geſta,Canutus in Northumbros iter celeriter vertit, qui vltrò in eius fidem venerunt: itidem & alij hoſtium excurſiones timētes fecere.Iam tota quæ eſt ad ſeptentrionem, Angliæ pars Daco parebat, qui propédiem Londinum oppugnatum iturus erat, cùm eodem tempore magnitudo hyemis inſolita conſecuta eſt, quæ etiam interim Gulielmum accepto nuntio rei malè geſtæ, ira & furore licet ardentem remorabatur, quò minus in hoſtem veſtigiò properaret: ſed haud poſt multos dies, cœlo iam placatiore,magnis itineribus in Eboracenſem agrum contendit,ac prope Trentam fluuium, qui Humbrum influit,conſedit. Hìc cùm Dacorum qui obviàm venerant,caſtra in proximo eſſe,& opere magno atq; loci natura munita intelligeret, viderétque ſuos milites itinere feſſos,noluit hoſtes ad pugnā provocare,ſed non magno intervallo relicto,haud hoſte procul caſtra poſuit,ac poſtero die egreſſus cum omnibus copiis,cum Daco qui iam in aciem ſe expediuerat, manum cōſeruit.Committitur acerrimè certamen, iámq; diu æquo Marte dimicatum erat,cùm Normani equites cœperunt in altero cornu ſenſim effugare, aut hos ſalutis cauſa,in Scotiam, aut illos ad naues properantes. Quod ſimul atq; cæteri viderunt,timore perculſi paſsim in fugam ſe quoq; conferunt. At Canutus in primis à ſuis ſtipatus,ad naues etſi ægrè ſe recipit. Edgarus verò celeri curſu in Scotiam cum paucis ſuorum profugit, reliqui ad vnum interfecti dicuntur.Sunt,qui ſcribant Dacos pręda onuſtos ante aduentum Gulielmi abiiſſe:in quam ſententiam non inclinat omnino animus:nam extremæ dementię fuiſſet Dacum qui tanto belli apparatu adverſus Normanum veniſſet, qui regnum recuperare affectaſſet,qui demum primo ſtatim congreſſu,victoriam adeptus fuiſſet,ſola prædā cōtentum, latronum more aufugiſſe, nec belli fortunā periclitari voluiſſe. Gulielmus victoria potitus,poſtquam in omnes defectionis autores quos capere potuerat, ſeueriſsimè animadvertit, ne quid ex contagione tantæ noxiæ vſpiam integrum evaderet, ita Northumbriam atq; omnem Eboracenſem agrum,qui ab Eboraco,ad Dunelmum pertinet,deuaſtauit, vt toto ferè decennio poſtea vacauerit. Defendit ab eiuſmodi iniuria prædia collegij Beuerlacenſis miles quidam regius, cui tale populandi negotium datum erat, miraculo territus, quòd repentè lapſus ex equo,qui ceciderat,ac fracto collo interierat, facie turpiter deformatus eſt.Fuit is annus ſalutis MLXX,& cùm regnare cœpit Gulielmus,tertius. A. S. H. 1070.

Hoc confecto negotio,rex Londinū reverſus eſt,malè in omnes animatus, & præſertim in principes multa ſuffuſus malevolētia:porrò cœpit eius cor ob iſthuſmodi nouos quotidie tumultus, frequētiſsimáſq; Anglorū defectiones, maiorē in modum ira cumulari:quò accedebat, vt in charitate ciuiū nihil amplius reponeret, ſed exiſtimaret eſſe ſibi regnū tutandū metu, quem vt pluribus incuteret, cœpit in exiliū agere,bonis mulctare non ſuſpectos modò,ſed vnde nihil aliud niſi prædā ſperare poſſet.Ita pœna ſine iudicio in miſeros An

glos constituta erat, quo nihil crudelius est, nihil quod minus mortales ferre possint, vel debeãt. Quin ciuitates, episcopatus, cœnobia immunitatibus priuauit, vt eas pòst ab se cariùs redimerent: ac inter cætera sanxit, vt tẽpore belli, arbitrio principis, auxiliũ ferrent. Et quia per vim, & iure belli, regnum ceperat, illius statum idcirco deintegro collocare suo iure voluit: ac primum omnium legem tulit agrariam, qua se possessionum multarũ similiter vrbanarum ac rusticarũ dominum dixit, quò priores domini eas postea redimerent, quarũ bonæ partis proprietatem retinuit, sic, vt qui in posterũ tempus possiderẽt, vel vt fructuarij in singulos annos, aliquid vectigalis sibi & deinde successoribus, dominij causa, persoluerent. Sed excepit præscripto casus aliquot, quibus eiusmodi fundi ad se tanquam dominũ redirent, qui quidẽ casus notiores sunt dominis, quàm vt sint recitandi à nobis. Et id iuris voluit alios dominos in suos habere fructuarios, quos tenentes vocãt. Ex hoc nempe fonte res agraria manauit, quæ adeò aucta est, vt paulatim magnam imposuerit fundis seruitutẽ. Vnde fit, vt nihil hodie penè incertius sit ipsa agrorũ possessione, nec alivnde plus litium existat. Deinde constituit, vt quater quotannis, in multos dies conventus celebrarentur, eodẽ loci, quo ipse id fieri iuberet: quibus in cõventibus iudices sedibus distincti forum agerent, iúsq; populo dicerent. Itẽ alios instituit iudices, qui sine provocatione, iurisdictionem ac iudicia exercerent, à quibus vti à sinu principis, cuncti litigatores eò cõfluentes iura peterent, & ad eos suas controversias referrent. Hæc iuris dicundi forma etiã nunc seruat. Id aũt forum à principio apud Vuestmonasteriũ fuit, vbi postea Rufus huius Gulielmi filius basilicã magnificentissimè extruxit, vti alius appositè edocebit locus. Præterea idem præfectos alios cõstituit, qui comitatus regendo, vel maiorum magistratuũ mandata exequerentur, vel maleficia vindicanda curarent: hos iustitiarios pacis, illos vicecomites nuncupauit. Posuit & fiscũ, fecit præfectos cum potestate magna, qui essent regis procuratores, qui omnia vectigalia caperent, qui ærariũ curarent, eiusq; pecunias acceptas & expensas in tabulas publicas referrẽt, ac eas tabulas ab se in singulos annos confectas asseruarent, vt per eas ratio omni tempore reddi posset, quantũ acceptæ pecuniæ retulissent, & quantum expensæ tulissent: hos barones, locum autem quod corrupta voce sacrarium dicitur, statariũ appellauit, quòd esset stabilis, & ibidem firma regni sedes, quando nihil ęquè regnum stabilit, quàm ipsa regina pecunia. Instituit item scribarum collegium, qui diplomata scriberent, & eius collegij magistrum vocauit Cancellariũ, qui paulatim supremus effectus magistratus, qualis hodie habetur. His ita constitutis, nouissimè leges penè omnes à superioribus sanctissimis regibus olim ad bene beatéq; viuendum latas sustulit, nouásq; dedit minùs æquas, quas posteri non sine suo damno seruarũt: perinde quasi nefas esset, eas malas leges irritas facere, quas parũ amicus populi Anglici loco bonarũ tulisset. Non possum hoc loco non memorare rem tametsi omnibus notam, admiratione tamen longè dignissimam, atq; dictu incredibilem. eiusmodi nanq; leges quæ ab omnibus intelligi deberent, erant, vt etiam nunc sunt, Normanica lingua scriptæ, quam neq; Galli, nec Angli rectè callebant. Quamobrem vidisses iam inde à principio, quotidie partim iniquitate legũ, partim insciti eorũ, qui illas malè interpretabantur, hunc bonis auitis priuari, illum iudicio imperitissimorũ hominum

criminis

criminis damnari, mortéq; mulctari, alium litibus inextricabilibus perpetuò irretiri, ac denicq; diuina humanáq; miſceri, atq; ea omnia, ne fidē abroges dictis, publicè priuatéq; mortales teſtari, ſimúlq; deteſtari. Atqui certè quidem Normanus pro ſuo inſtituto, nō potuit alias dare leges, quādo nō alia eſt natio, quæ peritius ſciat calumniari, prævaricari, atq; tergiverſari, id eſt, per fraudem, & cauillationē, ac diſſimulationē, fruſtrationémq; litigare, ſeu vexare litibus. Modus autē iudicandi erat talis: In omni cauſa, grauiores viri, cæterùm iuris vtplurimùm neſciētes, eiuſdē comitatus, vbi reus litigatórve habitaret, numero duodecim, inſtar duodecim apoſtolorū, vt in numero ſaltē exiſteret religio, à iudicibus conſtituebantur, de cauſa litis edocebantur, iuréq; iurādo obligabantur ad rectè, ac ſanctè iudicandū, qui in curiam ſimul convenientes velvti in cuſtodia claudebantur, vſq; dum examinato negotio, vel reum condemnarent, vel abſoluerent, ſeu vni aut alteri litigatorum rem controverſam adiudicarent. Quo facto, ad iudices reducebantur, quibus quale feciſſent iudiciū declarabant: tum iudices pro tribunali ſedentes, iudicium eiuſmodi reo vel litigatoribus patefaciebant, ſimúlq; grauitatē pœnæ quam lex conſtituiſſet, indicebant. Ita duodecim viri à principio iudicabāt, quorū poſtea iudicia aliis præiudicia fuere: hoc eſt, exemplum præbuere ad iudicādum in quacūq; cauſa. Hæc formula iudicandi hodie vtcunq; pariter ſeruatur. Cæterùm cùm vulgus ſoleat nobilitatē plurimùm ſola antiquitate metiri & ponderare, fortaſſe ſunt, vel erunt aliquando, qui poſthac contenderint, bonam partē iſtiuſmodi legum atq; inſtitutorum introductam fuiſſe à priſcis regibus, qui ante Gulielmū hunc regnarint, quò maior patriis inſtitutis accedat autoritas. Ego verò, cùm diligenter omnia veterum monimenta perſcrutatus ſim, ad ea non habeo dicere aliud, niſi q̄ in compēdiario quodam libello legum Aluredi regis inveni, ex centum hominibus electos fuiſſe decemviros, quos iuſtitiarios appellabant, qui ruri, de damnis datis, de cōtroverſiis cognoſcerent, cauſáſq; definirent, verùm illos oportuiſſe de capitalibus criminibus ad maiores iuſtitiarios referre. Vnde cognoſcere licet, penes hos iudicādi de eiuſmodi maleficiis & eorundē puniendorum poteſtatem fuiſſe, atq; illud terribile duodecim virorum iudicium nondum id temporis natum. Nunc ad lationē legum redeo. Quid, q̄ illas leges ipſi etiam Normani reges parum iuſtas eſſe nō negabant? nam quoties Gulielmus Rufus, item Henricus, huius Gulielmi filij, benevolentiam populi ſibi conciliandā putabant, vti alibi planum faciemus, primùm omnium pollicebantur paternis antiquatis legibus, ſe meliores laturos, reſtituturóſq; eas, quas diuus Edouardus vtendas decreuiſſet. Fecit & itidem Stephanus qui ſecutus eſt, ac deinde alij reges ſic à populo gratiam inire ſtuduerunt. Verùm tantum abfuit, vt omnes Normanicæ leges abrogatæ ſint, vt etiam bene multis ne derogatum quidem ſit, vtpote quæ ex vſu magis principis, quàm populi eſſent.

Gulielmus poſt hæc, ad faciendam pecuniam intentus, tributū populo generatim indixit, pecuniáſq; à tēplis aut cœnobiis antiquitus depoſitas, peſſimo exemplo tolli iuſſit, ac à vaſis ſacris ne manum quidē abſtinuit, qui ex alia parte, religionē iuuandā exiſtimauit: nam id temporis, cùm celebris antiſtitū conventus Vintoniæ ageretur à duobus Cardinalibus, ab Alexandro ſecundo pontifice Romano legatis, ad ſtatū rei Chriſtianæ apud Anglos recogno-

scendum, meliorémq; collocandũ, si opus foret, aliquot tum episcopi, tum abbates de nonnullis criminib⁹ accusati, eius opera, officio priuati sunt. In iis fuit Stigantus Cantuariensis antistes, qui desecratus est. Huic obiecta multa sunt crimina, & illud in primis, q̃ viuo Roberto archiepiscopo, de quo in vita Edouardi meminimus, Cantuariensem sedẽ occupasset: deinde q̃ vnà cum eadem, Vintoniensem episcopatum possedisset: ac postremò q̃ palliũ accepisset à Benedicto, ordine Romanorũ pontificum decimo, quem vt perperàm electum patres repudiarant. Hanc tamen rem scriptores nonnulli Gulielmo vitio vertunt, asserentes ideo eum procurasse Anglicos antistites honorib⁹ deiiciendos, quò eorum in locum substituerentur aut Normani, aut alij externi: quod & factum est. Sedit Stigantus annos decem & septem, qui haud multo pòst, q̃ desecratus fuerat, Vintoniæ in carcere periit. Successit illi Lanfrancus antistitum ordine trigesimustertius, Cadomensis abbas, homo Italus, singulari virtute, constantia, grauitate præditus, cuius opera & consilio in rebus agendis rex in primis est vsus. Per idem temporis Thomas sacerdos Normanus, vir etiam moribus & doctrina clarus, creatur archiepiscopus Eboracensis, ordine antistitũ vigesimusquintus, qui post longam disceptationẽ, quam de autoritate archiepiscopali cum Lanfranco habuit, priusquã consecraretur iureiurando adactus, promisit se deinceps nõ venturũ cõtra Cantuariensem, in iis, quæ ad religionem pertinerent. Ab eo optimo patre cõsecratus fuit Michaël Glasguensis electus in Scotia episcopus, qui munere consecrationis accepto, more maiorũ, in archiepiscopi velvt totius Scotię primatis verba iurauit. Fecit idem postea Tothadus diui Andreæ episcopus, fecitq; ei obedientię promissum, & id quidem, sicvt in annalibus pontificum Eboracensium extat, iussu Malcolmi tertij Scotorũ regis multò præstantissimi, ac eius vxoris Margaritæ fœminæ sanctissimæ, qui ita providendum putarunt, vt ne contrà q̃ patrum decreta iubent, episcopi inter se, pro suo iure, consecrarent, cæteráve peragerent, sine autoritate Eboracensis archiepiscopi, quæ à principio ex illius voluntate fieri cõsueuerant. Quãvis, quemadmodũ infrà libro xiij. dicemus, Scoti episcopi deinceps propter bella, quæ frequenter inter vtrunq; populũ orta sunt, vtpote quæ impedimento fuere, quò minus ad suũ primariũ antistitem adiuerint, coacti sint rursus suo eatenus vti parũ legitimo instituto, quoad aliter prouisum fuerit, vt infrà libro xxiij. suo declarabitur loco.

Interea Angli principes videntes se pariter bonis ac honoribus spoliari, apud regem nullo esse numero, item Normanis omnibus odio cõtemptúiq;, ac velvt fures passim in vincula duci, statuũt potius relinquere sua omnia, ac permittere prædæ esse regi, q̃ videre præsentem calamitatem, quia oculi solent augere dolorẽ. Itaq; duce Morcato comite, qui tametsi paulo antè ex Scotia reversus in gratiam cum rege redierat, tamen rursum offensus cœpit ab eo animo esse alieno, ac Hereuardo viro summa animi præstantia, cũ Egeluino Dunelmensi episcopo, clã se fugæ solitudiníq; mandant: ad extremũ in Elym insulã perveniunt, ibíq; nacti locum natura munitũ, vitam licet miserrimã, populi Normanorum sæuitia, agendam constituunt, donec aliqua recuperandæ libertatis occasio daretur. Spectat locus ad ortum solis, & vndiq; dulcibus aquis paludibúsq; septus, vt alibi demonstratũ est. At nonnulli alij Angli heroës, duce Eduino, in Scotiã proficiscũtur, vbi breui pòst ipse Eduinus à suis occidi-

occiditur. Gulielmus vbi cognouit Anglos Elyenſes paludes occupaſſe, optimum factu ratus, ſi prius eos opprimeret, q̃ huiuſmodi conſpirationis virus longiùs ſerperet, parato exercitu, eò ſubitò cõtendit: & quia paludes ipſæ ita vbiq; altæ erant, vt equos facilè vorarent, cœpit pluribus locis, cratibus, & lignis, cum lapidibus dimiſsis, eas pervias facere, vſquequò aquę altitudo permiſerit, & in illis locis milites locare: poſtea ex ea parte, quæ ad occidentẽ vergit, pontem conſtruxit. Quo facto, ſupervenere nauiculæ ex Oceani portu, quem vocant Lynum. Hunc portũ aquæ dulces, quæ fluunt ex ipſa inſula, efficiunt, abluuntq; oppidum maritimũ idem Lynum dictum. Erat hoc pacto inſula ſimul terreſtri, ſimul nauali manu obſeſſa, & magna vi Angli repugnabant, cùm Morcatus ad vltimum animadvertens non poſſe reſiſti, tentato cũ ſuis animoſe aditu, demum nauigio evaſit in continentẽ, & inde in Scotiam. Epiſcopus verò Dunelmenſis & cæteri ſe regi dediderunt, ex quibus alij alia pœna mulctantur. Rex ex eo cognoſcens, Scotiam ſolam receptaculum eſſe perfugarum, vnde quotidie noui orirentur tumultus, eam quoq; armis invadendam decreuit: itaq; Gallouidiam ingreſſus, quò ſuos adverſarios ſe cõtuliſſe acceperat, aliquot dies in perſequendis ipſis exulibus, militem defatigauit: abdiderant enim ſe hoſtes, aut in montes, aut in paludes, de induſtria regem ludificantes, ſimulq; tentantes, ſi in inſidiis excipere poſſent. Verùm vbi Gulielmus vidit ſe cùm iniquitate, tum inſolentia locorum parum proficere, in Laudoniam tranſiuit, ac in Malcolmum regem, tanquam inimicorum caput, iram convertit. Igitur nactus idoneum certamini locum, in hunc hoſtem aciem inſtruxit. Malcolmus vbi ante ſe Normanum proſpexit, ſuis actutùm ad pugnam expeditis, conſtitit. Hîc Scotus, qui videbat durum eſſe cõtra ſtimulum calcitrare, vt vulgò dicitur, dum multa animo verſat, non dubia ſui timoris ſigna oſtendens, legatos de pace ad Normanum mittit, quos ille haud grauatè audiuit, exiſtimans ſatius eſſe ad aliquam pactionem venire, & pacem dare, q̃ ſe in locis ignotis, belli fortunæ committere. Eſt itaq; pax data Scoto ſub ea lege, vt in Gulielmi verba iuraret. At Anglis exulibus rogatu Malcolmi, impunitas conceſſa eſt. Rex compoſitis per hũc modum rebus in Scotia, Dunelmum revertit: vnde miraculo territus, haud cunctanter Londinum ſe recepit: voluit enim tentare, an corpus diui Cutheberti eo loci eſſet, quo colebatur: ſeu potius intentare manus precioſæ arculæ, qua diui corpus ipſum erat incluſum: ſed ab incœpto deſtitit, ſubita corporis & animi anxietate, defluente ſenſim ſudore, affectus.

Cœpit interim Normania propter abſentiã principis, ad defectionem ſpectare, quod vt regi nuntiatũ fuit, quãvis maiores motus domi timeret, q̃ foris cerneret, tamen rem tranſmarinã domeſticæ prævertẽdam putauit: et quia celeritate opus erat, delectu habito militum, præſertim Anglorum, quorũ viribus magis foris q̃ domi confidebat, in Normaniam tranſmiſit, vbi domitis coniurationis autoribus, omnia pacata reddidit. In eo negotio præcipuã Anglorũ virtutẽ perſpexit, magnifecitq;. Quod cum primis bono fuit Edgaro, quippe qui licet bis fracta fide, ad Scotos deſciuiſſet, tamen impetrata venia, deinde magna cum rege in gratia fuit. Dũ Gulielmus in Normania moratur, Rogerius comes Herefordenſis cũ Rodulplo comite Cantabrigiæ, & Gualtero filio magni viri Suardi, de quo mentionẽ fecimus in fine vitæ Edouard

cõiurauit in regẽ. Is homo perdita autoritate, facinorosáq; vita, quippe cuius consilio Gulielmus thesauros ex templis abstulerat, cõtrà atq; rex iusserat, locauit sororem Rodulpho. dum eiusmodi nuptiæ magno apparatu fiebãt, habito clandestino colloquio, multos tum Anglos, tum Vuallos (erat Rodulphus matre Vuallica natus) cõiurationis socios sibi adiunxit, & in primis ad hanc rem maturandam Dacos solicitauit. Cæterũ interim Gualterus memor, q̃ alienũ foret à viro forti quenquam proditione opprimere, extemplò ad regem in Normaniam advolauit, patefecitq; Rogerij consilia. Quæ res maiorẽ in modum animum regis irritauit, qui ocyus q̃ decreuerat, in Angliam reversus, tantum timoris conspiratis iniecit, vt raptim alij alió fugerint: affecit tamẽ multos suppliciis variis, coniecto in vincula Rogerio, & Gualtero: hunc inde magis furore actus, q̃ aliqua iusta causa ductus, securi percuti iussit. Interea Daci piratæ ad litus aliquas naues appulerant, sed cùm audiuissent refrixisse tumultum, eò vnde venerant, primo quoq; die redierunt. Quieuit dein parũper Gulielmus: quo tempore, autore Lanfranco habitum est Londini antistitum, reliquorúmq; sacerdotum concilium, in quo decretum est, vt aliquot sedes episcopales, quæ in oppidulis ac pagis antea fuerant, in vrbibus & locis celeberrimis collocarentur. Quo factum est, vt Bathonia, Lincolnia, Sarisberia, Exonia, Cestria, atq; Ciceſtria vrbes, huiusmodi nouo episcoporum domicilio, nobilitatæ sint: id quod infrà perappositus magis perspicuè indicabit locus. Adfuit in concilio Vulstanus Vigornienſis episcopus, vir etsi litterarũ nescius, sanctitate tamen vitæ multò clarissimus. Hunc Lanfrancus vt hominem imperitum, & ob id, quemadmodum prædicabat, minimè ea dignitate dignum priuauit: quanq̃ illud, vt vulgò ferebatur, non ea in primis de causa fecerat, q̃ rudis ingenij esset, sed vt potius in locũ eius, volũtate principis, homo Normanus surrogaretur: quod Deus non permisit. Porrò Vulstanus coactus indumenta pontificalia deponere, diuino animi ardore repentè inflãmatus regi inquit: Melior te, his me ornauit, cui & reddam. atq; deinde ad sepulchrum diui Edouardi, cuius beneficio episcopus factus fuerat, profectus, & vestitu insigni se exuens, baculum ita altè in lapide monimenti infixit, vti nulla vi extrahi posset. Quo miraculo rex & Lanfrancus territi, magnopere virum sanctum orarunt, vt sumptis indumentis insignibus, suo potiretur honore: quorum tamen iniuriam Vulstani singularis sanctitas plurimũ infamauit. Fuit is annus à natali Christi MLXXVIII, Normanorum verò adventus XI. Secundum hæc, in eo conventu, nihil non quod ad conseruationem rei Christianæ pertineret, multò sanctius curatum est: sed ante omnia, mores sacerdotum parum puri quamproximè potuit, ad priscorum patrum regulam revocati sunt, éstq; illis in posterũ tempus, rectè viuendi modus præscriptus.

Dum Gulielmus domesticis rebus vacat, Robertus maximus natu filius, vir vndecunq; præstantissimus, si paulò consideratior ac à leuitate remotior fuisset, ope & cõsilio Philippi regis Francorũ in Normaniæ fines incursat, aliqua loca capit: nam Philippus Gulielmo, cuius rerum magnitudo iam ei formidolosa esse cœperat, negotiũ exhibere aliquod cupiens, quo eius victorias infirmaret, ita in patrem clàm filiũ armauit. Promiserat huic pater diu antè, se Normaniam administrandum daturum, quare iuuenis cupidus imperij, vi à patre consequi studebat, quod expectare longum censeret. Quibus nuntiatis rebus,

rebus, rex vehemẽter facinoris nouitate perturbatus, scripsit exercitum, ac in Normaniam confestim traiecit, paratúsq; copiis, in filium fertur. Hîc magno vtrinq; edito clamore, prælium ineunt: dum pugnatur acriter, Robertus præmittit in hostem pedestri iam turbatum pugna, equites, qui proruptis ordinibus, in nouissimam aciem penetrant, quos ipse insecutus incidit in patrẽ, quẽ transfosso brachio, de equo in terram deturbat: sed vbi ex voce, patrem esse cognouit, omisso equo, eum tollit, se ad eius pedes abiicit, petitóq; veniam cõmissi. Rex motus patria charitate, in amplexum filij accurrit, quem deinde morem sibi gerentem in oculis semper tulit. Amisit rex multos suorum eo prælio, pluribus vnà cum Gulielmo Rufo filio sauciis. Res Roberti posthac propter eiusmodi, vti iudicare licet, impietatem, peius quotidie ceciderunt. Exin Gulielmus cum ipso Roberto in Angliam redijt, quem in Malcolmum regẽ Scotiæ, qui fracto fœdere finitimos incursionibus vexabat, protinus misit: sed sub eius adventũ, hostem sese intra fines suos recipientem, ille persequi destitit. Rediens igitur Robertus, in itinere statiua posuit ad Tynnam flumen, in ora insulæ ad ortum æstiuum versa, vbi loci castellum, id est, arcẽ ædificauit, vnde oppidum hodie Nouumcastrum appellatur. Per id tempus, Odo Baiocensis episcopus ad vlciscendam digna expiatione mortem Gualteri Dunelmensis episcopi, quem Northumbri paulo antè occiderant, cum bene magna militum manu in Northumbriam mittitur, quam miserabiliter afflixit. Nam in Morcati comitis Northumbriæ paulo antè devicti locum Copsius primò, Patritius deinde à rege sufficitur: post quos, cura eius regionis datur Gualtero episcopo, deinde Alberico, & postremò Robertus Mulberiensis vir fortis & sapiens comes creatur. Gualtero episcopo succesit Gulielmus, per quem monachi iam palàm tam opum inhiantes, quàm solitudinis fugientes, expulsis presbyteris, quos seculares vocant, in possessionem collegij Dunelmensis venerunt. Odo autem haud multo pòst in suspicionem cécidit apud regem, à quo in Normaniam ignominiosè ablegatur.

Erat iam annus decimus & sextus, cùm Gulielmus regnare cœperat, quo tempore ei placuit cẽsum haberi, hoc est, quicquid gentium suo paréret imperio, cunctas simul vrbes, oppida, vicos, pagos, episcopatus, cœnobia, itẽ quantum quisq; terræ possideret, quantum quotannis vectigalium acciperet, milites insuper qui stipendia facerent, ac singula iuga boum passim omnibus locis recensèri, in nouásq; tabulas referri. Quod negotium vbi cõfectum est, facilè cognouit, aliquid adhuc Anglicis ouibus velleris superesse, quod tonderi posset. Quocirca impositio nouo tributo, per singula iuga boum, exegit senos Anglicos solidos: constat enim solidus ex duodecim denariis, quo etiam nunc vtuntur. Habeo autores, illum iugeratim, id est, per singula iugera, vel per singulas hydas, vt Anglico vtar verbo, terræ, talem feciſſe vindemiam: quod non affirmauerim. Est autem hyda mensura terræ, quæ XX continet iugera. Anglicanum verò iugerum quod Acre vulgò nuncupatur, constat in lõgitudinem, ex perticis XL, in latitudinem quatuor: ac perticæ longitudo est pedum XVI. Atque ita iugerum patet in longitudinem pedes DCXL, in latitudinem LXIIII. Hyda præterea apud Anglos, vt ne hoc quoque omittamus, corium bubulum dicitur: & quia, quemadmodũ ostendimus, pro mensura accipitur, idcirco videtur ad illud alluſum esse, quod tradit Vergilius de

origine Carthaginis, libro Aeneidos primo: *Mercatíq; ſolum,—*
Taurino quantum poſſent circundare tergo.

Nam corium in tenuiſsimas corrigias ſectum, amplũ terræ ſpatium occupat: ex quo, non temerè pro genere menſuræ ponitur. Sed vnde diverti, iam repedemus. At Angli vniuerſi ſuum eiuſmodi malum gementes, patriæq; incommoda lugentes, magis fremebant, quàm quiſquam vnus hiſcere auderet, in diéſq; ſingulos, peius omnibus rebus, oderant exteros tam inimicos. Contrà Normanus ratus Anglo ſui ſolius cauſa, tum primùm cœpiſſe externas gentes ſummo eſſe odio, magis ei ſuccenſebat. Cæterùm mala miſeris Anglis in dies magis magíſq; ingraueſcebant, qui poſt amiſſas opes, voluptatibus quoque honeſtis priuantur: nam iam tum nobiles perinde in venatione eſſe ſolebant, atq; nunc multum ſunt, & pro ſuo iure, damas & ceruos qui in publicis eſſent ſaltibus, paſsim inſectari. Sed cùm Gulielmus eos ſaltus ſibi paulo antè vindicaſſet, pecuniam per feras, venandi cauſa, edixit grauem pœnam, ſi quis deinde eas caperet occideréve: quam ne quiſpiam facilè evitaret, ſimul curauit, vt eiuſmodi ferarum maior multò copia foret. Porrò eam inſulæ partem, quæ à Sarisberia, ad litus Oceani, in auſtrũ verſus, ſpatio triginta circitèr millium paſſuum, pertinet, omni humano cultu vacuam fecit, atq; in luſtra ferarũ redegit, complanatis paſsim templis, domibus, caſis, & eiectis accolis vociferantibus, lachrymantibúſq;, ꝙ patriam, quòd lares, quòd dulces agros feris relinquerent. Vocant hos ſaltus Nouamforeſtã. Igitur quicunq; has feras occidiſſet, grauiter mulctabatur. Quæ ſanè facinora multò immaniſsima, non modò mortales omnibus precibus deteſtabantur, ſed terra ipſa exhorruit, quod portẽto teſtata eſt: nam per idem tempus ita tremuit, vti multa corruërint ædificia: fuit & frigoris præter modum aſperitas. Verùm non nemo tradit, Gulielmum idcirco voluiſſe ea loca vacare, vt quia illuc ex Normania, acceſſus eſt commodus, ne eſſent, qui ſuos Normanos litore arcerẽt, ſi fortè aliqua ita vſu veniret, vt aliquando regno expellerentur. Sed fac eſſe quodvis, fuit omnino importunum facinus. Sunt etiam, qui hãc regis in Anglos ſæuitiam non magis eius animi feritati, q̃ ipſius populi inconſtantiæ aſsignent, ꝙ ſuis crebris defectionibus principis animum antea mitem, magis magíſq; exulceraſſet, atq; ad eiuſmodi immanitatẽ rapuiſſet: quibus non eſſet fortaſſe temerè credendum, ſi Gulielmus ipſe diritatis finem tandem aliquando feciſſet, qui omnino ab ineunte ætate mores habuit ingenuos, & iam tum facilis, liberalis, clemens, & vitiorum inimicus acerrimus eſſe cœpit: ſed eas virtutes poſtea, partim militando, partim durè regnando, immutauit: tunc nanque nimia pariter ſeueritate atq; cupiditate palàm notatus eſt. Animi verò magnitudine, ac rei militaris ſcientia præſtans, & fortuna belli ſecunda felix, at vitæ continentiſsimus, ac ſine ſuſpicione vllius vitij, ingenio ſagax, & glorię cupidiſsimus, laboris omnis, vigiliarum, frigoris atq; æſtus patientiſsimus fuit, licet ſtatura foret procera, & corpore valde craſſo. Quarum virtutum ſpecimen ſtatim parente orbatus palàm præ ſe tulit, vnde inimicis formidoloſus, ſuis invidioſus effectus eſt. Quippe Henricus Francorum rex iam inde à principio, cœpit infeſto eſſe in Gulielmum animo, ob non traditam ſibi Tegulariam arcem, quemadmodum Gulielmus promiſiſſet: quam eo ſtudioſiùs occupare cupiebat, quòd eſſet loco opportuno ad offendendũ ſuos poſita, vel ad

recipiendum agrorum populatores perappoſito: & magna nobilium Normanorum pars grauatiſsimè ferens habere ſe hominẽ nothum ducem, in eum conſpirauit, freta ipſius Henrici opẽ. Sed Francus prior erumpens, Tegulariam arcẽ vi cepit, captámq; diruit, quam tamen poſtea ſui facti pœnitens rurſus ædificauit, præſidióq; firmauit. Quo facto, ne conſpirationis Normanorum autor haberetur, néve accepti beneficij immemor diceretur, (nam à Roberto Gulielmi patre olim adiutus fuerat, contra Conſtantiæ matris conatus, vti ſuprà memorauimus) venit duci protinus ſubſidio, & ambo iunctis ſimul armis, cõiuratos fortiter vicerunt. Secundum hęc, Henricus adhuc invidia laborãs, cœpit Neuſtriam, quòd olim Francorum ditionis fuiſſet, repetere, occaſiones quęrens, vt honeſtiùs ab amicitia recederet: itaq; coacto celeriter exercitu, in Normaniam contendit: cui Gulielmus haud multo pòſt obviàm factus, cum paruo negotio profligauit, interfecto bene magno Francorum numero. Ex hoc infelici rei eventu, cognouit Henricus ſe ſuo ingrato animo offendiſſe Deum: cuius rei pœnitens, per nuntios ducis amicitiam petiit, ac cõciliatam deinde conſtantiſsimè ſeruauit, reddita arce Tegularia. At ex recentioribus hiſtoricis quidam exiſtimant Normanum nõ reportaſſe hanc victoriam, quòd ille domeſticis ſeditionibus longè infirmiſsimus eſſet: quos minimè audiendos cenſeo, quando eorum etiam teſtimonio ſatis conſtat, ante initium iſtiuſmodi belli, coniurationis Normanicæ furorem extinctum fuiſſe. Sed vnde digreſsi ſumus, revertamur.

Fuit Gulielmus ætate præſertim iàm propè decurſa, mira in Chriſtianã religionem pietate: quippe qui tria magnifica cœnobia diverſis locis cõdidit, & ea multis prædiis ac variis donariis locupletauit: duo in Anglia, vnum enim eodem loci, quo cum Haraldo conflixerat, pro expiatione animarum eorum militum, qui ibi pugnando vitam amiſiſſent, quod diuo Martino dedicauit, appellauitq; cœnobium de Bello, vt ſimul monimẽtum partæ tanto bello victoriæ perpetuò foret. diſtat locus ab Haſtyngo, quinq; millia paſſuum. alterum ꝓpe Londinũ, q̃d ſancti Seruatoris cœnobium nuncupat. tertium verò in Normania, Cadomi, vbi loci Mathildis eius vxor alterum monacharum cœnobium extruxit. Quorum ædificandorum operum cauſam fuiſſe ferunt, q̃ cùm matrimonium inter ipſum rẽgẽ, & Mathildem Balduini comitis Flandriæ filiã, eò minus ritè cõtractum eſſet, q̃a genere ꝓpinqui erant, Rothomagenſis archiepiſcopus nomine Maugerius, illis ob eam rem ſacris interdixiſſet, & hanc cenſuram Gulielmus ægrè ferens vrgente vxore, vt ſunt mulieres vindictæ ſemper auidiores, bonum antiſtitem archiepiſcopatu priuandum curaſſet, ac vt facinus culpa vacaret, prædicaſſet hominem ideo fuiſſe honore deiectum, q̃ ad res diuinas minùs intentus foret. Poſtremò igitur vir & vxor dolore affecti quòd iuſtum epiſcopum vel ſibi cõſanguineum (fuit enim frater Roberti patris Gulielmi ex concubina) perperàm damnaſſent, ad expiandã tantæ impietatis labem, duo hæc cœnobia conſtruxerunt. Aderat iàm annus ſalutis humanæ M L X X X V I I, & adventus Normanorũ X X I, cùm rex Anglis iam quietis, miſerabilitérq; in ferẽdis tributis exinanitis, in Normaniã cum ingenti auri pondere profectus eſt, vbi paucis pòſt diebus morbo affectus, cœpit ſe diutius ſolito, continere cubiculo. Quod vbi Philippus Francorum rex filius Henrici intellexit, per iocum, in eum quòd ventrioſus eſſet,

A. S. H. 1087.

cauillatus, hæc vel eiusmodi locutus esse dicitur: Cubat nunc rex Angliæ Rothomagi, longo quidẽ puerperio. Hoc scomma mox fama vulgatũ, extra iocum Gulielmus accepit, & minaciter ad id respondisse fertur: Cùm ego partu leuatus ad templum me purgatũ (sic enim mulieres enixæ faciunt) iero, tunc in Francia mille lucebunt faces. Ita non interceſſerunt multi dies, cùm Gulielmus paululum confirmatus, igne & ferro finitimorũ Francorũ agros est crudeliter depopulatus: quod ei in primis malo fuit, læsis ex saltu equi intestinis, quorum dolore intolerabili haud multo pòst, VIII Id. Septembris, migrauit è vita, anno ætatis suæ quarto & septuagesimo, & cùm regnare cœperat, vigesimo altero, diebus vndecim minus. Atq; talem exitum vitæ habuit Gulielmus vir nempe magnus, atq; longè felicissimus, si illud tantummodò ponderes, quòd in terra Anglia regnum adeptus sit, nouisq; legibus ac institutis in perpetuum, vt apparet, duraturis, firmarit, sic, vt ab eo posteriores seriem regum inchoauerint, perinde ac si deintegro ille regnum ipsum instituisset, regésq; qui secuti sunt, vsi similiter sint, vt nunc vtuntur, insignibus regiis, quæ dedisset. Nam reges qui ante id tempus fuerant, sua quisq; insignia habuit, quemadmodum nos in codice pervetusto depicta vidimus. Sunt autem tris insignes leones iubati, cum totidem floribus liliis, & in breui scuto ita affabrè ponuntur tris flores suprà, in parte dextera: in loco verò inferiore leones: cõtrà in altera scuti parte leones suprà, at infrà lilia totidem. Nunc ad incœptum revertor. Corpus nobiles Normani Cadomum deportarunt, quod magna exequiarum pompa delatum in templum diui Stephani, quod ipse condiderat, antequam ad sepulturam daretur, necesse fuit pro sepulchro solui pretium cuidam clamanti se loci illius esse dominum, vbi ea sacra ædes extructa esset. Vnde cernere licet calamitatem humanã, quòd principi ditissimo post mortem non esset tantum terræ, qua conderetur, sine alterius iniuria: id quod cæteris cum primis principibus documẽto esse potest, vt secundum illud euangelicum, reddãt semper quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo. Sustulit Gulielmus ex Mathilde vxore, filios mares quatuor: Robertum, cui Normaniam legauit: Ricardum, qui in primo ætatis flore, morbo interiit: Gulielmum cognomento Rufum, & Henricum, qui deinceps apud Anglos, ambo regnarunt. Huic Henrico fertur pater prædixisse, fore vt post fratres, & Anglis & Normanis simul imperaret, cui bonam thesauri partem testamento reliquit. Filias verò quinque suscepit: Ceciliam, quę monacha facta est: Cõstãtiam, quæ Alano Britanniæ citerioris duci nupsit: Adelam, quam Stephanus Blesensium comes in matrimonium duxit, ex qua Stephanus natus est, qui post Henricum regnauit. Nomina reliquarum duarum antiquitas oblitterauit, quæ antè mortem obierunt, quàm nubiles essent. altera ex illis Haraldo regi pacta fuerat, quam ille suo fato malo, vt suprà memoraui, repudiarat. Aiunt Gulielmum in eo articulo temporis, quo mors appropinquabat, cùm multorum commissorum pœnituisse, in primis indoluisse, quòd ita seuerè tractasset Anglos, sicvti par est credere, cùm apud eos honore & imperio auctus fuisset.

Insignia regum Francie.

Post obitum Gulielmi, est statim fame & pestilentia laboratum, ac cœlum crebris tonitruis resonare, flãmisq; coruscare mirabiliter cœpit: id quod cùm rarò apud Anglos áccidat, idcireo ꝓdigij loco habet. Fuit itidẽ ferè tota Anglia

glia incendiis passim infesta. Atq; hæc futuræ calamitatis esse prodigia, quam Rufi dominatio postea terræ Angliæ attulit, iam tum vulgus mente cõceperat. Eisdem temporibus fuerunt viri sanctitate & doctrina clari, Vulstanus Vigornien sis episcopus, Hermannus primus episcopus Sarisberiẽsis, qui sedem episcopalem ex Shyreburnia nobili pago, in eam vrbem secundũ decretum concilij à Lanfranco habiti, transtulerat. Item Osmundus secundus Sarisberiensis episcopus, vir sanctissimus, cui nihil antiquius fuit, quàm summæ probitatis exempla passim edere: quippe qui spretis omnibus voluptatibus, ita vixit, vt vsq; ad tempora nostra, nõ facilè parem habuerit, nedum superiorem, vel sanctitate vitæ, vel diligẽtia in rebus agendis, vel doctrina ac scriptis: nam horarias preces, hoc est, diuinum officium, quod vocant, digessisse primus fertur, quas tota ferè Anglia etiam nunc vsurpat. Item ædem ædificauit opere & ornatu magnificã prope vrbem, ad mille passus, intra regiam arcem, cuius hodie tantùm vestigia extãt, in eáq; sedem episcopalem locauit, quæ ibi manst annos circiter CXL, vsq; ad annum salutis MCCXVI. quãdo Ricardus episcopus primus, cum suis sacerdotibus illinc iussu Ioãnis regis eiectus, intra quatuor deinde annos, templum Sarisberiæ condidit, illúcq; sedem invexit: quò & Osmundi corpus apportatum est, quod etiam nunc bene multis claret miraculis. Incidit in hæc tempora Berengarius Andegauensis homo, & diaconus omnino in doctrina non improbatus, qui præstigiis dæmonum actus, in hæresim est facilè lapsus: arbitrabatur enim in eucharistia non esse verum Christi corpus, nisi vt signum mysterij: quem quidem errorẽ postea vrgente Nicolao secundo pontifice Romano, & Alberico diacono persuadente, publicè confessus est, affirmans illud esse verum corpus & sanguinem integrum. Lanfrancus errores eiusdem Berengarij prædaro opusculo notauit.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIÆ LIBER DECIMVS.

GVLIELMVS cognomento Rufus, mortuo patre, summã potestatem nactus, antequam paterno funeri iusta soluisset, confestim omnium opinione celerius ex Normania venit in Angliam, ac Lanfrancum Cantuarien sem antistitem, omnium cõsiliorum participem efficit, in cuius fide & probitate multam spem habebat, atq; rogat, vt apud principes regni agat, quò primo quoque die, perinde vt pater testamento statuisset, rex fiat: ac simul interea ipse heroibus grandia munera pollicetur. Anglis verò, tametsi pauci admodum id temporis autoritate pollebant, quos generatim paternis iniuriis vulneratos videbat, ac ob id in primis sibi conciliare studebat, promittit se meliores leges quàm pater dedisset, laturum, ac pristina iura cum libertate, redditurũ. Lanfrancus qui adolescentis hominis indolem iampridem amauerat, omni cura & studio nititur, modò hortando, modò pollicendo, benevolentiam populi captare. Is nimirum videbat plures inclinare in eam sententiam, vt Robertus maximus natu, Gulielmi frater, vir rei bellicæ assuetus, magnóque animo ac liberali præditus, rex crearetur: quippe multi formidabant Rufi naturam,

quæ videbatur eis præsagire illum principem malum esse evasurum. Sed posteaquam Lanfrancus sua autoritate, qua apud omnes maximè valebat, & assiduo studio optimates provocauerat, ingentibus promissis muneribus, frequentes ad Vuestmonasterium in consilium convenere, vbi loci post longam consultationem, Gulielmum Rufum eo nomine secundum, regem fecerunt, quẽ Lãfrancus ad quintũ calendas Octobris, anno salutis nostræ MLXXXVIII, Normanorum adventus XXII, consecrauit. Sic Rufus regnũ adeptus, & iam optatis fortunam respondisse suis gaudens, vt populo gratificaretur, Vintoniam profectus est, vbi ingenti thesauro invẽto, magnas fecit largitiones, captiuos omnes vinculis pariter atq; custodia liberauit, ac denique omni genere humanitatis studia hominum incendere conatus est. Cura etiam & diligentia Lanfranci nõnihil augebat populi fauorem erga principem. Is enim iam tum cœpit perspicere subesse Rufo immite ingenium, propensúmq; ad seuitiam, quod vel ipsa ætas insequens declarauit: quare mira diligentia curabat deterrere iuuenem à vitiis. Rex conciliatis per hunc modum suorum animis, eo anno Londini multa varietate, multáq; rerum omnium magnificentia, natalem Christi diem egit.

A. S. H. 1088.

Interea Robertus, qui eo tempore quo Gulielmus decesserat, in Germania aberat, certior factus de morte patris, in Normaniã cõtinuò rediit, éstq; ab omnibus principibus, summo cum populi gaudio, dux salutatus. Huicà primo cùm secum animo sæpius cogitaret, q̃ indecorum foret, vt Rufus minor natu frater regnum Angliæ possideret, in mentẽ veniebat identidem, vim atq; arma fratri intentare. Defraudauerat Gulielmus pater Robertũ regno Angliæ, partim non oblitus eius in se impietatis & contumaciæ, partim veritus, si ille id obtineret, ne eius facilitas, qua præditus erat, ad defectionẽ paratiores non redderet Anglos, quos ipse læserat: quapropter rem tutiore loco fore putauit, si Rufo, cuius iampridem morũ pariter acerbitatem atq; immanitatẽ naturæ cognitã habuerat, cõmitteretur. At simul præterea ad meditatũ facinus maturandum nõnihil etiam ferocem iuuenis animum stimulabãt, cùm nobilissimi quiq; Normani, tum Angli, qui frequentes ex Anglia effugiebant, ad præsens imperiũ Rufi evitandũ. Vrgebat & negotiũ Odo patruus Baiocensis episcopus, qui multa quotidie auribus Roberti per literas & certos nũtios inculcabat, quamobrẽ eum incitaret ad suscipiendum bellum in fratrẽ, cui ipse quoq; valde erat infensus. Is vir non minimi vsus diu charissimus fuit Gulielmo fratri, quippe qui eius opera aliquot annos vsus fuerat: verũ cũ deinde animadverteret regẽ sibi præponere Lanfrancum, ac cõsiliorum omnium participem habere, subiratus cœpit primò clàm pecuniam mittere, cuius ingentem copiã congesserat, deinde simulans se Romam iturũ, multos sibi itineris socios delegit, cùm re vera aliò profecturus esset, ad moliendum aliquid insidiarũ principi. Quam ob rem iã regi suo meritò suspectissimus effectus, in carcerem traditur, vbi vsq; ad obitũ Gulielmi fuit: at eo mortuo, vnà cum Rufo in Angliã venit, donatúsq; est Cantiano comitatu, vt nouo beneficio nepoti magis adstringeret: quanquam sunt, qui tradant illi antea à fratre Gulielmo eum principatum dono datum. Sed paulo etiam pòst eiusdẽ perfidiæ nota invstus est: vbi enim vidit Lanfrancum à rege sibi præferri, quem peius quàm mortalium quenquam oderat, quòd arbitratus est, eo autore se in custodiam tractum

fuisse

fuisse, cœpit contra Rufum conspirare. Itaq; iam multis in societatem adscitis, per literas Robertum ducem Normaniæ admonuit, vt bellum cõpararet, atq; quamprimũ in Angliã ad recuperandum regnum ꝓperaret, significans se copias iam expeditas habere, quę ei veniẽti pręstò essent. Hæc duci de huiusmodi bello gerendo priùs consilia ineunti, accidere visa est facultas esse rei bene gerendæ: itaq; delectatus hoc nuntio quod parato opus erat, confestim parare cœpit, & quia pecunia deerat, Hẽrico fratri, cui ex hæreditate paterna multum pecuniarũ obvenerat, partẽ Normaniæ oppignerauit, ad itineris faciundas impensas, atq; inde Odoni rescripsit, vti se propédiem expectaret. Odo interim, qui non ignorabat magna esse in celeritate rerum momenta, in agrũ Roceſtrensem profectus, coniurationis socios, quorũ alios auaritia, alios iracundia & temeritas impellebat, ad excursiones quaquaversum faciendas concitat. Ipse primò Roceſtriam vrbem ingressus, arcem validis præsidiis munit: deinde per Cantiũ iter faciens, villas regias, ac prædia cum pagis, necnon Cãtuarienſis antistitis possessiones hostilem in modum devastat. Itidem pro sua quisq; facit parte coniurationis socius. Gaufredus enim Exonienſis episcopus se Bristollio mouens, Bathoniã vnius horæ momento capit, nulla re incolumi relicta, quæ ferro, aut igne vastari potuerit. Rogerius Mõtigomericenſis Cãtabrigiẽsem agrum pari iniuria, ac Hugo Northumbriã afficit. At Gulielmus episcopus Dunelmenſis, qui regis secretior familiaris erat, Bernardus Nouimercatenſis, Rogerius Lacius, Rodulphus Mortimerius, (hi enim homines Franci omnes, aut Normani erant) Rogerius comes Salopiæ, iunctis simul viribus, atq; ingenti collecto exercitu, agros ad Vualliã pertinentes ingressi, omnia cędibus, incendiis, rapinis cõplent, magno numero hominum interfecto, aut capto. deinde ad Sabrinã progressi, Vigorniam oppugnãt, subvrbanis ædificiis primo impetu igne correptis. At ciues clausis portis, quanq; subito rei motu territi, tamen resistunt audacter, delatúsq; bonis cum liberis & coniugibus in arcem, vniuersi deinsuper è turribus & propugnaculis vrbem defensitant. Aderat Vulstanus episcopus omnibus ob integritatem vitæ charissimus, quẽ oppidani hortabãtur, in arcẽ vt se reciperet, ne si grauius immineret periculum, caperetur: quãdoquidem sanctissimis viri precibus freti, ducebant ex re communi fore, vt episcopus in primis saluus esset. Non refragatus est suorum voluntatibus Vulstanus, qui postremò introiuit & ipse quoq; in arcem. Post hæc, ciues speculantes hostes passim præda illectos vagari per agros, & oppugnationi negligentius solito diligentiã adhibere, spẽ bonã cõcipiunt, iudicántq; tempus esse idoneum erumpendi in eos, si modò Deus adsit, qui bene agẽtes semper iuuat. Itaq; delecta fortissimorũ iuuenũ manu, paratisq; armis, priusquã in hostes pergãt, Vulstanũ cõsulunt, simúlq; velut ducem potestatẽ faciat invadẽdi, rogant: quibus pius antistes diuino afflatu cõcitatus, Ite, inquit, filij, ite securi, defendite patriam, freti diuina ope, omnẽ pellite timorẽ, totis viribus & forti animo procul pellite hostes: hodierno enim die, duce Deo, magnum virtutis vestræ periculũ facietis, ac simul ciuitati nostræ, & regno, sine incõmodo vestro, saluti eritis: sed tantũ oro, à cædibus abstinete manus. Hæc vbi fatus est, patefactis subitò portis, pro se quisq; aduersus hostes irrumpit. Tum Anglica iuuentus memor iniuriarũ, quibus à Normanis toties affecta fuisset, more furentium inter primos facto impetu inva-

dens, non solùm fugat hostes, sed passim cadentes truculenter obtruncat. Verùm ecce subitò ira simul Dei grauius Normanos oppressit: nāq; Vulstanus execratus fuerat eos paulo antè, cùm admoniti à vastando agro desistere noluissent. Ex quo diuino nutu factum tradunt, vt tanta repentè tabes illos pervaserit, vt alij ea contagione correpti, oculos amitterent, alij imbelles effecti, prostrati iacerent, alij stupefacti & nescientes quorsum irent, in arma hostilia temerè ruerent, nihil interea à cæde Anglo cessante. Cæsa aut capta sunt plus quinq; millia hominum, reliquis vix fuga in vicinorum oppidorū mœnia abditis. Atq; sic Vigornia, ad limitē ferè Angliæ & Vualliæ posita, quam ab Occidente Sabrina flumen alluit, obsidione liberata est.

Dum iis tumultibus tota ferè Anglia quatitur, Lanfrancus Cantuariensis antistes qui rerumpublicarū præcipuus gubernator erat, hominum audaciæ minimè cedendum ratus, amicos regis convenit, docétq; eorum esse prouidere, iuuare, defendere, ne suo principi noceatur: quos vbi vidit paratos esse incumbere in salutē patriæ, hortatur, vt Rufus primo quoq; tempore, in aduersarios exeat. Ille igitur classe circa loca maritima, aduersus Robertum fratrem dispositа, cum ingenti exercitu in Cantiū proficiscitur, vbi initiū seditionis factum erat, & primùm arcem, quæ ad Tumbrigiū pagum sita est, adortus, nullo negotio Gilbertū præfectum ad deditionem compellit, reddita arce: deinde Odonem persequens, arcem quam Horne castellum vocabāt, aggreditur, qua, etsi falso, audiuerat illum se tenere: quippe paulo antè in castrum Penynseum se receperat. Hanc arcem statim captam solo æquat: postea castrum Penynseum circunsidet, vbi erat Odo, qui armis & cōmeatu locum satis abundè muniuerat, propter quod non facile erat illud capere. Tenebat tamen Rufus obsidionem pertinaciter, cupidus Odonem coniurationis caput in potestatē redigendi. Itaq; quinquagesimus obsidionis iam dies aderat, cùm nuntiatum est Robertum eius fratrem in portum Antonensem peruenisse, atq; expositis in terram militibus, propédiem belli sociis opem esse laturum. Hîc diuersa tradunt scriptores: alij scribunt Robertum non venisse subsidio suis fautoribus, in Angliam, sed præmisisse partē exercitus, & illā à classe regia profligatā fuisse. Alij produnt regem misisse legatos ad fratrem ad portum, qui blandiendo (eius enim facilem naturam cognitam habebat) iram hominis lenirent, cum eiusmodi mandatis: Cupere se in primis inire gratiam à fratre, & idcirco se ad omnia descendere paratum, ac gerere non regem, sed vicarium Roberti, atq; eum ipsum vt maiorē natu, vt potentia & sapientia longè superiorē, solum colere, & obseruare, ac propterea orare, vti tanq; nobilissimus princeps permitteret se fratrem curam habere regni Anglici, qui vt deditius Roberto domino suo in singulos annos terna millia marcharū (marcha enim apud Anglos, tres valet aureos numos, quos vulgò ducatos vocāt) solueret. & ita Robertū iis demum verborum illecebris pollicitationibúsq; circumventum, re infecta in Normaniam rediisse. Liberum est vnicuiq; in iis, quæ ambiguè traduntur, credere, quę velit: at mihi propius verum videt, Robertum venisse in Anglia, & cognita sociorum clade, suo consilio destitutum, necessariò inducias in aliquot menses pepigisse. Sed vtcunq; res composita sit, rex nihilo secius in obsidionem vsq; eò intendit, dum Odo deficientibus cibariis, deditionē facere est compulsus, qui à rege vita donatus, quòd episcopus ac eius patruus esset, ad

Rober-

Robertũ ſe contulit, cui ab eo ſumma totius Normaniæ adminiſtrandę tradi-
tur. Rex per operam & ſtudium duorũ antiſtitũ Lanfranci & Vulſtani, præ-
ſenti moleſtia periculóq; liberatus, in reliquos cõſpirationis ſocios crudeliter
animadvertit. Supererat Gulielmus Dunelmenſis epiſcopus, qui aquilonales
inſulæ partes non mediocriter vexauerat, ac tunc audita ſociorum cæde, ſeſe
intra Dunelmum vrbem præſidio ſatis pro temporis anguſtia munitam con-
tinebat, quã Rufus magnis itineribus profectus obſidione circumſepſit. Ve-
rùm cùm oppidani aliquandiu pertuliſſent, ad vltimum defatigati egerũt, vt
Gulielmus impunitate donatus deditionẽ fecerit, qui cum ſuis aſſeclis, in exi-
lium eiicitur. Cęterùm duobus pòſt annis, ad priſtinum honorem revocatus,
miro ſtudio in gratiam cum principe redire ſtuduit, qui nec eo tamen modo
ſuſpicionem ab ſe depellere potuit, quam cùm purgare conaretur, mœrore a-
nimi confectus moritur. Rufus eiuſmodi rerũ ſucceſſu, ad liberalitatem vten-
dam erga ſuos, qui ſtrenuè pugnaſſent, provocatus, bona proſcriptorum aut
ſuis militibus, aut ciuibus qui in fide permanſiſſent, condonauit.

Iam erat annus tertius, cùm Rufus adeptus eſt regnũ, inſignis morte Lan-
franci Cantuariẽſis antiſtitis, qui deceſsit poſt annũ, quàm ſedere cœperat, de-
cimumnonũ: fuit vir tã diuinis, quàm humanis literis doctus, qui recognouit
non minus diligenter quàm emẽdatè vtrunq; Inſtrumentum: ſcripſit & libellũ
admodum vtilem, quo Berengarij errores collegit, revellendoſq; curauit. Itẽ
in rem diuinam domi foríſq; augendam, dum erat abbas Cadomenſis, & inde
antiſtes Cantuarienſis, gnauiter incubuit: in rebus verò agendis, nemo homo
hoc vno caſtius conſuluit, ſanctius egit, impenſius quod è Republica eſſet, o-
mni tempore fecit: quapropter & de regno & regibus mirum in modũ bene
meritus eſt, quaſi cõmunis patriæ pater: quippe ſua prudentia atq; animi pie-
tate, qua apud omnes apprimè clarus erat, ſæpius tum Normanis tum Anglis
magno rerum turbine fluctuantibus præſidio adfuit. Leniuit primi Gulielmi
regis, quam maximè potuit, ſemper duritiẽ: fouit Anglos mira charitate, iden-
tidem precibus, pollicitationibus, præmiis hortando, vt in fide, in officio per-
manerent, coërcuit feram Rufi naturã, rabiem, furorem, vti poſtea clariùs pa-
tuit, eiuſq; iuuentutem ratione, conſilio, præceptis diligentiſsimè rexit: conci-
liauit pari ſtudio Anglorum animos eidem. Quæ res principi ſaluti fuit: nam
ille omnino armis coniuratorum, de quibus paulo antè mentionem fecimus,
occubuiſſet, niſi Lanfrancus fuiſſet, qui id malum iuuantibus ſimul Vulſtani
precibus, avertit. Non caruit tamen Lanfrancus calumnia, cui crimini datum
eſt, quòd de Rufo rege creando nimiũ laboraſſet, cuius perverſitatem naturæ
non ignoraret: item quòd autor fuiſſet priuandi Vulſtani pontificia dignita-
te, quod vtiq; non tam mortali homini aſsignandũ dixerim, quàm diuino cõ-
ſilio attribuendum, quando videlicet per id factum, Vulſtani integritas lõgè
cunctis notiſsima facta eſt, adeò, vt in omni eius vita, nihil propè extiterit ad
laudem illuſtrius, quàm calamitas illa, cùm penè prius ad honorem priſtinum
fuerit reſtitutus, quàm priuatus. Ad Lanfrancum redeo. Sunt præterea huius
viri opera, inſtauratio templi Chriſti Cantuariæ, & multa prædia monacho-
rum collegio, quod ibidem eſt, reſtituta: duo item xenodochia non longè
ab vrbe condita, id eſt, duæ domus hoſpitales, vbi pauperes & peregrini ac-
ciperentur hoſpitio. Huiuſmodi etiam pietatis operum particeps fuit cœno-

bium diui Albani, ab eodem antistite instauratum.

Rufus mortuo Lanfranco, perinde vt solutus vinculis, omnia repagula iuris, pudoris, & officij perfregit, præcépsq; in omnem licentiam abiit, qui præ vtilitate, quod sibi posceret honestas, haud magnopere attendẽs, à principio illud Hebræorũ vetus proverbiũ cum primis ob oculos dies noctésq; scriptũ habuisse visus est, Argento obediunt omnia: quãdo honesta simul atq; inhonesta, & humana pariter ac diuina sibi quæstui, prædæq; esse cõstituit. Itaq; vt facinora illa quæ deinceps editurus erat, leuiora minoráq; iudicarent, sui commodi ex rebus sacris augẽdi initiũ fecit: etenim tantũ abfuit, vt in locũ demortui Lanfrãci quempiã surrogandũ putauerit, vt etiã in quatuor annos, archiepiscopatus ipsius Cantuariensis vectigaliã grãdi pecunia plus offerenti locarit. Fecit itidem quoties cõtigit, vt aliquod cœnobiũ suo rectore careret, adeò, vt habendi auiditate captus, in publica etiã auctione passim ea vectigalia venire patereť. Quapropter fuerũt sacerdotes, qui querimoniã de iis rebus pessimis, apud Vrbanũ secundũ Rom. pontificem habuerint: sed Vrbanus vexatus domi seditionibus Normanorũ, qui in Apulia de regno certabant, tãtùm per literas Rufum reprehendit, admonuítq; officij, quod ab optimo principe præstari deberet, id quod ille paruifecit. Quo fiebat, vt omnis religio labefactaretur, sacráq; bona iuxtà dilacerarentur. Inter hæc tamẽ extitit vnũ Rufi factum, memoria dignũ, quod demonstrare non tædebit, quò vnusquisq; intelligat neminẽ hominẽ omnibus horis malum esse. Cùm enim cœnobiũ quoddam vacaret, duo monachi semper poscentes, semper rapientes, (sanè talibus id temporis, eiusmodi honorũ aditus patebat) & ob id pecunioſi, inter se pactionem faciunt, vt se ita invicẽ adiuuent, quò alter cœnobio præficiatur. Hoc itaq; capto consilio, ad regẽ proficiscuntur, ac certatim pro præfectura adipiscenda pecuniã offerunt. Interea rex conspicatus coràm alium monachum hominem bonæ frugi, qui comes illis duobus competitoribus fortè venerat, ad se vocat, quęritq; ab eo, ecquid dare velit, si abbas fiat. Is respõdet se nihil prorsus daturũ, cùm eo animo sese isti vitæ principiò dedisset, vt spretis facilius diuitiis, atq; honoribus, in sanctitate vitæ acquiescens, castiùs Deũ coleret. Ad hæc rex inquit: Tu ergo dignus es, qui cœnobio tuo præsis: id quod fieri statim iusit, illis duobus competitoribus non sine ignominia ab se repulsis. Hîc libet commemorare rem nõ certè dignã, quæ in obliuionẽ eat, vt cognosci liceat reginã vtilitatẽ apud homines cupiditate incensos sæpe solere nigra vertere in candida, vt aiunt, hoc est, vetita in consuetudinẽ. Sanè Gulielmus Rufus auaritia inflãmatus, vectigalia ex sacris prædiis capiebat, quã ob rem à cũctis ferè mortalibus malè audiebat, q; videreť flagitiũ admittere, qui fenestrã patefaceret ad impietatẽ: verùm ita vsu paulatim venit, vt quò illud ab initio magis ab omni iure, pietate, religione vacuũ existimatũ erat, hoc postea iam cõsuetudine vsitatũ æquiùs sanctiúsq; esse receptũ sit, ac ex iniuria ius denicq; fásq; factũ. Etenim reges qui successerũt, Rufi institutũ secuti, cõsueuerunt, tã episcopatuũ vacantiũ, q; cœnobiorũ, quæ maiores eorũ condidissent, vectigal vnius anni capere, perinde quasi ista bona Deo consecrata, per hunc modum tantisper ad pristinũ datorẽ iure redirẽt, quoad essent, qui ea rursus possidenda reciperent: éstq; eiusmodi consuetudo ita deinde rata habita, vt etiam nunc regibus fas sit, vectigal quoddã capere, ex cœnobiis vacãtibus: nã ratio

inita

inita eſt, vt quoties vacent, ex pacto, quædam pecuniæ ſumma debeatur regi, vt fundatori, qui etiam poteſtatem faciat monachis nouum eligendi ſibi præpoſitum. Item per idem ius, ipſis regibus licet & epiſcopatuū vacantium prædia recipere, ac fructus in ſex menſes, vel in integrum annum debitos capere, aut ab illis quibus ea ſacerdotia dantur, exigere: quemadmodum interea dum vacant, primas prouinciæ antiſtes in epiſcopatibus ipſis iuriſdictionē habet, & quicquid emolumenti inde eſt, ei eſt. Sed ad rem redeamus.

Rufus ſacra pecunia locupletatus, atq; per id multò audacior effectus, cùm iam induciarū tempus completū eſſet, fratri bellū inferendum cōſtituit, ad vl-
10 ciſcendas iniurias: itaq; in Normaniam hoſtili animo profectus, Fanum Valerij, ac quædam caſtra capit, agros populatur, ædificia incendit. Sed cùm maiora deinde immінerent prælia, Roberto iam iniuriam armis propulſare parato, amicorū opera pax inter fratres ea cōditione convenit, vt caſtra vi capta regis eſſent, ac alter alteri tum in Anglia, tum in Normania, prædia & oppida mutuò donaret, quæ & fidei ſeruandæ, & fraterni amoris pignora forēt, & vt alter ſuperſtes alterius decedētis hæres fieret: in ſdq; fœdus ambo iurarunt. Alij tradunt caſtra à rege capta, ex conditione pacis, duci fuiſſe reſtituta: id quod pro certo habendū cenſeo. Interea Henricus minor natu frater, arbitrās Normaniam ex ea diſcordia fratrū, iam prædæ datum iri, comparatis copiis, oppi-
20 dum quod eſt ad promontoriū diui Michaëlis, natura munitiſsimū, in Oceanóq; contra Normanicū litus Britanniæ citeriori affine eminet, celeriter occupauit, quò ipſe etiam aliquid prædæ faceret. Quod vbi rex cognouit, ſimul cum duce ad expugnandū oppidum profectus, multis tumultuariis præliis, non ſine ſuorū militū ac iumentorū cæde, fruſtra montem aſcendere tentauit: poſtea poſitis circa radices montis, caſtris, amplius quadraginta dies obſedit, ſed tandem infecto negotio, rerum inopia eſt coactus abire. Henricus poſtea vltrò abiectis armis, in fratrum benevolentiā & concordiam venit. De iſtiuſmodi Henrici motu in fratres, non vtiq; omnes loquuntur annales. Ego verò dixerim, aut Henricum nequaquā veniſſe contra fratrē Robertum, aut ſi id fe-
30 cerit, impulſu Rufi, cuius amantiſsimus erat, feciſſe, vt Roberto maius negotium faceſſeret, quo ille implicatus, nō facilè deinde res nouas moliretur. Rufus compoſitis rebus cum fratribus per hunc modum invicem reconciliatis, in Angliā protinus rediit comitatus etiā Roberto fratre, in Scotiámq; contendit. Malcolmus enim rex Scotiæ hac fratrum diſcordia fretus, in Northumbriam interim incurſiones fecerat, magnámque inde omnis generis abegerat prædam: qui poſtea vbi accepit odium pace & concordia mutatum, ac Guliel mum contra ſe ire, ſponte ab eo pacem petiit, eámq; impetrauit. Diſcrepant in hac re, ſicvt ſolent, ſcriptores: quidam enim aliter ſentiunt, atque nos prodidimus, tradentes Rufum ſimul terra, ſimul mari, ingentes copias in Scotum pa-
40 raſſe: ſed poſtquam claſsis in altum ſe recepiſſet, oborta repentè tempeſtate, omnes ferè naues ſubmerſas fuiſſe, exercitum quoque terreſtri itinere Scotiam petentē multis incommodis affectum pedem retuliſſe: ac tunc Robertum ducem nomine regis, opera & conſilio Edgari militis Normani id tēporis exulis, qui ſub Scoto ſtipendium merebat, cum Malcolmo, qui cum validiſsimo exercitu prope ſuos fines in armis ſtabat, operiens Anglorū adventum, pacē compoſuiſſe, ac nōnulla loca ex ea pactione Scoto reſtituta, quæ ille rege pri-

mo Gulielmo, in Anglia possedisset. Quibus rebus peractis, rex redeundo Carlioli aliquot dies substitit, qui oblectatus situ loci, decreuit illud oppidũ, ducentis ferè antè annis à Dacis dirutum, instaurare tanquam vallum firmissimum oppositum Scotis, ad eam insulæ partem tutandam quæ ad Occidentem est, quare vrbem primùm muris & arce opportuno loco cõdita muniuit, deinde templis ac priuatis ædificiis ornauit: & quia habitatore carebat, coloniam ex australibus Anglis delectam, eò deduxit. Est, vti opinor, haudquaquam silentio prętereundum hoc loco magnum & memorabile facinus Malcolmi regis, quod & posteritas in cœlum tulit.

Erat vir Malcolmus amicitia facilis, bello clarus, mitis ac liberalis in omnes, iis tamẽ virtutibus nequiuit domesticũ odium euitare, quod ex inuidia, quæ perinde solet potẽtes sequi, ac infelices misericordia, ortũ erat. Porrò aliquot Scoti iuuenes in regem suũ coniurarunt, magnóq; studio pro se quisq; locũ & tempus obseruabat, quo sine strepitu illũ ferro aut veneno opprimeret. dũ talia etsi clàm machinabant, cœpit tamen consiliũ cædis, cum multis communicatũ, paulatim denudari, sic, vt Malcolmo non latuerit. Is neq; ira motus, neq; vindicandæ iniuriæ cupidus, non iussit statim de sontibus suppliciũ sumi, sed vt animo magnus, autorẽ coniurationis (nomẽ eius nõ ponit à quopiã, quod sciam) hominẽ natura ferocẽ vehementer manu promptũ, inter venationẽ de industria, tanquam si quid cum eo secretiùs acturus esset, separatim ab aliis, in altã syluã duxit, atq; ibi omissis equis, sic fermè locutus fertur: Sumus hîc ambo armis & viribus propè pares, & neuter nostrûm à suis auxiliũ expectat. age igitur, vt fortem virum decet, cape arma, atq; cum eo nunc manũ confere, quẽ turpiter tu cum cæteris cõiuratis, per insidias necare statueras. si me enim pugnando occideris, merebitur victoria laudem: sin occubueris, nobilẽ reddet victi mortem victoris honor. Hæc vbi fatus est, stricto ferro hominẽ aggreditur. Ille verò partim sceleris cõscientia convictus, partim regis animi magnitudine territus, ei ad pedes subitò iacuit, rogitãs ne sibi vel sociis id facinus fraudi esset: quod Malcolmus libens cõcesit. Hoc Malcolmi fortitudinis, sed aliud eius temperãtiæ plenũ accipe factũ. Fuit enim iam inde à principio apud Scotos institutũ, seu lex, vt liceret vnicuiq; plures pro opibus ducere vxores, & nobilibus plebeiorũ vxores habere cõmunes, ac domino loci virginem nuptã vitiare, antequã vir cum ea cubuisset. Illa duo superiora religio Christiana statim sustulit, atq; eã Scoti sunt complexi: istud posterius longo pòst tẽpore, Malcolmus sanctissimę Margaritę vxoris hortatu, vti institutũ post homines natos turpissimũ, penitus extirpauit, qui sanxit, vt virgo nupta numũ aureum pudicitiæ redimẽdæ causa, domino loci penderet, id quod etiã nunc seruatur.

Eisdem temporibus Robertus, qui aliquot mẽses apud Gulielmũ fratrem, specie simulati magis q̃ veri amoris manserat, in Normaniã reuertit. Memorię proditũ est, statim post Roberti discessum, ad XVI cal. Nouembris, mirã ventorum vim subitò ortam, multas domos præsertim Londini, multáq; ruri casas deiecisse, & turrim Vinchelcumbẽsis cœnobij de cœlo tactam cecidisse. Et hæc fuisse indicia deterioris in dies magis magísq; Rufi dominatus, iam tum in vulgi animo inhæserat. Equidem cùm ille nihilo melior fieret, voluit Deus, credo, vt homo aliquo incommodo edoctus, ad se reuocaretur, & quoniam res secundæ eum insolentiorem fecerãt, aduersa corporis valetudine affecit,

fecit, vt deſtitutus humano auxilio diuinũ quęritaret, prǽꝙ illo in poſterũ diuitias malo modo partas ſperneret, ac iuſtè atꝙ integrè omnia ex ęquo metiẽs diſceret gubernare. Igit̃ morbo afflictatus vbi ſenſit medicos nihil opitulari, vota facere, opẽ diuinã implorare, ac promittere cunctis palàm ſe vitã meliùs inſtituturũ, cœpit: et quia ſibi in primis crimini dari intelligebat, quòd ſacerdotũ ſpoliis ſuas auxiſſet opes, huic idcirco vulneri primùm medendũ ratus, archiepiſcopatũ Cantuariẽſem, qui quatuor iã annos ſuo antiſtite caruerat, Anſelmo Abbati Beccẽſi viro longè ſanctiſsimo atꝙ doctiſsimo detulit, ac cœnobiis nõnullis quę diu vacauerãt, rectores dandos curauit. Verùm durus princeps eam pietatem nequaquã ex ſyncera animi ſententia exercuit, vti pòſt manifeſtè apparuit: nãꝙ ſtatim vt febre liberatus eſt, bellécꝙ ſe habere cœpit, immemor diuini beneficij efficitur, ac ad ſolitã conciliandæ pecuniæ curã rapit̃. Porrò per idem tempus Lincolnienſis epiſcopatus mortuo Remigio epiſcopo, incidit in eius retia, qua præda delectatus ad rapinas faciendas rurſum cõvertitur. pecuniã enim in res etiã vanas ciuibus imperare miro cœpit ſtudio. Labefactabant̃ omnia, clamoribus miſerorũ cœlum reſonabat, terra criminibus horrebat, cùm Deus ex alto gemitũ populi exaudiens, eiúſꝙ calamitatem miſeratus, peropportunè Rufum ſalutari morbo affecit, qui eo repentè correptus, eluendi peccati cauſa, permiſit, vt Robertus cancellarius Lincolnienſis epiſcopus crearet̃: item mutaturũ ſe vitæ inſtitutũ, & priſcas leges à patre antea antiquatas revocaturũ recepit. Ea res populũ tot malis fractũ, abiecto aliquantulum metu, ad aliquã libertatis & priſtinæ dignitatis ſpem erexit, quę tamen vana fuit: quippe tãtum abfuit, vt Rufus in bonitate, quæ omnino fucoſa erat, conſtiterit, vt breui tempore, velvt quem grauior exitus manebat, vbi firmus fuit, vehementer doluerit, quòd ad Lincolnienſem epiſcopatũ procuraſſet gratuitò Robertũ vocari. Quare de induſtria illũ in ius vocãdum curauit, eiꝙ obiiciendum, prædia quædam cum ipſa vrbe Lincolnia, perperàm ab eo poſſideri, quæ Eboracenſis archiepiſcopi eſſent. A qua ille inſimulatione nequaquã priùs ſe liberare quiuit, quàm quinꝙ millia librarũ ei perſoluiſſet. Libra enim paulò plus quatuor valet aureos. Mulctauit multos principes ob minimã legum tranſgreſsionẽ, & Anſelmũ cum primis, exacta ab eo pecunia tributi olim indicti, quam etſi cõſtabat à Lanfranco fuiſſe ſolutã, vt quẽ pœniteret ſe gratuita liberalitate iuuiſſe. Atꝙ ſic princeps in dies magis magíſꝙ auaritia flagrãs, ſuis acerbior multò, cꝫ hoſtibus erat, apud quem nullius quiſquã delicti accuſabat̃, quin idẽ continuò condemnaret̃. Delatoribus præmia propoſita erant, ſi quempiã quouis modo circumvenirẽt, quò ſic denicꝙ fortunis omnibus cuncti iuxtà ſpoliarent̃. Item erãt procuratores creati, qui antiſtitũ, heroum, ac ciuium morientiũ bona velvt proſcripta ſtatim raperẽt, omnéſꝙ in poſterũ tempus epiſcopatuũ atꝙ cœnobiorũ vacantiũ vectigalia in ærariũ efferrent. Atqui vt ne iis malis remedio eſſet, ex inſula aliquò terrarũ migrare, quando leuiora ſunt ea quæ audimus, cꝫ quæ videmus, vt ait Cicero, publico edicto vetuit, vnũquencꝙ ſine licentia ſua, ex Anglia egredi. Hinc ſunt, qui ſuſpicentur ortũ eſſe eum morem ſeu legem interdicendi cuipiã exitu regni, qui mos léxve dicit̃, Ne exeas de regno, quæ adhuc cùm ita res requirit, vſurpat̃: quia exemplis, ſi quæſtuoſa ſint, facilè inhęremus. Id temporis Rufus magno prælio vicit Vuallos, ad Brechenotũ oppidum, vbi loci eorũ pręfectus, quem

regem appellabant, positis castris, obvius regi fuit, ac re malè gesta, periit.

Venerat eodem tempore negotij gratia, Malcolmus ad regem, qui morabatur ad Glocestriam oppidum, quod Sabrina fluuius præterfluit, qui vt inhumanus nõ modò Scotum amicũ alloqui noluit, sed ne videre quidẽ, quinetiam vehementer despexit. Ferens id iniquo animo, vt par erat, Malcolmus, in Scotiam reversus, exercitum properè coẽgit, atq; in Northumbriam invasit, éstq; agros vsq; ad oppidum Alneuichum, crudeliter populatus, vbi duce Roberto comite Northumbriæ, à regis copiis insidiis exceptus occiditur, vnà cum Edouardo filio maiore natu, cæteris Scotis aut cæsis, aut fugatis. Corpus Malcolmi sepulturæ datum est, ad Tynmuthũ pagum. Margarita vxor, mulier sanctissima, quæ tunc fortè ægrotabat, cognito viri & filij interitu, duplici perculsa dolore, dicitur post sumptam eucharistiam, sibi quoque precata mortem, quæ aliquanto pòst è vita migrauit, quam ferunt ob sanctitatem vitę, in diuorum numerum relatam. Scoti mortuo Malcolmo, Dunaldum eius fratrem, tertium regem creant, quem Duncanus filius nothus ipsius Malcolmi, auxilio regis Gulielmi Rufi, apud quem adolescens obses erat, intra paucos dies regno deiecit: at ipse quoq; breui à populo expulsus est, qui bifariàm diuisus, hinc Dunaldum, illinc Duncanũ petebat regem: veruntamen plures fauebant iuueni, quem ea conditione in regnum receperunt, vt nullum neq; Anglum, neq; Normanum militem haberet. nam cùm ille paulo antè Rufi beneficio regnũ recuperasset, in eiusq; verba iurasset, homines apprimè Anglos & Normanos diligebat, quod Scoti iniquo animo ferebant: sed nulla ratione aut studio fatum vitare potuit: haud enim multo pòst per insidias à suis Scotis occiditur, ac in eius locum iterum Dunaldus substituitur. Regnauit is parum admodum temporis. Edgarus enim filius Malcolmi, cum Alexandro & Dauid fratribus, qui superstites erant, ad Rufum regem confugit, à quo non multo pòst, vi & armis deturbato Dunaldo, in regnum paternum restituitur. Fuerunt per idem tempus in Anglia imbres maximi, & quidem assidui. vnde ingens aquarũ invndatio manauit, ac frigoris magnitudo tanta secuta est, vti fluuij congelati plaustra transeuntia sustinerent.

At dum res Scotorũ componunt̃, Robertus dux Normaniæ laborãs continenter de regio honore sibi prærepto, per legatos fratrem de periurio criminatur, quòd non seruasset conditiones pacis. Rufus vehementer ob eã rem indignatus, in Normaniam cum magnis copiis extemplò nauigauit, habens in animo ita fortunã belli aduersus fratrem tentare, vt potius semel subiret periculũ, quàm aut caueret semper, aut tali molestia perpetuò vexaretur: tamen ira temporis momẽto lenita, nõ ad arma statim convertitur, sed facta vna vel altera leui excursione per agros, in colloquiũ cum fratre venit. Ibi post longã altercationem, amicorũ rogatu, summa omniũ iniuriarum quorundam grauissimorũ virorũ arbitrio cõmittitur. Illi cognita causa, secundũ ducem iudicantes, regem mulctandũ decernunt, quòd pacem excursionibus violasset, cõtrà quàm paulo antè conuenisset. At rex audita arbitrorũ sententia, protinus ira accensus, eorum iudicio stare minimè voluit. Quapropter iratis animis vtrinque, à colloquio ad arma concursum est. Rex Burense castellum vi capit. Robertus regis Philippi præsidio auctus, aggreditur ea loca, quæ Rufus in Normania ex fœdere, quod suprà demonstrauimus, possidebat, ac primo impetu

Argen-

Argentonium expugnat, capto Rogerio Pictauiensi præfecto, cum octingentis armatis: dein pari fortuna castrũ Vlmense occupat. Tum rex videns opus esse maioribus viribus, ad bellum quod supra caput erat maturè conficiendũ, primo quoq; tempore circiter viginti millia armatorũ in Anglia conscribi, ad séq; duci iussit. Cùm autẽ statuto tempore ad naues prope Hastyngum in anchoris stãtes, omnis militũ multitudo cõveniret, & trãsmittere vellet, ecce regis procurator occurrit, significauitq; centurionibus, vt multitudini dicerẽt, principem eorũ laboribus parcere cupientem mandare, vt singuli denos solidos soluerent, ac eo pacto præsente negotio supersedentes domum redirent: quod bona pars facere maluit, quàm se nauigationis periculo cõmittere. Sanè cõstituerat auarus princeps nõ ferro, sed auro cum hoste dimicare, confidens se eius belli nomine, tantum pecuniæ à suis exacturũ, quantũ satis esset ad redimendam pacem, & oblectandam suam habendi cupiditatem: qui tamẽ ex altera parte, nõ videbat sibi dedecori esse, si diuitias militari gloriæ, ac emptum rapina otium bello præponeret. Itaq; cùm vtrinque instructæ starent acies ad pugnam ineundam, Philippo muneribus placato nõ iuuante, omnis vis belli ilicò cécidit: nam Robertus per hunc modum ope Philippi destitutus, necessariò, tametsi inuito animo, à fratre pacem petiuit, & impetrauit.

Hac re ex sententia gesta, Rufus in Angliam rediit, qui in grauius repentè bellum incidit. Vualli enim audita fratrũ renascente discordia, more suo prædabundi arma arripiunt, in finitimorúmq; agros egressi, vicos ac ædificia incendunt, pecora abigunt, Normanos pariter atq; Anglos aut capiũt, aut obtruncant, arces, oppida complanant. Hæc vbi regi nuntiata sunt, suis subvenire, & agros vastitate prohibere maturans, itinere celeriter confecto, inimicos de improviso hostili manu adoritur. At Vualli non modò impetũ sustinent, verumetiam cum detrimento non mediocri affectum repellunt. Quare rex qui tridui viam iam progressus erat, fortunæ in præsentia cedens, ad parandũ fortiorem exercitum, Londinum discedit. Post Rufi discessum, Vualli animo elati castrum Montigomerience in Vuallia munitissimum obsidẽt, quod per aliquot dies à præsidio regio acriter defensum demoliri incipiunt, ac ita muris demum nudatum capiunt, cunctis qui intus erant immaniter interfectis. Cæterùm rex domesticis insidiis interim impeditus, præsenti bello prævertẽdum ratus, in Northumbriam proficiscitur, vbi nouæ conspirationis autores arma in eum parauerant. Porrò Robertus comes Northumbriæ, propterea quòd se duce, Malcolmus rex Scotiæ per insidias interemptus fuerat, identidẽ fructũ ac prçmium tanti officij postulabat: & quia illud eius desiderio tardiùs proveniebat, vsq; eò permotus est, vt accitus à rege per literas, palàm negarit ad eũ ire, ac interim consilia occultè agitarit, de regno illi abrogando. Sed fortè quadam patefacta coniuratione, rex nonnullos eius consilij participes minimè opinantes opprimit, & Robertum qui ex conscientia, digna factis timebat, fugientẽ persequitur. Is se cum filiis & vxore, in arcẽ quã hodie Bamburgum appellant, recepit, quam rex confestim obsidione cinxit: & quoniã locus natura & opere munitissimus armis videbatur inexpugnabilis, eum tabulatis includere instituit, quò prohiberent cuncti introire, vel exire volentes. Tum Robertus rebus suis, seu suorũ fidei diffidens, vbi vidit tabulata inchoari, noctis silentio aufugit: sed militibus regiis persequentibus Tynmuthum peterc

coactus, illic in ædem diui Osuuini martyris se recepit, ex qua mox violenter extractus, ad regem captiuus ducitur. Reliqui qui in arce erant, cùm constanter adhuc resisterent, rex ad maiorem terrorem illis faciẽdum, pro foribus arcis Robertum in conspectum adduci iussit, edictúmq; proposuit, vt ei in vestigio effoderentur oculi, nisi ilicò arx redderetur. Quo viso, inclusi sibi atque comiti pariter timentes, in deditionem ad extremum venerunt, quorũ pars in exilium acta, pars auribus defectis, aut singulis effossis oculis, deformata est, vt esset reliquis documento, ac domum remissa. Robertus ad Vindesoriũ castrum ductus, in carcerẽ coniicitur. Hoc cõfecto negotio, Rufus omnes vires in Vuallos sine modo furentes convertit, & primo quoq; tempore cum robore suarum copiarũ in Vualliam profectus, vbi vidit hostem nullam pugnandi dare facultatem, sed consultò sese in syluas abdere, cœpit populari proximos agros, & omnia loca etiam aditu difficilia tentare, quò cum hostibus conseret manũ. Vualli contrà aut montes aut syluas frequentabant, qui pro tempore parati & instructi, derepentè modò hinc, modò illinc in regiũ exercitũ prorumpentes, bene multos mortales vel vulnerabãt, vel occidebant. Qua re fiebat, vt rex vlciscendi auidus, cupidè magis quòd cautè per mõtes & paludes, maiore sua quàm hostiũ iactura, persequeretur: qui ita demum compluribus tum viris, tũ equis amissis, cùm videret nihil esse, quòd speraret posse se proficere, non sine nominis nota, bello supersedens, iterum ab inccepto destitit.

Per idẽ tempus, celebre erat apud Italos Normanorũ nomẽ, qui duce Guiscardo, in Apulia rerũ potiebant. Quare cùm Rogerius & Boëmũdus fratres post obitum Guiscardi patris, inter se de principatu, aliísq; causis ex discordia ortis contẽdentes, totam divexarent Italiã, eúmq; motũ Henricus Imperator cum primis augeret in dies singulos, Vrbanus secundus pontifex Romanus cernens ob id ipsum haud vspiam tutam sibi sedem esse, posteaquã Placentiæ antistitũ conventum, ad corrigendos malos sacerdotũ mores fecerat, in Galliam profectus est, atq; ibi rẽ in primis Reipublicæ Christianæ vtilẽ agere est aggressus, memor quàm miserabili seruitio Hierosolymorum vrbs, quę Terra Sancta dicitur, à Saracenis premeretur, quod præsertim à quodam eremita homine Gallo ciue Ambianensi, cui fuit Petrus nomẽ, acceperat, qui superioribus annis Hierosolyma profectus, omnes iniurias quas nostri ab idolorum cultoribus paterent, à Symeone Hierosolymitano episcopo edoctus fuerat. Bonus enim pastor, cui suus grex summæ curæ erat, ad Claromontẽ Aruernorum vrbẽ, quæ olim Gergobia appellata est, Christianis antistitibus principibúsq; conventũ celebrandũ edixit: quò cùm ad diem constitutum frequentes cõuenissent, ipse habita lõgè luculentissima oratione, Bellũ sacrum decreuit, idq; rebus omnibus antevertendũ esse docens, ita principes Galliæ cæterósq; Christianos duces ad recuperanda Hierosolyma à Saracenis diu occupata incendit, vt anno salutis humanæ M X C I I I I, ad C C C millia hominũ nomina dederint. Designati sunt ductores Gotthofredus, Eustachius, & Balduinus fratres cognomẽto Boliones, viri altitudine animi & sapientia illustres, atq; in omni fortuna principes bello pacéq;, Raimundus Tolosatium comes, Hugo cognomento Magnus, Philippi regis Francorum frater, Robertus dux Normaniæ, Robertus alter comes Flandriæ, Stephanus Carnutum comes: duo item duces sacri, Hugo episcopus Podiensis, & Petrus eremita, qui pro popu-

lo

lo Christiano iter faciente, perinde orarent, ac olim Moses & Aaron precãdo apud Deum, adiumento fuerint Hebræis ex Aegypto in Iudæam redeuntibus, quò diuina similiter atq; humana ope munitus, res feliciter gereret. Itaq; Robertus dux, cui deerãt nerui bellorum, hoc est, pecunia, coactus est quamprimùm mutuari à Rufo fratre millia librarum decem, ad impensas in id bellũ faciendas, offerens se oppigneraturum ei Normaniam. Fuit pergrata duplici de causa, ea res Rufo: primùm, quòd specie charitatis erga fratrem, nactus esset occasionem iterum imperandi suis ciuibus pecuniam, deinde quòd domestica molestia liberaretur, qua quotidie afficiebatur à fratre. Porrò ille nõ moueba-
10 tur exemplo aliorum principũ, qui pro Republica Christiana, in eo bello nedum res, sed vitam in discrimen offerre decreuerant: non pietate tangebatur, qua nimirum tot millia hominum, tótq; præstantissimi duces sese bello religionis causa suscipiendo devouerãt: nec honoris deniq; sui rationis habendæ, vlla tenebatur cogitatione: sed auaritia cęcus, minimè omnium de ea re laborandum ratus, omnia ad commodum suum referebat, si commodum tamẽ rapinis comparatum dici debeat, quod possidenti semper solicitudini, & illis à quibus venit, malo est. Certè quidem Rufus iampridem ad studium auaritię animum adiunxerat, nihilq; eo habebat potius, à quo illum revocare postea non poterat: itaq; statim tributo propè intolerabili impositio, ingentem à po-
20 pulo pecuniæ summã exegit. Quid, quòd eo plus adhuc exigere omnibus modis nitebatur, quò ratio & causa sacri belli, honestior videbatur, honestiúsque eiusmodi nomine res longè turpissima tegi iudicabatur? Quocirca nonnullis episcopis ac monachis conquerentibus de tributi grauitate, affirmantibúsq; se non esse soluendo, quanquam vasa quoq; vsui sacro dedicata in pecuniam conflarant, sic respondisse dicitur: Non habetis capsas ex auro & argento confectas, mortuorum ossibus plenas? Innuebat scilicet parũ sanè pius princeps, vt arculæ quibus diuorum reliquiæ continebantur, in vsum pecuniæ redigerentur, quò simul humana diuináq; prædæ essent, atq; ipse solus possideret, quicquid ante id tempus, longa hominum ætas in vnum congessisset. Ita Ru-
30 fus regnum Angliæ prædæ potius, quàm curæ habere videbatur, qui confecta ingẽti pecuniæ summa, in Normaniam traiecit, vbi conuenta pace, datúsq; fratri Roberto decem millibus librarum, eius ditionis Normanicæ administrationem suscepit, eatenus eam possessurus quoad ea pecuniæ summa reddita foret, atq; confestim mox in Angliam rediit. Robertus cum delecta fortissimorum iuuenum manu, alios ductores cruce insignes secutus est, cuius inclyta virtus cùm in Antiochena, tum in Hierosolymitana oppugnatione, magno sæpissimè nostris vsui fuit.

Rex secundum hæc, memor accepti biennio antè detrimenti à gente Vuallorũ, in id bellum rursus sibi sedulò incumbendũ statuit: itaq; nouũ veteri ex-
40 ercitum maturè coniungit, copias duplicat, ac positis ad fines Vualliç castris, consilium capit, de nouo genere pugnę faciẽdæ, quò feroces homines domare deniq; possit. At Vualli interea nequaquã ignari auctarum virium hostis, qui plus locorũ iniquitatibus, quàm armis confidebãt, sparsi more suo per syluas, locis opportunis insidias ponunt. Hæc vbi nuntiata sunt, exercitum educit, atque diuersis in locis armatos locat, turrésque varias ædificat. non enim audebat loca amplius invia, quorum insolentia iam terrebatur, tentare, vnde

detrimentũ acceperat, vt per hũc modũ, obsessis omnibus Vuallię itineribus adversarios ad deditionẽ tam infestos cõpellat. Cęterùm cùm ea res magis regios milites defatigaret, quàm hostes divexaret, qui intra syluas evagãtes Normanũ Angluúmq; ludificabant, negotio rursus infecto discessit. At aliquanto pòst ira inflammatus, quòd à suis opprimeretur, decreuit cõtinuo bello Vuallicam gentem atterere, atq; in primis aggredi Angliseam insulam, quòd ei perfugiũ esset. Hoc igitur bellum gerendum Hugoni Salopiæ, & alteri Hugoni Cestriæ comitibus, viris bellicæ artis peritis, dedit. Ii statim profecti, & primo adventu insula potiti, vt quæ nullo certo firmata esset præsidio, quòd terra tãtùm pecore abvndat, homini çùm pastum ferme nullum ferat, crudelitatem in omni memoria penè inauditam exercent: nam alios effossis oculis, alios incisis naribus, alios defectis brachiis aut manibus, alios testibus abscisis, deformant, fœminis simul passim stupro coinquinatis. Est memoriæ proditũ, cuidam sacerdoti post oculum erutum, & linguã præcisam, Dei nutu sermonem fuisse restitutum. Adfuit auxilio insulanis classis ex Hybernia, seu vt alij sentiunt, ex Noruegia, quæ ad litus appulsa, armatos in terram exposuit: quibus Hugo comes Salopiæ obviàm factus, ex ictu sagittæ periit. nullo alio memorabili eventu, res ibi gesta est. Alter Hugo in Vualliam profectus, atrociter incolas iam longo bello fessos affecit, atq; perdomuit.

Rex deinceps vacuus à bellis, ad publica opera facienda animũ adiecit: cinxit enim turrim Londinensem nouis muris, & basilicam ad Vuestmonasterium miro apparatu ædificauit: quæ tametsi magna est, tamen amplificare decreuerat. Hanc hodie aulam appellãt, in qua quater quotannis in multos dies iudicia exercentur, forúmq; frequenti litigatorum conventu agitur. Sed hæc est merces malorum, vt eorum benefacta, aut crimine corrumpantur, aut in deteriorem capiantur partem. vtrunq; in Rufum cecidit, qui dum ad eiusmodi res intentus erat, imposuit nouum tributum, vnde vulgò rumor manauit, ideo illum hæc inchoasse opera, vt honestiùs per eam occasionẽ, rapinas rursum faceret. Transiuit illo ipso tempore Rufus in Normaniam, ad cognoscendum illic statum rerum suarum. In Anglia, post eius profectionem, ferunt fontem manantem sanguine prope Abyndoniam, tres continuos dies ebulliuisse, & visum esse cœlũ ardere. Regi deinde reverso subitò nuntiatur Constantiam, vetustam vrbem, hęc olim Augusta dicta est, quam deinde Constantius Cæsar, ita ex suo nomine appellauit, à Francis obsideri. Quo rumore nonnihil perterritus, impigrè cum paucis ad mare advolat, nauémque ingressus dat se vento. Erat tum mare flante austro, valde turbatum, quare nautæ admonebant, non esse tutum, vt se pelago committeret. Ad ea rex inquit: Date protinus vela ventis. rarò enim audiui regem aliquem vndis submersum. Ita soluit, ac repentè quasi diuinitus mutato vento, pacatóque mari, in Normaniam tanta celeritate pervenit, vt longè famam adventus sui præcesserit. Hostes subitò regis accessu territi, confestim obsidionem soluerunt, in pedes se latè dantes, quos ille insecutus atrociter profligauit, capto autore tanti tumultus, cui nomen erat Helias. Is cùm à Rufo tanquam vecors illuderetur, magna animi audacia in eum conversus dixisse traditur: Cepisti me fortuitò rex, qui si liber essem, facerem, vt intelligeres me haud contemptui habendum. Cui ille misso statim facto, Vade, ait, ac quampessimè potes, contra me agito.

Sic

Sic Helias cuſtodia liberatus, nihil quod conſtet, poſtea in regem molitus eſt. Sunt tamen, qui eum nõ veniſſe in poteſtatem victoris, ſed fuga evaſiſſe prodant. At Rufus ea victoria ſublatus, poſtquã in Angliam revertit, cùm militię omnia iam tuta putaret, domi more ſuo debacchãs totum regnum ad exitum & vaſtitatem vocare non nolle videbatur, cùm interim Anſelmus Cantuariẽſis archiepiſcopus, vnus omniũ ad communem ſalutem vigilans, vicémq; patriæ incredibiliter dolens, auſus eſt principem admonere, vt tandem aliquãdo manũ ab alieno abſtineret, illúdq; recordaretur, regis in primis eſſe, rempub., bona, fortunas ciuium tueri, defendere & conſeruare. Verùm tantum abfuit, vt Rufus voluërit monitorem officij pati, vt in Anſelmũ omnem ſtomachum eruperit: nam inde ſuccenſendi occaſionem nactus, grandem eidem mulctam dixit, ſed poſtea mitiùs agẽs eam remiſit, ſolùm rogitãs, vt ille ſibi impedimento ne eſſet, ſed potius faceret, quod ex eius re quoquo modo eſſet. Quæ vt parum æqua cùm vir ſanctiſsimus abhorreret, ac præſenti animo ſe facturũ negaret, tum eum priùs bonis omnibus ſpoliauit, exin in exiliũ egit. Vir multò innocentiſsimus patienter omnia ferens, Romã perrexit, vbi à Paſchali ſecundo pontifice perbenignè accipitur, quem de miſerrimo Angliæ ſtatu abundè docuit. Rufus autẽ interea auaritiæ ſtimulis in dies magis magiſq; punctus, vbi vidit Anſelmo ejecto, neminem vnũ in ſuo regno eſſe, qui adverſus ſua facta iam mutire auderet, tum quaſi deintegro ad quammagnã faciendam pecuniã rurſus animũ intendit: & quia iam deguſtarat pinguẽ eſſe panẽ Chriſti, & delitias præbere regibus, ſecundũ Iacob oraculũ, idcirco lætas ſacrorũ prędiorũ ſegetes metere cum primis libuit. Itaq; publicani poſtremò nouẽ, ſeu, vt quibuſdam placet, decem, & duorũ cœnobiorum quæ præfectis carebant, item Vintonienſis & Sarisberienſis epiſcopatuũ, ac Cantuarienſis archiepiſcopatus vectigalia magno pretio redempta habuerũt. Ad hoc cõmune ac luctuoſum religionis malum, aliud inde grauius acceſsit: ſacerdotũ enim vita quę rectoribus & magiſtris morũ carebat, multò ſolutior facta eſt. Cui morbo, vt ne medicina vlla adhiberetur, rex ipſe nunquã eſt paſſus, vt epiſcopi conciliũ aliquod haberent: id eò fecerit, vt ne in ſe conſpiraretur, an vt ſua cõmiſſa minus publicè damnarentẽ, parũ exploratũ eſt. Atqui vulgus more ſuo, credidit Deũ eodẽ tẽpore voluiſſe admonere regẽ prodigiis futuræ cędis, quò priùs mores corrigeret: nã paucis antè diebus viſus eſt per quietẽ, abruptis brachiorũ venis, ſanguinẽ mittere: ſimúlq; ferunt monachũ quendã ſomniaſſe, ſe videre regem de cruce pendentis Chriſti imaginẽ mordere, ac crura rodere dentibus, & poſtea ab ipſo Chriſto pedibus in terrã proiectũ. Quod ſimulatq; ei narratum fuit, cachinnũ ſuſtulit: quippe ad ſedandam praui ingenij naturã, mors opus erat, quæ animorũ vitiis ſola medetur. Ad extremũ Rufus vrgente fato, venatũ iuit in eos ſaltus, quos vulgò Nouamforeſtam vocant, vbi venando à quodam Franco milite, nomine Gualtero, cui cognomẽ fuit Tyrello, dum ille parum cautè in ceruũ, ſeu nimis accuratè in regem iacularetur, ſagitta transfixus eſt, atq; vno gemitu ſine voce edito, animam efflans ex equo in terrã cécidit. Gualterus nemine perſequente, fuga evaſit. Cadauer vehiculo impoſitum Vintoniã apportatur, ac ibidem in æde apoſtolorum Petri & Pauli ſepelitur.

Cognita morte Rufi, gaudium ingens eſt vbiq; ortum, ſic, vt populus velvt carcere eductus, aut vinculis ſolutus, renaſcente iam libertate, frequens ad

templa adire, & vota Deo soluere quæ antea pro libertate fecisset, perinde festinaret, ac si ille dies qui regis vitæ extremus fuit, sempiternam patriæ salutẽ peperisset. Hinc principes cum primis degendæ vitæ documẽta hauriant. Ecquid enim cuivis homini infelicius contingere potest, quàm in vita malè semper audire, & post mortem, nomen eius in perpetuam vituperationẽ venire? Hunc vitæ exitũ princeps habuit, cui nihil potius fuit, quàm religionẽ negligere, quàm aliena rapere, quàm suos generatim persequi, ac exinanire: cui prę-
Regis officium. terea nihil minus cordi, quàm regis officiũ facere, quod est populi commoda suis anteponere, amare cũ primis bonos, odisse malos, & vt hos pœna, sic illos beneficio afficere. Quę equidẽ mala, per quę non licuit Rufo viro esse probo, ex vno duntaxat auaritiæ riuulo manarũt: quippe ex altera parte non deerant virtutes, quæ ornamento esse potuissent: erat enim militiæ peritus, laboris patiens, fui bene gerẽs negotij, fidei datæ obseruatissimus, in obeundis bellis tã diligẽs, quàm felix, et à principio liberalissimus. Quas sanè virtutes auaritia sola, vt dictũ est, partim in vitia vertit, partim fœdè cõtaminauit. Interiit III nonas Augusti, anno salutis humanæ MCI. Vixit annos tres & quadraginta, regnauit decem & tres. Statura corporis paulò minus iusta fuisse tradit, capillo rufo, id est, rubro, vnde cognomen inuenit: ventre paulò proiectiore, oculos habuit quibusdã maculis aspersos, linguã nequaquã expeditã, quæ hæsitaret, præsertim intumescente ira, corpus ad omnia incõmoda toleranda valentissimũ: filios autẽ spreto connubio nõ genuit. Fuerunt ea tempestate viri præstãtes, Remigius Lincolniẽsis episcopus, sanctitate & doctrina clarus. Is ex Dorcestria oppido, quod ab Oxonio septẽ millia passuũ aberat, trãstulit sedẽ episcopalẽ Lincolniã, quæ nondũ eo in loco cõstituta erat, quemadmodũ in conuentu Londinẽsi fuerat primo Gulielmo rege decretũ. Et Henricus, qui quãquam aliquando peccarat, quòd dum Remensiensis cœnobij abbas erat, cùm omnia venalia cerneret, emisset episcopatum Nordouicensem, sed tamen reliquam ætatem integerrimã vixit, quippe quem adeò pœnituit, vt delictorum eluendorum causa Romam profectus, sponte se dignitate abdicauerit, traditis indumentis insignibus in manũ Vrbani secundi pontificis, à quo mox omnis peccati labe iam deleta, munus spretũ obire iussus est, qui postea domũ reuersus, sedem episcopalem ex oppido Thetfordia, Nordouicum, hominum conuentu & negotiatorum copia maximè celebre, inuexit: vbi loci collegium monachorum ordinis diui Benedicti doctrina & religione excellentium instituit, qui ibi dies noctésq; Deo hymnos canerent, quibus omnia ad victum necessaria abundè ex suo suppeditauit, vt ne diceretur imminuisse episcopatus sui vectigalia: templum verò Thetfordiense Cluniacẽsibus monachis donauit. Ioannes itidem Vuallensis episcopus, homo Gallus, per idem tempus cœnobiũ Bathoniense rectorũ incuria penè labefactatum, ad suum Vuellensem episcopatũ adiungendum curauit, auctis vectigalibus, quibus monachi viuerent: atq; ita anno salutis humanæ MXCVI, Bathonia vrbs pari honore acceptæ Vuellensis episcopalis sedis ornatur. Ad Cestrensem quoque sedem, autore Roberto eius diœcesis episcopo, Conventrensis adiungitur. Vulstanus vir sanctissimus, de quo suprà abundè meminimus, id temporis vitã cum morte cõmutauit. Florebat doctrina & sanctitate Anselmus, is acceptis à Paschali pontifice literis ad regẽ, quibus ille vehementer increparetur, admone-

retúrq;,

retúrq;, vt mutato vitæ instituto, melius deinceps de religione mereri vellet, ac mitiùs cum suis, & præsertim cum ipso Anselmo ageret, cùm iter in Angliã haberet, de infelici vitæ Rufi exitu cognouit, qui magnum ob id dolorem accipiens, orauit suppliciter Deum, vt illi cum primis remitteret, quæ in se commisisset. Id pietatis ante omnia, credo, ipsi Deo cordi fuit, quando statim pòst Henricus rex Rufi frater bonũ antistitem ab exilio revocauit, in omniq; præcipuo honore habuit.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIÆ LIBER VNDECIMVS.

RVFO sine liberis mortuo, & Roberto Normaniæ duce nondum ex Hierosolymitano bello reverso, Henricus natu minor frater per hæc occasionem adipiscendi regni nactus, primùm in omnes fortunas fratris invadit, quibus malè partis ille vti, frui non potuit, ac vt auarus nesciuit: deinde summa ope intendit hominum studia in se vertere, partim dando, partim grandia pollicendo munera: sed quia leges quas tulerat pater eius Gulielmus, neutiquam æquas populus iudicabat, illas in primis tollere promittit. Quo factum est, vt perducta ad suam sententiam maxima heroum parte, nonis Augusti, anno à natali Christi MCI, & Normanorum adventu XXXV, post factum fratris funus, ab omnibus rex consalutatus sit, quem Mauricius Londinensis episcopus in æde ad Vuestmonasterium, more maiorum consecrauit, eiusque capiti coronam imposuit. Henricus igitur eo nomine primus dictus, & per hunc modum regno potitus, ab initio sacerdotalis ordinis dignitatem, quam frater maximè corruperat, restituendam, simulq; rempublicã subleuandam, conseruandam, tuendam sibi constituit. Itaq; Anselmum antistitem Cantuariensem ab exilio revocat, episcopatũ Vintonienſem miserabiliter vastatum Gulielmo Gyffardio viro graui dat, ac cœnobiis quæ diu vacauerãt, probatos monachos præficiendos curat, vectigalia publica noua ac grauia aufert, & Ranulphum Dunelmensem episcopum hominem ad quodcunq; flagitium promptum, illius rei ac aliarum rapinarum præcipuum suasorem, impulsorémque, in carcerem coniicit: leges quas Edouardus tertius vtendas dederat, in pristinum vsum revocat, quę tamen sensim obsoluerunt, Normanis pro commodo principis, ad incõmodum Anglorum, leges à Gulielmo primo conditas constantissimè vsurpantibus. Ita populus tãtis leuatur oneribus, ac tot vno tempore acceptis beneficiis, lætus agebat, adeò vt meritò illud Esaiæ scitum iam proverbij vice receptum canere posset: Quomodo cessauit exactor, quieuit tributũ? At per hæc officia, atq; beneficia in populũ collata, regno iam pacato, rex habito suorum príncipum concilio, postq; ea quæ ad Remp. pertinebant providenter tractauit, postremò de vxore ducenda cum suo domestico senatu, quem sibi ex grauissimis quibusq; viris constituerat, agit. Erat Edgaro regi Scotorum soror nomine Mathildis, puella cùm forma elegãtissima, tum ingenuis moribus nutrita, quæ post mortẽ parentum, vt procul ab omni esset iniuria, inter monachas vitam degebat, eius virginitate, vti quidam ꝓdidere, Deo dicata. Hanc Henricus de suorũ consiliariorũ sententia, sibi vxorem deposcit: quem

A. S. H. 1101.

puella quæ à cõnubio abhorrebat, facilè repudiauit. Qua repulsa cœpit iuuenis magis magisq; insano amore flagrare, ita, vt iterum Edgarum per legatos rogarit, vt suam affinitatem ne aspernaretur, quæ vtricq; commodo foret. Edgarus qui non minus magni regis iram timebat, q; amicitiam concupiebat, sororem etsi inuitam Henrico ad extremum in matrimonium dedit. Dicitur hęc puella cùm vidisset sibi votum virginitatis esse violandũ, omnibus precibus execrata esse prolem, si qua ex se crearetur, quod omen haud fuisse vanũ, perappositus infrà demonstrabit locus. Sunt qui tradant hanc puellam non ab Edgaro fratre, sed à parentibus Henrico regi locatam fuisse, quanquam iidem in vita Rufi, de illorum obitu abvndè meminerunt, adeò, sicvt aiunt, oportet mendacem esse memorem.

Interea recuperatis à nostris ducibus Hierosolymis, Robertus dux in Normaniã optatissimus cunctis mortalibus rediit. Legimus in omnibus ferè Anglicis annalibus, duces Christianos in eligẽdo rege Hierosolymorũ, ad rogandam Dei sententiã cõstituisse, vt singuli in templo ante principẽ aram, cereas candelas ardentes tenerẽt, orantes Deum, quò sibi mentẽ donaret bonã, vt illud munus homini digno deferrẽt: & accidisse, vt Robertus diuino nutu rex designatus fuerit, q; eius candela subitò extincta, ac mox accensa est: sed illum spreto oraculo, id minimè cæteris ducibus patefecisse, imò, vt non nemo affirmat, id decoris à cunctis sibi delatũ temerè repudiasse, vt qui ad regnum Angliæ opulentius ac quietius iampridem adipiscendum animũ adiunxisset. Ex quo ferunt ex eo die, nunq; Roberto posthac fortunam, hoc est, secundum rerum eventũ fauisse. Cæterũ alij autores non contemnendi, qui cum primis diligenter istud Hierosolymitanũ bellũ scripserunt, Gotthofredum virum post hominũ memoriam excellentissimũ, tradunt de cõmuni omnium sentẽtia regem creatũ, nulla facta mẽtione, neq; de Roberto, neq; de eiusmodi modo regis optandi. Vbi autem in Angliam fama adventus Roberti perlata est, nonnulli quibus Henrici imperiũ graue iam videbatur, & innouandi omnia magnum studium erat, crebris literis eum solicitant, vt ad regnum suum recuperandum primo quoq; tempore veniat, ac opes & auxilia pollicentes, omnia cum eo se gratissimis animis consociaturos esse affirmant. Quibus rebus licet dux satis ad bellum faciendũ inclinatus esset, nõ perinde motus est, q; Anglicos principes generatim accusabat, qui dum ipse reip. Christianę causa, longè gentium abesset, passi essent vt à fratre regno paterno fraudaretur: sed dissimulandum ratus, haud multo pòst plus fidei habuit nuntio à Ranulpho Dunelmẽsi episcopo, qui paucis antè diebꝰ clàm et noctu ex carcere aufugerat missо, adeò vt tum suis, tum auxiliariũ fultus viribus, exercitum magna cum cura & diligentia conflarit. Quod cùm Henrico nuntiatũ est, nihil segnius tam nauales q; terrestres copias cogit, & vt hostes à finibus arceat, properè classem in locis opportunis locat, ducésq; iubet speculari à longè, & quà naues hostium cursum tenere viderint, eas à litore propulsare. Ipse verò non longè ab Hastyngo vico castra ponit, vti, si fortè Normani in terram descendant, ilicò obviàm fiat. Robertus pari celeritate impositо in naues exercitu, in Angliã versus iter facere incipit, præmissis nonnullis nauibus speculatoriis, quæ locum eligerent ad descẽdendum in terram idoneum, ac tutũ. Hæ fortè inciderunt in classem regiam, quæ tamen nullo tentato certamine, ad ducem reversæ, significarunt

ficarunt in proximo hoſtes adeſſe. At Robertus nihil formidans, ſed confidens naturæ animi omnibus gratæ, qua facilè ſibi hominum fauorem conciliabat, propius claſſem regiam acceſsit, cœpitq; milites blandè alloqui, pollicendo, ac dando dona, quorum ad ſe bonã partem allexit. Illis igitur ducentibus, in portum pervenit, ad oram Oceani auſtralem, quẽ Portimuthũ vocãt: vbi poſtq; exercitũ per aliquot dies à labore refecit, Vintoniam verſus pergit paſsim ad eum ſociis cõfluentibus. Rex certior factus de adventu pariter hoſtiũ, ac ſuorũ defectione, cõtinuò copias eduxit, & nõ longo ab illis intervallo conſedit, quid agerent, molirenturq;, expectaturus. Parabãt ſe fratres ad prælium committendũ, cùm haud minimi vſus principes quidam vtriq; parti ex æquo fauentes, ac ob id, tam nefariam diſcordiam in primis abhorrẽtes, agere de pace cœperũt, quibus demum autoribus, ad pactionem ventũ eſt. Itaq; placuit, vt Henricus qui patre rege natus eſſet, (nam eũ Gulielmus pater poſt regnum adeptum genuerat) Angliæ regnum obtineret, & quotannis in ſingulos annos, terna millia marcharum Roberto daret, & qui prior ſine liberis decederet, alterum hæredem teſtamento ſcriberet: inſuper vt Anglis ac Normanis ne fraudi prorſus eſſet, quòd vel Henrici, vel Roberti partes ſecuti fuiſſent. Hoc negotio maturè confecto, dux qui erat homo fortis, non item vir conſtans, ſatis huiuſmodi pacto fœdere contentus, non multo pòſt in Normaniam reverſus eſt.

Aſt rex externo bello liberatus, tum ſeditiones domeſticas ſedare cupiens, Robertum Salopiæ comitem, Hugonis (de eius interitu proximo libro memini) filium, hominem perfidioſum in exilium eiecit, capto caſtello Arundello, vbi ille cum ſui ſimilibus, noua conſilia turbandi regni conferebat. Quo facto, pacatiſsimus ſecutus eſt regni ſtatus: quod tamen ipſi Henrico bono non fuit. Is nimirum hac præſenti felicitate elatus, tantum ſibi ſumere cœpit, vt ſua duntaxat autoritate, & epiſcopos faceret, & factis epiſcopatuũ poſſeſsionem daret. Porrò circiter hæc tempora, principes vbiq; gentiũ cœperunt illud ſibi ius declarandorum epiſcoporum vindicare, quod & hodie mordicus tenent, quemadmodum nos in noſtro de Inventoribus rerũ opere, libro quarto, capite decimo, demonſtrauimus. Hos Anſelmus Cantuarienſis antiſtes, vt abortiuos religionis filios, quos vocant, conſecrare recuſabat, imò quicquid de eorum electione actum foret, pro nihilo habens, principem ſummè admonebat, ne ſanctos ritus, néve religionis iura, & cęremonias verteret, polluerétq;. Veruntamen tantum abfuit, vt rex iis moueretur monitis, vt etiam in ſententia obſtinatiùs permaneret: quippe paulo antè Thomas Eboracenſis archiepiſcopus è vita migrauerat, & in eius locum ſurrogatus fuerat Girardus, homo ſagacis ingenij, ſed honoris & gloriæ vltra quàm par erat, cupidus. Hunc igitur Henricus rogauit, vt epiſcopos ab ſe renuntiatos non repudiaret, qui protinus ei morem gerẽs, quamvis illud contrà eſſet, atq; liceret, omnes eiuſmodi epiſcopos conſecrauit, præter Gulielmum Gyffordium Vintonienſem epiſcopum electum, qui id conſecrationis munus ab eo accipere abnuit, propter quod facultatibus priuatus, in exiliũ ablegatur. Affectus eſt etiam multis contumeliis Anſelmus acerrimus cauſæ defenſor, qui cùm videret eam labem in dies magis magiſq; multis locis fieri, (nam cæteri etiam priuati homines, exemplo regis, ſuo arbitratu presbyteros ſacerdotiis præficiebãt) & bre-

uì omne ordinis robur esse evulsuram, nisi remedium adhiberetur, statuit potius vitæ periculum adire, q̃ Reip. vnquam deesse, secundum illud euangelicum, Pastor bonus animã suam dat pro ouibus suis. Itaq; nunc orando, nunc vrgendo, nunc minitando, Deũ non esse talem impietatem laturũ, eò regem perpulit, vt sponte dixerit se rem omnẽ cõtroversam ad Paschalem Romanũ pontificẽ relaturũ, eiusq; decreto staturũ, ac ad id maturè agendum missurum cum literis legatos, qui primùm, vt mos est, pollicerent ipsum fore ipsius Ro. pontificis dicto semper convenienter audientẽ, deinde causam hanc agerent. Similiter quò pro se quisq;, qui sacerdotia & dignitates eiusmodi consecutus esset, res suas impigrè tueretur, omnibus qui ire vellent, potestatem Romam pergendi se facturum promisit: quod & protinus fecit. Regij oratores profecti sunt, Herbertus Nordouicẽsis, & Robertus Lichefeldensis episcopi, quos Henricus in consilio habebat: inde secutus est Anselmus, Girardus Eboracensis, ac Gulielmus designatus Vintoniẽsis. Accepit eos Paschalis pontifex Romanus perbenignè, atq; animo libenti audiuit: sed in primis summum habuit honorem Anselmo, quippe cuius probitatem, modestiam, grauitatẽ iam pridem nouerat. Legati functi primo legationis officio, proponunt causam ortæ controversiæ inter regem & Anselmum, eámq; acriter defendunt: contrà Anselmus & cæteri æquis rationibus vt iniquã confutant. Quare pontifex cùm illud quoq; pontificio iure cõstitutum sit, ratã non esse adepti sacerdotij possessionẽ, quam episcopus non dedisset, mandauit, vt in posterũ tempus, neq; rex neq; quisquã alius eiusmodi ius sibi esse contenderet, sed episcopos antea factos confirmauit, ne illud seminariũ foret discordiarum, si repudiasset. Ita re peracta, legatos regios dimisit, & Anselmũ magnis muneribus, Girardũ verò archiepiscopũ Eboracensem pallio donauit, qui paulo pòst in Angliam reversi, pontificis decretũ regi renuntiarunt. Ille qui à malis sacerdotibus subornatus, iudicauerat sacerdotalẽ ordinem esse debilitandũ, nec libenter id audiuit, nec priùs manum abstinuit, q̃ multis Anselmi cùm precibus, tum rationibus victus, ad extremum grauatissimè apostolicum præscriptum admiserit. Anselmus per hunc modum animo regis ab errore revocato, celebre episcoporum concilium toto sacerdotũ cœtu coacto, Londini habuit, in quo multa sustulit quæ religioni obesse videbantur, multáq; salutaria constituit: quãobrem status rei sacerdotalis multò florentissimus esse cœpit. Sed illud in primis non magis iustè q̃ piè egit, quòd aliquos de religione malè meritos, aut contra ius fásq; sacerdotia consecutos, partim desecrandos, partim ipsis sacerdotiis priuandos decreuerit: verùm cùm bonam illorum partem postea pœnituisset, misericordia motus pari studio apud pontificem Ro. egit, vt ad pristinam dignitatẽ ritè restituti fuerint. Rex etiam nonnulla in eodẽ conventu constituenda curauit, quæ ad bene beatéq; viuendum conducerent. Sũt, qui scribant hunc conventũ antè peractum fuisse ab Anselmo, quàm Romam peteret, et ipsum postea redeuntem Lugduni aliquot dies moratũ, ibiq; ab Henrico exulẽ denuntiatũ fuisse, ac paulo pòst archiepiscopatu priuatũ, propterea quòd fuisset autor, vt pontifex Ro. contrà q̃ ille cuperet, de re controversa iudicauerit. Multa præterea à vero longè aliena tradunt, quæ si verbis persequi vellem, multò quàm par sit, longiùs me à proposito traherent.

Per idem temporis Robertus Normaniæ dux in Angliam venit. Hunc virum

rum ſanè q̄ facilem æquè ac liberalem. Henricus qui iam ſedulò ſuis commodis ſtudebat, ita blādis verbis affatus eſt, vt ſponte ſua, illa tria millia marcharum, quæ quotannis ex fœdere perſoluebat, in perpetuum ei remiſerit, qui ita vacuus paucis pòſt diebus in continentē reverſus eſt. Pœnituit ſecundū hæc, Robertū liberalitatis, qua erga fratrem minimè indigentē, & tempore non neceſſario vſus fuiſſet: quare teneri nō potuit, quin animo inimiciſsimo diceret ſe ab eo fallaciter circumventum. Hæc vbi Henricus reſciuit, pari atq; ille flagrans ira, confeſtim bene magnam armatorum manum in cōtinentem miſit, quæ Normaniæ fines vexaret. Milites profecti latè cuncta profligant, quibus tantū abfuit, vt quiſquam ſe opponeret, vt etiam propè faueret: nam nobiles iuxtà atq; infima multitudo leuitate Roberti ducis offenſa erat, q̄ ille antea Henricum vt ſui regni occupatorē infeſtis armis petiuiſſet, & cùm nihil propius eſſet, quàm vt rem ſuā recuperaret, feſtinanter ac incōſideratè cū eo pace ſe coniunxiſſet, ac poſtea eidē vectigal, de quo ſuprà mentio facta eſt, inſipienter cōdonaſſet. Igit̄ regij milites quaquaverſum ibāt, impunè omnia devaſtabant, tametſi Roberto duce pro viribus reſiſtēte. Interea rex cognito tali rerū ſtatu, tum in ſpem erectus potiundæ Normaniæ, cū ingenti exercitu illuc traiecit, vbi primo adventu, deficiētibus à duce fortiſsimis quibuſq; Normanis, nullo fermè negotio, Cadomū & Eburouicū ciuitatem agro circunquaq; populato, in ſuam ditionem redegit: quas vrbes cùm præſidio firmaſſet, prę cipitante iam æſtate, hac victoria in præſentia contentus, in Angliā rediit. At Robertus interim cogitans ſecum q̄ longè viribus impar eſſet fratri, deficientibus paſsim ad illum Normanis ſuis, vel in quo periculo res ſuæ forent, & q̄ difficile eſſet illis remediū invenire opportunū, cùm præſertim Britanni atq; Andegauenſes populi finitimi, quos Cæſar Andes appellat, cum rege ſtarēt, decreuit ſine armis, ſpem omnem pacificationis in charitate fraternā ponere: & quia parum ſpei in legatorū miſsione habendū exiſtimabat, ipſe cum paucis in Angliam ad fratrē venit, qui id tēporis Northantoni morabat̄. Hîc dux ſupplex pacē à rege petit, orátq; per omnes deos, per nomen propinquitatis, vt ſi non ſit memor fraterni amoris, at ſuæ humanitatis, ſi non gratiæ & miſericordiæ, at cogitet quemadmodū neq; bellū inter fratres ſine dedecore geri, neq; victoria laudi honorí ve eſſe poſsit, & propterea nolit oblatā ab ſe pacē, amicitiam, benevolentiam concupitam repudiare, cùm etiam ſe ac omnia ſua vltrò dedere paratus ſit. Rex ad hæc nihil motus, ſed indignatus, quædā preſſo ore minaciter locutus ſeſe avertit, vt qui vel antea experimētis nouerat fratrē ingenio eſſe mobili, vel deſtinauerat in eum ad internecionē ſæuitiā exercere. Robertus fratris ſuperbiam averſatus, deteſtatus, execratus, maturè domum revertit̄, ſeſe aut mortis aut ſeruitutis periculo commiſſurus, ſui decoris vlciſcendi cauſa, quippe qui videbat nihil eſſe, quod amplius quicq̄ in fraterno amore poneret: itaq; ſumma ope bellū cōparat, vndecunq; auxiliariis copiis conquiſitis, quanq̄ Henricus parum ſpatij ad arma parāda dederat, qui eum abeuntem in Normaniam ſecutus eſt, cum nouo militum ſupplemento. Hîc haud longo inter ſe intervallo, cāſtra ponunt, impigrè ſeſe ad pugnā committendam expedientes. Rex qui præſtabat numero armatorū, prior militem in aciem educit: dux itidem nihilo ſegnius facit. Sic alteros alteri ſtimulantes, dato vtrinq; confeſtim ſigno, prælium ineunt. Regij milites plus nimio multi-

tudine freti, sine ordine egressi, quacunq; libet prorumpentes, hostem ferro maximè vrgent. At Normani à suo duce militaris disciplinę optimè gnaro instructi, in suo pro se quisq; gradu obnixi instant, ipso interim Roberto nunc præliando, nunc hortando, suum officium faciente, ac simul Gulielmo comite Moritonij acriter inter primos dimicante, ita vt acies regia, quæ, vt dictum est, sua sponte erat ordinibus egressa, iam penè suis diffisa viribus, sensim fugæ se mandaret. Stabat tamen contrà dux, suos in ordine tenens, ac continenter presso pede hostē feriens: iamiámq; victoria in manu erat, passim cadentibus hostibus, cùm rex animadvertens suos iam manifestè fugere, magno clamore in fuga continuit, ac subitò vniuersos equites in hostium aciem à lateribus prorumpere iussit, qui tanto impetu invaserunt, vt eam fregerint. Quo facto, omnis regius peditatus simul cum ipsis equitibus vndiq; emergentibus, se quanta maxima potuit vi, in Normanū concitauit. Tolerauit hostis conatum aliquantisper, donec magna ex parte circunfusus fugā quærere cœpit, sicvti fieri solet, quando pauci cursu dissipati à multis vndiq; ferro petunt. Deinde rex victor ita fugientes insecutus, ingentē edidit stragē, nō incruento tamen milite, Normanis desperata iam salute, ferociter etiam vrgētibus in persequentes. Robertus cum comite Moritonij inter confertissimos hostes, etsi maximè omniū pugnans, capit, seu à quibusdā suis pretio corruptis proditur, vt non nemo tradit. De numero vtriusq; partis occisorū nō est, qui planè meminerit, cùm tamē prodant nō aliā ad eum diem pugnā in Normania pugnatam maiore cæde insignē: propter quod, apud vulgus fama est, cometē eo loci aliquot per dies apparuisse, & aliquanto pòst duas lunas suo orbe plenas visas, vnā ad orientē, alterā ad occidentē solem coruscantē. Henricus tanto bello perfunctus & Normania tota continuò peragrata, ac præsidio firmata, cuius demū imperio potitus est, perinde ac pater olim futurum esse prædixerat, cū fratre captiuo in Angliā rediens more triūphantis, à suis accipit. Fuit is annus septimus cū regnare cœpit Hēricus, & salutis humanę M C V I I I, Roberti ducis calamitate nobilis, qui honoribus, fortunisq; omnibus exutus, in carcerē datus est, ad oppidū Vualliæ, qd' Cardiffum dicunt, vbi loci vigesimosexto pòst anno, partim senio, partim animi mœrore cōfectus mortē obiit, vir certè prę stātissimus, & cū quovis belli duce cōparandus, si aut paulò cautior, aut in sentētia cōstantior fuisset. Sunt, qui scribāt fortè vulgi opinionē secuti, regē post aliquot annos eum missum fecisse, mādassēq;, vt intra quadraginta dies, & duodecim horas (eo eim tēporis spatio, bis se æstus Oceani ex alto incitat) Anglia & Normania patria iureiurando repudiata, quāprimū nauē cōscenderet, in perpetuū exiliū iturus, & inde nescio qd insidiarū in regē molitū captū fuisse, luminibusq; priuatū, ac rursus in custodiā traditū. Hæc forma exilij indicendi olim à diuo Edouardo, cuius lex de ea re extat, introducta, hodie etiā seruat, quoties quis delicti reus ad templū cōfugerit, excepto, q; vsque ad litus crucem manu gestat velvti signum seruatæ vitæ, per religionem. Ac Robertus hunc habuit miserabilem vitæ exitum, quo eum dignum dicunt, propter impietatē, qua patrem persecutus est. Vxorem duxit in Sicilia, ex Hierosolymitano bello rediens, filiam Rogerij Apuliæ ducis, & ipsius insulæ comitis, hominis Normani, ex qua suscepit vnicum duntaxat filiū, nomine Gulielmum, quia vxor paucis pòst diebus, quàm enixa est, interiit. Nomen mulieris,

A. S. H. 1108.

ris,quod ſciam,non ponitur. De hoc Gulielmo clara indole puero,aliàs plura memorabimus. Atq; ſic Normania ad Angliæ regnum adiuncta eſt.

His temporibus invndante præter naturam Oceano, multi ex Flandris, ipſius maris accolæ,patriis ſedibus pulſi,in Angliam pervenerũt,qui ab Henrico locum ad habitandum petentes, inſulæ partẽ occuparũt,quæ ad orientẽ ſolem ſpectat:ſed quadriennio pòſt,loco coloniæ, inde in Vualliã ducti ſunt. Eo etiam anno,qui fuit octauus,cùm Henricus regnare cœpit,moritur Edgarus Scotiæ rex,vir integritate, conſtantia,modeſtiáq; ſingulari, cui, Henrico fauẽte,Alexander frater ſucceſsit.Exceſsit etiam à vita per id tempus, Philippus rex Francorum primus,quem Ludouicus filius cognomento Craſſus ſecutus eſt,iuuenis ſagacis ingenij,& militaris artis nõ imperitus. Quæ res Hẽrico dubitationẽ attulit, ne in Normania noui motus à ſuis fierent, Gallis inſtigantibus,qui eò primo quoq; tempore profectus eſt, vbi licet omnia pacata eſſent,tamen ad omnem nouarum rerum eventum validioribus præſidiis locos omnes firmauit.Quo facto,in Angliã rediit:cui ſtatim fuere obviàm legati Henrici quinti,paulo antè Imperatoris deſignati,quos ille miſerat,vt poſcerent ſibi in matrimonium dari Mathildem eius filiã quamvis nondum nubilem. Audiuit eos rex perbenignè, & nequaquam affinitatem aſpernatus, filiam Henrico deſpondit, factiſq; varia ludorum celebratione ſponſalibus, legatos non illiberaliter donatos domum dimiſit. Iam aderat annus,cùm Henricus regnare cœperat,decimus, nobilis morte Anſelmi Cãtuarienſis antiſtitis.Is homo Italus Auguſtæ,quę vrbs eſt ad radices Alpium ſita,claris parentibus natus, in Normaniam fortè pervenit, dum admodum puer, & literis pro ætate ſatis eruditus, patris ſæuitiam fugiebat, quam nullo neque officio, neque humanitatis genere lenire potuerat. Hic itaque ſuapte natura bene inſtitutus, Lanfrancum magni nominis & doctrinæ virum audire cœpit, quo doctore,multò peritiſsimus modeſtiſsimuſq; breui evaſit,adeò vt longè ſuos condiſcipulos anteiret: quem poſtea quinque & viginti iam natum annos, Lanfrancus ad inſtitutum vitæ monaſticæ cultuiſq; æmulationem duxit, qui inde Beccenſis abbas creatus, nõ magis piè quàm diligenter ſuos monachos inſtituit:poſtremò Cãtuarienſis antiſtes factus nihil antiquius habuit, quàm de religione,de republica,mirum in modũ bene mereri,quamvis paſſus multas à Rufo,vti alibi diximus,iniurias,quem ſacerdotalem ordinem labefactãtem inclyta viri ſanctitas omnibus modis coërcuiſſet, ſi eius aures aliquando ſalutaribus monitis patuiſſent. Anſelmus præter cætera pietatis officia, quibus iugiter inſeruiebat, cùm multa doctrina clareret, omnem ſtudiorum ſuorum rationem ad religionis vſum contulit. ſcripſit enim libros de Meditationibus,Cur Deus homo:de Libero arbitrio,de Similitudinibus,de Cruce,de Ioanne Baptiſta. Et ad extremum,vt tradunt,condidit cœnobium Ceſtriæ,monachorum ordinis diui Benedicti.Moritur poſt annum,quàm ſedere cœperat,decimumſextum:vixit annos ſeptuagintaſex. Fuit ille annus ſalutis humanæ MCXI. Sepultus eſt in æde Chriſti Cantuariæ, & inter diuos haud multo pòſt relatus. Illo ipſo anno,mortuo Girardo Eboracenſi archiepiſcopo, Thomas regis domeſticus ſacerdos ſucceſsit, ordine Eboracẽſium antiſtitum vigeſimuſſeptimus. Id quoq; temporis epiſcopatus Elyenſis inſtitutus eſt: quippe cœnobiũ monachorũ ordinis diui Benedicti in inſula Ely A. S. H. 1111.

opulentissimum, abbas nomine Ricardus regebat, illúdq; vnà cum insula ac Cantabrigiensi comitatu, Lincolniẽsis erat diœcesis. Huic itaq; eius dignitatis cupido in mentem venit, ibidem pontificiam locare sedẽ, quò & locũ & se celebraret: qui primũ cum rege, deinde cum Lincolniensi episcopo agitauit, de nouo instituendo episcopatu: quibus demum cõsentientibus procurauit, vt ipse comitatus Cantabrigiensis vnà cùm insula, Elyensi futuræ diœcesi, & monachis ac præfecto quem Priorem vocant, qui illis loco abbatis præesset, possessiones nõ mediocres assignatæ fuerint. Quæ ita peracta, Paschalis Ro. põtifex sua autoritate comprobauit. Verùm inter hæc, Ricardus abbas morte obita, destinati honoris compos fieri nequiuit: quare Henricus Bangoriẽsis antea antistes, primus Elyensis episcopus creatus est. Atq; ita vsu venit, vt alius fuerit qui seminauerit, & alius qui messuerit, vt proverbium est. Cæterũ ea res bono fuit tã ipsi cœnobio, quod hac noua sede valde honestatum est, cũq; Lincolniensi episcopo, qui cùm latã habeat diœcesim, nõnihil hoc modo cura leuatus est. Per idẽ tempus, multa prodigia nuntiata. sanè memoria ꝓditum est, flumen Trentam per totum integrum diem, spatio mille passuum non fluxisse, sed perinde quasi aliò cursum flexisset, eam partẽ aluei adeò per id intervallum vigintiquatuor horarum deseruisse, vt homines vltro citróq; per siccam arenã graderentur: at postea more suo fluere cœpisse. Itẽ porcam enixã esse fœtum facie humana insignem, & pullum gallinaceum quadrupedem natum.

In partibus transmarinis, interea Fulco Andegauẽsis comes, qui rebus Anglicis iam palàm invidebat, dolebátq; Roberti ducis vicem, & in armis erat, Constantiam occuparat, cõciliatis pecunia ciuibus. Quod vbi ad regem perlatum est, statim in Normaniã profectus, vrbem amissam recuperauit, raptis ad supplicium nõnullis ex ciuibus, multisq; incõmodis comitẽ affecit: quo ex sententia expedito negotio, in Angliã revertit. Restabat adhuc aliud bellum cõficiendum, hoc est, studiũ pecuniæ dirimendum, ꝙd bene multos angebat, torquebat, divexabat, videntes principẽ sensim alienis fortunis imminere. Siquidè quintus iam erat annus, cùm Cantuariensis archiepiscopatus vacaret, cuius rex interim vectigalia capiẽs, cùm admoneretur vt ad eam dignitatem aliquẽ grauẽ virum evocãdum curaret, respõdere solitus erat, se quærere hominẽ, qui doctrina, qui ꝓbitate, qui prudentia nõ lõgè inferior esset Lanfranco, aut Anselmo: & quia nullus talis occurrebat, propterea pati illã vsq; eò sedem vacare, dum Deus virum quempiã offerret idoneum: perinde quasi eam rem magis curæ, cũq; cõmodum haberet. Sed tandẽ sentiens sibi palàm id vitio dari, vt ea careret infamia, Rodulphum virum ꝓbum Roffensem episcopũ, ordine antistitum trigesimumquintum, archiepiscopum dixit. Obiit mortẽ eodẽ ferè tempore Thomas Eboracensis archiepiscopus, quem Thrustinus vir magno animo & doctrina singulari sequit. Is statim de autoritate cum Cãtuariensi certare cœpit, & quamvis à rege rogaretur, vt seruaret, ꝙd cæteri archiepiscopi Eboracenses ex officio fecissent, acquiescere tamẽ noluit, cùm præsertim Rodulphus morbo implicatus, causæ corporis curã prævertere cogeretur. Thrustinus nõnullos consecrauit episcopos Scotos, & ante alios, Gillam Aldanum Candidę casę electum episcopum, qui mox dixit coràm, se paratum ei omni tempore obedire, iúsq; iurandum, vti moris est, cõceptis verbis dedit. Per eos dies, Vigornia incendio tota ferè absumpta est, quæ cùm ad Vualliã perti-

pertineat, eam putarunt flammã prodigiũ fuiſſe Vuallici motus, qui ſecutus eſt. Porrò Vualli quibus magna fiducia orta erat, ex infelici eventu bellorum à Rufo contra eos geſtorum, & qui pacẽ atq; otium iuxtà faſtidiebãt, Anglicos agros populari, finitimos populos eodẽ momento ad arma concitare cœperunt. Quapropter ingens Henricum libido invaſit eos domãdi, vt ne ita à ſuis turpiter ob oculos quotidie tumultus fierent. Itaq; cõflato ad punctũ tẽporis validiſsimo exercitu, in Vualliã proficiſcit: & quia Vualli magis locorũ iniquitatibus q̃ armis cõfidentes, paſsim per ſyluas, & loca devia errabundi hoſtem expectabant, idcirco omnes ſaltus milite circunſidet, ac mox intra ſyluas immittit, qui Vuallos more ferarũ vagantes inſequant̃. Quo facto, nulla adhortatione regis opus fuit, quando ſuus cuiq; animus memor ignominiæ notæ antea invſtæ adhortator aderat: igit̃ ſtrictis gladiis, rapido curſu in hoſtẽ vndiq; ferunt̃: nihil illic imperatorię artis in ordinibus, aut ſubſidiis diſponẽdis fuit, omnia ira militari agente. Itaq; Vualli ex omni parte ferro impulſi atrociter cædunt̃. Ex quo nõ facilè tantũ aliàs ſanguinis atq; cædis factũ fuiſſet, niſi armis temperatũ foret. vbi enim Henricus vidit Vuallos paſsim cadere, & omiſsis armis, latè fugientes in ipſa fuga trucidari, iuſsit milites parcere. At qui ex hac cladis flãma evolauerant, poſtea veniã orantes vltrò ſeſe dediderunt. Rex per hunc deniq; modum, Vuallis populis ferociſsimis domitis, poſtq̃ loca omnia præſidio firmauit, ſummo gaudio triũphans Lõdinum rediit, poſt annũ q̃ regnare cœperat, quartũdecimũ. Quo tẽpore cùm Mathildis regia puella iã viro matura ab Imperatore Henrico, cui pacta erat, peteret̃, rex cauſa dotis illi parandæ, tributũ iugeratim, hoc eſt, per ſingula iugera terræ, ſoluendum populo indixit: ex quo vbi multũ pecuniæ exegerat, puellam cum grandi dote, ad virum primo quoq; tempore deducendã curauit. Secuti ſunt iſtud inſtitutum quærendarum dotium ad collocationem filiarum cæteri deinde reges. adeò poſteritas ſuorum commodorum tenax ſemper fuit.

Henricus poſt hæc in Normaniam profectus, eius regionis Gulielmum filium ducem fecit, vniuerſúmq; populum in eius verba iurare iuſsit. Hinc mos ſerpſit, vt reges deinceps filium maiorem natu quẽm ſibi ſucceſſorem optaſſent, Normaniæ principatu donarent. At rex poſtquam ſtatum Normaniæ pacatiſsimum reddidit, in Angliam ſtatim reverſus eſt. Ipſo eo anno ſexto Iduum Octobr. adeò magnam in Oceano circa inſulæ oram, diminutionem aquarum factam tradunt, vt per longum ſpatium vnda ſeſe in altum recipiẽs, ſiccum litus in æſtuariis reliquerit, idq; duraſſe totum integrum diem, ac pro miraculo habitum. Præterea ferunt aliquot flumina, quæ ex æſtu Oceani bis ſemper horarum duodecim ſpatio augentur, minuuntúrque, ita decreuiſſe, vt bene multis locis facilè tranſirentur. Henricus cùm domi foriſq; vacaret à rebus bellicis, converſus hinc ad confirmandum regni ſtatum, tam ſacerdotum quàm reliqui populi principes Sarisberiam convocauit. Hîc habito concilio, quod è Republica eſſet, maturè proviſum. Item ſi quid publicè aut priuatè diſcordiarum aut litium inter optimates erat, ſimul compoſitum ſedatúmque eſt, præter cauſam inter Cantuarienſem & Eboracenſem diu antea agitatam, cùm Thruſtinus decreto ſtare noluiſſet, propter quod rex vehementer iratus, iuſsit eum aut parére, aut epiſcopatu ſe abdicare, qui, vti quidã prodũt, neutrum fecit, ſed à Caliſto ſecundo Ro. pontifice defenſus, pertinaciter cõtra

Cantuariensem in sententia perstitit. Alij scribunt eũ maluisse de dignitate cedere, q̃ sibi cum Cantuarieſi iurisdictionis cõmunitatẽ esse. Cæterũ satis constat illũ post multa accepta ob eam pertinaciã detrimenta, & archiepiscopatũ retinuisse vsq; ad senectã ætatẽ, (nam tunc se sponte põtificatu abdicauit, monachúsq; effectus est) & cum Cantuariensi semper de iurisdictionis iure decertasse. Hinc cernere licet, iam tum episcopos cœpisse delirare cupiditate ac ambitione cæcos, qui non viderint suũ officiũ esse, spretis omnibus, quæ vulgus mirat̃, hominũ animarũ saluti tantũmodo cõsulere. Postremò in eodem concilio omnes principes regni suo more cõceptis verbis ipsi regi pariter, vt Gulielmo eius filio, iusiurandũ dederũt. At illud appositè dicere habeo, reges ante hæc tẽpora, non consueuisse populi conventũ consultandi causa, nisi perrarò facere, adeò vt ab Henrico id institutũ iure manasse dici possit, quod tã altis defixũ, vti etiã nunc, radicibus semper stetit, vt deinceps quicquid ad rempub. bene gerendã, eiusq; conseruationẽ deliberandũ foret, illud ad cõcilium referret̃: & si quid aut regis aut populi iussu decretũ factúmq; esset, id totũ pro nihilo habereť, nisi eiusmodi cõcilij autoritate foret cõprobatum. ac ne imperitæ vulgi multitudinis, cuius ꝓprium est nihil sapere, iudicio cõsilium impediret̃, certa lege exceptũ fuit à principio, qui ex sacerdotũ cœtu, quíve quótve ex reliquo populo vocari deberent ad cõcilium. More Gallico, vulgò Parliamentũ appellant, q̃d vnusquisq; rex initio sui regni, habere solet, vt ibi si quid ex antiquis institutis, legibúsve tollẽdum, ac rursus cõdendum sit, id de consilij sententia fiat: qui & deinde quoties res postulat, suo arbitratu, illud ipsum cõvocat. Modus aũt cõsultandi est eiusmodi. Cùm enim de principum pariter atq; cæteri populi cõmodo, in cõcilio agat̃, vt ęqua vnicuiq; loquendi potestas fiat, alteri ab alteris disiuncti cõsulunt: nã rex, põtifices, principes, & abbates in vnum cõveniunt locum, ibíq; cõsident: at ꝓcuratores ciuium populíq; in alterum proximum, vbi de rebus agẽdis inter se disputant. Isti ex se vnũ virum grauẽ optãt, quem Prolocutorem vocant, is ꝓponit res agitandas, rogat singulorum sententias, de iis quæ decreta statutáq; sunt, ad principes refert: etenim nihil ratũ habeť, nisi q̃d maior pars vtriusq; consessus senserit, idque rex cõprobarit, qui idcirco postremus omnium sententiã rogat̃ à cancellario regni, qui apud principes ꝓlocutor est. Hanc formã vel episcopi habent in suo conventu, quippe illi, abbates, priores, id est, monachorũ prępositi vnà considunt, alibi verò decani quos dicũt, archidiaconi, ac reliqui sacerdotũ cœtus procuratores se congregant, quorum ꝓlocutor de rebus actis patres docet, apud quos archiepiscopus ex sententia maioris vtriusq; partis eas definit, legésq; simul facit. Ex istiusmodi igitur regum populíq; decretis autoritate cõcilij sancitis, ius constat proprium gentis, ac municipale, quod vocant, caput que legum omnium, quando illa ius aliud quod ciuile dicunt, non admittit.

Episcopi officium.

Talis erat status Angliæ, cùm bellum Gallicum cùm periculo, & militum robore, tum ducum virtute maximè nobile, ex parua admodum discordia, inter Ludouicum Crassum Galliæ regem, & Henricum ortum est: cuius quidẽ belli initium feciſſe tradunt Theobaldum Campanorum comitem ex familia Blesensium comitum natum, ac per hoc Henrico affinitate cõiunctum, quòd Adela eius soror Stephani Blesensis comitis vxor esset. Porrò hunc vel ex fiducia generis, vel opum, eò audacia impulit, vt impetrato ab Henrico auxilio,

lio, adverſus Ludouicum arma tulerit, variéq; divexauerit. Quod ille qui antè ab Anglo aliis de cauſis alienus erat, ſuprà quàm dici poſsit, indignè ferens, cœpit conſilia inire cum Balduino Flandriæ, & Fulcone Andegauiæ comitibus, de adimenda per vim, aut proditionem, Normania regi Anglo, & illa reſtituenda Gulielmo Roberti ducis filio, vt per hunc modum ſociatis armis, iniuriam vindicaret ab eo ſibi illatam. Quæ vbi rex Henricus perſenſit, (perſenſit autem à principio) primùm omnium populo imponit graue tributum, cauſa noui belli gerendi; id quod apud poſteriores reges in conſuetudinem venit: deinde in Normaniam profectus, adiuncto ſibi Theobaldo, bellum parat. Craſſus qui ſpem omnem bene gerendæ rei in celeritate poſuerat, ſub adventum Henrici, noctu Normaniq; fines ingreſſus, decreuerat luceſcente ſole, derepentè latè agros populari, & loca nonnulla ad defectionem cõpellere: verùm cognito hoſtis adventu, nec ſatis ſuis viribus confiſus, in aliud tempus differendum certamen ratus, infecto negotio pedẽ retulit: ſed non multo pòſt fortunam belli tentãdi auidus, ſæpe tumultuariis prælijs cum Anglo cõflixit, nullo memorabili pugnę euento, præterquã mortis Balduini comitis, vt quibuſdam placet, quibus non aſſentior, quando ſatis conſtat, illum poſt id tempus interiſſe, vti infrà perappoſitus locus id planum faciet.

Anno qui inſecutus eſt, ingens prælium inter ipſos reges cõmiſſum eſt, de quo priuſquam memoremus, eſſe operępretium putamus, docere, q̃ parũ autores vtriuſq; populi inter ſe conſentiant: & ne vetuſtiſsimos citemus, ea ſatis erit in mediũ adducere, quæ recentiores de rebus Francorũ geſtis perſcripſere. Ii enim aliam huiuſce belli cauſam fuiſſe, alióq; exitu rerũ finitum tradunt. Aiunt enim Henricum regẽ poſt captũ Robertum fratrẽ, & Normaniã adeptã, in verba Craſsi tanquam eius terræ domini iuraſſe, q̃ Rollo primus dux Normaniæ accepta Neuſtria, quã Normaniã appellauit, nomine dotis vxoris, vt in quinto huius operis libro meminimus, iuſſus eſt annuũ vectigal regi Frãco vt domino loci pẽdere, ne terra bello quæſita diceretẽ: & inter eos cõueniſſe, vt qui prior recepiſſet à Pagano viro forti arcẽ Giſortij oppidi, q̃d eſt ad Heptã flumen poſitum, vel vt limes Franciæ & Normaniæ, is intra quartũ diẽ arcẽ ipſam cõplanaret: ac Henricum qa Giſortium occupaſſet, & per nuntios miſſos, atq; remiſſos admonitum, demoliri ex fœdere arcẽ noluiſſet, leuibus quibuſdã prælijs à Frãcis laceſsitum, & hoſtes demum facta ex oppido eruptione, ipſum Francum repuliſſe: atq; eam rẽ initium fuiſſe magni belli, ac illud ita inchoatum, ſecundo deinde anno cõfectum, nõ ſine graui vtriuſq; partis incõmodo. Nam, vt iidem autores ſunt, Henricus vno tẽpore à Frãcis tripertitò invaſus eſt, Fulcone comite à Cenomanis, Balduino à Pontino comitatu erumpentibus, ac Craſſo è medio vrgẽte, qui vt hoſti grauius negotium exhiberet, palàm Gulielmũ Roberti ducis filiũ, Normaniq; ducem renũtiauit, ac Hugonem regium cubiculariũ cũ nõnullis aliis perpulit, vt illum necaret: ſed patefacto ſcelere, proditores ilicò pœnas morte ſoluerunt. Ex illo Henricus multò cautiùs rebus ſuis ꝓſpicere cœpit, cui tamẽ in tãto periculo ac mœrore, præſens adfuit ſolatium. quippe cùm nihil dimiſſo animo, acriter reſiſteret, Balduinus accepto vulnere, prælio exceſsit, & ſimul Fulco ad eum deſciuit. Deinde verò variè inter eos bellatum eſt, modò in vnam, modò in alterã partem inclinante fortuna. Arx verò Giſortiana integra ſtetit, permittente

Crasso, qui id Gulielmi Henrici filio sibi dicto audienti concesit. Hāc primus Gulielmus rex eo loci cōdiderat, vt adversus Francorum incursus esset moles munitiócp valida. quo fiebat, vt illi tantopere optarēt eiusmodi opus cōplanatum iri. Cæterum Angli autores quos sequimur, haud dubiè veriùs de evē tu huius belli scribūt. Iā agebat annus decimusoctauus, cùm Henricus regnare cœperat, quādo Crassus glisente in dies ira, ad fines Normaniæ validissimo munitus exercitu ꝓfectus, castra posuit, atcp per dolum, Nicasianum oppidū cepit: cui nihilo segnius infestis armis Henricus obviàm factus. Itacp cōveniunt ducum copiæ, hinc Normani cum Anglis, illinc Franci cum auxiliaribus: prælium faciunt, pugnatum est amplius horas nouē vtrincp acerrimè: nusquā Angli maiore ferè animorū robore cōgressi sunt, nusquā maior cędes obstinatione animorū facta est: nā prima vtrincp acie disiecta, adeò cominus ferro dimicabat, vt Henricus ex vi ictuū, quos crebrò in capite etsi galea bene munito accipiebat, sanguinē ex ore miserit. Quod vbi vidit, nō territus, sed vt leo in percussores animo percito incitatus, in terram aliquot primò sternit, ac inde in extremam hostium aciē irrumpens, post ingentē editā stragē, Francos ꝓfligat, Nicasiano oppido cum primis recepto. In eo prælio multa hominū millia cęsa, captácp sunt. Balduinus comes Flādriæ ex vulnere interiit, cui successit Carolus Canuti Dacorū regis filius, ex sorore Roberti comitis Balduini patris creatus, cp ille nullos reliquerit ex se filios. Henricus victore cum exercitu Rothomagum ꝓfectus, in vrbē triumphans lōgo ordine præcedentibus sacerdotibus, ac pro victoria adepta, gratias Deo agētibus, introiuit. De Crasso post acceptā plagā, Angli scriptores nō meminere, sed Gallici, qui autores sunt illum, vt adversus Henricum irā q̄quo modo expleret, in Carnutes, qui Theobaldi ditionis erant, impetum fecisse, animo ciuitatis delēdæ: sed occurrente ei venienti cum diuorum reliquiis, sacerdotum cœtu, religione motum sese collegisse, animúmcp placasse. Videt idē fecisse Theobaldus, & cum Crasso in gratiā rediisse: nā cùm Crassus parasset ingentē exercitum adversus Henricum Imperatorē, qui per idē tempus iratus Francis, cp fauissent Calisto secundo pōtifici Romano, Rhemos delere cōstituerat, Theobaldus opē tulit Crasso regi, etsi mox Imperator tanto belli apparatu territus, ab incœpto destitit. De hac cōtroversia inter Calistum & Henricum Imperatorem, nihil est q̄d hoc loco dicamus, quando Platina qui vitas pōtificum scripsit, omnia planiora facit, quàm vt sint à nobis repetenda. Eodē anno Mathildis vxor Henrici castissimis moribus, & vitæ sanctitate illustris, mortem obiit. Post devictos prælio Francos, intercessit Henrico affinitas cum Fulcone Andegauiæ comite, locata illius filia Gulielmo filio. Interea dum ista geruntur, & Francus rex Rhemis solicitus de nouo bello cum Germano Imperatore gerendo detinetur, tradunt Henricum Franciam derepentè ingressum latè agros depopulari cœpisse: verùm pari celeritate facto obviā Almerico Montifortis comite, qui tuendæ regioni præerat, non sine incōmodo repulsum fuisse. Sed illud satis cōstat, Fulconē virum optimum, post iunctam cum Henrico affinitatem, cùm existimaret vtruncp regē iam fortunā belli, licet nō pari evētu, expertum pacē vt in rem cōmunem maximè futurā nequaquam aspernaturum, ita egisse, vt inter eos cōcordia cōglutinata fuerit, q̄uis cōditionibus, quibus in primis exceptum est, vt sine fraude essent, qui Francorum aut Anglorum partes

secuti

secuti fuissent: multáq; præterea acta sunt, quamobrē pax inviolata maneret.

Cōpositis per hunc modum ex animi sententia Gallicanis rebus, rex Henricus in Angliam ex Normania secundo vento delatus, magno cum gaudio triumphātis more à suis accipit: verùm huiusmodi cōmune gaudiū est statim pòst ingenti mœrore mutatū, cognita morte filiorū regis. Gulielmus em̄ dux ex Mathilde genitus, & Ricardus, vt quidam sentiūt, ex concubina natus, ac Maria soror aliquantò post patris profectionē, nauem ingressi soluerūt, inde Austro leuiter flante, dū cursum in Angliā tenebant, ecce tibi, subitò per nautarū incuriam, naui scopulo illisa, ac perfracta, perierūt, cū omni comitatu, numero ad centum & quinquaginta, vno duntaxat incolumi, qui malum nauis tenaciter cōplexus, ad terram, quæ nō procul aberat, postero die delatus est. Evasisset etiam Gulielmus, si pietatem saluti non prætulisset: nam fracta naui, cvestigiò in scapham descendit, ad terrámq; contendebat, cùm eius opem soror, quæ iamiam cum morte luctabat, fœmineo vlulatu implorauit: qui protinus charitate motus, reversus est, ac scaphā naui admoueri iussit, vt sororem exciperet: quæ vbi appropinquauit, tanta fuit præcipitantiū sese in eā multitudo, vt momento submersa sit. Hunc Gulielmi interitum haud dubiè Mathildis mater prædixit, vti suprà ostendimus, cùm inuita matrimonio obstringeretur, quæ velvt furore acta maledixerit stirpi generis ac seminis, quæ ex suo corpore produceret. Facta est & Mathildis filia, quæ Imperatori nupta erat, materni ominis particeps, quæ, sicvt infrà perappositè diceī, adversis nimiùm rebus afflictata est. Casum itē eiusmodi vulgus ferebat interveniſſe, propter immanitatem regis in Robertū fratrem, quem in custodia paterē cp̄longissimam miserrimè viuere vitam. Ob tam acerbam filiorū mortem, Henricus accepit dolorem incredibilē, vt qui successore priuatus erat: quare haud multo pòst, alteram vxorem duxit nomine Adeliciam, ex veteri Lotharingiæ ducū prosapia, puellam moribus & forma ornatam, ex qua tamen nullū sustulit filium. Dum his Henricus distinebat curis, per literas cognoscit Vuallos, quos rapinas facere maximè iuuabat, in finitimorū agris prædari, vicos & villas incendere, ac pecora passim rapere. Quæ res ita eū mouit, vt coactis statim copiis, in Vualliam eo animo sit profectus, vt in prædones crudelissimè invaderet. Verùm vbi fama de regis aduentu per Vualliam pervasit, tantū abfuit, vt Vualli ad manus venire voluërint, vt etiam legatos miserint obviàm, qui veniam criminis orantes, pacem suppliciter peterent. Rex illorum precibus motus, acceptis obsidibus, veniam haud grauatè dedit, quoniā in eiusmodi bello cum prædatoribus gerendo, minorem emolumenti spem, cp̄ dispendij metū inesse cernebat. Veruntamen ne finitimi populi Vuallorū incursionibus rursus vexarentur, negotium retinendi illos in officio, mandauit Vuarino comiti Salopiæ. Is optimus princeps summáq; pietate clarus, præter cętera memoratu digna facinora, duo posuit Benedictinorū cœnobia, alterū in subvrbiis Salopiæ, alterū ad pagū Vuenclochū nuncupatū, & hoc diuæ Milburgæ, illud verò diuis apostolis Petro & Paulo dedicauit. Est autē Salopia vetus oppidū ad limitem Angliæ & Vualliæ positū in monte non paruo, cuius radices Sabrina à septentrione alluit. Eo qui secutus est anno, qui fuit vigesimus secundus, cū regnare cœpit Henricus, nihil memorabile gestū, præterēp̄ ipse totam eam regni partē, quæ ad Scotiam pertinet, diligēter obiuit, de fin-

gulis locis, ac de rerū statu, hominúmq; moribus, institutis, legibus providendo. Eodē anno Thrustinus, vti quidā tradunt, in gratiā rediit cum rege, & Rodulphus Cantuariensis antistes è vita migrauit, post annum q̄ sedere cœperat, octauum: cui successit Gulielmus ordine Cantuariensium pontificum vigesimus sextus. Est etiam Henricus nepos regis, Stephani comitis Blesensium filius, Glasconiensis abbas, Vintoniensis episcopus creatus, qui singulari bonitate & modestia præditus, semper Anglis acceptissimus fuit.

Interea cognita morte Gulielmi ducis filij regis, cœperūt in Normania, autore Roberto comite Melani, noui motus fieri. Quod vbi ad Henricū delatū est, statim in Normaniam profectus, castrum quoddam ipsius comitis Roberti obsedit, & cepit. Non quieuit Robertus interim acceptæ iniuriæ memor, sed quæsitis vndiq; auxiliis, vnà cum Almerico Montifortis comite, Normaniam hostiliter ingressus est, omnia ferro & igne devastās. Hoc vt primū Gulielmus Heluinus homo Normanus copiarum regis præfectus cognouit, obviàm ilicò factus hostibus insidias tetendit, in quas Robertum, qui per iram & cupiditatē omnia agebat, simul cum Almerico incautè delapsum, post longum certamen cepit, regíq; captiuum tradidit. Moratus est magnam partem anni Henricus in Normania, quo tempore Henrico Imperatore ex humanis rebus adempto, Mathildis filia quæ nullos ex eo viro genuerat liberos, ad eū venit, quam anno qui secutus est, compositis Normaniæ rebus, in Angliam rediēs, secum duxit. Mathildis postea ex eo Cæsaris toro, vt sunt mulieres honoris appetentiores, Augusta dicta est. Sunt, qui tradant eam à viro adhuc viuo, ad patrem confugisse, atq; Gaufredo, vti infrà dicetur, nupsisse, in familiam Andegauensium comitum. Per idem temporis, Carolus comes Flandriæ qui Balduino successerat, cùm Brugis in templo diui Donati sacris interesset, per proditionem à suis occiditur: cui cùm nulli essent liberi, Crassus rex qui infesto in Henricum erat animo, in illius locum Gulielmum Roberti ducis Normaniæ filium substituit, quòd etiam paterno genere à Balduino Pio comite originem duceret: nam Mathildis comitis filia primo Gulielmo, vti suprà docuimus, matrimonio iuncta fuerat, qui Robertum huius Gulielmi patrem ex ea suscepit. Item Crassus omnes Caroli percussores diuersis supplicijs affecit. At Henricus vbi cognouit Gulielmum nepotem esse factum Flandriæ comitem, illud iniquo animo tulit, cùm prę sertim iuuenis ferox palàm comminaretur se patris iniurias esse vlturū: attamen præ bello, quod sibi cum Franco futurū prospiciebat, facilè nepotis iram negligebat: quare quamprimùm conuocato Londinū tam antistitum q̄ principū suorum concilio, post multa, de nouo bello, ac militum supplemento, de statu totius regni deliberatum est, nouissimè de cōsilij sententia, Mathildem Augustam filiam eiúsq; filios, si quos deinceps crearet, hæredes sibi instituit. Quod factū iureiurando ab vniuersis generatim comprobatum est. Adfuit in concilio Dauid Scotorū rex, qui paulo antè Alexandro fratre sine liberis mortuo, ob suas egregias virtutes, Henrico annuente, rex factus fuerat. Interfuit & Stephanus comes Bononiensis, filius Stephani Blesensium comitis, & regis Henrici ex Adela sorore nepos. Ii quoque ambo conceptis verbis in verba Mathildis iurarunt. Post hæc, cùm Henricus nullam spem procreandorum filiorum ex se haberet, ad propagandum genus Mathildem filiam Gaufredo cognomento Plantagenetæ, filio

lio Fulconis Andegauorum, Turonum, & Cenomanorum comiti locauit.

Interim Gulielmus Flandriæ comes, vt nouus princeps miniméque diues, grandem ſuis populis pecuniam quotidiè imperabat, atq; à publicanis nondum debitam exigebat, ab amicis mutuabatur, & denique vndecunq; ſedulò quærebat: quippe cui certum erat, Normaniam armis recuperare, vel patrem ipſum captiuũ liberare cuſtodia, in qua à fratre Henrico rege tenebatur. Ob has pecuniarũ exactiones, bene multi Flandrorũ taciti indignabantur; ſic, vt pars nobilium clàm cœperit ad Theodoricũ Alſatiæ comitem Roberti comitis ex filia nepotem, pars verò ad Arnoldũ Caroli paulo antè interfecti comitis ſororis filiũ confugere, illiſq; narrare & oſtendere, quanta in vaſtitate res Flandrica eſſet, & quiſq; pro ſe hortari, multáq; polliceri, ſi modò libêret debitum principatum à Normano repetere, quem iniuſtè poſsideret. Hæc atq; alia huiuſmodi ita vtrunq; mouerunt, vt ambo ſummo ſtudio præparārẽt, quę futuro tumultui vſui forent. Sed Theodoricus vt genere propinquior, ita prior rem aggreditur, & primo acceſſu Brugas, Hypras, atq; Gandauũ oppida occupat, vltrò dedẽtibus ſeſe oppidanis. Perculit ea res vti inopinata mirum in modum Gulielmi animum, attamẽ maturè occurrẽdum ratus, ſumptis repentè armis, eò contendit, oppidanóſq; blandè appellando ad officium revocare nititur: quod quia non procedebat, ſtatim per literas à Craſſo auxilium petit, atq; impetrat. Inter hæc Arnoldus adfuit, & Flandriam tanquam prædę expoſitam ingreſſus, Fanum Odomari oppidum munitiſsimum cepit: verùm ſubito Francorum advẽtu, qui Gulielmo comiti auxilio ibant, territus, incolumitate pacta, perinde ac victus domum abiit. Hæc confeſtim atq; Henrico regi qui nepoti infenſus erat, per nuntios nota facta ſunt, in Normaniam trãſgreſſus Franciam invaſit, cæde & luctu omnia complens, neq; inde pedẽ priùs retulit, q̃ Craſſus copias ſuas ex Flandria revocare ſit coactus, ne ſuis deeſſet, dũ alienos iuuare ſtudebat. At Gulielmus etſi auxilio deſtitutus, nihilò ſegnius cum Theodorico manum conſerit, ac poſt longum certamen fugat, & fugientem vſq; ad Aluſtum oppidum perſequitur. Hic oppidani accepto mœnibus Theodorico, ſe acriter defendunt. Cõtrà Normanus victor nihil ſibi amplius inexpugnabile ratus, magna vi oppidum oppugnat. Sed (vide hominem nil equidẽ aliud eſſe, niſi bullam, vt in veteri proverbio eſt) dum tantus multúſque eſt circa expugnationem loci Gulielmus, ecce ſubitò ex murò percuſſus telo, in terram mortuus cadit. Creditum eſt vulgò potiſsimam Gulielmi interitus cauſam fuiſſe, Henrici regis felicitatem, quæ frangi non poterat. Tum Theodoricus qui iamiam victus erat, mutata per hunc modum ſubitò fortuna, Flandria potitus eſt. Rebus in Gallia ſic expeditis, rex Henricus primo quoq; tempore in Angliam revertitur.

His temporibus Honorius ſecundus Romanus pontifex, miſit in Angliã Cardinalem quendã (nomen viri nullo certè eius damno, minimè editũ eſt) legatum ad cognoſcendum ſacerdotalis ordinis ſtatum. Is celebrem antiſtitum conventum Londini egit, in quo inter cætera ſeuerè corrigẽda, de vita & moribus ſacerdotum ſummo omnium ſtudio cœptum eſt agitari, de eáque re legatus acerrimè cõcionatus, duriter invectus eſt in ſacerdotes, qui in aliqua libidinis infamia eſſent. Quod cùm nõnullos tangeret, & illi iam antea odorati eſſent Cardinalem hominem eſſe impurum, ac ſemicæcum, qui ſecundum il-

lud verbum euangelicũ, Festucam in alterius oculo videret, in suo trabem nõ animadverteret, putarunt nihil minus esse ferendum, q̃ rationem ab aliis vitæ reposcere eum, qui suæ non posset reddere. Itaq; cœperunt eum ita obseruare, vt breui pòst in peccato deprehenderint. Quo ille probro affectus, aliáve de causa revocatus Romam abiit. At episcopi qui cõvenerant, post discessum legati nihilominus cõcilium cõtinuarunt: in quo postquam multa sanctè decreuerant, vnumquenq; sacerdotem rationem vitæ reddere coëgerunt: ex quibus cùm aliqui inventi essent, qui aliàs moniti adhuc minùs castam vitam degerent, statutum est, vt illi omnibus modis pœnas luerent meritas. Quo audito, rex ratus posse se inde pinguem facere prædam, cœpit iustitiæ seruandæ specie, perinde quasi ad suum cõmodum nihil respiceret, cũ episcopis agere, vt darent sibi potestatem pœnæ illis constituendæ: id quod antistites facilè cõcesserunt, arbitrantes regem & mitè cum eis acturum, & ita vsu venturum, vt sacerdotes posthac metu regiæ castigationis, continentiùs viuerent. Rex igitur suscepto negotio, singillatim cunctos criminis convictos, bene magna pecuniæ summa mulctauit, nulla habita cura, vt cõcubinas ablegarent. Quapropter episcopos principes gregis Christi pastores cognoscentes se temerè oues suas lupo commisisse, valde huiuscemodi facti puduit, pœnituitq;.

A. S. H. 1131. Aderat iam annus salutis humanæ MCXXXI, cùm Henricus in Normaniã transmisit, vbi crebris visionibus per quietẽ agitatus est: nam modò visus est videre multitudinem agrestiũ cum instrumentis rusticanis, modò militum cum armis, ac demum antistitum cum baculis, in se ruentiũ, vnde mox expergefactus arreptis armis, amenti similis clamitare solitus erat: cui cùm de ea re maturè consuleret, responsum est, vt pœnitendo, largiendo, abstinendo, commissa dum liceret, sedulò dilueret. Quare ille initium quoddam alterius vitæ ordiri cœpit. Ferũt eodem tempore Mathildem à viro suo Gaufredo reiectã, ad Henricum patrem venisse. Causam disidij, quod sciam, nullus est qui prodat, quæ haud dubiè parui fuit momenti, cùm aliquãto pòst vir eam vltrò receperit. Idem quoq; temporis, Honorio secundo demortuo, Innocentius secundus Romanus põtifex renuntiat, qui continuò post initum pontificatũ, Rogerio bellũ facit. Fuit is Rogerij Siciliæ comitis filius, q̃ à Gulielmo Apuliæ duce, in quo omnis Guiscardi defecit progenies, hæres factus, sibi Apuliã repetebat. Posuerat Rogerius castra ad Fanum Germani, quem pontifex primo impetu loco depulit, tantũ valuit Romani exercitus robur. oppido inde dedito, Gallutium obsedit. Venit eò Gulielmus Calabriæ dux, qui patri auxiliũ tulit, vnd̃q; prospero prælio non solũ patrẽ periculo exemit, sed pontificẽ, & cũ eo aliquot cardinales cepit. Is casus satis vtiq; docuit, non licere sacerdotibus esse belligeratores. Atqui dux pontificem & cardinales habitos summo in honore missos fecit. Quam ob rem deinceps quod voluit, viciſsim à pontifice obtinuit, præter regni ius integrum, quod maximis præmiis & pollicitationibus impetrare contendebat. At interim vt Romano pontifici plus exhibeatur negotij, Petrus quoq; dicitur pontifex, Petri Leonis filius, homo Romanus, natus clara illustriq; familia, qui Anacletum se nominat. Quod prodigio præscitũ ferunt: nam per id tempus, in Gallia innumeræ aues aperto cœlo dimicãtes, exanimes ad terram defluxerunt. Is templorum thesauros spoliat, & in iis aureũ Christi simulacrũ ex cruce pendentis, & coronas ex eadem materia

teria ex templo apoſtolorũ principis aufert, vnde ingenti conflata pecunia ſacrilega largitione ſtudiũ populi ſibi cõparat. Mutato per hæc ciuitatis ſtatu, cùm omnia ad vim & arma ſpectarent, Innocentius nuper Romam reverſus, nam eo abſente, eſt illud incendiũ in vrbe factũ, furioſo homini neceſſariò cedendũ ratus, Piſas primò, inde Genuam, poſtremò in Galliam tranſiit. Anacletus interea ad ſtudiũ principũ habendũ intẽtus, vt ſupra domeſticas opes, Rogeriũ quoq; in ſuas partes traheret, eum vtriuſq; Siciliæ, quod ab Innocentio fuerat denegatũ, regem creat. Innocentius conventu ad Claromontem facto, quo Anacletũ & eius factionis ſocios damnauit, Aurelianum quod olim Genebum eſt dictũ, iuit. Hic Ludouicũ Craſſum, ſi modò vera eſt apud Francos putata temporũ ratio, non Philippum, provt Platina & cæteri ſcriptores ſentiunt, vidit, benignéq; ab eo acceptus, Carnutes inde petiit. Factus eſt illi obviã in itinere rex Henricus, atq; vt vero pontifici omnẽ operã, opes, ſtudiũ vltrò pollicitus eſt, ad iniurias inimicorum propulſandas. Egit pontifex regi gratias, pro tam ſingulari erga ſe benevolentia: verùm quia ſanctiſsimũ paſtorem maior cura dominici gregis cõſeruandi, cẽq; rerum domeſticarũ tenebat, eum duntaxat magno ſtudio hortatus eſt, vt in Saracenos bellum compararet, qui Chriſtianorũ fines crudeliter vexarent. Innocentius nõ ita multo pòſt in Italiam profectus, iuuante Lothario Germanorum rege, qui cum ingenti exercitu ei ſubſidio venerat, Romam devictis inimicis ſe tuto recepit.

Secundùm hæc, Henricus rex in Angliam rediens, ſubitò oborta adverſa tempeſtate, penè ſubmerſus eſt: qui id cõmiſſorum cauſa accidiſſe ratus, multa vota fecit, atq; deinde ad cœnobiũ diui Edmundi profectus, ibi piè orauit. Inde reverſus multò meliùs in omnes animatus, tributa minuit, ac iuſtitiam erga infimos diligentiùs ſeruauit. Item reddendam curauit Mathildem filiam viro ſuo, quæ non multo pòſt grauida Henricum filium enixa eſt, qui poſtea regnum Angliæ obtinuit: nam ipſe cùm liberis careret, habito ſuorum principum concilio, eum puerum vnà cum Mathilde matre, hæredem rurſum fecit, cunctis generatim in vtriuſq; verba iurantibus. Poſt hæc curauit, vt Carlioli noua ſedes epiſcopalis poneretur, in qua Arnulphus antea præfectus diui Buthulphi, primus epiſcopus creatus ſedit. Prodigia varia eo anno, qui fuit trigeſimuſquartus, cùm regnare cœpit Hẽricus, & ſalutis humanæ M C X X X V, viſa dicuntur, quæ principis mortem, quæ paulo pòſt conſecuta eſt, portendiſſe vulgò creditum eſt: nempe terra tam horridè mota eſt, vt ædificia paſsim corruerint: defectus ſolis & lunæ, quem Græci eclipſim nominant, præter modum factus eſt: ignis in pleriſque locis per rimas terræ aliquot dies ſpirans, neque aqua, neque alia materia extingui poterat. Henricus poſtremò in Normaniã, vt quotannis, aut tertio quoq; anno facere cõſueuerat, proficiſcit, vbi toto eo anno animi cauſa, regionẽ omnẽ peragrauit, ſuos paſsim aut muneribus donando, aut mira benevolentia cõplectendo, amicéq; appellando, quippe qui iam conſecutus ea fermè omnia, quæ ei in optatis fuerãt, ſibi de omnibus bene merendũ exiſtimabat: ſed nihil animũ lætum maiore affecit lætitia, cẽq; q Mathildis filia, alios duos filios Gaufredũ & Gulielmũ peperiſſet, vnde ſibi hæredes minimè defuturos iam certò ſciebat, licet ij filij ex paterno genere, alterius eſſent familiæ. Dum ita ſe gerebat Henricus, cœpit ſenſim morbo tentari, nec cauſa ſatis apparebat, quamobrẽ langueret: quare relaxãdi animi gra-

A. S. H. 1135.

tia, venatū iuit, atq; eo receſſu paululū leuatus grauedine, & domum reverſus, muræna, etſi medico vetante, veſci voluit, q̄ eius cibi quamvis ei maximè noxij, auidiſsimus eſſet: itaq; vitio ipſius piſcis læſo ſtomacho, in febrem incidit, qua breui tempore abſumptus occidit, Cal. Decembris, ſeu, vti quibuſdā placet, III Nonas eiuſdē menſis, annū agens ætatis ſeptimū et ſexageſimum, qui fuit trigeſimuſquintus, & amplius tribus menſibus, diebuſque vndecim, cùm regnare cœperat. Corpus deportat̄ in Angliā, ad Redyngium oppidum, magnaq; funerali pompa ſepulturæ dat̄, in cœnobio monachorū ordinis diui Benedicti, q̄d ipſe iampridē ædificarat, opulētiſsimiſq; prædiis locupletarat. Genuit ex priore vxore Gulielmū, q̄ in mari interiit, & Mathildē, quā vnà cum filiis hæredem teſtamento fecit. Ex concubina filiā nomine Mariā, & Ricardū, qui eo quoq; naufragio interierunt: ex altera concubina Robertum, quē fecerat comitē Gloceſtriæ. Corpore fuit robuſto, craſſóq;, atq; ſtatura penè iuſta, crine nigro, & circa frontē raro, oculis amplis & validis, facie honeſta, atq; intuentibus iucunda, vultu hilari ſuapte natura, ſed præſertim cū in iocis eſſet. Virtutibus animi tribus in primis floruit, prudētia, fortitudine, & gratia fandi: hæc illi ſtudium populi auxit, cæterq; duæ in rebus atq; bellis gerendis gloriā & decus attulerūt. Verū ſunt, qui ſcribant, has tantas Henrici virtutes totidem vitiis quibus irretitus eſſet, viciſsim comitatas: nonnihil enim earū candorē ſuffecit auaritia, crudelitas, & libido: nam pecuniæ ſtudio inſeruiens, aſſiduis tributis ſuos populos oppreſsit. Habitus eſt crudelis, præſertim propter Robertū germanum fratrē, quem in carcere finem vitæ facere coëgit. Itē nonnullis fœminis ſtuprum intuliſſe traditur. Veruntamen non iis vitiis ita ſe dedit Henricus, quin virtute bene longè præſtaret, quandoquidē fuit omnino vir animo magno, amicitiæ potius q̄ odij memor, facetus, mira naturæ gratia præditus, in bello gerendo imperator ſtrenuus, atq; felix. Tulit initio ſui principatus aliquot leges, quas nec ipſe, nec reges qui ſecuti ſunt, bene ſeruarunt. Eius opera ſunt cœnobia aliquot, tum in Normania, tum in Anglia, & præſertim illud vnū Redyngienſe, & villa opere magnifica, procul Oxonio, circiter ſeptem millia paſſuū, ad Vodeſtocū pagum, vbi loci condidit viuarium muro circūſeptum, quo viuæ feræ tenerent̄. Hæc vulgus Parcos appellat, in quibus damæ & cerui in primis clauſi ſeruātur, quæ propriè apud Anglos, roboraria, ſicvti antiqui dixerunt, nominari poſſunt, q̄ eiuſmodi loca roboreis ſudibus ferè vbiq; circundent̄. Atq; hæc vita, factaq; ſunt Henrici Normanorū regū vltimi, quippe in quo omnis Gulielmi nothi virilis ſexus legitima proſapia defecit, quaſi q̄ ſecundū illud vetus Sapientiæ verbū, Adulterinæ plantæ non dabunt radices altas. Regnatū eſt in Anglia ab adventu Normanorum, ad initiū principatus Stephani, qui ſucceſsit Henrico, annos nouē & ſexaginta, ac menſes tres. Ita breue fuit eius gentis apud Anglos imperiū, ob virilis ſobolis inopiā, quod ad Francos, ſeu Gallos homines poſtea pervenit. Sed reliqua explicemus. Vixerunt cum Henrico viri bonarum artiū ſtudiis eruditi, Anſelmus, de quo ſuprà abvndè memoratū eſt: Rodulphus, qui Anſelmum ſecutus eſt: Thruſtinus Eboracēſis antiſtes, qui in Stephani tempora incidit, & ſcientia rei militaris ac fama illuſtres Vuarinus Salopiæ, Theobaldus Campanorū comites, Heluinus dux copiarū egregius, & poſtremò Fulco Andegauiæ comes homo pariter probus, atq; maximè ſapiens.

Poly-

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIÆ LIBER DVODECIMVS.

POST mortem Henrici, Stephanus homo Francus, siue Gallus, eius nepos ex sorore Adela, Stephani comitis Blesensis filius, qui paucis antè annis, mortuo Eustachio socero, Bononiensem comitatum dotis nomine assecutus erat, partim Theobaldi fratris Blesensium comitis potentia fultus, partim alterius fratris Henrici Vintoniensis episcopi & Glasconiensis abbatis opibus fretus, regnũ occupat, licet ipse cum aliis heroibus in verba Mathildis Augustæ ac filiorũ qui ex ea nascerentur, iampridem iurasset. Quapropter perturbatis vehemẽter ferè omnium animis, alĩ facinus perhorrescebant, detestabantúrq; alĩ admodum pauci periurĩ immemores audacius quàm honestius probabant, atque eius partes sequebantur. Stephanus vir solertis ingenĩ, & militaris artis peritissimus, vbi vidit diuersum esse aduersus se populi studium, confestim eius animum explere muneribus, grandia polliceri, leges longè meliores se laturum, ac omnibus æquè pro virili parte plena manu gratum facturum, promittere cœpit, vsus ad hæc patrocinio Henrici fratris sui Vintoniensis episcopi, qui rebus omnibus ornatus, cunctis gratissimus erat. Quo factum est, vt vltra quàm credere par sit, sibi multorum principum ac reliqui populi benevolentiam conciliauerit. Ex quo mox ad VIII Cal. Ianuarĩ, anno salutis humanæ MCXXXVI, ad Vuestmonasterium in amicorum principum consessu, rex creatur, atque à Gulielmo Cantuariensi archiepiscopo more maiorum consecratur. Tum demum propè omnes eum regem vna mente consalutantes appellarunt, adeò vt voces in vulgus passim iactatæ sint, Nimis turpe est fœminæ parére. In Mathildem enim id dictum erat, cui quidã qui rectiùs sentiebant, administrationem regni eatenus dandam putabant, quoad Henricus eius filius esset maturus imperio. Stephanus autem ex sententia summum consecutus imperium, Oxonium proficiscitur, atq; ibi principum cõventum facit, quo in cõventu, inter cætera, vt suorum animos sibi devinciret, illud tributi genus quod alĩ reges per singula iugera terræ, sæpe exigere à populo solebãt, prorsus sustulit, atq; promisit se curaturum, vt deinceps episcopatus & aliæ præfecturæ sacerdotales ne puncto qdem tẽporis vacarẽt, nec recepturũ alienas syluas, licet priuati homines in illis venati fuissent. Sanè gen⁹ eiusmodi aucupĩ ab Henrico excogitatũ fuit, vt illi agrorũ possessione regi cederẽt, qui in iis eius damas ceruósve cepissent, adeò venatio id temporis quæstuosa fuerat. Item statuit, vt vnicuiq; liceret castellum, vel arcẽ quo vellet loco, condere, & hoc ob id præsertim concesit, q; sperabat ea munimenta sibi aliquãdo præsidio fore, quippe qui pertimescebat adventũ Mathildis in Angliam, cui optimè sciebat præstò fore, qui opẽ ferrẽt. Ita in Stephani imperio nihil erat acerbũ, nihil crudele, sed omnia plena mãsuetudinis, humanitatis, clementiæ. Interim dum ista gerebantur, nõnulli nobiles Angli à præsente Reipub. statu abhorrentes, in Scotiam ad Dauid regẽ iuerunt, narrarúntq;, quantum in sese scelus cõcepissent optimates Angli, qui omnis iusiurandi olim Mathildi Augustę ac eius filiis dati, rupta religione, Stephanũ fecissent regẽ, atq; ideo eum hortabantur, rogabant, & etiam orabãt, vt armis hanc iniuriã vindicaret,

A. S. H. 1136.

simulq; Mathildi regnum restitueret, qd tam Deo, quàm hominibus gratissimum foret. Mouit ea res ita Dauid animum, vt nihil segnius quàm fide optimi regis dignum erat, cum valido exercitu in Angliã invaserit, ac primo impetu Cumbriã comitatum, in quo est vrbs Carliolum, ac deinde Nouumcastrũ, loca vtrinque ad fines Angliæ sita, & maximè opportuna, ceperit. Quod vbi Stephanus cognouit, ad vlciscendum ardens, Armis, si Diis placet, inquit, recuperabimus, qd insidiis ab hoste raptum est. Itaq; confestim iam satis omnibus instructis comparatúsq; copiis, ad hostẽ pergit, cuius vt priùs cognoscat vires, cq; periculo vltimo tentet, haud longè à Carliolo, vesperi castra ponit, manè prælium initurus. Scotus tametsi ferox & auidi ingenij ad pugnam, tamen vbi procul signa Anglica vidit, haud omnino grauatè amicos vtrinq; de pace coagmentanda agentes audiuit, qui ad regem Stephanum profectus, in eius amicitiam venit, ac reddito Nouocastro, eius permissu Cumbriam retinuit. Fecerat id Stephanus, vt Scotum sibi fideliorem redderet, in qua tamen re eum spes frustrata est. Nam cùm aliquanto pòst ab eo iusiurandum exigeret, tantum abfuit, vt ille obtemperauerit, vt etiam palàm dixerit se illud Mathildi priùs dedisse: attamen vt morem gereret regi, iussit Henricum filium id facere, propter quod Stephanus iuuenem Huntyngtona comitatu donauit. Atq; tunc primùm Scotus per hunc modum, Cumbriam & Huntyngtonam comitatus sibi acquisiuit, in eorúmq; possessionẽ venit, quemadmodum cuncti Anglici testantur annales. Hoc negotio celeriter confecto, rex Londinum reversus, multa animi hilaritate, ac rerum omnium apparatu splendidissimo natalẽ diem Christi colit, qui vt tempus poscebat, dum in voluptate erat, ecce tibi, subitò fama per omnẽ Angliam pervasit, eum esse mortuum. Ea res quãquã vana & nullius in præsentia momenti, multorum tamẽ malorum postea causa fuit: nã latiùs dissipato hoc rumore, magna per inimicos populi seditio excitata est. Nonnihil etiam amicorum animi alienati sunt, & in primis Normanorum, qui iam palàm periuriis & proditionibus fœdati, omnia sibi facinora audacter faciẽda rati, alij alia loca occupãt. Hugo enim Bigotus vir strenuus Orientaliũ Anglorũ comes Nordouicũ, Balduinus Reduersus Oxonium, seu Cestriã, Robertus Quisquerius arces nonnullas. Quę vbi Stephanus cognouit, quãvis repentina fortuna permotus, nihil tamẽ territus, Viuimus, ait, idq; diu inimicis non latebit: qui insidiarũ tantũmodò metuens, omni celeritate & studio incitatus, in aduersarios contendit, quorum conatus quancq; statim compressit, loca tamen amissa, non paruo negotio recepit. Qua re cõtentus, vti victoria nescisset: nam cùm ipsos aduersarios persecutus nõ fuisset, illi postea animosiores effecti, vt infrà dicetur, plura in eum sunt machinati.

Quieuit aliquantisper Stephanus, & dũ domesticis rebus vacabat, persentiẽs bene multos in dies singulos in se malè affectos animo fieri, cœpit sensim ea populo adimere, quæ initio principatus vltrò concessisset, ac simul negare quæ promisisset, secundum illud adagiũ: Quod dedi, datum nollẽ, quod reliquum est, non dabo. qd causa fuit, quamobrẽ magnã sibi apud omnes cõflarit inuidiã, cùm interim maiores in Normania motus fieri cœpissent, Gaufredo Andegauensi comite omnia turbante. Sed antequã in Angliã ista nuntiarent, rex exercitũ duxit in Balduinũ, qui paulo antè eiectus ab Oxonio, seu Cestria, ægrè se in insulã Vectẽ proripuerat, atq; ibi nouas insidias moliri nõ cessabat.

Itaq;

Itaq; in insulam delatus, eam primo impetu cepit, Balduino in exilium extra regnũ acto. Re felicissimè gesta, & fama iam passim divulgante nouos tumultus qui in Normania fiebãt, sumptis quamprimũ armis, eò traiecit: cui statim obviàm fuit Theobaldus frater, cum valida armatorum manu. Hîc habito de invadendo hoste, quem bidui abesse intelligebat, cõsilio, suum equitatum tripertitò diuisum præmittit, vt si vspiam facultas detur, prælientur ilicò. Equites vix vnius diei viam progressi, Gaufredum venientem offendunt, leui prę-
sidio munitum, subitóq; adorti profligant, magna passim cæde effecta. Qua re percommodè confecta, Stephanus iunxit amicitiam cum Ludouico septimo rege Galliæ, cui ex more iussit Eustachium filium nuper Normaniæ ducem creatum, iusiurandum dare. Per hunc modum confirmatis rebus in Normania, rex in Angliã revertit, qui vix in terram descenderat, cùm factus est certior de nouo belli in Scotia apparatu. Scoti enim specie seruãdæ fidei Mathildi, quotidie nouos motus in Anglos faciebant. Quare Stephanus optimũ factu ratus, si continuo tumultui rem aliam non præverteret, Bedfordiam, q̃d oppidum ad fines Huntyngtonæ comitatus, quem paulò antè Henrico filio regis Dauid dono dederat, pertinet, & id tẽporis à Scoto tenebaẽ, copias duxit, atq; oppidũ circunsedit, sæpe vi, sępe muneribus, ad deditionẽ nequicquã solicitando oppidanos: & ne puncto q̃dem temporis spatium hostibus daretur, sese reficiendi à laboribus, ipso etiam die natali Christi oppugnationem respirare nõ permisit: ita iã oppidum trigesimum diẽ oppugnabat, cùm illud vi paulo pòst ceperit. Quod vbi Dauid rex ex literis suorum cognouit, qui iã in armis erat, maximè cõcitatus sine mora, in agrum Northumbricum exercitum traducit, datáq; potestate militibus prædandi, nullo habito ætatis aut sexus discrimine, ita in omnes invadit, vt etiã mulieribus grauidis minimè parcendũ putet, simul pecora rapit, ędificia incẽdit, vicos & q̃quid hominũ vel iumẽtorũ vsui erat, igne ac ferro devastat. Interea Stephanus de advẽtu hostiũ edoctus, maximis itineribus ꝓfectus suis auxilio fuit, qui ea itineris celeritate tantum terroris Scotis intulit, vt sese intra suos fines cõfestim receperint. Sed dũ externã vim ꝓpulsat, domestica petit, iã manifestè Deo periurij pœnas ab eo expetẽte, vtpote qui cõtra ius fáſq; in regnũ sibi minimè debitũ invasisset, ac ita acceptum nõ retulisset Hẽrico regi, q̃ per eum honore pariter atq; opibus auctus antea fuisset: nã Robertus Gloceſtriæ comes, de quo libro ꝓximo meminimus, vt par erat, nõ aberat à cõsiliis sororis Mathildis, qui dies noctésque tacitè obseruabat, q̃d res, quid casus, q̃d tempus ferret, studebátq; quomodo apud principes vocaret Stephanum in inuidiã, quò illorum beneficio, regnum Mathildi, & Henrico eius filio, tandẽ aliquãdo restitueret, corã exponens acerbum esse, ab aliquo circumveniri, at acerbius, à ꝓpinquo: calamitosum esse, bonis priuari, at calamitosius, regno fraudari: indignum esse ab alieno superari, at indignius, ab eo quẽ auxisses beneficiis multis. Ita eiusmodi vocibus amicorum animi cõcitati sunt, vt dum rex Scotico bello tenebaẽ, eo autore, multi ex nobilibus, quos memoria beneficiorum quæ ab Henrico acceperãt, simul stimulabat, cupidè cõiurauerint, primúmq; capto Bristollio nobilissimo oppido, alĳ alia deinde loca natura et opere munitissima occidẽtis plagę repẽtè occuparint. Hæc statim vt Stephano nũtiata sunt, valde eius animũ solicitũ habuere. decreuerat eñ Scotũ priꝰ subigere, q̃ illinc copias reduceret,

vt ne toties à finitimo hoste divexaretur: contrà domesticæ pesti occurrendum quamprimùm existimabat, ne si moram faceret, frustra deinde adversus coniuratos potentiores effectos arma moueret: itaq; præsenti negotio domesticum bellum quod instabat, antevertendum sibi esse ratus, in Angliam properè redit, magnóq; animo adversarios prosequitur, aliquot locis primo adventu recuperatis: qui tamen optimè gnarus Scotos nõ esse quieturos, rediẽs adit Thrustinum Eboracensem antistitem, eiúsq; fidei patriam commendat: maiorem in modum rogitans, vt si quid ab inimicis innouetur, velit suis præsidio esse: id quod ille se facturum vltrò promittit.

Erat per hoc Stephanus parumper metu liberatus, atq; eodẽ animi robore ea passim loca obsidebat, quæ per insidias amissa essent: sed adversarij perterriti nequaquam resistere ausi, alij aliò turpiter fugiebant, quos regius equitatus quacunq; per viarum difficultates licebat, insecutus, à tergo cædebat. Ita iam res bene gesta erat, & loca propè omnia recepta, cùm Scotus audiẽs Anglum domestico tumultu teneri, infestis armis in Angliam cõtendit, dimissósque quaquaversum equites, omnẽ agrum devastare iussit. Interim venit ei in mentẽ Eboracum oppugnare, & ibi, si vrbe potiretur, belli perpetui adversus Stephanum sedẽ locare. Quocirca revocatis à præda equitibus, instructo agmine Eboracum versus ꝓficiscitur, atq; nõ lõgè castra ponit. Thrustinus interea, in quem maximè omnium absente rege, incumbebat tuẽdæ regionis officium, cõsilio hostium cognito, nobiles Anglos ad arma capessenda, pro patria seruanda, quanto maximo potest studio accẽdit, identidem cõmemorans villas exvri, agros vastari, pecus abduci, castella & oppida dirui, & demum ciues aut interfici, aut in catenis teneri impunè à Scotis, & illos peiora inde molituros, nisi armis vim arceant. Mouit ita antistitis adhortatio principum animos, vt confestim Gulielmo Albermario, altero Gulielmo Nothyngamio, Gualtero & Gilberto ex Lasciorum familia viris fortissimis electis ducibus, cuncti qui per ætatem arma ferre poterant, vltrò se ac suam salutem in discrimen pro defendenda patria offerentes, nomina dederint, atq; ita in apertum campum exiuerint proxime hostem. Hîc quãquam nullus in exercitu erat intactus cupiditate pugnæ, summi enim infimiq; homines æquè intenti erãt ad prælium faciundum, Rodulphus tamẽ episcopus Dunelmensis missus ad exercitum hortãdi gratia, à Thrustino tunc adversa valetudine laborãte, sic cõcionatus esse fertur: Tametsi nobilissimi Angli atq; Normani video vos satis animorũ habere, ad hostes repellẽdos, tamẽ ne eam vim cùm resistẽdum fuerit, aliquo casu remittatis, ego vicem patriæ dolens, cuius vos incõmodis mederi cupio, pauca verba faciam, nõ ꝙ horter, vt cuiquam iniuriã faciatis, sed atq; adeò, vt vobis faciẽtes depellatis. Igit̃ scitote vos cum eo hoste esse pugnaturos, quẽ sæpius vicistis, quẽ sæpius periurij maculis notatũ pœnis affecistis, quẽ denicq; ritu latronis truculentissimè in omne genus nostrũ furẽtem, tẽpla spoliantẽ, bona nostra rapientẽ, sese fugę mandare nuper coëgistis. In hũc igitur pro tot criminibus puniendũ vos immittite, fortíq; animo eũ finibus prohibete: nã, vt video, victoriã in manu tenetis: certè iuuabit Deus, qui diutius huiusce populi peccata tolerare nõ potest. Quapropter qui perdiderit animã suam in hoc tam iusto bello, haud dubiè, sicvt Seruator noster docet, inveniet eam. Inter hæc, appropinquabat hostiũ agmen, & iam aliquot equitũ turmæ

præmissæ

præmissæ erant, quæ locum pugnæ superiorem caperent. Quod vbi Anglus conspexit, non expectat dum ab hostibus priùs lacessitus, priùs clamor incipiat, sed bellicum repentè canit, Scotúmq; nihil etiam pugnam extrahentem aggreditur. Initur prælium missilibus, dein cominus pedites manũ cõserunt: pugnatur vtrinq; acriter, cùm Henricus Dauid filius qui alterum cornu in acie Scotica habebat, cum parte equitatus, in primam aciem hostium irrumpit, turbátq; eam primo impetu: sed illa statim in vnum conferta hostẽ intrare prohibet, factáq; ala, Scotos equites intercludit, atq; passim fossis equis interficit, & qui resistere conãtur, in viam se dare cogit. Quod vbi reliqui viderunt, cõsternati animo fuga salutem quęrunt. Defertur huius fugæ rumor ad alterum cornu, vbi rex Dauid acriter hostem vrgebat, incutitq; tantum timoris aliis, vt passim fugere incipiant. Nititur hinc rex suos in pugnã revocare, instat illinc Anglus infestis cuspidibus cædem longè ingentissimam faciens: ex quo Dauid coactus est suos sequi fugientes. At Henricus eius filius Huntyngtonę comes nihil fuga patris aut suorum motus, vt gloriæ appetentior extremam fortunam magna animi vi tentat. Itaq; iuuenis equo provectus suis iam effusè cedentibus, Quò pergis, inquit, miles? & hîc arma & vires invenies, nec viuo duce tuo, cui operam dare debes, nisi victor abibis. proinde elige, cum hoste pugnare, an turpiter supplicio affici malis. Hęc dicente duce, Scotus in pugnam redit, redintegratoq; prælio, magnam stragem edit: sed pauci vrgente à fronte Anglico pedite, & à tergo equite, circumventi in medio, aut cædunt, aut capiuntur. Henricus vbi rem inclinatam vidit, fortunam adversam incusans se in fugam itidem dedit. Dicam de numero interfectorum, q̃d scriptũ reperio, etsi non facile est fidem habere, cùm vtrinq; fortiter sit dimicatum. Occisorum itaq; numerus fuit amplius decẽ millia, extra captiuos, & qui vulnerati diuersis in locis, procul ab eo loco vbi est pugnatum, interierũt. Ex Anglis, solum Gilbertum vnum ex ducibus ferunt eo prælio cecidisse, cum paucis equitibus, & modica peditũ manu. Stephanus certior factus de victoria adepta, immortaliter gauisus est, atq; magnis laudibus cùm suos Anglos & Normanos, tum Thrustinum ad cœlum extulit. Ipse etiã eadẽ fortuna suos aduersarios partim domuit, partim in Galliam fugere compulit. In iis fuit Robertus comes Gloceſtrię, qui ad sororem Mathildem se recipere coactus est. Rex his rebus præclarissimè gestis, cùm intelligeret Scotorum vires, post acceptã tam insignem cladem, ita debilitatas esse, vt facilè subigi possent, eodem anno qui fuit tertius cùm regnare cœpit, traducto exercitu in Scotiã, primùm pvastat agrum: deinde cum egressis ad tuendos fines dum depugnare parat, Dauid qui se lõgè viribus imparem sentiebat, legatos de pace mittit, quã tandem dato obside Henrico filio, impetrat. Re Scotica per hunc modum cõposita, Stephanus lætus Henricum secum ducens, cùm in Angliam reverteretur, iter flexit in Vualliam, vbi Ludlollium oppidum totius regionis princeps, ab adversariis occupatum expugnauit. In ea oppugnatione Henricus obses dum prope muros pugnabat, fortè ab oppidanis aduncо ferro ex equo abstractus, nutu omnino Dei à rege statim accurrente præsenti periculo liberatur.

Post hæc Stephanus Oxonium pergit: dum illic moratur, incipit passim divulgari rumor de advẽtu Mathildis, ac Roberti eius fratris, quod ipse præcipuè formidabat. Quæ res effecit, vt minùs multò suis deinceps confide-

ret, vtq; eum valde pœniteret, à principio cõcessisse, vti vnicuiq; liceret arces condere: quas cùm multi diuersis in locis ædificassent, omnes apud eum in suspicionem venere, inter quos in primis fuerunt Rogerius Sarisberiẽsis, & Alexander eius nepos ex fratre Lincolniensis episcopi, ambo multæ autoritatis & potentiæ. Porrò Rogerius binas arces munitissimas extruxerat, alterã ad Schirburnũ pagum, alterã opere magnificã apud vicum, qui Visis vocat. Alexander verò arcẽ ad Neuuarcũ oppidũ posuerat, longè à Lincolnia vrbe, circiter millia duodecim. Itaq; misso vtroq; antistite in carcerẽ, & Nigello Elyensi episcopo eiusdẽ Rogerij nepote in exiliũ acto, ea omnia loca occupauit, vbi thesauros Rogerij ad quadraginta millia marcharum reperit. Ob quam rẽ, tãtus Rogerio infixus animo dolor hæsit, vt breui pòst tempore à vita excesserit. Per idẽ temporis Gulielmus Cãtuariensis archiepiscopus post annum q̃ sedere cœperat decimũquintũ, è vita migrauit: cui succesit Theobaldus abbas Beccensis, antistitum ordine septimus & trigesimus. Nõ multò etiã pòst Thrustinus Eboracensis mortuus est, post quẽ Gulielmus Stephano propinquitate cõiunctus electus est: sed Henricus Murdacus monachus Cisterciensis vir ambitiosus, affirmans eã electionẽ esse vitiosam, per dolũ archiepiscopus ab Eugenio pontifice Ro. creat: quo septimo pòst anno ex humanis rebus adempto, Gulielmus meritũ honorẽ assecutus est, de quo plura alibi dicemus. Henricus tamẽ suo diligenter functus est officio, sic vt Eboracẽsis provincia nullũ fecerit damnũ. Is cõsecrauit Ioannẽ Optatũ episcopũ Orcadum insularũ, cui ille obedientię promissum secundũ solitã verborum formulã cõceptum fecit. Tractabat nimis asperè interea Stephanus omnes & speciatim suos adiutores, dum omnes timebat, id q̃d bona pars mortaliũ diuinitus fieri arbitrabat, vt scilicet illi periurij pœnas luerent, qui eum regem contra ius fasq; fecissent. Neq; aliud nempe pessimorum consiliorum autoribus prẽmiũ debet. Pertimescere insuper Stephanus externã vim, cùm audiret Augustam vndecunq; sibi auxilia adiungerę: quapropter ratus in rem suam potissimùm fore, si Ludouicum regem Galliæ in amicitia contineret, quamprimùm dedit ad eum literas, simulq; legatos cum muneribus misit, qui Cõstantiam eius sororem peterent nuptum dari Eustachio filio. Non abnuit Ludouicus Angli affinitatem: collocata enim sorore Eustachio, operã & studium suum Stephano vltrò pollicitus est. Confirmauit ea affinitas animum regis spe quadã sempiternę pacis exultantis. At Constantia puella extincto paucis pòst annis Eustachio, nupsit Raimundo Tolosatium comiti: quod solum attendentes quidam recentiores scriptores, de hac cum Anglo affinitate minimè meminerũt.

Sextus iã erat annus ab eo, quo regnare cœperat Stephanus, cùm Mathildis Augusta traiecit in Angliã, ac se rectà cõtulit Arundellum, quod quidem oppidũ cum Suthsexia comitatu, tenebat Adelicia eius nouerca, sibi nomine dotis assignatum. Venerant cum Augusta, Robertus frater, & Hugo Bigotus, cuius suprà mentionem fecimus. Hic non consentiunt scriptores: alij tradũt Mathildem duxisse magnum exercitum, vt cõiunctis copiis cum Ranulpho comite Cestriæ, qui partes Roberti generi sui sequebat, quoties opportunũ esset, cum Stephano manũ cõsereret. Alij scribũt, quibus cum magis stamus, eã cum parua manu venisse, fretã primùm ope diuina, (nã Deus iure pugnãtibus semper adest) deinde amicorũ auxilio, qui patris devincti beneficiis

contra

contra Stephanū venire parati essent. Quare Robertus vt maturè exercitum faceret, & adventū sororis omnibus nuntiaret, relicta Mathilde in arce Arundellia cum duodecim equitibus, & totidem sagittariis equestribus, facto per terras hostiles itinere, Gloceſtriam pervenit: & licet oppidū regio pręsidio teneretur, oppidani tamē vbi Robertum viderunt, eiectis qui in pręsidio erant, vltrò ad eum defecerunt. Hîc Robertus partim nouum exercitū conflat, partim vicina loca ad voluntariā deditionem solicitat. Stephanus interim cognito hostium adventu, properè Arundellū profectus arcem circunsidet, vbi aliquot diebus vana spe consumptis, qui clàm Augustę adiutores erant, eius auribus instillant eam arcem esse inexpugnabilē, & ideo nihil esse, quòd amplius instet, sed potius optimū factu, si soluta obsidione permittat Mathildem exire ac aliò fugere, vbi faciliùs eam opprimere possit. Eo adductus consilio rex, nō animadvertens latére anguem in herba, vt vulgò dicitur, cùm nihil propiùs factum esset, quàm vt hostis fame propè suffocatus in manus veniret, milites ab obsidione ita procul traduxit, vt hostes cognoscerēt se tutò posse aliò versum conferre. Quo viso, Mathildis quæ more fluminis, vires cundo acquirebat, nihil cūctata, de media nocte ex arce exiuit, ac maximis itineribus Bristollium perrexit, quod iam in fratris potestatem venerat. Quod vbi cognitū est, certatim principes regni ad eam deficiunt, quippe qui memores erant, se olim illi & filiis per iusiurandum obligasse. Obsidebat interea rex arcem Vallinfordiensem, quæ in Oxoniensi agro, ad Thamesim sita est, cùm intellexit Mathildem viribus auctam Bristollij considere, qui mali consilij serò pœnitēs, omissa arcis obsidione, Bristollium versus ire maturat, vt eo loco hostem includat. At Augusta cognito regis cōsilio, primùm Gloceſtriam, deinde Lincolniam contendit, vbi statim commeatū parat, vrbem præsidio firmat, propugnacula bello tuta facit, vt se tandiu ea vrbe tenere tutò possit, vsq; dum aut fortuna belli à fratre tentetur, aut sine armis per adiumentum populi, eiecto Stephano, regnū sibi ac filio restituatur. Rex eam secutus, Lincolniā corona militum circundedit, simul omnes aditus tentans, qua parte posset muros aggredi. Interea Robertus & Ranulphus obsessis auxiliū ferentes, instructo agmine Lincolniā veniunt, castrāq; prope hostē ponūt, ac postridie eius diei vbi primùm illuxit, suos in aciem ducūt, atq; priùs ad pugnandū acriter hortati iubent intentos esse, & signū ad erumpendū spectare, idq; ilicò dant. Tum milites multò incitatissimi in hostem sublato clamore incedunt. Nec rex distulit certamē, qui itidem edito signo, suos in hostes eduxit. Ingentibus animis vario eventu pugnatum est primo concursu, dein adeò res regia inferior fuit, vt eius milites partim caderent, partim fugerent, & in primis equites. Quæ vbi ipse cognouit, nihil animo tardatus, sed suos centuriones ac pedites qui ipsum circumstabant cohortatus, in hostes erumpit: hîc quotquot obvios habet, sternit, atque ferro viam inter medios hostes facit. Adæquant pedites, qui pauci præ hostiū numero erant, ducis virtutem, adeò, vt pugna rarò vlla magis sæua, & cum vtriusq; partis pernicie clarior fuisset, si prior regia acies, quæ primo congressu non sine suspicione proditionis dissipata est, parumper impetum hostium toleràsset. Ad vltimū rex cū comite Cestrensi congressus, à multitudine circumventus capitur, eius itidem peditibus aut captis aut cæsis, ac continuò ad Augustam ducitur, vt mulier viso hoste captiuo, sciret se satis iniuriam esse vl-

tam,quæ licet magnam animo conceperit voluptatem,eum tamē turbato ſpiritu aſpexit,ac ſtatim Briſtollium in carcerem miſit. Gaufredus vir Mathildis certior factus de re proſperè geſta in Anglia,Normaniam repentè armis adortus,eam occupat, atque fama capti regis divulgata, principum ſimul ſtudium in ſe vertit. Dauid itidem Scotorum rex Northumbriam ingreſſus, eam ſibi Mathildis iuſſu poſsidendam capit.

At ipſa Auguſta ſuapte natura mulier prudentiſsima, victoria ſibi vtendū iudicās,nihil ſuæ cauſæ indormit,ſed vigilanter omnia curās,primùm Vintoniā proficiſcitur,vbi autore Hērico epiſcopo,licet frater eſſet Stephani, honorificè accepta,vrbē præſidio firmat,deinde Oxoniū reverſa totam mediterraneam partē luſtrando in poteſtatem ſuā vltrò venientē recipit,ac ad Fanū Albani iter tendens Londinū venit,à ciuibus generatim libentiſsimis animis accepta,qui ei ſummos honores habuerunt. Hîc autē dum de ſtatu regni collocando agitat,rogatur à Mathilde vxore Stephani,vt viro parcat,dēq;,vt redditō ſibi regno,vitā cum bona pace priuatā degat. Quod tātum abfuit,vt illa conceſſerit, vt etiam nihil ad rogatum, ſed cum verborū contumeliis reſponderit.Quare regina,quæ etſi animo triſti faucióq; erat,animadvertens nō precibus, ſed lacertis & viribus ac armis pacem petendam eſſe, confeſtim Euſtachium filium,qui in Cantio erat,admonuit,vt exercitū pararet,quod ille impigrè agebat.Auguſta item Londinēſibus de iniuriis ab Henrico eius patre acceptis cōquerētibus, ac more ſuo leges diui Edouardi repetētibus palàm ſuccenſuit:quapropter populus vehementer cōmotus,ei inſidias quāprimùm faciendas ſtatuit. Quod vbi illa perſenſit, clàm & noctu Oxoniū aufugit,adeò mulier fortunæ varietatis minimè patiens principibus infeſta erat, & ante omnes regi,quē iuſſerat compedibus teneri,ac vili & perparco cibo ali. Henricus Vintonienſis antiſtes vbi iram Mathildis in ſuos in dies magis renaſci cognouit, ſeruiendum tempori ratus, arces omnes ſuæ diœceſis quas ipſe apud Vualthamū,& Farnamū pagos,ac aliis in locis condiderat,valido firmat præſidio,ac continuò poſtea ſeſe in arcē Vintonienſem recipit, ſpectaturus quorſum fœmineus furor evaderet. Quo cognito, Mathildis arceſsit Dauid regē Scotorū ſuum auunculū, qui ad eam ſubitò advolat, ac ambo ſimul coniūcto exercitu, Vintoniam proficiſcuntur,arcémq; obſident. Adfuit ſtatim Mathildis regina & Euſtachius filius cum potenti bellatorū manu. Properarūt illuc & Londinenſes, qui muliebrē animū ſibi infenſum formidabant, ac deniq; omnes qui Stephani ſequebanť partes,ad reginā ierūt, atq; vno momēto facto impetu,hoſtes viriliter ſuperarunt. Auguſta ſimulata morte, vt cadauer Gloceſtriā delata eſt. Robertus eius frater vnà cum multis aliis capitur,qui regem captiuū tenebat Briſtollij,in oppido ſuo. Hic à regina duriuſculè accipiť,quò forſitā probè ſciret illud euangelicū verbū veriſsimū eſſe: In qua menſura metimini,in ea metienť vobis alij. Nam ille de Stephano nihil bene meritus erat.

Regnum itaq; in has duas factiones iampridem abiuerat,iámq; inde ciuitates ac populi tabifico diuerſarū partium veneno imbuti, tanto ardebāt odio, vt breuì ciuilibus armis regnū ipſum perditū, funditúſq; everſum iri videretur.Quorū malorū cauſa, Stephanus qui iniuſtè ſibi dominatū vindicauerat, & Robertus qui iure ſorori opitulabatur, in primis erāt, qui cùm captiui ambo forent,in eam ſpem vniverſi erecti erant, vt tum demū Deus miſeratus la-

bores

bores populi, huiuſcemodi calamitatibus finem imponeret. Quare principes regni qui boni conſulebãt, vt reconciliatio cõcordiæ per captiuorũ permutationem, inter partes tandem aliquãdo ſequeretur, ſummopere agitantes conditiones pacis ſtatuebant, vt rex libertate donatus regnũ retineret, Robertus verò comitatũ ſuũ haberet, conſentirétq; cum rege, & ſe ab eo nõ amplius ſecerneret. Reſpuit comes eas conditiones perinde vt ſi ſui iã iuris eſſet, nec Auguſta niſi regno ſibi reſtituto, ad pactionem aliquam deſcendebat. Ex quo negotio, inimicitiæ magis atq; magis inter vtranq; factionem gliſcere cœperunt, ita vt ad extremũ rex ac comes carceris moleſtia defatigati, & fortuna belli cõfiſi, nulla amplius facta pacis mentione, ſe invicẽ cuſtodia liberauerint, ac confeſtim mutuis offenſis, atq; capitali odio accenſi bellũ redintegrarint. At non nemo parum rerum geſtarum peritus, tradit hîc per eiuſmodi mutuam regis & comitis permutationem, pacem conveniſſe, id quod falſum eſſe perſpicuè arguit bellum, quod confeſtim eſt inter eos ſecutum. Rex Vintoniam profectus arcem quandam loco opportuno ædificare incipit: quem Robertus qui ſimulatq; dimiſſus fuerat, non muris extruendis, ſed numero militum augendo ſtudebat, de improviſo adortus in fugã coniecit, multis captis cæſiſq; ex eius militibus. Stephanus hac ignominioſa fuga commotus, ac farciendæ infamiæ cupidus, ſtatuit nullum amplius adverſariis laxamentũ dandum, at continuo bello inſultandum. Itaq; evocata magna militum copia, & omnibus rebus paratiſsimus Oxoniũ contendit, vbi ſe Mathildis continebat, atq; ſubitò circunſidet, ac vt oppidanos vel ad deditionem compellat, vel aditu eos prohibeat, qui obſeſſos auxilio iuuare tentarẽt, in agrum cum parte copiarũ exit, omnia ferro & igne devaſtans. At Robertus interim arbitrans oppidũ munitius eſſe, quàm vt citò expugnari poſſet, & videns ſupra vires ſuas eſſe, cum tã immenſo hoſte congredi, tempus & locum quærebat, quo illud tutiùs faceret. Erat iam propè tertius obſidionis menſis, cùm conſumptis ferè cibariis, nullo'q; præſidiũ ferente, intra oppidum titubari cœptum eſt. Quod vbi Auguſta ſenſit, conſilium fugæ neceſſariò capit, cùm præſertim eſſet hyems ſumma, nixq; omnem campũ oppleret, adeò, vt milites hoſtium frigore torpentes ſegniter vigilias agerent. Mathildis igitur albis veſtibus induta, vt ſpecie niuei coloris hoſtes falleret, noctis ſilẽtio egreſſa eſt oppido, & ſcapha per Thameſim vecta, ad arcem Vallinfordiẽſem pervenit, atq; ibi à ſuis in arcem accepta eſt. Oxoniẽſes poſt diſceſſum eius deſperato ſubſidio, ſe atq; oppidũ regi dediderunt. Quo negotio ita confecto, rex ad arcẽ expugnandã dum ire properat, occurſu adverſariorũ ſubitò repellitur, cogitúrq; aliò divertere, qui in itinere ex altera parte invaſus, à Roberto fugatus, ægrè ſe in locum tutum recipit. Ibi Gulielmus Marcellus vir ſtrenuus captus eſt, quem rex non priùs liberare potuit, quàm adverſariis reddiderit arcem Schirburnenſem.

Poſt hæc, aliquantiſper armorum furor conſedit. Interea rex Londinum venit, vbi celebrem principum ac antiſtitum conventum peregit, in quo talia verba fecit: Cùm principes fideliſsimi me hactenus veſtræ libertatis defendẽdæ ducem ſecuti fueritis, quæſo, vt ne in poſterum deſeratis: mihi enim nunquam animus defuit, tempora defuerunt, per quæ non licuit officium præſtare, quod ne nunc etiam præſtare ſine veſtro auxilio poſſum. Sed ne mediocrem rem factã arbitremini, hoſtes ita debilitati ſunt, vt velint, nolint, manus

breuì ſint daturi. Tantum reſtat, vt veſtris opibus velitis pro parte veſtra, iuuare bellũ, quod Reipublicæ nomine, veſtro cùm conſilio, tum cõſenſu ſuſceptum eſt: nam à principio abhorruiſtis à fœminæ imperio, nunc illud aliqui veſtrum experti multò magis horrent, quod velvt graue iugum tãdem ab omniũ ceruicibus perpetuò depelletur, ſi collibuerit me vnũ libertatis vindicẽ ſtudio, cõſilio, patrocinio deniq; tueri, ſequi, amplecti. Quis eſt enim, qui hoc non intelligat, niſi fortiter pugnauerimus futurũ eſſe, vt turpiter fœminæ ſeruiamus? quo homini, præſertim libero, nihil calamitoſius accidere poteſt. Igitur cũ gratiſsimis animis arma ſumite, & ne populus tributo prematur, pro ſe quiſq; depugnet, & quibus pugnare aut per ætatem, aut per leges non licet, dent pecuniam, dent vicarios, dent arma ad patriã tutandam. His dictis cuncti præſidium ſalutis ac libertatis defendendæ ſe laturos pollicentur. At epiſcopi cum ſuis ſacerdotibus, quia pugnare fas non eſt, pecuniã conferre promittunt, quibus vt aliquid gratiæ referretur, in eodem conventu conſtitutum eſt, vt quicunq; deinceps ſacris initiatos percuterẽt, aut alicuius criminis reos epiſcoporum iniuſſu caperent, impij importuniq; haberentur, nec ab aliquo præterquam à Romano pontifice, in piorum cœtum reſtitui poſſent, quemadmodum iure pontificio iampridem ſancitum eſſet, ſed apud Anglos ante id tempus minùs ſeruatum. Quod idcirco decretum eſt, quoniam quotidie ſacerdotes inter ciuiles tumultus, aut interficiebantur, aut capiebantur, & ita capti grandi pecunia ſe redimere cogebantur. Sub idem tempus, ad Fanum Albani, Gulielmus, ſeu Gaufredus, (vtrunq; ſcriptũ reperio) comes Magniuillæ, dux belli veteranus, qui Auguſtæ partes ſequebatur, captus eſt, non ſine multa militum regiorum cæde, quem Stephanus bonis ferè omnibus mulctauit. Quare ille inopia ductus, ad rapinas ſe convertit, & primò cœnobium diui Albani, deinde Rameſienſe electis monachis ſpoliauit, ac paſsim quocunq; ibat, omnem agrum depopulabatur, donec inter prædam faciendam, ſagitta transfixus inglorius periit, vt ita ſacrilegij pœnas perſolueret. Aderat nonus annus cùm regnare cœperat Stephanus, quo tempore Ranulphus comes Ceſtrenſis Lincolniam tenebat, nequaquam magno præſidio munitam. Ex quo rex ſpem concipit loco facilè potiendi, nec morã vllam faciens intempeſta nocte vrbem obſidet, atq; vallo includere maturat. Comes improviſo hoſtis acceſſu aliquãtulum primò perculſus, dein vbi de muro ſpeculatur hoſtem eſſe rarũ, ſuos ſe armare iubet, ac mox apertis portis erumpit. Non expectauit rex impetum, ſed raptim aufugit. Comes qui hoſtem ſequi nequiuit, adortus illos, qui vallum faciebant, octoginta homines obtruncauit. At verò poſt biennium, quàm iſta geſta ſunt, & varias tumultuoſáſq; pugnas, Ranulphus cum rege in gratiam rediit, & cùm ad eum liberè ſe conferret, perfidioſè captus, nõ priùs dimiſſus eſt, quàm omnia loca quæ regiæ ditionis fuerant, modis omnibus reſtituiſſet. Peperit ea res Stephano nouas cũ dedecore inimicitias, quippe quem bene multi perinde ac ſi fœnũ haberet in cornu, vti in proverbio eſt, diligentiùs poſtea ſibi cauendum ſtatuerunt. Ille verò viſus præclarum quippiam feciſſe facinus, ſibi triumphum perinde quaſi iure non fraude partum decreuit, ac Lincolniam vnà cum aliis locis receptam corona redimitus, multa pompa triumphantis more ingreſſus eſt. Sunt tamen, qui tradant Stephanũ idcirco eam pompam duxiſſe, vt nouam religionem ex hominum mentibus

tolle-

tolleret, qui cùm multis antè annis, in ea vrbe regem ornatum corona non vidisset, cum arbitrabantur non sine sua noxa introire posse, atq; ita ingressum superstitionem ludificasse.

Per idē tempus, Gaufredus vir Mathildis è vita excessit. Quo audito, Henricus filius, qui apud Dauid regem Scotorū erat, quò sine periculo, præstò esset, vt matrem victricē sequeretur, confestim domum revertitur, & paternum dominatū assecutus, inde in Normaniā proficiscitur. Is cùm adolescēs optimę indolis esset, atq; eam animi magnitudinem prę se ferret, qua facilè quisq; prudentissimus iudicaret cum virū magnū evasurum, Normani vltrò sese in eius fidem & potestatem permiserūt, cùm præsertim animo cernerent omnes Stephani conatus malè breui tempore casuros. Rebus felici auspicio ita compositis, maior cœpit iuuenem cupiditas regni Angliæ recuperādi, fretum præcipuè maximis amicorum opibus: itaq; cum centum quadraginta equitibus, & peditum tribus millibus, primo quoq; tempore in Angliam transgreditur, ad quem vestigiò ex tota insula, magnus confluxit bellatorū numerus ex iis, qui matris adiutores erant, atq; ita ingentibus copiis auctus, ad Marlebrigiensem arcem (est enim Marlebrigius pagus in Vuilceria comitatu, quā hodie vocāt Malmisburiā, Sarisberiensis diœceseos) proficiscitur, vbi Stephani præsidiū erat, ac positis non procul castris, locum obsidet, tormentis dies noctésq; verberat, cuniculos intrò agendos summopere curat. Quibus cognitis rebus, rex suis auxilio adfuit: quos vbi repentino adventu obsidione leuauit, magno studio, vt vlciscendi cupidus, hostem ad pugnā provocat. Verùm Henricus qui hostem prę stare numero militū cognoscebat, & confluentibus quotidie ad se nouis belli sociis, vtile in præsentia ducebat prælio abstinere, intra castra hostis ferociā consultò eludebat, deinde cum eodem infestis armis decertaturus. Habeo tamen autores, Henricū arcē Marlebrigiensem primo accessu cepisse, & non multùm inde cunctatū per fines Conuentrensiū, Northantonensium, Leceſtrensium, Stanfordiā instructo agmine peruenisse, ac eo loco in potestatem accepto, Nothyngamiam oppidū natura & opere munitū, hostiliter contendisse, & eo confestim capto, arcem summa ope connixum esse expugnare: quæ cùm in loco edito sita sit, & præsidio illius non facilè expugnabilis, atque demum pertinaciter defenderetur, infecto negotio, ne tempore frustra excluderetur, ad alia loca occupanda properasse, ac ad vltimum ad matrem in Vallinfordiensem arcem se recepisse. Stephanus interim parato ingenti exercitu, tempus & locum obseruabat, quo posset iuuenem nondum adversam fortunam expertū, & ob id ipsum suis viribus nimis confidentem, ad singulare prę lium trahere, vt vna demum pugna, de vita & regno cum hoste decertaret.

Cæterùm cùm Anglia tam multos annos intestinis motibus fluctuaret, essentq; matresfamiliās passim violatæ, virgines raptæ, templa spoliata, villæ & oppida direpta, greges ouium reliquiq; pecoris cæsi, in quibus potissimū populi vita consistit, homines sine numero interfecti, Deus tandē voluit tot miseriis liberare Anglos, quorū iam vicinas gētes mirum in modum miserebat, adeò eorum vulnera omnibus nota erant: & quia omnis causa mali Stephanus erat, qui confidenter in alienas fortunas invaserat, idcirco fecit, vt ille pacem concupisceret, à qua semper antea abhorruisset. Itaque dum Stephanus tantopere cum Henrico confligere parabat, ecce tibi, Eustachium filium im-

matura morte extinctum amisit, quem casum omnino acerbissimũ eò grauiùs tulit, quò magis omnium iudicio, adolescens videbatur ad laudem esse natus: par quoq; omnes principes qui eius sequebantur partes, repẽtè luctus occupauit. Sed ante omnes, Constantia vxor ipsius Eustachij dolorem accepit incredibilem, cruciatáq; est miserè, quòd ille nullũ ex se suscepisset filium: quæ paucis pòst diebus cum dote ac variis locupletata muneribus ad Ludouicum fratrẽ honorificè remittitur. At Stephanus vbi vidit se filio vnico, cui regnũ paraverat, & simul affinitate regis Galliæ, quæ ei magno erat vsui, esse priuatũ, cœpit sensim animum remittere, à rebúsq; bellicis simul avertere, ita vt videretur iam sua sponte ad pacem inclinari. Quod postquã aliqui ex optimatibus, quibus pax cordi erat, animadverterũt, Mathildem & Henricũ cõfestim adeunt, monẽt, hortantur ad concordiã, multis rationibus affirmãtes tutius esse, vt depositis vtrinq; armis, æquis cõditionibus cũ Stephano consentirẽt, quàm expectare, dũ libertas ciuiũ, dum ipsorũ salus in grauius discrimen adduceretur. Assentiunt consiliis amicorũ mater & filius, ac primo quoq; die, ad colloquiũ faciendũ cum rege ad Vallinfordiã vicum, ex arce descendũt. Hìc pòst multas & varias vtrinq; conditiones oblatas, ad extremũ inter eos pacificatio consecuta est, quæ vt stabili perpetuóq; maneret fœdere, rex antistitũ pariter atque heroum cõcilium convocauit, cuius autoritate pactio facta est, vt Stephanus deinceps tanquã legitimus rex vsq; dum viueret, regnum Angliæ eo iure, quo qui optimo, obtineret, & Henricus Normaniam possideret, atq; velvti verus hæres ei succederet: Robertus verò comes aliiq; principes qui vnã vel alteram partẽ secuti fuissent, sine fraude suis fruerentur possessionibus. Has pacis conditiones ita libenter vterq; princeps amplexus est, vt Stephanus sibi Henricũ adoptauerit, licet Gulielmũ filium superstitẽ haberet admodum puerũ, ex cõcubina, vt aiunt, genitũ, quem in verba Henrici iurare iussit, & ipse Henricus Stephanũ publicè regem Angliæ salutauerit, patrémq; appellauerit. Fuit ea pacificatio summæ toti populo lætitiæ, qui ob vtriusq; factionis simultates, permultis antea calamitatibus affectus, diu in mœrore fuerat. Atq; hæc omnia anno salutis humanæ M C L I I I in acta relata sunt, vt posterioribus nota perpetuò forent. A. S. H. 1153. Est insuper Gulielmi regis filij ratio habita, qui Northfolchiæ comes creatur, nonnullísq; prædiis donatur, in agro Nordouicensi, quod suo assensu Henricus maximè omniũ ratum habuit. Pòst hanc concordiã, Dei optimi maximi nutu, omnis factionum ardor sic refrixit, vt res Anglica mirabilem in modum deinceps per aliquot annos floruerit, pace vbiq; parta. Sunt, qui tradant aliam fuisse causam, qua Stephanus flexus sit ad pacẽ, aientes Mathildem amicam potius quàm inimicã Stephani fuisse, & eã cùm videret rem inter ipsum Stephanum & Henricũ filium eò deductã, vt armis finienda esset, clàm ad Stephanum adiuisse, atque sic eum allocutam: Ecquid impiè ac tui generis immemor facere tentas? decétne patrem perdere filium? an fas est, vt filius patrem occídat? Amabo te, des locũ iræ, proiiciásq; tela manu. nam Henricũ, vti probè scis, ex te enixa sum. Et his dictis, ordine cõmemorasse, quẽadmodũ paulo antè quàm Gaufredo nuberet, ab eo grauida fuisset, ac iis verbis Stephanum motum pacem fecisse. Sed hæc vel altera fuerit causa pacis, nihil obstat, quin illud ipsum diuinitus factum esse credendũ sit: quamvis de istiusmodi stupro facto cũ Mathilde à Stephano, fabulã vulgi esse, ac falsò id vtriq;

crimini

crimini datum dixerim. Fac porrò ita esse, attamen credibile est, nihil ambobus potius fuisse quàm cunctos mortales in perpetuum de ea re celare, ne tãtum labis Henrico filio, qui pro legitimo habebatur, vel ipsi Mathildi aspergeretur, quod qui sana essent mente, homines magnopere curassent.

Rebus igitur ita felicissimè compositis, Henricus dux cum matre in Galliã ad principatũ suũ remigrauit, quem rex Cantuariã vsq; deduxit, dein toto eo anno omnẽ ferè Angliã peragrauit, multa comitate & benevolẽtia omnis ordinis viros passim cõplexus. His temporibus Ludouicus rex Francorũ reversus ex Hierosolymitano bello, de quo Platina in vita Eugenij tertij pontificis Rom. subtiliùs scribit, quàm vt nos hoc loco id replicare necesse habeamus, cũ Aleonora, ex qua duas filias, Mariã & Alisam susceperat, quibusdã de causis, quæ nequaquã liquidò produntur, divortiũ fecit, quę filia fuerat vnica Gulielmi ducis Aquitaniæ & Pictonũ comitis, ex quo à patre hęres facta est. Hẽricus igitur qui infesto erat animo in Ludouicũ, quòd Stephanũ iuuisset, hãc Aleonorã in matrimoniũ duxit. Quæ res materia fuit multorũ bellorum, quę postea ille cum Francis gesit: nam cùm ob eas nuptias, illa pars Galliæ, quæ hodie Aquitania & Pictauia nuncupatur, iure vxorio ei veniisset, & materno Normaniã obtineret, expectaretq; Angliæ regnũ, ac paterno, comitatus tris, Andium, hoc est Andegauensium, Turonum, & Cenomanorũ possideret, est admodum potens cum quovis ad bellandũ effectus. Interim Ludouicus perinique animo ferens Aleonoram nupsisse inimico, & ob id illi multò malevolentior inimiciórq; factus, Henrico ipsi bellum facit, ac Nouummercatum oppidum obsidet. Quod vbi dux cognouit, licet suis opem laturus statim sumptis armis in hostem profectus sit, tamen Ludouicus priùs oppido potitus est, quàm ille accessisset. Quo in itinere audito, in Francorum fines exit, secundumq; Ligerim iter tendens, omnem agrum latè populatur. Inde inter eos aliquandiu variè bellatum, donec concordia secuta sit, restitutis Nouomercato & Vernone oppidis, quæ rex antea duci ademerat. Iisdem tẽporibus rex Scotorum Dauid, vir tam armis, quàm animi virtute clarus vita excesit, cui Malcolmus quartus nepos ex Henrico filio succesit, & Mathildis Stephani vxor è vita migrauit, fœmina multis virtutibus ornatissima. Ita res regis paulatim malè cadebant, vt quæ erant eius maturæ mortis instar præsagitionis, perinde ac contigit: nam ipse post aliquot menses, quàm omnes ferè partes regni animi causa lustrauerat, venit in Cantiũ, vbi in morbum incidit, quo paucis pòst diebus ingrauescente consumptus est, octauo cal. Octobris, annum ætatis agens nonum & quadragesimũ: regnauit autem vndeviginti, amplius vndecim mẽses, diésq; septem. Fuit is annus à natali Christi M C L I I I I. Corpus ad cœnobium quod ipse in Cantio ædificarat, prope vicum quem Feuersamum vocant, delatum est, ibiq; funerali pompa sepulturæ datum, vbi loci & filius & vxor sepulti erant. Genuit ex Mathilde vxore vnicum filium Eustachium, & Gulielmũ ex cõcubina, de quibus suprà abvndè meminimus. Statura corporis decentissima, optimo habitu, maximisq; viribus fuisse traditur. Animi virtutes multæ, atq; illę quidẽ egregię fuerũt: bellandi peritia summa, clementia, & lenitas, ac adversus omnes liberalitas maxima: nam licet in cõtinuis fuerit bellis, parua vel nulla à populo tributa exegit: mulctauit tamen de voluntate Dei aliquot in primis episcopos, qui apud ipsum in suspicionem ccide-

A. S. H. 1154.

rant, vt hoc modo periurij pœnas luerẽt. Vitia verò quibus facilè notatus sit, non reperio, præter illud, quòd regnandi gratia, ius violasset. Viri illustres ea tempestate fuerunt, Thrustinus Eboracensis archiepiscopus, qui cùm pro salute patriæ, tum pro dignitate tutanda, & multa incommoda perpessus est, & sæpissimè in periculo vitæ fuit. Itẽ Henricus Vintonienſis antistes ipsius Stephani frater, vir vnicus in omni fortuna princeps, qui in rebus adversis æquè atq; in secundis constantissimus fuit. Ornatus est eximiis laudibus diuus Gulielmus Eboracensis archiepiscopus, vtpote cuius tam viui quàm mortui rogatu miracula edita constat. is enim exclusus episcopatu ab Henrico Mordaco, vti suprà scripsimus, post illius mortem, rursus archiepiscopus designatus Romam perrexit, vbi ea lectione ab Anastasio quarto Romano põtifice rata habita, ritè est archiepiscopus creatus: cui paulo pòst in Angliam reverso, tantus honos ab omnibus habitus est, vt quacunq; pergeret, passim mortalium concursus ad eum fierent. Quare ita áccidit, vt cùm Eboracum vir sanctus peteret, & eundo parum vltra Pontifractũ, transiret pontem, qui in flumine est, quod Hayream appellant, tantus hominum numerus secutus sit, vt fracto repentè ponte, ligneus enim erat, bona pars in profluentem ceciderit. Quod vbi Gulielmus, qui iam ad alteram ripam erat, ex morientium clamore cognouit, eveſtigiò conversus ad flumen, & vberiùs lachrymans, manus cum oculis in cœlum sustulit, atq; Deum suppliciter precatus, diuinum auxilium implorauit: quod ita celeriter cum morte luctãtibus in vndis adfuit, vt ne vnus quidem perierit. Ille eodem ipso anno mortuus est: postea vir sanctissimus inter diuos relatus, per cuius preces, etiam nunc mortales subleuantur: eius autem corpus in ęde principe Eboraci religiosissimè seruatur. Successit illi in archiepiscopatum nõ multo pòst Rogerius Henrici regis familiaris, ordine episcoporum Eboracensiũ trigesimus alter. Incidit in hæc tempora Bernardus Castellionẽsis, homo Burgundio, nobili loco ortus. Is duos & viginti annos natus, cum triginta aliis insigni modestia viris, Cistercienſis monachus factus, tantum inde nomen eruditionis & sanctitatis est adeptus, vt cum omni Christiano orbe, & præsertim cum Anglia, eam virtutem atq; illud ducendæ vitæ institutum partiuerit. Fuerunt quoq; permulti militari arte clari, & in primis Robertus Gloceſtriæ, Ranulphus Ceſtriæ, Rainaldus Cornubiæ, Robertus Leceſtriæ comites, Hugo Bigotus, Gualterus & Gilbertus in Lasciorum nobili familia nati, item Gulielmi tres Albermarius, Nothyngamius, & Marcellus, atq; complures alij fama virtutis insignes viri.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIÆ LIBER XIII.

DVX Normaniæ Henricus, homo Francus, hoc est Gallus, amplissima Andegauensium comitum familia natus, de quo superiore libro abvndè meminimus, certior factus de obitu Stephani, statim in Angliam venit, quem populus fausſtis plausibus accepit, atque vniuersi heroës regem consalutarunt. Dein convocato ad Vueſtmonasterium cõcilio, XIIII calendas Ianuarij rex creatur, & à Theobaldo Cantuarienſi archiepiscopo sacratur. Is ordine antistitum trigesimusseptimus Gulielmo succesſit, sicvt in vita Stephani suprà ostendi-

ſtendimus. Sunt tamen, qui tradant Gulielmum in huius Henrici tempora incidiſſe, eúmq; conſecraſſe. Henricus qui poſt primum Gulielmū Normanum eius proauum, ſecūdo loco id nomen habuit, rex creatus verba fecit ad populum plena optimæ ſpei, ſimul plebeios ſimul nobiles publicè priuatimq; benignè appellando, ex quo benevolentiam ſibi fidémq; omnium cōciliauit. Poſt hæc, inito principatu, viros graues et iuriſperitos ſibi conſiliarios delegit, quibus cum primùm leges recognouit atq; correxit, dein ex ipſius conſilij ſententia, vt ne ius fáſq; paſsim violaretur ab illis, qui per licentiā bellorū nullū non audebant facinus admittere, publico edicto omnes exteros homines qui prędam ſecuti ſuperioribus annis in Angliā, dum bellis ferueret, certatim advolaſſent, extra regnū exegit, inter quos magna fuit multitudo Flandrorū, quos peius aliis oderat. Itē arces quaſdā, aut à priuatis non inuito Stephano, provt ſuprà dictum eſt, conditas, aut minùs loco idoneo poſitas complanauit, quaſdam verò muniuit, poſſeſsiones vrbanas & ruſticas, quarū proprietas ad regem olim pertinuiſſet, quoquomodo priuatis hominibus datas, à poſſeſſoribus recepit. Quæ res multis animum vulnerauit, vtpote quæ facilè declarauit nihil Henrico fore in poſterū tempus vtilitate pluris. Iam initium erat alterius anni, ab eo quo regnare cœperat Henricus, qui fuit humanæ ſalutis MCLV, cùm Aleonora eius vxor enixa eſt filium, quem ille nominauit Henricum. Eo illo anno rex Eboracum cōceſsit, vbi aliquot arces à priuatis viris diu poſſeſſas, & in primis Scarboreiam recepit, eripuitq; Scoto Cumbriam: deinde in Northumbriam profectus, eam quoq; prouinciam totam recuperauit, quam Dauid rex Scotorum ſibi donatam à matre eius Mathilde, cuius partes ſecutus fuerat, primùm tenuërat, vnà cum Cumbria comitatu iampridem capto de rege Stephano, & dein Malcolmus nepos qui ei ſucceſſerat, id temporis poſsidebat: ſed vt ne videretur iniquus, aut beneficiorum immemor, permiſit eum comitatum Huntyngtonam retinere, quem iampridem Stephanus, vti ſuprà diximus, Henrico filio Dauid dono dederat, qui ob id, cōceptis verbis etiā iuſiurandum ſibi daret. Atq; ita Henricus à principio bona regni ſui diſsipata recipienda, conſeruandáq; curauit. Dum ad res ſuas domeſticas augendas Henricus incumbebat, nuntium defectionis Vuallorum accepit: in quos cùm repentè arma mouiſſet, nullo negotio domuit, exciſis paſsim ſyluis, anguſtiiſq; viarū patefactis, quæ illis profugio erant. Sunt tamen, qui ſcribant non aliter Henricum in domandis Vuallis laboraſſe, atque cæteri reges ſæpe feciſſent, & primo congreſſu locorū iniquitate ita eius milites ab hoſtibus repulſos, vt divulgatum fuerit, eum cecidiſſe, atq; huiuſce rei famam Vuallis ſpem, Anglis metum attuliſſe: verùm ad vltimum cùm rex terra mariq; paraſſet eos invadere, tum territos pacem petentes manus dediſſe.

A. S. Hi 1155.

Iam erat tota Anglia pacatiſsima, cùm regi nuntiatū eſt Gaufredū fratrē in partibus tranſmarinis ſeditiones facere. Sed cauſam rei proponere libet. Gaufredus enim pater moriens trîs reliquit filios, Henricū, Gaufredum, & Gulielmum: ac teſtamento conſtituit, vt poſteaquam Henricus aſſecutus eſſet cum Normania, regnū Angliæ, tunc comitatus Andegauenſis Gaufredo cederet. cui interim tria oppida, Chynonē, Leudunū, & Mirabellū dedit, vt cū illi hæreditas eius comitatus veniſſet, ne facilè poſſeſsione prohiberet. & veritus ne Henricus qui aberat, teſtamentū reſcinderet, epiſcopos nonnullos ac nobiles

qui aderant, iuratos adegit, vt promiserint se non priùs passuros eius corpus humari, q̃s filij iureiurãdo recepissent se patris facturos imperata. Quod Henricus, etsi grauatè, cum primis fecit, ne corpus inhumatũ remanens, sibi dedecori foret. Atqui regno deinde Angliæ potitus, maioréq; ex copia rerũ, ita vt sæpe accidit, habẽdi cupiditate incensus, nescio quibus rationibus cũ Hadriano quarto pontifice Romano homine Anglo egit, vt ea promissi obligatione absolutus fuerit: qui ita ab æquitate, ab lege, à iure recedẽdi licentiã cõsecutus, neglecto patris mandato, in fratrẽ invasit: quo ad punctũ temporis devicto, Andegauenses in deditionẽ recepit. dedit tamen prædia quædã Gaufredo, vt ne egeret: qui haud multo pòst ita malè acceptus, mortẽ obiit. Per idem tempus, quidã malefici doctores ex Germania numero circitèr triginta, verè malorum dæmonũ cultores, in Angliam venere: hi licet Christianos esse se profiterentur, attamen baptismum, eucharistiam, ac coniugium detestabantur: sed antequã suũ virus latiùs funderẽt, maleficij convicti meritas dederũt pœnas.

Gliscebat interim odium inter Henricum & Ludouicum regem Francorum, ad quod restinguendũ amicitia vni cum altero intercesserat omnino fucosa, quãdo ne eo quidem modo ita leniri aut sedari potuit, quin ex noua causa, facilè renouatum sit. cùm enim Gulielmus Aquitanorum dux, auus paternus Aleonoræ in matrimoniũ duxisset vnicam filiam & hæredem Tolosatiũ comitis, (nomen comitis pariter atq; puellæ non ponitur, quod sciam) & per idem tẽporis, iturus ad Hierosolymitanũ bellum obeundum, eum comitatũ Raimundo Fani Aegidij comiti oppigneraſſet, ac eo inde mortuo Gulielmus eius filius, pater Aleonoræ, seu ob inopiam, seu rerum suarum negligens eum principatũ nõ redemisset, comes ipse Fani Aegidij illum vetustate possessionis, suum fecit, atq; dein moriẽs, Raimundo filio possidendũ reliquit. Ex quo cùm postea Ludouicus rex Franciæ Aleonorã hæredẽ Gulielmi ducis Aquitaniæ in matrimonio haberet, & statim repetisset comitatum, Raimundus comes Fani Aegidij primũ restituere palàm negauit, deinde vt viribus impar sibi timens, ita regem blandis verbis appellauit, vt ille nuptũ collocata ei Constantia sorore, quæ Eustachio Stephani filio nupta fuerat, ipsum continuare possessionẽ permiserit. Henricus igitur postq; Aleonorã in matrimoniũ duxerat, dotis nomine comitatũ sibi repetendũ cõstituit, quod per nuntios primùm fecit: sed exin cùm comes Ludouici affinitate fretus reddere denegasset, illi bellum intulit, atq; Vasconiã ingressus, in Tolosatem agrum contendit. At comes cognito regis aduentu, timore perterritus, viarum peritos ad Ludouicum cum literis mittit, qui orẽt, vt sibi subveniat. Ludouicus acceptis literis, comiti subsidio ire festinans, die ac nocte continuato itinere Tolosam peruenit, eámq; ingrediẽ. Hoc vbi Henrico nuntiatum est, statim iter cõmutat, ad agrũ populandũ se cõvertit, ac in aliud tẽpus oppugnationẽ illius vrbis differendã ratus, interim aliqua loca finitima recuperat, quæ ab eo antea defecerãt. Quo confecto negotio, in Normaniã reversus maiorem exercitũ parat. Francus quoq; stimulante ira, copias adauget, adeò vt vterq; longè infestissimis animis haud multo pòst sibi obviàm facti, ad pugnã capessendã iamiam se expedirent, cùm amicorũ monitu similiter atq; rogatu adducti pacem fecerunt, quã eodẽ momẽto noua affinitate confirmarũt, data Margarita filia Ludouici nuptũ Henrico regis filio maiori natu. Atq; per hunc modum, Raimundus

comes

comes præſenti periculo liberatur. Fuit iſte annus eiuſmodi pace felix octauus, cùm regnare cœpit Henricus, & ſalutis humanę MCLXIII. item memorabilis morte Theobaldi Cantuarienſis archiepiſcopi viri multò prȩſtantiſſimi. Is ex abbate Beccenſi Cantuarienſis antiſtes creatus, Romã protinus perrexit, vbi accepto de more pallio, legatus ab Innocentio ſecũdo Romano põtifice factus eſt, in quo muneris genere religionem plurimùm iuuit. Manauit id munus poſtea ad omnes Cantuarienſes archiepiſcopos, qui legati nati dicti ſunt. Dilexit Theobaldus viros doctrina & probitate claros mirum in modum, & cum primis Thomam cognomento Bekettum, qui ei ſucceſsit, in quo cùm optimam cerneret indolem, ita in oculis ferre cœpit, vt eum primò archidiaconum Cantuarienſem fecerit, deinde magni regni cancellarium (ſic enim appellant) creandũ curauerit. Is ciuis Londinenſis, patre Gilberto, matre natione Syra, ſiue Saracena natus. Sedit Theobaldus annos duos & viginti: vacauit archiepiſcopatus amplius vno anno, quẽ poſtea Thomas Bekettus conſecutus eſt, antiſtitum ordine trigeſimuſoctauus. A. S. H. 1163.

Eo anno Aleonora regina enixa eſt filiam, cui nomen fuit Mathildis. Tum rex concilium ad Vueſtmonaſterium habuit, ob nonnulla quæ è Republica erant negotia agenda, in quo ſimultas & odium aliquanto antè inter regem & Thomam Cantuarienſem antiſtitem ortum, cœpit valde concitari. Eodem anno calendis Octobris, per tres ferè horas, viſi ſunt tres circuli circa ſolem, quibus ſubinde evaneſcentibus, duo ſoles oriri videbantur. Quo prodigio, diſsidium regis & Thomæ pronuntiatum iam tum vulgus credidit, quod in dies magis creſcens ſimultas in apertũ protulit: nam cùm Thomas vir ſumma integritate atq; prudentia, cerneret regẽ quotidie ſacerdotes minùs idoneos, aut eligere epiſcopos, aut ad alia perducere ſacerdotia, ac ex præſcripto Normanicarum legum iure, vt ille aiebat, ſuo vtendo, nihilq; à maiorum conſuetudine atq; conceſsis alienũ faciendo, omnem ſacerdotalis ordinis autoritatem dignitatémq; frangere, & demum ius faſq; conari trahere quò vellet, primò eũ amicè admonuit, vt de negotio deſiſteret, æquiúſque ſe adverſus populum ſuum gereret: deinde in ea re cùm ſe parum proficere animadverteret, ſtatuit ſuas non remiſsiùs agere partes, vt de laboris præmio ſatis certũ habens. Itaq; omnis vitæ periculi oblitus, communis cauſæ tuendæ gratia, propalàm Henrico reſiſtere, multiſq; eum argumentis ab incœpto deterrere conatus eſt. Verùm poſt multas diſceptationes, tantum abfuit vt antiſtitem bene monentem audiuerit Henricus, vt poſtquam aliquot epiſcopos in ſuam ſentẽtiam traxerat, eum quòd cerneret nihil cedere, nullo in honore iampridem ab ſe habitũ in exilium egerit. Tulit Thomas iniuriam æquo animo, profectúſque in Galliam, ad Alexandrum tertium pontificem Romanum, qui tunc Senone erat, ſe contulit, eiq; exilij cauſam expoſuit, quã hoc loco omnino me puderet oſtendere, ſi talis eſſet, qualem etiam nunc bene multi amentiæ pleni prȩdicant, qui inuidioſas opes, inanes honores, invtilem potentiam, lubricã dominandi cupiditatem anteferunt veræ glorię, deblaterantes Thomã conſeruandarũ poſſeſsionum ſacerdotalis ordinis cauſa, tantum accepiſſe iniuriarum: quod ſi ille feciſſet, quis non videt, non conſenſiſſe cum Chriſto, qui res huiuſmodi ſpernendas docuit? Iſti, inquã, iſti ſunt, qui eum ordinem dedecorent, cùm volunt eius decus conſiſtere in diuitiis, per quas omnes vitę rectæ degendæ ſæpenu-

merò leges dissolui constat. Igitur Thomas non in conseruandam rerum copiam, qui apud Alexandrum pontificem, vt infrà demonstrabitur, sponte se episcopatu abdicauit, sed in dignitatem, in autoritatem sacerdotalem, in disciplinam bonorum morum tuendam incumbebat, quò scilicet Henricus & alij principes eius imitatores, non introducerent pessimos quosq; in sacerdotum collegia, non imponerent illis suo iure & arbitratu leges, non vterentur alienis opibus pro suis, sed contenti suis imperiis, sinerent episcopos ritè constitui, & constitutos suas obtinere prouincias, officióq; fungi. Hoc agebat, hoc pugnabat bonus antistes, hoc fuit quamobrem ad extremum mortis periculum subierit. Ad rem redeo. Misit in Galliam ad eundem Romanum pontificem Henricus legatos, qui apud eum causam tuerentur: sed cùm illi nihil profeciſſent, tum ira inflammatus omnia bona archiepiscopi atq; eius domesticorum publicauit. Thomas verò benignè acceptus ab Alexandro, cùm iudicaret se ab hominibus potius, quàm à Deo archiepiscopatum cõsecutum, & ob id eiusmodi calamitatibus merito suo affici, dicitur sponte apud Alexandrum se dignitate archiepiscopali abdicasse, quam tamen ei mox pontifex vltrò restituit, iussitq; vt ad Pontiniacum cœnobium se conferret, illicq; vsq; eò maneret, dum res inter ipsum & Henricum componeretur. Est cœnobium isthuc monachorũ ordinis Cistercienſis, ac Altisiodorensis diœceseos. Paruit Thomas libens pontifici, & ad id cœnobium profectus, accepto ab ipso Alexandro nouo vestitu, monasticam vitam degere instituit.

Dum eiusmodi controversia Henricus agitabatur, nuntiatum est Vuallos iterum ad arma iuisse, finitimorúmq; fines ingressos, prædam vndiq; abigere, ferro & igne omnia devastando. His accensus omnium immemor difficultatum, vadit adversus inimicos magnis itineribus, eósq; ad montes et loca invia ad primum eius advẽtum fuga lapsos, vndiq; circumvenit. Fuit paululum laboris. cùm enim Vuallus sensit se ab agmine septum, versus extemplò est terror in ipsum, ac dum nulli effugium patet, confestim abiectis armis, ad sanitatem necessariò rediit. Cædes haud magna facta est, sed eius consilij principes ita mulctati sunt, vt sponte in fide permansuri iudicarentur. Iam annos decem & duos Henricus regnarat, & liberos ex Aleonora vxore susceptos habebat Henricũ, Ricardũ, Gaufredũ, Ioannem, Mathildem ac Ioannam, cùm Malcolmus rex Scotiç, vir militari gloria & animi omniũ virtutũ ornamento clarus, moritur: cui Gulielmus frater succeſsit, qui statim vt est rex creatus, Londinũ se cõtulit, ac in verba Henrici, provt etiam Malcolmus fecerat, iurauit. Is postea cœpit reposcere Henricum in primis Northumbriam, quam eius mater dono dediſſet Dauid regi. Henricus multa excusauit, quamobrem minùs sibi liceret id facere. Scotus cognito regis animo, domum rediit, rem suam aliquando armis repetiturus. His quoq; temporibus Conanus Britanniç citerioris dux, sine virili prole, vnica duntaxat filia nomine Constantia relicta, vita excesſit. Hanc puellam Henricus tametsi nondũ maturã viro, in matrimoniũ dandam curauit Gaufredo filio suo. Quæ res cùm sub manus rectè succeſsisset, fuit magnæ ipsi Henrico regi lætitiæ, quòd filius esset totius Britanniç potitus imperio. Secundum hæc, Mathildis Augusta mater regis deceſsit, mulier vltra fœmineum sexum, bellicis rebus et animi robore insignis. Illo ipso anno rex Mathildem filiam Henrico Saxoniæ duci locauit, quę tres genuit filios, Henricũ,

Otho-

Othonẽ, hic Imperator electus, ab Innocentio tertio imperij inſignia accepit, & Gulielmũ. Item Robertus Lincolnienſis antiſtes moritur, in cuius locum nullus eſt ſubſtitutus, ſed epiſcopatus Lincolnienſis deinceps decẽ & ſeptem vacauit annos, rege interim illius vectigalia capiente, exemplo poſt homines natos peſsimo. Exin toto biennio otium fuit ab externis bellis, quod Henricus vt ne in conviuiis, aut luxu à ſuis militibus tereretur, in Britanniam cum Gaufredo filio profectus eſt, vbi eam regionẽ obeũdo, nouũ quodammodo rerum fundamentũ iaciendo, arces, caſtella, & vrbes muniendo, ac cũctos generatim principes amicè appellando, maiorem eius temporis partem cõſumpſit, deinde in Normaniã reverſus, res ibi domeſticas compoſuit. Quibus rebus ad nutum confectis, ineunte vere, in Angliam mala actus maris tempeſtate rediit, amiſſa vna naui, quæ fluctibus obruta ſubmerſa eſt, in qua fuiſſe ferunt trecentos homines, qui omnes ad vnum periere: & reverſus eo anno, quí fuit ſalutis humanæ M C L X X, ad Vindeſoriũ caſtrum, natalem Chriſti diem egit, vbi omnes principes regni ſimul fuere. Rex itidem Scotiæ Gulielmus, cum fratre Dauid eò venit gratulatũ Henrico, de rebus feliciter in Gallia geſtis: quos ille multa humanitate complexus, variis donauit muneribus. A. S. H. 1170.

Hoc tempore, dum alij ludos qui ſemper id temporis, apud Anglos multò magnificentiſsimi apparatiſsimiq; fiunt, frequentes ſpectabant, quando tunc fas habent honeſtis voluptatibus operam dare, extra cõſuetudinem aliarum gentium, quæ paulò ante quadrageſimæ initium, id longè laſciuiùs faciunt, rex ipſe Henricus auidus perpetuandi inter filios imperij, rem ſibi anxiferam ac exitialẽ, vt poſtremò eius evẽtus docuit, animo agitare ingreſſus eſt. Porrò cùm ſecũ cogitaret, nulli ferè animantiũ, præterq; homini vitam eſſe fragiliorem, ac tantam mortalibus ſuapte natura innatam regnandi cupiditatem, vt quoties animũ ad imperiũ adipiſcendũ adiungerent, nihil penſi habentes, fas omne iuſq; omne optati potiundi cauſa violarent, atq; perverterẽt, nõ iniuria facturũ ſe arbitratus eſt, ſi metueret, quod contingere poſſet, vt ſcilicet & ipſe aliquo fortuito caſu animam ederet, ac filij admodum iuuenes, atq; per ætatẽ nondum bellicæ artis periti, regno fraudarentur. Igitur vt fortunæ caſibus occurreret, Henrico filio maiori natu, qui ſeptemdecim habebat annos, imperiũ ſe viuo impertiendum putauit, vt per hunc modum adoleſcenti per ſuas manus regnum præberet. Itaq; primo quoq; tempore Londinũ venit, habitóq; tam antiſtitum q̃ principum concilio, Henricum conſortem regni dixit: cui deinde Rogerius Eboracenſis archiepiſcopus ad X V I I calendarũ Iulij coronam impoſuit. Solebat id munus Cantuariẽſis antiſtes obire, ſed cùm adhuc exularet, Rogerio à rege demandatum eſt, quod ille ſine ipſius Cantuarienſis permiſſu, & in aliena provincia, exequi nõ debuiſſet. De qua iniuria Thomas Cantuarienſis apud Alexandrũ pontificem cõqueſtus, ita eum mouit, vt per literas ſuas Rogerio Eboracenſi, & Gilberto Londinenſi, ac Ioſcellino Sariſberienſi epiſcopis, qui iſtiuſmodi cæremoniis nõ interfuiſſent modò, ſed præfuiſſent, adminiſtratione ſacrorum interdixerit. Quæ res ſuprà q̃ dici poſsit, apud Henricum inuidiam in ipſum Cantuarienſem commouit. Dedit eo ipſo die rex quo filius regia inſignia accepit, epulum, in quo honoris gratia, primũ ferculum, ipſe iuueniliter exultans filio diſcumbenti appoſuit. Ex quo facto, adoleſcens aliquantò ſuperbior effectus, cùm inſolentius ſolito circunſtantes

intueretur, Eboracenſis antiſtes qui aſsidebat, ioci cauſa, ad eum converſus, Gaude, inquit, optime fili. non eſt enim alter in toto orbe princeps, qui talem habeat in menſa adminiſtrū. Ad ea ille ſtomachatus reſpōdit: Quid miraris? non putat pater id facere, ſuæ minus eſſe dignitatis, quādoquidem ille materno duntaxat genere clarus mihi adminiſtrat, qui & patre rege & matre regina natus ſum. Ita Henricus filius malo prauóq; ingenio prædītus, in patrem ex tempore cauillatus eſt. At pater Henricus hęc audiens, ingenti affectus dolore, antiſtiti dimiſſa voce ait: Pœnitet, inquā, pœnitet extuliſſe hominem. Iam inde proſpexit futurū, vt filius ſibi adverſaretur. Veruntamē etſi ſe malè feciſſe cruciabatur, cùm factum infectum reddi non poſſe videret, curauit, vt omnes principes regni vnà cum rege Scotorū in verba eius more maiorum, iurarint, ſed noluit illos iureiurando liberatos, quo ſe iampridem ei obligarant. Habeo autores, qui ſcribant Henricū non cōmunicaſſe imperiū cum filio, ſed ſeſe priùs abdicaſſe corā populo regia dignitate, ac dein eum regem creandū curaſſe. verùm in re incerta, id propius fidem eſt, quod ex ſerie rerum geſtarū colligitur. Henricus enim pater quandiu filius vixit, ſe modò conſortem, modò regem geſsit: poſt mortē verò filij, cōtinuauit imperium, quod nullo feciſſet iure, ſi ſe antea ea poteſtate exuiſſet. Sed vnde digreſsi ſumus, revertamur. Ludouicus rex Franciæ vbi cognouerat generū corona regali decoratū eſſe, ſine ſua filia illius vxore, vehementer iratus, ad Henricū patrē ſatis aculeatas literas dedit, minatúſq; eſt ſe bellū ei facturū, niſi primo quoq; tempore Margarita regiis ornaretur inſignibus: quod idcirco omiſſum fuerat, quia puella admodū tenera, nondū viro coniuncta erat. Qua re intellecta, Henricus properè in Normaniam adnauigauit. Hîc dum bellum vtrinq; paratur, Theobaldi comitis Bleſenſis ſingulari opera, reges apud Vernoliū, in colloquiū veniūt. Ibi poſt longū ſermonē, Henricus qui iam tum regis Henrici filij indolē ſuſpectam habebat, ac nihil minus volebat, q̄ neceſsitatem ſibi aliquā imponi decertandi cum eo, pollicitus eſt ſe breui tempore daturū operam, vt rurſum filius Henricus cū vxore corona redimiretur. Hac pollicitatione Ludouicus contentus, à colloquio diſceſsit. Henricus verò Vernonē rediit, vbi paucis pòſt diebus incidit in grauem morbū, qui ita eum breui contriuit, vt repentè per totā Galliā fama pervaſerit, eum mortē obiiſſe: & ipſe quoq; valetudinē planè perditā arbitrans, teſtamentū fecerit, quo Ricardo filio Aquitaniā reliquerat, quinetiam locum ſepulturæ deſignarat. Rex Henricus filius nepos luxurioſus interim in Anglia à recta honeſtáq; viuendi diſciplina ad voluptates dilapſus, profuſè paterna bona dilapidabat. Quod vt pater audiuit, qui iam ſe cōfirmauerat, in Angliam continuò revertit: ſed paucos dies in regno moratus, vnà cum filio Normaniam rurſus petiit.

Iam penè ſex annos Thomas Cantuarienſis antiſtes exularat, qui tot ac tantis toto eo tēpore affectus fuerat moleſtiis exagitato in dies magis in eū Henrici furore, vt omnes æquè eius miſereret, & in primis Ludouicū regē, qui vnà cū Theobaldo comite Bleſenſi viro integerrimo, dies noctéſq; nō ceſſabat literis ac nuntiis modò Henricū hortari, ad pacē conciliandā, modò Ro. pontificem rogare, vt ſua autoritate regem cogeret ad id, vt æquum & iuſtum, deſcendere. Sanè Francus currentem, vt dicunt, incitauit: nam pontifex ſponte in rem ſedulò incumbebat, qui tandem partim multis nuntiis vltro citróque miſsis,

miſsis, partim ſacrorũ interdictionem per literas & ipſos nuntios interminatus, Henricũ eò traxit, vt pacificatoria monita iam nõ ſperneret. Quare haud multo pòſt, huiuſce rei maturandæ cauſa, Ludouicus rex & Gualterus Rothomagenſis antiſtes cum Thoma, ac nonnullis aliis epiſcopis, ad locũ ſecundum Normaniæ fines vtrique parti commodum conuenere, quò etiam Henricus venit. Ibi poſt longas diſceptationes, rex videns nullum eſſe amplius dilationibus locum, fide data & accepta, ſanctiſsimum antiſtitem Thomam in gratiam ad vltimum recepit, promiſitq; ſe quamprimùm ei de iniuriis plena manu ſatisfacturum, atq; omnes fore ſine pœna, qui eum ſecuti fuiſſent. Igitur per hunc modum, rex & antiſtes in gratiam reconciliati, eodem die ad congreſſum colloquiúmq; venerunt: vbi Thomas vt nihil poſthac eſſet, quamobrem memoria præteritorum refricaretur, poſtulauit, vt per eum ſibi liceret in eos epiſcopos animadvertere, qui contra ſacras leges feciſſent. Hoc rex nõ abnuit, id quod poſtea fuit recrudeſcendi odij ſeminarium. His atq; aliis dictis à colloquio receſſerunt. Cantuarienſis non multo pòſt cùm bis intra paucos dies ad regem adiuiſſet, ille in primo eius adventu, de induſtria cauit, ne cogeretur inter ſacra, vti moris eſt, optimi patris oſculũ pacis accipere, quod fucoſæ reconciliationis indicium fuit, etſi poſtea eum benignè accepit, ac poſtremò diſcedentem in Angliam, mira comitate proſecutus eſt. Interea Thomas quamvis à ſuis ad maturandum iter ſolicitaretur, iuit tamen priùs ſalutatum Ludouicum regem de ſe bene meritum, à quo poſtquam beneficiorum memor gratias egit, abeundi poteſtatem ſibi fieri rogauit. Rex diuino, ſicvti credere par eſt, afflatus ſpiritu, eum primò dehortatus eſt redire ad inimicos malè reconciliatos. perſpexerat enim Henricum animo adhuc faucio veniſſe in id concordiæ fœdus: ſed poſtremò cùm ille diceret neceſſariò ſe ad ſuſceptã curam revocari, quãquam dolebat eum quem magnopere obſeruabat, cuíq; à cũctis Francis principibus magnus habebatur honor, regno ſuo decedere, quam honorificè ab ſe dimiſit. Tum Thomas ex Gallia diſcedens poſt annum ſeptimum, q̃ in exilium actus fuerat, incolumis in patriam rediit, nõ ignarus futuri martyrij, quo paulo pòſt affectus eſt, ideóq; lætus venit, ſummo gaudio atq; animorum lætitia ab omnibus bonis acceptus, à malis verò prauiſq; hominibus ſtatim probris contumeliiſq; affectus, quorum princeps fuit Rogerius Eboracenſis archiepiſcopus, vir ſanè improbus. Iſte cui ſimul ſacrorũ vſus meritò interdictus erat, & Gilbertus Londinenſis, ac Ioſcellinus Sarisberienſis epiſcopi, cum aliorum infinito numero, Thomam tanquam Ro. pontificis legatum adeunt, petunt, efflagitant, vt ſibi per eum liceat ſuo officio vti. Iis fertur antiſtes Thomas & veniam & abſolutionem non negaſſe, ſed iuſſiſſe, vt ſponderent ſe ipſius iuſto iudicio ſtaturos, quod autore Eboracẽſi, facere reliqui recuſauerunt. Non conſentiunt inter ſe hoc loco ſcriptores: alij tradunt Cantuarienſem ſimulatq; in Angliam venerat, ipſum Eboracenſem archiepiſcopum cum Londinenſi & Sarisberienſi epiſcopis, priùs vſu ſacrorum priuatum, impium denunciaſſe. Alij ſcribunt eum duntaxat illis publicè interdixiſſe adminiſtratione ſacrorum. Quæ cùm ita eſſent, Rogerius vt homo facinoroſus, cum ſui furoris ſociis epiſcopis, continuò in Normaniam advolat, atq; ibi ſimul ad vlciſcendũ ardentes, regem adeunt, apud eum nomen Thomæ deferunt, eundem accuſant, culpant, criminantur, quòd ſacerdotij

libertatem, quòd ius humanũ pariter atq; diuinum, quòd instituta maiorum evertere, corrumpere, delere denicq; conetur, qui sibi tantum sumat, vt velit episcopos suo arbitratu Christianorum cœtu excludere, exclusósq; perpetuò exterminare: item regiæ prærogatiuæ derogare, ac cunctis ius ciuium tollere. Præterea si quos sentiant in aula esse, qui inimico sint in ipsum Thomam animo, eos ardentes similiter inflammant, inflammatos armant, concitant ad machinandum illi perniciem. Sed ne plura, hæc & talia eiusmodi ita regem Henricum mouerũt, vt ira vehementer accensus, aliquando exclamarit: Me miserum, non possum in meo regno pacem cum vno sacerdote habere? nec quisquam meorum omnium est, qui me hac molestia liberare velit? Ex huiusmodi vocibus, fuerunt improbi nonnulli, quibus visa est occulta voluntas regis esse, vt Thomas è medio tolleretur, qui propterea velvt hostis regis habitus, iam tum cœpit sic vulgo negligi, contemni, ac in odio esse, vt cùm veniisset aliquando Strodum, qui vicus situs est ad Medueiam flumen, quod flumen Roceſtriam alluit, eius loci accolæ cupidi bonum patrem ita despectum ignominia aliqua afficiendi, non dubitarint amputare caudam equi, quem ille equitaret, seipsos perpetuo probro obligantes: nam postea, nutu Dei, ita áccidit, vt omnes ex eo hominum genere, qui id facinus fecissent, nati sint instar mutorum animalium caudati. Sed ea infamiæ nota iampridem vnà cum gente illa eorum hominum, qui peccarint, deleta est. Cæterùm aliter decus regis vlcisci deliberant satellites nõnulli, & cum primis Hugo Moriuilla, Gulielmus Tracius, Ricardus Britto, & Reginaldus Vrcius, quos turpitudo morũ iampridem coniunxerat: ñq; quamprimùm mortem Thomæ meditantur, & arbitrantes gratum se facturos regi, si meditatum facinus primo quoq; tempore ederent, protinus in Angliam veniunt, Cantuariámq; profecti, Thomam interficiunt, in eiúsq; fortunas invadunt, ac diripiunt, eáq; omnia impunè faciunt, q; satellites regis essent: postea ita nefaria cæde fœdati, ac impiis spoliis onusti, in agrum Dunelmensem se proripiunt, expectaturi dum intelligant, quã rex gratiam sibi referre velit, quem se optima fide defendisse prædicabant. Atqui secus áccidit, atq; illi cogitarãt. Henricus enim tam nefarium maleficium pro beneficio non accepit, adeò vt importunissimi percussores desperata venia, alíq; aliò fugerint, ac intra triẽnium malè perierint. Ita Thomas archiepiscopus est palmam martyríq; adeptus, post annum octauum, & mẽses sex, quàm sedere cœperat, qui fuit salutis humanæ M C L X X I.

A. S. H. 1171.

At regi Henrico ac cæteris omnibus ea res luctuosa & molesta, dolorem invsit incredibilem, quippe qui vt oues dominici gregis, meritò dolebant se pastorẽ suum amisisse. Sed rex cum primis in summo angore erat, quòd coniectura prospiceret futurum, vt huius tanti flagitíq; facilè à nonnullis haberetur affinis, perinde ac contigit: nam Ludouicus rex & Theobaldus comes Blesensis, statim cognita morte Thomæ, pari atq; reliqui amici dolore afficiuntur, ac pro certo quasi habentes id facinoris iussu Henrici esse factum, certiorem faciunt per literas & nuntios, pontificem Alexandrum de cæde, eiúsque culpam in Henricum conferunt, atq; rogant, vt tantam iniuriam religioni illatam maturè vlciscendam decernat. Doluit Alexander supra modum casum tam tristem, & pro sua dignitate, & pro sceleris atrocitate, quæstionem habendam statuit. Dum ista fiunt, Henricus qui aliquot dies Argentonĩ ob rem

acer-

acerbiſsimam mœrens, nulli mortalium de quavis cauſa agitãda, poteſtatem ſui conveniendi fecit, præ doloris magnitudine, cùm ſe infamia commiſsi criminis aſpergi ſentiret, legatos Romam miſit, partim purgatum facinus, partim veniam impetratum à Rom. pontifice, quòd ex eo, quia temerè ira percitus, in Cantuarienſem probra iactaſſet, ſui cauſam arripuiſſent ad cædem: partim deniq; oratum, quò ille vellet in Angliam legatos mittere, qui de morte antiſtitis Thomæ iuxtà atq; de ſacerdotalis ordinis ſtatu cognoſcerent. Poſt hæc, Henricus deſtinauit animo domare Hyberniam, tum q; Angliæ propinqua eſt, tũ quia Gallis inde adminiſtrata ſæpius auxilia intelligebat: ideoq; è re ſua maximè fore ducebat, ſi inſulam nunquam ferè antea externis armis vexatam ſubigeret. Itaq; accitis vndiq; militibus, ac nauibus ſimul in vnum coactis, vt ad certum diem claſſem inſtructam haberet, ingens bellum comparat. Perveniunt interim legati Romam, & inde Tuſculum, vbi tũc pontifex erat, profecti, eo loci audiuntur: exponũt mandata regis, eum in primis expurgantes, quòd falſò diceretur non alienus conſilij cædis Thomę fuiſſe. Sed tantum abfuit, vt eorum verbis pontifex fidem habuerit, vt etiam contrà atq; illi dixerant, eſſe omnia propè ſenſerit. Quapropter duos Cardinales, vt ipſi etiam oratores petebant, in Angliam miſit, qui rem ipſam præſentes cognoſcerent. Illi in Normaniam profecti, ab Henrico humaniter & prolixè accipiuntur hoſpitio. Hîc cùm non ſatis conſtaret, in quo culpa cædis reſideret, poſt longam diſputationem, calumnia ſic diſcuſſa eſt: rex iureiurando ſe purgauit, multóq; afflictus dolore faſſus eſt ſe tantum peccaſſe, quòd in Cantuarienſem olim aliquod odium habuiſſet, vnde nefariæ illius cædis cauſa orta videri poſſet. Cæterùm legati pœnam ei indixerunt, vt ducentos milites Hieroſolyma mitteret, ad rem Chriſtianam tuendam, atq; intra triennium, ipſe in Syriam cum aliis Chriſtianis principibus exercitum duceret, facturus communi hoſti bellũ, quod poſtea Ricardus eius filius geſsit, & de ſacerdotali ordine deinceps optimè promereri ſtuderet. Quæ omnia ille ſe præſtaturũ iureiurando affirmauit. Sunt item, qui prodant regẽ eſſe paſſum ita lege ſanciri, vt ipſe & Henricus filius ſic Angliæ regnum obtinerent, vt nemo poſt illorum mortem, regis nomen ferre intelligeretur, niſi quem Romanus pontifex deſignaſſet. Huiuſce rei annales Anglici neq; meminerunt, nec reges qui ſecuti ſunt, obſeruantes fuerunt. Cœpit interea memoria Thomæ, vt qui religionis cauſa mortem occubuiſſet, crebris miraculis clarior fieri, ex quo populus vndique frequens ad illius ſepulchrum venerationis cauſa, iam tum concurrebat. Legati verò poſtquam mandata quæ ad Henricum habebant, executi ſunt, ac eius rogatu abſoluerunt omnes epiſcopos veniam ſuppliciter petentes, qui vel, vt ſuprà eſt dictum, Chriſtianæ religionis hoſtes iudicati, vel ſacrorum vſu priuati fuerant, ad pontificem reverſi legationem rẽnuntiant, ſimúlq; docent eum de bene multis ac magnis miraculis, quæ circa Thomæ ſepulchrum edita dicerentur, poſt illius mortem: quibus Alexander permotus, eum in diuorum numerum retulit. Ac diuus Thomas non ſolùm apud mortales per martyrium ſanctitatis, ſed etiam cenſus nomine auctus eſt, quando illi poſteritas mauſoleum poſuit, quod hodie eſt princeps Angliæ ſpectaculum, vbi omnis generis donariorum meſsis in dies ſingulos creſcit, perinde quaſi bona pars vulgi fortaſſe credat Deum magis auro, argento, vel gemmis, quàm precibus lita-

A. S. H. 1174. ri. Fuit is annus cùm hæc gesta sunt, à natali Christi MCLXXIIII.

Est nobis commodùm aliquanto altius repetendum, vt ordo gestarum rerum quem hactenus tenuimus, appositè seruetur: nam ne res prophanas diuinis misceremus, cõsultò eas prævertimus descriptioni belli Hybernici, quod antè gestum est, quàm Thomas in diuorum numero collocaretur: quod hîc propterea commodiùs explicabitur. Henricus itaq; parato validissimo exercitu, cum classe non mediocri, quæ fuit, vt tradunt, quadringentarum nauiũ, circa hyemis initium, celeri cursu in Hyberniam traiecit, qui postquam in terram descenderat, parum progressus non longè à Vatfordia castra posuit, ac illic de modo belli gerendi consilium capturus, milites paratos esse iussit, ne incautè ab hoste invaderetur. Dum ille his occupatus erat, cognito interim ab incolis eius adventu, à compluribus insulę ciuitatibus ac regulis ad eum legati venerũt, pollicentes obsides se daturos, ac ea quæ imperasset, facturos. Hos & alij pariter suis viribus minimè confisi sequuntur. Atque ita dum singuli timent, fermè omnes vltrò deditionẽ faciũt. Evenit ea victoria sine armis Henrico, præter spem, quippe cùm insula paréret pluribus regulis, ac factionibus & studiis diversis traheretur, non aliud magis gentem indomitam impediebat, quò minus resisteret, nisi quòd commune consilium non haberet, ad propulsandum Reipublicæ periculum. Quocirca dum singuli adversus tantũ regem pugnare formidarant, vniuersi ferè victi sunt. Accepit Henricus libenti animo, insulanorum deditionem, exegitq; ab eis iusiurandum. Rodoricus autem rex Connaciæ solus abnuit in fidem Henrici venire: is vir animo ferox, se regem Hyberniæ nominabat, qui cùm imperium totius insulæ obtinere contenderet, continuum bellum cum cæteris regulis gerebat. Quæ certè seditio effecit, vt alij, provt diximus, sese Anglo dediderint. Tenebat regulus iste syluestrem insulæ partem, quæ ad occidentem spectat, quæ quoniam altissimis montibus munita, ac syluis & aquis, hyemali præsertim tempore, vndiq; clausa est, id in primis fuit, cur Henricus Connaciæ regulum non sit confestim bello aggressus: nam exploratum habebat, sub tempus hybernum, quod instabat, nullum bellum posse conflari. Igitur omisso in præsentia eo bello, insulæ præsidiis firmandæ, eiusq; statui collocando summa ope sibi studendũ ratus, Dublinum, quæ est insulæ princeps vrbs, proficiscitur, vbi convocatis regulis ac episcopis, agitat de imperio insulæ sibi ac suis posteris regibus perpetuando. Id Hyberni posse fieri, nisi autoritate Ro. põtificis negabant, q̃ iam inde ab initio, post Christianam religionem acceptam, sese ac omnia sua in eius ditionem dedidissent: atq; constanter affirmabant, non alium habere se dominum, præter ipsum pontificem, id quod etiam nunc iactitant. His auditis, rex per legatos quamprimùm Alexandrum orauit, vt Hyberniam quam ipse nuper domuerat, ad regnum Angliæ sua autoritate adiungeret, quod haud grauatè fecit pontifex: nam cùm nihil inde emolumenti haberet, & Hyberni rudes atq; syluestres matrimoniũ, (singuli enim pro opibus, quisq; quamplurimas vxores habebant) multáq; alia quæ nostræ religionis sunt, nõdum rectè seruarent, est arbitratus illos cultiores, rerúmque diuinarum peritiores fore, si vni duntaxat regi Christiano potentissimo parérent. Igitur Henricus intelligens his potissimè de causis à pontifice imperio Hyberniæ se donatum esse, postq; pacatum reddiderat insulæ statum, curauit, vt celeberrimo antistitum

conven-

conventu, qui Caſſelli in vrbe nobili actus eſt, omnia emendata ſint, quæ antea minus ritè ſecundum Chriſtianum dogma fiebãt. His peractis feliciter rebus, rex ineunte iam vere in Angliam reverſus, properè in Normaniam profectus eſt obviàm legatis à pontifice miſsis, quos eò iam acceperat ad ſe venire: cum quibus quid egerit, ſuprà abvndè explicatum eſt.

Quoniam autem ad hunc locum perventum eſt, nõ alienum eſſe videt, de Hyberniæ ſitu, moribúſq; gentis exponere. Hybernia inſula in Oceano inter Britanniã atq; Hiſpaniã poſita, ab ortu habet ipſam Britãniam vnius diei nauigatione propinquã, & Galliam ab auſtro, Hiſpaniam trium dierũ, vt aiunt, nauali curſu affinem, ab occidente, Oceanũ infinitũ à ſeptentrione: nõ multũ diſtat à Scotia. Forma eius oblonga ad ſimilitudinẽ oui, ac à meridie, vti etiam Britannia eſt, in ſeptentrionẽ protenſa, vbi latior eſt. Hyberniam ab Hybero duce homine Hiſpano nominatã ferũt, qui primus magna hominũ cõgregata multitudine, eam occupaſſet: ſiue, vt alij ſentiunt, id nomẽ tulit ab Ibero flumine Hiſpaniæ celeberrimo, q̃ illius accolæ primi inſulam habitaſſent: aut ab hyberno tempore, quia ad occidentẽ vergit. Sed illud veriſimilius eſt, vt vel à duce Hiſpano, vel à flumine Ibero dicta ſit, quãdo Hyberni cùm habitu corporũ, tum viuendi ritu atq; moribus nõ valde diſcrepãt ab Hiſpanis vicinioribꝰ. Inſulam ipſam Scoti à Scythia, ſeu ab Aegypto, vt ipſi prædicãt, profecti, & in tertio huius operis volumine memorauimus, expulſis prioribus incolis, aliquandiu tenuerunt, ab ſéq; Scotiã appellarũt. Sed poſteaq; illi lõgo pòſt tẽpore Pictis ſuæ nationis hominibus fœdere iuncti ſupremã Britanniæ partẽ, quæ ad ſeptentrionem vergit, occuparunt, & ipſi Hyberniæ ſenſim priſtinũ nomen redditum, & pars illa Britanniæ à Scotis occupata, Scotia dicta eſt. Spatium Hybernię dimidio minus q̃ Britanniæ eſtimatur, quòd nõ amplius milliariis CCC in lõgitudinẽ, & LXXXX in latitudinẽ pateat. Cæterùm ſolum & cœlum haud multũ differt, niſi q̃ Hybernia montoſior eſt, & aquis abvndantior, quippe quæ in editiſsimis etiam montibus paſsim paludes & ſtagna habet. Mira cœli temperies, fertilitas terræ inſignis, etſi Hyberni agriculturæ parũ ſtudent. Nullum gignit venenatũ animal, nec alivnde illatũ nutrit. maleficum habet lupum, & vulpem: reliqua omnia animalia mãſueta, & corpore minora, q̃ alibi. Apes etiam paſsim reperiuntur, quod falſò quidam negant. Fert Hybernicus Oceanus margaritas, ſed ſubfuſcas ac liuentes. Hybernia autem eſt omnis diuiſa in partes quatuor, quarum vnam quæ ad auſtrum ſpectat, Momoniam appellant, alteram aquilonalem Hultoniam, tertiã quæ ad ſolem orientẽ vergit, Laginiam, quartã quæ eſt ad Occidentem, Connaciam: & has Hyberni pariter ciuiliores atq; ſylueſtres ſparſim incolunt. Cæterũ ciuitates à cultu minùs abſunt, quòd regi Anglo parent, vnde mores imbibũt honeſtiores. Momoniam à Laginia Suirus flumen, qui ad Vatfordiam oppidum portum facit, quò ex Anglia breuior eſt tranſmiſſus, & à Connacia Sinneus diuidit, cuius principalis vrbs occidentis oræ eſt Limiricum, quod Sinneo omnium totius Hyberniæ fluminum maximo alluitur. Oppida verò celebriora Vatfordia, & ſecũdum Suiri ripam, Charygium, Clomellum, Charris, ac Caſſellum, & in angulo Corcagia, contráq; eam in ſeptentrionali ora, Cherriũ, vbi inſula in auſtrũ verſus anguſtior eſſe incipit, magiſq; ſylueſtris. Altera ſequitur Hultonia, quæ contrà eſt, ſpectátq; ad ſeptentrionem, quam à

Liginia discludit Boandus flumen, quo Druda oppidum maritimum, ac Midia vrbs alluit, cuius emporium est Armachum. & in ora aquilonali Strāfordia oppidum, à quo ad Scotiam, quam ex ea parte finitimā insula habet, breuior est traiectus: & quædam alia paruula oppida, atq; insulæ complures, per eam oram septentrionalē, vsq; ad alterū angulū, Occidentē versus. Itē interius ampliſsimus lacus, quem vocant Logfoylū, vnde manat Sinneus, qui latè fluens interiores Hybernos qui ad Occidentē sunt, ab eis, qui in Orientē vergūt discriminat, ad Limiricúmq; portū facit multarū nauium capacē. Iā tertiā ponamus partem Liginiam: hæc à Druda oriētis oræ oppido incipit, pertinétq; ad Rosium oppidum eiusdem oræ, quod ad austrū vergit, in longitudinem circiter millia passuū C X C. Vrbes habet Dublinum totius insulæ caput, Midiam, Forneum, ac oppida munita Childariam, Childennium, Tostonū, Benettibrigium: & huius quoq; bonam partem Hyberni Syluestres tenent. Vltima pars Connacia, quæ ad occidentē solem spectat, multò incultior, quàm in austrum versus, vt suprà diximus, Sinneus à Momonia disiungit, illíncque protenditur parum vltra Slygarium oppidum oræ septētrionalis, cuius principalis vrbs est Galuia, item portus frequentes, insulę admodum paruæ, ac lacus. Hæc verò crebris montibus, atque paludibus plena, ferè tota syluestris, à pluribus regulis possidetur, administratúrq; : quorum princeps vnus, qui se Connaciæ regem nominat, cuius incolę vt longè durisimū hominum genus non multùm frumēto, sed maximam partem lacte atq; pecore viuunt: panem quando vescuntur, ex farina auenacea conficiunt. Ii Syluestres vocitantur, q; fermè ferarum ritu vitam degant, quanq; in ea feritate Christianam religionē castè colunt. Statura sunt non indecenti. tunicam ex panno lineo confectā induunt, & eam non mutant, donec contrita sit, quam ne sordescat, croco inficiunt, cui cùm in publicum exeunt, aut frigoris vitandi causa, palliū laneum, & illud quidem villosum, atq; in superiore parte iubatum imponunt: & hîc pariter viris ac fœminis cōmunis vestitus. Nobiles verò veste talari amiciunt, tegmen à posteriore parte ad caput inducunt, & id vsq; ad calcem pendet. calceamentum etiam vsurpant. At reliqui aperto capite, ac nudis pedibus incedunt. porrò ita pedū cutis suapte natura callet, vt pueri, quorum pedes nondum longo vsu, aut labore obdurarint, mira quadam pernicitate per loca etiā aspera currant. Capillum parum supra aures circuncidunt: aliqui tamen more vetusto, capillo vsq; ad occipitium reciso, in parte capitis quæ antè est, longos gerunt crines. Barbam frequenter radunt, labio duntaxat superiore ad terrorem, vt credere par est, intōso. At gens continuis seditionibus agitatur, ac ob id præliis & rebus gerendis assueta, solers est, ad omnia momenta rerum, imperiúmq; accipiendum præstó. Inermes corpore pugnant, idq; pro fortitudine animi & robore virium æquè habent, atq; ferre arma, pro onere ducūt: etsi paulatim suo periculo sapientiores effecti, arma iam nunc induere incipiunt. Sine ephippiis equitant: licet nunc stratis quambreuissimis, sine vllis phaleris, vtantur: equos verò magna cura nutriunt pabulo herbaceo, ac sub diuo. Arma habent, iacula, gladium, securim, & lapides, quibus cùm alia arma amiserint, se defendunt. Quæ inter se nihil distent, apud eos, hæc sunt: Lingua omnibus eadem, quam balbutientium ac gementium more pronūciant. subita ingenia, ferocia, & ad vindictā prona, non item fida, sed mendacio gaudentia,

litera-

literarum nõ expertia, nam à pueris grammaticæ & iuri tam pontificio quàm ciuili operam dant: præterea ſobrij, & inediæ patientiſsimi: comiter & perbenignè colunt hoſpites. In delitiis habent à laboribus vacare: agriculturam cęteráſq; artes nõ magnopere exercent, præter muſicam, cuius peritiſsimi ſunt. canunt enim cùm voce, tum fidibus eleganter, ſed vehementi quodam impetu, ſic, vt mirabile ſit, in tanta vocis linguæq; atq; digitorum velocitate, poſſe artis numeros ſeruari, id quod illi ad vnguẽ faciunt. Domos habent aut lapideas, aut ligneas, muris è luto confectis. Demortuos magnis clamoribus diu lugent: ſi ſummi ſint viri, conducunt mulieres, quæ circa funus plangant. Miracula autem Hyberniæ quę vulgò prædicantur, quoniam eò remotiùs fugere ſolent, quò diligentiùs inquiruntur, repetere ſupervacaneum duximus, arbitrantes nos ſatis de ea inſula, hîc appoſitè dixiſſe. Cęterùm vnde digreſsi ſumus, iam revertamur.

Henricus in Normania poſtquam omnia cũ legatis Alexãdri põtificis maturè peregerat, rebus domeſticis vacans, vt ſimultatẽ & odiũ Ludouici regis in ſe tandem aliquando reſtingueret, regẽ Henricum filiũ cum vxore, ad coronã iterum ſumendã in Angliã miſit, qui haud multo pòſt Vintoniã convocato tam antiſtitum quàm principum cõcilio, à Gualtero archiepiſcopo Rothomagenſi, vnà cum Margarita vxore corona redimitur. Interim rex Henricus pater, ſi mens non lęua fuiſſet, facilè potuiſſet & proſpicere, & cõſilio avertere diſcordiam, quæ mox inter ipſum atq; filios orta eſt, ex qua tam magnum q̃ nefarium bellum exarſit, quod ægrè intra bienniũ dirimi potuit: nam ferunt ei fuiſſe diuinitus prædictum, niſi ſanctiùs iuſtitiam, quæ in ſe virtutes continet omnes, generatim erga cunctos mortales ſeruaret, futurum eſſe, vt in magnas breui tempore calamitates incideret, quibus tandem cõfectus infelicem vitæ exitum haberet. Henricus rex filius, ſumptis rurſum regni inſignibus, in Normaniã ad patrẽ revertitur, ac inde officij gratia, ad Ludouicũ ſocerũ cum vxore ꝓficiſcitur: q̃d ſanè iter præcipuũ fuit ſeditionis ſeminariũ. Accepit eos Ludouicus amanter, varióſq; ludos quibus illi delectarẽt ſe, faciẽdos curauit. Hîc, vt quidã ꝓdiderunt, Ludouicus immemor recentis amicitiæ, memor veteris odij, cùm inter iocos & voluptates odoraretur Henricum adoleſcentem ſummã nactum dignitatẽ, ad dominandum ſua ſponte niti, putauit regi Henrico patri negotium exhibendũ, quò ad nocẽdum impotens fieret. Itaq; cùm nihil eſſet, quod moueret adoleſcẽtem, tantùm cõſulentem ſe nõ eſt dehortatus, ne repudiata patris ſocietate, rem ſolus gubernaret. Quid, quòd ſignum quoq; dedit ſuum cõſilium cum auxilio ei non defuturum? Sed multò magis adulatorum turba ad deprauandam flexibilem ætatem parata, iuuenẽ ſtimulabat, aſsiduíſq; vocibus obſtrepebat, clamitans eum ad imperiũ natum, non ad parendũ alteri, & propterea nõ decere, vt precariam diutius haberet poteſtatem, ſed liberã. His agitatus ſtimulis Henricus, iam tum cœpit alieno à patre eſſe animo, ad quem tamen properè revertit, qui eum iam acciuerat, veritus quod erat, atq; ob id ratus eſt ſibi conducibile nõ eſſe, filiũ diu abeſſe, quẽ ſciebat facilè poſſe corrumpi, cùm ſapientia nõ cadat in eam ętatẽ. Eodem anno qui fuit ſalutis humanæ M C L X X V, Ricardus ordine antiſtitum trigeſimuſnonus, Cantuarienſis archiepiſcopus creatur. Fuit ante eum electus Rogerius Abbas Beccenſis, qui eam dignitatem recuſauit, id quod ambitioſi ho- A. S. H. 1175.

mines eius socordiæ potius q̃ sapientiæ assignarunt: adeò difficile est placere vulgo, qui omnia honesta, tantùm vtilitate metitur. Id quoque temporis Raimundus comes Fani Aegidij venit in fidem Henrici, eius potentiam pertimescens, vt sic rebus suis maturè consuleret. Et Hubertus comes Moritonij, filiã quam vnicam habebat, Ioanni filio regis despondet. Nomen puellæ non editur à quopiam autore, quod sciam, etsi prætereundum non erat, quando per eiusmodi nuptias, Ioannes mortuo Huberto, eum comitatum dotis nomine consecutus est, qui in Normania non mediocris habebatur. Atqui ea res causa regi Henrico filio fuit, cur citius effunderet virus in parentem, quod paulo antè apud Ludouicum socerum imbiberat: cùm enim pater vellet quædã oppida in Normania Ioanni filio assignare, in quibus dos eius vxoris locaretur, provt priùs comiti Moritonij se facturum promiserat, si filiam ei nuptum daret, prohibuit id filius fieri, dictitans se regem esse, suáq; esse omnia.

Inter hæc, qui à Ludouico subornati, aut odio moti erant quod in regem Henricum patrem conceperant, auribus adolescentis iam malè cõsulentibus satis patentibus instillare non cessabant, nõ esse eius dignitatis, vt filius familiâs diutius haberetur, & idcirco tempus esse, vt eiecto patre, ipse pro suo iure regnum regeret: & quò id præcipitantiùs faceret, auxilium, operam, & studiũ omne pollicebantur. His itaq; amicis & sociis rex Henricus filius confisus, regnum Angliæ cum Normania palàm à patre repetiit. Offendit ea res animum regis Henrici patris grauiter, qui tamen non ignarus tantum temeritatis non tam à filio, quàm ab inuidis malè suadentibus proficisci, leniter eum reprehendit, sperans se mitigaturum iuuenilem furorem, iussitq; æquo animo ferre moram, quæ suo tempore ei bono esset. Ad ea iuuenis nequicquã à pertinacia desistens nihil est inclinatus, quæ pater monuerat, quippe cui certum erat, regni gubernacula à manibus paternis quouis modo eripere. Quapropter clàm ad socerum confugit, ac illi exponit ordine omnia, atque orat, vt se iuuet ad regnum recuperandum: quem rex bono animo esse iubet, ac beneficiarium suum effectum, Normaniæ ducem declarat. Beneficiarius vulgò dicitur, qui possessor est dominatus, aut terræ, cuius proprietas ad alterũ pertinet: item qui ad militiam Imperatoris beneficio scribitur: autor Cæsar. vel miles, qui muneris beneficio vacat, vt Festus ait. Sed in viam repedemus. Pater cognita filij fuga, misit repentè equites aliquot, qui eum remorarentur. sed cùm ille iam plurimum viæ processisset, consequi nequiuerunt. Quare nulla facta mora, vt morbo nascenti maturè mederetur, legatos ad Ludouicum misit, qui rogarent, vt adolescentem ardentis animi, malorum consilio à patria pietate alienatum, commonefaceret, ac ita amanter hortaretur, quò ad se primo quoq; die reverteretur: & ne occasionem amplius quicquam tale tentandi ei deinceps datum iri suspicaretur, etiam suis verbis polliceretur, si quid antea erratum esset, illud ipsum eius arbitratu se quamprimùm emendaturum. At Ludouicus vbi audiuit Henricum nominari ab oratoribus regem, spiritu turbatus, velvti ex oculis & vultu apparebat, Ecquid hoc rei, inquit, est? qua audacia viuo filio, qui rex est, se regem gerit Henricus? nónne se maiestate regia iamdudum abdicauit? porrò quod tale quid audet, contrà facit, quàm ius fásq; est. & his dictis, oratores domum dimittit. Redeunt illi celeriter, actáq; edocentes, omnia ad vim spectare affirmãt. Quo cognito Henricus tam

Beneficiarius quis.

domi

domi quàm foris omnia timere cœpit. nam malo malum aliud acceſsit, quòd vxor Aleonora inſignis petulantiæ mulier, vt filiis eſſet cum patre certamen, provt pòſt diluxit, temerè fecerit. Itaq; rex maximopere anxius, exercitum cogere, fidem hominum diligentiùs experiri, loca præſertim finitimis Gallis vicina præſidiis firmare, ſumma ope nititur. Non ceſſabant interim complures, quos circa ſe, ipſe rex Henricus filius longè ſui ſimilimos habebat, hortari, vrgere, impellere ad bellum gerendum cum parente, vt quem ratio nulla mouebat, ad regnum reſtituendum, vi denicq; atq; armis ab eodem deturbaretur, & ad id efficiendum Francus arma largiri promittebat. Quibus ſtimulis inſolẽs iuuenis inſtigatus, nihil iam dubitans quid ageret, magno cum armatorũ numero in Aquitaniam deſcendit. Henricus pater non ſe ſtatim opponit iuuenili furori, ſed vt qui morte magis bellum longè importuniſsimum enixè vitandum iudicabat, indulgentia ac officio tentat ferum animũ lenire. Itaq; cùm ita vſu veniſſet, vt nõnulli viri graues, qui ſibi timebãt, ne apud eum in offenſa eſſent, ſi aliter facerent, filium relinquendum ſtatuerint, clámq; ſignum retulerint, quo ille literas obſignabat: tantum abfuit, vt eos receperit, vt etiã protinus ad filium remiſerit, iuſſeritq; principi ſuo diligenter operam dare, atq; ſimul nũtios miſerit, qui de concordia ſuo nomine cum eo agerent. Verùm interea quò ipſe pater magis ſtudebat irã filij ſedare, eò mater vehementiorem reddebat. dicitur enim Aleonora ob pellices ſuas furiis agitata, multis verborum contumeliis, ita apud Ricardum & Gaufredum filios, de viro eſſe cõqueſta, vt eos continuò ſocietatẽ coire cum fratre rege, & ei in Aquitaniã auxiliãdi cauſa, ire contra patrem compulerit. At rex Henricus filius gaudens ſocios belli ſe habere fratres, & ob id lõgè ſuperbiſsimus factus, nuntiis à patre miſſis reſpondit, ſe exercitum depoſiturum, ſi ſibi integrum relinqueretur imperium, atq; confeſtim milites, qui ita vellent, per iuſiurandum promittere coëgit ſe fideliter ſequi, fortitérq; cum hoſte pugnare: illos verò quibus cordi fuit alterius eſſe partis, permiſit impunè ad parentem adhæreſcere. At Henricus pater, vbi tam contumax à filio per nuntios reſpõſum accepit, plurimùm doluit, q; iam proſpiceret rem omnem ad vltimum eſſe nefariis armis committẽdam, qui vt ne imparatus offenderetur, copias ſuas armatas tenebat. Principes qui filios ſequebantur, interim certiores facti per exploratores, de conſiliis Henrici patris, qui, vt dictum eſt, paratus erat, ſi cogeretur, pugnare, ac filios, ſi id cuperent, vltro atq; libenter in gratiam recipere, valde ſoliciti erant, quónam pacto filios eatenus in odio contra patrem tenerent, quoad eum regno deiicerent. Itaq; nullum neq; diem neq; noctem intermittebant, quin iuuenes ad arma incitarent: ſed ante omnes, Ludouicus rex geſtiebat finiri bellum armis, ad quod ſe antea adiutorem profeſſus erat, qui ob id confeſtim regem Henricum filium ad ſe Lutetiam venire rogauit.

Hîc cum principibus totius regni vocatis, cum Gulielmo rege Scotiæ, Hugone comite Ceſtrenſi, qui Ranulpho patri, de quo meminimus in Stephani vita, ſucceſſerat, Rogerio Mombraio, Hugone Bigoto, atq; pluribus aliis cõſpirationis ſociis eódem accitis, qui regis Henrici filij fidem ſequebãtur, reges conſilia conferunt, de bello conſultant, & vbi initium belli faciendũ ſit, ſimul explorant. Poſtquam de his eſt maturè deliberatum, ne aliquid ſit, quamobrẽ Henricus de ſociorum fide ſuſpicetur, Ludouicus primus ac deinde omnes

iureiurãdo pollicentur, eum se pecunia & armis vsq; eò coadiuturos, dum regnum recuperaret. His pollicitationibus iuuenis confirmatus, mox suis militibus vt eos sibi devinciat, agros, oppida cõdonat, suisq; chirographis donationem comprobat. Istiusmodi peractis rebus, pro se quisque ad comparandum bellum discedit. Henricus pater de noua cõiuratione interim certior factus, in Normania morabatur, summo affectus dolore, q̃ non magis externis hostibus, q̃z̃ domesticis laboraret: sed quia tempus minimè aptũ bello gerendo videbat, (hyems enim iam obrepserat, et sperabat interea vsq; dum ver adventaret, filiorum mentes pacificatoriis legationibus ac promissis ad sanitatẽ reducere) non omnia eo studio, quo par erat, ad bellum tam magnum parabat. At Franci non multo pòst, qui conserendi manum cum hoste auidissimi erant, vix adhuc primo veris tempore instante, iunctis armis cum rege Henrico filio, vno eodémq; die Normaniã, Aquitaniã, atq; Britanniã, quam etiam Henricus pater inuito Gaufredo duce filio obtinebat, invadunt, omnia devastando, ac in primis arces, oppidaq; validiora munitioraq; oppugnando. Per idem quoq; tempus, vt hostis vbiq; gentiũ vno momento divexetur, Gulielmus Scotorũ rex in Anglia nouos facit tumultus: is enim donatus paulo antè in illo nouissimo cõcilio Lutetiç habito, Northumbria ab Henrico, illuc protinus cõtendit, ac totis viribus in potestatem redigere nititur: sed quò acriùs instat, vt ea potiatur, hoc incolæ qui eius imperium tam maximè oderant, q̃z̃ minimè omniũ ferre volebant, fortiùs resistunt, omnibusq; locis hostem infestis telis petunt. Quo factum est, vt non sine strage, Scoti inde terga dare sint compulsi. At in Normania dum alij prædam faciunt, Ludouicus ad oppidũ Vernoliũ expugnandũ proficiscitur: & quia altum & munitũ, neq; scalis aut aliis bellicis machinis capi poterat, nec in breui obsidione spes vlla erat, quòd ex captiuis cognitum esset, frumentum exante convectũ in multos dies fuisse, primũ castra ante oppidũ ponit, deinde vallo circundat, vt ita demum oppidanos ad deditionem cogat, quod haud multo pòst ex sentẽtia succesit. Interim Hẽricus pater audiẽs Vernoliẽses in officio manere, ac satis tutos esse, tumultuosis prælijs reliquam partem hostiũ in agros effusam persequitur: sed dum ita passim cum hoste confligit, Vernolienses citius quàm putarant, deficiente iam annona, inducias trium dierum à Ludouico his cõditionibus petere coacti sunt, vt intra illud triduũ, si sibi ignosceretur, deditionem facerent, nisi ab Henrico auxiliũ mitteretur. Annuit Ludouicus conditionibus, acceptisq; obsidibus, ac promissa venia inducias pacisci tur. Oppidani verò missis nuntiis opem implorãtes, de re in extremo discrimine gesta, Henricũ docent. Magna affectus solicitudine hoc nuntio rex Henricus, q̃ nihil tale futurũ metuerat, nulla interposita mora, cùm res in celeritate posita esset, suis subsidio venit, atq; non procul ab hostium castris, castra ponit. His cognitis, Francus veritus vt occasionem potiundi oppidi, si armis certaret, in præsentia amitteret, dolo hostem deludit: mittit enim legatos ad Henricũ, qui dicant se de reconciliatione filiorum acturum, cupere cum eo sermonem habere, & si Henricus nõ abhorreat, tum rogent, vt colloquio posterum diem dicat, quo scilicet die inducíæ datæ oppidanis exiturç erant. Audiuit rex libenter, atq; dictis insidiosis fidem habens, promisit se præstò adfuturum. Itaq; postridie eius diei ad locum venit, quo Ludouicus quasi promissi summam cõpleturus, missis

subinde

ſubinde nuntiis, ſe venturū ſimulans, penè diem cōſumpſit, atq; interim Vernolium corona militum cinxit, ac ſuos centuriones iuſsit ciuibus declarare, Henricum eſſe profligatum, vt ſpe auxilij habendi amiſſa, oppidani pacto ſtarent. Quod oppidani verū eſſe exiſtimantes, quia intellexerant regem aduentaſſe cum magno exercitu, & promiſſum ſubſidiū nullū eo die ſupervenerat, deſperata iam ſalute, ſeſe hoſti tradunt: qui diffidens poſſe ſe locū retinere, cōtrà ac promiſerat, oppidū diruit atq; incendit, captiuis principibus in vincula datis: ſed inde hoſtium impetum veritus, ſilentio noctis abiit. Henricus fraude perſpecta, complures mittit raptim equitū turmas, qui hoſtem perſequantur: verùm cùm Ludouicus iam ſe in tutum intra ſuos fines recepiſſet, quem in primis infeſtis telis petebant, ad alios qui vltimi fuerant verſi, tam equites quàm pedites iam itinere feſſos conſecuti occídunt, nec priùs finem cædis faciunt, quàm à perſequendo nocte, quæ tunc obſcuriſsima erat, prohibeantur. Rex autem ſuos ſecutus Vernoliū venit, ac magna celeritate reparat: dein Rothomagum profectus, cùm intellexiſſet Hugonem comitem Ceſtriæ, & Rodulphum Fulgeriū viros ſtrenuos, qui ad Henricum filium iampridem defecerant, capta in Britannia arce Dolenſi, bello omnia turbare, miſit confeſtim aliquot belli duces ſubſidio ſuis, qui commiſſo prælio, hoſtes profligarunt, ac Hugonem & Rodulphū cum multis aliis captos, ad regem præmiſerunt. Pari fortuna iiſdem ferè diebus in Anglia pugnatum eſt: magna porrò hoſtium multitudo Leceſtriā convenit, cuius etiam loci Robertus comes regis Henrici filij partes ſequebatur, vt nacta temporis opportunitatem, derepentè Rainaldum comitem Cornubiæ, ac Ricardum Laſciū regij exercitus præfectos, armis adoriretur. Sed illi cognito hoſtium conſilio, nihil cunctati iunctis armis Leceſtriam properant, obviúmq; hoſtem factum facilè fundunt: deinde oppidum oppugnant, quod ab oppidanis impetrata priùs recedendi cū bonis, atq; fortunis omnibus facultate, ſtatim traditum ſolo æquaſſent, ſi arcem natura loci tutiſsimam capere potuiſſent.

Paucis deinde interiectis diebus, audiēs Ludouicus rem Henrici incipere melius ire, q̄ putarat, vt aliquo pacto eius animum debilitaret, ſi non cederet, aut in ſpem pacis, ſi cederet, erigeret, illū cui certum decretúmq; eſſe ſciebat omnia malle incōmoda pati, q̄ cum filiis dimicare armis, apud Giſortiū conuenit, ſicq; altera manu videlicet panem, vt aiūt, oſtendere, altera lapidem ferre, decreuerat. Hîc Henricus vt pacis alumnus tot cōditiones obtulit, vt penè feros filiorū animos iam ad concordiam flecteret, cùm nonnulli turbatores pacis ita cum illis egerunt, vt nullis cōditionibus poſtremò contenti, infecto negotio à colloquio abiuerint. Quamobrem cùm in diſceſſu, verba vtrinq; contumeliæ plena iactata eſſent, orto eveſtigiò clamore, Angli qui illam ludificationē æquo animo ferre nequibant, repentino tumultu Gallos invadunt: qui tamen à rege Henrico ſtatim revocati, plus terroris iniecere, quàm cædis fecerunt. At regi Ludouico qui ſui conſilij eſſe iudicabat generū à periculo ſeruare, nihil alienius fuit, q̄ in præſentia ad manus venire: ſed paucis pòſt diebus Robertum comitem Leceſtriæ, qui paulò antè copiis nudatus in continentē profugerat, cum magno armatorum numero in Angliam remiſit, qui ſe cum Hugone Bigoto coniungeret, ac ambo partim agros percurrēdo, partim hominum animos muneribus ſolicitando, omnem Angliam in poteſtatem regis

Henrici filij redigere studerēt. Comes cōsilium Bigoti secutus, Nordouicum proficiscitur, atq; à præsidio vacuū primo accessu capit. Interim hostium aduentu ab insulanis cognito, magnæ ex finitimis locis copiæ in vnum conueniunt. Adfuere etiam non multo pòst Ricardus Lascius, ac Humfredus magister equitum bellicæ artis peritissimus cum regio equitatu, qui excursionibus Scotos paulò antè vexarant. Hîc consilio capto, Ricardus cui summa imperij ab Henrico patre delata erat, cohortat, vt quæ imperabit, diligēter industriéq; administrent. Quo dicto, cunctis vna voce clamātibus se præstò esse, ac vltrò imperata facturos, extemplò in hostes contenditur. Tum Robertus qui iam castra posuerat ad Buriam Suthfolchiæ oppidum, ex tanta rerum mutatione longè aliud sibi capiendū consilium atq; antè senserat, intelligens, non iam aliquid acquirere, sed incolumem exercitum seruare cogitabat. Itaq; cùm fugere ignominiosum, simúlq; periculosum foret, ac castris se continere per angustiā rei frumentariæ, quæ in diem parabatur, nō liceret, cōmunem salutē in virtute animorū ponendā decreuit: quocirca appropinquantibus cōfestim regiis copiis, iam suis in aciem eductis, obviàm factus pugnam nequaq; refugit. Committitur prælium atrox: Galli quos Robertus de industria in hostem primos emiserat, q̄ ea gens in primo congressu, penè inuicta esse soleat, ingentem edunt stragem: contrà Angli optimè gnari naturæ Gallorum, tandiu eum impetum sibi tolerandum statuunt, donec hostium vires longo certamine languescere incipiant: cuius rei vbi indicium fecit, q̄ iam fessi pedem sensim referebant, tum ipsi Angli cùm pro se quisq; collegisset animum, magna vi in hostem erumpunt, ac primùm ordines frangunt, deinde dissipatos passim cædunt. At Robertus cognita suorū fuga, quanta maxima potest diligentia, annititur militem dispersum ad se reuocare, atq; certamen redintegrare: illúdq; eò accuratiùs agit, q̄ hostem videt persequendi studio, suum itidem ordinem reliquisse, & iam fessis corporibus, impetum remittere: ex quo spem bene gerendæ rei facilè concipiebat, si modò suos in vnum reduceret: quod eum non fefellisset, sed in omnes partes iam sparsa multitudo, atq; ab hostibus oppressa, nequaquam reuocari potuit. Ipse dum ita optimi imperatoris officium facit, circumventus capitur. Cæsa sunt eo die ad decem millia hostium, capta ferè totidem. Qui ex clade euasere, recta via Leceſtriam concesserunt, vt pariter oppidum atq; se hostiū iniuria prohiberent. Huius pugnæ fama perlata protinus non in omnes insulæ partes modò, verùmetiam in Galliam, cæteris hostibus terrorem addidit: sed in primis Ludouicus diffidere cœpit, qui paucis pòst diebus inducias in sex menses cum Henrico pactus est, quē iam tædebat tot labores cum detrimentis, alterius causa subire.

Henricus accepto victoriæ nuntio immortaliter gauisus, iussit captiuos ad se in Normaniā deduci: deinde in Andegauēses ꝓfectus, vbi loca omnia præsidiis firmauit, quo omni tempore à metu insidiarum vacuus esset. Interim in Anglia etsi animi ferè omnium extraq; paucorū ad pacem intenti erant, attamen ita Rogerius Mombraius & Hugo Bigotus qui ex illo prælio euolarūt, quo Robertus Leceſtrensis captus est, cùm Scotos, tum Anglos solicitare, pecunias pollicendo, item damnatos ac exules promissa venia, ad se allicere cœperunt, vt non mediocri coacto exercitu, vnà cum Dauid fratre regis Scotiæ, sese effuderint in agrū Eboracensem, & Gulielmus ipse rex Scotorū in Cumbriam

briam vno tempore contendens eruperit. Rex primũ circumvallat Carliolũ, quod cùm diutius obſidionem toleraturũ videret, q̃ vt citò expugnari poſſet, relicto præſidio ad oppugnandũ idoneo, ipſe in agros egreſſus, arcẽ parũ citra Edenã flumẽ ſitam, quam incolæ Burgthũ, & alterã in eiuſdẽ fluminis ripa poſitã, quam Appelbiã vocant, cum nonnullis aliis capit. Inde flumẽ tranſgreſſus, ac per Northumbriã populabundus Alneuicũ oppidũ munitiſsimũ petit, atq; expugnare, licet fruſtra, nitit. Interea Duncanus ſiue Rotholandus, vt alij vocãt, vir crudelitate in omni memoria inaudita inſignis, regiarum copiarum præfectus, cum altera parte exercitus Candaliã, quam Kendalã appellant, ac omnem Occidentis oram quæ ad Scotiam pertinet, percurrit, devaſtat, in cunctos mortales pariter ſæuè ſe inferẽs. Nõ parcit impius hoſtis neq; ſexui, neq; ætati, etſi matres familiâs, ſenes, pueríq; plorantes paſsis manib⁹ de feneſtris obteſtant̃, rogant, vt ſibi parcat. Sed ne à templis quidem manũ abſtinet: cùm enim ſacerdotes ac multi alij ſeſe in ędes ſacras paſsim abdidiſſent, ſubitò fractis vndiq; muris, eos itidem crudeliter obtruncat. Celeriter hęc Nouum caſtrum deferuntur: cõvenerant enim huc vndiq; equites Angli, poſtea quam viderant nullam eſſe ſpem bene gerendæ rei in peditatu, adverſus hoſtium turmas, vt ſi eos prædandi cupiditas diſſepararet, de improviſo adorirentur. Illorum principes erant, Robertus Scoceus, Ranulphus Granula, Guilielmus Veſcius, & Bernardus Baliolus. Vbi igitur intellexerunt alibi regem eſſe, alibi Duncanum prefectum debacchari in ſuos, tum alius alium increpantes vociferantur: Ecquid denicq; reſtat, ſi neq; pedites quicq̃ momenti habere poſſunt, nec nos equites hoſtẽ inſequimur? His inter ſe vocibus concitati, clamore ſublato in regẽ properant, qui haud bidui aberat: verũ vbi aliquantulũ itineris progreſsi ſunt, orta repentè nebula denſiſsima, cõſiſtunt deliberaturi, vtrũ procedãt, nec ne: nam cùm neſcirẽt, vbi loci hoſtis eſſet, ne in eum incauti inciderent, verebantur. Atq; ita cùm animi quiſq; pendens hæſitaret, & quidã redeundum eſſe ſentirent, donec caligo illa ſole excuteretur, tunc Bernardus Baliolus, vir prælio ſtrenuus, Quid, inquit, ſocij acceptæ nuper à Scoto iniuriæ ignominioſius addi poteſt, quàm vt nos priùs terga demus, quàm hoſtẽ videamus? leuíq; aëris obſcuritate turpiter terreamur, quæ nobis commodo eſt? etenim nos, vti opinor, inter hoſtes palantes, haud dubiè nunc vadimus, qui eiuſmodi nebula ſepti eò forſitan tutò perveniemus, vbi hoſtẽ imprudentem, atq; imparatũ offendemus: ſed nolo vti vates futura prædicere, quandó vnũ ſcio, nos oportere omnibus modis culpam ac infamiã qua nuper reſperſi ſumus, q⁹ noſtris paſsim percuntibus minimè ſubſidio iuimus, virtute redimere, deleréq; nauiter. Igitur quia longè præſtat, honeſtè mori, quàm cum dedecore vitam ſeruare: & ſi pedem referamus, nouiſsimus error peior priore futurus eſt: quicunq; voluërit ſaluam eſſe patriam, me ſequatur. & his dictis, inceptum iter continuat. Sequuntur cæteri, concitatis ſingulorum animis oratione huiuſmodi in hoſtes. Erat iam multum diei, & aquilo ventus ſubitò coortus, nebulam paulatim deiiciens, loca omnia vicina aperiebat, cùm proſpexerunt Alneuicum, quod quia ignorabant, an à Scoto teneretur, lentiore gradu incedere cœperunt, identidem circunferentes oculos, ſi vſpiam hoſtem viderent: at vbi cognouerunt ab agricolis, regem Scotum victoriam deſperantem eo illo die indidem receſsiſſe, ad ipſum oppidũ divertunt, acceptíq; à ſuis

ea nocte de invadēdo hoste cōsultant. postero die omnes bene mane armati, refectis cibo equis, in hostem ad prædas abigendas valde dispersum exeunt, ac dextra sinistraq; per agrum currentes, corona prædatorum multitudinem cingunt. Scotus Anglos equites procul cōspicatus, milites suos quanta maxima potest diligentia atq; celeritate à præda revocat, quorū pars maior longiùs auiditate prædæ evagata signum nequaquā audiuit: nihilo tamen secius rex magno animo cum suis equitibus, quos colligere potuerat, obviàm fit hostibus mirabili velocitate in se venientibus. Cooritur ex improviso singulare certamen, pugnatur aliquantisper æquo vtrinq; Marte: verùm Anglo acriter instante, Scoti equites iam antea in populando agro defessi, & idcirco impetum minùs tolerantes, aut passim cóncidunt, aut fuga salutem quærunt. Rex cum nonnullis aliis, qui primi prælium fecerant, eodem puncto temporis capitur. Multi præterea ex Scotis, qui ab initio pugnæ, bene longè à suis aberant, & audito equorum hominumq; fremitu, concurrerant, incautè capiuntur. Fuit ille annus salutis humanæ M C L X X V I.

A. S. H. 1176.

Hoc confecto negotio, Angli magno affecti gaudio, postridie Nouūcastrū petentes, regē Scotū secum captiuū abducūt, atq; celeriter Henricū de adepta victoria certiorē faciūt, qui per eos dies, Pictones qui antea defecerāt, domabat. Interim Hugo Bigot⁹ nulla calamitate victus, cōtracta nō parua armatorū manu, Nordouicū rursus capit, atq; diruit. Item copiæ Roberti comitis Leceſtriæ qui captiuus tenebat, quas suprà ostendimus Leceſtriā profugisse, ad Northantonū oppidū, quod à Leceſtria spatio vigintiquinq; milliū passuum distat, duce Roberto Ferryso, viro magnitudine animi & rei bellicæ scientia præstanti, feliciter pugnant, atq; ducentos oppidanos capiunt, interfectis aut vulneratis ferè totidē, ac re bene gesta, eò vnde venerant, raptim se recipiunt. Adfuerunt haud multo post regi equites, qui fugientē hostē secuti nō potuerunt consequi. Robertus Ferrysus decē ad summū dies Leceſtriæ moratus, aucto equitū numero, repentè Northyngamiam aggredit, atq; capit, præsidioq; regio inde eiecto, incēdit, oppidanos necat, & eorum bona militibus donat. Quæ res ita finitimorum animos infregit, vt multi in hostium fidem vltrò venerint. Quod vbi rex Henricus filius ex crebris Roberti literis cognouit, animum ex ea victoria capiens, atq; spe inflatus, bellum iterum parare constituit. Itaq; impetrato auxilio à Ludouico, qui exactis iam induciis, illud sibi nō iniuria genero ferendum iudicauit, ad Grauelingam oppidum oræ Gallicæ cōtra insulam recto cursu situm castra ponit, atq; ibi classem ad exercitum traducendum opperitur. Cuius rei fama, vt ad Henricum patrem perlata est, iussit confestim milites naues conscendere, nactusq; idoneam ad nauigandū tempestatem, in Angliam rediit. Hic primò ad diui Thomæ sepulchrū adiit, & semper timens ne vox sanguinis eius clamaret de terra, multis precibus ibidē veniam orauit: deinde militibus loca dispertiuit, qui hostes venientes litore prohiberent: postremò in Suthfolchiam profectus, atq; ad Fremyngamiā arcem Hugonis Bigoti contendens, nō longè à loco castra fecit. Quod cùm Hugo qui ea arce cum magna Flandrorū manu se tenebat, ex captiuis cognouisset, nescio quo vir alias magnus permotus fato, postero die impetrata ægrè pro se ac suis venia, subitò arcem Henrico tradidit, séq; eius fidei commisit. Fecerunt itidem Rogerius Mombraius, Robertus Ferrysus, ac cōplures alij, qui Henrici

rici filij partes ſequebantur: adeò ſemper minimis momentis rerum mutationes fiunt. Atq; rex ita victor Londinum rediit, qui non multo pòſt, vel paulò antè, Aleonoram vxorem in carcerem coniecit, q̃ illa nouum ſibi negotium faceſſerat, Ricardum & Gaufredum filios alienando, vti ſuprà oſtendimus.

Ludouicus rex interea ex profugis intelligens Normaniam nequaquam valido præſidio firmatam, fines regionis derepentè ingreſſus Rothomagum obſidet: quò haud etiã multo pòſt Henricus filius cũ Philippo comite Flandriæ, qui mortuo Theodorico patri ſucceſſerat, prævertens hoc bellũ Anglico tumultui, convenit, ibiq; coniunctis armis, vrbem oppugnare deliberant. Ciues contrà nihil territi, pro ſe quiſq; munera militaria obeundo, alij per muros diſpoſiti, vt ſi vſus veniat, ſuum quiſq; locum teneat, alij arma parant, munitiones faciunt, alij pontem qui è regione caſtrorũ in Sequana eſt, tenent, vt ſi opus ſit, auxilium admittant. Dum ita Rothomagenſes ſe ad defendendum parant, hoſtes de media nocte caſtris egreſsi, ad muros accedunt, admotiſque ſcalis, vrbem oppugnant. At ciues re cognita, ſubitò ſe ad defenſionem accingentes, ſcalas proiiciunt, fundis, ſagittis, lapidibus hoſtem deturbant, vbique impetum, vbiq; prælium dies noctéſq; continuum faciũt. Dum oppugnatio cõtinuatur, ecce dies diuo Laurentio ſacer adeſt, quem Ludouicus multis cæremoniis ac veneratione ſolennem habebat: hunc igitur diem à labore intermittit, iubétq; militem ab armis ceſſare, ac hoſtibus pariter dat vltrò in id ſpatium inducias. Illud ciuibus tam gratum fuit, q̃ parum abfuit, quin malo fuerit: nã illi inſolito labore defatigati, percupidè depoſitis ſimul armis, ſeſe quieti ac voluptatibus eo die dant: ſed dum laſciuiùs quàm par erat, ludis ac iocis ſe delectant, cauſam præbent hoſtibus inſidias ſibi faciendi. Quippe cùm notarent Franci, ciues otium trahere, perinde quaſi nihil impendéret periculi, rogant regem, vt permittat ſe facere de improviſo in vrbem impetum, quo oblata fortuitò potiendæ victoriæ occaſio non omittatur. Ad ea rex, Nunquam, inquit, hunc diem tanto ſcelere inſignem, apúdq; poſteros memorabilem faciam. Milites tamen, vt qui prædæ auidi erant, nequaquam eo reſponſo contenti, adeò principem precibus defatigarũt, vt ipſos ad extremum fortunam experiri permiſerit. Itaq; Franci ſumptis repentè armis, admotiſq; ad eam partem murorũ ſcalis, quam ſine præſidio eſſe rebantur, muros aſcendere conantur, & iam nonnulli intrò ſe coniecerant, alios ſic deinde ſuſcipientes, cùm diuinus continuò fauor adfuit. Fortè ita caſus tulit, vt duo ex collegio ſacerdotum, animi cauſa, turrim principis ædis illo temporis momento aſcenderint, qui cognitas hoſtium inſidias, ciuibus ſubitò indicarunt. Tum Normani diuum Laurentium invocantes, ad tantam perfidiam vlciſcendam concurrunt ad muros, Francos introgreſſos obtruncant, ſcalas deiiciũt, telis ac lapidibus eos qui propiùs acceſsiſſent, pugnaciter obruunt, adeò vt reliqui multis vndiq; vulneribus acceptis, celeriter repulſi ſe in caſtra receperint. Intervenit aliud ciuibus eodem die auxilium: rex enim Henricus pater qui dudum nouerat ſuos obſidione premi, ex Anglia maximis itineribus profectus, in vrbem tumultuantem ſub noctem accipitur. Francus cognito Henrici adventu, nihil territus, ſed multitudine fretus obſidionem continuat. Anglus interea emiſit ſilentio noctis Vuallos equites, qui quotidie cum hoſtium turmis prœliabantur, commeatúmq; interdum in caſtra apportari prohibebant: ipſe autem ex

altera parte, reseratis sæpe portis, in singulos propè dies leuibus pugnis hostem vexabat. Quocirca Ludouicus quem iam tædebat tantum bellum alterius nomine suscepisse, cùm animadverteret oppugnationē longius opinione extrahi, quamprimū Gulielmum Senonensem antistitem, ac Theobaldum Blesensium comitem ad Henricum misit, qui per inducias sponsionem facerent, se ita acturum, vt tādem pax cum filiis conueniret. Henricus eius rei percupidus, inducijs factis, diem dixit, quo Gisortium cum Ludouico pro negotio conficiendo, conueniret. Francus confestim atq; ab oratoribus intellexit inducias initas esse, sublatis castris, domum discessit, ac paucis pòst diebus Gisortium allocutum Henricum venit, vbi cùm de pace nihil certi cōfici posset, res in aliud tempus reiecta est.

Henricus post hæc manētibus inducijs cum Franco & Henrico filio, in Pictones proficiscitur, quos Ricardus filius dum ipse bello Gallico tenebat, maiore ex parte in suam ditionem redegerat. Ricardus cognito patris aduentu, ac certior factus de inducijs cum Franco & fratre pactis, incertus agitabatur: nam neq; tantum bellum sine sociis posse geri, nec in tanta amicorum veterū perfidia, tutum nouorum fidem in eo discrimine experiri ducebat: ad vltimum tamen nihil animo debilitatus, in armis spem habens, patri resistendū constituit. Itaq; oppida passim quà hostis transiturus erat, præsidio firmat, factáq; non modica armatorum manu, ac positis non procul castris, tempus obseruat pugnandi idoneū. Henricus interea quacunq; iter faciebat, loca omnia partim vi, partim timore incolis iniecto, occupabat, videbatúrque idem factu rus, quocunq; se verteret. Quæ res ita Ricardum terruit, vt viribus suis diffidens evagari cœperit, nec vspiā hostes sequentes expectare auderet: quinimò cùm videret ad extremū, res esse in discrimen adductas, cum primis sociorum ingratos animos incusans, quòd immemores datæ fidei se deseruissent, ac nō nihil sibi de patria pietate pollicitus, statuit mutare sententiam, séq; totum ad parentis voluntatem nutúmq; cōvertere, id quod ei saluti fuit: quippe sic posteriores cogitationes, vt aiunt, sapientiores esse solent. Itaq; subitò depositis armis, vltrò ad parentem Henricum accessit, atq; supplex veniam petiit. Accepit eum pater placidè, ad misericordiam adductus, quòd ex animo rogare videbat, multáq; charitate cōplexus perinde tractauit, ac si nihil peccasset: quare ne vllum quidem iræ signum dedit. quod fecit, vt eiusmodi clementiæ exemplo alios filios ad reconciliationē alliceret: quod vt maturè fieret, Ricardū ad Ludouicum regem & Henricum misit, qui cum eis de pace ageret. Is tandem vtrunque ad concordiam flectit, constituto'que die colloquij in Turonibus habendi, ad patrem reuertitur. Gauisus est Henricus, cùm audierat Henrici filij animū à nomine pacis minùs abhorrere, qui ad diem dictum, ad colloquium venit, vbi etiam Ludouicus cum Henrico & Gaufredo adfuit. Hîc demum pater filios in gratiam recepit, ad pactionésq; ventum est, quæ his conditionibus conflatæ sunt, primò vt captiui vtriusq; partis incolumes restituerētur, & reliqui quòd alij patrem, alij filium bellando secuti fuissent, nulla tenerentur pœna, ac arces tempore belli conditæ diruerentur: deinde Henricus suppeditaret largiter ad cultū & victum facultates filiis, quibus honestè, non prodigè viuerent, & ipsi filij deinceps in omnibus agendis rebus morem patri gererent. Atque ita simul Henricus & Ludouicus reconciliati sunt in gratiam.

tiam. quæ vt ſtabilior eſſet, renouata eſt inter eos affinitas, pacta Adela Franci regis filia Ricardo ipſius Henrici filio Aquitaniæ comiti: & quia puella nõdum nubilis erat, deducta eſt in Angliam, & regis commiſſa curæ, quoad pubeſceret. His peractis, rex Henricus pater iniuriarum omnium oblitus, filios per hunc modum reduxit domũ. At ipſi filij quibus ea concordia pariter cordi fuit, in Normaniam patrem proficiſcentem ſequuti, primùm Ricardus & Gaufredus, ac nouiſsimè Henricus in eius verba iurarunt. Exin Henricus pater Faleſiam profectus, Gulielmum regem Scotiæ, Robertum Leceſtriæ, & Hugonem Ceſtriæ comites, cum nonnullis aliis nobilibus, qui ibi cuſtodiebantur, modicè mulctatos carcere liberauit, acceptis à ſingulis obſidibus, & iureiurando dato. At Gulielmus rex cùm ſoluendo nõ eſſet, coactus eſt quatuor munitiſsima caſtella, Beruicum, Caſtellum Puellarum, Roxburgum, & Sterlyngum Anglo tradere, vt ſi fidem in poſterum falleret, & mulctam centum millium librarum redemptionis nomine impoſitam ad certum diem non ſolueret, eius ditionis in perpetuum tempus eſſent. Qui præterea mulctatus eſt Huntyngtona comitatu, convenitq́, vt nullo vnquam tempore perfugas Anglos in ſuum regnum reciperet. Fuit hic annus quo hæc geſta ſunt, humanæ ſalutis M C L X X V I I, & à gubernatione regni Henrici X X I I. Quibus rebus feliciter cõfectis, Henricus relicto Henrico filio Rothomagi, Argentonium, pficiſcitur, & inde omnem regionem quaquaverſum peragrando, ad Sequanæ fluminis oſtium, quod in Normania portum effecit multarũ nauium capacem, pervenit. Hîc dum claſſem parat ad traiiciendum in Angliam, per literas Henricum filium ad ſe advocat, quem ſtatuerat vnà ſecum ducere. Noluit filius à principio patris imperio parére, quippe qui non putabat ſe in tanta gratia cum parente eſſe, vt illum iam offenſionem penitus depoſuiſſe pro certo haberet, ac propterea ab eo inſidias ſibi metuens negabat in Angliã ire: erat enim ab inuidis ei perſuaſum, ita futurum, vt ſi Angliam peteret, ſubitò in carcerem mitteretur. Veruntamen ita pater filio eblanditus eſt, vt ille poſtremò vltrò Areſlorum, quod eſt oppidum ad Sequanæ oſtium ſitum, venerit, vnde paucis pòſt diebus in Angliam ſimul adnauigauerunt: ad quos Lõdinum ex Portimutho, quò appulſi ſunt, proficiſcentes, toto itinere congratulantis multitudinis concurſus factus, & cùm ad vrbem pervenerunt, maximo clamore & plauſu totius ciuitatis accepti ſunt. Ipſo eo anno eſt antiſtitum conventus frequentiſsimus celebratus, in quo multa pro conſeruatione religionis acta ſunt, & in primis proviſum eſt, vt præfecturæ monaſticæ, & alia ſacerdotia quæ hactenus per eiuſmodi nefarium bellum, non licuerit cuipiam obeunda dari, viris probis deferrentur: quod haud multo pòſt factum eſt. A. S. Hi. 1177.

Erat per hũc modum, pacato vndiq́ regno, tam ab externis quàm à domeſticis bellis otium: quod ne per ignauiam traheretur, rex vt ſtatus regni meliore loco eſſet, omnem Angliam luſtrauit, qui vbi Eboracum venit, regem Scotiæ cum nonnullis comitibus eius regionis ad ſe accerſiuit, in verbáq́ ſua iurare iuſsit: quo facto, Londinum rediit. Aliud in eo regum cõgreſſu actum annales Anglici loquuntur præterea nihil. Sub eoſdem dies, venerunt oratores pacis ad Henricũ, miſsi à Rodorico regulo Connacẽſi ex Hybernia, quos ille audiuit nõ grauatè, quippe qui malebat cum fero populo rem cõponere,

quàm bellum parum glorię ac minus vtilitatis allaturū gerere, vt ne aureo hamo piscaret. Itaq; impositio in singulos annos vectigali, qd in bubulis coriis penderet, pacē petenti regulo dedit. Idem annus in Anglia pestilentiā & famē habuit, quo morbo nō multo pòst sedato, Henricus ad res suas invigilās, cōcilium tam antistitum quàm cæterorum principum Northantonum convocandum curauit, vbi interfuit cardinalis quidam nomine Hugo legatus Ro. pontificis, paulo antè ab Alexandro missus, ad diiudicādas dirimendásq; cōtroversias inter Cantuariensem & Eboracensem archiepiscopos. Is eò quoq; loci convocatis tam Anglicanis quàm Scotis episcopis, cōventum fecit, quo in conventu post transactionem litium, ac decreta quædā ex Reipublicæ vsu, atq; ad bene viuendum facta, contrà q̄ fas erat, nō abnuit ratum habere, qd in regio concilio lege sancitum erat, vt cuncti etiam sacris initiati, qui ceruos aut damas intra septa regia, seu saltus occidissent, à iudice prophano mulctarent. Quæ res nō modò tunc, sed in posterum quoq; tempus, ita ius infregit, vt etiā nunc sacerdotes in multis causis, perinde ac cæteri apud prophanos iudices conveniantur, atq; pro noxa puniantur. Adeò ius semel violatum facilè dissoluitur: atq; ordo sic magnum fecit detrimentum. Postremò agitatum est, vt Rogerio archiepiscopo Eboracensi qui id temporis eam tenebat sedem, ius in episcopos Scotos restitueretur: quandoquidem Romani pontifices iam inde ab initio sanxerant ipsum Eboracensem antistitem totius quoq; Scotiæ atq; Orcadum, cęterarúmq; insularum primatē. Quam sanè datā legem eorum locorum episcopi per multos deinde annos seruarūt, quemadmodum suprà appositè ostendimus. Atqui postea cùm illi ab officio discessissent, simúlq; eam iniuriam Eboracenses archiepiscopi cōtinenter quererent, tum Romani pōtifices, Paschalis secundus, Calistus itidem secundus, Honorius, Innocentius, Eugenius tertius, Hadrianus quartus, causam eam susceperunt, crebrísq; missis literis, illos sub Eboracensis provinciam rursum redigere conati sunt. Sed Scotis generatim reclamantibus, res demum cōtroversa ad Alexandrum pōtificem relata est, qui tamen eius decisionem non fecit. Ipsæ autem pōtificum Romanorum literæ etiam nunc integræ ab Eboracensi collegio custodiunt, quarum ego exempla vidi in codice longè antiquissimo, cuius legendi copiā mihi fecit Edouardus Leeus, paucis antè mensibus Eboracensis archiepiscopus factus. Cæterùm ius isthuc ab Eboracensi bellorum in primis causa, quæ sæpius inter vtrunq; populum inciderunt, amissum constat, cùm per illa minus licuisset Scotis episcopis qui consecrandi forēt, ad suum omni tēpore adire principem pōtificem, vti libro xxiiij. clariùs demonstrabitur, de nouo primate Scotis antistitibus dato. Edouardus verò Leeus vir natura frugi, sanctus, religiosus, Latinis pariter atque Græcis, Hebraicísq; literis eruditus, ac summè in nostra theologia probatus, vt qui scit veri sacrę scripturę sensus delectum habere, cùm maximè omnium ob eas virtutes sit tanto munere dignus habitus, idcirco statim cœpit reputare rationem rerum sui episcopatus, ac ita reperit ea monimenta, quibus armatus aliquando acturus esse videtur de eo negotio in pontificum concilio, si quod nostro tempore per principum nostrorum discordias, haberi aliquando tandem licuerit. Dimisso hoc concilio, rex Henricus filius in Normaniam traiecit, non multo pòst iturus voti causa, ad diui Iacobi ædem, in Hispaniam, quod mox prohibente patre, non

est

eſt executus. Illo ipſo anno Ioanna filia regis data eſt in matrimoniũ Gulielmo regi Siciliæ. Interim dum Henricus filius in Normania morabatur, qui infeſto in patrem animo à ſui ſimilibus ſubornatus rurſus eſſe cœpit, noua quotidie conſilia inibat, quibus eiecto parente, ipſe regnum obtineret, ſuiq; iuris eſſet. Hæc cùm Adam eius miniſter ſecretior Henrico patri ſignificaſſet, magna ignominia ab illo ob id eſt affectus. At pater perſpiciens malum filij animum cauſa priſtina non deſiſtere, diſsimulanda omnia ſtatuit, vt qui videbat iuuenem non poſſe corrigi: & vt ne imparatus offenderetur, primo quoq; tempore ſimiliter in Anglia ac in Normania, omnia loca diligenter præſidio firmauit. Fuit hic annus ſalutis humanæ M C L X X V I I I, cùm Ocean⁹ ita excreuit, A. S. Hi 1178.
vt multos abſorbuerit mortales.

Iam adventabat hyems, & ab armis ceſſatio erat, quando rex ſubitò factus eſt religioſior. quippe magnopère rogare cœpit Hugonem legatum Romanum, & Ricardum Cantuarienſem, vt epiſcoporũ ac reliqui ordinis ſacerdotum cõcilium ederent, quod illi Northantoni maturè habuerunt. In eo cõcilio dum multa ac varia pro Chriſtianæ religionis ſtatu agitabantur, Henricus vt ne amplius malè audiret, primò Lincolnienſem epiſcopatũ, quem penè comederat, Gaufredo filio ex cõcubina deferendum curauit: ſed ille adoleſcens haud bonæ frugi poſtquam aliquandiu bona dilapidauerat, neglecto tali munere, eam ſedem rurſus vacuã fiſco reliquit. Deinde quia iampridem expiandæ cædis diui Thomæ cauſa, vouerat nouum cœnobiũ, expoſuit ſe cupere autoritate patrum, locum dari, vbi votiuum Deo cœnobium conderet, ac propterea rogabat, vt inter ſe de ea re deliberarent. At ipſe interim qui cogitarat ex alieno, votum factum perſoluere, egit priuatim cum legato, atq; nonnullis epiſcopis, vt electis ſacerdotibus, quos vocant ſeculares, ex collegio Sanctæ Crucis, quod inſtitutũ erat ad Vualthamũ vicum, qui, velvt antè in extremo libro viij. dictum eſt, à Londino millia paſſuum duodecim abeſt, ſibi liceret in illud regulares canonicos, quos appellant, inducere: & ne id videretur magis parcendi pecuniæ, quàm loci cauſa petere, quàm grãdia huiuſmodi collegio donaria pollicitus eſt, quæ poſtea nulla ferè dedit. Epiſcopi verò nequaquam abnuerunt petitioni principis, qui ſic electis canonicis ſecularibus, ac in eorũ locum regularibus ſubrogatis, nihil aliud dignum memoria egit, niſi q̃ mutatis in templo Dei miniſtris, exemplũ reliquit poſterioribus regibus, quò auderent ſuperiorum ſuorum monimenta evertere: nam rex Haraldus illud ſacerdotum collegium, vti ſuprà docuimus, antea inſtituerat. Sub idem tempus venerunt legati ab Alphonſo Caſtellæ & Garſia Nauarræ regibus, qui nuntiarunt Henrico, reges ſuos poſt longas controverſias de agrorum poſſeſsione, qui circa fines vtriuſq; regni erant, ortas, tãdem datis vtrinq; obſidibus, rem omnem ad eum retuliſſe, atque eius iudicio ſe ſtaturos iureiurando promiſiſſe, ac propterea orare, vt vellet ſua autoritate eiuſmodi litem finire. Audiuit libenti animo legatos Henricus inter reges diſceptator factus, & de re controverſa quamprimùm ad ſuum domeſticum ſenatum retulit, auditiſque ſingulorum conſiliariorum ſentẽtiis, ita poſtremò ſecundum alterum iudicauit, vt alter eius iudicio ſteterit. Non multo pòſt Philippus comes Flandriæ voti cauſa, ad mauſoleum diui Thomæ Cantuariam venit, cui rex obviàm factus eſt, atque diſcedenti, quia iturus erat Hieroſolyma, quingentas

marchas dono dedit. Exin Londinũ reversus, atq; inde Oxonium profectus, dum ibi moratur, Roberto comiti Leceſtriæ comitatum reſtituit, ac Ioannem filium totius Hybernię regulum facit. Quo tempore, ſanguinis imbrem è cœlo fluxiſſe tradunt: quo quidẽ prodigio vulgus more ſuo permotus, iam tum formidare cœpit Ioannis imperium. Per eos dies Margarita vxor regis Henrici filij enixa eſt filium, qui non longiùs triduo vitam vixit. Erat ea tempeſtate per omnem Angliam, ingens ludæorum multitudo, quibus cùm alibi niſi Londini non eſſet ager ad condenda demortuorũ cadauera, neceſſe habebãt ad eum locum ex toto regno, fœda hominum ſuorum corpora deferre. Quare vt ab eo incommodo vacui eſſent, ab Henrico impetrarunt, vt vbicunque degerent, eo loci agrum ſepulturæ ſuorum aſsignatum haberent. Eodem anno corpus diui Amphiboli martyris, qui præceptor fuerat diui Albani, non procul à Fano ipſius Albani repertum, multa cęremonia in cœnobio eiuſdem diui collocatur.

Henricus interea in Normaniam traiecit: audiuerat enim priſtinam ſimultatem aliàs ſedatã, ſenſim inter ſe & Ludouicum regem renaſci: cuius rei cauſa erat, q̃ Henricus Adelam eius filiam iampridẽ Ricardo filio deſponſam, quã ipſe penes ſe, ad ſpẽ coniugij ſeruabat, noua quotidie impedimenta excuſans, filio iungere de induſtria differebat. Porrò ſenex turpiori intemperantiæ deditus, mirificè puellam amare, ac multorũ verborũ illecebris ſtuprũ illi offere cœperat, ſic, vt ei pudorem paulatim ſoluerit, ſecundum proverbium illud decantatiſsimũ, Corrũpunt bonos mores mala colloquia: atq; eius vti rumor erat, poſtremò virginitatem violauerit. Hanc igitur morã fraudis pariter atq; ſceleris plenam Ludouicus rex ferendã nõ ducebat, qui vbi Henricus in Normaniã venit, anteq̃ odiũ palàm erumperet, longum ac familiare cum eo colloquium habuit, cui ille promiſit intra paucos dies, ſe filiæ nuptias facturũ. In eo etiam cõgreſſu ambo ſpopõderunt ſe iunctis armis, opem laturos Guidoni Hieroſolymorum regi, quẽ id tẽporis Saladinus rex Aegypti bello premebat. Quare ita compoſita, rex relicto Henrico filio in Normania & Ricardo in Pictones miſſo, in Angliam rediit. Agebat iam annus ſalutis M C L X X X, A. S. H. 1180. cùm Ludouicus rex in Angliã venit, vt mauſoleum diui Thomę voti cauſa adiret, quem Henricus in litore obviàm factus, magno & gaudio & rerũ apparatu accepit, atq; inde ſimul Cantuariam profecti, diui martyris corpus multa veneratione viſerunt. Ludouicus perſoluto voto, atq; variis donariis ibidem collatis, in Galliam reverſus paucos dies ſuperſtes fuit, relicto vnico filio, cui Philippus nomen fuit, quem ipſe viuus regem creauerat. Bellatum eſt ſæpius inter Henricum & Ludouicum, vti ſuprà demonſtrauimus, egregiè, ac nõ parum multa alia facinora memoratu digna facta ſunt. Annus deinde proximus nulla memorabili re domi militiæ've inſignis fuit, præterquam immatura regis Henrici filij morte, cui ſuo merito negatum fuit diutiùs viuere, qui ab impietate, quàm ab officio, dominandi initium facere maluit: is partim ob breuitatẽ vitæ, partim q̃a ſub paterna tutela ferè ſemper fuerat, nõ ponit in ordine regum, vtpote qui rex deſignatus nunquam regnauit. Cæterùm adoleſcentis mors ſeminarium fuit creandi odij inter Henricum & Philippum, ac ſæpius bellãdi materiã ſubminiſtrauit: quippe Vellocaſsinum quę eſt pars Giſortiani agri citra Heptam flumen, datum fuerat nomine dotis, Henrico filio Margaritæ

garitæ viro, quo mortuo, Francus Vellocaſsinum repetebat, contrà Anglus retinere cõtendebat, vti alius locus magis appoſitus id planũ faciet. At Margarita vidua ſtatim pòſt ad Philippum fratrem reverſa eſt, quæ nupſit Belæ Pannoniorum regi, eam per legatos petenti ſibi in matrimoniũ dari. Annus item deinde tertius dum otiũ ab rebus omnib⁹ militaribus erat, celebris fuit pontificatu Hugonis Cartuſiani præfecti Vithamij cœnobij diœceſeos Bathonienſis & Vuellenſis. Is Lincolnienſem epiſcopatum per annos ferè decẽ & ſeptem, rectore orbum gubernandum ſuſcepit, vir ea tempeſtate ſanctiſsimus. Fuit ante eum deſignatus epiſcopus Gualterus Conſtantius, qui cùm Rothomagenſis priùs antiſtes factus fuiſſet, quàm eo fungeretur munere, idcirco ei locus nõ datur in ordine antiſtitum Lincolnienſium. Hunc etiam annum nobilitauit obitus Ricardi Cantuariẽſis antiſtitis, qui ſedit annos decẽ, quem Balduinus Vigornienſis epiſcopus ordine antiſtitum quadrageſimus ſecutus eſt. Exceſsit è vita & per illos ipſos dies, Rogerius Eboracenſis archiepiſcopus, poſt annum quàm ſedere cœperat, vigeſimumſeptimum. Sedes Eboracenſis deinde continuos octo annos vacaſſe dicitur, cuius vectigalia interim, ne perirent, fiſcus capiebat.

Eiſdẽ tẽporibus Saladinus Saracenorum rex vir fortiſsimus, mirũ in modum rem Chriſtianã in Syria affligebat, nactus occaſionẽ bene gerendę rei, ex diſcordia noſtrorum principũ in Syria: nam Balduinus quartus rex Hieroſolymitanus cùm elephantiaſi morbo afficeret, cœlebs viuere voluit, qui vt rebus ſuis cõſuleret, Sibyllam ſororẽ Gulielmo Montiferratenſi locauit, ſperãs ex ea affinitate Guliemum virum ſtrenuum ad quencunq; caſum ſibi præſtò futurum. Genuit Gulielmus ex Sibylla puerum Balduinum nominatum, atq; ita nõ multo pòſt moriẽ: poſt cuius mortẽ, Balduinus Sibyllam Guidoni Luſiniano ex Pictonum gente in matrimonium dedit, ea conditione, vt poſtquã ipſe vita exceſsiſſet, tutorio nomine eatenus regnũ adminiſtraret, quoad Balduinus imperio maturus foret. Verùm cum Guido nimis ſe ſuperbè gereret, Balduinus Raimundum Tripolitanum comitẽ tutorẽ in locũ Guidonis ſurrogauit. Moriẽ haud multo pòſt Balduinus rex, & Tripolitanus comes à Sibylla & Guidone, phibitus, curã pueri ſuſcipere nequiuit: at puero etiã brcui pòſt vita priuato, Guido rex creat. Tulit eã rem iniquo animo Tripolitanus, confeſtímq; cum Saladino maioris in Guidonem concitandæ inuidiæ cauſa, induciis pactis, turpiter ab officio diſceſsit, atq; ita hoſtis ferocior factus, magnas quotidie clades noſtris inferebat. Quare ferunt duces noſtros cernẽtes animo quantum religioni à ferociſsimo hoſte periculi impendéret, & cupientes maturè rebus ꝓſpicere, primo quoq; tẽpore Heraclium patriarchã Hieroſolymitanũ, virũ ſingulari pariter bonitate atq; prudẽtia prędituũ, primùm ad Luciũ tertium Ro. põtificẽ, dein ad reliquos principes ſupplemẽti militũ habendi cauſa miſiſſe, & eum poſtq; de re tanta cum Ro. pontifice egiſſet, veniſſe in Galliã ad Philippum regẽ, ac poſtremò in Angliã ad Henricũ, cœpiſſéq; rogare, orare, obteſtari, vt tandem aliquando pro re Chriſtiana tuenda, ſicut iampridẽ vouiſſet, arma caperet, ac noſtris in Syriã ducibus laborãtibus ſubſidio iret, cùm pro certo haberet, tanti laboris fructũ ſe ab eo accepturum, qui bene meritos præmio ſemper remuneratur æterno. Henricus ad hæc dicitur reſpondiſſe, ſe tempore valde excludi, ac propterea non licere ſibi, cùm per

domesticas, tum per externas seditiones abesse, atq; idcirco pollicitus esse in stipendium militum pecuniã. Ad ea patriarcha subiunxit: Nihil agis rex, non egemus pecunia, quam abvndè multi suppeditant, sed imperatore, qui bellũ gerat suis fortissimis militibus, quales te habere, satis omnibus constat. Tum Henricus multas occupationes excusans, quamobrem non posset rem in præsentia militarem obire, bonis ac blandis verbis Heraclium vsq; Douerum deduxit, vnde in Galliam transiturus erat, ac ibi postquam onerarat magnificis promissis, hominẽ dimisit. Sed antistes prius quàm digrederetur, in hunc fer mè modum aperto, vt aiũt, pectore, locutus fertur: Ingratissimus es princeps, quippe qui non modò nõ vis operam nauare Deo opt. max. pro tot acceptis beneficiis, sed etiã verba das, qui te, mihi crede, meritò deseret. Et quia, vt video, ista nequaquam libenter audis, (rex enim subiirascebatur) non ea tamen silebo: quandoquidem nihil refert, an hîc à te Christiano impio occidar, an in Syria à Saracenis. Cui rex subitò respondit: Si vna duntaxat lingua omnibus meis populis esset, haud dubiè talia mihi ea lingua non auderet proferre. Verum ais, inquit antistes, cùm sis charus nemini, nemo te commissorum cõmonefacit, quo malam semper viuas vitam, malámq; postremò mortem obeas. Hæc fatus in continentem transimisit Heraclius. Sunt tamen, qui tradant Heraclium accepto primo regis responso, & abiecta auxilij impetrandi spe, statim abiisse: quibus magis assentior.

Eodem anno Gaufredus filius regis Britanniæ, dux Lutetiæ, morbo interiit, sepultúsq; est in ea vrbe, ad diuæ virginis ædem, qui Arthurum vnicũ filium ex se genitũ, reliquit hæredem. Ita in Anglia otium erat, & iam annus salutis MCLXXXVII agebat, cùm Hierosolymorum vrbs morte Christi Seruatoris nostri nobilis, à Saladino capta est, post octauũ & octogesimũ annũ, quàm à Gotthofredo, & aliis Christianis ducibus fuerat recepta. Cuius rei tristi nuntio in Italiam allato, cum primis dolore animi confectus Vrbanus tertius optimus pontifex, dum submittere nostris subsidium parat, Ferrariæ in itinere moritur. Deinde Clemente tertio pontifice de bello in Saracenos gerẽdo edictum proponente, multi nomẽ dederunt, inter quos Ricardus filius regis vnus fuit. Flagrabat interim odium inter Philippum regem & Henricum, partim ob nõ redditum Vellocassinum, partim ob nõ datum iusiurandum à Ricardo, quod ille dare differebat Philippo debitũ, ex eo, quòd Aquitaniam teneret. Quare Philippus, vt anteueniat hostem, magnis copiis Anglicos fines ingressus, agrũ ad Castrum vsq; Rodulphi populatur, atq; eum locũ obsidet. Quod vbi Henricus cognouit, coacto repentè exercitu, vnà cum Ricardo filio, suis auxilio fuit, positisq; in cõspectu hostiũ castris, suos ex itinere fessos reficit, facturus statim pòst copiam pugnandi Franco. Verùm antequã ad certamen ventũ sit, interuentu Ioannis Cardinalis legati Romani pontificis, qui à Clemẽte ad recõciliandos hos reges, missus paulo antè fuerat, pax æquis conditionibus inter eos cõuenit. Aduenerunt sub idem tempus nuntij ex Asia, qui significarent Saladinũ, post captam Vrbem sanctam, omnia apud nostros deuastare, & pauca admodũ loca in fide permanere. Quo nuntio, reges Philippus & Henricus in primis mœrore affecti, nõ lõge à Gisortio in colloquium venerunt, atq; ibi more nostro, cruce in cõmunes hostes desumpta, ad parandum exercitum maturè digressi sunt. Sed malus qdam, vt reor, dæmon

A. S. H. 1187.

rebus

rebus Chriſtianis nimiũ inuidit: nam conſilium aliter cécidit, quando pax inter reges paululum inviolata permanſit. Cuius ſceleris perfidiæq; notam ſcriptores Galli in Anglum contorquent, tradentes Ricardũ fœderis ruptorem, bellum intuliſſe Raimundo Toloſatiũ comiti. Econtrà Angli eam culpam in Franco reſediſſe volunt, prodentes Philippũ tanquã impiũ turbata pace, bellum mouiſſe, vt Henricũ averteret ab exercitu conflando, quem ille in expeditionem Hieroſolymitanã educturus eſſet. Atq; ita eiuſmodi ſcriptores magis patriæ quàm veri amãtes, dum alteri in alteros invehunt, non equidẽ hiſtoriã ſcribunt, ſed per diſceptationes, inimicitias gerũt, ſimultates exercent, quo fit, vt neſcias, quem vti veriorem ſcribendo ſequare. Verùm quicunq; id fœdus violarit, ſatis conſtat Philippũ regem ſumptis actutũ armis, caſtrum Rodulphi, Buſantalum, Argentoniũ, Montricardum, Monteſoriũ, Vindocinũ, Leporoſum, & Paluellum de Anglo cepiſſe, & eodem temporis articulo, Ricardum ademiſſe Tolo ſatium comiti Moſacum, cum nonnullis aliis oppidis.

At Henricus qui eo tẽpore in Anglia exercitũ belli Hieroſolymitani gerendi cauſa conflabat, accepto nuntio de rebus à Philippo geſtis, ſubitò in Normaniam traiicit, atq; finitimorũ agrũ ingreſſus, multa loca ferro ignéq; devaſtat: ſed quia hoſtis numero militũ præſtabat, ac cognito eius adventu, intra caſtra ſe tenebat, ratus pro tempore differendũ eſſe, ad iniuriã vlciſcendã, Gi- ſortium revertitur. Hic dum moratur Henricus, ad priora accepta à Frãco incõmoda aliud lõgè grauius acceſsit. Ricardus enim filius appetebat, vt Adelã Philippi ſororem diu apud eum ſeruatam, ſibi iam in matrimoniũ ducere liceret, quam amator ſenex multa excuſando, multúmq; procraſtinando tradere negabat, vtpote qui illam puellam iam ſecretò ſtupraſſet, vti ſuprà oſtendimus, ſtatuerátq; facto cum Aleonora divortio, vxorem ducere, atq; illa affinitate fretus, ſi ex Adela liberos ſuſciperet, filios ex Aleonora genitos abdicare. Igitur Ricardus haud patiens moræ, ac patri ſupra modum iratus, ad Philippum ſe contulit, quem non multo pòſt Ioannes frater ſecutus eſt, maximáque pars militũ cum illis ad hoſtẽ defecit. Quæ res tantum doloris Henrico invſ- ſit, vt ſtatim pòſt ex mœrore animi ægrotare cœperit. Philippus autem per hunc modũ nactus feliciter bellandi opportunitatem, primo quoq; tempore omnibus copiis in Cenomanos proficiſcitur, agróq; paſsim direpto, eorũ vrbem circumvallat, in qua Henricus tunc erat, qui ſiue vt longè impar viribus, ne vita periclitaretur, ſiue coactus incendio, quod ipſe in vicis ſubvrbanis fecerat, vt ne Franco ea loca commodo eſſent, & vento adauctũ in vrbẽ irrepſerat, repentè Chinonem diſceſsit. Atq; ita Cenomani puncto temporis præſidio deſtituti, non multo pòſt hoſti ſe dediderunt. Hac victoria Philippus elatus, traiecto flumine Ligeri, Turones in poteſtatem redigit, eorúmq; vrbem præſidio firmat. Quibus rebus feliciter geſtis, exercitũ præda locupletem reducit. Henricus tot incõmodis vno tempore affectus, vbi cognouit Cenomanorum vrbem in hoſtis poteſtate eſſe, quia præ ea reliqua continentis oppida non magnopere curabat, ita commotus eſt, vt continuò temerè clamauerit, ſe deinceps à Deo revocaturum cor, hoc eſt, amorem qui ei debetur, propterea quòd permiſiſſet vrbem ſibi tam charã ab hoſte occupari: attamen ſtatim pòſt ſe collegit, agnouit errorẽ, ac depoſuit. Sed cùm animo pariter ac corpore æger, de rebus ſuis iam planè diffideret, neceſſariò placuit pacem pro tempore,

& pro re, per legatos à Philippo petere, de qua nihil ab hoste impetratũ. Hæc autẽ ille mala quæ Heraclius patriarcha Hierosolymitanus, paucis antè annis ei ventura prædixerat, si magnitudinẽ potestatis parciùs peccãdi licentia metitus fuisset, quemadmodũ Hugo Lincolnienſis episcopus iugiter monebat, haud dubiè facilè evitasset. quapropter desperata tam rerũ suarũ, quàm corporis iam salute, calamitatũ concursu magis oppressus, quàm morbo confectus, pridie Nonas Iulias occidit, annũ agens ætatis sexagesimũ alterũ, qui fuit trigesimusquintus, amplius menses nouẽ, cùm regnare cœperat, & humanæ salutis MCLXXXIX. Et hic Normanorũ, Francorũ, id est, externorum hominũ principatus in Anglia finis fuit, post annos CXXII, quàm Gulielmus primus regno Angliæ potitus est: nam qui inde regnarunt, Anglos iure appellemus licet, qp in Anglia nati, & lingua & moribus Anglicanis imbuti, more gentis vixerint. Atqꝫ ita post Normanos, Francósqꝫ, Anglia tandem sibi reddita est. Nunc ad Henricum revertor. Sepultus est Chinone, vbi vitã finiuit. Sunt tamẽ, qui scribãt delatũ esse corpus funerali pompa ad nobile cœnobiũ diui Ebrulphi, ordinis diui Benedicti, Sagiensis diœceseos, quod est positum prope Aquilam oppidũ, ad viginti milliaria, in Alenconiẽsi principatu, ibiqꝫ humatum, & in itinere Ricardo funeri patris obviàm facto, sanguinẽ è naribus demortui subitò manasse, quasi indignantis, propter impij filij aspectũ. Mors eius mirabili prodigio præcognita dicitur, sicvt in credulũ vulgus iã tum exiit: paucis diebus ante mortẽ, ex quodã lacu in Normania pisces noctu in terram exilientes, tanto strepitu ferũt congressos, vt multi mortales accurrerint illuc visum miraculũ, nullúmqꝫ piscẽ in lacu superstitẽ invenerint. Henricus ex Aleonora vxore sustulit liberos, vti suprà perappositus edocuit locus, Henricũ, Ricardum, Gaufredũ, & Ioannem. Aliqui his addunt binos præmatura ætate mortuos. Item Mathildem, quæ nupsit Henrico duci Saxoniæ, Aleonoram deinde locatã Alphonso octauo regi Castulonensiũ, quorum hodie patriam nominant Castellã, ex qua Blanca orta est diui Ludouici Francorũ regis mater, & Ioannã, quam Gulielmus rex Siciliæ in matrimonio habuit. Ex concubina suscepit Gulielmũ & Gaufredũ. Corpore fuit opimo, & validissimo, frigoris æquè atqꝫ æstus patientissimo, amplo capite, pectore lato, voce fracta, cibi parcissimus, vt præsertim ne pinguior fieret, propter quod etiã dum à militaribus rebus vacabat, aut in venatione, aut in deambulatione corpus exercebat: statura iusta, forma elegantissima, colore subrufo, oculis cæsiis, ingenio acutissimo, memoria longè tenacissima eorum quæ legisset, vidisséve, animo magno, & in aduersis quàm in secundis rebus constãtiore, nisi in extremo vitæ exitu, in quo ille eum ab amicis omnibus fermè destitutum, aliquantulum defecit. Liberalitate in omnes vsus est, quippe qui suis militibus sæpius donatiuum dedit, & rara à suis populis tributa exegit. Artis militaris peritissimus, in rebúsqꝫ bellicis fortunatissimus, milites suos magis extinctos desiderabat, ac collaudabat, assiduáqꝫ recordatione deflebat, quàm superstites diligebat, vt hoc pacto admoneret suos, eò minus mortem formidare, quò magis certũ scirent sibi deinde post vitam strenuè actam, apud posteros honores haberi. Item non illiteratus fuit, sicvt & prudens habitus est.

Vitia eiusdem hæc commemorantur: vrgente fortuna, nemo mitior, benignior, ac plura pollicens: fauente eadẽ, nemo quoqꝫ acrior, durior, atqꝫ ad violandum

landum fidem facilior. Auaritia quoque notatus eſt, quippe qui etſi in milites & externos liberalis, in domeſticos tamen ac præſertim in filios non item, qua potiſsimùm de cauſa illorũ animos ab ſe avertit. Iuſti & æqui non perinde vt commodi amator. Item in eo fuit nimia mulieroſitas, id eſt mulierũ amor, quę res demum cauſa fuit alienationis tam filiorum, quàm amicorum ab eo: nam non contentus vxore, multas dilexit fœminas, & in primis puellam quandam ſucci plenam, quam ipſe Roſimundam, vulgus verò Roſam mundi appellabat, quòd eſſet forma præter cæteras, liberali atq; venuſta, cui apud pagũ Vodeſtocum, miro opere domũ ædificauit inſtar labyrinthi, vt ne ab vxore pellex facilè deprehendi poſſet. Sed puella parum ſuperſtes fuit, cuius ſepulchrũ etiam nunc viſitur apud Oxonium, in cœnobio monacharum, quod Godſtoueium vocant, in quo hoc diſtichon inſcriptum eſt:

Hoc iacet in tumulo Roſa mundi, non roſa munda,
Non redolet, ſed olet, quæ redolere ſolet.

Præterea Henricus res ſacras minùs aliquando curæ habuit, quàm par fuerat. Porrò Thomã ſanctiſsimũ virum perſecutus eſt. Legatos Rom. pontificis nequaquã priùs regni fines ingredi eſt paſſus, quàm iurciurando promitterent, nihil ſe contra conſuetudines quaſcunq; regni præſcripturos, id quod illi ſeu metu ſeu muneribus adducti fecerunt. Nulla auxilia Chriſtianis ducibus in bello Hieroſolymitano laborantibus tulit, tametſi in illud bellũ bis terve incumbere aggreſſus eſt, quod tamen minima occaſione impeditus ita ſemper extraxit, vt nunquã geſſerit: quod vel domeſtico diſsidio aſsignari poteſt. Nõ omiſerim hoc loco rem, quamvis ab omnibus ferè ſcriptoribus decantatã. ferunt enim in comitũ Andegauenſiũ familia, vnde hic Henricus ortus eſt, principem quandã fuiſſe fœminam triveneficã, maleficámq;, & eã compulſam ad extremum colere & venerari euchariſtiã, ſubitò è templo per feneſtrã à cõſpectu hominũ avolaſſe, nec cõparuiſſe vnquã. Ab hac muliere poſteriores eius familię comites originem duxere: quare tradunt diuum Bernardũ cùm ita aliquando vſu veniſſet, vt de hoc Henrico ſermonem haberet, prædixiſſe futurũ vt ipſe cum filiis, & filij inter ſe perpetuò digladiarentur, perinde ac planè evenit. Atq; ita ſapiens diuinare ſolet. Viri fama nobiles id tẽporis vixere, Theobaldus Cantuariẽſis antiſtes, doctrina & vitæ ſanctitate clarus: Hugo epiſcopus Lincolnienſis, in quo non minor eruditio fuit, quàm morũ puritas, poſt mortẽ miraculis nobilitata. Huius obitus in ſextũ Ioannis regis annũ incidit, ideóq; de eo tum plura dicam, quando ad ea tẽpora veniemus. Item Ricardus Vintonienſis, Gaufredus Elyenſis, Robertus Bathoniẽſis, epiſcopi diuinis pariter atq; humanis literis eruditi, & Aldredus Vigornienſis epiſcopus, vir bonus atq; ornatiſsimus, qui Gloceſtriæ cœnobiũ condidit monachorũ ordinis diui Benedicti, illúdq; diuis dedicauit apoſtolis Petro & Paulo. Fuerunt hoc quoq; tẽpore viri militaribus rebus prẽſtãtes, Robertus comes Leceſtrię, vbi loci cœnobiũ regulariũ canonicorũ quos vocant, condidit, qui filiũ ſui nominis & gloriæ ſuperſtitẽ reliquit: Hugo Bigotus, Rainaldus Cornubię comes, de quibus in fine vitæ Stephani meminimus: Robertus Ferryſis, Ricardus Laſcius, Rogerius Mombraius, Rodulphus Fulgerius, Humfredus magiſter equitum, hoc eſt, Conſtabilis, Ranulphus itidẽ Granula, Gulielmus Veſcius, & Bernardus Baliolus, bello & pace longè principes militari gloria ornati.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER XIIII.

RICARDVS facto patris funere, Rothomagum proficiſcitur, ibiq; habito principum concilio, atque ſingulis in eius verba iurantibus, Normaniæ dux conſalutatur. Dein intentus ad theſauros patris inquirendos, Stephanum Andegauenſium prçfectum in cuſtodiam tradit, cogitq; hominem quicquid pecuniarum in diuerſis arcibus iuſſu Henrici, diu antè recondidiſſet, depromere. Dũ hæc & huiuſmodi curat, Ioannes frater ad eum venit, quem perbenignè accepit, atq; præter omnia, quæ illi pater teſtamento reliquiſſet, Aniſiam filiam vnicam Roberti comitis Gloceſtriæ in matrimoniũ dandam curauit: nam Ioãnes paulo antè vxorem filiam quondam Huberti comitis Moritonij, nullis ex ea ſuſceptis liberis, amiſerat. Poſtremò memor matris Aleonoræ, quæ adhuc in Anglia carcere tenebatur, confeſtim per literas mandauit, vt liberaretur, eique, vt par erat, ſummam imperij detulit. Aleonora è cuſtodia educta, magnámq; præter ſpem, nacta autoritatem, omnem Angliã peragrauit, mira comitate omnes generatim amplectendo, vt ſibi & filio animos hominũ maximè conciliaret: ſed in primis quoniam experta erat carceris ſuppliciũ eſſe mortalibus grauiſsimum, quacunq; iter faciebat, multos è publicis cuſtodiis emittebat, ſecundum illud Vergilianum, de Didone, libro Aeneid. primo,

Non ignara mali miſeris ſuccurrere diſco.

Interea Ricardus facto cum Philippo rege fœdere, loca quę pater dudum amiſerat, cũcta recepit, vnà cum Adela, ea enim puella iampridẽ illi deſponſa fuerat, quam ob ſuſpicionem violatæ virginitatis, non multo pòſt repudiauit, ac cum dote, multiſq; muneribus locupletatã, domum remiſit, pactus priùs nuptias cum Berengaria filia Garſię Nauarræ regis, quam in Siciliã ad Ioannam ſororem deduci iuſsit, vt eo loci in itinere nuptias faceret. Secundũ hæc, cùm noſtri ex Aſia quotidie ſubſidium rogarent, reges deliberant, primo quoque tempore iunctis armis, claſſeq; parata, in Syriam nauigare, eóq; communicato conſilio, ambo ad iter faciendum ſe expediunt. Rebus Gallicanis ita ex animi ſententia cõpoſitis, Ricardus in Angliã profectus, primùm Vintoniã, dein Sarisberiã iter divertit, vbi loci repertis patris theſauris, mirũ in modũ oblectatus eſt, quòd ſcilicet lõgè maior illic pecunię aceruus foret, q; quiſpiã credidiſſet: tradunt enim præter lapides, veſtes, atq; vaſa pretioſa, reperta eſſe noningenta millia librarũ. Quo auſpicio iuuenis ſublatus animo Londinũ properat, convocatoq; concilio, rex creatur, & à Balduino Cantuarienſi archiepiſcopo more maiorũ conſecraẽ. Fuit annus ſalutis MCLXXXIX. Is Ricardus poſt primum Gulielmũ Normanum, à quo regũ qui inſecuti ſunt, ſeriem, ſuprà in fine eius vitæ diximus ab Anglis inchoatam eſſe, primus dictus eſt, qui id habuerit nomẽ. Item eodem tẽpore Gaufredus eius frater nothus fit archiepiſcopus Eboracenſis, qui in ordine antiſtitũ Eboracenſium trigeſimuſſecũdus ponitur. Ricardus acceptis regni inſignibus ſummo ſtudio claſſem ac omnia ad Hieroſolymitanũ bellum gerendum neceſſaria parat, & in primis indicto nouo tributo, vndecunque pro ſumptibus infinitis, qui in eum exercitum impendebant, pecuniam congerendam putat. Itaq; poſſeſsiones omnes, porto-

A. S. H. 1189.

portoria, vectigalia, ac comitatus nonnullos cum præfecturis, partim vendit, partim oppignerat, ex qua re ingentem ſummam conficit: ſed cum primis Hugonis epiſcopi Dunelmenſis, hominis longè ambitioſiſsimi fortunas ſuauiter ſpoliat: nam pactus ingenti pretio, eum Northumbriæ comitem facit. Quam ob rem, cùm ille poſtea inſolenter gaudio exultaret, rex eiuſmodi ioculare iactabat: Magnus ego nimirum artifex: veteranum enim epiſcopum feci nouitium comitem. nam poſt Robertũ Mulberienſem à Rufo rege bello victum, non fuerat quiſquam comes eius regionis & Scoto ereptæ creatus.

Cùm ita rex domi ſuæ, mercatu ampliſsimo omnia haberet venalia, ciues quoq; Londinenſes immanes dederunt in ſumptus belli pecunias, qui viciſſim autoritate atq; commodo à rege aucti ſunt: quia tum primùm conceſſu regis, comitia habere cœperunt, & ſibi in ſingulos annos eligere binos ſuæ ciuitatis gubernatores, vt conſules, quos Balliuos appellarunt: & primi fuerunt Henricus Cornhyllus, atq; Ricardus Fizriuerius, id eſt, filius Riuerij. Ita per hunc modum ciuitas paulatim apud ſe Reipub. regimen conſtituit, factáq; eſt multò nobiliſsima ac opulentiſsima, atque propter grauitatem, celeberrima. Quamvis ita vſu veniat, vt non omnis Londinenſis pubes ſuis interdum maioribus digna videatur, idq; fatum vulgò Londino aſsignẽt, quod ſolum parentum indulgentia accidere ſatis liquet: nã illi quantum ab initio præceptores quibus pueri in diſciplinam traduntur, aſtringunt, tantum relaxant: vnde iuuentus haud ſæpe imitatur parẽtes, qui cùm vtplurimum noui ſint, ſuis laboribus, vt infrà demonſtrabitur, coguntur facultates pariter atque honores ſibi parare. Quocirca videre licet in tanta ciuitate, admodum paucos ciuium filios, qui eadem habeant domicilia, atq; eorum maiores habuerint. Sed ea domus labes partim ex eo fit, quòd viri morientes ſoleant vxores facere hæredes, & illæ iterum, etiam ætate prouecta, nubere, ac per id, in alienam familiã bonorum partem maximam ſecum ferre: partim quia omni tempore, permultæ ciuium familiæ mercaturæ quæſtu ſatiatæ, vel potiùs contentæ, ex vrbe ſe in agros poſſeſsionéſq; conferunt, quæ ita Londino oriundæ, & alibi domicilia habentes, cùm opum copia, tum nobilitate longè ampliſsimæ fiunt. Forma autem ciuitatis eiuſmodi eſt. Omnis quaſi populus per artificum collegia diuiditur. exempli gratia: Lanifici de rege emunt priuilegium, quò ſibi liceat inter ſe ſocietatem coire, ſuum habere collegium, ſuas condere leges, quibus monopolia inſtituant, pretium panno laneo conſtituant, prohibeántq;, ne alij in vrbe vendant. Eſt autem μονοπώλιον vox græca: ſiquidem μόνος ſolus dicitur, & πωλέω eſt vendo, cùm poteſtas vendendi penes vnum eſt, qui pretium etiam conſtituat: quod reipub. vt Iuſtinianus ait, ſemper detrimentum affert. In illud verò collegium potiſsimùm veniunt, qui diſcẽdo artem, annos ſeptẽ, decémve, aut eo amplius, ſeruiunt eiuſdẽ collegij lanificis. Et ij dum ſeruiunt, aliorúmq; miniſtri ſunt, vocabulo non inelegãti appellantur paremptitij, hoc eſt, pares emptitiis ſeruis, quia perinde lanificis in eos, toto illo annorum ſpatio, ac dominis in ſeruos ius fermè eſt. Poſt exactos miniſterij annos, ciues habentur: tametſi interdum ſine famulatu, etiam pretio ciuitate donantur. Eodem quoq; ſeruitio vel fœminæ in ciuitatem adſcribuntur. Quapropter quotidie multitudo puerorum nobilium æquè vt puellarum vſque ab vltimis regni partibus Londinum confluit, qui ibi eo pacto diuitias, honores & hone-

Forma ciuitatis Londinenſis.

sta coniugia consequunt. Atq; tale est institutū, quo cætera opificum collegia vtuntur. Ciuitas igitur ex nobilibus nouisq; hominibus aucta, suum ex iis senatum, suū nunc annuum prætorē, suos tribunos numero duos, hoc est, vicecomites habet, & hos omnes, ad iura populo dicenda reddendáq;. De eiusce modi autem magistratuū initio infrà lib. proximo magis clarè & plenè suo dicetur loco. Sanè ciuitas in quatuor & viginti diuiditur regiones, quas custo-
Aldermani. dias nuncupant, quibus singulis singuli præsunt Aldermani, id est, senatores: nam elder, Anglicè senior, & man homo dicitur: sed e litera in a soni causa mutata, aldermani vocant. Ex istis vigintiquatuor senatoribus, prætor optatur, qui priùs quàm magistratum ineat, iusiurādum apud præfectū Statarij, quem baronem dicūt, regi dat. Hoc regiminis quoq; genus vel non valde dissimile habent cæteræ ciuitates, & in primis celebriores. Satis commodè divertimus.

Deinde habetur tam episcoporum quàm principū concilium, in quo cōcilio antistites primùm, reliqui deinde primarij viri in verba regis iurarūt, promiseruntq; se in officio atq; fide mansuros. Fecit idem Gulielmus rex Scotiæ, qui ad concilium illud simul venerat, & Ioannes, atq; Gaufredus Eboracensis antistes Ricardi fratres. At Scotus interim vel rebus suis maturè consuluit, qui Castellum Puellarum, Beruicum, Roxburgum, & Sterlyngum redemit à rege, quę loca paucis antè annis, Henrico eius patri loco pignoris dederat. Ricardus post hæc, de regni statu confirmando providere magnopere curans, præfecit parti Angliæ quæ ad Scotiam pertinet, Hugonem Dunelmensem episcopum, cui collegas dedit Hugonem Baldulphum, & Gulielmum Brunellum, viros spectatissimos: reliquā partem regni administrandā commisit Gulielmo Longeshampe Elyensi antistiti, quem regni cancellarium fecerat, viro impigro, cæterùm factioso, & potentiæ, honoris, diuitiarum auido. Normaniæ verò & Aquitaniæ præfectum fecit Robertum Leceſtriæ comitem. Item domi senatū constituit ex sapientissimis quibusq; viris, ad quem omnia referrentur. Postremò quasi futurorum præscius, hoc est, providens insidias, quas fratres in ipsum molituri erant, vetuit Ioannem & Gaufredū vsq; dum ab domo abesset, Angliam ingredi. Quod tamen decretum vt protinus rescinderetur, mater Aleonora, ne filij inter se dissidere, néve odio laborare viderentur, impetrauit. Quibus rebus ita constitutis, dum Ricardus iter maturat, fertur sereno cœlo, ad Dunstablum vicum apparuisse medio die in aëre crucem, & in ea imaginem hominis pendentis. Quo ostento rex concipiens animo spem bene gerendæ rei, confestim cum florentissimo exercitu in Normaniam profectus est. Hîc convocatis ad se tam Britanniæ quàm Aquitaniæ principibus, exquisitim consultat, quot potissimùm naues, quantum militum numerum, in Asiam traiiceret, eosq; admonet, vt Roberti præfecti dicto audientes sint. Quo facto, & parata iam multarum nauium classe, Girardo Auxitano archiepiscopo, Bernardo Baiocensi episcopo, Roberto Sabeollo, Ranulpho Fulgerio, & Henrico Baldulpho, strenuis ducibus classis prçfectis negotiū dat ciboria parādi, in sexaginta minimū dies: militū verò cēturionibus iādiu antè delectis, vt equis armisq; instructi atq; ornati adsint, edicit. Interea dum præfecti & centuriones imperata huiusmodi faciunt, ipse posteaquā multa quæ è Republica esse videbantur, constituerat, vt si quid in tā longo itinere humanitus accideret, multa enim pericula impendent, præter naturam, ne hærede careret,

ret, ſibi in regnum ſucceſſorem deſignauit Arthurum ex fratre Gaufredo nepotem Britanniæ ducem, altæ indolis eximiæq; virtutis adoleſcentulum.

Dum iſta gerebantur, & iam tempus veris inſtabat, venerunt legati à Clemente pontifice Rom. maximè omniũ id negotij procurante, qui Ricardo ſignificarent rem Chriſtianam in Aſia ita affligi, vt nullã amplius temporis dilationẽ ferre poſſet. Sub eoſdem quoq; dies, Philippus rex itidem per literas docuit, iam ſe omnia quæ ad nauigandum opus eſſent, paraſſe, ad itérq; expeditum eſſe. Quocirca Ricardus iam rebus omnibus paratiſsimus, & claſſe ad Sequanæ oſtium traducta, eodémq; omnibus peditum equitúmq; copiis cõtractis, militẽ naues ordine ac ſine tumultu conſcẽdere iuſsit, vt primo quoq; die, ſecundo ſe vento daret. Itaq; vt omnes cum neceſſario commeatu, in nauibus fuerunt, ipſe cum electa parte militum, ætate & virium robore florẽtium, terreſtri itinere Maſsiliam, quæ eſt Narbonenſis provinciæ vrbs, contendit, vt ibi nauem conſcenderet. Per idem temporis Philippus etiã rex dato ſigno, ſoluere naues imperauit, qui Ricardum prȩcedens, Genuam ſe contulit. Claſſis Anglica nihil poſt profectionem principis cunctata, vento ſatis vehementi in altum delata, curſum in Maſsiliam direxit. Fuit ille annus ſalutis humanæ A. S. H. MCLXXXX. 1190. Quantum autem militum, aut nauium ſecum Ricardus tranſportauerit, inter ſcriptores parum conſtat, etſi annales qui vera loquuntur, teſtantur fuiſſe exercitum ad triginta peditum, ac quinq; equitum millia. Peruenit Maſsiliam interim rex, vbi dum aduentum claſsis operitur, commeatũ & cætera omnia nauigationi neceſſaria magno ſtudio comparat. Claſsis interea vento in altum delata, dum curſum, vt dictum eſt, in Maſsiliam tenet, oborta ſubitò tempeſtate, diuerſa agitur, ac aliæ aliò naues iactantur. Ferunt Anglis penè fluctibus ſubmerſis, & Deum identidem invocantibus, diuum Thomã martyrem diuinitus adfuiſſe, eóſq; bonis verbis conſolantem, ſalutem certam promiſiſſe, atq; ſtatim pòſt ingentem maris tranquillitatem eſſe ſecutam. Vbi tempeſtas per hunc modum ſedata eſt, naues cœptum iter ſequentes, alię poſt alias Luſitaniam proximam partem Hiſpaniæ, quam nunc Portugalliam appellant, curſu petunt, quò tamen prius quàm perueniant, à Saracenorum piratis Hiſpaniæ oram latrociniis infeſtam aſsiduè reddentibus, multis incommodis afficiuntur. Hîc dum claſsis ſe reficit, Ricardus cùm iam pertæſum eſſet tantæ moræ, arbitrans claſſem tempeſtate impeditã, ad diem conſtitutũ adeſſe minimè poſſe, conductis vndiq; nauigiis, in Siciliam ire perrexit: qui infero mari celeriter percurſo, poſt trigeſimumnonum diem, quàm à Gallia receſſerat, Meſſanam vrbem Siciliæ maritimam attigit, quò etiam paulo antè Philippus rex amiſſa bona parte claſsis, peruenerat, atq; ibi ambo hybernandũ conſtituunt. Claſsis Anglica interim Maſsiliam profecta, cognito regis diſceſſu, confeſtim Meſſanam traiecit.

Sub idem tempus, Gulielmus ſecundus Siciliæ rex Panormi moritur, nullo legitimo hærede relicto, cuius regni proprietas ad Romanum pontificem pertinebat. Inſulani tamen heroës, Tancredum ſtatim ſubſtituére, ex Rogerio auo Gulielmi, & concubina natũ, hominẽ tantæ ſocordiæ, vt eum Gulielmus negaret ex Rogerio genitum. Is licet Ricardum magno apparatu hoſpitio acceperit, non ei tamen fidebat, quòd ille dotem Ioannę ſororis viduæ, quę Gulielmo regi nupta fuerat, intempeſtiuè repeteret, quam ipſe in numerato non

habebat,verebatúrq;,vt Clementis pontificis partes ſequeretur,qui in Sicilię regnum ius ſe habere contendebat: quare omnia loca præſidio firmat,cõſilia cum ciuibus Meſſanenſibus clàm confert,quemadmodum cogere poſsit Anglum ab inſula decedere,incœptúmq; maturiùs accelerare iter. Hæc cogitantibus ciuibus,facilè ab Anglo data eſt occaſio tumultuandi. Porrò cùm militum nonnulli ſe licenter gererent,ita vt fit,in magno hominũ numero,Meſſanenſes minima re permoti,arma ceperunt,factó;q; derepentè impetu,Anglos ex vrbe eiecerunt,clauſiſq; portis,ſe ad reſiſtendũ muniere. Ricardus qui extra vrbis muros ſtatiua habebat,iis rebus cognitis,ira accenſus,militem arma ſumere,ac ad oppugnandam vrbem aggredi iubet. Dum Angli ſe expediunt ad iniuriam vlciſcendam,Tancredus aliquot regni principes ad Ricardũ mittit,qui exponant,nihil ſuo aut publico factum conſilio,ſed tumultum ex inſcitia leuitatéq; vulgi ortum,& propterea nolit quicquã grauius de ciuitate iudicare,neq; de ſua erga Siculos benevolentia diminuere, cùm ipſe præſertim ſit in autores tanti facinoris acriter animadverſurus. Intervenit etiã Philippi autoritas,ad controverſiam eiuſmodi dirimendam. Quibus rebus factum eſt,vt Ricardus in præſens vrbem oppugnare diſtulerit. Tenebant ſe interim Meſſanenſes intra mœnia,& læſi principis iram timentes,de induſtria tempus reconciliationis vſq; eò extrahebant, dum Anglus ſuperveniente vere, abiret. Atqui non latuit ea res Ricardum, qui animadvertens verba rebus eſſe contraria,& ſe ab oppidanis ludificari,admotis ſubitò ſcalis,aliiſq; bellicis inſtrumentis ad muros,ſubiectóq; igne portis, tanta vi repugnantes adortus eſt,vt vnius diei labore,fractis mœnibus, portiſq; revulſis,vrbe potitus ſit: tantum abfuit,vt oppidani diutius reſiſterent. Bene multi vtrinq; interfecti ſunt, maió;q; cædes ſecuta foret,niſi Ricardus iuſsiſſet militẽ ferro abſtinere, commotus ciuium precibus veniam miſerabiliter rogantium. Sedato motu, ac nonnullis Siculis recentioris doli autoribus pœna affectis, Tancredus non multo pòſt adfuit,qui conſcius culpæ,quòd Meſſanenſes incitaſſet ad expellendum Anglum,ne Ricardo deinceps ſuſpectus foret,poſtquã immanem pecuniã ab amicis mutuatus eſt, reddita Ioannæ reginæ dote,ſe pacẽ pecunia redemturum,atq; vt eandem noua affinitate confirmaret,filiam (nomen puellæ annalium ſcriptores,vt ſolent, non ponunt) Arthuro Britanniæ duci in matrimonium daturum pollicitus eſt. Vtrunq; libenter audiuit Ricardus,qui conſultè in gratiam & Siculum recepit,& affinitatem non neglexit.

Ita peractis rebus inter Siculum & Anglum, grauior inde diſcordia inter Gallum & ipſum Anglum orta eſt,quò, credo, ſemper eſſet aliquod impedimentũ,cur communibus rebus minùs ſubveniretur:non enim tulit ęquo animo Philippus,quòd Ricardus coëgiſſet Siculũ ſua imperata facere,atq; grandi pecunia pacem redimere. Quapropter ardentes inuidia Franci,inſuper iracundia & audacia impulſi, minimam nacti occaſionem, primùm ita cum Anglis altercati ſunt,vt deinde ad arma vtrinq; concurſum ſit. Fuiſſet magna cædes facta, niſi refrixiſſet ſubitò:nam pro ſe vterque princeps impetum repreſſit. Veruntamen ea pugna cum primis nomini Chriſtiano malo fuit: nam Philippus qui Ricardum violati hoſpitij criminis & auaritiæ accuſabat, quòd ciues Meſſanenſes, qui cibaria, qui hoſpitia militibus parauiſſent, iniuria afeciſſet, non ſuorum culpa, ſed ſpeciatim Anglorum contumelia, atque inſolentia

lentia ad arma ventum esse prędicabat. Accessit ad iram, quòd Ricardus in familiari colloquio palàm dixit se filiam regis Nauarræ ducturum in matrimonium, repudiata Adela eius sorore: quod per idem tẽpus & fecit. Quare deinceps etsi rem quæ ei erat inclusa medullis, prudens dissimulauit Philippus, odium tamen incredibile semper in Ricardũ habuit. At ineunte iã vere, Philippus prior ducta classe, è Sicilia digressus, prospera vsus nauigatione, Ptolemaidẽ quam Acconẽ vocant, à nostris diu antea obsessam pervenit, qui positis nõ procul ab vrbe castris, hostes valde terruit, nostrorũ verò & copias, & animos adauxit. Post hæc, vbi militẽ à laboribus refecerat, in oppugnationẽ simul cum cæteris ducibus, totis viribus incumbere cœpit. Ricardus interea rebus cum Tancredo cõpositis, vnà cum Ioanna sorore, quę Berengariã puellam filiã regis Nauarræ sponsam ducebat, nauẽ ingressus est, ac cum tota classe ex Siculo litore in altum delatus, in grauem incidit tempestatem, qua iactatus, in Cyprum insulam tandem pervenit: & cùm ab insulanis portu prohiberetur, vi ingressus, ac eam latè populatus, magno suorũ firmauit præsidio, captiuis nonnullis apud se retentis. Hìc Berengariã sibi matrimonio iunxit, factisq; nuptiis, inde digressus, Ptolemaidem in castra profectus est, cùm oppugnaretur tum acriter vrbs, quæ magno Saladini præsidio tenebatur.

Interea in Anglia ex insolentia & auaritia Gulielmi Elyensis antistitis initiũ magni mali ortum est: is homo terræ filius, vti in proverbio habetur, diu rerũ indigens, subitò factus dives, cùm paulo antè creatus esset à Cœlestino pontifice Romano legatus, mutationem fortunæ malè vsurpans, dominatum sibi affectabat. Quocirca acto episcoporum convẽtu, multa suo arbitratu ad proprium commodum immutat, subornatusq; pecunia ab Hugone episcopo Cestrensi, monachos de sacerdotum collegio, quod Conuentriæ erat, eiicit, presbyteris in eorum locum substitutis, qui vulgò seculares dicuntur. Exin præfectis quos Ricardus constituerat discedẽs, omni administratione deiectis, Ioãni insidias molitur, veritus, sicvt aiebat, ne is regnum occuparet, si fortè Ricardus sine liberis moreretur. Item Gaufredum alterum Ricardi ex cõcubina fratrem Eboracensem archiepiscopum, è loco sacro vi extractũ in carcerem mittit, quem tamen rogatu quorundam episcoporum, qui pro eo promissa fecerant, statim pòst educi iubet. Postremò nobiles viros quos contra suam libidinem venturos tandem aliquando timebat, passim fortunis spoliat. Cæterùm hæc atq; alia eiusmodi quanquã tyrannidem præ se ferebant, homo tamẽ callidus officij nomine calumniã prætegebat: nanq; ideo reliquos præfectos regni se priuasse potestate prędicabat, vt ne populus multorum dominatione fastiditus, quereretur se loco vnius regis, plures habere reges: & Ioannis simul cupiditatibus se obviàm ire, ne in regnum aut viuo Ricardo invadere, aut eo mortuo, illud Arthuro eripere auderet: atq; demum pecuniã exigere, vt regi tantum bellum gerenti necessariã suppeditaret. Quid, quòd aliã addebat causam, se ea omnia iussu regis facere, perinde quasi fas esset, ius omne principis iussu rescindere? Verùm huiusmodi rationes vt confictę erant, ita parũ valuẽre. Quare sic animi omniũ irritati erãt, vt nihil propius factũ esset, quàm vt seditio aliqua fieret: propter quod non multo pòst ab Aleonora matre factus certior de eiusmodi facinoribus Ricardus, statim principes tumultuãtes retinere in officio literis, nuntiis, præmiis, pollicitationibus magnopere studuit,

ac ſimul per literas Elyenſem admonuit, vt cum populo mitè ageret, quò in fide ſponte ſua permaneret. Atque ſic præceps Elyenſis furor parum reſtinctus eſt, cùm alia parte, paulò ante paſcha, orta turba, inter Chriſtianos & Iudæos, qui Eboraci & Lincolniæ agebant, ciues ſumptis feſtinanter armis, miſeros Hebræos viros pariter ac fœminas trucidarũt, extra paucos, qui profeſsi ſunt ſe Chriſtianos fieri velle. Id facinoris rex grauiter tulit, quòd in bellum proficiſcens ab ipſis Iudæis fuerat valde pecunia adiutus.

Iam alter agebatur annus, cùm in obſidione Ptolemaidis adhuc perſeuerabatur, & hoſtes videntes aduentu duorũ regum, ſic eſſe auctũ Chriſtianorum exercitũ, vt ſi facto impetu, vrbem oppugnarent, ægrè reſiſtere poſſent: tandẽ ſpoponderunt ſe deditionem facturos, ac partem Crucis reddituros, quam in ea ciuitate eſſe ferebant, ſi cuncti qui in præſidio erant, cum ſingulis veſtimentis, incolumes dimitterentur. Admiſſa cõditione, Ptolomais ſiue Accon biennio obſeſſa noſtris dedita eſt. Hîc inter Latinos principes, æmulatione imperij atq; virtutis diſcordiq; iampridẽ exortæ, manifeſtè gliſcere cœperunt, quod inferiùs planius fiet, et in primis inter Auſtrenſes, hoc eſt, Pannonios ſuperiores & Anglos, id mali ortũ habuit. Sanè Auſtrẽſes gloriæ captæ vrbis inhiantes, primi ſigna in muris poſuere, quę Anglus ilicò in terrã excuſsit, ſuáq; ſubiecit: quod facinus Ricardo deinde malo fuit. Recepta per hunc modum Ptolemaide, pars ciuium captiuorũ à Philippo educta cum Chriſtianis captiuis commutatur: alterã partem quam Ricardus deduxit, quia dominica Crux nõ eſt reperta, idq; barbarorum fraude factum credidit, momento interemit: fuerunt numero circitèr millia ſeptem: quare Ricardo vitio datum eſt, quòd non ſeruaſſet barbaros ad captiuorum Chriſtianorũ commutationem: ſed ferox animus ſeipſum continere non potuit. Saladinus Ptolemaide amiſſa, deſperãs poſſe reliqua loca tueri, quæcunq; vrbes viſæ ſunt ſitu & opere minùs idoneæ ad reſiſtendum, eas mœnibus nudauit. In iis fuerunt Porphyria, Cæſarea, Aſcalon, & Gaza. Ricardus contrà cùm Philippus Galliam repetiturus, bello iam abſtinere inciperet, Ioppem inſtaurauit, eóq; Chriſtianorum coloniã deduxit. Eſt enim Ioppe vrbs Palæſtinę, quæ, vti Plin. lib. v. teſtatur, ante terrarum invndationem, quæ tempore Noë áccidit, condita eſt, habétq; portum commodiſsimum, quapropter Ricardus locũ retinendum cõſtituit. At Saladinus de Hieroſolymis Chriſtianis relinquendis, cõſilia iam agitabat, vt tandem aliquando tam longo bello defungeretur, cùm audita Philippi & Ricardi diſcordia, in ea retinenda vrbe perſeuerauit. Enimverò cũ Philippus & Ricardus totis viribus in oppugnationẽ Ptolemaidis incumberent, ac ſæpe iunctis armis, ſępéq; ſeparatis copiis, muros invaderent, & modò aliis atque aliis conſiliis ac artibus vterentur, ſimultatũ veterum facilè memores cœpere ſenſim inter ſe diſſentire, ac alter alterius dictum factúmve ita improbare, vt ex huiuſmodi varia belli gerendi ſententia, initium magnæ diſcordiæ ſit factum. Quæ res & multorum ipſorum fortiter factorum memoriam obſcurauit, & Reipublicæ noſtræ vires maximè debilitauit, corrupit, ſicvt infrà demonſtrabitur. Quocirca Philippus vir & ipſe magno animo, ac magnarum rerum cupidus, cùm fortunam belli noſtris obſecundare cerneret, & ſibi perſuaſum haberet Ricardum animi magnitudine ac ferocia cæteris ducibus Chriſtianis longè pręſtantiorem, non facilè poſſe ſocium belli gerendi ferre, arbitratus eſt

ſe

ſe cum tali ac tanto belli conſorte, nihil ferè ſuo ductu aut arbitratu glorioſum eſſe facturum: qui ex ea æmulatione concitatus, & eius cœli grauitatem excuſans cui obnoxius eſſet, ex Syria primo vento nauigat in Apuliam, & inde Romam voti cauſa profectus, in Galliam revertit, relicto Odone Burgundiç duce in bello Hieroſolymitano, qui rem Chriſtianã iuuaret. Cœleſtinus tertius Romanus pontifex, qui Clementi ſucceſſerat, Philippum redeuntem ex Syria, dum Romę fuit, maiorem in modum rogauit, vt nihil in Ricardum, in quẽ infeſto perſpexerat eſſe animo, poſtquam ſe in Galliam recepiſſet, moliretur, quò tam vtilis Reipublicæ Chriſtianæ dux à ſacro bello non averteretur. Cęterùm Philippo ex Syria decedente, Ricardus quem ſuo, vt dicitur, Marte facere in primis iuuabat, maiore quidem animo quàm antea ad rem bellicã aggreditur: quo potiſsimùm tempore, duo ſicarij Conradũ Montiferratenſem Tyri in foro ambulantẽ interfecerunt, qui ex fuga retracti, exquiſitiſsimis cruciatibus affecti, confeſsi ſunt ſtatuiſſe ſe omnibus Latinorũ ducibus per eum modum necem machinari.

Eiſdem temporibus in Anglia Ricardus aſsiduis ſuorũ querimoniis ſolicitatus per literas, Elyenſem antiſtitem omni adminiſtratione priuauit, in eiúſq; locum Gulielmum Rothomagenſem archiepiſcopum ſubrogauit. Quo facto inimici gaudentes, in Elyenſem iam de ſtatu deiectum autore Ioanne conſpirãt. Itaq; habito concilio, cęteri epiſcopi hominem cum multis aliis, more ſuo, publicè execrantur, quòd ille iuſsiſſet Gaufredum Eboracenſem antiſtitem in cuſtodiam, provt ſuprà dictũ eſt, tradi, et reliqui talia iuſſa executi eſſent. Quibus rebus cognitis, Elyenſis peiora & ea quidem digna factis ſuis timens, muliebri veſtitu amictus in continentem tranſmittere tentat, qui litus ab inimicis circa Douerum teneri reſciſcens, quippe illis eius fuga clàm minimè fuit, atq; huc atq; illuc errabundus dum nauem quæritat, fortè cognitus capitur, contemptiſq; ab omnibus in carcerem coniicitur, cogitúrq; primùm arces omnes quas adhuc retinebat, reddere: deinde ſpoliatus fortunis omnibus proſcribitur. At Ioannes inimicus eius acerrimus nequaquam tali contentus vindicta, contendebat vt fœdiſsimo quoq; ignominię genere afficeretur: epiſcopi tamẽ ordinis memores id fieri prohibentes, continuò eum miſſum fecerunt. Elyenſis in Normaniã vnde oriundus erat, profectus, de accepta iniuria tam apud Cœleſtinũ pontificem Romanũ, quàm apud regem Ricardum per literas cõqueritur, ſimúlq; obſequio & largitione gratiam ab Aleonora & Ioanne ſummo ſtudio inire nititur. Optimates regni poſt Elyenſem ab omni adminiſtratione deiectũ, ſedulò de Republica bene gerenda agitabant, vnà cum Rothomagenſi antiſtite, quem tametſi iuſſu regis, gubernatorem regni ſibi delegerant, attamen ſumma rei penes Ioannem, hominẽ ad humana diuináq; omnia perturbanda natum, erat, ſenſimq; creſcebat. Vnde cùm multiplex malorum origo, tum præcipuè regni Hieroſolymitani ingens manauit labes: nam is dominandi cupiditate incenſus, dum regnum ſibi parare conatur, à Philippo ex Syria reverſo ſolicitatus, ſtatim cum eo ſecreta conſilia de occupãdo fraterno regno confert, ac non multo pòſt nihil eſſe volens moræ, iámq; palàm faciens quod occultauerat, ad Philippum ſimulato negotio, eundum ſibi conſtituit: verùm matris precibus à tanto facinore averſus eſt.

Poſt interfectum Conradum, de quo ſuprà meminimus, Henricus Campa-

niæ comes Isabellam quæ illi nupta fuerat, sororem Sibyllæ reginæ, quæ paulo antè in castris cū quatuor filiis ex Guidone Lusiniano procreatis, dysenteriæ morbo interierat, in matrimoniū duxit, dotísq; nomine Tyro potitus est. Ricardus verò Guidonem Lusinianū comiter appellando, Cyprúmq; insulā offerendo, eò pellexit, vt ille ei Hierosolymitani regni iure cesserit. Quo factū est, vt cæteri deinceps Angliæ reges huius regni titulum aliquandiu vsurparint. Guido libenter Cypriū regnum ab Anglo accepit, quod post eum, Lusinianorū familia ad memoriā vsq; nostrā possedit. Ricardus ex his animo auctus, Hierosolyma oppugnanda constituit. Itaque vnà cum Odone Burgundionum duce, exercitum iam eò ducebat, cùm Saladinus dergpentè extremū agmen adortus, coëgit nostros iniquo loco præliū facere. Pugnatū à meridie vsq; ad solis occasum, cùm hostis tandē non sine magno Christianorū incommodo victus, se ad Bethleem vicū recepit, ibiq; metatus est, vt interciperet cō meatus, quò minus ex Aegypto ad nostros Hierosolyma obsessuros deportarent. Ricardus cum Odone, postridie illius diei non procul ab Hierosolymis positis castris, consilia de vrbe oppugnanda agitabat: cùm ab exploratoribus cognouit ingētem camelorū multitudinē ex Aegypto cum cōmeatibus illuc pergere, ex quo ei in mentem venit, illos intercipere. Itaq; delecta non mediocri militum manu, de media nocte profectus prædam omnem cum præsidio cepit, atq; in castra perduxit. Hactenus res Christiana prospera, erátq; ferè in tuto, cùm rex post maturā consultationē de Hierosolymis actutū armis petendis, veritus rei frumentariæ inopiā, & quia iam æstas præcipitabat, atq; ita anni tēpore excludebatur, relicta tam necessaria obsidione, in hyberna Ascalonē concessit, etsi Cœlestinus Rom. pontifex missis etiam in stipendium militum pecuniis, eum vehemēter dehortabatur obsidendi tempus extrahere. Nudauerat muris hanc vrbem Saladinus, quos hybernorū tempore instaurauit Ricardus, loci opportunitate allectus. Odo in hyberna ad Henricū Campanum suæ gentis hominem divertit. Atque ita nostri cùm nihil propius esset, quàm vt vberrimū adeptæ paulo antè victoriæ fructū caperent, ac ipsa Vrbe sancta potirentur, obsidioni cōmoditatem hyemandi imprudenter anteverterūt, id quod nocuit tantum rei Christianæ, vt semel inclinata nullo consilio, nullāq; ope in præsentia restitui potuerit: nam vires paulatim nostrorum diminutæ sunt, aliis aliò copiis maritimis dilabentibus. Porrò Pisani qui eo triennio militando naues contriuerant, supplementóq; maximè indigebant, in Adriaticū delati Polam capiunt, eodē loci hybernaturi. Veneta classis Pisanā secuta, Polam itidem pervenit. Hìc Veneti aucto nauiū numero, Pisanos ex vrbe eiiciunt, eámq; diripiunt. Cœptum est inde inter eos acriter pugnari, exarsisséq; mutuo vrgente odio, bellum ingens, ac toto mari apertè certatum esset, nisi Cœlestini autoritas intercessisset, pacataq; eius arbitrio res essent.

Dum ista gerebantur in Asia, Philippus ratus esse tempus sui diuturni iam saturandi odij in Anglum, consilia de bello mouēdo cum suis summo studio habebat: & quamvis nonnulli rectè sentientes dehortarētur, ne Ricardo bellum faceret, qui rem Christianā armis defendebat, dicerēntq; si aliter faceret, dubio procul esse futurum, vt contra religionem feciſſe iudicaretur, ille inuidia tamen magis quàm ratione vlla ductus, solicitauit quamprimū Ioannem, ad nouas res in fratrē moliendas: vtq; facilius iuuenis animum alliceret, promitte-

mittebat se ei, qui id temporis cœlebs erat, daturũ Adelam sororem in matrimoniũ cum grandi dote, quam suprà docuimus ob suspicionem amissæ pudicitiæ, à Ricardi cõiugio repulsam fuisse, atque auxilium ad regnum fraternum occupandum laturũ. Mouerunt ista facilè Ioannem regnandi percupidũ, qui nisi cognito cõsilio à matre Aleonora prohibitus fuisset, confestim specie cuiusdam simulati negotij, ad Philippum advolasset. Qua re cognita, Francus vrgente aliquo malo dæmone, vt par est credere, vltimũ Hierosolymitani regni fatum, sumptis repentè armis, Normaniam hostiliter ingreditur, captísq; primo adventu aliquot oppidis, in quibus Gisortiũ fuit, quod ei tradidit Gilbertus Vasco loci præfectus, totam eam regionẽ, licet, vti videbatur, satis Ricardi pręsidio munitã, ferro & igne devastat. Atque ita vetus simultas causam dedit Franco mouendi arma in Anglũ. Illo ipso quoq; tempore Anglia, vt nihil ad res vbiq; gentium turbandas deesset, opera & largitione Elyensis antistitis, seditionibus passim laborabat. Appropinquabat iam ver, Ricardúsque Hierosolyma petiturus rebus omnibus paratus, atq; pręmissis commeatibus ad obsidionem continuandam necessariis, educere copias in expeditionẽ maturabat, cùm ecce tibi subitò nuntiatur Philippum regem eo consilio Normanicas res divexare, vt ad Angliam invadendã sibi viã referet, & eam adeptus Ioanni eius fratri possidendam tradat. Quo nuntio Ricardus supra quàm dici possit animo turbatus, de domestica calamitate cum cæteris ducibus continuò ac dolenter cõmunicat, incusans identidem Philippũ, q̃ nulla habita nominis Christiani ratione, aut religionis reverentia, eo potissimùm tempore in se odium atq; iras explere voluisset, quo iam de hostibus triumphus penè acquisitus esset. Quæ res non minùs tunc nostrorum omnium animos conturbauit, q̃q; paulo pòst iam divulgata barbaris spem victoriæ certam dedit. Ricardus itaq; tanto affectus dolore, q̃ tam insignis victoria inimicorũ odio de manibus amitteretur, veritus ne dum procul à patria pro Republica Christiana belligeraret, damnum domi pernicioſum non faceret, cum Saladino hoste conditionibus bellum necessariò composuit, vt nostri præter Ptolemaidem (Tyrus enim & alia quædam loca minùs illustria iam antea à Christianis tenebant) cætera eo triennio de hostibus capta restituerent, & Saladinus à Christianorum rebus manus abstineret. Hasce pacis conditiones barbarus callidè à nostris petiuit, vt scilicet loca amissa recipiendo, satis edoceret istorum duorum regum conatu nihil esse in Syria memorabile gestum, atq; in alios inde à bello sibi faciendo faciliùs deterreret, quando secum cogitarent operam tantorum principum in rem Christianam enauatam frustra fuisse. Quem hercle rei eventum fertur Ioachimus Abbas vir sanctitatis fama præclarus, prędixisse regibus, cùm in Sicilia essent, affirmans nondũ adveniſse tempus, cùm Hierosolymà à nostris reciperentur. Sed ad rem. Et quia ea pax magis necessaria quàm honesta erat, atq; vt ne Christiani generis viri qui illic remanebant, parum suis viribus quandoq; confisi, aut à barbaris fracto fœdere vexati, in desperationem salutis adducerentur, dicitur Ricardus ad cõfirmandos illorum animos, inuidiámq; leuãdam discessionis, quam facturus erat, priusquam abiret, eiusmodi verba fecisse.

Ea quidem principes molestissimè mortales ferre debent, quæ ipsorum culpâ malè ceciderunt: contrà minus doloris accipere, si quid secus acciderit, q̃

ratio poscat, quàm provisum sit, quàm religio iubeat. Hæc nostri erit medicina doloris, quam ipse mihi feci: quippe ego bellũ post hominũ memoriã longè iustissimũ gesturus, vt nihil esset, quamobrẽ postea tempore excluderer, à principio curandum mihi constitui, vt nullas hostium insidias domi, nullam foris sociorũ defectionẽ, nullam inopiam stipendij, nullam denicq; ciuium seditionem pertimescerem, postquam patriæ finibus pedem extulissem. Itaque pacem & amicitiam cum finitimis regibus, & in primis cum Philippo Gallorum rege, qui iuxtà mecum bellum hoc Reipublicæ Christianæ tuendæ causa susceperit, conciliaui, simul consilia cum eodem communicaui, arma sociaui, vires coniunxi: domi præfectum feci Gulielmum Elyensem episcopum, cui comites & adiutores negotiorum publicorum dedi eos, in quibus fidem esse putâram, & dignos quibus talia cõmitterem. Ioannem fratrem quem possessionibus, honoribus, familia ornâram, commonefeci, vt meorum populorum cõmodo pariter atq; quieti studeret. Opes mecum tuli, vt ne meis itineribus homines perterrerentur, néve exhaurirent, neu cõmouerentur. Atq; hęc summa prouisio, hæc cautio, hæc vitatio rerum omniũ fuit, quas duxi mecum aliquando impedimento esse posse, cur minùs incœptum bellum continuarem. Sed ô vanam humanorũ cõsiliorum curam. multò enim aliter, & puncto quidem tẽporis, omnia nostra ceciderunt, atq; cogitaueramus. Primùm Elyensis episcopus ad nimiam leuitatem ambitionémq; evectus, domi non se Reipublicæ rectorem, sed tyrannũ, non domus custodem, at expilatorem gesit. Deinde Ioannes frater beneficiorum, humanitatis, item cognationis immemor, ac cupiditate ductus, me opib⁹, me honore, me regno priuare, excludere, spoliare conatur. Ita me maximè omnium ire perditum festinat frater, qui pluris omnibus apud me erat. Quis, prò bone Deus, fratrem de quo sis plurimum bene meritus, tibi cauẽdum putaret? adeò tot involucris ac velis quibusdam hominum natura obtẽditur, vt nullo pacto perspici possit. Postremò Philippus rex belli socius, cui iam inde ab initio cùm in eius familiaritatem intraui, omnia tutò credenda duxi, nõ modò bellum cõmunibus auspiciis sumptum gerere noluit, verumetiam me solum vobiscum gerentem turbandũ, vexandum, auertendum à tanto incœpto statuit: qui nunc sic Ioannem fratrem pollicitationibus, promissis, pactis onerauit, atque adeò infatuauit, vt per eum, res meæ domesticæ in id discrimen sint adductæ, vt mihi aut paternum regnum amittendum, aut rebus omnibus prætermissis, primo quoq; tempore domum repedandũ sit. Hoc posterius patriæ charitas, officium, decus admonet, vt superiori antevertam. Ecquis enim ex omni hominum genere non immeritò me culpauerit, accusauerit, amentiæ convicerit, si dum Hierosolymitanum regnum aliis recuperandum curabo, meum amisero? His igitur de causis in Angliam revocor, vósq; tametsi grauatissimè deserere cogor, qui decreueram, aut hîc glorioſè mortem oppetere, aut domum cum laude redire: idq; non sine dolore facio, cum vestri forsitan iudicij summo errore, qui spes vestras iampridem in me sitas habetis. Sed principes meum non est peccatum, at potiùs Philippi, qui fidem, qui ius, qui fas violauit, à quo Deum opt. max. breui tempore pœnas meritas petiturũ, vobísq; pariter opem laturum confido, postquã deserti ab hominibus, deserti inquam estis culpa vnius eatenus, quoad mihi per hasce pestiferas simultates licebit vobis auxilium ferre, qui

interea

interea nõ debetis desperare quietẽ, cùm vobis pax sit cum barbaris, qui longo similiter bello fatigati, pacto vltrò dubio procul stabunt.

Ita fatus, suósq; consolatus, Ricardus parata iam classe, Berengariam vxorem cum Ioanna sorore, & magna suorum parte, in Siciliam, & inde in Angliã præmittit, ipse verò cum paucis Thraciam cursu petens, in grauẽ incidit tempestatem, qua iactatus in Dalmatiam defertur: hîc mutato vestitu per Germaniam iter facere, ac modò equo, modò pedibus in Angliam redire constituit: ita lento incedebat gradu: qui vbi ad superiorem Pannoniam pervenit, quam hodie Austriam vocant, cogitãs se in bello Hierosolymitano, orta ex re minima, inter Austrenses & suos milites discordia, indecẽter iussisse signa Leopoldi ducis Austriæ (is etiam in bello interfuit) ex muris captæ Ptolemaidis deiici, sicvt suprà ostendimus, ac simul certior factus ab speculatoribus famam sui adventus per eam regionem passim vulgari, cœpit sibi timere, & ob id non nisi exploratè ac prætentatis itineribus transire: atqui nullo consilio fatum evitare potuit: sanè vt primùm Viennam ingressus est, quæ prima est Austriæ vrbs, eum partim lingua hominem Anglum esse, partim illud ipsum indicauit, cp carius multò obsonabat, quàm deceret personam, quam ipse cum humili veste gerebat: proinde bene multis hoc pacto cognitus erat, cùm pervasit rumor per vulgus, Ricardum adesse. Quocirca dux confestim custodes circa domum disposuit, vbi ille hospitio acceptus erat, vt nemo inde homo elabi posset, ac mox alios misit exploratum, quales essent intus hospites. Ricardus posteaq; est enuntiatum satellites ducis in vestibulo esse, tum spem fugiendi esse nullam videns, resumit regalem vestitum, ac eam animi constantiã qua in bellicis rebus semper vsus erat, militibus ostendens, quærit, Ecquid sit, cur armati circumstent: quibus seipsum petere vociferantibus, respondet, nõ decere, vt rex alio nisi duci se captiuũ tradat, ac propterea si dux velit ipse venire, eius se fidei vltrò commendaturum: itaque duci ilicò adventanti obviàm factus, tradito priùs gladio, in illius potestatem venit. Leopoldus talem prædã ex insperato sibi eveniisse gauisus, regem blandè appellando in suas ædes perduxit, atq; custodiendum certis heroibus commisit. Fuit is annus salutis humanæ M C X C I I I. Audiuerat interea ex rumoribus qui iam per totã Germaniam dissipati erãt, Henricus Imperator Federici primi filius Ricardum à duce captum, qui optimè noscens quantæ essent Anglicæ opes, cœpit sedulò agitare animo quomodo ab eius manibus tam opulentã prædam eriperet: legatos igitur celeriter misit, qui eum multa admonerẽt, quamobrem non posset apud se tutò, nec diutius tantum regem in custodia seruare, quandoquidẽ Rom. pontifex in primis iuberet, vt illum dimitteret, deinde & cæteri principes illud idem flagitarẽt, qui si ipse dicto non paréret, postulationibúsve non satisfaceret, proculdubio vim adhiberent: et propterea sibi traderet custodiẽdum, qui bono modo curaret, vt Ricardus grandi se pecunia redimeret. Dux partim his rationibus, partim metu motus, (nouerat enim Henricum ex ea re lucrum facere affectantem non quieturum, vsq; dum prædæ particeps fieret) regem oratoribus tradidit: quem Henricus ad se ductũ prius quàm alloqueretur, in vincula duci iussit, vt Ricardus indignitate rei & dolore vinculorum ampliorem pecuniam offerret.

A. S. H. 1193.

Eodem tempore Philippus certior factus Ricardum teneri in vinculis, læti-

tia exultat, & vt cupidus nocendi, confestim secretis nuntiis Ioannẽ illius fratrem ad se accersit, hortatúrq; vt nunc data demũ facultate bene gerendæ rei, velit regnum Angliæ de fratre capere, & ad id maturiùs perficiendum, auxilium pollicetur. Non mediocris fuit momenti apud Ioannem Franci incitatio: quippe qui sua cupiditate etiam inflammatus, vbi primùm in Angliam rediit, facta coniuratione, copulat sibi aliquot adolescentes sui similes, eósq; ad vim atq; arma cohortatus, nõnulla derepentè loca expugnat, factóq; ex quocunq; genere perditissimorum hominum exercitu, reliqua loca pari celeritate occupare cõnititur. At principes regni cognito tam nefario vesani iuuenis facinore, sumptis evestigiò armis, eius conatibus se opponũt, atq; primũ obsidione cingunt castrum Vinḍesoriũ tanquam locum natura & opere cæteris mùnitiorem: deinde summo studio exercitum contrahunt. Hæc res ita cõiuratorũ animos infregit, vt reddito protinus castro, alij aliò se in pedes dantes capti sint, atq; merito supplicio temeritatem luërint. Ioannes factionis caput, arbitrans fratrem moriturũ in vinculis, festinanter in Gallias ad Philippũ confugit, vt ibi nouam armatorum manum primo quoq; tempore faceret.

Interea Cœlestinus pontifex grauatissimè ferens Ricardũ, qui pro re Christiana tutanda, tam graue bellum procul domo paulo antè gessisset, custodia teneri, tam duci Austriæ, quàm ipsi Imperatori mãdat, vt quamprimùm eum dimittant. Cui Henricus tam opimam prædam sine magno lucro reddere nolens, respondet, se paratum esse Ricardum missum facere, si priùs tamen ille sibi restituerit, quæ superiori tempore Syriam petens in Sicilia rapuisset. Porrò Henricus non multo antè regnum Siciliæ consecutus fuerat: nam cùm Cœlestinus pontifex iniquo animo ferret Tancredũ in Sicilia regno potiri, Constantiam Rogerio natam, qui rex fuerat Siciliæ, monacham occultè ex cœnobio eductam, atq; religionis lege solutam Henrico matrimonio locauit, Siciliámq; ei cum Calabria & Apulia, dotis nomine dedit, ea cõditione, vt annuũ vectigal penderet Rom. pontificibus, quò dominij iura sibi conseruaret. Eam calumniã quanq; facilè Ricardus purgauit, affirmans se nõ spoliasse Siculos, sed dotem sororis recepisse, attamen illud cum primis certum habebat, se nisi grandem pecuniam solueret, nullo pacto dimissum iri: quapropter Hubertũ Sarisberiensem episcopum, virum nempe probum, (is ex Syria rediẽs in Sicilia paulo antè nouerat, quemadmodum rex in inimicorum manus incidisset, & idcirco omisso itinere incœpto, ad eum diverterat) in Angliam misit, qui regij senatus autoritate, indicto pro redemptione tributo, pecuniam colligeret. Dum ille summo studio pecuniam exigendam curabat, Imperator cùm à suis atq; aliis principibus rogatus, tum à pontifice reprehensus, demũ in colloquium duxit Ricardũ, cui multa ac varia in se atq; Leopoldum ducem commissa delicta obiecit, de quibus ille posteaquã abvndè respondit, iuuantibus qui aderant principibus ad pactionẽ venit, vt redemptionis nomine solueret millia librarũ ducenta, siue provt quibusdã placet, cẽtum quadraginta millia marcharum, quarum tertia pars duci Austriæ obveniret. Itaq; rex vbi cognouit quanti libertas redimenda esset, ad suos quæstores scribit, vt statim exactã ex tributo pecuniam ad se deferant. Illi etsi crudelissimè imperatam pecuniam colligebant, quippe qui non tam per æstimationes possessionum & rerum, quàm per arbitrium suum exigebant, tamen acceptis regiis literis, ita passim

pro

pro ſuis etiam cõmodis, omnia rapere cœperunt, vt nõ tributum pro redemptione regis impoſitum, ſed publico edicto, omnia generatim Anglorum bona quæſtoribus regiis prædæ eſſe data iudicares. Quo factum eſt, vt præter cæteras priuatas opes, vaſa etiam ſacra aurea ſiue argentea ex templis ſublata fuerint, ex quibus multò plus pecuniæ conflatum eſt, q̃ principiò fuerat imperatum. Interea dum alij tributo colligendo ſtudent quæſtores, ab aliis bene magna pecuniæ ſumma in Germaniam apportata ſoluitur, & pro reliqua parte inde ſoluẽda, relicto apud Henricum obſidum nomine Rothomagenſi antiſtite, & nonnullis aliis epiſcopis ac heroibus, qui ex Anglia eò cõcurrerant, Ricardus poſt decem & quinq; menſes, q̃ in carcerem coniectus fuerat, dimittitur, qui magnis itineribus, ac illis quidẽ deviis, in Angliam contendit. cùm enim Henrici fidem ſuſpectã haberet, conſultò quamcelerrimè potuit, de eius finibus deceſsit. Quæ res haud dubiè ei ſaluti fuit: nam Imperator ſecundum regis profectionẽ à Gallo inſtigatus, inſidias meditabatur, vt eum quem iam pœnituerat miſſum feciſſe, in perpetuã cuſtodiam traderet. Rediit Ricardus incolumis in Angliam, atque inviſo diui Thomæ mauſoleo, Londinum cum magno populi plauſu, omni multitudine obviàm effuſa, ſe recepit.

Hæc incõmoda atq; vitæ pericula, Ricardus bene multis mortalibus viſus eſt ſuo accepiſſe atq; ſubiſſe merito, q̃ ipſe commodis Chriſtianæ reipublicæ, quam defendendam ſuſceperat, ſuum ſtatim cõmodum antepoſuiſſet: q̃ & ea quæ antea pulcherrimè fortiſsiméq; feciſſet, poſtremò fructu veræ gloriæ carere, ac à laude maximi animi, ad opinionem formidinis converti voluiſſet. Quippe illi argumentabant nihil ſupra eius extitiſſe caput, quod pertimeſcendum foret, cùm neq; Ioannis perfidia, neq; Philippi odiũ nociturũ eſſet Ricardo, pro quo Normani, Aquitani omnes æquè atq; Angli, quibus ille imperabat, fortiter pugnarẽt. Ricardus proinde culpabatur, q̃ potiùs ardore quodã vleiſcendi, q̃ perdendi regni ſui metus cauſa, certã paratámq; victoriã amiſiſſet, id q̃d paucis pòſt diebus ſubitus Saladini interitus declarauit, q̃ nulli dubium fuit, quin minimo conatu res Chriſtiana in ea Aſia terra, in integrũ reſtitui potuerit. Ferunt in Saladini funere (haud piget narrare rem memoria dignam) interiorẽ eius tunicam lanceæ trunco ſuſpenſam inſtar trophæi prælatam præcone clamãte, Saladinus Aſię dominator ex tanto regno, tantíſq; opibus, nihil ſecũ præter hoc vnũ defert. Fuit certè ſpectaculũ tanto rege dignũ, cui nihil aliud ad ſummam laudem defuit, niſi veræ religionis cognitio. Ricardus cui nihil magis in optatis erat, q̃ perſequi iniurias à Philippo acceptas, qui etiam tunc Normaniã bello premebat, & domi omnia fratris Ioannis opera, turbata erant, nõ ignarus quanta ex ſeditionibus etiam minimis incõmoda ad punctũ temporis oriri cõſueſſent, vt ne dum foris bellum gereret, domi laboraret proditionibus, principes omnes ad ſe primo quoq; tempore vocauit. Hic habito concilio, primùm ipſos optimates collaudauit, q̃ ſumma erga ſe fide ſemper ſtetiſſent, quòd fratris conatibus reſtitiſſent, quòd ſe deniq; & in bello & dum in cuſtodia teneretur, pecunia iuuiſſent: dein Ioannẽ fratrem & omnes eius ſocios de conſilij ſententia, honoribus atq; fortunis priuatos, hoſtes patriæ iudicandos, reliquos verò illius ſectæ qui capi potuerunt, merito ſupplicio afficiendos curauit. Item omnia ea quæ ad officium ſuum, aut ad aliquam Reipublicæ partem pertinere putarat, rectè conſtituenda decreuit,

quò ſuorum ſalutem ſibi charam eſſe doceret. Itaq; eius nutu archiepiſcopatus Cantuariẽſis, qui poſt obitum Balduini, qui in Syria mortẽ obiuerat, ad eum vſq; diem gubernatore caruerat, Huberto Sarisberienſi epiſcopo defertur: fuit is ordine antiſtitũ alter & quadrageſimus, quamvis ante eum electus fuiſſet Reginaldus Bathonienſis epiſcopus, qui tamen ex eo quòd priùs mortuus eſt, quàm illud munus obiuerit, nõ eſt viſus locum obtinuiſſe. Et pro vaſis quæ ex ſacris ædibus ablata, ac paulò antè tributi nomine, in pecuniã cõflata, quæ rei potiſsimũ diuinæ faciundæ vſui fuerant, alia principis ſumptibus conficiuntur, atque ad priſtinũ vſum reſtituuntur. Præterea iura ac leges cum menſuris & ponderibus corriguntur. Hæc poſtquã Ricardus è republica facienda curarat, perſuadens ſibi adeò in hoc negotio publicæ ſeruiſſe vtilitati, vt ſi in aliquo alio detraheret quippiã, cunctos æquiore animo paſſuros, cœpit paulatim poſſeſsiones ac cætera omnia quæ ante profectionẽ ſuam in Syriam vendidiſſet, pignerauiſſétve, repetere: & vt ne violentia videretur eſſe, ſingulos quoſq; comiter appellando, prædicare ſe pro certo habere ſuos principes, ciues, ac amicos nolle ſibi beneficiũ fœnerari, ſed cõtentos vectigalibus quæ hactenus cepiſſent, non omnino negaturos ea reddere, quæ ipſe eis non venditionis, ſed tantũmodò mutuationis aut pignoris nomine locaſſet, cùm præſertim cuncti certò ſcirent ipſum non poſſe ſine poſſeſsionibus illis regio ritu viuere vitam. His blandis verbis ac terrificis rationibus adeò omniũ voces perſtrinxit, atq; ora præcluſit, vt nullus auſus fuerit quicq; contrà mutire, præter Hugonem Lincolnienſem epiſcopũ, qui eam poſtulationẽ periniquã eſſe, non tacuerat. Sic ille ſine pretio, bona à redemptoribus maturè recepit, quanquã multi ne tertiã quidem partem ſortis ex fructibus poſſeſsionũ acceperãt. Sed longè belliſsima arte, monachos præſertim Ciſtertienſes ad liberalitatem in ſe vtendam provocauit: ingentẽ enim pecuniã à collegio mercatorum, qui Caleti ex lana potiſsimũ negociantur, mutuã ſumpſit: poſtea monachis expoſuit ſe inopia coactum, ac eorum benevolentia fretum id feciſſe, & propterea rogare, vt vellent tantũ lanæ ipſis mercatoribus pro acceptis ab ſe pecuniis dare ſummi beneficij loco, cuius ſe memorẽ fore pollicebatur. Monachi iis precibus victi ad extremum regi morem geſſerunt.

Ita Ricardus locupletior factus, dum claſſem ad traiiciendum in Normaniam, & exercitum parat, fit certior Vernolium à Gallo obſideri, ac nihil propius eſſe, quàm vt ille oppido potiatur, niſi maturè ſubventum ſit: qua re cognita, in Normaniam celeriter tranſmittit, & iam ſuis ſubſidio ire contendebat, cùm Philippus cognito hoſtis adventu, iámq; ſpe potiundi oppidi amiſſa, quod fruſtra bis antea armis invaſerat, ſoluta obſidione, in Eburouices invaſit, eorúmq; vrbẽ, quam paulò antè bello divexarat, primo acceſſu cepit, ac magna ex parte evertit. Ricardus cõtrà ingreſſus agrum Gallicum, tribus cohortibus ad oppugnandam Ruelli arcẽ miſsis, Lochias circunſedit, breuíque in deditionẽ venire coëgit. Interea cohortes cùm octo dies arcem natura loci munitiſsimam fruſtra oppugnaſſent, ſuperveniente Philippo populabundæ ad ſuum ducem reverſæ ſunt, agris atque vicis quacunque iter fecerant, devaſtatis. Philippus poſt hæc Ruelli arcem, vt ne quandoque ab hoſte capta ſibi impedimento eſſet, educto præſidio diruit. Dum tantis odiis bellum vtrinq; geritur, rogatu quorundam antiſtitum, reges inter ſe inducias in pau-

cos

cos menſes faciunt. Quæ res nullis profectò commodo fuit: nam vterq; dato iſtiuſmodi breui temporis ſpatio, interim non quieuerunt, ſed vrgente odio, bellum redintegrare cupientes, nouos quotidie delectus militum habere, noua auxilia ab amicis petere, arma, claſſémq; parare, & denicq; nouas inſidias animo meditari tenderéq. Sed vide rem mirabilem, non modò ambobus regibus idem belli, verumetiam in pecunia à certis ſpeciatim hominibus petenda ſtudium fuit, adeò vt ſimul vnum conſilium cepiſſe videri poſſent: nam cùm pecunia non ſuppeteret ad continuum bellum gerendum, & populis partim quotidie noua tributa ſoluẽdo, partim ſuis ſumptibus bellando, propè ad inopiam redactis, grande æs alienum multiplicatum eſſet, viſum eſt non indignum eſſe, ſi adhuc ſacerdotibus, quibus cum religionis cauſa, hactenus eſſet mitiùs actum, ex iiſq; nullus haberetur delectus, nouum tributum imponeretur: ac vt honeſta cauſa rem minùs æquam tegerent, prædicandum conſtituerunt ſe eam pecuniam facere, vt in ſtipendium darent illis, qui in Syria rem Chriſtianam armis tuerentur, quanquam illud minimè omnium cogitarant. Itaq; Ricardus in Turones profectus, primò à cœtu Turonenſi, deinde ab aliis ſacerdotibus, qui in principatu eius Gallicano erant, grandẽ pecuniæ vim exegit. Philippus itidem, ſed acerbius multò, intolerabiles ſacerdotiorum decimas indixit confeſtim ſuis quęſtoribus ſoluendas, qui extra pecunias imperatas colligendo, ſuo etiam priuato compendio ſeruientes, duriter miſeros ſacerdotes facultatibus ſpoliare. Sacerdotiũ autem, vt ſuo tempore præfemur, cùm ſit dignitas, munus, & officium ſacerdotis, ac ob id poſſeſsiones datę, vnde ipſe ſacerdos viuat, non abſurdè vſu venit, vt nos munus illud & poſeſsiones ipſas modò ſacerdotia, modò beneficia vocemus, quemadmodũ eo verbo ipſe hîc atq; alibi cõmodè vtar. Ricardus dum induciæ manebant, in Angliam reverſus, paucos dies moratus eſt: nam cùm audiuiſſet, ab hoſtibus copias paratas teneri, vt ſi qua impoſita eſſet dimicandi nẽceſsitas, ſubitũ caſum expeditiùs exciperet, in Normaniam properè rediit, & iuxta fines Gallorum caſtra metatus, tempus obſeruabat, cùm induciæ exirent, ne prælio quicquã præverteretur. Itidem Philippus copulato ſibi Ioanne fratre Ricardi, militem cupiditate pugnandi ardentem paratum tenebat.

Dum his de cauſis, certatim reges celeritati ſtudent, vt citiùs furorem animi pugnando emittant, Cœleſtinus pontifex Romanus miſsis ad vtrunque nuntiis, quantum in eo eſt, reclamat, deteſtatur, prohibet bellum tam Chriſtianæ rei calamitoſum, per quod Syria hoſtibus proderetur. Verùm exacto induciarum tempore, nihil pontificis vocibus moti, quòd explere inimicitias, ſaturare odium decreuiſſent, iterum erumpunt. Ricardus Iſſodunum, quod eſt oppidum ad Biturigum fines ſitum, quò à Franco exercitum induci audierat, pergit, eóq; loci adventum hoſtis totum diem præſtolatur: ſed ille ex re ſua eſſe, non venire ratus, haud comparuit. Ricardus poſtero die inde ſe ad arcem Briſoni mouet, eáque primo acceſſu capta, ac diruta, Nouacortem contendit: quò cùm veniſſet, comperiens magno præſidio locum eſſe munitum, non ante tertium diem oppugnare incipit: qui vt ſpes omnis ſubſidij oppidanis adimatur, portas muróſque obſeruari iubet, milites diſponit, non certis ſpatiis intermiſsis, ſed perpetuis vigiliis, ſtationibuſque, vt contingant inter ſe, & id noctu ſiue interdiu continuent. Quo ſa-

ctum est, vt postridie eius diei, oppidani deditionem fecerint. Francus interea Damallam, seu Albammallam obsidebat, cùm Ricardus Nouacorte suorum præsidio munita, supervenit, commissóq; prælio, Francum ab obsidione avertere nititur. Verùm Angli ex itinere fessi, ac in pugnam temerè lapsi, impetum hostium minimè ferentes, nõ sine magno detrimento pedem more fugientium referre coacti sunt. Francus fugato hoste, Damallam reversus, arcẽ primò expugnat, deinde facta potestate præsidio cum armis discedẽdi, oppidum recipit, arce solo ęquata. Interim Anglus recreato parumper à laboribus milite, Millionem proficiscitur, oppidúmq; armis adortus momẽto occupat, atq; complanat. Post hæc, inter reges iam longo bello fessos, de pace cœptum est agitari. Quod Ioannes audiens, veritus ne per conditiones pacis, à Franco non proderetur, ad extremum existimauit vni duntaxat fratri præterea nemini confidendum, qui supplex in conspectum Ricardi venit, & cum pro salute sua orat, rogat, obsecrat, vt sibi fraternè ignoscat, quod non fraternè fecisset: fœdus fraternæ pietatis commemorat, fratríq; in se merita exponit, quorum se vt impium & ingratum, immemorem hactenus fuisse dolet: q; viuat, quòd victurus sit, eidem acceptum refert. Hęc quàm potest dimississimè atq; subiectissimè exposuit. Eius oratione rex motus fertur respondisse, se parcere quidem, sed tantùm optare, vt quãdoq; iniurias ab eo acceptas penitus obliuisci posset. Quibus verbis confirmatus Ioannes iusiurandum dedit, pollicitus se errores depositurum, officióq; superaturum, qui haud ita multo pòst in pristinum honoris locum restituitur. Eisdem temporibus in Austria posteaquã fama & pestilentia est aliquandiu laboratum, dux Leopoldus morbo tentari cœpit, qui diu cruciatus miserabiliter interiit. Filius qui successit, ratus patrẽ ob id cruciatu confectum vitam amisisse, quòd Ricardum inhumaniter tractasset, qui Sacrum bellum gesserat, primo quoque die Anglicos obsides missos faciendos, pecuniæq; bonam partem debitam Ricardo remittendam curauit. Fuit ea res Ricardo tam iucunda, quàm salutaris, quoniam ipse postea cogitationem suscipere cœpit, quanta sibi quoque crimini danda essent, quòd simul Deum, simul homines offendisset: mirum dictu est, quàm meliùs vitam deinde instituerit.

Pax inter reges, de qua suprà diximus agitari, nequaquam convenit: quare statim pòst Francus ad fines Normaniæ profectus, Vernonẽ obsidet. Erat intus bene magnum Ricardi præsidium, quod vsq; eò hostium impetum tulit, dum rex auxiliũ tulit. Franci cognito regis accessu, intermissa parumper obsidione, se accingũt ad prælium cõmittendum, vt ne imparati offendant̃, si Anglus pugnandi potestatem faciat. Hîc aiunt reges autoritate pariter quorundam antistitum, atq; rogatu principũ, diuinitus pacem inter se conciliasse, illiúsq; conditiones eiusmodi fuisse, vt Francus concederet Anglo in perpetuum tempus, Issodunum cum adiacenti agro, simúlq; cederet iure ac possessione Auernorum, Vasconúmq;: contrà Anglus Gisortiũ oppidum Franco donaret, quod ille de ipso antea captum adhuc retinebat. Verũ cùm satis cõstet, paucis pòst diebus, maioribus vtrinq; quàm antea odiis, ad arma concursum esse, verisimilius est credere, vel inducias paucorum quidem dierum inter eos pactas, vel bellum continuatum, nulla facta mentione pacis, quæ si qua fuisset, fucosa fuisset. Post receptam à Franco Damallam, Balduinus comes Flandriæ

drię, qui Philippo comiti quinq; antè annis ad Ptolemaidem ſine liberis mortuo, ex ſorore Margarita nepos, & Annoniæ regulus in principatū ſucceſſerat, à Philippo defecit, quem Reginaldus Caſtrimartini comitis filius, vir bello ſtrenuus ſecutus eſt. Hos Ricardus ſibi belli ſocios adſciſcit, & vt huiuſmodi bello totis viribus ſeruire liberiùs poſsit, Raimundum Toloſatium comitem, cum quo veteres ac magnas diu controverſias de eo comitatu habuerat, vti antè dictum eſt, ſibi affinitate & amicitia devinciendum conſtituit. Itaque cùm paulo antè Conſtantia Philippi regis amita, quæ cum comite nupta fuerat, à vita diſceſsiſſet, Ioannā ſororem viduam, quam Gulielmus Siciliæ rex in matrimonio habuerat, ipſi Raimundo collocat, remittítq; omne ſuum ius, & ea affinitate atq; noua comitis Flandriæ ſocietate auctus, maiore quidem animo, quàm antè bellum inſtaurat: qui vbi militem armis paratum vidit, ſignificat Balduino comiti conſilium ſuum eſſe, vt vno tempore diuerſis locis hoſtē pro ſe quiſq; laceſſat, & ſi id ſibi cordi eſt, quamprimùm incurſiones in extrema finium faciat, ac diem conſtituat, quo ſimul in Francum exeant. Placuit cō ſilium comiti, & prior Atrebatium vrbem, quæ vulgò hodie Arras nuncupatur, populato circumquaq; agro, armis invadit. Ricardus itidē Giſortium petens quacunq; ibat, vicis, agris, arboribus igne & ferro devaſtatis, ac Corcella arce diruta, oppidū obſidet. Philippus duplici bello vno temporis puncto laceſsitus, miſsis nonnullis cohortibus, quæ ſuis adverſus Flandrum comitem præſidium ferrent, ſtatim in Ricardum, vnde maior vis belli imminebat, proficiſcitur: qui ad ſuos in oppidum penetrare nixus, aliquādiu ab Anglo aditu prohibitus eſt: ad vltimum tamen vincente verecundia metum, ſimulans in certamen deſcendere cum hoſte, qui ob illud ipſum, ſe parum procul à muris receperat, & momento contendens nō ſine magno ſuorum detrimēto in oppidum invaſit. Anglus poſt ingreſſum Philippi nihil ſe animo dimittens, ſedulò oppugnationem continuat: ſed cùm præpotens hoſtis, & obſidio in loco egregiè communito in multos dies tolerabilis eſſet, omnis ille labor evaſit invtilis. Quare ille perſpectis difficultatibus, ne fruſtra tempus terat, celeriter illinc Claromontē verſus diſcedit, & quaquaverſum omnia procurſationibus vexando, ingentem prædam facit: quam cùm Bellouacorum ingens armata manus duce Gulielmo Demellio, ad hoſtes profecta magno conatu recuperare niteretur, fortè in inſidias præcipitata capitur. Dum iſta à Ricardo gerūtur, Philippus nequaquam minore Normanos detrimento affecit, prædatus per omnem agrum à Nouoburgo vſque Bellimontem Rogerij. Comes Balduinus interea feliciore eventu bellum geſsit, qui præter multa atq; varia data Francis damna, Fanum Odomari oppidum celeberrimū munitiſsimúmq; cepit.

Dum ita infeſtis animis armíſq; reges inter ſe dimicant, atque paſsim loca omnia humano cruore fœdata, rapinis, latrociniis, iniuriis, ac cæteris ciuilium tumultuum malis opplent, Innocentius tertius Romanus pontifex, qui in locum Cœleſtini tertij paulo antè ſucceſſerat, & in bellum Aſiaticum iam inde à principio intentus fuerat, fit certior Henricum Imperatorem Panormi in Sicilia obiiſſe mortem, & Germanos qui illius auſpiciis in Aſia, Maguntini antiſtitis, ac Saxoniæ ducis ductu, contra communes hoſtes bellum gerebant, ob mortem principis, iam de reditu tantùm cogi-

tare, providere, parare: qua de re bonus pater valde anxius, valde rei Christianæ vicem dolens, dandam operã sibi constituit, vt graues & multas principũ offensiones aliquo pacto leniret: qui cõfestim ad Philippum & Ricardum reges, Petrum Capuanum Cardinalem misit, qui doceret, ppter recentẽ mortẽ Henrici imperatoris in Asia cuncta turbari, & nisi reliqui principes Christiani, quorum ipsi capita erant, properè opem ferrent, de re Christiana breui tẽpore actum fore, ac propterea eos suis verbis hortaretur, vt omnes inimicitias religioni, cuius causa agebatur, concederent, condonarent, atq; cæteris omissis rebus, facta pace, huic bello tandem aliquando operam darent, & ea quæ meruissent præmia, à Deo opt. max. devictis hostibus, expectarent. Hæc etsi magna ad cohibendam furoris rabiem, non adeò tamen mouerunt obstinatos regum animos, vt pacem vellent, quando illi nullis neq; pretio nec precibus adduci potuere, vt res nostras in Asia adhuc stantes iuuarent, vel casuras saltem miserarentur. quare vix in quinq; annos induciæ factæ sunt. Hanc pertinaciam nõ tam Philippo quàm Ricardo assignabant, cui vt priori læso propositum esset, vel vincere, vel nunquam cedere. Fuit is annus cùm hæc gesta sunt, humanæ salutis M C X C I X, & à gubernatione regni Ricardi decimus.

A. S. H. 1199.

Secundum has inducias vtrinq; datas, statim casus tulit, vt simultas quę inter hos duos reges propediem extingui putabatur, vehementiùs renouata sit. nam cùm in Germania pars electorum Othonem Saxoniæ ducem, ex sorore Mathilde Ricardi nepotem, pars altera Philippum Henrici Cæsaris fratrem atq; Hetruriæ ducem, quem Henricus ipse moriens tutorem filio Federico reliquerat, Imperatorẽ optandum curaret, vt latiùs serperet discordia, rex Franciæ Philippo, rex Angliæ Othoni fauere cœpit, quos cùm Innocentius põtifex prospiceret ex isto negotio facilè ad arma rursum ituros, nisi maturè prouideretur, & vt ne simul incendium quod huiusmodi fomitibus alebatur, ad Christiani nominis perniciem gliscceret, Othonem renuntiauit Imperatorem, ab iis iam antea factum, quibus Imperatoris eligendi ius erat. Quocirca deinceps Philippus, q̃ in creatione Imperatoris, adversante Anglo, frustra operã negotio tribuisset, & Ricardus quòd repugnante Franco, perdifficiliter id q̃d exoptasset, tandem consecutus esset, multo quàm antea capitalius odium alterius in alterum ardere cœpit. Ricardo tamen per inducias pace domi parta, nihil prius fuit, quàm de adeunda rursum Asia cũ exercitu cogitare, vt Christianis principibus, provtè Syria superioribus annis discedens se facturum promiserat, opem ferret: mordebat enim eum valde recordatio amissi olim triumphi in illo Hierosolymitano bello, sic, vt quoties propter res gestas, ad spem quandam immortalitatis raperetur, (rapiebatur autem crebrò) solitus esset exclamare, se non semper fuisse sapientem. Sed mox è medio repentè sublatus, consilium exequi non potuit. Per idem tempus, autore Huberto Cantuariensi antistite, monachi in collegiũ Conuentrense restituti sunt, quos suprà scripsimus ab Elyensi episcopo Romani pontificis legato, perperàm inde eiectos fuisse. Rex consumpta in bello Gallico magna pecunia, coactus est tributum populo indicere, ex quo posteaquam immanem summam confecerat, arcem munitissimam in Normania in loco edito ad Sequanam, quam Fortem appellauit, eo anno ædificauit: ab incolis Castrum galiardum, hoc est, munitum, validum vocitatur. Hanc Ricardus cùm perfectam contemplaretur,

retur, iocoſe ſuis heroibus dixiſſe fertur: Ecce pulchra vnius anni filia. Locus autem vbi ea arx condita eſt, ad Rothomagenſem archiepiſcopum pertinebat, vnde magna inter regem & ipſum antiſtitem lis orta, diu ſub iudice fuit. Verùm ad vltimum rex cauſa cécidit, iudicio ſtetit, atque libens Rothomagenſi ſatisfecit.

Iam ab omni bello vacuum otium erat, cùm Ricardo in mentem venit, nõnullos Pictonum principes mulctare, quòd Philippum regem cõtra ſe veniẽtem iuuiſſent. Itaq; inſtructo exercitu, dum in Pictones pergit, protinus inſtãte fato, quo mortem oppeteret, fit in itinere certior, theſaurum à quodam ſuo milite eſſe inventum: quare ſubitò ſubſtitit, militémq; ad ſe vocari iuſsit. Ille ratus regem nequaquam æquabiliter theſaurum partiturum, in Lemouices ſe recepit, q; illi licet Angli beneficiarij eſſent, cum Franco tamen ſtabant, atq; intra Calacum oppidum receptus, ſui ſeruandi cauſa, bonã pecuniq; partẽ oppidanis dedit. Ricardus ſecutus militem fugientẽ, vel atq; adeò, vt ita dicam, malum ſuum dæmonẽ, in fines Lemouicum properè contendit, ac oppidum modis omnibus expugnãdum ſtatuit. Atqui in annalibus inveni Ricardum ea de cauſa Calacum petiſſe, quòd ibi fama eſſet, vim magnam auri eſſe recõditã, quam habere appetebat: id porrò quod longè veriſimum eſſe ducimus. Igitur rex primo acceſſu oppidũ acriter aggreditur, ſed quia illud ſuapte natura tutiſsimum erat, & illi qui intus erant, ſatis ſe priùs ad tolerandam obſidionem muniuerant, cœptum eſt poſt triduum, vtrinq; remiſsiùs pugnari. Tum rex agere in oppidum cuniculum conſtituit: itaq; dum ipſe parum cautè locum ſpeculatur, per quem cuniculus duceret, emiſſa de muro ſagitta venenata, vt creditum eſt, vulnus letale in læuo brachio accepit, quo confeſtim negligenter alligato, tanto deinde animo inſtitutam oppugnationem continuauit, vt duodecimo deinde die, oppidum expugnarit, nullo tamen, q̃d quiſquam prodat, eo loci invento theſauro. Quo tempore vulnus malè curatum ita eum grauare cœpit, vt ſe ex eo breui moriturum non ignoraret. Quapropter pœnitens malè hactenus actæ vitæ, de peccatis ilicò ritè confeſſus eſt, ac eucharistia multa cum veneratione ſumpta, percuſſori pepercit: licet ille eo inſciente, deinde excruciatus, ſuſpendio necatus fuerit. Teſtamento priùs facto quàm in Aſiam iret, hæc addidit, vt pecunia & cætera priuata ſupellectilia in tres diuiderentur partes, quarum vnam Otho Imperator ex ſorore nepos, alteram ſui domeſtici, tertiam pauperes haberent. Ad extremum memor ſepulturæ, iuſsit vt corpus ſuum terra humaretur ad cœnobium diui Ebrulphi, ad pedes patris, de quo palàm faſſus eſt, ſe fuiſſe malè meritum: ſed cor Rothomagi ſeruaretur, quoniam eam ciuitatem, vt fidam, miro ſemper amore complexus eſt, ibiq; multum erat: reliqua viliora inteſtina in Pictonum terra, vt ſuo principi ingrata recõderentur. His actis, vi morbi ex mortifero vulnere pervrgente, octauo Idus Aprilis à vita exceſsit, annum agens ætatis tertium & quadrageſimum, qui decimus, ampliuſq; menſes nouem, ac dies viginti, fuit, cùm regnare cœperat, ac humanæ ſalutis MCC. Corpus triſariàm diuiſum, provt ipſe moriens præceperat, ſepulturæ datum eſt. Ex ſe liberos non genuit. Statura corporis fuit iuſta, læta & honeſta facie, in qua multum gratiæ, grauitatiſq; inerat: ſed quò pulchrior corpore, hoc animi altitudine præſtantior, vnde nõ immeritò cognomen invenit, qui Cor Leonis vocatus A. S. H. 1200.

est. Militibus indulgens, in amicos & hospites munificus, hostis durus & implacabilis, dimicandi cupidus, quietis fugiens, promptus in periculis, ac nullo metu perterritus. Et hæ quidem eius virtutes. At vitia, si virtutes, si ætas, si denique quæ bella gesserit, ex æquo considerentur, aut omnino nulla, vel pusilla in eo fuisse reperientur: apud enim vulgus notatus est superbia, quæ plerunque animi magnitudinem sequitur: item libidine, quam iuuenilis parit ætas: & demum auaritia, cuius infamiam duces & Imperatores pro bellis gerendis, passim ab omnibus amicis pariter atque inimicis pecuniam qua maximè opus est, exigendam curantes, haud facilè vitare queunt. Fuerunt ea tempestate viri ingenio & pietate clari, Balduinus Cantuariensis antistes, qui secutus Ricardũ in Syria vitę cursum cõfecit: Hubertus, qui illi succesit: Hugo episcopus Lincolniensis, cui ob vitæ splendorem, summus generatim ab omnibus habitus est honor: sed de eo plura in vita Ioannis dicemus. Gulielmus Elyensis episcopus, cuius multas virtutes etsi ingentia vitia æquabant, eius tamen opera sæpe magno fuit vsui Ricardo. Floruere vel militari gloria complures, Robertus Lecestriæ comes, Ranulphus Fulgerius, duo Baldulphi, Hugo & Henricus, Gulielmi tres, Marescallus, Brunellus, & Magniuilla, ac duo Roberti, Rossus & Sabeollus.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIÆ LIBER XV.

DEMORTVO Ricardo, varia Gallicanorũ populorũ qui Anglorum ditionis erant, studia esse cœperunt. Causa seditionis erat, quia nobilium pars Ioãnem Ricardi fratrem, pars Arthurum ex Gaufredo fratre, qui ætate Ioanni anteierat, Ricardi nepotem quem ille testamento hæredem fecerat, principem sibi optandum iudicabat. Ioannes autem primò Chinonem profectus, ærarium multa pecunia refertum expilat, dein à Rothomagensibus acceptus, itidem illic facit, summa in omnes liberalitate vsus: qui ita militum populariumque animis sibi largitione conciliatis, Normaniæ principatum occupat. Ciues verò Andegauenses cum Cenomanis, ac Turonibus, pro veteri erga suum legitimum principem obseruantia, in Arthuri ducis Britanniæ potestatẽ vltrò veniunt. Interea Aleonora mater Ioannis, cuius autoritas apud Anglos summa erat, persuasore Huberto Cantuariensi, cum nonnullis aliis optimatibus minùs recta sapientibus, à tota Anglia iusiurandum Ioanni dandum curauit. Quod cuncti minus grauatè fecerunt, proter Arthuri ætatem, perinde quasi illi hæreditas venire deberet, qui legitimo hæredi annis præstaret. Aleonoram verò sola inuidia mouebat, quippe quæ perspiciebat futurum, vt si Arthurus regno potiretur, Constantia eius mater cuncta suo arbitratu ageret, vsque dum filius pro suo iure regnaret. Adeò difficile est, vt mulierum ingenia natura plurimùm diuersa, possint voluntate coniungi. Hæc vbi Constantia pueri mater cognouit, muliebri pauore perculsa, cùm iam videret suos casus esse sibi alienis opibus sustentandos, protinus filium Arthurum Philippi regis Franciæ fidei cõmisit, vt hoc pacto eum eatenus ab inimicorũ iniuria prohiberet, quoad ille ipse ad vim propulsandam, & auitum regnũ recuperandũ ido-

idoneus esset. Suscepit Francus magnificis verbis tutelam pueri, promittēs se futurū illi loco patris, excolendo atq; optima suggerendo. Itaq; Arthurū bonis artibus erudiendū nonnullis ex suis heroibus, sapientia & probitate longè principibus, primò cōmittit, ac deinde Britanniā & cætera eius principatus loca Gallico præsidio firmat. Terruit ea res Aleonoram, quæ vt ne Aquitania interim amitteretur, transmisit celeriter mare, ac ad Ioannem in Normaniam venit. Hîc ambo veriti, vt popularium animi timore affecti, ab se averterentur, sumptis repentè armis, in Andegauensium agrum erumpunt, eorū vrbem primo impetu capiunt, ciues aut obtruncant, aut captos in custodiā tradunt, sed speciatim crudeliter in eos animadvertunt, qui Arthurum iuuissent. Quo feliciter confecto negotio, tantos metus aliis intulerunt, vt sponte ad officiū redituri, ac in eo deinceps permansuri viderentur. Francus qui aliud pro commodo suo meditabatur, ac leui occasione bellum Anglo facere, rem tunc dissimulauit. Ioannes relicta matre in Aquitania, quæ eam tueretur, & in Galliis compositis per hunc modum rebus, in Angliā traiecit, vt rex maturè crearetur. Quare convocato quamprimùm principum concilio, quod Londini frequens habitum est, Hubertus Cantuariensis antistes, vt qui cæteris ætate & honore antecedebat, ita dicitur pro concione effatus.

Non ambigo, honestissimi pōtifices, atq; fortissimi principes, vos hodierno die eo animo huc venisse, vt vobis regem optetis, qui, si opus sit, de tota re deliberet, qui ea quæ suis ciuibus conducere putauerit, priùs exequatur, si res postulet, quàm de iis consilium cepisse videatur: qui is demum sit, qui totum animū, curam, & cogitationem suam in eo tantummodò, quod non ex re sua, sed ex Republica esse nouerit, ponat, putétq; se ad patriæ ac totius regni sui vsum, non sibi soli natū. Et licet certò sciam vos non ignorare ista omnia abundè in Ioanne duce Normaniq, viro forti & homine prouido esse, quamobrem debeatis eum imperio dignum iudicare, tamen veritus ne vos moueat vulgi aura, néve studium vestrum eò fortè in aliū vertere libeat, quòd regnum iure hæreditario alteri potius quàm ipsi deberi videatur, me audiatis oro, & hortor, qui duplicem personam sustinens, non solùm exemplo & hortatione, sed etiam fide & cōsilio debeo meæ patriæ esse vtilis: idq; libenter hactenus facere studui. Igitur cùm in præsens de tanti negotij cōclusione agatur, vt non sit, quod rursus in posterū tempus cogitetur, Ioannem vobis ex animo commendo, eiq; id munus vobis deferendum iudico, qui in omnibus rebus quas statuet, quas decernet, quas aget, opinionibus vestris dubio procul optimis suis actibus sic respondebit, sic satisfaciet, sic seruiet, vt vniuersus populus sit factū vestrum non modò comprobaturus, sed summis laudibus ad cœlum laturus. Ista vobis polliceor, & quantū in me est, omnes etiam casus futuros, omne periculum simul præsto. Hæc vbi ille dixerat, complures tacuere, multi certatim Ioannem regem consalutarūt, quem ipse Hubertus more maiorū, eodem ipso die sacrauit, ac cuncti principes in eius verba iurarūt. Fuit is annus salutis humanæ M C C I. At quidam ex primoribus, qui rectè sapiebant, quiq; Ioannem intus & in cute norant, vt dicitur, valde demirati sunt Hubertū antistitem voluisse cum primis, aut fraudādi Arthurū optimum adolescentem regno auito, aut cōtra ius fásq; Ioannem regem creandi autorē esse, cùm scire debuisset autorem mali sępe ipso malo peiorē haberi, quando per eum non stat, quin cum A. S. H. 1201.

omnibus longè peiùs agatur. Quare etiam tunc multi ita futurum iudicarunt, vt res ipsa breui tempore tam autoribus quàm populo malè caderet. Ioannes rex factus, promittit se primùm summæ habiturum curæ cuncta, quæ ad religionem pertinerent, deinde leges emendaturum, ac postremò ius vnicuique sanctè redditurum: id quod magis fecit, vt institutum imitaretur superiorum regum, qui initio principatus grandia polliceri consueuerant, quàm quòd in animo haberet, fidem promissorum seruare.

Dum ista geruntur in Anglia, Philippus rex Francus coacto confestim ingenti exercitu, in Normanicum agrum erumpit, Eburouicum vrbem, Arcas, nonnullásq; alia loca capit, atq; inde progressus Cenomanos recipit, paulò antè metu abalienatos. Altera parte, impigra Britannorum manus Gorneium, Butauentum, & Gensolinum oppida occupat, ac victoriam secuta Andegauensium vrbem recuperat, quam proximo anno de principe Arthuro Ioannes ceperat. Quibus rebus cognitis Ioannes valdè permotus, Francũ incusabat, quòd violasset inducias, quas ille in quinq; annos cum fratre Ricardo pactus fuerat, eiq; nihil longius videbatur esse, quàm cum Philippo manus conserere: quare in Normaniam celeriter profectus, cùm congrediendum esset, vt impar viribus, animo repentè defecit, atq; ita rem in præsentia querelis, non armis peragere constituens, dum consultando tempus terit, vltrò citróq; missis legatis, conventũ est inter eum & Francum, vt tempore & loco constituto, in colloquium de pace veniretur. Itaque post diem tertium, ex eo die, habito colloquio, inducias quinquaginta dierum pepigerunt. Comes Flandriæ Balduinus Anglicanarũ partium caput, quem superiori libro ostendi se ad Ricardum adiunxisse, vt est certior factus de induciis inter reges pactis, doluit per hunc modum spatiũ parandi se ad maiorem pugnã hosti esse datum: quare ad Ioannẽ properè Rothomagum venit. Hîc renouato fœdere, de bello gerendo in Francum, posteaquã inducię exiuissent, simul deliberãt. Atq; ita inito consilio, comes in Flandriam digreditur. Ioannes noua Balduini societate confirmatus, studio bellum comparat, vt si Francus in spem vincendi ingressus, nolit æquis conditionibus facere pacem, tum ipse armis acceptam iniuriam vindicare queat. Cognito ex profugis Angli cõsilio, Francus itidem se ad pugnã parat. Iam finis propè erat induciarum, cùm reges inter Veronem & insulam Andelinam, de pace agitaturi conuenerunt. Hîc Francus vt victor dare conditiones pacis, non accipere contendit: contrà Anglus accipere vt victus negat, ac ita re infecta, à colloquio discessum est: neutra tamen pars ad arma concurrit, donec non multo pòst ad colloquiũ iterum ventum sit. nam Philippus ideo abstinuit manum ab armis, quia id temporis admonitus à põtifice Innocentio tertio, vt Gelbergam vxorem, Dalmatarum, seu Dacorum, quando de ea re autores ambigũt, regis filiam, ab se paulò antè dimissam reciperet, dicto audiens non fuit, ex quo ei sacra interdicta fuerunt, qui ea pœna affectus, vxorem demum recipere coactus est. Ioannes verò vt semper imparatus, dum hostis domesticis calamitatibus turbabatur, sponte quieuit, quia homo laboris fugiens, miniméq; strenuus omnia malebat, quàm dimicare armis. Quod factum ita Arthurum ducem, opera Gulielmi Rupei viri probati, ad Ioannem per eos dies profectum monit, vt fidem regis suspectam habens, qui hostem formidabat, statim pòst ad Philippum reuersus sit.

Exactis

Exactis autem paucis menſibus, reges ad Normaniæ limitem, iuxta Butauentum oppidum rurſum conueniunt, de pace agunt. Ibi perinde vt factũ eſt in altero colloquio, parum vtrinq; honeſtæ cõditiones offeruntur, Franco ſe ſuperbum gerente, partámq; prædam tenaciter ſe poſſeſſurũ iactante, & Anglo amiſſa in primis repetente. Ad vltimum cùm Ioannes non minus conſiliſ quàm animi inops, deſperaret poſſe ſe per vllas pacis conditiones loca amiſſa recuperare, ſtatuit noua affinitate dedecus tegendũ. Itaq; ad haſce pactiones ventũ eſt, vt filia Alphonſi octaui regis Caſtellæ nomine Blanca, Angli ex ſorore Aleonora neptis, locaretur Ludouico regis Philippi filio, cui dotis nomine, Ioannes ea omnia oppida, præter Andegauenſiũ vrbem, (eam enim ex fœdere recepit) quæ Francus ante illũ diem de ipſo cepiſſet, condonaret. His igitur cõditionibus icto fœdere, atq; locis omnibus Franco aſsignatis, in quibus fuit nobilis Eburouicũ vrbs, & cum primis oppida in Biturigum finibus munitiſsima, Caſtrum Rodulphi, Craſſeianũ, & Iſſodunũ, ac ad Normaniç limitem Vellocaſsinũ, quod Giſortiani agri pars eſt, cuius repetundi ius ſimul omne Anglo ademptum eſt, Ioannes qui ſic ſperabat pacẽ in perpetuum eſſe partam, puellam Blancã primo quoq; tempore ad virum deducendã curauit, ac eo confecto negotio, in Angliam miro triumphans gaudio rediit. Verùm optimates Angli audientes eum ignominioſam pacem feciſſe cum Franco, neutiquam læti venientem exceperunt, ſed vt ignauum ac omnibus conſiliis præcipitem contemnere, infeſtiſq; animis inſectari maledictis cœperũt, quippe qui eam rem non tam ſibi probro ducebant, quàm iam tum animo proſpiciebant regnum magnum ob id damnum eſſe facturum. Sed Balduinus Flandriæ comes belli ſocius, hominem cum primis deinceps nullo habuit numero: quare coniuncta cum Franco quamprimũ amicitia, ad bellum Aſiaticum animum adiecit: quod & non ignauiter geſsit, vti infrà edocebimus. At ipſe Ioannes parto iam otio, illúdq; in maxima ſecuritate trahẽs, delitiis cõtinuò, vt fit, ac voluptatibus deditus, omniq; prætermiſſo officio diligentis & moderati imperij, ſolùm vt malis auaritiæ venenis imbutus cõciliandæ pecuniæ ſtudiũ habebat, qui tributo acerbiſsimè impoſito, in omniũ generatim fortunas imminebat, videbatúrq; breui invaſurus. In qua re cùm à Gaufredo fratre antiſtite Eboracenſi reprehenderetur, tantum abfuit, vt æquo animo audiuerit, vt eum quoq; ſpoliarit, ab ſéq; ablegarit, nec vllo obſequio placari, leniri, mitigari deinde potuerit, vt ante duodecim menſes, in gratiã reciperet. Illud Ioannes eo conſilio fecit, non quò fratrem peius omnibus oderit, ſed vt alios itidem leſos à cõquerendo deterreret: qui ita ſpoliis onuſtus, exin in Normaniam profectus eſt, vbi facto divortio cum Aniſia filia Roberti comitis Gloceſtriæ, quã in matrimonio habebat, quòd eam tertio conſanguinitatis gradu attingeret, Iſabellam filiam vnicam comitis Engoliſmi, opera atque ope regis Franciæ in matrimoniũ duxit, quã pater antea Hugoni Marchiæ comiti deſponderat. Per eos dies congredientibus iterum prope Vernonem regibus, Arthurus beneficiarius Anglici regis ob Britanniam, ac alia loca, quæ intra eius principatũ, vltra citráq; Ligerim poſsideret, in verba Ioannis iurauit, qui tamen non ſatis cõfidens patruo ad Gallos rediit. Ioannes paucis pòſt diebus in Angliã reverſus, Iſabellam vxorẽ more maiorũ corona redimiendam curauit. Venit ſub idem tẽpus Londinum, ſalutatum Ioannem regem Gulielmus

rex Scotorũ, iusiurandúmq; dedisse fertur. Hunc Ioannes rogauit, vt se armis iuuaret, adversus Gallos: cui ille multa excusans postremò respondit, sibi non licere tale quid polliceri, nisi de populi sui sententia: ita domum ire festinauit. Eodem tempore quinq; lunas prima vigilia noctis visas ferunt, ita dispositas, vnam in occidente, alteram in oriente, tertiam in septentrione, quartã in meridie, & quintam in medio cœlo. Quo prodigio facilè cuncti suspicati sunt, ea detrimenta regno portendi, quæ mox à Franco per pigritiã Ioannis accepta sunt. Quam opinionẽ illud quoq; cõfirmauit, quòd hyems frigidissima præter naturam locorum, consecuta est: & imbres continui adventante vere, cum assiduis cœli fulgoribus, effecerunt, vt extra consuetudinẽ, flumina solito magis invndarint. Per idem tempus veris, rex in Normaniam trãsmisit, paulóq; pòst Lutetiã profectus, magno honore à Franco accipitur, vbi renouato fœdere paucis pòst diebus Chinonem concessit. Dum reges in otio sunt, Innocentius pontifex Rom. ad bellum Asiaticum intentus, nõnullos Christianos principes mouit, vt iunctis armis, in Saracenos profecti sint, inter quos ex Occidentis partibus, fuere Balduinus Flandriæ, Henricus diui Pauli, & Ludouicus Sabaudiæ comites. Anglus verò & Francus, qui reviresc ẽtibus clam mutuis odiis, domi se tenebant, pecunia à suis populis exacta, milites ad Sacrum bellum proficiscentes plurimùm iuuerunt.

Interea Hugo Marchiæ comes iratus Ioanni regi, quòd Isabellam vxorem sibi præripuisset, & ob id cupidus negotij quippiã ei exhibendi, se cum Arthuro copulat, Pictonésq; ab Anglo alienatos armat. Arthurus noua sociorũ accessione auctus, in Turones primò, deinde in Andegauenses arma mouet, in deditionémq; venire cõpellit, ac eorum locorum se comitẽ, Philippo rege ita iubente, dicit. Aleonora quæ his regionibus præerat, subitæ rei eventu perterrita, in Mirabellũ Andegauensis agri oppidum munitissimũ se recipit, simúlq; ad Ioannẽ filium literas dat, quibus rogat, vt sibi opem subitò ferat. At Arthurus victoriam secutus, paulò pòst oppido potitur, auiámq; capit, quã tamen tantum abest, vt offendat, vt euã vereatur, & colat. Ioannes inter hæc acceptis Aleonorę matris literis, vehemẽter rei nouitate perturbatus, atq; tremefactus, Francum nunc ingratum, nunc perfidum vocitans incusat, quòd fracto fœdere, Arthuri causæ iam apertè faueat: qui ita plenus iræ, vt ne amplius matris expectatione, esse auxilio differat, celeriter dies noctésq; cõtinuato itinere, priùs ad hostes pervenit, quàm quid sit, sentire possint: quippe qui potiti oppido nihil formidantes passim vagabantur. itaq; omnibus rebus subitò perterriti, & celeritate adventus hostiũ, neq; consilij habendi, neq; arma capiendi spatio dato, perturbantur, nesciq; copiáne adversus ducere, an fuga salutẽ petere præstet, quorum timor quia fremitu ac concursu facilè significabatur, Angli magno in eos impetu erumpunt, cõmissóq; leui prælio, in fugam turpissimã nullo negotio cõiiciunt, quos circũeuntes passim aut interficiunt, aut capiunt: dein insecuti in oppidum se propipitẽtes, tanta celeritate vtuntur, vt priùs oppidum occupẽt, quàm se hostes intrò recipere possint. Cæde magna facta, Arthurus cum reliquo exercitu capitur, qui non multo pòst Rothomagi in custodiam traditus, parum superstes fuit. ac Pictones, Turones, & Andegauenses per hunc modum recepti sunt. Discrepãt autores de morte Arthuri: alij tradunt cum tentasse fugam, in transcendendis muris arcis, ac in

Sequa-

Sequanam delapſum, periiſſe: alij, angore animi abſumptũ: reliqui, provt magis conſtãs fama eſt, à Ioanne morte affectum. Poſt mortem Arthuri, Guido Vicecomitis Toarſenſis filius, qui Conſtantiã eius matrẽ in matrimonio habebat, in vxoris opes ſuccedens Britanniam adeptus eſt.

At vbi Philippo nuntiatũ eſt de morte Arthuri, indignatus, hinc cauſam arripit, ad occupandos omnes Anglorũ trãſmarinos principatus. etenim Conſtantia Arthuri mater dux Britanniæ, Ioannis nomen ad Philippum defert, eúmq; parricidij accuſat. Francus diem Anglo dicit, ad quẽ cùm nõ cõparuiſſet, cauſa eum cecidiſſe, ac proprietatẽ omnium locorũ quæ ille vt beneficiarius tenebat, ad ſe rediiſſe decernit. Quare confeſtim cum vniuerſis copiis in Normanicũ agrũ cõtendens, grauiter loca omnia quacũq; iter facit, devaſtat, redactis in poteſtatẽ Conchis, Ruello, & inſula Andelina. Interea Ioannes videns hoſtis malitiã nihil frigere, idq; longè ſecus eſſe atq; ſperabat, Dei ac hominũ fidem implorat, & imprimis cum Innocentio põtifice de iniuriis à Franco hoſtiliter ſibi factis queritur. Pontifex querelas Angli nõ aſpernatus, Franco per literas & oratores iubet, vt à bello tam nefario manus abſtineat, quò ſedatis domeſticis factionibus, Chriſtiani principes communiter bello Aſiatico tandẽ aliquando ſeruiãt. Verùm Philippus cognita Ioãnis infirmitate, nequaq; dicto parẽs, ad oppidũ Radepontẽ tutiſsimũ copias ſuas duxit: & quia capere primo impetu nõ potuit, locũ armis ſepſit, quẽ poſt decimũ diẽ, quàm obſederat, cepit: deinde victor Caſtrum galiardum, quod, vt dictũ eſt, Ricardus ædificarat, ad Sequanã, aggredi conſtituit: itaq; paratis omnibus, quæ ad arcem oppugnandã opus eſſe videbantur, ne fruſtra locum munitiſsimũ armis tentando, ſuis animũ minuat, quia intus bene magnũ præſidium erat, primò vallum circunducit, deinde turres ligneas diſponit, vnde in obſeſſos tela faciliùs emitti poſsint, ac poſtremò die noctúq; oppugnationẽ cõtinuat. Obſeſsi contrà freti natura loci atq; viribus, & prudentia Hugonis Guarnaij, qui arcis præfectus erat, Francos repellebãt, & quò magis hoſtes appropinquare videbant, hoc magis repẽtino clamore, telorúmq; multitudine ictus duplicabant, ſic, vt multos mortales vulneribus afficerent. Atqui Francus nulla difficultate aut incommodo victus, quòd laborãtibus Normanis neminẽ venire ſuccurſum ſentiebat, nihil oppugnationẽ remittebat, qua tandẽ obſeſsi defatigati, famẽq; preſsi, deſperãtes de ſubſidio, deditionem neceſſariò fecerunt. Interea Ioannes Rothomagi agebat, animi pendens inópſq; conſilij, miro affectus dolore, qui tamen cognita ſuorũ cæde, rerúmq; ſuarũ detrimento, amenti ſimilis triſtitiam temporũ hilaritate condiens, Sardonium riſum, vti in proverbio eſt, ridebat, perinde quaſi viciſſet. Quare principũ quidam eius culpæ palàm aſsignabant, quòd pateretur regnum ſuum à Franco tanta ignominia, tantiſq; incõmodis impunè affici: quibus ille qui præ ſe alios haud magni vſus eſſe putabat, inquit: Ecquid, quæſo, modò facit Francus aliud, niſi furtũ? quod equidem curabo, elaborabo, efficiam, vt paucis pòſt diebus cum vſura reddat. Ita cùm à ſuis malè audiret, animo debilitatus, in Angliam ſe recepit. At Philippus vbi cognouit Anglum abiiſſe, vt ne grauiter vtendo victoria, ita animos hominum irritaret, quò deſperata ſalute, ſolùm pro vita pugnando, acriùs reſiſterẽt, primùm parum ab armis quieſcendum, deinde reliquos populos qui ſub Anglico erant imperio, partim muneribus, partim opimis

pollicitationibus ad defectionẽ solicitãdos statuit. Proinde dato negotio suis præfectis, qui animos populorũ conciliarẽt, atq; relicto exercitu, qui in Normania hyemaret, in Franciam rediit, primo quoq; tempore maioribus copiis eò venturus reliqua loca expugnatum, si in fide Angli diutius permanerent.

Ioannes vbi in Angliam pervenit, non arma, non exercitum parat, vt hosti resistat suisq; opem ferat, sed omnia postponẽda præ studio auaritiæ putans, artibus tantummodò faciendæ pecuniæ exquisitè studet: quippe qui modò hunc, modò illum optimatem incusando, quasi non sua pigritia, sed illorum culpa, vrbes cęteraq; loca transmarina amisisset, vniuersos mulctat: quod absque odio domestico, maius ei detrimentum attulit. Nam Francus cùm cognouisset eum omisso bello, domi in exigendis pecuniis suorum odium in se concitare, coacto quàm magno statim exercitu, Falesiam invasit, qua primo accessu capta, Danfrontum oppugnat, quod oppidani non multo labore victi reddunt: inde victor in agros exit, incitatoq; cursu priùs sine vllo timore rura incolentes opprimit, quàm confugere in oppida possint. qua celeritate ita animos omnium terruit, vt omnem Normanię oram vsq; ad promontorium diui Michaëlis, passim accolis in deditionem venientibus, occupauerit. Stabat adhuc in fide Rothomagũ caput totius Normaniæ, ad quod oppugnandum Philippus magnis itinerib⁹ accessit, vt ciues quos ex fama rei paulò antè gestæ, terrore perculsos esse ducebat, repentino adventu oppressos priùs ad deditionem cogeret, quàm vt arma parare, aut auxilium ab Anglo petere possent: qui castris secundum mœnia positis, copias mediocribus inter se intervallis collocat, atq; omnibus viarum aditis occupatis, horribilem speciẽ inspicientibus præbet: & antequam vrbem armis adoriatur, quotidie per aliquot dies, suos copiarũ duces prima luce ad se convenire iubet, vt seu quid agendum, seu quid administrandum super oppugnatione foret, maturiùs deliberare posit: qui demũ capto consilio, vrbem oppugnare incipit, idq; certamen per multos dies cõtinuat: & quia parum armis aut viribus proficiebat, ciues donis devincire, item hortationibus ac promissis ad defectionẽ solicitare cœpit, identidem per nuntios admonens, vt considerarẽt inertiam sui principis, qui non aliud eis auxilium mitteret, nisi quòd aliis ciuitatibus administrasset, nec spernerent honestas conditiones, quas paulò pòst non essent habituri. Permouerunt hæc ita Rothomagenses, vt de se pariter ac de rebus suis pertimescentes, oblatis obsidibus, inducias petiuerint in aliquot dies, quò possent opem à suo rege implorare, qui si intra illud tẽpus, obsessis nõ opitularetur, tum demum se fidei Philippi committerent. Itaq; impetratis induciis, missi à ciuibus nuntij rogatũ auxilium in Angliam, Ioanni exponunt, quo in statu res Rothomagensis sit, & quemadmodũ nisi maturè subsidio currat, in hostium potestatem breui sit ventura. Rex ab armis bellóq; multò remotissimus, & rei suæ negligẽs, parum spei legatis de submittendo obsessis subsidio dedit, qui deinde vacui ad suos ciues reversi renuntiarunt, nihil sperãdum ab homine otium maximè trahente, causæq; suæ altè indormiente, perinde quasi res ipsius minimè ageretur. Hoc vehementer Rothomagensium animos consternauit, quòd qui aliàs gloriari solebant se in fide erga suum principem semper permãsisse, idque Ricardi testimonio, vt in fine vitæ illius docuimus, comprobatum erat, qui in ea fideli ciuitate cor suum sepultum voluërit, nunc demum

demum niſi ſe cum bonis omnibus perditum ire fruſtra ac temerè vellent, in hoſtium poteſtatem venire cogerẽtur, à ſuo principe per ignauiam deſtituti: quocirca vt ſua fides teſtatior eſſet, deditionem tandiu diſtulerũt, dum expectantes fortunæ viciſſitudinem, cõſumptis intus cibariis, fame ad extremum penè ſuffocati ſunt, qua victi ſe Franco dediderunt. Cuius rei antecedente fama, Arquenſes, & Vernolienſes, ac etiam qui in Anglorum poteſtatem paulò antè redacti rurſus fuerant, Pictones, Turones, & Andegauenſes exterriti, in Philippi fidem momento venerunt: qui per hunc modum Normania atq; cæteris in Aquitania locis potitus, in Franciã victor rediit. Atq; ita Neuſtria, hoc eſt Normania, quã C C C X V I antè annis Rollo dux occupauerat, à Frãcis recepta eſt. Fuit ille annus humanæ ſalutis M C C V, & cùm Ioannes regnare cœpit, quartus. A. S. Hu 1205.

Ioannes eodẽ anno cùm magis eius principes quàm ipſum turpis amiſsio Normaniæ, & aliorũ locorũ ſolicitos haberet, ſimulans ſe bellũ parare, quàm ingentẽ pecuniæ vim à populo exegit. Quod artificiũ cœlum ipſum deteſtatũ eſt, ſex cõtinuas horas igne rubeſcẽte micans, quaſi furore & ira accenſum. Sub idẽ tempus Aleonora mater Ioannis mulier longè prudentiſsima, magis mœrore animi, quàm morbo conſumpta moritur. Quo etiam morbi genere illo ipſo anno Hubertus Cantuarienſis mortem obiit, quem nullius vnquam rei in vita tam pœnituit, puduitq;, quàm quòd apud optimates, Ioãnem regẽ creandum curaſſet, quem poſtea tanto regno indignũ, cum ſummo ſui animi dolore, clariùs cognouit: ſed ſerò reſipiſcit, qui nõ poteſt factũ corrigere. Sedit Hubertus annos vndecim & mẽſes inſuper octo, ac dies ſex. Vacauit Cãtuarienſis archiepiſcopatus deinde ampliùs biennium. Anno qui ſecutus eſt, paſsim vociferãtibus cunctis ob cladem ignominioſam acceptam; principes maiorẽ in modum regem cohortati ſunt, vt honori conſuleret, vt incõmodis hominum mederet, vt ſaluti prouideret, vt Reipublicæ vtilitati ſeruiret, quæ tam turpiter ab hoſtibus lacerata, vulnerata, mutilata eſſet. Quibus monitis Ioannes motus, claſſem parat, delectus militum habet, bellum ſimulat, prout eventus rei exin indicauit. Nobiliũ verò multitudo pro amore, quẽ in Rempublicã habebat, auida vlciſcendi iniurias, ſtudio principis in parãdis armis, ac cæteris bello neceſſariis curã ſuã æquabat, cùm rex vſus eſt tanta celeritate in itinere faciũdo, vt de induſtria multos nondum paratos reliquerit poſt ſe vẽturos. Igitur inſtructa ad Portimuthum claſſe, ac militibus ad naues iã præmiſsis, ipſe nauẽ demum cõſcendit, ac vela vẽtis dari iuſsit, qui vbi aliquantulum in altũ proceſsit, mutato repentè conſilio revertit, excuſans proditionem quorũdã nobiliũ, qui ipſum ſequi quaſi noluiſſent, in quos, quamvis iniuſtè, grauiter paulò pòſt animadvertit. Per idem tempus, monachi Cãtuarienſes, inſcio rege, Reginaldũ illius cœnobij monachũ in Huberti archiepiſcopi demortui locum ſurrogarunt, qui clàm regno egreſſus, Romam petiit, acturus cum Innocentio Ro. pontifice, vt monachorũ legitimã electionẽ cõfirmaret. Quæ res multorũ cùm malorũ tum ſimultatũ inter ipſum Ro. pontificem & regem Ioannem ſeminariũ fuit: nam cùm pontifex noluiſſet prius electionem probare, quàm teſtimonio fide digno ſibi conſtaret, eam eſſe legitimam, eiuſmodi parua mora fecit vt monachi malũ malo accumulauerint. cùm enim accepiſſent Reginaldũ ipſius, velvt illi arbitrabant, culpa nondũ eſſe pontificis

decreto antistitem Cantuariensem factum, vt nouo obsequio regem iratũ sibi placarent, continuò rogarunt, vt de eius cõsilij sententia, sibi liceret archiepiscopũ optare. Annuit rex libens petitioni, simulq; monachos est hortatus, vt Ioannem Nordouicensem episcopum domesticum suum, ac sui familiaris senatus caput, renuntiarent archiepiscopum: id quod monachi vt principi gratificarentur, tanquã immemores prioris electionis, quam pro nihilo iam non obscurè habebant, vltrò fecerunt, atq; Romam procuratores miserunt, qui hanc secundam electionem à pontifice probandam curarent.

Iam sextus agebatur annus ex eo anno, quo Ioannes regnare cœperat, qui fuit humanæ salutis MCCVII, cùm Hugo sanctissimus Lincolniẽsis episcopus è vita migrauit. Is homo Gallus, Gratianopoli natus, vir acri ingenio, diuinarum rerum ac humanarũ disciplina mirabiliter excellẽs, vsq; à puero se in optimo degẽdæ vitę instituto exercuit, in quo adeò profecit, vt primò canonicus, provt vulgus vocat, regularis sit factus, hortãte patre, qui se in eum ordinẽ post obitũ vxoris, ex qua hũc puerũ susceperat, antea adscripserat: deinde maioris abstinentiæ durioríque vitæ cupidus, Carthusianus monachus efficitur: in quo ordine nõ modò ad vnguẽ omnia quæ aliis aspera videbant, seruauit & pertulit, sed supra fidẽ, vigilias longiores obibat, frequẽtiùs abstinebat, vitã denicq; duriorẽ agebat. Quo factum est, vt eius sanctitatis nomen apud omnes longè celeberrimũ ita Henricum secundũ regẽ Angliæ mouerit, vt eum ex Gratianopolitano cœnobio in Angliam accersitũ miserit Reinaldum Bathonien sem episcopum: qui postquã in Angliam venit, cœnobio Vithamio monachorũ Carthusianorũ Vuellensis diœceseos præficitur, atq; nõ multò pòst Lincolnien sis episcopus, sicvti in vita Henrici secundi diximus, creatur. Tum sanctissimo sacerdotio Hugo præditus, maiorem integritatem, maiorem cõstantiam in rebus agendis præ se tulit: quippe qui nihil in se habens quod non virtute cõstaret, atq; à mortalibus summa laude efferretur, nõ blandiebatur principi, nõ fauore, nõ gratia cuiusquam à recto flectebatur, nõ denicq; minis aut armis à recta sententia deducebatur, adeò vt cùm magistratus quempiam sacris initiatum grauiter mulctabãt, (mulctabant autem quotidie, quòd in regiis viuariis, aut saltibus feras venãdo occidisset) nequaquã vereretur eos à cœtu Christianorum sua autoritate eiicere. Quod cùm ei culpæ assignaretur, quòd contrà ageret, quàm ius patrium foret, tum vt acerrimus iusti æquicq; cõseruator, nõ se rescindere, violaréve legem, sed seruare tãtummodò respõdens, nihil ab incœpto desistebat. Quinetiam tributa cùm à Ricardo, tum à Ioãne indicta detestabatur, cõstantércq; ac palàm pernegabat se imperatã pecuniam pro impio bello simultatũ causa inter principes Christianos gerẽdo, soluturum. Quare ita vsu fæpe veniebat, vt pecuniarum exactores regibus iubentibus, in Hugonis bona invaderent, & ille eos religionis cõtemptores publicè denũtiaret, execraretúrq;, sacris vetusto more interdicẽdo. Quod equidem pro supplicio nõ modico haberi cœptum est: enimverò cùm illis qbus ab Hugone sacra interdicta essent, cũcta deinceps multò pessimè caderẽt, atq; illud vulgò obseruaret, tanto timore cæteri affecti sunt, vt nullus deinde etiam iubente rege, auderet aut Hugonem vel eius res tangere. Quid, quòd vbi ipse audiebat regem ob idipsum sibi vehemẽtiùs succẽsere, quia scilicet tributa soluere negasset, vel eius quæstores impiorũ numero haben-

A. S. H. 1207.

habendos denuntiando, deterruisset, tanta tum modestia, tum animi cõstantia, paritérq; grauitate principem ipsum tractabat, simul bene monẽdo, simul coarguendo, quandoq; blanda asperis, quandoq; iocosa seriis verba miscendo, vt facilè iratum eius animum leniret, ab iracundiáq; ad risum & hilaritatẽ flecteret? qui eiusmodi venerandæ virtutis periculum non cum vno duntaxat rege, sed cum Henrico, & eius filiis Ricardo & Ioanne, in quorum tempora inciderat, bonus antistes fecit. Tanta etenim est integritatis reverẽtia, vt facilè nos illorum admonitionem, obiurgationem, reprehensionem patiamur, quos certò scimus nõ esse improbos. Miraculis & in vita, & post mortẽ Hugo clarus extitit, qui ob id nõ immeritò inter diuos relatus est, celebríscq; eius sanctitatis memoria vbique gentium colitur, & præsertim Lincolniæ, vbi in principe æde eius corpus reverenter seruatur.

Anno eodem (vt revertamur, vnde digressi sumus) Philippus rex Frãcus, qui iampridem in animo habebat omnia adimere Anglis loca transmarina, quæ adhuc in fide permanebant, cum magno exercitu contendit, positisq; castris non longè à Lochiis, ipsum oppidum paucis antè annis à Ricardo dirutum ac restitutum obsidet: quo tãdem capto, Chinonẽ oppugnatum pergit. Erat intus Rogerius Lascius vir inter viros, cum bene magno præsidio, qui præsentiens hostis adventũ, ad resistẽdum se quamcelerrimè potuit, paraverat. Frãci postquam ad locum pervenerũt, neq; interdiu neq; noctu oppugnatione desistebãt. Oppidani autẽ de muro se defendẽdo, multos interim telis, lapidibus, cæterisq; missilibus interficiebant, qui post aliquot dies continuo certamine defatigati, cœperunt sensim animum remittere, quòd hostis tantis viribus instabat, ita vt diutiùs resisti nõ posset, si interea nullum subsidiũ à rege Ioanne mitteretur. Itaq; nõnulli timidiores paulatim cœperunt noctu per muros lapsi ad hostes latenter perfugere, qui vitæ seruãdæ causa, de statu oppidi abundè docebãt. Igitur Franci vbi intellexerunt intus desperata penè salute trepidari, tanto impetu pugnam in omnibus locis redintegrarunt, vt statim oppido potiti sint. Ingens Anglorum numerus captus, & in iis Rogerius Lascius. Exin Philippus captis aliquot castellis, & illis protinus dirutis, ac cæteris opportunis locis præsidio firmatis, in Britãniam trãsgressus Ligerim pficiscitur, vbi arcem munitissimam expugnat, quæ ad Grapelitum promõtorium posita Anglis præsidio esse solebat, illuc se recipientibus. Causa vexandi Britãnos fuit, quòd per eos dies Guido dux Britanniæ, vir Constantię, qui Arthuro priuigno in principatum successerat, & ob id de iuuenis nece vlciscenda nihil cogitabat, se cum Ioanne copulauerat, vnà cum Sauaro Malleonẽsi, & Almerico Lusiniano heroibus animi magnitudine pariter atq; opibus præditis. Ioannes interim noua partim societate, partim tot incommodis, cõtumeliisq; tandem excitatus, exercitum classémq; parat, atq; ita Rupellam nõ multò pòst cursu petit, ibiq; evestigio in terram eductis copiis, milites quamcitissimè fieri possit, paratos esse iubet, dein Andegauum versus properat, & vbi iam loco appropinquat, suis cohortibus, equitibúsq; imperat, vt momento circundatis muris pro se quisq; vrbem invadat, & ipse cum peditatu, catafractisq; militibus, interim portas ferro & igne aggreditur: quibus ad punctum temporis perfractis, nobilem vrbem primùm militi prædæ dat, deinde aut captis aut interfectis ciuibus, mœnia solo æquat, qui postremò in agrum

egressus, quicquid obviũ est, pari clade afficit. Hac re cognita, finitimi populi ad Ioannẽ vltrò deficiunt, auxiliariã multitudinẽ se subministraturos pollicentes. Tali ille successu animo sublatus, in Pictones iter intẽdit, emissis quaquaversum equitum turmis, ad agrum devastandum. Interea Francus de his omnibus certior factus, cũ instructo exercitu fit Anglo obviàm, qui in itinere Britannum ducem, Sauarum & Almericum prædam facientes, de improviso aggressus capit, omnémq; comitatum armis exuit. Quæ res Anglo & animum & vires plurimùm minuit. Post hęc incœptum iter facere pergit, proximéq; hostem cõsidet, ac postero die vt pugnæ auidus bene mane suos in aciẽ ducit. Atq; ita magnis vtrinq; animis ad prœliũ cõmittendum paratis copiis, signum iam expectabatur edendæ pugnæ, cùm interventu quorundam tam antistitum quàm militum, qui apud reges plurimũ poterãt, induciæ in duos annos vtrinq; datæ sunt, permutatis invicem captiuis. Ac ita ab armis cessatum est, Franco in Franciam, & Anglo in Angliam se recipiente.

Secundum hæc pœnituit Ioannem vehementer complanasse Andegauum vrbem præclaram, præ qua nulla aliâ ei perinde cordi erat, quòd inde ipse esset oriundus: quare miro studio illud instaurauit, multóq; pulcherrimum fecit. Per idem tempus Otho Romanus Imperator in Angliam venit, quem Ioannes honorificè accepit, cum quo statim cõsilia iniuit, gerendi in Philippum belli: & quia ab eo magna est spe auxiliorum in eo bello faciendo oneratus, mox domum discedenti, ingentem dedit pecuniæ summam.

Interea Romæ lis sub iudice erat, de Cantuariensi pontificatu, inter Reginaldum & Ioannem Nordouicensem episcopũ à monachis priùs electos: de quorum electionibus posteaquã Romanus pontifex rectè cognouerat, vtrãque irritã fecit, atq; sua autoritate egit, vt monachi qui ea de causa frequentes Romã cõuenerant, postremò optauerint Stephanum Langtonũ diui Chrysogoni cardinalẽ, hominẽ etiã Anglũ, virum ꝓbum atq; doctissimũ, quẽ ipse postea archiepiscopũ fecit. Quibus rebus ita peractis, pontifex omnia per literas Ioannem edocuit, rogauitq;, vt Stephanũ Cantuariẽsem ritè creatũ, ob eius egregias virtutes, cõmendatum haberet. Tulit rex perinquò animo repulsam Ioannis Nordouicensis episcopi, quẽ Cantuariensem creãdum curarat, ac vsq; eò iratus est, vt primò publicatis omnibus bonis, in exilium egerit monachos qui Cantuarię erant, & qui Romã iuissent, patriæ hostes decreuerit: deinde pontifici per literas aculeorum ac expostulationum quamplenas, responderit, se nunquã passurum, vt Cantuariensi diœcesi Stephanus præesset. Hæc vbi Romæ nuntiata sunt, Innocentius, vt par erat, demiratus, quòd Ioannes optimi viri electionẽ hominis præsertim Angli nõ probasset, cœpit vt bonus pater crebris literis ac nuntiis regẽ monere, hortari, atq; rogare, vt abstineret manum à rebus sacris, electos monachos restitueret, antistitẽ Cantuariensem factum suam prouinciam obtinere permitteret. Quibus monitis tantum abfuit vt Ioannes moueretur, vt etiã multò sæuius quàm antea, non sacerdotalis ordinis viros solũ, sed reliquos ciues, qui Stephanũ iuuissent, tractaret. Ita Stephanus regi nullo suo in eum merito, odio erat, & ab aliis qui ipsius causa plectebãtur, nõ poterat nõ malè audire, secundum Euangelicum verbum, Nemo propheta acceptus est in patria. Quę vbi ad Innocentiũ delata sunt, ille minimè eam ferendam putans contumaciã hominis tantã, quę nõ

cui-

cuiquã vni, ſed vniuerſo ordini perniciem allatura ingentẽ videbatur, decreuit morbo latè pervadenti remedium adhibere: & quamvis nullum aliud magis opportunũ impietatis denuntiatione videretur, id tamen dedecoris (non enim libenter illud faciebat) quamtardiſsimè tanto principi imprimendũ ſtatuit, quò ei ſpatium daretur ſuipſius peccati agnoſcendi, corrigendiq;.

Aderat iam annus ſalutis humanæ MCCVIII, cùm Ioannes rex filium ex Iſabella ſuſcepit, quem Henricũ nominauit. Innocentius pontifex audiens interim Ioannem obſtinatiſsimè in contumacia permanere, vehementer eius vicem doluit, quòd homo Chriſtiana pietate à pueris ritè inſtitutus, ita religionem negligeret, faſq; ac nefas iuxtà duceret: quare coactus eſt, vt ne malum latiùs manaret, in eum aliquid grauius conſtituere: itaq; per literas mãdauit Gulielmo Londinenſi, Euſtachio Elyenſi, ac Mangerio Vigornienſi epiſcopis, vt ad regẽ adirent, eúmq; ſuis verbis commoneſacerẽt, quò tãdem aliquãdo vellet Romano pontifici obedire, religioni fauere, regno ſuo proſpicere, & ſi in errore maneret, tum in eum animadverterent. Epiſcopi acceptis literis pontificis, rem mandatam diligenter geſſerunt: quorũ admonitionibus & quidem ſanis nõ modò non obtemperauit Ioannes, verumetiã eis ita bene admonẽtibus, valde ſuccenſuit. Illi igitur deſperantes ſe poſſe læſam principis mentẽ ſanare, vt dicto parérent, tam populo quàm ipſi Ioanni, priùs tamẽ, vt nõ nemo tradit, per decretũ pontificis, Chriſtianorum cœtu excluſo ad X cal. Aprilis, in quem diem eo anno incidit Paſcha, ſacris interdixerũt, atq; ſimul nõ multò pòſt in Galliam aufugerunt. Rex ea terrifica ſeueritate nihil porrò mouetur, ſed tum demũ ſacerdotalem ordinem modis omnibus evertendum funditus conſtituens, cùm vbiq; à ſacris iam ceſſatum eſſet, bene multos cõtinuò ſacerdotes ac pontifices extra regnum exigit, poſſeſsiones eorũ occupat, & vt patriæ procella, ædes ſimul ſacras pariter ſpoliat. Quæ ſanè religionis labes ſtatum ſacerdotalem maximè deformauit. ſicvt enim miſerabile erat, videre in templis nulla amplius ſacra fieri, ita multò miſerabilius, non modò videre, ſed tantùm audire ſacerdotes probro paſsim haberi. Ioannes poſt hæc, magis hominum fidem, quàm Dei iram timens, iterum à populo iuſiurandum ſibi dandum curauit, ac confeſtim exercitum facere cœpit, vt Alexandrum ſecundum regem Scotum, qui paulò antè Gulielmo patri demortuo ſucceſſerat, ad quẽ multos ex principibus Anglis continẽter confugere audiebat, armis invaderet, in eúmq; qui fœderis iura violaſſet, grauiter vindicaret. Inter hæc, Stephano Cantuarienſi antiſtite, qui miſerabiliter dolebat ſua cauſa ita patriã vexari, ſupplic:ter rogante, pontifex cõceſsit, vt nonnullis ſacerdotibus certis diebus rem diuinam facere liceret. At Ioannes cui amici ac optimates ſtudebant perſuadere, vt priùs Dei ac hominum gratiam & benevolentiam ſibi conciliaret, quàm bellũ moueret, non multo pòſt nihil conſiderans quid deceret, aut præſtaret, parato iam exercitu, in Northumbriam feſtinanter contendit, atq; inde progreſſus in hoſtium fines incurſans, pugnandi poteſtatem fecit. Scotus ſe Anglorũ copiis imparem ſentiens, & ob id, in rem ſuam non eſſe ducens, vt in præſentia manus cõſereret, de amicorum ſentẽtia, abiectis armis ad Ioannem venit, grandiq; auri pondere ab eo etſi ægrè cõcedente, provt ipſe ſimulabat, pacem redemit. Exin Ioannes ſuis multò infeſtior, vt pari incommodo nõnullos populos afficeret, quòd ſe vt impium denunciatum in Scotiã ſequi negaſ-

A. S. H. 1208.

sent, nouum genus vastationis excogitauit: cùm enim iam instaret finis mensis Iulij, quando in Anglia frumenta matureſcere incipiunt, omnia septa quibus cerui atq; damæ cum primis continentur, sepimentis nudari atque fossas circunductas oppleri iussisse fertur, quò ipsæ feræ latè currentes frugum dulcedine allectæ arua depascerentur. Propter quod flagitium agricolæ passim vociferantes, omnibus precibus regem execrati sunt, cùm aliter vlciſci non licuisset: nam feras ipsas occidere, capitale propè erat. Eodem anno custos magni regij signi, nomine Hugo, archidiaconus Vuellensis, vir prudens, renuntiatur episcopus Lincolnienſis, qui cupiens à Stephano Cantuarienſi more maiorũ sacrari, cùm diceret velle se Rothomagum proficiſci, vt ab antistite illius vrbis sacraretur, facilè à Ioanne eundi potestas facta est. Is vbi in Normaniam pervenit, omissa via quæ Rothomagum ducebat, Romã rectà petit, atq; ibi à suo archiepiscopo Cantuarienſi ritè fit episcopus. Quod vt Ioannes intellexit, inflammatus ira, bona Hugonis confestim publicauit, cum vectigalibus eius episcopatus, quæ in singulos annos à suis procuratoribus capi iussit: ac eiusmodi longè molestissimis rebus malè generatim in omnes mortales animatus, per illos quoq; dies acriter mulctauit Iudæos, affectis variis tormentis aliquot, quòd pecuniam dare recusassent.

Dum his se Ioannes curis ac suos spoliationibus divexat, fit certior Hybernos propè ab se esse alienatos: quare vt illi parem acciperent calamitatem, atq; Angli cõtinenter patiebantur, nactus tempestatem idoneam exercitũ in insulam traiecit: qui vbi Dublinum pervenit, antequam belli gerendi consilia caperet, omnes qui campestria aut maritima loca incolebant, timore affecti vltrò ad eum venére, iusiurandúmq; dederunt: quibus ita ad officium reversis, Ioannem Nordouicensem episcopum præfecit: reliquos qui summa montiũ & loca syluestria habitabant, licet parére noluërint, tamen non est persecutus, cùm iam instaret hyems, quæ ibi matura est. Quo celeriter confecto negotio, in Angliam rediit. Et quia illud idcirco susceperat, vt lucrum faceret, & Hybernorum inopia consilium fregerat, Anglorum opibus explendum cogitauit: itaq; affirmans se impensam magnã in id bellum Hybernicum feciſſe, ingentem pecuniã à populo exegit. Agebatur iam annus vndecimus ab eo, quo Ioannes regnare cœperat, cùm ipse circa æstatis exitum, ad obeundam profectus Vualliam, aliquot dicto minùs audientes subegit, reliquos verò obsidibus acceptis, in fide manere coëgit. Postea domũ reversus, illo ipso anno mutauit formam ciuitatis Londinensis. Mutationis autem causam fuisse ferunt, quòd in caritate annonæ, non licuerit regiæ domus procuratoribus per Rogeriũ Vuinchestyr & Edmundum Hardell Balliuos, emere in vrbe frumentum, quod illi duo gubernatores ad commodum populi antea comparauissent. Qua re Ioannes commotus, Balliuos primùm magistratu priuauit, deinde ambos in custodiam coniecit: sed statim pòst cùm prece tum pretio placatus concesſit, vt liceret ciuibus loco duorũ Balliuorum, in suis comitiis, quotannis in singulos annos, creare sibi vnum prætorem, ac binos vicecomites, quos vocant Shryuos. Primus fuit prætor Henricus Aluini filius, vicecomites verò Petrus Duke, & Thomas Neel. Prætor Romano more, maior dicitur: Romani enim vrbanum prætorem, maiorem appellabant.

Romanus pontifex interim quem maximè omniũ cura nostræ rei Christianæ

næ iuuandæ mordebat, valde anxius, quòd Saraceni nõ modò in Asia Christianos continẽter armis premerẽt, sed duce Hilmimolino, totam Hispaniam maximis calamitatibus afficerent, publico edicto omnes qui ferre arma possent hortatus est, ad opem nostris ferẽdam. Sed nihil ei antiquius erat, quàm Anglũ malè sanum ad sanitatẽ revocare: quare primo quoq; tẽpore Pandulphum virũ tam iuris & iustitiæ cõsultum, quàm integritate clarũ, & Durantũ vnum ex collegio Templarioriũ, legauit ad Ioannẽ regẽ, qui eum hortarẽtur vt perversitatẽ relinqueret, errores deponeret, ad se rediret, cogitarétq;, neque sua, neq; regni, neq; deniq; Christianæ Reipublicæ interesse, vt ipse diutius in tanta impietate versaret, quæ ei omniũ vni in primis malo esset perpetuo. Illi cum eiusmodi mãdatis properè in Angliam profecti, cum rege ex Vuallia redeunte, nõ procul ab oppido Northãtono, obviã facti in itinere, cõgrediuntur, à quo benignè accepti Northantonũ ducũtur. Vbi loci postquam diu de concordia agitatũ est, cùm Ioannes admissis cæteris omnibus cõditionibus, nollet sarcire detrimẽta sacerdotibus, aut aliis illata, legati vidẽtes nihil esse, quod morentur, infecto negotio in Gallias revertuntur, atque pontificem de rebus gestis certiorem faciunt. Ioannes nihil legatorũ monitis melior factus, nõ multò pòst aliquot principes crudeliter mulctauit, q hominis vitia ac tyrannidem abhorrẽtes, inuiti sub eo militabant, ac propterea in Vualliam euntem paulò antè minimè secuti fuerant. Per eos dies Reginaldus comes Bononiæ impius publicè iudicatus, quòd sacrã pecuniã expilasset, & à Philippo rege principatu deturbatus, ad Ioãnem cõfugit, magnóq; apud eum in honore habitus est, dicente proverbio: Pares cum paribus facilimè congregãtur. Innocẽtius interea cognita ex legatorum literis, regis Ioannis pertinacia, vehemẽter demiratus hominis impietatẽ, cœpit in sacro senatu cum patribus agitare, quonam pacto adduci posset, vt eam mutaret mentem. Post longã consultationẽ, cuncti censuerũt Ioãnem regia dignitate priuandũ, qui ita religionem cõtemptui haberet, qui monita põtificia, imò Christi, quæ ipsius populiq; conducerẽt saluti, nihil respiceret, qui se demũ ab omni Christianorũ cœtu in dies singulos magis disiungeret. Itaq; pontifex vrgentibus ante omnes Anglicis episcopis, qui patriæ mala dolebãt, primũ cunctos populos, qui sub Ioannis imperio essent, iureiurando absoluit, quo tenebantur: deinde ipsum Ioannẽ regni administratione abdicat, ac postremò regem Franciæ, cæteroq; Christianos principes de huiusmodi abrogatione certiores facit, admonétq;, vt Ioannẽ ita repudiatũ tanq; Dei publicũ hostẽ persequãtur. Veruntamẽ vt cũctis notũ fieret, nihil sibi iucundius esse, q; vt Ioãnem ita delicti pœniteret, quò plenus fidei rogaret Deũ veniã, misit iterũ Pandulphũ, qui Romã paulò antè cũ bene magno Anglorũ exulũ numero redierat, cũ Stephano Cantuariensi antistite, aliisq; episcopis Anglis in Gallias, ad Philippũ regẽ, deditq; ei in mandatis, vt cũ illo cõmunicaret omnia in Anglũ statuta, hortaretúrq;, vt Ioannẽ hominẽ impiũ armis insectaret, & si id facto opus esse iudicaret, ad ipsum Ioannẽ inde pergeret, redderétq; illi literas quas de meliore nota scripserat, curarétq; eũ de praua deducere sentẽtia. Interea vbi fama per Angliã pervasit, cunctos populos omni obligatione fidelitatis principi debitæ esse solutos, ac regi imperiũ abrogatum, paulatim multi cùm milites, ciues, prefecti, & locorũ custodes, relictis arcibus, tum episcopi cum multitudine sacerdotũ à

Ioanne decedẽtes, eiúsque sermonem & aditum defugientes, clàm in Gallias se proripiunt. In qua fuga nonnulli periere dolore animi confecti. In iis fuit Gaufredus Eboracensis antistes, cui Ioãnis improbitas tantum invsserat doloris, vt ad extremum succubuerit. Vualli itidem qui nullo vnquam tempore quiescere potuerãt, finibus egressi, agros omnes finitimos depopulãtur, nõnullis castellis solo æquatis. Quæ vbi Ioãni nũtiata sunt, ira accẽsus, obsides quos suprà diximus ab Vuallis paulò antè accepisse, supplicio afficit, atque furẽti similis, nullâque suorum calamitate satiatus, bacchatur in omnes: alios enim magistratibus, alios præfecturis excludit, priuat, spoliat: à monachis aliísque sacerdotibus immunitates & iura cõcessa reuocat, ac rursus illis redimẽda proponit, adeò vniuersos sumptu penitus exhaurire gestiebat. Ipso illo anno omnia ædificia quæ super põtem Londinensem cõstructa erãt, ex vtraque parte ipsius põtis incẽdio absumpta sunt: q̃d prodigij loco habitũ est.

A. S. H. 1212. Is fuit annus salutis humanæ MCCXII, cùm Philippus rogatus à Pãdulpho qui iam in Gallias pervenerat, vt in Anglum arma moueret, impigrè ac libens exercitum cum classe parauit, vt quàm primùm cum aliis principibus ad invadendum animo & armis paratis, in insulam trãsmitteret, ac provt põtifex iusserat, Ioãnem regno pelleret, in eiúsque locum quempiam alium cui veniret hæreditas, substitueret. Et quoniam id in primis Francus cupiebat, pro certo habens vtile sibi quoque fore, si Ioãnes pelleretur, studiosius multò in illud negotium incumbebat: quippe qui deductam classe ad Sequanæ ostiũ, ad iter se maturè parabat, cùm Pãdulphus nõ ignarus periculosum esse tantas copias traducere, & præsertim Frãcorum, quos numero militum & armis præstãtes, vel imperio insulæ potituros, aut saltem prædas ingentes nõ sine insulanorum cæde facturos suspicabatur, statuit præire, atque rursus tentare, si mẽtem Ioannis dimouere posset, ratus si perficeret, optimè, sin minus, nihil sibi vitio dari posse. Quod equidẽ cõsilium etsi paucis placebat, qui bellum cum Anglo quàm pacem malebãt, Pandulphus tamẽ in insulam locutum cum Ioãne, cõfestim transiuit. Quo tempore ipse Ioannes cognito per exploratores aduersariorum cõsilio, multitudinẽ hominum vndecũque cõtrahebat, atque in litore contra Galliam disponebat, vt appropinquãtes hostes, aqua terrá́q; prohiberet. parauerat etiam classem, vt si casus poscceret, nauale prælium faceret. At vbi legatum adesse cognouit, obviàm factus eum ad Douerum humaniter accipit: tum ambo seorsum progressi, postquã officij ac honoris causa, paulisper collocuti sunt, Pandulphus sic verba fecisse dicitur: Nõ puto te, Ioãnes, ignorare Innocentium pontificem maximum, vt ne suæ desiderarẽtur partes, & tuos populos iureiurãdo, quo tibi ab initio obligati fuerant, soluisse, & tibi, vt meritus es, Angliæ imperiũ abrogasse, atq; demum Christianis principibus iussisse, vt te regno deiicerẽt, alterúmq; surrogarent, quò contemptę religionis meritas lueres pœnas. Quapropter rex Francorum Philippus in primis pontificis imperata facturus, paratum exercitum habet, instructá́q; classe ad Sequanæ ostium, ventũ obseruat secundum, quo flante, Angliam cursu petat, qui fretus tuorũ, vt ait, auxilio, qui te regem neq; appellant, nec esse volunt, sperat haud multo negotio te regno spoliatũ iri, & se illo facilè potiturũ. Igitur cùm Deus tuo tibi merito iratus sit, & tu tam ab omnibus hominibus malè audias, quàm qui cõtra te veniunt, bene audiant,

consu-

consulerem, vt iamiam dum locus gratiæ est, potius obedires iustis Romani pontificis præceptis, cuius dicto cæteri Christiani principes vltrò audientes sunt, quàm te ac tua frustra luctando perditum ires.

His dictis, Ioannes iam rebus suis penitus diffidens, vbi vidit parendi necessitatẽ imponi, animo valde perturbatus, ac aliquandiu cunctabundus torùe circumspiciẽs mente agitat, quale consilium capiat: qui ad extremum imminẽtis periculi atque ruinæ mole oppressus, inuitus grauatissimécp iureiurando sponsionem facit, se pontificis arbitrio staturum. Itacp non multò pòst perinde ac Innocentius mandarat, primũ diadema capiti ademptum Pandulpho legato tradit, nunquam id ipse aut hæredes accepturi, nisi à pontifice Romano: deinde promittit se benignè recepturũ in gratiã Stephanũ Cantuariẽsem, cũ cęteris episcopis, atcp aliis exulibus, & illis de iniuriis cumulatissimè satisfacturum, parsurúmcp, sic, vt nulli illorum fraudi sit, quòd defecissent. Tum Pandulphus videns Ioannem iam malæ actæ vitæ ac facti sui pœnitere, tanquam Romani põtificis vicarius diadema illi restituit. Ex quo fama est, Ioannem cupientẽ perpetuare memoriam muneris accepti, ea lege feciſſe se Innocentij beneficiariũ, vt reges deinceps à põtifice duntaxat Romano iura regni consequerentur. Cæterũ has recõciliationis leges qui secuti sunt reges, minimè seruarunt, necp annales Anglici de eiusmodi deditione loquuntur. Quare illa omnia onera Ioanni tantummodò qui deliquisset, imposita, non item successoribus sustinẽda fuisse satis constat. Quibus rebus peractis, Pandulphus reliqua haud priùs perficienda putauit, quàm Ioannes præstitisset quod promiserat. Itacp interdictum haud intempestiuè tollendum ratus, quamprimùm Rothomagum reuersus est, regicp Philippo ac aliis quę gessisset ordine exposuit. Apud quosdam variè scriptum reperio de his quę inter Ioannem & Pandulphum, super reconciliatione eiusmodi gesta sunt, quæ vt scriptorum arbitrio conficta nequaquã cõmemoranda duximus. At Philippus qui ad transportandas copias, omnia iam parauerat, spémcp magnam victoriæ adipiscendæ animo conceperat, vbi de pacificatione Innocentij & Ioannis audiuit, ira vehementer accensus, nihil placidè respondet Pandulpho roganti, vt ne vlteriùs arma in Ioannẽ ferat, qui terrore ac metu vindictæ diuinæ victus ad se iam rediſſet, sed de Anglo criminosè simul ac cõtumelioſè locutus palàm prędicat, se non quieturum, vt ne frustra tantum temporis atque pecuniarum in comparãdo bello cõsumpsisse dicatur: quare cum suis ducibus quamprimũ colloquium habet, quibus exponit quemadmodum in certam spem victoriæ adductus ex opportunitate tam temporis, quàm aliarũ rerum, optet, vt se sequantur, cùm præsertim habeat secum episcopos Anglos sedibus expulsos, & in illis restituendis, non dubitanter plurimum populi Anglici fauoris sibi accessurum speret. Probarunt omnes regis sententiam, præter Ferdinandum Flandriæ comitem: is Balduino successerat, & quia Francus partem Flandriæ citeriorem de eo vi ceperat, clàm cũ Anglo & Bononiensi comite sentiebat: non mutauit tamen consilium rex, sed statim iussit classem se subsequi, & ipse cum expedita manu suorum Bononiam, & inde Grauelingam concesit, vt in Angliam classe proficisceretur.

Dum hîc morabat Philippus, quia Ferdinãdus comes quem iam suspectũ habebat, nõ comparuit ad dictũ diem, statuit Flandricũ tumultũ Anglico ar-

tevertendū, veritus si aliter faceret, ne dū foris bellū gereret, domi seditionibus laboraret: itaq; bello iā incœpto omisso, contra Ferdinandū venit, & primò iubet classem ad Dammū portū duci. Dammus est alueus humano opere vsq; Brugas deductus, per quem Oceanus influit instar fluminis nauigabilis: deinde ex eo loco præmissis leuis armaturæ equitibus, in agrū egressus Casletū & Hypras capit, & iis præsidio firmatis, Brugas petit. Et quia vrbs cum primis firma primo accessu capi nō potuit, relicta bene magna manu, quę eam oppugnaret, ipse cū reliqua parte copiarū Gādauū obsessum cōtēdit. Est hoc oppidū multò munitissimū procul à Brugis millia passuum quinq; & viginti, quod Scaldis fluuius alluit, & quondā Gorduni tenuerunt. Ferdinandus interea viribus tanto hosti longè impar, ad Anglū regē rogatū mittit, vt tēpestiua subministret auxilia. Ioānes vbi cognouit Francū omnē vim belli in comitem vertisse, lætus quòd metu pariter atq; periculo iam careret, cōtinuò naues omnes bello instructas cum ingenti militū manu, quā, vt suprà demōstratum est, metuens aduentū aduersariorū iam antea cōtraxerat, ducibus Reginaldo Bononiensi, Gulielmo cognomēto Longaspata, & altero Gulielmo fratre ex concubina Sarisberiensi comitibus, ire subsidio amico iubet. Duces clarā nacti tempestatē, vbi in altum progressi sunt, conspiciunt frequētes circa Dammum naues. Porrò cùm is portus non esset omnis regiæ classis capax, magna pars nauium stabat in anchoris circa litus, & arbitrantes hostium esse, euestigiò iubēt nautas depositis velis, cursum sistere: quo facto, scaphas aliquot speculatorias ad cognoscendū mittūt, ecquæ naues illæ sint, ecquo præsidio custodiant. Ita vsu venit, vt eodem momēto præsidiū cum bona parte nautarū, exiuerit in agros, prædādi causa. Itaq; accedūt speculatores dissimulatis personis, vestitu piscatorio induti, & videntes naues sine custodia esse, incitato cursu redeunt, narrántq; ducibus victoriā in manu esse, si modò celeritate vtantur. Duces eo nuntio lætati, iubēt suos sese ad certamē expedire, atq; sublatis velis, recto cursu naues hostium petunt: primo accessu maiores quæ in anchoris stabant, nautis vt vitā sibi seruent, orantibus, ad punctum temporis capiunt: reliquas quæ decrescente Oceano in arena remanserant, priùs armamentis ac aliis bonis spoliatas combvrunt, nautis qui in illis erant, fuga salutē sibi quærentibus: eoq; prosperè cōfecto negotio, alia minora nauigia quæ in portu stabant, itidem invadunt. Hīc aliquid certaminis fuit: nam propter loci angustiam, nihil multitudo poterat iuuare pugnam, & magna pars præsidij cognito ex clamore & fuga nautarum, advētu hostium, ad naues regressa acriter resistebat. Sed cùm Anglus in terram egressus ex vtraque parte portus telis ac saxis vrgeret, & naues simul iunctæ pedestrem quasi pugnam facerēt, non potuerunt Franci diu impetū sustentare, qui post ingentē cædem vtrinq; factam, omnes ad vnum capiuntur. Duces Anglici tali victoria præter spem parta, incredibili lætitia affecti, naues captas meliores celeriter abducūt, reliquis in portu fractis, incensisve, ac exercitum in terram egressum in aciem ducunt, vt cum Philippo fortè suis succursum veniente, in itinere cōgrediantur. Quæ res victoriam antè adeptam illis confirmauit. nam Philippus certior factus de periculo classi ac suis ex aduentu hostium repentino imminenti, sperans se adfuturum suis in tempore, dimissa obsidione, dum ad naues quanta maxima potest celeritate properat, cognoscit hostes classe iam potitos cū instructis

ſtructis copiis, ſuum adventum in itinere operiri, ac Ferdinãdum de victoria certiorẽ factũ à tergo ſubſequi. Igitur ne temerè manifeſto periculo ſe opponat, poſitis caſtris eo die nõ longè à Brugis manet, poſtridie verò in Franciã eo quo venerat itinere contendit, nullo eum inſequẽte: quia hoſtis ſatis adepta victoria contentus, perſequendum nõ exiſtimauit. Ioãnes accepto de re bene geſta nuntio, mirum in modũ ſe erexit, confirmauítq; confidens animo omnia ſibi in poſterum longè feliciùs caſura.

Erat ea tempeſtate eremita quidã nomine Petrus, homo Eboracenſis, qui aut diuino afflatu inſtigatus, quemadmodũ vulgi opinio ferebat, aut magicis artibus eruditus, cõſueuerat prędicere futura: & quia aliquoties, ita vt fit, prędicta accidebant, magna ei idcirco velvt vati neutiquã vano habebaẽ fides. Is dum Ioannes adverſis afflictabaẽ rebus, circa calẽdas Ianuarias, prædixit fore, vt ille ad diem qui aſcẽſioni Chriſti ſacer eſt, de regno eiiceretẽ, ac ſiue vt dictis plus fidei tribueretẽ, ſiue nimis arte confiſus, dixit nõ recuſaturum ſe vltrò mortẽ capere, ſi vaticinatio careret evẽtu. Igitur in cuſtodiã traditus, cùm adveniſſet dies dictus, ſine vllo maiore accepto à Ioãne detrimento, ipſius iuſſu, crudeliter cum filio, laqueo ſuſpenditur. Quod facinus plenum immanitatis nimiũ omnes abhorruerunt, quia ipſe Petrus conſtanti fama vir ſanctiſsimus apud vulgus habebatur, & filius eius innocens ſupplicio vnà affectus eſt.

Rex vt primũ cognouit, ſicvt diximus, de adepta victoria in Flandria, ſublatus animo, ac nihil penſi habẽs, quòd regnum adhuc interdictum eſſet, confeſtim exercitum parat, vt in Aquitaniam adverſus Francos, qui finitima paſſim loca iam vexabant, properet. Verùm negantibus ſuis ducibus ſe in Gallias ſecuturos, niſi priùs devotionis põtificiæ vinculo ſolutus, omnibus de iniuriis ſatisfeciſſet, vt placato diuino numine, feliciùs arma in hoſtes moueret, mutata neceſſariò ſententia, Vintoniam divertit, ac ſtatim legatos cum literis mittit ad Cantuarienſem, Londinenſem, & Elyenſem antiſtites in Galliã, qui illos rogent, vt cum cæteris exulibus in Angliã redeant, atque literas eis dent, quibus tutum iter, & ſe ſimultatum omniũ oblitum pollicebatur cunctis redditurum, quod per iniuriam illis detraxiſſet. Antiſtites acceptis literis, in Angliam cum aliis exulibus properè traiiciũt, quibus Vintoniæ appropinquantibus rex obviàm factus, vbi propiùs acceſsit, proſpiciens in Cantuarienſem ad pedes ei ſubitò iacet, ac ſupplex veniã petens, eum pariter atq; alios epiſcopos rogat, vt infelicẽ patrię ſtatum miſerantes, velint deinceps rebus publicis bene conſulere. His dictis, obortis ex lætitia vtrinq; lachrymis, ſimul vrbẽ ingrediunẽ, populo miro exultãte gaudio, ac plaudente, q̃ videret Reipublicæ caput cũ ſuis tandẽ membris cõlentire, qui fuit annus Ioanni à gubernatione ſui regni XIII, & ab humana ſalute MCCXIII. Hìc Ioannes petens ſupplici A. S. H. ter ab archiepiſcopo, qui in Anglia vicarius erat Ro. põtificis, abſolutionẽ, iu- 1213. reiurando promittit ſe primò ordinem ſacerdotalem ab iniuria prohibiturũ, deinde leges à priſcis regibus latas, & præſertim quę diui Edouardi eſſe dicũtur, penè obſoletas, ad priſtinũ vſum revocaturum, quod populus in primis flagitabat, & poſtremò omnibus ſatisfacturum, quibus hactenus damnum dediſſet. Quo facto, de impietate abſoluitur, qui nõ multò pòſt miſsis oratoribus Romam, qui cum pontifice de tollendo interdicto agerent, cœpit dare operam, vt ſatisfieret, leges corrigerentur nouæ, veteres reſtituerentẽ, ac reli-

gionis decus ritè seruaretur, & earum rerum curãdarum Cantuariensi in primis negotium datum. Stephanus inde Cantuariam digressus, restitutis in cœnobium Cantuariense monachis, tum demũ suam provinciã Cantuariensem obtinuit, qui fuit ordine antistitũ secũdus & quadragesimus: postea rebus regni operã daturus Londinum revertit. Atqui fucosa Ioãnis bonitas nequiuit se diutius cõtinere, quin, vt vana erat, evaderet in nequitiã. Nam cùm Cãtuarien-sis cũ cæteris nobilibus, qui auidi erant pristinæ libertatis, sedulò aliquẽ statum cõmodũ regni collocandũ curaret, & iam bene multa meliùs instituta essent, ille interim malè in suos animatus timere cœpit, ne per ea sibi deinde minus liceret facere, quod luberet: ex quo valde pœnitens promissorum suorum, ac concordiæ reconciliationis, palàm clamabat sibi impositum esse, atq; idcirco nolle conventis stare: eius tamen furorem Cantuariensis ad tempus cohibuit, affirmando, de eo iuxtà atque regno actum fore, si datam fidem falleret. Dum his disceptationibus tempus teritur, pervenit in Angliam Nicolaus cardinalis Tusculanus episcopus legatus à pontifice missus, vt si Ioannes præstaret, quæ recepisset se sanctissimè seruaturum, interdictum tolleret: quẽ ille accepit perbenignè, libentérq; audiuit. Is curato sacerdotalis ordinis negotio, nõ eo tamen studio atq; integritate, qua episcopi & principes cupierant, antistitũ ac aliorũ sacerdotum conventũ fecit, causa res sacras rectissimè constituendi: & postquã rex Ioannes bonã partẽ facultatũ, quæ integræ erãt, reddiderat, atq; dimidiũ pretij per æstimationẽ earum, quæ absumptæ fuerãt, dederat sacerdotibus ac prophanis hominibus quos perperàm spoliasset, ad
A. S. H. 1214. III cal. Iulij, anno salutis humanæ MCCXIIII, interdictũ sua autoritate sustulit, post annos sex, ac menses tres, dieśq; duodecim, quàm Anglia eo terrifico iustitiæ telo percussa fuerat. Per eos dies Eboracensi diœcesi post obitum Gaufredi vacanti, Gualterus Graius Vigornensis episcopus præficitur, qui in ordine Eboracensium antistitum trigesimustertius ponitur.

Ioãnes ordinatis hoc modo domi rebus, deinde bellis externis sibi seruiendum statuit: itaq; misso stipendio suis ducibus, qui Ferdinando comiti Flandriæ aduersus Francũ auxilio erant, ac cõfestim coacto magno exercitu, cum multarũ nauiũ classe Rupellã petit, vbi in terrã egressus Andegauũ instructo agmine pergit, illúdq;, vti antea instituerat, studio instaurat. Dum autem hîc morat, Pictones Francorũ dominatũ iam perhorrescentes ad eum deficiunt, quorũ ille auxilio auctus, ad rem Britannicã occupandam animũ intendit, eo præsertim cõsilio, vt Francorũ vires partim debilitet, partim à Flandrico bello auertat, quod propédiẽ imminebat, in quo ductu & auspiciis Othonis Imperatoris de rerũ summa agendũ ducebat: quare ineunte iam vere, in agrum finitimũ cũ omni equitatu exit. vsq; ad Nanetũ mœnia ea vastitas pervenit: ingentẽ cladẽ terroréq; faciunt equites. At nõ multò pòst Britannica iuuẽtus, ductore Petro Roberti Druidũ comitis filio, qui Adelam Guidonis ducis filiam habebat vxorem, ad prohibendam depopulationibus patriam, in campũ descendit, ad manúsq; cum hoste venit. Pugnatur à principio acriter, sed statim pòst Britanni armis & metu victi, in fugam se dantes certamen deserunt. Plus hominũ capitur, quàm cæditur, inter quos fuit Petrus, cum bene magno nobilium numero, quos Anglus cõtinuò in vincula abreptos, Andegauum mittit. Exin arcem munitissimã ad ripam Ligeris sitam, quam Monachiru-

chirupem vocãt, oppugnare aggrediẽ: & quia primo aduentu cognouit magnum intus præsidium Francorum esse, & non facilè capi posse, vallum circũducere, tormenta locis opportunis aptare, ac mœnia verberare festinat. Dum ita oppugnatio non respirat, nũtiatur ei Ludouicum Philippi filium cum valido iuuentutis robore, suis subsidio venire. Qua re cognita, Ioannes qui videbat sibi cum immenso hoste rem fore, & Pictonibus parũ fidebat, vt ne periculum adiret, soluta obsidione, Andegauum se recepit. Ludouicus post Angli discessum, affectis supplicio defectionis autoribus, Pictones in potestatẽ redegit. Interea pater eius Philippus pari eventu, sed singulari certamine, ad pontem Bouinum in Flandria, coniecit in fugã Othonem Imperatorem, qui eò cum innumerabili exercitu venerat, vt rem Anglicam pariter & Flandricã iuuaret, cui suprà scripsimus Ioannem pecuniam in sumptus eius belli apparatus dedisse, atq; Ferdinandum Flandriæ, Reginaldum Bononiensem, & Gulielmum Sarisberiensem comites cum multis aliis heroibus, qui sub Ioãne stipendium merebant, victos cepit, deleto vniuerso illorum exercitu. Quod vbi ad regem Ioãnem perlatum est, tantũ ei molestiæ asperſit, vt primò totum diẽ nihil cibi capiens, à vita per inediam discedere cuperet: deinde præ iracundia, tristitia animi in furorem versa, nullis verborum cõtumeliis parceret, palámque vociferaretur, non posse quicquam sibi bene cadere, postquam cum Deo & Romano pontifice in gratiam rediisset: id quod cùm sæpius repeteret, exiit in vulgus nõ illepidum, incerto autore dictum: Ideo nihil secundi Ioanni succedit, quia neq; Deo neq; hominibus reconciliatus est. Sanè is nuper rerum omniũ necessitate coactus, põtifici parére simulauit, & de iniuriis præ multitudine mortalium, quos læserat, paucis omnino satisfecit. Ex huiusmodi igitẽ rerum eventis discant Christianæ religionis homines, illud psalmi carmen apud omnes proverbiale longè verisimum esse: Initium sapientiç, timor Domini: hoc est, sapientiç est, timere Deum: quando qui contrà agunt, eos dubio procul cita manet pœna. Porrò ne longè exempla quçramus, creditum est Othonem Imperatorem, Ferdinandum Flandriæ, Reginaldũ Bononiæ, & Gulielmum Sarisberiensem comites apud Bouinum pontem, eò infeliciter dimicasse, quòd ab Innocentio pontifice iam pridem vt Dei ac legum nihil metuẽtes, impij iudicati, & ex Christianorum cœtu electi fuissent. Sed ipse Ioannes in primis documento est, qui ob iram Dei, cuius religionem nõ magni omnino faciebat, & durissimam vitam vixit, & miserrimam mortem obiit. Secundum hæc, Ioannes amissis amicis quorum plerosq; hostis ceperat, cæteri aut ab eo defecerũt, aut simulato animo in officio permanebant, & iam seditionibus sensim domi renascentibus, se in afflicta perditáq; fortuna esse conspiciebat, qui idcirco tantùm vt tutiùs res domesticas curare posset, externas componendas existimãs, missis vltrò citróq; legatis, inducias quinq; annorum cũ Franco pepigit, atq; statim pòst in Angliam reversus est.

Cùm ita ab externis bellis otiũ esset, dehinc totum regnũ discors cœpit intestino palàm odio flagrare, propter leges diui Edouardi nondũ, provt Ioannes promiserat, restitutas, abrogatis aliis legibus, quę regi maximè cõmodo, non item populo erant. Quapropter optimates aliquot arbitrantes non esse diutiùs tantum mali ferendum, ad Burience cœnobium diuo Edmundo dicatum conveniunt, simulantes se veniæ causa eò iusse. Hìc de tyrannide regis

cõmuniter querunt, frementéſq; ſecum conferunt ſe militiæ pro regno ſæpe dimicaſſe, & domi continenter à ſuis regibus opprimi, qui freti legum iniquitate omnia ſuo arbitratu facere auderent, apud quos, ſi qui iniuriã expoſtularẽt, illos reſpõdere, nõ iniuriã eſſe, ſed ius: & propterea fortium virorũ & magnorum hominũ eſſe providere, quò hæc mala per bonas leges, quibus eorũ maiores quietiùs vixiſſent, tollerent. Iſtis atq; talibus dictis vniuerſi ilicò concitati, conſtituunt ad Ioannem adire, & ab eo petere, vt promiſſas tandem aliquando leges daret: & quoniam certò quaſi ſciebãt principem id iniquo animo laturum, quò ergo poſtularent magis minaciter quàm ſuppliciter, arma pro ſe quiſq; parare decreuit, vt ſi in eiuſmodi poſtulatione legum, fortè manibus non temperaretur, poſſet illis vti. Ac ita coniurati, loco & tẽpore conſtituto, quo regem cõvenirent, datóq; negotio ætate grauioribus, qui nomine omnium loquerent, abeunt. Ioannes interim Vigorniæ erat, vbi clàm certior factus de principum cõſpiratione, ſecúmq; cogitans rem haud parui momenti ſupra caput eſſe, acto die natali Chriſti, qui incidit in annum ſalutis M C C X V, continuò Londinum proficiſcitur, quò pari atq; ille etiam principes celeritate adfuere, relictis ſuis ad ſubvrbanos vicos, vt ſi opus foret, armati præſtò adeſſent. Tum optimates regem adeunt, poſtulant, rogãt leges, ac vetera inſtituta, quibus olim reges populum Anglum bene rexiſſent, & quæ ipſe iureiurando ſe in priſtinum vſum revocaturum promiſiſſet, cæteris recentioribus legibus, quas meritò vnuſquiſq; iniurias appellare poſſet, abrogatis: atq; reliqua omnia flagitãt, quæ ille priùs recepiſſet ſe ſanctiſsimè obſeruaturum. Ioannes ad rogatum aliter atq; animo ſentiebat, placidè reſpõdet, quippe qui putabat cùm tutius, tum facilius eſſe, leuibus remediis concitatos animos flecti, quàm frangi. Itaq; promittit paucis pòſt diebus ſe poſtulatis operam daturum, ac vt maiorem fidem verbis habeant, curat vt Cantuarienſis & Elyenſis antiſtites cum Gulielmo Mareſcallo comite Gloceſtriæ, cui Aleonoram filiam locarat, pro ſe promiſſa faciant: id quod illi fide optima promittũt. Quare mitigatis animis, principes domum abeunt.

A. S. H. 1215.

At rex cui nihil alienius erat, quàm ex poſtulatis quicquam concedere, quòd expedire ita facere exiſtimabat proſpiciens rem breui tempore ad vim ſpectaturam, iam tum ſibi timebat, exercitum parabat, loca tuta muniebat, quibus ſe, cùm opus foret, contineret. Principes etiam qui ſtudium regis in comparando bello non ignorabant, copias in vnum maturè cogunt, quibus ex communi omnium conſenſu, filium Gualteri principis nomine Robertum, virum conſilio bonum & viribus valentem præficiunt, quò iniuriam propulſare poſsint. Secundum hæc ad Cantuarienſem veniunt, traditáque ſchedula, in qua petitiones continebantur, rogant, vt ſententiam regis de illis rebus exquirat. Ille cupiens ſeditiones extinguere, regem convenit, hortatur, etiam atque etiam ſupplicat, vt ſuis principibus ſatisfaciat, ac ſimul poſtulata oſtendit. Rex vbi quæ petebantur, (petebatur autem noua regni ſtatus magis populo commoda collocatio) inſpexit, furore accenſus dirum iuſiurandum voce magna iurat, ſe nunquam ea conceſſurum. Quod cùm ad optimates perlatum eſt, ad arma extemplò concurrunt, inſtructóque agmine Northantonum properantes obſident. Sed paulò pòſt, quia nihil proficiebant, quòd oppidani exantè muniti erant, & ipſi adhuc

care-

carebãt machinis bellicis, ſoluta obſidione, ad Bedfordienſem arcem oppugnandam pergunt, quam Gulielmus Bellicampus præfectus loci, qui ſecretò cum eis ſentiebat, confeſtim tradit. Vbi dum moram faciunt in muniendo loco, atq; præſidio firmando, accipiunt literas à ciuibus Londinenſibus multò à rege alieniſsimis, celeri nuntio miſſas, quibus ſignificabãt ſe recepturos noctu intra mœnia, ſi præſidium idoneum ad tutandam vrbem mitterent. Hoc nuntio accepto mira affecti lætitia, q̃ longè princeps ciuitas regni vltrò ſuas partes ſequeretur, quatuor cohortes Londinum mittunt, quas ciues nocturno tempore introducunt, atq; poſtridie quàm receperint, manifeſtò deficiũt. Ioannes qui ad caſtrum Vindeſoriũ interea erat, exercitúmq; collectũ in hoſtes quamprimùm educere decreuerat, cognita Londinenſiũ defectione, conſilium mutat, & illinc diſcedere non auſus penè metu corruit, quia verebatur, ne ſtudium Londinenſium cæterę ciuitates ſequerentur. Quapropter vt preſens malum tempeſtiuè reprimeret, ſtatuit adverſarios circumveniẽdos fraude, ac ſtatim legatos miſit, qui dicerent principibus, ſe omnia ex eorum ſentẽtia facturum, ſi ad Vindeſorium caſtrum convenirent. Principes cum inſtructis copiis (non enim confidebant Ioanni) à caſtro longè millia paſſuum tria conſident, quò & ſtatim rex accedit, ac modò hunc, modò illum placidè, amicè, honorificè appellando, poſtulata vltrò concedit: & vt faciat, quò confidãt, permittit aliquot eligi viros graues, qui quod cõceſsiſſet, ritè ſeruandum curẽt. Hoc inſidioſo beneficio Ioannes mirum in modum omnium ſibi animos devinxit, effecitq;, vt crederent ipſum omnia liberalitatis, non metus cauſa conceſsiſſe. Atque ita optimates læti tanquam deſiderij compotes, Londinum diſcedunt.

Rex autem qui ira & odio agitatus nihil bona fide promiſerat, poſtero die noctu & clanculum cum paucis Suthantonũ ꝓficiſcitur, atq; in Vectẽ inſulã tranſmittit. Hîc re ad regium ſenatũ delata, agitatur ecquid remedij adhiberi poſsit, quò principum mentes ſanentur: & cùm alij alias dixiſſent ſententias, bonæ conſiliariorum parti permagnum viſum eſt, ac peropportunũ, ſi à Romano pontifice auxilium peteretur. Itaq; Gualterus Vigornienſis & Ioannes Nordouicẽſis epiſcopi, cum Ricardo, qui ex Mariſco erat, primo quoq; tempore ad Innocentium pontificem oratores mittuntur, qui eum de ſeditione principum doceant, exponántq; regem ſuorum viribus coactum reddidiſſe populo leges, & immunitatem regno exitialem: & quia ea omnia ſine autoritate ipſius pontificis, qui in primis in regnum Angliæ ius haberet, acta eſſent, ideo velit ea ipſa irrita facere, mandaréq; principibus, vt ſuo regi pareãt. Quibus rebus cõſtitutis, regi in Angliam inde regreſſo, nõ dies nóxve vlla quieta fuit, quippe qui neque loco neque mortali ſe cuiquam ſatis credebat, ſed atq; hîc atque illic ſæpe contrà quàm regium decus poſceret, interdiu manebat, ac noctu requieſcebat, vt hoc pacto eatenus à bello pariter atq; periculo vacuus eſſet, quoad intelligeret, quale auxilium à pontifice expectandum foret. Principes ſe Londini continebant, ac quotidie cum ciuitatis ſenatu, quem Rogerius Alanus eo anno vrbis prætor frequenter convocabat, de rebus agendis conſultabant, & quia vbi gentium Ioannes eſſet, neſciebant, fraudem ſuſpicabantur. Legati interim Romam perveniunt, pontificiq; mãdata exponunt. Doluit Innocentius tantum diſſenſionis inter regem & principes eſſe: & quia

antistites legati regij in patrũ senatu, causa proposita contentionis, iureiurando affirmarunt, ius cum sapientissimorũ hominũ iudicio, facere cum rege, omnémq; culpã in principibus residere, põtifex sua autoritate decreuit irritũ et inane esse, quicquid immunitatis Ioannes paulò antè metu armorum, populo dedisset. Itẽ per literas optimates admonuit, vt quamprimũ depositis armis, sui regis dicto audiẽtes essent. Oratores accepto prẽscripto, ac literis eiusmodi pontificis, in Angliam confestim redeunt. Rex cognito oratorum reditu, paulò antè ad castrum Vindesorium profectus est, quò & legati accesserunt, à quibus intellexit pontificem Romanũ omnia ex sentẽtia decreuisse. quare aliquantulũ cõfirmatus dat operam, vt decreta pontificis principibus declarent, mandetúrq;, vt illis tandẽ stent. Atqui optimates cognita fraude, quam suspicabantur, indignati promissa legum diu expectata in ludibrium verti, nõ modò decreto tanquam parum æquo non obediunt, sed pontificis iudicium vt iniquum incusantes, qui Ioannis & antistitum qui ei in consilio erant, circumventus dolis, ita decreuisset, non cognita priùs alterius partis causa, arma raptim capiunt, vociferantes se tantam iniuriam ferro, cæde, & sanguine vindicaturos, aduersus iniquum tyrannum, qui ita suos principes, suos ciues ludificatus esset. Igitur exercitum quem penè deposuerant, extemplò in vnum cogunt, atq; arci Rocestrensi præsidio satis valido firmatę, Gulielmum Albanactum virum militaris artis peritũ præficiunt. Ioannes vbi cognouit principes cõtempto põtificis prẽscripto, magis sibi quàm antea infestos, iratósq; factos esse, iterum legatos Romam mittit, qui pontificem de contumaci principum suorum responso certiorem faciant, & deinde Rocestriam profectus, arcem vbi bona pars nobilium erat, circumsidet, atq; interim ad Ferdinandum comitem Flandriæ, qui se magno pretio à Franco non multò antè redemerat, rogatum mittit auxilium, id quod ei Ferdinãdus memor beneficij accepti, duce Fulcasio Brentæo, statim misit. Ioannes igitur noui militis aduentu auctus, in cuius virtute spem maximam ponebat, ita obsessos die noctúq; oppugnãdo presit, vt post sexagesimum diem, quàm arcem obsidione cinxerat, ad deditionem compulerit. Quo prosperè confecto negotio, bipertitò diuidit exercitum, vt altera pars Londinum oppugnet, cui præficit Sauarum Malleonensem Pictonem, ac Fulcasium virum crudelitate insignem: alteram secum ducat in agrum Eboracensem, aduersus principes, quos audiebat illic nouum facere exercitum. Per idẽ temporis pontifex Innocentius permotus, q; principes suo præscripto nõ paruissent, omnes qui cõtra Ioãnem arma tulerint, religionis hostes iudicauit, prẽcepitq; Petro Vintonienſi episcopo, & abbati Redingiensi, vt illos per totum regnum numero impiorum habẽdos declararẽt: quibus tamẽ id facere nõ licuit per Cantuariensem episcopum, qui principibus fauebat, cui ob illud ipsum postea sacrarum ædium ingressu, sacrificiisq; interdictum est, qui Romam citatus nihil fuit propiùs factum, quàm vt archiepiscopatu priuaretur, sed ad vltimum quorũdam Cardinaliũ rogatu, veniã impetrauit. Cæterũ Innocẽtius nõnihil sibi inuidiæ apud omnes parauit, ex eo studio, quo Ioãnem regem, quem cognorat minùs probum, complecteretur. Interea Ioãnes in Eboracensem agrum profectus, quicquid quod speciatim nobilium esset, domos, villas, prædia, igne & ferro devastat, simul quoscunq; qui in provincia genere aut opibus excellerent, omnes generatim aut

spoliat,

ſpoliat, aut ſupplicio afficit cauſa vlciſcendi, vti prædicabat, iniurias. Itidem facit in agro Londinenſi alter exercitus, qui ad extremum videns nullam eſſe ſpem expugnandæ vrbis per obſidionem, longè latéq; progreſſus Bedfordiã cum arce capit, quæ Fulcaſio à rege dono datur, ac deinde prædando vſq; ad Elym inſulam pervenit: quo tempore cùm tãta eſſet vis frigoris, vt per aquas quibus inſula circundatur, congelatas, iter tutum tranſeuntibus præberetur, facto impetu, in inſulam evadit, qua circunquaque vnà cum templo ſpoliata, magnam prædam abigit.

Optimates tot malis vno tempore affecti, hinc rege bona dilacerante, liberos & vxores aut iugulãte, aut in vincula dante, illinc põtifice Romano acriter adverſante, quorſum ſe verterent, quídve conſilij, quamobrem inveniretur remedium, caperent, omnino ignorabãt: etenim amiſſa magna parte ſuorum in arce Roceſtrenſi, nequaquam armis certare cum Ioanne audebant, & eidem cõfidere, qui paulò antè datam fidẽ fefelliſſet, minimè tutum ducebãt. His igitur difficultatibus preſsi ab hoſte auxilium petendum conſtituunt: itaque inito conſilio, Ludouicum Philippi regis Franciæ filium, cum quo, vt ſuprà dictum eſt, Blanca Alphonſi regis Caſtellæ filia, Ioannis ex Aleonora ſorore neptis nupta erat, ſibi regẽ optãt, miſsiſq; nuntiis cum obſidibus in Gallias, iuuenẽ rogãt, vt ſuis quamprimùm opem ferat. Philippus nactus hãc opportunitatẽ regni Angliæ potiundi, quẽadmodum arbitrabatur, nuntiis reſpõdet, filium quamcitiſsimè poterit, adfuturum ſuis optimatibus, cum ingẽti armatorum manu, ac ſimul ſtudio claſſem parat. Ioannes cognito principũ cõſilio, celerrimis nuntiis pontifici omnia ſignificat, rogátq;, vt ſua autoritate Ludouicum remoreẽ, moneat, prohibeat, vt ne in Angliã traiiciat, néve eius adverſariis communibus inimicis, quos ipſe extra Chriſtianorum cõmunionem eieciſſet, faueat. Pontifex cupiẽs Ioanni ſubvenire, miſit legatum nomine Vallonem ad Philippum regẽ, qui eum modis omnibus à bello Anglico dehortãdo averteret. Audiuit Francus quæ legatus expoſuerat, ſed nullis rationibus adduci potuit, vt auxilium principibus Anglis negaret, aſſerens Ioannem nõ eſſe legitimum regem Angliç, quòd regnum à principio Arthuro nepoti eripuiſſet, ac poſtea tã oblitus ſui, quàm immemor patriæ, inimicúſq; ſuę dignitatis, ceſsiſſet ipſius regni iure Romano pontifici, & is illud ſibi legitimè partum affirmaret: & quia id ſine principum conſenſu feciſſet, iã ſuo delicto, omni regio honore priuatũ eſſe. Igit̃ legatus cùm videret nihil eſſe, quod amplius laboraret, vt ne fruſtrà apud Francum tempus tereret, in Angliam properauit, quò Ioannis adverſarios iampridẽ impiorum numero per pontificis decretum habitos, per totum regnũ religionis hoſtes denũtiaret. Ludouicus autẽ vt legatum antecederet, celeriter exercitu in naues ducto, citius opinione omnium, ſeſe ad Sanduicum Cantij portum appulit, expoſitiſq; in terrã copiis, triduũ in litore cõſedit, ad eum interim cõfluentibus principibus ac ſigillatim ſuáq; ſpõte iuſiurãdum cõceptis verbis dãtibus. Ioannes ſub adventum Ludouici, Douerũ, pfectus, cõſtituerat hoſtibus in itinere occurrere, atq; manum cum illis conſerere: verùm vt ſuapte natura timidus, ſuſpicans ne milites Flãdri, quorũ maiorẽ numerũ in exercitu habebat, ad Francũ, quẽ haud peius q̃ Anglum oderãt, deficerẽt, mutato repentè cõſilio, arcẽ Douerenſem munuit, relictóq; loci præſidio Huberto Burgenſi viro lõgè fortiſsimo, Cantuariã

revertit,ac inde pauens atq; fugienti ſimilis Vintoniam cõceſsit. Ludouicus cognita Ioannis fuga,tutus ire pergit per Cantium: quo ſtatim cum omnibus arcibus,prẽter Douerenſem,ſubacto,Londinum pervenit. Hîc principes cõgregati Ludouicum regem ſuum declarãt,ac pro ſe quiſq; in eius verba vltrò iurat,rogãs,vt leges ac vetera inſtituta ſeruet. Tum Ludouicus coràm ſic verba feciſſe fertur: Recipio veſtram,principes,dóq; vobis meam fidem,me inſtituta patriæ ſeruaturum,& Anglici populi potiùs quàm meorum commodorum memorem,vos qui mihi ſecundum parentes eſtis chariſsimi,omnino ab iniuria prohibiturum: quippe qui non regni,vel opum cauſa,quas pater rex potentiſsimus ſatis nobis amplas parauit, huc veni,ſed ne dicerer ingratus,ſi non veniſſem ad iuuandum vos auxilio, qui me veſtrum ſpontè regem conſtituiſtis,néve timidus,ſi tam iuſti belli occaſionem neglexiſſem. Igitur fideles eſtote,méq; ſequimini: efficiam enim, vt regnum Angliæ ſuam dignitatẽ, & vos veſtram libertatem recuperetis.

Hęc poſtquam fama vulgare cœpit,rumórq; per inſulam pervaſit,populares vltrò in noui regis fidem veniunt: quod complures Ioannis quoq; milites faciunt. Atq; ita Francus ex inimico factus amicus,Anglo copulatur. Apperauit Londinum ad Ludouicum & Alexander rex Scotiæ, cum electa militũ manu: & quia ſubſidio ibat populo, idcirco ab Anglis toto itinere bene acceptus eſt. Ludouicus ſic viribus auctus,auſtralẽ Anglię partem, prẽter Vintoniam,vbi ſe Ioannes continebat, & Caſtrum Vindeſorium, primo acceſſu ſubigit,nemine homine facultatibus non ſpoliato. Porrò cùm Franci milites cupidi prædę aurum quærerent,nõ poterant ita à rege contineri,quin paſsim nõ modò priuatorum opes,ſed etiam templorum aurea argenteáq; vaſa raperent. At multò crudeliùs Ludouico peragrante deinde Orientis plagam,illud incendium per fortunas generatim omnium pervaſit. Ludouicus nihil cauſæ ſuæ indormiens, aggreditur ad oppugnãdam arcem Nordouicenſem, quam,tametſi non paruo negotio, in poteſtatem redigit, ac inter incluſos capit Thomam Burgenſem fratrem Huberti, qui arcem Douerenſem tenebat, quem ſedulò cuſtodiendum curat,ſperans per eum corrumpere fratrem,quò ſibi eam arcem reddat: ac ita ea ſpe partim fretus,partim inſtigatus à Philippo patre arguente imprudenter ab eo factum, quòd locum tam munitum in poteſtate hoſtium à tergo reliquiſſet, cõtinuò Douerum profectus,arcem obſidet,adhibitiſq; omnis generis bellicis tormẽtis,dies noctéſq; oppugnationem cõtinuat,nõ ſine ſuorum ſtrage,qui ab obſeſsis telis atq; crebris ſaxis lõgè arcebãtur. Inter hæc Ludouicus deſperãs ſe poſſe armis arcem capere, primùm tentat flectere Hubertum ad deditionem metu fraternæ necis, minitans ſe eo inſpectãte,fratrem Thomam exquiſitiſsimis excruciatum ſuppliciis, ignominioſiſsimo genere mortis affecturum. Quod cùm Hubertum nihil moueret, aurum ad vincendum hominis animum addidit: at ne id quidem conſtantem hominem ad perfidiam ſolicitauit. Tum ille iratus,palàm clamat ſe non priùs illinc abiturum,quàm capta arce,omnes ad vnum ſupplicio affecerit,atque acriùs multò in oppugnationem incumbit. Principes etiã qui Lõdinum tenebant,eodem tempore Caſtrum Vindeſorium ſubitâ obſidione adoriuntur, quò nulla in parte langueſcere videantur.

At Ioannes interea ſimulatq; cognouit hoſtes occupatos eſſe in huiuſmodi

di longè difficilimis obsidionibus, confestim dimittit quocunq; nuntios, qui ad se vocent perditissimos quosq;, alliciántque spe prædæ, ad diripiendam omnem insulæ partem, quæ in hostiū potestate esset. Magnus vndiq; numerus hominum celeriter convenit, quorum viribus Ioannes animo sublatus, qui ad vlciscendum ardebat, Vintonia se mouet, ac tanquam fulmen erumpens, omnia prosternit, circumiacentem agrū excursionibus, ferro & igne domos, vicos integros devastando, templa & sacerdotes spoliando. quo successu ferocior factus, totus in Cantabrigiensem agrum vertitur, quem cùm pari clade affecisset, ad oram maritimam insulæ, quæ è regione Galliæ Belgicæ est, iter flectens, in septentrionem versus pergit, arua hostiliter depopulatur, vicos ac oppida capta priùs militibus diripienda dat, deinde incēdit. In eo itinere direpto pago, quem vocant Burgum diui Petri, cum cœnobio monachorum, ad Crolandiense cœnobium divertitur, quod itidem spoliat. Erat spectaculum post omnia secula, valde horribile, videre passim crudelissimos milites sequi, miseros parentes relictis propriis domibus, fugere cum filiis, occídi, capi, virgines violari, multos vulneribus acceptis, neq; fugere posse, neque quietem pati, & inter ea, humum infectam sanguine. Item fruges iam maturas combvri, armenta atque greges rapi, & denicq; nunquam ferè aliàs grauiorem labem ab homine Anglo, Angliæ fieri. Qua quidem crudelitate Ioannes ita Deum, vti credere par est, sibi iratum fecit, vt ille breui tantorum delictorum pœnas ab ipso meritas exegerit: nam cùm inde exercitum prædā locupletem per litus Oceani duceret, pervenit ad æstuaria, quæ ad Vualpolam sunt. nam ad id loci labitur flumen Nyna, in Oceanúmq; fluit. Hic Ioannes cùm ignoraret vbi loci fluuius transiri posset, iussit vnum ex suis, qui acrem & impigrum equum habebat, vadum explorare, quà amnis mari infunditur. Is reperto fortè vado, ad vlteriorem ripam progressus effecit, vt cæteri audentiùs nullo seruato ordine, in aquā se immitterent, adeò, vt currus simul quibus impedimēta vehebantur, & copiæ omnes diuersis itineribus transeuntes inciderint in voragines, quæ frequentes intra arenas eo loci sunt, quibus momento submersis, absorpti sunt tam currus, quàm equites. Ioannes qui ducē itineris per vadum secutus est, cum paucis vix evasit. Et ita sacrilega præda vnà cum prędonibus malè periit. Rex tanto detrimento affectus, ex mœrore animi in febrem incidit assiduam, & valde molestam, ex qua grauatus cùm equitare nequiret, lectica ex viminibus facta & stramento strata, sine puluino, vectus Lincolniā contendit: sed vi morbi ad Slefordiam arcem, quæ nunc etiam extat, subsistere coactus est: siue, vt quibusdam magis placet, Neuuarcum iter convertit, vbi loci in arce, quæ inibi munitissima est, magis animi tristitia, quàm morbo consumptus, paucis pòst diebus, decimoquarto Calend. siue, vt nō nemo tradit, pridie Idus Nouembris, óccidit, anno ætatis altero & quinquagesimo, cùm regnasset, decimoseptimo, plúsque menses sex, ac dies septem & viginti. Sunt qui scribant (vel hoc non omittere libet, quò satisfaciamus vulgo) Ioannem post amissum exercitum, ira & furore accensum, perveniſſe ad cœnobiū monachorum ordinis Cistertiensis, quod Swineshedum vocant, & ibi indignatum ob annonæ vilitatem, vtpote quòd haud quisquam id temporis Anglicæ genti inimicior erat, iracundè dixisse, se intra paucos dies ita facturum, vt multò carior esset: & ea voce monachū quendam concitatū, continuò regi

administrasse venenum vino infusum, ab se priùs degustatum, quò liberiùs ille hauriret, & ita ambos vno ferè temporis puncto animã efflasse. Corpus Vigorniam delatum, in principe æde humatur. Genuit ex Isabella vxore liberos Henricum, qui ei successit, Ricardum, Ioannam, quæ nupsit Alexandro regi Scotorum, Isabellam, quæ locata fuit Federico secundo Imperatori, & Aleonoram, quam in matrimonio habuit Gulielmus comes Gloceſtriæ, ac vt quidam memoriæ prodiderunt, quartam filiam nomine etiam Aleonoram. Statura corporis fuit satis honesta, facie iracunda, animo minimè forti, etsi sæuo, quippe qui imminente periculo, eum deficiebat, & cùm à periculo vacuus esset, subitò suapte natura recrudescebat. At de virtutibus eius vt exiguis cùm nihil scribendum sit, ita de vitiis, de quibus suprà apposité abundéq; memorauimus, nihil hoc loco est quod repetamus. Viri fama illustres eo tẽpore fuerunt, abbas quidam nomine Eustachius diuinarum literarum valde sciens, ac concionibus insignis, Gaufredus Eboracensis antistes, Simon Thuruaius vir doctissimus, qui cùm plus æquo sua gloriaretur doctrina, repentè literas ita oblitus est, vt rudissimus penitus sit effectus. Itẽ Hugo sanctissimus Lincolnensis episcopus, & plerique alij sacerdotes moribus & doctrina clari. Sicvti etiam multi floruerunt militari disciplina, de quibus perappositè suprà meminimus.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIÆ LIBER XVI.

PRINCIPES cognita regis Ioannis morte, parum admodum gauisi sunt, vtpote qui ea mente Ludouicum à principio accersiuerant, vt eius auxilio, ope, viribus, eatenus libertatem populi Anglici tutarentur, quoad aut Ioannes ad sanitatem redire cogeretur, aut Henricus illius filius id ætatis foret, qui per se posset res gerere: & quoniã neutrum adhuc secutum erat, verebantur, ne non si Ludouicus rerum potiretur, Anglia perpetuò in Francorum ditionem veniret, quod morte magis cauendum ducebant: quapropter rem ex domestico odio in discrimen adductam, immortaliter dolebant. At Ludouicus mira affectus lætitia, in certam demum spem venit occupandi Anglici regni: igitur maiore animo ac viribus oppugnationem Douerensis arcis continuat, sperans breui tempore futurum, vt illam Hubertus loci præfectus sua sponte reddat: quod tantum abfuit, vt ille fecerit, vt à Gulielmo comite Sarisberiensi (is captus à Philippo in pugna Bouinensi, in Flandria deinde liberatus, Ludouicum secutus est) ad deditionem solicitatus, etiam in fide multò constantissimè permanserit. Tum Ludouicus, vt ne per oppugnationem vnius arcis, occasionem bene gerendæ rei interim amittat, mutato consilio, obsidionem soluit, maturatóque itinere, Londinum proficiscitur, & inde in Lincolniensem agrũ contendens, aliquot in itinere arces in potestatem redigit. Sunt, qui scribant Ludouicum statim atque audiuit de morte Ioannis, rediisse in Franciam, auctóq; exercitu, in Angliam continuò reuenisse, quod tam dictu, quàm factu incredibile est: nam si tempore tam opportuno ad nouas res gerendas, in continentem abiisset Francus, haud dubiè studium sociorum principum

cipum ab ſe avertiſſet, atque ita hoſtibus animum auxiſſet, vt illi poſtea audacter redeuntem ingreſſu inſulæ prohibere tentaſſent, vel omnino facilè arcere potuiſſent, quos iam pœnitebat externum hominem tam potentem, tam formidoloſum in patriam vocaſſe ad auxilium ferendum.

Dum iſta à Franco & principibus geruntur, Gulielmus Mareſchallus regis copiarum præfectus, idem comes Gloceſtriæ, Henricum nouem annos natum, cum aliis Ioannis filiis Gloceſtriã ducit, atq; eò convocat omnes, qui hactenus regias ſecuti partes fuiſſent. Illi vbi cognouerunt filios Ioannis in tutũ conductos eſſe, haud mora, Gloceſtriam properant, ſed multò plures qui à Franco paulatim deficiebant, id ſponte faciunt. Hîc dum Romani pontificis legatus, qui regiæ cauſæ defenſor erat, Petrus Vintonienſis, Ioſcellinus Bathonienſis & Vuellenſis epiſcopi, cum Philippo Albanacto, atq; aliis optimatibus de rebus agendis agitãt, Gulielmus comes conſtituto in eorum conſpectu Henrico adoleſcente, ad hunc modum verba facit: Ecce puer optimæ indolis, principes, qui nihil ſuo aut alterius nomine in nos deliquit, qui patris errata officiis ſuperare, qui cùm per vos licebit, patriam Francorũ dominatu, quam penè in manu tenent, liberare paratus eſt. Hunc igitur libeat regem dicere, cui regnum ipſum debetur, quo ſi fraudatus fuerit innocens, & id ætatis puer, nos meritò impij appellabimur, quòd contrà, atq; vetus illud verbum, Filius nõ portabit iniquitatem patris, vetat, paſsi fuerimus Henricũ ob commiſſa patris puniri. Sed ne plura, quando hæc ſatis ſunt: quamobrem poteſtis abundè officij eſſe memores. Poſtquam Gulielmus dixit, principes partim illius oratione moti, partim gratia, quam puer præ ſe ferebat, ducti, in ſententiã Gulielmi veniunt, ſpémq; bonam de eo concipientes, ſummum plauſum dantes Henricum regem conſalutant, quem poſtea more maiorum legatus pontificius, ſiue, vt quibuſdam magis placet, Vintonienſis, & Bathonienſis antiſtites ad quintum cal. Decembris conſecrarunt. Fuit is annus humanæ ſalutis MCCXVII. Is Henricus poſt primum Gulielmum Normanum, tertius ordine regum, dictus eſt regni, non opum, quas non habebat, à patre ſuperſtes relictus. A. S. H. 1217.

Henricus ſic regnũ adeptus, traditur bonis artibus inſtituendus curæ Gulielmi comitis. Ille vt hominum animos Henrico faciliùs conciliaret, protinus in omnes partes regni nuntios cum literis miſit, qui de nouo principe creato paſsim vniuerſos certiores facerent, ac veniam cum præmiis pollicerentur iis, qui in eius fidem venirent, illiſq; nominatim ingentia munera promitterent, qui in officio, perinde atq; hactenus fecerint, permanerent. Quo factum eſt, vt amicorum animi valde pergauiſi, confirmati ſint, & bene multi cùm veniæ culpæ, ac præmiorum ſpe allecti, tum odio alienigenarum, pariter atque ſuorum benevolentia moti, quia Canis, vt dicitur, caninam non eſt, deficientes à Franco ſeſe in Henrici fidem permiſerint. Quod vbi ad Ludouicũ perlatũ eſt, veritus proditionẽ, præ qua nihil magnopere pertimeſcebat, arces nuper captas, & præſertim Hertefordenſem præſidio firmat, ac inde Londinũ regreditur, principum fidem explorandi cauſa, quorum iam bona pars refrixerat, ad Henricúmq; deſciuerat, & reliqui anxij ac dubij quem ſequerentur, in conſilio capiendo maximè agebantur. Francum enim deſerere, quem in Angliam vocaſſent, & cui ſe iureiurando obligaſſent, multò iniquiſsimum inhuma-

nisimúmq; iudicabant: & eidē confidere diutius, qui vt patria diuersus cum Anglo non soleret animo cohærere, neutiquam tutum ducebant. Item nonnihil terrebantur, quòd ipsi vnà cum Ludouico, qui contra præscriptum apostolicum, eis adiumento fuisset, de Christianorum cœtu à Romano pontifice eiecti essent: contrà sequi Henricum licet patriæ amor atq; alta pueri indoles suaderet, tamen cùm per ætatem, neq; ipse per se arma mouere posset, neq; in rebus gerendis consilium capere sciret, admodum periculosum esse arbitrabantur: nam cùm in bello nihil vtilius sit, quàm vnum habere imperatorem, cuius nutu cuncta gerantur, ita nihil pernicioſius, quàm cùm multorum arbitrio res ipsæ administrantur. His igitur difficultatibus altera pars principum, quos pudor tenebat, diu vexata, Francum haud deserendum sibi statuit, vsq; dum aut honestiùs ab eo discedere liceret, aut inter reges aliqua pactio æquis fieret conditionibus: itaq; Londinum ad Ludouicum profecti, de summa rerum inter se deliberant. Sub idem tempus Fulcasius collecta magna latronum manu, à Bedfordiensi arce, quam ipse tenebat, vsq; ad Fanum Albani, omnem agrum, vicos & oppida depopulatus est, sed in primis Fanum ipsum Albani cum cœnobio crudeliter diripuit, cuius facinoris postea pœnitens, supplex tā diuum Albanum, quàm monachos pro venia orasse fertur, nequaquā tamen bonis quæ rapuisset, restitutis. Et hæc est Fulcasij pietas, quam loco miraculi, scriptores quidam habent, perinde quasi iniuria nō rerum, sed verborū pondere æstimāda sit, & de ea, ratione eadem satisfaciendum: proinde rectiùs impietatem dicerent.

Interea reclamante pontifice Romano, ac detestante tam nefarium bellum, quod principibus regni iuxtà cum principibus, atq; amicis cum amicis intercederet, inter regem Henricum & Ludouicum in aliquot dies induciæ pactæ sunt. Quo facto, Ludouicus socio Alexandro Scotorum rege, in Galliam traiecit, cùm Gulielmus Sarisberiensis comes, ac plerique alij ad Henricum defecerunt. Quæ res Francorum cùm vires tum animos valde debilitauit. Rediit Ludouicus paulò antè quàm induciæ exirent, magnóq; studio paratas copias ad arcem Lincolniensem, quæ ab hostibus tenebatur, oppugnandam misit, dum ipse cum reliquo exercitu Londini morabatur. Franci Lincolniam profecti (nam vrbs in eorum potestate erat) arcem duobus simul locis ancipiti terrore aggrediuntur. Dum ad Lincolniā ista geruntur, Henrici exercitus duce Gulielmo comite, omnem agrū qui ad Nothyngamiā pertinet, latè vastat, loca munita partim capit, partim obsidet: sed cognito Ludouici copiarū aduentu, cæteris omnibus rebus omissis, quamcelerrimè potest Neuuarcum reuertitur, atq; ibi adaucto militum numero, Lincolniam contendit, impigréq; armatorū corona circundat, & vt hostes ab oppugnatione arcis faciliùs auertantur, facto impetu, ad portas perfringendas concurrit. Franci videntes omnē pugnæ molē circa portas incumbere, remissa parumper arcis oppugnatione, hostem à portis arcere telis atq; saxis de muro emissis nituntur. Dum vtrinq; ita certatur, Fulcasius cum magno præsidio clàm per posticum in arcem recipitur, atq; subitò per alteram partem in vrbem egressus, pugnā intus cum ciuibus redintegrat: id quod statim vt Franci ex clamore cognouerunt, accurrunt, & pro se quisq; vrgentes Fulcasium repellunt. Angli interea duce Sauaro Malleonensi, de quo in vita Ioannis meminimus, fractis portis in vrbem

erum-

erumpunt. Hîc intra muros, magno ardore certamen inſtituitur, quod aliquãdiu anceps fuit, ſed Franci & principes cùm in diuerſis partibus vrgerentur, ſenſim ad portas pedem referentes ſe in fugã vertunt, qui ab Anglis equitibus ſubitò circumventi, aut obtruncantur, aut capiuntur. Sunt qui falſò tradant Ludouicũ interfuiſſe pugnæ, ac captũ fuiſſe, qui, vt demõſtratum eſt, id temporis Londini conſidebat. Angli profligatis hoſtibus Lincolniam diripiunt, magnáq; victoriæ fiducia freti, ſperant reliquos qui in Ludouici fidem veniſſent, audito eo prælio, nihil amplius de bello cogitaturos: itaq; re feliciſſimè geſta, celeriter ad circumvicinos populos contendũt, de victoria adepta indicant, de totius belli meliore exitu promittunt. Neque enim eos conſilium ſuum fefellit: porrò omnis multitudo populorum quacunque illi ibant, armis proiectis, ſupplex advenientibus occurrit, ſéq; eis dedidit.

Ludouicus tanta clade affectus, vt ne per proditionem, quam in primis ſibi pertimeſcendam exiſtimabat, in hoſtium poteſtatem veniret, aut minùs honeſtam pacẽ cum illis paciſci cogeretur, Londini morabatur, nouóq; ex Francia accerſito ſubſidio, interim vrbem muniebat, quam Gulielmus cum victore exercitu eò profectus eodem tempore, ad oppugnãdum iamiam aggrediebatur, qui hanc nactus facultatem, nullum tempus dimittebat, neq; diurnum neq; nocturnum, quin de libertate populi, quod cogitandum eſſet, cogitaret, quod faciendum, faceret. Optimates verò Angli inter hęc memores beneficij accepti à Franco, quòd ſibi auxilio fuiſſet, enixè ſtudebãt quopiam bono modo bellum inter reges finire, atque quotidie nouas pacis conditiones ſcriptas Ludouico offerendas ab Henrico curabant. Dum iſta geruntur, Hubertus præfectus arcis Douerenſis parata aliquot nauium claſſe, fit obviàm Francis in Angliam venientibus ac Ludouico adiumenta importantibus, quos ſingulari nauali prælio vincit. Qua re cognita, Ludouicus tum demum deſperato ſubſidio, & hoc amiſſo, nullum aliud tempus in terra hoſtili rei bene gerendæ futurum ratus, oblatas accepit conditiones pacis, qui primò ingenti pondere auri pro redditis obſidibus accepto, deinde cedens tam iure quàm poſſeſſione regni Anglici domum ſe contulit, quem antea legatus pontificis ſimul cum illis omnibus, qui eius partes ſecuti fuiſſent, omnis pœna peccati, quod peccaſſet, quia cõtra ipſius Romani pontificis mãdata venerat, abſoluit, & poſtea abeuntem principes Angli honorificè, provt decebat, vſq; Douerum comitati ſunt. Alexander quoque rex ſe in Scotiam recepit, quem proximo libro oſtendimus in Angliam ad Francum iuuandum veniſſe.

Henricus rex præter ſpem præſenti metu liberatus, vt ſuorum animos ſibi conciliaret, edixit cũctos ſine fraude fore, qui Francum iuuiſſent, legéſq; antiquas populo ſe reſtituturũ promiſit. Atq; per hũc modum deniq; regnũ redditum pacatũ eſt. Atqui illa parta ab externis bellis quies nõ omnibus grata fuit: nam iuuentus quæ ſolita erat bellica licentia prædas facere, & ita in diem rapto viuere, dolebat ſibi ademptam eſſe prædandi facultatem: quapropter manum abſtinere nolentes, plures ſimul conveniunt, atq; duce Fulcaſio, primò per agros paſsim excurrũt, deinde maiora tentare audentes, arma in regẽ mouere incipiũt, captis raptim aliquot oppidis ſatis opportunis, ſic, vt latronibus vndiq; confluẽtibus, numerus augeretur, ac omnino id mali in ingentem ſeditionem evaſurũ videretur: quod ne latiùs manaret, Gulielmus comes

cum magna armatorum manu obviàm factus, cum demum motũ sua ac quorundam magis antistitum autoritate quàm armis compressit. Idem annus qui
A. S. H. 1218. fuit salutis humanę MCCXVIII, ipsius Gulielmi morte nobilis fuit: illi enim paucos pares animi magnitudine, ac rei militaris scientia Anglia tulit. Quo etiam anno Vallo legatus Romam revertitur, & Pandulphus vir doctus ac homo probus, qui mãdata Innocentij Romani põtificis ad Ioannem regem tam fidelissimè quàm fortissimè detulerat, confecerat, executus fuerat, vt suprà scripsimus, Nordouicensis fit episcopus. At curam Henrici regis educandi post mortem Gulielmi, Petrus Vintonienſis episcopus, vir integerrimus suscepit: quippe puer iam penè in orbitatem productus erat, quãdo Isabella mater per eos dies Hugoni comiti Marchiæ nupserat, cui antè desponsa fuerat, quàm à Ioanne duceretur vxor, sicvt superiore libro demõstrauimus. Illa autem vt ne à conditione per eas nuptias discessisse videretur, se deinceps nihilominus reginam appellauit semper, atq; non alio nomine à cunctis, etiam à viro, salutari voluit. Cæterùm Vintonienſis veritus ne plus oneris susceperet, quàm sustinere posset, nonnullos principes honestos proboscq; viros quamprimùm in regium consilium deligendos curauit, qui ipsum alleuarent, in bene consulendo, rémq; publicam administrando.

Isdem temporibus Innocentius pontifex Romanus moritur, in cuius locũ sufficitur Honorius tertius, qui statim Ioannẽ Columnensem cardinalem, hominem Romanũ, legatum designauit, qui ad res Asiæ gerẽdas cum eis copiis proficisceretur, quas Innocentius ad eam rem collegisset. Itaq; hortãte Honorio, Andreas Pannoniæ rex, Henricus comes Niuernensis, Gualterus regis Franciæ cubicularius, cum nonnullis aliis heroibus Ptolemaidem profecti, & cum Ioanne Brenno Hierosolymitano rege inito consilio, Damiatam Aegy-
A. S. H. 1219. pti vrbẽ obsidendã constituunt, qui anno salutis humanæ MCCXIX, mense Maio, illuc instructo agmine contendunt. Heliopolis hæc vrbs quondam appellata est, ab Helio Pertinace, qui eam triplici muro circundederat, deducta Nili fluminis particula, quæ vrbem insulæ instar effecit. Misit etiam Henricus rex ab Honorio rogatus, Ranulphum comitem Cestriæ cum magna armatorum manu Damiatam, à nostris iam obsessam, ad rem Christianam iuuãdam, cuius virtus in eo bello miris omnium laudibus celebrata est.

At Henricus qui auitum regnum ciuili bello ac dissensionibus vastatum, opibus spoliatum, atq; propè confectũ paulò antè adeptus erat, cùm rei domesticæ inopia pressus, non posset sine auxilio suorũ, Asiaticum bellum iuuare, vitámq; regalem decẽter degere, principes exacto priùs tributo, pro eo bello gerendo, postea excogitato nouo vectigalis genere, vt pro sua quisq; parte regem suũ ea indigentia leuaret, vltrò concessérunt, vt quoties quispiã eorũ qui possessiones haberent, quarũ rex esset dominus, antè moreretur, quàm liberi quos fecisset hęredes vigesimum alterũ agerent annum, tum eatenus tam ipse hæres quàm patrimoniũ in potestate atq; tutela regis foret, & ille patrimonij huiusmodi vectigalia caperet, quoad hæres ad eam ætatem perueniret: quia apud Anglos, more maiorum pervetusto, conseruandarum facultatum causa, filius mas natu maior fit solus hæres, vel filiæ, si mares liberi nulli sint. Egit rex gratias omnibus generatim pro munere, ac vt ne id humanitatis in oblivionem iret, deinceps istiusmodi nobilium hęredum tutelas, vt rem sibi valde

vtilem

vtilem accuratiſsimè ſuſcepit. Sed illud beneficiũ nequaquam ipſis nobilibus poſtremò bono fuit, quando cæteri reges qui ſecuti ſunt, non habita ratione, quòd à principibus olim in Henricum duntaxat collocatũ fuiſſet, vt qui pauper eſſet, decentiùs perſonam regiam per illud ſuſtineret, ſibi etiam perpetuatum voluerunt. Quid, quòd ita res curæ omnibus fuit, vt nõ modò reges, ſed reliqui locorũ domini in hęreditates nobilium demortuorũ eodem modo invaſerint? id quod etiã nunc fit, & lege certa obſeruatur. Vnum iſtud inſtitutũ eſt tandem aliquãdo corrigendũ, quippe quod quantũ vni vel alteri commodi, tantum aliis incõmodi affert: ſanè ita vſu venit, vt pupillorũ quibus hæreditates veniunt, tutelæ ſæpe à locorũ dominis ad tempus, ſicvt dictũ eſt illorũ tutoribus per auctionem vendantur, quo ſic facto lucro, ab ea educandorum puerorũ cura vacui ſint, & qui emunt, (emũt autem tam nobiles, quàm homines noui, ſi modò plus dederint) ea præſertim de cauſa redimant, vt pupillos nobiliũ ſuis liberis matrimonio coniugent, idq; ſæpiſsimè faciunt, antequam illi pubeſcant, quò ſimul viuendo, cum primùm per ętatẽ liceat, vrgente voluptatum titillatione, invicem commiſceantur, vt ne poſtea cùm adoleuerint, iã mutuò polluti nuptias repudiare queant, qui ſic ſeſe ab ineunte ætate libidinibus dedecorantes, interdum in homines, ſed ob viriũ infirmitatem, planè homunciones gignunt, à maioribus degenerantes. Atqui familiarum nobilitas cum primis eò damnũ facit longè ingentiſsimum, quòd homines humili loco nati, per eiuſmodi connubia ſanguinẽ cum illis ſocient, contaminéntq; in dies ſingulos earũ vetuſtũ genus, & pupilli ipſi à ſinu matrũ per emptionẽ erepti, parum interdũ honeſtis in aliena domo inſtituant moribus. Oritur vel hinc res alia indigna, de qua nunc tacere libet: iſtorũ enim coniugum gratia admodum modica aliquoties exiſtit, cùm ante ætatem, & aliquando cõtra voluntatem, nobiles fœminæ, viriq; plebeis copulati, perrarò inter ſe ament. Prętereo & illud, quantũ patrimonia nobilium, cauſa huiuſce tutelæ lacerentur à nouis poſſeſſoribus, qui ſuis auarè cõmodis ſeruientes, pecus omne non modò tondent, ſed deglubũt egregiè. Atq; hoc eſt principum munus, quod regias opes maximè adauxit. Noſtri interim Damiata in Aegypto potiti ſunt. Quo confecto negotio Ranulphus comes in Angliam revertitur, relicto in bello Gulielmo Albanacto, cum bene magna armatorum manu.

Annus qui ſecutus eſt à natali Chriſti M C C X X, fuit inſignis altera celebratione ad Vueſtmonaſteriũ coronæ Henrico regi, more ſolenni rurſum impoſitę, vt is extinctis iã factionibus de cõſilij ſentẽtia rex factus diceretur: itẽ corporis trãslatione diui Thomę martyris, atq; relatione inter diuos diui Hugonis Lincolnienſis epiſcopi, necnõ morte Henrici comitis Herefordenſis. Eodem anno Henricus ædem diuę virgini ad Vueſtmonaſteriũ poſuit, cùm nõnulli iuuenes pacis odio cõcitati nouis tumultibus regnũ turbare cœperunt, in agros paſsim excurſando, ac latronũ ritu, prædas faciundo. Ad cuius rei famam cõcitati quãplures, quibus cædes & rapinæ cordi erãt, ad illos ſe raptim adiunxere. Qui quidẽ rumor noui motus ad Vuallos perlatus, exciuit ad arma capeſſenda Leolinũ eius regionis principẽ, qui Anglorũ agros ingreſſus, crudeliſsimè fœdiſsiméq; cunctos vexat mortales. Re ad regiũ ſenatũ delata, cõſiliarij nonnullis principibus negotiũ dãt repẽtino malo maturè occurrẽdi. Illi exercitũ cogũt, & inter ſe copias partiti, alij in Vualliã, alij in ſuos cõtẽdũt,

A. S. H. 1220.

quos leui certamine fundunt, captis motus concitatoribus, quibus Henricus facilè, vt iuuenis nescius quid momẽti sit parua etiam seditio in populo bellis assueto, misericordiam impertitur. Quæ clementia animum dedit aliis perfidiosis hominibus talia deinde moliendi. In Vuallia pari eventu res composita est: nam Leolinus cognito regiarũ copiarum adventu, vt impar viribus, abiectis armis, vltrò manum dedit. Quibus rebus prosperè confectis, rex qui ineunte ætate, in dies singulos vir experientior fiebat, maturitate ætatis pleno gradu accedente, iam pro suo iure, regni statum collocare cœpit: & quia in animo habebat, vt cum primis recuperaret, quæ pater in Gallia amisisset, Sauarum Malleonensem Aquitaniæ, cuius maiorem partem adhuc tenebat, præfecit, simulq; oratores misit ad Philippum regem repetitum omnia loca, quæ ille de Ioanne patre cepisset: quibus responsum est, non esse quicquam repetendum, restituendúmve, quod iure iusti belli partum foret. Et tali responso Henricum in præsentia contentum esse oportuit. Cæterùm mirum dictu est, quãta fuerit status regni subitò facta conversio, & ea quidem longè melior, ex ipsius regis opera, curáq; adeò semper præstat, vt qui præest, suum officium faciat. Exin vt ne dum bella externa gereret, domi pax turbaretur, Scotos sibi vicinos noua affinitate iunxit, locata Ioanna sorore Alexandro eorum regi. Contrà Hubertus Burgensis sororem ipsius Alexandri regis nomine Margaritam in matrimonium duxit. Interea autore quodam ciue nomine Constantino, ingens seditio Londini orta est, quæ omnino latiùs serpsisset, nisi citò indicata fuisset, per operam atq; curam Roberti Serle eo ipso anno prætoris vrbis, & maturè Constantinus meritam luisset pœnam morte mulctatus.

Per idem tẽporis rex Francorũ Philippus è vita migrauit, cui successit Ludouicus filius. Is statim amicitiã iunxit cum Federico Cæsare secundo, vt Germanorũ animos antea aversos, sibi reconciliaret. Hunc Federicum nõ multò pòst Honorius Rom. pontifex imperij dignitate priuauit, quòd ille post Constantiæ matris mortẽ, quæ ipsum in officio continebat, Romã veniens, ditionem pontificiã hostilẽ in modũ vexasset. Quam ob causam motus Sultanus, quem vocant, rex Aegyptius, cui de inimicitiis pontificis & Imperatoris iam constiterat, maiorem quàm vnquã antea contraxit exercitũ, arbitratus se hoc modo territurũ Christianos duces. Sed illi nihil formidantes vsq; ad Nilũ obviàm ierunt, Ioannis Cardinalis legati pontificis, qui in castris erat, suasu. Hîc callidus hostis simulato metu, paululum retulit pedem, vt nostri duces locũ, quẽ semel occuparant, audaciùs tenerent, ac Nili inde cataractis repentè patefactis, omnia invndatione cõpleuit, adeò vt aquæ quovis in loco amplius cubitũ extarent, supra terrã. Christiani imprudentes subito malo perculsi, cum hoste egerunt, vt Damiata cum captiuis relicta, ipsi incolumes Tyrum abirẽt. Sic vrbs nobilissima tam longa obsidione quæsita, hostibus reddita est, anno
A. S. H. 1221. salutis MCCXXI. Illo ipso anno cùm alibi multa horrenda prodigia, tum in Anglia maximè id detrimẽti quod est acceptũ à Barbaris, portendisse vulgò creditũ est: apparuit enim cometes immensæ magnitudinis, terra vehementer mota est: tota hyeme, quæ illam cladem præcesserat, audita sunt cum magno cœli fragore crebra tonitrua. quæ cùm rarò in Anglia æstiuo etiam tempore audiantur, eo fit, vt quoties cientur, quemadmodũ alibi docuimus, loco prodigij habeantur. Item imbres continui, cum tanto flatu ventorũ, vt multis dejectis

iectis ædificiis, mare latiùs solito evagatũ sit. Post Damiatam amissam, Gulielmus Albanactus qui in bello Asiatico cum multis armatis relictus fuerat à Ranulpho comite Cestriæ, domum rediens, antequã in Angliam perveniret, in itinere morbo interiit. Ioannes quoque Hierosolymitanus rex, qui rebus suis non perinde confidebat, in Galliam revertitur, & ingenti pecunia à Philippo rege testamento legata accepta, in Angliam venit, quem Henricus hospitio libenter accepit, magnísq; muneribus donauit. Is inde in Hispaniã proficiscens, cùm Cantuariæ esset, invisit mausoleũ diui Thomæ martyris, ac quatuor pretiosissimos sapphiros, qui doni nomine in ornamentis essent, dedit.

Iam aderat annus cùm Henricus regnare cœperat nonus, domi foríscq; infestus: nam anni principio, de restituendis antiquis legibus, postulatũ est à nobilibus, quibus rex placidè quod promisisset, se præstiturum respondit: sed ne id faceret, à nonnullis, qui Ioannis patris domestici fuerant, ei persuasum erat, ac idcirco sui iã commodi nõ negligens, statuit astu molestiã propulsandã, & id facile fore ratus, si repeteret à principibus quæ dono accepissent à regibus: atque ita vt ne vinceretur, vtq; alios à petitione deterreret, contra autores eius consilij sibi veniendũ iudicauit. Itaq; parato ingenti exercitu, vt si opus esset, armis cõpesceret libidinẽ adversantiũ, primò à Ranulpho comite, qui caput gerendæ rei erat, prędia quędam quę olim maiorũ ipsius regum fuissent, repetiit, qui timore perculsus statim reddidit. Quo facto, ita deinde reliquos terruit, vt itidẽ continuò fecerint. Sic illi per hunc modũ diminutis viribus deinceps facilè quieuere, cum primis animadversionis sacrę metuentes, quòd Stephanus Cantuariẽsis antistes identidẽ minabat se quietis turbatores de Christianorũ cœtu eiecturum: etsi bonus patriæ pater id curabat, id laborabat, vt tandem aliquando ipsæ leges ad pristinũ vsum revocarentur, quod sperabat, se autore, regem facturum: sed ille satis vafer magis bona verba dare, quàm instituta mutare cogitabat. Id factum regis multi indignè ferentes, alij aliò clàm se conferebant, vt ne viderent, quæ audire etiam pergraue ducebant.

Dum Henricus ita domi res curat, Sauarus Malleonensis in Aquitania nõ indiligenter providebat adversus pericula, quæ à Franco futura animo prospiciebat, cùm repentè dissensio pestilens orta est: quippe Gulielmus Sarisberiensis comes, qui per eos dies venerat visum rerũ transmarinarũ statum, suo arbitratu omnia agere volebat: cõtrà Malleonensis qui præfectus erat, & virtutem & generis nobilitatẽ habebat, non esse suæ dignitatis arbitrãs, vt in sua prouincia res alieno imperio gererentur, statuit id non pati. Hinc itaq; ortam simultatẽ Angli protinus adauxere, qui comiti vt regis patruo fauẽtes, Sauarum vt exterũ hominẽ non modò nõ audire, sed cõtemptui habere cœperũt. Quare ille vt ne sibi fraudi esset, si fortè data facultate, cum hoste cõfligeretur, ac per eiusmodi controversias infeliciter pugnaretur, prout vsu fæpe venit, ad Ludouicũ regẽ profectus est, cuius rex ducis belli virtute cum primis cõfisus, mox ingens bellũ cum Pictonibus adversus Anglum comparandum statuit. Fulcasius res etiã nouas molitur: is ingenio & manu prõptus, ac minimè etiã patiens moræ, dum in otio est, vicinitates incursationibus divexat, latrociniis corrumpit, legúmq; metuens quosdam censores, quos iustitiarios vulgus appellat, quòd sibi pœnam minabantur, simul capit, ad arcémq; Bedfordiensem in custodiam tradit. Quare cognita, rex valde permotus, ad arcem properat,

viq̃, quanquam non paruo negotio, captam diripit, ac captiuos ad vnum laqueo necat. Ea cædes ita Fulcasium terruit, animoq̃ consternauit, vt nõ multò pòst mœrens ac supplex veniam ab ipso rege postulauerit: qua ægrè impetrata, in exilium actus, Romã perrexit, vbi desperãs non aliud honestius moriendi tempus futurum, scelerum conscientia confectus decessit. Pictones per idem tempus, partim nouarum rerũ cupidi, partim quoniã Franco inuiti parebant, clàm per literas & nuntios significarũt Henrico, se erga eum voluntate in officio manere, & idcirco paratos esse modis omnibus à Ludouico quã primùm deficere, si modò præsidiũ mitteret, quo id tutò facere possent. Audiuit rex libenter Pictonũ nuntios, auxiliumq̃ pollicitus classem studio parare cœpit. Ludouicus interea memor superiore tẽpore patrẽ Philippũ Anglo repetenti ea omnia loca citra Oceanũ, quæ ademisset Ioanni regi, negasse se redditurum, confestim exercitũ conflat, ducémq̃ belli Sauarum Malleonensem ob notissimã scientiam animiq̃ magnitudinẽ eligit, ac ita non expectato hostis aduentu, prior in Pictones, quos suspectos habebat, proficiscitur, captóq̃ primo accessu Niorto, inde Rupellam oppidũ maritimũ petit, illúdq̃ ad punctum tẽporis, dedentibus se oppidanis, adeptus præsidio firmat, vt nc locus ex Anglia nauigãtibus valde opportunus, qui diu in Angli fide fuerat, hostibus vsui & cõmodo esset. At Hẽricus satis per se ad bellũ paratus, hac iniuria stimulatus, celeriter Ricardum fratrem quem Cornubiæ & Pictonũ comitem fecerat, cum multò maxima classe in Aquitaniã mittit. Ille secundũ nactus vẽtum, celeri cursu Burdegalam pervenit, emissóq̃ in terrã exercitu, ad Fanum Macharij oppidum ad alteram Garumnæ fluminis ripã situm, contendit. Hìc primo accessu arcem vi expugnat, ac oppidum ipsum diripit, aliáq̃ nonnulla proxima oppida in potestatem redigit. quo prosperè confecto negotio, Rupellam inde obsessum pergit. Quibus rebus cognitis, Ludouicus Hugonem Campaniæ comitem cum maximis copiis in Aquitaniam mittit, qui sit præsidio suis. Ricardus certior factus de hostium aduentu, cum parte copiarũ obviàm profectus, in itinere venientem Francum insidiis excepit, ingentiq̃ strage affecit. Post hæc, Franco se statiuis castris continente, ac nihil vrgente, Ricardus cùm satis haberet Vascones in officio retinere, qui de alienatione facienda iampridem per nuntios cum Ludouico communicarant, soluta obsidione, paulatim ab armis cessauit, cùm in Anglia Hẽricus interea ita egit cum patribus, vt pecunia in rem militarem publicè decreta fuerit.

His temporibus Gulielmus comes Sarisberiensis rediẽs ex Aquitania, ita maris tẽpestate vexatus est, vt paucis pòst diebus morbo perierit. Iam aderat annus salutis humanæ M C C X X V I, & nonus, cùm regnare cœpit Henricus, quo anno conciliũ principũ est habitũ: eo in cõcilio de regis pariter ac principum sententia, nõ parum multa priuilegia ordini sacerdotali, atq̃ reliquo populo irrogata sunt, multæq̃ leges latæ, quas reges qui secuti sunt, ita approbarunt, vt inde bona pars iuris collecta sit, quemadmodum in eo extat libello, qui inscribitur Magna charta, & altera, vulgò De foresta, id est, de ferarũ saltibus. Item Otho Cardinalis diui Nicolai in carcere Tulliano, vir summa doctrina & integritate, missus ab Honorio pontifice Romano legatus ad ipsum Henricũ regem, in Angliã pervenit. Is sacerdotũ conventũ celebrauit, in quo multa cũ rei sacerdotalis correctione agitare cœpit, vt illi generatim in annos

A. S. H. 1226.

singulos

ſingulos, Romano pontifici aliquid vectigalis penderent, quod ab omnibus negatũ eſt. Sed, vt aliis placet, quibus magis credo, ſolùm petiit decimas ſacerdotiorũ pro bello gerendo cõtra Saracenos, quas facilè impetrauit. Inſequẽti anno, cùm adhuc apud Auenionenſes durarent reliquiæ Albigenſium hæreſeos, quam paucis antè annis in Toloſatibus exortam, diuus Dominicus procurante Innocentio tertio, mira celeritate compeſcuerat, Ludouicus rex Franciæ hortatu Gregorij noni pontificis Romani, qui Honorio ſucceſſerat, Auenionem vrbem obſedit, atq; demũ reductis ad ſanitatẽ veſanis hominũ mentibus, per deditionem recepit. Auenionem vrbem, quam nunc ita vocamus, Volſcios quondam incoluiſſe conſtat. Promeritus eſt aliquid de re Chriſtiana in eo negotio Henricus, qui paratiſsimus omnibus rebus ſtatuerat, primo quoq; tempore ſua recuperãdi cauſa, in Francum arma mouere, ſed à pontifice monitus vltrò quieuit, ne Ludouicũ à tam pio bello averteret. Ludouicus autẽ in Franciã victor reverſus, non multò pòſt è vita exceſsit, cui Ludouicus filius annos duodecim natus ſucceſsit. Huius tutelam Blanca mater fœmina prudentiſsima ſuſcepit, quæ cùm videret in eo bonã eſſe indolem, ſed ætatem flexibilẽ, ac multos ad deprauandũ paratos, qui aut ſplendore honoris obiecto, aut commodorum ratione tantùm habita, aciem boni ingenij perſtringere poſſent, à nemine homine adiri patiebatur, niſi ab illis, quorum mores iampridem cognitos habuiſſet. Quare præceptores optimos dedit, qui puerum bonis erudirent diſciplinis, donec id ætatis eſſet, quò ſciret pro ſuo iure imperio rectè vti. Ipſa interim regnum gubernabat. Quæ res effecit, vt Theobaldus Campaniæ, Hugo Marchiæ comites, & Petrus Britannorum dux, facta coniuratione, à Ludouico defecerint. Quod vbi regi notum factum eſt, coacto ſtatim ex matris conſilio exercitu, in Britãnum arma mouit. At Theobaldus rebus ſuis diffidens, ac eò à primo cedendum ratus, veniam petiit, & impetrauit. Hugo verò propoſiti tenax ad Henricum priuignũ venit, (nam Iſabellam eius matrem in matrimonio habebat, vti ſuprà oſtendimus) docétque tempus eſſe recuperandi ea loca tranſmarina, quæ Philippus de Ioanne patre cepiſſet, & ad id negotium gerendum operã & opes pollicetur. Rex per hunc modum ab Hugone ſolicitatus bellum ſuſcipiendum conſtituit. Hîc non cõſentiunt autores: alij tradunt Henricũ continuò nuntios miſiſſe, qui Normanorum, Britannorum atq; Pictonum erga ſe animos explorarent: & quia declaratum fuerat à nuntiis, eos populos in Franci fide non inuitos eſſe, tum idcirco bellum in aliud tempus diſtuliſſe. Alij ſcribũt illum exactis magnis à populo pecuniis, paraſſe confeſtim claſſem, ac cum Hugone ad Britannos adnauigaſſe, populatiſq; agris, qui ad Britanniam pertinent, vrgente Franco, domum infecto negotio repedaſſe. Cæterùm vel hoc vel illud magis ſecundũ fidem ſit, non affirmarim, quando vnum ſatis conſtat Anglum nihil profeciſſe, ſiue nuntios ad ſolicitãdos populorum animos miſerit, ſiue bellum mouerit.

Cùm Gallicanæ res ita refrixiſſent, paucis pòſt menſibus Ricardus ex Vaſconia in Angliam revertit: quem quoniã rex prædio quodã hæreditario ſpoliarat, diſcordia non mediocris nempe momenti inter eum & fratrem orta eſt, quam breui ita ſtudiũ principum qui Ricardũ ſequebant, adauxit, vt niſi rex properè reſtituto prædio, aliiſq; ampliſsimis beneficiis collatis, ſibi fratrem reconciliaſſet, ad arma ventum eſſet, cùm prçſertim omnes ferè principes infe-

stis essent in eum animis, ex eo, quòd paulatim immunitates & priuilegia initio principatus, more maiorũ, illis irrogata auferret, quambellissimè inuidiæ leuandæ causa, excusando se nõ sua acta, cùm id temporis haud sui esset iuris, sed tutorũ rescindere, atq; rursus redimenda ab iisdem curaret, vnde non mediocre faciebat lucrũ. Sed vt communi vtilitati in re aliqua consulere, seruire, providere videretur, pondera ac mensuras correxit: quo etiã tẽpore Hubertũ Burgensem Cantij comitem fecit. Is Hubertus quantum à principio gloriç assecutus est, quòd arcem Douerensem post obitum Ioannis, fortiter aduersus Ludouicũ tutatus esset, quòd nouã militum manũ è Gallia ad ipsum Ludouicum venientẽ nauali prælio, provt suprà docuimus, deviciſſet, tantum postremò infamiç sibi asperſit, quòd ab optimatibus seiunctus apud regem semper deinceps egerit, vt ille promissas leges atq; prisca instituta populo vtenda nõ restitueret: quo factũ est, vt quò principi in dies magis magísq; acceptior, hoc populo odiosior extiterit. Atq; ita vir magnus tot meritorũ gratiam minùs quàm oportuerat, perpetuandã curauit. Sub idẽ tempus, missis à Gregorio pontifice Romano per Europã viris quàm multis prçstantissimis, qui cõcionando Christianos ad arma cõtra Saracenos concitarẽt, tanta militũ multitudo illorũ opera, breui tempore comparata est, quanta nunquã ferè antea, inter quos quadraginta millia Anglorum fuisse ferunt. Is immensus exercitus per Germaniam, Pannoniam, Thraciámq; iter faciens, vbi Syriam attigit, per longa terræ spatia populabundus cum hostibus temerè congressus, singulari prçlio profligatus est. Duces in primis fuere multitudinis Theobaldus Campanus comes, & Philippus Albanactus, quorũ incuria res malè cécidit. Eodẽ anno, quo à nostris in Syria malè pugnatũ est, Stephanus Cantuariensis antistes mortem obiit, post annum vigesimum alterum, quàm sedere cœperat: cui Ricardus cognomento Magnus, ordine antistitũ quadragesimustertius succesit. Dum ista atq; alia alibi geruntur, Hugo Marchianus comes causa renouandi primo quoq; tempore belli in Francum, ita Normanos & Pictones ad defectionem solicitauit, vt nuntios clàm ad Henricũ miserint, qui se tradere illi statuisse dicerẽt, si modò arma capere, ac in Gallias traiicere libéret: qui insuper tempus rei gerendæ idoneum esse docerent, quo apud Francos diuisum principum populiq; studium esset: & demum, vt incœptum negotium bene succederet, in eius tanta diligentia atq; autoritate positum esse. Rex tametsi bellum optabat, tamẽ cum Huberto comite Cantiano, de rei summa priùs communicauit, quàm nuntiis responsum daret. Is siue quòd cerneret regem id ętatis nondum idoneum esse ad bella externa gerenda, siue quòd Hugonis fidem suspectam haberet, consuluit tantum bellum esse in aliud tempus reiiciendum: cuius sententiam Henricus secutus, respondit nuntiis, se non multò pòst in Gallias venturum, si intellexerit suos Normanos cum reliquis populis, in ea interim voluntate permanere, egitq; gratias pro tãto eorum in se studio, & id multis verbis. Per eos dies Gulielmus Branſæus, vir bellicosus, à Leolino Vualliæ principe dolo captus strangulatur, quem paulò pòst Henricus tam ob illud facinus, quàm ob alias aceeptas iniurias, grauiter puniuit: cũ prodigia multa ea hyeme facta, cœlum assiduis flammis corruscasse, turres & templa de cœlo tacta, medio die obscuritatem aëris immensam incubuisse ferunt. Rex interea parata iam classe, atq; ingenti coacto exercitu, magnáq; copia

pia pecuniæ à populo ad bellum gerendum exacta, cùm quotidie tam ab Hugone Marchione comite, q̃ à Petro Britannorum duce ad traiiciendũ in Gallias ſolicitaretur, demum decreuit tentandam fortunam belli, vt ſua quãdoq; recuperaret: itaq; Martio iam menſe ineunte, poſt annum quàm regnare cœperat, tertiumdecimum, impoſitis in naues militibus proficiſcitur in Britanniam, vbi cum Britanno & Marchione facta belli ſocietate, Francorum agros populari aggreditur. Creſcebat in dies magis exercitus, ad famã nominis Anglici, Normanis vndiq; confluentibus, inter quos duo fuere Paganelli Fulco & Gulielmus fratres heroës non minimi vſus, cum quadraginta viris bello egregiis. Ludouicus interea qui paucis antè diebus aliquot oppida de Britanno duce ceperat, in quibus fuit Ardonum, Campanellum, & Beleſmum, crebris nuntiis de adventu Angli certior factus, magnis itineribus in agrum Andegauenſium proficiſcitur, poſitiſq; ad Ligerim caſtris, militem diſponit, qui Anglum tranſitu fluminis prohibeat, ne in Pictones eat, quos ſuſpectos habebat. Henricus cognito hoſtis advẽtu, celeriùs opinione omnium traiecto Ligeri, in Pictonũ agro caſtra facit, atq; inde in Santones ſe recipit. Interim Frãcus ſequitur hoſtem, quem iam bidui abeſſe intellexerat, vt vſpiam aſſequat, & itinere intercludat, qui Fontaneto & Villario oppidis Guidonis Rupiſortis Marchiani militis complanatis, Carentũ flumen traiicit, Santonenſémq; agrum populatur. Hìc, ſi aliis ſcriptoribus credimus, vtrinq; prælium committitur, quod diu atrox ancépſq; fuit: ad vltimum Anglis pedem referentibus, Francus ſuperior evaſit, magno hoſtium numero interfecto. Secundum hanc pugnam, pax inter reges convenit. Cæterùm apud alios ſcriptum legimus, rem per inducias ſine certamine, tranſactam fuiſſe, quòd Ludouicus & Henricus ambo reges ætate florentes, non item adhuc militaris artis perinde ſcientes, facilè Blancham reginam, Philippum ipſius Ludouici patruum qui Reginaldo comiti Bononiæ in vinculis demortuo in comitatum ſucceſſerat, quòd eius gener eſſet, & Ranulphum Ceſtriæ comitem pacis diſceptatores audierint. Atque ita ab armis diſceſſum, id quod longè vero proximum dixerim. Tum Petrus Britannus dux & Hugo Marchianus cum Ludouico in gratiam ad extremum rediere.

Anglus poſt coagmentatam pacem, relicto in Vaſconia præſidio, ſecundũ oram maritimam, in Britanniam rediens ad Nanetum vrbem pulcherrimam propter ipſum flumen ſitam, ſe contulit, vbi aliquantulũ moratus eſt, ac poſt exactam æſtatem, nulla in eo Gallico tumultu re alia memorabili geſta, in Angliam rediit: & quia multum pecuniæ in ſumptus eius belli apparatus abiuerat, continuò tributum ex quintadecima conferendum imperauit, pro nouo bello ſuſcipiendo, in Mauros Africæ populos, qui id temporis Hiſpaniã continuis depopulationibus vexabant. Itaq; rogatus ab Aragonẽſi rege, vt ſe mi-
lite iuuaret, ingentem armatorum numerum primo quoq; tempore miſit. Fecit illud idem Ludouicus rex. Hiſpani igitur cũ Anglis & Francis iuncti, pulcherrimam devictis Barbaris victoriam adepti ſunt. Per illos ipſos dies, grauis lis orta eſt inter Ricardum Cantuarienſem antiſtitem & Hubertum comitem Cantij: is enim occupauerat arcem Tumbrigienſem, cum pago, ac nõnullis poſſeſsionibus quę Cantuarienſis pontificis ſine controverſia erant. Quapropter Ricardus de huiuſmodi iniuria apud regem cõqueſtus, cùm videret

nihil proficere, q̄ ipse Henricus eam prædam vt suam repetebat, pro tēpore remediū adhibens, sua autoritate declarauit publicè impios illorū locorū occupatores, & provocans ad Gregoriū pōtificem, Romam eveſtigiò perrexit. Miserunt eò procuratores suos rex & comes, cōstituerúntq̄ pontificem arbitrū, qui litē terminaret, æstimarétq̄. Gregorius cognita diligenter causa, secūdum Cantuariensem pōtificem iudicauit. Itaq̄ Ricardus òptatū suū consecutus, dum in Angliā redit, nō longè ab vrbe Roma, in itinere moritˉ, post annū q̄ sedere cœperat alterū: in cuius locū succesisit Edmūdus thesaurarius quem vocant, Sarisberiensis collegij, vir sanctissimus, ordine antistitum quartus & quadragesimus. Post mortē Ricardi, quicquid pontifex Ro. Cantuariensi adiudicarat, irritū evasit, cùm vacante sede, nō esset, qui negotiū curaret. Eodem tēpore Leolinus Vuallus, vir violenti ingenij & prædę auidus, hostiliter Anglicos fines ingressus, vicos incendio, agros direptione vastat. Rex ab incolis certior factus maximis itineribus proficiscīˉ, ac ad iniuriā vlciscendā ire maturat. Sed eius adventu cognito, hostes territi patrio more in montes atq̄ paludes sese repentè abstrudūt. Quæ res fecit, vt rex qui se aliquid dignum facere non poterat, ne operā perderet, relicto paruo præsidio, pari propè celeritate redierit, atque illuc cōtendisset. Vuallus post regis discessum, rursus in agros erumpit, ac nō modò in eis prædaˉ, sed cruore & flāma cuncta delere nititur: qui dum temerè latè vagatur, à regio circumvētus præsidio, magnam accipit cladē: sed nec eò fractus animo, maiorē deinde exercitū cōflat. Quod vbi Henricus cognouit, valde permotus, q̄ tantum in Leolino minimo regulo audaciæ inesset, iterū cum multò maioribus copiis hostem insecutus est, cōmissóq̄ prælio, etsi magno labore ob locorū iniquitatē, ad vltimum domuit. Ille tamē cùm in diem rapto viueret, à latrociniis manum deinceps abstinere nō potuit.

Sublatis per hunc modum bellis, rex habito principum cōcilio, exponit se rei bellicæ causa, factis permultis hactenus sumptibus, indigere, ac propterea velint sibi pecuniam suppeditare: quod illi se facturos pernegant, suam ac populi inopiam multis rationibus excusantes. Tum Petrus Vintonienſis antistes, in quo omnium vno multum dicēdi salis inerat, palàm regē admonet, vt populo assiduis tributis exhausto parcat, sed si egeat, possessiones quas ab initio ipse adolescens parū cōsideratè suis donasset, ab illis recipiat, simúlq̄ rapacissimos quosq̄ qui ampliores præfecturas gerebant, priuet, cogátq̄ rationē reddere, vt scilicet illis pro spongiis vtatur, q̄ antea sic eos perfudisset, vt nūc madidos possit exprimere, quod olim Vespasianus factitasse ferˉ: atq̄ demōstrat eum per hunc modū, ex suo satis abvndaturū. Rex nō grauatè Petro ita admonēti aures dedit, & eius secutus cōsilium, protinus cū suis quæstoribus rationem accepti & expensi habuit, & cùm bonā eorum partē reperisset plus pecuniarū acceptum retulisse, q̄ tulisse expensum, coëgit sibi non sine vsura satisfacere. Item de magistratibus iudicium exercendum curauit, quorū bene multi repetundarū pecuniarum convicti damnanˉ, et in iis Hubertus Cantianus comes, qui cùm satisfacere recusasset, in carcerē missus, acriter mulctatur. Ea res fecit animū regis eò in omnes suos ministros offensiorē, quò plus aliis, omnia Huberto comiti crediderat, ita vt alienigenas domesticis iā anteferre cœperit. Quod ita principum animos offendit, vt Ricardus Mareschallorum familiæ princeps, tam suo quàm aliorum nomine ausus fuerit factū regis palàm

Iàm improbare. Ad ea Petrus Vintonienſis antiſtes reſpondit, regem nihil ſu per ea re, inconſultè aut intempeſtiuè agere, qui cùm ſecum cogitaret Anglicos principes patrẽ ſuum Ioannem infeſtis armis æquè vt animis perſecutos eſſe, ac nuper miniſtros ſuos quos domi diu aluiſſet, infideliſsimos eſſe inventos, non iniuria exteris hominibus magis q̃ ſuis confideret. Id Vintonienſis aculeatum reſponſum ita pupugit, ac vulnerauit animos quorundã optimatum, quorum primus fuit ipſe Ricardus Mareſchallus, vt facta coniuratione, palàm à rege deficientes, alĩ aliò faciundi exercitus cauſa, diſceſſerint. Hos omnes rex hoſtes patriæ declarauit, publicatis eorum bonis, ac ſimul magnam militum manum ex Flandria arceſsiuit, quorum opera in bello vteretur. Dum ab Henrico exercitus paratur, exules ſe ad Leolinũ principem Vualliæ duce Ricardo adiungunt, ac timẽtes regis adventũ, proximos agros omni cõmeatu ſpoliant, armenta abducunt, ſeſéq; ad reſiſtendũ muniunt. Non fefellit eos conſiliũ: nam paucis pòſt diebus rex cum magno exercitu ſupervenit, ingreſſuſq; Vualliã, cùm nullum cõmeatum reperiret, ad fines Vigornienſiũ, Salopienſiúmq; reverſus, aliquot illic dies ſtetit. Hîc milites dum temerè per agros palantes vagantur, & caſtra ſine vigiliis habẽt, ab hoſtibus noctis ſilentio circumventi paſsim obtruncãtur. Fuiſſet oppidò cædes maior, niſi in caſtellum quod in proximo erat, quò rex ſe tenebat, reliqui omnes qui in caſtris erãt, de media nocte profugiſſent. Interfecti ſunt amplius quingenti homines, ac impedimenta omnia amiſſa. Rex eo affectus detrimento, cũ ſæpe aliàs expertus eſſet adverſam ob locorũ iniquitatẽ, inſolentiámq;, belli fortunã, in aliud tempus vindictam tantæ iniuriæ reſeruandam ratus, Gloceſtriam rediit.

Anno qui ſecutus eſt, qui fuit ſalutis humanę M C C X X X I I I I, & cùm Hẽricus regnare cœpit, decimuſſeptimus, laboratũ eſt primò fame, quia inſolita frigoris vis ita fruges retardauit, vt ſuo tempore matureſcere nequiuerint: deinde peſtilentia, quæ famis comes ſemper eſſe ſolet. Ricardus Mareſchallus eodem tempore non ceſſabat cum Vuallis finitimos agros vaſtare, & quotidie ad eum principes aliquot deſciſcentes regem vehementer ſolicitabãt, cùm Ioannes Monumetenſis vir fortis & ſtrenuus, regiarum copiarum præfectus, facto magno exercitu, celeriter ad hoſtes properauit, ſperánſq; ſe illos imparatos, imprudentéſq; invaſurum, noctu iter faciebat, vt paulò ante lucem, quod æſtiuis noctibus ſopitæ plurimum quietis tempus eſt, dato ſigno, opprimeret hoſtes ſemiſomnes, & ſtratos paſsim cæderet. Verũ longè aliter evenit. Ricardus enim per ſpeculatores cognito hoſtium conſilio, locum prior occupauit, quò venientes vſpiam in itinere inſidiis exciperet. Itaque dum Ioannes nihil tale formidans ad eum locum cõtendebat, Ricardus facto impetu hoſtes invaſit, quos ſubitæ rei terrore captos nõ ſignũ certum, nõ ducem ſequentes, paſsim fudit, fuſóſq; latè perſecutus eſt. Cædes vbiq; ingens facta eſt: quibuſdam ſyluæ, inter quas inſidiis circumventi ſunt, refugio fuere. Ipſe Ioãnes cum paucis inter tela hoſtium vix evaſit. Ricardus victor poſtero die quaſdam Ioannis ruſticas poſſeſsiones quæ ad Vualliam pertinebant, ferro & igne diripuit. Henricus qui per eos dies Gloceſtriæ morabatur, huiuſce malè geſtæ rei nuntium moleſtè accipit, continuóq; cum ſuo domeſtico ſenatu, quale remedium tanto malo adhibendum ſit, agitat. Poſt varias ſentẽtias, vnum omnes ſentiunt, exules cõdimentis humanitatis eſſe mitigandos, pacémq; neceſſariò

A. S. H. 1234.

illis dandam,atq; Petrum Vintonienſem epiſcopum, & alterum Petrum Riuallem,quorum impulſu omnia in aula immutata eſſent, exterminandos à regia,cum nonnullis aliis magnę autoritatis viris:ac eiectis alienigenis, Anglos in familiam regiam reſtituendos. Probauit conſilium rex, cuius viciſsitudine nihil ad ſedandam præſentem procellam aptius iudicans, primò Vintonienſem antiſtitem à rebus publicis amotũ, ad obeundã diœceſim ſuam ire iuſsit: item Petrum Riuallem,ac complures alios conſiliarios, quibus inſtigantibus odium ſibi principum inviſiſſet, à cõſpectu ſuo familiaritatéq; dimiſit, eiecit, ablegauit:deinde priſtinos domeſticos recepit, poſtremò nuntios de pace ad exules in Vualliã miſit. Dum iſta geruntur, Ricardus certior factus Sylueſtres Hybernos prædia continenter depopulari,quæ ipſe in ea inſula poſsidebat, illuc ex Vuallia proficiſcit,comite Gaufredo Mariſcenſi,homine Hyberno viro manu prõpto,factóq; ſtatim prælio,cùm Gaufredus metu vel errore actus ordinẽ deſeruiſſet,omne ipſe pugnæ onus ferre coactus vulnus accipit,quod profligatis mox hoſtibus malè curatũ cauſa fuit, cur in febrem inciderit, qua paucis pòſt diebus vehemẽter oppreſſus interiit,vir tam militari gloria, q; animi altitudine ſummus:cuius mortem ipſe Henricus valde doluit, palàm teſtatus ſe ducum omnium principẽ amiſiſſe. Poſt hæc, cùm nuntij rediſſent ab Vuallia,retuliſſéntq; exulũ animos ad recõciliationẽ inclinatos, rex protinus autore Edmundo Cantuarienſi antiſtite,illos data fide ad ſe accerſiuit, atq; omni depoſita ſimultate,in gratiã libẽs recepit. In iis fuere Gilbert⁹ Mareſchallus frater Ricardi,Hubertus comes Cantianus,& Ricardus Suardus,viri ampliſsimi. Quibus rebus feliciter cõpoſitis,ac armis vbiq; tuta conditione poſitis,rex Londinũ revertitur,ad quem ſtatim importunũ ludęorũ facinus delatum eſt: illa enim fæx hominũ quæ id temporis Nordouici degebat, quendã Chriſtianũ puerũ furtim captum totum integrũ annũ nutrierat,vt adventante paſcha,quaſi noui noſtræ religioni dedecoris imprimendi cauſa, cruci affigeret:ſed deterrimi carnifices paucis antè diebus, q; ſanguinem innocentem effunderent,tanti inſimulati criminis,ac convicti,merita pœna afficiuntur.

Anno deinde qui inſecutus eſt, Iſabella ſoror Henrici, Federico ſecũdo Romanorũ Imperatori nuptũ dat̃,& in initio alterius anni,qui fuit à natali Chriſti MCCXXXVI,rex in matrimoniũ duxit Aleonorã filiã Raimũdi comitis Provinciæ,qui haud multo pòſt celebre conciliũ Londini habuit,in quo nõnullas ſanctiſsimas leges tulit,atq; omnia è republica facienda curauit,quibus deinceps ſtatus regni longè melior fieret. Veruntamen quò ille ex iis officiis plus gratiæ apud populũ cõſecutus eſt,hoc cõfidentius nõ multo pòſt ingentẽ pecuniã ſibi ab ipſo populo curari petiuit,adeò,vt nihil niſi ex ſuo vſu feciſſe diceret. Quo tẽpore prodigia mira extiterũt, & illud in primis: Calendis enim Maus viſæ ſunt in cœlo variæ hominũ formæ,velvt inſtructis aciebus dimicantes:quod portentũ immenſi imbres ſecuti,omnia aquis opplerũt. Iam aderat annus ab eo quo regnare cœperat Henricus,vigeſimus,& humanæ ſalutis MCCXXXVII,cùm Mertonũ(qui eſt pagus Surræ comitatus,diſtátq; à Londino circiter millia paſſuũ ſeptẽ,vbi loci celebre eſt cœnobiũ canonicorum regularĩũ,quos dicunt,olim conditũ à Gilberto principe Normano,qui cum primo Gulielmo venit in Angliã)conciliũ principũ frequens convocatũ eſt,in quo cõcilio quãplurima è republica ſtatuta ſunt,quorũ ſanctio etiã nũc

A. S. H. 1236.

A. S. H. 1237.

ritè

ritè ſeruatur. Et demũ de tributo indicẽdo eſt actum, ſed fruſtra. Anno eo ipſo Gregorius nonus põtifex Romanus, rege non inuito, miſit Othonem cardinalem in Angliam legatum, qui ſacerdotalis ordinis ſtatum recognoſceret, ac quatenus opus eſſet, corrigeret. Is cuius iam virtus omnibus lõgè notiſsima erat, quippe qui ſuperioribus annis eo muneris genere ſumma cũ laude functus fuerat, poſteaquam de rebus agendis probè edoctus eſt, antiſtitum aliorúmq; ſacerdotum conventum Londini celebrem fecit, in quo poſt longam cõſultationem, de patrum ſententia, leges plurimas tulit, quæ deinceps ſacerdotalem dignitatem maximè conſeruarunt. Poſt hæc, cauſa iuuandi Aſiatici belli, imperandas ſacerdotibus decimas omniũ ſacerdotiorũ curauit. Per idẽ temporis rex collocauit Aleonorã ſororẽ, quæ nupta fuerat Gulielmo Mareſchallo Gloceſtriæ comiti, Simoni ex Mõtiforti, viro ſingulari virtute. Id cõnubiũ Edmundus Cantuarienſis antiſtes deteſtabatur, quòd Aleonora poſt obitũ viri, vouiſſet perpetuã Deo caſtitatẽ: propter quod rex cœpit ſuccẽſere antiſtiti: qui non multò pòſt maioribus in dies ſingulos affectus detrimẽtis, de iniuriis apud põtificem querẽdi, ac nõnulla alia domeſtica negotia curãdi cauſa, Romã perrexit. Illo ipſo tẽpore Federicus Italiam petiturus, ab Hẽrico ingentẽ militũ numerum accepit, qui ei in bello ſtrenuè ſeruierũt, cùm Ioanna ſoror regis regina Scotiæ in Anglia, quò venerat fratris ſalutãdi cauſa, morbo extinguit. Petrus quoq; Vintonienſis epiſcopus à vita exceſsit. Edmũdus antiſtes interea Romæ nihil ex eis, quæ petierat, à põtifice impetrauit, ſiue quòd Otho legatus, vt quidã tradũt, obſtitiſſet, qui cũ ſancto viro inimicitias haberet, ſiue quòd ſanctitas vitæ à compluribus parui æſtimari ſolet. Itaq; bonus antiſtes ſui optati minimè compos in Angliã rediit, grauiora inde accepturus incommoda. Anno eodẽ vnus ex militibus regiis, homo valens, cuius nomẽ, quod ſciã, nõ proditur, cupiens aliquo audaci facinore acceptã (vti par eſt credere) à rege iniuriã vindicare, deſtinat animo, noctis ſilentio ſibi penetrandũ in cubiculũ, atq; eũ ibi obtruncandũ: & vt ſine ſuſpicione, tẽpus & locũ edẽdi ſceleris poſsit liberiùs obſeruare, ſe amentem ſimulat. Erat per eos dies rex in Vodeſtocano ſuo, quibus ille tale facinus animo verſabat, qui poſtq; omnia accuratè explorauerat, de media nocte accedens ad cubiculũ, clàm per feneſtram introit, ac ad lectũ regiũ advolans, læua manu, remotis ſtragulis, ferro puluinar frequentibus ictibus percutit, arbitrãs ſe regẽ fodere, qui ea nocte, vt fortè áccidit, cubiculũ mutauerat. Cognita re ab vna puella reginæ cubicularia, quæ vigilabat, fit clamor, & cũ clamore cõcurſus regiorũ miniſtrorum, qui hominẽ capiũt, captúmq; ad ſupplicĩũ dandũ trahũt. Ita nihil fuit propiùs factum, quàm vt rex occideretur. Hinc diſcere licet, etiam principem nõ poſſe iniuriã facere homini quamvis infimo, ſine ſui capitis periculo. Ex quo expedit, vt vnuſquiſq; manus ſemper abſtineat.

Principio inſequentis anni, Henricus ſuſcepit ex Aleonora vxore filiolum, quem Edouardum nominauit, ob memoriam illius diui Edouardi tertij, qui paulò antè regnarat, quàm Normani Angliã occupaſſent. Hunc puerũ Otho legatus baptizauit, ſub cuius ortũ apparuit ſtella immenſæ magnitudinis per aliquot dies ante ſolis ortum, quæ per longum cœli tractum, veloci, crebróq; curſu ferebat, modò ignẽ præ ſe ferẽs, modò fumũ poſt ſe relinquẽs: quo ſanè oſtẽto, futura Edouardi patris amplitudo, ac Edouardi filij quẽ ille poſtea ge-

nuit,exiguitas vanitásq; velvt ex oraculo quodã pronũciata dicit. Id tẽporis Leolinus Vuallię princeps è vita migrauit:deinde inter Griffinũ & Dauid filios eius de principatu aliquãdiu disceptatũ est,quẽ ad vltimũ Dauid,etsi minor natu,fauẽte Henrico,assecutus est. Ipse verò Griffinus dolo à fratre Dauid captus,& regi custodiendus traditus,in turri Londinensi nõ multò pòst tentãdo fugã,lapsus ex summitate muri per funiculũ, q ex vi põderis fractus est,décidit in terrã,& ilicò óccidit. Itẽ per eos illos dies, Thomas comes Flandriæ,filius Sabaudiensis comitis,qui Ioannã quę cum Ferdinando nupta fuerat,paulò antè in matrimoniũ duxerat,in Angliã profectus benignè ab Henrico accipit hospitio. Sed multò apparatiùs gratiúsq; acceptus est Simõ Montisfortensis,vir virtute,consilio,vita,ratione,sanctitate mirabili ad omnẽ Dei & hominũ gratiam promerẽdam. Huic ab initio admodũ iuueni propter iustitiam,prudentiámq;,summa totius belli gerendi in Albigenses, hominũ genus maleficum, in Narbonensi Gallia subitò exortum, delata est à Philippo Frãcorum rege,qui nobilissimã adeptus est victoriã: postea nescio ob quam acceptam à Blancha diui Ludouici matre offensionẽ, ad Henricum tranſiuit, cui ille,vti antè dictum est,Aleonoram sororem locauit,deditq; dotis nomine comitatum Leceſtriæ,ac amplissimos mandauit magistratus.

Opprimebat bello per idem quoq; tẽpus,Federicus Imperator Romanum pontificem simul cum tota Italia,cùm Innocentius quartus põtifex in locum Cœlestini quarti succesit. Is vir egregius,constans,diligens,reipublicæ amator,cùm impotẽti Federici libidini maturè resistẽdum putaret, à principibus Christianis opem & auxilium petiit, quem Henricus autore Othone legato, quantũ per affinitatẽ licuit, quæ ipsi cum Federico intercedebat, pecunia iuuit. Itidem fecere episcopi,ac reliqui sacerdotes. Quod Federicus audiẽs,celeriter regem per literas summè rogat, vt ne opem pontifici ferat: sed solertia & industria Othonis, omni promissa pecunia penè iam ipsi põtifici antea missa, frustra fuere Imperatoris preces. Edmundus Cantuariensis antistes maximè omnium eiusmodi legati Romani frequentes exactiones, quibus sacerdotes divexabantur,liberè reprehendit,ac non multò pòst statuens exilij libertatẽ anteponere domesticæ seruituti, in Gallias ad Pontiniacum cœnobium monachorum Cistertiensis ordinis,& Altisiodorensis diœceseos, vti suprà libro xiij. diximus,perrexit,illic spontè exulaturus,diui Thomæ secutus institutũ, qui ad id loci innocentiæ asylum confugerat. Causam profectionis siue exilij alij aliam scribunt:quidam tradũt Edmundum vt virum spectatum atq; probatum cùm animadverteret religionẽ in dies magis negligi, bonis præsertim sacerdotibus nullum honorẽ haberi, in manu sua nõ amplius esse, vt eiusmodi malis mederet apud principẽ,qui bene monenti aures non daret, ad extremum constituisse,ab ea regis satietate sui discedendũ, atq; cedendum vsq; eò, dum ille tandẽ aliquando incõmodo aliquo edoctus errores deponeret. Nõ nemo huiusmodi causæ addit alteram: consueuerat enim rex ex instituto iam inde à Gulielmo Rufo inchoato,vacantiũ episcopatuũ ac cœnobiorũ fructus eatenus capere,quoad aliquos viros dignos ipse illis præficiẽdos curaret: qui eo lucro illectus, sacerdotia eiusmodi diutius vacare de industria pmittebat. Huic malo Edmundus occurrendum iudicans, à rege impetrauit, vt huiusce rei curandæ munus solus Cantuariensis archiepiscopus obiret, quò per hunc

modum

modū episcopatus atq; cœnobia rectoribus orba, & meliùs gubernarent, & citiùs dignis deferrent præpositis. Verùm cùm aliquādiu ita seruatū esset, & Hēricus animadverteret nō esse è re sua, q̄d paulò antè cōcessisset, illud statim revocauit, & sacerdotiorū vacātium vectigalia, pvt antea fecerat, capere rursum cœpit. Quod factum ferūt Edmundū adeò intolerabile iudicasse, grauatéq; tulisse, vt demū aliis quoq; multis de causis, quas cōmemorare longū esset, indignatus, in exiliū sponte abierit. Hic vir sanctissimus, quippe cui nemo id tēporis, vera laude ꝓbitatis, integritatis, religionis anteponendus erat, dū in Pōtiniaco cœnobio morabat, spretis opibus, posthabitis voluptatibus atque omni ambitione & potētia, præ cœlesti vita, ad quā aspirare nitebat, corpus assiduis ieiuniis domare, pietatē adversus omnes exercere, Deum denicq; orare, vt apud suos Anglos religionē adversus impios tueri vellet: cuius porrò sanctitatis atq; miraculorū fama, quamobrē iā tum clarus esse cœperat, ita omnibus breui tēpore cognita est, vt vsq; ab vltimis Gallię finibus, multi quotidie mortales ad illud cœnobium hominis vidēdi causa cōfluerent. Sed paucis pòst mensibus adversa valetudine laborans, & sperās se facilè confirmari si locum mutaret, nō longè à Pontiniaco secessit ad quoddā aliud cœnobium, vbi ad exitum vitæ vocat: corpus eius ad Pontiniacū celebri exequiarū pompa terræ reddit. Is igit antistes de religione optimè meritus, ita deinceps miraculis claruit, vt ab Innocētio quarto in diuorum numerum suo merito relatus sit. sedit annos octo. Vacauit Cantuariēsis pōtificatus plus annis tribus, cùm postremò regis iussu, monachi Cantuarienses elegerunt archiepiscopū Bonifacium natione Sabaudiēsem, id est, natū in Allobrogibus, qui Alconoræ reginæ auunculus erat. Hic in ordine antistitum quadragesimusquintus fuit.

Ricardus regis frater parata classe id tēporis Syriā petiit, qui mirandum in modum rem Christianam iuuit. Eò etiam nō multò pòst Ioānes comes Albamarlensis, Gulielmus Fortis, Petrus Malolacēsis, viri strenui, cum magna militum manu ꝓfecti sunt. Apparuit cometes diro aspectu, per triginta dies ferè cōtinuos, circiter initium anni, qui secutus est, qui fuit à natali Christi MCC- A. S. H. XLI, & Hērico à gubernatione regni sui vigesimusquartus. Is annus neq; domi, neq; militię, rē aliquā ferè memorabilē habuit. Otho legatus Romā exacto iā suę legationis triennio discessit. Venit in Angliā Petrus Sabaudiensis Bonifacij Cātuariensis antistitis pater, vir multò prudentissimus, quo Henricus est familiariter vsus. Ricardus itē transactis pro tēpore, inter nostros & Saracenos in Syria rebus, domum incolumis rediit, cùm in Vuallia est nouū bellū subitò ortum, id q̄d Henrico bono fuit: alios enim Vuallorum miserebat casus Griffini, q̄ per ꝓditionem auito principatu fraudatus in carcere esset, nā nondum interierat, insidebátq; in illorum animis tanti facinoris memoria: alios autē tenebat studium rerum Dauid, qui imperium obtinebat. Itaq; cùm omnia arderent inuidia & partium furore, ad arma vtrinq; cōcurritur, magnę simul pugnæ simul strages edunt. Quibus rebus cognitis, Henricus cernens animo id certamē fratrum, quorum alterum in custodia habebat, alterum ingratum cōperierat, ex suo vsu futurum, in Vualliā cum expedito exercitu advolat, ꝓfligatóq; Dauid, ac seditionis autoribus captis, pœnáq; affectis, Vualliā in suā potestatē redigit. Atq; ita provincia semper quietis expultrix, atq; finitimorum turbatrix, in ditionē Anglorū rediit. Eodē anno Isabella Federici

Imperatoris vxor, eadémq; Henrici soror moritˉ, cùm mira fuit solis defectio.

Exin sequitˉ annus vigesimusquintus, cùm Henricus cœperat regnare, bello externo nobilis: nanq; Ludouicus Francus rex paucis antè diebus fecerat Pictonum comitẽ Alphonsum fratrẽ, qui Ioannam vnicã Raimundi Tolosatiũ comitis filiã in matrimonio habebat, ac ob id, in illius opes successurus erat, & ei cũ cæteris Pictonũ optimatibus, Hugonem Marchiæ comitẽ Hẽrici regis vitricũ, quẽ suspectũ cũ primis habebat, licet post inducias cũ Anglo factas, in gratiã receperit, cõceptis verbis iusiurãdũ more maiorũ dare iusserat, id q̃d iure quamoptimo Hugo facere deberet. Hugo dehortante vxore, quæ Ioannę comitis coniugi modis omnibus cedere nolebat, negat se fidẽ obligaturũ Alphonso, ac simul iterũ ad Henricum deficit, atq; solicitatis repentè ad defectionẽ Pictonibus, ad eum scribit se magna auxilia parasse, magna esse in spe, cùm omnes Pictones, Britannos, Normanos noui iã belli pariter affectãtes esse certũ habeat, & ꝓpterea solum eius adventũ expectare. Hẽricus visis Hugonis literis, & per idẽ tẽpus aliis à Pictonibus acceptis, qui se ad eũ desciscere paratos esse testabanˉ, cõvocato primo quoq; tẽpore principũ cõcilio, de bello gerẽdo cõmunicat. Variç erãt sententię: alij enim secũ cogitãtes quãti labores, quãti belli apparatus malè aliàs cecidissent, ac turpe esse, manentes cum Franco adhuc inducias violare, regẽ à bello gerẽdo magnopere dehortabanˉ. Alij in aliud tẽpus differendũ iudicabãt. Alij demũ, etsi perpauci admodũ erãt, tãdiu bellũ Frãco faciundũ affirmabãt, donec amissa toties frustra repetita recuperarenˉ: nec esse, ꝙ de inducíarum iuris violatione dubitareˉ, cùm nõ esset contrà, quàm leges sancirẽt, quocunq; tẽpore prædatores exuere præda: neq; item illud argumentum tã magni momẽti censeri debere, ꝙ aliàs negotium sub manus nõ succesisset, quin posset suis itidẽ opinionibus suffragari, cùm fortuna belli haud semper eadẽ esse soleret, ꝙ omnis belli Mars cõmunis est deus. Placuit hæc sententia, in qua tametsi plus animi quàm cõsilij inesse videbaˉ, sic regi, vt tantum postea abfuerit, vt cæteris principibus enixè dissuadentibus auscultauerit, vt etiam illis mox vtcunq; in suam sententiã tractis, exercitum sibi protinus conflandum cõstituerit. itaq; primùm omniũ cogendis pecuniis operam dat, & quia in proximo cõcilio vniuersi tributum conferre negarant, magna arte à locupletioribus amicè appellando, pecunias partim dono, partim per mutuationẽ accipit: quo facto negotium gubernãdi regni Gualtero Eboracensi antistiti mãdat, ac vnà cum Ricardo fratre, parata iam classe, in Galliam proficiscitur, expositisq; copiis, nõ longè à Rupella, quæ magno Francorum præsidio tenebatur, in Pictones contendit.

Dum ista ab Henrico geruntˉ, Ludouicus certior factus de nouo bellorum motu, in Marchianum comitẽ arma mouet, captisq; de eo aliquot oppidis, ad turpẽ deditionẽ compellit, eóq; negotio feliciter confecto, in hostẽ properat, primóq; accessu loca in potestatẽ redigit, quæ Anglus à tergo reliquisset præsidio parum munita, deinde Taliburgum versus iter cõvertit, vt cum Henrico prælium faciat, qui paulò antè se illuc receperat. Atqui hoc in loco, inter se non cõsentiunt autores: quidam tradunt multos in exercitu Francorum, partim pestilentia, partim grauitate cœli affectos, subitò mortuos: atq; cùm quotidie plures in morbum inciderent, ipsum etiam Ludouicum aduersa valetudine affectũ, secus atq; sperabat, coactum fuisse, renouatis cum Anglo induciis,

ciis, abire. alij verò scribunt nõ longè à Carento amne, qui Rupellã præterlabens in Oceanum influit, inter Francum & Anglum æquo ferè prælio pugnatũ, sed ad extremum, Anglum, qui à Marchiano comite destitutus, militũ supplemẽtum habere per tempus nõ potuisset, necessariò pactis rursus cùm Frãco induciis, in Angliã infecto negotio, vti sæpe aliàs fecerat, reduisse. De hoc secundo bello Hugonis impulsu sumpto, nõ meminere recentiores rerum gestarum Francorum scriptores, ac proinde aberrantes, huius belli causam alterius fuisse ponũt, ideóq; rem rei sæpe prævertentes, ita interdum historiã variãt, vt illa perdifficiliter cuipiã cõstare queat. Verùm rex Henricus cui susceptο bello nihil antiquius erat, vtcũq; res bellica successerit, eo anno in Angliã nõ revertit, sed Burdegaliã hybernatum ꝓfectus est, vbi tota ea hyeme multa tentando, nihil aliud egit, nisi q; nullo memorabili cõfecto negotio, tempus extraxit, atq; omnẽ pecuniã cõsumpsit: qui deinde in initio sequentis anni, qui fuit sextus & vigesimus, cùm regnare cœperat, factis cum Franco quinq; annorum induciis, in Angliã revertit. Reliquit Henricus in Aquitania, Nicolaũ Molissum præfectũ militum præsidio maritimis etiã locis, quæ in sua fide esse sciebat, quanquam nõ multùm illis cõfidebat. porrò ita vsu veniebat, vt ij populi assiduis bellis vexati cogerent nõ ex voluntate, sed pro tẽporum malis, modò Anglorum, modò Francorum imperio parére, cùm præsertim oppida maritima ita diruta essent, vt nullis præsidio esse posset, & proinde cùm ad resistendum nõ valerẽt, victorẽ sequi contrà atq; interdum volebãt, necesse habebant Quod fecit, vt Anglus sæpenumerò Francum nequicquam armis aggressus fuerit, fretus eiusmodi oppidis iniuriæ patentibus, ac ad id tentãdum inuitatus frequenti voluntatis cõmutatione Pictonum, qui dum eam ipsam voluntatẽ vni alterive regum expurgatam volebãt, quotidie per coactas deditiones, maiore se scelere obligabant. Quibus rebus Henricus similiter atq; Joãnes eius pater sæpe illusi, & vitæ periculũ adiuerunt, & immensas opes effuderunt, perraro ex animi sentẽtia, aliquo evento gauisi, vt appositè suprà est demonstratum. Nunc ad alia. Gulielmus Marisscensis natione Hybernus, vir fortis & strenuus, per eos dies Londini cum sexdecim sociis supplicio afficit. Is paulo antè ob seditionem exul factus, comparatis aliquot nauibus, mare vbiq; latrociniis infestum reddiderat, vt per hunc modum acceptã exilij pœnã, quam ipse iniuriã appellabat, vlciscerẽt. Itẽ Ricardus frater regis in matrimonium duxit Cynthiam, siue, vti quibusdã placet, Sanctiam filiã Raimundi comitis Provinciæ, sororem Aeonoræ reginæ, quam Beatrix mater in Angliã deduxit. Hæc fœmina electissima magnifico rerum omnium apparatu à rege accipit, ac cùm abiret, magnis donat muneribus. Rex postquam nuptias fratris magnificentissimis opulẽtissimiq; conviuiis, ac apparatissimis omnis generis ludis fecerat, & varia munera multis impertitus fuerat, cœpit rẽnouare studium belli, quod pro recuperandis rebus in continente amissis, iterum gerendum ducebat. Itaq; re ad cõcilium delata, principes si qui erant, qui vellẽt, qui pauci erant, plenè demonstrabant toties bellum esse tentatũ fortuna nunquam propitia, vt nulla amplius in armis spes relinqueret, nisi plus deinceps suis quàm alienis confiderent viribus: igitur consulebant, oportere aut abstinere manũ, aut tale ac tantũ bellum parare, quo nullis omnino externis opus esset auxiliis, atq; tum demum eorum opinio ferebat, victoriam perfacilè in

manu fore, quæ hactenus alienigenarū perfidia negata fuiſſet. His rationibus rex motus, nihil temerè de bello tentandum ſtatuit, ſed vt ne deinceps externorum auxilia fruſtra quærere diceretur, prædia omnia quę Normani in Anglia poſsidebant, publicauit, vt ex eo facto, tam ipſi Normani, quàm Britanni & Pictones intelligerent ſe nequaquam amplius vanis alienigenarū promiſſis crediturum, vt qui tantummodò vellet iam ſuo, vt aiunt, Marte facere, id eſt, ſuis vti Anglis. Atq; hoc initium belli & finis pro tempore fuit. Henricus verò nonnihil in ſeſe concepit infamiæ, qui ſpecie magnitudinis animi, Normanos iniuſtè bonis ſpoliaſſet, atq; exinaniſſet.

Dum res à bello externo quietæ ſunt, Vualli qui etiam victi quieſcere neſciebant, Dauid rurſum ſibi principem cōſtituunt, regióſq; præfectos imprudentes, nec opinantéſq; ſtatuto diei tempore, armis invadunt, atq; primo impetu fugāt, multis paſsim cæſis. Angli interveniente nocte, & Vuallo ſe quieti dante, opera & ſtudio ſuorum centurionum, in vnum ſe recipiunt, collectíſque animis cum viribus, vbi illuxit, hoſtes infidos adoriuntur. Pugnatur amplius trîs horas vtrinq; acriter, cùm Vualli qui temerè in certamē deſcēderāt, ſenſim cedentes, ad ſolita ſyluarum ac paludum profugia ſeſe proripuerunt. Dauid in Scotiam aufugit, amiſsis ferè omnibus in eo prælio militibus, quos ſecum habuerat. Is dum in Scotia morabatur, Alexandrum regem quotidie ad bellum gerendum in Anglum inſtigabat, accendebat, provocabat, prædicando Anglos paſsim iactare, Scotos vt inertes, infirmos, ſuo imperio obedientes ad nutum paratos eſſe, ad prę ſcriptum alienum viuere, ac multa alia fingebat, quæ cuiuſcūq; etiam patientiſsimi viri ſtomachū mouiſſent, irritaſſéntque animum ad odium. Accedebat huc, quòd rex Alexander paucis antè annis, mortua loāna vxore, vt paulo ſuprà oſtendimus, duxerat alterā in matrimonium fœminam, nomine Mariam, vt alij tradunt, Scotam, vt alij verò, Frācam: qui ea affinitate fretus, faciliùs rupto tum pacis, tum amicitię fœdere, cœpit minitari, atq; Anglos deſpicere, ac ſimul inter hæc exercitum parabat, in Anglicum agrum excurſionéſq; faciebat. Quæ vbi Henricus cognouerat, vehemēter indignatus pari ſtudio copias coactas in Eboracenſem agrum duxit, atq; inde Nouumcaſtrum profectus, cùm audiret hoſtem haud procul abeſſe, ſuos expedire arma iuſsit. Dum iſta gerebantur, aliquot principes indignè ferētes, nulla certa de cauſa tantum certaminis inter reges parari, ita ad cōcordiam conglutinandam ſe interpoſuerunt, laborarunt, egerūt, vt ad vltimum ſint in gratiam reconciliati. Quo confecto negotio, vix rex Londinum pervenerat, cùm ecce tibi, Vualli qui timentes vt facta pace cum Scoto, omnis vis belli in ſe verteretur, iterum tentandam fortunam ſtatuerant, repentè recepto Dauid principe ſuo, qui poſt cōcordiam inter reges ſecutā in Vualliam clàm ſe cōtulerat, in Anglos impetum fecerūt: ſed cùm temerè defeciſſent, multa cū cæde, notas latebras petere, ac dicto parére coacti ſunt. Fecerat rex per huiuſmodi continuos bellorum apparatus, multum impenſarum: quare nō multo pòſt habito cōcilio à cūctis generatim pecuniā petiit, quam ab omnibus negatam ſolita arte à ſingulis locupletioribus exegit. Interea Anglia horrendo motu terræ concuſſa eſt, quo multa ædificia corruerunt: quæ res quanto rariùs in inſula cōtingere ſolet, tanto tunc pro maiore prodigio habita eſt: ſed in Gallia multò grauiùs ea labes facta eſt.

Iam

am aderat annus alter & trigesimus ab eo, quo regnare cœperat Hẽricus, A. S. H.
& humanæ salutis M C C X L I X, cùm frequens habitum est concilium Lon- 1249.
dini, in quo concilio cùm de pecunia exigenda rex ipse primũ agitaret, facilè est ab optimatibus notatus crimine auaritiæ, ingrati animi, atq; violatæ fidei, q̃ scilicet sine fine, pecuniam faciẽdam curaret, q̃ suos vtplurimũ cõtemptui haberet, ac q̃ hactenus præ multitudine promissorũ, pauca suo populo præstitisset. At ille arbitrans confessionem erroris medicinam doloris fore, cõcitato populo, vt omnibus vno responso satisfaceret, si quid peccatum esset, se emendaturũ dixit. Ita mitigatis principũ animis, postremò tributum pro bello adversus Saracenos gerendo indicit̃, atq; decernitur, vt aliquot duces cum electa militũ manu, sequant̃ Ludouicũ regẽ Francię, qui anno superiore in Asiam profectus, Damiatam vrbem Aegypti per idem tempus oppugnabat. Is pius rex id bellum se susceperum pollicitus est, cũ paulo antè graui valetudine cruciaret̃. Itaq; Gulielmus Longaspata, vir & cõsilĩ magni & virtutis, cum nõnullis aliis artis militaris longè peritissimis, ac numero militum nequaquã cõtemnendo, in Asiam ꝓfectus est, qui singularem operam in eo bello enauauit. Eò antistites aliquot voti causa, eodẽ anno perrexerunt. Quo etiã tẽpore particula quędã sanguinis Christi, qui Hierosolymis seruabat̃, dono regi data est à magno hospitalis domus Hierosolymitanæ magistro, siue, vt q̃dam volunt, à patriarcha eius vrbis: quem q̃dem precioſissimum sanguinẽ ille monachis Vuestmonasterĩ seruandum tradidit. Interea in concilio post multa ex Republica pariter acta atq; facta, cùm bona pars numorũ argenteorum, quos vulgus grossos vocat, adulterata tonsáq; esset, decretum est, vt deinde iidẽ numi certo põdere cuderent̃, ac ex vna q̃dem parte, regĩ capitis effigies, ex altera verò crux imprimeret̃, & eius crucis brachia ꝓducerent̃ vsq; ad extremas orbis partes ipsius numi, de quibus si q̃d diminutum foret, tum numi pro adulterinis haberent̃, & corruptores pœna mortis afficerent̃. durat etiam nunc hæc forma monetæ argenteæ. Habeo aũt autores qui tradãt, per idẽ tempus ꝓcussum esse denarium argenteũ: q̃d genus monetæ vulgò Sterlyng, ab effigie sturni auiculæ vocitat̃, quæ in altera parte numi impressa esset: nam sturnus Anglicè Sterlyng dicitur: & sex & viginti denarios fuisse, pondere vnius vnciæ argenti, ac tales ferè, quales hodie sunt. Quare omnis Anglica moneta etiamnum sterlyngorum nomine putat̃. Sed & cur denarius sit nota sturni auiculæ signatus, causam ponunt, q̃ ea auis pars foret insignium, quibus reges id temporis multarum possessionum vel extramarinarum domini vsi essent, quemadmodum reges nunc solent insignibus regiis singula suorum regnorũ insignia adiungere, quò potentia existat quammaxima: vel q̃ numulus in altera parte haberet notam stellę, quam Angli Ster vocant. Et isti denarij etiam hodie reperiunt̃. Incidit in hæc tempora mors Alexãdri regis Scotorũ principis optimi, qui regnauit annos quinq; & triginta, cui in regnũ successit filius Alexander tertius, qui nõ multo pòst Henrici filiã nomine Margaritam in matrimonium duxit. Anno qui secutus est, cùm crebri rumores afferrent̃, Ludouicum regẽ Francum in Asia in Barbarorũ potestatẽ veniſſe, ac Gulielmũ Longaspatam cum bene multis suorum in prælio cecidisse, Henricus percupidus ferendi opẽ Christianis laborãtibus in Aegypto, primo quoq; tempore bellum sibi susciendũ statuit, qui nõ multo pòst cùm paratus esset ad iter

faciundum, à Pontifice Innocentio per literas retardatur, quòd ille certior factus de conditionibus pacis, quas Ludouicus ab hoste accipere cogebatur, arbitratus est non esse opus nouo subsidio, cùm nostri re malè gesta, pacem cum Barbaris facere modis omnibus compellerentur.

At Henricus ita omisso bello in hostes cõmunes gerendo, totum id triennium quod secutum est, rebus domesticis, regnique firmamentis constituendis operam dedit, & illud in primis præstitit. Pro sua enim pietate & gratia, irrogauit Paulino collegio sacerdotum ea omnia libertatis priuilegia, quibus ciuitas Londinensis vteretur, frueretur: quæ ne inde damnum vllum faceret, dedit ex suo libras septem, quas etiam nunc vicecomites vrbani ex ærario regio quotannis capiũt. Quibus actis rebus, Henricus post annũ quàm regnare cœperat trigesimum septimum, qui fuit MCCLIIII humanæ salutis, cum ingẽti militum numero in Aquitaniam traiecit, quam paulo antè audierat passim seditionibus turbari: qui vbi eò peruenerat, captis aut ꝓfligatis seditionũ autoribus, regionem purgauit, vbi vt pacatiorem redderet, hybernauit, atq; loca diruta simul instaurare instituit. Dum hîc moratur, accersiuit Aleonoram vxorem cum Edouardo filio, ac cùm ea hyeme opera inchoata perficere non posset, etiam æstatem illic egit: & quia iam indigebat, & assiduis tributis suos populos penè exhausserat, vt esse aliquid videretur, quamobrem pecuniã petere liceret, Martio ineunte, misit in Angliam Ricardum fratrem, vt prædicaret, apud se noui belli metum versari, q; Alphonsus Castellę rex decimus esset sine dubio in armis, ac propediem in Anglicam prouinciam excursiones facturus, & propterea principes rogaret, vt quam primùm vellent ipsum pecunia iuuare, vti eos pro sua erga patriã pietate, liberaliter facturos maximè cõfideret. Profectus est celeriter Ricardus, sed frustra iecit rete, vti dicitur, ante oculos pennatorũ: nã tametsi apud patres multũ cõcionatus est, nihil tamen de tributo cõferendo libenter audierunt, cùm fraus nõ omnibus latuisset: verùm vt ne vacuus ad Henricũ rediret, Iudæis quorũ ingens multitudo ea tẽpestate Londini degebat, immanẽ pecuniã imperauit, atq; inde ad regem ꝓperè ꝓfectus ei exposuit, quemadmodũ optimates pecuniã negassent. Qua re rex valde permotus, cœpit sensim modò hũc, modò illum priuilegiis antea cõcessis priuare, minimã etiã nactus occasionẽ, quò illi aliquam ob ingrati animi vitiũ, pœnã haberẽt. Secundũ hæc, per nuntios viros non vulgares agitat cum Alphonso rege, de noua affinitate cum filio Edouardo iungenda. Ferdinandus enim rex Castellę tertius huius Alphonsi pater, ex Ioãna secũda vxore, filia vnica Simonis comitis Põtiui, trîs sustulerat filios, Ferdinandũ, Aleonoram, & Ludouicũ: sed Ferdinando & Ludouico nõ multo pòst mortuis, sola Aleonora ex stirpe à Ioanna orta superstes fuit. Henricus igit̃ vbi ex nuntiis cognouit Hispanũ nõ spernere affinitatẽ, partim ob eas nuptias conficiẽdas, partim vt simularet se quærere concordiã, misit Edouardũ filium ad Alphonsum verbo pacis, sed re sui negotij apud illũ actorẽ, vt Aleonorã sororẽ ipsius Alphonsi, vxorẽ sibi peteret, ac per eã affinitatẽ, viderent̃ omnes simultates & discordiæ, etsi fucatæ, paulo antè ortæ, iam esse sublatæ. Accepit Alphonsus Edouardũ benevolè, eiq; libens Aleonorã sororẽ cum grandi dote in matrimoniũ collocauit, qui ob eius nuptias cõsecutus est Pontiuum, q̃d ad Ambianorũ fines pertinet, cuius Abbatissulla princeps est oppidũ ad Sommam

A. S. H. 1254.

mam flumen ſitum. Hoc ex ſententia cõfecto negotio Edouardus ad patrem lætus reuertitur, atq; ei quæ egiſſet, ordine exponit. Pergauiſus eſt immortaliter Henricus pro eo, quòd ipſe ea noua affinitate fretus, ſperaret in poſterũ ſe tutiùs Aquitaniã poſſeſſurũ, ac filius datum negotium prudenter curaſſet. Henricus ſecundum hæc, poſt annũ quàm fuerat in Aquitania, in Angliã rediens per Gallias iter fecit, qui vbi in Carnutes pervenit, obviàm ſibi factũ habuit Ludouicum regẽ, paulò antè ex Syria reverſum, à quo amanter liberalitérq; acceptus, ac magnifico rerũ omniũ apparatu Lutetiã ductus, vbi animi gratia, cùm aliquot dies fuiſſet, poſtea rectà in Angliam reuertit: ob cuius adventũ, Londinẽſis ciuitas in primis gauiſa eſt, vtpote cui eius abſentia detrimento fuerat, quòd omnis generis merces plurimũ vilis eſſet, omnéq; commercium refrigeret. Veruntamen nec reditus bono fuit: porrò rex pecuniæ egens cùm intellexiſſet in cauſarũ actionibus ius à ciuibus violatum, & quendam monachũ furti damnatũ, ex publica cuſtodia per negligentiã cuſtodum aufugiſſe, propter id, ciuitatis magiſtratus Ricardum Hardell prætorẽ, ac binos vicecomites Robertum Belyngton & Rodulphũ Aſcheuuye ad ſe vocauit, maléq; accepit, atq; acriter mulctauit. Haud multò pòſt concilium habet, quo in concilio primũ de reip. ſtatu plenè proviſum eſt, ſecundo loco Edouardus regis filius vt maturiùs ad res gerendas grauiores experiens redderetur, fit Vualliæ princeps, ſimúlq; Aquitaniæ ac Hyberniæ præfectus: & Edmundus alter regis filius minor natu Lancaſtri comes creatur. Vnde natũ, vt deinceps vnuſquiſq; rex hoc ſecutus inſtitutũ, filium maiorẽ natu Vualliæ principem facere cõſueuerit. His tẽporibus Ludouicus rex miſit dono Henrico elephantum, animal poſt hominum memoriã rariſsimè in Anglia viſum, ex quo rei nouitatis cauſa, certatim populi ad belluã viſendam concurrebant. Prodigia ſimul aliquot à vulgo notata ſunt, quòd mare præter ſolitũ excreuerit, apparuérq; cometes, ac crebrò loca eminentiora de cœlo tacta. Hæc prodigia ſecuta eſt mors Gualteri Eboracẽſis antiſtitis, viri magnæ virtutis, qui annos quadraginta eam prouinciã pontificalẽ obtinuerat: cui ſucceſsit Seuallus antiſtitum ordine quartus & trigeſimus, vir pariter doctrina atq; animi integritate ornatus. Interceſsit deinde totum trienniũ, cùm nihil ferè habemus ſcribere memorabile dictu: nanque regi nihil prius fuit, quàm in omnibus conciliis, quæ eo tẽpore frequenter habuit, pecuniã exigendã curare, ob id præſertim, quòd Aleonora ſoror Alphonſi regis Caſtellæ deducta eſt in Angliam ad Edouardum virũ ſuum, quę ingenti patrum ac iuuenum lętitia accepta eſt. Venit ad has nuptias celebrandas Alexander Scotiæ rex, cum Margarita vxore, qui ab Henrico comiter acceptus eſt, ac factis nuptiis, recepit comitatũ Huntyngtonam, quem paucis antè annis Gulielmus eius auus amiſerat.

Inſecutus eſt inde annus humanæ ſalutis M C C L V I I, qui fuit Hẽrico à gubernatione regni ſui quadrageſimus, quando inter principes Germanos, Gulielmo Hollandiæ comite paulò antè Romanorũ rege facto, à Friſonũ gente interfecto, de Imperatore cooptãdo, cõtentio orta eſt: in quo certamine duo eliguntur, Alphonſus rex Caſtellæ, & Ricardus Hẽrici frater comes Cornubię: quare neuter cõfirmatus eſt. Atq; ita interregnũ eatenus prorogatũ tradunt ſcriptores Itali, ad anno à natali Chriſti M C C L X X I, Rodulphus Habſpurgenſis comes ab electoribus Germanis rex & Imperator renuntiatus, à Gre- A. S. H. 1257.

gorio decimo põtifice ea cõditione admissus est, vt proximo anno Romã peteret, coronæ accipiẽdæ causa. Verùm ex Anglicorũ annaliũ memoria, cõstat Ricardo Imperatori creato, Aquisgrani Coloniẽsem antistitẽ diadema imposuisse, atq; eum apud Germanos imperiũ obtinuisse. Itẽ & Innocentiũ pontificẽ Romanũ post mortẽ Federici Imperatoris, vt Manfredi illius ex cõcubina filij tyrannidem à ceruicibus Siculorũ depelleret, misisse legatos ad Henricũ, qui dicerent regi, sibi in animo esse, pulso Manfredo, regẽ Apuliæ & Siciliæ creare Edmundũ eius filiũ, & Henricũ fidem habentẽ dictis iuuisse pontificẽ pecunia. Sed neutrũ affirmant, qui vitã illius pontificis scripserunt: quia liquidò constat Vrbanũ quartũ, qui secũdo loco post Innocentiũ pontifex creatus est, obtulisse illud regnũ Carolo Andegauensium comiti, qui deinde in Italiã cũ exercitu profectus, à Clemẽte, qui Vrbano successit, rex Siciliæ factus est.

Quoniã autẽ áccidit, vti Ricardi mentio facta sit, vt nõ prætereamus quod scitu est operæpretiũ, de eius vita altiùs repetendum ducimus. Is mira ingenij natura ab ineunte ætate præditus, magnã sui omnibus expectationem fecit, qui deinde singularis & animi & prudentiæ vir factus, tantũ apud omnes nominis assecutus est, vt Henricus eius in primis opera tam in rebus domesticis agendis, cq; in bello, sicvt suprà docuimus, vsus, ac ad Germanorũ imperium, quod omnes fatẽtur, vocatus fuerit: quod siue quindecim annos, vt Anglicis scriptoribus placet, obtinuerit, quibus vixit, posteaq; ab electoribus Imperator dictus est, siue minimè, provt alij volunt, assecutus fuerit, satis constat eũ talem fuisse, qui meritò ob insignem artis militaris, cuius longè peritissimus erat, gloriã, ac animi probitatẽ, cũ quibusvis & Romanorũ & Anglorũ regibus cõferri possit. Obiit mortem ætate iam decursa, in Anglia, ad Berchanstedum pagũ, qui distat ab vrbe Londino circiter millia passuũ quinq; & viginti, cuius loci ipse dñs erat. Corpus ad sepulturã datum est in cœnobio Haylensi ab ipso prope Gloceſtriã, ad duodecim circitèr milliaria ædificato, quod amplis possessionibus locupletauit, eoq; loci monachos Cistertiẽsis ordinis collocauit. Genuit ex Cynthia vxore Edmundũ & Hẽricum filios. Is Edmundus dum pater in Germania regnũ obtinebat, vt adolescẽs apprimè pius, cùm fortè Germanorũ regum monimẽta quæ ad cultum diuinum pertinebãt, studio attrectaret, vas quoddam aureum reperisse fertur, quo ex titulo cognouit, vt fama est, ac credere minus à pietate abhorret, portionem quandam sanguinis Christi contineri, cuius rei factus cupidus ita egit, vt partẽ à custode impetrauerit, quã postea non minore cura quàm veneratione secum in Angliã detulit, identidẽ cogitabundus, vbi loci tam nobile nostræ religionis monimentũ locaret, qui ad vltimũ arbitrans post mortem vtriusq; parentis, se debere cum primis cœnobiũ Haylense tanto munere ornare, in quo illorũ corpora sepulta essent, tertiã sanguinis partem ad ipsum locum doni nomine tulit, vbi ferebant crebra & magna quotidie existere miracula: reliquas duas partes secretò penes se vsq; eò custodiendas putauit, dum diuinitus moneretur, quo in loco seruandas perpetuò poneret: qui interim ad diuinum cultum augendum animũ adiungens, à Deo, vt credere par est, admonitus, cœnobiũ egregio opere in colle syluestri extruxit, qui parũ supra Berchanstedũ eminet, vbi ipse villam id tẽporis magnificã habebat, cuius etiã nunc bona pars extat: loco nomen est Asheruggiũ. Ditauit bonus princeps cœnobiũ amplis possessionibus,

bus,illúdq; viris nouæ religionis nõ antea in Anglia viſis, qui Boni homines appellantur,incolendũ dedit. Hi diui Auguſtini regulã profitentur & obſeruant, veſtimentũ cœrulei coloris induunt,eadẽ penè forma factũ, atq; habent fratres,quos vocant,Eremitani.Fuerũt in eo cœnobio quocunq; tẽpore, velvt etiam ſunt hodie,monachi & ſanctitate vitæ & doctrina præclari. Edmundus igitur comes Cornubiæ poſteaquàm hoc cœnobium primò extruxerat, deinde Bonos homines in illud introduxerat, poſtremò reliquum dominici ſanguinis ſuis manibus eodẽ loci reverẽter poſuit,monimentũ Chriſtianç pietatis ſalutare:nam multis mortalibus qui fidẽ rei nõ abrogant, in grauiſsimo morbo ſaluti eſſe aiunt,qui ad id ſacrum quaſi paſsionis Chriſti pignus viſendum quotidie illuc confluunt. Quo factũ eſt, vt hoc tẽpore eiuſmodi ſanguis dominicus ab Edmundo in Angliam delatus, in Haylenſi & Aſsheruggienſi cœnobiis multa ſit veneratione.Sed eò vnde digreſsi ſumus, revertamur.

Vualli qui quanq; victi,ſeſe tamen ſæpe efferebant, & ad renouandum bellum facilè revireſcebãt,Dauid per idem tempus mortuo, Leolinũ Griffini filium,qui,vt dictũ eſt,in turri Londinẽſi interierat,ſibi principem cõſtituunt, atq; ab Edouardo q̃ nimis ſuperbè dominari cœpiſſet,deficiũt, præſidia Anglica aut pellunt arcibus,aut prodita per fraudem opprimunt. Qua re nuntiata, Henricus confeſtim Stephanũ Bauſanum,qui ſummã rei militaris ſcientiã habebat,cum magno militũ numero ire contra hoſtem iubet.Ille vbi in Vualliam pervenit,præventus inſidiis cum magna ſuorum parte interficitur. Qua de re rex permotus,ſtatuit facinus acriùs vindicandum :itaq; paucis pòſt diebus,ipſe cũ maiore quidem militũ manu in hoſtes profectus eſt,cuius adventu Vualli territi,more ſolito in ſyluas atq; paludes ſeſe compingentes, nequaquam in certamen pro tẽpore deſcendendum iudicarunt. Eſt deinceps ſæpe cum Vuallo pugnatum,qui nunquã victus, ſed bene longo defatigatus bello,pacem tandem petiit,atque,vt infrà appoſitè demonſtrabitur, impetrauit. Henricus verò exiſtimans nõ eſſe ſuæ dignitatis, ſylueſtres adverſarios per loca invia perſequi,Rogerio Mortimerio regionis præfecto cõſtituto, Londinum ſtatim pòſt rediit. Per idẽ tẽpus ſepulchrum diui Albani in cœnobio ei dicato diuinitus reperiẽ,vbi edi miracula crebrius ſolito & maiora cœpere.

Aderat iam annus humanæ ſalutis MCCLVIII, & regni Henrici alter & quadrageſimus,cùm ingens numerus Pictonum in Angliã confluxit, qui regio fauore inſperato gaudentes,ſe ſumptuoſiùs inſolentiúſq; iactare, erigere, prædia quæ aliàs poſſediſſent,repetere cœperunt. Eodem quoq; tẽpore venére in Angliã Odomarus ſacris initiatus, Gulielmus, Gaufredus, & Guido fratres Henrici regis,ex Iſabella eius matre geniti,& Hugone Marchiano comite.Ii in ſumma ſtatim gratia cũ rege eſſe cœperũt, vt qui cũ illo cognatione cõiuncti eſſent:item ſumma apud eum autoritate valere,multũ ſibi aſſumere, cũ nobilibus honore æquari,eos non facere plurimi,viámq; ſibi ac aliis advenis ad ſuas opes amplificandas,mirificè invenire. Sed in primis dignitate auctus eſt Odomarus,qui Vintonienſem epiſcopatũ adeptus, dein ſuis opibus alios maximè iuuabat.Nõ potuerunt ferre eam feneſtrã externis patefactam, ad ſeruiendum ſuis cupiditatibus,& illorũ ſuperbiã principes Angli,qui paſſim vociferabant,pernimiũ indignũ eſſe,ſe turpiter in ſua patria exteris hominibus cõtemptui eſſe,quod rex pati nõ deberet,cuius intereſſet ſuos tantum-

A. S. H. 1258.

modò tueri, sublevare, sustentare. His igitur vocibus principes ad extremum impetrarūt, vt odij tollendi, ac constituēdarum rerum causa, concilium Oxonij haberetur: quò vbi convenerunt, de consilij sententia decretū est, vt Pictones omnes cum cæteris peregrinis exterminarētur: & ne rex aut Edouardus princeps clàm illis opem adversus plebem ferret, rogarūt vt iureiurando promitterent, se cōtentos fore cōcilij decretis, & quamprimùm reddituros antiquas leges & instituta, id quod ambo magis metu, quàm voluntate fecerunt: nam optimates toties antea elusi, armati ad concilium venerant. Spoponderunt & pro illis Ricardus Cæsar, & Simon Montisortensis, iureiurando itidem adacti. Pictones cum fratribus regis facilè fuit expellere, quippe qui cognito principum in se odio, spontè remigrarunt in patriā: at leges promissæ, sed non restitutæ fuerūt, eò quòd ex regis vsu minimè essent. Illo eodem anno Seuallus Eboracensis antistes moritur, cui Gotthofredus succesit, quē nō multò pòst mortuū, secutus est Gualterus episcopus Bathonien sis, & Vuellensis, qui fuit ordine archiepiscoporū Eboracensium trigesimus sextus. Hoc tempore cùm frumentum propter siccitatē angustiùs provenisset, ita fame laboratum est, vt homines carne & lacte vt plurimùm victitantes, etiam ederint varia herbarū radicúmq; genera, quę in vsum necessitas verterat, donec mercatores vicinio-res, præsertim Germani, populum Anglicū in tanta caritate annonæ magno frumēti numero suppeditato leuauerint. Hi enim septentrionalis Germaniæ populi & Oceani accolæ cùm omni tempore parati essent ad iuuandum suis opibus regnū Angliæ, rogarunt Hēricum regē, vt sibi priuilegia à superioribus regibus olim concessa confirmaret, ac eadē deintegro irrogaret, quò possent tutiùs commodiúsq; apud suos Anglos mercaturā facere. Rex recenti eorum beneficio affectus, & memor patrē Ioannem regē vsum esse opera & auxilio eorum etiā in bello, quod suis ducibus pro Ferdinādo Flandriæ comite cum Philippo rege Francorū prosperè gessisset, illos immunitatibus atq; priuilegiis liberaliter donauit, qui remisit non vtiq; parū de vectigalibus ac portorus impositis rebus, quæ per ipsos venirent in Angliam, vt scilicet minus q̄; cæteri mercatores soluerent, quo principis beneficio etiā nunc memoria nostra vtunt̄, fruuntur. Sed scire licet, istos industrios negotiatores vltro citróq; commeantes, & varias merces vndiq; importantes reportantésq;, à principio societatē fœderatā inter se coisse, quæ quidē societas Anze Theutonica eorū lingua nuncupatur: nanq; Anze vox significat iuxtá & nō procul à mari, quæ idcirco valde apta & appositа est gentibus maritimis. Ii deinde emporia aliquot in quibus suos mercatus haberent, sibi constituére, & cum primis quatuor, vnum Brugis, quæ ciuitas est Flandriæ, alterum Londini, ad Thamesis fluminis ripam septentrionalem, quod vulgò Stiliard vocitatur, tertium Nouogardiæ in Sarmatia, ac quartum in Noruegia.

Interea cùm pro se quisq; tranquillitati suorū temporū seruiret, variū erat populi atq; regis studium: populus enim gratulabat̄, talia in Oxoniēsi cōcilio esse decreta facta, per quæ facilè libertatē & leges toties promissas sibi restitutas ducebat: atq; illis passim iam vti incipiebat: sed quia sine consensu regis, ea minimè rata habebant̄, idcirco quotidie à rege flagitabat, vt quæ iureiurando recepisset, tandē aliquādo præstaret. Rex verò qui videbat non esse è re sua, vt statuta per cōcilium cōfirmaret, et dolebat exteros homines ex regno iectos,

in

in animo habebat nunc̄p̄ in ea parte desiderio populi satisfacere: & quoniã id palàm aut repentè facere, periculosum putabat, propterea de industria eatenus procrastinãdum cõstituit, q̃d ita res externas cõponeret, vt si bellum domi oriretur, adversariis resistere posset. Itac̄p primò per legatos cũ Alexandro quarto Ro. pontif. agit, vt eius autoritate fiat, ne iureiurãdo teneat̃, q̃d in Oxoniensi concilio dedisset, néve promissis stare cogat̃: id quod facilè impetrauit, cùm affirmasset se eã sponsionẽ nõ spontè, sed metu fecisse: deinde cũ multis antè legationibus nequic̄p vltro citróc̄p de pace inter se & Francũ missis, nihil certi haberet, statuit sibi in Galliã eundũ, vt externas cõtroversias finiendi causa, cũ Franco quoquo modo posset, tandẽ trãsigeret. ita statim pòst Lutetiam ad Ludouicũ regẽ proficiscit̃. Hîc indicto principũ concilio, postquã diu de pace agitatũ est, his demũ cõditionib⁹ cõvenit, vt Anglus in perpetuũ cederet Franco Normania, quã aiebat Rollonẽ per vim sibi à principio ademisse, & se iure recepisse, cũ Andegauẽsibus & Cenomanis, & ille adnumeraret Anglo pro impẽsa bellorũ facta millia aureorũ centũ & quinquaginta, ac in singulos annos, vectigalis nomine, dena millia: Anglus verò cõtentus esset Aquitania, quã à septentrione, Carantus flumẽ, & à meridie, Pyrenæus mons terminaret. Atc̄p his legibus Hẽricus cùm domesticũ bellũ iamiam impẽderet, pacẽ cũ Ludouico facere coactus est. Fuit is annus salutis M C C L I X, q̃ multa turbulẽta, multa acerba, multa tristia habuit. Revertit̃ exin in Angliã Henricus, qui vbi Londinũ pervenit, se in turrim recepit, atc̄p parato cõfestim exercitu, iam palàm prædicare cœpit, se nolle cõstituta per conciliũ, nec̄p cõfirmare, nec̄p permittere, vt illis populus vteret̃, frueretur. At iis rebus cognitis, magnæ in regno discordiæ versari cœperũt: nam optimus quisc̄p valde fremebat, q̃p rex foris regni finibus diminutis, domi etiã omnia deteriora reddere conaret̃. Quare passim ad arma cõclamando, principes qui populares erãt, iniuriã armis vlciscendã ducunt, & in his cũ primis Henricus Montifortensis, Hugo Spẽserius, Balduinus Vuake, Gilbertus Giffordius, Ricardus Graius, Ioãnes Rossus, Gulielmus Marmyonus, Henricus Hastyngius, Ioãnes Fizioannes, Gotthofredus Lucy, Nicolaus Mosgrauus, & Ioannes Veseius, q̃ vno omnes consensu, sibi statim duces optant Simonem Montifortensem, virum magnæ scientiæ in bello, Leceſtriæ, Gilbertũ Clarentiæ dñm, Gloceſtriæ, ac Robertũ Ferrysum Derbĳ comites, cũ nõnullis aliis militaris disciplinæ viris longè peritissimis. Simon enim vt datã populo fidem suã liberaret, solueret, seruaret, cõtra Henricum venire coactus est, pro quo spõsor præsc̄p erat. Rex itidẽ fretus auxilio Ricardi fratris, qui paucis antè diebus ex Germania redierat, in armis erat, cùm optimates quidã autores esse cœperunt, vt armis abstineret̃, ad résc̄p componẽdas incumberet̃. Sedatus est paulisper tumultus, habitóc̄p cõcilio, cùm nihil quod ad leuandas iniurias pertineret, sit actũ, ad arma rursus vtrinc̄p concurrit̃, sed prius q̃p manus conserãt, iterũ de cõcordia agẽdo, Ludouicũ regẽ omniũ cõtroversiarũ finiẽdarum disceptatorẽ faciunt, q̃ cùm secundum Hẽricum sententiã tulisset, principes q̃rum animi valde saucĳ, nõ seueritatis, sed lenitatis medicina indigebãt, haud contẽti iudicio eius, q̃d iniquum esse dicebant, in Vualliam invadunt, cuius Rogerius Mortimerius præfectus erat. Venit subsidio suis Edouardus princeps, qui in insidias lapsus capitur.

A. S. H. 1259.

Hîc iterum ab armis paululum cessatum est: nã Edouardus cùm ꝓmitteret,

reciperet, ſponderet ſe curaturũ, vt pater promiſſa præſtaret, dimittitur: ſed iu uenis vlciſcendi cupidus magis iniuriæ quàm promiſsi memor, vt ad ſuos rediit, infeſtis armis Gloceſtriam aggreditur, ac oppidum momẽto per vim ingreſſus, diripit, atq; inde Oxoniũ, quò pater paulò antè à Londino venerat, eóq; loci maiorẽ exercitũ cogebat, proficiſcens, omnẽ agrũ paſsim devaſtat. Hinc ambo iũctis armis, Northantonũ oppidũ Simonis comitis oppugnatũ pergunt, quo primo acceſſu capto, Leceſtriam cõtendunt, ac puncto temporis oppido tradentibus oppidanis potiti, Nothyngamiam pergunt, ædificia paſsim & vicos incendentes. Capti ſunt his in locis equeſtris ordinis viri Gulielmus Ferryſus, Petrus Montifortenſis, Balduinus Vacius, cũ Nicolao fratre, Adam, qui ex Nouomercato erat, Rogerius Beltramus, Thomas Manſellus, cũ bene magno aliorũ nobiliũ numero. Quę res effecit, vt Rogerius Clyffordius, Henricus Percius, Ricardus Graius, Philippus Baſſetus, Ricardus alter Suardus, & Hubertus Cãtij comes ſociorũ infirmitatẽ veriti, protinus ad Henricũ regẽ defecerint. Henricus bene in longinquis locis re geſta, proximè hoſtes rediit, & Vintoniæ habito cõcilio, adverſarios omnes patriæ hoſtes iudicandos curauit. Eſtq; ſatis pro tẽpore reip. cõſultum atq; proviſum, cùm Simon interea Londinũ profectus vrbẽ in fidem recipit, ac præſidio firmat, atq; inde Roceſtriã oppugnatũ properat, cuius loci præfectus erat Ioãnes Varanius vir fortis et induſtrius. Suſtinuit hoſtium impetũ præſidiũ, quod intus erat, quoad rex ſuis auxiliũ ferẽs, vrbẽ obſidione liberauit. Quo cõfecto feliciter negotio, & relicto idoneo præſidio, quod locũ tueret, proficiſcitur ad orã maritimã, quę cõtra Galliã eſt, illic expectaturus, dum eius fratres Gulielmus, Gaufredus, & Guido Marchiani comitis filij, cũ aliqua militũ manu veniant, quos à nobilibus paucis antè menſibus regno pulſos, ipſe ex Gallia accerſiuerat, qui nõ multo pòſt affuerunt. His auctus viribus Leuiſum, quod eſt oppidũ maritimũ, & vulgò Leuuis vocitat, vbi loci cœnobiũ monachorũ etiã nũc extat, ordinis diui Pancratij, revertitur, ac ſecundũ oppidũ caſtra ponit. Non multò pòſt Simon cũ exercitu adfuit, factiſq; propè caſtris, ad Henricũ ſic ſcripſit: Volo rex me tibi eſſe purgatũ, vt ne in meã vertas cõtumeliã, quæ ſalutis populi cauſa egerim: porrò ego ſemper Reip. commoda meis priuatis neceſſitatibus potiora habui, & nunc illud ipſum me cũmaximè facere cogit iuſiurandũ, quod pro te, populo dedi, & te pariter atq; me obligat ad fidẽ ſeruandam, quã facilè liberabis, ſi promiſſo ſatisfeceris. Proinde in manu tua pacem eſſe ſcito, ſi tuis ſimiliter ac regni voluëris proſpicere rebus. Reſpondit ad omnia rex, & dum inter ſe magis de iniuriis cõquerentes altercant, cq; de conditionibus pacis agunt, eductis eveſtigiò in aciẽ vtrinq; copiis, pugnam cõmittunt. Erant in altero cornu in acie hoſtiũ Londinenſes, quibus Nicolaus Polygraphus præerat. Hos Edouardus princeps à lõgè vbi vidit, (illos enim ſpeciatim peius reliquis omnibus oderat, q; Aleonorã matrẽ paucis antè diebus è turri egreſſam, convitiis & ſibilis conſectati fuiſſent) inflãmatus ira, cõcitat calcaribus equũ, atq; dato ſigno, vt ſe ſui milites ſequant, curſum in eos dirigit, clamitãdo: In hæc miles ſeditionũ ſcelerũq; omniũ capita nũc fortiter adiicito tela. Londinenſes vt gregarij milites impetũ invadentium non tolerantes ſeſe in fugã conferunt. Inſequit auidè Edouardus, paſsimq; cædẽ ingentẽ facit; verùm cùm ita cædendo hoſtẽ temerè à ſuis longè abiſſet, pulcherrimã

victo-

victoriã de manibus amisit. Atq; ita ab ira & furore vti nihil vnquã honesti, sic haud quicquam vtilitatis ꝓficiscitur. nã vbi Simon animadvertit Edouardum ferocem iuuenem cum robore militũ persequi Londinenses, quibus ipse ob imperitiã militaris disciplinæ, parũ cõfidebat, tum maiore animo suos cohortatus hostem premit, atq; vno momẽto fundit. Rediit interim ad suos victor Edouardus, sed cùm inclinata iam esset acies, eam ad certamen revocare nequiuit. Henricus cõfosso ex vtroq; latere equo, capitur, cũ Ricardo fratre, & Edouardo filio, atq; aliquot ducibus: cæteri partim cæsi, & in iis tres comitis Marchię filij, partim pulsi fugatiq; sunt. Non nemo tradit Edouardum nõ fuisse tũc captũ, sed postea vnà cũ Hẽrico filio Ricardi, obsidũ nomine, in hostiũ potestatẽ venisse, quò illi vitæ Henrici patris ac Ricardi patrui parcerent. Sex millia hominũ & quingẽtos ex regio exercitu desideratos tradũt annales.

Optimates tanta victoria statim post malè vsi sunt: nanq; filij Simonis comitis, Henricus, Guido, Simon, ac alter Henricus nomine, qui eo prælio egregiè pugnarunt, ita insolentiores effecti sunt, vt præ se reliquos principes despicerent, & stulta arrogantia nominatim parum honestè appellarent Gilbertũ comitẽ Glocestriæ. Qua re ille permotus, cũ Simone patre grauiter de temeritate filiorũ sæpiùs conquestus est, qui ad extremũ cùm videret se parũ proficere, tum demum alienatus iniuriæ vindicandæ causa, omnibus principibus graue exhibuit negotiũ, immemor eorum calamitatẽ cum Rep. esse coniunctam. Edouardus enim paucis pòst diebus ope ipsius Gilberti è manibus hostium aufugit, & Vigorniã ꝓfectus exercitum cõfestim parat. Quod audiens Simon comes, accepto nouo militũ ex Vuallia supplemento, ad Eueshamum vicum contendit, vt ad arcem Kencluorthem pergeret, quæ opere magnifica ab vrbe Vigornia distat millia passuũ circiter tria, paulo'ue amplius, vbi se cũ Simone filio cõiungeret, qui ex agro Eboracẽsi magnã manum militum secũ adducebat. At Edouardus & Gilbertus comes cognito Simonis cõsilio, celeriter superveniunt, præclusisq; omnibus viarum aditibus hosti pugnandi copiam faciunt. Tum Simon posteaquã sine magno incõmodo ꝓgredi nõ posse se videt, in eo temporis articulo instruit aciem, impedimentis ex acie remotis, ac in fronte aciei ponit Henricum regem, quem secum captiuum ducebat, atq; suis armis induit, vt si fortuna aduersa sit, dum ille imperatoris personam gerens, ab hoste petitur, ipse interim fuga saluti consulere possit. Instruuntur contrà & hostes & animis & viribus superiores: committitur vtrinq; pugna, quę diu anceps stetit. Henricus inter primos hostium ictus nõ pugnat, sed regẽ Henricum se esse clamando indicat: quod ei saluti fuit, quia à suis cognitus seruatur. Vualli vt semel primò concursum est, fugam parantes, aliis timorem iniecerunt. Quod vbi Simon animadvertit, suos cohortans, in medios hostes prorumpit, qui à multitudine circumventus, præliando occidit, cum Henrico filio. Cognita ducis morte, bona pars salutẽ fuga quęsiuit, occisis ad hominum millia quatuor, in quibus fuere equites Hugo Spenserius, Rodulphus Bassetus, Ioãnes ex Bellicampo, Gulielmus Iorcus, & alter Gulielmus Baliolus homo Gallus. Hanc cladẽ discordia inter Gilbertum & filios Simonis orta, nobilibus pro libertate pugnantibus attulit. Corpus Simonis comitis fœdè inhumanéq; laceratum esse fert. Inhæsit in hominum mentibus opinio cõstans deinceps, hunc qui ob patriã ac iusiurãdum seruandũ, pugnando vitam

amisisset, interiisse martyrem, id quod & vitę sanctitas non patit negatum iri, & miraculis constare, memoriæ proditum est. Quare iam tum fuere, qui eius memoriã vt diui cuiuspiã colere cœperint, cõpluréscp illud ipsum dubio procul feciſſent, si regis irã nõ pertimuiſſent. Rex per hũc modum è manibus hostium cum Ricardo Cæsare fratre ereptus, Varuicum cp esset proximum oppidum natura munitũ, pficiscit, ibicp coacto exercitu, pauculos dies morat, qa primùm omnium inimicos psequendos statuerat. Itacp rectà Elym insulã petit, adversariósqp qui se illic cõtinebãt, facilè in potestatẽ redigit. Reliqui principes qui arma in regẽ mouerãt, sibi timẽtes Londinũ cõfugiunt, quæ ciuitas adhuc in eorũ fide pmanebat. De qua re rex certior factus, ne spatiũ parãdi vires hostibus det, pperè Londinũ pgit, sed clausis à ciuibus portis, ppe muros castra ponit, atcp ad oppugnationẽ vrbis machinas bellicas studio cõparat.

Iam ferè totum triennium ciuile bellum durauerat, & agebat annus humanæ salutis MCCLXII, ac cùm regnare cœperat Henricus, XLV, cùm Vrbanus Ro. pont. qui Alexãdro succesſerat, certior factus de inteſtino bello inter Henricum & eius optimates, misit in Angliã Othobonum diaconum cardinalẽ diui Hadriani legatum, qui omnes tolleret cõtroversias, cõcordiámcp cõglutinaret. Is Londini erat, cùm ciuitas regi veniẽti portas clausit: & quoniam contrà atcp ciues volebãt, admonebat, in turrim cõiicit. Sed dũ ita generatim omniũ irritabiles animi odiis ardebãt, Gilbertus comes ac nõnulli alij magnę autoritatis demonstrantes permultis argumentis, pacem vel iniquiſsimam in repub. iustiſsimo etiã bello præferendã esse, cùm ciuilis belli victoria semper esset ciuibus luctuosa, ita egerunt, vt Londinenses atcp optimates omnes, qui hactenus cõtraveniſſent, redierint in gratiã cum rege, ab eoqp receperint bona & priuilegia, quibus ante paucos menses, vti suprà dictũ est, cõcilij Vintonienſis decreto priuati fuiſſent. Reliquis verò qui tardiùs ad sanitatẽ rediere, bona publicata redimẽdi potestas facta, prętercp Roberto Ferryſo, qui de sententia deduci nõ facilè potuit. Est & Othobonus carcere liberatus, qui pro sua humanitate, imperitæ multitudini acceptã iniuriã vltrò remisit, Inter eos fuit etiam Simõ comitis Simonis filius: nam duo alij fratres superstites in Gallias profecti sunt. Guido secutus Philippum Ludouici filium stipẽdium faciebat. Henricus verò qui sacris initiatus Eboracenſis thesaurarius, quẽ vocant, erat, Lutetiæ interim literis operam dabat. Is Simon posteaquã regi reconciliatus est, arcem Keneluorthem, quam pater Simon tenuerat, ei restitui iubet, ne ea possessio sibi deinceps fraudi sit: sed præfectus id facere recusans, miro studio eam munit, séqp ad resistendum accingit. Rex cognita præfecti pertinacia, arcem obsessum ire maturat, & ne ab illis qui intus erant, eruptio in suos fiat, locũ primò circũvallat, deinde militibus negotiũ dat, qui interdiu, quíve noctu oppugnent: verũ multis vulneratis, cõpluribúsqp interfectis, parũ continuos sex menses oppugnãdo profecere, donec in arce cœperit fames dominari, ac ita qui intus erãt, tradita ad vltimum arce, incolumes à rege dimittunt. Simon post hęc, cõtentus annua pensione, Leceſtrenſis comitatus possessione cesſit, ad Francósqp trãsiuit, apud quos, vt vir multæ virtutis, in magno fuit honore.

A. S. H. 1262.

At Henricus eo cõfecto negotio, & pace vbicp parta, ingentẽ pecuniã à populo exigit, qua in primis filium Edouardũ iuuaret, qui iter habebat in Syriã, vt nostris Christianis principibus auxilio esset. Fuit is salutis humanæ annus

MCC-

MCCLXVI,& cùm regnare cœpit Henricus, XLIX. Quo etiã anno Otho- A. H. S. 1266.
bonus legatus cõciliũ sacerdotũ frequẽs Northantoni, & alterũ Londini habuit: vbi posteaq; res quę ad religionẽ pertinerent, cõmodiorem in statũ perduxerat, legésq; tulerat, quibus etiã nunc Anglia vtit̃, denũtiauit impios esse episcopos omnes, qui principũ partes nõ iuste secuti fuissent, quos ipse mox, quoniã delicti pœnituerat, partim absoluit, partim Ro. pont. adire coëgit, atq; his peractis rebus, illo ipso qui insecutus est anno, perfunctus legationis officio, Romã rediit. Henricus verò post annum quinquagesimum alterũ, quàm regnare cœperat, cõciliũ cõvocauit Marlebrigiũ, qui est pagus celebris comitatus Vuilceriç, sicvt lib. xij. suprà diximus: qui in eo cõventu primũ leges ab se antè latas, & præsertim Magnæ chartæ, de consilij sententia approbandas, deinde alias cõdẽdas curauit, quę ad statũ & cõmodũ regni maximè cõducerẽt.

Per idẽ tempus Edouardus princeps cum ingẽti classe in Asiã traiecit, Syriç recuperandę causa, vsq; eò Ptolemaide cõmoraturus. (ita enim inter Christianos duces fuerat constitutum) dum Ludouicus rex Franciæ, qui eodẽ tẽpore aduersus Saracenos bellũ gerebat, ex Africa victor cum maiore exercitu adesset. Sed dũ Edouardus belli socios expectat, nihil factũ propius fuit, quàm vt domestica fraude periret: nam cùm aliquãdo in cubiculo solus esset, ab Arsacida quodã, quẽ ipse q; multa de suæ gentis moribus narrare soleret, paulò antè in familiaritatẽ acceperat, tribus petitus vulneribus ægrè ex mortis periculo evasit, adiuuante cubiculario, qui manũ Arsacidæ retinuit, donec à reliquis famulis in vestigio trucidatus est. Saraceni Arsacidas vocant sicarios, id est hominũ genus infidũ, & superstitioni suæ devotum, qui arbitrant̃ se æternã promereri beatitudinẽ, si hoste publico quovis modo interẽpto, ipsi morte etiã crudelissima afficiant̃. Edouardus aũt vbi ex vulneribus cõvaluit, audiens Ludouicũ quẽ expectabat, per idẽ tẽporis in Africa morbo cõfectũ interiisse, amissa spe bene gerẽdæ rei in Angliã, factis cũ hoste induciis, rediit incolumis. Præmiserat Romã Edouardus dum in Syria agebat, Theobaldũ pontificẽ renuntiatũ à collegio cardinaliũ, revocatúmq; in Italiã, quẽ magnis donauit muneribus. Is Ro. pont. legatus cum Edouardo rem Christianã in Syria curabat, quãdo Viterbij pontifex factus est. Quo tẽpore Carolus rex Siciliæ, ac Philippus Ludouici filius ex Africa redeuntes, Viterbiũ profecti sunt, vt creãdi pontificis autores essent: nam post obitũ Clementis quarti, biennio ferè pontifex nullus fuerat, donec Theobaldus Viterbij electus põtifex, Gregorius decimus dictus est. Venerat id temporis Viterbiũ Henricus Ricardi Cæsaris & comitis Cornubiæ paucis antè mensibus demortui filius, negotia quædã apud Romanum pontificẽ ꝓcuraturus, qui ibi malo fato sublatus est. Porrò cùm iuuenis fortè in principe æde, pro maxima ara, rei diuinæ interesset, cõtigit vt eò per idem tẽpus venerit Guido Simonis Montisfortẽsis comitis filius cum rege Philippo, apud quẽ, quemadmodũ suprà diximus, à principio stipendiũ meruërat, et postea in Italiam ad Carolũ regem profectus fuerat, qui vbi à longè Henricũ vidit, inflammatus ira, incautum aggressus, vno atq; altero ictu interfecit, vltus hoc modo patris Simonis mortem, qui, vt suprà memorauimus, in prelio ad Eueshamũ facto, interfectus est, & vltra mortem, vt in eius corpus Henrici ac Ricardi, istius Henrici patris acerbitas progressa. Guido verò post Henricũ occisum, ad Rufum socerũ comitẽ Anguilla-

rium, qui tunc Hetruriæ præfectus erat, nemine homine pſequẽte, incolumis evaſit, id q̃d & Philippo & Carolo regibus Anglus poſtea crimini vertit, q̃ illi tantum facinus impunè præter ſuos oculos fieri, minimè pati debuiſſent.

A. S. H. 1272. Dum iſta geruntur, iam aderat annus ſalutis humanæ M C C L X X I I, & ab eo, quo Henricus regnare cœperat L V, cùm Bonifacius Cãtuarienſis antiſtes poſt annum quàm ſedere cœperat X X V I I, è vita exceſſit, in cuius locum tribus ferè pòſt annis, Gregorius pontifex Romanus Robertum ſurrogauit, qui fuit antiſtitũ ordine ſextus & quadrageſimus. Id temporis orta eſt ingens diſcordia inter monachos & ciues Nordouicenſes, quæ ita breui tempore creuit, vt populus facto impetu, principẽ ædem inflãmarit. Quo cõperto facinore, rex eò properè cõtendit, affectiſq̃ ſupplicio nefandi incendij autoribus, ad cœnobium diui Edmundi voti cauſa perrexit: quo in itinere haud bellè habere cœpit, ſed aliquantulum confirmatus, ibidem cõcilium habet: at inde vrgẽte morbo conventúq̃ dimiſſo, Londinum (ſentiebat enim ſe vocari ad exitũ vitæ) quamcelerrimè potuit, ſe recepit, vbi X V I cal. Decemb. è vita migrauit,

A. S. H. 1273. qui fuit annus ſalutis humanæ M C C L X X I I I. Vixit annos L X V. regnauit L V I. Corpus ad Vueſtmonaſteriũ delatum ad ſepulturam datur. Genuit ex Aleonora filios mares Edouardum Vualliæ principem, qui in eius locũ ſucceſsit, & Edmundũ comitẽ Lancaſtriũ. Poſcit locus, vt hinc parumper diuertamur. Extiterunt longo pòſt tempore, qui tradiderint hunc Edmundũ fuiſſe maiorẽ natu Henrici regis filiũ, ſed quia deformis eſſet, idcirco Edouardũ regnũ obtinuiſſe. Quippe hinc poſtea duæ factiones, id eſt, duæ nobiliſsimæ familiæ ortũ habuerunt, quarũ vulgus etiã nũc alteram Roſam rubrã, alteram albam appellat, q̃ roſa alba vnius, & rubra alterius familiæ inſigne ſit, vti infrà fuſiùs dicetur. Atq̃ iſta cõmentati ſunt, quò Henricũ quartũ iure regnum repetiuiſſe probarent, qui ad Edmundũ genus ſuum referebat, quíq̃ per vim in regnum invaſit, & obtinuit. Nunc ad rem revertor. Filias verò Henricus ſuſcepit trîs, Margaritã, quam locauit Alexandro regi Scotiç, Beatricem, quæ nupſit duci Britanniæ, & Catharinam, quæ nondũ matura viro, mortẽ obiit. Fuit corpore cõpacto, & robuſto, ſtatura iuſta, facie ſatis honeſta, alterius oculi palpebra demiſsiore, vt pupillã penè tegeret, ingenio miti, animo magis nobili quàm magno, præterea cultor religionis, & adverſus inopes liberalis. Non caruit tamen infamia, q̃ in rebus agendis inconſideratè interdum ſe tractaſſet, ſtudiúmq̃ pecuniç cogendæ, licet magis ex inopia, quàm ex animi cupiditate, habuiſſet: item & regnum nõ modò non adauxiſſet, ſed Normaniam cum Andegauenſibus, quam pater Ioannes antea amiſerat, poſtquam bellando recuperare nõ potuerat, cõceſsiſſet Franco, iuréq̃ ceſsiſſet. Qui verò tempore Henrici fuerint viri aut literis armíſve præclari, cùm ſuprà appoſitè expoſuerimus, libuit hoc loco illud ipſum repetẽdi labore velut ſupervacaneo perinde ſuperſedere, atq̃ meminiſſe Hugonis Balſami Elyenſis epiſcopi, qui cum Hẽrico rege vixerat. Is vir tam frugaliſsimus, quàm homo ornatiſsimus, literarum ſtudia in primis ſibi augenda cõſtituit, quòd ea omni ætati & vtilitatem, & ſolatium afferrent: quando literę, quemadmodum Cicero ait, adoleſcentiam alunt, ſenectutem oblectant, ſecundas res ornant, adverſis perfugium præbent. Hugo itaq̃ Cantabrigię collegium collocauit in ædibus quas ipſe ædificarat, illúdque diuo Petro dedicauit, in quo memoria etiam noſtra,

bonæ

bonæ artes vehementer celebrantur. Cæterùm opus illud hoc cunctis mortalibus gratius fuit, quò id tẽporis discipulorum collegia multò rariora erãt.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIÆ LIBER XVII.

EDOVARDVS post primum Gulielmum Normanũ, primus, annum agens quintũ & trigesimum, rex factus est. qui fuit annus salutis humanæ MCCLXXIIII. Is initio regni sanctissimos quosq; ac fortissimos viros ad res bene gerendas, in suum domesticum cõsilium delegit, fecitq; cancellarium Angliæ Gulielmum Martonum virum excellenti animo & virtute. Sed vt populi animũ sibi reconciliaret, qui rege Henrico patre, frustra de legum iniquitate cõquerendo offensus erat, primùm generatim nominatimq; in appellandis singulis & vniuersis, significq; benevolentię permultis impertiendis, propè excesit humanitatis modũ: deinde habito nõ multò pòst cõcilio, veteres leges correxit, atq; nouas salutares dedit: postremò præfecit Aquitaniæ Ioannẽ, qui ex Fano Ioãnis erat, virum prudentem pariter atq; fortẽ, iussitq; eum diligentiùs solito ꝓvinciã tueri: erat enim vehemẽter iratus Philippo regi ob cædẽ Henrici patruelis, de qua superiore libro meminimus, eiusq; rei Francum optimè gnarũ existimabat. Quare ambo odium secretò sub pectore alebant, omni modo aliquando erupturum. Post hæc, nihil fuit Edouardo prius, quàm vt Henrici patruelis mortem vlciscereť: quare cum Gregorio Romano pontifice, qui cũ amicitia à principio in Syria conciliata ei intercedebat, primo quoq; tempore egit, vt id nefarium parricidium non pateret esse impunitum. Gregorius quia Guido Montifortensis percussor potentior factus ex eo, ꝙ in Ruffi soceri comitis Anguillariæ mortui opes successerat, capi nõ poterat, eum ac eius adiutores impiorum numero sua autoritate decreuit habẽdos. Illo ipso anno post terræmotum, quo multa ædificia corruerunt, sanguine in Vuallia pluisse ferunt, quasi ꝓdigium exitiale illi genti, cuius sanguine breui tempore pòst ea regio passim maduit. Dominabaťid temporis in Vuallia Leolinus Griffini filius, qui vt nouas partim seditiones in Anglia faceret, partim sibi Francos in societatẽ adsciscceret, per nuntios à Philippo rege diui Ludouici filio, petiuit filiam Simonis Montifortensis comitis Leceſtriæ, nomine Aleonorã sibi in matrimonium dari, quę cum matre & Henrico fratre tum in Gallia exulabat. Concesit Francus, & puellam statim despõsam per Henricum fratrẽ ad virum misit. Hæc nauigãdo vbi ad Vualliam appropinquare cœpit, cum fratre capta, ad Edouardum ducit. Quod vbi Leolinus cognouit, permotus ira per Anglicũ agrum incurrit, in armis stat, qui primi obveniũt, occidit, omnia deuastat. Rex audito Vualli furore, suos auxilio iuuit, tãtáq; celeritate oppressit per arua Vuallos evagantes, vt Leolinũ videntẽ rem suã in propinquum deductam discrimẽ, ad pacẽ cum venia petendã cõpulerit, quã demum reddita puella haudquaq; virginitate violata ęgrè illi cõcesit. Vuallus impetrata pace, iusiurandũ more maiorũ dedit. Edouardus secundũ hæc recepit in familiaritatẽ suam Dauid florentẽ iuuenẽ ipsius Leolini fratrem, habuitq; in honore, ac ex egẽte locupletẽ fecit. Verùm tantũ abfuit, vt Leolinus se huiusmodi be-

A.S.H. 1274.

neficiorū prębuerit memorē, vt etiā maleficio paulò pòſt regem remuneraue-
rit: nanq; amiſſa vxore, ſimúlq; neglecto iureiurando, iterum in agrū Anglicū
egreſſus, prædas paſsim facere cœpit: ſed deinde territus regis advētu, qui eò
celeriter ad vindicādam tantam iniuriā cōtendit, depoſitis armis, veniā vltrò
petiit, quam Edouardus iterum nō negauit, vt ne cum montibus atq; paludi-
bus pugnādo, quæ in loca Vuallus velvt in munitiones ſe ex fuga recipere ſo-
lebat, operam luderet. Sub idē tempus Robertus Cantuarienſis antiſtes, cùm
Cardinalis atq; Portuenſis epiſcopus eſſet factus, Ioannes Franciſcani ordinis
vir, antiſtitum ordine ſeptimus & quadrageſimus, à Gregorio pontifice Ro-
mano Cantuarienſi dicœceſi præficit. Hinc cernere licet, apud noſtros pontifi-
ces aliquid ſynceri iam tum fuiſſe, cùm per legem paucis liceret duas ſimul ob-
tinere prouincias, quando Robertus Portuenſem epiſcopatum cōſecutus, ſe
Cantuarienſi abdicauit. O legē nunc propè everſam: nam quiſq; pro opibus,
pro potentia, plures habēt epiſcopatus, vt nullum illorū (ita credere par eſt)
rectè gubernēt, qui talem cōmiſsi gregis curā nō officio, ſed atq; adeò cupidi-
tate metiri videntur. Quo etiā anno, Alexander rex Scotus Edouardo fidē
per iuſiurandum, more maiorū, obligauit. Et Thomas vir iuris æquè vt diui-
narum literarum peritiſsimus, qui antea fuerat in cōſilio & familia Henrici ter
tij, fit epiſcopus Herefordenſis. Is nempe homo tam frugaliſsimus, quàm in-
tegerrimus, ita vitam & omnem ætatem egit, vt meritus ſit poſt mortem, & à
Deo & ab hominibus ad cœlum ferri, qui nunc miraculis clarus exiſtit.

A. S. H. 1179. Secundum hæc, circiter annū ſalutis humanæ M C C L X X V I I I I, Edouar-
dus pecuniæ egens, rem ex ſuo vſu nouā excogitauit. Porrò quotquot poſſeſ-
ſiones vrbanas ruſticáſve habēt, aut colunt, ex inſtituto à Gulielmo Norma-
no Anglię rege introducto, perpetui vel ad tēpus fructuarij cēſent, qui vſum-
fructum capiāt, quando ipſarū poſſeſsionū, pprietas ad certos pertinet domi-
nos, quibus in annos ſingulos poſſeſſores vt proprietatis ſignū, neſcio qd aut
ſoluūt, præſtántve, ſeu penſionē reddunt, ſic, vt poſſeſsiones aliæ ad tēpus lo-
catæ, vel in perpetuū datæ, nōnullis de cauſis, quæ municipalibus legibus ex-
cipiunt, crebrò ad priſtinos dominos redeant, ac ab illis deinde vel aliis colo-
nis locent, vel venditent, ſeu prioribus poſſeſſoribus ſoluta redemptione cō-
firment: qd prædiorum genus Anglicè Acopyholde dicit. Si verò poſſeſsio-
nes liberæ ſint, ea ſeruitute carent, pro quibus pēſio iure tantū dominij, debe-
tur dño. Igit rex cùm eſſet bene multarū poſſeſsionū princeps dñs, & nō igno
raret tabulas ſiue ſyngraphas, quas vulgò evidentias aut copias vocant, par-
tim ob tēporis longinquitatē, partim ob aſsiduas bellorū iniurias, aut cōſump-
tas, aut amiſſas eſſe, publico edicto iuſsit, vti omnes prędiorum vrbanorum
ſiue ruſticorū poſſeſsiones docerent, quo iure, quo've nomine illa retinerent,
vt per hunc modū, poſſeſsiones ad ſe dñm pertinentes cōſtituta auctione, aut
venderent, aut redimerent. Viſum eſt omnibus edictū eiuſmodi poſt homi-
nes natos longè acerbiſsimū. Qui fremitus hominū? quàm irati animi? quāto
in odio princeps eſſe repētè cœpit? Verūtamē nōnulli de plebe homines ne-
quaq; cōtra regia iuſſa venire audentes, quibus poterāt rationibus ſuarū iura
poſſeſsionū cōprobabant, quæ eò minùs admittebant, q nulla ex tabella cō-
ſtarēt. Eſt ita cū multis de tali negotio diſceptatū, donec Ioānes Varanius co-
mes Surrę vnus de multis, homo popularis, vidēs regē ad prędā faciendā iam

expan-

expandere rete,& neminem vnum esse,qui reclamaret,sibi actioni tam acerbę intercedendum statuit:itaq; citatus coram magistratibus,quos Iustitiarios dicunt,comparuit, interrogatúsq; ecquo iure possessiones retineret, educto repentè gladio,Hoc,inquit,iure prædia auita possideo,hoc quoq; eadem defendam.Non nemo, quod non abhorret à vero,tradit cõmissa rixa, comitẽ occidisse Alanũ vnũ ex magistratibus.Cęterùm vbi id facinus rex resciuit,sensitq; se omniũ sermonibus vapulare, veritus ne seditio fieret, ab incœpto destitit. Atq; hęc tota res quę omnibus generatim damno fuisset, vnius animi præsentia interpellata subitò deferbuit. Eodẽ anno mortẽ obiit Gualterus Eboracẽsis antistes,cui successit Gulielmus cognomine Vickeuanus, qui in ordine Eboracensiũ archiepiscoporũ trigesimusseptimus ponit. Eo ipso anno Ioannes Cantuariensis archiepiscopus peracto totius sacerdotũ ordinis convẽtu, mirandũ in modum religionis statum confirmauit.Rex insequenti anno ęgrè ferens rei agrarię artificiũ non processisse sibi ex sententia,aliã aggressus viam conciliũ Londini ad Vuestmonasteriũ habuit,quo in cõcilio primùm omniũ pecuniã populo imperãdam curauit,nemine negante,ne quisquã factæ paulò antè gratiæ ob omissam iuris agrorũ causam, iudicaretur immemor. Deinde permulta quæ è Repub.essent, statuta sunt: & illud,vt sacerdos furti aut quouis alio capitali crimine convictus,episcopo repetẽti traderetur, sic,vt episcopus eum non antè missum faceret, quàm ritè se expurgasset. At inde episcopis custodiendi damnatos sacerdotes talis demũ imposita est seruitus, qualem alibi loco perappositò docebimus. Postremò priuilegia,libertates & immunitates datę ab Henrico tertio huius Edouardi patre societati negotiatorũ Germanorum,quam Anze Theutonicã appellãt,recipiuntur,admittuntur, comprobantúrq;,atq; regio diplomate in perpetuũ confirmantur & corroborantur,id quod ipsa societas pro summo munere sibi concedi rogarat.

Dum ista domi geruntur,ecce tibi,Dauid,quẽ(vt suprà demonstrauimus) timor,qui rarò est diuturni magister officij,ad Anglũ adiunxerat,ab Edouardo clàm ad Leolinũ fratrem Vualliæ principem trãsit,& ambo iunctis armis, finitimis Anglis bellũ faciunt.Quę vbi rex accepit,valde commotus quòd vterq; & Leolinus & Dauid accepti beneficij nullã rationẽ habentes fidẽ fefellissent, nõ ferẽdas eiusmodi perfidiosorũ iniurias amplius deliberat, delectus militũ habet,exercitũ cõflat,atq; vindicatũ scelus in Vualliã extemplò cõtendit. Etsi sunt, qui tradãt regẽ præmisisse Ioannẽ Cantuariẽsem ad ipsos Vuallos,quos bonis monitis, ac beneficiorũ recordatione in officio contineret, & illos cõtemnentes salutaria monita, fuisse ab eo antistite extra Christianorum cõmunionem eiectos.Sed cùm armis nõ verbis ad tantã ferociã comprimendam opus esset, illis nõ puto esse assentiendum. Interea Vualli captis aliquot castellis,ferro & igne omnia devastãt,neq; sexui aut ætati parcunt:at vbi regẽ appropinquare senserunt, id quod haud pro nihilo putantes, statim more solito fugientes sese in Snoundenũ montẽ editissimũ longéq; quàm asperrimũ, qui ad septentrionẽ vergit,propipiunt.Rex Vualliã ingressus,vt nouit hostes in mõtes abiisse,cũ omnibus copiis nõ lõgo ab illis intervallo cõsedit:postero die equitatu ex castris educto,omnẽ eam planiciẽ quæ radices montiũ tam ab ortu solis, quàm à meridie circumplectit, cõplet, pedestréq; copias paulò ab eo loco abditas in locis superioribus constituit, atq; exin hostem ad certamen

provocat, quē vt videt nolle in cāpum descēdere, vt omnes præcludat aditus, primò insulam Angliseam occupat, quòd eò Vuallus confugere cōsueuisset: deinde iunctis simul aliquot nauiculis, pontem facit in fluuio Hauēsancto, in quem fluit amnis, qui ad radices ipsorū montium oritur, vt ne trans illud flumen hostes castra ponāt. Sunt qui tradāt pontem factum ad sinum maris nomine Regyd, ex quo in eam insulā nauigatur. Cæterùm in eo temporis articulo ita vsu venit, vt antequā pons tabularetur, aliquot iuuenes Angli per litus animi causa ambularint, ac spaciandi studio longiùs progressi quàm putarāt, subitò interventu Vuallorum, procul à litore, crescente Oceano, telis & sagittis reiecti, partim cæsi, partim ab aquis submersi fuerint. Et istius rei evento, creuit mirum in modum Vuallis animus, quippe qui putant illud factum esse diuinitus, ac oracula suorum vatum antiqua repetentes, quibus etiā nunc plurimùm fidentes vana identidem spe eluduntur, ducebant tum demum veniisse diem, cùm eorum princeps Angliæ imperio potiretur. Itaq; Leolinus in spem bene gerendę rei erectus, relicto Dauid fratre, qui loca montana tueretur, ipse cum electa iuuenum manu, in campum proximum descēdit, cui continuò Edmundus Mortimerius cum robore militum obviàm factus est. Hîc prælium vtrobiq; cōmittitur, quod amplius horas trîs anceps fuit, donec Leolinus pugnādo occiderit: tum cognita principis morte, Vualli fugā protinus pararūt, circitèr parte eorum tertia interfecta. Edmundus victor profligatis hostibus, ad regē qui tunc ad Caërnaruanum oppidū erat, caput Leolini detulit, quod postea Londinum deportatum in turris fastigio pilo infixum diu permansit, quò seditiosorum hominum pœna cæteris illustrior manifestiórq; esset. Sunt qui scribant Leolinum non fuisse in prælio occisum, sed suis pontem frangere tentātibus, ac sępius ab Anglo inde repulsis, ipsum cucurrisse subsidio, & cùm alij aliò Vualli ab hostibus dissipati fugerent, fortè accepisse vulnus, ac deinde cognitum à Stephano Suardo percussore, tum demum capite obtruncatū: sed vbicunq; ceciderit, parum omnino refert. Edouardus accepto victoriæ nuntio, motis statim castris, ad persequendos hostes militem suum quaquaversum ad omnes viarū exitus dimittit, ac simul ipse dispositis ad radices mōtium equitibus, cum reliquo exercitu montes ipsos ascendit. Vualli vbi se omni intercluſos itinere sentiunt, more ferarum trepidi pro se quisque in syluas densissimas, aut in specus contendit, partim per abrupta se immittunt, partim demum fugiendo in hostem incidētes, aut interficiuntur, aut capiuntur. In iis Dauid Leolini frater cum multis aliis eius factionis sociis fuit, qui non multò pòst Salopiæ pœnas capite soluit. Rex sic mōtanis Vuallis perdomitis, ad reliquos subigendos, omnem obiuit regionem quæ ad ortum solis & meridiem vergit, milites in vnum cọnfestim cogendo, quos diximus viarum aditus occupasse, qui ingentē passim cędem fecit, adeò vt amplius tria hominum millia interfecta fuerint. Posteaquam omnis provincia pacata est, Edouardus præfectum illius fecit Robertū Torbiscum virum singulari virtute, relicto'q; præsidio idoneo, Londinum revertitur. Atq; ita Vuallia iterum domita est, circiter annum octauum, cùm Edouardus regnare cœpit, qui interim Gloceſtriæ diu moratus, conventum principum eo in oppido egit, in quo quędam de regni statu decreta sunt, quæ nunc vt iura æquitate plena maximè vsurpantur. Exin pacatis rebus, nihil toto triennio áccidit, quod scribere habeamus.

Age-

Agebatur post hæc annus, qui fuit Edouardo à gubernatione sui regni XI, & ab humana salute MCCLXXXV, insignis morte Alphõsi, & ortu Edouardi regiorũ puerorum, cùm prodigia varia fuerunt. Principio anni grauitatem cœli subitò exortam, inde siccitas post hominum memoriã invisa excepit, sic, vt herbas ferè omnes necarit: postremò ingentes supervenére imbres, vnde annona cœpit ingraueſcere, ac ea fames per totã pervasit insulam, quæ vsq; ad exitũ Edouardi durauit. Eo ipso anno Gulielmus Eboracensis antistes mortẽ obiit, post annos sex, quàm sedere cœperat: cui succesit Ioannes cognomẽto Romanus, doctrina & integritate vitæ clarissimus. Circiter hæc tẽpora, Gulielmus Martonus Angliæ cancellarius, cùm intelligeret solas esse literas, ex quibus magnus pariter fructus atq; delectatio petatur, vt suis eius rei copiam faceret, Oxonij collegiũ instituit discipulorũ bonarum artiũ consectatorum, fundisq; locupletauit. Hodie loco nomen est Martonũ, ex quo velut ex vberrimo fonte, flumen quoddã bonarũ disciplinarũ iugiter manat. At Martonus postquã tale Musis posuit opus, factus est Roffensis episcopus, dignus nempe, cui eiusmodi mandaretur munus, tametsi curæ & diligẽtiæ plenum. Per illos dies rumor increbuit Burdegalensem longè firmissimã totius Aquitaniæ ciuitatẽ secreta consilia inire cum Franco, vt expulsis Anglis, eius prẽsidiũ admitteret: verùm antequã quod moliebatur, efficeret, Edouardus de re statim certior factus, trãsmisit Oceanũ, ac cum magno exercitu adfuit, affectisq; supplicio cõiurationis autoribus, ciuitatẽ suspectis hominibus protinus purgatam reddidit: quo confecto negotio, dũ cæteris rebus providendis cũ suo domestico senatu vacabat, in valetudinem incidit, qua diu postea afflictatus est. A. S. H. 1285.

Interea res Christianæ duorum regũ discordiis maximè turbatæ sunt, vnde facultas regi Edouardo data est vlciscendæ cædis Henrici patruelis, id quod cum primis cupiebat. Porrò Martinus Rom. pontifex, impulsu Caroli Siciliæ regis execratus est Ioannẽ Palæologum Imperatorẽ Græcũ, quòd Christianã remp. perturbaret. Quo ille probro affectus cum Petro Arragoniæ rege fœdus iunxit, qui Siciliæ regnũ repetebat sibi debitũ iure dotis Constãtiæ vxoris Manfredi filiæ, quem Carolus pariter vita vt regno expulerat, eiq; spopondit suũ studium, consiliũ, gratiã, opes ad res paratas fore. Petrus noua fultus amicitia, cum Ioãne Parochita homine inter Siculos autoritate, virtute, nobilitate summo agit, vt vno momento per Siculos facto impetu, omnes Galli contrucidentur, quorum superbiam illa gens amplius tolerare non posset. Ipse verò interim populato in Africa Hipponensi agro, cum ingẽti classe in Sardiniam proficiscitur, expectaturus illic rei eventum. Non multò pòst Siculi statuto die, circiter vesperum, Gallos omnes ad vnum interficiunt. Vnde adagium, Vesper Siculus, quod hodie circunfertur, cùm significatur subitam cædem esse factam. Carolus audita Siculorum defectione, cum magnis copiis in insulã trãsit, ac Massanam vrbem obsidet. Arragonensis itidem rex, vbi audit id esse actum, quod expectabat, in Siciliam contendit, eámq; ingressus rex ab omnibus consalutatur. Qua animorum inclinatione perterritus Carolus in Italiam redit præstolaturus auxilium, quod ex Gallia arcessiuerat. Interim reges mutuo iurgio per nuntios & literas se lacessentes, ad singulare certamen vterque alterum provocat, vt vna pugna de vita & regno dimicetur. locum ex consensu Edouardi, Burdegalam dicunt, quò cum centum lectis equitibus eant: sed

pontifex interceſsit certamini. Tum Petrus claſſem ductu Rogerij Loriæ viri fortiſsimi, Neapolim mittit, qui facto prælio cum Carolo regis Caroli filio, victor evadit, iuuenémq; captum ac protinus vinculis mãdatum in Hiſpaniam mittit. Pontifex dolens Caroli caſum, Petrum impium denuntiat. Adtuit paulò pòſt Carolus rex, & cõfirmatis Neapolitanorum animis, in Africam traiecit, vbi demum moritur. Philippus inter hæc Frãcorum rex Gerundam Arragoniæ vrbem obſidet, cui Petrus obviàm factus vulnus pugnando accipit, ac breui vita excedit. Francus quoq; Gerunda potitus, febre abſumitur. Neque eſt tamen funeſtum bellum per hęc trium regum funera finitum, ſed ad ſucceſſores multò acrius delatum. Filij enim Petri Ferdinandus Arragoniæ, & Iacobus Siciliæ à patre reges conſtituti, enixè ſuum negotiũ gerebant, cùm Rogerius Francorũ claſſem, quę ex Narbonenſi Gallia veniebat, & in oram Hetruriæ delata Guidonem Montiſortenſem Anguillariæ comitẽ ſociũ belli ſuſceperat, cepit: & Robertus Atrebas in Italia procurator Caroli iunioris, Catinã Siciliæ vrbem occupauit. Secundũ hęc, partim iuſſu Nicolai pontificis Rom. qui Martino ſecundo loco ſucceſsit, partim autoritate regis Edouardi, ad pactionẽ coagmentãdam his cõditionibus venitur, vt Carolus è vinculis dimitteretur, qui ſua impenſa Iacobũ Petri filiũ, regem Sicilię conſtitueret, & niſi id intra trienniũ feciſſet, in carcerem rurſus rediturũ ſe pollicitus eſt, datis nomine obſidũ in Iacobi poteſtatẽ duobus filiis Roberto & Ludouico florẽtibus ac illuſtribus adoleſcentibus. Rogerius item Loria, nobiles Francos in Gallica claſſe captos à ſuis redemptos dimiſit: Guidonem verò comitem Anguillariæ, qui, vt diximus, paucis antè annis, Viterbij Henricũ Edouardi patruelem occiderat, nullis neq; precibus neque pretio adduci potuit, vt miſſum faceret, ſed, vt ab Anglo gratiã iniret, in cuſtodia retinuit, vbi enectus eſt. Ac ita Guido pœnas parricidij Edouardo dedit, & tandem aliquãdo aras quas innocentiſsimo ſanguine polluerat, morte merita expiauit. Nunc ad rem redeo.

Edouardus rex facta pace, cuius rei cauſa, annales Anglici tradũt eũ in Arragoniã iuiſſe, quòd ei cum vtroq; rege affinitas intercederet, in Angliã incolumis rediit, cùm Philippus cognomẽto Pulcher, mortuo Philippo patre in Hiſpania, vt oſtendimus, rex Francorũ factus eſt. Interea Vualli quietis præſentiſq; fortunæ faſtidio affecti, ac nihil eſſe, quod libertatis cauſa pertimeſcendũ ſit, arbitrantes, Rheſum Amereducũ ſummæ hominem audaciæ, qui ex Leolini genere originẽ ducebat, ſibi principẽ conſtituunt. Is cõvocatis ſuis clientibus, facilè eos incendit, quippe qui ſimul cum aliis cõtinuò ad arma concurrũt: deinde in agris habet delectũ egentiũ ac perditorũ, & coacta non modica manu, quoſcunq; obvios habet, incitat, ſolicitat, hortatur, cõmemorat multa, quãobrẽ debeãt Anglico iugo à ceruicibus depulſo, ſe in libertatẽ vindicãdi cauſa, arma maturè capere. Ita magnis paratis copiis, Anglos adoriũ, præſidia ex oppidis ac arcibus minùs munitis aut expellit, vel perimit, adeò vt videret nullo ferè labore, Anglos omnes deleturus, ac provinciã adepturus, niſi Roberti prefectus & celeritate & maturo cõſilio vſus fuiſſet. Ille enim cùm animadverteret adverſariorum copias in dies magis magiſq; augeri, ac propterea nõ expedire, ſi ſe vno in loco cõtineret cũ exercitu, quoad interim nouos pararet milites, aut loca magis muniret, omnis periculi immemor, relictis ſine præſidio locis, milites Anglos in vnum coëgit, quadratoq; agmine in adverſarios

con-

contendit ad oppidū Aberkenuenā, ad quam ſe hoſtes congregarāt. Amereducus vbi cognouit Anglos qui multo militū numero inferiores erāt, adventare, iam nō expectanda auxilia, ſed pugnā eodem veſtigio committendā ſtatuens, miro affectus gaudio, inquit ſuis militibus: Iam videtis hoſtes noſtros, quibus & viribus & numero lōgè præſtamus, in manus noſtras temerè venire: quod porrò diuinitus factū auguror, vt videlicet vlciſcamur mortē Leolini principis noſtri & aliorū, quos gens perfida nulla ſeruata belli lege, crudeliter necauit. Quàm verebar ne Robertus præfectus vir aliàs cautus, tandiu ſe aliquo loco munito cōtineret, dum ab Edouardo ſubſidiū mitteret? Sed ecce nunc in gladios noſtros ſe cum ſuis præcipitē agit. Igitur magno animo iā parate arma, hoſtémq; acriter invadite ad prædā & gloriā properantes. Hęc vbi ille dixit, in Anglum appropinquātem pro ſe quiſq; irrumpit, nulloq; ſeruato ordine, vt gregarij milites facere ſolent, à fronte, à tergo, à lateribus vrget. Pugnat acriter, & quò Vualli magis inſtāt, hoc Anglica acies fortiùs inhęrēs reſiſtit, quę ad extremū videns hoſtē defatigatū, facto impetu, in mediū ſe immittit. Vuallus præter ſpē repulſus, nec fugere, nec reſiſtere auſus paſsim cadit. Amereducus capitur, reliqui ferè omnes interficiuntur. Numerus deſideratorū fuit circiter millia quatuor. Atq; ita Vualli meritas defectionis pœnas pependerūt. Ipſe autē Amereducus Eboracū perductus, ibi de regij ſenatus ſentētia, ſecuri percutit. Affecit ea victoria incredibili lętitia Edouardū, qui anteq; iſta acciderēt, cùm iter haberet Burdegalā, anno cū regnare cœpit XIII, ad Vueſtmonaſteriū cōventū principū fecit. In eo convētu, leges populo datæ ſunt, ex quibus ius multiplex manauit, ad ſummū reip. commodū. Itē & de regni ſtatu proviſum eſt. Quibus conſtitutis rebus, rex, vti diximus, in Gallias ſe cōtulit, qui totū ferè triennū in Aquitania moratus, per eoſdē dies in Angliā redierat: qui fuit annus cùm ille regnare cœperat XVI, & humanæ ſalutis MCCXC. A. S. H. 1290.

Anno deinde qui inſecutus eſt, concilium Londini ad Vueſtmonaſterium habetur, in quo in primis agitata eſt eiectio Iudæorū, quorum erat per omnē Angliam ingens multitudo, quò ſic oues ab hœdis ſegregarentur. Itaq; publico edicto iuſſum eſt, vt intra paucos dies, omnes abirent cum bonis. Illi iuſsis concilij parētes, alij aliò diſceſſerunt. Ita profuga gens de Anglia in perpetuū exiuit miſera ſemper aliquò terrarū petitura, vſq; cò dum denicq; deleatur, cuius occaſus minus doloris reliquis mortalibus invret, ſi modò ſuas literas ſuperſtites reliquerit, ſine quibus, haud ſcio quomodo noſtris ſacris bene præcautum fuerit in poſterum tempus. Eodem in cōcilio Edouardus expoſuit ſe cupere auxilium ferre noſtris in Aſiā, & quia res ad religionē pertinebat, placuit vt ſacerdotes pecuniā ſuppeditarēt, quam præ manu dederunt. Atqui ille poſt acceptā pecuniā facilè deſtinato bello res domeſticas prævertit. Poſtremò placuit regi ſimiliter atq; principibus cauere in iure, quò perpetuaretur id, quod ſancitū iampridem fuerat in Magna charta, cap. xxxvj. de qua proximo libro memini, id eſt, vt nemini homini liceret dare prædia collegiis monachorum: nam additum eſt, vt nō liceret etiā monachis, aut aliis ſacerdotibus emere poſſeſsiones, quò ne poſſeſsiones eiuſmodi cœnobiorum aliorúmve ſacerdotiorū dotes fierent. Et legē hāc ad Manumortuā vocarunt, quòd res ſemel datæ collegiis ſacerdotū, non vticq; rurſus venderentur velvt mortuę, hoc eſt, vſui aliorū mortalium in perpetuum ademptæ eſſent. Lex diligēter ſeruatur,

sic, vt nihil possessionũ ordini sacerdotali à quoquã detur, nisi regis permissu.

Illo ipso anno obiit mortem Alexander rex Scotiæ, vir singularis virtutis, qui inter cursum, vnà cum equo in terrã fortè corruit, ac repentè fracta cerui-ce interiit: qui nullum reliquit filium superstitem, id quod breui pòst tempore tam Scotis ipsis, quàm Anglis multarum cùm simultatum, tum cædium causa fuit. Habuit Alexander in matrimonio Margaritam filiam Henrici, vt in illius vita suprà demonstraui, ex qua suscepit filium Alexandrum nomine, & filiam quam ex nomine matris appellauit Margaritam. Alexãder ante patrem excessit è vita, Margarita verò regi Noruegiæ nupsit. Deinde Margarita regina mortua, Alexander rex posteritati consulendi causa, in matrimonium du- 10
xit filiam Guidonis comitis Flandriæ, ex qua nihil liberorum suscepit, atq; ita extremum familiæ fatum, nullo potuit consilio auertere. Ex filia autem illius, quam diximus regi Noruegiæ locatam fuisse, nata est filia Margarita, quę antequam esset matura viro, decessit, in qua genus Alexandri regis defecit. Igitur Scoti mortuo Alexandro, valde anxij quem sibi regem optarent, & timẽtes ne dum de re tanta inter se consultarent, ad vim non veniretur, ad Edouardum legatos miserunt, qui rogarent, vt per eum sibi liceret, ex sententia principem dicere. Audiuit Edouardus libenter legatos, pollicitúsque est non modò se non impediturum, verumetiã quantum in se esset, operam daturum, vt in creando rege, nulla vis esset. Quo accepto responso legati abierunt in Sco- 20
tiam, legationémq; diligenter renuntiarunt. Fuerunt optimatibus Scotis grata, quæ ab Anglo rege per legatos acceperant, & quia factis more maiorũ populi comitiis, iam disceptari inter eos cœptum erat, de communi consilio missis rursum legatis, Edouardo noui regis constituendi potestatẽ dederũt. Rex cognito Scotorum studio concilium aduocauit, agitaturus de re maturè cum suis, antequam legatis responsum daret: cùm interea in Scotia maxima de regno decertatio erat inter Ioannem Baliolum, Robertũ Brusium, & Ioannem Hastyngium: ij enim ex stirpe Dauid fratris Gulielmi regis olim Scotię genus trahebant, quia trîs Dauid filiæ in familias eorum nuptæ fuerãt. Atq; ita Scoti principes diuisi, alij Ioanni Baliolo, qui à maiore natu filia Dauid originem 30
ducebat, alij autem Roberto Brusio, qui ex altera generis originem iactabat, fauebant. Ioanni Hastyngio pauci admodum suffragabantur, quòd ad tertiã & iuniorem sororem genus tantummodò referret. Cæterùm, vt ordiar ab initio, ipsius Dauid generis seriem breuiter ponam. Enimverò Dauid ex Mathilde vxore filia Ranulphi comitis Cestriæ, sustulit Ioannem filium, qui sine liberis mortuus est: & filias quatuor, Margaritam, Mathildem, Isabellam, & Aldam. Margarita prima filia nupsit Alano Galuidiano: is ex ea creauit duas filias, quarum altera maior natu nomine Dernogilla, locatur Ioanni Baliolo, quæ ex eo genuit illum Ioannem Baliolum, qui primus extitit regni Scotiæ competitor. Mathildis altera filia innupta occidit. Tertia Isabella nupsit Ro- 40
berto Brusio, qui suscepit ab ea Robertum filium patrem Roberti alterius regni competitoris. Quarta Alda in matrimoniũ ducta est ab Henrico Hastyngio, qui ex ea genuit Ioannem filiũ patrem tertij regni cõpetitoris. Hinc tametsi satis licebat colligere, cui veniret hæreditas, attamen res in dubio versabatur, quia ita natura comparatũ est, vt vnusquisq; regnum sibi optet, summæq; ducat glorię aliis imperare. Sed vnde aberrauit, iã redeat oratio. Rex Edouar-

dus

dus poſtquã in concilio cum ſuis principibus de re Scotica agitauerat, oratoribus reſpondit, ſe perinde populi Scotici ac Angli libertatem, rempublicam, ſuo ſtudio, cõſilio, patrocinio conſeruaturũ: ſed cùm interregnũ eſſet, & olim Scoti reges fidẽ ſæpiſsimè eius maioribus obligaſſent, velle ſpeciatim à Scotis principibus conceptis verbis iuſiurandum ſibi dari, vt Scotiæ terræ domino, atq; cunctas regni arces in ſuã poteſtatem tradi, ac tum demum daturum operam regi creando. Legati accepto reſponſo, mandata Edouardi ad principes ſedulò detulerunt, quibus etſi petitio viſa eſt nedum aſpera, at parum iuſta, vt Anglus non ſe arbitrũ regis creandi, ſed dominum Scotiæ præberet, attamen quia inter ſe iam diſsidebãt, morem regi geſſerunt. Quo facto, Edouardus Eboracum proficiſcitur, eóq; nõ multò pòſt optimates Scoti veniunt. Hîc poſt longam diſputationem, ex arbitratu regis octoginta eliguntur viri ætate graues & ſapientia longè excellentiſsimi, & in iis triginta Angli, quibus facultas datur renuntiandi regis. Ii poſteaquã rectè cognouerunt, cui regnum Scotiæ iure deberetur, Ioannem Baliolum vna voce regẽ dicunt. Comprobauit eorum ſententiã Edouardus, ipſiq; Ioanni regni Scotiç poſſeſsionem ſua autoritate confirmauit. Ioannes per hunc modum rex factus, primùm omniũ in verba Edouardi iurat, dein in Scotiam reverſus, eo ipſo die qui diuo Andreæ ſacer eſt, & apud eam gentẽ maximè celebris, magno cum totius populi gaudio corona honeſtatur. Is vt plus fauoris ſibi cõciliaret ab Anglis, egregias Oxonij ædificauit ædes, eóq; loci collegium diſcipulorum inſtituit, & illud poſſeſſionibus locupletauit, ac ab ſe, Baliolenſe collegium nominauit. Veruntamen Ioannes rex haud diu cum Anglo in gratia fuit, vtpote quç fucoſa erat, ſed mãiorum inſtitutũ ſecutus, primo quoq; tempore Frãcorum amicitiam complexus, paulatim ſe ab ipſo Anglo alienauit, vt infrà appoſitè demonſtrabitur.

Aderat dum hæc agebantur, iã annus ab eo, quo regnare cœperat Edouardus, XIX, & ſalutis humanæ MCCXCIII, cùm Ioannes Cantuarienſis antiſtes, poſt annum quàm ſedere cœperat decimũ & tertiũ, moritur: cui ſucceſsit Robertus Vynſelſeius, ordine antiſtitum octauus & quadrageſimus: & rex tres filias nuptui dedit: nanq; primam Aleonorã Henrico ſiue Erico, vtrunq; ſcriptum reperio, Barri duci locauit, alteram Margaritã Ioanni Brabãtiæ duci, & Ioannam tertiam Gilberto Gloceſtriç comiti. Ac ita Edouardus trîs magnos ac potentes viros affinitate ſibi devinxit, quæ poſtea ei magno ſçpe vſui fuit. Hoc itidem anno initiũ magni belli inter Anglum & Francũ factum eſt. Edouardus enim cauſa tuẽdæ Aquitaniæ oræ, ſex naues inſtructas Burdegalam miſerat: duæ ex illis ſecundũ Normaniæ litus delatæ, nihil hoſtile timẽtes à Normanica claſſe capiuntur, atq; bona pars nautarum crudeliter ſuſpendio necatur. Qua re comperta, Robertus Tiptoſtus præfectus claſsis collecto magno nauiũ numero, in Normanos curſum vertit, præmittitq; ſpeculatoria nauigia, & cùm nullas in mari obvias haberet naues, vrgente ira, Sequanæ oſtiũ ſubita vi adortus diripit hoſtiliter, ac multis ex nautis interfectis, ſex inde naues abducit, atq; parũ in altũ delatus dum ſtat in anchoris, vt Francũ ad nauale certamen provocet, (nam Angli præterquam quòd numero ac robore nauium valebant, cum eo hoſte ſciebant ſibi rçm eſſe, quem ob violatum fœdus ſperabant à Deo opt. max. punitum iri) ecce tibi, aliquot Normanorũ naues vino onuſtæ ex Vaſconia redeuntes apparent. Tum Robertus facto in eas

A. S. H. 1293.

impetu, facilè capit, tertiáq; propè nautarũ parte occisa, in Angliã mittit. Francus interim acceptã in portu cladem vlturus, classem studio parat, quam vbi milite ac cæteris quæ ad vsum nauium pertinerent, instruxerat, in altum non longè ab Anglica classe, eduxit. Inter hæc, nuntij vltrò citróq; commeabãt, alteris pœnas violatæ fidei, alteris bona amissa repetentibus: & iam, quia iniussu vtriusq; regis, primus ille tumultus inter Anglos & Normanos temerè ortus erat, ac eo minus offensi animi facilè ad pacem redintegrãdam inclinabantur, cùm Carolus Valesij comes Philippi regis frater, vir acris ingenij vlciscẽdi cupidus, fratrẽ ad vindicandam iniuriam compulit. Atq; ita ad arma itum est. Igitur classis Gallica pugnãdi studio in Anglos cursum flectit, qui nequaquam certamen retardantes pugnam acriter capessunt. Fuit ab initio anceps certamen, cædésq; multò deterrima, qualem in tam validarũ classium concursu esse oportuit, cstq; ea dimicatio aliquandiu extracta, demum fusa disiectáq; est Francorum classis. Amissarum nauium numerum, neq; annales neq; scriptores quos sequimur, ponunt, omnes tamen ingentem plagam acceptã scribunt. Philippus de re malè gesta certior factus, pergrauiter commotus, primò specie iuris seruandi, Edouardo vt suo ob possessionem Aquitaniæ ac comitatus Pontiui beneficiario diem dici iubet: deinde quia certò sciebat futurum, vt Anglus minùs compareret, quippe cui nequaquam tutum esset Lutetiam ire, quò per iudices vocatus erat, exercitum parat. Edouardus interim mittit Edmundum fratrem Lutetiam suæ causæ actorem coram iudicibus. Verùm iudices qui magis nodũ in scirpo, vt dicitur, quàm de cognitione causæ quærebant, Edmundi rationes pro fratre respondentis minimè admittentes, Edouardum contumacem, id est, superbũ minimécq; magistratuum edictis obedientem declarant, atq; omne Aquitaniæ ius amisisse decernunt. Quibus rebus actis, Francus secretos prȩmittit nuntios Burdegalam, qui ciuitatem solicitent, & eos subsequi iubet Arnulphum Nellam magistrũ equitũ, cum bene magno exercitu. Is vbi eò pervenit, Burdegalam ad defectionẽ iam paratã capit, ac exin populos finitimos, partim principis Aquitaniæ ciuitatis exemplũ secutos, partim largitionibus adductos in potestatẽ redigit. At Angli cognita populorũ alienatione, quæ ex improviso perincõmodéq; acciderat, ad oppida maritima subitò se recipiunt, sed Rionem in primis confugiũt, quod oppidum celeriter muniunt. Post amissam bonã Aquitaniæ partem, Edouardus habito pro magnitudine periculi celeriter ad Vuestmonasterium principum concilio, ingentẽ pecuniæ summã à populo ad bellum gerendum cõtra Francum decretã exigit, atq; deinde magnum exercitum parat, séq; ad iter expedit.

Dum hæc geruntur ab Edouardo, Vualli sine fine tempus atq; occasionem nouitatis quærunt, qui audita Aquitanorũ defectione, rati illud esse idoneũ, cùm liceret per regẽ tempore excluſum, petere ab eodem pœnas sui doloris, quem eius seueritas cuiq; iampridem invisissẽt, subitò in Anglos qui regionem tenebant, insurgunt, passímq; trucidant. Angli repentina fortuna permoti, arma quæ possunt arripiunt, alij ex arcibus sese eiiciunt, fit in hostes impetus eorum, sed confluentibus ad clamorem vndique agrestibus Vuallis, ad arces redire coguntur. Quo viso, Robertus præfectus ad Edouardum nuntios mittit, qui ordine omnia significent, petántque subsidium. Rex cognita re valde permotus, duplici cura afficitur: ardebat enim ire in Gallias recuperatum

ratum amissa, & in præsentia orta seditione domi, timebat ne hoc malum graui⁹ serperet, si ipse abesset, ita vt eiusmodi solicitudinum aculeis agitatus, aliquantū fuerit anceps dubiúsq; animi quid faceret: demū de sui domestici senatus cōsilio, decreuit sibi domesticæ pesti obviàm eundū, ac duces mittendos in Aquitaniā, qui suis opem ferrent. Itaq; Ioannem Britannum virum consilij magni & virtutis, cum electa militū manu, & Robertū Tiptoftum classis præfectum cum magno nauium numero in Aquitaniam mittit, ipse verò in Vuallos contendit, ac primo accessu subigit. At alter exercitus vbi in Galliam pervenit, tantum terroris Frāco iniecit, vt præcipiti fuga alij aliò se proripuerint, in locaq; munitiora receperint: sunt tamen multi in fuga capti, aut interfecti. Angli pulso hoste, aliquot oppida vi occupant, sed malè vtentes victoria sine ordine prędandi studio, sese per agros temerè effundūt, id quod eis malo fuit: nam Carolus à Philippo fratre cum valido armatorum exercitu missus derepentè pervenit, vagantésq; incautè Anglos præda exuit, partem etiā occídit. Quæ superfuit cædi trepida multitudo, ad loca maritima aut ad classem compulsa est. Duces exercitus, Ioannes qui ex Fano Ioannis erat, & alter Ioannes, postquā militem disipatum è cursu collegerāt, duas cohortes miserunt Ponteseium, quæ oppidum tuerentur: item totidem ad Fanum Seueræ, vt locum præsidio firmarent, ipsi verò Rionem profecti munitiones facere instituunt. Quod vbi Carolus cognouit, ne spatiū sit hostibus maiores vires comparandi, dat Arnulpho Nellæ, cuius ductu antea Burdegala potiti erant, negotium Ponteseij oppugnandi, ipse verò Rionem contendit, quò vbi pervenit, cingit cōfestim locum obsidione, oppugnátq; hostiliter. Contrà Angli cum Vasconibus se acriter defendunt, foráq; erumpunt: sed pauci, vt fit, facilè à multitudine reprimuntur. Dum ad Rionem ita pugnatur, Arnulphus Ponteseiū expugnat, cōfectóq; feliciſsimè negotio, ad Carolū venit, cum eóq; copias coniungit, ac in oppugnationem Rionensem ambo totis viribus incumbūt. His cognitis rebus, Angli cum Vasconibus licet terrore perculsi, resistunt tamen, pariq; fiducia vbiq; hostiū conatibus se opponunt, identidē tela & saxa in eos iacientes: verùm ad vltimū cùm viderent se non posse amplius locū tueri, nec spes vlla foret subsidij habendi, de media nocte egressi, ad naues confugiunt, quod tamē non tutò omnes tentarūt: nam hostes cognita Anglorū fuga, iter præcludunt, atq; aliquot primò fugientes assecuti interficiunt. Sed ij numero pauci fuerunt, quia reliqui omnes vbi cognouerāt Francū intercluſisse viam, ad naues ex necessitate facientes virtutem, vsq; eò restiterunt, dum pugnando in hostiū potestatē expugnato oppido venerint. Franci victoriā non cruentā adepti, nobiles Anglos captos seruāt, reliquis tam Anglis quàm Vasconibus necatis. Carolus postquā Rionem cepit, obsessum pergit Fanum Seueræ oppidum munitiſsimum, quo post menses trîs, quàm circunsederat, per deditionem ab oppidanis fame coactis, incolumitate pacta, factā, potitus est, ac istis rebus prosperè confectis, ad Philippum fratrem victor rediit. Angli qui de eo exercitu, & ex his cladibus superfuerant, duces suos duos Ioannes, quos quidam falsò scribunt in istiusmodi tumultibus periſse, secuti, Baionam proficiscuntur, séq; intra muros continent. Hæc olim Tarbellorū vrbs fuisse dicitur.

Edouardus nuntio allato de re transmarina malè gesta, valde permotus, primò Adulphum regem Germaniæ in societatem belli gerendi contra Fran-

cum magna pecunia ducit, cum eóq; fœdus facit: deinde suis subsidio in Aquitaniam mittit Hugonem Verium Oxonij comitem, qui primo accessu Fanũ Seueræ recipit. Erat per hæc bella continua, iam vacuum ærarium regiũ, quod malum Gulielmus Marchianus quæstor vnus omnium alieno detrimento sanandum statuit. Is enim nouerat cùm in cœnobiis, tum in templis pecunias esse depositas, quas si iuberet tolli, non vtiq; se scelus, sed operæpretium facturum ducebat, si pecunia promeretur foras, ad vsum populi, perinde quasi omnia essent communia, quò sic pecuniam militi suppeditaret, præsentémque curaret. Itaq; præfecti militum quibus ille sacrilegij patrandi negotium dederat, dispositis passim per regnum militibus, vno tempore quicquid pecuniarum in locis sacris recõditum fuerat, omnibus vestigiis indagatũ ad Edouardum afferunt, gemente passim populo, quòd princeps non putaret manũ abstinendam à pecuniis, quibus sacræ ædes reficiendæ essent. Rex autem pecuniæ egens rem dissimulauit, ac nequaquam ea præda contentus, habito non multò pòst concilio, postquam inuidiæ declinãdæ causa, excusauerat illud sui quæstoris factũ, bene multis verbis significauit, quàm infiniti sumptus in nouum exercitum impendérent, quàm graue immineret bellum, & quæ pericula pro Repub. sibi atque prophanis principibus quotidie subeunda forent, & quia idem per religionẽ facere nõ liceret sacerdotibus, ideo eos debere pecunia iuuare milites, qui per hęc argumenta, illis dimidiã partem omnium vectigalium sacerdotiorũ vnius anni imperandam curauit: sed vt post tot imposita onera, videretur in parte aliqua velle patribus gratum facere, pollicitus est se concessurũ aliquid, si modò peterent, quod ex vsu ordinis sacerdotalis esset. Episcopi capto inter se consilio, postularunt, vt legẽ ad Manumortuã, quam suo ordini valde nocere perspexerant, antiquaret. At rex cui nihil alienius erat, quàm in ea re episcopis satisfacere, ad id respondit, sibi nequaquam in manu esse legem tollere sine consensu patrum, quorũ consilio constituta esset, & eo bellissimo responso, pontifices contentos voluit. Dum Edouardus ita ex sacerdotũ opibus suas auget, Vualli deficiunt, sibiq; duces belli gerendi Mardocum & Morganum homines ad seditionem expeditos, paratósque constituunt. Ii comparata magna militum manu, Anglos passim persequuntur, locáq; aliquot capiunt, multis interfectis, sine vllo discrimine sexus aut ætatis. Misit rex Edmundum fratrem cum non mediocri militum numero, qui vt in Vualliam pervenit, prælio temerè cum hostibus commisso, profligatus est: nimirum pecunia sacrilegio quæsita exitio fuit exercitui, qua in primis ille conductus fuerat. Vbi nuntiatum est Edmundum ab Vuallis fugatum fuisse, Edouardus nouo coacto exercitu, eò celeriter contendit, qui neutiquam paruo negotio ad extremum provinciam pacatam reddidit, capto per proditionem Morgano altero ducum, quem non necandũ constituit, sed lenitate vsus tantùm subcontumelioſè tractatum missum fecit. Est laboratũ eo anno, quo hæc gesta sunt, fame tanta, vt passim præ inedia morerentur homines.

Agebatur iam annus XXI ab eo, quo Edouardus regnare cœperat, & humanæ salutis MCCXCV, cùm Thomam Turbiuillã paulò antè inter alios in expugnatione Rionis captum, virum nunquam aliàs perfidum, cupiditas vitæ seruandæ subegit honestum dedecorare nomen. enimverò is vt in libertatem se vindicaret, promisit Philippo regi, si in Angliam sibi redire liceret, ita se

A. S. H. 1295.

apud

apud Edouardum acturum, vt præfectus classis fieret, & id muneris consecutum, continuò eam classem in eius potestatem traditurũ. Placuit Philippo cõsilium, ac composito dolo, Thomã dimisit, acceptis duobus eius filiis obsidibus. Thomas libertate donatus in cœlo sibi esse videtur, ac nihil cunctatus in Angliã venit, & quia vir singularis virtutis erat, accipitur benignè à rege, qui memor fraudis paucis interiectis diebus, per amicos egit, vti præfectus classis fieret, quod rex facere pernegauit, veritus ne non desiderium filiorum, Thomam sollicitaret ad perfidiam. Francus interim paratam classem in altum educit, sublatisq; velis in Angliam cursum tenet, vt causa sit, quamobrem Anglus citiùs suam classem emittat. Expectat ea classis aliquot dies in anchoris, prçter oram maritimam, adventum Thomç, qui cùm ad dictũ diem non comparuisset, vna nauis prope litus accedit, exponitq; in terram nonnullos regionis peritos, qui causam huiusce moræ explorent. Ii ab Anglis fortè capti, cùm interrogati conuenientia non responderent, subitò necantur. Quamobrem incensus ira præfectus, recto cursu cum omnibus nauibus Douerum petit, expositaq; copiarum parte in litus, oppidũ diripit. Oppidani subito terrore perculsi longè fugientes alios quaquaversum ad arma capienda concitãt, adeò vt magna multitudo in vnum collecta sit, quç ad vesperum Douerum versus proficiscitur, ac Francos prædandi causa per agros evagantes invadit, passimq; cçdit. Præfectus classis Gallicæ, qui toto eo die ad dispoliandum oppidũ intentus fuerat, audito clamore suorũ ad litus concurrentiũ, statim ad naues cum ea præda, quamcelerrimè potuit, se proripit. Igitur reliqui Franci, qui per agros prædatum exiuerant, ac ad naues in tempore redire nequiuerant, omnes illo momento cæsi sunt, quorum numerus fuit paulò minus octingẽtis: ex Douerensibus pauci occidére, quippe qui ex fuga mox reversi hostem cum aliis fugarunt: sed mulierum atq; puerorum, quibus hostis non pepercit, ingens numerus interiit. Fuit etiam in eo tumultu monachus quidam, nomine Thomas vir longè innocentissimus interfectus, per quem deinceps, vt martyrem Deo acceptissimum, crebra miracula visa ferũt. Dum ista geruntur, Thomas Turbiuilla punctus molestia ac cogitatione, quòd non potuisset proditionis scelus perficere, quod animo destinarat, aliud inde moliendum ratus, solicitat Ioannem regem Scotiæ, vt ab Anglo ad Philippum deficiat, atq; simul de excogitato facinore, ipsum Philippũ regem certiorem facit, hortatúrq;, vt exercitum in Scotiam mittat, ad bellum gerendum contra Anglum, quò per nouum negotium alibi exhibitum, ei non liceat Aquitanicis subvenire rebus. Sed neutrum processit. Porrò inter hæc, Thomas apud Edouardum proditionis insimulatur, qui convictus pariter atque damnatus, merita pœna Londini afficitur. Interea Bonifacius octauus Romanus pontifex cupidus sedandi discordias inter reges diu capitali odio altas, duos cardinales primò ad ipsum Philippum in Gallias, deinde ad Edouardum in Angliam mittit. Hi permulta de pace facienda diligenter agitantes, in mediũ adduxerunt, quamobrem vterque princeps concordiam debuisset amplecti: sed ad extremum cùm viderent insedisse in animis principum, odium propulsare seu potius explere armis, infecto negotio Romam redierunt. Quo tempore rex Edmundum fratrem & Henricum comitem Lincolnienſem cum electa iuuenum manu in Aquitaniam misit, qui Baionam profecti, ibi cum aliis Anglis hye-

domum redire coëgerit, deinde ipſe cum ingenti cùm peditum tum equitum numero, in Flandriam contendit, poſitiſq; caſtris prope Inſulam, non multò pòſt oppidum cum arce expugnat. Adfuit etiã ex Aquitania eodem tempore Carolus Philippi frater, cum magno militum robore, cui Guido maximis copiis inſtructus, prope Furnas obviàm factus eſt. Hìc cõmittitur prælium, quod diu anceps fuit: ad vltimum ſuperante Franco, Guido Burgas confugit. Edouardus interim in Flandriã traiecit, qui cùm paulò antè comperiſſet Scotum ſentire cum Philippo rege, atq; nouum percuſsiſſe fœdus, vbi Gandauũ pervenit, ita egit, vt Francus qui iam & rerum fluctibus exagitatus, & tẽpore excluſus pacem quàm bellum malebat, vltrò de faciendis induciis ſecum tractarit, quæ in biennium inter eos pactæ ſunt.

Eo confecto negotio, rex Edouardus in Angliam redit, bellum parat, legatos in Scotiam mittit, qui Ioanni regi diem dicãt, citéntq;, vt compareat intra certum diem ad Nouum caſtrum, dicturus iuriſiurandi violati cauſam, atque doceant eum fruſtra ſperare poſſe ſe contrà quàm eſt euangelicum verbũ, Dominis ſimul inſeruire duobus: quoniam quantum à Franco gratiæ iniret, tantum odrj acceſsionis ſibi ab Anglo faceret, cui morem gerere, idcirco putaret ſua cum primis intereſſe. Cum his mandatis profecti legati officium diligenter faciunt. Atqui tantũ abfuit, vt Scotus aliquid reſponderit, quod ad inimicitias extinguendas pertineret, vt etiam literas nõ multò pòſt querelæ plenas ad Edouardum miſerit. Inter hæc, Robertus Bruſius, qui arcem ad Tuedam amnem ſitam tenebat, quam dicunt Vuerke, ad Scotum tranſiuit. Qua re cognita Gulielmus eius frater qui in fide Anglorum erat, arcis muniendæ cauſa, auxiliũ ab Edouardo petiit, qui centum milites eò miſit. Hos Robertus in itinere adortus, omnes ad vnum interficit. Rex allato eius rei nuntio, quantum doloris ob ſuorũ cædem accepit, tantum in his malis ſolatij habuit, quòd per id facinus, Scotus prior belli initium feciſſet: itaq; Eboracum pergit, vbi habito principũ cõcilio, primũ bellum Scoticũ decernitur, deinde à Scoto vt ingrato Huntyngtona comitatus recipitur, quẽ Henricus paulò antè Alexandro regi genero ſuo reſtituerat, quemadmodum ſuperiore libro oſtendimus: poſtremò tributum indicitur. Rex ita exactis à populo immanibus pecuniis, cũ quatuor millibus equitũ, ac triginta millibus peditũ, magnóq; numero auxiliariorum militum Vuallorum, Hybernorum, in Scotiam proficiſcitur: & quia id bellum putabat extractum iri, ideo vt ad omnes Scotorum motus populus frequentior adeſſet, & principes præſtò eſſent, quos adhiberet ad conſilium, cùm de rebus agendis eſſet deliberandum, iuſsit cancellarium, iudices, & ærarij præfectos ire Eboracum, vt ibi iuridicos conventus ſuo more agerent, iudiciáq; exercerent. Scoti interim, vt venientem hoſtem finibus prohibeant, in agrum Anglicum egreſsi, ac prædas vbiq; facientes, Carliolum obſident, atq; caſu inaudito ita ferente incendunt, facto intus incendio ab exploratore Scoto, qui fortè captus in cuſtodia erat, auditóq; ſuorum adventu, & ſe neci & vrbem igni dedit, quem poſtea ventus per omnes ferè vicos diffudit. Sed vbi Edouardum cum exercitu appropinquare ſentiunt, relicta ſubitò obſidione, intra ſuos fines ſe recipiunt. Rex cognita Scotorum fuga, Berui cum oppidum oppugnatum contendit, factíſq; propè caſtris, dat oppidanis vnius diei ſpatium de deditione deliberanda. Ad id temporis punctum, per-

venit ad litus eius classis quatuor & viginti nauiũ. Angli oriente sole, agmen regium conspicati, & certamen impendére arbitrantes, quatuor naues prope terram ducunt, ac inde egressi, cum accolis pugnant, qui agrestiũ multitudine oppressi, ad vnũ omnes interficiuntur. Quo facto agrestes ad naues in litore relictas concurrunt, atque incẽdunt. Eo accepto incommodo rex permotus, propius oppidum accedit, quod oppidani incolumitate pacta, statim ei tradunt: facit idem Gulielmus Douglas præfectus arcis. Edouardus victoria vsus, exin Doumbar castello, & Roxburgo oppido de Scoto capto, omnem regionem quæ quaquaversum ad Beruicum pertinet, in potestatem redegit, in quibus operibus totum ferè annũ consumpsit, qui fuit XXIII, cùm regnare cœpit, & humanæ salutis MCCXCVII. A. S. H. 1297.

Quo tempore finitis induciis, bis pugnatũ est inter Frãcum & Flandrum: primò Francus vicit, redacto in potestatem Guidone comite, cum Roberto & Hilermo filiis: deinde orta seditione, insignem cladem accepit. In Aquitania quoq; ad arma itum est. Nam cùm Franci Baionã obsidere tentarent, Angli partim qui intus erant egressi, partim qui alibi hyemabant, hostiũ aduentus fama permoti, illuc concurrentes, prælium cõfestim fecerunt. pugnatum est ad noctẽ, quæ prælium diremit: cædes vtrinq; magna facta: numerus etiam captiuorum vtrinq; penè par fuit. Ioannes vnus exercitus dux in ea pugna captus est. Alter verò Henricus Lincolniensis comes, ab initio fugit, id quod paratam victoriã interpellauit. Post prælium Robertus Atrebas Aquitaniæ præfectus, Burdegalam hyematum iuit, cum suis Gallicis copiis, & Ioannes Britannus tertius Anglorum dux exercitum omnem Baionam in hyberna reduxit. & quia interea induciæ inter Edouardum & Philippum renouatę sunt, bona pars eius exercitus post tempus hybernorum in Angliam rediit. At reges post factas inducias, captiuos etiam permutarunt. Edouardus posteaquã omnia Scotorum bona quæ in Anglia erant publicauit, & oppida quę de hoste ceperat, præsidio firmauit, Eboracum revertitur, eatenus illic mansurus, quoad Scotum ad pugnam eliciat. Cuius rei non fefellit cum sua opinio: nam Scoti cognito regis Edouardi discessu, statim per finitimorum agros, excursionibus repentinis vastas solitudines faciunt, eoq; cupiditas prædandi evadit, vt Northumbriam ingressi longè latéq; omnia populentur. Id motus vbi ad Edouardum perlatũ est, confestim Ioannem qui paulò antè in permutatione captiuorũ, à Franco inter alios dimissus fuerat, cum robore fortissimæ iuuentutis obviàm hostibus mittit. Scoti quamvis subitò circumventi sint, nihil tamen pugnã extrahentes in certamen descendunt: pugnatur paulisper vtrinq; ferociter, ad extremũ Scoti trepidi terga vertunt, passimq; cæduntur. Ferunt eo die ad decem millia Scotorũ cecidisse, extra captiuos, quorũ bene magnus fuit numerus. Reliqui qui ex cæde evaserant, ægrè post multa accepta vulnera in Scotiã se receperunt. Edouardus vt victoria adepta bene vteretur, & hostes tandem aliquando subigeret, delerétve, ipse paucis pòst diebus Scotiam ingressus, rectà Edimburgum terræ Scotię caput petiit, ductoq; repentè vallo, obsedit, quod post octo dies, quàm oppugnare cœperat, per deditionem recepit, concessa oppidanis incolumitate. Quo prosperè cõfecto negotio, ad Fanũ Ioannis, quod & Perthum veteri nomine dicitur, oppidum ad Tai fluminis ripam positum, mœnibúsq; egregiè munitum advolat, atque capit:

capit: qui dum hîc moratur, quotidie equites quaquaverſum mittit, ſimul vt cognoſcat ſi hoſtes vſpiam ſint, contrácp veniant, ſimul territandi cauſa, cùm interim rex Scotiæ Ioannes ſpe victoriæ iam deſperata, nuntios ad eum de pace miſit. Edouardus poſtquã perbenignè audiuerat nuntios, reſpõdit ſe nullo pacto eſſe daturum pacem hoſti iam victo, ſed vitam pro ſua humanitate conceſſurũ, ſi modò Ioannes rex confeſtim ſuæ fidei ſe cõmitteret. Quod vbi Scotus accepit, mirum dictu eſt, quàm ſubitò fuit animo perculſo, abiectóp, partim quòd cùm miſerrimum, tum acerbiſsimum duceret, in illius poteſtatem ſe permittere, quẽ pro hoſte haberet, partim quòd ſuã calamitatẽ cum Repub. coniunctã videret: attamen iam omni ſpe retinendæ dignitatis orbatus, vt vitæ cõſuleret, minima de malis ſecutus, vt aiunt, hoc eſt, malens turpiter honore priuari, quàm calamitoſè necari, Anglo ſeſe neceſſariò tradidit. Edouardus per hunc modũ domito Ioãne, loca omnia præſidiis firmat, ac ſtatim Beruicũ revertitur, vbi habito principum concilio, ſtatũ Scotiæ deintegro collocat, eiúſqp præfectum facit Ioannẽ Varaniũ, cui Hugonẽ Chreſyngamiũ, ac Ioannẽ Orneby adiungit, quò res nõ vnius, ſed multorum conſilio adminiſtrentẽ. Iſta ſtatus collocatio tametſi æqua habita eſt, infiniti tamẽ mali cauſa fuit: nam ſiue quòd Angli ſe deinceps ſegniter geſſerint, ſiue quòd Scoti libertati ſtudentes ferre Anglorũ dominatũ non potuerint diu, eſt adeò paulatim odiũ adauctum, vt continuos ferè triginta annos, ſicvt carptim infrà perappoſitè dicemus, ſit inter vtrũqp populũ nõ ſine magnis cædibus dimicatũ. Rex poſt hæc Scotos principes qui aderãt, (aderant autẽ ferè omnes) in ſua verba iurare iuſſit, atqp ita allocutus dicitur: Ego principes vt terræ Scotiæ populum ab omni in poſterũ iniuria prohibere, & ſicvt iam meo ſubleuare debeo, ita me obſeruare, & iuſiurandi quo mihi voſmet modò obligaſtis, memoriã nulla de cauſa deponere veſtrûm eſt, quod faciatis magnopere obſecro, atqp ita omnia à me in vos certò ſperare poteſtis profectura, quæ ad veſtrũ commodũ, quæ ad dignitatem, quæ ad honorẽ pertinebũt: quæ herclè ſpes vos fallet nunquã. His factis atqp dictis, cùm exiſtimaret tutiſsimã fore Scotiã, Vuallos & Hybernos milites quib⁹ in eo bello gerẽdo vſus erat, bene meritos dimiſit, ac paulò pòſt Ioannem Scotiæ regem ſecum ducens, victor in Angliam rediit.

Per idem tẽpus, Bonifacius octauus Ro. pontifex animadvertẽs principes Chriſtianos auarè & percrebrò ſine iuſta cauſa, noua quotidie ſacerdotiorum fructib⁹ imponere vectigalia, atqp ſine fine arbitratu ſuo, decimã vigeſimámve eorũ partẽ tributi nomine imperare, immunitati ordinis ſibi conſulendũ ſtatuit: itaqp habito Lugduni cõcilio, interdixit, ne poſthac principes ſacerdotibus tributa imponerent, néve illi impoſita conferrent iniuſſu Romani pontificis. Id prẽſcriptũ extat in libro tertio libri Sexti, De immunitate eccleſiarũ, capite tertio: quod tametſi non erat iniquũ, fuit tamẽ apud Anglos magnæ cauſa diſcordiæ. enimverò nõ multò pòſt Edouardus in Angliã ex Scotia reverſus, conciliũ habuit Buriæ, ad cœnobiũ diui Edmundi, quo in cõcilio cùm indigeret, primũ populo, deinde ſacerdotibus tributum indicendũ curauit. Populus qui negare non poterat, pecuniã imperatam ſe ſoluturũ dixit: ſacerdotes verò reſponderunt, id ſibi facere per pontificis Romani præſcriptũ minùs licere. Quo reſpõſo rex iracundia permotus, bona ſacerdotũ paſsim publicari vænirécp iuſsit, qui indictũ tributum pendere pernegaſſent. Quo factũ eſt,

vt bene multi quibus præ quiete, nihil satis cordi erat, tantũ incõmodi diutius ferre nolentes, alij alio modo iniustã vexationẽ redemerint. Solus Robertus Cantuariensis antistes forti animo post multas acceptas iniurias, bonáque omnia amissa, principis voluntati resistebat, prædicabátq; palàm scitũ illud apostolicũ, Obedire oportet Deo magis, q̃ hominib⁹. At rex nihil sanctissimi põtificis aut cõstantia deterritus, aut salutaribus monitis flexus, in dies magis cũcto generatim populo succẽsebat, & sacerdotes vt ingratos duriter premebat, & reliquis qui grauatè imperatã pecuniã soluerent, vno vel altero modo nocebat. Quibus rebus ita omniũ animi incitati sunt, vt neq; in agris, neq; in vrbibus sileret. Quid, q̃ nec iam vllus locus tale regnũ ferre posse videbatur? At optimates in primis inclamabãt, quorũ capita extiterũt Humfredus Herefordensis, & Ricardus Northfolchiæ comites: hos enim rex cũ iuberet in Aquitaniã cũ nouo militũ supplemento traiicere, ambo palàm sine eo se ituros negarunt, atq; his dictis, vt ne vis vlla inferret, sese multitudine armatorũ munierunt, amicorúmq; gregibus stiparũt. Continuò cõplures alij qui iam apertè in regẽ alieno erant animo, istos secuti, ad tumultũ faciẽdum parati erãt. At Edouardus nullũ timoris signũ dandũ putãs, rem dissimulat, atq; iter in Flandriam parat, rebus Guidonis comitis infirmissimis opem laturus: sed suspicãs ne illi duo comites absente se, aliquid seditionis populi nomine, in regno non excitent, néve multi alij eorũ partes sequant, primò Robertũ Cantuariensem archiepiscopũ, deinde aliquot alios quos antea offenderat, in gratiã recipit, iubéq; ipsum antistitẽ curam regni administrandi suscipere, & iis rebus ita cõstitutis, in Flandriã proficiscit. Comites quibus populare nil tam erat, quàm populi cõmodum, post discessum regis, vt ne cõtrà, atq; ratio poscit, facere videantur, nihil in principem armis tentãt, sed Londinũ veniunt, palàm dehortantur atq; vetant populum libertatis conseruandæ causa, tributũ nuper impositum conferre, quibus cupidissimè populus auscultat. Fuit ea res tanto regiis quæstorib⁹ terrori, vt pecuniã à quoq; exigere deinceps minimè sint ausi.

Interim cùm Ioãnes Varanius homo ætate iam cõfectus, Scotiã prouinciã negligẽter obtineret, nõ accuratè tueret, & Angli reliqui omnia tuta fore existimantes idẽ facerẽt, Scotos qui ad rem suã vigilabant, ad spem recuperandæ libertatis erexerũt. Itaq; illi seruitutis vincula rumpere paratissimi, facta cõiuratione, ducẽ sibi cõstituunt Gulielmũ Vallã hominẽ animi robore longè nobilissimũ, sed genere & moribus nõ itẽ. Is coacta in vnũ magna hominũ multitudine, repentè Anglos ex inopinato aggredit, incautè opprimit, vagantes passim toto cãpo obtrũcat. Angli subitę rei casu perterriti ad arces confugiũt: sed paucis ea fuga saluti fuit, cùm subitò circumvẽti spatiũ fugiendi, suíq; colligẽdi non habuerint. Reliqui qui loca munita tenebãt, cognita Scotorũ defectione, se ad resistendũ parant, atq; simul per crebros nuntios à rege subsidiũ petunt. Dum ita Scotus duce Valla furit, Robertus Brusius ratus tẽpus idoneum potiẽdi regni aduenisse, se cũ ipso Valla copulat: exin ambo collectitiũ exercitũ augẽt, ac iunctis armis, Anglos latè persequunt, cædunt, cõvulnerãt, cõprehendunt, acerbissimis suppliciis afficiũt, nulli neq; ætati, neq; sexui parcũt: quo facto, regressi arces passim oppugnãt, quarũ aliquas minùs munitas capiũt, & in iis Deidonẽsem, ac Brechinũ: postea Aberdoniã obsessum eunt, & expugnãt. Erat id temporis cùm ista à Scoto gesta sunt, Edouardus rex in

Flan-

Flandria, qui eò ierat, cauſa ſubleuandi res comitis Guidonis, quem, vti ſuprà docuimus, Carolus Philippi regis frater nõ procul ab Odomari Fano, ſingulari prælio paulò antè vicerat. Hic vbi nuntiũ de Scotorum defectione accepit, primò fidem nuntio nõ habuit, deinde tamẽ cùm ad eum literæ volarent, ac idem nuntiarctur, iuſsit omnẽ exercitũ quem in agro Eboracenſi in hybernis habebat, duce Ioanne, qui ex Fano Ioannis erat, ire in Scotiã, ſéq; cum reliquis copiis quibus Ioannes Varanius prẽerat, coniungere. Ioannes acceptis regis literis, quia res celeritatem requirebat, confeſtim exercitum in Scotiam ducit, initóq; conſilio cum altero duce, Scotum perſequitur. Scoti per ſpeculatores, cognito Anglorum adventu, ſe in valles devias impeditáſq; paludes abdunt, vt ita primum hoſtium impetum vitẽt: qui vbi illos appropinquare ſentiunt, verbo quidem, per nuntios pacem cum delictorum venia, perinde quaſi de ſalute deſperantes ab Anglo petunt, manus dant, obſides offerunt, re verò inſidias moliunt. Quare nonnulli vt maiorẽ fidem faciant, continuò ad Anglos transfugiunt, qui eatenus per hunc modum Anglũ ludificent, quoad pontem Sterlyngenſem, qui in Forthea flumine eſt, tranſeant, ſéque loco idoneo in inſidiis collocẽt. Tum poſtquã Angli ſe ab hoſtibus ludificari comperierunt, quippe qui ſpecie faciendæ deditionis, ipſos defatigabãt, cõmoti ira, temerè pontem tranſire incipiunt, iámq; bona pars traiecerat, cùm Scoti qui in armis erant, & tranſitũ hoſtium obſeruabant, dato repentè ſigno, ex omnibus partibus erumpunt, hoſtémq; circumveniunt. Erat ſpectaculum miſerrimum videre Anglos, qui pontem tranſiuerant, à multitudine hoſtium cædi, aut fluminis ripis appropinquãtes coanguſtatos in vndas præcipitari, & qui cis flumen erant, propter anguſtiam pontis, ſuis ſubvenire non poſſe. Scotus poſtquam omnes Anglos qui flumen tranſmiſerant, pugnando interfecerat, ad pontẽ occupandũ concurrit. Hîc redintegratur certamen. Scoti totis viribus pontẽ capere nituntur, vt eo potiti, quicquid hoſtiũ reliqui erat, deleant: contrà Angli qui amiſſo ponte, de ſe actũ fore animadvertebant, omni conatu illũ retinere pariter contendunt. In eo ponte cædes cruẽtiſsima vtrobiq; facta eſt, quem ad extremũ Angli ad alteram ripam fluminis fregerunt. Atq; ita altera pars eius exercitus ab hoſtium impetu ſe defendit. Non evaſit ex ea clade quiſquam omnium, qui trans flumen iuiſſent. Fama tenet circiter ſex millia Anglorũ eo interiiſſe die. In iis Hugo Chreſyngamius fuit, cui vt grauiori cruciamento necaretur, pellem detractam fuiſſe ferunt. Secundũ hanc acceptam plagam, Angli animadvertentes ſe ſine nouo militũ ſupplemento, haud vſpiã poſſe hoſtibus reſiſtere, in agrũ Eboracenſem revertuntur, & quia timebant, priùs agmen cogunt, deinde ita inſtructi incedunt, vt ſi qua imponatur in itinere dimicandi neceſsitas, ſubitũ caſum expedito exercitu ſubeant. Antequã iſti Beruicum pervenirent, quia præceſſerat fama maioris cædis factæ, quàm erat, illi qui oppidũ illud tenebant, iam reliquerant, ſéq; in agrum Northumbricũ receperant. Ea res igitur Anglos ex Scotia venientes, non iniuria maximo timore affecit, qui arbitrantes hoſtem aliis itineribus ad eum locũ perveniſſe, vbi parum vltra oppidũ trepidi progreſsi ſunt, diſiectis eveſtigiò ordinibus, pro ſe quiſq; diffugit. Quæ profectò fuga tanto cunctis quaquaverſum incolis terrori fuit, vt in oppida ex agris continenter ſe conferrent, ſed Northumbri in primis cum bonis & vxoribus ac liberis in agrum Eboracenſem

demigrarent.Scoti interea qui fracto ponte hostes persequi nõ poterãt, post paulùm tam animis quàm viribus aucti, Beruicũ impigrè oppugnatũ veniũt, quod vbi ab Anglis desertũ viderunt,præsidio muniunt.atq; per hoc, cognito hostium timore,cætera vicina loca aggressi eodem momẽto recipiũt: post hæc,auidi prædæ in Northumbriã irrumpunt cursu, ad direptionẽ pestémq; incolarũ:nam quacunq; eunt,omnia vastãt,diripiunt,auferũt,incẽdunt,iuuenes iuxtà atq; senes aut supplicio mactãt,aut captiuos abducũt:deinde Carliolum versus advolant,sed quia ciues se antea fortius quàm vt capi possent,munierant,ad prędam capiendam se cõvertunt.itaq; Nouumcastrũ profecti,oppidum diripiunt,incendúntq;,ac denicq; postquam hostium cæde satiati sunt, Beruicum revertunt onusti omnis generis præda, quam Gulielmus Vallas & Robertus Brusius duces multitudinis, singulis priùs pro cõcione collaudatis,quòd pro liberanda patria fortiter pugnassent,æquabiliter distribuunt,atque non multò pòst victorem exercitum domum reducunt. Inter hęc Dunelmenses & Carliolenses ciues duce Roberto Clyffordio, Scotorum fines alio itinere ingressi,vsq; Roxburgum,agros latè vastarunt.

Atqui domi interim seditio intestina haud cõsenescebat, imò in dies singulos magis revirescebat,ac latiꝰ manabat,acrius gliscebat,breui aliquò eruptura:siquidẽ status præsens rerũ in summo erat odio, quòd libertas populi longo tãdẽ morbo mori videret. Quare omnes generatim populares facta regis, & præsertim pecuniarũ exactiones improbabant,querebant,dolebãt, ac sine iam vlla rei varietate apertè loquebant,claréq; gemebãt,& medicinã quærentes cùm nulla afferretur,tandem aliquando resistendũ statuũt,etsi non sine alterius partis internecione,id fieri posse existimant. Itaq; plebs ducibus Humfredo & Ricardo comitibus, ad seruitutẽ propulsandã dolore excitata, arma capit,paráq; se ad certamen,quo finem miseriarũ domesticarũ factum iri sperabat.Hæc vbi Robertus Cantuariensis,cuius credibile non est, quantum in cõsiliis,prudentia,fide rex Edouardus ponebat, sensit, sese plebi opponit,admonet,ostendit externũ timorem arctissimũ semper cõcordiæ vinculũ,debere apud eam vincere priuatũ odium,idq; multis verbis insinuat:sed cùm bona monita pro nihilo haberi animadvertit,tum omniũ ordinũ homines ad cõcilium per Edouardũ regis filiũ convocandos Londinũ, & in eo de summa rei agitãdum curat.Itaq; inito consilio,comites data publica fide, intersunt, præsenti animo populi nomine postulant,vt veteres leges ad pristinũ vsum revocent,item ne regi tributũ vllum populo Anglico in posterũ tempus indicere liceat,id quod reges antea suo arbitratu sępe fecerant,nisi ex consilij autoritate,neu sibi & qui hactenus suas partes secuti essent fraudi sit,quòd pro libertate populi eam domi cõcitationẽ fecissent. Ista omnia consilij decreto concessa sunt,ac tam Edouardus princeps qui aderat,per iusiurandũ, quàm eius pater per literas approbauit.Cæterũ de restituendis legibus causa facilè periit,at de tributo indicendo,tam altas egit radices,vt etiã nunc inviolata maneat.Quapropter iam inde vsu venit,vt deinceps quoties princeps habendũ cõcilium decerneret,in eóq; de re nummaria agendũ putaret, consueuerit eodem momẽto agere cum Cantuariensi archiepiscopo,vt episcoporũ ac aliorũ sacerdotum cõventum faceret, ad eósq; mittere ex cõsiliariis aliquot, qui rei causa exposita,rogarẽt eius verbis,vt certas pecunias de cõventus sentẽtia imperarẽt.

Atq;

Atq; ita populus Anglicus hoc ad extremum libertatis à ſuo principe conſecutus eſt, quod & mordicus tenet, vt ne avellatur. Ad rem redeat oratio. Eo illo tempore Aleonora regina mortua eſt, mulier ſingularis prudentiæ. Fuit is annus quo hæc geſta ſunt, Edouardo à gubernatione regni XXIIII; & ab humana ſalute MCCXCVIII. A. S. H. 1298.

At Edouardus, cuius quamvis permagni intereſſet in Anglia eſſe, tamẽ adhuc erat in Flandria, & ſæpe in ſuo Pontiuo comitatu, qui interim alienũ fundum arans, ſuum incultum relinquebat, vti vulgò dicitur: porrò cùm agitaret de reſtituendo Guidone comite in libertatẽ, qui à Franco Lutetię in cuſtodia tenebatur, à Scotis, vti oſtendimus, nõ modicam accepit cladem: ſed cùm res nõ procederet, poſtea Gandauũ ꝓfectus, Francos finitimos bello petere iam parabat, cùm amicorum interventu, Flandris induciæ datæ ſunt, & pax inter eum & Philippum cõvenit. Tum Philippus omnẽ Aquitaniã Edouardo reſtituit, & iam cœlibi Margaritã ſororẽ deſpondit. Quo feliciter confecto negotio, Edouardus in Angliã rediit, atq; nõ multò pòſt Eboracum profectus, ſuorũ principum conventũ fecit, ad quẽ Scotos etiã vocauit, vt tentaret ſi ad ſanitatẽ redire vellent: qui omnino ire neglexerunt. Quare ille valde permotus, ingentem cœpit exercitum parare, diémq; omnibus pręfiniuit, quo iter in Scotiam haberet: itaq; poſt paulùm, armis viriſq; paratis, ad VII. calend. Iunij, qui erat dies conſtitutus ad iter faciendũ, in Scotiam ꝓficiſcitur, eámq; ingreſſus inſtructo agmine, in loca interiora penetrat, quibus Scotos ſe cõtinere intellexerat, qui nõ ꝓcul à Vario Sacello caſtra habebãt. Acceſsit prope locum rex, factáq; dimicandi poteſtate, ex proximo colle in campum deſcendit. Prima luce Scoti aciem inſtruũt, è regionéq; hoſtiũ caſtrorũ ſe oſtẽtant. Tum Edouardus milites cohortatus vt ſuæ priſtinæ virtutis memoriam tenerent, dat ſignum prælij: primo concurſu ab dextro cornu vbi Anglicus equitatus conſtiterat, hoſtes pelluntur, atq; fugantur: ab ſiniſtro cùm primi hoſtium ordines telis transfixi concidiſſent, reliqui tamẽ acerrimè reſiſtebant, qui ad vltimum circumventi omnes interfecti ſunt. Amplius quindecim millia Scotorum eo die cecidiſſe annales tradunt. Rex poſt victoriam adeptam, cùm iam commeatu careret, quem pro tempore in paucos dies ſecum tulerat, deſtitit à perſequendo: ſed peragrata ea parte Scotiæ, quæ ad orientẽ ſolem ſpectat, & relicto prælìdio valido militum ad loca quæ receperat, Londinum non multò pòſt revertit. Eodem tempore oratores à Bonifacio Romano põtifice miſſi venerunt, qui peterent, vt Edouardus Ioannem Baliolum regem aliàs Scotiæ qui in cuſtodia ſeruabatur, tandem aliquando miſſum faceret, ac Edouardo eius filio prædia quæ in Anglia antea poſſediſſet, reſtitueret. Rex auditis iis, quæ legati petiuerant, Ioannem illis tradere quem ad pontificem ducerẽt, non dubitauit, quia ſatis conſtabat Scotos ei minimè fauere, ſiue quòd laboraret odio adverſæ factionis, ſeu, vt quidam tradunt, quòd à principio in Anglì verba temerè iuraſſet, aut poſtremò deditionẽ timidè feciſſet: prædia verò Edouardo reddere negauit. Atq; ita Baliolus libertatem nactus, vitam deinde in Gallia traduxit, poſtquam diu fruſtra expectarat alteram rerum ſuarum ſortem, quam auebat meliorem. Fuit is annus ſalutis humanæ MCCXCIX; & ab eo quo ipſe Edouardus regnare cœperat, XXV. A. S. H. 1299.

Dum autem à bellis otium, etſi puſillum, erat, rex Margaritam ſibi pactam,

ac à Philippo fratre ad se missam, magno rerum omniū apparatu accepit, nuptiásq; tantæ concordiæ conciliatrices mira pompa fecit. Obiit eodem anno mortē Henricus Eboracensis archiepiscopus, quē Thomas Corbrigius secutus est. Itē induciæ in vndecim menses Scotis qui loca montana tenebāt, datæ sunt. Bonifacius interea pōtifex à Scotis precibus fatigatus, & subiratus q; Edouardo Baliolo filio Ioannis nō essent restitutę possessiones, quas ille in Anglia habebat, interdixit Edouardo regi, ne amplius posthac Scotos bello vexaret, q; id regnū antea in Romani pontificis fidē & potestatē à Scotis ipsis p̄missum fuisset, & ideo asseuerabat sibi soli integrum esse, cuicunq; libéret dare auferréve. Edouardus accepto pōtificis prę̄scripto, habuit primo quoq; tempore principum concilium, de eáq; re maturè cōsuluit: postea tam per literas, quàm per nuntios pontificē docuit, ius proprietatis terræ Scotiæ ad se pertinere, secúmq; facere, & propterea non passurum se eo perperàm priuari. His cognitis Bonifacius statim refrixit, vt scilicet si pertinaciùs contenderet, ne inhonestè causa caderet. Post annos XXVII, quàm regnare cœperat Edouardus, qui fuit annus salutis humanæ MCCCI, induciæ cum Scotis renouatæ sunt. Rex interea Ioannē Segraucsem virum fortem, nō item prouidum, cum magno exercitu in agrum Dunelmensem proficisci iussit, vt præstò adesset, si Scoti quos nō diu quieturos quasi certò sciebat, aliquid noui repentè molirētur, cui socium dedit Rodulphum Conferenum hominem Scotum, vt quidā sentiunt, qui cum multis aliis Edouardum sequebatur. Ioannes vbi ad loca finitima pervenit, & iam exeuntibus induciis, per exploratores cognouit Scotos in armis esse, Scotiam petit, ac rectà Edimburgum contendit, vbi quia nihil hostile à Scotis parari comperit, qui in montibus agebant, exercitum tripertitò ordinat: duabus enim partibus procul ad quatuor millia passuum pari spatio inter se distantibus duce Rodulpho collatis, tertiam sibi reseruat, atque ibi castra ponit: q̄d consilium potissimè cepit, vt si exercitus vno in loco totus maneret, ne in angustiis rei frumentariæ premeretur. Sed id hostes animosiores fecit: vbi enim Scoti per speculatores, certiores facti sunt, exercitum hostium diuisum esse, & Ioannem ducē cum paucis secundum oppidū castra habere, repentè eò cum electa iuuenum manu, nocturno tēpore ꝓperant, ac paulò ante lucē, circum oppidum consistunt, séq; ad præliandum expediunt. Cognouit interea Ioānes Scotorum insidias, quas quò faciliùs vitaret, à suis admonebat, vt aut relictis castris, cū reliquo exercitu se coniungeret, aut ad se duas tréve cohortes accerseret: neutrū tamen fecit vir sanè in ea parte maioris animi, quàm prudentiæ: nam suos cohortatus, tuba signū extemplò dari, atq; in hostes iam lucente sole appropinquantes impetum fieri iussit. Pugnatur fortiter, atq; dubia victoria diu, cùm ad extremum Angli multitudine hostium vndiq; pressi, passim cadere cœperunt, pauci fugiendo evaserunt, equites numero viginti cum Ioanne duce grauiter vulnerato capti sunt, sed Ioannes à nōnullis equitibus, qui audito fugientium clamore, ex proximis castris adfuere, ab hostibus eripitur. Reliquum exercitum post hanc acceptā plagam in Angliam Rodulphus reduxit, cùm cerneret non esse, quod tunc cum hostibus amplius cōfligeret, qui & numero & viribus longè præstabāt. Rex nuntio allato de re malè gesta, maturè acto principum conventu, ex eiúsque sententia pecunia in sumptus noui belli decreta, ac à populo exacta, exercitum

A. H. S. 1301.

parat,

parat, atque haud ita multò pòst Scotiam petit, vlturus suorum cædem. Scoti audito regis aduentu, ad paludes atq; montes more patrio confugiunt. Interea Edouardus Beruicum adortus, per deditionem recepit, & inde digressus ad spem constituendæ rei, quacunque ibat, agros populabatur, oppida vexabat, qui vbi propè accessit, tanto affecit timore profligatos hostes, vt supplíciter veniam petierint: quam & dedit.

Tum Edouardus rerum potitus in Scotia, nam præter Syluestres aliquot, qui ad occidentem spectant, loca omnia tenebat, statuit rei Scotiæ firmamentum ponere: itaq; principes ad Fanum Andreæ conuocauit, qui statim cõvenire frequentes: solus Vallas non comparuit, qui nullo neq; pretio, neq; metu, de fide, de opinione deduci potuit, vt vellet aut sequi, aut videre Anglum regnantem. Hic habito concilio, rex multa patria instituta introduxit, leges dedit, Odomarum Valentianum Penbruchi comitem, præfectum Scotiæ fecit, dein à singulis iusiurandum dari iussit, & postremò, vt ne vestigium maiestatis regiq; desiderij vllum apud populum remaneret, sedem lapideam in qua insidentibus regibus corona imponi solebat, ex Scotia deferendam Londinum curauit, quę etiam nunc ad Vuestmonasterium seruat. Edouardus hisce rebus ita peractis, in Angliam redeundo Beruicum diuertit, idq; præsidio firmat, mœnia reconcinnat, oppidanis largitiones facit: inde Lincolniam venit, totámq; hyemem ibi cõmoratur, eodem loci concilíũ habet, quo in concilio, vt populo generatim gratum faciat, leges, immunitates, & priuilegia ab Henrico patre suo antè irrogata, quæ Magna charta continent, de consilij sententia approbanda curauit. Ea res ita omniũ animos deuinxit, vt populus ex decimaquinta parte fructus prædiorum vnius anni, tributum pependerit, quò princeps sentiret suum beneficiũ in vulgus gratum fuisse. Item Edouardus regis filius fit Vualliæ princeps. Ipso illo anno iudices cum magno cancellario, cæterísq; magistratibus, post septẽ annos, quàm Eboraci cõuentus forúmq; peregerant, Londinum reuocant. Per eosdem dies decessit Thomas Eboracensis antistes, cui successit Gulielmus Grinfildius. Migrarunt & è vita duo illustres viri Ioannes Varanius, ac Edmundus comes Cornubiæ. Huius Edmundi sine liberis mortui, omnis hæreditas Edouardo regi venit. Rex dimisso concilio, Londinum reuertit, qui in bẽlli apparatum deinde toto biennio, quod secutum est, dum Scoti in officio manebãt, mirum in modum incubuit.

Interea Robertus Brusius qui primùm cum Gulielmo Valla in bello gerẽdo Scotorũ dux steterat, & postremò ad Anglũ se adiunxerat, ad regnũ aspirandi cupidus, cum optimatibus agitabat, vt se regem dicerent, qui aduocata concione sic verba fecisse fertur: Non me equidem fugit, optimi principes, salutem patriæ vnicuiq; vestrûm pariter atq; mihi curæ esse, vobisq; nihil antiquius ea vnquam fuisse, qui postquã Ioannem regno pulsum vidistis, acriter eam ab Anglis infestissimis hostibus defendistis. In qua re, ipse etiã vos nonnihil iuui, vt tandem aliquando vniuersi essemus ab omni periculo vacui. Nimirũ in hac mortali vita nihil est detestabilius dedecore, nihil importunius, nihil fœdius seruitute, quam Angli nõ modò nobis, sed terræ nostræ Scotiæ in perpetuum imponere curant, aliúdq; nihil laborãt, vrgent, pugnant. Prò, bone Deus, ecquis nollet millẽ potiùs vitas, si totidẽ haberet, amittere, quàm in seruitutẽ adduci, cùm præsertim ad decus & libertatẽ, perinde ac vos in pri-

mis estis, natus esset? Hæc igitur fortissimi principes aut teneamus, aut cum dignitate amittamus, quò testemur tentasse nos tandem aliquando propulsare iniurias factas ab Anglo, qui cùm esset à nobis regis creandi arbiter statutus, non dubitauit ius dominatus Scotiæ sibi adiudicare, quem nos aliquãdo non voluntate, sed necessitate secuti sumus, quò vitam istam ad Reipublicæ vsum reseruaremus, à qua nunquam mentem deieci. Sed cùm ea omnia ob oculos vestros posita vobis nota esse, & in vestris iampridem animis insedisse perspiciam, solùm quod factu quamoptimum puto vobis in præsentia exponam. Pugnauimus non satis prosperè hactenus cum Anglis, quos tametsi bis intra paucos dies vicimus, & pertimescẽdum est, ne deinceps ab ipsis opprimamur, cùm nequaquam pari imperio rem geramus. illi enim regem domi habent, ad quem omnia referuntur, qui dies noctésq; conseruandę Reipublicæ consilium diligenter capit: at militię ei omnes parent, omnia eius auspiciis geruntur, & denicq; vnus est rerum omnium moderator ac gubernator, qui suis consiliis, sua autoritate præstò vbicq; est. At nos multitudo hominum perinde sine rege sumus, ac corpus sine capite est, qui, vt de reliquis taceam, in bello gerendo, sicvti probè scitis, dum de rebus minimis inter nos sępenumerò disceptauimus, totum Reipublicæ corpus tueri parũ curauimus, vnde clades aliquot accepimus, résque in statum miserabilem ducta est, & nisi maturè prouideamus, peiora patiemur. Igitur regem inter nos faciamus, qui sua autoritate, & tanti nominis maiestate nos regat et tueatur. Est illud munus mihi iure hæreditario debitum, quod si demãdare cordi vobis erit, quanquam graue est, obire tamen non abnuam. Hæc vbi ab eo grauiter dicta fuerunt, magno omnium qui aderant, accepta sunt fauore. Vnus tamen extitit Ioannes Cuminus, qui Reipublicæ statum non esse mutandum contenderet, sed eius sententia non vicit. Itaque Robertus statim rex creatus est, assumpto sibi, vt non nemo falsò prodidit, Dauid nomine, quòd ad eum, vti suprà demonstrauimus, genus suum referret. Ille autem certò sciens Anglos periniquo animo id factum laturos, contráq; venturos, ad resistendum se parat, studia sperans se summa habiturum omnium ordinum.

Postquam Odomarus præfectus de Roberti coniuratione resciuit, statim se cum suo præsidio Edimburgum cõtulit, reliquis militibus ad loca cõmunita missis, ac Edouardum rei gestæ certiorẽ facit. Rex vbi cognouit Scotos sibi regem creasse, fremere minaciter, palámq; vociferari cœpit, advolaturum se in Scotiã, ac Scotis ad internecionẽ cęsis, omnia oppida direpturũ, direpta ferro & igne excisurũ: itaq; irarum plenus, Edouardũ filium principem Vualliæ cum bene magnis copiis in Scotiã, pficisci iubet, & quia adolescentem ad tantum bellum gerendũ, neq; virium robore, neq; consilio idoneũ ducebat, mandat, vt de Odomari prefecti sententia cuncta gerantur. Iam aderat annus salutis humanæ MCCCVI, cùm Edouardus princeps in Scotiã pervenit: is agrũ A. S. H. 1306. passim populatur, omnia primo accessu de hostibus capta, militibus donat, deinde castella & oppida natura locorum parum munita aggreditur, prælia cæterùm leuia alia aliis locis facit. Erat spectaculum vni Anglo iucundum, cæteris non item, videre Scotos timore perculsos, aut abiectis armis, manus tendentes mortem deprecari, aut resistentes multis affectos vulneribus passim concidere. At Robertus rex vbi de adventu Edouardi principis comperit,

rit, qa nõdum iustum exercitum cõflarat, in loca abdita abiit, ita ei placuit, speranti deinde in effusos hostes se tutiùs invadere posse, quos remoto metu, latiùs licentiúsq; vti solet venire vsu, evagaturos putabat. Verùm contrà atque ille ducebat, áccidit: enimverò princeps, vti faciendum statuerat, oppida castellácq; munita partim vi, alia metu, alia præmia ostentãdo capit, cum magno hominum numero, inter quos fuit Gulielmus Vallas, qui nõ multò pòst Lõdinum ductus, securi percutitur. Dum ita Angli regionem percurrunt, Robertus in montibus exercitum parat, simul locum & tempus obseruans, quo hostes aggrediatur: sed vt id sine sui ipsius capitis saltẽ periculo tentet, iubet suos super arma induere candidissima saga, quæ in singulos milites dederat: eo ipso sago vtebatur, vt ne inter alios ex colore vestitus internosceretur, néve ab hoste maiore impetu peteretur: quo facto in campum planum descendit, sequitúrq; hostes à tergo, ac sequendo pervenit ad oppidum Calidoniæ Castrum olim dictum, ad Taum situm, q̃d incolæ Dounkeldinum vocãt. Hic non procul conspicatus Anglos, facto impetu, extremũ adorit agmen. Angli qui extremi in agmine, & primi erant ad recipiendum hostium impetũ, paulisper territi cõturbantur, reliqui citò subveniunt. Committit pugna vtrinq; acris. Robertus cohortatur suos, inter confertissimos hostes se infert, ter confossis equis, humi cadit, atq; pedes pugnam edit: sed dum eo modo cum paucis suorum præliando hostes acriter cẽdit, eius milites qui in altero cornu pugnabant, passim aut cadunt, aut fugiunt, quos cùm ipse accurrens subleuare, & propè iam adeptam victoriã, omnibus modis retinere nititur, circumventus ab equitibus in pedes se quoq; dare cogit: equites fugientẽ Robertum aliquot passus secuti, cõsequi nõ potuere. Princeps de parta victoria statim patrem certiorẽ facit. Ille immortaliter gauisus, tum demum ratus tempus aduenisse, cùm in multos annos provinciã pacatam reddere sine vllo negotio posset, continuò in Scotiã advolat, eam quaquaversum lustrat, hostes deficientes partim supplicio afficit, partim captiuos in Angliã mittit, quorũ nonnulli postea Londini pœnas capite soluerunt. In iis fuerunt Simon Fryselius, & Ioannes comes Bochamius honesti equites. Fuit in eo bello & Isabella vxor Roberti Brusij capta, & quæ Londinũ ducta in custodiã tradit. Rex dum Scotos sic domabat, in aduersam valetudinẽ incidit, qua valde affectus Carliolũ reuersus est. Robertus rex qui post acceptã cladẽ, cura & solicitudine angebat, vbi cognouit Edouardum excessisse finibus, maiore q̃ antèà animo exercitũ cõparat. At rex interea dum Carlioli morat, ingrauescente vi morbi, moritur nono & sexagesimo ætatis anno, et post quartũ & trigesimũ, q̃ regnare cœperat, nonis Iulij. In quibusdã annalibus legimus eũ apud Scotos in castris obiisse mortẽ, præcepisséq;, vt corpus non priùs illinc exportaret, quàm ipsa Scotia penitus devicta esset. Ita subitò ac leui labore eam provinciã ex animi magnitudine putabat subigi posse. Corpus per milites Londinũ deportatũ, ad Vuestmonasterium ad sepulturam dat. Filios ex Aleonora priore vxore genuit, Ioannẽ, Henricum, Alphonsum, & Edouardum: iste successit patri in regnum: illi omnes longè antè à vita discesserãt. Itẽ filias quinq;, Aleonorã, quæ Hẽrico duci Barri locata est: Ioannã, quæ nupsit Gilberto comiti Gloceſtriæ: Margaritam, quam in matrimonium duxit Ioannes dux Brabantinus: Elizabeth, quæ bis nupsit, & secũdo loco Humfredo comiti Herefordensi: & Ma-

riam, quæ monacha facta est. Ex Margarita posteriore vxore sustulit liberos Thomã, & Edmundum, ac vnicã filiam nomine Margaritã. Statura fuit eminenti, colore subnigro, corpore valido, ac minimè pingui, id quod continua exercitatione vitauit, facie venusta, oculis subnigris, qui dum ira inflãmabat, subitò subrubri efficiebantur, ac inde ignem emittere videbantur, capillo nigro ac crispo. Valetudine vsus est satis prospera, animo magno, qui eũ in rebus aduersis nunquam defecit, ingenio præclaro, cuicunq; enim rei operam dabat, eam facilè imbibebat, prudentia summa, religionis studiosissimus, insolentiæ sacerdotum inimicus acerrimus, quam ex opibus cum primis proficisci putabat, quam ob rem legem ad Manumortuam perpetuasse fertur, vt ita eorum luxuries coërceretur. Cõdidit cœnobiũ monachorũ ordinis Cistertiensis, in Cestrensi comitatu, q̃d ex dignitate autoris, & natura loci Vallisregale appellauit. Amicitiã constantissimè seruabat, contrà quos semel oderat, nõ facilè deinceps in gratiam recipiebat. Dum aliquid vacui temporis habebat, plurimùm in venationibus erat. Hęc de primo Edouardo scribere habui. Viros autem qui in ea tempestate ingenio & virtute clari fuerint, quia suprà de illis sæpe meminimus, idcirco hîc cõmemorare supervacaneum duximus.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIÆ LIBER XVIII.

EDOVARDVS princeps Vualliæ post mortem patris convocato maturè cõcilio, primùm Scotos principes in sua verba iurare iubet, ius quod iurãdum cuncti, extra paucos, qui Robertum Brusium sequebant, vltrò dederunt: deinde relicto in Scotia firmo militum præsidio, Londinum revertitur, qui vbi vrbẽ ingressus est, magno omnium plausu, rex consalutatur, ac non multò pòst vnà cum Isabella vxore filia Philippi Pulchri Francorum regis, quam sub idem tẽpus in matrimonium duxerat, ad Vuestmonasterium multa cum cæremonia
A. S. H. 1308. corona redimitur, ad X calend. Martias, anno salutis humanæ MCCCVIII, dictúsq; est post primum Guilelmum Normanum Edouardus secundus. Initio sui principatus, etsi ad leuitatem suapte natura propensus erat, quorundã tamen suorum consiliariorum coërcitus monitis, vt bonam indolem ostentaret, grauitatem, probitatem, modestiã præ se ferre cœpit: verùm haud omnino potuit ita coërceri, quin breui tempore petulantiam ac vanitatem sensim quidem primò & occultè velvt iuuenili errore complexus fuerit: at cùm postea Petrum quendam cognomento Ganestonem hominem longè contaminatissimum, quem Edouardus pater vt à familiaritate filij remoueret, in exilium eiecerat, revocasset, ac ita statim ab exilio revocatum, apud se in maiore gratia posuisset, comitémq; Cornubię regnique gubernatorem fecisset, adeò est illius hominis societate repentè deprauatus, vt ad maiora vitia palàm irruperit: nanq; tum demum Petro impulsore, ac comprobatore, ad suos principes respectum non habere, bonas artes minùs colere, Rempublicam minùs curare, sic, vt mox delitiis sese daret, ac vitam mollissimam luxúque circunfluentem traduceret. Cuius studium vt Petrus qui adolescentem visus est non nolle infatuare, faciliùs iuuaret, eum à primo armauit scurrarum, ganeonum, parasi-

paraſitorũ, citharœdorũ, ac omniũ viliſsimorũ hominũ paritérq; ſceleratiſsimorũ cateruis, vt princeps cum illis dies noctéſq; iocãdo, ludendo, comeſſando, ac multa alia parum honeſta exercẽdo tranſigeret. Quid, quòd ſui ſimiles iuuandi cum primis cupidus, illis ipſis magnos honores deferendos curabat? Hæc Petri maleficia tantam in regem cõmouerunt inuidiã, vt optimates non amplius toleranda conſtituerint: itaq; ſperantes animũ iuuenis principis poſſe mutari, & moribus nondum malum venenum penitus inſitum evelli, ſi modò corruptor ab eo ablegaretur, in Petrum impetũ faciunt, eúmq; fugientem in Hyberniam exulatum agunt. Tulit id factum rex moleſtiſsimè, palámq; generatim omnibus vincula, cruciamenta, mortes intentare cœpit, per quos ſtaret, quin Petrus in Angliam continuò revocaretur: tanto repẽtè ſui Petri deſiderio affectus eſt, cuius memoria ex eius pectore tolli minimè poſſet. Principes arbitrantes iſta non tam moleſta exitu, quàm auditu, & animo confidentes regem deinceps faciliùs ad ſe rediturum, ac Petrum iam metuentem ſimilem ſui nunquam futurum, haud ſe rurſus opponendum duxerunt. Cæterùm opinio valde fefellit: nam Petro tali modo ab exilio in Angliam reſtituto, vt timere deſiit, nihil prius fuit, q̃ vt in omnes truculenter invaderet, ac refricaret exvlcerarétq; regis animum vehemẽtiùs. Quod vt optimates animadverterunt, Petrum armis proſequuntur, fugientémq; aſſecuti paucis pòſt diebus non longè à Varuico obtruncant. Hunc vitæ exitũ habuit Ganeſto, qui nullam viuendi habuit rationem. Atqui tantum abfuit, vt Edouardus in poſterũ tempus, ob interitũ Petri, deterritus ſit à ſuo inſtituto, vt etiã flagitioſiſsimos quoſq; in ſuam familiaritatẽ, in ſuum domeſticũ ſenatum receperit. In iis fuere Hugones Spenſerij pater et filius duo inſignes eius indolis corruptores, quorum conſiliis cum primis regebatur. Quæ res cùm multos angeret, ante tamẽ alios Robertũ Cantuariẽſem antiſtitẽ cruciabat, qui fore proſpiciebat, vt rex breui regnũ ſéve ipſum perditũ iret: qui tanto imminenti periculo quamprimùm remediũ aliquod adhibendũ iudicans, principes in cõcilium cogendos curauit. In quo concilio, poſtq; ſtatus regni quaſi deintegro fundatus eſt, datíq; ſunt noui conſiliarij, qui de ſumma rei decernerent, mitigatis interventu boni antiſtitis optimatum animis, rex iureiurando promiſit ea omnia ſe ſeruaturum, quæ de concilij ſententia conſtituta eſſent. Sed cęcus, vti iam vulgò dicitur, parietem palpabat. Sanè iuuenis non reputans quid iurarit, quidve in ſponſione datæ fidei religionis foret, nihil quod recepiſſet, poſtea ſeruauit. Iã agebatur annus ab eo, quo Edouardus regnare cœperat, quartus, & ſalutis A. S. H. MCCCXII, cùm Robertus Cantuariẽſis mortem oppetiit, poſt annũ XIX, 1312. quàm federe cœperat, qui quantum in eo fuit, de religione iuxtà atq; de Republica promereri ſtuduit, à qua nunquam diſceſsit, nunquam oculos deiecit, ita officio ſuo ac omnium cõmodis ſibi ſeruiendum cenſuit. In Roberti mortui locum ſubſtituitur Gualterus, qui ordine Cantuarienſium antiſtitum fuit XLIX. Item è vita exceſsit Gulielmus Eboracenſis archiepiſcopus, quem Gulielmus Meltonus ordine antiſtitum XLII ſecutus eſt. Eodem etiã anno Philippus Pulcher rex Franciæ moritʼ, cui Ludouicus Hutinus maior natu filius ſucceſsit, idem & Nauarræ rex.

Dum rex Edouardus otium trahit, & malorum conſiliis adductus ſuorum principũ animos iratos ſibi maiorẽ in modũ facit, Robertus rex Scotorũ au-

diens eum patris ſimile habere nihil, tum demũ ratus adveniſſe tempus, cùm patriam ſeruitute liberare poſſet, ſine vlla mora, aggreſſus Anglicum præſidium partim fundit, fugátque, partim interficit, & in iis Ioannem Cuminum, qui Anglicas partes ſequebatur, ac ita omnem ferè Scotiam vno puncto temporis recipit: qui videns id incœptum optimè ſibi cecidiſſe, inde confeſtim progreſſus ad fines Anglicos, omnia cæde & populationibus complet, Beruicumq; oppidũ obſidione cingit, quam paucis póſt diebus cùm ſe nihil proficere videret, ſua ſpõte diſſoluit. Quæ ſtatim vt Edouardus cognouit, ira inflammatus, iurat ſe primo quoque tempore Scotorum gentem deleturum, ac vnà exercitum ſtudio parat, ornátque pulcherrimè, perinde quaſi non bellum geſturus, ſed triumphum acturus. porrò milites auro, argento, atque gemmis arma ornata ferentes, equis phaleratis inſignes, preciolas veſtes induerant. Cum eiuſmodi igitur copiis non multo pòſt in Scotiam proficiſcitur, rectáq; via Caſtellũ Sterlyngum petit, quod Philippus Mombraius loci cuſtos fortiter hactenus defenderat, & ibi caſtra ponit, ac cũ Roberto acie confligit. Quo in prælio Edouardus victoriæ quaſi non incertus ita ordines perverterat, vt Angli primo congreſſu diſiecti nõ modò cominus opprimerentur à pugnantibus, ſed eminus à ſubſidiariis acriter cõvulnerarentur, qui ita cum multa cæde preſsi, ſalutem fuga quærere coacti ſunt. Rex cum paucis in agrum Eboracenſem ſe retulit. Interfecti ſunt equites aliquot, & in iis Gilbertus Gloceſtriæ comes, Robertus Clyffordius, Aegidius Argentinus, Paganus Tiptoſtus, Gulielmus Mareſcallus, & Reginaldus Dancortus. Deſideratorum numerus fuiſſe traditur decem circitèr millia. Multi itidem nobiles capti ſunt, qui poſtea magno pretio ſe redemerunt, & in iis Humfredus comes Herefordiæ, pro quo liberando, Iſabella vxor Roberti Bruſij miſſa facta eſt, quam ſuperiori libro dixi captiuam Londini in cuſtodia teneri. Habuit inde rex Eboraci, vbi aliquandiu fuit, conciliũ, in quo de exercitu in primis reficiendo, cum ſuis principibus egit, cupidus farciendi incommodi, quod nuper accepiſſet. Ea quæ ſecuta eſt æſtas, qui fuit annus ſalutis MCCCXV, fame primò, deinde peſtilentia grauiter infeſta fuit.

A. S. H. 1315.

Scoti interim elati tanta victoria, in Hyberniã duce Edouardo Bruſio Roberti regis fratre traiiciunt: nam vbi cognouerunt Edouardũ regem in agro Eboracenſi ſubſtitiſſe, atq; exercitum reficere, ne fortunam temerè tentarent, non perſequendum hoſtem, ſed alibi bellum faciendum conſtituunt: itaque vbi Hyberniam attigerunt, expoſitis in terram copiis, inſulam ex improviſo hoſtiliter adorti latè populãtur, paſsímq; vicos, caſtella, ac oppida minùs munita diripiunt, direptáq; incendio deformant. Inſulani ex ea trepidatione in vnum collecti, ſeſe cum regio præſidio, cui Ioannes Bernyngamius vir fortis præerat, coniungunt, atque ita iunctis armis, hoſtium conatibus quamfortiſsimè poſſunt, reſiſtunt. Eſt deinde totum quadriennium inter vtrunq; populum mutuis cædibus dimicatum, hinc Scotis imperiũ inſulæ obtinere conantibus, quippe qui iam bona parte potiti, Edouardum ducem ſibi regem crearant, illinc Hybernis hoſtem procul pellere nitentibus. Sed vicit ad extremũ inſulanorũ pertinacia: enimverò cùm nihil laxamenti Scotis daretur, ſed continuato certamine vrgerentur, ſuperveniente tandẽ ex Anglia nouo militum ſupplemento, vno prælio profligati ſunt, in quo Edouardus eorum dux céci-

dit,

dit, reliqui partim ſimul cæſi, partim in naues quas ad omnem eventum paratas habebant, repulſi in ſuam Scotiam redire coacti ſunt. Sed hoc poſt quartum deniq; annum, quàm Scoti in eam inſulam venerãt, factum eſt. Amplius triginta millia hoſtium, & inſulanorum plus quindecim millia, per id tempus interiiſſe annales Anglici produnt.

Anno qui ſecutus eſt, Ioannes vigeſimuſſecundus Romanus pontifex factus eſt: huic in primis curæ fuit conciliare pacem inter Scotũ & Anglum, audiuerat enim diu multúmq; vtrinq; certatum eſſe: itaq; duos Cardinales miſit, qui primò in Angliam, inde in Scotiã proficiſcerẽtur. Ii vbi in Angliã pervenerunt, miſsis vltro citróq; in Scotiam nuntiis, de pace agitant, & quia Robertus nullis æquis conditionibus ad concordiam deſcendebat, in Scotiã ire pergunt: verùm antequã eò pervenirent, Robertus qui ex re ſua fore non iudicabat id temporis habere pacem cum Anglo, milites obviàm miſit, qui Cardinales ingreſſu Scotiç prohiberent. At antiſtites ea iniuria affecti, Scotos ſua autoritate execrantur, illiſque interdicunt ſacris, ac ita videntes compoſitione nil eſſe apud Robertum deſperatius, re infecta ad pontificem redeunt. Perſtrinxit animum Roberti ea ſacrorũ interdictio, partim quòd ſibi id probro ducebat, partim quòd putabat procuratum eſſe ab Anglo, vt ea ignomina afficeretur genus Scoticum, quò diceretur ex piorum cœtu electum eſſe: qui ita exagitatus ira, Beruicum oppidum oppugnatum contendit, ac vbi ad locum pervenit, oppidanis incolumitatem pollicetur, ſi intra triduum, oppidum tradant: quod ſi non faciant, exitium omnibus denuntiat. Oppidani qui intelligebant regẽ Edouardum rebus ſuis indiligenter providere, ac propterea nullum ab eo expectandum ſubſidium iudicabant, ſeſe continuò Scoto dediderunt. Robertus potitus oppidi, Anglos omnes, provt promiſerat, incolumes dimiſit, atque inde munito ſuorum præſidio oppido, victor domum reuit. Habeo tamen autores, qui affirment oppidum per proditionem Petri Spaldyngi eius loci præfecti, ante regis adventum, traditum fuiſſe Iacobo Douglaſſati: quod à vero non magnopere abhorret, ſiquidem ſatis conſtat oppidum longè munitiſsimũ id temporis fuiſſe, adeò vt Scotus paulò antè fruſtra id tentarit per vim capere, quemadmodum ſuprà ſcripſimus. Sed parũ refert, quoquo modo res acta ſit, quando amiſſa eſt. Quid, quod omnes Anglorum conatus eo tempore quaſi obſtante fato malè cadebãt? nam Henricus qui ex Bellicampo erat, vir multæ virtutis, comparata nõ mediocri armatorum manu, Scotiam ſub idem tempus ingreſſus, poſtquam multum prædæ fecerat, à Iacobo Douglaſſate circumventus, præda & magna parte comitatus ſpoliatur. Adauxit domeſticum malum perditiſsima audacia Gilberti Mideltonij: is iratus Ludouico Bellimontenſi, qui nuper repulſo Henrico Stanſordio, Dunelmenſis epiſcopus rogatu Edouardi regis, à Romano pontifice factus fuerat, eum cum Henrico fratre cepit, duxitq; in Mitfordiam arcem, nec priùs dimiſit, quàm ambo ſe grandi pecunia redemerint. Ob eam rem Gilbertus animo elatus, ſe Northumbriç ducem dicit, iunctóque cum Scoto fœdere, Richemondiam comitatum crudeliter populatur. His maleficiis Gulielmus Feltonus & Thomas Hetonus commoti, arcem primò Mitfordiam expugnant, dein Gilbertum cum Gualtero Sebio eius ſocio capiunt, captóſq; Lõdinum mittunt, vbi poſt paulùm pœnas ſcelerum dederunt. Edouardus vbi cogno-

uit Beruicum esse amissum, eò cum paucis copiis profectus, oppidum circunsidet. Adfuit nõ multò pòst Robertus subsidio suis, ac confestim vt loco appropinquauit, positis castris, suos ad pugnã cõmittendam se expedire iubet: iámq; in hostẽ ibat, cùm Anglus relicta obsidione, perpetua fuga Eboracum se recepit. Robertus nihil, fugiente rege, sibi formidandum ratus, hostem vsq; Dunelmum insectatus, & postquam multos interfecerat, magnam redeundo advexit prædam. Sunt qui tradant Scotum fretum suo præsidio, quod Beruici erat, alio itinere Angliam ingressum, cursitando peruenisse ad Suellem flumen, quod flumen Langtonum vicum præterlabitur, & circa eum locum, se fœni cumulis qui tunc in agris frequentes erant, texisse, ac Anglos more ludentium obviàm factos repẽtè adortum, ad duo millia interfeciſſe, & eam rem Edouardum ab obsessione avertisse. Atq; ita omnis regis conatus vno vel altero modo frustra evasit. Fuit is annus salutis humanæ MCCCXVII, & IX, cùm regnare cœpit Edouardus.

A. S. H. 1317.

Habebatur iam nomen Anglicum ab omnibus cõtemptui, propter infelicitatem principis, qui vt devius & præceps nihil nõ præposterè ageret. Quæres ita principes angebat, vt iugiter cogitarent, quónam pacto iuuenem non vtiq; improbum ad officium revocare possent, quò tandem pateretur exactis Spenseriis, eos optimates sui esse vicarios, quos conciliũ iampridem sibi dedisse non ignoraret. Itaq; post longã consultationẽ armis agendum rati, Thomam Lancastri & Humfredum Herefordiæ comites, ac duos Rogerios Mortimerios duces summa omniũ voluntate sibi deligunt, atq; statim sumptis armis, Hugones Spenserios patrẽ & filium labes regni nefarias, furias & faces Reipub. teterrimas, in exilium eiiciunt. Quo facto, ad regem adeunt, exponúntq; Hugones nõ odio, sed regni eiúsq; salutis causa ab sese exterminatos, tanquam duas pestes, quòd illis gubernantibus, Respub. salua esse nõ posset, ac propterea rogãt, vt nihil ægrè ferat. Rex, vt suapte natura lenis, & in quamvis partem non consilio magis quàm cuiusq; persuasionibus facilè inclinatus, suorum principum consiliis acquiescens, id factum satis tum probauit, ac non multò pòst habito concilio, ipse Hugones suo etiam decreto exules edixit, publicatis simul eorũ bonis. Quibus actis rebus, comites Lancastrius & Herefordensis in Vualliam proficiscuntur, vt oppida quædam recipiant, quę adhuc ab exulibus tenebantur: quæ cùm satis munita forent, præsidium quod intus erat, negauit se iniussu Hugonum, ea redditurum. Quo accepto responso comites ad oppugnandũ iam aggrediebantur, paratis omnis generis machinis, cùm (etenim difficile est, tam abstinere à consuetudine, quàm non moueri desiderio eorum hominũ, qui iampridem per voluptatum societatẽ, à te gratiam iniuerint) Edouardus cui pluris erat Spenseriorũ amicitia, quàm patriæ decus, aut salus, interim sententiã mutauit, qui cùm pro suo iure, nihil sibi agendũ duceret, & horreret bonorũ monitiones, rursus habere suos Hugones consiliorum autores, voluptatũ socios, in omni cogitatione cõiunctos cupiebat: itaq; primò clàm admonuit Hugonẽ patrẽ, vt nõ decederet de regno, sed se abderet in loca Vualliæ maritima, deinde cũ exercitu profectus vtrunque Hugonẽ palàm ad se evocauit. Erant in parte eius complures Hugonum amici, & in iis Ioãnes comes Arundellius, Robertus Baldochus cancellarius, & Simon Redyngius homines nõ minimi vsus, cum iis igitur inito consilio,

quó-

quónam pacto factam à principibus iniuriam vlciſceretur, (iniuriã enim appellabat, invltámque eſſe nolebat princeps, quòd ab ſe Hugones malarum artium doctores, quibus maximè pollebant, ablegati eſſent) exercitũ diuiſit, & partem ſecum tenuit, alteram duce Andrea Hertleio, Derbium verſus ire iuſſit, vt comites circumveniret, qui interim expugnatis locis ferè omnibus, quæ Hugonum erant, apud Burtonum vicum, citra Trentam flumen, caſtra habebant. Ipſe verò Salopiam progreditur, ac inde recto itinere, pagum proximũ Tutberiam, quæ trans amnem eſt, petit, vt à tergo comites adoriatur. At vbi comites per crebros nuntios cognouerũt, regem more hoſtis appropinquare, ancipiti malo perculſi fugam neceſſariò parant, quippe quòd nihil tale in præſentia à ſuo principe formidabant, licet antea intellexerint eum accerſiuiſſe in patriam Hugones, qui cum globo militum Eboracum verſus iter conferunt, ſed obſeſsis ab Andrea Hertleio viis, in inſidias præcipitãtur. Hîc ingẽs pugna cõmittitur. Humfredus comes Herefordiæ cùm ferociùs in hoſtem eveheretur, telo transfixus cóncidit. Amiſſo tanto duce, cæteri cadẽtes animis in fugam ſe conferunt, paſsímq; fugiẽdo, aut interficiuntur, aut capiunt. In iis fuere Thomas comes Lancaſtrius, duo Rogerij Mortimerij, Gilbertus Talbotus, Robertus Clyffordius, filius eius, quẽ in bello Scotico ſuprà oſtendimus cecidiſſe: item tres Gulielmi, Varanius, Chenius, & Tuchetus, Ioannes Pagius, ac multi alij nobiles, qui ferè omnes paucis pòſt diebus, alij alio in loco ſupplicio affecti ſunt. Comiti Thomæ poſtquã Pontifracti aliquot dies in cuſtodia fuerat, caput amputatum eſt. Hunc quidam tradunt hominem fuiſſe ſumma integritate atque innocentia, ac ob eam ſanctitatem, poſt mortem, multò clariſsimum factum miraculis: è contrario iam inde à principio multorum opinio tulit, eundem haud puris præditũ moribus: adeò perdifficile eſt cuiuſpiam metiri virtutem vulgi iudicio, cuius proprium eſt, Ex veritate, pauca, ex opinione, multa æſtimare, ac vnumquenq; omnino iure vel iniuria carpere. Incidit hæc principum clades in annum ſalutis MCCCXXI, & cùm regnare cœpit Edouardus, XIII. A. S. H. 1321.

Rex ſecundum hanc victoriã, ſuis Hugonibus omnia credere, ſummã imperij deintegro tradere, item gloriari, q; ſuos dolo oppreſsiſſet, tum demũ ſe in cœlo eſſe arbitrari, iracũdè minitari, de reliquis omnib⁹ iniurioſè decernere, niſi dicto parérẽt, ſimul & Iſabellã vxorẽ quia bene admonebat, iam palàm aſpernari. Cõtrà optimates cernẽtes iam omnia deſperationis plena eſſe, cùm in metu, tum in dolore erant, ac inſuper funeſtæ nobiliũ cædis exprobratione moti, iam inde locum & tempus inſidiis perappoſitũ quærebant, quò Hugones primò perderent, ac per hoc deinde principẽ ad ſanitatẽ reducerent, quẽ non poterant nõ odiſſe, ac omnibus precibus execrari, quòd tam ſuis nocendum iudicaret, quàm ſuæ ipſius ſaluti minimè omnium proſpiciendum curaret. Verùm Edouardus quãvis ab omnibus ita malè audiret, malis Hugonũ artibus inſtructus, non lenire tamen ſuorũ principum in ſe odium, aut ſimultatem, ſed augere ſtudebat, vt qui hebes ad intelligendum conſiderandúmq;, quid periculi immineret, non animadverteret: itaq; anno qui inſecutus eſt, Eboracum proficiſcitur, ibiq; cõcilium habet, quò pauci admodũ acceſſerunt, quòd omnes ſibi ab Hugonibus timerent. Quo in concilio Edouardus regis filius primùm princeps Vualliæ ac Aquitaniæ dux creatur: deinde Hugo pa-

ter Vintoniæ,& Andreas Hertleius Carlioli comites fiunt, cuius quidem rei causa huiusmodi cõcilium habitum est. Interim Gualterus Cantuariensis antistes sacerdotum conventum Londini egit, in quo postquam nõnulla constituta sunt, quæ ad statum ordinis pertinerent, rogatu regis, publicè declarauit eos omnes impios, suáq; autoritate à reliquorum Christianorum cõmunitate excluſit, qui persecuti essent duos Hugones, quòd illi tum perperàm primùm in exilium acti fuissent, quàm deinde iure optimo in patriam restituti: qua quidẽ ille declaratione stulta pariter atq; iniqua,& Dei iram in se, vti credere par est, & odium populi non iniuria concitauit. Sub idem tempus, arx ad Leuisum oppidum Sussexiæ posita quæ à principibus tenebatur, deturbata inde præsidij parte, à rege capit̃, qui omnes intus captos exemplo post homines natos importunissimo, ad vnum necauit.

Dum ita domesticis seditionibus laboratur, hinc Scoti Dunelmensem agrum devastant, illinc Franci Aquitaniã excursionibus vexãt: sed isti ne dicerentur pacem aut fœdus rumpere, prædicabant se id eam ob causam facere, q̃ Edouardus non iurasset in verba regis Ludouici vt beneficiarius, qui possessor esset principatus ipsius Aquitaniæ, & comitatus Pontiui, cùm revera ipsi, vt illud est hominum genus imperij fines propagandi longè cupidissimum, cognoscentes Edouardum bello parum felicẽ, & consilio minùs bonum, non vti cum suis cõcordia, ac semel atq; iterum intra paucos dies plagam à Scoto accepisse grauem, putarent tempus venisse, cùm tandem Anglum omnis Gallię possessione haud multo sudore vel labore pellerent: quare nomine iurisiurandi exigendi, primo quoq; tẽpore arma mouerũt. Et hæc causa belli. Nunc ad rem redeo. Edouardus duplici malo vno tempore affectus, postquã quod facto opus esset deliberauit, in Scotos à quibus vicinius ac magis imminens periculum futurũ arbitrabatur, armis à finibus quamprimùm arcendos sibi ipse eundum cõstituit: ad Francos verò compescendos, Edmundum fratrem comitem Cantij in Aquitaniam misit. Itaq; nõ multis inde interiectis diebus, cùm iam hostes præda onusti intra suos fines se recepissent, non paruo cum militum numero Scotiã petiit: & quia nullos hostium habuit primo ingressu obvios, audacter & vltra quàm deberet, multa millia progressus, repentè à tergo invaditur ab hostibus, in fugámq; momento coniicitur. Scoti postquã fugientes cędendo vsque ad arcem Norhamum insectati sunt, confestim consistunt, atq; rei bene gerendæ occasionem nacti, arcem oppugnare aggrediuntur, qua post decimum diem, quàm oppugnare cœperant, potiuntur. Rex Edouardus partim ira, partim ignominia turpis fugæ stimulatus, haud multò pòst exercitum reparat, atq; celeriter in Scotiam iter facere incipit, quem Scotus cùm appropinquare cognouisset, obviàm factus priùs in fugam coniicit, quàm armis invaderet: nam dum ille vt iam minùs insolens infamiæ in loco syluestri ad Blakmuram (id loco nomen est) citra Thesim amnem, magis feris capiendis operam dabat, quàm imperatoris officium faciebat, supervenientе hoste, parum abfuit, quin caperetur. Rege per hunc modum fugato, Scoti eodem impetu Eboracũ vsq; progressi, post vicos & ædificia aliquot incensa, bene magnum numerum frugum atq; pecorum, secum in patriam deportarunt, principibus Anglis certè quidem patriæ vicem dolentibus, sed ex eo nihil iuuantibus, atque tantum calamitatis æquiùs ferentibus, quòd per id existi-

exiſtimabant citiùs futurum, vt de Hugonibus actum foret, quando illorum culpa rex ob amicorum inopiam, tam infeliciter cum hoſte quotidie congrediebatur. Fuit is annus ſalutis humanæ MCCCXXIII, & cùm regnare cœpit Edouardus XV. A. S. H. 1323.

Pervenerat interea Edmundus in Aquitaniam, ſed quia magnis actus tempeſtatibus tardiùs expectatione ſuorũ acceſſerat, iam Franci maiorẽ partem Aquitaniæ occuparant. Quod poſtquam Edouardus cognouit, vt quoquo modo poſſet, rebus ſuis opportunè ſubveniendi cauſa, cum inimico tranſigeret, initio ſequentis anni, Iſabellam vxorem ad Carolum Pulchrũ fratrem regem Franciæ, qui Ludouico Hutino ſucceſſerat, legauit, quę cõtroverſias tolleret. Audiuit Carolus ſororem libens, promiſitq; ſe omnia oppida de Anglo capta redditurum, ſi modò Edouardus more maiorum, iuſiurandũ daret. Fecit Iſabella virũ certiorem de reſponſo à fratre dato, hortatáq; eſt vt fidem debitam iureiurando daret. Edouardus accepto ab vxore nuntio, ſtatim filium Edouardum duodecim annos natum, quem nuper principem Vualliæ ac ducem Aquitaniæ fecerat, ſicvt ſuprà ſcripſimus, in Gallias miſit. Ille iureiurando de more dato, renouatóq; fœdere, omnem Aquitaniam ab auunculo, cui iam plena manu ſatisfeciſſet, recepit.

Dum ita Francus placatᷣ, proditio nefaria domi naſcitur: cùm enim res toties malè geſtæ cum Scoto, iam Edouardo documento eſſent, vt fortunã belli timeret, ac pacẽ demum quæreret, negotium dedit Andreæ Carliolenſi comiti, vt bono modo cum Scoto de concordia ageret. Is iuſſu regis in Scotiam ꝓfectus, cum Roberto rege nihil de pace, ſed de bello egit: nam ſiue q; deſperaret de rebus Edouardi, cui tam domi quàm foris omnia infeſta erant, ídque mali in primis eius incuriæ aſsignabatᷣ, ſiue q; ſuapte natura, præ fraudibus & dolis, nulla re alia delectaretur, cum Scoto paciſcitᷣ, quando, quóve loco inſidiæ Edouardo intenderẽtur: & vt fides data ac accepta firmior eſſet, eam noua affinitate obſtrinxerunt, deſpondente Roberto ſororem quæ ꝓter cæteras electa atque formoſa erat, ipſi Andreæ. Tali modo dolo iam compoſito, poſt paulùm de ea perfidia, tametſi neſcitur à quo, rex certior factus eſt. Adeò difficile eſt de re quã facis, licet id enixè efficere ſtudeas, omnes celare, & præcipuè de proditione, quæ mille graditur pedibus, & quocunque pergit, mille poſt ſe veſtigia relinquit, quibus facilè deprehẽdi poſsit. Vbi igitur Andreas Carliolũ revertit, à militibus regiis qui illic hybernabant, ipſius regis iuſſu captus, atque facinoris ſtatim convictus morte mulctatur. Ita Andreas crucem ſibi conſtruxit, ex qua tandem aliquandò penderet. Atqui ſe res aliter habet: non nemo enim cuius ſententiæ me eſſe non pœnitet, tradit Andream patriæ malis permotum feciſſe pacem cum Scoto, & eam quidem honeſtam, ac coëgiſſe ꝓfectos vicinos in eam ſimul iurare: ſed quoniam id negotij iniuſſu regis & Hugonum confeciſſet, idcirco proditione notatum malè periſſe, vtpote quem ob alia permulta facinora, talis vtique pœna manebat. Ita homo facinoroſus nuſquam tutus eſt, id quod illa prophetica allegoria valde proverbialis perſpicuè docet, Si aſcendero in cœlum, tu illic es: ſi deſcendero in infernum, ades. Vtinam tabella huiuſce prophetici carminis ante oculos multorũ eſſet, qui autoritate nixi nihil penſi habent, q̃d agant. Ad rem redeo. Attamen Edouardus Scoto diutini belli moleſtia tędióq; defatigato, & ob id ipſum pa-

cem deinde sua spõte petenti, inducias in decem & tres annos dedit, cui postquam ita Anglo ad tempus recõciliatus fuerat, Ioãnes põtifex Romanus perdiu cõtumaci peccatũ ignouit, sublatóq; interdicto, omnẽ gentẽ piorum numero habendam cẽsuit. Fuit ille annus ab humana salute M C C C X X I I I I, & Edouardo ab administratione regni X V I. At nõ omittã illud: sanè per idẽ tempus, bene rei literariæ est consultum. Siquidẽ Henricus ex Stantonia, vir equestris ordinis, cùm diuitiis redvndaret, statuit eas collocare in vsum & cõmodum bonorum ingeniorũ, quæ deinde patriæ honori atq; vtilitati essent. Is itaq; homo magnificus eodẽ anno cœpit Cantabrigiæ ædes extruere, in q̃bus paulò pòst discipulorũ optimis artibus studentiũ instituit collegiũ, dedicauítq; opus diuo Michaëli archangelo, quod hodie bonarũ artiũ cultu summè frugiferum est. Eo ipso anno Edouardus habito Londini concilio, omnes patriæ hostes iudicãdos curauit, qui stetissent cũ comitibus Herefordensi & Lancastrio, iratus q̃ alter Rogerius Mortimerius paulò antè aufugisset clàm ex turri Lõdinensi. Itẽ cùm id tẽporis, per Hugonũ crudelitatẽ cõplures quotidie variis afficerent̃ suppliciis, essétq; acerbum spectaculũ videre passim damnatorũ corpora in furcis, quas vocant, pendẽtia, cibo esse auibus, per idem concilium statutum est, vt corpora hominum qui deinceps suspẽdio strangularentur, statim ad sepulturam darentur: id quod etiam nunc seruatur.

A. H. S. 1324.

Post hæc, iam ineunte vere, cùm rex intellexisset, Edouardum filium iurasse, vti moris est, in verba Caroli, & facta pace, amissa recepisse, cõtinuò Isabellam vxorẽ cum eo domum evocauit. Illa accepto nuntio, siue q̃ à fratre detinerẽt, cui læsa iam patientia, velvt par est credere, patefecisset se nihil äutoritate aut gratia posse apud virum, siue quòd idcirco grauatè reverteretur, vt ne videret Hugonum cõsiliis omnia domi turbari, quæ etiam auditu longè grauissima dücebat, siue denique, vt mulierum est, omnia tardè ageret, totam æstatem reditum de industria retardauit, causas morandi varias per literas eodẽ exemplo datas, excusando: sed vt ne apud Edouardum virum, in suspicionem caderet, cœpit aliquot ex suis, quos secum in Gallias duxerat, domũ gradatim prẽmittere. Cæterùm rex ob id Carolo, cuius consilio fœminã regi existimabat, valde iratus, ita egit cum Ioanne Romano põtifice, vt ille per literas Francum increpando admonuerit, vt sororem cum filio, ad virum remitteret: & quia nihil eo modo profecerat, & ipsam Isabellã & Edouardum filium hostes patriæ publicè declarauit. Qua re cognita, regina animo turbata in Angliam sibi redeundũ statuit. Hîc inter se dissidẽt autores: quidam tradunt Isabellam eo consilio iter in Angliam maturasse, vt cum viro in gratiam rediret. Apud alios legimus, eam tam viro quàm vtriq; Hugoni iratã decreuisse redire, vt orto per se populi tumultu, acceptam iniuriã vlciscereturid quod, sicvti mox ex rei eventu apparuit, verisimũ est. Equidem cùm mulier longè prudentissima intelligeret Hugones excluisse, distraxisse, segregasse omnes bonos à senatu regio, à Republica, & in locum illorum suas operas, hoc est, cliẽtes, assecias induxisse, ecquid spei ponere potuisset aut in viro, qui Hugones libens audiret, præterea neminem, aut in suo consilio, quæ hostis iudicata ipsi Edouardo tam contemptui quàm odio esset? Interea Gualterus Stapyltonus Exoniensis episcopus, qui hactenus cum regina in Gallia fuerat, in Angliã ad regem clàm aufugit, ac omnia ei consilia pariter atq; Isabellæ studia patefecit.

Regina

Regina comparata iam non mediocri militum copia, inter quos erant Angli exules, & in primis Rogerius Mortimerius, qui summam belli scientiam habebat, duce Ioanne Annone Gulielmi comitis Annoniæ fratre, in Angliam cum filio Edouardo nauigat, quò ad VII calẽdarum Octobris pervenit. Hæc de profectione ac reversione Isabellę, ex Anglicis annalibus dicere habui. Vẽrùm nonnulli alij qui eorum temporum historiam scripserunt, aliter de ea rẽ sentientes, tradunt Isabellam duorum Hugonum atq; viri iniuriis offensam, clàm cum filio Edouardo, Edmũdo comite Cantiano, & Rogerio Mortimerio, aufugisse in Gallias, ad Carolum fratrem: sed Hugones ita egisse cum Carolo, vt tantum abfuerit, vt sororem opibus deinde iuuerit, vti etiam regno expulerit suo, & illam postea persuasione Roberti comitis Atrebatis, à fratre occultè ad Gulielmum comitem Annoniæ confugisse, atq; sic demum duce Ioanne comitis fratre, in Angliam rediisse, accitam à maiore principum parte. Sed vtcunq; res se habuerit, satis constat illam applicuisse suas naues ad eam partem insulæ, quam Suthfolchiam vocant, quæ ad orientem solem spectat, vnde rectà iter ad Londinum pertinet. Posteaquàm Isabella in hãc maritimã oram delata est, vt suos à labore reficeret, se Oruellum qui est vicus celebris, contulit, quòd inde ei iter Londinum esset. At vbi fama de eius adventu per regnum pervasit, incredibile dictu est, quot vno tẽporis puncto heroës summis repentè armis, in partem reginæ venerint, adeò vt Edouardum principẽ pro rege iamiam haberent, consalutarent, obseruarent, in cœlumq; laudibus ac plausibus ferrent, & eius patrem apertè clamoribus, conuitiis, maledictis consectarentur.

Erat per eos dies Edouardus rex Londini, qui cùm intellexerit vxorẽ cum filio aduenisse, & magnos tam principum quàm aliorum ad eos vndiq; concursus fieri, primò vrbem præsidio firmat, cui Gualterũ Exoniensem episcopum præponit, deinde capto de sententia suorum Hugonum consilio, trepidus paruo cum numero militum, in Vualliam contendit, atq; vbi Bristollium pervenit, oppidum præsidio munit, mandatoq; negotio loci custodiendi Hugoni comiti patri, cum Hugone filio Vualliã ingressus ad oram regionis maritimam se recipit: interim quacunq; ibat, diligenter locorum præfectis de rebus omnibus præcipiebat, vt ne imparati offenderentur. Placuit potissimùm Edouardo eò se cõferre, q; iampridem Vuallos suo nimio certè obsequio sibi fideles fecisse existimabat, idq; ità in animo hærebat, vt eos pro suo iure viuẽtes quasi pro certo haberet nõ esse regij decoris vlciscendi causa, neq; laboribus, neq; periculis parsuros: siue vt inde in Hyberniam confestim traiiceret, si ita casus ferret, vt sibi fugiendũ esset, aut ad extremũ sibi ad aliquẽ montem impeditámve paludem receptus foret. O res humanas in cõtraria semper mutabiles: rex ritu feræ latebras quærit, qui dum regnũ obtinebat, nõ sanè intelligere voluit, illud tale esse, quod gubernatorem dormientem facilè obruere, vigilantem verò erigere, augere, ornare posset. Interea Londinenses ciues, qui eo maioribus affecti fuerant contumeliis ab vtroq; Hugone, quo rex diutiùs apud eos consueuerat esse, & licet antea illorum aliis consilium, aliis occasio, aliis animus ad vindicandas iniurias defuisset, at volũtas nemini, tum demum vbi reginam aduentare sensere, cõvocato per Hamonẽ Chikuuell prætorẽ senatu, captóq; sequẽdi reginã consilio, arma cõmuniter sumũt, ac primò

Gualterum Exonienſem epiſcopum, qui vrbi præerat, deturbato ſtatim inde præſidio, cum nonnullis aliis, qui regis ſtudebant rebus, comprehendunt, atque illos in forum protinus tractos ſecuri percutiũt: dein turrim vi expugnatam ſpoliant, cuſtodias omnes dimittunt, miniſtros regios aut occidunt, aut adminiſtratione priuant, ac eorum bona paſsim diripiunt: deinde nouos præfectos faciunt, qui reginæ & Edouardi principis amici ſint: quibus rebus ita peractis ad Iſabellam reginam legatos tres viros, primarios ciuitatis ſuæ mittunt, qui ſignificent ea quæ in vrbe acta eſſent, ac ſe eius dicto audientes fore polliceantur. Hæc vbi regina cognouit, & ſimul certior facta de profectione regis in Vualliam, omiſſo itinere incœpto, Oxonium proficiſcit: quę dum hîc pauliſper morat̃, confluunt vndiq; ad eam populi auxilio iuxtà iuuantes, atq; incolumitatẽ gratulantes. Ad iſtos Adam Herefordenſis epiſcopus, quem Edouardus rex paulò antè grauiter mulctarat, q; diceret̃ eſſe ſeditionis ſuaſor, concionem habuit, exponẽs reginã cum filio eam duntaxat ob cauſam reuertiſſe in Angliam, & Hugones perſequi, vt ſtatus regni corrigeretur, ac ita melior fieret: & quoniam propè ad finem tyrannidis contaminatiſsimorum hominum, ac periculorum eſſet perventũ, æquo animo quod parum ſupereſſet laboris, in perſequẽdis inimicis ferrent, omniáq; ex victoria & liberalitate reginæ expectarent, quę ſummum in Rempublicam amorem haberet, cunctáq; ex eius vſu ageret. Quibus dictis, vna voce generatim conclamarunt omnes, quæcunq; illa præciperet, ſe perlibenter facturos. Quo facto, regina iã ingenti ſtipata armatorũ agmine, Oxonio diſcedit, ac ſtatim Gloceſtriam petit, indéq; Briſtollium. Eius aduentu audito, Hugo pater qui oppido præerat, ſe ad defendendum parat, providet, omnibus locis adeſt. At vbi appropinquarũt, aduerſarij oppidum circunſident, ſcalas & alias machinas bellicas admouẽt, quibus muros aut aſcendant, aut demoliantur: iámq; acriter oppugnare incipiebant, cùm oppidani incolumitate pacta, ſe atq; oppidum cum arce Iſabellę & Edouardo eius filio dediderunt. Eodẽ die Hugo pater ſurente populo captus, ac extra oppidum per longũ ſpatium equorũ caudis tractus, ſuſpendio necatur. corpus à plebe dilaceratur, caput verò ceruicibus abſciſſum fixúmq; geſtatur in pilo Vintoniam, vt eo cõſpecto, ciues timore perculſi citiùs in deditionem veniant, id quod continuò fecerunt. Atq; ita potẽtia per ſcelus quę ſita, per ſupplicium cóncidit. Hos ſequuntur Sarisberienſes, Vuellenſes, Bathonienſes, & reliquæ finitimæ, ac demum totius Angliæ ciuitates, miſsiſque ad reginam legatis, ſe atq; omnia ſua in eius fidem & poteſtatem permittunt. Iſabella poſtquam vidit omnes ferè principes atq; ciuitates in ſuam poteſtatem vltrò veniſſe, & nihil amplius reſtare, niſi vt Edouardus rex aliquo incõmodo affectus diſceret tandem aliquãdo reſipiſcere, cum toto exercitu Herefordiam proficiſcitur. Hîc poſt longam diſputationem, negotiũ comprehendendi Edouardi datur Henrico comiti Lancaſtrio Magni Thomæ fratri, & Rheſo Houello homini Vuallo, qui confeſtim cum electa militum manu, regem perſecutum ierunt.

Dum iſta gerebant̃, Edouardus qui ſummis ſolicitudinũ aculeis atq; ſcrupulis dies noctéſq; de re ſua cogitãdo pungebatur, & nullum tempus ad medicinam idoneũ reperiebat, nuntiata ſuorũ ferè omnium defectione, ira pariter accenſus, atq; timore perculſus, aliquantum ſuſpenſus manſit: nunc enim

fugam

fugam tentare, nunc collecta Vuallorum manu, adverſus inimicos ire peropportunum ducebat: ſed cùm ad extremũ omnia timeret, nec quicq̃ tam calamitoſum putaret, quod non in ſuam fortunam cadere poſſe videretur, ſtatuit in locum aliquẽ munitũ ſe abdere, ibidémq; expectare, dum amici opera & armis iuuarent: itaq; noctu cum paucis ſuorum, per Sabrinam nauicula vectus ad oppidum Brygnorthum, in arcem quæ ibidem egregiè poſita eſt, clàm ſe recepit. Interea Lancaſtrius cum Rheſo ſupervenit, quærens vbi Edouardus latitaret. Sed in eo inveniẽdo parũ laboris fuit: nanq; pręſtò fuere ex Vuallis, qui pecunia corrupti eis locum indicarint, quo ſe rex exanimatus teneret: igitur cognito loco, ad arcem accedunt, eáq; ſine contentione, primo impetu potiuntur. Hîc demum Edouardus cum Hugone filio, Roberto Baldocho, ac Simone Redyngio, captus ducitur ad Keneluorthem arcẽ, ibíq; in cuſtodiam traditur. Quo negotio maturè cõfecto, comes & Rheſus ducentes ſecum aliquos captiuos ad reginam, quę nondum Herefordia ſe cõmouerat, revertuntur. Ea maiorem in modum gauiſa eſt, quòd ſine cæde, omnia pacata eſſent: exin iuſſu Rogerij Mortimerij, cui de conſilij ſententia, ſumma rerũ omnium cõmiſſa erat, cõvocato principum ſenatu, de maieſtate damnantur Hugo & Simon, qui per totam vrbem, multo cum probro trahuntur, ac poſt acerbos cruciatus, publicè necantur. Simili atq; illi mactati ſunt ſupplicio, paucis antè diebus affectus fuerat Ioannes comes Harundellius, vnus omniũ Spenſeriorum longè ſtudioſiſsimus. Hunc finem vitæ duo Hugones cum aliis eorum aſſeclis habuerunt, ſtatim vt paxillus infractus eſt, vti dicit, hoc eſt, confeſtim atq; regio ſunt præſidio deſtituti, quo innitentes potentia & autoritate temerè abvtebant. Poteſt talis iſtorum infelix exitus eſſe bene multis documento, qui idcirco inhumaniſsimi iniuſtiſsimiq; ſunt, q; apud principes plurimũ poſſint, ſuóq; arbitratu cũcta agant, immemores ſe precariam habere in alios poteſtatẽ. Robertus verò cancellarius multis affectus ignominiis poſtquã miſſus factus fuerat, à ciuibus Londinenſibus è manu Adæ Herefordenſis epiſcopi, qui eum diu apud ſe principum iuſſu cuſtodierat, per vim raptus inter fures in carcerem rurſum traditur, vbi ſe tanto mœrori dedit, vt paucis pòſt diebus mortem oppetiuerit.

Quibus rebus ita peractis, regina cum filio Edouardo Londinum proficiſcitur: egregiè prorſus atq; lætè, vt populi gratiam captaret, incedebat: nanq; inchoato itinere per media oppida atq; pagos, ritu triumphantis, vehebatur, & quacunq; ibat, inter profuſiſsimos opſoniorum apparatus, populi gaudẽtes Hugonum tyrannidem è medio ſublatam eſſe, epulum vbiq; publicè præbebant, multáq; inter eos facta gratulatione, omniũ animi ad lætitiam excitabantur. Sed Londinenſes ciues longè ſplendidiſsimo rerum apparatu, reginam venientem ſumma omniũ voluntate acceperunt, pari affecti lætitia, tam ob adventum eius, quàm Edouardi principis, quem inter plaudendũ, regem conſalutabant. Cęterùm regina quò plus lætitiæ vultu præ ſe ferebat, hoc minus voluptatis animo capiebat, q; ita vſu veniſſet, vt neceſſariò ſe oporteret gaudere virum ex tam amplo ſtatu, tantis ornatũ opibus, tantis facultatibus abvndantem ſubitò concidiſſe: ſed, vt diximus, vitandæ inuidiæ cauſa, quantum poterat, dolorẽ diſsimulabat. At poſtq; illa ac principes omnes qui eam ſequebantur, Londinum pervenerunt, cõvocato primo quoq; die concilio,

de collocãdo regni statu inter se agitant: placuit omnibus, vt Edouardus primùm concilij decreto priuaretur regno, ac deinde filius rex creareť: sed vt pro sua dignitate, iudicij acerbitatem remouerent, visum est optimum factu, priùs tentare, si ipse sponte vellet sese imperio abdicare, quàm filius in locum patris surrogareť. Quocirca legati ad Edouardum missi sunt, quorum princeps fuit Ioannes Borthonus Elyensis episcopus, qui ei exponeret, optimates auere, vt vellet in potestate cõcilij esse, atq; Edouardo filio imperiũ per manus suas dare: & nisi id quamprimùm faceret, statutum cunctis esse, vnum aliquem quem sors offerret, sibi regem optare. Edouardus auditis legatis non tenuit lachrymas: iam tum enim illud ex seipso verum esse percepit, nihil tam miserabile esse, quàm hominem ex beato miserum fieri: sed seipsum statim colligens, ac denuntiationi parens, respondit, scire se suis multis peccatis in hanc ærumnam incidisse, & propterea minus molestè ferre: sed primùm dolere se publicũ suscepisse odium, deinde agere generatim principibus gratias immortales, q; acceptarum iniuriarum obliti, tanto complecterentur fauore Edouardum filiũ, vt eum habere regẽ cuperent. quare vt illis satisfaceret, quando aliter fieri nõ posset, iã sese & regno ac ipsius administratione abdicare. postremò addidit, se rogare, vt principes sibi tam afflicto misericordiam impertirenť. Legati accepto ex sententia responso, Londinũ redeunt ad principes, atq; ordine legationem renuntiãt. Fuit cõmune omnibus gaudiũ, q; iam optimatibus liceret alium sibi optare regem. Quapropter habito ad Vuestmonasterium cõcilio, quarto calend. Februar. anno salutis M C C C X X V I, Edouardũ secũdi Edouardi filium annos natum decem & quatuor, regem fecerunt, ordine regum tertium Edouardum nuncupatum, quẽ Gualterus Cãtuariensis antistes more maiorum sacrauit. Huic quia per ætatem regia munia obire nõ poterat, tutores cum primis dantur Edmundus Cantianus, Henricus Lãcastrius comites, & Rogerius Mortimerius, quòd viri singularis virtutis haberentur. Deinde Isabellę eius matri dos multò amplissima assignatur, vnde honestam vitam degeret. Postremò datur negotium custodiendi Edouardi per hunc modum dignitate deiecti, Thomæ seu Mauritio, vtrunq; scriptum reperio, Barkeleiensi, & Ioanni Matreuersio honestis equitibus. Hi ineunte vere, Edouardum ab arce Keneluorthi Barkeleium noctu & clàm abducunt, atq; in arcem quæ ibi munitissima est, custodiendum coniiciunt. Est arx ista in medio ferè itineris spatio sita, inter Bristollium & Gloceſtriam oppida, ad mille ferè passus cis Sabrinam.

A. S. H. 1326.

Dum Edouardus hîc tenebatur, non deerant, qui eius vicem dolẽtes, summæ principes perfidiæ, ac Edouardum regem & Isabellam impietatis crimine palàm notarent, insimularéntq; iniquitatis: quia, vt quidam Græcus historicus ait, Infelices misericordia, potẽtes inuidia semper sequitur: ac victus accepisse, victor feciſſe iniuriam videť. Ita fiebat, vt pręsens regni status bene multis, non item omnibus, vt solet, omnino probareť. Quare aliquot optimates, autore Edmundo Cantij comite, secreta passim iam cõsilia & sermones de liberando Edouardo, vnà conferre cœperũt, qui inuidis eius calamitatem crimini dabant. Quæ vbi Isabella & alij tutores comperierũt, arbitrantes nõ esse tutũ initio principatus Edouardi, in autores cõspirationis animadvertere, tantũmodò occasionem inimicis auferendam perficiendi negotij iudicarunt.

itaq;

itaq; custodibus iubent, vt Edouardum captiuũ atq; huc atq; illuc continenter ducãt, quò denicq; vbi loci sit, nemo homo certum habeat. Ii quod imperatum est, facientes, miserum principem ex Barkeleio ad arcem Corsim commouent, & inde ad alia loca nocturnis itineribus traducunt, defatigando vsq; eò, dum postremò quamsecretissimè potuerũt, rursus Barkeleiũ reduxere. Dum hîc Edouardus custoditur, Isabella vxor ei sæpissimè salutem scribebat, significabátq; dolorem se accipere, quòd prohibentibus principibus, visere sibi nõ liceret: mittebat insuper munera frequẽter. Quę res tantum suspicionis custodibus attulit, vt de eo necãdo statim pòst cogitare cœperint: qui cùm eum inhumaniter tractassent, verebantur, ne tandẽ rex paterna charitate victus hortante matre, ipsum liberaret, & ille inde de se supplicium sumendum in primis curaret: sic hominem paucis pòst diebus necant, eoq; nefario edito facinore, clàm in Galliam aufugiunt. Quo autem genere mortis Edouardus interierit, non facilè constat: fama exit in vulgus, illum dum ventrem purgaret, fuisse veru transfixum per clunes, anno ætatis XLIII, & cùm regnare cœperat XIX: qui fuit annus salutis humanæ MCCCXXVII. Corpus nulla funebri pompa Gloucestriam delatum ad diui Petri cœnobium, vbi loci monachi ordinis diui Benedicti degunt, sepelitur. Creauit ex Isabella vxore quaternos liberos, Edouardum, qui, vt demonstrauimus, eo viuo, rex factus est: Ioannem cognomento Helthamium, à loco vbi natus est, sumpto: Aleonoram, quę ante nubiles annos mortua est: & Ioannam, quæ postea Dauid regi Scotiæ nupsit. Fuit statura penè iusta, corpore valido, qui prospera vsus est valetudine: non deerant etiam animi vires, si repudiatis malis suasoribus, eas in aliqua re honesta exercuisset, quod ei per consocios facere minimè licuit: adeò curandum est, quem à principio in amicitiam aut familiaritatem recipias, quandoquidem vt illius cum quo diu societatẽ habes, quotidiano vsu persimilis fias necesse est, dicente Græca parœmia, Si iuxta claudum habitaueris, disces subclaudicare. Nam aliquando literarũ studia, quæ ipse, vt dixi, attingere & gustare non potuit, admirari cœpit, qui Oxonij autor fuit collegij regalis, quod Orial vocãt, ac aulæ diuæ Mariæ, vt in his cœnobiis doctrina coleretur, quemadmodum hodie duo hæc collegia bonarum omnium artium plena sunt. A. S. H. 1327.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIÆ LIBER XIX.

RES GESTAS Edouardi secundi regis per annos decem & nouem, ac illius cædem, superiore libro persecuti sumus: dehinc Edouardi tertij eius filij facta dicemus. Is postquam est rex factus, aliquandiu fuit in tutela Isabellæ matris, & optimatum, quos illa à primo in regium senatum deligendos curauerat, ad res gubernandas, causásque sine litium tumultu cognoscendas. At Edouardus vt primùm ex pueris excessit, animum suum grauioribus conformauit moribus, & cùm ætas patiens militiæ fuit, Scotum reprimendum, & si fortuna belli faueret, in deditionem sibi redigendum statuit, qui paucis antè annis, Edouardo patre rege, sæpe Anglicos fines impunè vastasset, ac assiduis abactis prædis, tam animosior quàm locupletior effectus esset: itaque

copiis primo quoq; tempore coactis, Eboracum proficiscitur, facta omnibus suis magna victoriæ expectatione. Dum autem hîc de invadendo in hostem, consilia agitat, orta discordia inter Ioannis Annonis milites & aliquot Anglicos duces, nonnihil cædis factũ est. Quæ discordia, etsi iussu principis est evestigiò sedata, tamen quia animi vtrinq; offensi clàm odium alebant, fecit, vt omnis regis conatus malè ceciderit: nam paucis deinde interiectis diebus, rex cum omnibus copiis Scotiam ingressus, Robertũ regem parua militũ manu stipatum obvium habuit, quem à tergo, à fronte, à lateribus circumveniendũ ratus, dum milites certis in locis disponere festinabat, ecce tibi, Scotus de re à transfugis certior factus, protinus è conspectu hostium in montes proximos convolauit. Rex dolens ereptam è manibus fraude suorũ, bene gerendę rei facultatem, vt ne fortunam frustra rursus tentaret, qui optimè norat nihil boni fieri posse à militibus discordia agitatis, infecto negotio, Londinũ confestim revertitur, ac Ioannem Annonem de se & matre bene meritũ, amplissimis donatum muneribus, domum dimisit. Is nõ multi interceserunt dies, cùm autor fuit, vt Philippa fratris Gulielmi filia, ætate & forma longè florentissima, Edouardo nuptũ collocaretur. Quæ equidẽ affinitas magno deinceps Anglo vsui fuit, quippe quæ ad illum Flandrorũ animos adversus Francos cum primis, vt infrà declarabitur, adiunxit. Porrò fœdus inter ipsum Anglum & Frãcum antè percussum nõ diu inviolatũ permansit: quoniã eo anno qui fuit humanę salutis M C C C X X V I I I, noua causa redintegrãdi odij incidit, vnde magnarũ ducta sunt initia rerum, quæ iam tum vtrunq; populum solicitũ habere cœperũt, ac nunquã postea pervenire ad exitũ potuére: nã cùm Carolus Pulcher, qui id temporis vita excesserat, reliquus vnus ex stirpe regia virili fuisset, inde factũ est, vt disceptatio de regno Frãcię orta sit, quæ adhuc sub iudice est, cùm Anglus regnum illud vti certam maternam hęreditatem sibi venire contenderet, contrà Francus id ipsum se iure quamoptimo possidere affirmaret.

A. S. H. 1328.

Quoniam autem ad hunc locum perventum est, non alienum esse videtur, de origine huius magnæ controversiæ proponere, vt historia nihil non in re etiam ambigua, si fieri possit, planũ faciat. Philippus Pulcher rex Franciæ, trîs ex Ioanna vxore creauit filios, Ludouicum Hutinum, Philippum Longũ, & Carolum Pulchrum: filias verò duas, vnam, quam infantem mors rapuit, & alteram Isabellam nomine, quæ nupsit Edouardo secũdo regi Angliæ, ex qua natus est Edouardus tertius, de quo nunc sermo est. Illi tres filij deinceps regnarunt. Successit Philippo patri Ludouicus: is ex Margarita priore vxore, filia Roberti ducis Burgundiæ, Ioannam filiam suscepit, quæ deinde data fuit in matrimonium Ludouico Eburouicum comiti, sed nullis ex se genitis liberis, haud diu superstes fuit. Alterã vxorem Clementiam nomine, filiã Martelli, qui pater fuit Roberti Siciliæ regis, moriens grauidam reliquit, quæ puerũ peperit, cui nomen Ioannes est impositum, qui pauculos dies vixit. Post hunc Ioannem, regnat Philippus Longus, quamvis nonnullis inclamantibus regnum Ioannæ Hutini filiæ deberi, id quod Odo Burgundiæ dux auunculus puellæ cum primis faciebat: plus tamen vis potuit, quàm ius. Philippus deinde post annum quintum, quàm regnũ occuparat, sine liberis moritur. Postremò Carolus Pulcher regnũ obtinuit: is septimo pòst anno mortẽ obiuit, relicta Ioanna vxore grauida, quæ paucis pòst diebus filiam nomine Blancham

enixa

enixa est, quæ statim patris fatum secuta est. Per hunc igitur modũ, regia virilis stirps Philippi Pulchri in Carolo filio defecit, ex quo de regno inter Francum & Anglum contentio orta est, quæ, vt antè diximus, etiã nunc sub iudice restat. Edouardus enim rex sibi vt legitimo hæredi Franciæ regnũ venire contendebat, quòd ipse solus ex stirpe regia esset, qui Philippum Pulchrum auũ maternum proximo cognationis gradu attingeret, vtpote qui ex Isabella eius filia genitus esset. Quocirca primo quoq; tẽpore per legatos, cum Frãcis principibus egit, vti se regẽ dicerent: sed legati nunquam gratè auditi, domũ re infecta rediere, cùm ipse statim pòst se vtriusq; regni & Franciæ & Angliæ regẽ appellare cœpit, aliquando armis, quam iure non poterat, recuperaturus hæreditatem. Quo quidem titulo etiã nunc Angliæ reges sic vtuntur, vt ne scripto quidem quotidianóve sermone vocentur aliter. At Franci qui iniuriã filiæ Ludouici Hutini regis paucis antè annis factã pro iure habebant, prædicãtes iam inde à principio suorũ regum, lege exceptum esse, ne regnũ Franciæ vllo vnquã tempore fœmineo sexui deberetur, Philippum Valesium filium Caroli Valesij, qui Philippi Pulchri frater fuerat, regem fecerunt, quem memoriæ proditũ est Flandros finitimos populos illudẽtes, regem repertũ extra iocum appellasse, tanquã non iure creatum. Hinc colligere licet, nullam fuisse ab initio legem apud Francos, qua vetitum esset, regni hæreditatem mulieribus venire: id quod testimonio Odonis Burgundionis ducis potissimùm comprobatur, qui, vt suprà ostendimus, magnopere reclamauit, cùm Philippus Longus est rex creatus, nec priùs à negotio destitit, quàm Longus locata illi filiarũ maxima, & comitatu Burgũdiæ nomine dotis dato, in suas traxerit partes. Illud item verissimum esse attestatur Flandrorũ scomma in Valesiũ vulgi sermone iactatũ, quòd ille fortuitò, non iure ad regnũ perveniisset. Atq; ita recẽs commentũ fuisse videtur, quo Edouardus regno Franciæ est fraudatus: quod quemadmodũ ille tam iure sibi quàm qui optimo, repetebat, ita nunc Angliæ reges non iniuria repetere videntur. Sed vnde digressi sumus, revertamur.

Per idem tempus Robertus rex Scotiæ moritur, cui Dauid filius successit: is formidans potentiam Edouardi, & tædio longi belli affectus, quo nouerat Ioannem Baliolum & patrem Robertum pressos longè miserrimam egisse vitam, confestim legatos de pace ad Edouardũ qui tunc Northantoni erat, misit. Audiuit rex legatos libenti animo, & quia iam tum Scotico bello Gallicũ antevertendum decreuerat, de sui familiaris senatus sententia, dedit pacẽ Dauid regi, ac simul eidem Ioannam sororem locauit. Quod fœdus vt parũ honorificũ nonnulli ex optimatibus, quibus iustitia cordi erat, minimè probarunt, periniquum esse prædicãtes, vt Dauid regnum Scotiæ obtineret, quod Robertus eius pater contra ius fásq; occupasset. Atq; ita demum cessatum est ab armis inter Anglum & Scotum, post annum trigesimũ, quàm Ioannes Baliolus rex Scotiæ ab Edouardo primo victus, regno est priuatus. Eodẽ anno moritur Gualterus Cantuariensis antistes, post annum quàm sedere cœperat, XV: cui successit Ioannes Stretfordius Vintoniẽsis episcopus, ordine antistitum Cantuariensium quinquagesimus, vir tam põtificij quàm ciuilis iuris peritissimus. Anno qui secutus est, qui fuit salutis humanæ MCCCXXIX, rex concilium ad Sarisberiam convocauit, quo in concilio posteaquam ex patrũ consensu, permulta quæ è republica erant, partim correcta, partim constituta A. S. H. 1329.

sunt, nouissimè autẽ Ioannes regis frater cognomẽto Helthamins Cornubię, & Rogerius Mortimerius Merchiæ Vualliæ comites facti sunt. Dum ita Edouardus ad res suas domi constituendas incumbebat, Philippus rex Frãciæ ab eo postulauit, vt sibi iusiurandũ nomine possessionis Aquitaniæ & Pontiui daret. Quocirca ille in Ambianos profectus, vbi Philippus erat, in verba eius, provt est mos, iuratus est: exin de locis quę Carolus Valesius Philippi pater aliàs Edouardo primo regi ademisset, nec reddita essent, coràm pauca pro suo iure locutus, quamobrẽ Francus eius animũ perspiceret, in Angliã rediit. Anno illo ipso Ioãnes Cantuariensis antistes suorũ sacerdotũ concilio habuit Londini, in quo postquam pleraq; violata expiata sunt, atq; alia multa ad modum pristinũ à patribus olim institutũ redacta sunt, quibus res ordinis commodiorem in statum pervenirent, omnes generatim qui mortẽ Gualtero Stapyltono Exoniẽsi episcopo machinati essent, eúmq; percussissent, ex Christianorũ cœtu eiecti sunt. Hũc Gualterũ, vt diximus in vita Edouardi secũdi, Lõdinenses securi percusserũt: qui fortè pręsenserat se non posse diu saluo capite, suis seruire principibus, idcirco antè duo multorũ seculorũ opera Oxonij fecerat, in quibus artiũ bonarũ scientię vacantiũ adolescentiũ collegia collocauit. Istorũ alterũ Exoniẽse collegiũ, alterũ Ceruina aula nũcupat. Rex interea concilio Vintoniæ habet, quo in cõcilio Edmũdus comes Cãtij eius patruus proditionis insimulatus damnat capite, cp nõnullos de nobilitate cõcitasset, qui, vti suprà memorauimus, Edouardũ fratrẽ clàm è carcere ducerẽt, ac in administrationẽ regni restituerẽt. Quare ille vrgẽte Isabella regina matre regis, quę cum homine apertas habebat inimicitias, paucis pòst diebus securi percutit.

A. S. H. 1330. Anno deinde qui secut⁹ est, qui fuit humanę salutis M C C C X X X, & cùm regnare Edouardus cœpit, I I I I, Philippa regina peperit filiũ, quem Edouardũ pater nominauit. moris est enim tam regũ, quàm priuatorũ Anglorũ, vt pater in filio maiore natu plerunq; suum renouet nomẽ. Eodem tempore Thomas seu Mauritius Barcleiensis vnus ex percussoribus Edouardi secũdi, captus in Galliis, in Angliam ducitur, ac merito supplicio afficitur. Itẽ Rogerius Mortimerius comes Merchiæ Vualliæ à proditionis scelere non abesse compertus, pari pœna mulctatur. Rex interim vestitu incognito in Gallias profectus, illic nõnullas ędes sacras voti nomine visendi causa, aliquot dies peregrinatus est.

Dum hæc in Anglia gerebantur, Edouardus filius Ioannis Balioli qui rex Scotiæ fuerat, cui diximus in vita Edouardi primi, Carolum Valesiũ Philippi Pulchri fratrem locasse filiam, qui toto eo tempore ex quo pater à regno deiectus fuerat, in Gallia exularat, tum demũ fretus ope Philippi regis Franciæ vxoris fratris, in spem recuperandi regni Scotici non incertam venit, atq; comparata nõ parua militum copia, in Angliam traiecit, vt partim tentaret, an rex permitteret se per Angliam iter in Scotiã habere, quod valde commodum esset, partim verò vt in societatẽ belli adduceret aliquot principes regni, qui eodem tempore post eiectum Ioannem regem, possessiones in Scotia amiserant, quorum sanè in numero cum primis erat Henricus Bellimontensis comes Atholiæ, & Ricardus Talbotus, ambo summæ virtutis viri. His itaq; cum nonnullis aliis Edouardus sibi copulatis, maiore cum fiducia adit regem, orátque, vt permittat se per Angliam in Dauid regẽ exercitum ducere, atq; id pollicetur sine vllo maleficio se facturũ. Rex cognita eius postulatione, rem ad familiarem

liarẽ ſenatũ detulit, vt quid ille agendũ argumentaretᷣ, audiret: qui interim cœpit ancipiti cura ſolicitari, quòd diu antea eum pœnituerat icti fœderis cum Dauid, cui nullo iure regnũ Scotiæ debebatur, & idcirco ægrè patiebatur illũ regnare: contrà cogitabat, ſi Dauid regno pelleretur, illud malum illi fore cõmune cum Ioanna ſorore eius vxore. Vicit denicꝫ de ſenatus ſentẽtia, fraternę charitatis affinitatiſcꝫ vinculũ: negauit enim rex ſe daturum iter: noluit tamen, quemadmodũ potuit, Baliolum ab incœpto deterrere, quippe qui nõ inuitus ſinebat Scotũ bello peti, quem ipſe per hunc modum iam debilitatum tãdem aliquando ſub imperium ſuũ redigendum ſtatuerat. Baliolus accepto reſponſo, & cognito, etſi obſcurè tacitéꝫ, regis animo, conducit vndicꝫ naues, atꝫ in Scotiam nauigat, qui in Fortheam delatus, vbi litus attigit, ecce cõſpicit raros milites quaquauerſum diſpoſitos, qui orã maritimã tuerentur: qua re cognita, quia hoſtes pauci eo in loco erãt numero, cùm alij alibi adventũ eius obſeruarent, prȩceſſerat enim fama adventus Edouardi, quamprimùm in terrã deſcẽdit, atꝫ dum primi egreſsi cum hoſte pugnant, reliqui omnes tutò deſcendentes, pugnam redintegrant. Hîc magna contentione dimicatum eſt, cùm illi ea in re victoriam celerem, & iſti ſuam ſalutem conſiſtere animadverterent. Sed rem obtinuere Baliolani: nanꝫ Scoti poſt multa accepta vulnera pedem retulere, hoſtem veniſſe paſsim clamitantes. Baliolus eo ſucceſſu animo elatus Fanum Ioannis rectà petit, ad oppugnandúmꝫ aggreditur. Ad hunc clamorem fit concurſus adeò frequens, vt breui tempore Patritius Doumbar, & Donaldus Marriæ comes, qui regni gubernatores erant, quòd Dauid rex eſſet ætate admodũ puer, cum reliquo exercitu adfuerint, confeſtímꝫ ad hoſtes properarint, qui caſtra in proximis tumulis, ſecundum Ernam flumen, ad Duplynũ vicum, metati erant. Hîc commiſſo prȩlio, gubernatores qui omnia negligenter curarant, multitudine freti, profligantur, amiſsis ex ſuis amplius ſexdecim hominũ millibus, in quibus fuit Donaldus alter dux, cum bene multis equeſtris ordinis viris. Baliolus tanta potitus victoria, protinus de principum Anglorum ſententia, Fanum Ioannis rurſum invadit, nullóꝫ negotio capit: qui videns rem incipere meliùs ire, quàm putarat, ſe Scotiæ regem dicit.

Hæc vbi rex Edouardus accepit, valde gauiſus eſt, quòd veniſſe tempus putaret, cùm Scotos ſubigeret: ſed vt ne ſibi crimini daretur, ſi bellũ tentaret, cœpit prædicare palàm Scotũ non eſſe ſecum in fœdere, quòd ſe inſciente, qui id temporis legitimam ætatem non ageret, illud factum fuiſſet. Atꝫ ita fracti fœderis culpam delendo, in Scotiam contendit: qui vbi Beruicum pervenit, oppidum obſidione cingit, ac interdiu noctúꝫ continenter vrgendo reſpirare non ſinit. Erat loci prȩfectus Alexander Setonus vir ſingulari virtute, qui oppidum fortiter defendebat, cùm Andreas Morauius qui Donaldo comiti nuper interfecto ſurrogatus fuerat gubernator, regis Edouardi ab obſidione avertendi cauſa in Angliã excurſiones facit. In hunc rex Baliolũ qui ad eũ paulò antè venerat, miſit, qui leui prælio apud Roxburgum facto, Andreã cepit, fuſo aut cæſo omni eius comitatu. In Andreæ locũ Scoti principes Archibaldum Stuartũ, virum æquè fortem ac prudentem ſubſtituunt. Is magnis repẽtè inſtructis copiis, oppidanis ſubſidio vadit, qui Deum violati fœderis vltorẽ invocans, cum hoſte ad Halydonum montem proximũ confligit, ac demum vincitur. Rex Edouardus parta victoria, Beruicum revertitur, acriúſcꝫ quàm

antea vrget. Tum oppidani desperato subsidio, incolumitate pacta, ilicò sese dediderunt. Conciderat in ea pugna à Scoto infinitus hominum numerus, & præsertim nobilium, in quibus fuit ipse Archibaldus cum Iacobo Alano & Ioanne fratribus, item Alexander Brusius Carictæ, Hugo Rossensis comites. Captiuorum numerus penè par. Secundum hanc cladem acceptam, Alexander Setonus datur collega in procuratione regni Patritio. Ii videntes res domi in summo vbiq; versari periculo, vt conseruarent Dauid regē vix tum decem natum annos, cum Ioanna sponsa in Galliam miserunt, qui apud Philippum regem vsq; eò esset, quoad idoneus foret per se administrare bella. Fuit
A. S. H. 1333. ille annus salutis humanæ MCCCXXXIII, & cùm regnare cœpit Edouardus, VII. Cæterùm autores habeo, aliam huiusce belli causam fuisse, & eam omnino veriorem, qui tradunt Edouardum regem ideo bellum fecisse Dauid regi, quòd ille pernegasset more maiorū, in eius verba iurare, vt ne per id Anglum terræ Scotiæ dominum se agnouisse fateretur. Sic Edouardus recepto oppido, ac aliis postea locis de Scoto captis, Baliolum quem sibi iureiurando obligauerat, præfecit, cum Ricardo Talboto, relictóq; exercitus robore in Scotia, ipse cum paucis Londinum victor belli rediit.

At Baliolus rebus suis strenuè vacans, ad Ioannis Fanum conventum facit, quò bona nobilium pars convenit. Hîc post nouum regni statum de concilij sententia rectè collocatum, generatim omnes ei iusiurandum dederunt. Quo facto, Baliolus regionem obire, loca passim præsidiis firmare, & deniq; vbiq; regnare cœpit, cùm gubernatores nullam morā interponendam rati, conflato repentè nouo exercitu, hostes adoriuntur. Fuit certamen diu anceps, ad vltimum Angli singulari prælio profligantur, cæsis ad magnum vtriusque partis numerum militibus. Capti Anglorum permulti, & in iis Ricardus Talbotus, qui postea permutatione Andreæ Morauij missus factus est. Rex allato malè gestę rei nuntio, in Scotiam suorum cædem vlturus advolat, simul terra simul mari copiis ductis, quanquam maritimarū pars aliqua tempestate periit. Fuit Edouardus totum fermè annum in Scotia, qui affectis magnis passim stragibus aduersariis, maiorem partem in ditionem suam reduxit: quibus rebus feliciter confectis, postquam à populo iusiurandum est datum, in Angliam revertitur, ducitq; secum Baliolum, cuius fidem nondum satis exploratā habebat, commissa rerum summa Ricardo Talboto, & Dauid Cumino Atholiæ comiti. Scoti post hæc, qui in altera parte erant, sibi Robertum Stuartum & Ioannem Ranulphum gubernatores constituunt. Illi libertatis cupidi, statim nouis rebus studētes, cum Cumino loco idoneo congressi, eum interficiunt, exercitum profligant. Qua re nuntiata, rex Edouardus cum Baliolo in Scotiam accurrit, qui latè hostes sese in syluas & paludes more patrio abdentes, multa cum cæde persecutus, oppida amissa recipit, ac diruta reparat, murisq; deintegro aut cingit, aut fossis communit, in quibus fuere Fanū Ioannis, atq; Andreæ, Cuprū, Aberdonia, Doufermilis, ac arces nonnullæ, eaq; omnia loca præsidiis firmat, ratus satis prouidisse se, vt ne Scotus posthac posset seu auderet ab officio discedere: quo facto, quia multis de causis in Angliā reuocabatur, Baliolum in Scotia sibi relinquendū statuit. Est deinceps aliquādiu variè dimicatū, modò fortuna in vnam, modò in alterā partem inclinante, donec ad extremum Baliolus amissis vel vi, vel proditione multis locis, & vrgente fame

fame, ac passim dominante, cœperit sibi timere, animadvertens nullo pacto posse se Scotorum studiũ habere: quare sibi necessariò ad Edouardũ redeundum putauit, cùm eodem tempore, hinc orãte Ioanna sorore Edouardi, illinc Benedicto duodecimo Romano pontifice Scotorũ precibus moto, eorúmq; calamitatẽ miserato, intercedente tanto certamini, atq; iubente, ne vltrà vtrinque arma mouerentur, inducię aliquot mensium datę sunt. His demum rebus ita compositis, Dauid rex domum ex Gallia revertitur, qui regnum suum pariter bellis ac rectorum incuria, penitus devastatum invenit: id quod fecit, vt nihil ei deinde potius fuerit, quàm studere, vt pacem ab Anglo modis omnibus impetraret, ne rursus in tam exitiale incideret bellum.

Edouardus interim Londinum reversus causa habendi delectus, neruósq; belli comparãdi, quod celeritatis indigere videbatur, ne post finitas inducias, procrastinatio suis malo foret, conciliũ convocat, causam belli exponit, auxilium quærit. Patres audiunt, & pro tempore & negotio pecuniã decernunt in rem bellicã. Post hæc & alia multa ex Reipublicæ vsu constituta, placuit providere, ne opes quæ mercium vsu in dies singulos in insulam inferebantur, aliquando dissiparentur: itaq; lege exceptum est, vt nemini homini neq; Anglo neq; externo liceret in posterum tempus aurum, argẽtum cælatum, siue signatum, de regno in continentem exportare. Quo factũ est, vt mercatores extranei mercium suarũ pretia coacti sint in alias merces insumere. Decretũ isthuc etiam nunc seruatur, perpetuatum vti regno vtile ab aliis qui secuti sunt regibus. Dein publicè demonstrantur multorum in Rempublicã merita, quæ eis magnæ laudi, magnóq; decori esse deberẽt. Quare illis noui honores dantur, & ante omnes, reverentiæ causa, Edouardus regis filius fit princeps Vualliæ & dux Cornubiæ, atq; sex creantur comites, id est, Henricus filius Henrici Lancastrij Derbij, Gulielmus Bonnus Northantoni, Gulielmus Montacutus Sarisberiæ, Hugo Andlaius, seu Audellus Gloceſtriæ, Gulielmus Clyntonius Huntyngtonæ, & Robertus Offordius Suthfolchiæ. Fuit is annus cùm ipse Edouardus regnare cœpit, X, & salutis MCCCXXXVI, quo Ioannes regis frater comes Cornubiæ paulò antequam illud concilium haberetur, in Scotia cùm fuerit aliquot dies in morbo, interiit. Eodem etiam in concilio, Henricus Lancastri comes, factus est Aquitaniæ præfectus, quò haud ita multò pòst, cum bene magna armatorum copia profectus est. A. S. H. 1336.

Per idem tempus, Robertus Atrebas transiuit ad Anglum, cuius alienationis causam, vt more nostro planiorem faciamus, ab ouo, sicvt aiunt, incipiendum ducimus. Robertus Atrebatiũ comes vir fortissimus, de quo suprà non vno in loco meminimus, genuit ex se Philippum & Mathildem: hæc nupsit Othoni Burgundiæ comiti: ille ante patris obitum vita exutus reliquit Robertum filium, de quo nunc sermo habetur. Exin Roberto comite in pugna Curtracensi cum Flandro facta, interfecto, Philippus Pulcher rex Atrebatium comitatum Othoni Mathildis viro dedit, tametsi reclamante Roberto, hęreditatem à Roberto auo paterno & diuino & humano iure sibi venire debere. Sed vis plus valuit, sic, vt iudices postea de re controversa cognoscentes, regis præiudicium secuti, & contrà atq; ius poscebat, secundum Mathildem sententiam tulerint. Cœpit Robertus magis inde apud suos queri atque indignari, quòd amitæ quam dote tantùm contentam iura volunt, cùm stirps

virilis superſit, perperàm ſuus auitus principatus eſſet attributus. Haud longo pòſt tempore cùm Valeſius Philippus ad regnum evocaretur, Robertus eius cum primis cauſam adverſus Anglum regnum Franciæ repetentem acriter defendit, idq; fecit, partim quòd eius ſororem in matrimonio haberet, partim verò quòd confideret futurũ, vt autoritate regis, tandem aliquando ſuum reciperet comitatũ. Sed contrà accidit. Valeſius enim Mathildi apertè fauens, nullo pacto eſt paſſus rem vtcunq; iudicatam reſcindi. Robertus ex ea cauſa, alieno tum à Frãco iam animo fuit, & vxore ac duobus filiis Ioanne & Carolo relictis, ad Edouardũ profectus eſt, quẽ ille quòd honeſto loco natus eſſet, liberaliter accipiens, magno in honore habere, ad omnia q; ſua cõſilia adhibere cœpit, ac nõ multò pòſt Richemõdię comitatu donauit. At Robertus ex illo, dies noctéſq; nõ ceſſauit Anglo perſuadere, vt Frãco bellũ faceret, atq; ita iniuriã vltus eſt. Hæc Edouardo de bello iãpridẽ cogitãti accidere viſa eſt facultas bene rei gerendæ, qui quãprimùm bellũ ipſum ſuſcipiendum, & eius initiũ in Flãdria faciendũ ſtatuit: nanq; Guidoni comiti in carcere apud Frãcos mortuo, ſucceſſerat Robertus filius natu maior, ingenti pecuniæ ſumma à Franco mulctatus, quẽ Ludouicus ex filio nepos ſecutus eſt. Is cùm pecunia factæ redemptionis ab auo debita nondũ Frãco perſoluta eſſet, & ob id populũ vexaret exactionibus vſq; eò, vt iam grãde æs alienũ tam locupletes quàm pauperes iuxtà fecerint, ſubitò principatu deiicitur, ad Philippúmq; Valeſiũ regem cum vxore & liberis confugere cogitur. Tum Flãdri certò ſcientes rẽ ſibi cum Franco breuì fore, Iacobũ Arteuillã hominem ſumma animi vi prædituũ, cæterùm ſordido loco natum, qui Edouardi rebus enixè ſtudebat, ducem eligunt.

Initio inſequentis anni Benedictus pontifex Romanus audiens tantã belli molem impendére inter Anglum & Francum, qui de iure regni Franciæ, déq; imperio ſummè contenderent: miſit duos legatos ad Edouardũ regem in Angliam, qui cognita controverſiæ cauſa, redirent ad Philippum regem in Gallias, & pacem, ſi fieri poſſet, inter eos facerent. Ii poſtquã cum Anglo de compoſitione agitarunt, in Galliam pergunt, atq; cum Philippo conferũt, quibus conditionibus controverſiæ ſedandæ ſint. Adfuere ſimul ex Anglia Ioannes Cantuarienſis & Ricardus Dunelmenſis antiſtites, miſsi ab Edouardo. Hîc tametſi legati pontificis maximè conati ſunt ſua autoritate res terminare, pax tamẽ conuenire non potuit, Franco non ſe accepturũ, ſed daturũ conditiones pacis palàm proclamãte. Atq; ita legati infecto negotio, ad pontificem redierunt. Cantuarienſis verò cum Dunelmenſi epiſcopo in Flandriam proficiſcitur, illic expectaturus, dum rex veniat, quem interim per literas, de rebus cum Franco agitatis certiorem facit, populúmq; confirmat, eius benevolentiã humanitate & largitionibus Edouardo modis omnibus conciliando.

Edouardus vbi cognouit Francũ ad nullas per pacificatoriã pontificis Romani legationem, æquas pactiones deſcendere, tum demum armis repetendũ iudicat, quod ab hoſte contra ius fa'ſq; negabatur, & ad id ocyùs obtinendum ex iuſtitia ſpem bonam animo concipiebat, quando ipſe, vt prædicabat, non inferre, ſed propulſare iniuriam cogebatur: ſic paraturus magnum bellum cum ingenti claſſe quamprimùm in Flandriam traiicit, & vt ne Flandris vlla ſuſpicio ex ſuo aduentu oriatur, ſecum Philippam vxorem ducit, vt illa apud eos quaſi obſidis nomine ſit: qui vbi Antuerpiam pervenit, ſumma omnium

prin-

principũ voluntate accipiẽt, cum quibus primùm de bello inferẽdo Gallis agitat, deinde Annoniã petit, atq; Gulielmũ comitem ſocerũ rogat, vt conciliatis ſibi Flandrorũ animis, in ſocietatẽ belli cõtra Francũ veniat. Non abnuit Anno, qui data acceptáq; fide, vnà bellũ continuò cõparat. Cuius rei poſtquã rumor increbuit, ſtatim omnes finitimæ ciuitates, prçter Tornacẽſem & Cameracenſem, quæ in fide Franci regis permanebãt, ad ambos certatim ex ciuibus ſuis, legatos mittũt, qui ſuã operã, laborem, officiũ, ſtudium, ad omnẽ eventũ polliceantur. Rex cõcilio advocato poſtquã de ſumma rei deliberauit, ita legatis reſpõdit: Ego ſimul mea, ſimul veſtra cauſa huc veni, vt aliquã rationẽ inter nos iniremus, qua ipſe meã hæreditatẽ reciperem, & voſmet malis leuaretis, quibus nũc vexamini. Quæ incõmoda & iniurię à Frãco dũtaxat proficiſcunt: ille etenim pernegat mihi reddere, quod materno iure debeẽ: vobis negotium exhibuit, quod cum veſtris comitibus habetis. An putatis aliã ob cauſam, Roberto comiti eũ olim millia aureorũ ducẽta redemptionis nomine imperaſſe, niſi vt per id veſtras abſorberet fortunas? quãdo ipſe Robertus minimè ſoluẽdo erat: id quod poſtea accidit, cùm Robertus primò, et Ludouicus deinde ad eã mulctã ſoluendã vos cogere tentarunt. Præſtat igiẽ arma capere, ſi in ea libertate quam à maioribus accepiſtis, manere, quàm Frãcorum ſeruitutẽ perferre maluëritis, cùm præſertim certa fiducia confidere poſsimus victoriã nobiſcũ fore, quòd noſtrę vires nõ ſunt infirmæ, quòd auxilia ex Anglia, ex Germania licet arceſſere. Proinde veſtros principes meis verbis iubete bene ſperare, ac bono eſſe animo, & ſimul eos hortamini, quod ſpõtè ſunt polliciti, nauiter prçſtẽt, certũ habẽtes me nihil niſi cõmuni cõſilio acturũ. Ad hęc adiungit, vt quęq; ciuitas certũ militũ numerũ cogat, ad ſéq; ducat, cùm opus fuerit. Dimiſſa concione, cum ſingulis ciuitatibus fœdus icit, gratias agit, & legatos muneribus donatos domũ remittit. Inter has finitimas ciuitates in primis fuerant, quæ ſunt ſocietatis fœderatæ regionis, quam Anze Theutonicã dicunt, quibus pro antiqua amicitia, Edouardus gratificatus priuilegia omnia immunitatũ ſuo regio diplomate cõfirmauit, rurſúmq; irrogauit, quæ Henricus III proauus eius, & Edouardus pater antea cõceſsiſſent. Rex Flãdris ita in ſocietatẽ belli adſcitis, & ad amicitiã iũctis, deinde Ludouicũ cognomẽto Bauarũ Imperatorẽ in ſuas partes ducit. Ille cõtinuò copias cõgregat, & vt Edouardo gratũ faciat, eũ vicariũ imperij facit: quod munus Anglus nõ abnuit, ſed obire noluit, ne Benedicto põtifici diſpliceret, quia Bauar⁹ eius inimic⁹ erat. Dũ Edouard⁹ Antuerpię moratur, Philippa vxor filiũ peperit, quẽ Leonellũ appellauit. Fuit is ann⁹ cũ regnare cœpit, XII, ac humanę ſalutis MCCCXXXVIII. A. S. H. 1338.

Iſta omnia Philippus facilè intelligebat, eruditus in ſingulas horas & literis amicorum & nuntiis: quamobrem maiorem Flandriæ motum expectans, ex omni Gallia, ac vſq; à Scotia, copias quamcitiſsimè poteſt, quærere, cogere præſidia incipit: item belli duces rerum geſtarum fama claros ad ſe evocat, in quibus fuere Ioannes Boëmiæ, Ludouicus Nauarræ reges, Ioannes Britannus dux, cum Rodulpho Lotharingo, atque nonnullis aliis, adeò vt breui M armatorum C convenerint. Dum vterq; rex nouas amicitias ſibi conciliãt, & veteres confirmãtes auxilia parant, in Aquitania fit belli initium: nam Carolus Alenconij comes Philippi frater, Anglicos fines excurſionibus vexare primus cœpit. Qua re permoti Angli, in Santones invadũt, Paracolũ oppidũ

capiunt, agros circà populantur, incensis passim ædificiis, aliquotq; secundis factis præliis, bellum continuant, cùm alia parte Philippus classem mittit, quæ omnem Angliæ oram infestam reddat. Ea primò Vectam insulam petit, quo cùm prohibente vento, accedere non posset, rectà, maioris prædæ faciendæ causa, in Suthantonensem portum se appulit. Hîc Frãci in terram sese eiiciunt, ac oppidum diripiunt, inde ad orã insulæ in occasum solis versam cursum tenentes, eam pari modo hostiliter devastant: sed dum in terram aliquot egressi, longiùs evagantur, subitò incolarum concursu circumventi passim obtruncantur, aliquot etiam naues minores quæ decrescente Oceano, in sicco litore resederant, captæ sunt, reliquæ naues cum præda domum se receperunt. Atq; tale fuit Gallici belli initium.

Edouardus parato interim ingenti exercitu, acceptúsq; auxiliariis copiis à ciuitatibus, vnà cum obsidibus, qui pignora essent benevolentiæ, ac datæ ab eis fidei, vt signa veris prima apparuerũt, Tornacũ proficiscitur, & quia vrbs munitissima erat, ne terat tempus, per vim expugnãdo, Cameracum contendit, præmissisq; nuntiis ad oppidanos, vt quæ imperaret, facerẽt, eos ex timore summissiores fore sperabat. Verùm tantum abfuit, vt Cameracẽses fuerint regi dicto audientes, vt freti præsidio Frãcorum, quod intus erat, portas clausserint. Tum Edouardus iudicans oppidum inimicissimum à tergo non relinquendum, propiùs accedere ac oppugnare constituebat, cùm Anno & Atrebas comites admonuerunt, negotium præ bello in Francum iam moto, minimi omnino momenti, non esse tunc curandum, sed illud gerendum, ad quod maturandum milites paratissimi essent, cùm periculum esset, ne si retardaretur, eorum animi elanguescerent, remitterẽtq; virtutem. His rationibus rex adductus, oppugnationem dimittit, atque fluuium Scaldam traiicit, constitutúmq; iter facere pergens, Peronam versus, quod est Veromanduorum oppidum, proficiscitur. Dum eò properat, nuntiatur Philippum Sommam flumẽ traduxisse copias, atque non procul consistere: igitur recta via ad hostium castra contendens, millia passuum circiter tria, locum castris idoneum capit, postero die per nuntios hostem qui studio pugnandi ardere videbatur, ad certamen inuitat. Francus dehortantibus suis heroibus, & multis argumentis docentibus, non præstare offerre se periculo, & niti multitudine militum, noluit ad manus venire, sed vnde venerat, retro abiit, fortasse intelligẽs, in tanto negotio minùs omnino externi militis, cuius maior pars in exercitu erat, viribus confidendum, & idcirco pedem referendum, cùm cuiusvis hominis sit interdum errare, cæterùm in errore permanere tantùm insipientis. Qua re cognita, Edouardus qui festinando nullum desidiæ quietiq; locum relinquebat, vt hostem armis & non obsidione premeret, & ob id magnos commeatus non parauerat, Antuerpiam reuertitur, ac inde nõ multò pòst relicto exercitu cum Philippa vxore Gandaui, in Angliam redit, ad parandum in militem stipendium, cæteráq; curanda. Fuit is annus quo rex in Angliam rediit, XIII, cùm
A. S. H. regnare cœperat, & salutis MCCCXXXIX. Tum convocato ad Vuestmo-
1339. nasterium cõcilio, ita egit, vt eius autoritate imperatum sit populo tributum, quod statim cuncti soluerunt, præter sacerdotes, quibus parsum est, quò aliàs illi ampliores erogarent pecunias.

Interea in Flandria, quæ id temporis belli administrandi, sustinendi, propul-

pulſandi principatum tenebat, poſt diſceſſum Edouardi, Gulielmus Sarisberienſis & Robertus Suthfolchiæ comites, cum parua manu militum, oppidũ Inſulam, quod Francus cum Betunia, & Aduaticis, nomine pignoris, ob non perſolutam mulctam olim Roberto comiti indictã, adhuc tenebat, oppugnatum eunt, atq; vno tẽpore obſidione pariter ac oppugnatione opprimere incipiũt. Oppidani miſsis celeriter ad Philippũ nuntiis, auxiliũ petũt, quod ille opportunè tulit. At Angli qui temerè ſe inter hoſtes coniecerant, vbi ſubſidiũ oppidanis ſubmiſſum eſſe cognouerunt, deſperata oppugnatione oppidi, fugantur, & amiſſo magno militum numero, comes Sarisberienſis capitur. Eſt eodem tempore par clades à Franco accepta: ſiquidem claſsis Anglica ſecundum oram Bononiẽſem delata, noctis ſilentio bonam militum partem in terram exponit. Ii derepentè ſubvrbanos vicos incendunt, prædas faciunt, dum eodem temporis puncto, reliqui naues aliquot quæ in anchoris conſiſtebant, capiunt, & abducunt onuſtas frumento, ac machinis bellicis. Atq; ita tam mari quàm terra quotidie incurſionibus vtrinq; decertabatur, cùm Edouardus in Anglia nouum militum ſupplementum parabat, cum claſſe, ad vehendum in Flandriam militem. Quod vbi Philippus per exploratores cognouit, claſſem quadringentarũ nauium, quas ex omni litore Gallico collegerat, in Flandriam præmittit, vt Edouardum venientem procul arceat. Huic ingenti claſsi præfecit Hugonem Quieretum, & Nicolaum Bochettum, viros rei nauticæ peritiſsimos. Illi idoneam tempeſtatem nacti, vbi ad oram Flandricam delati ſunt, portum qui contra Cluſas oppidum eſt, & ad Angliam ſpectat, occupãt, ac litus omne diſpoſitis circùm nauibus tenent, vt mox claſsi Anglicæ interceptæ, aut fugatæ, non poſsint Flandricæ naues quæ ad Cluſas erant, auxilio ire: ac ita inſtructi, hoſtis aduentum præſtolantur, obſeruant, expetunt. Atqui Anglus qui tale quid non ſuſpicabatur, vt comperit hoſtes præpropera feſtinatione portum præoccupaſſe, & nullam eſſe viam, niſi quam ferrum ſibi patefaceret, adauget quamprimùm numerum tum hominũ tum nauium, in pluréſq; dies commeatus parat: ita poſt coactam in vnum claſſem ducentarum & ſexaginta nauium, ad decimum calend. Iulias anno ſalutis M C C C X L, ex ora inſulæ, quæ ad ortum ſolis ſpectat, quò naues conuenerant, ſoluit, qui tota ea nocte, quæ ſecutà eſt, ſecundo vento vſus, mane luceſcente die, conſpicit ex alto Gallicam claſſem, quæ, vt dictum eſt, portum prior occuparat. Qua re cognita, ilicò iubet vela deponi, atq; milites ſumpto cibo, ſeſe ad pugnam expedire, vt dum ita ſe parabant, ſol qui oriens proſpectũ adimebat, interim ad occidentem inclinaret. Ductores Franciæ claſsis hoſtem itidem venientem conſpicati, ad certamen accinguntur, obviámq; procedunt: qui vix per mille paſſus extra portum in altum exierãt, cùm Edouardus cum tota claſſe adfuit, datóq; ſigno, ſuos ſeſe in eos incitare præcepit. Hîc vbi ventum eſt ad manus, pugnatur aliquantiſper vtrinque acerrimè, donec impellente vento, qui Anglis ſecundus erat, naues Gallicæ ad litoris anguſtias ſenſim tranſcurrerint, vbi tandem victoria ab Edouardo parta eſt, captis aut fractis omnibus ferè hoſtium nauibus. Occubuere mortem in hac nauali pugna, ſi autoribus qui ad fidem ſcribere videntur, credimus, Frãci fermè omnes, extra nobiles quàm multos captos: ex Anglis plus quatuor millia ceciderunt. Secundum iſtud ſingulare prælium, Francorum animi vehementer fracti; Anglis autem ſpes

A. S. H. 1340.

ingens addita est. Rex vbi Gandauum pervenit, Flandrorum animos ob rem malè gestam ab Anglis ducibus ad Insulam, territos maximè cõfirmauit. Philippa regina paulò ante advẽtum regis, Gandaui filium enixa est, quem Ioannem cognomine Gandauensem appellauit: quæ res lætitiam adauxit.

Rex Edouardus post hæc ad exercitum venit, vbi cum Ioanne Brabantino duce, Gulielmo minore Annoniæ comite, (nam eius pater Gulielmus paucis antè diebus mortuus erat) Iacobo Arteuilla, ac pluribus Germanis principibus belli sociis, qui arma, qui equos, qui milites polliciti, se totos & animis & corporibus in id bellũ gerendum contulerãt, fœdus renouat. Quo facto, Robertum Atrebatem cum parte copiarum mittit oppugnatũ Fanum Odomari, quod ab hoste tenebatur, qui vbi oppido appropinquauit, obvios habuit Frãcos, qui intus in præsidio erant, in quos dato signo ad invadendum equites suos concitat, ipse deinde instructa acie sequitur. Non refugerũt pugnam Franci, qui non modò sustinuerunt primum equitũ impetum, sed eos loco dimouere, atq; pedem referre coëgerunt. Tum Robertus cum reliquo exercitu in hostem delatus, certamen redintegrauit: pugnatũ est ad vesperum, sed vter vicerit, non facilè constat. Non nemo tradit Francos fudisse primo congressu hostes, & in fuga interfecisse ex illis quatuor millia & octingentos, accepisse quadringẽtos. In annalibus verò Anglicanis invenio Robertũ bis fugatum, sed ad extremũ collectis per suos centuriones raptim omnibus subsidiis, quæ huic necessitati reseruarat, in hostes cõversum, posteaquam sensit, nec clamorem hostium, nec impetum, nec tela missa eandem vim habere, quæ haud dubiam lassitudinem significabant, quanto maximo potuit impetu incurrisse in Francos, & illos denicq; in fugã coniecisse, magnámq; fecisse stragem, licet beneficio noctis, Francis fugiendi spatium datum fuisset. Robertus postea ad Edouardum rediit, qui interea cum reliquo exercitu Tornacum profectus, vrbem obsidebat, & quamvis vallũ circunduxisset, & dies ac noctes oppugnationem continuaret, nec tamen proficiebat hilum, quòd ciues muniti valido Francorũ præsidio fortiter se defendebant, cùm Philippus inter hæc Tornacensibus opem laturus, in Atrebates copias duxit. Dum ita reges paruo inter se intervallo in armis stabant, ac simul de pace amici inter eos agebãt, Ioannes Anno siue Gulielmus eius ex fratre nepos comes Annoniæ (vter enim fuerit, ambigitur) cum valido Anglorum robore, ad Fanum Amati oppidum egregiè munitum contendit, & quacunq; incedit, ferro & igne omnia devastat, exhaurit, vrit: quò vbi pervenit, tãto impetu invasit, vt vi ceperit, ac diripuerit, direptúmq; invserit: quo feliciter ac celeriter confecto negotio, per omnem proximũ agrum excurrit, vnde magnum numerũ pecoris atq; frumẽti adduxit. Vrgebat interim Edouardus Tornacenses vsq; eò, vt nihil ei oppidanorũ deditione desiderabilius esse videretur, cùm illi per legatos Philippo significarunt, se non posse diutius obsidionem tolerare, nisi confestim auxiliũ ferret. Qua re intellecta, Francus Tornacũ versus se mouet, ac millia passuum tria, ab hostiũ castris castra ponit. Fuisset haud dubiè paulò pòst aliquo singulari certamine inter reges dimicatum, nisi induciæ in duodecim menses factæ interveniissent, quarũ conditiones fuerunt, vt Francus restitueret Anglo aliqua in Aquitania oppida belli tempore capta, ac Flandris residuas pecunias remitteret, ex mulcta Roberto comiti irrogata, id quod illi in primis postulabant.

Igitur

Igitur ſic conſtitutis ad tempus rebus, Ludouicus tandem comes in Flandriã reſtituitur, & Philippus domũ repedat, cùm Edouardus Gandauũ conceſsit, ac non multò pòſt in Angliã. Fuit ille annus ſalutis humanæ M C C C X L I, & cùm Edouardus regnare cœpit, X V. A. S. H. 1341.

Quo tempore concilium habitum, quo in concilio bene multi locorũ præfecti, quòd officium non feciſſent, vel multa commiſiſſent, quamobrem cum populo peiùs actum eſſet, turpiter priuati, mulctatíq; ſunt, & in locum eorum alij ſurrogati homines multò probiores, integrioréſq;. Eodem anno mortem obiit Gulielmus Meltonus archiepiſcopus Eboracẽſis, cui ſucceſsit alter Gulielmus Zõchis, ordine antiſtitum tertius & quadrageſimus. Eo qui ſecutus eſt anno, Dauid rex Scotiæ aliquot derepẽtè cum Anglis finitimis tumultuoſa prælia fecit, ſuperbior effectus ex noua amicitia, cum Franco cõciliata: nam Philippus rex cùm videret Anglum repetundo hæreditatem Franciæ regni, futurum in perpetuum hoſtem, putauit peropportunum habere Scotum, qui illi propinquus eſſet, amicum, vt ſibi inſtar ſagittæ foret, quam cùm vellet, in Anglum adiiceret: itaq; omnis oblitus neceſsitudinis, quæ ipſi cum Edouardo Baliolo intercedebat, fœdus cum Dauid iunxit, opibúſq; enixè iuuit. Sunt deinceps Franci reges Philippi inſtitutum nauiter ſecuti, adeò vt Scotum in amicitiam acceperint, fouerint, protexerint, rem ſuam cum eo ſemper coniunctam putarint. Quo ille beneficio auctus, etiam nunc Franci regis nutu, atque renutu, & pacem habet, et bellum cum Anglo gerit, vt qui ſemper paratus eſt, ex eius voluntate facere id, quod patriæ bono magnopere eſt: etenim Frãcus Scoto milite cõtinenter vtitur, item reliquos in terra Francia, libens dat mercaturam facere, habere agros, habere domicilium, cõſequi honores, obtinere dignitates, perinde ac ſi Franci homines eſſent. Sed ego dixerim illam amicitiam iam inde ab initio, ab Achaio rege, vti alibi oſtendimus, contractã fuiſſe, qui ſe cum Magno Carolo coniunxerat fœdere perpetuo, vt illud poſtea nõ factum, ſed renouatum fuerit. Nunc ad prima redeo. Dauid non multò pòſt ſibi timens, quã ſummiſsiſsimè potuit, rurſum ab Edouardo inducias petiuit, ac ſimul curauit, vt Philippus ſua cauſa miſſum faceret Gulielmum comitem Sarisberienſem, qui, vt ſuprà docuimus, apud illum captiuus erat. Quam ob rem rex Edouardus placatus, qui maioribus rebus ſimul diſtentus erat, inducias Dauid in aliquot menſes dedit.

Per idem tempus, ſubitum bellum in Britannia ortum eſt: eius belli cauſa hæc fuit. Siquidem Petro duci, de quo ſuprà ſæpe memorauimus, Ioãnes ſucceſsit ex Ioanne Rufo filio nepos, qui moriẽs filium dignitatis ſuperſtitem reliquit Arthurum. Is ex Beatrice priore vxore genuit Ioannem & Guidonem, & ex altera Iolantide nomine comite Montifortis ſuſtulit Ioannem. Ioannes tertius maior natu Arthuri filius dux, ſine liberis mortuus eſt. Ex Guidone verò nata eſt Ioanna cognomento Clauda, quòd ſubclaudicaret. Hæc nupſit Carolo comitis Bleſenſis filio, ex Margarita Philippi regis ſorore procreato. Igitur Ioanne tertio vita priuato, orta eſt de principatu Britanniæ controverſia inter Ioannem qui iure materno comes erat Montifortis, & Ioannã Claudam. Iſta in ſenatu Pariſienſi, hæreditatem eò ſibi venire contendebat, quòd filia Guidonis eſſet, qui ſi viueret, ſine omni cõtroverſia, fratri ſuccederet. Ille è cõtrario affirmabat ius ſecum facere, propterea quòd eſſet cognationis gra-

du propinquior Ioanni duci, quàm Clauda, quæ neptis esset, rémq; suam corroborabat exemplo causæ comitatus Atrebatiũ paucis antè annis actæ. Itaq; iudices ad quos controversiæ cognitio pertinebat, postquam de causa cognouerunt, secundum Carolum, qui vxoris causam agebat, iudicarunt. Noluit Ioannes eo iudicio esse contentus, qui prædicabat illud non iure, sed autoritate Philippi Caroli auunculi factum: quare de controversis rebus non amplius iure, sed armis decertandum iudicans, primo quoq; tempore Edouardi auxilium implorat, atq; ita armatus primùm omnium pecunias ab arce Lemouicum tollit, quas frater eo loci recondiderat, deinde Nanetes atq; Redones in potestatem redigit, item Brestum cum arce, deiecto Caroli præsidio, capit, ac postremò Venetos in deditionẽ recipit. Quod vbi Philippus cognouit, qui Carolo fauebat, continuò Ioannem filium ducem Normaniæ in Britanniam mittit. Ille cum exercitu profectus, paucis pòst diebus, quàm eò peruenerat, Nanetes recepit. Hîc Ioãnes comes captus Lutetiam in Lupatam arcem mittitur, vbi ad extremum vitam amisit, qui ex se filium superstitem etiam nomine Ioannem reliquit. At vxor comitis Claudia Ludouici comitis Flandriæ soror, fœmina nobilissima, quæ se Redoni tenebat, nihil ferè animo territa propter viri casum, Ioannẽ filium impensè Britannis principibus qui eius factionis erant, commendat, missisq; legatis, qui auxilia Anglica accersirent, filium ducem renuntiandum curat. Edouardus vicem amici dolens succurrendum censuit, qui habito militum delectu, paratúsq; nauibus, Robertum Atrebatem aduersus Blesensem in Britanniam mittit. Is vbi regionem ingressus est, omnia cædibus & incendiis disturbat, vastat, fœdat: sed vt belli sciens cùm animadverteret maioribus viribus esse opus ad resistendũ hosti, vnà cum Claudia, & Ioanne eius filio, aliquanto pòst redit in Angliam, docétque Edouardum de Britanniæ statu, déque belli gerendi ratione: Claudia verò omnibus orat precibus, vt pro sua liberalitate, se opera, consilio, gratia, opibus iuuet. His rebus permotus rex statuit opem ferre, sed vt iure affinitatis, id honestiùs faceret, Mariam filiam Ioanni duci despondit, atque rursus Robertum maioribus copiis instructum cum Claudia in continentem mittit, cum eóque Sarisberiensem comitem ac Ioannem Burscherium virum cùm prudentia, tum fortitudine præstantem adiungit. Illi secundo vento vsi, simulatque Britanniam attigere, ecce tibi, subitò obviàm habuerunt Francorum classem & viris & armis validam, tum orto certamine, ita est pugnatum, vt æquo Marte discessum sit: postero die, expósito in terram exercitu, Robertus Venetos aggreditur, manúsque dare cogit. Adfuit aliquanto pòst Carolus Blesensis cum valido exercitu, fractáque vna portarum, captam Venetorum vrbem recuperauit. Angli per alias portas egressi, in Redones se receperunt, multis illorum captis, aut interfectis: ibi Robertus Atrebas vulnus accepit, eóq; continuum dolorem faciente acerbè affectus paucis pòst diebus occidit. Is honestum apud regem ordinem duxerat, cuius immaturo interitu, res Anglica maximum fecit damnum. Hac clade cognita, rex Edouardus in Britanniam confestim traiecit, ac Nanetes obsedit, vbi Carolus se tenebat: sed cũ illi firmo essent muniti præsidio, vt ne operam perderet in oppugnando, inde digressus, Dinanũ oppidũ per vim cepit, ac diripuit: quo facto, Venetos obsessum perrexit, qui dum eos acriter opprimebat, supervenit Ioannes dux Normaniæ, cũ maximo exercitu,

exercitu, positisq; propè castris, ad pugnã se accingebat, cùm Clemens sextus Ro. pontifex, qui in Benedicti demortui locũ substitutus id tẽporis Auenione sedebat, ita per legatos egit, vt inducię paucorũ mensiũ renouatæ fuerint.

His actis, rex in Angliam reuertit, atq; statim pòst legatos Auenionem ad pontificem misit, quò iam antea Philippi legati cõuenerant: põtifex enim pacis conciliandæ cupidus, se magnopere cõfidere demonstrabat, si sibi eius rei esset facta potestas, fore, vt æquis conditionibus omnes cõtroversiæ dirimerentur, qui tamen postquam vtriusq; partis audiuit rationes, desperans de cõpositione, id negotij in aliud tempus reiecit. Ita rem sæpius frustra tentatam Edouardus aliquando dimittendam, & tantummodò de bello agẽdum iudicat, nõ quò nomẽ pacis horrere, sed eã ipsam victoria, nõ pactione complecti deinceps velle dicatur: quocirca naues, arma, viros, cõmeatũ studio cõparat, vt mox in Normaniam, vbi initium belli faciẽdum deliberarat, proficiscatur, ac simul Henrico Lancastrio Aquitanię præfecto imperat, vt in armis sit. Fuit hic annus salutis M C C C X L V I, & cùm Edouardus regnare cœpit, X X. Philippus interea regno purgando vacabat: nanq; nõnullos qui Angli partes secuti fuerant, exilio aut morte mulctauit, in quibus fuit Oliuerus Cliffonius, Gulielmus Baccho, & Ricardus Perseius, qui suis & amicorum opibus Edouardum enixè iuuerant. Vnus fuga evasit Gotthofredus homo Normanus Aricuriæ comitis frater, qui ad Anglum transiuit. Altera parte Iacobus Arteuilla opera Ludouici Flandri comitis, Gandaui à plebe interficit, eiusque corpus ad ignominiam inhumatum relinquitur, feris escæ futurum. Quibus rebus auditis, Edouardo ira simul & Gotthofredi stimulis incitato nihil deliberatius fuit, quàm vt aliquot Francos captiuos supplicio mactaret, sed humanitatis memor illis pepercit, ex quibus vnum Henricum Leonensem ea conditione dimisit, qui Philippum suis verbis ad certamẽ inuitaret: quod ille profectus celeriter fecit. Non abnuit Francus, qui vndiq; copias cogebat. Interim induciarum finis obrepserat, cùm Lancastrius in Aquitania initium belli fecit: is socio Gualtero Manio viro singulari virtute, in Francos arma mouet, illisq; passim profligatis, Engolismenses, Villamfrancam, item Rionis & Fani Basilij arces cum oppidis aliquot minùs amplis, capit. Secundum hæc, iuuit auxilio suos Ioannes Normaniæ dux, qui nonnullis factis cum hoste prœliis, Engolismum cum Villafranca, sese oppidanis dedentibus, recepit. Dum ita Aquitania bello ardet, Edouardus omnib⁹ rebus paratissimus in Normaniã transmittit, qui vbi eò pervenit, quia audiebat regionem militibus vacuam, eductis in terram copiis, recta via Cadomum petit, in itinere oppida aliquot capit ac diripit, vicos & ædificia cunctis timoris incutiendi causa, incendit. Cadomenses sese muniuerãt, & pro Vallo stabat Rodulphus Francorum equitum magister, ac Ioannes comes Tancredouillanus, qui turrim quæ ad pontẽ sita est, tenebant. Cùm igitur Anglus appropinquauit, in eum impetum faciunt, sed facilè repulsi in oppidum effusi sese concitant, quos ille secutus simul intrat. Hîc aliquid cædis vtrinque factum, Anglo viam ferro faciente, & oppidanorum aliis repugnantibus, aliis infirmioribus è tectis saxa pariter demittentibus, atque aqua feruenti hostes per vias commeantes perfundentibus, cùm ad extremum vniuersis manus tendentibus, rex receptui cani iussit. Hîc Rodulphus & Ioannes comes cum bene multis aliis capiuntur. Post Ca-

A. S. H. 1346.

domum captum, tantum Normanos omnes timoris invasit, vt videres non hominum modò turbam mulierum puerorúmque agminibus immistam omnes passim complere huc illuc fugiendo vias, sed pecora quoque præ se agrestes agere, vt omnem Normaniam relinqui subitò crederes, necnon oppidanos vltrò sese Anglo offerentes, claues oppidorum ac arcium tradere: quos ita facientes Edouardus perbenigè atque humaniter accipiebat, bonóque animo esse iubebat, vt tali clementiæ exemplo, deinde alios in fidem suã venire alliceret.

Philippus à quo nullum tempus prætermittebatur, de rebus instantibus agendi, & providendi, interea cupiens tot detrimẽta ab Anglo hactenus accepta sarcire, coactis magnis copiis, & in iis Ligurum sagittariorum mercede conductis millibus duodecim, classem parabat, quò traiiceret in Angliam, vt eò omne bellum averteret, vocatus in eam spem, vt par est credere, Romanorum exemplo, qui non priùs Annibalem hostem acerrimum à ceruicibus suis excutere potuerint, quàm duce Scipione, in Africã bellum mouissent: sed vbi audiuit Anglum Normaniam invasisse, mutata necessariò sententia, cum illis copiis, quas paratas ad id tempus habebat, hosti obviàm eundum constituit. At Edouardus in causam suam sedulò incumbẽs, vtpote qui certò sciebat victoriam in celeritate esse positã, capto Cadomo, vt ne labori neu periculo parcat, postquam oppido milites præsidio reliquit, confestim præmittit Gotthofredum Aricuriã cum electa leuis armaturæ equitum manu, qui iniecto passim populis timore ad deditionem solicitet, commeatúmq; paret. Ipse deinde cum toto exercitu subsequens, Rothomagum versus contendit, eam vrbem quæ regionis caput est, primùm omnium petiturus armis: sed per exploratores certior factus, ciues longè firmissimo munitos præsidio non omnino parui negotij fore, aut expugnare, aut ad deditionem breui cõpellere, ad Pontem Archæ qui in Sequana est, pergit, quem hostis præsidio teneri audiẽs, Pisciacum proficisci maturat, ac simul quocunque equites dimittit, qui prædam, qui cædem, qui incendia faciant, vt Francus rex qui prope Lutetiam, ad diui Germani Fanum cum exercitu erat, suorum detrimentis motus, ad oram maritimam descendere cogatur, vbi loci multis de causis præstare ducebat manus cum hoste conserere, & eo in primis, quòd ex Anglia cõtinenter illuc auxilia confluebant, quódq; miles præda præpeditus, ac longo itinere defessus, non libenter ire longiùs videbatur. Itaq; equites longè latéq; evagati magna edita strage, ingentem fecerunt prædam. Postquam rex Pisciacum pervenit, pontem qui ibi erat, à Franco disiectum esse invenit, propter quod positis eo loci castris, pontem reficere instituit. Ea temporis mora damno cum primis fuit vicinis populis, quia ille interim omnem circumiacẽtem agrum fœdè vastauit: ita demum ponte restituto, in Bellouacos profectus est, atq; inde Caletum oppugnatũ contendebat, cùm Philippus interea motis castris, cœpit hostem pedetentim sequi, simul locum quæritãs ad pugnam faciendam idoneũ. Sed occultũ erat, quod omnino obstabat, cur minùs cum hoste cõfligeret Philippus: is etenim talis erat, qui magnum præ se ferret animum, & vt id faciliùs ostentaret, pro suo iure res gerens, minùs aliorum consilio nitebatur, vt etiam qui cibum alienis dentibus mansum, vti iam vulgò dicitur, nauseam mouere ducebat. Quæ tamen animi magnitudo siue quòd eius mens nihil boni diuinaret,

naret, siue quòd revera timidus esset, nequaquam apparuit in committendo prælio cum Anglo, quod infrà perspicuè demonstrabitur. Sed ad inceptum revertamur.

Philippus igitur vbi cognouit per exploratores Edouardum in Bellouacos perveniſſe, & inde ad mare festinare, arbitrans eum fugere, & ob id se victoriæ compotem fore sperans, Abbatisuillam perrexit, vt hostem qui comperto eius adventu, iter commutarat, & ad Arenas vicum profectus ad ripam Sommæ constiterat, invaderet: & ne flumen derepentè transiret, Godomarum egregium belli ducem cum magna militum manu, ad alteram ripam præmisit, qui Anglum fluminis transitu prohiberet. Edouardus cognito Philippi adventu, vt ne inter arenas pugna, si pugnare cogatur, fluctuet, statim reperto fluminis vado ad transeundum tuto, copias omnes, Godomaro nequaquam sese opponere audente, traducit, ac recta via Crescia cum sui Pontiui comitatus oppidum petit, atque eo loci factis castris, triplicem aciem deducere incipit: in prima, suo more, sagittarij erant, in altera equites, quibus Edouardus Vualliæ princeps præerat, tertiam ipse cum militum robore tenebat, qui singulos duces cohortatus vt pro se quisque fortiter pugnaret, sub signis Francum expectabat. Sequitur hostem Philippus, ac traiecto flumine ab eius castris ad tria millia passuum castra locat, credens, se longiùs abesse: sed vbi cognouit eò ventum esse, vt denique aut pugnandum, aut turpiter retrorsum abeundum esset, ac simul per speculatores intellexit Edouardum instructo iam agmine, in campum qui inter vtraque castra intercedebat, reverti, vt se in pugnam traheret, tum necessariò ocyus quàm constituerat, suos in aciem educit, in frontéq; locat Ligures sagittarios, qui arcubus vtebantur, quos baliſtas vocant, quibus plurimùm fidebat, ac protinus in campum descendit, ipso illo die, qui fuit dies X calend. Septembris. Datur vtrinque signum pugnæ. Ligures tensis arcubus, prælium incipiunt. Angli vbi primos ictus scutis exceperunt, emissa subitò sagittarum nube, ita Ligurem turbant, vt spatium tendendi arcus non sit: ita acriter vrgent, vt ad extremum pedem referre cogatur. Id Philippus animadvertens, ira pariter atque metu turbatus, iubet equites per medios Ligures impetum in hostem facere, quos etiam sagittis primùm propè confectos, Edouardus princeps cum equitatu obviàm factus, facilè inde fundit. Tum sagittarij qui ferè soli pugnabant, spe certa victorię ictibus crebrioribus vrgentes, vno temporis puncto, totum hostis exercitum dissipant. Sic Franci in fugam coniecti passim aut interficiuntur, aut capiuntur. Philippus cognita suorum strage, cum paucis ea nocte, quæ secuta est, in Ambianos se retulit. Ceciderunt in ea pugna triginta circitèr Francorum millia, in quibus fuere viri principes Ioannes Boemus rex, Carolus Alenconij comes Philippi frater, item duo Ludouici, dux Lotaringus, & Flandriæ comes, complureſque alij. Numerus etiam captiuorũ ingens fuit. Interiit & in eo prælio comes Aricuriæ frater Gotthofredi, quare ille rerum suarum sortem dolẽs, ad Philippũ postea rediit, cui venia data. Est res profectò dictu mirabilis, vt tãtus ac potẽs exercitus à solis ferè Anglicis sagittariis victus fuerit: adeò Anglus est sagitti potens, & id genus armorum valet.

Edouardus tanta victoria potitus, maximè collaudat suorum militum

virtutem, atque omnem prædam illis concedit, deinde corporibus omnium occisorum ad sepulturam traditis, Caletum contendit, cui venienti quoniam oppidani portas clauserunt, positis secundum muros castris, iurat se nequaquam priùs illinc abiturum, quàm per vim oppido expugnato, omnem necarit senatum: atque ita factis confestim ibidem hybernaculis, illud obsidione cingit. Dum hæc alibi geruntur, Ioannes dux Normaniæ necesse habet ex Aquitania ire subsidio patri, cuius post discessum, Henrico Lancastrio eius regionis præfecto tantum animus creuit, vt continuò Santones cum Pictonibus in suam potestatem redegerit, atque inde omnis generis prædam Burdegalam abegerit. Premebat interea Edouardus Caletum arcta obsidione, qui ita omnes viarum aditus dispositis passim militum custodiis, tenebat, ac ingenti classe omne maris litus anteceperat, atque diligenter obseruabat, vt iam neque terra neq; mari spes vlla oppidanis superesset habendi aut auxilium, aut victum à Philippo, qui interim reparabat exercitum. Ita Caletes desperato omni subsidio, ac fame domiti, ad vltimum incolumitate habita, datáque facultate, vt cum singulis vestimentis, quò terrarum vellent, sibi migrare liceret, præter principes, qui in victoris potestate essent, se Edouardo dediderunt, post vndecimum mensem, quàm
A. S. H. oppidum oppugnari cœperat: qui fuit annus salutis humanæ MCCCXL-
1347. VII, & cùm regnare cœpit Edouardus, XXI. Præsidium quod in oppido erat, rex partim dimisit, partim ad redemptionem retinuit: principes verò oppidanorum, quos, vti diximus, neci destinauerat, cùm supplicio affici mandasset, Philippæ vxoris victus precibus ad extremum vita donauit. Hísque actis, oppidum & natura loci & manu munitum, quippe quod specus habet ad Oceanum pertinentes, per quas aqua crescente æstu, circunduci potest, atque per id inexpugnabile fit, valido firmauit præsidio, crebráque posuit vigilias, quò ab omni vacuum foret periculo: item & Anglicam eò coloniam deduxit, sed id aliquanto pòst fecit, sicvt infrà ostendetur. Considerauit enim prudens princeps locum patriæ peropportunum esse, tam ad gerenda bella transmarina, quàm ad merces apportandas. Porrò oppidum in litore Oceani, vt alibi scripsimus, contra insulam situm est, à quo ad eam est longè breuissimus transmissus, triginta non amplius passuum millia. Quare reges etiam nunc id oppidum vt regni arcem continuis custodiunt excubiis.

Scoto interea per Francum solicitato, cùm audiret Edouardum in Gallia bello esse ingenti implicatum, tantum fiduciæ ac spiritus accesit, vt omnis immemor inducíarum religionis, non de ratione belli innouandi cum Anglo cogitaret, sed vicisse iam sibi videretur: itaque primo impetu aut cæsis, aut aliis fugatis Anglis, qui locis aliquot quæ ad Scotiam pertinent, præsidio relicti fuerant, in Angliam erumpit, atque passim vicis ædificiísque incensis, vsque Dunelmum, in omnes incursat agros, ac auiditate prædæ ductus longè latéque vagatur, vt qui planè confidebat omnem breui tempore regionem incolis iam territis, posse se in potestatem redigere. Sed multum interest inter os & offam, sicvt in proverbio est: nam hunc cùm Angli incautiùs progressum vidissent, sperantes intercipi posse, confestim bene magno ex quocunque hominum genere, etiam sacerdotum, quibus necessitas pugnandi

gnandi patriæ defendendæ causa, veniam dabat, coacto exercitu, duce Ioanne Coplando viro forti, invadunt, ac singulari certamine, non sine tamen suorum detrimento haud mediocri, vincunt. Cædes tanta fuit, vt pauci evaserint. Dauid rex post suorum stragem, cum aliquot principibus captus, Londinum in custodiam mittitur. Scoti principes post acceptam cladem, vt ne suis desint rebus, confestim Robertum Senescallum regno præficiunt, adiungúntque ei consiliarium Gulielmum Douglassatem virum singulari prudentia. Ii statim exercitum cogunt, vnáq; per legatos à Philippo Franco rege auxilium rogant, qui paulò pòst illud vltrò misit. Ita breui magnis comparatis copiis, bellum cum Anglo redintegrant, solùm tamen de resistendo eatenus cogitantes, quoad æquis conditionibus rex ab hoste redimi posset. Multæ itaq; vtrinq; interim cædes factæ sunt, fortuna modò rerum eventus, modò hominum animos variante. Atque talis secutus est Scotiæ status.

Per idem ferè tempus, vt cuncta vbiq; Anglo arriderent, & idem hominũ opinione in cœlo esse videretur, Carolus Blesensis in Britannia à regio præsidio quod illic ad tutelã Ioannis pueri Montisortis comitis relictum erat, cum duobus filiis Ioanne & Guidone capitur, sed certis non multò pòst conditionibus per operam Philippæ reginæ dimittitur, filiis in custodia remanẽtibus. Dum fortuna ita Francas res afflictat, & adhuc Edouardus Caleti moratur, veniunt legati à Clemente pontifice Romano, quibus demum autoribus inducíæ in duodecim menses inter reges pactæ sunt. Hæc inducíarum compositio incidit in annum salutis M C C C X L V I I I. Eo ipso anno Edouardus cõstituto Caleti præfecto Almerico, homine Italo, ciue Papiensi, victor more triumphantis in Angliam rediit. Est statim pòst primùm fame, deinde pestilentia tam in Galliis, quàm in Anglia vehementer laboratũ, quæ infinitum mortalium numerũ absumpsit. Eodem tempore Ioannes Cantuariensis archiepiscopus decessit. Huius extant etiam nũc permulta decreta sacerdotali ordini salutaria. Successit in eius locum Ioannes Offordius, vir pari doctrina clarus, qui postea haud diutiùs decem mẽsibus in vita mansit: cui successit Thomas, & hic non longius anno vixit. Est demũ tertio loco creatus à Clemente sexto antistes Cantuariensis, Simon Isleppus ordine antistitum quinquagesimus tertius. Et non multò pòst mortem obiit Gulielmus Eboracẽsis archiepiscopus, cui successit Ioannes Toresbius, qui fuit ordine antistitum quartus & quadragesimus.

A. S. H. 1348.

Philippus interea tantis vno tempore malis affectus, de invadenda Anglia, cum suis consilia conferebat, certum propémodum habens non alia aggrediendum esse via, ad damna compensanda, eáque huiusce rei consilia non suo periculo, sed Reipublicæ duntaxat vtilitate metiebatur, qui tot curis anxius incidit in morbum, quo breui valde infirmus effectus interiit. Successit patri Ioannes Normaniæ dux. Huius principatus initia Delphini nouo honore aucta se feliciter dederunt: siquidem id temporis mortuo sine liberis Humberto Delphinatium principe, qui Francum regem testamento heredem fecerat, Carolus Ioannis filius, primus Delphinus creatur. Vnde mos natus, vt regum filij quibus regni ventura esset hæreditas, Delphini vocarentur. Hanc olim Galliæ partem Allobroges tenuerunt, cuius caput est

Vienna vrbs multò celeberrima. Contrà exordium eiuſdem Ioannis regno inauſpicatiſsimum dedit fatum Rodulphi magiſtri equitum: is apud Cadomum captus, & ab Anglo miſſus factus, vbi domum venit, eſt, cauſa non ſatis cognita, mulctatus capit: & ſtatim pòſt cùm Gaufredus Charnus, qui Fano Odomari præerat, de Almerico Papienſi Caletum pretio redimere tentaret, in emptoris perniciem fraus récidit. Gaufredus enim ſpe deluſus inani, cùm ad oppidum occupandum veniſſet, captus, in Angliámque ductus, deinde pretio quo Caletum emere voluërat, ſeipſum redimere coactus eſt. Sed feliciùs ſucceſsit Anglo, qui per eos dies, Guinas oppidum non procul à Caleto ſitum, cum arce occupauit. Franci hiſtorici aiunt præfectum arcis pecunia de fide deductum, oppidum prodidiſſe hoſtibus: Anglici verò autores tradunt captiuum quendam Anglum dum in ea arce cuſtodiebatur, dormientibus vigiliis, viam oſtendiſſe ſuis, & eos noctu in muros aſcendiſſe, ac ita arce & oppido ſimul potitos. Sed cùm induciæ nondum exiſſent, turpe fuiſſet victori Anglo violare inducias. Quare cum Francis ſcriptoribus omnino conſentiendum cenſeo, qui vel illud tradunt, Franco poſtea iniuriam expoſtulanti, Anglum Thracio commento vſum reſpondiſſe, de rerum emptione nihil inducíarum religione eſſe exceptum. Eſt autem Thracium commentum proverbium, quod nos in libro noſtro Adagiorum declarauimus, in eos qui vafrè fidem fallunt. Poſt mortem Philippi, Romani pontificis rogatu, induciæ inter Edouardum & Ioannem regẽ, in biennium factæ ſunt.

Rex Edouardus inducíarum tempore dum Reipublicæ domi operam dabat, concilium ad Vueſtmonaſterium habuit, quo in concilio, poſtquam res regni in commodiorem redactæ ſunt ſtatum, Henricus comes Lancaſtri & Derbij ex comite dux, & Rodulphus Staffordius comes Stanfordiæ factus eſt. Rex autem inſtituit Garterium ordinem, cui tantus deinde acceſsit honor, vt maximos quoſque reges non pœnituerit in id venire collegium. Sunt numero ſex & viginti Garterij equites, (ſic enim appellantur) & alius in alij demortui locum per electionem reliquorum cooptatur. Horum autem princeps eques rex Anglus habetur: vtuntur pallio cœruleo, crus ſiniſtrum parum infra genu, corrigia fibulata gemmis & auro ornata cincti: à qua quidem corrigia nomen ordini inditum conſtat, quòd Garter lingua Anglica, id ligaculum ſignificet, quo mulieres tibiarum tegumenta ſibi ligant. Illa præterea corrigia ornatur eiuſmodi titulo Gallicis verbis inſcripto, Honni ſoit, qui mal y penſe: id eſt, vituperetur, qui malè cogitat. Ordo verò eſt diuo Georgio, vt bellatorum præſidi dicatus: quare equites quotannis diem ei ſacrum multis cæremoniis colunt, in templo ad Vindeſorium Caſtrum, vbi loci eius collegij ſedes eſt, opiparóque conuiuio diem illum feſtum agunt. Quapropter rex Edouardus ibidem inſtituit celebre ſacerdotum collegium, qui res curarent diuinas. Habent iſti equites certas leges, quibus illud cum primis eſt conſtitutum, vt mutuò ſe iuuent, defendántque, ac bellando nunquam ſe in turpem conferant fugam. Habent inſuper apparitores miniſtros, quos Haraldos dicunt, quorum præfectus armorum rex vocitatur. Ii belli & pacis nuntij, ducibus, comitibúſq; à rege factis inſignia aptant, ac eorum funera curant. De cauſa autem inſtitu-

inſtituendi ordinis omnino ambigitur: fama tamen apud vulgus etiam nunc tenet, Edouardum aliquando è terra collegiſſe reginæ ſeu amicæ tibiarum tegminis ligamen, quod fortè reſolutum ita, vt vſu venit, ceciderat, & nõnullis heroibus id videntibus, ac iocoſè cauillantibus, dixiſſe, breui tempore futurũ, vt eiuſmodi cingulo etiam ab illis ſummus haberetur honor, atq; non multò pòſt iſtiuſmodi ordinem inſtituiſſe, ac eum addidiſſe titulum, quo teſtaretur ipſos heroës contrà quàm erat, de ſe iudiciũ feciſſe. Et fama vulgi talis. Atqui autores Anglici verecundè ſuperſtitioſi, fortè timentes ne imminutę maieſtatis regiæ crimen ſubirent, ſi tale quid vt minùs inſigne prodidiſſent, maluërunt tacitum relinquere, perinde quaſi nunquam aliàs viſum eſſet, rem ab initio, à parua ſordidáq; origine ortam, magno eſſe incremento dignitatéq; auctam. Ecquid deformius deſpicatiuſve apud multos olim populos habitum eſt, quàm raſus vertex, qui nunc vnicum eſt ſacri prophanique capitis diſcrimen? An aruales fratres quos Romulus creauit, eo in honore à principio fuere, atq; poſtremò extiterunt? vti nos vtrunque in noſtro de Rerum inventoribus opere docuimus. Quid, quòd Cenſura, magiſtratus olim apud Romanos, ab initio, teſte Liuio, à primoribus omnino ſpreta eſt: at non longo pòſt tempore, omnis Vrbis ordo ſub eius ditione fuit? & id genus exempla ſexcẽta ſunt. Proinde origo vera Garterij ordinis non erat prætereunda ſilentio, etiamſi profecta eſſet ab amore, quo nihil eſt nobilius, dicente Ouidio: Nobilitas ſub amore iacet. Quocirca famã vulgi de iſtiuſmodi cauſa rei, dubio procul non vanam dixerim. Edouardus item cùm diuum Georgium ſuæ militiæ pręſidem optaſſet, poſtea ei armato & equo inſidenti dedit ſcutum album rubra cruce perinſigne, dedit & militibus ſuis ſaga alba vtrinq; binis crucibus etiam rubris munita, quæ illi ſuper armaturam induerent, vt tam decorum q; magnificũ eſſet, videre Anglicanas legiones armatas inſtar orientis ſolis procul albeſcere, micare, fulgere, cùm aliarum nationũ milites velut gregarij veſtitus colore minimè internoſcantur. Nunc redeo rurſus eódem. Edouardus poſtremò pecunias populo ex conſenſu patrum imperãdas curauit, in ſtipendium militum, quas omnes libentiſsimis animis ſoluerunt. His actis, cùm Innocentius ſextus, qui paulò antè Clementi ſexto in pontificatũ ſucceſſerat, reclamaret, quòd ipſe & Ioannes rex Francus mutuis inter ſe odiis totum Occidentem ſolicitum haberẽt, ac demum diſcordiam tam perniciosam ſedare conaretur, Edouardus primo quoque tempore Henricum Lancaſtrium ducem Auenionem miſit, qui pontificem de ſumma rei controverſæ doceret, rogarétq;, vt ſua autoritate litem terminaret. Miſit & Ioãnes ſuos oratores, qui cauſam defenderẽt. Pontifex auditis legatis, cùm vnam rem peterent, hoc eſt, regnum, quod conſortem non patitur, talia mandata dedit: Debere vtrunq; regem pertinaciæ finem facere, & ab armis diſcedere, neq; ampliùs fortunã belli periclitari, cùm ſatis eſſent magna vtrinq; incommoda accepta, quę pro diſciplina habere poſſent, vt reliquos caſus timerent. Atque ita legati cum his mãdatis domum redeunt, narrántq; ordine omnia.

Hæc vbi vterq; rex accepit, tantum abfuit vt quieuerit, vt etiam longè ardentiſsimè ad arma eundum cùm primùm per anni tempus liceret, (erat enim hyems) ſtatuerit. Itaq; Edouardus habito nouo militum delectu, Edouardum filium principem Vualliæ annum ætatis vigeſimum quartum agentem, iuue-

nem & indole animi, & virtutum fiducia ferocem, cum valido militum robore in Aquitaniam mittit, eiq; præfectos copiarum ac consiliarios dat Ioannem Candium, Robertum Canolum, Francum Hallum, atque alterum Ioannem Dandellum, equites summa prudẽtia, summáq; militaris artis scientia. Ille vbi eò pervenit, cùm inducíæ iam exissent, per Tolosatium agrum erumpens, omnem eam regionem vsq; Narbonẽ vrbem populatur, paucis procedere obviàm audentibus, ex tot copiis, quæ ad præsidium provinciæ, passim à Ioanne locatæ erant, adeò terror eos invaserat: & inde secundum Garumnam flumen iter tendens, cum bene magna præda Burdegalã proficiscitur. Fama interim huiusce cladis Auenionem perfertur, vbi pontifex Innocentius residebat, qui mira affectus molestia, quòd sua mandata nihil põderis apud principes habuissent, duos continuò Cardinales in Aquitaniam misit, qui & Edouardi principis ferociam saltem mollirẽt, & Ioannem regem ob recentẽ acceptam plagam vlciscendi auidum compescerent, ne dum hic vlcisci tentaret, ille instar leonis irritatus maiore exardesceret ira. Sed summa mandatorũ fuit, vt concordiæ in primis inter reges conglutinandæ studerent, ad quos pontifex etiam literas vno exemplo dederat. Ioãnes rex interea duplici cura sese afflictabat: vna erat, quòd Dauid rex Scotiæ captiuus apud Anglum detineret, à quo permagna expectarat auxilia, & idcirco eius casus summum ipsius animo invsserat dolorẽ: altera, quòd domesticis laboraret hostibus: sic enim malum rarò incomitatum est: nam cùm pecuniam à populo sine modo exigeret, Carolus rex Nauarræ cum nonnullis optimatibus id factum palàm improbans, in Normania magnas facere cœpit seditiones, sed Carolo statim capto, atque aliquot principibus qui cum illo sentiebant, securi percussis, eum populi motum facilè compressit: quo celeriter ex animi sententia expedito negotio, quicquid Francarum virium id temporis erat, in vnum colligit, vt illud opponat Anglo venienti. Qua re aut illis copiis defendi posse Francorum regnum, aut spem nullam aliam esse, satis declarabatur. Itaq; vt erat recentis animi, & ob id ferocior, nullam dilationem passus, omnem exercitum in Carnutum fines educit: & quia audiuerat Edouardum principem, qui tunc in Pictonibus erat, in Turones cum exercitu iter habere, ipse eò præcedit, vt tempore oblato, ducibus paratis, animis militum incitatis, cum hoste agmine minimè, vti fit, expedito veniente manus conserat. Verùm Edouardus animadvertẽs Francum sua sponte ad certamẽ accedere, quod etiam auebat, vt ne suos atq; huc atq; illuc ducẽdo defatigaret, eodẽ loci quo erat, castra posuit, eáq; vallo muniuit. Supervenit nõ multò pòst Ioannes, & castra adeò prope hostẽ fecit, vt nisi tria millia passuum inter bina castra interessent. Postero die ingentibus animis vtrinq; ad pugnã se accingentes, ad mille passus propè accedunt. Quo die pontificis legati adfuere, qui varias pacis conditiones vtriq; principi præponentes, magnopere studebant iniurias revellere, odium delere, & deniq; à prælio eos avertere. Petebat rex antequã pax vlla fieret, multa inhonesta, quò pauca honesta obtineret, illud scilicet, vt princeps quatuor datis obsidibus, sese cum toto exercitu, vt iam victus suæ cõmitteret fidei. Contrà princeps offerebat se paratum esse ad restituẽdum loca omnia, quæ paulò antè de eo cepisset, vnà cum captiuis. Noluit rex qui à suo malo ducebatur genio, istiusmodi æquas pacis conditiones accipere; vnde tantus repentè ardor invasit omnes

pugnan-

pugnandi, vt non facilè postea inter armorum strepitus, rationes pacis audirentur. Tum legati videntes rem eo loci esse, vt nihil amplius foret, q̃d de coagmentatione concordiæ vllius ageret, etsi dolentes castris excesserunt. Igitur edito vtrinq; signo, prælium committit. Franci equites qui in prima acie erãt, Carolo Delphino duce, in sagittarios Anglos qui pro vallo castrorũ pugnabant, sese concitãt, sed crebris sagittarũ ictibus primò retardati, deinde fugati sunt. Quod vbi Edouardus accepit, laxatámq; pugnam, & equitatum hostiũ aversum vidit, protinus equitibus dexterà læuáq; emissis, in hostem ipse cum peditũ robore erumpit. Franci qui in vltima acie erãt, turbatis iam ordinibus suorúmq; fuga perterriti, non vltrà sustinuerunt impetum. Capitur Ioannes rex cum Philippo eius filio, ac nobilibus mille & septingentis, Delphinus fuga sibi salutem quæsiuit. Cæsa sunt eo die ad sex millia Francorum: præda magna alia tum omnis generis, tum auri argentiq; signa militaria vltra centum relata sunt. Postridie facta à sacerdotibus re diuina, actisq; Deo gratiis, princeps concione advocata, in conspectu captiuorum milites collaudat, totúmq; exercitum donat præmiis, ac inde motis castris, Ioannem regem summa complexus humanitate cum reliquis captiuis, secum Burdegalam ducit, atq; cõfestim patri Edouardo in Angliam scribit victoriã populi Anglici esse, ac Frãcorum exercitum capto Ioanne eorum rege, in Pictonibus prœligatum. Est mira affectus voluptate rex, vt par erat, ob rem bene gestam, sed vbi victoriæ fama exiuit in vulgus, tanta fuit omnibus lætitia, vt homines vix cõpotes mentium præ gaudio essent. Rex verò in primis Deo acceptam referebat victoriã: quam ob rem primùm omnium egit cum Simone Cantuariensi antistite, vt octo dierum publicas supplicationes decerneret, id q̃d maturè factum est. Parta est tam insignis victoria XIII calend. Octobris, anno salutis humanæ MCCCLVI, qui fuit Edouardo à gubernatione sui regni annus XXX. A. S. H. 1356.

Princeps haud multò pòst loãnem regẽ cum reliquis captiuis in Angliam ducit: quẽ vbi appropinquare allatũ est, tum enimverò omnis ætas, pueri, iuuenes, senésq; currebãt obvij: primus enim quisq; oculis videre captiuos hostes, spolia opima demirari, ac auribus tãtum gaudium haurire cupiebat. Vsq; ad Plimuthũ portũ, qui in Deuonia est, in quẽ princeps se applicuit, continẽs agmen pervenit. Atq; ita princeps triumphantis more, ingenti comitatus nobiliũ caterua Lõdinũ pervenit, cui Edouardus pater ad pontẽ Thamesis obviàm factus, inquit: Macte virtute fili, nobilissimã victoriam hanc tibi meritò gratulor. Deinde multa charitate loãnem regem cõplexus iussit saluere, bonúmq; animũ habere, atq; sibi pſuadere, se iure belli captiuũ ad eos venire homines, à quibus vt rerum humanarũ vicissitudinẽ nõ ignorantibus, humaniter atq; liberaliter tractaret. At victor princeps in vrbẽ diuerso apparatu opera & studio Henrici Pichardi prætoris ac ciuitatis senatus ornatã, mirifico omniũ ætatũ gaudio, atq; ordinũ incredibili cõcursu, plausúq; acceptus est, cũctis generatim eum vna voce in cœlũ ferentibus: ab infima autẽ plebe ita viæ cõpletæ erãt, vt vix incedere possent equites. Cæterũ in maxima lætitia, & exoptatissima cõgratulatione, vt in primis Deo gratiæ agerentur, & illo ipso die sacerdotes orantes venerunt obviàm venienti principi, & totũ biduum pòst supplicationibus publicis celebrarũt. Vbi demum ad Vuestmonasteriũ ventum est, loãnes rex ad ædes ducis Lancastri ductus, ibi honestè vna cum filio

Philippo cuſtoditur. Iſtæ olim ædes ad Thameſim fuerunt, vbi memoria noſtra Henricus ſeptimus domum hoſpitalem diuo Ioanni Baptiſtæ dicatã poſuit, quam Sauoyam vocant, ita nominatã quondam à Petro Sabaudienſi. Petrus enim pater Bonifacij Cantuariẽſis archiepiſcopi, qui Aleonoræ Henrici tertij vxoris auunculus fuerat, vir ſingulari virtute, ad filium in Angliam venit, quemadmodũ ſuprà demonſtrauimus, circiter annũ ſalutis humanę M C C X L I. Hunc igitur propter grauitatẽ, prudentiámq;, rex Henricus humaniter accepit, habuitq; in cõſilio in rebus agẽdis, ac idcirco tantis auxit opibus, vt ille eo in loco magnificas ædificauerit ædes, quem à patrię nomine Sauoyã dixiſſe fertur. Alij verò captiui partim dimiſsi, pro quibus Ioãnes redemptionis ſoluendæ ſponſionem fecerat, partim aliò cuſtodiendi mittuntur. Poſtridie verò ac deinde per aliquot dies, inter iuuenes gloriæ cupidos fuit equeſtre certamẽ, quod gaudio & voluptati publicę finẽ impoſuit. Interfuit iſti ludicro Ioannes animo quidẽ triſti, vti in vultu indicia exiſtebant, qualis captiuum decebat, quem cùm Edouardus rex & princeps omni humanitatis officio conſolarẽt, rogaréntq;, vt lætitiam cum aliis, caperet oculis, ille dolorem quammaximè poterat, premens, fertur ſubridendo illud propheticũ iam celebre carmẽ repetiſſe, Quomodo cãtabimus cãticũ in terra alienã? At tota Gallia poſt acceptam plagã cùm re tum tempore longè maximã, nil aliud niſi gemitus, niſi ploratus, niſi fremitus incuſantiũ illius diei fatum, audiebatur. Carolus autem Delphinus ſuos conſolando nõ luctu, ſed conſilio, cura, ſtudio, rebus affectis occurrendũ ratus, quamprimũ cum pontifice Romano egit, vt ſua autoritate pacem demum cum Anglo conficiẽdam curaret. Quapropter adfuere nõ multò pòſt ex Auenione, Londinũ legati ipſius põtificis, qui demum pacem facerent inter reges, & in primis ad id hortarentur Edouardum, eúmq; monerent memorẽ eſſe debere, res humanas eſſe tales, quæ ad punctũ tẽporis in contraria ſemper mutarẽt, ac propterea miſericordiã impertiri Ioanni regi, cui nũc, in quẽ ſe duriuſculũ præbere poſſet, ſi parceret, magnũ profectò ederet clemẽtiæ exẽplũ. Eſt igit de pacificatione toto anno q ſecutus eſt agitatũ, quæ convenire nõ potuit, impetratis tãtùm duorũ annorũ induciis.

Inter hæc Edouardus rex miſerat in Britanniã Henricũ ducem Lancaſtriũ auxilio Ioanni Montiſortenſi, qui cum Carolo Bleſenſi iugiter de principatu certabat, vt tandem aliquando omnem Britanniã ſub eius imperiũ redigeret. Itaq; vbi eò dux pervenit, Redones qui paucis antè diebus ad Bleſenſem defecerãt, arcta obſidione, acríq; oppugnatione premere cœpit, adeò vt illos breui pòſt ad deditionẽ cõpulerit. Quo facto, omnis belli motus ſubitò refrixit: nam Lancaſtrius certior factus inducias in duos annos Franco eſſe datas, nil amplius hoſtile tentauit, ſed confeſtim in Angliam rediit. His tẽporibus duo Franciſcani ordinis pſeudomonachi poſt multa malè facta, Londini igne necantur, quòd de religione malè ſentirent. Annus qui ſecutus eſt, nobilis fuit morte Iſabellæ Edouardi regis matris, fœminæ immortalitatis nomine longè digniſsimæ, quippe cuius potentiam nemo ſenſit, niſi aut boni acceſsione, aut leuatione mali. Hæc tamen apud nonnullos principes non caruit calumnia, quòd eſſet perſecuta virum, tametſi non nocendi vito, ſed Reipub. ſuccurrẽdi cauſa, id facere coacta eſt: quare profectò venia dãda eſt, ſi ob amorem patriæ, præ qua reliqua omnia negligenda ſunt, minùs priuato officio ſeruierit.

Corpus

Corpus Londini in cœnobio Franciſcanorũ ſepulturæ datũ eſt. Per idẽ tẽpus Dauid rex Scotiæ qui hactenus in arce quæ prope pagum Suthantonenſis comitatus ſita eſt, quem vocant Odiham, in cuſtodia fuerat, poſt annũ decimũ, quàm fuerat captus, dimittit̃, decẽ millibus aureorũ redemptus: impetrauit enim multis precibus Ioanna eius vxor à fratre Edouardo, vt tandẽ in regnũ reſtitueret̃ eo paruo ære. Equidem Dauid ſoluendo nõ erat, magna de eius bonis iã facta diminutione, qui ſuo populo pecuniã imperare non audebat, cùm Scoti ne belli quidẽ tempore, ſoleant ſuũ principẽ præter operã, facilè pecunia iuuare: nec ex poſſeſsionib⁹ vectigalia interim ceperat, quæ in belli ſumptus cõſumpta erãt, id quod cauſa fuit, quamobrẽ ſeriùs ſit miſſus factus.

Interea Ioannes rex cum filio ad Vindeſorium caſtrum ducitur, vbi loci de pacis compoſitione actum propoſitúmq; eſt, eius ſummam hanc fore, vt Angli in perpetuũ Aquitania eſſet iis finibus, ad quos iungerent̃ Vaſcones, Pictones, Turones, Santones, Petracorij, Cadurci, Lemouices, Engoliſmenſes, Caleti, Ginarum, Bononiæ, & Pontiuũ comitatus, & ipſe Anglus nullũ deinceps neq; vectigal penderet, neq; iuſiurandum Franco daret, ſed è contrario quicquid iuris in Normaniã, Andegauenſes, Cenomanoſve haberet, illud ipſum remitteret. Frãcus verò certam pecuniæ ſummã redemptionis nomine ſolueret, atq; datis obſidibus, liber domũ abiret. Haſce pacis conditiones Delphinus ac principes Franci admittere nequaquam voluerũt: quocirca finitis iam induciis, ad arma itum eſt. Primùm itaq; omnium Francis hominibus omnis Anglia interdicitur, deinde Edouardus Lancaſtrium cum quadringentis equitibus & mille ſagittariis Caletum præmittit, & mox parata tam mari quàm terra in multos dies ingenti cõmeatus copia, ipſe ſequitur cum valido armatorũ exercitu: qui vbi Caletum pervenit, cœpit cum ſuis ducibus de ratione belli gerendi cõſultare. Erãt qui ſentirẽt, vt Ludouicus Flãdriæ comes, qui Ludouico patri in pugna Creſciacenſi cæſo ſucceſſerat, primò tentaretur, ac inde in Franciam iretur. Verùm rex cui decretũ erat, aut in Franciæ poſſeſſionem per vim venire, aut eam funditus devaſtare, nõ probata ſententia, ante omnes in Atrebates arma vertit, quibus intra triduũ devictis, Rhemos inde petit, poſitúſq; prope vrbem caſtris, natalem Chriſti diem ibi agit: exin in Campaniam pergit, & Niuernenſes atq; Senonenſes adortus, in poteſtatem redigit: quo facto, in Burgundiones proficiſcitur, quibus tantus inceſsit terror, vt aliquot millia aureorum dederint, ne vaſtaretur ager: igitur ibi paucos dies moratus, dum ſuos à laboribus reficit, ecce põtificis legati ſubitò adſunt, qui de pace iterum locuti, ſed videtes omnia plena odiorum, plena diſcordiarum, plena irarũ eſſe, re infecta dolenter abeũt. Tum ille ſublatis caſtris, rectà Lutetiam contendit, vbi Delphinum cum exercitu eſſe intellexerat, vt cum eo aut præliũ faciat, aut vrbẽ, ſi ita occaſio ſuadeat, oppugnet: qui in ſubvrbano agro caſtra metatus, Carolo Delphino pugnandi copiam facit. Sed ille recentis cladis in Pictonibus acceptæ nondũ oblitus, fortunã periclitari nõ audet. Tum rex impetu facto, vſq; ad muros vrbis, vſtoq; latè agro, per Normaniam exercitũ ducens, in Britanniã perrexit, eo conſilio, vt eã iure belli quæſitã vectigalem ſibi faceret, relinquerétq; integrã Ioanni genero Montifortis comiti, qui ipſius beneficiarius eſſet. Cæterũ dum hîc æſtiua habet, cùm plures in negotio conficiendo difficultates obiicerentur quàm putarat, vt ne militem de-

fatiget, quo recentibus viribus in Lutetiana oppugnatione vtendum statuerat, quiescit paulisper, atq; non multò pòst Lutetiam oppugnatum revertitur, positisque propè ad mille passus castris, hostes ad pugnam provocat. Verùm Franci qui satis habebant vrbem seruare, clausis repentè portis, nequaq; hosti obviàm fiunt, sed armati in muris crebras vigilias agunt, se ad laborem conferunt, ad resistendum expediunt, ac stationes passim militibus dantes vrbem tantùm custodiendam curant. Qua re cognita, Anglus castra mouit, ac ad diui Marcelli subvrbanũ vicum venit: sed ne eo quidem modo ciues, néve præsidium extra vrbem ad certamẽ elicere potuit, licet miles ipsis portis obequitans, invreret circa muros, passim domos, adeò vt videretur omnino à lasso rixam quærere, velvt in proverbio est. Carolus interim omni spe bene rei gerendæ desperata, legatos ad Edouardum de pace mittit. Audiuit rex benignè legatos, cognitisque eorum postulatis, respondit se daturum pacem, sed illis duntaxat conditionibus, quibus cum Ioanne rege de concordia paulò antè conveniisset. Quo accepto responso, legati ad Carolum redeunt. Edouardus verò oppugnationem tantæ vrbis in aliud tempus differendam iudicans, in Carnutum fines contendit: quos dum latè populatur, præfectus classis Normanicæ cum magno nauiũ numero, in oram Anglicam subitò delatus, in terram noctis silentio descẽdit, ac Vincelseium oppidum maritimum oppugnare aggressus, ante solis ortũ, oppidanis omnibus rebus imparatissimis ad defendendum sese, expugnat, ac diripit, direptũq; incendit, interfectis absq; vllo discrimine, etiam impuberibus, nõ sine tamen suorũ cæde: atq; ita multa abacta præda, cùm videret ex clamore concursum agrestium fieri, eò vnde venerat, celeriter discedit.

Dum Edouardus in Carnutibus moratur, pontificis Romani atq; Caroli legati ad eum redeunt: hîc de pace multis vtrobiq; oblatis conditionibus, aliquandiu agitatum est, quæ ad extremum convenit. Leges ferè eædem fuere, atq; antea præscriptæ erant, de quibus suprà memoraui, excepto, quòd additum est, vt Anglus (si quibusdam credimus, qui res eius temporis scripserunt, & pactiones eiusmodi fœderũ cognitas omnino habere potuerunt) omni hereditatis iure quod in Franciæ regnum, in alióve principatus quos in Gallia ipsius maiores possedissent, sibi esset, Franco cederet, & Francus pariter iure sese exueret, quod in omnes Gallicanas vrbes, quæ Angli in præsentia essent, haberet, ac tam sui quàm aliorum captiuorum redemptionis nomine, ad certam diem tricies centena millia aureorum solueret, datis obsidibus duobus filiis Ludouico Andegauensium, & Ioanne Biturigum ducibus, cum alteris duobus ducibus Ludouico Borbonensi, & Petro Alenconiensi, qui eatenus in Edouardi potestate essent, quoad promissa sine fraude exoluerentur. Ex priore item formula exceptum est, vt Turones & Bononiæ comitatus Franci essent. Quibus rebus ita peractis, Edouardus Ioannem regem post quartum quàm captus fuerat annum, Caletum perduxit. Incidit hæc regum concordia in annum salutis M C C C L X, & cùm regnare cœpit Edouardus, XXXIIII. Huc post paulùm vtriusque gentis principes conveniunt, vbi ex communi omnium consensu, fœdus iureiurando sancitur, atq; Romani pontificis autoritate ratum habetur, quò in perpetuũ inviolatũ maneat, quando per id omnes iam controversiæ sublatæ erant, & nunquã in posterũ tempus vide-

A. S. H. 1360.

videbantur rursus erupturæ. His igitur ritè peractis, Ioannes rex dimissus in Franciam revertitur, & Edouardus acceptis obsidibus, in Angliam. Secundum hæc, Edouardus rex iam sui desiderij compos, bellorúmque curis relaxatus, postquam Deo gratias egit, quòd tot vno tempore consecutus esset victorias, diuo Georgio ordinis ab se instituti præsidi votiuum templum intra Castrum Vindesorium condidit, ibíque sacerdotum collegium instituit, quod & amplissimis locupletauit possessionibus: item quia ibi natus erat, regias ædes quoque amplificauit, magnóque ædificiorum apparatu exornauit. Ea tempestate quietis tandē à bello rebus, vt ne mortales aliquando à metu ac periculis vacui essent, pestilentia ingens orta est, quæ multos magnos absumpsit viros, ex multitudine verò infinita funera fuisse tradunt. Sed eam pestilentiam insignem mors Henrici ducis Lancastri fecit: etenim vir fuit eo tempore domi clarus, foris admirandus, ac rebus omnibus laudandus: is reliquit superstitem filiam Blancham nomine, quæ postea nupsit Ioanni Gandauensi regis filio, qui per eas nuptias, in ducis successit opes. Et Edouardus princeps in matrimonium duxit Ioannam filiam Edmundi comitis Cantij, paucis antè annis ob suspicionem seditionis, vt suprà est dictum, capite mulctati: & quia Edmundus frater fuerat eius paterni aui Edouardi secundi, idcirco cùm ea cognatio nuptias infirmaret, haud priùs fieri potuerunt, quàm Romanus pontifex lege soluendo vtrunque, id impedimenti sustulerit. Suscepit princeps Edouardus ex ea duos filios, Edouardum qui impuber interiit, & Ricardum. Ioanna à principio data est à patre in matrimonium priori viro Ioanni Holandio equiti, ex quo genuerat binos liberos, Thomam & Ioannem. Post hæc, princeps à patre dux Aquitaniæ factus est, qui simulatque ob id in eius verba iurauerat, eò cum vxore se contulit. Sub eius discessum, circiter Idus Ianuarij, ventus meridionalis, quem nos Austrum, Græci Notum vocant, tanto impetu repentè flare cœpit, vt ædificia passim deiecerit quamplurima: id quod prodigij loco habitum est.

Interea Edouardus rex iam cœperat agere annū ætatis quinquagesimum, qui fuit humanæ salutis M C C C L X I: et memor veteris iubilei instituti, quod quinquagesimo quoque anno Christianis celebre erat, decreuit liberalitate aduersus populum vti. Sed, vt rem planiorem faciamus, subiiciam breuiter, quare suæ ætatis solennem iubileum agere voluerit. Bonifacius enim octauus Romanus pontifex anno salutis M C C C, iubileum retulit, qui generatim cunctis delicta remiserat, qui limina Apostolorum centesimo quoque anno adiuissent, secutus Hebræorum institutum, quòd apud illos, anno iubilei, debitores à creditoribus laxarentur, & serui libertate donarentur: quoniam verè liberi dici possunt, quibus peccata remittantur. At Clemens sextus deinde petentibus Romanis concessit, vt quinquagesimo quoque anno iubileus ageretur, cùm in omni mortalium memoria nemo homo id ætatis fuerit, qui iterum Bonifacianum iubileum viderit. Rex igitur cùm eodem anno, quo quinquagesimum agebat ætatis annum, haberet concilium ad Vuestmonasterium, postquam de concilij sententia filios Leonellum ducem Clarentiæ, & Edmundum comitem Cantabrigiæ fecerat, exules revocauit, perduellibus pepercit, custodias omnes dimisit, condonatis maleficiorum pœnis, leges aliquot salutares tulit, priuilegia olim à maioribus populo irroga-

A. S. H. 1361.

ta, quæ vulgus Magnæ chartæ immunitates vocitat, de integro cõcesit. Hinc ortum dixerim, vt reges etiam nunc iubileum ætatis colerent. Verbi gratia, rex seu regina in annos singulos, tot inopes homines in cœna Domini, vestit, eisque largitiones facit, quot illo ipso die annos ætatis habuerit. Postremò de eiusdem sententia decretum est, vt iudices item atque litigatores, patroni, procuratores, causarum cognitores, non amplius Gallicè, vel potiùs Normanicè, quemadmodum hactenus fecissent, sed Anglicè loquerentur, ac causarum actiones, sententiq, & cætera acta lingua Anglica Latináve conscriberentur: id quod populo fuit commodo, quippe quem deinceps in causis agendis non oportuit interprete vti. Eodem in concilio senatus decreuit, vt Angli homines tantùm Caletum habitarent. Eam coloniam statim pòst rex deduxit: qui verò sunt ducti, fuere viri diuites, qui mercium diuersarum, & præsertim lanæ commercio, eum locum emporium totius regni celebre fecerunt. Fuit ille annus salutis humanæ MCCCLXII, & cùm regnare cœperat Edouardꝰ, XXXVI. At mense deinde Martio ineunte, Ioannes rex Francus veritus ne negligentia iter amoris & officij non interrumperet, ad Edouardum in Angliam venit, excusaturus multa, quamobrem nondum sui promissi summam compleuisset, qui dum de obsidibus liberandis cum eo agebat, in morbum incidit, quo pariter atque animi tristitia grauiter affectus breui interiit: corpus eius inde funerali pompa nobilium humeris ad Parisios deportatum, in cœnobio diui Dionysij more maiorum sepelitur. Carolus quintus, filius demortuo patri in regnum successit. His temporibus Carolus Blesensis singulari prælio in Britannia à Ioanne Montifortensi vincitur, suis partim cæsis, partim fugatis, ipse etiam pugnans interfectus est. Ita demũ Ioannes, fauente & auxilium ferente Anglo, Britanniæ potitus est. Cæterùm Caroli memoria apud posteros sanctitatis nomine celebris extitit, quòd ille vitam duxisset innocentissimam.

A. S. H. 1362.

Iam tum denicꝑ otium à bellis partum videbatur, cùm repentè nouam sumendi belli occasionem fortuna invexit, quò semper aliquid esset, cur minùs à cædibus cessaretur: nanque Henricus frater nothus Petri regis Castellæ ac Legionis, vir sagacis ingenij, cum ea tempestate animadverteret Castellanos infensos esse Petro fratri, propter crudelitatem, quam in omnes æquè exercebat, perpessus & ipse sæuitiam eius, ad Petrum Aragoniæ regem confugit. Hîc comiter acceptus in spem potiundi regni Castellæ adducitur, adeò vt armatorũ manum aliquam maturè vndecunꝑ cõparandam constituerit, quòd videbat in Petro fratre nullum esse ingenium, nullam rationem, nullam cogitationem, nullam diligentiã, qui sua auaritia multitudini odio esset, qui suos nullis præmiis devinciret, qui adversarios nulla arte, aut humanitatis specie leniret: itaqꝑ postquam cum Aragonensi de ratione belli communicauit, qui eum ad id hortatus auxilium pollicitus est, quòd ipse à Petro vexaretur bello, in Franciam pergit, vbi non inuito Carolo rege, qui Petro iratus erat ob divortium cum vxore haud vllo iure factum, sicvt infrà demonstrabitur, sibi Bertrandum Gesquinum hominem Britannum, virum fortem sociat, eóque duce, bene magnum eorum hominum numerum, qui pace inter Anglum & Francum nuper facta offensi, latrocinia passim facere incipiebãt, cogit, ac per Aragoniæ fines in fratrem ducit: cui ne suspicionem afferat, prædicat se in

Mauros

Mauros vnà cum aliis militiæ exercendæ cauſa ire: ſed res celari non potuit. Igitur de fratris adventu Petrus rex qui nil eſſe quod id temporis pertimeſceret, cogitabat, certior factus, ſuis ſubitò diffiſus viribus, animo valde infirmo, inter manendi fugiendique conſilium, deficitur, quippe qui nec fugam nec certamen expedire iudicabat: ad vltimum tamen cùm exercitum paratum non haberet, quo ſtaret contrà, placuit ſalutem fuga quærere: ſic ad Edouardum principem Vualliæ in Aquitaniam profugit, eiúſq; auxilium ſuppliciter implorat. Henricus interea regnum à defenſoribus vacuum occupat, ſéque regem dicit. Petrus in Aquitaniam fugiens, ſecum tulit partem theſauri, quam ad manus habuit, quo ſe iuuaret: & filias trîs ſimul duxit, Beatricem, Conſtantiam, & Iſabellam, quas ex Maria Padilla reginæ pellice genuerat, vnà cum filio nomine Alphonſo. Hos filios ſua autoritate legitimos antea declarauerat, iuſſerátque à populo eo loco haberi, perinde ac ſi nothi non eſſent. Sed Alphonſus paulò ante patris fugam, mortuus eſt. Ex Blancha vxore filia ducis Borbonienſis, Petrus nullos ſuſtulit liberos, quam contra ius, ac ſine vlla iuſta cauſa, ab ſe ablegauit, quæ non multò pòſt mœrore confecta mortem obiit. Fama tamen tenet Blancham pellicis tori æmulæ odio concitatam donaſſe virum cingulo, cui ille comperit vim ineſſe magicam, arte cuiuſdam Iudæi inſertam, & ob eam cauſam, reiectam: quod factum à Petro fauorem avertit Francorum.

Edouardus princeps dolens Petri vicem, qui fratris proditione regno deiectus eſſet, pro ſua humanitate, ac gloriæ conſequendæ, cuius verum guſtum habebat, cupiditate, hominem iuuandum exiſtimat: ſed ne ſibi nimium ſumere videatur, ſi exulis cauſa velit ſe tanto bello implicare, primo quoque die confert de ea re cum Roberto Canolo, & Ioanne Candio conſilium, ac de eorum ſententia ad patrem in Angliam ſcribit, narrátque Petrum regem patria extorrem ad ſe veniſſe rogatum auxilium, & in animo habere illum in regnum reſtituere, ſi modò id ipſe faciendum decernat. Rex Edouardus vbi cognouit Henricum ope Francorum, regnum Caſtellæ adeptum eſſe, ac certum habens eum ſi regnum diu obtineret, eſſe deinceps illorum partes ſecuturum, nonnihil etiam motus miſericordia exulis regis, iuſsit principem id bellum maturè ſuſcipere. Princeps accepto patris reſponſo, maiorem in modum lætatus eſt, quòd oblata eſſet occaſio exercendi militis, qui nihil æquè atque pacem & otium abhorrens, vix imperio contineri poterat. Poſtquam militi ſuo cauit, ne ſtipendio fraudaretur à Petro, nihil cunctatus cum ipſo Petro, primùm in Nauarram pergit, vbi Carolum eius regionis regem ſibi belli ſocium adiungit, qui etſi in itinere ſtatim pòſt ſeu volens, nolénſve, à Francis interceptus eſt: ſed ea re minimè retardatus, deinde rectà in Caſtellam cum ingenti exercitu contendit, quò incitato agmine, paucis pòſt diebus pervenit, cuius adventus fama iam antea præceſſerat, multúmque timoris hoſtibus intulerat: fit tamen Anglo obviàm Henricus, & poſitis loco idonco ad pugnandum caſtris, ſexcentos leuis armaturæ equites præmittit, qui hoſtem venientem interdiu noctúque inſectando defatigent. Iſti aliquot leuibus prælíis factis, circiter ducentos equites Anglos occidunt. Sed felix initium, triſtis excepit ſucceſſus: iam enim Nauerretem princeps pervenerat, vbi ſe Henricus intra caſtra continebat, cùm facta pugnandi poteſtate, ſuos in aciem duxit. Non re-

cusauit Hispanus certamen, pugnatur primò vtrinq; strenuè, dein superante Anglo, Henricus celeri equo vectus aufugit, capto Gesquino duce, ac multis aliis Francis pariter atq; Hispanis ordinũ ductoribus, & in his Guidone Dennensi comite, qui Franco Hallo in diuisione prædæ obvenit. Desiderata sunt circiter sex Hispanorum & Francorũ milia, præda verò nõ admodum opulenta obvenit. Princeps tanta victoria potitus, vbi Petrum in regnum suum restituerat, cœpit conquerente in primis milite, poscere ex pacto stipendium. Petrus non inventis pecuniis, vbi reliquerat, quòd eas Henricus frater paulò antè rapuisset, tum soluendo non erat, quod aliquot dies blandè loquendo comitérq; appellando dissimularat, sed ad extremum cognita eiusmodi morę causa, ita rursus convenit, vt rex Petrus intra quatuor mẽses, dimidiã partem stipendij solueret procuratoribus, quos princeps in Castella ob eam causam relinqueret, & reliquam intra spatiũ vnius anni, ac interim apud Anglũ essent tres eius filię obsides. His ita actis, princeps Burdegalam victorem exercitum reduxit. Cæterũ ea victoria non fuit Petro saluti, quippe qui statim post principis discessum, ab Henrico victus occiditur, ac ita exitum vitæ habuit sua crudelitate dignum. Atq; Henricus deinceps rerum potitus est, anno salutis humanæ MCCCLXV.

A. S. H. 1365.

Fuit eo anno vis frigoris solito acrior, & cometes per plures dies apparuit, inter occidentem & septentrionem, cuius radij ad Franciam pertinebãt, quasi demonstrantes eam paucis pòst mensibus rursus magnis belli motibus fluctuaturam, perinde vt áccidit. Sub idem tempus, Ludouicus comes Flandriæ cupidus ineundæ gratiæ ab Edouardo rege, vtpote qui duos parietes, vti aiunt, ex eadem fidelia dealbare studebat, venit in Angliam, quem ille benignè accepit hospitio, atque abeuntem amplissimis donauit muneribus. Is Ludouicus Margaritã vnicam quam habebat filiam, Edmundo comiti Cantabrigiæ regis filio despondit, sed paulò pòst à Carolo rege Franco suborna-tus, eam Philippo Burgundionum duci eius fratri locauit. Quæ res Edouardi animum non minùs commouit, quàm paulò antè offenderat fuga Ludouici Andegauensis ducis vnius obsidum, qui dum Caleti quò ductus erat, à præfecto loci humaniter tractaretur, & aliquando animi causa, venatum ire permitteretur, inter venationem longiùs à sociis digressus, Bononiam celeri cursu se proripuit. His temporibus migrauit è vita Dauid rex Scotiæ sine liberis, cui Robertus Steuartus secundus ex sorore nepos successit, qui feliciter regnum obtinuit, cùm etiam nunc id decus in ea Steuartorum familia remaneat. Item Simon Cantuariensis antistes moritur, cuius pontificatus decem & septem habuit annos. Is optimus pater vt de Anglica pube bene mereretur, autor fuit collegij Cantuariensis Oxonij, quod hodie celeberrimũ est, cùm discipulorum nobili cœtu, tum doctrinæ frequenti cultu. Succesit Simoni Isleppo Elyensis episcopus nomine etiam Simon, qui biennio pòst ab Vrbano quinto pontifice Romano, qui Innocẽtio successerat, cardinalis creatus, archiepiscopatu se abdicauit: in cuius locum ab eodem Vrbano surrogatur Gulielmus Vigornensis episcopus, ordine antistitum Cantuariensium quintus & quinquagesimus. Fuit is annus salutis humanæ MCCCLXVI, & cùm Edouardus regnare cœpit, XL. Illo ipso quoq; anno Gulielmus Vuykhã cõsiliarius regis creatur Vintonensis episcopus. Is sanè vir ornatissimus bre-

A. S. H. 1366.

ui

ui tempore Oxonij collegium collocauit, loco magnifico, illúdque diuæ virgini Mariæ dedicauit, licet vulgò Nouum nuncupetur collegium, & fundos dedit ad conuictum eorum, in quibus memoria & docilitas ad discendum ibidem disciplinas ineſſet. Id fecit opus Gulielmus, vt ſui quaſi corporis ſimulacrum informaret, in quo continenter bona deinde nutrirentur ingenia, quæ effigiem aliquam ingeniorum poſteris relinquerent. Nõ equidem fefellit opinio: nam inde velvt ex equo Troiano, viri omni tempore virtute excellentes prodeunt.

Eiuſdem anni facinus multorũ annorum angorem attulit, quò aliqua ſemper mala tempeſtas tum Galliæ tum Angliæ impendéret. Siquidem inſtrumentum nouæ diſſenſionis ad vtrunq; regem delatum eſt, ex recenti fœderis violatione: ſed in quo culpa reſederit, neutiquam ſatis conſtat, ſi volumus aut Anglicis aut Francis autoribus credere, qui nõ minùs inter ſe ſcribendo altercationibus aliquando decertãt, quàm vterq; populus longè fortiſsimè armis dimicarit. Igitur ne nos etiam ad gratiã vel odium aliquid de tanta re ſcripſiſſe dicamur, proponemus veram violati ſacroſancti fœderis cauſam, quã illi tradunt, qui de ſuis temporibus hiſtoriam diligenter compoſuerunt. Poſtquam princeps Edouardus reſtituto Petro in regnum ſuum, nõ potuit promiſſum ſtipendium militi, vt ſuprà memorauimus, dare, reverſus Burdegalam, vt ne cum mercede fraudaret, pecuniç egens adauxit Aquitanis vectigalia, ac in ſingula hominũ capita tributum impoſuit. Re graui ac inſolita Aquitani permoti indignabantur, præſentem rerum ſuarum ſtatum deplorabãt, palámq; prædicabant ſe non paſſuros ita diu opprimi, qui demum ob id videbãtur breuì eſſe defecturi, ſi modò autorem invenirent, cùm ecce tibi, duo fulmina belli Ioannes Armeniacus, & Carolus Petragoricus comites adfuere, qui maximè omnium contra principem facere non dubitarunt. Ii Carolum regem Francum continuò appellarunt, ad ſenatúmq; Pariſienſem provocarunt, perinde quaſi ad eos pertineret Aquitanorum adhuc querelæ cognitio. Interea Ioannes Candius cum aliis principibus, qui ex ea re ſeditionem fore proſpiciebat, principem orabat, vt de negotio deſiſteret. Verùm ille militum tantummodò rationem habens, de ſententia deduci non potuit. Ita Carolus data occaſione perſequendi inimicitias, quas ſecretò cum Anglo habebat, comitum cauſam ſuſcipit, ſed primùm omnium datis prædibus, obſides ab Edouardo recipere conatur, ac dein legatos in Aquitaniam mittit, qui principi diem dicant, quo Lutetiam veniat cauſam in ſenatu dicturus. Legatis mandata executis princeps reſpondit: Dicitote Carolo, me breuì cum quinquaginta armatorum millibus Lutetiam venturum. Et his dictis, abeuntes legatos in itinere retineri iuſsit, ne per eos hoſtem præmoneret. Quocirca comites infeſtiores facti, ſumptis repentè armis, populos paſsim ad defectionem ſolicitãt, & ante alios Cadurcos ad id alliciunt. Secundum hæc, Carolo regi qui videbat ad arma iam veniendum eſſe, ita creuit animus, vt primo quoque tempore Edouardo regi per nuntios bellum indixerit, qui & ipſe ſtomachatus, Carolo per eoſdem nũtios, ſe ſuo tempore in armis fore ſignificauit. Atque ita bellum vtrinque ſummo ſtudio comparatur. Hæc de fracto fœdere ſcribere habui. Iam antea princeps de noui belli motu patrem fecerat certiorẽ, ſed quia id temporis nõ bellè ſe habebat, tentatus valetudine, in quã inciderat in Hiſpania, idcirco

non potuit statim ire obviàm iniuriæ factæ.

Ista vbi rex cognouit, convocato ad Vuestmonasterium principum concilio, coràm de toto negotio docuit, sic locutus: Hodierno die principes rem vobis sum expositurus magni quidem momenti, sed vobis minimè nouam, si Francorum vnquam naturam cognitam habuistis: habuistis autẽ sæpissimé. Abhinc sex annos, pacem oranti Franco dedimus terra mariq; victo: is ex illo non cessauit clandestina inire cõsilia, quomodo aliquod nobis graue exhiberet negotium: quippe primùm omnium Margaritam Ludouici Flandriæ comitis filiam, Edmundo filio pactam, Philippo Burgundionum duci locandam curauit: deinde Ludouicum Andegauensium ducem, vnum ex obsidibus, contra ius fœderis, fugientem recepit: nuper Aquitanos de vectigalibus disceptaturos ad se venire passus est, perinde quasi nõ antea omni iure quod in eos habuerat, sese penitus exuisset, nobisq; cessisset. Quid, quòd ei audacia tantum dedit animi, vt principi Edouardo diẽ dici iusserit? Cadurcos ad defectionem solicitarit, ac in fidem receperit? tertio loco bellum nobis indixerit, perinde ac si de nostra gente consuesset frequentes agere triumphos? Atque ita violato turpiter fœdere, in nostra etiam capita insultare nõ dubitat. Quare vt ne quid de iure aut legibus nostri regni diminuisse dicamur, iã nunc ius in Franciæ regnum mihi iustè atque sanctè resumo, & in animo est prosequi iniurias, ac nõ antè finem belli facere, quàm nomini nostro infestissimum hoc hominum genus perennéque inimicum perdomuerimus. Et hoc mei consilij est. Cæterũ superest, vt vobis cordi sit, veterem militiæ gloriam retinere, propulsare iniuriam, gentem crebrò vestris armis victam, tandem aliquando sub nostrum redigere imperium: id quod facilè fiet, si auxilium ferre libuerit. Talia dicentem, cuncti Angliæ & Franciæ regem salutantes, non oportere plura loqui cõclamant, vnóq; consensu pollicentur se omnibus omissis rebus, bello iam indicto fortiter operam daturos, ac vim vi illatam pro sua parte defensuros. Rex dimisso concilio, ac singulis nominatim gratiis actis, deinde Ioannem filium Lancastri ducem cum iis quas habebat expeditas, copiis Caletum prœmittit, ipse interim maiores domi parat. Lancastrius se ex Caleto mouens, non longè à Morino (vocant hanc vrbem hodie Terrauanam) castra ponit, qui continuò obviàm habet Philippum Burgundiæ ducem magnis stipatum copiis, quem facta pugnandi potestate, ad certamen inuitat. Verùm Philippus nolens ad manus venire, de media nocte, sublatis castris, discessionem fugæ similem in Parisiensem agrum facit. At Lancastrius spe pugnandi abiecta, inde digreditur, ac Rothomagum vsque omnem populatur agrum, & ea præda contentus dum Pontiuum revertitur, in medio itinere capit Hugonẽ Castilionensem, cum aliquot equitibus, qui speculandi gratia circumvagabatur. Moratur Lancastrius aliquot dies ad Pontiuum, & quia populum minimè suspectum habebat, quòd diu sub Anglico imperio fuisset, non cognouit eius consilia, quæ iam tum de defectione facienda agitabantur: quare in Angliam hyeme iam ineunte revertitur, vbi de totius belli summa agebatur. At Pontiuenses post ducis discessum, autore Guidone diui Pauli comite, omni ilicò deiecto præsidio, ad Francum deficiunt: atque ita longè nobilissimus comitatus à Franco receptus est, post annos centum & duodecim, quàm dotis nomine Edouardus primus illum acceperat. Vsu ve-

nisse

niſſe hoc Põtiuenſibus admodum mirum eſt, & eis, qui à regibus Anglis honores accepiſſent, vt Anglorum patria incolumi, fortuníſq; omnibus, maluërint per proditionem ſe Frãcorum fidei dare, quàm ſub ſuorum regum ditione manere. Sed naturæ hominum attribuendum eſt, quòd illa vtplurimùm prioris rerum ſtatus etſi minùs felicis auida, ſemper ſit præſentis faſtidiens: vel quia ea duce, nos facimus, quod pecudes, quæ diſpulſæ ſui generis ſequũtur greges, ac vt bos armentum, ſic Gallus Gallum, & Anglus Anglum ſequitur. Hæc iactura comitatus portendiſſe viſa eſt nobilis reginæ mortem: nam eo ipſo tempore Philippa Edouardi vxor moritᷣ, cuius mors totum regnum dolore oppleuit. Fœmina hæc probatiſsima Anglicam iuuentutem ſuis opibus ad virtutem pariter excitare ac iuuare cupiens, inſtituit Oxonij collegiũ, magnificis cum tẽplo extructis ædibus, vt ibi diſcipuli in bonis ſe artibus exercentes & religionem & literas ſimul colerent, ex quo Reginæ collegium eſt dictum. Rex vt primùm vxoris funeri iuſta perſoluit, de Pontiuenſium defectione cognoſcit: qui licet duplici dolore perculſus, nihilo tamen ſegniùs rebus ſuis providet, vacat, invigilat: itaq; confeſtim Robertum Canolum cum eo exercitu, quem toto anno conflarat, Caletum mittit, qui vt primùm ver appareat, in Francos ducat, cùm ipſe interim domi ſubſidia rei nummariæ comparat. Fuit is annus ſalutis humanæ M C C C L X V I I I, Edouardo regi omni- A. S. H. 1368.
no infelix, eò quòd ei vel alia id temporis inciderit calamitas.

Sanè circiter anni initium Leonellus eius filius dux Clarentiæ, amiſſa Elizabeth vxore, ſponſalia fecit cum Iolantide Ioannis Galeatij primi Mediolanenſium ducis ſorore, eiúſque rei gratia Mediolanum profectus, ſplendidiſsimis nuptiis ſe cum puella coniugauit: qui cùm paulò pòſt domum rediret, in itinere mortẽ obiit, filia vnica ſuperſtite, nomine Philippa, quam ille ex priore vxore ſuſceperat. Ea puella Edmundo Mortimerio comiti Merchiæ poſtea nubit, ex qua Edmundus Rogerium creat, Rogerius Annam, quæ in Eboracẽſium ducũ familiam nupta, genti hæreditatẽ regni importaùit, quemadmodum alibi planius fiet. Cæterùm cùm partim vetuſtate, partim ſcriptorum negligentia, iam omnibus incognitum eſſet, vnde duces Clarentiæ nominarentur, nos idcirco eatenus veſtigauimus, quoad tandem aliquando invenimus originem, quamvis ob oculoş fermè latéret, quæ ne rurſum in tenebras incidat, genus ipſius Elizabeth prioris Leonelli vxoris, à qua hæreditas Clarentiæ principatus duci venit, demonſtrandum ducimus. Vixit olim cum rege Ricardo primo eques honeſtus, nomine Ricardus, Clarentiæ dominus. Clarentia eſt pagus nobilis comitatus Suthfolchiæ, ad fines Eſſexiæ comitatus, vbi fluuius Clarentius alterũ ab altero diſcriminat, munitus valida arce, quę nunc bona ex parte diruta eſt. Ricardus Gilbertũ creatis deinde Gilbertus, qui factus Gloceſtriæ comes, in matrimonium duxit Ioannam Edouardi primi regis filiam. Gilberto orta eſt Elizabeth, ea nupſit Ioãni Borgth equiti, ex qua ille Elizabeth genuit, quę cum Leonello nupta eſt. Ita hęreditas Ricardi equitis Clarentiæ domini, ab Elizabeth filia Ioãnis Borgth vltima eius hærede Leonello venit, vnde ille à patre dux factus, Clarentiæ cognomen ſumpſit. Id poſtea manſit nonnullis aliis ducibus: nam Thomas Henrici quarti filius, & Georgius frater Edouardi quarti regis, duces Clarentiæ dicti ſunt, licet eius loci poſſeſsionem neuter habuerit: quia Anglis mos eſt, vt eiuſmodi

tituli arbitratu principis dētur, etiam sine possessione locorum, è quibus ipsi tituli petantur. Quare rex solet iis qui nihil in eo comitatu habeāt, ex suis vectigalibus dare quotannis aliquam pecuniæ summā, in possessionis loco. Sed oratio ad suum redeat exorsum.

A. S. H. 1369. Aderat iam annus salutis humanæ MCCCLXIX, & ab eo quo Edouardus regnare cœpit, XLIII, cùm Canolus statim vt copia pabuli esse cœpit, ex hybernis deduxit exercitum, & se Caleto commouens, quà commodum iter in Andegauenses per Parisiorum agrum erat, rebus Aquitanicis quæ in maiore periculo versabantur, opem ferre contendit. Is Rhemos primùm, Sommam & Osam flumina traiiciens, armis adoritur, & quia vrbs bene communita nullam spem expugnandi per vim in præsentia præbebat, agrum latè populatur: inde omnibus copiis, triplici instructa acie, Lutetiam proficiscitur, & sub muris vrbis, ad Iudæam vicum consistit, ac ibi paulisper sub armis moratus, facit æquo loco Parisiensibus, qui omnis generis expeditam armatorum manum intus habebant, pugnādi potestatem. Potestate facta, Parisienses nihilo secius intra muros se cōtinent. Canolus vbi cognouit per Francos stare, quò minùs prælio dimicaretur, iter inceptum conficere pergit: iam ad Ligerim propè ventum erat, cùm miles effuse agros passim vastare cœpit, atq; prædam sequēdo longiùs vagari. Interea Bertrandus Gesquinus supervenit, quē in bello Hispano à principe Edouardo captum, vti suprà ostendimus, Canolus rex paulò antè pretio redemerat, magistrumque equitum fecerat, & eos Anglos qui per agros palantes prædam faciebant, aggressus, non exiguum numerum interficit, amplius centum capit: reliqui fugæ se mandantes, ægrè ad castra incolumes pervenerunt. Quia victoria sublati Franci, quòd primo adventu tot ex hostibus interfecissent, intrepidè subsistere, nonnunquam etiam vsque ad castra, Anglos prælio lacessere cœperunt. Canolus consultò pugna superfedebat, quia in castris discordia orta erat, quod omnibus iuxtà nocuit: nam non multò pòst conserta bis cum hoste manu, malè pugnarunt. Canolus cum suis in Pictones profectus, se principi iunxit, qui iam morbo afficiebatur, & officio fungi non poterat, cui ob id Canoli, tametsi milite diminuto, adventus gratissimus fuit. Ad id tempus plures Aquitaniæ ciuitates, quas pecuniarum exactionibus princeps acerbè oppressérat, defecerant, ea labe à Lemouicibus facta, qui post Cadurcos primi se Franco dediderunt. At post iter Canoli, vbi rei gestæ fama per regionem pervasit, tum ea alienatio ita crescere cœpit, vt princeps satis haberet, & convenientes contra se inimicorum manus dissipare, & reliquos in fide continere. Hæc vbi Edouardo regi nuntiata sunt, confestim Ioannem ducem Lancastri, & Edmundum comitem Cantabrigiæ filios cum expeditis copiis in Aquitaniam mittit subsidio principi: ij secunda nauigatione vsi, celeriter eò perveniunt. Princeps interea Lemouicum vrbem quæ illius defectionis caput fuerat, oppugnabat, quam sub adventu ducis, per vim expugnauit, atque diruit, interfectis ad vnum omnibus, qui intus fuerant, ac arma mouerant, vt eiusmodi crudelitatis exemplo reliquos populos in fide manere commonefaceret. Post Lemouicum vrbem dirutam, princeps quia multis necessariis rebus revocabatur in Angliam, dato imperio tuendę provinciæ duci, ad patrem proficiscitur. Rex tot simul acceptis detrimentis, concilium principum convocat, quo

in

in concilio pecuniæ,& quæ belli vsui necessaria erant,de principum voluntate imperata sunt. Per eos dies Carolus Nauarræ rex ad Edouardum in Angliam transiuit,séq; eius partes secuturum promisit, sed fidem facere non potuit: is equidem paucis antè annis socius fuerat belli, quod Edouardus princeps in Hispania fecerat, vt antè dictum est,& in itinere non inuitus,vti multorum opinio ferebat,à Francis captus, se pretio redemit,qui tũc cum eis rursus inimicitias gerebat, verùm non multò pòst cum illis in gratiam rediit, q̃d indicio fuit,non esse homini temerè fidendum. Item Vrbano quinto Romano pontifice per legatos officium optimi patris præstante, de pace conciliando agitur,quæ nullo pacto convenit.

Est postea variè ac perquàm valde inter vtrunque populum armis certatum,cùm pro se quisque sua aut retinere, aut recipere conaretur, & ex factionibus Aquitanorum, omnia varia evaderent. Itaque Robertus Canolus, Thomas Spenserius, Ioannes Triuettus,& Hugo Hastyngius partiti inter se copias, alij alia oppida recipiunt, quædam nequicquàm tentant, oppidanis fortiter resistentibus, vt qui timebant, ne sibi defectio antè facta fraudi esset. Alia parte Ioannes comes Penbruchi magnis instructus copiis, nonnulla etiam loca recuperat, sed cùm animadverteret hostes qui in proximo erant, trepidationis significationem facere, modò inconstanter prodeundo, modò immoderatè circumeundo, castra imprudenter adortus profligatur. Ioannes quoque Candius Pictonum præfectus, magnam Francorum manum vrbem aggredi conantem in fugam disipat, verùm ipse vulnere ictus post paulùm interiit. Amisso tanto belli duce, Lancastrius ingentem accepit dolorem, & in eius locum Thomam Percium protinus substituit. Secundum hæc,Canolus à Lancastrio Caletum remittitur, vt alia in parte hostes in bello habeat, & si vllam faciat successus spem,tentet armis Pontiuenses. Is itaque per fines Parisiorum iter faciens, in Ambianos venit. Et quia præ istius viri virtute, cæteri Anglici duces minùs Francis formidolosi erant, idcirco Gesquinus relicto locis opportunis præsidio, Canolum sequitur, modò postremum agmen carpens, modò à latere insistens: interdum nonnulla in itinere leuia fiunt prælia, multis vtrinque cadentibus. Verùm cùm nullus felix appareret processus, Canolus depositò tentandi Pontiuenses consilio, se Caletum contulit, & Gesquinus retrò abiuit. Ita alternis aspirante fortuna, satietas cædium tam Anglum quàm Francum sensim capiebat,vsque eò,vt vterque eorum cuperet iam manus abstinere. Carolus rex interim Rothomagi erat,ac studio parabat classem, qua post exactam hyemem, quæ iam instabat, exercitum in Angliam traduceret, si ita res deposceret. Cuius rei Edouardus optimè gnarus,rem nauticam pari diligẽtia curabat. Cùm igitur milites iam hybernatum vtrinq; ierant, interea Lancastrius cum Edmundo fratre in Angliam venit:is amissa paulò antè Blancha vxore,Constantiam alteram Petri regis Castellæ demortui superstitem filiam, cui regnum Castellæ debebatur,in matrimonium ducit: altera verò Isabella nomine Edmundo comiti Cantabrigiæ locatur. Istæ duæ puellæ vnà cum Beatrice sorore maximo natu,quę Ferdinãdo Petri regis Lusitaniç filio desponsa paulò antè Baionæ mortem obiuerat, erant apud Ioãnam principis vxorẽ in Aquitania obsides, vt suprà diximus, quando pater interfectus fuit, quæ postea in Angliam

ductæ bene habitæ cultæq; sunt. Dux simulatq; Constantiam vxorem duxit, se regem, & eam reginam Castellæ appellare cœpit, exin id regnum armis recuperaturus, quod non multò pòst tentauit, provt infrà dicetur.

Interea in Britannia seditione laborabatur, quòd bona nobilium pars iam inde vsque ab interitu Caroli Blesensis, cum Franco secretò sentiret: quod tamen Ioannes dux comperit, timénsq; insidias rogauit Edouardum socerum, cuius, vt suprà diximus, Mariam filiam in matrimonio habebat, vt sibi subveniret. Edouardus existimans eam rem non parui esse momenti, ac idcirco nequicquam deferendam, continuò Canolum qui Caleti erat, naui in Britanniã adiutorem duci summittit, vt eius autoritate eatenus Britanni in officio tenerentur, quoad exacta hyeme, copias eò traduci liceret. Canolus vbi in Britanniam pervenit, videns rem in periculo esse, & diligentiam requirere, consulit duci, vt ille ipse in Angliam proficiscatur rogatum auxilium, quoniam nemo homo aliena vt sua diligenter negotia gerit. Dux itaque summa imperij Canolo tradita, in Angliam advolat, docétq; regem de præsenti rerum suarũ statu, atq; in primis auxilium rogat, quod, velvt infrà explicabitur, facilè impetrauit. At vbi rex Carolus per exploratores cognouit, Lancastrium ab hybernis discessisse in Angliam, & ducem Britannum eódem advolasse, ratus nõ multum abesse ab eo, quin & tota Aquitania & Britãnia potiri posset, nouas protinus conscribit copias, atque cum iis Gesquinum hybernis nõdum peractis, ire iubet primùm in Pictones, deinde in Britanniam. Is pari fortuna, in vno atq; altero loco rem prosperè gessit: nam primo suo accessu, Pictones proximè animo alienatos ab Anglo ob exactiones pecuniarum, in fidem recepit, ac omnem occupauit Britanniã, pręter Brestum & Deruallum, quæ loca in Ioãnis ducis fide permanserunt, sed non multò pòst Deruallum etiam expugnauit. Atq; ita solum Brestum quod Canolus defendebat, pertinaciter restitit. His actis, Gesquinus furtim & itineribus propè deviis, Rupellam petit, quò etiam post paulùm Ioannes Biturigum dux adfuit, qui simul iuncto exercitu oppidum obsident, & ne oppidanis naualis subsidij habẽdi spes vlla sit, néve fugiẽdi pateat aditus, naues quas confestim cogere poterãt, circa portum disponũt. Edouardus rex certior factus de obsidione Rupellæ, classem quadraginta nauium continuò duce Ioanne comite Penbruchi, qui paulò antè cum Lancastrio domum redierat, mittit, vt terra & mari suis auxilium ferat. Interea Henricus Castellæ rex qui inimicum gerebat in Anglos animum, auxilio misit Carolo regi Ambrosium Bochanigrum, virum strenuum, ac cum eo aliquot belli duces non contemnendos, cum multis nauibus tam viris quàm armis bene instructis. Is ex Hispania digressus breui in portum Rupellæ defertur, qui à suis, quos speculatoriis nauigiis paulò antè ad collustrandum mare foras miserat, certior factus Anglicam classem appropinquare, protinus extra portum egreditur, atque dispositis nauibus ex vtraq; parte sinus, qui ante portus ingressum, latè in altum patet, insidias tendit. Adfuit non multò pòst classis Anglica, quæ tota nocte secundo vsa vento sub lucem eò delata est. Vbi naues sinum intrare cœperunt, Hispani dextrà læuáq; vno ferè tempore in Anglos qui confecto iam cursu, non se statim ad pugnam accingere, sed aliquantulum quieti dare meditabantur, sese incitãt. Angli repentina re permoti, subitò arreptis arcubus atq; sagittis, multa eminus hosti vulnera inferunt.

Verun-

Veruntamen vbi cominus pugna iuncta nauibus fieri cœpit, passim gladiis interficiuntur, quippe qui spatium armãdi sui non habuere: sic nulla ex nauiũ numero evasit, quin fuerit aut depressa, aut incensa, vel capta: homines itidem aut occisi, vel capti sunt, & cum iis Ioannes prœfectus. Ac ita Anglus qui superioribus annis insignem calamitatem Henrico intulerat, parem ab eodem in præsens accepit. Incidit hæc clades in eum annum, qui fuit humanæ salutis A. S. H. MCCCLXXI, & cùm regnare cœperat Edouardus, XLVI. 1371.

Rupellani interim desperatis præsentibus auxiliis, nihilominus oppugnationem acriter tolerabant, cùm Edouardus rex cognita suorum clade, quia filius princeps valetudine propè perdita afficiebatur, sibi eundum subsidio suis statuit, qui non cunctãdum ratus in tanta re, omnes copias quas raptim comparare potuit, ad mare prœmittit, ac vnà conscendere naues vndiq; conductas iubet: ipse inde suos secutus, vbi naues ad iter paratas cognouit, signum dedit proficiscendi, qui vento secundo satis vehementi profectus, celeriter è conspectu terrœ iam ablatus erat, cùm ventus momento perincommodè mutatus est, ita vt ad terram redire compulsus sit, & cùm ventum contrarium continẽter perflare videret, mutato consilio, copias omnes duce Ioanne Lancastrio, Caletum traiicere iussit, vt ille approperãdi causa, quaquaversum ferro viam patefaceret, suisq; auxilio esset. Itaque dux instructo agmine in Burgundiam, quò primùm tetenderat iter, sine vllo impedimẽto pervenit, populatis agris, ac vicatim inflammatis ædificiis, quacunque ierat. Hîc aliquot dies ad reficiendum militem dum moratur, Franci trans Ligerim passim insidias ponũt, quò hostem itinere prohibeant. Quod vbi dux per speculatores cognouit, magnis diurnis, nocturnisq; itineribus contendens, Ligerim transire maturat: qui vt in Biturigum agrum pervenit, tripertitò exercitum ducit: in prima enim acie equites leuis armaturæ cum parte sagittariorum locat, in altera pedites, cum parte equitatus grauis armaturæ, vt alas vtrinque faciant, in qua ipse erat: in tertia, quæ duas præcedentes sequatur, reliquum equitatum cum sagittariorum parte reliqua ponit, qui exercitus ad triginta millia hominum fuisse fertur, & ita quantumcunque potest itineris efficiens, in Pictones pergit. Franci passim Anglos modò in primo, modò in nouissimo agmine lacessebant, dux tamen manum à prœlio abstinens iter continuabat, sed cùm ad Pictones adhærescere cœpit, tenens memoria illius populi proditiones, tum demum suos quacunq; incederent, pugnare, vastare, incendere omnia iussit. Qua de re Franci qui ibi in præsidio erãt, perterriti, ad loca munitiora raptim confugerunt. Ipse verò nihil de via recta egressus, agris quacunque incesserat populatis, ac oppidis nonnullis incensis, Burdegalam pervenit incolumis. Eius adventu cognito, & Rupellanis studium defensionis maius accessit, & hostibus eadem de causa, spes potiundi oppidi decessit. Quare dux Biturigum relicta cõtinuò obsidione, in Pictonum fines pedem retulit, vt eum populum Anglorum armis etiam territum confirmaret. Lancastrius collaudatis generatim Rupellanis, ac eorum sigillatim principibus actis gratiis, pro seruata fide, remuneratoq; prœmiis toto prœsidio, reliquos populos ad defectionem spectantes in officio continere studet. Item per idem tempus, vel paulò antè est nauali prœlio dimicatum inter Anglum & Flandrum, qui cum Franco sentiebat, & victoriam Anglus obtinuit. Sed statim pòst conciliata inter eos

pace, bellum nequaquam latiùs serpsit.

Detestabatur interea omnibus precibus Gregorius vndecimus qui triennio antè in Vrbani demortui locum pontifex Auenione factus successerat, regum discordiam, quòd Reipublicæ Christianæ calamitosa cum primis esset. Is missis ad Biturigum vrbem legatis, iussit & eò principum cõvenire oratores, qui præstò fuerunt. Multa legati pontificis nomine coràm pronuntiarũt, quamobrẽ ab armis esset maturè discedendũ: multas proposuerunt conditiones, quas vterq; princeps & dare & accipere deberet, idq; multis verbis. Atqui animis commotis nihil videbatur æquum, vt quibus illud certum staret, finire controversiam armis. Ac ita desperato negotio, legati ad pontificem redierunt. Rex Edouardus interim habuit Londini suorum principum concilium, quo in cõcilio cùm esset stipendium in militem petiturus, voluit omnes ad id libenti animo dãdum beneficio quopiam hortari, adducereq; : itaq; populo nonnulla irrogauit priuilegia, sacerdotibus verò iureiurando promisit, per se nõ staturum deinceps, quò minùs esset integrum, optare sibi quos vellent episcopos, alioſq; præfectos, atq; idem à Romano pontifice concedendũ se curaturum. Pontifex Romanus tum primùm illud concessisse videtur, cùm etiã nunc apud Anglos nihil potestatis habeat, in eligendis episcopis, sed tantùm à principe designatos faciat. Sic reges suo constanter vtuntur instituto, quippe qui suo arbitratu episcopos designant: id quod Edouardo ipsi paulò pòst vt faceret, est persuasum ab ambitiosis sacerdotibus. Porrò illi in aula diu versati, cùm non sperarent posse se tam facilè sui ordinis honores de collegarum sententia, quàm à principe consequi, & pontificis & regis irrogati priuilegij vt sibi minimè commodi, autores violandi extiterunt. Atq; ita res priuata publicam sustulit. Ad Edouardum redeo. Rex postquam sic cunctis gratificatus est, patres ex eius animi sententia, pecuniam ad necessarios belli sumptus faciendos imperarunt, cuius magnam partem sacerdotes soluerunt, collato ex decima tributo: tum enim primùm annui fructus omnium possessionum ordinis sacerdotalis æstimati sunt, ac secundum eam æstimationem, postea sacerdotes cùm regi, tum Romano pontifici decimas soluerunt, cùm antea quisq; ex decima vectigalium, quæ in singulos annos caperet, tributũ conferret. Quapropter ea æstimatio postea ordini damno fuit, cùm fructus multorum sacerdotiorum ita diminuti sint, vt decima interdum quintam partem absorbeat. Fuit is annus humanæ salutis M C C C L X X I I I I, & cùm regnare cœpit Edouardus, X L V I I I. Quo anno Gulielmus Cantuariẽsis antistes moritur: cui successit Simon Londinensis episcopus, ordine Cantuariensium antistitũ septimus & quinquagesimus. Iam tum obsoleuerat decretũ illud, quo constitutum erat, vt episcopi à sacerdotum collegiis eligerentur, quandoquidem Simon Cantuariensis & alij deinde episcopi non sacerdotum suffragiis, sed pontificum Romanorum, regúmq; arbitrio & autoritate designati factiq; sunt, donec ad extremum ita vsu venit, vt soli reges Angli episcopos designarent, & episcopi minores præfectos facerent. Ac ita demum Romanus pontifex paucis pòst annis, omne ius quod ei olim fuit in Anglia in episcopos, ac alios præfectos creandos, habere desiuit, quemadmodũ vel breuì potestatem imperandi sacerdotiorũ decimas amisit. At neutrum Angliæ malo fuit, quando illa per id minùs omnino suas opes alienigenis hominibus deinceps impartire

A. S. H. 1374.

partire coacta eſt, id quod iam tum deguſtare cœpit: ſiquidem in eodem conuentu, autore Edouardo, de concilij ſententia lex lata eſt, quæ vetuit cunctos mortales in poſterum tempus impetrare vbivis gentium Anglicana ſacerdotia à Romano pontifice, aut cauſas, niſi per appellationem, ad eundem deferre, conſtituitq; pœnam immanem contrà facientibus: quam & ad illos etiam pervenire voluit, qui talia committentibus adiumento eſſent. Quod quidem decretum poſteriores reges non modò ſeruandum paulatim curarunt, ſed puniendi ſeueritate multò ſemper terribilius reddiderunt, cùm pœna eiuſmodi ſit, vt violator legis & bona amittat, & ipſe in æternas carceris tenebras abdatur. Sed reo datur tempus duorum menſium, antequam ad cauſam agendam aggredi cogatur, & ex eo, lex proviſionis, ſiue de prȩmoneri vocitatur, tametſi vulgò de præmuniri nuncupatur, quòd illa ſcilicet tali pœna ita præmunita ſit, vt perrumpi nequeat. Cæterùm lex non mãſit in ſuo inſtituto, quãdo nunc tot gerit horrida tela manu, vt perdifficile ſit ea vitare: proin non vtiq; iniuria inſtar mortis timetur. At vbi Gregorius vndecimus, qui id temporis Romanus erat pontifex, de ea re reſciuit, valde multùm reclamauit illud aliud eſſe nihil, niſi Chriſtianam eccleſiam diuidere, niſi religionem exinanire, niſi ius fáſq; delere, ac concilia omnia deniq; reſcindere: quare primo quoq; tempore cum Edouardo egit, vt legem tolleret. Exin orto ſchiſmate, non fuit pontifex, qui tale quid curaret, donec poſtremò Martinus quintus ſuper ea re, literas vehementiores ad Henricum ſextum regem ſcripſit: ſed vtriq; vnum datum eſt reſponſum, non poſſe reſcindi decretum concilij, ſine autoritate concilij, & propterea futurum eſſe, vt tale concilium quamprimùm haberetur: quod tamen poſtea nunquam eſt habitum. Anno eodem moritur Ioannes Eboracenſis archiepiſcopus, cui ſucceſsit Alexander Neuyllus, ordine antiſtitum quintus & quadrageſimus, quem octauo pòſt anno mortuum ſecutus eſt Thomas Harundellius Elyenſis epiſcopus.

Dum hæc gerebantur, Ioannes Britannus dux, cuius ſuprà mentionem fecimus, apud Edouardum regem partim precibus, partim pollicitationibus agebat, vt ſe adiuuaret. Re ad regium ſenatum delata, placuit omnibus, cùm ob vetus hoſpitium, quod ipſis cum Britannis erat, tum quòd ducis calamitatem cum ſuis rebus coniunctam iudicabant, vt Edmundus regis filius id bellum cum Ioanne duce ſuſciperet. Itaq; bene magna comparata militum manu, & in naues impoſita, ambo in Britanniam proficiſcuntur: qui vbi litus attigerunt, obvium habent Robertum Canolum, qui, vti ſuprà dixi, Breſtum tenebat. Hinc ſingulis ducibus datis muneribus, tripertitò copias ducunt, nõnullæ ciuitates ſponte in ducis poteſtatẽ veniunt, aliȩ cõtrà portas claudunt. Verùm aliquot captiuis in medio campo ob reſiſtentiũ oculos iugulatis, tantum formidinis omnibus iniecere, vt oppida maritima vno propè tẽporis puncto, in fidem venerint. Adfuit aliquanto pòſt Ludouicus Andegauenſis dux, vt ſuis contra Anglum, auxilio eſſet: cæterùm cùm hoſtem accedere ſciſſet, ſiue propter militum paucitatem, metu affectus, ſiue propter ſuſpectam accolarũ fidem impigrè domum repedauit, & ſuos qui in præſidio erãt, iuſsit tantiſper intra oppida ſe continere, quoad cum maioribus copiis rediret: illi tamen auxilium petebant, ſed eum remorari non potuerunt. Tum plura mediterranea oppida deditionem facere cœperunt, cùm Angli victoria vtendum iudi-

cantes, omnem impetum in Francum præsidium fecerunt, quod fortiter vbique resistebat. Ita res Britannicæ in articulo versabantur, cùm per idem temporis, autore pontifice Romano qui pacem inter reges cõciliare in primis studebat, induciæ duodecim mensium factæ sunt, quæ Anglo nihil commodi attulere. Porrò Edmundus cum Canolo certior factus de induciis, Ioannem ducem deserere coactus est: & Lãcastrius qui positis in propinquo statiuis, suos instructos armatosq; habebat, vt cum Biturigum duce in Santonum agro acie confligeret, de induciis edoctus prælio itidem abstinuit. Et quanquam penes quem victoria futura esset, in incerto erat, attamen cùm Angli maiore animorum alacritate, quàm aliàs vnquam reviuiscente spe, parati & expediti pugnam efflagitarent, vt qui pro iusta causa, ardentiùs pugnaturi essent, contrà & Franci numero longè inferiores, in solo, quod Anglorum iuris erat, omnia suspecta habentes, trepidè ad certamen accederent, vt re ipsa postea compertum est, quippe qui ob inducias factas, mirè gauisi sunt, haud dubiè res Anglica superior evasisset. Atq; ita induciarum pactio intempestiua, paratam Anglis interpellauit victoriam. Quapropter Franci læti oppida omnia de hoste capta præsidio firmant, Angli verò certum habentes victoriam de manibus amissam, tristes dicto parent. Rex autem Edouardus eo cõsilio istas inducias pactus est, vt aduersæ fortunæ impetũ infringeret, eo prçsertim tempore, quo & ipse id ætatis erat, vt minùs bello vtilis esse inciperet, & princeps Vualliç in quo omnes spes eius erant, ex morbo admodũ infirmus esset. Sed Ioanni Britanno duci ea interposita temporis mora cum primis damno fuit, qui in cursu medio desertus, pedem referre coactus est. Cæterùm ille nihil animo territus, post finitum induciarum tempus, vsq; eò pugnauit, vt toto principatu sit ad extremum potitus, Francis reliqua oppida quç per vim amplius retinere non poterant, per pacis conditiones restituentibus.

Per hunc modum quietis aliquãtisper à bello rebus, vt ne otiũ domi iucundum esset, pestilentia orta est, qua multi mortales periere. Incidit hæc lues in
A. S. H. 1376. annũ salutis M C C C L X X V I, & cùm regnare cœpit Edouardus, L. Quo anno Ioannes comes Penbruchius, quẽ suprà ostendimus nauali prçlio victũ ab Hispanis captũ fuisse, grãdi pecunia redemptus, dum in Angliam redit, in itinere moritur. At Ioannis comitis vxor nomine Maria, quç erat è Sancto Paulo Belgicæ Galliæ oppido ad fines Atrebatũ sito, fœmina nobilis, pia, sancta, vt suo beneficio iuuentutẽ Anglicam excitaret ad studia literarũ, quarũ auxilio intelligebat rem Christianã summè adiuuari, collocauit collegiũ eorũ adolescentiũ, qui ad doctrinas percipiendas ingeniũ aptũ haberent, Cantabrigiæ in ædibus, quas ipsa ad id extruxerat. Illud nũc vocitatur Bembruchẽsis aula, verè morũ, modestiæ, doctrinç magistra. Rex interea multis implicatus curis, ad Vuestmonasteriũ conciliũ habuit, in quo primùm de variis rebus, quæ ex rep. esse videbantur, cum suis principibus, deinde de tributo indicendo, agitauit, quod vniuersi se collaturos negarunt, argumentantes quod moueret se, quamobrem nollent id facere, ac multa pariter conquerentes de eius quæstoribus. Audiuit rex patienter populi querimonias, ac habita quçstione, nõnullos ex quæstoribus in culpa esse comperit, acritérq; puniuit. Quo facto, dum incœptum negotium studet, agit, curat, ecce tibi, Edouardus princeps longitudine morbi confectus, ad V I Iduum Iulij mortẽ obiit, annum ætatis agens

XLVI.

XLVI. Quam ob rem populus in ſummo protinus dolore fuit, & hoc etiam acriore, quòd talem princeps omnibus expectationem ſuæ virtutis mouerat, vt eum ſi regnum obtinuiſſet, facilè confiderent maiorum ſuorum gloriam ſuperaturum. Cæterùm ante omnes Edouardum patrem mœror lacerauit, vulnerauit, confecit, adeò vt decimo pòſt menſe ex angore animi in morbum inciderit, ac eo grauiter oppreſſus mortuus fuerit: ſed vt rebus ſuis ne deeſſet, belli cura addita, ſtatim vt filij funus fecerat, ac concilium dimiſerat, miro ſtudio exercitum nouũ facere cœpit, quo finitis induciis, de ſumma rei cum Franco decertaret. at (vt diximus) vis fati mortalem animũ vicit, quia morte ſublatus eſt. Corpus ad Vueſtmonaſterium ſepulturæ datur. Vixit annos LXV, regnauit LI. Filios ex Philippa vxore ſex, ſiue ſecundum alios, ſeptem genuit: Edouardum principem Vualliæ, Gulielmum, qui puer mortem obiit, Leonellum Clarentiæ, Ioannem Lancaſtri duces, Edmundum Langley, Cantabrigiæ, Thomam Vuodeſtok Bochyngamiæ comites, ambos à locis vbi nati eſſent, ita cognomine appellatos. Hunc Ricardus rex, provt in ſequenti dicetur libro, Gloceſtriæ, & illum Eboracẽſium ducem fecit. item alterum Gulielmum, qui impubes interiit. Filias verò trîs reliquit, Mariam Ioannis Britanniæ ducis vxorem, Iſabellam Bedfordiæ, & Margaritam Penbruchi comitibus locatas. Huic regi abſq; cæteris naturæ ornamentis cum primis formæ dignitas ſuffragabatur, ingenium providum, perſpicax ac mite: nihil porrò non ſapienter, nõ conſideratè agebat, & homo permodeſtus & frugi: illos ſummè diligebat, honoribúſq; ornabat ac amplificabat, qui probitate, modeſtia, atq; vitæ innocentia alios antecederent. Corporis habitus congruens, pulchra virilíſq; facies, oculi micantes, canicies in ſenecta ætate decora, quę omnia ad gratiam comparandam ei magnopere conducebant. Militaris diſciplinæ apprimè ſciens fuit, vt res ab eo geſtæ teſtimonio ſunt. At liberalitatis & clementiæ exempla paſsim non vulgaria edidit, ita vt vnus omnium fermè regum inventus ſit, qui nullis vel leuibus deditus fuerit vitiis, ſicvt nec malorũ expers fuit: nanq; vt regnans rebus omnibus quadraginta annos beatiſsimus fuit, ita reliquo tempore grauem fortunæ commutationem ſenſit, adeò noſtra humana negotia rarò ſub manus perdiu ſuccedunt: id quod fecit, vt ille de altera vita frequentiùs cogitationem ſuſceperit, in rémq; diuinam multò ſtudioſiſsimè incubuerit, qui idcirco templum diuo Stephano magnificũ ad Vueſtmonaſterium locauit, in eóq; ornatiſsimum ſacerdotum collegium inſtituit: & alterum Cantabrigiæ, quod Aulam regiam appellant, deditq; facultates, quibus ibi viuerẽt, qui ſe in bonis exercerent diſciplinis. Sed breui tẽpore præter morem atq; legem, cœperunt collegæ loca vendere. Quod quidem inſtitutũ non vetante rege, cuius autoritate emptio facta approbatur, etiamnum & durat, & bene multis minùs vtile videtur, quoniam ſæpenumerò nonnullis illorum qui de collegiis loca mercantur, potiùs in otio, quàm in literis eo loci vitam viuere conſtitutum eſt.

Fuere ea tempeſtate viri longè ſanctiſsimi, multò doctiſsimi atq; fortiſsimi, quorum ſuprà mẽtionem appoſitè fecimus: idcirco nihil eſt, quod de eis rurſum cõmemoremus. Extitere & aliqui inſigni infamia, quorum caput & princeps fuit Ioannes Vuythcliffus: is, vt fama eſt, à primo indignatus, quòd non potuiſſet ad ſummos ſacerdotalis ordinis aſpirare honores, factus inde ſacer-

dotibus cunctis inimicior, cœpit diuina scripta perverse interpretari, atq; nouam instituere sectam, vsque eò, vt in nobili Oxoniensi gymnasio publicè sit in sacerdotes vt legis everlores debacchatus. Et vt impunè tantum facinoris fautore pariter atque audacia armatus faceret, regi ante omnes summũ in cunctos ordinis præfectos imperium, iúsque tribuit. Præterea homo nocendi cupidus, certum habens non facilè viros doctos veneno infici, vtpote qui rationes admittunt, cogitauit imperitum vulgus in suam in primis sectam sibi trahendum, quòd ille pertinaciùs soleat, id quod semel imbiberit, modis omnibus retinere. Non contentus itaque impleuisse codices latinè scriptos de sua hæresi, etiam ex illis commentarios patria lingua conscriptos fecit, atque protinus edidit, vt etiam agrestes maleficæ superstitionis peritos redderet. Certè eum non fefellit sua opinio: ñ nanq; commentariñ quamvis breues, longo tempore durarunt, vt etiam nunc è manibus plebis auferri nequeant, tametsi ob id scelus, nonnulli viui interdum combvruntur cum suis libellis. Ad extremum homo nimiùm confidens, cùm rationibus veris cogeretur ad bonam redire frugem, tantum abfuit, vt paréret, vt etiam maluërit voluntarium petere exilium, quàm mutare sententiam, qui ad Boëmos nonnulla hæresi antè inquinatos profectus, à rudi gẽte magno in honore habetur, quam pro accepto beneficio confirmauit, summéq; hortatus est in ea remanere sententia, vt ordini sacerdotali parum honoris, & ad Romanum pontificem nullum respectum haberet. Hęc de Vuythocliffo, qui illius temporis æqualis fuit, habui breuiter memorare, quò historia quæ rerum gestarum expositio est, suas etiã in hoc partes ageret.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIÆ LIBER XX.

POST Edouardi mortẽ, principes regni habito ad Vuestmonasteriũ concilio, Ricardũ ordine regũ eo nomine secundũ, principis Edouardi filium annos vndecim natum, regem dicunt, ad XVII cal. Augusti, in eiúsq; verba more maiorum iurant: qui fuit annus salutis humanæ MCCCLXXVII. Propter ætatem regis iam inde ab initio in procuratione fuere Ioannes Lancastrius dux, & Edmundus Cantabrigiensis comes, eius patrui, ac plericq; alij paterni amici. Erat in puero bona indoles, sed ætas flexibilis, quæ faciebat, vt tutores à patribus dati omnes adhiberẽt machinas, ad continendam eius adolescentiam: sed cùm pro se quisq; postremò magis suis quàm publicis commodis seruire cœpisset, aditus patefactus est aliis, qui ad deprauandum parati, vbi viderunt Ricardum pro suo iure agere, paulatim sese in eius familiaritatem insinuarunt. Et hæc Ricardi regni malorum initia fuere, quæ Francis sic animum dederunt, vt illi postea finitis iam induciis, duce Gesquino equitum magistro, in Aquitaniam excursiones facere, prædas abigere, terra mariq; irrumpere cœperint: quibus exercitus non parum fortiter resistebat, quem Lancastrius audita morte patris, rediens in Angliam illic paulò antè reliquerat. Illi tamẽ partim vi, partim incolarum voluntate, aliquot oppidis potiuntur, in quibus fuit Fanum Macharij, Castellio, Bergeracum, & Durassi arx. Dum ita inter se alibi

A. S. H. 1377.

bi præliantur, pars hostium cum vniuersa nauiū classe in Angliā repentè delata, omnē maritimā oram latrociniis divexat: nam priusquā Angli parata classe obviàm eant, omnes ferè ad Occidentem versus, insulæ portus, qui frequētes ac locorum natura ampli sunt, incensis circunquaq; ædificiis, ac vicis, & nauibus aut abductis aut invstis, spoliat, indéq; magnā vim hominū ac pecoris, & omnis generis prædæ trahens, in Normaniam se refert. Sed hæc præda Francis funesta fuit: siquidem procuratores regni coacto statim ingenti exercitu, Thomam Edouardi regis mortui filiū, Caletum mittunt, iubéntq; in Frāciam protinus erumpat. Is igitur traiecto mari, ac se Caleto mouēs per Atrebatium fines, iter in Veromanduos, Suessiones, Senones & Carnutes vertit, tenétq;, dum haud procul à Lutetia est, ac per omnem quaquaversum regionem bene multis passim oppidis vicisq; aut incensis aut excisis, excurrit. Ita Anglum omnia vastantem ac bidui absentē sequebatur à tergo Ludouicus Andegauensis dux, qui ad congrediendū vspiam cum eo, tempus & locum idoneū obseruabat: sed à Carolo fratre prohibitus tentare fortunam non est ausus. Equidē Carolo regi tot cladium ab Anglo antè acceptarū memori, iam inde ab initio statutum decretúmq; erat, per duces tantummodò bellū cum tali hoste gerere, nec ipsos duces permittere ad manus venire, nisi manifesta foret spes vincendi, vt res Frāca ne amplius in extremum adduceretur discrimen: quamobrem sæpe passus erat ante id tempus, omnē agrum vastari, sub muris etiā Lutetiæ, quæ regni caput est. Quod hercle strategema eò magis eius rebus vtile fuit, quòd quemadmodum Anglorum virtus, nisi sint longo belli vsu exercitati, in præsenti negotio recens habetur, ita mora quam belligerando intoleranter ferūt, interposita, fatigari soleat. Quocirca Angli in ciuili bello omnia, sicvt alibi diximus, vni prælio committere consueuerunt. Ad Thomā redeo. Is ex Carnutibus præda onustus pari locorum populatione in Britanniam se recipit, cuius adventus res Ioannis ducis maiorem in modum cōfirmauit: hîc enim aliquot dies moratus, breui omnem ferè Britanniam metu perterritam in fidem sui ducis venire compulit, exin in Vasconiam ad suos profectus est, qui etiam per eosdem dies, Turones, Andegauenses, Cenomanósq; iniectis passim ignibus, incursionibus vexarant. Interea Gesquinus Castrum nouum oppidum in Auernorum finibus situm obsidebat, quod Anglorum clientes tenebant, vbi ille morbo correptus interiit.

Dum per hunc modum Angli & Franci æternū, vt ita dicam, inter se bellū ducunt, ambo eius perennis molestiæ tædentes, Carolum quartū Imperatorem pacis disceptatorem statuunt. Huius iussu, continuò Gandauum vtriusq; populi legationes cōvenére, vbi cùm de pace consultaret, subitò ex discordia Vrbani sexti, & Clementis septimi pontificū, orto schismate, Carolus necesse habuit id negotij intermittere. Quare dimisso conventu, rursus ad arma itur, varicq; pugnatur. Cæterùm paulò pòst satietas cædiū fecit, vt quasi induciis tacitis quodammodò sua sponte exortis, cessatum sit aliquantisper à bello inter Francos & Anglos, quòd illi mortuo per idem tēporis Carolo rege quinto, ac in eius locum Carolo filio substituto, de rectoribus regni constituendis soliciti essent, & isti Ricardo puero rege nuper facto, status regni bene collocandi pari studio & cura tenerentur. Itaque optimates nacti pacis aliquid, de autoritate regis concilium ad Vuestmonasterium convocant. Fuit is annus

A. S. H. 1380. salutis humanæ MCCCLXXX, & cùm regnare cœpit Ricardus, III.

In eo concilio postquam acta correctáq; multa sunt, ad vltimum, sicvti iam tum mos fuerat, & nunc idem est, de pecunia exigenda agitari cœptum est. Principum nonnulli tributum sacerdotibus iuxtà atq; reliquo populo imponendum iudicabant, quod imperari ab episcopis rogatu regis, hactenus consueuerat. At alij qui Rempub. gerebant, aliter sentientes affirmabant, plus pecuniarum esse necessarium, ad explicãdos rei militaris sumptus, quàm per tributum exigi posset, cùm præsertim Edouardus rex aduersa postremò fortuna pressus tantum pecuniæ consumpsisset, vt nihil nepoti reliquerit, & ideo populum oportere liberaliùs suũ iuuare regem. Hęc illi siue dicerent, quòd ita optimum factu censerent, siue quòd suæ auaritiæ plus alimẽti futurum arbitrarentur, si grãde tributum conferretur, cuius ipsi quæstores futuri essent, ad extremum decretum est, vt nouũ tributi genus misellæ plebi indiceretur: tametsi qui magis populares erãt, huic rei quæ deinde multorũ malorum causa fuit, aures non facilè accommodabant: vicit tamen regis procuratorũ autoritas & sententia. Itaq; tributum in capita singula vtriusq; sexus hominum, qui id ętatis essent, quam luriscõsulti legitimam vocant, impositum est, vt singuli numos singulos argenteos, quos grossos dicunt, soluerent. Et hoc pauperũ fuit onus. Diuitibus verò ac sacerdotibus amplior pecunia, vt par erat, imperata est. Hæc exactio cùm noua & insolita, tum intolerabilis, ita plebis animũ vulnerauit, vt posteaquã pauperes qui soluendo non erãt, passim conquerentes diras voces in autores tanti facinoris iactarunt, & nihil se eo modo proficere viderunt, arma demum capienda statuentes, iamiam mortes & manus vbiq; exactoribus intentarint. At non nemo principum auribus seruiens, aliam tradit tantæ seditionis causam: cui vtique non assentiendum censeo, cùm scribat quendam Ioannem Vallæum sacerdotẽ tam suiipsius quàm sui similium generis humilitatem horrentem solicitasse plebem Cantianam, vt armis se cum nobilibus exæquaret, & populũ nouitatis auidum vanis hominis verbis motũ ad arma temerè concurrisse, perinde quasi populus Anglicus nõ antea ex plebeiorũ ac patritiorũ ordine constitisset, & tũ primùm fremere debuisset, quòd plus vni quàm alteri honoris accessisset. Sed dum alibi plus minarũ iactatur, quàm cædium fit, Cantiani, & illi qui ad alteram Thamesis ripam, Essexiam accolunt, (id comitatus nomẽ est) simul iniurias conqueruntur, vociferantes actum de se, ac fortunis suis esse, quando aliud agendum cogitandúmve non sit, quomodo resistatur, nisi vt plebs seipsam defendat, ac propterea vnũ esse ad hoc consiliũ optimum, vt vi & armis regios procuratores persequatur, qui rem tam horrendã & in omni memoria inauditã facere ausi sint. His vocibus alij alios incitantes, Ioannem quendã Strauũ & Gualterum Tylerũ de plebe homines mortalium omnium fæces, cęterùm manibus promptos, ac consiliis præcipites, sibi duces constituunt: quo facto, ducibus bellicũ canentibus, concitati homines velvti ad prælĩũ se expediunt, ac Londinum approperãt, considéntq; aliquot dies in mõticulo, qui prope vrbem est, ad millia passuũ quinque, quem Blakhethum dicunt. Interim missis vltro citróq; nuntiis, ad ripam Thamesis demum descendunt, prædicant, inclamãt, denuntiant, si per consiliarios liceat, velle se regẽ cõvenire, ac nõnulla quæ ẽ Republica essent, coràm cum eo conferre. Qua re cognita, Ricardus vt semina malorum, in ipso exortu

tu extingueret, nauicula vectus ad ripã venit, & de flumine cum eis colloquitur. Sed cùm in terram deſcẽdere nollet, quod ipſi vehementer poſcebãt, tum demum maiore quàm antea furore commoti ad vrbem concurrunt, ſubvrbanum diui Georgij vicum primo acceſſu ſpoliant, fractóq; publico carcere, cuſtodias omnes liberant, in ſocietatẽ recipiunt, inde vrbem ingreſsi turrim oppugnant, quò ſe rex cum toto ſenatu ſuo, paulò antè declinans furentis plebis impetũ, receperat. Hîc primo acceſſu Simonẽ Cantuarienſem antiſtitem, Robertum Haliſium diui Ioannis Baptiſtæ militũ collegij præfectum, & Ricardum quendam ordinis Carmelitani monachũ, qui regis confeſsionem audire ſolebat, ad ſe miſſos contrà quàm ius fáſq; erat, retinent, ibiq; in ſubiecta area, eodem tẽporis momento ſecuri percutiunt, gaudentes ac vociferãtes ſibi eos pœnas dediſſe, qui cum primis nocuiſſent. Ferunt illos tres per vim ex turri à populo furẽti abductos fuiſſe, quod omnino tam dicere, quàm credere abſurdum eſt: nam ſi vulgus ita concitatum turrim expugnaſſet, non eos vtiq; triduntaxat, vti credere par eſt, ſed & regẽ & reliquos omnes quos in primis ad ſuppliciũ petebat, interfeciſſet. Itẽ nec veriſimile eſt, Cantuarienſem & cum eo illos duos honeſtos viros tam temerè ſeſe populo armato obieciſſe, atq; primo congreſſu captos fuiſſe. Porrò alterũ accidiſſe neceſſe eſt, ſi illud quod falſò ſcriptores nõnulli tradiderunt, verum ſit, vt cæteris ſaluis, illi duntaxat per vim, ex turri abſtracti ſint. Quocirca illud pro certo affirmauerim, quod autores quos ſequimur produnt, regem exiſtimantem condimentis humanitatis multitudinem mitigandã, de concilij ſententia miſiſſe Cantuarienſem antiſtitem, cum aliis duobus viris & ordine & vitę ſanctimonia præclaris, extra turrim ad concitatã plebem, qui bene admonendo ac orãdo, furorem tantum omnibus modis cohiberent, leniréntve: quoniã credibile erat, populũ etſi ira agitatũ, nõ eſſe violaturũ ſacerdotes Dei in primis miniſtros, & ea de cauſa, bonos viros incidiſſe in manus inimicorũ, qui perfidia abvſi ſunt ad eorũ exitiũ.

Cantiani edito tanto ſcelere læti & alacres, perinde quaſi ex ſententia viciſſent, ac in omnes regis conſiliarios quos neci deſtinarant, iuxtà iam vindicaſſent, gratulationem inter ſe faciẽtes omittunt turris oppugnationẽ, atq; ad diripiendam vrbem ſe convertunt: itaq; in omnes vicos penetrant, aduenas, ciues paſsim occídunt, domos, templa, cœnobia depeculantur, ſed ante omnia, ædes ducis Lancaſtri, ac cœnobium militum diui Ioannis diripiunt. Tunc ſi qui erãt intus, fortuna miſeri, aut voluntate perditi, vel fures, ganeones, ac reliqui parricidiis contaminatiſsimi atq; flagitioſiſsimi homines in mediũ prodeunt, rapinas ſimul faciũt. Quid, quòd vbi rumor per agros pervaſit, momẽto diei ingens perditiſsimorum hominũ numerus eò aduolat, ad prædámque pariter incumbit? Poſtquã omnis vrbs direpta eſt, in vetus templum irrumpunt, & inde in Vueſtmonaſteriũ, vbi loci incenſo ſtatario (vulgus, quemadmodum alibi dictum eſt, ſchacarium vocat) pleno antiquarum tabularum, quibus monimenta regni continebantur, & multa facta præda, in vrbem redeunt, fractiſq; reliquis furum cuſtodiis, quod reliqui erat fortunarũ, rapiunt: quam vbi rapinis & incendio fœdè deformauerant, ac iam omnibus præda onuſtis, tumultus paululum refrixerat, tum Ioannes Strauus, princeps ductor concitatæ plebis, vt vrbis imperium penes ſe eſſe teſtaretur, per præconem quædam ſuo nomine publicè denuntianda curauit, quæ obſeruanda forent:

quòd homo sordidus maioris dedecoris tam regi quàm prætori ciuitatis imprimendi causa, fieri voluit, quia eorũ iussu talia huiusmodi denuntiari populo solerent. Hæc ignominia fecit, vt formidinem tandẽ fortitudo vicerit. Porrò Gulielmus Valuorthus prætor in eum annũ ciuitatis, ac omnis senatus ea re permoti, cõtinuò timore excusso, plebem vrbanã & sellularios atq; opificũ vulgus quamvis parum pugnæ idoneũ cogunt, eos armant, hortantur ad suũ vlciscendum decus. Rex itidem copia interim armatorum comparata, in vrbẽ egreditur, vt populi licentiã contumaciámq; coërceat. Dum vbiq; in patriç hostes arma parantur, Gulielmus prætor vir singulari virtute vrbanç iuuentutis stipatus caterua, iussu regis in vicũ diui Georgij, siue, vt alij sentiunt, in forum equinũ, quod Smythfildũ vocãt, ad plebem proficiscitur, quæsiturus, ecquid denicq; illa sibi velit. Admisit turba sine maleficio, aduenientẽ prætorẽ, vtpote quæ inops consilij furore iam remisso, incipiebat animo deficere, ignorabátq; quid amplius sibi faciendum foret. Seduxit prætor Ioannem Strauũ ductorẽ in colloquiũ, quasi de pace acturus: hîc vbi hominem tot malorũ autorem coràm habuit, ira accensus, stricto pugione paulùm infra iugulum vulnerat, atq; interficit. Hunc simul atq; multitudo interemptũ esse cognouit, mirum dictu est, quãto repentè perculsa sit timore: nam nihil cunctata in fugã se confert, in qua multi fugiendo, aut interficiuntur, aut comprehensi ad suppliciũ trahuntur. Alij verò qui evaserant, statim ex se delectos miserunt ad regem, qui mortem deprecarentur. Isti amictu reorũ, regem cum lachrymis adiere, eiq; ad pedes iacentes orarunt, vt veniam miseris, aut errore lapsis, vel furore compulsis daret. Spes veniæ ostensa: cæterùm rex quæstione habita, quorum opera tumultus conflatus esset, quos fontes comperit, supplicio affecit, reliquos grauiter mulctauit. Atq; ita Cantiani cum sociis post tertium diem, quàm Londini insanire cœperant, ad sanitatem multa cum suorum cæde, redire coacti sunt.

A. S. H. 1381. Incidit hæc populi seditio in annum salutis M C C C L X X X I, & cùm regnare cœpit Ricardus, I I I I. Rex sedato per hunc modum Cantianorum motu, Gulielmum Valuorthum prætorem equestri ordine donauit, & cum eo, Ioãnem Philippotum, Nicolaum Tuufffordium, Robertum Gaytonum, Nicolaum Brembræum, & Robertum Landreum senatores de repub. bene meritos, qui & vrbem extremo periculo, & ciuitatem metu liberassent.

Initio anni qui secutus est, terræmotus subitò exortus, multa passim ædificia diruit. Quæ res cùm rara, in Anglia præsertim, tum horrenda ita hominũ mentes perterruit, vt toto eo anno maximus eos timor occuparit: nam præter accepta in præsens detrimenta, aliquid grauius eum motum terræ in posterum tempus portendere suspicabantur, cùm nihil ob tumultum, à tributi exactione cessaretur. Ea istorum temporum vis fuit, vt totus Occidens ciuilibus seditionibus ob vnã eandémq; causam ortis simul turbaretur: siquidem dum Anglia eo morbo afflictabat, multò grauiore Flandria laborabat: idem enim temporis Ludouicus comes noua vectigalia imposuit mercibus, quæ nauibus eò veherentur: item rerum capitalium cognitiones ad se pertinere contendebat. Contrà Flandri reclamabant, rogabant vt portoria tolleret, iudicia non violaret: sed cùm minùs audirentur, arma corripuére, ducem Ioannem Leonem fecere, insigne factionis tegmen capitis album, quod Capitium dicunt, induére. Atque hinc belli initium, quod Gandauenses omnium

primi

primi fecerunt. Illi igitur plebe albatorum armata ſtipati, primò ędes comitis, quas ille magnificas in ſubvrbano vico Gandaui habebat, funditus complanant: deinde Brugas profecti dare obſides cogũt, Dammũ expugnãt, ibi Leo dux agminis morbo affectus periit, Hypras occupant, ac demũ omnem Flandriam ſuarũ partium efficere contendunt, comite Ludouico ſtrenuè furori reſiſtente. Exin de pace actũ ſæpius eſt, ſed plebis imperitæ amentia rationẽ ſuperante, nunquã certa cõvenit, quia comes factã cum ea pacem, quam ipſa dare, nõ accipere volebat, nõ pacem, ſed pactionem ſeruitutis fore ſuſpicabatur. Quocirca Gandauenſes poſtremò cum Anglo fœdus iunxere, atq; inde bellum, vti infrà demonſtrabitur, multò acrius renouatum. Pervaſit ea peſtis per Franciam: pari atq; alibi furore & ſçuitia illam ipſam affecit: nanq; rectores regni cùm pecuniæ ad ſumptus rei militaris faciendos indigerent, tributũ impoſuerunt. Ea res ita plebẽ commouit, vt præceps ad arma cõvolarit. Pariſij primi à quibus ea iniuria cœperat, impetum facientes in regios quęſtores & exactores, Rothomagenſem, ac cæteras vicinas ciuitates ad arma capienda cõcitarunt. Qui quidẽ populi motus fecit, vt Frãcus domi ſeditionibus eiuſmodi impeditus, nihil in Anglũ moliri potuerit: quod paulò pòſt ſedatis motibus, vt ſuo oſtendetur loco, impigrè fecit. Sed iam vnde aberrauimus, tandem redeamus. In locũ Simonis Cantuarienſis antiſtitis poſt anpũ quàm ſedere cœperat, ſeptimũ, à Cantianis, vti dictũ eſt, crudeliter occiſi, ſurrogat Gulielmus Cortenecius, & huic poſtea Thomas Harundellius Eboracenſis archiepiſcopus ſucceſsit, antiſtitum ordine nonus & quinquageſimus. Eboracenſis verò archiepiſcopus fit Robertus Valdby, cui breui tempore mortuo ſucceſsit Ricardus Scruppus, qui fuit ordine antiſtitum octauus & quadrageſimus.

Interea altercationes pernicioſæ non ſine mutuis odiis, factę ſunt inter Vrbanum ſextũ põtificem Romanũ, & Cardinales Gallos numero decẽ & tres, quòd iſti poſt illum renuntiatũ pontificem, argumentantes id neq; iure, neq; ritè factum, hominem Gallũ pontificem faciendũ curabant. Ex iis igitur octo (reliqui enim cum Vrbano ſentiebant) non multò pòſt Gebennenſem Cardinalem Pontificem dixerunt, eumq; Clementem ſeptimũ appellarunt. Hinc nouum ſchiſma ortum, hinc diuerſa principum ſtudia, diuerſi vrbium fautores. Iuuabat ante omnes Clementem pontificem Ioãna Apuliæ regina, & Carolus rex Francus eius partes pari ſtudio ſuſceperat. Quo factum eſt, vt magnus Francorum exercitus, quem paulò antè Gebennenſis ipſe legatus à Gregorio in Italiam miſſus ſecum duxerat, Romam properauerit, ad res Romanas noui pontificis nomine recipiendas, qui à populo Romano Vrbani ſtudioſo, ad Marinum oppidum penitus deletus eſt. Hæc accepta iniuria effecit, vt Vrbanus valde infenſus Carolo, rogarit Ricardum regem Angliæ, vt pro ſua in Romanum pontificem obſeruantia, vellet ſe gratia, conſilio, opibus iuuare, & quò id faciliùs faceret, decimas ei ſacras conceſsit, veniámq; ad remiſſionem peccatorũ, pro tam iuſta cauſa pugnaturis dedit. Rex pontificis rogatu, cõtinuò millia peditum quindecim, equitum amplius duo millia coëgit, illiſq; præfecit Gulielmum Bellicampenſem, virum militaris artis ſcientem. Attributi ſunt huic belli duces valde bellicoſi, Hugo Cauerellus, Thomas Triuettus, Gulielmus Helmus, Hugo Spenſerius, pluréſq; alij. Itẽ Henricus Spẽſerius epiſcopus Nordouicenſis, vir & animi magnitudine & multarũ rerum

experientia præstãs, constitutus erat ab Vrbano põtifice legatus in exercitu, vt eius consilio & autoritate cuncta gererentur. Is exercitus vbi Caletum pervenit, cœptũ est agitari, vbi loci bellum inciperetur: & quia rex ducibus præceperat, vt in eos duntaxat populos arma mouerent, quos constaret Clementis sectã sequi, placebat ferè omnibus priùs Francos invadere, quos nemo homo ignorabat eum enixè iuuare. At Henricus episcopus aliter sentiens, iudicauit nihil Flandrico bello prævertendũ, quòd paulò antè Ludouicus comes vbi intellexerat regem Ricardum percussisse cum Gandauensibus fœdus, homines Anglos toto suo principatu expulisset: itaq; sic iubẽte Henrico Grauelingam oppidum confestim oppugnant, & capiunt: inde Dammum petunt: consertáq; cum magna Flandrorum multitudine, secũdum oppidum, manu, nouem millia hostium perimunt, oppidiq; potiuntur: inde Hypras circumsident: ea enim duo oppida à Gandauensibus paulò antè capta, vt suprà dictum est, comes mox recuperarat, sed cùm oppidani fortiter resisterẽt, in aliud tempus eã oppugnationem reiicientes, Caletũ contendunt, atq; per vim occupant, ibi magnã prædam faciunt. Post hæc Borburgum profecti, primo accessu per deditionẽ recipiunt, præsidióq; muniunt. Sic à Clusis oppido vsq; Dammũ, paucis diebus loca omnia in suã potestatem redegerũt, & his actis, Hypras redeunt, obsidionémq; instaurãt, evocatis illuc Gandauensiũ auxiliis. Ludouicus comes interea suis diffisus viribus ad Carolum regem Francorũ confugit, docétq; Anglos oppida aliquot occupasse, atq; magnis viribus Hypras obsidione premere, & propterea rogat, vt maturè sibi subveniat. Carolus qui de Anglorũ adventu antea cognouerat, & idcirco iuuentute omni ex tota Gallia excita, exercitũ non mediocrẽ iam cõflarat, vbi à comite audiuit tantum periculi ab Anglo imminere, velvt nouis agitatus stimulis, protinus cum valida armatorũ manu Dammum contendit, nulloq; negotio oppidum, Anglis qui intus erant ad suos se recipientibus, capit: eaq; feliciter re expedita, Borburgũ proficiscitur, quò Angli cognitũ habentes eius adventũ, omissa Hyprarũ obsidione, se antea contulerant. Dum hîc positis castris, de oppugnãdo oppido cum suis agitat, amicorũ opera cum Anglis paciscitur, vt illi relicta terra Flandrica, cum capta de hoste præda Caletum repedent. atq; ita tantum bellum finitum, in quo Vrbano pontifici nihil inseruitũ est, cuius iuuãdi causa inchoatum fuerat. Ludouicus post partã quietem, statim mortuus est, in cuius opes Philippus Burgundionũ dux cum Margarita vxore comitis filia successit. Is Gandauenses ab Anglis destitutos post paulùm domuit, coegitq; parére imperio. Sed Angli in patriam reversi apud Ricardum in suspicionem proditionis facilè ceciderunt, prædicantibus cunctis passim illos pecunia corruptos vendidisse Francis comitatum Flandriæ, quẽ iam penè in suam redegissent potestatem, ex quo nihil propiùs est factum, quàm vt omnium ordinũ duces securi percuterentur. Ita isti duo populi tanto inter se odio ardebant, vt nulla pacis ratio animos mutare posset, tametsi tot quotidie malis per hæc bella reges affecti, non grauatè ad pacem inclinabãt: sed modus conglutinandæ concordiæ multò vtriq; difficilimus videbatur, tamen quia optimates erant, qui suam operam pollicerentur, vt tandem aliquando armis aut conditione positis, aut defatigatione abiectis, aliqua ratione fœdus iceretur, missi sunt vltro citróq; legati frequentes, per quos convenit, vt Caleti de conciliãda pace maturè

turè conſultaret. Venit illuc prior Ioannes Lãcaſtrius dux, quò etiam nõ multò pòſt adfuit Ioannes Biturigum dux à Carolo miſſus. Hîc quoq; cùm nulla medicina inveniret, quæ grauiter affectos ſtomachos ſubleuare poſſet, vt ne ſub nomine pacis, bellũ lateret, quod velvt tectus ignis aliquãdo vehemẽtiùs latè manaret, repudiata tali pace fucoſa, induciæ in paucos menſes factæ ſunt.

Ricardus quietis aliquantiſper à bello rebus, Annam Vinceslai Romanorum Imperatoris filiam in matrimonium duxit, quam à patre in Angliam miſſam, miro rerum omnium pari ac ludorum apparatu accepit. Collocatio iſtius puellæ incidit in annũ ſalutis humanæ M C C C L X X X I I I I, & cùm regnare A. S. H. 1384.
cœpit Ricardus, V I I. Dum rex inter voluptates & gaudium, vxori blãdiebatur, & regni oſtentabat opes, ac ſumma in omnes liberalitate vtebatur, ſubitò extitere nõnulli domeſtici, qui ſuæ vtilitati ſeruiendi cauſa in eum inuidiã deriuarent. Siquidem illi quod à rege gratuitò impetrabãt, aliis pretio concedebant: qui abſq; pretio, gratias agebãt, perinde quaſi gratia nõ à principe, ſed à venditoribus fieret. Res iſta effecit, vt in caput Ricardi ſit cõiuratum, quò eo adempto, omnis inuidendi materia tolleretur. Ita princeps beneficiũ ferebat, vt fidei fructũ meteret: ſed quia in immeritos priuatim conferebat, nihil à ſuo populo benevolentiæ conſequebatur: quinimò odium generatim ſibi cumulabat, vſq; eò, vt iam tum permulti fremerẽt malè cum rebus publicis agi, paſſimq; iactarent illud Hebræorum proverbium, Væ terræ, cuius rex puer eſt. Iſtę autem voces ad principis aures non penetrabant, vtpote qui ſemper vltimus omniũ verum audit: cæterùm nõ mediocriter mouebant optimates nõnullos, qui tametſi ſtudebãt, è latere regis ſummouere malos, cupientes quã optimos in eorum locum ſurrogari, nihil tamen profecere, fato quaſi obſtante. Eſt igitur cõſpiratum, ſed odium quod tandem in regis caput emiſſurũ erat fulmen, ſubitò erumpens, partim cõſpirationem in præſens patefecit, partim ipſum regem ad præcauẽda in poſterum tempus pericula eiuſmodi admonere potuit. Erant in domo regia Ioannes Ansleius eques, & Hugo Cartonus, duo teterrima capita, qui iam pridem inter ſe nõ dilexerant, ſed poſtremò ſcelere cõiuncti cõiurarant adverſum Ricardum regem: ſed vrgente malevolentia, ambo in ſuſpicionẽ facinoris adducũtur, vt alter diceret alteri, certum ſibi eſſe cum ſuis pediſſequis, in regem impetum facere, eúmq; occídere. Hoc Anſleius ad præfectum cubiculi regij detulit, ille ad regem: res delata ad ſenatum regium, introductuſq; Cartonus, pernegauit ſe vnquam cum Ansleio contuliſſe, ſed affirmauit Ansleium voluiſſe ſecum coniurare, & non dediſſe aures, vt ille prior peccaret, & eum veritum ne nõ inſimularetur, ſuum falſiſsimè detuliſſe nomẽ. Cæterùm poſt altercationes, cùm certus index non interfuiſſet, qui teſtaretur, in quo culpa eſſet, & illi alios, ſi qui erant, coniuratos indicare nollent, placuit inter ſe dimicare, & palàm per præconẽ denuntiari, eum proditorem habitum iri, qui ab altero victus foret, non quò ſic victus, incognita cauſa puniretur, ſed vt aliquod rei indicium liquidius fieret per certamẽ. Quo facto, in certamen deſcẽdunt, pugnant pro honore, pro vita, pro fortunis, nituntur, vrgent, inſtant, magna populi expectatione, ad extremum Cartonus accepto graui vulnere, humi proſternitur, iámq; ſpiritum edens, vt criminis convictus, culpam faſſus, ad ſupplicium trahitur.

Erãt reges adhuc in induciis, & faſtidio belli affecti, pacis impendiò magis

cupidi, cùm Francus Biturigum principem, & Anglus Lancastrium rursus Caletum misérit, qui de fœdere agerent. Hi postquam ad locum convenerũt, & varias invicem conditiones cõtulerũt, ad extremũ cùm nulla pacificationis spes esset, infecto negotio abeunt: nam neuter ad æquas pacis conditiones inclinabat. Carolus vbi cognouit nullam fermè amplius spem esse pacis, ac non alium eiusmodi cõtentionũ terminũ fore, nisi quem Mars poneret, Angliam denicp armis sibi invadendam cõstituit, vt eò bellum averteret, vnde veniisset: qui cõvocato suorũ principũ concilio, exponit se veteribus externísq; multis exemplis admoneri, qua demũ ratione possit bellũ cum Anglo finiri, atcp ita argumentatur: Memoriæ proditũ esse insulam Britanniã primùm à Romanis nullo ferè labore occupatã, deinde ab Anglis Germaniæ populis sedes quærentibus captam, & ab iis diuturna possessione Angliã dictam, atcp hanc longo pòst tẽpore Dacos victis Anglis, aliquot annos tenuisse, ac postremò Normanos vno duntaxat cõmisso prælio, eandem cepisse. Istam igitur toties victã facilè posse armis Gallicis vinci, cùm præsertim ex Gallia transmissus in insulam breuis, tot vbicp portus classi hostili aperti sint, & Scotia amica in eadem insula portio extrema septentrionalis, item passim circa litus, loca consistendi procedẽdicp tuta nõ negentur, & eas ob res, sibi tantũ animi esse, vt si placeat bellum huic prævertere, quod domi tot iam annos sine fine cum hoste transmarino geritur, nõ dubitare se ita facturũ, quò breui tempore audiant vnà & traiecisse se, & bello ardere Angliã, ac eam protinus vel captã, aut vectigalem esse factam. Auditus est lætis animis Carolus, summáq; alacritas & cupiditas eius belli faciendi multis simul innata est, qui illud ipsum facile factu arbitrarentur, quiq; in primis iuuenẽ animo & ætate florentẽ, ad eam rem obeũdam antea incendere studuissent. Itacp principis consiliũ fertur in cœlum, ac simul classis ingens, & omnia quæ ad bellum gerendum opus sunt, summa cura parantur. Sub idem tempus Leo rex Armeniæ Turcarũ crudelitatẽ & potẽtiam effugiens, primò in Italiam ad Vrbanũ põtificem rogatum auxiliũ, deinde in Gallias ad Carolum regem venit. Carolus misertus fortunæ regis Leonis adversæ, respõdit se maximè omniũ illud primũ auere, vt sibi liceret esse à domestico bello libero, atcp deinde in cõmunes religionis hostes arma mouere, sed id in prẽsentia & tẽpore excluſum, & bello Anglico occupatum, minimè posse facere. Qua re cognita, Leo impigrè curare cœpit, vt sublatis controuersiis, ipsi reges iunctis armis Sacrũ bellum susciperẽt, quamobrem cõfestim in Angliam traiecit, qui postcp causam adventus sui exposuerat, cœpit de pace concilianda magno studio curare. Accepit eum amicè Ricardus hospitio, audiuitq; benigniùs, atcp respondit se pacẽ quidem amplexurũ, si modò æqua esset, & eo confecto negotio, nõ defuturũ cùm eius priuatis, tum Christianæ reipublicæ rebus: & vt edoceret se vtruncp esse grato animo præstaturũ, si ita fieri per simultates aliquando licitum foret, designauit quamprimũ nouos legatos, qui pacis faciendæ causa, Caletum peterent. Misit & Francus suos legatos Bononiã, qui cum Anglo rem componerẽt. Sed fata obstabant, odium quod vtercp populus in alterũ habebat, turbabat omnia: superbia nonnihil officiebat, cùm alter alteri nulla in re cõcederet. Sic multis cõsumptis diebus, de pace nihil cõstitutũ est. Leo interim magno apud Ricardũ in honore habitus, ac nullo nõ humanitatis genere acceptus, postquã non modica ad necessitatem

tem belli aduerſus Turcas gerendi, pecunia donatus eſt, in Galliam reuertit.

Francus vbi cognouit nil de fœdere eſſe tranſactum, tum demũ in Angliã primo quoq; tempore tranſmittendũ iudicat: itaq; nihil moræ, claſſem mille nauiũ iam paratam atq; exercitũ Cluſas conuenire iubet. Quò poſteaq; ventum eſt, & iam milites ordine naues conſcenderant, gubernatores incipiente ſecundo vento flare, ſignum proficiſcendi à rege edi petunt. Ille autem, ſiue quòd iam eum tãti cœpti pœniteret, ſiue quòd ita fieri oporteret, cœpit de induſtria iter extrahere, excuſans abſentiam ducis Biturigũ, qui id temporis in celebrãdis nuptiis filij, qui Catharinam regis ſororẽ in matrimoniũ duxerat, Lutetiæ detinebatur. Verùm haud multò pòſt cùm dux acceſsiſſet, ità ab illo ei perſuaſum eſt, vt nihil non quamtardiſsimè agere inciperet. Nimirum dux vir certè quidem prudens, nõ putabat è Republica fore, vt rex in alieno terrarum orbe, quò ſubſidia ex Francia accerſiri, Oceano intercedente, haud facilè poſſent, fortunam tentaret: nec multùm mouebatur exemplis, quibus conſtaret inſulam, aliàs fuiſſe captam, cùm ſecum reputaret, nõ omnes vnum in bello gerendo habere eventum, ac non idcirco quempiã debere ſe periculo committere, quòd quis antea illud adiuiſſet ſine detrimento, admonente proverbio, Non omnibus tuta inter Cyaneas petras contigit nauigatio. Quare poſtremò placuit, vt ne rex tantum animi quod præ ſe ferebat, ſine ſucceſſu aliquo remiſiſſe, curámve rei bellicæ abieciſſe diceretur, periculum facere per duces, ecquid Francorum vires in terra Anglia valerent. Igitur Ioanni Viennenſi viro ſtrenuo providóq; id negotij datum, qui ſexaginta nauium claſſe copias in Scotiam traduceret, quam pro vetere ac perpetua erga Francos fide, præſtò futuram confidebant. Is itaq; accepto exercitu, magna omnium expectatione iter ingreſſus eſt, ſecundóque vento vſus, in Scotiam celeriter peruenit. Dum hæc ad Cluſas à Franco deliberantur, orta interim tempeſtas ita naues onerarias quæ ad anchoras erant alligatæ, afflictauit, vt compluribus nauibus fractis, multæ aliæ funibus, anchoris, reliquiſq; armamentis amiſsis, ad nauigandũ invtiles factæ ſint. Vnde magna totius exercitus perturbatio orta effecit, vt Carolus ſe ab eo demũ bello multò faciliùs abſtinuerit. Ita multorũ dierum labor & impenſa, ſimul deliberandi mora, ſimul tempeſtatis vi malè cécidit. At Viennenſis à rege Roberto liberaliter accipitur, qui vbi exercitum refecit, hyeme nondum confecta, iunctis cum ipſo Scoto armis, de improviſo in fines Northumbrorũ contẽdit, & priuſquam illi aut conuenire, aut profugere poſsint, magna facta præda, & ea militibus conceſſa, vaſtatiſq; agris, aliquot oppida & pagos incendit, rectáq; via Dunelmum pergit, vt eam vrbem armis aggrediatur: ſed per exploratores certior factus, Dunelmenſes cum tota Northumbria, in armis eſſe, in itinere cõſiſtit, nouáq; ex Scotia auxilia euocat, quibus aliquanto pòſt acceptis, in agrum Eboracenſem incurrit, eo conſilio, vt Eboracum obſidione tentet.

Ricardus rex interea certum habens Francũ terra maríq; in ſe bellum parare, pari ſtudio claſſem comparat, & diſpoſitis paſsim circa litora militum cuſtodiis, exploratores conſtituit, qui venientẽ Francam claſſem obſeruent: ſed cùm paulò pòſt cognouiſſet hoſtem amiſſa maiore parte claſsis, nihil eſſe moliturum, & eodem tempore nouos motus in locis Scotiæ finitimis fieri, cum magnis copiis Beruicum proficiſcitur. Præceſſerat fama eius aduentus, quæ

effecit, vt Franci & Scoti ſpe ſubitò lapſi oppugnandi Eboraci, ac diffidentes poſſe ſe tam longè gentium progreſſos cum præda in Scotiam tutò remeare, devitandi hoſtium impetus cauſa, in Vualliã diverterint, quam pari depopulatione devaſtare cœperũt. Quod vbi Ricardus comperit, ratus ſe facilè poſſe vno tempore & Scotiam milite vacuã devincere, & hoſtes qui in Vualliam conceſſerant, itinere intercludere, ducem Lancaſtrium mittit, qui locis omnibus circa Sabrinã præſidio firmatis, hoſtes ſi ex Vuallia excedere tentent, aditu ac frumentatione vſq; eò prohibeat, quoad fame domiti in poteſtatem venire cogantur. Ipſe verò Scotiam ingreſſus, Merchiam Laudoniámq; igne ac ferro devaſtat, expugnatíſq; aliquot arcibus ac caſtellis, Edimburgum capit, captúmq; hoſtiliter diripit. Dum hîc moratur, ad eum ſecretò adit Robertus Verius comes Oxonienſis, admonétq; de inſtanti periculo, dolóne, an quòd ita ſentiret, in incerto eſt, ac hortatur, vt quamcitiſsimè poteſt, ex hoſtili ſolo omnibus rebus omiſsis, in Angliam diſcedat: & vt adoleſcentẽ magis terreat, ait eius conſilij principem eſſe Lancaſtrium. Credidit Roberto Ricardus, qui ita illius verbis cõmotus eſt, vt ſtatim Beruicum redierit, datíſq; Scoto induciis, inde Londinum malè in ducem animatus. Enimverò dux non inſidiabatur vitæ regis, nec ei rerum geſtarũ gloriam inuidebat, ſed cùm bellum ab omni vacuum vtilitate longiùs ductum iri animo cerneret, rebus componẽdis ſtudebat, vt ocyùs ſuo negotio, quod regni Caſtellæ recuperãdi gratia gerendum ſibi iampridem ſtatuerat, ſeruire poſſet. At Scoti qui in Vuallia penè cõſumpti fame erant, cognito regis diſceſſu, cum Francis patriam cõfeſtim repetunt. Rex Robertus tot acceptis detrimentis, iam iratus erat Ioanni Viennenſi, quòd bellum tranſtuliſſet in Scotiam: quare eum bonis ferè omnibus ſpoliatum domũ redire coëgit, vt aliquid ſolatij ſuis Scotis ex eo bello fuiſſe videretur. Fuit hic annus ſalutis humanæ M C C C L X X X V I, & cùm regnare cœpit Ricardus, I X. Atqui ſunt, qui tradant Viennẽſem anno antè, in Scotiã traieciſſe, & domum reverſum poſtquam de moribus vtriuſq; gentis, & inſulæ ſtatu docuiſſet, Carolo perſuaſiſſe, vt traductis copiis, bellum Anglis faceret, quòd facile eſſet illos domi, non item foris vincere, & Carolum eius ſecutum conſilium comparaſſe bellum, de quo ſuprà memorauimus.

A. S. H. 1386.

Ortum eſt ea tempeſtate graue bellum, inter Ioannem primum regem Caſtellæ ac Legionis, filium Henrici ſecundi, & Ioannem Luſitaniæ regem. Cauſam belli hanc fuiſſe cõſtat. Habebat in matrimonio Ioannes Caſtellanus rex Beatricem filiam Ferdinandi regis Luſitani, quo ſine virilis ſexus legitimis liberis mortuo, regnũ Luſitanię iure hæreditario vxori ac ſibi debitum repetebat. At Ioannes filius nothus ipſius Ferdinãdi, qui ab initio factus monachus in ordinem diui Benedicti, ſiue, vt aliis placet, Ciſtertienſium venerat, vbi accepit de morte patris, exutus monaſtico indumento, vocantibus eum Luſitanis principibus, regnũ paternũ obtinuit. Eſt nõ multò pòſt nauali prælio inter reges dimicatũ, in quo Caſtellani ſuperiores fuerũt. Ioannes poſt acceptã cladem, cupidus vlciſcendi, ad Ioannem ducem Lancaſtrium legatos miſit, vt auxilium ferret adverſus cõmunem hoſtem, qui regnum ei debitum per vim retineret. Dux nactus idoneã cõterendi, debilitandi, infirmandi vires inimici occaſionem, rege Ricardo non inuito, Edmundum fratrem comitem Cantabrigiæ cum mille equitibus grauis armaturæ, & bene magno numero peditũ pariter

pariter ac ſagittariorũ, mittit in Hiſpaniam. Is celeriter tranſgreſſus Oceanum liberaliter à rege Luſitano accipitur, & ambo cõmunicato cõſilio, in fines hoſtium quamprimùm eundum exiſtimãt: itaque cum copiis iam iter facere incipiebant, cùm intellexerunt Caſtellanũ fiducia adeptę nuper victoriæ elatum, contra ſe exercitum ducere, tum neceſſariò approperandum iudicãtes, ad hoſtium caſtra quàm poſſunt proximè accedũt, cohortatiq; ſuos, vt priſtinæ virtutis memores eſſent, dant ſignum prælij. Primo concurſu, ab dextero cornu, vbi ſagittarij conſtiterant, hoſtes pelluntur: ab ſiniſtro, quem locum equites tenebant, eatenus incerto victoriæ exitu acerrimè pugnatum, quoad ſagittarij accurrentes, hoſtẽ à tergo ſunt adorti, qui impetũ victorum ſuſtinere non potuit. Deſiderata ſunt Caſtellanorũ millia circiter decem, capti amplius mille: ex Anglis ſummùm ſexcẽti cecidere, ex Luſitanis paulò minus duobus millibus. Ioãnes Caſtellanus rex continuato die noctúq; itinere, in Caſtellam aufugit, paucis cinctus equitibus, qui ex tanta ſtrage evaſerunt. At Luſitanus ita omni periculo defunctus, non amplius in præſentia fortunã belli tentare auſus, quieſcendum tantiſper ſtatuit, quoad ſibi regnum confirmaret, & dux ipſe Lancaſtrius cum maioribus copiis in Hiſpaniã accederet: quæ ſpes, vt alibi perappoſitè demõſtrabitur, eum nequaquam fefellit. Edmundus verò magnis donatus à Ioanne muneribus, & ſtipendio militi ſoluto, cum victore exercitu in Angliam rediit.

Ricardus interea ad Vueſtmonaſteriũ ſuorum principum conventũ facit, in quo conventu poſteaq; de regni ſtatu confirmãdo mediocriter proviſum eſt, aliquot viris ſummis de patrum ſentẽtia, maiores deferunt honores: nam Edmundus & Thomas regis patrui, ex comitibus, hic Gloceſtriæ, ille Eboracenſium duces creantur. Item Robertus Verius ex comite, Marchio Dublinenſis: iſtum, vt non nemo ait, Ricardus poſtea ex Marchione ducem Hyberniæ fecit. Item fiunt comites ſex: Henricus Bolingbrochus filius Ioannis ducis Lancaſtri, comes Derbij, Edouardus filius Edmundi Rutlandiæ, Ioannes Holandius ex matre frater ipſius Ricardi regis Huntyngtonæ, Michael Pola Suthfolchiæ, Thomas Percius Vigorniæ, & Henricus Percius Northumbriç. Erãt enim anni propè CCXCII, cùm nullus fuerat eius regionis comes, poſt Robertum Mulberienſem, præter Hugonem Dunelmenſem epiſcopũ, qui à Ricardo primo comes factus fuit, quemadmodũ idoneo eſt loco demõſtratum. Ad propoſitum redeo. Exin Michaël, Angliæ cancellarius, & Thomas Mombraius Notyngamiæ comes magiſter equitũ, id eſt Coneſtabilis, quem vocant, dicitur. Poſtremo deniq; loco, eodem in conventu, vt ne ambigeretur, néve contentio foret, cui Ricardi hæreditas, ſi ſine liberis è vita excederet, venire deberet, Edmundus Mortimerius Merchiæ Vuallię comes, ſucceſſor regni renũtiatur, ex eo, quòd in matrimonio haberet Philippam filiam vnicam Leonelli ducis quondam Clarentię. Hinc ad poſteros manauit declarandi ſucceſſoris inſtitutũ, ad extirpãdas ſeditiones quamoptimũ: tametſi id potiùs Ricardo primo aſsignandum iudico, qui, vt in eius vita oſtendimus, iturus ad bellum Aſiaticũ cùm cœlebs eſſet, Arthurum Britanniæ ducem ex Gaufredo fratre nepotem, hæredem publicè fecit. Is etenim Leonellus filius fuit tertius Edouardi tertij, & cùm fratres eius natu maximi, Edouardus princeps & Gulielmus, qui admodum puer mortuus eſt, extra Ricardum, nullos

reliquissent liberos, sine cõtroversia iam tum Philippæ omnis Ricardi hæreditas, si sine liberis mortuus fuisset, iure optimo veniisset. Sed quoniam locus perappositus videt, nõ alienũ ducimus, genus Edmundi & Philippæ ponere, quò planũ faciamus, vtrũ iure iniuriáve postea orta sit de regno cõtroversia, inter Eboracenses & Lancastrios duces. Edmũdus itaq; ex Philippa suscepit liberos Rogeriũ & Elizabeth: hæc Henrico Percio comiti Northumbriæ locata fuit. Rogerius ex se genuit filios duos, Edmundũ & Rogeriũ: ac totidem filias, Annã & Aleonorã. Isti moriunt omnes sine liberis, sola Anna superstite, quæ maior natu erat: ea Ricardo comiti Cantabrigiæ filio Edmundi ducis Eboracensium minori natu nupsit. Atq; ita omnis Leonelli hæreditas & eorũ qui principe Edouardo orti sunt, nomine dotis Annæ, Ricardo Edmundi ducis Eboracensium filio venit. Ex quo ipsi duces Eboracẽses postea vsq; eò regnũ iure repetierũt, dum ad extremũ consecuti sunt. Sed agè, iam eius domus stirpem ponamus: Edmũdus enim primus Eboracensis dux, Edouardũ Rutlandiæ, & Ricardum Cantabrigiæ comites creat: ille sine liberis óccidit, hic ex Anna Ricardũ cognomine Plãtagenetã: ex quo quidẽ Ricardo Plantagenetа & Cecilia eius vxore nati sunt liberi duodeni: Edouardus, qui, vt alibi demonstrabit, regnũ adeptus, regũ serie, eo nomine quartus fuit: Gulielmus & Henricus in puerili ætate mortui: Edmũdus comes Rutlandiæ, Georgius & Ricardus, horũ alterũ Clarentiæ, alterũ Gloceſtriæ ducẽ postea fecit Edouardus rex: Ioannes & Thomas, qui in flore ętatis mortẽ obierũt. Item Anna, Elizabeth, Margarita, & Vrsula. Et hoc cõmodè habui dicere de stirpe generis, quod deinde Edouardus quartus, & Ricardus tertius illius frater reges ad Leonellũ per Philippã eius filiam referebant. Ex hac domo, per matrẽ, Henricus octauus, qui nunc regnat, genus etiam ducit. Sed ad incœptũ redeamus.

Dimisso concilio à rege post tertiũ mensem, quàm cõvocatum fuerat, cùm populus videret nullas Reipublicæ vitiosas partes esse per id sanatas, ac non modò illius succum & sanguinem, sed etiam omnem speciem amissum iri, molestè ferebat, & occurrendũ omni modo ratus, ex se aliquot viros graues primo quoq; die delegit, qui apud Ricardum suo nomine expostularent. Illi patrocinio Thomæ ducis Gloceſtrię viri popularis fulti, regem qui ad Castrum Vindesoriũ id temporis erat, adeunt, corámq; humili ac lamentabili voce, de rapinis, quæ ab eius quæstoribus quotidie fierẽt, déq; iniquis iudiciis, quę iudices pẽcunia corrupti, nullo iuris seruato ordine, aut forma, facerent, exercerent, cõquerunt. Rex auditis oratoribus populi diem dedit, quo Londini adesſent, exposituri querimoniarũ causas patruis eius ducib⁹ Gloceſtrẽsi & Eboracensi, aliíſq; cõsiliariis. Quo accepto responso, oratores abeũt. Interim ambo duces, Thomas Harundellius archiepiscopus Cantuariensis, Ricardus eius frater Harundelli, alter Ricardus Varuici, Henricus Derbĳ, & Thomas Notyngamiæ comites, nacti occasionẽ idoneã malè mulctandi aliquot magistratus, cõmunicato consilio, populũ solicitãt, vt statuta die adsit, audactérq; suas querimonias proferat. Quod nauiter factũ est: adfuit enim populus frequens ad diẽ, palámq; multos repetundarũ, alios aliorũ flagitiorũ insimulat, rogátq; sibi dari præfectos, & iudices, qui ius æquè omnibus dicant, qui nihil loci gratiæ esse sinant, qui rapinas non faciant. Re iussu regis ad senatum delata, multi non modò administratæ Reipublicæ, sed exactæ etiam vitæ rationem

nem reddere coguntur, quorũ habita quæſtione, alij præfecturis priuantur, alij vrgente conſcientia, ante damnationem in continentem transfugiunt, alij verò cùm plus rapuiſſent, quàm ſoluendo eſſent, in carcerem mittuntur. In iis fuerunt Simon Beuerleius, Thomas Triuettus, & Gulielmus Helmus, qui accuſabantur ſubtracti à militibus ſtipendij: ſed Thomas per eos dies excuſſus ab equo inter curationem antè ſpiritum edidit, quàm furti conuinceretur. Gulielmus qui falſò accuſatus fuerat, facilè ſe expurgauit. Simon verò qui repetundarũ reus eſt factus, in carcerem conicitur. At Robertus Tryuilianus, alter Robertus qui ex Bellicampo erat, ac cõplures alij in paris delicti crimen vocati ad regem confugiunt, qui rerum ſuarum parum accurans, animi cauſa in Vualliam proficiſcebatur: hos Robertus Verius Marchio Dublinenſis, præ cuius conſilio, Ricardus reliquorũ principũ monita ne flocci quidem faciebat, à præſenti periculo defendit, niſúſq; eſt Simonem quoq; ſeruare: ſed Gloceſtrenſis, homo certè nimis ſeuerus acrimoniæq; plenus, & qui à ſuo ſenſu deduci non facilè poterat, nequaquam confici ſiuit mãdatum regis, qui per literas iuſſerat Simonem miſſum fieri, quinimò regiæ literæ attulerunt homini mortem: nam dux ſine mora, Simonẽ inter hæc capite mulctari iuſsit. Qua re cognita, Ricardus ita permotus eſt, vt haud multùm abfuerit, quin ducem arripi, in vincúlaq; trahi iuberet: ſed veritus ne ſine tumultu fieret, tantùm vehementioribus verbis illum deinceps hominẽ facinoroſum vocitare, puniendúmq; clamare, quòd per ſpeciem ſeruandę iuſtitiæ, optimum quenq; perdere deſtinaſſet: nõnihil etiã ſuccenſebat duci Eboracenſi, ob nimiã fratris ſeueritatem, licet ille mitis ingenij vir, Reipublicæ vtilitatem ſine cæde ac crudelitate quærendam cum primis iudicaret. Atqui Gloceſtrẽſis & bona principũ pars eius conſilij particeps, quanto minus regis minis mouebat̃, tanto maiore rumpebatur dolore, quòd Marchio vnus omnia iam apud Ricardũ poſſet, magnóq; loco eſſet: quem cùm videret nec commodum populi, nec leges, nec libertatis iura chara habere, ſed diſcordiis delectari, exterminandũ conſtituit: itaq; primùm ſubſtitutis amicis in damnatorum magiſtratuum locum, concilium ad Vueſtmonaſterium alicuius ſtatus collocãdi cauſa, ſua autoritate indicit, dein ad id peragendum Ricardum inuitat.

Interea Dublinenſis Marchio cum ſuis aſſeclis, maiorem inuidię flammam ac materiam criminibus ſuggerendo, iuſtúmq; odium incendendo, perſuaſit regi, vt exercitum pararet, quò ſe ac ſua tueretur adverſus patruos duces, qui eum perdere conarent̃. Credidit facilè iuuenis Marchioni, credidit turbulentis, credidit ſuis, qui dum duces Londini cõventũ celebrabãt, ipſe ad Briſtollium copias vndecunq; cogere cœpit: ſed antequã aliquid hoſtile tentaret, de conſilio Marchionis, Robertum Tryuilianũ veſtitu incognito Londinũ prę-miſit exploratũ, ſi quid illic patrui in ſe molirentur. Is fortefortuna cognitus capitur, ac eodem momẽto Gloceſtrenſis iuſſu trucidatur. Rex cædis Roberti certior factus vociferari, vltorem inuocare Deũ, illam vim eſſe, quòd patrui ſuos cõſiliarios occidere, exilio mulctare, bona eorũ rapere iniuſſu ſuo auderẽt, inclamare nõ ceſſabat. Gulielmus Scruppus domeſticus quæſtor ac Marchio iram principis adaugebant, ipſi quoq; exclamantes iam ducum fraudes ſatis dilucere. Verùm poſtquam paululum conſedit furor, rex Marchionem in duces quamprimùm armat, cum exercitu Londinũ verſus proficiſci iubet.

Marchio qui diffiſus viribus omnia timebat, ab ea ducunt tyrãnide, (ita eorũ regimen appellabat) Exoniæ conſtitit, aut ibi maiores copias paraturus, aut propter loci opportunitatem pugnaturus, ſi ita vſu veniret. Adfuere nõ multò pòſt duces cum magno militum numero, cõmiſſóq; prælio, Marchionem ad primos impetus fugant, qui cum Michaële Pola comite Suthfolchiæ, continuato curſu, in Scotiam ſe cõtulit, ac ambo paulò pòſt de Ricardi rebus deſperantes in Flandriam profecti, finem demum viuendi in exilio habuerunt. Non equidem putarat Robertus Marchio tantam ſuam potẽtiam & autoritatem tam citò ad nihilum caſuram, qui à principio ſe cœlum digito attigiſſe duxerat, quòd Ricardus omnia ſibi crederet, præterea nemini.

At vbi de prælio rumores nõ boni ad Ricardum allati ſunt, actutùm animi defectione turbatus, deſperare potiùs quàm ſperare cœpit. Duces vbi hoſtilem exercitum diſiectum eſſe vident, ſuis per præconem prçcipiunt, vt adverſariorum neminem niſi reluctantem, aut arma ferentem percutiant. Quo cognito edicto, milites depoſitis armis, mortem deprecantur, quibus parſum eſt. Ex ducibus verò qui ſe in pedes dederant, Ioannes minor Bellicampẽſis, & alter Ioannes Salbery in fuga deprehenſi ſecuri percutiuntur. Sedato hoc ciuili motu, duces Londinum redeunt, vocatóque principum concilio, Cantuarienſem archiepiſcopum oratorem deſignant, qui ad regem proficiſcatur, eúmque doceat ſtatum regni per ipſos meliore loco eſſe, atque ex ſua parte roget, vt Londinum redeat ad curam & cuſtodiam regni ſui. Interim Nicolaus Brembrçus eques, qui ex pugna Exonienſi in Vualliam profugiebat, deprehenſus in fuga, Londinum ducitur, ac ilicò iuſſu ducum capite mulctatur: is fuit Londinenſis ciuis, vnus ex illis ſex, quos rex ob enauatam ſingularem operam, in ſedanda Cantianorum ſeditione, vt in principio huius voluminis demonſtratum eſt, equeſtri ordine donauerat. Pervenit Cantuarienſis Briſtollium, cum regéq; congreditur, cui primùm mandata ducum expoſuit, ac ſpem bonam fecit, deinde cœpit multis eum hortari, atque rogare verbis, vti Londinum reverteretur, affirmans eius reditum ſimiliter ducibus patruis, atque omni populo futurum ſolatio: tertio loco ſui etiam purgandi cauſa, docuit in ea regni cuſtodia, propter quam Londini conventus erat peractus, nihil prius ducibus reliquiſve optimatibus fuiſſe, quàm vt omnia agerent, quæ tantummodò è Republica eſſe iudicarentur. Ricardus qui licet neq; acris, neque ſagacis eſſet ingenij, rectè tamen ſciebat Cantuarienſem caput eſſe factionis, à ſuis antè admonitus, ad ea paucis reſpondit, ac vt potuit, odium & conceptam ob cædem ſuorũ indignationem in præſens diſsimulans, relicta Anna vxore Briſtollij, haud ita multò pòſt Londinum profectus eſt. Acceperũt venientem principem libentiſsimis animis duces, & populus Londinenſis. Poſt hæc, conciliũ habetur: eo in concilio duces, quorũ fides tam regi, quàm principibus iam in dubium venire cœperat, facta ſua multis rationibus excuſare conantur, affirmantes peropportunè fuiſſe, afficere pœna aliquot magiſtratus, quæſtores, præfectos regiæ domus, qui ex longa patientia principis, adeò licentiam atq; improbitatem in promiſcuo eſſe voluërint, vt ſibi impunè liceret rapere, ſpoliare, verberare, vulnerare, occidere, ſtuprare matronas, rapere virgines, ac idcirco illa omnia iam impudenter facerent: ſimul cætera multa expoſuerunt, quibus oſtenderent ſe non ex ſuo, ſed ex regni tantùm

vſu

vſu, malos malè mulctaſſe. Poſtquam duces ita ſe concilio purgarũt, de rebus abſente rege actis, vt tutior hominũ fides erga regem foret, placuit vt populus in eius verba rurſum iuraret. Ea res bene multis præſertim ducibus & illorum clientibus documento eſſe potuit, quantũ ſibi deinceps eſſet cauendum: ſiquidem dum ſigillatim cuncti principes ordine iuſiurandum coram dabãt, non potuit adoleſcens non odium ſimul & benevolentiam vnicuiq; oſtendere: quos enim oderat, truculenter, quos amabat, comiter aſpexit, id quod in eum maiorem multò inuidiam cõmouit. His actis, ad belli vſum tributũ populo imponitur. Fuit is annus ſalutis humanæ M C C C L X X X V I I I, & cùm A. S. H. regnare cœpit Ricardus, XI. 1388.

Dum hæc in Anglia fiunt, dux Lancaſtri in Hiſpaniam ad recuperandum regnum Caſtellæ & Legionis proficiſcitur, ducens Conſtantiam vxorem, & Catharinam filiam ex ea genitam, ac duas filias, quas ex priore vxore ſuſceperat. Is itaq; cum ingenti apparatu egreſſus, in Luſitaniam primò pervenit, vbi facto cum Ioanne rege fœdere, atq; Philippa vna filiarũ eidem deſponſa, deinde in Caſtellam procedit. Obtinebat regnum Caſtellæ, vti ſuprà demonſtrauimus, Ioannes Henrici ſecundi filius, qui vbi de aduentu ducis accepit, loca munire, exercitũ parare, ſuos in fide cõtinere vehementer ſtudet. Dux cùm in fines Caſtellę celerius omniũ opinione perueniſſet, eóſq; vexare cœpiſſet, populi vndiq; ad eum ciues primarios legatos miſerunt, qui dicerent ſe ſuaq; in eius fidem permittere, & paratos dare obſides, & oppidis recipere, iuuareq; cõmeatu, ac imperata facere. Hac populorũ deditione confiſus dux, nihil dubitandum exiſtimãs, quin rectà Burgum oppidum peteret, caſtra mouet, diebuſq; paucis propè accedit. Fit illi obviàm Aluarius Perreſæus vir bello egregius, quem Ioannes rex cum ſexcentis equitibus, & magno peditum numero præmiſerat, vt hoſtem venientem aditu ac frumentatione prohiberet, aut loco idoneo, ſi ita præſtaret, cum eo manum cõſereret. Lancaſtrius vbi comperit Aluarium in ſe venire, compoſito agmine, ſuos cõfertim ire iubet, vt ſimulata militum paucitate, eum ad certamen alliciat. Non fefellit eum ſuum conſiliũ: porrò Aluariũ per eam artem ad pugnam duxit, nullóq; ferè negotio cum in fugã ſe dare coëgit. Secundũ hæc, nõ armati ab Hiſpano, ſed legati de pace ad Anglũ frequẽtes miſsi ſunt: quippe ille eò quòd ſibi timebat, honeſtas offerebat cõditiones, ac ante omnia, affinitatem cum duce petebat. Cunctas pacis conditiones dux ducebat abnuendas, quoniam ei illa Aluarij profligatio inſtar inuitamenti erat belli ſequendi, ac ob id in animo erat, modis omnibus eo potiri regno. Fames interim in caſtris erat, & rerum penuria, quæ mala pòſt peſtilentia ſecuta eſt, qua cùm multi paſsim mortales morerentur, cœptum eſt neceſſariò inde commoueri, atq; vnde ventum erat, in Luſitaniam remeatur. Rex Caſtellanus qui pacem quàm bellum malebat, nihilo ſecius legatos rurſum ad ducem mittit, qui de pace, qui de nuptiis cum eo agant. Hi poſtquam coràm venerunt, mandata regis exponũt, & in primis docent multis rationibus in rem vtriuſque principis fore, ſi maturè facta pace, Catharina vnica ex Conſtantia vxore ducis filia, locaretur Henrico Ioãnis filio. Dux auditis legatis, cùm id quoque temporis per literas fratrum, intellexiſſet omnia domi ſeditionibus turbari, & ob id bellum quod gerebat, multò periculoſius fore, cùm nullum inde expectandum eſſet ſupplementum, tantum

abfuit, vt oblatas conditiones ampliùs repudiarit, vt etiam non inuitus admiserit. Itaque icto fœdere, ad pactiones ventum est, vt dux Catharinam filiam nuptum daret Henrico Ioannis filio, ac ipse & Constantia eius vxor cederent omni iure, quod in regnum Castellæ & Legionis haberent. Contrà rex Ioannes dotem puellæ & matri daret, assignarétque ambabus dotales fundos, ac duci & Constantiæ in singulos deinde annos penderet vectigalis nomine, aureorum vicena millia, atque pro impensis in id bellum factis, certo tempore tercentena millia. Istud pro conditione rerum, Castellanus iugum ferre non recusauit, quippe qui iam norat quantum periculi supra caput esset, nisi cautioribus vteretur consiliis, in posterúmq; prouideret. Quibus peractis rebus, & Catharina puella viro coniuncta, Lancastrius mox cum Lusitano affinitatem iunxit, locata ei Philippa filia, quam ille tamen non priùs sibi copulauit, quàm Vrbanus Romanus pontifex cum lege soluerit, qua innodatus esse dicebatur: quia, velvt suprà scripsimus, Ioannes antè monachus fuerat, quàm regnum obtinuisset. Atque sic denique Ioannes dux Lancastri rebus in Hispania compositis, domum cum Constantia vxore, atque exercitu, revenit incolumis, post menses decem & tres, quàm eò concesserat. Pervenit in Castellam sub idem tempus, quo inter reges factum est fœdus, Ludouicus Borbonienſis dux, cum bene magna armatorum manu, quam Carolus Ioanni regi auxilio miserat. Hunc Castellanus post actas pro beneficio gratias, & partem stipendij militi datam, multis donauit præmiis, atq; domum dimisit, acceptum perinde referens finem belli Franco, ac si eius solius opera, is factus revera fuisset, vt ne apud amicum diceretur ingratus.

Interea Ioannes Britanniæ dux animadvertens Anglorum vires seditionibus passim inter principes factis, in dies singulos infirmiores fieri, propterea quòd id malum intestinũ ac domesticum inclusum esset medullis animorum ipsorum principũ, & dolens suum principatũ à Franco partim possideri, partim vastari, tandem aliquando patriam eo detrimento liberandam constituit: itaq; amicitiæ Caroli se dedit, receptísq; oppidis amissis, in eius quoq; verba iurauit. Angli autẽ qui ei præsidio relicti fuerant, sine fraude dimissi, alij in patriam, alij in Aquitaniam se recipiunt. Renouauit ea res inter Anglũ & Francum furorem. Robertus Canolus Aquitaniam provinciã obtinebat, qui audita Britanni ducis defectione, cõfestim suos hostium fines vexare iussit. Miles si vspiam prædæ aliquid esse nouisset, eò cõcurrebat, leuiáq; quotidie prælia faciebat, cùm ita vsu venit, vt Angli qui in Lemouicibus erant, cùm excursiones crebrò in Aruernos facerent, circumventi subitò à magna Francorum manu, & præda exuti, & post tumultuosam pugnam, in fugam versi fuerint, aliquot captis, qui postea grãdi auri pondere se redimere coacti sunt. Ii dolore incensi, quòd ita insidiis temerè excepti essent, cladem per hunc modũ vindicandam excogitant. Cum expeditis enim equitibus noctu Monferandum accedunt, & quia oppidum à præsidio vacuum esse sciebant, nihil cunctati prope portas consistunt: hîc oppidanum quendam casu eo noctis tempore domum redeuntem capiunt, quem ad vnam portarum accedere cogunt, admonéntque, vt custodes excitet, illíque dicat, secum esse aliquot mercatores, eósq; cum oneratis iumentis ad nundinas venire, quæ illic breui futuræ erant,

&

& propterea roget, vt ex itinere feſsis aperiant portas, quò in diverſorium ſe recipere poſsint. Oppidanus non ignarus omnia libertate patriæ poſteriora ducenda, & nulli mortalium quicquam ea antiquius eſſe debere, primùm negauit ſe tam nefaria mandata executurũ, poſtea tamen cùm Angli cruciamenta, ſupplicia, mortem intentarent, vti doctus erat, cuſtodes excitauit. Illi nihil tale ſuſpicãtes portam pandunt: qua ſubitò occupata, Angli cuſtodes obtrũcãt, oppidúmq; ingreſsi diripiunt, tantùm templis ab omni maleficio, & mulieribus à dedecore vacuis relictis: poſtero die multa abacta prẽda, captiuiſq; abductis Chalucetum oppidum, vnde venerant, properè reuertuntur. Atq; ita Anglus inuſtam paulò antè per fraudem ignominiæ notam, fraude autoribus facta, deleuit. Erat per huiuſcemodi clades mutuò acceptas, vterque rex diuturni belli cura & ſolicitudine magnopere affectus, ita vt ſolùm bellandi finem optaret. Qua de cauſa Carolus per nuntios egit, vt Ricardus miſerit Lancaſtriũ Lutetiam, ſiue, vt non nemo tradit, in Ambianos. Huc poſtquam conuenere legati, inter ſe variàs conditiones pacis conferendo, in contentionem venire incipiebant, cùm dux ita effatus eſt: Ecquid oportet nos de noua forma fœderis faciendi cogitare, cùm illa iampridem præſcripta nobis fuerit à Ioanne & Edouardo patre meo regibus? Illud ergo fœdus ſummo vtriuſque populi conſilio, conſenſúq; ſancitum permaneat, ſitq; eo contentus Carolus rex, atque ita tandem ab armis diſcedere licebit. Ad ea Franci oratores reſpondere, per ſuos reges non ſtetiſſe, quò minùs id fœdus corroboratum foret, ſed ab Edouardo principe contra iuriſiurandi religionem fuiſſe violatum, & propterea Carolum quintum, & ſextum, de pace poſtea ſæpiſsimè expertos nihil potuiſſe efficere, niſi voluiſſent pactionẽ pacis talem facere, quæ ſeruitutis lex foret, & id Anglorum cauſa factum, qui pacem dare, non admittere, & datam nunquam ſeruare vellent. Inter has diſceptationes, cùm vtraq; pars non pacem, quam ſummè quærebat, ſed eius conditiones repudiaret, inducię tantùm trium annorum pactæ ſunt. Fuit is annus ſalutis humanæ MCCCXCI, & cùm regnare cœpit Ricardus, XIIII. Quo anno multarum rerũ agendarum cauſa, concilium habitum eſt ad Vueſtmonaſterium: eo in concilio regi pariter atque principibus viſum eſt è Republica ſua Anglicana fore, ſi pars aliqua imperij Romani pontificis Oceano terminaretur, quòd multi quotidie vexarentur, ob cauſas, quas Romæ non facilè cognoſci poſſe putabant: quapropter ſancitũ eſt, vt nulli mortalium deinceps liceret, pro quauis cauſa agere apud Romanum põtificem, vt quiſpiam in Anglia eius autoritate, impius religioniſq; hoſtis publicè declararetur, hoc eſt, excommunicaretur, quemadmodum vulgò dicitur, néve exequi tale mandatum, ſi quod ab illo haberet. Pœna verò iis conſtituta eſt, qui legem violaſſent, vt amiſsis omnibus bonis, vitam perpetuò in carcere agerent. Deinde pecunia ad vſum belli imperata eſt. A. S. H. 1391

Iam arma vbique depoſita erant, cùm ecce tibi, ab Aquilone nouum erumpit fulmen: nam Scoti quibus quinquennio antè inducię datæ, & vt Anglici annales tradunt, nondum finitæ erant, cupidi prædandi, contrà atque fas erat, in finitimos agros egrediuntur, ac ſubito acceſſu, vicis ædificiiſq;, quæ adire potuerant, incenſis, hominum pecudúmque prædas agunt, & ſtudio prædandi, vſque Dunelmum excurrunt: hinc ciuium occurſu, qui ex fuga

agrestium de hostium adventu cognoscentes se armauerant, repelluntur: verùm quia Angli qui sumptis repentè armis, obviàm ierant, pauca millia passuum prosecuti sunt, quòd ipsi longè numero præstarent, nõ fugiunt, sed lentè & pedetentim cum prẽda Nouum castrũ versus contendunt. Hæc vbi passim nuntiata sunt, Henricus Northumbrorum comes cum armatorum manu hostes à tergo secutus, nõ longè ab eo oppido invadit: dimicatur vtrinq; fortiter, ac incerto evento, & cùm anceps cædes fuisset, adversæ tamen rei fama in Anglos versa est, quòd nonnulla amisissent militaria signa. Paucis deinde interiectis diebus, est iterum inter Nouumburgum & Nouumcastrum singulari prælio pugnatũ, & ibi quoq; æquo ferè Marte certatum, multis vtrinq; interfectis. Ex Scotis ducibus Iacobus comes Douglassatium graue vulnus accepit, quo nõ multò pòst ingrauescente, à vita discessit. Post hæc, exercitus vtrinq; reficiuntur, & ad nouam edendam pugnam pro se quisq; parat, hinc Scotis, illinc Anglis recentioribus auxiliatũ suis venientibus, ita vt rursum omnibus copiis ad manus ventum sit: tantis nũquam aliàs cùm copiis, tum animis dimicarũt, tantóq; irarum certamine res gesta est, vt à neutra parte emissa sint tela, sed gladiis & cœperint & finierint pugnam, in qua demum Scoti superiores fuerunt. Captus est Henricus comes, tótq; alij nobiles, vt illis sua redemptio constiterit centum aureorũ millibus. Cécidit Anglorum amplius tertia pars, Scotorum verò dimidio minus. Quieuerunt posthac Scoti, cùm intercedere inducias inter Francum & Anglum comperissent: nam, vti alibi diximus, in perpetua Francorum amicitia atq; gratia, ac tam belli quàm pacis cõmunitate sunt, & Ricardus se per omnia segnem gereret, qui acceptam plagam in primis vlcisci debuisset: sed iuuenis voluptatibus deditus, ac suorum æqualium colluforũ sodalium societate corruptus, haudquaquam libens belligerabat. Quid, quòd vt omnem bellandi materiam ab se verteret, suadentibus suis, qui ei seruiebant, ei lenocinabantur, donauit patruum suum ducem Lancastrium Aquitaniæ principatu? Eò ille continuò profectus est, vt in possessionem veniret: cæterùm Aquitani animo cernentes breui tempore futurum, vt Francis prædæ essent, nisi principem haberent, à quo ab iniuria defenderentur, non dubitanter ducis imperium abnuerunt, atq; venienti tantũ abfuit vt gratulati sint, vt etiam denuntiarint, nolle se in eius venire potestatem: quo facto, legatos viros primarios suarum ciuitatum ad Ricardum miserunt, qui dicerent se regi parére assuetos, non posse ab officio discedere. Excusatio Aquitanorum à rege accepta est, ac ita legati optati compotes domũ remittuntur. Dux autem vt vir prudens, æquo animo repulsam tulit, qui nihil ea re motus, in Angliam paucis pòst mensibus revertit. Attulit eius adventus in Aquitaniam, suspicionem Francis, etsi inducíæ adhuc non exiuerant, adeò, vt nihil propiùs factum fuerit, quàm vt tumultus concitaretur ab iis, qui in præsidio erant. Verùm vbi constitit nihil hostile à duce tentari, facilè est temperatum armis.

Finis tertij anni iam propè obrepserat, ab eo, quo inducíæ factæ fuerant, cùm Carolus rex spe pacis coagmentãdæ, legatos Bononiam, Ricardus suos Caletum misit. Legati summa vsi diligentia & studio, ad extremũ postquam nulla negotij pacis conclusio esse potuit, inducias in quatuor annos prorogarũt. Est res mira tam dictu, quàm creditu, vt pax toties vtrinq; petita & cupi-

ta,

ta,nunquam conuenire potuerit,cùm præſertim vtriq; populo commoda æquè vt peropportuna videretur. Equidem Franci facilè animadvertebãt, bellum neutiquam è re ſua fore, quòd Carolus rex mentis errore affectus, iam tum rebus agendis vacare minus paratus erat. Anglis verò nec ſpes magna victoriæ erat,quòd domi ex ſeditionibus laboraret, & Ricardus quanquam diues operis, tamen expers laboris non inuitus bello otium ſæpe præverteret. At eiuſmodi tamen rationes vincere non poterant obſtinatos animos, quò tandem aliquando pace facta,ab armis ceſſarent, cùm alter nihil de poſſeſsione,& alter nihil de iure proprietatis dimittere vellet. Id temporis vita excesſit Robertus rex Scotiæ, cui Ioannes filius in regnum ſucceſsit. Placuit optimatibus huic nomen patris imponere, quòd Ioannes parum eſſet nomen regibus felix,omen à Ioanne Francorum rege accipientibus, qui inauſpicatò cum Anglis pugnaſſet. Franci interim per inducias nacti otium, ac ſimul Genuenſium precibus defatigati,bellum in Afros,qui omnẽ oram, inſuláſq; Italiç latrociniis infeſtas reddebant,ſuſcipiunt. Ricardus quoq; rogatus auxiliũ, mittit Henricum comitem Derbienſem cum electa Anglicæ pubis manu, ad id bellum faciendum. Igitur Franci Anglíq; viribus & animis conſociatis, in Africam traiiciunt,qui vbi litus attigére, eatenus à barbaris deſcenſione prohibiti ſunt,quoad Anglorum ſagittariorum virtute factum eſt, vt aditus patéret:in terram egreſsi rectà Tunetam vrbem regiam petunt,ac obſident. Barbari timore affecti de pace ad eos legatos mittunt,quã noſtris dare placuit, vt ſoluta certa pecuniæ ſumma,ab omni deinceps Italiæ Galliæq; ora manus abſtinerent. Ita peractis rebus,poſt paucos menſes, quàm eò itum erat, domum repedatum eſt.

Eiſdem temporibus rex Ricardus bellum ſumere repentè cogitur: cùm ènim nuntiaretur Hybernos Sylueſtres excurſiones faciendo,prędari in agris, atq; omnẽ prouinciã populari,iudicauit in inſulam cum exercitu traiiciendũ: itaque dato imperio regni adminiſtrandi duci Eboracenſi, non multò pòſt vnà cum Lancaſtrio, & Gloceſtrenſi ducibus,Briſtollium profectus, nauem conſcendit,ſecundóque vento vſus in Hyberniam tranſmiſit. Quò vbi pervẽnit,cùm intelligeret prædatores raros per agros vagari,ac nullo certo loco ſe tenere, equites quoquoverſum dimiſit, qui palantes hoſtes invaderent. Ipſe verò cum peditatu ſubſecutus obſeruabat, ſi vſpiam liceret cum aliqua collecta prædonum manu congredi. Hyberni vbi ſe vndiq; armis peti conſpiciũt, pars incipit dare ſe in pedes, pars ſtare incerta, vtrùm progredi,an regredi tutius foret: inter cunctationem, permulti imprudentes paſsim opprimuntur: cædes tamẽ modica effecta eſt,quoniam ſuperveniente nocte,in ſuas ſyluas ſe facilè incolumes receperunt. Aliquot Angli equites in perſequendo hoſte, dum incautè feruntur, iaculis conficiuntur à fugientibus, quibus adiicien-dis illi plurimũ valent. In iis Edmundum Mortimerium comitem Merchiæ fuiſſe opinor,quem,vt ſuprà oſtendi, Ricardus ſibi hæredem fecerat:quem omnino aut tunc,aut priùs poſteriúſve ab Hybernis interemptum fuiſſe conſtat. Cæterùm tantus terror Hybernos invaſit, vt quatuor reguli vltrò Dublinum venerint,vbi Ricardus erat,ſéq; eius fidei commiſerint,quos tantum abfuit,vt ille pro commiſſo delicto pœna afficiendos ſtatuerit,vt etiam equeſtri ordine donauerit:reliquos verò quos fontes comperit, partim ſupplicio

affecit, partim hostes iudicauit, eorúmq; bona publicauit: & vt ne Syluestres posthac loca insulæ culta populatū exirent, præsidia opportuna posuit, quæ eos transitu prohiberent. Pacata per hunc modum insula, cùm Ricardus eodem tẽpore ex literis Eboracensis intellexisset Annam vxorẽ esse mortuam,
A. S. H. 1394. citius quàm decreuerat in Angliam reversus est: qui fuit annus salutis humanæ MCCCXCIIII.

Regi autẽ vt in Angliam accessit, cùm nullos ex Anna suscepisset liberos, nihil fuit potius, quàm vt de nouo cogitaret connubio: & quia nullus erat in regno, cum quo placeret genus & sanguinem miscere, legatos protinus misit ad Carolum regem, qui Isabellam eius filiam octauum agentem annum sibi vxorem peterẽt. Audita est benignè legatio, ac posteaquam de modo iungendæ affinitatis aliquandiu consultum est, puella Ricardo despondetur. Secundum hæc, missis vltrò citróq; legatis, de pace inter reges continenter agitatur, quæ ad vltimum nullo pacto fieri potuit, sed tantùm induciæ in triginta annos pactæ sunt. Atq; ita fœdus totidem annos duraturũ factum est, sed quibus conditionibus, nullus, quem sciam, scriptor ponit: adeò negligenter
A. S. H. 1396. ea tempestate res gestæ literis mandatę sunt. Fuit hic annus cùm vtrinq; induciæ datæ sunt, MCCCXCVI, & cùm regnare cœpit Ricard⁹, XIX. His actis, Ricardus Caletum proficiscitur, ibiq; ad accipiendam quamhonorificentissimè vxorem, omnia quæ vsui necessaria sunt, quamliberalissimè parat. Interea Carolus rex cum puella Arderam venit, quò Ricardus se postridie contulit. Hic reges mutuis amplexibus congrediuntur, blandisq; appellationibus paria inter se paribus respondentes, multa facta congratulatione, alter alterum certatim honore, dignitate, gratia tractat. Ricardus enim Carolum patrem, Carolus Ricardum filium appellat. Deinde Carolus epulum dat opiparum, pretiosissimisq; donat Anglos muneribus, facit & idem Ricardus erga Francos. Post hæc, factis sponsalibus, puella Isabella etsi nondum matura viro traditur Ricardo, quam ille secum Caletum primò, deinde in Angliam magna cum pompa ducit. Quòd si cæteri omnes ex ea affinitate aliquid lætitiæ ceperunt, non item Thomas dux Gloceſtriæ: is enim grauiore erat in Gallicum nomen odio, & quamvis affinitas intercederet, attamen nullum fœdus cum Franco ratũ religiosúmq; fore putabat: sed maior inuidiæ cumulus ex eo accedebat, quòd Francus retineret principatus & loca celebriora aliquot in Gallia, quæ Anglicæ ditionis fuissent, & toties repetita non restituerent. Et quia Ricardus talia detrimenta minimè sarcienda curabat, non poterat se continere, quin eum ignauiæ passim accusaret, clamarétq;, hostibus qui toties datam fidem fregissent, non esse fidem seruandam. Quibus vocibus cùm nihil rex moueretur, dux vt ei aliquod exhiberet negotium, quo locum daret voluptatibus, & ab otio ad arma avocaretur, egit sic cum Gulielmo Moro, qui in eum annũ factus erat prætor, ac cum ciuitatis senatu, vt ciues Londinenses regem adiuerint, rogarintq;, vt iam pacatis rebus, & cum Franco multorum annorum renouatis induciis, vellet suos ciues leuare tributo, quod belli causa impositum, & nondum exactũ esset. Ad rogatũ populi, ita dux Lancastrius respondit, vt ille eius responso contentus ab incœpto negotio destiterit, tributúmq; suo tempore penderit.

Per eos dies venit in Angliam Guido comes diui Pauli missus à Carolo, vt officij

officij ac amoris gratia, eius verbis Iſabellam filiam & Ricardum ſalutaret. Rex multa conferendo aperit comiti, quemadmodum dux Gloceſtriæ ſumma ope nitatur, vt bellum Carolo inferatur, & quia id ex animi ſententia obtinere nondum potuerat, populum ad ſeditionem ſolicitet, quò domi bellum ardeat, quod foris gerẽdum ſummè cõcupiuerat. Item narrat eũdem ducẽ iniuſſu ſuo, bene multos ex ſuis domeſticis & amicis, affeciſſe ſupplicio, ac denique ſibiipſi exitium machinari. Hæc vbi comes accepit, ſubitò reſpondit, non eſſe diutius tantum iniuriarum patiendum, ſed continuò vindicandum, ſimúlq; præcauendum malum, quod omnino futurum eſſet, niſi maturè obviàm iretur. His comitis verbis Ricardus permotus, ex illo tempore ſtatuit ducem & Ricardum Harundellium comitem, vt duos ſeditionis autores, ac eorum clientes modis omnibus è medio tollendos: ſic, vt quod deſtinarat animo, quamcitiſsimè perficeret, cœpit diligentiùs facta dictáq; ducis notare, & quoniã qui ſuſpicantur, ita vſu venit, vt peiora ſemper coniiciant, quàm videant, idcirco nihil non in malam capiebat partem, ità vt de ipſo duce identidem cum eius fratribus Lancaſtrio & Eboracenſi quereretur, quòd ille contra ſe veniret, ſibique rebus in omnibus adverſator eſſet, ad interitum ſuum, ad perniciem ſuorum domeſticorum, ad diſperditionem regni. Duces autem vt ab omni ſuſpicione principis animum liberarent, ad ea reſpondebant, ſe haud clam eſſe, Gloceſtrenſem fratrem vt interdum imprudentem plura ſæpenumerò effundere, quàm vt efficere poſſet, vellétve, & ea tamen ex fidelitate proficiſci, quòd ille in primis doleret regni fines anguſtiores fieri, ac propterea bono eſſet animo, quandoquidem nullum caperet detrimentum, nullúmq; ei crearetur periculum, quandiu ſana non ſperneret conſilia. Hæc animum regis ad tempus mirificè confirmarunt. Gloceſtrenſis interea non ceſſabat omnia tẽtare, quibus inducias frangeret, adeò bello ſtudebat: quod cùm minimè procederet, vſque eò furere cœpit, vt iactarit ſe coniecturum Ricardum tanquam hominem imbellem, minimé q; qui imperet idoneum, in aliquam arcem, vbi ſine Reipublicæ iactura, pro ſuo iure otium traheret. Iſti ſermones vbi in vulgus emanarunt, (emanarunt autem ſubitò per eos, qui duci inuidebant) fratres eum acriter caſtigarunt, id quod ille paruipendit. Ea de cauſa, duces qui videbãt non eſſe quod amplius fratrem monerent, & ſe propter eius inſolentiam, iam omnibus ſuſpectos eſſe, proſpicientes fore, vt ille in dies criminoſior eſſet, ſi ipſi Rempublicam diutius gubernarent, exiſtimarunt per aliquot menſes ſibi aula cedendum, quò Gloceſtrenſis minùs fraterna autoritate fultus mitiùs ſe gereret: itaque Lancaſtrius in principatũ ſuum, Eboracenſis Eboracum ſe contulit. Cæterùm ſecus evenit, atque illi cogitarant: ſeceſſus enim fratrũ, Gloceſtrenſi exitio fuit: nam vbi duces procul à regia fuerunt, non defuere contra Gloceſtrenſem accuſatores, qui regem incenderent, ad eum necandum, quíve hortarentur, ad vlciſcendam mortem ſuorum conſiliariorum: ita demum iuuenem ad facinus edendum incitarunt, vt ille ſtatuerit, non vltrà timoris ferre moras. Poſt ducum diſceſſum, ſeceſſerat quoq; Gloceſtrenſis in Eſſexiam ad villam ſuam, quam iuxta celebrem pagum habebat, quem Chelmisfordiam dicunt, illicq; ſe tenebat. Rex interim cum Thoma Mombraio equitum magiſtro, qui cum ipſo in ſumma erat gratia, conſilium opprimendi ducis capit, compoſitóq; dolo, ambo venatum

eunt: Thomas in medio itinere se in syluam abstrusit, rex verò venando, ad ducem cum paucis venit, ibiq; sumpto cibo, negotium simulat, quamobrem sibi Londinum actutùm redeundum docet, cúmq; rogat, vt festinandi causa, paucis contentus comitibus secum Londinū eat, ac reliquos suos ministros post se eò venire iubeat. Dux nihil tale quod ei mox áccidit, suspicatus, cum Ricardo iter facere incipit: pergunt simul colloquentes vsq; eò, dum loco insidiarū appropinquant: inde rege de industria præcedente, dux insidiis excipitur, inclamãs alta voce, atq; regis opem implorãs. Rex nihil eo clamore motus, perinde quasi non audisset, iter continuat: Gloceſtrensis verò à Mombraio ad Thamesim trahitur, ibiq; in nauem ad id antè paratam imponitur, atq; Caletum perducitur, vbi loci pessimo post hominum memoriam exemplo, postridie illius diei strangulatus est. Hic exitus fuit ferocissimi ducis, viri præcipitis ingenij: corpus posthea funerali pompa in Angliam deportatum sepulchro infertur, quod ipse sibi in sua villa posuerat. Ricardus vbi Londinum pervenit, duos Ricardos Harundellij, cum Thoma eius filio, & Varuici comites, item Ioannem Cobanum, & alterum Ioannem Chenium equites, à suis satellitibus arripi, & in custodiam tradi iubet. Quo facto, conventum ad Vuestmonasterium indicit, vt in eo sibi populi fauorem conciliet, ad cætera quæ destinauerat peragenda. Fuit is annus Ricardo ab administratione regni sui XX, & salute humana MCCCXCVII.

A. S. H. 1197.

Duces Lancastrius et Eboracensis cognita nece fratris, dolere, ac sibi valde timere cœperunt: nam cùm secum reputarent regem contaminatorum consiliis adactum non abhorruisse à tanto facinore, non iniuria arbitrabãtur eum alia atq; alia peiora in dies admittere nõ dubitaturū: itaq; confestim exercitū parãt, ac armis stipati Londinū proficiscunt, quos Ricardus Vuittyngtonus vrbis prætor & senatores receperūt libentissimis animis, vtpote qui pari mœrore ob Gloceſtrensis necem angebant, eam indignã querentes: quapropter regi maiorē in modū irati, contra eius voluntatē atq; mandatū, ducibus venientibus portas aperuerunt. Hîc de rebus agendis inter se consultant: diuersa cõsilia afferebantur, quibusdam placebat, Gloceſtrensis mortem persequi, alij Mombraium, & Ioannem Holandium comitem Huntyngtonæ, nõnullósq; alios vt malorum omniū autores petendos censebant, qui regis animum iam inde ab ineunte eius ætate, vitiis & malis artibus inquinassent. Sed duces ad extremum vbi aliquantulum dolor mitigatus est, pro tempore angoris aculeos occultare, & si princeps meliùs vitam institueret, etiam iniuriarum obliuisci decreuerūt. Rex interim prope Londinum, ad quatuor millia passuum, in Helthamo villa se tenebat magno armatorū numero septus, munitus, obvallatus, cùm interea currebant vltrò citróq; optimates quamplurimi, qui regem & duces invicem in gratiã reconciliandos magnopere curabant. Diluebat rex crimẽ cædis multis rationibus, quòd Gloceſtrensis inducias quas ipse cum Franco pepigisset, violare se inuito tentasset, quòd populū ad seditionẽ solicitasset, quòd denicq; suæ vitæ insidiatus fuisset. Contrà duces fratrem immerito suo morti deditū, quòd ab eo nihil foret tentatū, factúmve, quamobrem tali pœna afficiendus esset, indubitanter asserebant. Inter has disceptationes, cùm rex ad vltimū fidem daret, se in posterum tempus nihil acturum nisi ex ducum consilij sententia, illi cum eo in gratiã redierunt. Sed Ricardus iam

omnia

ōmnia per imperium ſibi facere licere ratus, tantum abfuit, vt promiſsis ſteterit, vt etiam multò inſolentius ſe deinde geſſerit: quippe cùm ad diem principes conueniſſent, primùm omnium in eo conventu ducum vulnera refricare cœpit, coràm exponēs aliquot cōſpiraſſe in ſe, & eius flagitij caput fuiſſe Gloceſtrenſem, ac propterea vim parantem vi coërcitū eſſe, & meritò primū pœnas dediſſe, reliquos verò in vinculis haberi, vt cōmuni omnium iudicio condemnarētur. His dictis, eos produci iuſsit, qui quæſtione eius arbitratu acerbè habita, de maieſtate damnantur, eorúmque bona publicantur. Verùm de Ricardo Harundellio tantùm ſumptō ſupplicio, & altero Ricardo Varuicenſe in exilium acto, alij in cuſtodiā in perpetuū dantur. Ferunt etiam Thomam Cantuarienſem exilio mulctatum, quod aliqui negant. Secundum hæc, regni ſtatu pro tempore conſtituto, in quo vt aliquid populi compendium eſſe videretur, captandæ regi benevolentiæ cauſa, nonnulli augentur honore: nam ex comitibus, Henricus Herefordiæ, Edouardus Abermaliæ, Thomas Surræ, Ioannes Exceſtriæ, & alter Thomas Northfolchiæ duces fiunt: comites verò Hugo Spenſerius Gloceſtriæ, Rodulphus Neuyllus Vueſtmerlandiæ, Thomas Percius Vigorniæ, Gulielmus Scruppus Vuylshyriæ, & Ioannes Montacutus Sarisberiæ, at Marchio Dorceſtriç, Ioannes Sommerſeti comes creatur.

Rex dimiſſo conventu, & rebus peroptatò compoſitis, non modò quicquam conſultiùs agere, vel ducum patruorū ſuorū conſiliis inhærere non cœpit, ſed ex ſecundis rebus animū ſumens, ferociùs omnia voluntate, omnia imperio, omnia immanitate metiebatur, quàm ſolitus erat, qui generatim omnibus cruciatus & mortes minitabatur, niſi dicto parérent, & demum quò magis ſuo vtebatur imperio, hoc plus violentiæ præ ſe ferebat, ita vt principes iamiam ab eo tanquam inſanienti cauerent, ſibíque timerent, quem ſimul oderant. Quocirca erant quamplurimi, qui hæc mala deplorarent, & apud eos præſertim, quorum cōſiliis ſciebant regem deprauari, & ob id illos in eius intimis eſſe, vt vel illi à malè conſulendo deſiſterēt, vel princeps malè audiendo ad bonos mores ſe revocaret. Sed neutrum ſecutum eſt. nanque aliquanto pòſt Henricus dux Herefordiç caſu ſermones conferendo cum Thoma Mombraio duce Northfolchiæ, multa dolenter potius quàm libenter queſtus eſt, quòd Ricardus principes ſuos negligeret, nullo numero haberet, & quātum in eo eſſet, perdēdos curaret, cùm aliis exilium, aliis mortes minaretur, ac non ei aliquoties veniret in mentem, quanto eſſet ſibi dedecori, & Reipublicæ damno, pati per ſuam inertiā regni fines anguſtiores fieri, ac cuncta domi iuxtà atque militiæ labefactari: & demum dux haud diſsimulanter addidit, cùm ea ante omnium oculos verſarentur, eum maximè omnium debere regem admonere, à quo ſolitus eſſet facilè audiri. Hæc Mombraius vbi accepit, nō boni conſulit, ſed ratus ſe prçdam facturum, per quam apud principem, in maiore ſe poneret gratia, tacitus in præſentia ſeruat: verùm paucis pòſt diebus forſan timens ne ſibi fraudi eſſet, ſi ſileret, nactus tempus idoneum gaudens, vt delatores eſſe ſolēt, quando habent quod in aures principis inſtillare poſsint, quæ & quomodo audierat, ad regem defert, & vt reddat quod nuntiaturus erat, grauius delictum, multa affingit. Ea res vehementer incendit Ricardi animum ad iracundiam, ſed ira poſt paululum deferueſcēte, placuit rem conſide-

ratè cognoscere: itaq; vocatis ad se duce Lancastrio & Henrico, Mombraium proferre coràm, quæ sibi antè indicasset, de ipso Henrico iubet. Mombraius præsenti animo verba in regem dicta recitat. Ista vbi Henricus audiuit, siue subitæ rei casu territus, siue ira percitus, aliquantisper tacitus regẽ aspexit, deinde collecto animo, ac dimisso honoris gratia vultu, postulat à rege, ne quid de se facilè credat: & his dictis, conversus in delatorẽ, constanter quæ ei dixisset, fatetur, docétq; eius rei rationem, at falsò obiecta pernegat, aitq; se insontem esse, & id crimen armis, si modò rex permittat, in caput autoris relaturum. Contrà Mombraius pertinaciter obstinatóq; animo delata ab se asseuerat verissima esse. Ad vltimum inter eiusmodi altercationes constitutus est dies, quo sui purgandi causa, alter cum altero singulari certamine dimicaret. Cæterùm cùm id regio consilio pro verbis tantùm, si qua facta fuissent, permittendum non probaretur, rex vetuit eos in certamen descendere: & quia ab vtro culpa abesset, non constabat, vt neuter ea liberaretur, vtrunque exilio affecit. Sed mitiùs cum Henrico agitur: nam decennium priùs, dein sexennium tantùm exulare decretum est, Mombraium verò diutius, ac longè gentium. Itaque Henricus in Gallias profectus est, quem Carolus cognita exilij causa, quã nullius momenti esse iudicabat, bene accepit. Mombraius in Italiã ablegatus Venetias se cõtulit, vbi angore animi, vitam breuì pòst amisit. Atqui Ricardus permolestè tulit Mombraij fatum, qui animo iam destinarat eum vt hominem sibi multò charissimum ab exilio reuocare, quem propemodum inuitus damnari permiserat. Sed ita fraus autoris fuit. Henrico verò ea pœna bono fuit, quippe qui nõ odio priuato, sed amore patriæ, inertiã principis coarguerat. Is natura longè humanissimus, ita omnibus charus erat, vt eum in exilium euntem, perinde ac vnicũ patriæ patrem, & iam vita priuatũ, vniuersus populus fleret: in Gallia itidem tam cum Carolo rege, quàm cum optimatibus in summa esset gratia, ita vt dux Barri ei cœlibi filiam desponderit: priorem enim vxorem paulò antè amiserat, quàm in exilium eiiceretur. Veruntamen id matrimonium statim refrixit, impediente Ricardo: qui cùm animadverteret populum Anglicum miro teneri desiderio reditus Henrici ducis in patriam, cogitauit nequaquam ex re sua fore, si ipse Henricus affinitatẽ cum duce Barri viro magnæ autoritatis coniungeret, quam propterea, vt diximus, impediendam curauit. Fuit is annus, cùm hæc gesta sunt, humanæ salutis MCCCXCVIII, & cùm Ricardus regnare cœpit, XXI, nobilis morte Ioãnis ducis Lancastri, cuius corpus Londini in æde diui Pauli, ad lęuã prope princeps altare sepultum est. Contrà est sacellum ab ipso positum, vbi duo sacerdotes quotidie pro eius ac totius Lancastriæ familiæ animis orant. Idem fit Leceſtriæ à collegio sacerdotum, quod ille ibidem collocauit, deditq; fundos ad victum tum sacerdotum, tum multorum pauperum, qui ætate confecti eodem loci sustentantur.

A. S. H. 1398.

At ducis mors Ricardi vitam breuiorem fecit: nam ille in eius fortunas invasit, Henricum filium hæreditate fraudauit, nudauit, spoliauit, suis de alienis bonis dona dedit. Id factum generatim cunctis optimatibus longè importunissimum visum est, quòd Henricus ducis filius nullo suo merito patria extorris, paterna hæreditate priuaretur, qui iam tum de Ricardo malè cogitare, malè de eius exitu augurari cœperunt. Sed Edmundo Eboracensium duci ea

res

res eum primis bilem cõmouit, quòd rex omnia iam iura perverteret, quòd antea parricidio, & poſtea rapinis ſe obſtrinxiſſet. Is enim hactenus tentauit, quid patientia prodeſſe poſſet; qui fratris necem, qui nepotis exilium, qui ſexcentas iniurias regis adoleſcentiæ & errori iuueníli aſsignarat, tribuerat, conceſſerat: ſed nihil cùm proficeret, atq; animo cerneret, ex eo breuì futurum, vt ingens Reipublicæ labes fieret, quòd ipſe Ricardus per ſe parum ingenio valeret, & officij monitorem neminem hominem probum pateretur, prudentis eſſe putauit in tempore locũm tutum petere, ac in caſtris relinquere tam devium imperatorem, qui ſuo, quemadmodum dicitur, gladio ſeipſum iugulare tandem aliquando vellet. Tali dux capto conſilio, cum Edouardo filio Abermaliæ duce, domum abiit, illúdq; deinceps ſolatiũ habuit, quòd ſe autore, nihil de Republica decretum ſit, qui tantùm precabatur, vt Deus omen averteret, in quod Ricardum pedetentim incurrere proſpiciebat.

Interea rumor erat Hybernos Sylueſtres omnem inſulam Hyberniam latrociniis atque incurſionibus vexare, ac bonam partem regij præſidij quod ibi erat occidiſſe, aut fugaſſe. Qua re cognita, Ricardus ineunte vere, cum non vtique mediocri exercitu, Briſtollium primùm, tranſiens deinde Oceanum, Hyberniam petiit, hoſtémq; Hybernum domare inſtituit. De hoc belli exitu alij aliter ſentiũt, qui tradunt, Ricardum non traieciſſe in Hyberniam, ſed Briſtollij conſtitiſſe domeſticis territum factionibus, quippe qui in itinere factus eſt certior Henricum Percium comitem Northumbriæ, ac bene multos alios principes cum eo alieno eſſe animo in ſe, neque velle ſequi in Hyberniam, & ea de cauſa, noluiſſe tam longè gentium abeſſe, ſed ibi manſiſſe, & inde per nuntios comitem ad ſe arceſsiuiſſe, illúmque qui timebat iram principis, & ob illud ipſum cũ Roberto rege Scotiæ ſecretã iunxerat amicitiã, vt in Scotiã, ſi ita res poſtularet, receptum haberet, reſpondiſſe ſe in præſentia non poſſe commodè ex principatu ſuo diſcedere, nihílque in eo Hybernico bello eſſe, quod ſe vnum ex tam longinquo loco evocaret, cùm ipſe armatorum copiam haberet. Rex contrà quàm ſperabat accepto reſponſo, ſanè comitem ad ſe venturum omnino putarat, non mediocriter angi cœpit, nimirum vbi vidit homines claros, qui ſumma erant apud populum autoritate, contra incœptum ſuum venire, timuit excedere de regno: & quanquam grauatiſsimè bello Hybernico haſce rixas prævertebat, attamen præferendum exiſtimauit coërcere ſuorum furorem, vt domeſticis diſſenſionibus liberaretur: ita omiſſo bello, Henricum Percium cum eius aſſeclis hoſtem patriæ iudicat, eorúmque bona publicat, vt metu pœnæ, alios ab officio non diſcedere doceat.

Cæterùm dum Ricardus Briſtollij moratur, ſiue, vt aliis placet, quibus minimè aſſentiendum cenſeo, Hybernos domat, complures principes qui præſentem ſtatum regni continenter deplorabant, per literas Henricum ducem Herefordenſem, quem poſt mortem patris, ducem Lancaſtri appellabant, ſolicitant, vt quamprimùm in Angliam redeat, eíq; pollicentur ſe Reipublicæ conſulendi cauſa, paratos eſſe eius dignitati ſeruire, ac omne ſuum ſtudium, conſilium, officium, laborem, operam, curam ad ipſius amplitudinem conferre, opéſq; impendere, ſi Ricardo electo homine minimè rebus gerendis apto, ipſe regnum obtinere velit: atq; ſimul aliquanto pòſt Thomam Cantuarien-

sem archiepiscopum vestitu mutato, personáq; alia susceptа, ad eum mittunt, qui nomine Anglici populi, cum eodem statuat, provt ex fide, fama, réque ipsius populi videbitur. Ille homo magnæ prudentiæ diligentiæq; ducem in eam spem potiundi regni adduxit, vt confestim facultate, specie visendi Ioannis ducis amici & necessarij sui à Carolo habita, in Britanniam profectus sit, & inde magna Britannorum manu comitatus accesserit ad læua insulæ litora, in Portumuthum portum, iámq; decimum hîc diem consumebat, cùm amicorum concursus ad eum factus est: exin duce Cantuariensi, Londinum contendit, quem ciues summa omnium voluntate, vrbe recipiunt, adeò vt nihil exoptatius eius adventu fuerit. Sed quæ alij scriptores de eius adventu proponunt, prosequamur. Dux Henricus vbi principum erga se studium cognouit, vnà cum Thoma Cantuariensi archiepiscopo, & Thoma comite Harundellio Ricardi comitis filio, qui paulò antè è custodia ad eum aufugerat, in agrum Eboracensem traiecit: quò vbi pervenit, sine mora, tam de nobilium cœtu, quàm de plebe homines, vt est mortalium natura nouitatis auida, ad eum confluunt, regémq; suum salutant, maledicta atq; probra passim in Ricardum regem vt imprudentem, inertem, nulloq; imperio dignum dicunt, iactant, congerunt. Posteaquam magna hominum multitudo in vnum convenit, atque de pellendo Ricardo consilium ceperunt, arma momento temporis capiunt, & alij ad alia loca opportuna discedunt, vt initium belli contra eos vbique faciant, qui Ricardum iuuandum curarent. Hæc interea in Hyberniam nuntiantur: quæ vbi rex accepit, pacatis iam rebus Hybernicis, properè in Angliam rediit, periculo obviàm iturus, atque in arcem munitissimam, quam Flyntum dicunt, se recepit. Est arx ista posita in ora maritima, ad fines Vualliæ, prope Cestriam oppidum, ad decem millia passuum. Hîc Ricardus vbi comperit populum ad Henricum deficere, diu in incerto habuit, quidnam consilij caperet: in vna enim parte, videbat ius pugnandi iustum, spem non exiguam in fide Vuallorum sitam, conscientiam, vt ipse prædicabat, de nulla culpa: at in altera, maiores inimicorum vires, defectionem suorum, ac demum omnia pro se incerta. His rebus magis territus, quàm illis confirmatus, necessariò decreuit, vsque eò ad id loci consistere, dum tutiora omnia prospiceret, qui iam tum senserat, norat se inductum, relictum, proiectum ab illis, per quos sibi resipiscere per tempus non licuit, cùm id demum facere serò foret. Ea tempestate vnum hoc profectò exemplum editum est, quod illis qui aliis præsunt, documento in perpetuum esse potest, vt Henricus ad regnum vocaretur, ac tanta haberet hominum studia, qui de ipso regno adipiscendo forsitan antehac ne quidẽ somniarat, & Ricardus subitò à suis desereretur, qui si quid peccatũ erat, iuuenili potiùs errore, quàm animi sæuitia id fecerat: adeò semper mortales futura meliora putantes, præsentia minùs probant. Dux vbi cognouit de adventu Ricardi ad Flyntum, vel, vt atq; adeò dicam, fletum, quòd ibidem infelix princeps fleuit vberrimè, ac de summo demigrauit statu, magno confestim conflato exercitu, ne occasio temporis aduersarios opprimendi omittatur, se Londino commouet, siue, vt aliis placet, ex Eboracensi agro contendit, atque Bristollium proficiscitur, ibi Gulielmum Scruppum regis quæstorem, Ioannem Bussheum, & Henricum Greneum subitò deprehensos securi percuti iubet: inde Cestriam versus iter

suum

ſuum confert, quem vbi Thomas Percius frater comitis Northumbriæ præfectus regiæ domus adventare ſenſit, quia iam antea in Ricardum malè animatus eſſet, quòd fratrem hoſtem iudicaſſet, in aula regia bacillum quod more maiorum geſtabat, (nam baculum domeſticæ præfecturæ inſigne eſt) præſente tota familia frangit, atq; rectà ad ducem tranſit. Quo facto, reliqui ferè omnes miniſtri alij aliò repentè dilabuntur. Accedit interim Henricus, ac nullo negotio Ricardum ab omni ſuorũ comitatu nudum capit, captúmq; Londinum ducit, atq; in turrim coniicit.

Dux cõfecto ex ſentẽtia negotio, primũ omniũ principũ conventũ agendũ ſtatuit, vt eo in cõventu mox cætera expediantur. Interea Ricardum luctu afflictum, fractum, confectum, nonnulli miniſtri qui ad eum aditum habebant, erigunt, ſuſtentant, conſolantur, ac poſtremò hortantur, vt nunc ſuæ ſaluti vigilanter proſpiciat, illúdq; cum primis præſtare, ſe cogitare aiunt, vt pro temporis conditione, non inuitus patiatur ſe omni dignitate pariter deiici, ac opibus ex adverſariorum voluntate everti, quò ſine eius cæde, Henricus dux regnum obtineat, cùm iam diluxiſſet, patuiſſet, apparuiſſet illum aliud nihil affectare, vt per hunc modum, vitæ ad extremũ prudenter conſulat, ſeq; ad bonam ſpem, quę homini viuo ſemper comes eſt, reſeruet. Bellum mehercle pro neceſsitate conſiliũ, ſed nullius momenti, vt rei poſtea exitus oſtendit. Quàm illud ſanè vtilius fuiſſet, ſi, dum licuit, Ricardus qui ſe regẽ, hoc eſt, cuſtodem populi profitebatur, cogitaſſet ſe in primis ſui capitis cuſtodem eſſe oportere, qui ab omnibus deſertus, quos ipſe vt malus cuſtos antea deſeruerat, facilè in poteſtatẽ inimicorũ venit. Atqui nõ fuit difficile homini longè ærumnoſiſsimo miſerrimóq;, cui iam ferè omnia deſperata erant, perſuadere, vt ſe imperio abdicaret: itaque nihil ſe facturum negat, atque per cuſtodes quamprimùm colloquium petit, &, ſi fieri poſsit, cum duce ab aliis ſemoto velle ſe quædam communicare ſignificat, quæ ex eius vſu quammaximè forent. Cuſtodes ducem de re certiorem faciunt, qui confeſtim ad eum venit. Hîc Ricardus multa conferre cœpit, ſed ante omnia, ſe optimè ſcire nimis vera eſſe, quę de ſe ad patres delata eſſent, hoc eſt, malè gubernaſſe regnum, quapropter auere ſe ea cura liberari: at eum pro ſalute demum orauit, atq; obſecrauit, vt ſui miſereretur, beneficia in eum ab ſe collata cõmemorando. Dux ad ea reſpondet, vt bono animo ſit, ſaluúmq; fore polliceẽ, ſi modò ſe abdicauerit imperio: exin cum patribus congreſſus, narrat quæ Ricardus dixiſſet: ſed in rebus tantis agendis, ducis Eboracenſis patrocinio potiſsimè vtitur, qui per eos dies, audiens omnia turbari, Londinũ venerat. Placuit cunctis, vt Ricardus ſpõtè faceret, q̃d cupidiſsimè petebant, vt ne per vim regno expoliatus videretur. Itaq; nõ multò pòſt convocato in turrim principum concilio, Ricardus regio ornatus veſtitu, corona redimitus, ac ſceptrũ gerens, ſic fermè coràm verba feciſſe fertur:

Ego Ricardus rex Angliæ, dux Aquitaniæ, ac dominus Hyberniæ, fateor patres me per iſtos duos & viginti annos, quibus hactenus regnũ obtinui, partim malorũ conſiliis deprauatũ, partim iuuenili errore actum, voluptatúmq; illecebris à primo captũ nõ feciſſe, vt debueram, omnia è Republica, ex qua rè meritò plus doloris, q̃ quiſquam veſtrûm, vti mea opinio fert, accipio, qui ad id deveni, vt miſero mihi neq; vllus amplius miſericordię locus relinquat̃, nec concedat̃ delicta quæ adoleſcens cùm errare cũ excuſatione potui, cõmiſerã,

corrigere, in ętate præsertim hac maturiore, quæ haud dubiè cuncta in melius mutasset. Etenim quotusquisque invenitur tanta virtute iuuenis, & ita moratus, qui eius ætatis calore agitatus non peccet, & cùm grauior annis fuerit, non emendauerit tandem aliquando errata? Cæterùm postquam id mihi nō datur, vt ex meo casu regnum deinceps subleuetur, nullúmq; ampliùs damnū faciat, & vobis simul per me liceat Henricum ducem consanguineum meum virum imperio dignum regem facere, iam nunc ipse vltrò omni dignitate me abdico, regnícq; possessione ac iure cedo. His flebili voce tristíq; vultu dictis, sceptrum atque coronam suis manibus Henrico tradidit, nominatim cūctos rogitans, vt sibi deinceps priuatam liceret viuere vitam, cuius dulcedine ductus princeps, ne ad supplicium progredi necesse haberet, cuncta quæ habebat, dedit tanquā pignora iniuriæ, qua tamen vita non multò pòst inimicorū perfidia priuatus est: nanq; regia exutus maiestate, paucis pòst diebus in eadē turri interiit. Sed, vt nonnullis placet, quibus libens consentio, non diu fuit in turri, vt procul hominum cœtu, sine minore parricidarum infamia atq; calumnia necaretur: siquidem, vt natura mortalium est, bona iam pars optimatū Ricardo in tanta mala præcipitato misericordiam impertiri, & Henrico duci ita repentè in altum sublato inuidere cœperat. Quare primò infelix princeps tot ærumnis coopertus, in Cantium ad Ledeseam arcem mittitur, deinde aliquanto pòst Põtifractum secretò ductus, vbi loci fame necatus fuisse dicitur, vti etiam nunc constans fama est, quæ testatur cibaria in singulos dies more regio adposita fuisse, quò sic facinus occultaretur, sed esurienti non licuisse, nō modò degustare, verumetiam ne attingere quidem. Quod certè crudelitatis genus dixerim haudquaquam in Henricum hominem temperatum cecidisse, cùm morte ipsa peius sit, in aqua perire siti. Hæc oportuit nō omittere, vt vulgo etiam satisfieret, qui facilè aniles fabellas ad posteros sermone propagat.

A. H. S. 1399. Vixit annos XXXIII, regnauit XXII, qui fuit annus salutis humanæ MCCCXCIX. Corpus mortui ad Langleium cœnobium monachorum Prædicatorum, quod à Londino distat passuum millia XX, defertur, ibíq; sepelitur, quod postea iussu Henrici quinti regis exhumatum, ad Vuestmonasterium maiorum sepulchro illatum est. Fecit id, credo, Henricus fidei patris Ricardo datæ & pòst violatæ expiandæ causa. Fuerunt id temporis permulti viri amplissimi, in quibus fuit ingenium & literatura, quorū facta mentio suprà perappositè facit, vt non sit, quod repetatur. In Ricardo autem fuit formæ gratia, animus non vilis, quē consociorū perversitas, improbitas, insulsitas extinxit: fuit item summa infelicitas, qui in talem calamitatem incidit, vt in maximi beneficij partem acceperit, abdicare se imperio, pro quo mortales soleant cætera omnia proiicere. Hæc & eiusmodi in eos principes sæpissimè cadunt, qui dum stant, nullum sibi casum pertimescendum putant.

Poly-

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIÆ LIBER XXI.

POSTQVAM fama in omnes partes pervasit, Ricardum se regio abdicasse imperio, omnis populus vna voce congratulari cœpit Henrico, gratia nominis eius. Ille autem vt ne ardor populi frigesceret, primo quoque tempore concilium habendum curauit, quo in concilio ad III Iduum Octobris, eodem anno, quo Ricardus mortem obiuerat, rex creatur, atq; à Thoma Cantuariensi antistite more maiorum consecratur, qui quartus Henricus est nuncupatus. atqui interea vt ne ad id honoris per vim venisse diceretur, erant qui suaderent, vt publicè declararetur, eum idcirco regni iure potitum, quòd illi venisset hereditas Edmundi comitis Lancastri, quem fama teneret filium fuisse Henrici tertij maiorem natu. Sed id commentum, de quo alibi memorauimus, quia paucis non item multis probatum est, ideo placuit aliter ius parti regni corroborare: itaque in suggesto, à præcone facto statim silentio, denuntiari iussit, ideo se regnum obtinere, primùm quòd illud belli lege, ac victoriæ iure acquisiuisset: deinde, quòd à Ricardo successor renuntiatus, & ab eo sceptrum & coronam accepisset: postremò, quòd ipse regia stirpe natus, & sanguine proximus Ricardi hæres esset. Fuit vtiq; hęres, qui in cuncta demortui bona invasit, quanquam Rogerius comes Merchiæ filius Edmundi, quem suprà dixi posthac in Hybernia perisse, iisdē temporibus viuebat, qui paterno nomine, vt in superiore libro illud planum fecimus, iure regnum obtinere debéret. Sed quemadmodum vsu sæpe venit, vis ius vicit, neque ille est ausus id temporis Henrici potentiæ se opponere. Henricus igitur rerum potitus, statim vt suæ domus amplificator, Henricum maiorem natu filium tredecim natum annos principem Vualliæ, ducem Cornubiæ, ac comitem Cestriæ facit: deinde, vt maleficiorum vindex cædem ducis Gloucestrensis, ac cæteras iniurias vlciscendas ratus, parricidas qui ducem strangularant, comprehendi, ac supplicio affici iubet: item Ioannem Montacutum comitem Sarisberiensem, nonnullósque alios, qui apud Ricardum autoritate valuerant, in carcerem mittit, quibus tamen postea multorum principum precibus mitigatus ignouit. Amicos autem suos, Ricardum comitem Varuici, complurésque alios à Ricardo aut in exilium actos in patriam reuocat, aut carcere damnatos in libertatem asserit: recipit & in gratiam Ioannem Holandium fratrem Ricardi ducem Excestriæ præfectum Caleti; qui paulò antè vehementer permotus, quòd frater de possessione imperij violenter deturbatus esset, in animo habebat, nouos motus in regem moliri, quamobrem citiùs hominem in amicitiam recipiendum existimauit.

At vbi quę Ricardo accidissent in Gallias nūtiata sunt, Carolus rex ac principes omnes atrocitatem atque immanitatem facinoris horrentes, execrantes, detestantes tantam iniuriam principi, vt prædicabant, longè innocentissimo factam, sine mora vindicandam iudicant. Verùm cùm post hæc, magnum appararetur bellum, tanta animi indignatio Carolum invasit, vt in solitam insaniam inciderit: nanque, vt suprà docuimus, iam manifestè nauigabat, vti dicitur, Anticyram, etsi interdum ad sanitatē revocabatur adiutus remediis, quę permulta & varia adhibebant. Quæ res sola impedimēto fuit, cur

nihil à Franco extra minas tunc hostile tentatum sit contra Henricum regem. Sed cùm fama deiecti regali dignitate Ricardi per Aquitaniam pervasit, protinus cuncti in summo metu, atq; mœrore fuere, pars dolebat vicem Anglici populi, quòd in perpetuum eius gloria læsa esset, ob memoriam tanti editi in principem sceleris: alij sibi & libertati iuxtà timebant, suspicantes ob eiusmodi calamitosas Reipublicæ factiones, omne regni robur breui tempore ad nihilum casurum. Sed Burdegalenses in primis Henrico infesti, qui Ricardi memoriam summa cum benevolentia tenebant, quòd ille in ea vrbe natus esset, id facinus iniquissimo animo ferebãt, exclamãtes nunquam aliàs post homines natos, importunius, crudelius, magisq; nefariũ factũ flagitium, qui ita dolore pariter affecti atq; ira inflammati, passim vociferabantur bonum principem à perfidis hominibus proditum, ius omne violatũ, ac identidem Deum optimum maximum tantæ iniuriæ vltorem omnibus precibus invocabant. Hunc Aquitanorũ dolorem vbi Franci odorati sunt, mirandum in modum gauisi, quòd Angli iam manifestò sic in eorum odium & offensionem incurrissent, vt facilè tota provincia potiri se posse suspicarẽtur, si potentiæ neruos primo quoq; die contenderent. Itaq; Ludouicus dux Borbonensis Agennas venit, & inde crebris nũtiis vicinas ciuitates ad defectionem solicitat, quibus multa præmia se daturum recipit: sed nihil profecit: nam populi certò scientes præiugo Francorum, longè leuissimum Anglorum esse, quòd aliàs experti essent illos grauissimis vectigalibus atq; exactionibus solere suos ciues, miserámque plebem divexare, premeréq;, maluërunt in fide permanere, quàm ob eam indignationem cõmittere, vt se nouis periculis offerre cogerentur. Henricus rex interim de ea re certior factus, cõfestim Thomam Percium cum magna militum copia, in Aquitaniam misit, qui se cum Roberto Canolo regionis præfecto coniungeret, studerétq; populos in fide confirmare. Is vt eò peruenit, blandè principes appellãdo, multísq; verbis hortando, ita populũ placauit, vt ne vestigium quidem vllum ab officio discesserit: ipse verò secundum hæc, domum protinus rediit.

Dum hæc alibi geruntur, non minuebatur furor vlciscendæ iniuriæ Ioanni Holandio duci Excestriæ, sed in dies singulos plura agitabat, quibus Henrico regi mortis periculũ procrearet, qui primùm sibi copulat Ioannẽ Montacutum, Thomam Cantij ex fratre nepotem, & Hugonem Spenserium Gloceſtriæ comites, deinde plerosq; alios nobiles: iis aperit cõsilium suum, quod eiusmodi erat, vt ludi statuto die Oxonij fierẽt, cum equestri certamine, & ad id spectaculũ rex Henricus inuitaretur, qui dum ad ludos intentus esset, subitò inter ludorum pompam obtruncaretur: ac ita Ricardus qui adhuc superstes erat, in libertatem & regnum restitueretur: & si post hæc, maioribus viribus opus foret, tum confestim nuntios ad Carolum regem mitterent, rogatũ auxilium. Fuit cordi consilium omnibus, & data acceptáq; fide, coniurant, indictísq; ludis, arma quamsecretissimè possunt, parant, dein regem rogant, vt spectatum hosce ludos venire velit, qui nihil fraudis suspicans, se iturum promittit. Itaq; coniurati quod destinarãt maturè agentes, suo tempore ludos apparant, dispositis armatis hominibus, qui regem incautũ, imprudentem confoderent. Rex erat ad Castrum Vindesorium, & iam ad iter faciendum paratus, equum adduci iusserat, cùm ecce tibi, per amicos, de dolo qui parabatur,

factus

factus est certior, qui re cognita, grauiter turbatus, nusquã discedendum, neq; eum diem ludis, sed vitæ seruandæ dandum iudicans, ibidem expectat, dum certum habeat, quid inimici molianť. Sunt, qui tradant illos ludos in eodem castro apparatos: sed cùm ea armatorum manus qua coniurati cincti erãt, nequaquam ad eum locũ occultè fieri potuisset, malo alios sequi, qui haud dubiè magis verisimilia scripsere. Coniurati interim ex mora adventus principis, suspicantes illustratas esse insidias, quod clàm tentarant, aperto Marte sibi maturandum constituunt: itaq; iuuenem quendã Ricardo similem, regio indutum vestitu, simulant Ricardum esse, prædicantes per custodes è carcere secretò dimissum, ac quadrato agmine, eum præcedentem sequuntur, vt Henricum velvti hostem patriæ perdant, ac ita structo dolo, cunctis referti copiis Vindesoram rectà contendunt. Henricus postquam id resciit, de media nocte Londinum se recepit. Illi verò sub lucem pagum ingressi, castrum invadunt, quod vacuum reperientes, Londinum versus pergunt: sed in itinere mutato consilio, Fanum Albani petunt, vbi dum morantur, siue timore affecti, siue cœptus pœnitentes, vel viribus diffisi, id quod magis apparebat, vno puncto temporis alij alió abeunt, qui non multò pòst ferè omnes trucidati, aut supplicio mactati sunt: nam comites Cantianus & Sarisberiensis ad Ciceſtriam, quò confugerant, commissa cum ciuibus pugna, post multam vtrinque factam cædem, interfecti sunt, suis propè omnibus militibus amissis. Sunt tamen, qui scribant, illos post suorum stragem captos capite illic mulctatos fuisse. At Ioannes Holandius in Essexia comprehenditur, & ad villam ducis Gloceſtrensis, securi percutitur, vt illius, opinor, ossibus pœnas daret, quando dux eo etiã impulsore, neci datus est. Ita par pœna semper nocentem manet, qui alterum violarit. Vtinam eiusmodi exempla nõ pauci aliquando recordarentur, qui sua continua maleficia viribus, autoritate, potentia metiuntur, quò tandem ab offendendo manus abstinerent. Eodem ferè tempore Hugo Spenserius Bristollij pœnas capite soluit, & alij alibi equites, ac tam summi & medij quàm infimi homines, eius cõiurationis socij supplicio affecti sunt. Capita principum coniurationis pilo suffixa Londini postea perdiu spectaculo fuerunt, quò sic pœna eorum testatior esset. Cæterùm ita venit tempus, cùm socij vnà omnes malarum voluptatum fructum caperent: nam cum sontibus, insons coniurationis crimine & miſellus Ricardus in arce Pontifractensi eodem ferè momento morte afficitur, iussu Henrici regis, qui illo alto stratagemate, quo paulò antè inimici vsi fuerãt, perculsus, voluit se liberare metu, & materiam nocendi tollere, vt ne quisquam omnium amplius Ricardi persona se armaret in ipsum. Quapropter demortui corpus aperta facie ad Langleium cœnobium delatum, & ibi, vt suprà scripsimus, ad sepulturam datum est. Eius rei fama vbi in Gallias pervenit, Francorum cogitationes fregit, eorúmq; animos à bello gerendo avertit, qui iam ingentem classem parauerant, vt primo quoq; tempore Ricardo adhuc viuo opem ferendi causa, in Angliam transmitterent.

Iisdem temporibus Ioannes dux Britanniæ è vita excesit, qui ex Ioanna altera vxore (nam ex Maria filia Edouardi regis priore vxore, nullos suscepe-rat liberos) tres superstites reliquit filios, Ioannem, Ricardum, & Arthurum. Ioanna eius vxor postea, vti infrà demonstrabitur, Henrico regi nupsit. Item

Edmundus dux Eboracensis, vir temperatus, modestus, innocens, mortem occubuit, qui reliquit duo vera sui tam corporis, quàm animi simulacra, Edo-
A. S. H. uardum & Ricardum filios viros illustres. Fuit is annus M C C C C humanæ
1400. salutis. Carolus rex eo ipso anno per literas & nuntios cum Henrico egit, vt ad se filia Isabella Ricardi vxor cum dote remitteretur. Respondit Henricus se propediem missurum legatos in Galliam, qui cum eo de rebus omnibus agitarent: ita haud multò pòst, Edouardum ducem Eboracensem, qui patri in eum principatum successerat, & Henricum comitem Northumbriæ Caletum misit. Caroli quoque legatio, cuius Borbonensis dux princeps erat, Bononiam venit. Convenere legati frequenter simul modò in vnum, modò in alterum locum. Borbonensis ante omnia repetebat Isabellam puellam, & id à Carolo eius patre se mandatum habere dicebat. Angli contrà eam puellam Henrico principi Vualliæ nuptum dari petebant: quod nequaquam fieri potuit, Carolo negante se deinceps velle cum Anglo affinitatem iungere, cùm eiusmodi necessitudo malè antea cecidisset. Exin cœptum est de pace agitari, quæ cùm minimè conveniisset, induciæ cum Ricardo quadriennio antè in triginta annos factæ, confirmatæ sunt. Autores alij nouas inducias, & eas quidem paucorum dierum pactas produnt, quorum sententiam sequi me non pœnitet. His actis, legati domum abierunt, vnde venerant. Henricus pòst aliquantum Isabellam cum magno principum matronarúmq; comitatu, non mediocribus donatam muneribus ad Carolum patrem remisit. Hanc puellam postea Carolus Ludouici Aurelianensis ducis filius in matrimonium duxit. Atque ita foris aliquid pacis futurum per inducias apparebat, cùm maiorem in modum cœperunt domi omnia seditionibus flagrare: siquidem erant plures, qui iniquo animo ferrent, Henricum præter omnium opinionem, ac bene multorum voluntatem, consecutum esse regnum, & Ricardum quem viuum impiè destituerant, iam mortuum more imperiti vulgi desiderarent. Vsque eò hæc animis indignatio inhærebat, vt mortales passim ex bile, & stomacho, versiculos & id genus scripta cum maledictis in regem divulgarent. Quibus probris ille lacessitus, autores requisiuit, & Rogerium Claryngtonum equitem, ac octo Franciscani ordinis monachos cum nonnullis aliis, per indicem compertos, vt culpæ reos supplicio affici iusit. Item Thomas Percius comes Vigornensis eodem tempore dicitur destinasse tumultus, & multa, quibus regem opprimeret, quæ deinde perficere tentauit, vt infrà appositus explicabit locus. Causam odij quo Thomas teneretur in Henricum regem, quod sciam, non prodit quisquam autor, cui fides sit habenda: possumus coniectura augurari inuidiam fuisse, quam illi regnum nullo labore adeptum conflauerat.

Interea vt spes nulla requietis esset, Vuallia quæ semper ad nouos motus intenta erat, mutuis quorundam nobilium dissidiis exagitata, ad defectionẽ propemodum spectare videbatur. Quod vbi rex cognouit, eò celeriter cum exercitu proficiscitur, qui vix aberat bidui, cùm Vualli perterriti sese raptim in syluas atq; paludes abdiderunt, copiis regiis posse se resistere, non dubitanter desperantes: nõ omnibus tamen fuga saluti fuit, quippe aliquot in ea capti merita pœna afficiuntur. Dum ista aguntur, Georgius Doumbar Merchiæ comes in Angliam venit, is desponderat filiam nomine Elizabeth, Dauid Roberti

berti regis Scotiæ filio, dotémq; depoſuerat apud patrem. Id factũ Archibaldus Douglaſſatium comes iniquo animo ferens, ita apud regem egit, vt Dauid repudiata ſponſa ſua, duxerit Mariolam eius filiam, non reſtituta pecunia dotis nomine depoſita. Qua re Georgius indignatus, cũ tota familia ad Henricum Northumbriæ comitem confugit, iniuriã aliquando armis vindicaturus. Quo cognito, Robertus rex primùm comitẽ poſſeſsionibus priuat, deinde Henricum regem rogat, vt eum è regno ſuo exigat. Quod cùm minimè factum ſit, ad arma ventũ eſt, & primùm omniũ Northumber cũ Georgio Scotiam ingreſſus, poſt multã factam prædam, eſt acriter pugnatũ, Marte tamen æquo. Rurſus paucis pòſt diebus, eódem ambo reverſi magna affecerunt clade adverſarios, bellicq; victores redierunt in Northumbriam. Sub idem tempus cometes immenſæ magnitudinis apparuit per plures dies, qui haud dubiè cædem denuntiauit, quæ deinde facta eſt. Siquidem Thomas Vigornienſis comes, qui nouarũ rerum cupidus præſentem regni ſtatum oderat, vbi vidit Henricum Vuallico bello implicatum, ea impulſus occaſione, Henricũ ex fratre nepotem comitem Staffordiæ iuuenem admodum fortẽ cum quo iam antea de bello faciendo clandeſtina cõtulerat conſilia, per crebros nuntios ad ſe cum exercitu accedere iubet. Henricus accepto nuntio, cum ſuis copiis Vigorniam ad patruum contendit, prædicans ſe ad regem ire, vt ne adverſariis ſuſpicionẽ afferat. Hîc ambo cum ſuis militibus conſilia cõmunicant, hortantes eos ne vllum periculum cõmunis ſalutis cauſa recuſent, néve labori parcant: nam palàm profitebantur ſe nulla alia ratione bellum facere, niſi vt Angliam in libertatem aſſererent, quæ nõ à ſuo rege, ſed à tyranno teneretur. His dictis omnes pollicentur ſe pro patriæ libertate egregiè pugnaturos. Erant in exercitu Henrici Percij Scoti milites valentiſsimi: ij nõ pro ſalute Angliæ, ad quos ea cura non pertinebat, ſed aut pro vlciſcendis antiquis iniuriis, aut pro laude, ſe primos in hoſtem ituros recipiũt. Rex interim certior factus à comitibus in ſe bellum parari, quamcitiſsimè poteſt, militem ſuum cogit, præſentémq; tumultũ Vuallico antevertendum ratus, Salopiam revertit, veritus nè à tergo ab inimicis intercluderetur: vix eò pervenerat, cùm intellexit comites inſtructo agmine adventare, qui tanta ferocia accedebãt ad dimicãdum, vt in propinquo caſtris poſitis, auſi ſint incurſare in hoſtes. Rex vbi propiorẽ ſpe dimicationem videt, vt ne militum virtuti mora damno ſit, aciem inſtruit: inſtruuntur cõtrà & hoſtes animis & viribus pares, datóq; vtrinq; ſigno, initur magnis ſublatis clamoribus prælium: primo cõgreſſu, regia prima acies quæ peditum erat, à Scotis qui initium pugnæ fecerunt, paululum loco cedere cogitur, ſed cõfeſtim centurionum opera & iuſſu, pro ſe quiſq; rurſus in eum locum vnde erat egreſſus, revertens non parum fortiter reſiſtit. Interim Vualli qui poſt regis diſceſſum, ex ſyluis ac paludibus egreſsi de nouo bello audierant, ſubinde venientes ad comites, feſsis integri ac recentes ſubibant. Quod vbi regi nuntius trepidus attulit, ipſe quacunque in parte ſuos premi ad laborem ſentiebat, opem cum valido virorum robore qui eum ſequebantur, diligentiùs ferre ſtudebat, impigréq; hoſtem maiore vi petebat, & ita ſuos vbiq; tuebatur. Sequebaẽ nauiter patris ſtudium Henricus princeps Vualliæ, qui ardenti animo per confertiſsimam hoſtium turbam, impetum paſsim faciebat, & quamvis in facie ex ictu ſagittæ vulnus accepiſſet, haud tamen prælio

excedebat. Tres fermè horas pugnatum erat, & vbiq; atrociter, cùm Thomas Vigornienſis comes lancea transfixus cécidit, cuius interitu cognito, in fugam eodem temporis puncto hoſtes fuerũt. Iam nec mõtes, nec flumina obſtabant pauori, per omnia arcta præruptáq; victi evadunt: victoria tamẽ nõ incruenta fuit. cædes enim vtrinq; facta ſit magna neceſſe eſt, cùm diu anceps certamẽ ſteterit. Henricus Percius viuus captus, ilicò ſecuri percutitur, reliquíq; captiui ſupplicio afficiuntur. Qua re nuntiata, Henricus Northumbriæ comes ſibi timens, in Scotiam ad Georgiũ Merchiæ comitem amicum ſuum ſe cum omnibus fortunis ſuis cõtulit, expectaturus dũ armis aut concordia rebus ſuis conſulere poſſet. Nam Georgius paulò antè in principatũ ſuũ reſtitutus fuerat. Rex verò Henricus in hac pugna non minus boni militis, quàm imperatoris officium fecit: fertur enim ſex & triginta homines eo die præliando confodiſſe ferro: qua de cauſa, non immeritò poſt adeptam victoriam, cùm tanti belli victor more triumphãtis rediens Londinũ ingrederetur, populus ei magnos plauſus dedit, ac voce maxima victoriam gratulatus eſt. Incidit hæc comitum cõſpiratio in eum annum, qui fuit humanæ ſalutis M C C C C I, & cùm Henricus regnare cœpit, III.

A. S. H. 1401.

Princeps Henricus ſecundũ hanc victoriã, in Vuallum exercitũ duxit, quẽ patris belli fortuna ſecunda perterritum, nullo ferè labore domuit, Ouino viro natura ſeditioſo tumultuoſóq;, qui factionũ caput fuerat, exilium vltrò adire coacto, vbi vitæ exitum ſuis factis dignũ habuit: nam rerum omnium egẽs miſerrimè mortem obiit. Hæc domi, at foris longè maior belli motus impendebat: equidem vbi Carolus rex Francus de defectione Vuallorũ cognouit, (nam, vti ſuprà docuimus, inducíæ inter reges, in paucos dies cõvenerãt) ſtatim Iacobum Borbonienſem comitẽ Marchiæ cum mille ducentis equitibus, ac magno peditũ numero, in Vualliã traiicere, ſéq; quamprimùm cum Vuallis contra Henricũ coniungere iubet. Comes vt erat iuſſus, ex Sequanæ oſtio ſoluens cum claſſe cui prẽerat, nauium triginta vento non adverſo, in Cornubiam venit: inde parum progreſſus, Plimuthum portum occupat, relictíſque aliquot maioribus nauibus in anchoris contra portum, & noctu in terram egreſſus, vicos ſpoliat, incendit, complanat. Sed dum milites in agris prędant, orta ſubitò tempeſtate, duodecim naues ex illis, quæ ad cuſtodiam portus in anchoris ſtabãt, pereunt. Quo accepto detrimento, comes exercitus infirmitate laborans, colligit repente milites, ac in Britanniam ſe refert, amiſsis bene multis ex ſuis, qui ab agricolis dum populabantur, interfecti fuere. Qua re nuntiata, rex Henricus Thomam filium cum claſſe multarum nauium in altum mittit, qui ſi fuerit occaſio, manu, ſin minùs, populatione iniuriã vlciſcatur. Ille poſtquam aliquot portus ſecundum Normaniæ oram ſpoliauit, ac nõnullas onerarias naues, quas in mari caſu offenderat, cepit, præda onuſtus, pari propemodum celeritate atq; ierat, domum reverſus eſt. Quo etiam tempore Valleranus comes diui Pauli pagum ad tria millia paſſuum à Caleto diſtantem, quem Marchum vocant, ſubito acceſſu diripuit: ſed cùm cognouiſſet Ricardum Aſcthonum præfectum Caleti, cum expedita militum manu adventare, relicta præda, celeriter fugit. Cæterũ Franci poſthac ſeditionibus domeſticis maximè laborãtes, externo bello abſtinere coacti ſunt. Idem quoque facere compulſus eſt Henricus, ſuorum crebris cõiurationibus vexatus.

Quibus

Quibus de cauſis, reges in aliquot menſes inter ſe inducias pepigerunt.

Per idem temporis, rex adhuc cœlebs, Ioãnam quæ nupta fuerat cum Ioanne Montifortenſi duce Britãniæ, in matrimoniũ ducit, & Blancham filiã Ioanni ducis Bauariæ filio locat. Dum ita Henricus res domeſticas curat, Gulielmus Pluntonus eques fortis & audax, Ricardi olim regis familiaris, cum nõnullis ex familia Thomæ Mombrañ equitum magiſtri, quem ſuprà oſtendimus Venetiis in exilio mortuũ fuiſſe, populũ primùm Eboracenſem & Dunelmenſem ad defectionẽ ſolicitat, deinde magnum cogit armatorũ numerũ, ídq; callidiùs facit, quàm vt res poſtulabat, quòd eius animus ad vlciſcendũ maximè arderet. Coniungunt ſe cum eo & Northumbri, ac nouiſsimè Scoti: ſed iſti, ſicvt infrà dicetur, in tempore non adfuerunt. Rex edoctus interea de cõiuratorum conſilio, præſentis periculi vitandi cauſa, arma cepit, ac nullo interpoſito ſpatio Eboracum contendit, tantáque celeritate vſus eſt, vt priùs eò pervenerit, quàm autores coniurationis de eius adventu quicquam certi habuerint. Capitur Gulielmus Pluntonus ilicò, & cum eo aliquot factionis ſocij, inter quos fuit Ricardus Scruppus Eboracenſis archiepiſcopus, qui etſi plurimùm nomine ſanctitatis & virtutis pollebat, attamen præſtò fuere accuſatores, qui ſuſpiciones iniecerint, ad eum quoq; crimen pertinere, quòd ita voluiſſet vindicare mortem Gulielmi fratris, quondam regis Ricardi quęſtoris, quem Henricus Briſtollij, vt ſuperiore libro demonſtraui, ſupplicio mactauerat. Exin Henricus concilio principum Eboracum convocato, de coniuratione quæſtionem habere inſtituit. Hîc de Pluntono vna voce omnes grauem ſententiam pronuntiant, quòd eius conſilij caput fuiſſet, de aliis verò mitiùs iudicant: ſed de eo more maiorum ſumpto ſupplicio, cæteri quoque aut capite, aut ſuſpendio pœnas ſoluunt. Per hunc modum extincta cõiuratione, rex Henricum principem cum exercitu mittit, qui Scotum ſubſidio cõiuratis venientem in itinere armis adoriatur, cui adiungit Edouardum ducem Eboracenſem. Princeps vbi in itinere hoſtium neminem offendit, quippe qui per exploratores cognorãt, coniuratione patefacta, de autoribus ſuppliciũ ſumptum eſſe, ac ob id finibus ſuis nõ exceſſerant, Scotiam ingreditur, ac quacunque pergit, ſata, vicóſq; incendit. Quæ res tanto hoſtibus terrori fuit, vt confeſtim de pace legatos miſerint, quam princeps negauit, ſed datis tantummodò in paucos menſes induciis, cum præda omnis generis Londinum rediit, vt patri præſtò eſſet, qui ſatis habebat negotij in ſanandis vulneribus, quæ quotidie per ſeditiones inferebantur.

At iſti rerum ſucceſſus non potuere malè ſanas hominũ mentes ad ſanitatẽ revocare. Quid, quòd tam graui populus odio erat in principem ſuum, vt ad præſens imperiũ evitandum, nullam omitteret nouandarũ rerum occaſionẽ? nanq; voces quædam incerto, vel, vti nõ nemo tradit, vili quodã homine autore, in vulgus iactatæ ſunt, Ricardũ regem viuere, ac inter Scotos verſari: quibus tantũ plebs fidei ſubitò habere cœpit, vt niſi citò ſuppreſſæ fuiſſent, inde haud dubiè ſeditio rurſus orta fuiſſet. Fuit ille annus ſalutis MCCCCVII, & A. S. H. cùm regnare cœpit Henricus, VIII, inſignis morte Roberti Canoli. Is magnę 1407. vir nobilitatis domi, ſcientiæq; in bello, virtutis & fidei, ætate iam exacta, ex Aquitania domũ paulò antè redierat, cõſtituto Henrici iuſſu regionis præfecto Thoma Belfordio, viro pariter forti atq; prudente: corpus eius Londini

in cœnobio Carmelitanorũ terra humatur. Anno eodem in Ricardi Scruppi Eboracensis archiepiscopi locũ Henricus Bouettus antistitum ordine nonus & quadragesimus surrogatur. Rex anno extremo nouis vel atq; adeò perpetuis vexatur suorum seditionibus, quippe quæ vbi ille vno in loco eas revelliſſet, multò alibi vehementiùs renascebant: nam Henricus comes Northumbrorũ qui post fratris & filij cædẽ, quos suprà Salopiensi prælio occisos scripsimus, se in Scotiam receperat, cõtractis multis hominũ tam Anglorũ quàm Scotorum millibus, auidus vlciscendi in principatũ suum rediit, petiturus inimicos armis, vbicunq; forent. Erat comes longè potentissimus effectus noua Georgij comitis Merchiæ hominis Scoti necessitudine. Is enim iratus Roberto suo regi, quòd Dauid eius filius Elizabeth filiam sibi pactam ducere vxorẽ noluisset, dote non restituta, quæ apud regem depositа fuerat, cum Henrico se coniunxit, atq; ambo multis incõmodis Robertũ regem & Dauid pugnando, incursandoq; affecerũt, quemadmodum suprà appositè dictum est. Northumber igitur suis & amicorũ Scotorũ opibus fretus, cœpit quocũq; excurrere: qui in agrum Eboracensem iam pervenerat, cùm Henricus rex de re certior factus obviàm profectus est cum exercitu, qui commissa protinus tumultuaria pugna, hostes in fugam cõiecit, & eos secutus, magnũ numerũ cecidit. Qua in fuga ipse comes ac nonnulli copiarum præfecti capiuntur, qui Eboracum perducti, capite mulctantur.

Post hæc, ineunte vere, cùm rex intelligeret mare passim à piratis præsertim Britannis latrociniis infestum fieri, classem multarum nauium omnibus refertam quæ belli vsui necessaria essent, misit in altum, duce Edmundo Holandij Thomæ comitis Cantij filio, siue fratre, (de ea re scriptorũ incuria ambigitur) quem suprà ostendimus ad Cestriam captum, securi percussum fuisse. Cantianus comes vbi se vento dedit, cùm per aliquot dies obeundo omnem Gallicã oram, nullos inveniſſet piratas, ac per speculatores cõperisset, eos suo aduentu territos, in Britanniam se recepisse, eò pugnandi studio cursum flectit, & quia illi iam naues in portum subduxerant, cum quibus nauali prælio certare non poterat, expositis derepentè in terram militibus, Fanum Brioci vrbem maritimam oppugnare aggreditur. Ciues contrà telis saxisq; ex improviso se defendunt, impigrè cætera parantes, quibus possint obsidionem tolerare. In hoc primo congressu Edmundus comes ex ictu lapidis in capite vulnus accepit, eoq; interiit, quinto pòst die. Angli amisso duce, nihilo secius oppugnationẽ continuant: oppidúmq; capiunt, diripiũt, incendunt, necata bona oppidanorum parte: quo facto, in Angliam abiere. Secuta est eo anno tanta frigoris vis, vt bona pars ouium intolerabili frigore perierit.

His temporibus mortuus est Philippus Burgundionũ dux, cui Ioannes filius succesit, homo acris ingenij, cupidus imperij, magni animi, magnæ inter Francos autoritatis, cui ciuiles discordiæ in primis cordi erant: is itaq; in Ludouicum ducem Aurelianensiũ fratrem Caroli sexti regis odium conceperat, q; ille regnũ gubernaret, quòd cunctis rebus arbitratu ferè suo moderaretur: nam Carolus, vt suprà diximus, iampridem mentis errore affectus, publicis cõsiliis non multũ intererat, res nõ gerebat. Aurelianẽsis etiam suis laborabat vitiis, vir vehemens, qui par odium in Burgundionẽ habebat, q; eum videret summa ope niti primas in Republica tenere, hoc est, partes. Vsq; eò simultas

breui

breui tẽpore creuit, vt omnis Gallia in duas factiones diuisa sit: alij enim principes regni Aurelianensis, alij Burgundionis rebus studebãt: id quod magnũ Galliæ invsit multorũ annorum malum. Dum ita duces mutuis inter se odiis flagrant, à Carolo Lutetiam evocantur, ab eoq; vterq; acriter castigantur. Sed tantum abfuit, vt ea castigatione mouerentur, vt paucis pòst diebus Burgundio Rodulpho Auctouillæ familiari negotiũ dederit Aurelianensis interficiendi. Ille quod mandatũ erat, faciendi cupidus, sese satellitũ caterua stipat, ac Ludouicum ducem ex regia de nocte domũ redeuntem interficit. Accepit Carolus ob fratris cædem magnũ dolorẽ, sed ne peius inde malum renasceretur, iniuriam & molestiam devorare, rem dissimulare coactus est, veritus, vt Burgundio cuius naturæ immanitatẽ rectè nouerat, adiungeret se ad Anglum, si ob id facinus in eũ aliquid grauius statueret. Quare non multò pòst regis atq; principum opera, Burgundio ac Carolus dux Aurelianensis ipsius Ludouici nuper interempti filius, reconciliantur in gratiã, quanq; fucosam, dato acceptoq; iureiurando, vt nunq; posthac inimicitias inter se gererent exercerentq;. Sed apud animos diris exagitatos furiis iurisiurandi religio nullũ habuit momentum: nimirũ Aurelianensis renouato haud multò pòst vehementiùs odio Burgundioni bellum fecit: quo cùm ille premeretur, ad Henricũ regem protinus legatos misit, rogatũ auxilium. Rex ratus inimicorũ discordias sibi quandoq; cõmodum allaturas, libenter auxiliũ pollicetur, qui magnam armatorũ manũ duce Thoma Harundellio comite, quamprimũ in Flandriã ad Burgundionẽ mittit. His Burgundio auctus copiis, Lutetiam diurno, nocturnoq; itinere nõ intermisso, contendit, ac postridie quàm eò pervenit, pontem diui Clodoaldi qui in Sequana est, per vim capit, interfectis omnibus militibus, quos Aurelianensis ponti quẽ antea occuparat, præsidio reliquisset. At quæ secuta est nocte, Aurelianensis facto è regione diui Dionysij ponte, se in tutum fuga recepit. Tum Burgundio iam solus rerum potiebatur, Carolum regem suo arbitratu regebat: quare ratus se in tãto rerum motu, omnis iam difficultatis nodum expediuisse, cùm videret rem suam incipere meliùs ire, quàm putarat, Anglos auxiliares donatos multis muneribus domum dimisit, id quod Henricus eius leuitati assignauit, quòd priùs auxiliũ ablegauerit, quàm motus belli refrixisset, quàm denicq; perspexisset, quo loco res sua esset. Interea dum hæc alibi geruntur, Hẽricus rex Londini suorum principum conventũ agit, in quo postq; quæ è Repub. erant tractata sunt, tres eius filij quos ex priore vxore pòst Henricum principem susceperat, Thomas Clarentiæ, Ioannes Bethfordiæ, Humfredus Gloceſtriæ duces fiunt, ac Edouardus patruelis eius in locum patris Edmundi ducis Eboracensis substituitur, item Thomas Bedfordius comes Dorcestriæ creatur. Sed in quibusdã annalibus reperio eos duces factos fuisse Henrico quinto huius Henrici filio rege, in cõcilio, quod anno primo, cùm regnare cœpit, Lecestriæ habitum est, quod mihi minimè probatur.

Per idem temporis Carolus Aurelianensium dux animadvertens Burgundionẽ dimisisse Anglos, quos antea omnibus pollicitationibus accersiuerat, eos sibi copulandos statuit, atq; Albertũ virũ summæ industriæ ad Henricum ablegat, qui oret, vt secũ conciliata amicitia, sibi opẽ ferat, adversus cõmunes inimicos. Audiuit Hẽricus Albertũ grato animo, auxiliumq; ferre nõ negauit, quippe qui iratus erat Burgundioni, quẽ feciſſe non bellè putabat, quòd pau-

lò antè auxiliares copias neglexisset, & ducebat futurum, vt eiusmodi Francorum discordia non multò pòst regno Angliæ, quemadmodum vsu venit, bono esset: itaq; Thomam filium Clarentiæ ducem, & cum eo Edouardum Eboracensem cum octingentis equitibus, ac sagittariorũ nouem millibus, quam primùm in Franciam mittit Aurelianensi auxilium. His auditis, Carolus Delphinus omnes controversias suorum priùs transigendas, quàm Angli se cum Aurelianensi & Bituricensi, qui eiusdẽ factionis erat, ducibus coniungerent, tanto studio curauit, vt fama de reconciliatione principum, quanquam cõsecuta non est, passim vulgata sit. Quod Angli qui iam Ligerim traiecerant, audientes, cùm Aurelianensis promissum stipendium non daret, ira conciti Bellilocum, quem primum locum attigerant, diripiunt, vnà cum cœnobio. Dux Clarentiæ deinde revocato à præda milite, in Vascones proficiscitur, & instructo agmine procedit, vt ne imparatus in itinere offendatur: quacunq; incedebat, prædæ omnia dabat, ita vt multa passim facta cæde, magnum tum pecorum, tum auri & argenti numerũ secum abduxerit. Ea in præsens prẽda miles contentus, faciliùs expectauit, dum stipendium ab Aurelianensi numeraretur: nam à principio eius frater dux Engolismensium obses datus, pro centum & nouẽ millium aureorũ summa in milites soluenda, in Angliam missus fuerat, vbi catenus fuit, quoad promissa pecunia curata est. Dux aũt Clarentiæ postquam in Vasconia ad nutum Aurelianensis, amplius tribus mensibus fuit, & ille ad spem cõcordiæ erectus, nihil esse putauit, quod auxilio vteretur, in Angliã incolumi exercitu revertit. Post hæc, Henricus rex memor nihil homini debere esse antiquius, quàm ad officiũ iustitiæ quæ ad hominũ vtilitatẽ pertinet, omne suũ studiũ conferre, protinus omisso ciuili bello, quo pudebat videre Christianos omni tẽpore turpiter occupari, de Republica Anglica bene gubernãda, de bello in hostes cõmunes suscipiendo, de Hierosolymis tandem aliquando recipiendis plura destinabat, classémq; iam parabat, cùm ei talia agenti atq; meditanti casus mortem attulit: subito enim morbo tentatus, nulla medicina subleuari potuit. Mortuus est apud Vuestmonasterium, annum agens XLVI: qui fuit annus salutis humanæ MCCCCXIII. Regnauit annos XIIII, plúsq; mẽses VI, ac dies duos. Corpus funerali põpa Cantuariã delatũ, in templo Christi sepelitur. Filios ex Maria priore vxore, altera filia comitis Herefordiæ & Essexiæ quatuor sustulit, Henricum principem Vualliæ, Thomam Clarentiæ, Ioannem Bedfordiæ, & Humfredum Gloecestriæ duces: filias verò duas, Blancham, quæ fuit locata filio ducis Bauariæ, & Philippam deinde in matrimonium datam regi Daciæ. Ex Ioanna posteriore vxore nullos, quod sciam, genuit liberos. Homo statura honesta, & iusta, membris gracilibus, ac animo magno fuit. Post bella ciuilia, & varias suorum coniurationes extinctas, longè humanissimè cunctos accepit. Sub Henrici mortem, Iacobus Steuartus Roberti regis Scoti vnicus filius, nam Dauid maior natu alter filius iam antea mortem obiuerat, ab Anglica classe capitur. Is duodecim natus annos, à patre in Gallias missus, vt apud principes Frãcos, mores & linguam gentis addisceret, fortè in naues Anglicas dum eò proficiscereturincidit. Henricus regium adolescentem non modò non neglexit, sed magnopere curauit, vt ille se in bellicis ac ciuilibus rebus exerceret. At Robertus pater vir teneriore animo cœpit ob eum casum repentè frangi, quòd filium iam

A. S. H. 1413.

pro

prò perdito haberet, atq; ita cadere, vt nulla res eum ad æquitatem animi potuerit extollere, sed breui pòst è vita migrauit. Tum Scoti principes reipublicæ rege orbæ præfecerunt Robertum ipsius Roberti regis demortui fratrem, qui id imperium amplius decem postea obtinuit annos.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIÆ LIBER XXII.

PRINCEPS Henricus facto patris funere, concilium principum ad Vuestmonasterium convocandum curat, in quo dum de rege creando, more maiorum agitabatur, ecce tibi, continuò aliquot principes vltrò in eius verba iurare cœperunt. Quod benevolentiæ officium nulli antea priusquam rex renuntiatus esset, præstitum constat: adeò Henricus ab ineunte ætate, spem omnibus optimæ indolis fecit. Creatur itaq; rex ad quintum Iduum Aprilis, eo anno, quo pater è vita excesserat, & quintus Henricus dictus est. Hic vir, hic fuit, qui à primo docuit honores, vt est in proverbio, debere mutare mores: quippe qui statim vt est rex factus, statuens alio atque habebat, vitæ instituto sibi vtendum, omnes suos æquales quibus cum pueritiam, quæ lasciuiæ & insolentiæ vtplurimùm est plena, egerat, ab se relegauit, illisq; regia interdixit, ac loco illorum fortissimos grauissimos quosq; viros in familiaritatem recepit, in quibus iudicaret & in capiendo consilio, prudentiam summam inesse, & in dando fidem, vt eorum consilio, monitis, prudentia iuuaretur. Is profectò vnus fermè omnium princeps iam inde ab initio cognouit regem oportere cæteris præstare hominibus, animo, consilio, grauitate, vigilantia, cura, fide: & propterea obtinere regnum, non tam honorem, quàm onus, non tam alienæ quàm suæ ipsius vitæ rationem esse, quando sui ingenij facultatibus minimè confisus, voluit habere circa se viros, qui pariter subleuarent in ferendo imperij onere, atq; optima quæq; monerent, quò suis singulare virtutis exemplum aliquod edendū curaret. Enimverò videre licet vitiosum principem plus exemplo, quàm peccato nocere, cùm semper permulti existant principis imitatores. Ex quo non tantùm, vti Cicero ait, mali est peccare principem, quanquam est magnum hoc per seipsum malum, quàm quòd alios corrumpit, & facit, vt sua mutata vita mutentur populi mores. Equidem qui præest, idcirco honore amplificatur, vt regat, prouideat, corrigat populi mores, & aliis studeat rebus, quæ ei gloriam, & iis cõmodum afferre possint, nec delectetur voluptatibus, quæ de sordida etiam plebe hominibus communes sunt. Ea si quis agere noluerit, vel nesciuerit, is hercle non princeps, sed seruus est potiùs habendus. Ecquid enim turpius est, vt qui imperare debeat, ille per ignauiam & insciitiam velvt pupillus non octo, decémve, sed viginti, triginta, ac eo amplius annos natus aliis parére cogatur, & non regat, sed regatur? Talis fuit Ricardus secundus rex, vt ad res Anglicas redeamus, à principio non pessimæ indolis adolescens, quippe cuius non vsquequaq; tanta fuerat pectoris angustia, aut ingenij infirmitas, seu egestas animi, quin non potuerit bonum consilium capere, recipere, retinere, sed eum postremò perditissimi consiliarij corruperunt. talis & Edouardus secundus, ac vterq; eundem longè infelicissimum exitum habuit. quorum fortasse periculo Henricus doctus,

ſuos æquales malarũ voluptatũ autores, ſatellites & miniſtros ſibi vitandos non immeritò putauit, ac ſummos viros adiungendos curauit, per quos bene imperare diſceret. Iacto igitur tali prudentiæ fundamento, cùm multa egregia facinora facere animo deſtinaret, ac ſciret omnia noſtra diuinitus gubernari, humanáſq; vires præ cœleſti potentia, multò infirmiſsimas eſſe, ſtatuit à pietate atq; iuſtitia imperiũ inire: itaq; primùm omnium duo cœnobia prope villam regiam, cui hodie Richemondia nomẽ eſt, & ſeptem millia paſſuũ à Londino abeſt, miro operis apparatu ædificare cœpit, magníſq; tum poſſeſsionibus, tum irrogatis priuilegiis locupletauit, honeſtauítq;: alterum aũt ſacratum voluit nomini IESV, appellauítq; Bethleem, idq; Carthuſianis monachis poſtea incolendũ dedit. Eſt hoc cœnobiũ in læua Thameſis ripa è regione alterius, quod in altera fluminis ripa ſitũ, dedicatúmq; eſt pariter IESV, atq; deiparæ virgini, ac diuæ Brigidæ, quod eius diuæ ordinis viris & fœminis cõmune eſt, vocatúrq; Siõ. Indidit pius princeps huiuſmodi cœnobiis Bethleẽ & Sion nomina, vt per hęc, memoria Terræ ſanctæ, vnde ſalus noſtra profecta eſt, in regno ſuo perpetuaretur. Secundũ hæc, viros probos ac iuris apprimè peritos iudices legit, ampliſsimos magiſtratus illis cum primis mandauit, quorũ virtutes iampridem cognitas habuiſſet. Poſtremò Vuallos & Scotos à quibus continenter ſeditiones, tumultus, bella impendére nouerat, in officio, & fide, ac amicitia continere diligentiſsimè ſtuduit, vt quietis domi rebus, poſſet deinceps externis maturiùs ſeruire bellis, incumbere in Reipublicæ commoda, ſe dare ad regni gloriam comparandam, augendam, conſeruandam.

Ita rebus militiæ gerendis otio domi parto, rex in concilio, quod primũ ab eo habitum eſt, cũ ſuis principibus, de bello in Francos ſuſcipiendo deliberat, cuius vt ne iura violentur, primùm omniũ de repetundis agendũ cuncti iudicant. Itaq; legati ad Carolum regem mittuntur, qui regnũ Franciæ Edouardo tertio ac poſteris regibus Anglis debitũ repetant. Accepit venientes legatos Carolus perbenignè, ſed ad mãdata ab eis expoſita nullo dato reſponſo, promiſit primo quoq; die legatos ad Henricum ſe miſſurũ, qui eius poſtulatis coràm reſponderent. His auditis, diſceſſere legati: quos Franci oratores ſecuti, eodem propè tempore atq; illi in Angliam pervenerunt. Eos paulò mox quæ pro re vellent loquentes, cùm poſt multa acriter dicta, iam cõvitia facere inciperent, Henricus leniter & placidè interpellauit, aiens: Summa rei ſit, meis verbis regi hæc dicite veſtro, Anglos intra pauculos dies in Franciam venturos, non legationibus, ſed armis ius ſuum repetituros recuperatúrósq;. Illis in Franciam abeuntibus, Henricus confeſtim bellum ex concilij ſententia decernit, iuuenili ardore accenſus, ad fines regni longiùs propagandos, qui potiſſimùm ex eo ſpem bonam concipiebat, quòd compertum habetur, victoriam ſemper fore in ea parte, quæ iure pugnet, vtpote cum qua iuſtitia & veritas facit. Eo item in concilio, de ſtatu regni quaſi nouo collocando proviſum eſt, & illud quoq; lege cautum: cùm enim per idem tempus multi præſertim monachi homines Galli in Anglia ſacerdotia haberent, cœnobiíſq; præeſſent, & continenter in patriam ſuos iuuandi cauſa, magnam pecuniam mitterent, ad Reipublicæ commodum ſancitum eſt, vt poſthac eiuſmodi externis hominibus nullius Anglicani ſacerdotij poſſeſsio traderetur, niſi de regis voluntate, id quod aliàs rege Ricardo ſecundo, concilij decreto cautũ tradunt, cùm ſatis conſtet

conſtet Ricardum cõſtituiſſe, ne illi qui in Anglia nati non eſſent, ſacerdotiorum fructus abſentes caperent, ad idq; lege prouidiſſe.

Henricus decreta ad bellum dein pecunia, ac dimiſſo principum conuentu, omnia quæ ad bellum opus erant, ſtudio parare cœpit, quem ſimul interim multò maior cura tenebat, vnà cum cæteris Chriſtianis principibus, ſedandæ diſcordiæ communis, cuius cauſa conſilium omnium gentium conſenſu, ad Conſtantiam præclaram Germaniæ vrbem indictum erat. Huic igitur rei haud bellum Gallicum prævertendum iudicat, qui paululum negotio ſupersedens, legatos ſine mora Conſtantiam mittit, qui communem Reipublicæ cauſam diligenter agant. In hoc conventu Ioannes vigeſimuſtertius pontifex Romanus ob crimina obiecta, de quibus ſe purgare nequiuit, priuatur. Nec multò pòſt Gregorius duodecimus per Carolum Malateſtam, in cuius fide erat, ſe põtificatu abdicauit. Benedictus tertiuſdecimus cùm pertinaciter ſe verum Chriſti vicarium prædicaret, ac nullis amicorum perſuaſionibus de ſententia ſua deduci poſſet, adeò honores ſitiebat, imò adeò inſaniebat, inuitus priuatur, electúſq; eſt deinde poſt annum tertium, quàm id concilium haberi cœperat, omnium conſenſu, pontifex Otho Columnenſis homo Romanus, qui ſe Martinum nominauit. In eodem concilio damnata eſt Ioannis Vuytcliſi hæreſis, ac Ioannes Hus, & Hieronymus Pragenſis eius diſcipulus, duo id temporis viri qui eius ſectæ capita erant, in ea vrbe combuſti ſunt. *Ioannes Huſs.* Quod vbi reliquis conſciis, qui etiam tunc in Anglia erant, patefit, tanquam furiis agitati, primùm coniurationes in omnes ſacerdotes, deinde in regem, quòd pius eſſet cultor religionis, faciunt, protinúſque conventus paſsim celebrantes, ſuam ſuperſtitionem armis defendẽdam ſtatuunt: itaque Ioanne Oldecaſtellio viro forti, cæterùm impio, cuius rei cauſa, paulò antè ab exercitu regio relegatus fuerat, & Rogerio Actono ducibus, ac bene magna deſperatorum hominum comitante caterua, Londinum concurrunt, vt eo potiti, maiorem inde ſui ſimilium manum cogant, atque regem opprimant. Qua re nuntiata, rex omnibus conciliis antevertendum exiſtimat, vt priùs in armis ſit, quàm ea hominum colluuio in vrbem irruat, qui celeriter obviàm factus, expectat loco idoneo ad pugnandum, dum illud agmen accedat. Verùm perditi homines vbi de regis adventu cognouerunt, vt iamiam victi alij aliò turpiter ſe in pedes dant, quorum aliquot in fuga deprehenſi, igne ilicò necantur. Capiuntur non multò pòſt ambo ductores, in carcerémque coniiciuntur: ſed Ioannes ex turri Londinenſi noctu aufugit, Rogerius verò merito afficitur ſupplicio. Ob id tamen non fugiebat principem ſe nequaquam funditus tanti veneni radices de hominum longè opinioſiſsimorum pectoribus euelliſſe: quare publicè edixit, vt ſi vſpiam deinceps reperirentur, qui eam ſequerẽtur ſectam, patriæ hoſtes haberentur, quò ſine omni lenitate, ſeuerius ac ocyus de illis ſupplicium ſumeretur: ita animum & cogitationem poſuerat in ea delenda. Eſt hæc parua pro nominis Chriſtiani conſeruatione, geſta domi à principio res, quæ ſine dubio potuit monſtrare victoriam, quæ poſtea in Galliis parta eſt. Fuit is annus ſalutis humanæ M C C C C X V, & cùm Henricus regnare cœpit, 11: quo Thomas Harundellius Cantuarienſis antiſtes annum iam tunc ſedens tertium & trigeſimum, è vita exceſsit: in cuius locum ſucceſsit Henricus Chicheleius Meneuenſis epiſcopus ordine Cantuarienſium ar- *A. H. S. 1415.*

chiepiſcoporum ſexageſimus.

Secundum hæc, claſſe nauium iam parata, copiiſq; collectis, cùm Henricus audiret duces ſuos tot amiſſos menſes rei gerendæ queri, ac illis nihil procraſtinatione odioſius eſſe, indulgendum animorũ ardori ratus, vere iam ineunte, ad Suthantonenſem portum profectus eſt. Dum hîc militibus in naues imponendis operam dat, à fideli indice cognoſcit Ricardum comitem Cãtabrigiæ, fratrem Edouardi ducis Eboracenſis, Hẽricum Scruppum, & Thomam Graium equitem facta cõiuratione, necem ſibi machinari: quos ita patefactos comprehendi ſtatim iuſsit, dolẽs quòd tales in tale crimen vocarentur, ac ipſe amittere cogeretur eos cum primis, quorum virtute ſe hoſtibus terribiliorem fore confidebat. Hi quæſtioni admoti, tam de cõiuratione fatentur, quàm non inficiantur, accepta à Franco grandi pecunia, ſtatuiſſe ſe regem, vel viuum in hoſtium poteſtatem tradere, vel priùs interficere, quàm Normaniã attingeret. Henricus vbi ſatis explorata ſunt, quæ voluit, principes in vnum convocat, ſontéſq; in conſpectum ſuum adduci iubet, quos ita affatur: Si me ad cædem deſignaſtis, qui ſum patriæ caput, dubio procul & de omnium etiam interitu vos cogitetis, & patriam funditus perditũ ire nitamini, neceſſe eſt. Cæterùm ſi aliqua vos priuata mouit iniuria, id profectò non erat faciendum in caſtris, quæ ſine duce ſtare non poſſunt, nec cauſa cõmuni placendi hoſti. Scelus igitur, ſcelus edidiſtis importuniſsimum, cuius ſi quis in noſtro exercitu ſit conſcius, vt veſtro ſupplicio à facinore perficiendo deterreatur, hinc iam ad meritam pœnam ſubeundam faceſsite. Poſtquam illi in militũ conſpectu, ſecuri percuſsi ſunt, rex ad heroës converſus, inquit: Videte ſummam hominum audaciam, me perſequuntur, qui omnia mea ſtudia ad vtilitatem Reipublicæ dies noctéſq; me ſtimulando confero, qui eius rei cauſa, nullis parco laboribus, qui denicq; de omnibus iuxtà bene mereri ſtudeo, & ad id natũ me eſſe duco. Vtinam in vobis non ſit quiſquam, cuius in me increpare tantam perfidiam queam, vt malit me perditum, quàm patriam incolumem ac auctam imperio cernere. Ego tamen de vobis nihil tale ſuſpicor, ſed omnia æqui bonicq; facio. Si mihi per vos licuerit primùm eſſe tuto, deinde patriã iuuare, & maiorũ decus adverſus Gallos vlciſci, id omnis periculi immemor vltrò faciã: ſin nolueritis, illud vobis modis omnibus aliquando fraudi erit, ita volente Deo. Talia dicenti cunctorum ordinũ duces ad pedes protinus iacuere, pollicentes futurũ, vt ſemper eius dicto audientes eſſent, nec paterentur ſuum imperatorem inimicorum inſidiis circumveniri: atcq; ita confirmatis omniũ animis, coniuratio eſt ſubitò extincta. Quòd ſi Henricus adieciſſet igni iam ardenti oculum, vidiſſet nempe horribilem ex eo facem ad parietes ſuæ domus accenſam, & fortaſſe in ipſo extinxiſſet veſtigio: nimirum credere licet Ricardum comitem cõmunicato conſilio cum Henrico & Thoma ſociis, non vticq; paraſſe regem interficere, vt hoſti morem gereret, ſed vt ipſe regnũ obtineret, ac patefacta coniuratione, maluiſſe poſtremò fateri ſe à Gallis ſtimulante rei familiaris inopia, corruptum eſſe pecunia, quàm regnum affectaſſe, quò ſua iam deſperata ſalute, liberis ſuis per eum modum proſpiceret, in quos facilè Henricus cognito patris cõſilio, durior fuiſſet. Porrò habebat in matrimonio Ricardus comes Annã filiam Rogerij comitis Marchiæ, quæ reliqua vna erat ex ſanguine Leonelli ducis Clarentiæ, ſicvt in vita Ricardi ſuprà eſt demonſtratum,

ſtratum, cui regni hęreditas veniebat. Iſtius rei Ricardus eius vir optimè gnarus non herclè iniuria regnum ipſum obtinere nixus eſſe fertur, quod poſtea Ricardus eius filius dux Eboracenſis non occultè, ſed palàm repetebat. Nunc ad rem redeo.

Exin Henricus circiter Idus ſextiles, flante ſecundo vento, ſignũ dedit proficiſcendi, in Normaniámq; curſum teneri iubet: quò vbi pervenit expoſitis ſine vllo incommodo in terram militibus, Harfleum oppidum maritimũ inter duos monticulos ad Sequanam poſitum, armis oppugnare aggreditur. Franci interea cùm fama eſſet Anglum copias in Normaniam tranſducere, diligenter duce Buſsicaudo equitum magiſtro, non vno duntaxat in loco, ſed paſsim præſidia diſpoſuerant, oræ maritimæ tuendæ cauſa, qui vbi cognouere Harfleum repentino hoſtium aduentu obſideri, confeſtim ad Caudebecũ, quæ arx eſt non longè ab oppido, opem ſuis laturi veniunt, atque loca omnia circunſiſtunt, quò ſi Angli pabulatum frumẽtatúm ve egrediantur, vt illos facturos confidebant, facto quaquaverſum impetu, vexent, impediant, intercipiant: ſed opinione decepti, quòd hoſtis commeatum in plures dies ſecum portarat, dum procul inſidias faciunt, atque ſuis ſubſidio ire non audent, Anglus nullo dato oppidanis temporis intervallo, obſidionem acriter cõtinuat. Humfredus enim Gloceſtrenſis dux cui oppugnandi oppidi negotium datum erat, actis ad muros cuniculis, admotiſq; paſsim machinis, pugnam continuam cum oppidanis faciebat. Rex interea in cliuo monticuli qui oppido propior eſt, poſitis caſtris, ſimul & Gallos aditu prohibebat, vt ne ſuis præſidium ferrent, & oppidanis ſpem omnẽ futuri auxilij penitus adimebat. Quod oppidani qui tam pertinaci hoſtium obſidione premebantur, animadvertentes, deſperato omni adiumento à rege paucorum dierum inducias petierunt, vt ſi priuſquam illæ exiſſent, ſibi non eſſet ſuccurſum, dedito oppido, cum triginta principibus obſidibus, captiuorum nomine, omnes reliqui inermes liberi abire permitterentur. Conceſsit rex oppidanis quod poſtularant, vt ne illic tempus quo iamiam excludebatur, in maioribus attentus rebus, tereret. Illi igitur finitis induciis, cùm à ſuis nullum viderent mitti ſubſidium, oppidũ poſt ſeptimum & trigeſimum diem, quàm obſideri cœperat, dediderunt cum captiuis, qui poſtea ſe redimerent: præda omnis militi conceſſa eſt. Henricus ob eam rem bene geſtam auctus lætitia & voluptate, longiùs progrediẽdum exiſtimat, ſed impeditus hyeme, quæ maturiùs ſolito iam aduentabat, conuocato concilio, de itinere faciendo cõſultat. Variis dictis ſententiis, vna omniũ melior viſa eſt, vt Caletum iretur, & ne profectio fugæ ſimilis videretur, terreſtri itinere per medios hoſtes eundum decernitur: quod eò periculoſius iudicabatur, quia militum numerus valde erat diminutus, multis paſsim ex morbo pereuntibus, qui id temporis per eam regionem pervaſerat, quod etiam in cauſa fuit, quamobrem de reverſione ſit citiùs deliberatum. Itaque rex poſtquam Thomam Dorceſtriæ comitem capto oppido reliquit præſidio, iter facere inſtructo agmine incipiens Pontiuũ contendit, eo conſilio, vt priùs Sommam copias traducat, quàm interrumpantur.

Franci interea cognito hoſtis cõſilio, omnes pontes atq; fluminis vada antecapiunt, item quaquaverſum Anglum tranſiturum coniiciunt, agrum pabulo, frumento, cæteriſq; cibariis ſpoliant, vt cum omni pariter itinere inter-

cludant, ac inopia rerum omnium premant. Anglus eiusmodi incommodis vno temporis puncto affectus, nihil terretur, sed iter inceptum facere pergēs ad Sommam venit, ibi certior factus pōtes ab hoste esse interruptos, sine mora, equites leuis armaturæ mittit exploratum, quid hostium, qui insidiarum, quid periculi ad dexteram, quid ad sinistram sit, item vbi loci vadum fluminis ad traiiciendum tutum. Equites celeriter officio functi, omnia plena hostium renuntiant. Quibus rebus cognitis, rex non secus ac instituerat, lentè incedebat, atq; sui negotij bene gerens dextra læuaq; circunstantibus hostibus ita aciem instructam ducebat, vt speciem terroris inspicientibus præ se ferre videretur. Quo factum est, vt nulla imposita dimicandi necessitate, vsq; Corbias pervenerit. Hîc nocturno agrestium adventu, & matutino militum qui oppido relicti erant præsidio, retardatur: sed ea res perbono ei loco fuit. nam præsidio cæso, fugatoq; intra mœnia cum agrestium turba postridie illius diei invento inter Corbias & Peronam vado, ante id tempus nunquam, vt fama est, cognito, flumen transmittit, atq; properans Caletum rectà pergit, vt qui propter paucitatem suorum, nisi aliter ratio poscceret, minimè pugnandum decreuerat: erant enim Anglici equites ad duo millia, sagittarij ad decem & tria millia. Afficiebantur Angli inter itionem sexcentis incommodis, cùm neq; ipsi cibos in tot dies necessarios parassent, neq; in itinere facilè invenire possent, frumento ab hostibus antè compresso: abstinebat tamen Henricus sui militis manus in tanta rerum penuria à sacrilegiis, quippe qui eiusmodi edictum exercitui iampridem proposuerat: Ne miles vnquam sacras ędes spoliato, néve violato: quod si feceris, debito supplicio scelus luito. Ex quo cùm accepisset militem quendam rapuisse de templo vasculum, in quo eucharistia asseruabatur, fertur iussisse agmen consistere, ac non priùs illinc abire permisisse, quàm restituto vasculo, miles persoluisset capite pœnas. Hinc fiebat, vt cùm eius rei fama per agros pervasisset, vicinorum locorum coloni contrà ac vetitum esset, cibaria agmini suppeditarent.

Franci vehementer indignati quòd hostis sine certamine elaberetur, per nuntios inuitant Henricum ad pugnam, armis & verbis lacessendo. Respondet ad ea Anglus: Mihi curæ est, ne quid fiat secus, quàm Deus velit, quámq; oporteat: nam ego Francos armis prior non aggrediar, at ab eis provocatus, certamen non denegabo: interea Caletum pergam. Si quis autem me in itinere prohibere tentarit, id ille non sine suo faciet malo: quare ne quisquam vnus illud temerè conetur, maximè aueo, vt hæc humus ne Christiano sanguine infeliciter madeat. His dictis, nuntios nullos non donatos ab se dimittit. Principes Franci accepto responso, quod magis timidi quàm cauti imperatoris esse iudicabant, castra apud Blangiū oppidum metantes, hostem vltrà progredi prohibent, parati omnino ad manū conserendam, qui ita aciem instruunt: In prima fronte tria millia equitū collocant, secundam aciem firmant Carolus Aurelianensis, Ludouicus Borbonienſis, Edouardus Barri duces, ac Niuernensis comes, cùm peditū tum equitū multitudine innumerabili stipati. Post hos ad subsidium ferendum turba militum infinita inordinatè tertiam tenet aciem. Henricus cùm videret dimicationem propiorem esse, quàm crediderat, neque se tutò discessurum arbitraretur, ex propinquis castris, vbi pridie illius diei consederat, in aciem exercitum educit in proximam planiciem, quæ

ampla

ampla patet circa Blangium oppidum: & ne militum virtuti locus pugnæ damno ſit, prope viculum, quem Dagincurtum dicunt, locum eligit, cui ponè imminebat colliculus vndique arboribus ſylueſtribus atque denſiſsimis veſtitus vepribus, qui inſtar muri, munitionem efficiebat, ne hoſtis à tergo invaderet. Hîc aciem inſtruit, ſagittarios in dextro cornu quod contra hoſtes erat, collocat, quibus Edouardum Eboracenſem ducem præficit, in ſiniſtro & circa latera equites diſponit: ipſe verò cum robore militum in mediam aciem ſe confert. Verùm cùm hoſtis numero militum equitúmq; præſtaret, veritus ne non pariter in fronte atque latere ſuorum pugnaretur, ad arcendam equitum vim & impetum, vt ne peditatus in quo omne exercitus eius robur conſiſtebat, ordinem turbarent, néve frangerent, ſepta ad vtrunque latus fecit ex palis ſenis vel paulò plus pedibus oblongis vtrinque ferratis ac præacutis, quò ſi equi in eos incurrerent, ſubitò transfoderentur, deditq; negotium certis gregariis militibus, qui vt caſus & res poſceret, ipſos palos refigerent, rurſúſque eo loci figerent, quo pedites ſe commouerent pugnando. His igitur palorum ſeptis ſiue vallo, acies peditum ſe continebat, equitatus verò omnis ab lateribus extra palos ſtabat. Iſtum quidem modum muniendi aciem Angli etiam nunc ſeruant, inventis ad hæc aliis machinis, præcipuè pilis ferreis, quæ acutis vndique munitæ clauis per terram ſparguntur, quibus equites procul à ſuo peditatu arceant: nam ſi temerè equi in ipſas machinas incurrerint, aut in veſtigio confodientur palis, vel læſis pedibus, cadere cogentur. Rex inſtructa ad hunc modum acie, impedimenta in vnum coniecta locum, in caſtris etſi leui præſidio munitis relinqui iuſsit: poſt hæc, apud milites concionem habuit, hortatúſque eſt, vt bonam animo ſpem conciperent, quandoquidem illud ſibi perſuadere deberent, ſe ad id loci qui quàm paucitati militum idoneus ad pugnandum, tam multitudini invtilis eſſet, perveniſſe, duce Deo, qui fœdifragis non fauet, qui eos qui alieno manum afferunt, non iuuat, quorum nempe criminum maculis rectè ſcirent Francos ſuos hoſtes cum primis notatiſsimos eſſe: quare à primo admonuit, vt nihil timerent, quòd hoſtes longè plures numero eſſent, quoniam etiam ſcire deberent in magna militum multitudine, neceſſe eſſe maiorem partem rei bellicæ multò imperitiſsimam eſſe, quæ bonis ſtrenuíſque militibus ſemper præliando impedimentum afferre ſoleret. Et quamvis omnes æquè militaris artis ſcientes forent, non eò tamen pertimeſcendum, cùm pro patria dimicandum eſſet, pro qua nihil non parato animo ferendum eſſe. Item quamvis vitæ iactura fieret, glorioſum tamen fore ducerent: equidem ſi vincerent, illud ſuis virtutibus certum haberent apud cunctos mortales aſsignatum iri: ſin verò à tanta hoſtium multitudine vincerentur, nihil demum ignominiæ ſe ſubituros iudicarent, quòd pauci à multis ſuperati eſſent: ac poſtremò certò ſcirent victoriã in manu eſſe, ſi primo congreſſu pugnam magno animo committerent, quod omnino eos ita facere oportere illud moneret, quòd non ignorarent ſibi cum Franco rem eſſe, quem antea ſæpiſsimè viciſſent, quem ad prælium ineundum tam promptiſsimum, quàm ad longioris prælij onus ferendum infirmiſsimum iampridem nouiſſent. Loquente adhuc rege, militum ardor tantus eminere cœpit, vt ingenti clamore ſignum pugnæ flagitarent. Idem duces Clarentiæ, Eboracenſis atque Gloceſtrenſis maturè faciendum

sentiebant, affirmantes moram hosti duntaxat commodo esse, confluentibus ad illum vndiq; nouis militibus. Regi tamen aliquid moræ facere placuit, vt ne quid inconsideratè ageret, vt qui probè sciret, in prælio superari, turpissimum, superare pulcherrimum esse.

At Francis interea paucitatem hostium negligentibus pro nihilo'q; putantibus, tantum fiduciæ ac spiritus accessit, vt non de ratione belli cogitarent, sed vicisse iam sibi viderentur, qui passim efferebantur, maximo gaudio gloriabantur, iactabãt se Anglum inclusum habere, nullo'q; negotio victum iam in manu sua esse, duces ordinum iam spolia diuidere, captiuos sortiri, ac currũ parare, quo rex captiuus in triumpho duceretur, simul milites hortari, conclamare, Ad prædam, ad gloriam properate, vt iam de præmiis vestris, de referẽda gratia cogitemus. Eò evasit lætitiæ libido, vt passim nuntios ad ciuitates mitterent, qui iuberent, vt publicè sibi gaudentes de victoria, perinde quasi incerta non esset, gratularentur, Deó'q; gratias agerent, nequaquam suspicantes fieri posse, vt venti, sicvt aiunt, sua gaudia ferrent. Hinc colligere licet, tam dementiæ esse de exitu rerum futurarum quicquam certi iudicare, quàm prudentiæ, non iudicare. Quid, quòd & ad Henricum nuntium miserunt, quæsitum quanti vellet se redimere: quem ferunt respondisse, se sperare intra duas tréve horas ita vsu venturum, vt potiùs Francis quàm Anglis de redemptione facienda curæ esset.

Inter hæc autem, copiis ab vtraq; parte instructis, ad VIII calend. Nouembris, qui fuit dies pugnæ, circiter meridiem, veniunt tandem ad manus: signo enim eodem temporis puncto vtrinq; dato, concurritur acriter, variéq; confligitur: sanè sagittarij Angli ita Francos equites peditésq; vnà obviàm factos primo impetu vrgent, vt aliquãdiu multis affecti vulneribus non facilè queãt pedem conferre, qui passim cadentes non mediocrem suis terrorem, hostibus animum præbebant. Cæterùm vbi cominus pugnari cœptum est, bona pars sagittariorũ Anglorum proiectis actutùm more suo arcubus, sumptísq; quæ semper ad manus habent, telis & gladiis, magno impetu in venientẽ hostem fertur. Franci contrà vbiq; vrgent, instant, laborãt: nam equites dum alij cum peditatu Anglico dimicant, in dextro cornu, obiectis scutis, à latere hostem invadere summa ope nituntur, sed nõ sine cæde, tum à reliquis sagittariis, tum ab equitibus qui prope palos astabant, repelluntur. Itaq; certamen vbique æquum, & anceps erat, in suo pro se quisque gradu obnixus, vrgens scutis & gladiis sine respiratione, alius pro victoria, alius pro salute pugnabat. Postquam tris propè horas vtrinq; fortiter est dimicatũ, rex circunductis paululum equitum alis, à tergo ipse pedestrem aciem adoritur: clamor nouus inde ortus Frãcorũ animos ita terruit, vt pedem referre extemplò cœperint. At rex vbi turbata signa ac fluctuantem aciem vidit, tum milites parum hortatus tanto impetu insecutus est, vt Franci in fugam subitò coniecti alij aliò fugerent, proiectísq; armis, pro salute tantùm orantes manus darent. Interea equites Franci duce Roberto Borimuillensi, qui primi terga verterant, cùm accepissent impedimenta Anglorum procul ab armatis, sine præsidio magno esse, partim faciendæ prædæ, partim accepti incommodi aliquo pulchro facinore sarciendi studio concitati, impetum in castra vacua defensoribus faciunt, impedimentaq; omnia rapiunt, captis aut interfectis qui præsidio relicti fuerant. Quod

vbi

vbi regi nuntius trepidus attulit, ac clamor puerorum aliorúmque auditus eſt, qui adventante hoſte, in pedes ſe dederant, ac diripi paſsim ferrique fortunas militum vociferabantur, veritus ne non hoſtes diſsipati ex curſu in vnum coacti pugnam redintegrarent, ac ſibi ſimul cum captiuis, & hoſtibus nouum certamen eſſet, neceſſariò contra animi lenitatem, iuſsit ipſos captiuos, quorum ingens numerus erat, protinus interfici, atque milites ſe iterum ad præliandum expedire. Illi autem imperata facientes, poſtquam bonam partem captiuorum occiderant, omnis repentè laboris per diem penè totum tolerati, vulnerúmq; obliti, perinde ac ſi integri recentéſque eſſent, vno impetu contendunt, in aciémq; redeunt, ſéque in hoſtem quanta maxima poſſunt vi, concitant. Sed cùm ille præda iam potitus longiùs abeſſet, quàm vt cum conſequi poſſent, ſua ſponte à perſequendo deſtiterunt. Atque hæc eſt nobilis ad Dagincurtum pugna, & inter primas memorata populi Anglici victoria. Decem millia Francorum in acie cæſa ſunt, captiuorum numerus penè par, ſi in caſtris ab hoſte trucidati non fuiſſent: multi poſtea vtrinque ex vulneribus interiere. Ab Anglis cecidere vix centum, ſi credimus illis qui miracula ſcribunt, cum Edouardo duce Eboracenſi. Autores alij quingentos, alij ſexcentos Anglos in eo prælio deſideratos tradunt, quorum non pœnitet me ſententiæ eſſe: cùm enim amplius tribus horis ſit ſtrenuè dimicatum, dubio procul Anglos qui inter arma verſabantur, ſua quoque accepiſſe vulnera, par eſt credere. At regi tantæ potito victoriæ nihil prius fuit, quàm vt ibidem flexis genibus, multis oraret precibus, Deóque immortales ageret gratias, cui deinceps ea dies, quæ diuis Criſpino & Criſpiniano ſacra eſt, ſolennis perpetuò manſit. Secundum hæc, paulò ante noctem rediit in caſtra, quæ ab hoſte ſpoliata, vt oſtendimus, invenit, ſed eius ſpoliis mediocriter repleuit, vbi ea nocte à laboribus feſſum refecit militem, poſtero die ad locum pugnæ reverſus, omnes pariter ſuos atque alienos in eo prælio deſideratos ſepultura affecit, corpus verò Eboracenſium ducis in Angliam reportandum curauit, vt eius maiorum ſepulchro inferretur. Hoc facto, cum Aurelianenſi & Borbonienſi ducibus, ac aliis de nobilitate captiuis, primùm Caletum, deinde in Angliam rediit, qui vrbem Londinum ritu triumphantis imperatoris, victore cum exercitu iniuit, cùm interim per totum regnum ſupplicationes multorum dierum ad omnia templa Dei diuorúmque decretæ ſunt, vt dum victoriam eius diei cuncti congratulabantur, regem in cœlum laudibus ferentes, in primis Deo gratiæ agerentur. Fuit ille annus humanæ ſalutis M C C C C X V I, & cùm ipſe Henricus regnare cœperat, I I I. A. S. H. 1416.

Carolus rex Francus ob acceptam plagam, magna animi perturbatione commotus, ſumma ope ſtudet Ioannem Burgundiæ ducem diu antè ab ſe alienatum ſibi reconciliare, timens ne accidat, vt dum domi ciuili diſcordia laboratur, foris ab externo hoſte grauius aliquid accipiatur. Item Ioannem Arminiacum comitem, qui ſummum in re militari vſum habebat, magiſtrum equitum in locum captiui apud Anglum Buſsicaudi ſurrogat, ſperans futurum, vt is eſſet, qui res Francorum inclinatas armis ſubleuaret. Thomas inter hæc comes Dorceſtriæ præfectus Harflei certior factus de victo-

ria adepta, cum tribus millibus armatorum in finitimos agros egressus, vsque Rothomagum excursiones facit: is inde dum præda onustus redit, Arminiacum comitem forti militum robore refertum obviàm habet, commissoq; leui prælio, fugatur, qui plus trecentos ex suis perdidit. Sed Franci non contenti victoria, sequendo propius oppidum, quàm vt conduceret, progressi, cum præsidio quod obviàm suis volarat, manus cõseruerunt, ac leui pugna repentè edita, non sine cæde pedem referre coacti sunt.

Dum ista alibi fiunt, Sigismundus Romanus Imperator, vir magnæ virtutis ac fidei, qui aliàs apud reges de pace concilianda, cùm longè gentium abesset, per literas frequenter egerat, cum Caroli regis legatis in Angliam venit, quem Henricus pro veteri amicitia, quæ ei cum illo erat, amicè & benevolè accepit. Is studiosus pacis omnino rem vtrique regi vtilem tandem aliquando conficiendam curare cœpit: sed Francorũ fatalis obstabat casus, qui postea áccidit, quo adhuc maiora detrimenta acciperent. Enimverò dum concordia in foribus penè erat, ecce tibi, noua maioris discordiæ ac inimicitiarum causa incidit. Porrò Henricus certior factus de cæde suorum in Rothomagensi agro ab hoste facta, ita irasci cœpit, vt ne quidem de nomine pacis tum audire voluerit. Quocirca Imperator negotio parum supersedit, ac statim post iram regis, quæ citò deferbuërat, nihilominùs rem aggreditur: quam & perfecisset, si Franci nouum bellum nõ parassent: quippe illi duce Arminiaco, ex re prosperè paulò antè gesta, animo aucti, Harfleum sibi omnino recipiendum statuunt, qui post paulùm diuerso itinere, quàm possunt occultissimè cum omnibus copiis, quas eo momento coëgerant, oppidum oppugnatum eunt. Itidem Ioannes vicecomes Narbonensis, qui classi præerat, facit, omne vicinum litus pari celeritate occupat, circunsidet. Sed dolus non processit, quòd antequam ad oppidum pervenirent, animadversum est ab speculatoribus ex arce, hostium cohortes accedere. Qua re cognita, Thomas præfectus suos intra muros recipit, nuntios crebros, ac literas ad regem mittit petitum auxiliũ. Franci verò quamvis viderent nullam amplius oppidi de improviso occupandi facultatem dari, nihilo tamen secius tam terrestribus quàm maritimis copiis ad oppugnationem aggrediuntur, quibus Angli pro tempore fortiter resistunt. Interea Henricus accepto nuntio, cognoscit suos in magno periculo versari, rémque diligentiam requirere: quare nulla facta mora, classem parat, suisq; subsidio ire maturat. Retardauit eum tamen Sigismundus Imperator, dehortatus magnopere ipsum proficisci, sed suasit, vt ducem aliquem mitteret, qui eam impendentem procellam propelleret, quandoquidem non præstaret, & tunc nihil esset quòd princeps, in quo totius Reipublicæ summa consisteret, omnibus se obiectaret periculis. Ita rex monitis amici cohibitus, Ioannem fratrem ducem Bedfordiensem cum multarum nauium classe, quamprimùm in Normaniam mittit, qui secundo vsus vento, celeri cursu ad Sequanæ ostium pervenit. Hunc cùm vicecomes Narbonensis cognouisset appropinquare, se subitò ex omnibus partibus, dato signo, in hostes concitat, faucésque portus occupat. Ioannes cùm classem hostilem egressam vidisset, naues aliquot fortiores in eam præmisit, quæ primo impetu duas Francas naues incautiùs progressas, cum remigibus defensoribúsque

suis

ſuis ceperunt. Adfuit ſtatim pòſt ipſe ſtudio incitatus cum reliqua claſſe, qui certamen fortiter redintegrauit. Eſt ſummè aliquantum vtrinque pugnatum, cùm Angli ad extremum bonam hoſtilium nauium partem aut ſubmerſerũt, aut ceperunt, reliquas verò turpiter fugere coëgerunt. Tum Ioannes per flumen ad oppidum delatus, ſine vllo impedimento deſcendit pariter in terram, ac ſuos vno tempore & commeatu & nouo militum ſupplemento iuuat. Arminiacus interea certior factus per literas & nuntios, malè à ſuis ad Sequanæ oſtium, nauali prælio eſſe pugnatum, relicta obſidione, in Pariſios ſe contulit, vt qui in nulla ſpe erat oppidum per vim expugnandi.

Poſt hanc acceptam cladem, res Francorum multò infirmiores extiterunt, quòd principum ſtudium diuerſum eſſet, vtpote qui veterum inimicitiarum ſtimulis incitati, iam Reip. munia grauatè obirent, & per ſimultates adeò labefactari inciperent viribus, vt libertatem in diſcrimen adduxerint. Et quanquam Aurelianenſis dux alterum factionis caput in Anglia captiuus erat, tanto tamẽ ſimultatum furore Carolus Delphinus, & Burgundiæ dux agitabantur, vt dum alter alterum armis, fraudibus, inſidiis opprimere conabatur, & reliqui principes eiſdem factionibus & ſtudiis trahebantur, nemo quiſquam illorum eſſet, qui propulſandum commune periculum quod impendebat ab Anglo, magnopere curaret. Ita in hoc ſtatu multa erant mala, alienatio mentis Caroli regis, belli periculum, principũ diſcordia & improbitas, ſexcenta præterea alia, quæ rem totam ærumnoſam reddebant. Sed ad propoſitum redeo. Bedfordienſis dux re proſperè geſta, continuò in Angliã rediit. At Sigiſmundus Imperator animadvertens nihil eſſe, quòd ſe in iſtam pacificationem in præſentia interponeret, quòd Franci proxima Harflei obſidione, vehementer offendiſſent Anglorum animos, quibus etiam ipſe ob id ipſum iratus erat, omiſſo diu antea inchoato pacis negotio, fœdus cum Henrico fecit: quod quidem tantum abfuit vt deinceps violauerit, vt etiam pro ſe quiſq; eorum ſeruare, & colere maiorem in modum ſtuduerit, id quod commodo vtriq; fuit. Imperator poſt hæc, multis ac variis donatus muneribus in Germaniam trãſmiſit. Incidit hæc regum ſocietas in annum quartum cùm regnare cœpit Henricus, & ſalutis humanæ M C C C C X V I I. A. S. H. 1417.

Eodem anno rex principum conventũ facit, apud eos concionatur, recẽtes Francorum iniurias in ſe cõmemorat, occaſionẽ gerendi belli oſtendit, diſcordias Francorũ principum replicat, multa proponit, quamobrem bellũ in eos deintegro ſumendum, ac totis viribus in illud enixè incumbendum iudicet. Item orat, vt pecuniã imperandam, ac militum delectum primo quoq; tempore habendum decernant, quò inimicorũ iniurias perſequi tandem liceat. Hæc dixit, & ad eius nutum cuncta à patribus decreta ſunt. Sed pecunia in primis imperatur, quò ſumptus in copias ſuo tempore fiant: nempe nullus erat, cui id bellum non maximè cordi eſſet, videretúrq; tam vtile, quàm opportunum. Deinde ex ſenatuſconſulto, Ioannes Bedfordienſis dux regni præfectus renuntiatur, caputq; regij ſenatus, qui eatenus id imperij obtineret, quoad rex belli gerendi cauſa, in terra Gallia eſſet: quo facto, rex ipſe circiter V I cal. Auguſti, cum mille & amplius nauiũ claſſe ſoluit, in Normaniámq; pervenit, expoſitiſq; in terram militibus, cum ſuis ducibus de rebus agendis conſilia con-

fert. Normani cognito hostis adventu, ingenti perculsi pauore, mœstitiáque simul affecti, ex agris cum liberis, fortunísque suis, in oppida concurrunt, ipsáque oppida muniunt, frumenta ac cætera vsui humano necessaria apportant, tela, arma parant, quibus hosti resistant, ad Carolum regem legationes mittunt, vt suos ciues ab hostium iniuriis defendat. Franci milites qui locis præsidio relicti erant, vnà cum agrestium turba, in oppida se recipiunt, vt oppidanis intus auxilio sint, qui foris hostium viribus resistere posse se desperabant. Hæc per omnem Normaniam fiebant, adeò vniuersi magno erãt in timore, cùm Henricus postquam rei gerendæ consilium cepit, ad Tucham arcem opere & natura munitam castra posuit, eámq; oppugnare aggressus, etsi ab iis qui intus erant fortiter defensam, cepit: dein Cadomum petendum constituit, ratus id quod officium poscebat, Francos laborantibus suis nequaquam defuturos, ibiq; prælium fore, quod in primis cupiebat: quare cum expedito exercitu eò ire contendit, agros latè populatur, prædam facit.

Cadomum est oppidum in plano campo positum, fossis, altísque muris munitum, vt alibi ostendimus, & id temporis nullius rei egens, quòd oppidani ante adventum hostium, commeatu & armis illud refertissent. Igitur rex vbi ad oppidum pervenit, mœnia à suis castris munitione secludit, vt ne de oppido eruptionem inclusi facere possint, ac dispositis passim centurionibus, cum suis militibus, tela in hostium munitiones adigi iubet. Nihil ea res Cadomenses terruit, qui infensi intentíque sine tumultu manebant: ita prælium vndique incipitur. Angli pro ingenio quisque pars eminùs sagittis, lapidibus, aliísque tormentis pugnabant, alij succedere ac murum modò effodere, modò scalis aggredi conabantur, & solùm cupiebant pugnam manibus facere. Contrà Cadomenses in proximos saxa voluebant, sudes, pila, præterea picem, sulphur & tædas ardentes mittebant. Est ad hunc modum per aliquot dies continuatum certamen, bene magno numero Anglorum interfecto, quòd plus detrimenti acciperent ab illis, qui in munitionibus dimicabant, quàm inferrent. Quod Henricus animadvertens, militem à pugna revocat, & solùm muro perfodiendo deiiciendóque studendum putat: itaque actis ad oppidum repentè cuniculis, adhibitísque in diuersis locis machinis, statim magna vi mœnia aggreditur, & ne opus inceptum ab oppidanis impediatur, iterum milites admotis scalis, alios in murum ascendere, summáq; capere, alios vrgere telis iubet. In hos oppidani animosè se defendendo, lapides, ignem, aliáque id genus tormenta torquent. Dum ita pugnatur, Angli ipsos muros variis in locis perfrangunt, iámq; ab illis qui in cuniculis fundamenta effodiebant, passim foueæ factæ erant, per quas miles in oppidum penetrare poterat, cùm rex misertus oppidanorum, quos sibi seruandos, si in fidem venirent, non perdendos statuerat, ac simul veritus ne si per vim oppidum expugnaret, cogeretur illud diripiendum dare militibus, per præconem eos admonuit, esse adhuc apud se clementiæ locum, si confestim deditionem facerent, quod illi spe subsidij confisi pertinaciter se facturos negarunt. Tum Anglus rursus mœnia aggreditur, per foueásque introire nititur. Hîc momento vnius horæ est conflictatum,

cùm

cùm Angli irrumpere conarentur, & Cadomenſes loca omnia defenderent fortiſsimè, ſed tandem Angli virtute vicerũt. Rex oppido potitus, cunctos arma in vnum locum inferre imperauit: quod vbi ſine recuſatione fecerunt, paſſiſq; palmis proiecti ad terram flentes pro ſalute orarunt, conſolatus ſurgere iuſsit: hoc facto ad principem ædem more ſuo acceſsit, ibiq; aliquandiu orauit, gratias Deo pro re feliciſsimè geſta agens. Ea nocte nõ ſe quieti dedit, ſed exercitũ perinde in armis eſſe voluit, ac ſi à periculo vacuus non eſſet, ne quò miles licentia nocturni temporis ad prędam laberetur, vel oppidani clàm diſcederent. At prima luce, recenſione habita ſenatus, partim morte pro veſana pertinacia, partim bonis mulctauit, deinde militem etiam atq; etiam collaudatum omni præda de hoſte capta donauit, quod in ea oppugnatione eius excellentiſsimam virtutem fuiſſe, optimèq; eum de ſe meritum iudicabat. Sanè videtur Henricus eo potiſsimùm prælio voluiſſe tam ſuam ipſius, quàm ſuorũ bellicæ artis doctrinam oſtendere, quò Franci intelligerent ſibi cum eo hoſte rem eſſe, qui multùm virtute polleret, aut quòd fortaſſe non erat ignarus, in bello gerẽdo ſtudendum eſſe famæ, ac prout prima cedunt, fore vtplurimùm vniuerſa. Arx adhuc ſtabat in fide Francorum firma atq; egregiè munita, cuius præfectus vt fidem magis ſeruaſſe videretur, palàm iactabat ſe priùs excidium expectaturum, quàm hoſti traderet: quod Anglus minimè faciendum conſtituit, vt ne pulchrum opus & oppido cuſtodiendo neceſſarium diueret, quod pòſt reficere oportuiſſet. Itaq; rex præfecto ac reliquis militibus qui intus erãt, incolumitatem pollicitus, diem præſcribit, quo arcem dedant. Quo audito, ac deſperato iam ſubſidio, deditionem fecerunt. Ac ita Henricus Cadomum cum arce, ad extremum cepit, qui eius victoriæ bonam antea ſpem animo concepiſſe dicitur, eò quòd orando, eum ferũt vidiſſe crucem inter ſuas copias emicantem. Ita vſu venit, vt bene precãtibus ac iuſtum bellum facientibus, præſens numen eſſe ſoleat.

Dum hæc ab Anglo ita fiebant, Franci neq; iuſtum exercitum paratum habebant, neq; ipſi parati erant ad eundum ſuis ſubſidio, domeſticis hoſtibus laborantes, qui ne emergerent, noua extitit cauſa, cur ſeditiones maximè renouatæ ſint: cùm enim rex Carolus pro ſuo iure res gerere neſciret, áccidit, vt nil eſſet eo egentius, nil regno ſpoliatius, quòd pro ſe quiſq; bona publica diſſiparet. Solus Carolus Delphinus patriæ mala deflebat, ſolus in Remp. incumbebat, ſolus hoſtibus reſiſtendum curabat, ſed inopia affectus ſolicitudine mordebatur, qui ad extremum de conſilio Armeniaci equitum magiſtri, pecunias quas Iſabella mater congeſſerat, ex diuerſis locis ſuſtulit, ſubleuandæq; patriæ cauſa, eas in parandum exercitum inſumere cœpit. Ea re mulier immemor periculi inſtantis, memor iniuriæ offenſa, filium cum Armeniaco pro hoſte habet, ambos perſequendos iudicat, Ioannem Burgundiæ ducem in ſumma apud Carolum virum gratia ponit, eíq; imperium rerum omnium dat, defert, confirmat. Burgundio quem penes iam omnis erat poteſtas, facultate data vlciſcendi iniurias, ſe in Delphinum armat, quò eo debilitato, publicis hoſtibus pro virili parte reſiſteret. Mouit par ratio & Delphinũ, qui domeſticũ tumultum bello externo prævertendũ ratus, in Burgundionẽ factionis caput arma vertit: eúmq; quovis modo perditum ire contendit. Hinc igitur magna regni labes facta eſt, qua nihil propiùs factum fuit, quàm vt illud funditus deleret,

Ardebat itaq; Gallia bello, & nemo ferè erat, qui in tanto mœrore curam belli susciperet, sustinerétve.

Inter hæc Thomas Clarentiæ dux cum expedita militum manu, secundum oram Normaniæ maritimam profectus, Bellocasiorum, hoc est, Baiocensium, vt hodie nuncupantur, vrbem de Franco capit. Item Humfredus Glocestrensis dux eius frater Lexouiorum oppidum armis adortus, nullo ferè negotio occupat. Rex interim Cadomi causa firmandi præsidio loci morabatur, cùm ibi singulare edidit pietatis exemplum: reperit enim in arce magnas ciuium fortunas, quarum in numero erant pecuniæ in templis diu depositæ, ac sacra vasa: ea omnia tantum abfuit vt ipse tetigerit, vt etiam in templa subitò referenda, ciuibúsque restituenda curauerit, vt ne præter institutum suum, sacrilegio rapinaúe contaminaretur. His actis convocato suorum ducum consilio, summa rerum agitabatur, cùm rumore interim quaquaversum de eius lenitate clementiáq; perlato omnes propemodum vicinarum ciuitatum principes Cadomum convenerunt, séque eius fidei commiserunt. Quare placuit omnibus publico edicto denuntiari populis, eos fore cum fortunis ab omni periculo vacuos, qui sua sponte in Anglorum ditionem rediissent, venisséntq;. Quæ meherculeres efficiebat, vti bene multi quotidie populi à Franco ad Henricum deficerent. Rex post hæc, Argentonium oppugnatum Cadomo proficiscitur, quod adveniens capit. Venit deinde in eius fidem Alenconium, Constantia, Falesia, Fanum Landi, nonnullaque alia oppida multò munitissima: adeò ferè omnes miserrima Cadomi memoria solicitos similem casum timentes habebat, vt mallent Anglo se dedere, quàm fortunæ fortasse cum suo magno malo periculum facere, cùm præsertim nullum Caroli exercitum proxime se viderent, nec audirent venturum sibi subsidio. Henricus autem tot vno tempore receptis oppidis, solùm sibi laborandum esse ducebat, vt Rothomagum vrbem totius Normaniæ caput in potestatem redigeret, quò ex cuncta regione, Normani omnem pecuniam, charissimaque res comportarant, quódque inito bello, operibus maximis munierant: quare instructis copiis, castra mouet, atque Larcham, quod oppidum ad Sequanam situm à Rothomago circiter millia passuum octo abest, ire contendit. Quod vbi Franci qui ad præsidium loci erant, animadvertunt, pontem qui eo ipso loco in Sequana est, ante hostis adventum, valido præsidio firmant, simúlque ad alteram fluminis ripam milites disponunt, qui prohibeant, ne ille flumen pontibus aut cratibus vel scaphis transeat. Postquam Henricus ad oppidum pervenit, pontem confestim oppugnare aggressus, cùm videret eum à Francis acriùs defendi, quàm vt facilè capi posset, statim regressus millia passuum ferè tria, secundum ripam, ad aquam fecit castra, atque inde paratis ratibus, lintribúsque, partem exercitus noctu in alteram ripam transduxit, nullo ex hostibus se opponente: nam qui ad alteram ripam erant, arbitrantes Anglum alioversum iter vertisse, non sunt secuti, quòd satis negotij haberent in tuendo oppido: quo facto ad oppugnationem de media nocte reversus oppidum vtrinque obsidione cinxit. Quod vbi oppidani senserunt, desperato subsidio, deditionem faciunt. Rex potitus oppidi, iam cùm tutum patéret iter, Rothomagum proficiscitur. Quod postquam præsidium quod intus erat, cognouit, omni propemodum equitatu celeriter educto, aciéque

equestri

equestri instructa, obviàm exiuit, factóq; cum antecedentibus equitibus agminis Anglici leui prælio, cùm iam premeretur, necesse habuit eò se repentè recipere, vnde venerat. Tum rex quamproximè mœnia accedens, vrbem obsidet. Fuit ille annus salutis MCCCCXIX, & cùm regnare cœpit Henricus VI. Angli opus incœptum facientes, duabus ex partibus vineas, aggerem, cuniculos ad vrbem agere instituunt, quibus perfectis, quotidie cum inclusis pugnabant, sed parum proficiebant, quòd Rothomagensibus nulla res ad virtutem deerat, neque quisquam omnium erat, qui non in eius oppugnationis casu, suarum omnium fortunarum eventum consistere existimaret: quare sese mutuò animis confirmantes eo consilio decertabant, vt nullum aliud tempus ad conandum habituri viderentur, qui capta vrbe, omnia extrema ab hoste patienda putabant. Hanc animorum miram quidem consensionem & perseuerantiam vbi Henricus perspexit, mutato ex necessitate consilio, statuit hostem fame domare, quem armis superare nõ poterat, id quod facto eò facilius ducebat, quòd Franci domesticis implicati, vt dictum est, seditionibus, subsidio suis venturi minimè viderentur: itaque dispositis passim per opportunas stationes armatorũ cohortibus, & suprà infráq; clauso omni fluminis Sequanæ, quo vrbs alluitur, aditu, ita ciues breui tempore rerum omnium penuria affectos consternauit, vt illi cibis iam cõsumptis, ac spe subsidij penitus adempta, in eius potestatem vltrò venerint. Rex opulentissimam vrbem adeptus, eodem ferè momento omnia propinqua loca in potestatem redegit, accepit & in fidem Ioannem Britanniæ ducem. Is porrò rebus suis timens, spontè id temporis sese amicitiç Angli dedit, quòd videret Francorum vires in dies singulos magis infirmas esse, veritus ne si aliàs id facere coactus, nõ acciperetur. A. S. H. 1419.

At vbi Rothomagensium deditionis fama per Gallias pervasit, incredibile dictu est, quãtus omnes terror invaserit, quantúsq; dolor occupauerit, vtpote qui videbant, quas quotidie ciuilis seditio importaret clades, & ad id mali prohibendi nullum adhiberi remedium. Sed Burgundionem ducem in primis ea res vexabat, angebat, cruciabat, quòd duplici malo vno tẽpore teneretur: siquidem imperium obtinebat, & suo arbitrio Carolum regem regebat, & idcirco sine inimicitiis esse se nõ posse, & quicquid cladium accipiebatur, sibi soli assignari certò sciebat: quare tam è Republica quàm ex suo vsu futurum iudicabat, si viam inveniret ad reconciliandos in gratiã reges, quòd tunc ab externo vacuus metu, facilè decus suum adversus Carolum Delphinum vlcisci, & se odio publico, inuidia, infamia liberare, patria bello liberata, posset. Hoc capto consilio, per legatos cum Henrico agere instituit, vt pacis conciliandæ causa, vellet cum Carolo de summa totius rei colloqui. Nõ abnuit Anglus id facere, sed perinde ac legatis promiserat, paucis pòst diebus Meulanũ convenit, quò Carolus cum Isabella vxore, & Catharina filia longè formosissima, siue, vt quidam tradunt, regina sine Carolo, quia non erat mente sana, cum Burgundione antea venerat. Ibi pacis causa, velvti aliàs factũ est, frustra tractatur: tantum profuit congressus, quòd Henricus visæ puellæ forma captus, multò mitissimus est hostis effectus. Interea principes Frãci communem patriæ fortunam miserantes, rerum suarum sortem incusabant, quòd vires ad externa bella satis superessent, sed iis abvterentur inter seipsos certando. Quocirca aliud nihil esse visum est, quod ægras sanaret mentes, nisi commune colloquiũ,

quòd per illud inimicitiarū furor facilè extingui, iniuriæq; evelli possent. Probata ab omnibus sentētia, colloquium ad Monsteriolum, quod est oppidum eo loci situ, quo Iona fluuiolus in Sequanā influit, indicitur, quò cum primis Delphinus & Burgundio duo factionum capita accederent, vt ciuiles discordiæ aut funditus in eo conventu extirparentur, aut tantisper sedarentur, supprimerentúrq;, quoad bellum restingueretur, quod ipsa seditio domestica inflammasset. Sed secus accidit, atq; in expectatione erat: quoniam dum spes cōcordiæ omnes complebat, dolus ex odio intestino compositus discordiā repentinò renouauit, réscq; communes in longè maius adduxit discrimen. Equidem vbi de habendo colloquio, inter principes convenit, ecce tibi subitò Guidoni Castrensi, viro immani ad omne facinus audacia, venit in mentē memoria Ludouici Aurelianensium ducis, sub quo stipendiū meruërat, decretúmq; est illius vlcisci cædem, quam superiore libro, autore Burgundione, editā docuimus. Sunt tamen, qui tradant Guidonem id consilij impulsore Delphino cepisse, quod à vero minimè abhorrere videtur: nempe Delphinus qui æternas cum duce simultates habebat, forsitā per eum modum Burgundionis potentiam sine vlla sua perfidia, vti putabat, comprimendam existimauit. Sed ne plura. Venit dies colloquij, & Delphinus ac Burgūdio satellitibus stipati adfuerunt. Hìc postquam in vnum convenére, cuncti vno ore pacem petebant, cùm interim Delphinus & dux cœperunt inter se exprobrare beneficia, de iniuriis expostulare, convitia facere. Ita altercatione integrascente, Guido ratus tempus esse edendi sceleris peropportunum, de improviso Burgundionis manum arripuit, atq; primo ictu hominem confecit & occidit. Quo viso, cuncti vtrinq; gladios aut sui defendendi, aut tumultus sedandi causa, educunt, non credentes Burgundionem mortifero vulnere esse affectum: sed cùm vidissent corpus mortuum iacére, non tam pugnandi quàm diffugiendi studiū habuere. Atq; ita à colloquio discessum est, & talis Ioanni duci mors áccidit, qui præ ciuilibus discordiis, salutem suam parum curādam duxerat, quò (credo) Aurelianensis ducis cineribus pœnas daret, sic volente diuina iustitia, vt semper autori suo parricidium fraudi exitióq; sit.

Philippus Ioannis Burgundionis filius qui se Lutetia tenebat, vbi cognouit parentem ab inimicis perfidioscè interemptū, confestim destinat animo tale illis exhibere negotium, quo conflictati ad extremū meritas parricidij pendant pœnas: itaq; primò per secretos nuntios, cum Henrico pacem facit, consiliáq; cōmunicat: postea nomine Caroli regis, quem à patre traditū in sua potestate habebat, legatos de communi pace ad eundem mittit, qui simul rogēt, vt velit Trecas, quæ Campaniæ vrbs est, venire ad colloquium, cum Carolo, vbi tandem aliquando confidere posset, & pacem bonis conditionibus conventuram, & se eius filiæ connubium consecuturum. Audiuit Anglus animo libenti legatos, & se ad locū ab eis dictum primo quoq; tempore iturum promisit: qui his auditis, quamvis mirabiliter cumularetur gaudio facultatem bene gerendarū rerum sibi præter spem dari, haud tamen tantum fidei promissis Philippi habuit, quin iudicaret omnia priùs per exploratores cognoscenda, quàm ad colloquiū accederet, quòd memoria recentis Burgundionis cædis faciebat, vt cautior esset, ac timeret Frācos, & dona ferentes, vt apud Vergilium Laocoon de Græcis ait. Verùm vt cognouit sine fraude cuncta fieri,

nihil

nihil cunctatus, Trecas proficiscitur, quò postquã qui missi fuerant, legationem renuntiarant, Philippus cũ Carolo sub eos dies accesserat. Hîc acto Francorum principum cõventu, icitur fœdus, nouáq; affinitate corroboratur, collocata Catharina Caroli filia regi Henrico. Pactio fœderis eiusmodi fuit, vt Henricus vsq; eò dum viueret Carolus, regnum Franciæ gubernaret, administraret, regeret, idq; post Caroli mortem eodem obtineret iure, quàm qui optimo: & si contingeret, vt Henricus prior moreretur, eius filio maiori natu ex Catharina genito regni hæreditas veniret, ac principes Franci conceptis verbis, ipsi Henrico iusiurandum darent, atq; Carolus Delphinus omni deiectus potestate quam gerebat, hostis patriæ perpetuò haberetur.

Secundum hæc, Henricus gerendarũ rerum munere susceptο, Franciæ regens nuncupatur, in cuius verba principes qui aderant, aderant aũt frequentes, incipiente Philippo Burgundione duce vltrò iurarunt, quòd eos iampridem ex fama rerum gestarũ, viri admiratio cepisset, & maior præsentis veneratio caperet. Sed vtrùm fronte, an mente id fecerint, dubitatũ. Sanè iam senserant Henricũ esse ad consilia capienda prudentẽ, ad militarem disciplinã ac eius vsum peritum, ad belli labores impigrum, ad omnia pericula fortem, & ad fortunam atq; casum semper providentem, vnde illa admiratio in primis proficiscebatur. Hos rex ita alloquitur: Omnes meas curas, principes, vna de multis demũ occupat, nostrúmq; animũ intentum tanquam arcum habet, vt continenter cogitem, & agam, quónam pacto vtrunq; regnum tandem Dei immortalis beneficio, alterius accessione vnum effectum ac feliciter auctum, queam à factionibus vacuum nostris posteris relinquere, vt sicvt in præsens maius regnum non habet Europa, ita in posterum tempus, nõ aliud habeat. Quare primùm omniũ ciuilium seditionũ reliquias nobis persequendas statuo, quæ in solo Carolo, qui vestro nuper iudicio, Delphinatus honore est priuatus, remanent: hunc igitur vt imperio pareat, subigendum mecũ curate, quò Respublica ab omni liberetur periculo. Ecquem enim putatis eum fore regem, si regnũ obtineret, qui id ætatis adolescẽs nõ erubuit sese nobilissimi Burgundiæ ducis sanguine turpificare? Proinde mecum state, qui successurus sum Carolo socero, in vestrum regnũ, meis primò maioribus, & deinde mihi iure hæreditario debitum. Nec vos illud moueat, q̃ sum homo ortu Anglus, qui cùm sim regni hæres, non vtiq; possum debeóve vobis nisi vester videri, qui nisi velim ab officio lõgè discedere, vos in oculis semper ferre, pro vestrã in me humanitate, necesse habeo, eiúsq; officij initiũ faciam erga Carolum socerum, quem loco patris habeo. His dictis, ac dimisso conventu, copias cogit.

Atqui vbi reliqua Gallia de hisce fœderis conditionibus rebúsq; actis cognouit, repentè summo dolore corruit: non poterat enim istum patriæ casum æquo animo ferre, quòd videret Remp. suam ad exitum vocari, ni Carolus Delphinus eam sustentaret, conseruarétq;: quare ad eum cunctus hominũ alterius partis concursus erat, vt in quo omne præsidium ciuium positum esset. Ille verò per eiusmodi Philippi Burgundionis amicitiam cum Anglo factam in summam solicitudinem adductus, cum amicis principibus cõcilium habet: quo in cõcilio, quia vires nõ erant pares, primùm de resistendo agitur: secundo loco, vt ne subitò aduersi quid eueniat, constituitur, vt ipse Delphinus, in quo totius belli discrimen positũ erat, in aciem nullo pacto descendat: tertiò

de exercitu comparando, præsidióq; locis opportunis locando providetur. Ita Delphinus animo ac copiis sese ad repugnandum oppugnantibus parat, armat, instruit.

At Henricus rex Frãciæ regens, cum firmo exercitu ex Trecensibus se mouens, in Senones ire cõtendit, qui in Delphini fide erãt: postquam Senonum fines effusis populationibus peragrauerat, ad eorum vrbem accedit, & expugnat: item Moretum & Monsteriolum recenti Ioannis Burgundionis cæde nobile, capit: inde Melodunum obsidet. Erat præsidio loci præfectus Barbasanus vir bellicosus, qui oppidũ impigrè tuebatur, sed & is rei frumentariæ inopia victus, in deditionem venire cogitur. Cõcessa est omnibus abeundi facultas, præterquam illis, in quibus Burgundionis cædis culpa resideret: nam eò aliquot facinoris socij se contulerant. Rex recepto oppido, sontes ibi deprehensos, in quibus Barbasanus fuit, ad quem illius sceleris contagionem pertinere compertũ est, Lutetiam in custodiam mittit: postremò Meldem circunsidet, sed oppidani non diu obsidionẽ tolerarunt, qui paucis pòst diebus subsidio desperato, deditionem fecerũt: hísq; rebus prosperè gestis, ad Carolum Trecas redit, & inde ambo cum Philippo Burgundione duce, Lutetiã proficiscuntur, quorum accessus fuit ciuibus multò gratissimus, quòd tum demum odiis domesticis, intestinísq; bellis finem terminúmq; aliquem breui constitutum iri existimabant. Henricus postquam Lutetiæ fuit, primùm de captiuis qui Burgundionis cædis conscij compedibus vincti tenebantur, & de aliis qui tunc in ea noxa esse reperti sunt, supplicium sumi iubet: deinde regni status collocandi causa, senatum convocat, patribus exponit, quæ è Republica esse ducat, & multa instare, quamobrem in Angliam revocetur, propterea velint designare præfectos, qui in eius absentia res gerant. His causis cognitis ex voluntate senatus, ducibus Humfredo eius fratri Gloceſtriç, & Philippo Burgundiæ, imperium Reipublicæ administrandæ datur, ac Thomas Clarentiæ alter frater cum Ricardo Varuici comite, viro singulari virtute, in Normaniam mittitur, qui in regione præsit. Postquam est rebus ita prouisum, Henricus in Angliam cum Catharina vxore rediit, cuius adventus incredibili lætitia ab omni ætate concelebratus est. Porrò non iniuria Angli sibi gaudèbant, quando res ex animi sententia successerat, obtento in Francia regno. Quare Henricus exoptatum suum plenè quasi consecutus, Deo gratias agi publicè cupiens, cum Henrico Cantuariensi antistite egit, vt ille confestim in quatriduum supplicationem indixerit: ipse deinde coacto principũ concilio, res ab se ordine gestas exponit, docétq; in eo esse statu apud Gallos, vt sine eorum opibus, nequeant in tuto collocari, & idcirco rogat, vt ad bellum pecunia decernatur. Patres libentissimis animis morem principi gesserunt, séq; ac suas opes præstò esse dixere. Post hæc, Catharina regina more maiorum, in eo conventu corona regali decoratur. Fuit ille annus Henrico à gubernatione regni sui VIII, & à salute humana MCCCCXXI. Dimisso cõcilio, rex primò ex nobilibus, plus militum quinq; millia, ex agrestibus alterum tãtum conscripsit, dein imperatam pecuniã studio exigere instituit, vt citiùs ad exercitum in Gallias rediret.

A. S. H. 1421.

Poscit locus, vt aliquid de re Scotica subiiciamus: in eo enim principũ Anglorum conventu, de quo suprà memorauimus, Iacobus rex Scotiæ primus

missus

miſſus factus eſt, poſt annum decimum, quàm ab Henrico quarto captus fuerat, cui Ioanna Clarentiæ ducis priuigna locata fuerat, vt ex dote puellæ, partem redemptionis ſolueret, cùm pro altera obſides dediſſet, qui ex fœdere in primis promiſit ſe nunquam contra Anglum venturum. Is in patriam reverſus res parum quietas reperit, q̃ ſub idem tempus Robertus Albaniæ dux regni gubernator è vita exceſſerat: quare confeſtim principum conventum fecit, in quo poſtquã ipſe cum regina ſolenni pompa eſt corona redimitus, & regni ſtatus rectè conſtitutus, cum ſenatu egit, vt ſe pecunia iuuaret, quod libenter cuncti fecerunt. Rebus ex ſententia ita actis, tanta gloriæ cupiditas vera Iacobum à primo cepit, vt nil poſthac antiquius habuerit, quàm bonas literas paſsim docendas per viros doctiſsimos pretio accitos curare, ac iuſtitiam, bonos mores quos apud Anglos didicerat, colere, cum ſuis heroibus de virtute certare, iuuentutẽ legibus continere, bellicíſq; exercere artibus, vt ne animi per licentiã & otium inſolentes fierent: & quia nouerat apud ipſos Anglos, quãtum in bello ars ſagittariorũ valeret, idcirco pubem Scoticam vſum eius rei diligẽtiùs ſolito perdiſcere voluit. Quid, quòd pœnam iis ſtatuit, qui à puero arti operam non dediſſent? Talibus ſtudiis imperium gerebat Iacobus, cùm illa Sylueſtres Scoti duce Chennetho viro forti, nõ item probo, impedire conati ſunt, qui populationes auſtrali agro inferre cœperunt. Sed eam procellam multo maiorẽ fecit Alexander Inſularum, ita eius regnum vocitãt, regulus, qui ſe cum Sylueſtribus copulauit. Verùm Iacobus comparato protinus exercitu, tam citò naſcẽti malo remedium adhibuit, vt priuſquam erumperet, in ipſo propè veſtigio ſanauerit, reductis ad ſanitatem eius labis autoribus. Nunc domum repedo.

Interim Thomas dux Clarentiæ cum parte exercitus, ex Normania in Andegauenſes profectus, apud Belliforte oppidum caſtra ponit, & ibi audiens Francos qui Delphini fidem ſequebantur, in propinquo eſſe, eò cum paucis equitibus procurrit, qui dum in hoſtem temerè fertur, inter primos interficitur, reliquis aut captis, aut vnà interemptis. Angli qui ad Belliforte conſidebant, vbi de morte ducis cognouerunt, celeri fuga in Normaniam vnde venerant, ſe recepere. Henricus accepto de fratris cæde nũtio, valde permotus, primùm omnium Edmundũ Sommerſeti ducẽ, magni vſus & nobilitatis virum in Normaniã præmittit, qui loco Clarentiæ ducis, provinciam obtineat: dein cum Ioanne fratre duce Bedfordienſi, & copiis quas parauerat, Caletũ quam celerrimè poteſt tranſmittit, & inde pari ſtudio profectus, ſextis caſtris ad Vincentianũ Nemus (id nomen eſt regiæ villæ procul à Lutetia circiter paſſuum millia tria, ad Sequanã ſitæ) pervenit, vbi Carolus cum regina erat. Hîc multa agitant, quæ in rem opus eſſent: ſed Henricus cum Burgundione ſecreta cõſilia confert de Delphino omnibus modis opprimendo, quòd certò ſciret, illo incolumi, nunquam factiones extinctum iri. Dum talia aguntur, Catharina quam Henricus domi prægnantem reliquerat, ad Vindeſorium caſtrum enixa eſt filium, cui patris nomen eſt impoſitum. Fama etiam nunc in vulgus valet, Henricum regem cùm intellexiſſet filium in eo caſtro natum, malè de eo eſſe ominatũ, perinde quaſi ille locus naſcenti puero fatalis fuerit. Catharina ſimul atq; partu leuata eſt, ad virum venit, multa congratulatione accepta. Reges mox Lutetiam conceſſerunt, vbi relicto Carolo, Henricus cum

Burgundione, Carnutibus subvenire instituunt, quos per eos dies Delphinus obsidione cinxerat, adiutus à Scotis, quorum bene magnus numerus ducibus Ioanne Stuarto Burchaniæ Roberti gubernatoris filio, & Archibaldo Douglassate Victoni comitibus, ei opitulandi causa venerat. Verùm nõ expectauit adventũ hostis Delphinus, qui viribus suis diffisus, omissa obsidione, in Bituriges cõtendit: illum enim locum vt imperij tutissimam arcem sibi à principio partim eius natura, partim populi fidelitate fretus, eligendũ statuit, séq; eatenus eò cõtinendũ, quoad mutata fortuna, liceret rem suis restituere, qui ob id interim ioculatorio nomine, Biturigũ rex vulgò dictus est. At Henricus cõserendi manum cum hoste cupidus, postquam Drocas, Vindocinũ, nonnullaq; alia loca recepit, secundum Ligerim iter tendit, in Belsiáq; castra facit, incolas à priuatis focis excludit, spoliat, distrahit. Belsiam hodie vocant eam partem Celticæ, quæ à Ligeris ripa, ad Sequanam pertinet, Parisiorum & Senonũ inclusa finibus. Inde Villamnouam oppidum, quod est ad amnem Ionam, in Senonensi agro situm, oppugnatum ire contendit. Hoc adveniens capit, & ad Ligerim regreditur, copiisq; trans flumẽ ductis, in Bituriges proficiscitur, quò se Delphinus, vti dictum est, receperat. Hîc loco æquo potestatem pugnæ ipsi Delphino facit, quam tantum abest vt ille tentare velit, vt statim in vrbem intret. Quo viso, Henricus propiùs accedens eius vrbis situm cõtemplatur, quem animadvertens defendentibus nõ item oppugnantibus idoneum ac cõmodum esse, postquam agrum quaquaversum populatus est, Syluanectum pergit, ac ibi copiam rei frumentariæ, quæ iam deficere incipiebat, studio cõparat. Interea Carolus Delphinus, qui magno artificio manus à prælio abstinebat, quòd infirmũ exercitum haberet, & ob id nullum conficiebat iter, quòd ab hoste non bidui minimùm abesset, vbi cognouit Henricum ex Biturigum finibus longè excessisse, continuò Conenses qui Ligerim attingunt, obsidet, ac partem copiarum ad vastandos fines Philippi mittit, vt illum ab Anglo disiungat. Non fefellit eum sua spes. Burgundio enim maturè suis præsidiũ tulit, & cùm satis haberet hostibus resistere, per literas Hẽricũ admonuit, vt Conensibus subsidium mitteret, qui datis obsidibus hosti, recepissent se, nisi ad certum diem sibi succurreretur, deditionẽ facturos. Respondit rex, neminem se missurum, sed se magnis itineribus iturum: quod vrgente fato, efficere nequiuit: nam siue nimio labore fractus, siue cœli grauitate affectus, cœpit nõ bellè se habere, qui cum febre in ipsa via subsedit, necessarióque retrò abiit. Quo viso, Bedfordiensis dux confestim Conensibus opem tulit, qui ea obsidione liberati, datos obsides ab hoste receperunt. Delphinus autem ducis adventu territus, non modò Conenses divexare destitit, sed etiam revocatis omnibus copiis, quas in Burgundiones miserat, in Bituriges vt in tutam arcem se continuò retulit.

Rex Henricus interim corpore paulùm alleuato, se Syluanecto ad Vincentianũ Nemus cõmouit, qui protinus ex itinere multò grauius vehemẽtiúsque afflictari cœpit, ad quẽ paucis pòst diebus advolarũt Bedfordiensis & Glocestrensis duces eius fratres, cum Ricardo comite Varuici, aliisq; ordinum ducibus. Iis venientibus rex comiter dexteram porrexit, & cùm lachrymarent, constanti animo, sineq; vllo tristioris mentis argumento, eos consolatus est. Deinde ingraueſcente vi morbi, vbi deploratam planè salutem suam sensit,

sup-

ſupplex veniam petens, Deo opt. max. gratias egit, quòd ſibi mentis compoti ac nondum adverſam experto fortunam, in flore victoriarũ ſuarum, mors accideret, ac converſus ad fratres reliquóſque qui aderant, eiuſmodi verba fecit: Vos principes video mortẽ meam dolere, at ego non item: nam hæc vitę breuitas mihi fidei, integritatis, iuſtitiæ, probitatis, clementiæ teſtimoniũ dabit, faciétq; vt gloriam in morte, nõ ignauiæ reprehenſionem, aut magnæ culpæ vituperationẽ relinquã, quæ longinquitas temporis fortaſſe non præſtitiſſet, ſed atqueadeo ademiſſet, cùm mortales animi puncto interdum temporis mutari ſoleãt. & hæc ad me refero. Cæterũ vos noſtra immatura mors nõ immeritò angit, non immeritò patriæ dolorem invrit, quòd in tanto rerum motu vos intempeſtiuè deſero principe orbos: veruntamen ferendum minùs moleſtè eſt, q̃ res humanæ tales ſunt, vt illis ad ſummam ſemper aliquid abſit. Conſulite vos, proſpicite, providete pro parte quiſq; ſua cõmuniter, vt iter quod ipſe tenui, tandem aliquando cõficiatis. Oro, obteſtórq; vos, vt Henricum filium infantem ametis, benéq; inſtituatis, quò is veſtra opera, cura, gratia, vir evadat, qui tanto imperio dignus habeatur. Meam chariſsimã vxorem nunc omnium ærumnoſiſsimã veſtris officiis ſuſtentate, in eámq; amorem eundẽ, quæſo velitis habere, atq; ipſe erga vos ſemper habui. Quod ad præſentem rerum ſtatum attinet, in primis admoneo, vt concordes, vnaniméſq; ſitis, atque perpetuam cum Philippo Burgundione duce amicitiã pacémq; habeatis, & ſi ita viſum omnibus fuerit, Humfredus frater Gloceſtrenſis dux regni noſtri Anglici adminiſtrandi curã ſuſcipiat, nec aliqua de cauſa ex finibus excedat, quoad Henricus filius imperio maturus erit: at Ioãnes Bedfordiẽſis dux cum Burgundione, regnum Franciæ gubernet. Sed illud exiſtimatote, aut vobis Carolum quem Delphinũ vocant, modis omnibus ita armis ſuperandum, vt manus tandem det, aut illi poſſeſsione Frãciæ cedendũ: proinde cauſæ veſtræ non indormiatis, dum gerendæ rei facultas datur. Et poſtremò quicquid vſu vobis venerit, illud enixè curatũ volo, illud præcipio, illud iubeo, vt Normaniam noſtris nuper viribus receptã, velvt poſſeſsionẽ certam imperij noſtri, dignitatis, honoris, & antiquũ regni patrimoniũ domiciliúmq; in perpetuum retineatis. Talia dicẽti Henrico, reſpõderũt omnes ſe imperata facturos, tametſi tanta frangebãtur miſericordia, vt præ dolore vix loqui poſſent. Ille cùm poſtea amplius vnum diem vixiſſet, mortem obiuit, vnicum id temporis decus, & lumen patriæ, quo nemo vir animi celſitate & magnitudine ac virtute clarior natus, nemo pietate præſtantior, cuius deſideriũ etiã nunc apud mortales pariter permanet, atq; à principio apud ſuos fuit: nam vbi per vulgus fama mortis eius pervaſit, cuncti generatim ſubito dolore conciderunt, quibus ita mœror omnes fermè mentis partes ademit, vt more inſanientium, paſsim fortunam incuſarent, quæ tantam gloriam patriæ inuidiſſet: nimirũ regis immatura mors quantũ ſpei potiundi Francorũ regni Anglis ademit, tantum recuperandę libertatis ipſis Francis fecit. Quocirca iam tum fuere, qui ſuſpicati ſint illũ interiiſſe veneno. Regnauit annos IX, mẽſes V, dies XXIII: vixit annos XXXVI. Corpus in Angliam deportatum ad Vueſtmonaſteriũ, maiorum ſepulchro infertur. Fuit ſtatura corporis quæ iuſtam excederet, corpore gracili, membris æqualibus ac validis, facie decora, collo oblongo, artis militaris peritiſsimus, ac eius gloria illuſtriſsimus.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER XXIII.

MORTE Henrici regis, quanquam res Anglicæ infirmiores videbantur, principes tamen nihilo secius magno animo bellum instaurandum, & domi pariter atque foris omnia curanda, quæ ex vsu essent, statuũt. Nam primo quoq; tempore Humfredus Gloceſtrensis dux in Angliam revertitur, convocatóq; principum concilio, exponit quæ Henricus rex eius frater moriens mandasset, atque quo in statu res Gallicanę essent. Posteaquam omnia principes intellexerunt, placuit, vt ipsi Gloceſtrensi ex Henrici mandato, summa imperij traderetur. Is obiuit munus, & ne suorum factorum consiliorúmve aliquando pœniteret, vt memor aliorũ, oblitus sui, summa cum laude se tractare, cuncta quæ ad regni dignitatem vtilitatémq; publicam pertinerent, providere, constituere, parare cœpit, & illud à primo curæ habuit, vt Henricus nepos bonis institueretur moribus, quem Catharinæ matri, quam secum in Angliã paulò antè deduxerat, & omnibus officiis complectebatur, cõmendandum curauit: sicq; rebus domesticis constitutis, deinde alia parare quæ ad vsum belli necessaria erant, pari diligentia instituit. Itaq; habito confestim militum delectu, quos in Anglia, in Galliáve ad bellum gerendum idoneos iudicauit, eos rebus omnibus paratos esse iussit, quibus centuriones & duces dedit, qui militaris disciplinæ scientes essent, vt cùm res posceret, præstò essent. Post hæc, ex senatus decreto, pecuniæ summam cõfecit, quæ ad explicandos rei militaris sumptus opus erat, vt nihil esset, quod retardaret bellum.

Hæc dum apud Anglos à Gloceſtrensi fiunt, in Galliis Ioannes Bedfordiæ dux, quẽ vt caput rerum omnium gerendarũ Franciæ regentem appellabant, cum Philippo Burgundione duce, pari studio omnibus quæ erãt necessaria, providebat, sed in primis Carolum Delphinũ in potestatẽ redigere, vt Henricus facere destinarat, nitebat, cùm Carolus rex è vita migrauit, ob cuius mortem magna áccidit rerũ cõmutatio, quæ adeò Delphinianis rebus opportuna fuit, vt de earum conseruatione visum sit Deo cum primis curæ fuisse. Porrò bene multi ex Francis principibus, qui ante id tempus, partim Anglicanarũ opum timentes, partim veriti ne sibi fraudi esset, si ab officio discederent, cum Carolo steterant, vbi de morte regis cognouerũt, nil amplius quicq; pensi habent, quibus modis patriã pulsis Anglis recuperent, ad suósq; se adiungant: itaq; vno momento ad Delphinũ transeunt, séq; ac omnia sua in eius fidẽ permittũt. Quod animadvertẽtes Bedfordienſis regẽs & Burgundio, vno tempore ad loca opportuna dispositis præsidiis, coactóq; in vnum exercitu, principes suos ad se evocarunt, ac apud eos regens concionẽ habuit, admonuítq;, vt ne fidem datam fallerẽt, néve aut autores essent, vel paterentẽ Henricũ puerum auito regno fraudari, per perfidissimorũ hominũ odia vel inimicitias inter Francũ & Anglum iampridem extinctas rursus renouari, atq; quemadmodum deberent recordari regnum Franciæ & Angliæ Dei beneficio, vnum ex duobus post hominũ memoriam pulcherrimũ, fœdere æterno, & animis effectũ, ac nuper ita stabilitũ, vt nulla humana vis ei resistere posset: & quãvis bellando detrimẽtum acciperẽt, illud tamẽ breui in bonum verterẽt, si Henricum

regem

regem ſuum colerent, obſeruarent, amarent, ac eius hoſtes perſequendos ſtatuerent: ac ita præſtaret, vt darẽt operam ſuo principi fortiter, fideliterq́. Hac habita concione, Henricum cõmuni omnium conſenſu regẽ Angliæ & Franciæ dicunt, principéſq́ qui aderant, in eius verba iurare iubent, reliquoſq́ ex toto regno ad id iuſiurandum adigunt. His actis, copias ex omni parte accerſunt, ſeq́ ad inſtaurandum bellum omnibus rebus parant. In Anglia itidem Henricus ſextus rex renuntiatur, eiuſq́ nomine cuncta geruntur, vt ita per populos maieſtatis regiæ decus pervaderet.

Delphinus verò per eos dies in Pictonibus erat, qui cognita morte patris, animũ ſtatim triſtitia & gaudio permiſtũ habuit, nempe de obitu patris dolebat, gaudebat autem q́ res ad ſe perveniſſet, quam regali nomine auctus, faciliùs poſſe ſe defenſitare ſperabat, qui convocatis ſuæ factionis principibus, ſe regẽ Carolũ ſeptimũ pronũtiat, edictoq́ ſic appellari iubet, & ita ſpe tandem certa vacuam faciẽdi patriam hoſtibus erectus, maiore animo bellum comparat. Sunt ſtatim ab initio tumultuoſa prælia ab vtriſq́ facta, quoties caſus tulit, vt alteri alteros de improviſo invadere potuerint, ſed aliquanto pòſt conflato vtrinq́ exercitu, more iuſti belli, cœpere inter ſe rem gerere. Carolus ſecundis ventis, provt vulgò dicitur, nauigans, vt nullas amplius interponat moras, quibus fortaſſe ipſe infirmari, hoſtis fortior fieri poſsit, exercitum paucis diebus magnum facit, ac Meulanum Normaniæ oppidum ad Sequanam poſitum ſubito acceſſu oppugnare aggreditur, ad pũctumq́ temporis capit, ac omnes Anglos qui in præſidio erãt, ad vnum interficit. Quod vbi Bedfordienſis accepit, Thomam Mõtacutum Sarisberienſem comitem, virum animi altitudine ac virtute magis cum veteribus Romanis, quàm cum eius ſeculi hominibus comparandum, & Ioannem Lucemburgenſem, qui Burgundionis ducis magiſter equitum erat, cum electa militum manu, Meulanum recuperatum mittit. Hi oppidum circunſident, & quia Carolus modicũ præſidium illic reliquerat, breui expugnant, ac in Frãcum militẽ ita ſæuitiã adhibent, vt nè quiſquã omniũ evaſerit. Qua re feliciter confecta, Sarisberiẽſis in Campaniã, in qua præerat, cum parte copiarũ proficiſcitur, ac paucis pòſt diebus, Sedanã oppidũ Briæ (eſt Bria hodie pars illa, quam Campaniæ finitimam duo ſepiũt flumina Sequana & Matrona) obſidet, ac expugnat, interfectis omnibus, qui collocati in præſidio fuerãt, & in iis Gulielmo Marino eorum præfecto. Pariſij interea cùm animadverterẽt Carolũ in dies ſingulos augeri viribus, quamobrem breui futurum ſperarẽt, vt in eius ditionem redirent, quod maximè cupiebant, ne eatenus quoad ex animi ſententia id accideret, ſua fides in dubium Anglis veniret, legatos in Angliam ad Henricum regem miſerunt rogatũ auxilium, quibus poſt actas pro officio gratias, reſponſum eſt, vt in fide permanerent, quandoquidem nullum eorum ciuitati auxilium atq́ præſidium defuturum eſſet, ſi ipſi modò ſibi non deeſſent, hoſtiſq́ fidem non ſequerentur.

Itẽ illo ipſo anno qui fuit humanę ſalutis M C C C C X X I I I, & primus, cùm regnare cœpit Henricus, Humfredus Gloceſtrẽſis dux Iacobinam principem Bauariæ in matrimoniũ duxit, quæ nupta erat Ioanni duci Brabantino adhuc ſuperſtiti. Quæ res magnam hominibus admirationem præbuit, quòd Gloceſtrenſis contrà quàm ius faſq́ erat, alterius viri vxorẽ in matrimonio habere vellet: ſed pluris ipſi Gloceſtrenſi erat mulieris diuitis copulatio, colligatio, A. S. Hi 1423.

quàm hominũ admiratio aut sermo. At Ioannes Bedfordiæ, Philippus Burgundiæ, & Ioannes Britanniæ duces Ambianum convenere, ibíq; inter se fœdus renouarũt, his additis conditionibus, vt alius alium ac simul omnes Henricum regem armis defenderent, ab iniuriáq; prohiberent: ídq; fœdus noua affinitate corroboratur, locata Anna Burgundionis sorore Bedfordiensi, qui id temporis cœlebs erat, quam ille dimisso convẽtu, Trecas secum duxit, ibíq; fecit splendidissimas nuptias, atque inde Lutetiam rediit. Interea nonnulli ciues qui inuiti Anglorum imperio parebant, cùm viderẽt Bedfordiensem procul esse, statuerunt Carolum vrbe recipere, atque non prætereundum tantum commodum existimãtes, Carolum de consilio admonent, diémque statuunt, quo ad portas sit veniendum. Atqui dolus non processit, sed autoribus exitio fuit. Venit Bedfordiensis per tempus, & celeriùs cõiuratorum opinione: qui de cõiuratione certior factus, quos reperit delicti affines, pœna affecit. Secundum hęc, ex ea re cognito ciuium animo, dux solerter accuratéque instituit vrbem munire, custodias passim disponere, insidias Francorum antevenire, nihil apud se remissum volens, nihil apud illos tutum ducens. Inter hæc, Carolus Crauantũ obsedit, quò confestim concurrit Sarisberiensis, & Gulielmus Pola Suthfolchiæ comes, cum quatuor armatorũ millibus, cõmissóq; prælio, Francos cædunt, fundunt, profligant, duobus millibus ex illis occisis, & quadringentis captis: quo in numero fuit Bucanus equitum magister, qui statim pòst se pretio redemit, ad militiámq; rediit. Hac re prosperè gesta, cũ Sarisberiensis intellexisset aliquot arces in agro Laudunensi à Frãcis interim occupatas, eò celeriter cõtendit, paríq; fortuna loca omnia recepit. Contrà Franci eodem tempore Compendio, & in Morinis Croteio oppidis per deditionẽ oppidanorũ potiuntur, quæ Angli mox primo advẽtu territis eorũ animis, qui in præsidio erant, citò recuperarũt. Dum hæc in Galliis aguntur, Gloceſtrensis habito in Anglia militũ delectu, decem armatorũ millia ad Bedfordiẽsem, Lutetiã misit, quibus ille præfecit Sarisberiensem, & Robertum Vuyllugby hominẽ summo loco natum, multúmq; providentẽ, ac Gulielmũ Polam: ipse verò secum habebat mille & octingentos equites, ac peditũ millia octo. Cum iis copiis Bedfordiensis ex Parisiis se mouens, in Normaniã proficiscitur tentaturus, si vspiam possit Carolum ad æquũ certamen allicere, quippe qui eo nõ victo, putabat res suas nunquã perbono fore loco: sed cùm hostis nusquã cõparéret, Hyuerã arcem in Normaniæ finibus longè munitissimam obsedit. Erat intus magna electorum militũ manus, qui se fortiter defendebant, quos Anglus circundare vallo & aggere, atq; operibus oppugnare adortus, post paucos dies quàm obsidere cœperat, ad deditionem faciendam subegit.

Carolus qui id temporis in Turonibus morabatur, iam inde à principio de ea re certior factus, nõ magnopere curare negotium est visus, qui interim partim loci natura, partim suorum viribus fretus, copias tantummodò cogebat, quibus ex æquo posset cum hoste acie confligere: itaq; vbi exercitum numero ampliorem contraxit, Ioannem Alenconij ducem suis subsidio mittit, iubéq;, vt, si ita res postulet, nõ refugiat certamen. Dux celeriter profectus, antequam ad locum appropinquat, de arcis deditione cognoscit, atq; tum iter necessariò commutans, Vernolium petit, atq; expugnat, occisa bona parte ex Anglico præsidio: quo magnis munito operibus, mox à Carolo donatur,

quòd

quòd id ſuæ ditionis eſſe debere iampridem contendiſſet. Quod vbi Bedfordienſi nuntiatum eſt, nihil cunctatus cum inſtructo exercitu Vernolium contendit, eóq; modo ad caſtra hoſtium procedit. Franci ex improviſo hoſtium adventu aliquantulum territi, quid facere expediat, inter ſe agitant. Placebat ferè omnibus, vt in caſtris expectarent, dum quid ipſi hoſtes molirentur, faciliùs cognoſcerent: nam memores ſe antea ſæpiùs victos fuiſſe, quoties in certamen cum Anglis deſcendiſſent, non inuiti ad manum conſerendam cunctabantur: ſed vbi aciem hoſtium magis magíſq; appropinquare viderunt, ſublatis animis, cum variis vlulatibus, cantúq;, more ſuo, arma capiunt, ac pro caſtris conſiſtunt. Prælium miſsilibus initur, ſed ſtatim illis miſsis, pedes conferuntur, nudatíſq; vtrinq; gladiis, magno clamore concurritur: pugnatur neruoſè & cõſtanter, atq; adeò æquo Marte, vt vtrò ſe victoria inclinaret, nequaquã facilè internoſceretur, multis paſsim vtrinq; cadentibus: fremitus æqualis, tenórq; idem pugnæ: vbi plus periculi impendebat, ibi pro ſe quiſq; acriùs reſiſtere ac propulſare nitebatur: itaq; amplius horas quatuor extractum erat certamen, cùm etiam tum eventus incertus eſſet. Dux Alenconij interea non deſiſtebat ſimul orare, ſimul hortari milites, nè deficerent, néve paterentur hoſtes iamiam fugientes vincere. At Bedfordienſis ipſe quoq; circumire, hortari, renouare prælium vbiq;, qui ad extremum cùm animadverteret Francos labore & æſtu languidos (eâ enim eſt natura Francorum, vt diutíus prœliando, laborem nequeant tolerare, & terroris incutiendi cauſa, plus ab initio virium animoſè effundant, q̃ dein in certamine retineant) minus ſolito inſtare, tum denicq; totis viribus in hoſtem fertur, quem ſui ſequentes tanto impetu invaſerunt, vt primùm hoſtem loco mouerint, inde prœcipitẽ egerint. Ceciderũt in ea pugna ex Francis quinq; millia hominũ, & in primis Bucanus equitum magiſter, atq; Ioannes Stuartus homo Scotus, quẽ ſuprà oſtendimus veniſſe ad ſubveniendum Carolo, ac amplius decem ordinũ duces homines Franci. Capti ſunt circitèr ducenti, & in iis Ioannes dux Alenconij. Sed fama eſt occiſos captóſq; fuiſſe ad quindecim millia: ex Anglis duo millia deſiderata ſunt, partim peditum, partim equitum. Accepta eſt hæc plaga à Francis eo anno, qui fuit ſalutis humanæ M C C C C X X V, & cùm regnare cœpit Henricus, III.

A. H. S. 1425.

Bedfordienſis poſtq; tanta eſt victoria potitus, eveſtigiò genu nixus, & ad cœlum tendens manus, gratias Deo immortales pro tanto beneficio egit, aliquandiúq; præ gaudio lachrymans ſuppliciter orauit: deinde facta poteſtate Francis abeundi, Vernolium recepit, impoſitóq; præſidio, in Pariſios rediit. Sarisberienſis verò Cenomanorum vrbem opibus & armis opulentiſsimam oppugnatum pergit. Ciues quanquam cùm ſubito hoſtis adventu, tum Sariſberienſis nomine apud hoſtes pariter atque ſocios celeberrimo territantur, tamen ſe magno ſtudio ad defendendum parant, & intus redvndarent fortiſsimorum militũ multitudine. Anglus quamproximè potuit ſine ſuorum incommodo, poſitis caſtris, mœnia tormentis æneis quas bombardas Itali vocant, & quorum vſus, qui eſſe cœpit anno M C C C L X X X, vt lib. de Invẽt. rerũ III, cap. X I, demonſtrat, nõ antea Gallis perinde erat cognitus, tãta ruina quaſſare cœpit, vt intra paucos dies bona murorũ parte vrbẽ nudauerit. Quo viſo, Cenomani etiã deſperato ſubſidio, quod ad eum diem fruſtra expectarãt, impetrata militum qui in præſidio erant, incolumitate, deditionem fecerunt. Fit-

Bombardarum vſus quando inventus.

mata præſidio vrbe, cui Gulielmus Suthfolchię comes vir fortis pręficitur, ad Fanum Suſannæ oppidum eiuſdem regionis celebre exercitus ductus. Erat in oppido Ambroſius Delorus vir militari gloria illuſtris, cum magna armatorum manu. Sarisberienſis vbi ſitum naturámq; loci ſpeculatus eſt, ad eam partem vbi oppidum minùs munitum videbatur, oppugnare aggreditur: ſcalæ admotæ, & clamore primo impetúq; ad murorũ ſumma penè perventum erat, cùm oppidani cum Franco præſidio, qui in pugnam extra oppidum deſcendere non audebãt, vim hoſtium ab ſe arcentes magno animo reſiſtere cœperunt. Certatum eſt eo die, ac deinde, ſæpius multis vtrinq; convulneratis atq; interfectis: ſed oppidani nihilo minus in bellum intenti erant. Quod vbi Sarisberienſis vidit, atq; ſimul animadvertit ſe nihil eiuſmodi leuibus pugnis proficere, reductis in caſtra copiis, vallo primũ foſſáq; mœnia circundat, deinde iubet milites quibus id negotiũ datum erat, locis minùs munitis tormenta admouere, ac ita mœnia ipſa dies noctéſq; verberare: quod ſine mora factum eſt, ita vt muri in magnã longitudinẽ paucis diebus deiecti ſint. Qua re Delorus territus, deditionẽ fecit, duobus aureorum millibus pro ſua ſuorúmq; incolumitate ſolutis, vt tantùm inermes cũ ſingulis veſtimẽtis abirent. Exin Sariſberienſis Mena arce, ac oppidis nõnullis partim vi, partim pactionibus potiť. Interim fama eiuſmodi rerum per Gallias perlata, aliis timorẽ, aliis mœſtitiã afferebat, cùm in Anglia acceptis victricibus literis, quas Bedfordiẽſis frequentes dabat, cuncti mortales gaudio exultarent, q̃ ſui duces ſingulari prælio hoſtem viciſſent, totq; vno tẽpore oppida recepiſſent. Quare ſenatus cum Hẽrico Chicheleio Cantuarienſi archiepiſcopo egit, vt ille ſupplicationes cõfeſtim decreuerit, quò eas victorias Deo potius q̃ ſuorũ virtutibus acceptas referre videretur. Carolus interea tot vno tẽpore incõmodis affectus, nihil de rerum ſuarum ſtudio remittendum ratus vndecunq; militem colligit, & in primis Iacobum regem Scotiæ auxilium poſcit: quod ille non modò non negauit, ſed ſtatim Robertum Patillocum virum ſtrenuum cum valida armatorum manu in Galliam miſit, qui ſe cum Archibaldo coniungeret, quanquã Gloceſtrenſi Angliç procuratore reclamante, ac per legatos agente cum Iacobo, vt ne contrà faceret, quàm iuberent iura fœderis, quod paulò antè cum Henrico rege feciſſet. Sed plus amicitia, quàm iuſtitia apud Scotum valuit.

Dum ita res in Galliis feliciter ab Anglis geruntur, dux Gloceſtrenſis cum Iacobina vxore, tranſmittit Oceanum, & Montem quod eſt Annoniæ oppidum percelebre, & quicquid locorũ Ioannes Brabãtię dux nomine dotis vxoris Iacobinæ tenebat, de eo capit. Quod factum Philippus Burgundiæ dux qui Brabantini cauſam tuebatur, moleſtè tulit, & nõ dubitans, quin quod honeſtius id duci pro ſuo in eum amore, futurũ eſſet antiquius, per literas Gloceſtrenſem admonuit, vt ab illo negotio deſiſteret, palàm teſtatus, tam ei turpe eſſe aliena loca occupare, q̃ alienum violare torũ. Verùm tantũ abfuit, vt Gloceſtrenſis ſalutaria amici monita audienda duxerit, vt etiã ſiue amore, ſiue auaritia captus, armis quæ de Brabãtino cepiſſet, ſe defenſurũ iactauerit: qui cùm paucis pòſt diebus ob res graues quotidie impendentes, neceſſariò in Angliã revocaretur, Iacobinã cũ magno militũ Anglicorũ numero in Annonia reliquit, quæ ſe & poſſeſsiones ſuas ab iniuria ducis Brabãtini defenderet. Cæterùm vbi Gloceſtrenſis ex finibus exceſsit, ecce tibi, Brabantinus bellũ mulieri intulit,

intulit, quo ambo aliquandiu cõflictati ſunt, cùm ad extremum res ad Martinum quintum Rom. põtificem delata eſt. Is cognita cauſa, ſecundum nuptias Iacobinæ cum Brabantino iudicauit, ſuaq; autoritate matrimonium quod Iacobinæ cum Gloceſtrenſi intercedebat, irritum decreuit. Atq; ita re peracta Iacobina ad priorem adhæſit virum, Gloceſtrenſi non inuito, vtpote quem ius æquè rexerat, ac mulieris importunitas ſupra modum iam faſtidire cœperat.

Per idem tempus Edmundus dux Sommerſeti, qui Normaniæ prçerat, Fanum Iamæ dirutũ olim oppidum quod Britannis finitimum eſt, reparauit, valido'q; præſidio firmauit. Is Edmũdus ſucceſsit in principatum Ioanni ſuo fratri primo duci Sommerſeti, qui deinde moriens vnicam tantùm filiam nomine Margaritam reliquit, quæ, vt alibi dicetur, ex Edmundo comite Richemondiæ, genuit Henricum ſeptimum regem. Ioannem autem & Edmundum fratres creauit Ioannes comes Sommerſeti, quem, vt ſuprà eſt demonſtratum, Richardus ſecundus fecit Marchionem Dorceſtriæ, quòd ille Ioanne duce Lancaſtrio eius patruo ortus eſſet, genitus ex Catharina tertia eius vxore. Illud bellè admonendum duxi nihil iniuriæ factum fuiſſe Margaritæ, quòd Ioanni patri in Sommerſetẽſem principatum non ſucceſſerit: ſiquidem ex veteri inſtituto, apud Anglos, duces & comites titulos dignitatis à comitatibus habent, in quibus ſæpe nihil opum, nihil ditionis illis eſt, ſed eorum opes in agris ac cæteris poſſeſsionibus conſiſtunt. Quocirca parum refert, quis in eos titulos ſucceſſerit, quos rex ſuo arbitratu illis diſtribuit, quos duces aut comites facit, vti ſuprà lib. XIX idem planius feci. Iam ſatis divertimus.

Cùm ita ſortem belli fortuna variaret, venit in mentẽ Ioanni Britanniæ duci præteriti temporis, quo Angli tentarant in terra Britannia imperium obtinere, & in præſentia pertimeſcendum exiſtimabat, ne Francis victis, oculũ ſuo principatui adiicerent, qui talem morbum lateri iamiam adhærentem, quemadmodum ille falſò ſuſpicabatur, depellendum ſtatuens, ad Carolum defecit. Confirmauit ea res maiorem in modum animũ Caroli, qui ob res paulò antè malègeſtas, in terrore erat: quapropter ducis cauſa, Arthurum eius fratrem, quem Angli Richemondiæ comitatu donauerant, & cum fratre defecerat, magiſtrum equitum dicit, quod munus obiuerat Bucanus in Vernoliana pugna interemptus. Dux verò haud diu' pòſt ſuperſtes fuit, qui trîs reliquit filios, Franciſcũ, Petrum, & Aegidium. Franciſcus patri ſucceſsit. Ad Arthurum redeo. Is gloriæ appetentior per nouum magiſtratum factus, putauit apprimè ſe facturũ Franco gratũ, ſi Fanum Iamæ, deiecto Anglico præſidio, in poteſtatẽ redigeret: itaq; coactis in vnũ propè viginti hominũ millibus, oppidũ circundat, fortitérq; oppugnare aggrediẽ. Tale quid haud opinãtes Angli re ſubita perturbantur, ac vix portas tuentẽ, ſed paulatim collectis animis, captò'q; cõſilio, reſiſtere incipiũt, cùm interim pars per portã arcis, quæ ad mœnia pertinet egreſſa, & altera ex oppido ſeſe eiecit, ac facto cuneo, antè & à tergo prorupit. Tum Frãci ſubito hoſtiũ impetu circunfuſi, deſperata oppugnatione, partim fugiunt, partim interficiuntẽ, aut in lacu oppidũ proximo ſubmerguntẽ. Ita omiſſa obſidione, Arthurus in caſtra quæ in propinquo erant, revertit, quò etiã ex fuga multi ſuorum antea ſe receperant. Nocte autẽ inſequẽti, indignati inter ſe Franci ob rem malè geſtam, cùm alij aliis culpam adſcriberent. nanq; res bellicę ita ſeſe habent, vt in victoria ignaui etiam glorientur, in rebus verò

aduersis optimis quibusq; militibus simul dedecus assignetur, orto repentè tumultu, omnes desertis castris abierunt, etsi Arthurus maximè reclamabat, præsertim quòd tormenta hostibus relinquerẽtur. Sed Arthurus dolens tantum conatum malè cecidisse, vt suorum fugæ turpitudinem virtute deleret, in Andegauenses inde advolauit, quacunq; iuit, omnia vastauit, diripuit, abstulit, ac vnum vel alterum oppidum cepit.

Quo facto omnis resedit subitò ardor & impetus, cùm dux Bedfordiæ in Angliam discessit, partim curandi nonnullas simultates inter principes regni ex inuidia ortas quamprimùm deponendas, partim noui militum delectus habendi causa. Is confestim convocat concilium, de controversiis diligenter cognoscitur, & ad quos eius mali labem pertinere cõstat, iustissimo honestissimóq; omnium convitio castigantur, quòd tempore belli per suas priuatas inimicitias populum ad seditionem, ad arma vocarent, quo potissimũ deberet omnibus iuxtà vna esse volũtas. Ille postea hortatur, vt dignitatem & existimationem Henrici regis, cuius auspiciis id temporis Gallia sub imperium Anglicum penè redacta esset, omnibus officiis defendere velint. Hæc ita principes mouere, qui odiis mutuis agitabantur, vt statim alij cum aliis inter se, in gratiam redierint, ac de senatus decreto, ingens militum numerus cõscriptus fuerit. Quibus rebus ex animi sentẽtia confectis, statúq; reipub. ex re, ex tempore, constituto meliore, dux eadem propè atq; venerat celeritate in Galliam revertitur, cum electa militum manu, cui præerat Ioannes Talbotus vir inter viros, & nobilitate generis, & animi virtute amplissimus, clarissimúsq;, qui tot deinceps bellorum victor fuit, vt eius nomen tam maximè formidabile Frãcis, quàm apud omnes gentes plurimùm celebre extiterit, vel etiam nunc. Secutus est ducem & Henricus Vintonienſis episcopus, ac diui Eusebij cardinalis Ioanne duce Lancastrio, & Catharina eius tertia vxore natus, à loco natali, cognomento Bedfordius, vir multò frugalissimus, qui res Anglicas sæpe afflictas consilio & opibus iuuandas maximè omnium curauit. Bedfordiensis paucis pòst diebus, quàm in Galliam revertit, fit per exploratores certior, Montargeum, quod est Aurelianensis agri oppidum à præsidio esse vacuum, adeò vt nullo ferè negotio capi posset: quo audito, partem copiarum ex Parisiis, supplementúmq;, quod ex Anglia adduxerat, duce Ricardo Varuicensi comite eò mittit. Ille quàm maximis potuit itineribus pervenit ad oppidum, quod animadvertens validiore firmatum esse præsidio, quàm fama erat, non adoritur, sed castra propè ponit, atq; obsidione cingit. Celeriter hæc fama ac nuntiis ad Arthurũ Francorum equitum magistrũ perferũtur, qui cùm videret rem requirere diligentiam, & ipse tẽpore exclusus nequiret esse oppidanis auxilio, misit confestim Stephanum Hyrum Francum equitẽ cum bona exercitus parte, qui hostem ab obsidione arceret. Postquam eò ventum est, Franci sua multitudine freti, qua maximè præstabant, castra hostium invadunt, primóq; impetu effractis munitionibus, post magnam effectam cædem, Anglos in fugam coniiciunt. Apud quosdam autores invenio mille & quingentos Anglos vel ferro cæsos, vel in proximo amne qui in Ionam influit, fracto ob transeuntium impetum ponte, demersos fuisse. Atqui id temporis videtur nihil Francis lętum, quin illud idem tristitia admistum esset, contingere potuisse: nam per eos ipsos dies Nicolaus Borthus à Sommersęti duce missus ad

vexan-

vexandos hoſtes in fines Britannorum, qui paulò antè, vt ſuprà oſtendimus, ſe Francorum amicitiæ dederant, exiuit, dimiſsis in omnes partes equitibus, quibus quaquaverſum excurſiones ſine impedimento facientibus; omnes paſsim vici, omnia ædificia incenduntur, præda ex omnibus locis agitur, oppida minùs munita capiuntur, oppidanis interfectis, aut captiuis abductis, vt ſe redimerent. Tali modo finibus populatis, Nicolaus in Normaniam ſine ſuorum vulnere, cum ingenti præda ad exercitum rediit. Hęc igitur ſociorum clades non immeritò Francorum animos ob victoriam ſublatos nonnihil depreſsit, infirmauitq́, quos viciſsim plurimùm confirmauit Ioannis ducis Alenconij reditus. Is ſuperiore anno in Vernoliana pugna captus, datis pro redemptione coronatorum numûm millibus centum, ab Anglo per eos quoq́ dies dimittitur.

Dum hæc alibi geruntur, Cenomanorũ defectio tentata eſt: nonnulli enim principes ciuitatis qui iam antè ſe populi Anglici imperio ſubiectos dolebãt, cùm intellexiſſent Britannos repudiata ipſorum Anglorum amicitia, Caroli fidem eſſe ſecutos, rati eam partem breui tempore ſuperiorem fore, Francum vrbe recipiendum ſtatuunt: itaq́ ratione rei conficiendæ inita, temporéq́ conſtituto, per ſecretiſsimos nuntios ſua clandeſtina conſilia Francarũ copiarum præfectis, qui in propinquo ſtationes habebant patefaciunt. Illi tantam occaſionem nacti, collaudatis ciuibus reſpõdent, ſe in tempore adfuturos, ac ſimul omnibus pollicitationibus atq́ præmiis eos ſolicitant, vt quod deſtinaſſent, nauiter maturent. Vbi is dies venit, præfecti nocturnis itineribus accedunt, factáq́ per ignem adventus ſignificatione, vrbi appropinquant. Ciues qui in muris eorũ adventum obſeruabant, viſo à longè igne, idem ſignum reddunt: extinctę deinde vtrinq́ flammæ, & Frãci ſilentio ad portã pergunt. Coniurati intus ex improviſo ad portam ſopitos vigiles in cubilibus obtruncant, portámq́ aperiunt. Franci cum peditatu ingrediuntur, equites ad portam ſubſiſtere iubent, vt quo res poſtularet, occurrere libero campo poſsint: tum ſuos paſsim dimittunt, qui Anglos cædant. Tumultus erat, clamórq́, qualis eſſe in capta vrbe ſolet, ſed quid rei eſſet, nemo omnium extra paucos coniuratos, ſatis pro certo habebat. Reliqui ciues Anglos ad diripiendam vrbem credebãt coortos. Anglis videbatur ſeditio aliqua cum fraude ab oppidanis facta. Gulielmus Suthfolchiæ comes loci præfectus primo excitatus tumultu, vbi ex clamore ſuorum, qui paſsim per vrbem ex ſtationibus ea nocte fortè dilapſi trucidabantur, cognouit Frãcos intromiſſos eſſe, cum ſuo præſidio in turrim quæ ad portam ſita eſt, quam diui Vincentij portam vulgò vocãt, properè confugit, atq́ inde celeres nuntios ad Ioannem Talbotum qui Alenconij erat, cum literis mittit, qui petant atq́ orent, vt ſibi ſubveniat. Literis perlectis, Talbotus cum expedito exercitu in Cenomanos contendit, præmittítq́ nuntiũ ad præfectum, qui ei dicat ſe celeriter ſubſidio venturũ, hortetúrq́ omnes, ne animo deficiãt. Interim Franci capta dominabantur in vrbe, ac nihil formidantes perinde ſeſe otio inertiæq́ dabant, ac ſi nullũ ab hoſte immineret periculũ, quippe qui ſe à tãtis laboribus quos ſuſtinuerãt reficientes, arbitrabantur Anglos velvt in ea turri in quam ſe recepiſſent, incluſos, nihil hoſtile molituros, ſed iamiam de ſua ſalute ſecũ acturos. Adfuit protinus Talbotus maximis itineribus profectus, & à ſuis per eam portã receptus, quam ipſi occupa-

rant, vrbem ingreditur, & id quod rebatur, ſoluta omnia, rebus vt fit ſecũdis, invenit, nullã ſtationem ante portas, & ipſas patentes, victorẽ vagum, ac tantummodò ciuiũ libertate, & hoſtium clade gratulãtem. Iterum igitur vrbs ab Anglo capitur, ac victores Franci paſsim trucidantur, neq; ſe cogendi, aut arma capiendi ſpatiũ datur. Quapropter pro ſe quiſq; ad portas tendit, & quia eas ab hoſte occupatas invenit, ſubitò de fuga deſperans, vitam deprecari iam incipiebat, cùm Talbotus per præcones iuſsit arma deponi, & inermi parci, nec præter armatos quenquã violari. Spe vitæ per hunc modum facta, Franci arma iactant, ſéq; hoſti dedunt: eorũ pars necata, pars verò in cuſtodias diuiſa. Quo negotio proſperè confecto, Talbotus Pontoſonem petit, ac capit. Gulielmus verò præfectus de Cenomanorum coniuratione quæſtionem habere inſtituit, & de illis qui eius conſilij principes fuerant, ſupplicium ſumpſit.

Anglicæ res ea tẽpeſtate cùm ſic vbiq; proſperæ eſſent, haud temerè ſpem dederunt Thomæ Montacuto Sarisberiẽſi comiti Aureliani potiundi. Eſt ea vrbs potentiſsima, quam olim Genebum vocabant, ad Ligerim poſita in ea parte Galliæ, quam Celticam appellant: verùm quia ſitus loci ſuapte natura longè munitiſsimus erat, & idcirco expugnatio non videbatur opus eſſe vnius diei, placuit rem tanti momenti in conſilium deferri, tametſi ipſe ſolus erat, cuius virtute populus Anglicus Francis longè terribilior vbiq; gentium exiſtebat, cui ſuo arbitratu multa decernere, multa facere licebat, in quo, vt poſtea morte obita, faciliùs apparuit, omnis Reipublicæ Anglicæ ſalus conſiſtebat, quòd nempe is homo eſſet ſemper multò paratiſsimus, multò expeditiſsimus, cui plurimum fortitudinis, ad pericula adeunda, plurimúmq; conſilij inter ipſa pericula, nullo labore eius corpus fatigari, aut animus vinci poſſet: ex quo milites nõ alio duce plus confidere, aut audere ſolerent. Poſtquã in conſilio de tanto negotio aliquandiu diſputatũ eſt, placuit omnibus Sarisberienſis ſententiã probari, quamvis opus arduum ac difficilimum factu iudicarent, quod ipſe tamen rem gerendam ſuis tum animi tum corporis viribus metiendo facilimum ducebat. Itaq; ille plenus ſpei bonæ atq; animi, cõparatis omnibus quæ ad vrbem oppugnandã opus eſſent, cum Gulielmo comite Suthfolchiæ, ac Talboto, Aurelianũ verſus exercitũ ducit, atq; non longiùs mille ferè paſsibus caſtra ponit, tum ex propinquo cõtemplatur ſitum vrbis, mœnia q;, & quę pars tutiſsima mœnibus, vel flumine, quæve cuſtodiis maximè eſſe videatur. Quibus rebus bene perſpectis, quia nulli extra portas milites in agro apparebant, vſq; ad muros accedit. Hìc ex loci natura Sarisberienſis conſiliũ capit: erat pons in Ligeri, per quẽ commeatus ex agris continenter inferebantur, item oppida vicina ad ipſum flumen pertinentia, quæ pariter rerum copiam ſubminiſtrabant, iſta primùm in poteſtatem redigit, præſidiũq; firmat, pontémq; cuſtodiis tenet, ac longo circuitu propugnacula facit, communítq; deinde ex munitione in munitionem perducta foſſa, vrbem circumvallare, ac tormentis locis opportunis locatis, vexare inſtituit. Aurelianenſes contrà ſub hoſtis adventum, omnia ad defenſionem neceſſaria parant, ædificia ſubvrbana incendunt, agrum ex omni parte commeatu & pabulo ſpoliant, eaq; in vrbem ferunt: ſed vbi hoſtem cinxiſſe mœnia viderunt, tum tormenta adverſus illius tormẽta ponunt, interiore ſpatio perpetuas munitiones efficiũt, ne quo loco fractis ſortè aliquà muris, Anglus introire poſsit: armatorum numerum

parant,

parant, qui ſatis ſit ad ipſa mœnia tuenda, quibus præficiunt Stephanum Hyrum, & Ioannem filium nothum Caroli ducis ſui, qui paucis antè annis in Dagincurtenſi prælio captus adhuc apud Anglos in cuſtodia erat. Acceſsit itaq; ad muros Anglus, atq; ſumma vi oppugnare cœpit. quotidie leuia fiebãt prælia, modò ciuibus erumpentibus, modò in propugnaculis certantibus. Angli ſuis locis ſic ſagittarios, quorum magnũ habebant numerũ, locabant, vt bene multi ex oppidanis vulnerarentur, magnúſq; incideret timor ſagittarũ. Dum ita vtrobiq; certatur, Carolus mittit Aurelianenſibus ſubſidio Ludouicum Borbonienſiũ ducem cum expedita militum manu: is in itinere factus certior aliquot Anglicas cohortes magnã commeatus copiã ex Pariſiis in caſtra ferre, eas ex improviſo invadendas ſtatuit, atq; commutato itinere, ad eas pergit. Cognouit adventum eius Ioannes Faſtolus, qui cohortibus præerat, ab equitibus antecedentibus, & in veſtigio currus cõſiſtere, ac iis circunductis, coronam fieri iuſsit. Quo facto dimiſsis equis, advenientis hoſtis impetum tanto animo excepere, talémq; ſtragem facere cœperunt, vt Borbonienſis amplius ducentis ex ſuis amiſsis, ſponte pedem retulerit, qui Aurelianum profectus ægrè cum paucis eſt ingreſſus. Faſtolus verò ſuo itinere vſus, cum cibis ſine impedimento ad caſtra pervenit. Res per nuntios delata in Angliam gaudium publicum duplicauit, quòd per eos dies, circiter octauum Idus Nouembris, Henricus puer multa cæremonia, more maiorum, corona redimitus eſt, annũ agens ætatis octauum, qui fuit ſalutis humanæ MCCCCXXIX. A. S. H. 1429.

Iam maiorẽ partem hyemis durauerat Aurelianẽſis obſidio plena periculi, plena vulnerũ, plena mortis. nanq; Angli acerrimè oppugnando, multos paſſim ex hoſtibus aut interficiebant, aut vulnerabant, contrà oppidani ſtrenuè ſe defendendo, par pari referebãt, cùm inter hęc, ita caſus tulit, vt Sarisberienſis haudquaquam moræ patiens, ac potiundę vrbis cupidus, ex quadam feneſtra ædium, quas in edito loco habebat, oriente ſole, ſubiectam vrbem contemplari rurſus diligentiúſque ſolito inſpicere cœperit, vt locum obſeruaret idoneum ad nouam oppugnationem, quam omnibus viribus tentandam ſtatuerat, vt qui eam vrbem expugnatam aut deditam volebat. Dum ita faciebat, & ſexageſimum iam diem vehementiùs ciues divexabat, ecce tibi, pila ferrea ſiue lapidea magna vi tormenti ænei, è regione domus miſſa, alterum feneſtræ latus percuſsit, fregitq;, ac illius aliquot fragmẽta in faciem eius iecit, quibus ita ſaucius interiit biduo pòſt. Reliquit Aliciam effigiem morum ſuorum, probitatis, honeſtatis vnicam filiam, quam, vti deinde dicetur, Ricardus Neuyllus in matrimonium duxit. Cæterùm quantum damni immaturo Sarisberienſis interitu Reſpublica fecerit, iam tum perſpicuè apparuit: nimirum inde dubio procul cœpit trãſmarinarum rerum Anglicarum infirmitas, quam etſi ipſi Angli vt longè valentiſsimum corpus primùm non ſenſere, poſtea tamen eam tanquam peſtem & morbum vires intrinſecus paulatim corrumpentem perpeſsi ſunt: nam ſtatim poſt huius viri mortem, fortuna belli mutata eſt, vti infrà perappoſitè declarabitur. Fuit proinde comitis mors çquè omnibus ducibus longè maximo dolori, qui poſtquam ei iuſta quæ mortuo debebantur, ritè fecere, nihilo ſecius obſidioni ſtudent, quærúntq;, quod Sarisberienſis facere decreuerat, quo pacto per vim vrbem capiant, vel ſaltẽ ciues ad deditionem compellant. Cum primis huic rei magna cum cura vacabat Gulielmus

Neuyllus vir impiger, & peritus militiæ: is continenter hostes divexabat, & suos diligentiùs noctu vigilias ducere, atq; interdiu prælium continuare hortando, pugnando, magno animo incommoda omnia patiẽdo, cogebat. Reliqui etiam duces nihil prætermittebant, quod ad debellandos hostes opportunum putarent. Quibus denicq; rebus factum est, vt Aurelianenses spe subsidij penè lapsi, de deditione facienda inter se agitare cœperint. Post varias dictas propulsandi periculi sententias, plures in summi dedecoris, vltimicq; vrbis excidij loco ponebant, ducebántq;, se Anglis Frãci generis parum amicis subiicere: ex altera parte timebant hostium victoriam, quòd ex ea cùm multa mala, tum certè tyrannis interdum existere soleat, qui propterea arbitrabantur tam imprudentium esse, non ista cauere, quàm non nisi seruire volentium illa velle, possévе pati: sed cùm viderent rem in discrimen adductam, ad ignominiam similiter atq; miseram sortem declinandam, vnum rebus suis consentaneum iudicabãt, vt Philippi Burgundionis ducis fidei se ac omnia sua committerent, quòd ille antiquissima regum Francorum stirpe ortus esset, & omnium opinione perciperetur ita vsu venturum, vt tandem aliquãdo Anglorum amicitiam repudiaret. Probata hac sententia, & cognito per secretiores nuntios de ea re Burgundionis consilio, qui respondérat se id æquis conditionibus admissurum, si modò Bedfordiensi factum probaretur, legatos Lutetiam ad Bedfordiensem mittunt. Ille autem auditis legatis, senatum convocat, exponitq;, quas Aurelianenses ciues pacis conditiones offerrent. Erant qui censerent eas deditionis leges esse admittendas, quò tam magna ciuitas & opulenta per hunc modum ab amicitia Caroli averteretur: Bedfordiensis verò & bona consilij pars turpe ac nefarium exemplum fore iudicabat, si vrbs tam longa obsidione pressa, & auspiciis Henrici regis penè capta, in alterius ad extremum quàm in ipsius regis potestatem veniret, quòd alij scilicet populi Aurelianenses facilè sequerentur, atque idcirco eiusmodi conditiones minimè concedendas. Vicit hæc sententia, & legatis responsum est, bellum Henrici regis nomine geri, & eius imperio subiici oportere. Atque his mandatis Bedfordiensis legatos ab se dimisit. Sed paruo casu, magna crebrò fit rerum commutatio: duplex enim inde malum áccidit: Burgundionis animus primùm offensus est, qui arbitrans Anglos suæ gloriæ inuidere, iam tum de iis malam animo opinionem accepit: deinde Angli obsidionem Aurelianensem relinquere coacti sunt.

Dum pacificatoriis legationibus Aurelianenses cum hoste agunt, Carolus copias vndique arcessendas, principes Francos ab Anglorum amicitia omnibus pollicitationibus alienãdos curabat: item commeatum quem ad obsessos Aurelianenses mitteret, studio parabat, cùm ad eum puella quædã nomine Ioanna, viginti circiter annos nata ducitur. Hæc ob seruatam virginitatem, Puella dicta, & singulari prædita animo ac fatidica, cùm ad Carolum aduisset, eum sese familiari veste ostendentem, ne posset agnosci, ita salutasse fertur: Bono rex animo es, atque mitte timorem: vinces enim, & me duce, patriámque tandem in libertatem pristinam vindicabis, si non maiestate indignum arbitrabere fœminæ opera vti. Carolus qui rebus suis iam affectis valde timebat, facilè dictis credidit, in spem bonam omnino ingressus, vt qui iam tum aliquid diuinitatis in mente Puellæ sibi persuadebat inesse, ex eo,

quòd

quòd cùm non eſſet ornatu regio inſignis, ab ea fuiſſet rex ſalutatus. Sed aliud fuit quamobrē in eam ſpem venerit: Puella enim petiit gladiū, quē diuinitus, vti aiebat, erat facta certior in templo diuæ Catharinę in Turonibus, inter antiqua donaria pendére. Miratus Carolus gladiū inquiri, ac inventū protinus Puellę afferri iuſsit, & periculi potius eius virtutis faciundi cauſa, quàm quòd magnopere confideret facinus aliquod egregiū à fœmina edi poſſe, armatorū manum cum parte commeatus attribuit, vt obſeſſos ſubleuatū iret. Puella ita armata dux agminis Aurelianum proficiſcitur, ac ſiue fruſtrata cuſtodes, ſiue numine diuino tecta, noctis ſilētio inter tela hoſtiū in vrbem intrauit, cibariáque intulit, ſine vllo ſuorum incommodo. Angli interea qui certum habebāt ciues ob rei frumentariæ inopiam, non poſſe diutius obſidionem ferre, remiſſiùs ſolito vrgebant, negligentiúſq; excubias agebant: ſed vbi cognouerunt Ioannam Puellam commeatum ſupportaſſe, etſi contemptui habebant fœminam, quæ militaria munera obiret, tamen ob miſſum ſubſidium ira accenſi, acriùs multò hoſtem premendū ſtatuunt: itaq; duces ſuos cohortati, vt aliquādo pro tantis laboribus, fructū victoriæ caperent, iis qui primi in murū aſcendiſſent, præmia proponunt. Qua re pronuntiata, ſubitò ex omnibus partibus evolant, murúmq; complent ſimul tormentis cuiuſq; generis, ſimul telis hoſtes à defenſione murorum arcentes, idq; ſine intermiſsione faciunt. Hoſtes quamvis re noua perterriti, ſeſe tamen nō deſerebant, nec animos demittebāt, cùm Ioannes Nothus per nuntios celeriter Carolo ſignificauit ciuitatem inopia rei frumentariæ premi, ac vſq; eò hoſtem vrgere, vt non poſſent vires cuiuſquam ſatis eſſe, atq; rem deniq; in tali periculo verſari, vt breui malè caſura eſſet, & ne id accideret, poſitum in eius diligentia atq; virtute. Quibus rebus cognitis, Carolus quamcelerrimè potuit, & ſubſidium & commeatus copiam miſit. Exercitus Aurelianū ductus, ac caſtra propè ad millia paſſuum duo poſita. Tum Franci de ſuo adventu Puellam quæ Aureliani erat, admonent, rogántq;, vt poſtero die cum electa ſuorū manu obviàm veniat, ſéq; tutò intromittendos curet. Quod vbi per Anglum fieri licuit, qui ex vſu ſuo fore ducebat, ſi quamplurimi in vrbe eſſent, in qua iam fames dominaretur, poſtridie eius diei omnes vno momento, contendentes de vrbe erumpunt, proximúmq; propugnaculum continēti impetu petunt, quod poſt multam factam vtrinq; ſtragem capiunt, atq; incendunt, deinde maioribus animis aliud longè maius oppugnāt. Hîc quia bene magna defenſorū manus aderat, vehemētiùs depugnatur. Francus qui numero præſtabat, facta corona, vndiq; vrgebat. Anglus vitio munitionis, quæ iam frāgi cœperat, omnibus rebus premebatur, ægréq; ſuſtinebat, cui ita laborāti ne Talbotus quidem qui in propinquo erat, & tertiū tenebat propugnaculū, ſubſidio ire poterat, veritus ne ſe abſente, ea quoque munitio amitteretur. His igitur difficultatibus Angli aliquandiu preſsi, ad vltimum loco ſummouentur, qui facto repentè cuneo ad Talbotum in tertium propugnaculum ſe receperūt. Talbotus nulla facta mora, cum expedito exercitu adverſus multitudinem contendit, qui nō mediocri terrore illato, & ſuos firmauit, vt ſe ex magno timore colligerēt, & hoſtes compreſsit, adeò vt protinus ſe intra mœnia coniecerint. Cædes ab Anglo minor facta, quòd munitio minùs firma fuerat, in qua primum erumpentiū impetum excepit. Haud ita multò pòſt Talbotus convocato cōſilio cauſas q̄ multas docet, quamob-

rem obsidionem vrbis diu oppressæ, & perinde quasi ope diuina defensæ, aut modis omnibus relinquendam, aut in aliud tempus reiiciendã existimet, cùm meliore omine id opus tentari licuerit, vt ne tempus teratur, quo hyeme iam cõfecta, ad bellum magis necessarium eatur. Probata non tam libenter quàm necessariò generatim à cunctis sententia, & dato profectionis signo, Magdunum pergunt. Discessu Anglorum omnia repentè apud Aurelianenses lętitia & congratulatione plena sunt, quòd tantum periculum vitassent: quare id beneficij Deo acceptum referẽtes, in plures dies supplicationibus decretis, orarunt ad cuncta diuorum templa, communem victoriã expoſcentes. Hinc profectò videamus licet, illum aliquoties minus consequi, qui plus nimio poscit: equidem Angli vincere potuerunt, sed existimãtes suæ dignitatis non esse admittere Aurelianensium deditionem aliter atq; petebant factam, neglexere victoriam, perinde quasi in manu esset: verùm tantum pòst abfuit, vt Aureliani potiti sint, vt eos necessitas ab incœpto averterit. Franci autem ob pulsum hostem gloriantes, reliqui negotij gerendi facultatem nequaquam dimittendam statuunt, qui continuò per omnem agrum Aurelianensem percurrunt, oppida quæ hostis præsidiis tenebat, recuperandi causa, & primùm Gergeum petunt, paucisq; pòst diebus capiunt, amplius ducẽtis Anglis interfectis, & quadraginta captis: ex suis verò militibus trecentos desiderarunt.

At Talbotus, quem ostendimus relicta Aurelianensi obsidione, Magdunum se contulisse, postquam oppidun præsidio firmauit, Lauallum concessit, iuxtáq; murum castra posuit, ac perspecto loci situ, suos cohortatus tanto impetu oppugnare cœpit, vt post tertium diem, quàm eò pervenerat, oppidum cum arce cœperit, at oppidanos quorum pertinaciam pœna afficiẽdam iudicabat, grauiter mulctauit. Franci post receptũ Gergeum, omnibus copiis duce Puella, Magdunum proficiscuntur, atq; sub mœnibus consistunt. Quare nuntiata, Talbotus & Ioãnes Fastolus cum instructo agmine suis protinus auxilium ferre maturant. Quod vbi Arthurus Francorum equitum magister per speculatores cognouit, haud mora, accita ad se Puella, & Ioanne Alenconij duce, cum omnibus copiis ad impediendum iter profectus, ad Pataium oppidum quò hostes venturos esse iudicabat, castra fecit, atque equites pro castris instructos locauit, qui in venientem hostem præcurrerent, prælioq; excíperent. Angli dum cœptum iter faciunt, viso à longè hostium equitatu, insidias sibi cauendas rati consistunt, peditésq; suos vallum palis more suo, circunducere iubent: cæterùm tanta celeritate equites Franci in eos delati sunt, vt nullo sui colligẽdi dato spatio, equestrem pugnam committere coacti sint. Hoc loco cùm esset amplius trîs horas pugnatum, equitatus Anglicus multitudine pressus, in fugam vertitur. Peditatus verò omnibus ferè telis consumptis, gladiis districtis confertus pergit, & parte equitum adiutus, ad suos incolumes Magdunum pervenit. Angli in primo congressu circiter mille cecidere: captiuorum numerus centum, & in iis Ioannes Talbotus. Ex Francis interficiuntur milites amplius sexcenti. At vbi fama per Gallias pervasit Talbotum esse captum, confestim omnium opinione res Anglicæ inferiores iudicantur, adeò vt multa oppida vno momento ad Francos defecerint. Nempe omnes generatim incensi rapiebantur ad libertatem recuperandam, sperabant tum demum optima, confidebant Deum velle Rempublicam Francam,

quæ

quæ iamiam exurgere videbatur, ſaluam, quòd ſoleat precibus placatus afflictos ſubleuare.

Carolus de parta victoria certior factus, iam tandem ſibi rem reſtitutam opinione certa mente cõcepit, qui ea animi præſtãtia hactenus fuerat, vt rebus adverſis preſſus nunquã ſe deſeruerit, ita nũc Sarisberienſi comite ſublato, & Talboto capto, duobus excellentiſsimis adverſariorũ ducibus, eadem virtute auctus maiora conari cœpit, atq; ita primùm omniũ Rhemos petendos ſtatuit, vt ea potitus vrbe, ibi more maiorum, & ſolita cæremonia conſecraretur, quò cunctis conſtaret ſe perinde ritè, vt iure, ſicvt prædicabat, regem eſſe, ac appellari: itaq; cum ingenti exercitu, duce Puella, quam vt oraculum de rebus agundis conſulebat, iter per Campaniam faciens, Altiſiodorũ contendit, quò vbi appropinquauit, legati ex ciuitate obviàm veniunt, libenter ſe omnia facturos quæ vellet, pollicentur, ſi modò datis in aliquot dies induciis, eius voluntate liceret, officij gratia, priùs cognoſcere, an ab Anglo ſubſidiũ eſſet expectandũ nec ne. Carolus ne gratos in ſe ciuiũ animos iniuria læderet, inducias dedit, & caſtris haud longè ab vrbe cõmunitis, ac pręſidio firmatis ne oppidani fidem fallerẽt, Trecas reliquas copias duxit. Hanc vrbẽ quæ caput eſt Campaniæ, bis intra paucos dies obſidere aggreſſus eſt, quam demũ per deditionem recepit, facta Anglis qui in pręſidiis collocati erãt, abeundi poteſtate. Itidem Cathalanẽſes fecerunt: ibi propoſito præſidio, Matronã amnem trãſgreſſus, Rhemos armis adortus eſt, quos nullo ferè negotio recepit: etenim ciues quò Anglorum imperia grauiùs ferebant, hoc obſidionem minùs tolerarunt: ſed ne proditionis crimine notarentur, Anglis qui loco præſidio erãt, incolumitatem à Carolo impetrarunt. Carolus recepta vrbe, more maiorũ conſecratur, ad quem totius eius factionis legati principes ciuitatum protinus gratulatum convenere, prædicantes intelligere ſe iam tandem aliquando Deum optimum maximum Francię labores miſeratũ, reddidiſſe ſibi libertatem, quam à ſuis olim acçepiſſent maioribus. Altiſiodorenſes quoq; finitis per eos dies induciis, & nullo ab Anglis miſſo ſubſidio, in eius poteſtatem venere.

Bedfordienſis interea qui intentis oculis cunctas regni partes intuebatur, animadvertẽs famam capti Talboti rebus ſuis ſic nocere, vt aliquot ciuitates ab omni metu vacuæ nõ dubitarint alienationẽ facere, & cõplures in dies ſingulos ad defectionem ſpectare, periculo occurrẽdi cauſa, modis omnibus manum cum Carolo conſerẽdam ſtatuit, vt ipſe eventus victoriæ, quam Deo iuuante ſuis promittebat, reliquos populos in officio & metu contineret: itaque Lutetia profectus in Carolum contendit, qui paulò antè à Rhemis diſceſſerat Dammartum, & in itinere aliquot occupatis nobilibus oppidis, collocatóq; pręſidio, eo loci manebat, vt Pariſios pecunia vel promiſsis ſolicitaret. Acceſſit Bedfordienſis, & caſtris loco natura edito poſitis, equites miſit, qui hoſtem ad certamen provocarẽt, irritarent, ferróq; & verbis laceſſerent. Carolus tum quoq; ſibi dubitandum non putauit, quin productis copiis, pręlio dimicaret: ſed cùm per ſpeculatores cognouiſſet Anglũ & numero & viribus parem eſſe, ſtatuit potiùs ſine periculo abſtinendum, quàm cum periculo prælium tentandum, ne curſum rerum ſuarum quę iam proſperæ eſſe cœpiſſent, temeritate interrumperet interpellaretq; Factæ ſunt igitur leues pugnę tantummodò inter equites in medio ſpatio, quod inter vtraque caſtra intercedebat. Cæte-

rùm Carolus cùm cerneret Anglorum ſtudium & alacritatem pugnandi, ſuſpicatus ne morando nõ committeret, vt aut inuitus decertare cogeretur, aut magna cum infamia ſe caſtris cõtinere, de media nocte caſtris ſublatis pedem referre cœpit. Qua re multo mane comperta, Bedfordiẽſis ſuos ægrè retinuit, ne hoſtem inſequerentur, quod conſultò fecit, vt ne fortunam temerè tẽtaret: qui ita deſperans Francum ad pugnam tum elici poſſe, Lutetiam reuertitur animo augendi exercitus, vt cùm in poſterum facultas daretur, maioribus viribus Carolum aggrederetur.

His temporibus Boëmi qui aliam ſectam habent, ac cæteri Chriſtiani, propterea quòd Rom. pontifici non parent, partim ſuæ hæreſeos tuendæ cauſa, partim, vt fit, odio in externos cõcitati cœpere finitimos vexare bello. Quod vbi notum factum eſt Martino quinto Rom. pontifici, ille primo quoq; tempore legatos in Germaniam miſit, qui pios principes adverſus Boëmos, tanq; Chriſtianæ religionis hoſtes, ad arma concitarent: item Henricum diui Euſebij Cardinalem Vintonienſem epiſcopum legatũ fecit, qui ad id bellum gerẽdum ex Anglia cum aliqua armatorũ manu proficiſceretur: cui ſimul iuſſit, vt religionis iuuandæ gratia, ſua autoritate, decimã ſacerdotiorum imperaret ſacerdotibus. Henricus communicatis pontificis mãdatis cum ſenatu regio, & illo nihil quicquã huic rei prævertendũ decernente, pecuniã pariter exegit, ac non mediocrem militũ numerum cõfecit, quamvis nõ ſine patriæ incõmodo tot quotidie tributa conferrentur, totq; delectus haberentur, atq; ita rebus paratiſsimus per Germaniã iter propẽdiem ſuſcepturus iam ad litus peruenerat, mileſq; naues conſcendere cœperat, cùm à Bedfordienſi literæ ad Gloceſtrenſem allatæ ſunt, quibus nouũ militum ſupplementũ petebat. Gloceſtrenſis magna affectus eſt ſolicitudine hoc nuntio, quòd neq; vllũ paratũ haberet exercitum, quem trans mare mitteret, neq; ſpatiũ eſſet in eo articulo temporis, quo cauſa belli gerendi in Boëmos, nouus habitus erat militũ delectus, ad contrahendas nouas copias, cùm præſertim res in celeritate poſita eſſe videretur, qui propterea neceſſariò nulla interpoſita dubitatione, Henricum Vintonienſem magnopere rogauit, vt primùm cum exercitu, quem ducebat, ad Bedfordienſem ſe conferret, iuuarétq; ſuos in prælio, quod Bedfordienſis cum hoſte propẽdiem facturus erat, & inde eo cõfecto feliciter negotio, provt fore confidebat, in Boëmos pergeret. Hẽricus etſi permoleſtè ferebat ſuũ iter impediri, tamen ne ſuis deeſſet, trãſgreſſus Oceanũ, Lutetiã ad Bedfordienſem conceſsit.

Interea Carolus factus ab equitibus quos in omnes partes ad cognoſcendos populorũ animos inſtigandoſq; ad defectionem dimiſerat, certior, Compendienſes Bellouacoſq; grato in ſe eſſe animo, ac maximè cupere ab Anglorum dominatione liberari, & propterea paratos eſſe ſibi venienti aperire portas, ſi modò id ſine capitis periculo fieri liceret, cum expedito exercitu Compendium petiit. Qua re cognita, Bedfordienſis maioribus copiis quas Henricus duxerat, auctus, obviàm hoſti perrexit, vt tandem ad æquum certamen eum traheret, qui vix in Syluanectenſem agrum peruenerat, cùm Carolus ad montem Piliolum qui inter Compendium & Syluanectum eſt, iter auertit, vbi idoneum locum nactus copias collocauit, ſuos ex caſtris non facilè ductu-rus. Hæc ad Bedfordienſem per ſpeculatores ſtatim deferuntur, qui actutùm educto in aciem exercitu, propius hoſtem accedit, pugnæq; poteſtatem facit.

Franci

Frãci monte Piliolo ſe cõtinent, & cum hoſte aliquot tumultuariis tãtummodò ab equitibus pro caſtris, factis prælijs, nil amplius tentant. Conſiderabat enim Carolus quantũ in bello fortuna, hoc eſt, ſubitus atq; inopinatus rei etiã minimæ accidentis eventus poſſet, cui detrimẽta priùs crebrò accepta pro diſciplina & documento erãt: item cùm per exploratores cognouiſſet multas ac amplas Galliæ ciuitates grauatè Anglorum perferre imperium, ac paratas eſſe quamprimùm tẽtare defectionẽ, ſperabat ſine certamine, ipſos Anglos omnino tota Gallia breui tempore expulſum iri, & illud eſſe iudicabat, quamobrẽ Bedfordienſis vt vir prudens ac ſuorũ vulnerum minùs expers, de ſumma rei vno prælio decertare tantopere cuperet. Quibus rebus edoctus, in animum induxerat nullo loco, niſi quantũ neceſsitas cogeret, ſe fortunæ committere, idq; in rem ſuã fore maximè iudicabat. Bedfordienſis qui Pariſios cum primis ſuſpectos habebat, quòd quicquid ciuitati imperatum eſſet, ita illi facerent, vt inuitis imperatũ eſſe facilè appareret, nec multũ Burgundioni confidebat, cuius rei cauſa pòſt perappoſitè dicetur, vbi animadverterit hoſtem cõſultò certamen extrahere, Lutetiã revertit. Tum Henricus Cardinalis legatus Romani pontificis ſumpto ſecũ exercitu, quẽ ex Anglia antea traduxerat, poſt quintum & quadrageſimũ diem, quàm in Galliã venerat, iter ſuũ in Boëmos proceſsit: quò vbi pervenit, cùm omnia flagrare bello reperiſſet, rem Chriſtianã pro virili parte fortiter iuuare cœpit, manſitq; in Boëmis aliquot per menſes, vſq; eò, dum cum aliis legatis revocatus eſt à pontifice, miſſo cum maioribus copijs ad id bellum Iuliano Cæſarino ſancti Angeli Cardinale. Ac ita Henricus poſt egregiam Sacro bello enauatam operam, domum incolumis rediit.

Carolus poſt Bedfordienſis diſceſſum, Compendiũ, Bellouacos, & Sylua nectum, oppidanis vltrò in ſuã poteſtatem venientibus recepit: qui licet ita fauente fortuna gauderet, nõ ſperabat tamẽ priùs poſſe ſe Anglos patria exterminare, quàm eorũ & Burgundionis conſocietatẽ diſiunxiſſet, quod tandem aliquãdo vſu venturum confidebat: itaq; crebris nuntiis ipſi Burgundioni ſe primùm expurgatum voluit, de eius patris interitu, atq; eum monitum, nihil eſſe alienius ab omni iuſtitia & pietate, aut quod minùs deceat, quàm contra ciues, contra patriam facere, quàm vel ob priuatas iniurias, cum perpetuis hoſtibus conſentire: deinde de pacificatione agitare, offerre conditiones minimè negligendas, polliceri plura, quàm præſtare poſſet, tanto cœpit ſtudio, vt eius conſiliũ Bedfordienſi facilè nõ latuerit. Quocirca ille maioribus curis anxius, cùm videret Anglicas res valde infirmari, ſtatuit quodcũq; adverſi incideret, primùm omnium maximopere curandum, vt ſi loca omnia quę Henricus rex eius frater in Galliis recuperaſſet, non poſſent retineri, conſeruari, defendi, ſaltem Normania à maioribus perdiu poſſeſſa non amitteretur, perinde ac ipſe Henricus in extremo ſpiritu faciundum mandaſſet: quapropter dato imperio ciuitatis Lutetiæ Ludouico Lucemburgenſi Morinorum epiſcopo, ac Franciæ cancellario, & præſidio non modico relicto, in Normaniam proficiſcitur: quò vbi pervenit, principes ciuitatum ſpeciatim ad ſe evocat, quibus primùm commemorat beneficia omni tempore à ſuis maioribus in Normanos collata, iura & leges redditas, ſimul antiquam Normanorum ducum ſtirpem, qua Angli reges orti eſſent: deinde ſingulos nominatim hortatur, vt animo pariter atq; viribus velint incumbere in negotium pacis ſeruandę, fideiq; non fal-

lendæ, idq; ſi faciant, iam poſſe eos affirmat omnia præclara & magna ab Henrico ſuo rege meritò ſperare. Dum hæc agit Bedfordienſis, fit certior nonnullos legum metuentes de oppidis, de agris demigrare: qua re permotus convocat conſilium, ad idq; adhibet omnium ordinum duces, quos rogat de populo Normanico in officio continendo, ſententias dicere. Cuncti partiendum exercitum in plures locos iudicant. Itaq; pars vna ad oram maritimam tuendã Ricardo Eboracenſium duci datur, altera in oppidorum præſidiis collocatur, tertia Rothomagum ducenda Edmundo Sommerſetẽſi duci attribuitur. Sic rebus conſtitutis, copiiſq; diſtributis, Bedfordienſis Lutetiam redit.

Dum hæc apud Anglos in Normania geruntur, Carolus Fanum Dionyſij per proditionẽ occupat, præſidiiſq; vincire maturat, ac exin Ioãnem Alenconij ducem, & Puellam præmittit, qui Lutetiam vſq; percurrãt, ciuium animos ad defectionem tentandi cauſa, & ſi ex re eſſe videant, vrbẽ oppugnare aggrediantur. Illi agmine quadrato cum ſcutatis militibus proficiſcuntur, vrbiq; appropinquantes cum magna ſuorum cæde repelluntur ab Anglico præſidio. Quibus rebus auditis, Bedfordienſis celeriter ad vrbẽ pervenit, collaudatiſq; ciuibus gratias egit, quòd Dionyſianos ſecuti nõ eſſent. Tum Carolus quem ſpes fruſtrata eſt, aliam rem aggreditur: miſit enim Ambroſium Delorum Latiniacũ, quod eſt ad Matronam flumen ſitum, cui venienti oppidum traditur. Haud multò pòſt Carolus eò diſceſsit, impoſuitq; præſidiũ, quòd loco per ſe munito plurimũ confidebat, qui in Andegauẽſes iter habebat, cùm Angli ex altera parte Fanum Dionyſij armis adorti recuperarũt: tentarunt & Latiniacum recipere, ſed cùm Puella in præſidio eſſet, quæ acriter reſiſtebat, defenſum egregiè oppidum eſt. Per eos ipſos quoq; dies, aliquot Anglicanæ cohortes, quæ ſtatiua habebant Rothomagi, duce Thoma Terello viro ſtrenuo, per hoſtium agros populabundę curſitantes, Claromontem oppidũ, quod leui præſidio teneri audierant, primo impetu capiunt: ſed quia locum cuſtodiis, propter ſuorum paucitatem, munire non poterant, primùm murorum parte nudant, inde diripiunt, ac præda omnis generis refertæ redeunt, vnde venerant. Alia ex parte Burgundiones duce Ioanne Lucemburgenſi, cum bene magna Anglorum manu, Compendium petunt, valloq; circundant. Sed neq; oppugnatione facilè capi poterat oppidum munitum, neque in obſidione vis magna ineſſe videbatur, quia frumentum ſatis antea convectum fuerat, attamen aut longo certamine expugnandi, aut ad deditionem cogendi ſpe adducti, ad mœnia ſubeunt, bifariàm diuiſo exercitu, & dies ac noctes alij telis, tormentiſque, alij cuniculis ad muros actis, alij prælio propè continenti oppidanos vexant, in idq; potiſsimùm incumbebant, vt deditio maturiùs fieret, cùm ſubitò Ioanna Puella Dei vates, vti vulgò appellabatur, at ſuæ omnino ſortis neſcia, ſubſidio venit, ac in oppidum fortiter ſe recepit, ſed paulò pòſt cùm oppido egreſſa in hoſtes temerè erumperet, à Lucemburgẽſi capitur, Rothomagúmque ad ducem Sommerſeti mittitur.

Hæc Puella cùm vltra fœminæ vires, ſinéq; vlla ferè peritia militaris diſciplinæ, quam nunquã didicerat, multa facinora, & illa quidem egregia faceret, apud vulgus in ſuſpicionẽ venit, vt diceretur magicis artibus ea omnia agere: quamobrem in veneficij crimẽ vocata, primò iubẽte duce Sommerſetenſi, diligenter examinata eſt, an bene ſentiret de religione Chriſtiana: deinde quia

virili

virili vſa erat veſtitu, & omnino venefica habebatur, ſeuerè damnatur, atque combvritur. Sed Puella infelix priuſquã ea pœna affecta ſit, memor humanitatis, quæ vnicuicꝫ innata eſt, ſimulauit ſe grauidã eſſe, quò aut hoſtes miſericordia frangeret, aut faceret, vt mitius ſuppliciũ ſtatuerent. Verùm poſtquam ob eam cauſam, nouem menſes eſt ſeruata ad partum, & res vana apparuit, nihilominùs crematur. Viſa eſt ea profectò ſententia in Puellam lata longè poſt homines natos duriſsima, quæ neꝫ molliri, neꝫ mitigari tempore potuit. Sanè fœmina pro patria ad virilia decora excitata, digna fauore videbatur, cùm præſertim permulta extarent parcẽdi exempla, & illud potiſsimùm à Porſena Hetruſcorum rege editum: is enim compoſita cum Romanis pace, cùm obſides accepiſſet, & in iis Cloeliam virginẽ, & illa dux agminis aliarum virginũ, fruſtrata cuſtodes inter tela hoſtium Tyberim tranaſſet, ad ſuoſꝫ confugiſſet, ac inde ex fœdere reſtituta fuiſſet, nõ affecit virginem pœna, ſed collaudatam & parte obſidum donauit, & domum remiſit. Ad rem redeo. Hunc exitũ Ioanna Puella habuit, magicis, vti vulgi opinio ferebat, artibus quàm bello gerendo aptior. Franci tamen illam etiam nunc ad pellendum patria hoſtem ex cœlo dimiſſam ferunt, quippe quam virginem interiiſſe prædicant. Poſt Puellæ caſum, Franci non ſe deſeruërunt, qui hoſtes cùm aſsiduis ex oppido eruptionibus, tum in campo ſæpius pugnando, tot incommodis affecerunt, vt illi deſperata expugnatione, ſua ſponte receſſerint.

Res Anglicæ per hunc modum in dies magis magiſꝫ in terra Gallia infirmiores erant: quod variè afficiebat principes, quorũ pars occupatis ægritudine animis, horum temporũ malum præ illo, quod impendére proſpiciebat, leue admodum ducebat: pars quod acciderat, grauiſsimũ exiſtimabat, quia videbat hoſtis vires per id auctas, & ſuas plurimũ debilitatas, ac ita tacitis incenſus curis, pro ſe quiſque animo verſabat, ecquid remedij ad res propè affectas adhiberi poſſet, cùm ad extremũ omnibus viſum eſt, in rem præſentẽ maximè eſſe, vt Henricus rex cum nouo exercitu, primo quoꝫ tẽpore Gallias peteret, partim ſuos confirmandi, partim Francorũ animos, aut metu, aut gratia, quã puer id ætatis plurimam præ ſe ferebat, in officio continendi cauſa. Quocirca conſcriptis copiis, quæ ſatis viderentur ad iter faciendum, & pecunia in ſumptus neceſſarios eroganda ex tributo cùm ſacerdotibus tum reliquo populo indicto, conflata, Henricus duce Henrico Cardinale, ex Anglia profectus, primùm Rothomagũ, inde Lutetiam venit. Fit illi obviàm tota ciuitas, adoleſcẽtémqꝫ optimæ indolis fauſtis plauſibus regem ſalutat, etſi permulti fortaſſe erant, qui id officij ſimulatè præſtarent: attamen dies ille advẽtus regis cunctis æquè lætè actus eſt, populuſꝫ pro concione collaudatus, pecunia, frumento, vino donatur. Bedfordienſis poſt hæc, convocato principum convẽtu, ſic locutus fertur: Ecce principes humanarum rerum ſucceſſus. Henricus quintus cùm iure, tum ex fœdere rex veſter futurus erat, ſed ante fermè ætatis maturitatem vita priuatus, reliquit filiũ qui ſuccederet, ac auitum regnũ poſſideret. Is apud nos eſt, eaꝫ de cauſa, in præſentia huc acceſsit, vt more maiorũ rex veſter declararetur, ſuumqꝫ Francũ populũ cognoſceret, ab eoꝫ vnà cognoſceretur, qui vnus omnium ex veteri inſtituto, ſolet regem ſuum loco Dei, vt ita dicã, habere, & colere, ac fideliter & vigilanter dicto eſſe ei audiens. Et quamvis ſint, qui Carolum ſequantur, id tamen errore, non perfidia fieri conſtat;

quare qui ad officiū redierint, sine fraude erunt. Igitur tantum supereſt, vt vos veſtra fide, quemadmodū hactenus nauiter feciſtis, velitis deinceps dare operam, vt populus in officio permaneat, quo sanè beneficio tantum de veſtro rege bene merebimini, vt quicquid vobis vtile ac honorificum fuerit, haud frustra ab eo deſideraueritis, cuius animū erga vos fore gratum, ex veſtra tantùm conſcientia metiamini, licet. Dimiſſo conventu, Henricus decimū agens ætatis annū, in æde Deiparæ virginis ſolita cæremonia ab Henrico cardinale cōſecratur, eiq; corona imponit. Facta re diuina, principes Franci in Henrici verba iurāt, dein per prçconē edicitur, omnes ſine noxa fore, qui intra certū diem, in Henrici ditionē redierint. Fuit is annus ſalutis humanę M C C C C X X X I I. A. S. H. 1432.

Dum hæc Lutetiæ aguntur, Meledunū, Corbolium, cum nōnullis aliis locis, partim proditione, partim vi à Carolo recipiuntur. Sed alibi alio evētu res geſtæ ſunt. Erat bene magnum Francorum præſidium apud Bellouacos, hos Thomas comes Harundellius ſperans ad pugnā elici poſſe, poſitis procul caſtris, loco idoneo & occulto, prope ipſam vrbem pedites equitéſq; ſimul collocat, deinde aliquot equites leuis armaturæ præmittit, qui hoſtes ad eruptionem laceſſant. Illi quod mandatū erat, ſedulò facientes vſq; ad portas progreſſi, vbi Frācos ad inſequendū paratos conſpiciunt, ſimulantes fugā, in inſidias ducunt, ſe temerè ſequentes. Franci in inſidias intrantes, paſſim occiduntur, vnà cum oppidanis, qui ſimul in hoſtem concurrerāt. Nonnulli cognito ex fremitu equorū dolo, in vrbem ad ſuos ſe ęgrè receperunt, reliqui interiere. Non ponitur, quod ſciam, ab aliquo autore occiſorum numerus, qui omnino non mediocris fuiſſe creditur. Item Ricardus comes Varuicenſis apud Gorneum, eodem tēpore cum hoſte pari fortuna cōgreſſus complures interfecit, ac ſexaginta equites cepit. Similem fortunæ vim Rhenatus dux Barri, qui Carolum opibus maximè iuuabat, per eos illos dies paſſus eſt. Rhenatus enim qui veteres inimicitias cum Antonio Vallimontis comite habebat, contracto magno exercitu, Vallimontem oppidum oppreſſum contēdit, quem vbi comes appropinquare audiuit, ne ab hoſte intercluderetur, relictis militibus quos ſecum habebat, præſidio oppidanis, ad Bedfordienſem & Burgundionem quorum partes ſequebatur, rogatū auxilium advolauit, & eo impetrato, ipſe & Antonius Tolongonius præfectus Burgundionum cum valida armatorū manu, ſuis quos hoſtis aſperè premebat, protinus ſubſidio venerunt. Quod vbi Rhenatus cognouit, veritus ſi hoſtes appropinquarent muris, idq; oppidani ſentirent, vt vno tempore, & ex oppido eruptio fieret, & à tergo à comite invaderetur, relicta obſidione, ſuos in venientes hoſtes convertit, impreſsionémq; facere iubet. Pugnatur aliquantiſper inter equites, qui primi impetum exceperunt, donec peditatus acceſsit, qui tanto impetu in certamen venit, vt Franci non modò ſuſtinere non potuerint, ſed confeſtim in fugā coniecti ſint. Capitur Rhenatus, cum ducētis militibus. Occiſa ſunt tria circiter millia. Non minor per idem temporis occaſio bene gerendæ rei alia in parte Anglis oblata eſt, ſi eam imprudenter non omiſiſſent. Robertus enim Vuyllugby & Matthæus Gogthus homo Vuallus, vir ſtrenuus Fani Selerini arcem natura loci munitam obſident, inſtántq; per vim capere, contrà præſidium quod intus erat, impigrè locum tuebatur. Quo cognito à Carolo, celeriter Ambroſiū Delorum cum nonnullis aliis ducibus, ſuis ſubſidio miſit. Ille quia præfectus arcis

cis erat, & à præſidio quod ipſe ibi collocarat, defendebatur, cupidus ſubveniendi ſuis, prior iter facere cœpit, ſed mox veritus ne non circumveniret, cõſtitit ad Bellimõtem, expectaturus dum eò reliqui duces cum ſuis copiis pervenirent, quò inde omnes ſimul in hoſtes irent. Dum ad eum locum conveniunt Francí, interim Angli qui in obſidione arcis erant, id quod hoſtis agebat, per ſpeculatores edocti, occurrẽdum ſtatuũt, anteq; alteri ad alteros perveniant. Itaq; bona pars de media nocte ſine vllo tumultu egreſſa, caſtra hoſtium adeò neglecta reperit, vt mille circitèr hominũ priùs in vallum intrauerit, quàm quiſquã penè ſentiret: ſed cædes in ipſo vallo facta excitauit hoſtes, quos id quod áccidit, minùs opinantes tantus terror pauórque repentè occupauit, vt nemo aut arma capere, aut caſtris pellere hoſtẽ ſatis conaret. At vbi illuxit, Angli prędæ ſtudentes hoſtẽ atq; huc atq; illuc fugientẽ nõ perſequũtur, ſed contenti tanta præda, eam dũ abducere laborãt, ecce áccidit, vt ex improviſo Franci qui in itinere erant, exaudito clamore pugnantiũ, ſeſe cõcitantes ſupervenerint, atq; hoſtẽ præda præpeditũ magno invaſerint animo. Accurrũt etiã reliqui Frãci ex fuga reverſi ad ſuos: cõmittitur vtrinq; atrox prælium, diúq; æquo Marte certatur, ſed ad vltimum ſuperãte multitudine, Angli pedem retulerunt. Eorum nõnulli capti, & in iis fuit Matthæus Gogthus. Ex Francis multi cecidere, ſed complures capti, quorum in numero Ambroſius Delorus fuit. Robertus obſidionem poſtea reliquit. Adeò imperatori victoria curanda, præterea nihil, quæ ita difficilis quæſitu, ita fugax eſt, vt qui eam putat in manu eſſe, antequam teneat, falli ſemper ac damnum incurrere poſsit, aut qui eam habet, niſi retinẽdam curet, cum incõmodo facilè amittat. Angli dum quaſi victores prædæ ſtuduerũt, partam victoriam perdiderunt.

Dum autem ita Angli Franciq; de potentatu, de principatu, de vita deniq; certant, in terra Gallia per bellorum licentiam, mortalium omnium facultates rapiuntur, theſauri ſacri ſpoliantur, homines paſsim occiduntur, aut convulnerantur, cruciatu & ſupplicio afficiuntur, matronæ conſtuprantur, virginum raptus fiunt ex complexu parentum, quotidie oppida capiuntur, quotidie diripiuntur, atq; oppidanorum opes aliò exportantur, ædificia, vicíq; incenduntur, ac nulla deniq; crudelitas in miſeros Francos nõ exercetur, mitto ſexcenta alia calamitatum genera, quibus pariter premebantur. Ad hoc accedebat, quòd res interea vbivis gentium publica ſine legibus, quæ inter arma ſilent quammaximè, ſine iure, ſine iudiciis, iacére cogebatur. Nec Anglia eiuſmodi iniuriarum expers erat, quæ in ſingulos dies ſuorum funera, cædes, vulnera, ac tributis aſsiduis opes ſuas diminui videbat, ita vt cõmunia propè mala eſſent, ploratibúſque vtriuſque gentis, totus Occidẽs ſonaret, ac fama triſtitiæ pleniſsima in omnes orbis partes pervaderet. Quapropter non erat, qui non miraretur, quomodo hi duo populi ad patiendum ſatis eſſent, ac maximè miſereretur: & cum primis id faciebat Eugenius quartus Romanus põtifex, qui cupidus ineũdæ rationis, qua importuniſsimi belli finis fieret, Nicolaum Cardinalem ſanctæ Crucis in Gallias miſit ad conciliandam pacem inter reges. Is vbi eò pervenit, ad Carolum primùm adit, eiq; exponit mãdata pontificis, inde eadem Bedfordienſi, hortatur pacem, demonſtrat, declarat, argumentatur eam ſemper honeſtiorem eſſe, quàm bellum, in Chriſtianis principibus, qui ſuorum commodis ſeruire, qui iuſtitiam ſeruare, qui ſe ratione re-

gere, qui remittere semper aliquid de ira, de iniuria deberent, quę per bella fieri non liceret. Ista in animos principum inducere conanti legato, vterq; respõdit se paratũ ad omnia descendere: atqui cùm res cœpta est agi, tantum abfuit, vt honestis conditionibus essent contenti, vt etiam magis atq; magis in pertinacia permanerẽt. Id Cardinalis animadvertens, desperata pace, vt ne frustra tantum laboris subiisse diceretur, inducias sex annorum confecit, quas vt ægrè ambo principes rogatu Cardinalis concesserunt, ita post eius discessum subitò fregerunt. Non nemo ex recentioribus autoribus tradit Francos priores illas violasse, qui passim Anglorũ Burgundionúmq; amicos mulctarint. Quo factum est, vt irritatis vtrinq; animis, acriùs solito ad arma itum sit. Fuit ille annus salutis humanæ M C C C C X X X I I I.

A. S. H. 1433.

Cæterũ ad Henricũ regem revertamur. Henricus post aliquot dies, quàm est Lutetiæ maiestate regiæ coronæ decoratus, Rothomagũ cõcessit, vbi dũ moratur, Henricus Cardinalis in Angliam revocat, ad sedandũ tumultũ per quosdã perditissimos factũ, qui specie perfundẽdi hominũ animos noua religione, quietẽ regni turbandã statuentes coniurarunt. Sed Gulielmo Mandeuillensi eius maleficij autore capto, ac pœna affecto, cæteri mortẽ deprecantes confestim ad sanitatem rediere. Cardinalis cum Gloucestrensi de transmarinarum rerum statu communicat, idque quod rebatur, docet se suspicari inducias per Francos breui violatum iri, & propterea præstare, vt supplementum militum cum pecunia ad vsum belli necessaria pararetur. Quibus rebus cognitis Gloucestrensis concilium convocat, de cuius decreto delectus habetur, pecuniáq; imperatur. Dum hæc aguntur, Iacobus rex Scotiæ ad Gloucestrensem de pace legatos misit. Gloucestrẽsis quia rex aberat, de ea re ad concilium retulit. Post longam disputationẽ pax conceditur, quòd spes esset longæ cõcordiæ, ex eo, quòd Iacobus domesticis laboraret seditionibus, & inter ipsum Anglũ & Francum, sex annorũ inducię intercederent. Dimisso concilio, Cardinalis cũ copiis coactis, & bene magna pecuniæ summa cõfecta, Rothomagũ ad regem reuertit. Accessit etiã illuc Bedfordiensis ex Parisiis, de rationibus rerum gerendarum agendi causa. Hîc rem omnem ad consilium deferunt, magnáque inter eos existit disputatio: aliqui suspicabantur Francos haudquaquã in cõditione atq; pacto mansuros, cùm satis constaret illis ferè omnibus magnum invstum esse dolorẽ, quòd Normania, Lutetia, ac tot egregia oppida sub Anglicum imperium redacta essent, & propterea persuadere nitebantur, vt nihil de bello remitteretur, ne violatis repentè induciis, cogerẽtur in summo periculo, de summis rebus subitum consiliũ capere imparati, cùm à militibus, tum à pecunia. Contra ea nonnulli affirmabant, non posse continuari bellum tam longo spatio inducíarum, sine illarum violatione, cùm perdifficile esset, militis manum à maleficio abstineri, qui quotidie ob metũ hostis, in armis esset, & ideo sibi videri firmatis præsidio locis magis opportunis, debere militem domum mitti, donec inducię manerent. Hac in vtranq; partem habita disputatione, priorem sententiam Bedfordiensis, Somersetensis, & Eboracensis duces secuti, quod ad bellum opus esset parandum, militi stipendium dandum, & ad omnem casum, maiorem exercitum conflandum deliberant.

Tali capto consilio, Henricus rex Caletum primùm, ac inde in Angliam reuertit. Bedfordiensis comitatus regem vsq; Caletum, illic aliquot dies est moratus,

ratus, cùm interim nonnulli milites priſtinæ licentiæ militaris memores cœperint paſsim rapinas facere. Quod poſtquã ille cognouit, hãc paruulam puniendi cauſam nactus, eius maleficij autores comprehendendos, ac ſupplicio mactandos curauit, quò deterreret alios, vt ab alieno faciliùs manus abſtinerent. Atq; ita Bedfordienſis oppidum facinoroſis hominibus purgatum nouis præſidiis firmauit, qui Lutetiam iter habebat, cùm aliud interim negotiũ venit in mentem: etenim paucis antè menſibus amiſerat Annam vxorem Burgundionis ſororem, cuius mors effecit, vt faciliùs Burgundionis animus ab Anglorũ amicitia ſit poſtea alienatus, qui, vt ſuprà diximus, aliis etiã de cauſis, ad id ſolicitatus fuerat: quare ſtatuit in matrimonium ducere Iacobam filiam Petri Lucemburgẽſis comitis diui Pauli viri illuſtris, vt ob eam nouam affinitatem, vetus hoſpitiũ quod ſibi cum illa nobili familia intercedere gaudebat, arctiore benevolentiæ vinculo firmaret: itaq; Caleto profectus iter Morinum verſus, vbi comitis erat ſedes, contulit, quem ipſe comes multa congratulatione accepit, & id quod petebat, filiam Iacobã ei locauit. Ita Bedfordienſis ſui optati compos, poſt factas ſplendidiſsimè nuptias, cum vxore Lutetiã venit. Tulit iniquo animo id factum Burgundio, qui cùm in animo haberet Caroli fidem ſequi, dolebat Anglum auctum eſſe affinitate Lucemburgenſis familiæ veteris ac præpotẽtis, quæ ei maximo vbiq; vſui eſſe poſſet. Per idem tempus, Ioannes Talbotus, quem ſuprà oſtendimus ad Pataium oppidum, à Francis captum fuiſſe, ſoluto grandi auri pondere, ac reſtituto in libertatem Ambroſio Deloro paucis antè menſibus capto, miſſus factus ab hoſte in Angliam revertitur.

Dum alia alibi fiunt, Franci milites cùm ſtipendio carerent, & inter eos bene magna eſſet hominum multitudo, quos ſpes prædandi, ſtudiúmq; bellandi ab agricultura, & quotidiano labore revocarat, cœperũt primò furtim modò Anglos, modò Burgũdiones, vt occaſio offerebat, capere, eóſq; pro facultatibus mulctare, & quamvis per inducias minimè licitum eſſet, idem tamen palàm deinde facere haud veriti. Qua iniuria Angli affecti, arma poſt ſextum menſem, quàm inducíæ factæ erant, rurſus capere cogũtur. Atq; ad hunc modum bellum renouatum eſt, quod bellum iam confectum, vel ad longius tempus excluſum populi paſsim arbitrabantur, & concupicbãt. Atqui Franci inducíarum ruptores nihil cunctati ad arma concurrunt, ac Fanum Valerij oppidum in Normaniæ finibus ad oſtium Sommæ ſitum capiũt. Altera eorum manus Ambroſio Deloro duce, excurſiones in agrum Cadomenſem, eodem illo momento facit. Contrà Angli duce Bedfordienſi, Latiniacum oppidum ad Matronam, quemadmodum ſuprà diximus, poſitum, paruũ quidem, ſed operibus munitionibuſq; altè ſeptum, magnis viribus oppugnant: quod quia primo impetu expugnare non poſſunt, munimẽtis caſtra firmant, occupatóq; ponte, tutandi cauſa, caſtellum ſuperimponunt, ac vndique tormentis verberant. Contrà oppidani viriliter ſe defendunt, & interdũ duce Ioanne Notho Aurelianenſi, qui loco præerat, erumpunt, non ſine ſua tamẽ cæde. Ibi per aliquot dies ita certando, ſtatiua habita, cùm re longè maioris momenti vrgente, Bedfordiẽſis alió revocatur, qui omiſſa obſidione, Lutetiam rediit, ne per ſuam abſentiã, ciuibus qui malè ſanis erant mẽtibus, tentãdi aliquid in ipſum facultas interea daret: quò vbi pervenit, nulla facta mora, Petrũ Lucembur-

genſem ſocerum comitem diui Pauli, & Robertum Vuyllugby cum parte copiarum, ad recuperandum Fanum Valerij miſit. Ii cùm omnium animi ad vlciſcendum arderent, celeriter profecti, oppidum circumſident, & oppugnare acriter aggrediuntur. Franci qui intus erant, poſtquam aliquot dies reſiſtẽdo cõſumpſerunt, deſperato ad extremũ ſubſidio, paciſcunt incolumitatem cum hoſte, atq; oppidum dedunt. Exin Lucemburgenſis & Vuyllugby præſidio eo loci collocato, ad Bedfordienſem eius belli victores rediere, quòd oppidũ ſiue ob grauitatem cœli, ſiue ob cibaria diu ſeruata minùs ſalubria, quibus miles veſcebatur, cœpit peſtilentia pervadere, vt (credo) infelix oppidũ poſt tot acceptas clades, quales iam bis ab obſidentibus Francis primũ, ab Anglis deinde paſſum erat, etiam mortifero tentaretur morbo. Item Franci paulò antè Burgundionũ quoq; fines vexarãt, aliquot oppidis & arcibus aut captis, aut ſolo æquatis. Hæc loca dum Burgundiones recipere nituntur, Bedfordienſis Vuyllugby & Thomam Terellũ cum aliquot cohortibus, amicis properè ad opẽ ferendã mittit. Illi citò profecti, vbi in Laudunenſem agrũ pervenere, fortè obviàm habuerunt magnã hoſtium manũ, et cum ea congreſsi ſubitò fuderunt, interfectis centum & ſexaginta militibus, ac captis aliquot, quos poſtea necarũt. Angli poſt hæc, incœpto itinere euntes ſe cum Burgundionibus coniungunt, qui ita iunctis armis, breuì loca omnia recepére.

Interim Talbotus habito in Anglia militũ delectu, magnum armatorũ numerum in Gallias tranſportauit, Rothomagúmq; venit, vbi poſtquam militẽ refecerat, Lutetiam ad Bedfordienſem profectus eſt, cuius adventus mirum dictu eſt, quantũ ſpei ſuis, quantúmq; metus hoſtibus attulerit: optimus porrò dux belli habebatur, & eius rectè cognita bellando virtus meritò Francis formidoloſa, ſuis verò plena fiduciæ erat. Talbotus ſimul atq; de rebus agendis à Bedfordienſi ſatis edoctus eſt, cum expedito exercitu Bellimontem oppidum oppugnatũ contendit, quod puncto temporis expugnat, vicinas ſimiliter arces pari ſucceſſu in poteſtatẽ redigit. Inter hęc, comes Harundellius obſidebat arcem Fani Selerini, qua poſt tertiũ menſem, quàm oppugnare cœperat, potitur, interfecto præſidio, quod intus erat. Exin Sillum oppidum munitiſsimũ petit, atq; obſidet. Oppidani ob recentem ſtragem ad Fanum Selerini factam, territi, datis ſubitò obſidibus, promiſerũt intra trigeſimũ diem ſe oppidum dedituros, niſi ſibi à Carolo ſubveniretur, atq; ſtatim certos homines ad Carolum miſerunt. Carolus de ea re certior factus, Arthurum cum aliquot ordinũ ducibus, Sillenſibus cõfeſtim ſubſidio ire iuſsit. Poſtquã illi in conſpectu fuerũt, Harundellius obſides oppidanis reſtituit, & Francis poteſtatẽ pugnæ fecit, loco haud lõgè à caſtris, ad id idoneo, quẽ ſub adventũ hoſtis elegerat. Arthurus etſi dimicare optabat, tamen cùm videret Anglũ locum tenere, qui ſuæ multitudini minimè cõmodus foret, noluit adverſus prodire, ſed nocte inſequẽti oppidanis cõmeatu ac præſidio mediocriter adiutis, vnde venerat, abiit. Poſt hoſtis diſceſſum, Harundellius oppidũ expugnauit, ac in Normaniã diſceſsit, populatis quaquaverſum, qua iter fecerat, agris, atq; nõnullis Cenomanorũ Andegauenſiúmq; caſtellis in poteſtatẽ redactis. Eò etiã rediere Vuyllugby, & Terellus ex Burgundia victores, vti ſuprà memorauimus, qui in itinere Loucrium oppidum munitiſsimum occuparunt, militúmq; cuſtodia firmarunt.

His

His temporibus ingens agreſtium Normanorũ, qui Oceanum attingunt, manus, ſiue à Francis ſolicitata, ſiue mutationis rerũ cupida, quod vulgus plurimũ auet, paſsim arma ſumit, deiectiſq; per vim præſidiis, loca aliquot occupat, ac ſolum Anglũ perſequendũ vbiq; vociferat. Hinc nimirũ cognoſcere licet, priùs Aethiopem poſſe mutare pellẽ, vti dicitur, quàm qui terrã incolunt Galliam, valde multũ diligere Anglos. Quippe Normanus diu paruit Anglo bene acceptus, qui nũc oblitus officij, non oblitus odij, non dubitauit venire contra ſuos principes. Ea turba ita concitata, Cadomum verſus iter tendit, vt ibi aucto armatorũ numero, de ſumma rei cõſilium capiat. Interim Somerſetenſis & Eboracenſis duces audito agreſtium tumultu, ac de eorũ itinere certiores facti, nulla interpoſita mora, Harundelliũ comitem & Vuyllugby cum ſex millibus ſagittariorũ, ac mille trecẽtis equitibus leuis armaturæ immittũt, qui eos omnibus modis remorent atq; impediant, vt ne egrediantur, progrediantúrve. Harundellius itinere diuerſo profectus, Vuyllugby cũ parte equitum ac duobus millibus ſagittariorũ præmittit, qui vſpiam prope viam, inſidias venienti multitudini ponat. Ille ita facere iuſſus in inſidiis ſe locat, atque per nuntios docet Harundellium de loco inſidiarum, quò intelligat, quando invadendi ſignum ſit dandũ. Quo cognito, Harundellius à tergo antecedẽtem multitudinem ſequitur, quaſi ceruorum agmen in retia vrgens, qui vbi ignauam turbam loco inſidiarũ appropinquare cõſpexit, edito repẽtè ſigno, Vuyllugby antè coortus, & pòſt ipſe eam vno momento adoritur, quæ ſubito caſu territa manus tendere, & proiectis armis mortẽ deprecari cœpit. Quibus precibus motus Harundellius, militem à cæde ſubitò revocauit, comprehenſiſq; ſpeciatim illis, quorũ operatione plebem cõcitatam exiſtimabat, reliquos domũ dimiſit incolumes. Fuerunt tamen priùs mille homines interfecti illo primo impetu, quàm miles ad ſigna reduci potuiſſet. Ita ſedato tumultu, & frẽnis ſubitò tãto furori iniectis, quæſtio acerbè habita, & omnes in quibus culpa erat, damnati necatique ſunt. Franci interim duce Petro Rupiſortenſi, Dieppã & quædam alia oppida minùs cõmunita de hoſte capiũt. At Harundellius poſt tot egregia facinora, aliud nõ multò pòſt tentauit, quod eius vltimum extitit opus. Erat Gerberoia arx in Bellouacis loco munito poſita, ſed ſiue humana vi, ſiue temporis vetuſtate penè tota cõplanata. Hanc quia locus peropportunus ad arcẽdos repentinos hoſtiũ incurſus erat, Carolus Stephano Hyro negotiũ reficiendi dat. Hyrus magno munitus militũ numero, ad locum proficiſcitur, paratáq; materia, atq; adhibita fabrorũ diligentia, arcem impigrè extruendam curat. Quod vbi Harundellius cognouit, cõtinuò ex Normania in Bellouacos operis interpellãdi cauſa, cum modica admodũ armatorum manu cõtendit. Franci repentino hoſtiũ adventu permoti, locum fabris dant, ac arma corripiũt, ſéq; foras eiiciũt. Fit eorũ ingens in veniẽtes impetus, quẽ illi pauliſper ſuſtinent: ſed cùm Harundellius graui vulnere accepto, ex equo cecidiſſet, tum facto cuneo, paulatímq; omiſſo certamine, pedem neceſſariò retulerũt. Harundellius verò ita ſaucius, paulò pòſt moritur, vir ſingulari virtute, cõſtantia, grauitate prẽditus, cuius interitus in tantis rerum fluctibus, maximè ſuorũ animos perturbauit. Franci poſt diſceſſum hoſtis, inchoatũ opus perficiũt. Incidit Thomæ comitis Harundellij mors in eum annũ, qui fuit ſalutis humanæ M C C C C X X X I I I I, & cùm regnare cœpit Henricus, X I I. A. S. H. 1434.

Ipso illo anno Fanum Dionysij bis est captum, semel à Franco per proditionem, et rursus ab Anglo per deditionē. Item Corbolium, Vicennas, et Meulanum Francus in potestatem redegit: adeò enim oppida maiore ex parte muris nudata habebantur prædæ, vt oppidani qui nihil fide præstare poterant, primis semper oppugnatoribus quotics per præsidia licebat, se dederēt, vt ne extrema omnia paterētur. Quo fiebat, vt nil Gallia perturbatius, nil spoliatius, nil egentius esset. Sed neq; cum milite meliùs agebatur, qui tametsi gaudebat præda, interim tamen trucidabatur passim, dum vterque rex ciuitates suæ factionis principes, in fide retinere studeret. Igitur iam cædium satietas vtrunq; populum ceperat, iámq; tot damna vtrinq; illata erant, vt quisq; generatim se oppressum, laceratum, perditum ingemisceret, doloréq; summo angeretur, disrumperetur, cruciaretur, ac per id animi quamvis obstinatissimi ad pacem inclinarentur. Simul vrgebat ad hoc rerum omnium inopia: passim enim agri devastati, inculti manebant, cùm præsertim homines pro vita tuenda, non arua colere, sed bello seruire necessariò cogerentur. Ita tot vrgentibus malis, neuter à pace abhorrebat, sed alter ab altero eam aut petere, vel admittere turpe putabat. Quare necesse fuit, vt Eugenius pontifex tantę compositionis autor arbitérq; esset, qui tandem extorqueret sua autoritate, consilio, hortatione, arma de manib⁹ tam inuictissimorū imperatorū, aliorúmq; belligeratorū, qui nunq; receptui signum dare, nunq; revocationē à bello audire vellēt: qui in bonam spem pacificationis in primis adducebatur, quòd fama esset Philippum Burgundiæ ducem iam sui facti pœnitere. Is etenim à principio cupidus cùm paternæ cædis vindicandæ, tum retinendi imperij dignitatisq;, Anglum omni obsequio complexus est, cogitans nec sibi iuncto cum ipso Anglo fore necesse, peccare in Rempublicam, quam suo iure & arbitratu tūc regebat, nec cum Anglo consentienti de statu dignitatis recedendum esse. at cùm secus ac putarat, postea contigisset, quòd Anglus iure hæreditario, iam imperio vti, ac omnia iudicia, leges, paces, bella penes se esse voluisset, & id paulò antè cognitum fuisset, cùm de deditione Aurelianēsium ageretur, quam negatum est eius nomine fieri, postremò decreuit redire in viam, de qua aberrasset, & stare, & sentire cum suis, cùm primùm specie aliqua honestatis liceret, vt ne se nouis sceleribus obligare, néve ea in Anglicum populum concipere diceretur.

Eugenius proinde Rom. pontifex certior factus de ciusmodi hominū mentium motibus, quasi pro certo habens pacem conventurā, primo quoq; tempore Nicolaum Cardinalem rursus in Gallias misit, qui vbi eò peruenit, conventum ad Atrebatiū vrbem indixit, quò cōuenere Henrici regis legati, Henricus Vintoniēsis Cardinalis, Henricus Eboracēsis antistes, Gulielmus Suthfolchiæ, & Ioānes Huntyngtonæ comites eius legationis principes. Item Frāci legati Rhemorū archiepiscopus, dux Borboniēsis, Arthurus comes Richemondiæ, ac honesti equites nonnulli. Burgundio etiam suos misit, Leodiensem, Cameracensem, & Atrebatensem episcopos, cum pleriscq; heroibus viris honoratis. In hoc frequenti conventu, post longam disputationem, Nicolaus Cardinalis homo spectatus in iudicandis rebus, sit omnium cōsensu, rei disceptator: is rursus singulos sententiā rogauit, quò secūdum iustitiam iudicaret. Petebant Angli, vt Carolus declararetur Henrici beneficiarius: contrà Franci alterius factionis Carolo imperium liberum, nō precarium esse volebant. Nicolaus

colaus his auditis, nihil de possessione tunc decernendum iudicans, leges fœderis in publico proposuit, quas pro præsenti rerum statu, vtrinq; dandas & accipiendas iure censebat. Has tamen vterq; respuit. Atq; ita negotio infecto, à conventu discessum est. Ea res fecit, vt Burgũdiones & Frãci cœperint deinde ad pactiones venire, inter séq; de concordia agere, quã multis de causis, vt suprà planum fecimus, ipse Philippus Burgundio diu antea optarat. Convenit itaq; pax eiusmodi conditionibus, vt Carolus Burgundioni præter nõnulla loca Burgundiæ finitima, quæ eius maiorum ditionis fuissent, Artheſio, & oppidis Ambiano, Corbia, Perona, Fano Quintini, Abbatisuilla, ac Pontiui & Bononiæ comitatib⁹ cederet. Multa alia promisit Francus, quę postea præstare nequiuit: nanq; ipse nihil ex postulatis Burgũdionis detrahere ausus est, vtpote qui putabat se repentè beatum fore, si cum tali adversario non honestam & quam optasset, at necessariam, & ad præsentem fortunam longè commodissimam pacem habere posset: quæ ei postea bono fuit, quod iam tum fore perspexit. Porrò cùm paucis post diebus accideret, vt congrederentur, ferunt Carolum ita resalutasse ducem: Sis tu quoq; felix, nunc tandem aliquando ab omni me metu vacuum, molestiisq; ingentibus relaxatum sentio, quòd tu quem Francia secundum regem, habet principem potentissimũ, pluríscq; facit omnium hominum neminem, ad tuos optatò te retulisti: inhærebat nempe menti meæ semper illud Euangelicum verbum, Omne regnum contra se diuisum desolabit. Quàm pertimescebam, ne non id per nostras fieret discordias: nunc proinde salua res est, cùm vnà mecum Anglos communes hostes ex finibus Galliæ exterminãdos quamprimùm curabis: curabis autem, sicvt cõfido: à me verò omnia tibi ampla expectato. Ad ea Burgundio respondit, se daturũ operam, vt ne suæ desiderarentur partes.

Facto ita fœdere, Burgundioni nihil potius fuit, quàm celeriter mittere legatos ad Henricũ regem in Angliã, qui dicerent se longo fessum bello, ac querimoniis suorum, qui in dies singulos maiora à Franco acciperent detrimenta, qui ingemiscerent, qui palàm quererentur, quòd ipse solus Anglos ingentem suam aluisset, auxisset, armasset, & illorũ in terra Gallia retinendorũ, quàm Caroli regis consanguinei restituendi studiosior esset: ad extremũ coactum fuisse cum Carolo pacem facere, & quoniam longè honestiores pacis conditiones à Carolo offerebantur, idcirco hortarẽtur eum suis verbis ad id fœdus. Cæterũ Burgundio cui res omnino insigni infamia videbatur, magis fugiendæ culpæ causa, legatos misit, vt videlicet turpis facti notam deleret, quòd diceretur per proditionẽ ab Anglorum amicitia discessisse, quàm quòd ipse magnopere cuperet rebus Anglicis bene cõsuli. Audita legatione, omnes qui aderant rei indignitate accensi, neq; ita iram cohibere, in eaq; sibi temperare, neq; linguę moderari potuerunt, quin Burgundionẽ proditorem, perfidum, ac fallacẽ appellarint. Sed vbi rumor violatæ fidei in vulgus exiuit, à verbis ad verbera ventũ est: etenim populus tã ingrato nuntio concitatus, in omnes Flandrici generis mortales qui Londini erant, furẽter invadere vsq; eò cœpit, vt multi priùs vulnerati, cæsiq; fuerint, ẽq; publico regis edicto plebs cohiberi potuisset. Voluit princeps suos ab innocẽtium cędę abstinere manus, cùm ipse placidè legatis respondit, vt suo nomine ducẽ cõmonefacerẽt, ne sine causa, hostis populi Anglici fieret, sed magis veterem amicitiã coleret, quę nouo bello potior esset,

néve deberet tanquã improvidus pro incertis, certa mutare, proinde ſibi conſuleret, neu res ſuas florentes cum Caroli penè perditis miſceret, ac ita ab erecta fortuna ad inclinatam temerè deſciſceret. His mandatis legati dimiſſi, cùm interim rex negotium aliquod duci exhibendum ſtatuit, quo implicatus minùs poſſet Francum ſuis iuuare opibus: itaque nuntios ſecretos continuò in Flandriam miſit, qui principes ciuitatum pecunia ſolicitarent, ad res nouandas, ad quas ſuopte ingenio intenti eſſe ſolerent. Nuntij officium fecerunt, & Gandauenſes cum primis pro veteri hoſpitio tentarunt: ſed nihil profecere, quòd illi populi iam opinione certa perceperant res Anglicas tranſmarinas in dies infirmiores fore. Fuit hic annus cùm hæc geſta ſunt, humanæ ſalutis M C C C C X X X V, nobilis morte Ioannis ducis Bedfordiæ, viri tam pace optimi, quàm bello fortiſsimi, qui Lutetiæ alieniſsimo reipub. tempore morbo extinctus eſt: corpus Rothomagum delatum, in principe ęde ad ſepulturam datur.

A. H. S. 1435.

Poſt mortem Bedfordienſis Franciæ regentis, ad nihilum omnia cadere cœperunt, vt omnino viderentur regente carere: nam tum Franci populi metu penè ſoluti, non modò deficere, ſed palàm arma in Anglos capere auſi ſunt. Ita puncto temporis, magna rerum Anglicarum cõmutatio áccidit. Veruntamen Angli non ſe deſerunt, ſed omnium conſenſu, ſumma imperij Edmundo Somerſeti & Ricardo Eboracenſium ducibus traditur, in quibus poſitas omnes ſuas ſpes habebant. Illi ſtatim Robertum Vuyllugby Lutetiam mittunt, qui vrbi præſidio ſit. Carolus autem eiuſmodi ſecundis rebus ſublatus, poſtquam auxiliares copias à Burgundione miſſas accepit, Arthurum equitum magiſtrum cum bona exercitus parte, ad Fanum Dionyſij oppugnandum mittit, quòd eo oppido recepto, vrbem Pariſiorũ ſe in poteſtatem redacturum confidebat. Arthurus, vt imperatum eſt, facit, celeriter ad Fanum Dionyſij pergit, atq; paucis diebus expugnat: quo feliciter expedito negotio, Lutetiam petit, quem vbi ciues accedere cognouerunt, rati tempus eſſe, quo tutò alienationem facere poſſent, ſubitò in Anglos irruunt, ac vno tempore viri per vicos & compita Anglos armis inſectantur, & ex feneſtris ac tectis fœminæ ſaxa & aquam calidam in eos demittunt. Erat intus Robertus cum præſidio, ſicvt ſuprà oſtendimus, qui aliquandiu conatus inimicum compeſcere populum, vbi vidit ſe non poſſe reſiſtere, in turrim quæ è regione ædis diui Antonij eſt, confugit. Interim Arthurus cognito tumultu in vrbe orto, portis appropinquat, illiſque multo mane à ciuibus patefactis ingreditur, ac protinus locum quo ſe Angli tenebant, ſumma vi oppugnare aggreditur. Defenderunt ſe Angli aliquot per dies fortiter, quòd ſperarent ſubſidium à Somerſetenſi & Eboracenſi ducibus venturum. Sed duces ignorantes in id loci ſuos ſe recepiſſe, quòd obſeſsis ab hoſte itineribus, certum nuntium in tempore accipere non potuerant, auxilium nullum tulerunt, qui rumore defectionis percrebreſcente, omnino exiſtimabant Vuyllugby cum toto præſidio aut captum, aut in tanto populi tumultu eſſe occiſum. Igitur Vuyllugby ad vltimum deſperans de ſubſidio, facta deditione, incolumis cum ſuis Rothomagum ſe contulit. Atq; ita Lutetia longè princeps totius Galliæ vrbs poſt quindecim annos, quàm in Anglorum ditionem venerat, à Francis recepta eſt: qui fuit annus ſalutis humanæ M C C C C X X X V I.

A. S. H. 1436.

At vbi fama amiſſæ Lutetiæ per Galliam pervaſit, tum generatim cuncti penè

penè populi Anglorum tranſmarina oppida pro derelicto habent, item nullam eis certam ſedem quò concurrant, nullum amplius animum, nullum cõſilium, nullum firmum exercitum fore ducunt, exiſtimant, pro certo habẽt. Quę herclè opinio ante omnes in Philippi Burgundionis ducis animo inſederat: is enim id temporis permotus, quòd Henricus rex paulò antè ſolicitaſſet Gandauenſes, ac reliquos Flandros ad ſeditionem, cum infeſto exercitu ad vaſtandos Anglorum fines proficiſcitur, Caletúmque venit, ac obſidet, totíſque viribus expugnare conatur, eodémque tempore partitis copiis Guinas proximum oppidum aggreditur. Cæterùm oppidani adverſus hoſtem muniti non mœnibus modò, & armis atque viris, verùm multò magis locorum natura, magno animo ſe defendunt. Quibus rebus cognitis, Burgundio longè alia ratione oppidanos ad deditionem eſſe compellendos exiſtimans, atque à principio tentarat, vni rei ſtudendum curat, vt illi omni commeatu intercludantur, atque ſubſidio prohibeantur, quò fame domiti, manus tendere cogantur: itaque diſpoſito paſsim milite in ſtationibus, omne litus occupat, tormentis, telis, ſagittis hoſtem dies noctéſq; vexat, vt nemo homo de muro ſuos offendat, repugnétve. Dum ita Burgundio obſidionem continuat, dux Gloceſtriæ cunctis copiis refertus, ſuis ex Anglia ſubſidio venire maturat, quem vbi ad alterum litus traiiciendi cauſa, horribili celeritate perveniſſe rumor divulgauit, Burgundio ſpe oppidi potiundi lapſus, ſilentio noctis, relicta obſidione, domum pedem ſtatim refert. Adfuit bene mane ad Caletum Gloceſtrenſis, qui ad ſtationes hoſtium egreſſus, plurima præda potitur, quia hoſtes trepidè ſtatiua deſerentes partem impedimẽtorum neceſſariò reliquerant: deinde expedito agmine ad populandos hoſtium fines contendit, eóſq; ingreſſus, omnia ferro ignéq; vaſtat, prædas paſsim capit, nec ſolùm agrum diripit, ſed caſtella & vicos incendit, ac præda inuitatus lõgiùs procedit, atq; oppida in quæ timor agreſtium turbam compegerat, leuibus oppugnationibus vexat: ita demum vſq; ad Fanum Odomari, nullis obviàm factis, graſſatus, cum multa abacta præda Caletum primò, & inde in Angliam revertitur. Poſt hæc, amicorum perſuaſu, inter Henricum regem & Burgundionem, inducię in paucos annos agitatæ, ad extremum cum vxore, quam id temporis Philippus in matrimonio habebat, habuit autem trîs, & ex vltima nomine Iſabella Carolum filium ſuſceptum reliquit, pactæ ſunt: eius nomine cuncta deinceps inter Anglum & Burgundionem geſta tradunt. Quod ideo factum videri poteſt, aut ne diceretur Anglus Burgundioni credere, quem paulò antè fœdifragum eſſe nouiſſet, aut ne Franco tãtum ſuſpicionis oriretur, cùm intelligeret inducias cum vxore, non cum duce factas, quas vir nullo iure ſeruare teneretur.

Per idẽ tẽpus mortẽ obiit Henricus Eboracenſis archiepiſcopus, cui ſucceſſit Ioannes Chempius, ordine antiſtitum quinquageſimus. Item è vita exceſſit Catharina mater Henrici regis, quæ ad Vueſtmonaſterium maiorum ſepulchro illata eſt. Hæc mulier mortuo Henrico quinto eius viro, cùm id ætatis puella eſſet, vt minùs ſciret animo decernere, quid deceret, occultè nupſit cuidã Ouino Tyderio homini Vuallo nobili genere, ac multis virtutibus mirabili, qui genus ſuũ ad Cadoualladrũ vltimũ Britannorum regem referebat: ex quo genuit trîs filios mares, Edmundũ, Gaſparẽ, & tertium, qui monachus

ordinis diui Benedicti effectus, non diu pòst superstes fuit: ac vnam filiam, quæ monacha quoq; facta est. Postea Henricus rex Edmundum Richemondiæ, & Gasparem Penbruchi comites fecit, quòd ex matre Catharina sibi fratres essent. Ouinus verò post Catharinæ mortem, iussu ducis Gloucestrensis, bis in carcerem coniectus est, quòd ausus fuisset per Catharinæ puellę connubium miscere sanguinẽ suum cum regum stirpe nobilissima, qui ad vltimum securi percutit̃. Is Edmundus Richemondiæ comes ex Margarita filia Ioannis ducis Somersetí sustulit filium nomine Henricum, qui, vt alibi perappositè scribemus, regnum adeptus, septimus Hẽricus est dictus. Illis iisdem temporibus Ricardus Varuicensis comes Rothomagi è vita migrauit, corpus eius in Angliam inde delatũ in nouo templo, quod Varuici est, sepelit̃. Iacobus item rex Scotiæ iunxit affinitatem cum Carolo, qui Margaritam filiam Ludouico eius filio nuptum collocauit, eúmq; sibi enixè in uxorẽ dum constituit. Itaq; Iacobus immemor fœderis, quod paucis antè annis cum Henrico rege fecisset, primo quoq; tempore exercitui suorũ qui adhuc apud Carolũ militabant, supplementum scripsit, erátq; bellum simul Anglo facturus, cùm repentè è medio est sublatus: quippe Gualterus eius patruus Atholiæ comes, homo seditiosus & regni affectans, facta cum quibusdam perditissimis hominibus coniuratione, principem ex inopinato ad Fanum Ioannis occidendũ curauit. Quod Anglis incõmodo nõ fuit, quia cùm Iacobus vir esset longè fortissimus, nactus occasionem, quæ postea accidit, haud dubiè res Anglicas Henrici & Edouardi factionibus turbatas mirum in modum afflixisset. Succesit patri Iacobus filius eo nomine secundus, qui à principio domesticis seditionibus irritatus, potiùs suis q̃ Anglis infestus fuit, quod alibi abundè ac accõmodatè disseremus. Decimusseptimus annus iam Henrico à gubernatione regni sui aderat, qui fuit humanæ salutis M C C C C X X X I X, cùm Londinũ ad Vuestmonasteriũ concilíũ convocauit, causa rerũ pariter domi ac militiæ rectè & opportunè constituendarũ: in quo concilio multa quæ belli necessitas, ac non parum multa quę regni status requirebat, agitata, prouisa, statuta sunt, & illud quoq;, vt nõ amplius liceret mercatoribus externi generis suas merces in regnum importatas vendere aliis quibusvis hominibus, nisi Anglis, vt ne monopolia inter se instituerent. Quæ nempe lex vt Reipublicæ commoda, etiam nunc seruatur.

A. S. H. 1439.

Interea Carolus post Parisiorum vrbem, multáq; loca alia biennio antè in potestatem redacta, iam in certam propè spem venit, posse se nullo negotio Normaniam recipere, quòd illinc quædam tumultuosiora nuntiabantur: itaque Arthurum & cum eo Ioannem ducem Alenconij cum validissimo exercitu mittit in Normaniam. Ii celeriter profecti, Obruncas petunt, protinúsq; obsident. Est ea vrbs in colle posita ad eam regionis partem, quę ad Oceanum Britannicum pertinet, altis mœnibus munita, quam magnum etiam tuebatur præsidium. Iam hostis per multos dies in obsidione fuerat, parúmq; profecerat, cùm ecce tibi, subitò Talbotus & Thomas Dorcestrensis comes cum instructis copiis adfuerunt, atque quamproximè potuerunt, hostium castris castra admouerunt, vt pugnandi facultas daretur. Franci oblata facultate certandi, tantum abfuit, vt voluërint ad manus venire, vt etiam sese magis castris continuerint, muniuerintq;. Quod vbi Angli cognouerunt, paulùm ex eo loco circitèr ad secundum milliariũ digressi, locum minùs idoneũ pro se ad

pugnan-

pugnandum ceperunt, vt timorem adverſariis minuerent: ſed cùm ne eo quidem modo Francum ad certamen elici poſſe animadverterent, ſublatis caſtris in conſpectu hoſtium, Obruncas intrarunt, atque eruptione inde facta, Francos remoto iam metu, latiùs licentiúſq; effuſos, ſeſe fugæ dare coëgerunt, intercluſóq; itinere, bene multos exceperũt, exceptóſq; interfecere. Eodem tẽpore altera Francorum manus temerè vſq; ad Rothomagi muros populando dilapſa, à Thoma Terello profligatur. Inter iſta, Carolus poſt tot acceptas calamitates, cùm iter rerum ſuarum ſecundarum non dubitaret ampliùs interruptum iri, imò in dies ſingulos plus conſolationis expectaret, ecce procella ingens impendére cœpit, qua nil miſerius, nil perditius, nil fœdius accidere poterat. Siquidem Ludouicus Caroli filius, adoleſcens natura immani, moribúſque acerbis, cupidus ante tempus ſui eſſe iuris, cum ſuis æqualibus adverſus patrem coniurat, quorum capita erant Ioannes Alenconij, & alter Ioannes qui Ludouico patri paucis antè annis ſucceſſerat, Borbonienſium duces, ac exercitum facit, curámq; regni ſuſcipiendam, ſéq; rerum omnium non ad patris præſcriptum, ſed ſuo arbitrio moderatorem faciendum ſtatuit. Qua re cognita, Carolus etſi magno ſtatim dolore intercluditur, ſéq; ad miſeriam natum inclamat, quòd quaſi parùm ſit, tot annos in patrio ſolo, cũ externis, cum ciuibus, de dignitate pugnare, vt etiam cum filio de imperio certare cogatur: attamen vt vir conſilij magni & virtutis, ac malis iampridẽ aſſuetus, non cóncidit animo, ſed principio obſtandũ putans, antequam in ſe impetus fiat, ſuos quibus fidebat ad ſe principes vocat, de tantóq; evitando periculo, cum eis communicat. Bona pars ſentit nõ armis, at conſilio & lenitate id mali avertendum. Quapropter primùm literis pro parte Caroli, quocunque ad ciuitates ſcriptis præcipitur, vt nemo homo ſit Ludouici dicto audiens, deinde coniuratis impunitas promittit̃, ac poſtremò per principes viros graues, cum Ludouico ac ducibus de reconcilianda pace ſummè agitur, demonſtratúrq; nihil aliud eſſe in præſentia, tempore haud aliàs magis turbulento, de imperio certare, niſi patriam perditum ire, quæ hoſtium armis penè confecta eſſet. His conſiliis & rationibus factum eſt, vt coniurati depoſitis armis, confeſtim in gratiam cum Carolo redierint. Atq; ita magna labes quæ Rempublicam obrutura videbatur, priùs eſt reſtincta, quàm fieri cœpiſſet.

Angli interim audita hoſtium domeſtica ſeditione, maioribus animis bellum inſtaurant, atque aliquot arces in Normania paulò antè amiſſas recuperant, & Lutetiam oppugnatum ire iam maturabant, cùm de reditu Ludouici in gratiam cum patre, rumore pervulgato, nuntiatum eſt Carolum Pontiſaram oppugnare. Id oppidum Ioannes Clyffordius vir militari arte egregius, bene magnæ armatorum manus præſidio tuebatur. Quibus rebus compertis, dux Eboracenſis & Talbotus cum electo militum robore Pontiſaram proficiſcuntur, poſitúſq; prope hoſtes caſtris, Carolo dimicandi copiam faciunt. Ille autem ſine pugna atq; periculo, rem confici poſſe confidens, certamen omnino abnuit, ſed relicta parte exercitus ad oppidum oppugnãdum, caſtra mouit. Qua re cognita, Eboracenſis certior factus præſidium quod in oppido erat, ſatis idoneum eſſe ad defendendum ſe, & idcirco nihil eſſe, quòd illic ſtatiua diutius haberet, ratus, hoſtem ſequitur, præmittítq; Talbotum cum equitibus, qui explorato loco, eum quovis modo ad pugnã laceſſendo trahat,

sed Carolum neq; ibi in certamen traxit: ita dux multa abacta præda, Rothomagum rediit. Inter hos bellorum fluctus, crebrò literis à pontifice Romano ad reges cõmeantibus, pax rursus Caleti à legatis vtriusque populi tractatur, quæ cùm fieri non potuisset, in aliud tempus id negotiũ reiectum est. Ductus fuit per eos dies Carolus Aurelianensis dux Caletum, vt eius pacificationis autor esset, qui boni viri officio functus, cùm per eum non stetisset, quin pax conveniret, tandem dimittitur, post annũ vigesimum sextum, quàm in pugna Dagincurtensi captus fuerat. Fuit ille tandiu apud hostem captiuus, quòd soluendo non esset, cùm ad vltimum etiam non fuisset sine prętio liberatus.

Initio anni insequentis, duces Eboracensis & Somersetensis qui nullo neq; studio, neq; labore, aut cura rebus deerant, belli consilia conferentes, statuerunt diuersis in locis hostes armis invadendos, vt cùm illi contra singulos duces in se venientes stare cogerentur, omnis vis belli à Normaniæ cui timebant, vsque eò finibus averteretur, dum casus aliquis fortunam belli mutaret, quæ sanè consilia pro temporibus non incauta, valde reliquis omnibus probata sunt: itaq; ineunte vere, Robertum Vuyllugby cum magno militum numero in Ambianos ad populãdum agrum proficisci iubent: Ioannem Talbotum cum parte copiarum mittunt, qui Dieppam circunsideat, ipsi verò Andegauorum fines medio tempore vexare parant. Profectus Vuyllugby cùm fines Ambianorum attigit, vt ne aliquod incursionis signum detur, quod incendio ædificiorum in primis intelligi solet, interdicit ignem iniici in vicos: quo áccidit, vt sine timore vllo, rura colentes priùs ab equitatu opprimerentur, quàm confugere in oppida possent, multis hominum millibus captis. Franci qui vicinis oppidis præsidio erant, clamore agrestium excitati obviàm hostibus fiunt, pręliúmq; cum iis faciunt: pugnatur strenuè aliquantũ, donec Franci cæde suorum, qui primi in certamen descenderant, territi, terga verterint: quos fugientes partim Angli consecuti interfecerunt, partim Petrus diui Pauli comes, qui Anglis adiumento erat, in via spoliauit. Amplius sexcenti milites Franci occisione occisi. Vuyllugby re feliciter gesta, ingenti præda onustus Rothomagum rediit. Dux itidem Somersetensis magnam prædam ex Armoricis ciuitatibus abegit. Talbotus interim Dieppam fortiter oppugnabat, vbi quotidiana committebantur vtrinq; prælia, qui posuit castra prope oppidum, in loco edito, quibus præfecit Gulielmum Poyntum, hominem attentum, ipse munitiones tuebatur. Obsidio in multos iam dies extracta erat, cùm Carolus misit Ludouicum filiũ cum valido militũ robore, qui oppidanis auxilio foret. Is vbi eò pervenit, munitiones oppugnare aggreditur, vbi atrox pugna facta est: cecidere in primo congressu multi vtrinq;, ac simul multi vulnerati sunt, concursabat pro se quisq; ex vtraq; parte, huc illuc signa transferens, dum alteri intra munitiones alteros cohibere, & alteros alteri procul arcere conniterentur. Ad vltimum ad manus ventum est: fuit circum munitiones ingens certamen, è quibus denicq; Angli eiecti in castra se receperunt, atq; inde spe potiundi oppidi amissa, obsidionem relinquentes Rothomagũ concesserunt. Carolus interea Fanum Selerini per vim expugnare frustra tentauit, à præsidio Anglico statim repulsus. Dum hæc alibi fiunt, Philippus dux Burgundiæ bellum Petro Lucemburgensi comiti diui Pauli intulit, quòd ille adhuc staret, sentiréq; cum Anglo, quem haud magno labore victum coëgit,

git, contrà quàm fides Bedfordiẽſi data poſcebat, Carolũ quoq; ſequi, quod opes Anglicas nonnihil debilitauit. Cùm per hæc, res Anglicæ parum lætæ eſſent, & Francorũ ſucceſſus ipſis Francis cædes, vulnera, variáq; detrimenta afferrent, iterum inter reges de pacis negotio geſtum eſt, quæ cùm coagmentari non potuerit, induciæ tantùm decem & octo menſium factæ ſunt.

Sic refrixerat aliquantiſper belli furor, cùm rex Henricus in matrimonium duxit Margaritam Rhenati Andegauenſium ducis, ac regis Siciliæ filiam, puellam tam vltra alias fœminas pulchram, quàm prudentem, ac animo præter naturam ſexus, præditam ingenti, quod eius res geſtę quas ſuo ordine memorabimus, perſpicuè declararunt. Angli aliquot ordinum duces interim in Angliam redierunt, ſtudio viſendi patriam, liberos, vxores, necnon parandi ſupplementi, quod veteri exercitui ſcribendum ducebant. Itaq; rex Henricus nõ multò pòſt concilium habuit, in quo belli comparandi multa ac varia conſilia inita ſunt, ad extremum nemo vnus id faciendum negauit, cùm ſatis conſtaret huic rei Francum pariter ſtudere, vt finitis induciis, ad arma iretur: quocirca primũ pecunia imperata, dein de militũ delectu habendo decretum eſt. Sed interim vt populo gratũ aliquid fieret, priuilegiũ irrogatur, vt cùm quarterius (eſt menſurę genus) tritici non venditur amplius ſex ſolidis, & octo denariis, & ſiliginis quatuor, hordeiq; tribus ſolidis, tum vnicuiq; liceat emere, & exportare eas fruges ad alias tranſmarinas partes, dummodò ad hoſtes Anglorum non deferantur. Hanc poſtea legem Edouardus quartus, ad commoditatem populi approbandam putauit. His conſtitutis rebus, regni ſtatus talis collocatur, quo rex deinceps vtilitati communi plus quàm vnius alicuius aut ſuæ conſulere videatur. Poſtremò ſenatus nõnullos principes honoribus augendos pro regis voluntate ſanxit, quos fuiſſe invenio Humfredum Staffordiæ, & Henricum Ricardi, de cuius exitu ſuprà meminimus, filium, Varuici comites, quorum alter ſui Varuici comitatus, alter Buchyngamiæ dux creatus eſt: item Thomam Dorceſtriæ, & Gulielmũ Suthfolchiæ comites, & ambos marchiones factos: ſed Gulielmus haud multò pòſt ex marchione dux eſt creatus: ac Ioannem Huntyngtonæ comitem, qui Exonienſis dux factus fuit. Reperio præterea Ioannem Talbotum de patria optimè meritum, Salopię comitem factum. In eo conventu Gloceſtrenſis, qui iam animo cernebat rerum mutationẽ vſu venturam, quæ hominũ animos plurimũ languefaceret, multis verbis egit, vt omnes Reipublicæ tuẽdæ fideliter ſtuderẽt, quòd certò ſciret hoſtes & tempus & occaſionem fraudis et doli quærere, ac idcirco nõ expectandum cenſebat, dum induciarũ finis obreperet. Hæc dux auribus audiẽtium inſtillauit, magis audaciæ quorundam comprimendæ cauſa, quos eius, opinor, coniectura ferebat ſine fine, ſuo capiti inſidiaturos, quàm quòd Francorum fidei diffideret, quos cædium quoq; ſatietate iam defeſſos ſimilis belli moleſtia iam pridem ceperat, atq; Anglũ tenebat. Sed nihil profuere bona monita animis malis prauíſq;. Fuit ille annº noſtrę ſalutis M C C C C X L V, quo Henricus Chicheleius Cantuarienſis antiſtes mortuus eſt, poſt annum quàm ſedere cœperat, nonum & vigeſimũ. Is longè ſapientiſsimus pater animadvertens hominum ingenia ad percipiendam colendámq; virtutem literis in primis adiuuari, nihil antiquius habuit, cq; curare, vt ſui Angli quamdoctiſſimi evaderent, qui Oxonij binas ædificauit ædes, in quibus duo collocauit

A. S. H. 1445.

discipulorum doctrinæ studiosissimorum collegia, dedítque possessiones ad victum eorum, qui ad literarum studia se conferrẽt: & alterum omnium mortuorum animarũ memoriæ, alterum diuo Bernardo dedicauit, velvt duas omniũ virtutũ aras, quarum sanè opus in iis cœnobiis etiam nunc maximè feruet, sic, vt nullus autoris neq; labor, neq; impensa perierit. Successit Henrico Ioannes Staffordius episcopus Bathonienſis & Vuellenſis, ordine antistitum alter & sexagesimus. Sed iam ad ciuiles discordias veniamus.

Dum manebant inducíæ, vt nihil deesset domi, quamóbrem mortalium animi continenter solicitarentur, initium turbandi omnia à fœmina factum est. Erat Henricus rex vir miti, simplicíq; ingenio, qui pacem bello, qui requietem solicitudini, qui honestum vtili, & otium curis anteponebat, & quo demum nihil castius, nihil probius, nihil sanctius: in eo pudor, modestia, integritas, patientia summa, qui humanos casus, ærumnas, omnia id genus vitæ tormenta perinde æquo animo ferebat, ac si ipsius culpa cõtracta essent: continebat se, vt facilè quibus præerat, contineret, non inhiabat opes, non sitiebat honores, at animæ tantũ saluti studebat, qua sola sapienter quidem bona, eiusq; amissione mala metiebatur, & definiebat. Contrà Margarita vxor, fœmina satis provida, gloriæ appetens, rationis, consilíj, officíj, virilium operum plena, in qua multum ingenij apparebat, multum diligentiæ, multum vigilantiæ, multum curæ, sed non expers muliebris naturæ, quæ vehemens ac propensa in mutationem esse solet. Hæc cùm animadverteret Henricum virum non ad suum, sed ad Humfredi ducis Gloceſtrenſis præscriptum regnare, & eundem non magnopere in gerendis rebus diligentiam cogitationémve ponere, statuit sibi curam rerum suscipiendam, ac ducem omni paulatim autoritate qua maximè pollebat, priuãdum, vt ne diceretur ipsa nihil quoq; sapere, quæ pateretur maritum ætate iam provectum sub tutela esse aliena: itaq; Margarita quod decreuerat, aliquanto pòst efficere nititur. At vbi mulier id sua sponte tentauit, subitò nonnulli ad seditionem parati, ad vim prompti, ad facinus & cædem accommodati extiterunt, qui inuidiam in Gloceſtrenſem quærentes eam stimularent, hortarentur, ac suaderẽt, vt res domesticas respiceret, ad calculos duceret, per quos tandem comperiret Gloceſtrẽſem non tam publicam rem hactenus, quàm suam priuatam gessisse. Nonnihil etiam rex Siciliæ Margaritam filiam instigabat, vt ipsa cum viro, regnum gubernaret. His persuasionibus mulier accensa, rempublicã cum Henrico viro capesit: & quamvis illud aliud nihil esse diceretur, nisi arare boue & asino, vt aiunt, tamen illa munia omnia magno animo obire cœpit, quæ primùm omnium non solùm Gloceſtrenſem à rebus publicis excluſit, sed dein ab inimicorum iniuria ne quidem prohibendum putauit: conspirarunt enim haud ita multò pòst nonnulli principes in ducem: eúmque in bene multorum delictorum crimen vocarunt, sed in primis, quòd scelerum convictos grauioribus pœnis affeciſſet, q̃ lex Anglica iuberet. Porro dux vir seuerus, cùm esset iuris quod ciuile vocatur, peritus, & nocentes grauiter plectendos curaret, conuertit in se scelestorum hominum digna factis timentium odium. Quid, quòd etiam nunc legulei cùm volunt ius ciuile, quòd hoc peius oderunt, quò magis ignorant, more suo, detestari, isthuc seueritatis exemplum adducunt, perinde quasi non debeat ad Reipublicæ vtilitatem referri, si animadversio aspera sit, & non maiorem

rem pœnam maior culpa poſcat? Dux quanquam non ſine ſua magna laude, obiectis criminibus reſpondit, tamen quia iam ad necem deſtinatus erat, nihil cauſam ſuam iuuit, niſi quòd ea animi moleſtia ſe liberauit, vt neque damnationem nec horam mortis noueritnam coniurati veriti ne non tumultus fieret, ſi homo popularis palàm mactaretur ſupplicio, eum non opinantē opprimendum ſtatuerunt. Itaque ex autoritate regis, concilium ad Burienſe cœnobium convocatur, quò ad diem dictum principes convenere, & cum iis Gloceſtrenſis, qui ſubitò comprehenſus nocte inſequenti, exemplo poſt hominum memoriam peſsimo, ſtrangulatur, omni eius cohorte eodem momento coniecta in vincula: ſed eo necato, nemo ex cohorte periit, tantummodò nonnulli ignominiæ cauſa ad ſupplicium tracti, vita mox donantur. Corpus ducis ad cœnobium diui Albani deportatum, eo loci humatur. Atq; tali procella ab inimicis immiſſa, dux repentè obrutus eſt, poſt quinq; & viginti annos, quàm regnum gubernare cœperat. Ita illis qui præſunt, nullus, vt veriſsimè ait Cicero, locus, neque curia ſummum omnium auxilium, neque domus commune præſidium, neque denique lectus ad quietem datus, vacuus à mortis periculo eſt. Atqui videtur illud Gloceſtrenſe nomen honoris cauſa comitibus ducibuſq; datum, fatale fuiſſe, ad eorum perniciem, quibus illud fuerit, cùm ante Humfredum, Hugo Spenſerius, & Thomas Vodeſtocus Edouardi tertij regis filius, ille comes, hic dux Gloceſtriæ, miſerabili ſupplicio vitā amiſerint, & poſt illos, Ricardus tertius rex, Gloceſtriæ dux ciuili bello trucidatus eſt, ita vt nomen illud perinde in proverbium de calamitoſis hominibus verti poſſet, ac olim Equus Seianus venerat. Ad rem redeo. Vbi de nece ducis fama per vulgus manauit, multi ſubito metu corruére, multos horror perfudit, adeò ſumma viſa eſt omnibus immanitas. At Reſpublica ob mortem ipſius ducis, magnum nempe damnum fecit, cùm nemo vnus id temporis eſſet, quo magis inniſa ſtaret, quod eventus rei docuit: equidem poſt indignam Gloceſtrenſis necem, boni ſibi timentes, ſua ſponte ex aula ſe remouerunt, in quorum locum ſucceſſere plerique, qui & ipſi ſibi imperiū optantes, facilè viam patefecerunt nouis factionibus.

Anno qui ſecutus eſt, qui fuit ſalutis humanæ M C C C C X L V I I, è vita exceſsit Henricus Cardinalis Vintoniēſis epiſcopus, qui vnus omniū erat, cuius & conſilio & opibus quibus valebat, ita Henricus iuuari potuiſſet, vt depulſo animi periculo, facilè in perpetua pace domi fuiſſet: quanquam eam grauem iacturam, quam Henricus rex in eius morte fecerat, ſarcire poſſe viſus eſt Gulielmus Vuanfletus, qui illi in epiſcopatum Vintonienſem ſucceſsit. Is etenim homo propter iuſtitiam, prudentiámq;, diu Angliæ cancellarius fuit, & cùm permulta egregia opera feciſſet, illud vnum in primis præclarum extitit: nam vt patria eruditiſsimis hominibus in dies magis magiſq; afflueret, Oxonij collegium poſuit loco opportuno & ampliſsimo iis viris, qui literis nati eſſent, & poſſeſsiones quoque dedit, ex quarum vectigalibus, ſumptus neceſſarij ad illorum conuictum ſuppeditarentur: & opus diuæ Mariæ Magdalenæ dedicauit, vt quemadmodum bona fœmina pedes Chriſti ſuaui olim refecerat vnguento, ita illa loci præſide, bona ingenia ibidem perenni doctrinæ nectare paſcerentur, id quod ab eis ſedulò fit. In concilio autem quod admittendæ fraudis cauſa indictū fuerat, poſt editum ſcelus, nihil memorabile agitatū eſt, A. S. H. 1447.

excepto quòd Gulielmus Suthfolchiæ marchio factus est dux, quippe qui eo quòd eius nefarij consilij princeps fuisset, vti postea diluxit, vt Glocestrensis necaretur, dignitate auctus est: quo etiam autore, ingens populo tributum est indictum, omnibus potiùs inuitis, quàm negantibus, quò illinc vbi tantū facinoris erat factum, citiùs abire liceret: etenim cùm bonæ principum parti videretur iam potestas liberè decernendi, esse erepta, cuncti statim partim dolore affecti, partim quod machinati fuerant, iam executi, domum discesserunt. Ac ita conventus est dimissus.

Dum hæc in Anglia fiunt, Franciscus Aragonensis Normanus eques singulari virtute & homo officiosus, qui semper Anglorum partes secutus erat, Fulgeras oppidum Normaniæ finitimum ac veterū fortunis opulentum, de Francisco Britannorum duce ex improviso capit, bonisq; spoliat. Quo detrimento accepto, dux per nuntios docet Carolū de iniuria sibi facta, & quia induciæ erant, rogat, vt velit ab Anglo repetere, quod contrà quàm fas esset, Aragonensis rapuisset, qui illius fidem sequeretur. Carolus auditis querimoniis ducis, legatos protinus ad Somersetensem ducem misit, qui repeterent Fulgeras, cum rebus induciarum tempore raptis. Somersetensis audita legatione, respondit sibi nō probari facinus, quod suo pariter atq; regis Henrici iniussu commissum esset: sed si Carolus mitteret legatos Loueriū, eódem se missurum aliquot viros graues, qui simul de repetundis agerent. Convenere legati ad locum, & vnà facientes iudicarunt Fulgeras cum bonis esse restituendas, ac damna compensanda: quod Franciscus facere negabat, multisq; rationibus factū suum tuebatur. Ad vltimū cùm Francus res sociorum repeteret ab Anglo, & Anglus affirmaret non esse sibi in sua manu, vt id redderetur, quod alter possideret, ac culpæ vitandæ gratia, promitteret, si Francus bona ablata armis à Francisco reposceret, se eum non esse defensurum, re infecta à colloquio discessum est. Interea Franci, qui, vt natura sunt vehementiores, non magis de repetendis rebus à socio ablatis, quàm de modo iniurias iniuriis vlciscendi cogitabant, Larcham per proditionem occupant, dimissis Anglis, qui nihil tale timentes subitò oppressi sunt. Atque ita inducię violatæ sunt, & ad arma iterum concursum est. Et quia res speciem iniuriæ magis, quàm doli præ se ferebat, Somersetensis non armis, sed per legatos Larcham à Franco repetere cœpit. Ille autem se redditurum oppidum respondit, si Fulgeræ Britanno duci restituerentur. Cæterùm dilucere deinde breuì Caroli consilium cœpit, qui cùm intelligeret rem Anglicam post Gloceſtrensem extinctum, orbam consilio, & seditione ardere, cernebat animo facultatem sibi recuperandæ Normaniæ breuì datum iri: quare statuit nihil ex fortuna secunda remittendum, sed tempori seruiendum: itaque copiis tripertitò vno tempore dimissis, & ad victoriam fama rei priùs gestæ iuuante, intra paucos dies per defectionem redegit in potestatem Mantēses, & Lexouium, etsi haudquaquam incruento suo milite. Quibus rebus ex voluntate confectis, Carolus animo & viribus auctus, Vernonem ingenti ardore militum expugnare adoritur. Oppidani quamvis re repentina territi, tamen freti præsidio, & spe subsidij sese invicem cohortantes, per dies complures fortiter restiterunt: sed postquam tardiùs desiderio, & opinione omnium auxilium differebatur, coacti sunt cum hoste paciscì, vt si intra certum diem sibi non sub-

subveniretur, dimisso Anglico præsidio incolumi cum suis fortunis, deditionem facerent. Adfuit eodem momento Somersetẽsis dux. Quo cognito, Carolus obsidionem reliquit.

Ita bellum ante finem inducíarum subitò ortum, quo nihil incommodius cadere potuerat, cùm satis per seipsum duces Anglicos solicitos haberet, accessit, vt repẽtes populorũ defectiones impedirent, quò minus illi res suas affectas subleuare possent: sanè dum vni opem ferre ciuitati parabant, tres quatuórve fortunam sequentes, ad hostes deficiebant. Cuius rei causa potissimũ erat, quòd fama per omnẽ Galliam iam pervaserat, post interitum Gloceſtrensis, populum Anglicum per principes factionũ, in diuersa trahi studia, & Gulielmum nuper ex Marchione ducẽ Suthfolchiæ factum, cum nonnullis aliis, qui, sicvt postea liquidò patuit, necandi Gloceſtrensis patris patriæ autores fuerant, ita ipsum populum conficiendæ pecuniæ causa, divexare, premere, sexcentis afficere incõmodis, vt animi hominũ nõ ad bellũ externum intenti, sed de propulsandis domesticis iniuriis in maxima versarentur cogitatione, et eas ob res, nõ stipendiũ militi, non supplementũ exercitui, vt facto opus erat, parari. Quæ mala cùm rex non magnopere respiceret, nec Margaritæ eius vxoris, quam penes etsi totius regni gubernatio erat, esset ea depellere, inde proculdubio factum, vt vbi cognitum est quo in casu res Anglica esset, & hostibus animus creuerit, & Normanis, Aquitanísq; diminutus vsque eò sit, vt omni subsidio desperato, ad Francum certatim deinde deficerent. Igitur post paucos dies, quàm fama tantæ infirmitatis per Gallias divulgata est, Franci haud vllo ferè negotio potiti sunt Constantia, Gisortio, Castrogaliardo, Fano Landi, Fecano, Alenconio, Nouocastro, & in Vasconibus Mauliſſone, cum eiusmodi locorum arcibus deditis ad extremum ab ipsis Anglis, qui repentinis populorum defectionibus compulsi in eas se receperant. Item pari evento Rothomagum occuparũt. Hanc vrbem Somersetensis, Talbotus, & cæteri belli duces aliquandiu viriliter ac constanter defenderũt, defendisséntque haud dubiè à præsenti periculo, si plus negotij non habuissent in continendo populo in fide, quàm in resistendo hosti, qui tamen sine fine, tempus doli quæritans, vbi est faciundę fraudis occasionem nactus, nullo pacto coërceri potuit, quin Francum intra muros receperit. Qua re cognita, duces cum præsidio in arcem confugerunt. Hìc per aliquót dies se tenuerunt, identidem vrbem missilibus divexantes: postremò spe subsidij, ac cibo deficiente, necessariò pacta cum hoste incolumitate, Cadomum se receperunt, quod Dauid Hallus loci præfectus vir bellicosus & solers, firmis tenebat custodiis. Franci post hæc, sequentes victoriam, & rerum gestarũ fama freti Hareflorũ cõtendunt, atque oppugnare adoriuntur. Erat oppidi præfectus Thomas Cursonus vir animo magno, qui accepto tristi de re Rothomagensi nuntio, nequicquam deterritus primo cõgressu hostem magna clade affecit, qui temerè muros scalis capere tentauit. Factus deinde suo periculo cautior Francus munitiones fecit, & admotis tormentis, dies noctésque verberare cœpit. Ita in multos dies oppugnatio extracta, cùm Cursonus nihil videret subsidij à suis submitti, oppidum Franco reliquit. Adfuit non multò pòst Carolus, & Harfleũ alterum oppidum maritimum cis Sequanam adortus, etiam per deditionem recepit. Adeò fortuna immodica est, quæ vehementissimè aut fauet, vel per-

sequitur. Dum hæc alibi geruntur, Thomas Terellus accepta noua, sed omnino mediocri militum manu ex Anglia, Lexouium oppidum oppugnare aggreditur, cuius breui potitur, impositóque præsidio, Cadomum raptim contendit, vt se cum Matthæo Gogtho, qui, vt suprà ostendimus, in obsidione arcis Fani Selerini captus fuerat, ac paulò antè se redemerat, coniungeret, atque simul hostem quem fama erat Cadomum petere, priùs vspiam adorirentur, quàm eò perueniret. Sed in itinere ipse solus illo ipso die cum parte hostium quam fortè obviàm habuit, ausus venire in certamen, post magnam vtrinque factam cædem, profligatur. Francorum altera pars iam Cadomum pervenerat, quod quia Terelli casus omnem ciuibus spem subsidij præciderat, paucis pòst diebus per deditionem recepit, data Somersetensi qui in arce erat, cum reliquis Anglis, liberè abeundi facultate. Simili quoque conditione Baiocensium vrbem & Fallesiam recipiunt, sed in deditione Fallesiana præter incolumitatem Anglis concessam, Talboto & aliis qui intus erant, datum etiam est, vt fortunas omnes secum ferrent: quandoquidem Franci pro suo veteri instituto, non in auro, sed in orbis terrarum imperio potiundo, gloria se & prædicatione efferunt. Quibus rebus reliqui Normani inuitati, omni iam dubitatione depulsa, se per legatos in Caroli potestatem permittunt, ita vt sola Chereburgi arx maritima retineretur ab Anglis. Ad eam postremò Franci accesserunt, factíscp circa locum paruulis præliis, etiam per deditionem potiuntur. Duces autem Somerseti & Eboracensis cum reliquo exercitu in Aquitaniam proficiscuntur, rem ibidem quoque cadētem iuuandi causa. Tali modo Henricus rex perdidit Normaniam, post annos triginta, quàm Henricus quintus eius pater illam armis recuperauerat: qui fuit
A. S. H. annus salutis humanæ MCCCCLI, & cùm ipse regnare cœpit, XXIX. Circiter exitum eiusdem anni, migrauit è vita Franciscus Britanniæ dux sine liberis, cuius operatione, vt etiam iam nunc fama est, Aegidius eius frater homo clarissimus neci datus est. Petrus in fratris opes successit, sed eo breui vita priuato, Arthurus eius patruus dux creatur: & hic vix biennio exacto, morbo interiit, sine liberis. Ex quo hæreditas venit Francisco secundo, ex Ricardo eius fratre nepoti.

Deuicta Normania, Carolus nullum bellandi tempus intermittit, optimè gnarus, variã ac mutabilẽ sæpe esse belli fortunã, qui primo quocp tempore in Aquitanos exercitum ducit, quos non multo labore in potestatẽ redigit: vbi enim fama amissę Rothomagensiũ vrbis ad eos pervenit, iã tum rebus Anglicis diffidentes videre visi sunt futurum esse, vt in Francorum ditionem redire cogerentur. Quanquam duces postquam eò pervenerunt, non desistebãt loca cõmunire, copias debilitatas augere, populum hortari, vt in fide, vt in officio permaneret, item crebris pariter literis atcp nuntiis Henricũ regem de periculo amittendæ provinciæ docere: rogarécp auxiliũ, at nullum tamen ex Anglia cõparuit. Quo factum est, vt Aquitani cùm postea ob oculos habuerint hostem tam ad occupandam, quàm ad vastãdam provinciam paratum, dum pro se quisq; nihil prorsus aliud nisi agros, nisi villas, nisi rem familiarẽ tutandam curaret, negligentiùs timidiúscp bellum pararint, quò ne resistendo amplius damnũ facerent. Angli tamẽ qui suapte natura ne in morte quidẽ animo concidere solent, totis viribus connixi sunt aduersam auertere fortunam, qui.

post.

poſtquam nonnulli populi ad Francos deſciuere, & iam Burdegalẽſes tumultuari cœperunt, venientibus hoſtibus obviàm facti, haud procul ab vrbe prœlium faciũt, pugnatũ eſt valentiſsimè, ſed ad vltimũ ſuperãte multitudine, Angli funduntur, multi quidem cæſi, ſed aliquot etiam capti. Ex Francis qui numero bis altero tanto præſtabãt, ampliùs decem millia deſiderata tradũt, qui idcirco hoſtem minùs perſecuti ſunt, cõtenti ea victoria tametſi admodũ cruenta, per quam poſtremò in Aquitania rerum potiti ſunt. nam hæc clades ita demum Anglicas opes afflixit, vt vbi ad vicinas ciuitates perlata eſt, veſtigiò legatos de deditione ad Francos miſerint, atq; non multò pòſt veram deditionẽ fecerint. Poſt Burdegalam receptã, Baiona vltima Aquitaniæ ciuitatũ in Francorum poteſtatẽ venit. Angli tantis calamitatibus devicti, qui ex illis cædibus fuerant, ducibus Somerſetenſi & Eboracenſi, ad claſſem ſe recipiunt. Hîc nihil vrgente aut impediente hoſte, qui eorũ diſceſſu gaudebat, ad iter ſe parant, & poſtquã ſuos captiuos ab hoſte redemerũt, naues cõſcendũt, ac ſoluunt ilicò, ſecũdoq; vẽto in Angliã redeũt. Atq; ita Aquitania amiſſa eſt, poſt annos circiter CCXCIX, quàm Hẽricus ſecũdus illã nomine dotis Aleonoræ vxoris, vti ſuprà lib. XII diximus, poſsidẽdã acceperat: qui fuit annus ſalutis MCLIII, & poſt annos CCXXII, quàm Hẽricus tertius eandẽ à Philippo Auguſto Francorũ rege, Ioãni eius patri paulò antè ademptam, receperat. Fuit is annus ſalutis humanę quo ab Anglo in Aquitania deſitũ eſt regnari, MCCCCLII. A. S. Hb 1452.
Has autem victorias fortiter à Carolo adeptas, nõ tam Francorũ armis, quàm animis aſsignandas manifeſtò conſtat: ſanè non vſq; eò Anglorũ opes id temporis diminutæ erant, quin bello gerendo ſatis eſſent, verũ perpetuæ populorum, qui in eam gentem malè animati erant, defectiones fecerunt, vt vis nulla valuerit. Equidem cùm iam inde ab initio fuerint, qui dicerẽt aliam rationem eſſe ciuium, aliam reliquorũ, & per id affirmarent nullam externorum habendam, factum eſt, vt communis humani generis ſocietas dirempta, ac naturale quoddam odium gentibus mutuũ ſua ſponte innatũ ſit. Hoc igitur venenum iampridem multos infecit populos, adeò vt (de aliis taceamus) fieri quodam modo non poſsit, vt quiſpiam in terra Gallia natus multũ diligat Anglum, vel è contrario, Anglus diligat Frãcum, eo odio ex contentione potentiæ & imperij orto, ac vt ſuprà demonſtrauimus, in multos annos, per cædes & ſtrages vtrinq; factas, aucto. Hæc igitur labis cauſa fuit, quæ tranſmarinis Anglorum rebus tanta venit. Cæterùm Carolus Frãcorum decus & lumen ac imperator fortiſsimus, vnus fuit, qui ſuis pugnando reſtituerit rẽ, atq; iure belli auxerit.

Finito externo bello, diſcordia domeſtica reviuiſcere cœpit: porrò bona pars principũ ob res malè & infeliciter geſtas, fremebat, & alij in alios culpam conferebant, ac vniuerſi vnũ omniũ Gulielmum Suthfolchiæ ducem tanq; peſtem & perniciem patriæ omnibus precibus deteſtabãtur, quòd pecuniam publicam dilapidaſſet, q; exercitui ſtipendiũ non dediſſet, quòd ſupplementum mittendum non curaſſet, quòd aulam bonis conſiliariis vacuam feciſſet, quò ſuo arbitratu cuncta ageret. His vocibus factũ eſt, vt multitudo concitata ducem cum eius clientibus, parricidij, peculatuſq; accuſarit, ac publicè ad ſupplicium petiuerit. Quo viſo, regina metuens ſeditionis agit cum rege, vt multitudinis leniendæ cauſa, ducem in carcerẽ coniiciat: q̃d factum eſt. At paucis pòſt diebus, regina rata plebem eiuſmodi ignominia, qua Gulielmus affectus eſſet,

satiatam esse, eum custodia liberari iussit, ac apud regem in pristina gratia posuit. Ad ea multitudo magis quàm antea agitata cœpit vociferari, indignum esse facinus hominem tot maleficiorum convictum in regia manere, ac in honore haberi. Quæ postquam rex audiuit, tum demum animadvertens nihil esse, quod amplius dissimularetur, primò clientes ducis culpæ socios supplicio affecit, dein ipsum ducem in exilium ire iussit, eo consilio, vt inde sopita multitudinis ira, ad se evocaret, eò quòd in reginæ oculis habitaret. Atqui homo flagitiosus ac capitalis nullis potuit seruari modis, qui cùm nauem conscendisset, & Galliam peteret, subitò ab aduersariis comprehensus interficitur. Atq; ita Gulielmus à Deo, vti par est credere, meritas habuit pœnas, qui absq; multis aliis facinoribus, dictus est necem Gloecestrensi esse machinatus, quò sic hominis innocentis sanguis tandem eius cæde lueretur.

Sed extincto Gulielmo Suthfolchię duce, frui pace per intestina mala nõ licuit, quorum causa atq; initium, vt dictũ est, ex certamine factionũ est ortum, quæ fuerunt semper, eruntq; populis magis exitio, quàm bella externa, quàm fames, morbíve, quibus in primis delectabantẽ Cantiani populi tam iniuriarũ intoleranter patientes, quàm nouarũ rerum semper cupidi. Ii enim aut à Ricardo Eboracensi duce solicitati, qui cupiditate regni adductus nouis rebus studebat, cuius consilium eò pertinebat, vt per discordiam populi sibi autoritatẽ faceret, caputq; factionis esse inciperet, aut auidi vlciscendi iniurias à quæstoribus regis sibi speciatim factas, arma capiunt, Ioannem quẽdam cognomento Caddum ducem sibi constituũt, atq; coacto agmine, Londinum contendunt, qui vbi propè accesserũt, in proximo colle castra faciunt. Hic inito maturè cõsilio, eligũt qui sua postulata plena querimoniis ad regẽ deferant, exponántq; se communis libertatis causa, arma sumpsisse aduersus nonnullos eius cõsiliarios, qui per acerbissimas pecuniarũ exactiones populum vexassent, atq; si de illis meritum supplicium sumeretur, paratos esse arma deponere. Rex non audiendos perfidiosorũ hominum legatos existimans, vt cõcitato populo furoris ociùs frænos iniiciat, Humfredũ Staffordiũ equitẽ cũ electa militũ mãnu, aduersus Cantianos protinus mittit. Cantiani venientem Humfredum armis invadunt, primóq; congressu profligant, eáq; re feliciter gesta, multitudinem cùm vrbanã tum agrestẽ vndiq; ad spem prędæ evocant, atq; vnà vrbem infestis armis petunt, in quam primò sine vllo maleficio intrant, deinde verò cupiditate adducti, quorũdam ciuiũ domos magis opulentas spoliant, & ne prædæ studere dicerentur, se iniurias aduersus eos ciues vlcisci prædicabant. Sed ea res ad vltimum illis damno fuit: nanque plures optimates quos is tumultus occultè delectabat, vt qui in spe erãt alicuius Reipublicæ correctionis, vbi animadverterũt Cantianos ad diripiẽdam vrbem se convertere, sibi timentes nõ vltrà expectandum iudicarunt, quorsum ille furor evaderet. Verùm dum ita Cantiani in ciues sæuitiam exercent furentiũ more, nulli priùs illis resistere conantẽ, quàm Ioannẽ Sayum principẽ Angliæ quæstorẽ cum plerisq; nobilibus viris, securi percusserint. Tunc Thomas Chaltonus vrbis prætor, & vicecomites Thomas Canyngius, ac Gulielmus Hulynus tanto malo quouis modo obviàm eundum statuentes, magnã militum manùm properè comparant, & quia Ioannes ductor multitudinis cis Thamesim, ad subvrbanũ vicum diui Georgij suos continebat, eóq; in singulas noctes se recipiebat, duce Matthæo

Gogtho,

Gogtho, de media nocte in multitudinẽ impetũ faciunt, pontémq; interfectis cuſtodiis cũ præſidio occupant: ſed non imparatos offenderunt Cantianos. illi enim qui ex metu, in armis quocunq; diei noctíſq; tempore erant, vbi ex clamore ſuorum cognouerunt ciues pontem tenere, extemplò in eos irruunt: fit prælium puncto temporis atrox. Matthæus vbi vidit contrà atq; ratus erat, magna vi reſiſtere Cantianos, protinus ſuos cohortatus non vltrà procedit, ſed locũ pugnæ tantiſper tenere nititur, donec illuceſcat, vt reliqui ciues ex clamore exciti certò ſciant, vbi loci ſuis laborantibus ſuccurrendum ſit. Verùm tanto impetu multitudo vrgere cœpit, vt paulatim ciues pedem referre, deinde paſsim cadentes, pontem relinquere coacti ſint. At Cantiani celeriter ſubeuntes vbi pontem tenuerunt, vtrinq; in domunculas quę ſuper pontem conſtructæ erant, ignem iniiciunt. Tum verò lugubre ſpectaculum cerneres: nam alij ignem fugientes in adverſos gladios morituri præcipitanter ruebant, alij in ſubiectum flumen ſe eiiciebant, alij demum vociferantes ab ipſis flammis ſuffocabantur: multi præterea adverſis vulneribus in ipſa pugna conciderũt, & in iis Matthæus Gogthus vir ſumma virtute, pietate in patriam, gloria militari, qui amplius annis viginti, cum magna laude, in exercitu tranſmarino fuerat: ſed ad extremum ita vſu venit, vt qui toties cum externo hoſte pugnarat, invictúſq; evaſerat, à ſuis demum mortis præmio muneratus ſit. At rex vbi vidit Cantianos armis ſuperari non poſſe, eos lenitate compeſcendos putans, publico edicto omnibus qui in eo tumultu fuiſſent, impunitatem concedit, præterquam Ioanni Caddo ductori, cui id facinus vt ſceleris capiti, fraudi eſſe omni modo voluit. Quo audito, plebs vt ſui optati compos, domum cum ciuium ſpoliis confeſtim properat, relicto ſuo duce, qui aliquanto pòſt captus, pœnas capite ſoluit.

Hoc ita ſedato Cantianorũ tumultu, alter mox valde pernicioſus derepentè ortus eſt, qui multò grauiùs Reip. vires labefactauit: nã vt corpus acerbiùs ægrotare ſolet, ſi morbo leuatum rurſus ægrotare cœperit, ſic res ipſa publica finitis tranſmarinis bellis, & Cãtiano tumultu, cùm inciderit denuò in bellum hoc ciuile, vehementiùs afflictata eſt. Etenim Ricardus dux Eboracenſiũ, qui eo iure, quo ſuprà in vita Ricardi ſecundi docuimus, Eboracenſi familiæ regni venire hæreditatẽ, fretus, regnũ affectabat, vbi accepit Cãtianos nihil ſuo furore profeciſſe, tum maiora tentare molíríq; auſus, cœpit Eboraci noua cõſilia cõferre cũ Thoma Corteneio comite Deuoniæ, & Edouardo Brucho viro acris ingenij, quo pacto ſine perfidiæ nota poſſet illud obtinere: & quia ſolus id tẽporis Edmũdus dux Somerſeti erat, qui vigiliis, curis, periculis, quæ plurima adierat, & ſentẽtiis officiũ boni cõſiliarij faciebat, cũ primiſq; regnũ factionib⁹ purgatũ, regem ſaluũ, res quietas volebat, eum cõtra ſuã voluntatẽ, contra conatũ vẽturũ non dubitãs, ſibi petendũ ſtatuit, quò aut extingueret, aut populi odiũ, príncipúmq; inuidiã in eũdẽ cõcitaret, cõmoueret: itaq; parare exercitũ, allicere donis iuuenes quoſq; fortiſsimos, de ſe ingentia pollicẽdo, ſummo ſtudio maturat, & vt ne in regẽ quicq; moliri videat, ſpecie vlciſcẽdi publicas iniurias, palàm magno artificio prædicat ſe armis perſecuturũ malos aliquot regis conſiliarios, qui populũ Anglicũ contrà q̃ neceſſe eſſet, ſexcentis quotidiè detrimẽtis afficerẽt, regnúmq; prędæ haberẽt, multáq; alia in vulgus iactat, vt ne ſuum conſilium adverſariis diluceat. Ita pro cõmodo Reip. ſe id bellum ſu-

mere prædicando, exercitū bene magnum in Cantianū agrum ducere pergit: quò vbi pervenit, locum castris deligit, à Londino longè millia passuum decem, ibíq; per certos exploratores, in singula diei tempora, quę apud regem agantur, cognoscit, & vt, si ad manū veniendum sit, ne militum supplemēto careat, iubet Edouardum filium comitem Merchiæ, virum animi pariter atq; cōsilij magni, nouas interim domi copias contrahere, sécq; cum illis sequi. Quæ cùm Henricus rex cognouisset, senatu advocato, res quę ad se de Eboracensis adventu in Cantianum agrum essent delatæ, omnibus exponit, quæritq; à singulis quid de eo motu iudicent, quídq; remedij domestico tanto bello adhibendum. Visum est cūctis peropportunum esse, vt celeriter cū expedito exercitu, iretur obviàm Eboracensi, positúsq; in conspectu castris, ab eo quæreretur, ecquid esset, quamobrem more hostis patriæ, arma sumpsisset.

Hoc comprobato consilio, rex penè quadrato agmine instructo, in conspectum hostium celeriùs opinione eorum, exercitum adducit, indéq; mittit legatos, qui causam tanti motus intelligant, déntq; operam in cōcordiam, si modò cognoscant, iusta ab adversariis postulari. Ricardus dux postquā audiuit legatos, siue certaminis periculo, siue subito regis adventu, siue expectatione melioris occasionis motus, respōdit, se depositis armis, vltrò ad regem vēturum, si antea dux Somerseti eius iussu, in custodiam mitteretur, responsurus ad ea, quæ ipse illi obiiceret. Hoc accepto per legatos responso, rex cùm animadverteret, se non posse sine pernicioso certamine, ducē ad sanitatē revocare, neq; sine tumultu, domesticas seditiones sedare, si armis vteretur, causa conciliandæ pacis, iussit Somersetensem consultò se in domū abdere. Quo facto Eboracensis exercitum dimittit, ac ad regem venit, multáq; de Somersetensis superbia & auaritia queritur, ac solum eum criminando ab aliis gratiā inire studet. At Somersetēsis existimans tam suo officio convenire, quàm Reipublicæ cōducere, eam haudquaq; indignitatem pati, non potuit se continere, quin in castra veniret, ac coràm obiectis criminibus responderet, ipsúmq; Eboracensem perduellionis accusaret, quòd cōsilia de occupando regno cum sociis iniisset. His vocibus factum est, vt rege Londinum redeunte, Eboracensis vt captiuus ductus in vrbem fuerit. Hìc rex habito principum concilio, dum de causa cognoscere instituit, duces acerbiùs inter se congrediuntur, & alter alteri crimina nefaria obiectat. Sed Somersetensis qui cernebat animo, quæ paulò pòst acciderunt, maximè vrget, vt Eboracensis arripiatur, & per quæstionem cogatur perspicua facere sua consilia, atq; de crimine fateri, & confessus de maiestate damnetur, vt vnius principis iactura, bellum intestinum restinguatur, ac filij hostes patriæ iudicentur, adídq; Deum devocat, vt ne inimicus evadat. Hoc agebat Somersetensis, quia pro certo habebat, Eboracensem regnum affectare, ac se pariter atque Henricum regem ad necem destinasse. Sed non potuit fati necessitas vllis rumpi humanis consiliis: nanque quò minùs Somersetensis sententia vinceret, multa obstiterunt: primùm fiducia Eboracensis sine exercitu ad regem venientis, quæ visa est multis argumentum esse fraudem minimè concipientis, tametsi insidiosa erat: deinde rumor nouus, quo ferebatur Edouardus ducis filius manu ingenti iuuentutis delectæ summæq; spei stipatus Londinum properare: & tertio loco, legati à Burdegalensibus missi, qui significabant Henrico, ciues facta coniuratione, paratos

esse

eſſe in eius poteſtatem redire, ſi in Aquitaniam exercitū mitteret, & ad id inuitare occaſionem, quòd nullæ Frācorum copiæ apud ſe eſſent, quæ ad prælium committēdum idoneæ forēt, ac propterea nil debere eſſe, quod huic bello anteverteretur. His igitur de cauſis, Ricardus dux Eboracēſium permiſſu regis, domum liber diſceſsit, plenus iræ & indignationis, qui iam tum ſtatuit animo extrema etiā audenda, quò inimicorū iniurias tandem aliquando vlciſceretur. At Somerſetenſis per eiuſmodi certamen, Eboracenſi duce in exiliū quodammodò acto, maiorē nactus autoritatē, vnà cum Margarita regina, rerum potitur. Fuit ille annus ſalutis humanæ M C C C C L I I I, & ab eo quo regnare cœpit Henricus, X X X I, cùm natus eſt Edouardus vnicus ipſius Hērici ex Margarita filius: is ſtatim ab ineunte ætate, ſpem optimæ indolis præbuit, qui ſumma virtute florere cœpit, cùm primùm ſapere cœpit. Quo etiam anno Ioannes Staffordius Çantuarienſis archiepiſcopus moritur, in cuius locum ſubditur Ioannes Chempius Eboracenſis epiſcopus, ordine antiſtitum ſexageſimuſſecundus, quem Nicolaus quintus Ro. pontifex Cardinalem fecit. Eboracenſi diœceſi præficitur Gulielmus Bothus Conuentrenſis & Lichefeldenſis epiſcopus, qui fuit ordine Eboracenſium epiſcoporum alter & quinquageſimus. A. S. Hū. 1453.

Audita Burdegalenſium legatione, placuit renouare bellum, collaudatáq; Burdegalenſium ciuium fide, rex recipit ſe Talbotum cum exercitu in Aquitaniam miſſurum, bellúmq; Franco terra marique illaturum. Legati accepto ex animi ſententia reſponſo, clàm, quemadmodum venerant, domum revertuntur, expoſitóq; Henrici mandato, ſuos ciues confirmant. At Talbotus vbi regi placuit copias contrahi, & contractas quamprimùm in Aquitaniā tranſportari, tanta animi alacritate id bellum obiuit, vt nunquā aliàs rebus bellicis magis ſtuduiſſe viſus ſit. Quid, quòd angebatur ſingularū horarū expectatione, dum exercitus fieret? Igitur milites deligit optimos quoſq;, tela, equos, & cætera inſtrumenta militiæ, item cōmeatum affatim, ac deniq; omnia parat, quæ in bello vario & multarum rerum egente, eſſe vſui ſolēt: ſic omnibus rebus ex ſententia paratis, atq; nauibus inſtructis, in Aquitaniam proficiſcitur, qui vbi vēto non adverſo eò pervenit, in terrámq; copias expoſuit, omnem agrum Burdegalenſibus vicinum percurrit, emittitq; quaquaverſum cohortes aliquot, quę latè procurrentes incolis terrorem incutiant. Burdegalenſes audito Talboti advētu, ad eum multa de nocte, ſecretos nuntios mittunt, vt propiùs accedat. Interim tantus repentè timor omnes extra eos, qui huic tantæ coniurationi conſcij erant, intus invaſerat, vt omnia turbata eſſent. Sed milites Franci in primis qui vrbi præſidio erant, Talboto appropinquante, profugere conantes, in manus hoſtium incidūt, quos arma abiiciētes Talbotus incolumes ſeruat. Recepta Burdegala, atq; præſidiis firmata, Talbotus inde progreſſus aliquot vicina oppida cum arcibus, nullo ferè negotio recipit: cūcti enim eius regionis populi generatim libentiſsimis animis in Anglorum poteſtatem ſe permittebant, q; à Frācis ob diuturnum bellum inopia rerum omniū affectis, crebra detrimenta acciperent. Quamobrem eodem tempore ex longinquis etiam ciuitatibus, legati ad Talbotum veniūt, & quæ imperaſſet, ſeſe cupidiſsimè facturos pollicentur. Interea Carolus qui in Turonibus erat, vbi quæ Talbotus agebat, ex crebris nuntiis accepit, & ſimul de Burdegalenſium aliorúmq; populorum defectione certior factus, magnis continuò coactis copiis

in hostes proficiscitur, præmittítq; bonã exercitus partẽ in agrum Petragoricensem, quæ Castillionẽ oppidum, quod Angli receperant, ac præsidio tenebant, oppugnet. Franci celeriter profecti oppidum circumsident, munitiones opportunas faciunt. Re cognita Talbotus cum parte exercitus, magnis itineribus Castillionẽ petit, aliquot Francos per agrum incautè vagãtes intercipit, iuxtáq; hostium munitiones castra ponit, postridie instructa acie, hostem qui se vallo continebat, invadit. Fit prælium atrox in eo ipso vallo, adeóq; anceps, vt nulli diu constaret, vtrò se victoria inclinaret. Sed cùm Franci post paulùm suis integris defatigatos subinde iuuantibus, acriùs pugnam redintegrassent, & Talbotus ictu tormenti eodem momento percussus, ex equo cecidisset, Angli postremò casu ducis territi, sese in pedes dederunt: multi tamen in vestigio interfecti, ac pedites ipsi alij aliò dilapsi sunt, qui præcipitante sole, conferti ad suos ægrè se retulerunt. Mille & amplius desiderati sunt Angli homines, & in iis Talbotus, ac plericq; viri illustres, qui honestum duxerant ordinem. Hunc exitum vitæ habuit Ioannes Talbotus comes Salopiensis, post quatuor & viginti annos, quàm in Galliis cum summa gloria bellígerauerat, vir nempe clarissimus, fortissimúsq;, cuius virtute populi Anglici nomen maximè Gallis formidolosum extiterat. Equites Angli qui fugam primi fecerant, alij ad proxima loca quæ à suis tenebantur, alij Burdegalam se receperunt. At Franci victoria vtentes, acriùs solito Castillionenses vrgẽt, quos haud multò pòst omnẽ subsidij spem abiicientes, deditionem facere compellunt. Castillione recepto, reliqua oppida paucis pòst diebus, aut per vim, aut per deditionem de Anglo capiunt. Restabat Burdegala, in qua omnis vis Anglorũ erat: hanc oppugnare Carolus aggreditur, multísq; frustra consumptis diebus, nihil hostibus nocebat: quinimò ipse multis quotidie afficiebatur incõmodis, cùm Angli ex turribus, quas in litore fecerant, frequenter irrumperẽt, & ex altera parte ciues coniurationis socij, qui locum veniæ apud Francũ minimè futurũ suspicabantur, fortiter se defenderẽt. Sed ad extremum vtriq; fame penè suffocati, necessariò conditiones à Carolo sæpius antè oblatas reddita vrbe, minùs repudiarunt, quæ eiusmodi fuere, vt proditio nulli ciuium fraudi esset, & Anglis abire liceret, qui ita dimissi cum armis ac fortunis in Angliam incolumes rediere.

Hic demum finis externorũ bellorum, & idem domesticarũ cladium renouatio fuit: nanq; vbi metus hostilis qui adhuc in bonis artibus regnum retinebat, mentibus principum decessit, ita gloriæ & dominationis certamen inter eos esse cœpit, vt iam tum manifestè in duas factiones populum perinde traxerit, atq; posthac duo, Henricus rex qui ex Lancastria familia originem ducebat, & Ricardus dux Eboracensis, qui genus suum maternum ad Leonellum Edouardi tertij filium referebat, de regno inter se certarint. Ex quo tãtum breui tempore istæ duæ factiones apud omnes pollere cœperunt, vt multos mortales perdiderint, regnúmq; multum labefactauerint, dum alteri alteros vincere quouis modo, & victos acerbiùs vlcisci arderent. Sed initium eiusmodi turbandi omnia, vt suprà diximus, à Ricardo duce Eboracensi ortum est: hũc enim libido invaserat potiundi regni, nec id quibus modis sibi pararet, desinebat animo excogitare, cui nihil potius visum est, quàm optimatum inuidiam concitare in Somersetensem, cuius nutu periniquo animo ferebat regnum gubernari: itaq; statum Reipublicæ passim apud omnes principes, multò miserrimum

rimum eſſe prædicare, eundem deteſtari, lugere non ceſſabat, & cauſam tanti mali Somerſetenſi duntaxat adſcribebat, quem iniquum, perfidum, inſolentem, ac dirum tyrannum appellabat, conſcindebat, vituperabat. Henrico etiã regi permulta vitio dabat, quòd vir eſſet ignauus, vecors, & omnino ad Rempublicam rectè gerendam minimè idoneus, & propterea optimatum intereſſe aiebat de remedio cogitare, vel potiùs excogitare. Talia querẽdo dux breuì effecit, vt bene multi principes præſentem regni ſtatum quo vtebantur, itidem minùs probarent, ac ſimul mutari omnia ſtuderent, quippe quos ambitio iuxtà atq; auaritia iampridem invaſerat, in præſentiáq; vehementer vrgebat. Igitur cùm varia ſenſim eſſe cœpiſſent partium ſtudia, Eboracenſis ſuę factionis ſocios in primis facit duos Ricardos Neuyllos, alterum Sarisberię, alterum eius filiũ Varuici comites. Hic vxorem duxerat Annã ſororem Henrici ducis Varuici, paucis antè menſibus mortui, & nomine dotis ipſius puellę, de voluntate regis eum comitatũ aſſecutus eſt. Is erat adoleſcẽs non veris tãtùm virtutibus mirabilis, ſed etiã arte quadã ab ineunte ætate, in oſtentatione earũ virtutũ compoſitus: nanq; ſumma ingenij facultate, comitatéq; in mira apud multitudinem gratia erat, ad quam ineundam ſimul eius in omnes liberalitas iuuabat, præterea animi altitudo cum paribus corporis viribus, eandem ſauoris aurã augebat. Quibus rebus populus adductus perſuaſum habebat, nullã eſſe tam grandem rerũ molem, quam ipſe Ricardus ferre non poſſet: quapropter tãtum breui tẽpore valere cœpit, vt quò ille inclinaret, cò quoq; maioris partis populi ſtudiũ ſeſe verteret. hæc de filio. Alter Ricardus Neuyllus pater pari virtute, ſed gratia diſpari: is in matrimonio habebat Aliciam vnicam filiã Thomæ Montacuti comitis Sarisberiẽſis, quẽ ſuprà ſcripſimus in obſidione Aurelianẽſi interiiſſe, in eiúſq; opes ſucceſſit, ac ex ipſa Alicia ſuſcepit liberos Ricardum Varuici comitem, Ioannem, & Georgiũ. Ad propoſitũ revertor.

Dux Eboracenſis poſtquã duos Ricardos, patrem & filiũ ſecum eſſe vidit, bellũ comparat, in idq; totus & mẽte & animo inſiſtit, ac nõ multò pòſt cum expeditis copiis Londinũ verſus iter facere incipit. Londino terrori ſummo fuit fama tanti tumultus, cùm quiſq; ſe aut in magno periculo, aut apud vnũ, vel alterũ principẽ in offenſa fore proſpiceret. Rex cognito adverſariorũ adventu, exercitum cogit, celeritérq; cõtrà proficiſcendum ſtatuit, vt vſpiam in Eboracenſi agro manus cum eis conſerat, procul à Londino, quòd eam ciuitatem ob incõſtantiam plebis nouarũ rerum cupidã, ſuſpectã haberet. Cęterùm non longiùs bidui via aberat, cùm nuntiatur Eboracẽſem adeſſe, qui magnis itineribus venerat: tum neceſſariò caſtris ad fanũ Albani poſitis, ſuos ſub armis tenet, ac interim adverſariis per legatos præcipit, ne cõtraveniãt, néve vt patriæ hoſtes populum ſeditione vexent. Hoc dum Henricus pacis potius q; belli appetẽs agit, Ricardus Varuicẽſis comes bellicũ canit, primus omnium regios milites prælio laceſsit, quòd eius pars multitudine & peditatus robore præſtaret. Illi contrà nihil cunctantes in campum pariter deſcendunt. Pugnat acerrimè vtrinq; à mane diei, ad horam nonam, multa cum cæde, donec ad vltimum aliis integris ex adverſariorũ multitudine, aliis feſsis ſuccedẽtibus, regiæ copiæ fuſæ, fugatæq; ſunt, multis militum interfectis, cum ſuis ducibus, in quibus fuere Edmundus dux Somerſeti, Henricus ſecũdus comes Northumbriæ, Ioãnes Clyffordius, ac pleriq; alij equites fortiſsimi. Sed ob Somerſeten-

sem ducē amissum, Henricus rex magnū atq; incredibilē accepit dolorē, quòd in eo omnes spes suas posuerat, quódq; talis belli dux qui tot annos pro patria, adversus Francos strenuè pugnasset, ad extremum à suis ciuibus occisus esset, apud quos tamē nonnihil viri virtus valuit, quòd eius corpus in proximum diui Albani cœnobiū delatū sepeliendum curarūt. Reliquit Edmundus trîs filios, Henricū, Edmundum, & Ioānem, qui Henrici regis etiam partes secuti sunt. Multi præterea capti, quo in numero & Henricus ipse. Fuit is annus
A. S. H. 1456. salutis MCCCCLVI, & cùm regnare cœpit Henricus, XXXIIII, fœdatus hac domestica clade. Quo anno Ioannes Chempius Cantuariensis archiepiscopus moritur, vix triennio eius pōtificatus finito: quem secutus est Thomas 10
Burscherius Elyensis episcopus, ordine antistitū Cantuaricēsium sexagesimus tertius, qui mox Cardinalis tituli Sancti Cyriaci factus est. Per idem temporis Osmundus qui olim Sarisberiēsis episcopus fuerat, per Calistum Rom. pontificem, inter diuos refertur, quòd vir sanctissimus fuisset: eius corpus etiam nunc Sarisberiæ in principe æde multo cum cultu asseruatur, quòd ibidē crebra edantur miracula. Migrauit & è vita Carolus Francorū rex, qui se per crebras calamitates in omni memoria celebrauit: non enim is iuuentutem suā in voluptatibus, sed in laboribus exercuit, qui satis habuit auitum recuperare regnum. Hinc cognoscere licet calamitatem pleruncq; illustrem esse ad gloriam, contrà voluptatem nunquam. Successit patri Ludouicus vndecimus. 20

Eboracensis dux post adeptam victoriā, reputans secum à principio prædicasse, idcirco se arma sumere, vt Respublica ad commodiorem statū perueniret, muniuit se lenitate, misericordia & liberalitate, quando tantum abfuit, vt Henrico regi manus intentarit, vt etiā eum non secus ac belli victorem Londinum deduxerit. Hîc habito confestim concilio, cum suis duobus Ricardis Neuyllis, & nōnullis aliis principibus, quos ad id consiliū adhibendos putauit, se regni protectorem, Ricardum Neuyllum patrem, magnū Angliæ cancellarium, & Ricardū Neuyllum filiū Caleti præfectum creādos curauit, quò penes se, & Ricardū cancellariū regiū imperiū esset, & alter Ricardus res bellicas curaret, atq; Henricus verbo, non item re, rex esset, cui tunc parcendum 30
ducebant, vt ne populi furorem in se concitarēt, quòd propter vitę sanctitatē, ille mirificè ab eo diligeretur, coleretur, obseruaretur. Quibus rebus ita actis, ipsi tres tam domi quàm foris summā imperij habent, qui vt etiā suo arbitratu cùm libuërit, sine certamine, possint Henricū aut regno vitáve expellere, paulatim consiliarios veteres senatu excludūt, honore deiiciūt, autoritate priuāt, ac nouos suæ factionis homines in locum illorū substituunt: idē de magistratibus toto regno decernūt, constituunt, peragūt. Atqui interea Henricus Somerseti, qui patri Edmūdo regis nō iniussu, in principatū successerat, & Humfredus Buchyngamię duces, ac cōplures alij principes qui cū Hērico rege sentiebant, stabāt, eiusq; vicē dolebāt, cùm nō ignorarēt, quorsum illa ducis Ebo 40
racensis insidiosa humanitas tenderet, primo quoq; tēpore providendū iudicant: itaq; secretò ad Margaritā reginā adeunt, cum ea consilia communicant, exponúntq; Eboracensem fraude regē petere, vt scilicet eū per artificia incautum faciliùs opprimat, & propterea velit rebus maturè prospicere, quod nauiter faceret, si virum ab insidiatoribus segregaret. His monitis regina valde permota, quæ sibi ac viro ęquè timebat, paucis pòst diebus nacta occasionem

per

per anni tẽpus hortatur virũ, vt ſpecie quęrendi ſeceſſus magis ſalubris, Conuentriam ſe conferat, ibiq; rebus ſuis prouideat. Rex igitur videns ſe in periculo verſari, nulla facta mora, eò concedit, actoq; ſuorũ amicorum conuẽtu, Ricardũ Eboracenſem ducẽ de regni gubernatione, & Sarisberienſem comitem à magiſtratu deturbat, atq; per literas ambos ad ſe vocat. At illi ea noua iniuria offenſi, poſtquã inter ſe per aliquot dies tractarũt, quatenus & quomodo ſibi agendũ foret, ad vltimum ita indignati ſine tumultu, Ricardus Eboracũ, Sarisberienſis in ſuũ principatum, & Varuicenſis Caletũ proficiſcitur. Quid verò inter ſe ſtatuerint, quóve cõſilio abiuerint, certum non habeo, quod tradam, niſi fuerit, quòd rebus ad bellum gerendum imparatiſsimi eſſent.

Recrudeſcentes ſic ſeditiones animũ in primis Londinenſi plebi dederunt tumultuãdi, quæ ex leui turba concitata, in externos præſertim negociatores, more ſuo, invaſit, multoſq; illorũ vulneribus affectos, priùs fortunis omnibus ſpoliauit, quàm à ſenatu coërceri potuiſſet. At rumor eiuſmodi turbatarum rerum ad Francos delatus, maioris detrimenti cauſa fuit. Franci enim qui id temporis Normaniæ litora claſſe tuebantur, audientes omnia apud Anglos ſeditionibus turbari, & ſpe prædandi adducti, cum aliquot nauibus orã Cantianam ſubitò petunt, ac de nauibus deſcẽdunt in terram, incenſiſq; paſsim vicis, magnã prædam faciunt. Inuitauit & hæc ciuilis diſcordia Iacobum Scotiæ regẽ ad bellũ adverſus ipſos Anglos gerendũ. Is à principio inimicitias ſuſcepit cum Gulielmo Douglaſſatium comite viro nobili, & multæ cognationis, quòd ſibi perſuaſum haberet, eum affectare regnum. Vſq; eò creuit ſuſpicio, vt rex poſtremò comitem in colloquiũ evocatũ, & forſitan ex innocẽtiæ fiducia, liberè obiectis reſpondentẽ, in veſtigio interficiendum curauerit. Qua iniuria Archibaldus Morauiæ comes, & Hugo comitis fratres permoti, regem armis perſequendũ ſibi ſtatuunt, bellúmq; ei palàm faciunt, quod diu Iacobũ habuit, multiſq; incommodis affecit, ſed ad extremũ ſuperatis adverſariis, regnum pacatum reddidit: quo facto, cùm audiret Anglos inter ſe de regno decertare, ſtatim eorum fines populatum contendit, & quia nuſquam armatorũ manus vlla apparebat, Roxburgum obſidet, tormentiſq; admotis, oppugnare aggreditur. dum ita in id negocij incumbit, ecce tibi, ſubitò vnũ ex tormentis æneis rumpit, cuius fruſtis ille percuſſus ilicò óccidit. Scoti tamen ob mortem regis, facultatem reliqui negotij gerendi haudquaquã dimittunt, ſed valde vrgentes paulò pòſt Roxburgo potiuntur. Reliquit Iacobus filios ex Maria vxore tris, Iacobum, Alexandrum Albaniæ ducem, & Ioannem. Iacobus tertius ætate puer rex creatur, cui præceptor datur Iacobus Chennethus diui Andreæ archiepiſcopus, qui diu fuit etiam regni gubernator, quòd vir eſſet probus, atq; homo rebus omnibus longè ornatiſsimus.

Interea Henricus certior factus, ducem Eboracenſem nihil hoſtile adverſus ſe domi moliri, Londinum revertitur, & convocato concilio, exponit Gallos cognoſcentes regnum ciuilibus diſcordiis fluctuare, nuper auſos fuiſſe oram Cantij vexare latrociniis, & Scotos ex altera parte eadẽ re inuitatos Roxburgum cepiſſe, ac veriſimile eſſe, neutros quieturos, niſi intelligant inter principes concordiam conveniſſe, & vt id tandem aliquãdo fiat, ſe velle dare operã, vt Eboracenſem recõciliet, omniúmq; voluntates recuperet, quò ne libertas regni in diſcrimen per ciuilia odia adducatur. Probato ab omnibus eius con-

silio, quamprimùm viros ætate graues ad Eboracẽsem atq; alios illius factionis principes legat, qui eos ad se venire iubeãt. Venit dux Eboracẽsis, & Sarisberiẽsis comes, cum reliquis sociis Londinum, magno armatorũ numero stipati, ne temerè in insidias quas in primis curabãt cauendas, inciderent. Varuicensis quoq; comes Caleto profectus adfuit. Hîc postquã de antiquis iniuriis multa vtrinq; facta sunt verba, & de peccatis tã recentibus quàm iam ferè obliteratis, multæ simul quærimoniæ in mediũ missæ, tãdem metus externi belli tantum ponderis habuit, tantũ omniũ animi à nefario bello abfuerunt, vt depositis priuatis odiis & offensionibus, principes salutis patriæ studiosi, dato à singulis iureiurãdo, in pristinam concordiã reducti sint. Quæ sanè res tantum omnibus lætitiæ attulit, vt passim principes plebeiq; invicẽ sibi congratulantes summo gaudio exultarent. Quocirca gratias Deo agẽdi causa, toto regno & in primis Londini supplicationes publicę multa cum veneratione decretæ, quib⁹ ipse rex & regina cũ magna nobiliũ cohorte interfuerũt. Fuit hic annus humanæ salutis M C C C C L V I I I, & cùm regnare Henricus cœpit, X X X V I. A. S. H. 1458.

Sed perfidiosi seditiosiq; homines, concordiæ similiter iuris atq; iurãdi memoriã facilè deposuerunt: quod ita vsu venit, vt ij nec priuatos focos, nec publicas leges, nec fœderis iura chara habeãt, quos discordiæ, quos cædes ciuiũ, quos bellum delectat. Non enim multis pòst diebus quàm ita principes cum suo rege in gratiam redierant, subita turba, casúne, an astu, non satis constat, facta est: siquidẽ aliquot ex regia familia venerũt ad manus cum comite Varuicensi, ad Vuestmonasterium, vbi post longam dimicationem, comes auxilio eorum, qui sese conflictus sedandi causa, pugnãtibus oppositerãt, adiutus, ægrè se ad flumen recepit, atq; inde scapha vectus, ex periculo evasit. Ad hunc motum, tantum repentè exarsit bellum, vt cuncti generatim mortales in discrimen armorum adducti sint. Comes post acceptam iniuriam, se Eboracum ad ducem, ad patrẽ comitem Sarisberiensem cõtulit, illíscq; exposuit, qua affectus fuisset contumelia à regiis satellitibus. Hæc cùm questus esset, veritus ne non per absentiã præfectura deturbaret, Caletũ traiecit, ibi expectaturus diem ex die, dum de summa rerũ dux deliberaret. Dux & comes ea offensione accensi, minaciter vociferabantur inter se, id nihil aliud esse, nisi fraudem, nisi fœminæ (de Margarita regina intelligebant) rabiem, cui pro libidine omnia sibi licere ducenti nihil prius esset, quàm per muliebres artes, omnes regni nobiles cruciare, divexare, perdere. Sed postquam verba fecerunt, ad rem veniunt: statuunt enim inter se, vt comes magno instructo exercitu, Londinum proficiscatur, atq; cum rege de iniuria expostulet violatæ cõcordiæ, & si præstare cognouerit, non omittat occasionem vlciscendi suum decus, adversus reginam ciúsq; consiliarios malè Rempublicã gubernantes: atq; ita capto consilio, Sarisberiensis iter facere incipit. Interea regina in primis quæ Somersetensis & Buchyngamiæ ducum consilio fulta, ducta atq; adiuta, virili diligentia, vigilantia, celeritate plena erat, pro certo habebat comitem Varuicẽsem de industria proximam illam turbã commouisse, vt eam nactus occasionem, destinatum facinus omnibus modis ederet, quò tandem aliquando Eboracensis rerum potiretur. Quare non imprudentissima mulier existimãs nihil esse, quod vnquam amplius cum aduersariis de concordia agitaretur, vbi cognouit comitem Sarisberiensem in armis esse, concilium convocat, rebúsque malè sanis

reme-

remedium quærit. Plerique cenſebant expectandum comitis adventum, quò cognoſceretur, vtrùm bellum vel pacem afferret. Alij argumentum ſumebant ex ſeditione nuper concitata, non poſſe rem ſine dimicatione tranſigi, & idcirco de obviàm itione, celeriter ſtatuendum. Hæc vicit ſententia, atq; confeſtim Iacobus Tuchettus Audley regulus cum exercitu mittitur, qui Sarisberienſi comiti in itinere occurrat, cum eóq;, ſi ità res poſcat, manus conſerat. Iacobus magnis itineribus profectus, in Lichefeldenſem agrum pervenit, quò iam cõvenerant hoſtes, & quamproximè potuit, eorum caſtris caſtra ſua obiecit. Poſtero die Sarisberienſis oblatam pugnandi facultatem nõ dimittit, ſed prima luce prælium incipit. Eſt acerrimè pluribus horis pugnatum, vicit ad vltimum Sarisberienſis, magna cùm hoſtium tum ſuorum facta ſtrage. In eo fuit numero Iacobus Tuchettus, ita vt præter paucos nobiles captos, omnis regius exercitus propè deletus ſit.

Poſt hoc prælium, Ricardus dux Eboracenſis animadvertens conſilia ſua iam patefacta, illuſtrata, ſatis nota eſſe facta regi & reginæ, qui omnibus locis conabantur futurũ malum procul avertere, iam tum exiſtimauit non eſſe amplius apud eos diſsimulationi locũ, ac idcirco tam regni adipiſcẽdi, quàm vitę tuendæ cauſa, ſibi fortiter in id negotiũ incumbendum ſtatuit: itaq; vnà cum Ricardo Sarisberienſi omniũ conſiliorum ac fortunæ ſocio, nouũ exercitum conflat, atq; ſimul ambo breuì ingenti militum multitudine in vnũ contracta, in Eboracenſi agro caſtra ponunt, ibiq; vel hoſtes operiri, vel inde veniẽtibus obviàm ire conſtituunt. Quæ vbi tumultu maiore etiã quàm res erat, Londinum deferuntur, rex quamprimùm vndecunq; exercitum coëgit, magnáq;, vt in rebus trepidis fit, vſus celeritate, priùs in agrum Eboracenſem pervenit, caſtráq; non longè ab hoſtibus poſuit, quàm illi certò propè ſcirent eum eſſe vẽturum. Sed bellum haud memorabile fuit: nanq; cõiurati diuerſi ſubitò abierunt, cuius rei cauſam ſubiiciam. Venit ex Caleto ad id bellum Ricardus comes Varuicenſis, cum magna militũ manu, ſéq; cum duce & patre coniunxit. Dux ita auctus copiis, ſtatuit poſtridie illius diei cum hoſte prælium committere, ſed interim Andreas Trolopius, vir ſummę belli ſcientiæ & fidei, qui diu ſub Henrico rege Caleti ſtipendium fecerat, vbi animadvertit cõtra ipſum regem eſſe veniendum, cuius crediderat Varuicenſem conſeruatorem, non deſertorem fore, haud mora vlla facta, cum ſuis militibus noctu ad Henricum tranſiuit, à quo vti fidelis veteranus belli dux perbenignè acceptus eſt. Quod ſimulatq; Eboracenſis cognouit, animi pendére mirandum in modum cœpit, quippe cui dubitanti quid ſe facere conduceret, permagnũ pondus afferebat, quòd certò ſciret regem multitudine militũ præſtare, & doleret Andreã optimum ducem ſibi adverſarium factũ eſſe, cuius virtus quantum antea fiduciæ, tãtum poſtea formidinis apportabat: ita cùm nullum conſilij ſui exitũ reperiret, quia nihil deliberari poterat, quod non videretur incurrere in aliquã difficultatẽ, demum etſi à bello diſcedere detrimentoſum eſſe iudicabat, tamen cõſtituit in præſentia, vt tempus ferebat, cedere: itaq; ipſe tranſgreſſus Oceanũ, in Hyberniam ſe compegit, omnibus ferè neceſſariis eius conſilij expertibus: comites verò Sarisberienſis & Varuicenſis cum Edouardo eius filio comite Merchiæ, Caletum ſe receperũt: reliquus exercitus partim captus, partim diſſipatus eſt. Rex poſt fugam hoſtium, in Vualliam magnis itineribus conten-

dit, vt ducem Eboracēsem, quem per eam regionē ad litus properare accepe-
rat, in itinere comprehenderet, præmisitq; aliquot equites, qui litus omne an-
tecaperent. Verùm Eboracēsis magno pretio naui conducta, antea iam traie-
cerat, quàm equites appropinquarent. De qua re rex in itinere certior factus,
ad Ludlollium constitit: hîc dum moratur, habito suorū principum concilio,
adversarios omnes patriæ hostes denuntiat, illorū bona publicat, publicatáq;
væneūt, ac vxores cum liberis custodiri iubet, pręmia bene meritis distribuit,
captiuos aut supplicio afficit, vel mulctat, siue exilio damnat, de controversiis
veteribus cognoscit, finitimos qui eum maximè saluum se velle ostendebant,
ac illuc concurrebant, in fidem recipit, optimates viros probos sibi amicissi-
mos provinciis Eboracensi & Dunelmensi tuendis, defendendisque pręficit,
ac postremò Henricum Somerseti ducem Caleti præfectum facit. Sed verum
est vetus verbum, Vt matura satio sępe decipit, ita sera semper mala est. In hoc
nempe negotio gerendo, mora sola nocuit regi, qui si à principio eum locum
à manibus adversariorum eripuisset, proculdubio protinus deleuisset.

His actis, rex Londinū revertit, magnóq; opere fretus fauore militū, qui e-
ius stipendio conducti in pręsidio Caleti erāt, nulla interposita mora, Somer-
setensem ad suā præfecturā in continentē misit. Dux Caletū proficiscitur, ex-
positóq; regio mādato, sibi oppidū tradi iubet, quod Varuici comes se factu-
rū negat, atq; clausis portis, eū procul eiicit. Ille perterritus, quòd omne præ-
sidium cōsentire intellexit, Guinas quod est proximū ditionis regiæ oppidū,
profectus est, & illud à præfecto qui dicto audiēs fuit, recepit: tum maiori stu-
dio animóq; ad vlciscendū iniuriā incumbēs, cœpit quotidie tumultuosa prę-
lia cum comitis militibus facere. At Varuicensis dū sui ita leuibus dimicatio-
nibus cum Somersetensi tempus terunt, contracta magna nauiū copia, mittit
bonā armatorū partem quos secū habebat, in Cantium ad Sanduicum portū,
qui locū spolient, prohibeāntq; accessu aduersarios. Illi subitò in portū delati,
naues aliquot instructas & ad traiiciēdum paratas, quæ Somersetensi auxilio
mittebant, de improviso adoriunt, ac nō multo labore capiunt, ducúntq; cum
bene magna præda Caletum. Tum Varuicēsis videns nullū ab hostibus peri-
culum impendére, in Hyberniā ad ducem Eboracēsem transvolat, ac de rebus
agēdis cum eo cōmunicat, agitat, deliberat: quo facto, cōfestim Caletū rever-
titur, renuntiátq; patri & Edouardo Merchiæ comiti, ducis sentētiam esse, vt
primo quoq; tēpore cum instructo exercitu in Angliā transeant, nullácq; gerē-
dæ rei facultate omissa, regē Henricum armis vsq; eò divexent, dum ipse cum
magno militū numero subsidio advenerit. Illi hoc cōprobato consilio, in An-
gliam cōfestim delati, Londinū proficiscuntur: nā vrbs nullis firma custodiis,
nullis belli apparatibus locuples, venientibus patéret, necesse fuit. Hîc de sor-
dida plebe homines & quoscunq; ad se concurrētes armāt, cætera'q; bello ne-
cessaria parant, atq; inde cum collectitio exercitu, Northantonū contendunt,
quò rex paulò antè venerat. Quibus rebus cognitis, regina Somerseti atq; Bu
chyngamiæ ducū opibus & consilio adiuta, quæ in huiuscemodi res magis cæ-
rex intenta erat, in qua vna ille acquiescebat, magno animo exercitū cogit, vo
catisq; vndiq; ad se principibus suæ factionis, qui singuli cum electo armato-
rum robore conuenerant, breui ingentes copias conficit. Rex postquā studio
atque opera ducum & reginæ cognouit se non contemnendum habere exer-

citum

citum, ſtatuit cum aduerſariis cõfligere, atq; extra oppidum in proximis pratis ſecundum Nynam flumen caſtra poſuit, & vbi hoſtes adeſſe intellexit, venientibus obviàm factus, ſignum pugnæ dedit. Non retardarunt hoſtes certamen: multo mane cœptũ eſt pugnari, & iam meridies adventabat, cùm rex vincitur: paulò minùs decem millia hominũ cecidere, & in iis Humfredus Buchyngamiæ dux, Ioannes Talbotus comes Salopiæ iuuenis præſtantiſsimus, maiorúmq; ſuorum ſimilimus, Thomas Egromondiæ regulus, complureſq; alij. Captiuorum autem numerus multò maximus fuit, quòd equitibus bene multis placuit, dimiſsis equis, more ſuo pedeſtrem pugnare pugnam, & ante omnes in aduerſariorum poteſtatem Henricus rex cécidit, homo ad miſeriam humanam, calamitatem, & ærumnam natus. Reliqui principes qui ex eo ſtragis incendio evolauerunt, cum regina, & Edouardo principe, in agrum Eboracenſem, & inde in Dunelmenſem fuga ſe contulerunt, vt illic aut exercitum reficerent, aut ſi nulla in præſens ſpes renouandi belli eſſet, in Scotiam pergerent, ibi expectaturi, dum melior bene gerendæ rei facultas daretur. Victores comites Henricum captiuum Londinũ ducunt, convocatóq; principum cõcilio, illum omni regia poteſtate deiiciendum ſummè curabant, cùm dux Eboracenſis certior factus de adepta victoria, ex Hybernia ſtatim adfuit, ingreſſúſq; curiam, primò locum occupauit, qui regi in ſenatu datus eſt, deinde coram omnibus ſe regem dixit, docens id iure ſe feciſſe. Sed ad extremum habita eſt reverentia maieſtatis: nam ſenatuſconſulto decretũ eſt, vt poſt mortem Henrici, hæreditas regni familiæ Eboracenſi veniret, ac interim Ricardus dux Eboracenſis regni rector eſſet. Sic erat placitũ Deo, vti Henricus vir ſanctus per tot calamitates, quibus continenter afficiebatur, regno terreno priuaretur, mox cœleſte habiturus: nam non poteſt vnquã vir bonus, quamvis mille affectus ſuppliciis, non eſſe beatus. Cæterùm illud infortunium apud vulgus prodigio creditur eſſe demonſtratum: quandoquidem ferunt, cùm ipſe Henricus paulò antè in ſenatu ornatus regio habitu concederet, ſubitò coronam è capite in terram cecidiſſe. Fuit is annus quo hæc acta ſunt, ſalutis humanæ MCCCCLX, & cùm regnare cœpit Henricus, XXXVIII. A. S. H. 1460.

Sub hæc, Eboracenſis certò ſciens, reginam non contentam fore decreto concilij, in agrum Eboracenſem properè contendit, vt eam perſequatur, caſtráq; locat ad pagum in occidentem verſus longè ab Eboraco XV circiter M paſſuum ſitum arcéq; communitum, quem Vuakefild vocãt, atq; hîc de invadendo hoſte, cum ſuis conſultat. Erant qui ſentirent non eſſe priùs confligendum, quàm Edouardus eius filius cum nouis copiis adeſſet. Sed dux ſua belli ſcientia ac militum ſuorum viribus fretus acie inſtructa, contra hoſtes ex caſtris exiit. At regina quæ virum armis repetere deliberarat, & ob id iam magnum exercitum conflarat, vbi cognouit hoſtes appropinquare, confeſtim obviàm facta, eos prælio aggreditur. A principio miro vtrinq; impetu pugnatur, donec bona parte eorum qui prælium inierant, interfecta, paucitas militum Eboracenſis à multitudine circumventa ſit. Tum regina ſuos cohortans, momento horæ reliquos hoſtes ſuperat. Cécidit in pugna Ricardus dux Eboracenſis illius factionis caput, cum Edmundo filio comite Rotlandiæ, item Thoma Neuyllo, Dauid Hallo, Ioanne Parre, Gualtero Lymbrico, Ioanne Gedclyng, Euſtachio Vuenuorthe, Guidone Haryngtono, vi-

ris equestris ordinis, ac centurionibus strenuis Iacobo Fiziames, Roduipho Hastyngio, Ioanne Bammo, & Rolando Digby. Captus verò inter alios est Ricardus comes Sarisberiensis, alterũ eius conspirationis caput, qui aliquanto pòst, cum nonnullis aliis, capite mulctatur, quorum capita lanceis fixa Eboracum deportata sunt, vt spectaculo essent populo, reliquisq; aduersariis terrori. Exin regina cum expedito exercitu Londinum ad liberandum virũ approperat, eratq; ad Fanum Albani, cùm obviàm habuit comitem Varuicensem, qui secum Henricum captiuum ducẽs, ibat subsidio Eboracensi. Hîc mulier haud minore animo, quàm in agro Eboracẽsi fecerat, hostem adorta profligauit, atque virum recepit. Margarita regia coniunx multò herclè feliciùs suis, quàm mariti auspiciis belligerabat. Varuicensis qui vnus omnium erat, in quo cuncta belli moles nitebatur, post acceptam ad Fanum Albani plagã, certior factus Edouardum Merchiæ comitem, post illud ad pagum Vuakefild, prælium, quo dux eius pater interierat, in Vualliam se cõtulisse, ibiq; profligato Gaspare comite Penbruchi, qui Henrici partes sequebatur, & ei se venienti opposuerat, nouum parare exercitum, ad eum iter contulit, quem in itinere cum bene magna armatorum manu venientem, ad fines agri Oxoniensis offendit. Hîc ambo de summa rei disputantes statuunt Londinum petendum, quod pro se stare compertum haberent. Atq; ita capto consilio Edouardus à suis rex declarat̃, abrogata omni prorsus regia potestate Henrico, quòd non stetisset pacto, neq; paruisset senatusconsulti decreto, perinde ille iã quasi vicisset. At Henricus interea qui Londinenses suspectos habebat, ac eò neutiquam accedendum ducebat, quòd aduersariorum reliquias ex altera parte supra caput esse prospiceret, ex Fano Albani Eboracum pergit, atque ibi copias auget, qui iam ad finem laborum ac periculorum extinctis aduersæ factionis capitibus, perventum esse putabat, adeò vt vno deniq; prælio, quod reliquũ erat, se deleturum speraret.

Sed secus atq; Henricus rebatur, euenit, quando pro duobus capitibus vnum longè valentissimum extitit, quod deprimi non potuit. Erat enim Edouardus in desiderio Londinensium, in gratia cum plebe, in ore, in sermone omniũ, habebat cùm humilium tum amplissimorum hominũ studia, à cũctis propter liberalitatem, clementiam, integritatem, fortitudinem, generatim in cœlum laudibus ferebatur. Quapropter miro omnium ętatum & ordinũ studio mortalium concursus ad eum fiebãt, vt alij sua ad bellandum nomina darent, alij ex parte ciuitatum, operam & opes pollicitarentur, ac in eius verba iurarent. Quibus rebus Edouardus in spem victoriæ adductus, quammaximas poterat copias parabat, vt commisso cum hostibus prælio, vnus deniq; dies omnes labores ac victorias confirmaret: itaq; his munitus copiis, Eboracum contendit, accedit propè millia passuum XI, ac ibi ad viculum nomine Touton considet. Henricus vbi cognouit hostes adesse, non statim de castris exiuit, quòd dies Palmarum, quem vocãt, Domino sacer instaret, quo potiùs orandum, quàm pugnandum sibi statuerat, vt postridie eius diei feliciùs prælio seruiret: sed miles more suo nequicquam patiens moræ, effecit, vt eo ipso die prima luce, postquam multis verbis hortatus est, vt pro se quisque fortiter pugnaret, signum præliandi dederit. Aduersarij nihilo secius idem fecerunt: à sagittariis pugna incipitur, sed breuì consumptis sagittis, res comi-

nus

nus geritur tanta cæde, vt cadauera ſola pugnantibus impedimento eſſent. Ita amplius horas decem erat dimicatum, dubia adhuc victoria, cùm rex Henricus vidit hoſtium copias augeri, & ſuos paulatim pedem referre, quos rurſus hortatus cùm acriùs inſtare coëgiſſet, ipſe cum paucis equitibus paulùm ex eo loco progreſſus eventum pugnæ expectabat, cùm ecce, ſubitò eius milites in fugam ſe conferunt: quo viſo, in pedes ſe quoque dedit. Deſiderata ſunt ex vtraq; parte circiter viginti millia hominum. In iis fuit Henricus tertius comes Northumbriæ, & Andreas Trolopius, complureſq; alij principes. Numerus verò captiuorum aut convulneratorum, quorum partim curati, alij mortui ſunt, omnino fuit millia decem. Ea pugna mirabilem in modum debilitauit Reipublicæ Anglicæ vires, quando ij qui cæſi ſunt, & numero & robore ad quævis externa bella gerenda ſatis fuiſſent. Edouardus vt bene victoria vteretur, poſtquam ſuos parum à tãto labore refecit, aliquot equites leuis armaturæ miſit, qui in fuga Henricum aut reginam comprehenderent. Sed illi tota ea nocte continenter ierunt, ita vt nullam partem noctis aut diei inſequentis itinere intermiſſo, in fines Scotorum die ſecundo incolumes pervenerint, qui ſtatim miſerè ad Iacobum regem, vt pro veteri neceſsitudine regno reciperentur, atq; eius opibus in tanta calamitate tegerentur. Erant in procuratione regni propter regis ętatem, complures principes, & in primis Iacobus Chennethus diui Andreæ archiepiſcopus, vti ſuprà oſtendimus: horum conſilio monitus puer Iacobus, poſtquã audiuit, qui miſsi fuerant, tantum abfuit, vt Henrici preces vel fortunam deſpexerit, vt etiam confeſtim illi obviàm factus ſit, atq; in regiam duxerit, quem poſtea plurimùm conſolatus, vt parato æquoq; animo ferret, quod proximus belli eventus tuliſſet, multò humaniſsimè accepit, tractauitq; liberaliſsimè pariter atque honorificentiſsimè toto tempore, quo in Scotia fuit. Hac humanitate devinctus Henricus, vt regem cuius auxilio in præſentia maximoperè nitebatur & confidebat, quopiam beneficio ſibi obligaret, ſiue vt adverſariorum opes minueret, Beruicum oppidum ei tradidit, in perpetuum habendum: fama tamen tenet Henricum ea miſeria cooperum, non ſponte id feciſſe, ſed inuitum, quò ſibi in terra Scotia eſſe tutum liceret. Verùm quoquo modo res tranſacta ſit, ſatis conſtat Iacobum recepto oppido, promiſiſſe ſe Henrico ſuum officiũ pro ſua parte præſtaturum: id quod haud ſegniter poſtea fecit. His actis, Margarita cum Edouardo filio in Gallias ad Rhenatum patrem Andegauenſium ducem ſe contulit, exercitum illic ope patris paratura. Henricus autem in Scotia cum aliquot principibus ſuæ factionis, qui eum ſecuti erant, morari ſtatuit, dum per amicos adiutus rurſum arma caperet, vt breui fore ſperabat, & ſibi ac rebus ſuis conſulere liceret. Hęc de Hẽrici ſexti regis varia fortuna hactenus, qui regnauit annos XXXVIII.

Veruntamen cùm ille poſt decimum annum, quàm pulſus fuerat, regnum denuò recuperaſſet, commodùm in proximo libro reliqua de eius pariter vita atq; morte perſequemur.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIÆ LIBER XXIIII.

EDOVARDVS post Henricum profligatum, partim tanta victoria, partim communi principū populorúmq; ad se defectione elatus, triumphātis imperatoris ritu Londinum revertitur, convocatóq;, more maiorum, concilio ad Vuestmonasterium, ad III calend. Iulij, rex creatur, qui post primum Gulielmum Normanum regem, quartus Edouardus nuncupatus est. Fuit is annus salutis humanæ MCCCCLXI. Eo ipso anno iterū Edouardus concilium habuit, in quo primùm regni status quasi de integro collocatur, quod valde fuit è Republica propter ciuile bellum diu neglecta: dein ex eius sententia omnia, Henrico rege, constituta in conciliis olim habitis, rescinduntur, antiquantur, tolluntur: postremò duo eius fratres natu minores Georgius Clarentiæ, & Ricardus Gloucestrię duces, item Ioannes Ricardi Varuici comitis frater Montacuti marchio, & Henricus Burscherius frater Thomæ Cantuariēsis archiepiscopi Essexiæ, ac Gulielmus Facombrigius Cantij comites facti sunt. Huic Henrico Burscherio viro longè nobilissimo, optimo, rerúmq; gestarum ornamētis clarissimo, Ricardus dux Eboracēsis nuptum dederat Elizabeth sororem suam, vt eum in primis certum belli ac fortunæ socium omni tempore haberet. Posthac illud idem fecit, vt Edouardus rex ipsius Ricardi filius eundem Essexiæ comitem crearit, quò & pater & filij iuxtà sui adiutores essent. Susceperat enim Henricus ex Elizabeth vxore filios mares quatuor, Gulielmum, Thomam, Ioannem, & Henricum, atq; vnicam filiolā nomine Isabellam, quæ pauculos vixerat dies, in quibus in agendo industria, in negotiis labor, in periculis fortitudo, & in providendo summum fuit cōsilium, sed cum primis in Gulielmo maximo natu eiusmodi extitere virtutes. Is in matrimonium duxit Annam summo loco natam & probatissimam puellam, Iacobi Lucemburgēsis diui Pauli comitis filiam, ex qua creauit filios Henricum, qui nunc comes est Essexiæ, de quo libro XXVI plura dicemus, ac Ceciliam atque Isabellam: hæc ante ætatem nubilem morbo periit, illa Gualtero Ferryso nupta est. Sed ad suum redeat oratio exorsum.

A. S. H. 1461.

Dum ita omnia Edouardo bellè cadebāt, Henricus Somersetidux iam rebus Henrici regis diffidēs, ad eum deficit, à quo perbenignè accipitur: sed ducem protinus facti pœnituit: nanq; interea Henricus rex cōparato apud Scotos non modico exercitu, ex improviso in Dunelmensem agrum advolauit. Quo audito, Somersetensis clàm ad eum se contulit, multiq; regis amici eum sunt secuti, sed multò maximus hominum numerus spe prædæ vndique celeriter convenit, adeò vt Henricus existimaretur armis non longè impar hosti. Cuius rei famam augebat, quòd quaquaversum ille pergebat, oppida, agros vastaret, incenderet, prædáq; ageret: pervenit ita populando ad pagum, quē Exhamum vocāt, vbi loci Ioannem marchionem Montacuti obviàm factum invasit, commissóq; acri prælio, vt crebrò antè acciderat, profligat, amissa maiore exercitus parte: ipse cum paucis continuato cursu in Scotiam se recepit, alij aliò dilapsi salutem fuga quæsiuerunt. Capti sunt Henricus dux Somersetī, Robertus comes Hungerfordi, & Thomas Rossus. Somersetensis ilicò muta-

mutati consilij pœnas capite luit, illi verò Nouumcastrum ducti, morte quoque non multò pòst affecti sunt, quò alij sperare desinerent, cùm suis principibus ægrotis non amplius animas esse viderent. At rex Edouardus etsi ea noua victoria res demum suas satis confirmatas esse pro tempore arbitrabatur, tamen magnopere curabat, vt ne Margarita Henrici vxor ad solicitandos hominum animos, in Angliam rediret: quocirca toto litore præsidia disponebat, maritimos aditus claudendi causa, scribebátq; ad singulos australis oræ populos, ne mulierem venientem reciperent, né've vlla re iuuarent, qui si recepissent, aut iuuissent, se eodem loco illos, quo aduersarios habiturum: ad eam item partem quæ ad Scoticũ agrum pertinet, custodias habebat, ne quispiam ad Henricum ex regno adiret. Sed quicquid periculi ab Henrico imminebat, statim sublatum est, quippe ille siue metu deposito, siue mẽtis errore atq; adeò affectus haud in occulto diu fuit, qui in Angliam persona per vestitum dissimulata, redire ausus, vix pedem intulerat, cùm à locorum custodiis excipitur, Londinúmq; ad Edouardum ductus, in custodiam traditur. Tum capto Henrico, regni status pacatior fuit, cùm homines eius factionis minùs deinceps rebus nouis studendum sibi omnino iudicarent. Quare Edouardus ab hostili metu penè vacuus, convocato ad Vuestmonasterium totius populi concilio, rebus domesticis bellè constituendis totum ferè quadriennium proximum liberiùs impertiuit, qui, vt est in veteri verbo, Laborantem agricolam oportet primum de fructibus percipere, primùm omnium de sententia & autoritate concilij, suis militibus bene meritis agros illorum, qui Henrici partes sequebantur, distribuit, dein generatim populum ad sui benevolentiã omni genere liberalitatis incendit, amplissimáq; munera principibus suis largitur, atque vt ab vniuersis gratiam iuxtà ineat, sese cùm plebi tum nobilibus hominibus, vltrà quàm par esset, familiarem præbet, quod vitæ institutum postea nõ mutauit: item leges partim corriguntur, partim nouæ eduntur, moneta tam aurea, quàm argentea quæ hodie in vsu est, diuiditur, quos numos aureos alios regales, alios nobiles, argenteos verò grossos appellant: postremò edicto toto regno pervulgato, omnibus aduersariis qui depositis armis, sese in eius fidem permitterent, iniuria condonatur, vt qui non permisissent, ob id illi meritò pœnas subirent. Hæc officia quãtum in eius rem fuerint, qualíve ob ea ipsa populus erga eum animo extiterit, facilè illud planum faciebat, quòd solo populi fauòre fultus vinci posthac minimè posse videretur.

Atqui Edouardus nõ contentus suorũ benevolẽtia, nouas externorũ quoque principũ amicitias quærendas, & eas affinitate firmandas statuit, vt vel illi, quando opus esset, sibi auxilio forent, vel saltem nõ nocerent. Itaq; primùm Margaritam sororem Carolo Philippi Burgundionũ ducis filio collocauit, deinde Ricardũ Varuici comitẽ in Gallias legauit, qui puellã nomine Bonam Carlottæ reginæ Franciæ sororẽ, ac Ludouici ducis Sabaudiensium filiã sibi vxorẽ peteret. Dum comes in Galliam profectus, cum Ludouico rege apud quẽ erat Bona puella, quæ reginæ sorori ancillabaẽ, de noua affinitate agitat, Edouardus mutato repentè consilio, Elizabeth Ricardi Riuerij comitis filiã, quę olim nupta fuerat Ioanni Graio equiti, qui ex ea binos liberos Thomã & Ricardũ susceperat, in matrimoniũ ducit, de eóq; matrimonio, ob mulieris humilitatem, non modò necessarios principes, verumetiã Ricardũ patrẽ mulie-

ris celat. Qua de causa, vbi fama rei actæ per regnū pervasit, cuncti protinus mortales mirari, principes verò fremere, passimq; voces emittere, regē ex sua dignitate nō feciſſe, eáſq; nuptias ei crimini dare, dedecori assignare, quòd cæco amore, non ratione ductus esset. Sed inde vel initium profectum est simultatis postea ortæ inter Edouardum & Varuicensem, vel occasio latentis odij effundendi captata putatur: nanq; Edouardus postquā per Varuicensem, vt nemo homo ignorabat, regnū adeptus est, cœpit eius autoritatem quam summam fecerat, sic suspectam habere, vt eam minuendam duceret, quò pro suo iam iure cuncta domi ac foris ageret. Ita vsu venit, vt amici inter se perrarò paria paribus respondeant, immò sæpissimè ingentia beneficia ingēti culpa animi ingrati compensent. Hæc Ricardum Varuicensem non fugiebant, qui etsi magnam sibi gratiam relatum iri sperabat, tamen pro tempore eatenus dissimulandum putabat, quoad facultas daretur talis, qua per impotentiam regis liceret beneficia exprobrare. Nec abhorret à veritate Edouardum tentasse, vt aiunt, nescio quid in domo comitis, quod ab honestate omnino abesset, cùm homo esset, qui facilè puellis oculos adiiceret, eáſq; deperiret. Cæterùm quicquid fuerit, siue iniuria, siue æmulatio imperij, quamobrem amicitia violata sit, posteaquam comes per literas amicorū cognouit ipsum regem occultè habere vxorem, & irritum infectúmq; evasisse, quicquid ipse in ea legatione de noua affinitate iungenda, apud Ludouicum regem egisset, tanta repentè animi indignatio eum cepit, vt iam tum ipsum Edouardum vt hominem imperio minimè dignum, omnibus modis regno pellendum iudicarit. Fama tamē etiam nunc in vulgus circunfertur, discordiæ causam extitisse, quòd comes dehortatus fuisset regem Margaritam sororem Carolo Philippi ducis Burgundiæ filio collocare, quem ipse peius quàm mortalem quempiā odisset, ac propterea quòd Edouardus noluisset eius audire consiliū, tantum simultatis inter eos ortum, perinde quasi ea res tam parui momenti potuisset, aut debuisset comitem alienare à suo principe. Et hæc mera vulgi fabella. Sed ad propositum redeamus. Varuicensis ita stomachatus, commotus, iratus, vt ne se atq; consilium suum præcipitaret, dissimulanter tandiu tantas iniurias patiendas decreuit, quoad tempus ad perficiendum negotium idoneum adesset, qui cùm paulò pòst regias literas de reditu accepisset, quamoptimè potuit apud Ludouicum regem, excusauit Edouardi mutationem consilij, illud quodammodò assignans amori, in quo nullus vnquam inesset modus: atq; ita in Angliam reversus, regem more suo audiuit, atq; legationem sine vllo, vt potuit, conceptæ iræ indicio renuntiauit. Exin non intercesserunt multi dies, cùm comes non sine regis commeatu, in suum comitatum cùm animi tum valetudinis causa, sicvt prædicabat, se cōtulit. Fuit is annus salutis humanæ MCCCCLXVII, & VI, cùm regnare cœpit Edouardus. Quo etiam anno Georgius Neuyllus comitis frater, in Gulielmi archiepiscopi Eboracensis nuper demortui locum surrogatur, antistitum ordine quinquagesimus secundus: & Philippus Burgundionum dux moritur, cui successit Carolus filius, vir & animi magnitudine & belli scientia longè præstantissimus.

A. S. H. 1467.

Erat in suo comitatu Varuicensi Ricardus, vt diximus, cùm ad se evocauit Georgium archiepiscopum Eboracensem, & Ioannem Montacuti marchionem fratres, cum iis post vnum atq; alterum diem, de variis rebus locutus, & tandem

tandem querendi de rege appositam nactus occasionem, suum consiliũ communicat, hortatúrq; multis verbis atq; rationibus, vt vnà secum velint Henrici regis partes sequi, iuuaréq;, quò in regnum restituatur, sic aiens: Non me leuitas animi, à qua longè remotus sum, fratres, sed iudicium mouet, quod modò mihi faciam licet de Henrico rege & Edouardo: ille porrò vir est sanctissimus, suorũ amicissimus, ac beneficij memor, qui filium habet Edouardũ, ad laudem, ad gratiam, ad liberalitatem natum, à quo vnusquisq; expectare plurima poterit, qui patrem in calamitate subleuandum curarit: hic contrà homo cõtumeliosus, ingratus, voluptati deditus, & iamiam omnis laboris fugiens, qui nouos homines potiùs quàm veteris prosapiæ viros in honore habẽdos statuit, quare futurũ est, vt aut ille nobiles, vel eum nobiles breui tẽpore perditum eant. Sed ante omnes, nobis non ferendum est, qui primi læsi sumus. Is enim, nõ ignoratis, credo, post adeptum regnũ, primò secretò, deinde palàm honori domus nostræ inuidere, de eóque quotidie aliquid detrahere cœpit, perinde quasi ille nos eo honore, nõ nos eũ dignitate auxerimus, ac ob id nuper ab eo in legatione Gallica, nullo numero habiti sumus, quò existimationis fama, quam ipsi apud omnes principes regni, partim virtute patris, partim nostris laborib⁹ collegimus, penitus minueret, infirmaret, pro nihilo putaretur. Duxit his rationibus facilè in sententiam suam archiepiscopũ: at marchionem nõ item, quippe qui à principio moueri nõ potuit, vt quicq; in Edouardum tentandum esse probaret, sed ad vltimũ cùm Varuicensis multorũ principũ operam & opes polliceretur, tractus tandem in societatem belli est. Post hæc, Varuicensis vir sagacissimi ingenij præsentiens Georgiũ ducem Clarentiæ, nescio quam ob causam, nõ esse bono erga Edouardũ fratrem animò, primùm apud eum, tentandi gratia, de rege paululùm conqueritur, deinde cùm dux idem apud eum faceret, patefacerétq; nõnullas iniurias à fratre acceptas, tum maiora dicere ausus, aperit consilia sua duci, rogátq;, vt ea sequi velit: sed ne vlla leuitatis suspicio oboriatur, docet q; illa cauta, quàm expedita, quàm evigilata suis cogitationibus sint, atq; hortat, vt ipse etiã de tanto negotio, curam & cogitationem suscipiat, quò omnia prouisa, perspecta, certa quodammodo habeantur, cui post multas pollicitationes filiam quam habebat nubilem despondet. Dux suasu, rogatúq; Varuicensis fatigatus, ex eius voluntate omnia se facturum recipit. Varuicensis ita cum duce cõmunicato cõsilio, Caletum cuius loci adhuc præfectus erat, & ibidem vxorem ac filias seruabat, redire statuit: sed vt initium tantæ seditionis, qua postea per plures annos Anglia agitata est, tandem aliquando fieret, iussit archiepiscopum Eboracensem & marchionem fratres statim post discessum suum, aliquem tumultum in agro Eboracensi conflandum curare, quò ita bellum ciuile dum ipse longè gentium abesset, inchoaretur. His constitutis rebus, probatísq; consiliis, cum duce Caletũ proficiscitur. Hîc postq; iureiurando dux promisit fidem datam se perpetuò seruaturũ, Isabellã filiam comitis natu maiorẽ sibi despõsam in matrimoniũ ducit. Quo expedito negotio, maturiùs ambo de bello gerendo cõsilia & rationes inter se conferre incipiebãt, cùm nõ secus ac præceptũ erat, ingens ortus est tumultus in agro Eboracẽsi, cuius initiũ ductũ est ab impietate.

Erat Eboraci vetus ac opulentissimũ xenodochiũ, id est, domus hospitalis, diuo Leonardo dedicata, vbi mẽdici & inopes homines hospitio acipieban-

tur curabãturq; ægroti. Huic domui tam sanctę tota ea provincia pietatis causa, numerũ quendam frumenti vt frugum omnium primitias, qui pauperibus vsui esset, quotannis cõtribuebat, quem quidem frumẽti numerum agrorum cultores, persuasu quorundam Varuicensis factionis principum, velvt fama erat, dare primò recusant, argumentantes id quod dabatur, non pauperibus, sed diuitibus loci præfectis dari: deinde procuratores hospitalis debitum frumentum flagitantes armis invadunt. Ex ea re conventus occulti, coniuratiónésq; fiunt, ita vt intra paucos dies, ad quindecim millia hominũ in vnum cõvenerint, instructóq; agmine Eboracum versus approperarint. Vbi fama frequens tãti motus pervenit in vrbem, omnia metu repleuit, ciues animo excubantes mutuo pauore suspensi incertíq; manebant, vtrùm obviàm furenti agrestium turbæ irent extra muros, an intus se continentes eorum violentiam ex muris propulsarent. Sed marchio eius regionis præfectus metum cõtinuò ciuibus ademit, qui consilium vitandi periculi peropportunũ capiens, factus est venientibus obviàm ad ipsas vrbis portas, vbi post longum certamẽ, Robertum Huldernum ducem cepit, atq; ilicò capite mulctauit: quo facto, suos multa iam de nocte à pugna revocatos intra mœnia recipit. Plebs morte ducis nihil territa, sed magis furore accensa, Ebóracum quod oppugnare nõ poterat sine bellicis machinis, quas secum nõ habebat, præteriens Londinũ versus contendit, cupida turbandi omnia. Quòd autẽ marchio ducẽ plebis concitatæ à suis conspirationis sociis supplicio affecit, illud idcirco feciſſe videtur, vt vel consilium tegeret, vel quia iam tum destinasset animo, cum Edouardo stare, cum quo, vti postea apparuit, gratiæ cõiunctionem habebat. At rex cui iam cœperant tam Varuicensis quàm Clarentię ducis fratris consilia nota fieri, id quod erat ratus, vbi crebris nuntiis ac literis, quę ad eum volabant, significatum est, eam hominũ multitudinem infestis armis Londinum petere, continuò Gulielmum Harbertum quem biennio antè comitem Penbruchi fecerat, cum magna Vuallorum manu obviàm mittit, mandátq;, vt si vspiam facultas detur, cum multitudine confligat. Comes celeritate vsus haud longè à Northantono, Eboracensem plebem castra habere reperit, vbi & ipse positis castris, postero die cum ea prælium fecit, in quo ad punctum temporis profligatur. Eboracenses eo secundo prelio contenti subitò refrigent, qui non progrediuntur, sed præda onusti domum repedãt, expectaturi dum Varuicensis veniret, qui haud multò pòst cum duce Clarentiæ genero, ad eum tumultum Caleto profectus adfuit, multitudiníq; ducibus collaudatis, ac omnibus militibus generatim congratulatus victoriam, exercitũ maturè parare cepit. Rex verò nihil territus quòd comes Penbruchensis rem à primo malè gesisset, eũ rursus cum supplemento, quod pro rei necessitate paratũ habebat, adversus hostes mittit, ipse cum paucis subsequitur: qui vt ad omnia paratior esset, in itinere suas vtcunq; potest copias ex hominibus suæ factionis ad se confluentibus auget, omnibus dictitans se stirpem sceleratorũ hominũ perditum ire. At Varuicensis vbi cognouit adversarios appropinquare, sine mora ad Clarentiæ ducem, qui cum exercitu in propinquo erat, mittit, vt celeriter ad se copias adducat, significans prælij cõmittendi tẽpus adesse. Dux accepto nũtio, confestim ad comitem accedit. Ita ambo exercitu coniuncto, ad pagum quem Banbericum vocant, vbi hostes castra posuisse intelligebant, pergunt, ibíque

edita

edita pugna, Penbruchenſem capiunt, cæſo aut fuſo omni eius exercitu. Inter alios, interfectus eſt Ricardus comes Riuerius pater Elizabeth reginæ, ac eius filius Ioānes Vdeuilla. Rex Edouardus circiter extremū diei tēpus, cū mediocribus copiis deinde advenit, cognitáq; ſuorū ſtrage, ad quinq; paſſuū millia longè ab eo pago cōſtitit. Varuicenſis cum victore exercitu ad oppidū ſuum revertit, vbi biduo pòſt, comes Penbruchi cū reliquis ex nobilibus in pugna captis, ſecuri percutitur. Interea agi de pacificatione cœptū eſt, propter quod frequētes vltro citróq; nuntij à rege ad comitē, & à comite ad regē cōmeabāt, cùm iam rex in ſpem concordiæ adductus minus caueret, minúſq; extrinſecus timeret, perinde quaſi res omnis tranſacta eſſet. Qua per exploratores rei bene gerendæ facultate cognita, Varuicenſis cum valida ac expedita militum manu, de nocte quamocculiſsimè poteſt, ad regia caſtra venit, cæſiſq; militibus qui pro vallo excubabant, regem ex inopinato capit, ſecúmque Varuicum ducit, & vt fallat amicos, inde eum nocturnis itineribus in agrum Eboracenſem ad arcem quam Middelamiam vocant, cuſtodiendum mittit. Sed nullus locus tam longinquus erat, quò fama capti regis non repentè pervaſerit, quæ multos mortales pauore atq; trepidatione affecit. Ipſe verò vbi in arcem coniectus eſt, cœpit ita præfectum ac cuſtodes arcis blandè appellare, rogare, atque tanta præmiorum ſpe onerare, vt ab illis promiſſorum copia corruptis miſſus factus fuerit, tametſi rumor diſsipauit id non inuito Varuicenſi eſſe factum: quod credibile eſſet, ſi comes poſtea ab armis diſceſsiſſet. Sed hoc fuit infelicitatis Henrici regis, quando hinc meherclè perſpicere licet, iam tum extremum eius domus fatum veniſſe, quod nullo potuit neq; conſilio, neque humanis opibus averti: ita fortaſſe Deo cordi erat. Varuicenſis enim ac eius amici vnius in primis Henrici iuuandi, defendendi, conſeruandi cauſa, ſua corpora periculis opponebant, opéſque effundebant, quòd pro certo haberent, viuo Edouardo, neq; ſe neq; Henricum poſſe rerum potiri, & tamen illi in poteſtatem redacto ſpatium effugiendi periculi dederunt: adeò quando res noſtra ad nihilū caſura eſt, nobis omnes mentis partes nunc metus, nunc audacia, nunc amentia, nunc angor adimit. Sed domum redeamus.

Atqui Edouardus ita ab inimicorū manibus ereptus, ſe protinus Eboracū cōtulit, vbi à ciuibus magno gaudio acceptus, duos in vrbe dies cauſa faciendæ armandæq; alicuius militū manus, moratus eſt: ſed cùm ibi exercitū conficere nō poſſet idoneū, & ſibi Lōdinū etiam per medios hoſtes proficiſcendū conſtitueret, inde Lancaſtrū petiit, vbi Gulielmus Haſtyngſus eius cubiculi præpoſitus conſidebat. Hîc adiutus à Gulielmo copias ſuas auget, ac illis inſtructus, Londinum incolumis pervenit, qui vt cura, labore, conſilio, rebus ſuis tempore turbulento non deſit, nihil prius habet, q; ex principibus iam alienatis, ſibi amicos, ex valde titubantibus, firmos reddere, & populi animū rerum nouarū motu ſuſpenſum ad priſtinum officium, ad ſui ſtudium & benevolentiā revocare. Cæterùm Varuicenſis & dux vbi regem Edouardū per proditionē ſuorū, è manibus evaſiſſe ſuis, ac vno pūcto tēporis, omnes priores conatus malè cecidiſſe cognouerunt, dolore diſrumpunt, torquentur, anguntur, & ſtatim principes amicos in vnum convocant, conſiliū rurſus cōmunicant, rationes hoſtium explorant, quo aliud initiū belli faciant, quod capto rege, iam finitū putarant. Iis principibus augebat interim animū, quòd bene

multi quibus præ discordia, minimè pax cordi erat, gratuitò se nouo bello seruituros pollicerentur. Studebat & rex pari atq; hostes diligentia rebus bellicis, vt aduersarios per vim, aut ad sanitatẽ reduceret, aut deleret, quò per eos tandem aliquando omnibus esse tutis liceret.

Erat per eiusmodi principũ seditiones, status regni lõgè miserrimus, quando templa passim domúsq; spoliabantur, cædes, incendia fiebant, armis, cadaueribus, cruore, luctu omnia complebantur, agri vastabantur, oppida, ciuitates fame suffocabantur, aliáq; mala accidebant, quæ ex sæuitia bellorum proficisci solent. Quas ob res, multos ex optimatibus casus Reipublicæ miserebat, qui quotidie tam apud regem, quàm apud Varuicensem, & ducem, de reconciliatione accuratè agebant, suadentes eis vicissim, vellent plus beneficiorum gratiã apud seipsos, quàm iniuriæ dolorem valere, & recordari cùm nefariũ sit non alere parẽtes, multò magis nefariũ esse, patriam cõmunem parentẽ per cõtentionem perditum ire, quò tandem seditio intestina ac exitiosa è medio tolleretur. Flexit principum cùm autoritas tum deprecatio ita mentem regis & comitis, vt vltrò data, acceptáq; fide, comes ipse cum duce Clarentię, Londinum modica omnino pro periculi magnitudine, armatorum caterua stipatus venerit, atq; ad Vuestmonasterium cum rege longum de compositione sermonem habuerit, vbi inter irarum plenos, nulla ad vltimum de pace actio esse potuit. Itaq; rege diui Thomæ Cantuariensis voti causa mausoleum visente, comes cum duce, Varuicũ discedit, nouúmq; exercitũ in Lincolniensi agro parat, ac illi præficit Robertũ equitem filiũ Ricardi Vuelles, virũ bello strenuũ. Hæc celeriter Londinũ perlata mouent regem vehementer, qui aduersarios ad aliquas potiùs concordiæ pactiones, cẽq; amplius ad arma venturos sperabat: sed quò magis præter spem, rumor noui belli incidit, hoc properantiùs exercitum conscribit, atq; eodem tempore crebris nuntiis vocat ad se Ricardũ Vuelles. Ricardus ita accitus primò valetudinem ac occupationes excusat, deinde cùm excusatio non admitteret, sperans se factũ suũ facilè apud regem purgaturum, Londinum proficiscitur, ducitq; secum Thomã Demoke equitem, cum quo soror nupta erat: qui vbi Londinum pervenit, ab amicis fit certior regem sibi valde succensere, ita vt timore affectus in asylũ quod est ad Vuestmonasteriũ, raptim cum Thoma confugerit, ibi mansurus, dum ira principis deferuesceret. Edouardus verò qui sperabat sine armis istum tumultum supprimere, data fide, eos ex asylo ad se vocauit. Illi fide regia freti veniunt. Tunc rex iubet Ricardum admonere Robertũ filium, vt ab armis discedat, atque interim paratis copiis, in hostes ire pergit, ducens secum ipsum Ricardum, & Thomam, vixque bidui aberat à Stanfordia oppido, vbi hostium castra erant, cùm intellexit Robertum nihil paternis literis motum in armis esse, qui ea re indignatus, tam Ricardo quàm Thomæ contrà ac fides data erat, pessimo exemplo, protinus caput ceruicibus abscindi iussit. Robertus verò vbi vidit regem accedere, atq; accepit patrem cum Thoma morte esse affectum, se ad proximum vicum, qui Egecot nominatur, retulit, ibiq; aliquãtum dubius stetit, pugnaret nécne, quòd magni periculi res esset, cum tãtis copiis dimicare, ante aduentum Varuicensis: sed ad extremũ iuuenili animi fiducia fretus, instructa confestim acie in certamen descẽdit. Pugnatur per aliquot horas, magno conatu, multísque vtrinque cadentibus, denique Robertus dum

reti-

retinere ſuos iamiam ſe fugæ dantes cupit, ab hoſtibus circumventus capitur, vnà cum Thoma Delalante equite, multiſq; aliis: quo ita capto, omnis exercitus depulſus diſsipatúſq; eſt. Rex victoriæ potitus, Robertum & Thomam cum nonnullis aliis, eodem momento morte mulctauit. In hac pugna fama tenet ad decem millia hominum cæſa.

At comes Varuicenſis, qui id temporis ad oppidum ſuum erat, atque propediem ad exercitum venturus, vbi cognouit celeriùs opinione ſua prælium commiſſum, ac à ſuis malè pugnatum eſſe, quamvis rebus ſuis iam minus cõfideret, tamen neceſſariò diſsimulandum ratus, quòd in bello ſæpe vana pro veris valere ſoleant, vt ſocios quibus res deſperata videbatur, iámque omnes in fuga erant, conſolaretur, verbo pariter atq; re, nouas cœpit parare copias, & ſimul multis promiſsis niti ad ſtudium ſui perducere Thomam Stanleium, qui eius ſororem in matrimonio habebat: quod cùm efficere non potuiſſet, negante Thoma ſe arma in Edouardum laturum, tum demum videns nihil eſſe, quod diutius tempus tereret, ac deſperans poſſe ſe inimicorum viribus reſiſtere, cum duce Clarentiæ genero, Exoniam proficiſcitur, dúmque hîc pauculos dies moratur, cùm nullam haberet facultatem eorum, quæ opus forent ad bellum, deliberat Ludouicum Francorum regem, cum quo amicitiã paucis antè annis, dum apud eũ legationis munus obiret, conciliarat, quã primùm adire, ſpe aut alicuius habendi auxilij, aut commouendi regis in Edouardum: & ad iter interim naues vndique conducit, ac in portum quem Dermouth vocant, adducendas curat, quas non multò pòſt armis, cæteríſque rebus neceſſariis inſtructas, ambo cum vxoribus, & magno ſuorum familiarium numero conſcendunt, atq; primo vento in Normaniam nauigant: quos præfectus eius regionis liberaliter accepit, ſtatímq; Ludouicum regem de aduentu Varuicenſis certiorem facit. Cœperat iampridem Ludouicum ex fama rerum geſtarum, admiratio Varuicenſis tanta, vt nihil ei optatius eſſet, quàm homini gratum facere: qui vbi cognouit terram Galliam attigiſſe, magno perfuſus gaudio miſit illi obviàm aliquot principes, mandauitq;, vt dicerent ſe diu optaſſe occaſionẽ, qua liceret eum iuuare, & nunc oblatam non omiſſurum, ac propterea rogarent, vt non grauaretur Ambaſiam (eſt ea regia villa ad Ligerim poſita) ad ſe venire, cum duce genero, quoniam futurum eſſet, vt nunquam eius laboris pœniteret. Incidit hæc Varuicenſis fuga in annum nonum, cùm Edouardus regnare cœpit, qui fuit ſalutis humanæ MCCCCLXX. Fuga adverſariorum curam Edouardo maximè acuit, quòd Varuicenſis abſentia in dies magis magíſque augebat omnibus deſiderium eius videndi, quippe qui ſolem excidiſſe ſibi è mundo putabant, adeò celebre huius hominis nomen apud populum erat, vt non aliud magis coleret, ad cœlúmque ferret. Quid, quòd illud vnum loco cantilenæ, in ore vulgi potiſsimùm reſonabat, cùm publicè plauſus daret? Quo factum eſt, vt comitis factio intra paucos dies mirabilem in modũ adaucta ſit. Quocirca rex duplici ſolicitudine angebatur, qui timebat hoſtem foris & domi: ſed reditum Varuicenſis in primis ſibi cauendum exiſtimabat: itaque primo quoque tempore ad Carolum ducem Burgundiæ, quem ſuprà demonſtrauimus Margaritam eius ſororem in matrimonio habere, nuntios rogatum miſit, vt ipſe qui cum Francis in fœdere eſſet, Ludouicum regem admoneret, ne Varuicẽſem

A. S. H. 1470.

& ducem Clarentię hostes Edouardi regis socrī sui, ac sibi affinitate arctissima coniuncti, armis aut pecunia iuuaret. Carolus non modò id impigrè fecit, sed etiam Ludouico minatus est multa, si illis opem ferret. Ea tamen tantum abfuit, vt Francus ponderanda duxerit, vt etiam facilè contempserit, qui ad illa respondit se integro fœdere, posse & velle iuuare amicos, & prę sertim eos, qui suis haberentur factis clari, cuiusmodi esset Varuicensis comes, & id si faceret, neqꝫ ei oneri, neqꝫ sumptui fore. Hęc vbi in Angliam nuntiata sunt, molestiã aspersерunt, multóqꝫ grauiorem curam Edouardo attulerunt, vt diligentiùs per quæstionem captiuorum exploraret, qui essent aduersariorũ amici. Quare factum est, vt permulti sibi metuentes partim in asyla fugerint, partim in regis fidem venerint. In iis fuit Ioãnes Montacuti marchio, qui rursus sese Edouardi amicitię dedit, devouitqꝫ, quem ille multa comitate blandisqꝫ modis accipiebat, vt ad amicitiam alios inuitaret.

Interea Varuicensis cum duce, Ambasiã proficiscitur, cuius videndi causa, passim per totum iter, populorũ concursus fiebãt, adeò eius fama inter Gallos etiam celebris erat: vbi accipitur à Ludouico comiter prolixéqꝫ, cui sui aduentus causam longo sermone exposuit. Ludouicus non minùs præsentia amici, quàm fama captus delectatusqꝫ, opes suas ei nõ defuturas polliceẽ. Adfuit nõ multò pòst Margarita vxor Henrici, cum Edouardo filio principe Vualliæ, Gaspare Penbruchi, & Ioanne Oxonij comitibus, qui paulò antè ad Margaritam traiecerãt. Hîc posteaquam multa inter se cõmunicarunt, quæ ad salutem pertinerẽt, ad formã sanciendi fœderis venitur, autore Ludouico rege. Primũ omniũ Anna Varuicẽsis filia, quam secum adduxerat, Edouardo principi despondetur: deinde comes & dux iureiurando promittũt se nõ priùs arma deposituros, quàm Henrico aut Edouardo Angliæ regnũ restitutum foret: postremò regina & princeps se facturos comitem & ducem Reipub. gubernatores, qui eatenus id imperij obtinerẽt, quoad Edouardus per se ad tale munus obeũdum idoneus esset, eáqꝫ omnia sanctissimè obseruaturos recipiunt. Multæ præterea cõditiones quas tã ratio quàm negotij magnitudo poscebat, inter eos conferuntur. Iuncto sic fœdere, Ludouicus rex largitur Varuicensi arma, viros, naues, quibus instructus Angliã tutiùs adire queat. Rhenatus quoque Margaritę pater eundem pro sua parte iuuat. Iam exercitus nõ cõtemnendus conscriptus, & classis ad Sequanæ ostium parata in anchoris stabat, cùm comes ab amicis ex Anglia literas accepit, quibus significabãt tantam eius reversionis hominibus passim toto regno expectationem fieri, dari, moueri, vt iamiam in armis vbiqꝫ essent eius aduentũ præstolantes, & propterea iter maturaret, sine vllis etiam copiis, quoniam vt primùm litus attingeret, multa statim armatorum millia, ibidem vti mox contigit, præstò adessent, ad omnia munia obeũda, & isthuc plebis studiũ. Sed multos quoqꝫ principes esse quàm paratos suppeditare pecuniam in bellum, dare arma, mittere cõmeatũ, & manibus & opera iuuare. Acceptis literis, comes mirificè lætatus statuit tantam bene gerendæ rei facultatem non omittere, & quia Margarita cum filio nondum ad iter expedita erat, ipse & dux atqꝫ Oxonienſis & Penbruchi comites cum parte exercitus, ac paratæ classis, præcedere decreuerunt, ad tentandam primam belli fortunam, vt si illa bene succederet, tum Margarita cum principe subsequeretur. Rem igitur administrandam sine vlla mora, & cõfestim gerendam

rendam Varuicenſis ratus cum duce, ac reliquis ſociis, poſtquam quantũ potuerat, gratiis agendis, Ludouici merita in Henricum regem, in ſe extulit, ab eóq; dimiſſus eſt, ad claſſem venit, ſuíſque militibus in naues impoſitis, Angliam curſu petiit. Interea Carolus dux Burgundiæ iniquo animo ferens comitem à Ludouico rege adiutum contra Edouardum exercitum ducere, claſſem multarum nauium circa Normanicum litus diſponit, vt eum venientem intercipiat: ſed Varuicẽſis nullo à Burgundionis claſſe affectus incommodo, incolumis cum omnibus ſociis in Dermouth portum pervenit, vnde ſexto antè menſe, in Gallias traiecerat. Vbi in terram deſcenſum eſt, comes per præconem, nomine Henrici regis, edici iubet, vt omnes qui per ætatem id facere poſsint, arma capiant, adverſus Edouardum ducem Eboracenſem, qui in præſentia contrà quàm ius fáſq; eſſet, regnum occuparet. Quo facto, dici non poteſt, quàm celeriter fama adventus Varuicenſis per omnes regni partes perva ſerit, atque ad primum nuntium, quot vnà armatorum millia ad eum convenerint. Comes tantis copiis refertus Londinum verſus iter facit. At Edouardus rex vbi cognouit Varuicenſem accedere, amiſſa in præſens omni ſpe ſui defendendi, ac eò in poſterum tempus, extremos conatus reſeruandos ratus non de parando exercitu cogitat, quo adverſariis reſiſtat, ſed de ſua ipſius ſalute anxius, cum Ricardo fratre duce Gloceſtriæ, Lynum maritimum oppidum petit, ibíq; nauem ad iter paratam nactus, in Flandriam ad Carolum, vento admodum ſæuo, ac ob id, non ſine magno vitę periculo, nauigauit. Elizabeth verò eius vxor per idem temporis grauida, ad Vueſtmonaſterium confugit, ſéq; aſylo incluſit, vbi filium peperit, quem Edouardum nominauit. Cognita fuga Edouardi, Varuicenſis magis accelerat, cunctíſq; cedẽtibus, Londinum pervenit, & ciuitatem Cantianorum tumultu, qui ſub fugam Edouardi, ſub vrbia ſpoliarant, turbatam, ilicò pacatam reddit, eóq; beneficio gratiùs ab omnibus acceptus, inde ad turrim venit, ac Henricum regem carcere liberat, regióq; indutum veſtitu ac comitatum in primis Ricardo Lee vrbis prętore, bíniſq; vicecomitibus Roberto Draper, & Ricardo Gardener, cum toto ciuitatis ſenatu, ad templum diui Pauli per mediam vrbem, populo dextera, ſiniſtráq; gaudente, plaudente, gratulante, ducit, ibíq; pro re ex animi ſententia geſta, Deo gratias agit. Fuit ille annus quo Henricus in regnum eſt reſtitutus, humanæ ſalutis M C C C C L X X I. A. S. H. 1471.

Ita Henricus toties victus regnare iterũ incipit. Poſt hæc, circiter V I calendas Decembrias, cõcilium ad Vueſtmonaſteriũ habet, in quo primũ Edouardus patriæ hoſtis declaratur, quòd regnum occupaſſet, eiuſq; fortunæ omnes publicantur, eadémq; ſentẽtia in omnes fertur, qui illius partes ſecuti fuiſſent, atq; ſimul de omnibus captiuis eiuſdem factionis ſuppliciũ ſumendũ decernitur. Deinde omnia decreta, cõſtituta, acta ipſius Edouardi reſcinduntur. Poſtremò verò Varuicẽſis comes vt de patria bene meritus ſit regni gubernator, cui Clarentiæ dux collega datur. Sic Reſpub. in nouum pervenit ſtatũ. Venit ad id conciliũ Ioannes Mõtacuti marchio, qui multis verbis crimẽ diluens, quòd metu ſcilicet mortis, ad Edouardũ paulò antè trãſiſſet, veniã obtinuit, vt id inuitus faciẽs, nihil dein cõmuni cõmodo inſeruiret. Porrò ſi is cum Edouardo ſtetiſſet, dubio procul minus hoſtis q; fucoſus amicus læſiſſet: quoniam quæ cauemus, raro hauḋve grauiter nocent. At Margarita regina per omnes dies,

ex eo die, quo Varuicensis in Angliam profectus est, incerta expectatione eventus solicita, non cessabat orando victoriã à Deo poscere, quam ad vltimũ vbi ex viri literis cognouit partam esse, confestim cum Edouardo filio nauem conscendit, ac in Angliam redire tentat: sed quia hyems aspera erat, vi tempestatis ad terram reiecta, in aliud tempus iter suum differre cogitur. Peridem tempus Gaspar comes Penbruchi reversus est in Vualliam, ad comitatũ suũ, vbi reperit Henricũ Edmundi comitis Richemondiæ fratris filium, vix decimum agentem annũ, vt captiuum custodiri, cæterùm liberaliter educari, apud vxorẽ Gulielmi Harberti, quem suprà memorauimus Edouardũ fecisse Penbruchi comitem, ac in bello captum Varuicensis iussu securi percussum. Hũc Margarita mater filia vnica Ioannis primi ducis Somersetí, vix quatuordecim nata annos peperit, quæ deinde licet Henrico filio Humfredi ducis Buchyngamiæ, & tertio loco Thomæ comiti Derbij nupserit, nullos tamen amplius ex se genuit liberos, quasi rata satis sibi fuisse vnicũ & talem in lucem edidisse filium. Gaspar itaq; puerũ Hẽricum ab vxore reguli Harberti accepit, eúmq; secum aliquãto pòst Londinũ rediens, ad Henricũ regem duxit. Rex vbi puerum vidit, aliquãtum tacitus illius altam indolem cõtemplatus, principes qui aderãt, sic affatus dicitur: Iste nempe iste est, cui nos ac nostri adversarij rerum possessione cedemus. Ita vir sanctus prædixit futurum, vt Henricus quandoque regni potiretur. Eo ipso anno (vt suo memorem loco, quod suprà lib. IX dixi me non omissurum) Sixtus quartus Rom. pontifex certior factus à Iacobo tertio rege Scotiæ, episcopos Scotos non habere primatem, quem eis liceret per ciuilia Anglorũ bella, consulere de his, quæ ad religionem pertinerent, & rogatus, vt prouideret opportunè, creauit episcopum sancti Andreę totius Scotiæ primatem, vt propter tumultus & ciuiles & externos, qui sæpe inter vtranq; nationem oriebantur, ne amplius ipsi episcopi suo capite carere dicerentur, quanquam ad id multùm reclamãte Georgio Neuyllo Eboracensi archiepiscopo, eíq; duodecim subiecit episcopos, Glasgueſem, Rossensem, Brechnensem, Doukeldensem, Doumblacensem, Aberdonensem, Cathanẽsem, Candidæ-casæ, Lismorensem, Morauensem, Orchadensem & Sodorensem: huius sedes in Mona insula locata est, quæ Eboracensis censetur diœceseos.

Dum hæc alibi gerebantur, Edouardus etsi extra patriam erat, non desperabat tamen maturam recuperandi regni opportunitatem: nam partim Burgundio magnũ illi pollicebatur auxilium, partim quotidie à suę factionis viris per literas & nuntios secretos, ad reditum solicitabatur, ac continẽter bene multi aut legum metúentes, siue odio rerum præsentium acti, ac suarum cupiditatũ licentiã obtinere auentes, ex Anglia ad eum confugiebant, qui magis atq; magis ad iter vrgebãt. His promissis stimulatus Edouardus haud quicq; iam mi serius, quàm diutius vno die remanere, aut optatius, quàm evolare ratus, vix duobus armatorum millibus contractis, paratíscq; nõnullis nauibus, cùm primùm ver apparére cœpit, in Angliam traiecit, delatus ad litus Eboracensis agri, in portum, quem dicunt Raueniſportũ. Hîc expositis in terram militibus, cum suis belli ducibus agitat, quorsum primò sit eundum: propter enim armatorum paucitatem, nullum satis videbatur tutum esse iter. post longam consultationem placuit omnibus, vt aliquot leuis armaturæ equites ad propinqua loca quocunq; mitterentur, qui agrestium voluntatem explorarẽt, tentaréntq;

rentq, si vellent pro Edouardo rege arma sumere. Illi profecti diligẽter etiam atq etiam officium faciunt. Simile verò videtur esse, Edouardum virum prudentem nequaquam cum tam modica militum manu, ausum fuisse Angliam adire, nisi certò sciuisset se magna habiturum confestim auxilia: quo argumento neutiquam dubium est, ducem Clarentiæ cum eo iam tum secretò in gratiã rediisse, & marchionem Montacuti simul in eius societatem venisse, cuius quidem rei pòst manifesta indicia extiterunt. Qui exploratum ierant, tentatis vicinorum populorum animis, quantum facultas dari potuit, postero die ad Edouardum revertuntur, & renuntiant omnes vicinitates stare firmiter in fide Henrici, ac non esse, quòd amplius solicitẽtur, cùm licet hortati sint plures, vt eius fidem sequerentur, neminem hominem tamen voluisse ob metum Varuicensis, quicquam de ea re audire. Quibus rebus cognitis, Edouardus necessariò consilium cõmutat, ac vbi à principio se regnum repetere prædicarat, nunc tantummodò suum principatum Eboracensem quærere divulgat, vt ea iusta de causa, apud omnes plus sibi fauoris conciliet. Dictu incredibile est, quanti ea res tametsi ficta momenti fuerit, tãta est apud cunctos mortales iustitiæ vis: vbi enim homines audiuerunt Edouardo nihil cupiditate regni remotius esse, nihil propius, quàm patrimonium repetere, misericordia moti vel illi fauere incipiunt, vel omnino non obsistere, quò minùs suũ Eboracensem principatũ recipiat. Reperto hoc modo leniendi aut sibi reconciliãdi hominum animos, Edouardus iter Eboracum intendit, ac Beuerlacum proficiscitur.

Comes qui per eos ipsos dies Varuici erat, vt resciuit Edouardũ revertisse in Angliã, & Eboracũ contendere, statim per literas & nuntios Montacutensem fratrem, qui cum bene magna militum manu ad Pontifractum hyemarat, monet, quanti periculi res sit, si hostis Eboracum perveniat, atq iubet, vt vel venienti occurrat, cum eoq confligat, siue eatenus transitu prohibeat, quoad ipse cum maioribus copiis, quas impigrè cõparabat, in tempore adsit. Et quoniam certum non habebat, per quam partem hostes iter haberent, primùm ad singula oppida Eboracensis agri, deinde Eboracum certos misit nuntios, qui nomine regis iuberent omnes in armis esse, ac portas Edouardo claudere. Interea Edouardus nullis resistentibus, Eboraco appropinquat. Quod vbi ciues cognouerunt, sumptis repentè armis, ad portas tuendas concurrunt, atq duos primarios ciuitatis obviàm mittunt, qui suis verbis moneãt, ne accedat, néve se periculo obiiciat, quòd omnibus modis eum armis arcendum sibi cõstitutũ esset. Edouardus auditis legatis, nonnihil animo turbatur, in magnisq curis, hæc maximè eum solicitabant: nanq si pedem referret, timebat, ne se vt fugiẽtem agrestes prædæ cupiditate insequerentur: sin procederet, ne ab Eboracensibus eruptione facta, subitò circumveniretur: qui idcirco non armis, sed mollissimo modo agendum ratus, legatos suppliciter rogat, vt suo nomine ciuibus dicant, se nõ venire repetitum regnum Angliç, sed principatum auitum Eboracensem, ac propterea velint suum iuuare principem, qui si per eos illum reciperet, perpetuò eius beneficij memoriã retineret: ita blandè loquẽdo eos domum dimittit, ac simul expedito agmine portis appropinquat. Ciues Edouardi responso aliquantulum deliniti, quòd ille videretur nihil, vt aiebat, esse in regem Henricum moliturus, de muro cum eo colloquuntur, iubentq, vt aliò abeat: quod si quamprimùm faceret, nullũ affirmãt eum accepturum esse

detrimentū, sin minus, non lōgè abesse à periculo vitę. Ille autē comiter singulos principes nominatim ac honorificè appellando, multáq; pollicēdo rogat, per eos sibi liceat in vrbe sua saluo esse. Toto ferè die in eo colloquio consumpto, ad extremū ciues spe pręmiorū onerati ad pactionē venerūt, vt si Edouardus iuratus promitteret se ciues suos benignè accepturum, & Henrico regi in posterū dicto fideliter audientē fore, eum reciperent mœnibus, opibúsq; iuuarent. His cōditionibus lętatus Edouardus, postero die prima luce facta per sacerdotem ad portam, qua vrbem intraturus erat, re diuina, inter sacra vtrunq; se sanctissimè seruaturū iureiurando promittit, ac ita vrbe recipitur: qui tamē tantū aberat, vt alterū seruare in animo haberet, sicvt statim pòst perspicuum extitit, vt etiam nihil priùs sibi curandum, quàm Henricum persequēdum, de regnicq; possessione deturbādum statueret. Ita plerūq; principes viri similiter atq; humiles cupiditate cæci, & omnis religionis pariter ac honestatis obliti, solēt per Deū immortalē iurādo fidē dare, quā tamē fallere iā antè q; dent, sibi certū est: atqui ij exemplis non ignotis, vno omnino vel altero tēpore meritas periurij pœnas luunt, ita vt ea labes sæpenumerò ad eorū etiam nepotes perveniat. De hac re nō pigebit memorare in vita Ricardi tertij regis, loco perap posito, vbi fortasse cognosci licebit, Edouardi progeniem istius quoq; periurij noxæ non expertem fuisse. Edouardus sic sedato populi tumultu, Eboracū ingreditur, depositáq; omni iurisiurandi memoria, vrbē præsidio firmat, vt ne aliquid in ea innouetur, atq; copias auget, & illis iam paratis, eò minus sibi cessandum ratus, quò audiebat aduersarios segniùs rem agere, Lōdinum versus proficiscitur, qui de industria omissa recta via, quæ Pontifractū ducit, vbi loci diximus Montacutensem cum exercitu esse, iter ad dexterā flectit, minus longè quatuor millia passuum ab hostiū castris, quæ cùm transisset, nullo ab hostibus facto motu, in rectum iter parum vltra eum locū regressus, Nothyngamiam petit. Cæterū id Edouardi facinus magnū ciuibus Eboracensibus invsit dolorem, quòd puderet tam bellè deceptos esse, ne dicam inhonestè.

At vbi fama divulgauit Edouardum sine aliquo accepto incommodo Nothyngamiā perveniſſe, tum passim principes ad eum deficere incipiunt, quippe qui arbitrabātur marchionē aut noluisse aduersarios armis aggredi, quòd cum eis sentiret, aut non ausum exire de castris, quòd minimè par hostibus foret: igitur vtrum esset, putabant tutius esse ad Edouardum iam magno fultum exercitu se adiungere, quàm cum periculo pro Henrico stare. Ea re animo sublatus Edouardus, motis repentè castris, Leceſtriam venit, vbi cognouit comitem ad Varuicum esse, eóq; Ioannem Oxonienſem comitem cum bene magna militū manu accesisse, vt ambo in se copias ducerēt: qui id prævertendum ratus, eodem cum exercitu discedere statuit, spe aut dimicandi, aut coniungendi se cum fratre duce Clarentiæ, quem Londino cum exercitu venientem antè vspiam adeundum putabat, quàm ad socios perveniret, veritus ne de sententia deduceretur, quòd cognosceret ducem non admodum constantem esse. Comes quidem Varuicensis interea mœrebat, & angebatur, quòd cùm ipse raptim omnibus prouidisset, marchio tamē non modò eò vbi hostiū arma primùm concrepuissent, non iuisset, sicvt monitus erat, sed etiam passus esset illos cum tam parua armatorū manu, præter suos oculos, sine certamine transire, qui proinde vt in tempore cum aduersario, qui more amnis vires eundo acqui-

acquirebat, acie in itinere confligat, copias vndiq; cogit, ad seq; celeriter accersendum curat ducem Clarentiæ, qui Londini exercitum conscribebat, quem cùm cunctari, ac vt dubiũ belli atq; pacis omnia negligenter agere accepisset, iam tum suspicatus eum à fratribus corruptũ, sine mora, cum suis copiis, Conuentriã proficiscitur, vt hosti venienti obviàm fiat. Inter hæc, Edouardus pervenit Varuicum, vacuumq; præsidiis occupat, inde ad comitem cõtendit, iuxtáq; eum castra ponit, ac postridie quàm eò pervenerat, omnibus copiis eductis, acie instructa, comiti potestatem pugnãdi facit, qui se à duce, vt diximus, in fraudem deduci suspicans, mœnibus continebat, cùm interea nuntiatur ei ipsum ducẽ cum ingenti exercitu appropinquare. Quod vbi Edouardus intellexit, sublatis castris, illi obviàm fit, & ne cõpositus dolus videatur, acie instructa incedit tanq; pugnam facturus: itidem & dux facit. Sed vbi in conspectum ventũ est, Ricardus dux Gloceſtrensis perinde quasi omnis cõtroversię cõstitutus esset disceptator, cum duce primũ in secreto colloquio congredit, deinde ad Edouardum redit, & illud idem facit: ad vltimũ nõ ad arma, sed ad pacẽ conclamatur, tum depositis vtrinq; armis, fratres in amplexum concurrunt.

Secũdum hæc, Edouardus eodẽ loci per præconẽ edici iubet, ducem & qui eum secuti essent, sine fraude in perpetuũ fore. Placuit & Varuicensem ad defectionẽ tentare, ad quem dux certos principes ex amicis allegauit, qui primò suum factum excusarent, deinde eum hortarẽtur, vt vellet, dum licebat, aliquã pactionem cum Edouardo facere. Audiuit comes mandata ducis, omnibusq; precibus illum detestatus est, quòd contra fidem datam, ad Edouardum tam turpem transitionem fecisset: ad mandata verò nullum aliud dedit responsum, nisi quòd mallet sui, quàm perfidi ducis similis esse, ac ideo non priùs ab armis discederet, quàm aut vitam amitteret, aut vlcisceretur inimicos. Exin Edouardus ita firmis auctus copiis magna cum fiducia Lõdinum proficiscit, quò vbi fama pervenit, ducem Clarẽtiæ ad fratres revertisse, atq; simul omnes adventare, tanta ciues trepidatio invasit, vt nescirent quorsum se verterent: sed breuì timor eos in Edouardi partem flexit. Sub idem tempus venere literæ à comite ad Henricum regem, ad Edmundũ Somersetì ducem, ad Eboracẽsem archiepiscopum, reliquosq; regis consiliarios, vt intenderent ciuitatem in fide per biduum aut triduum retinere, post advẽtum adversariorũ, quoniam ipse interim cũ ingentibus copiis adesset. Illi officiũ impigrè fecerũt, quod frustra fuit. Porrò Ioãnes Stokton eques vrbis prætor, & Ioãnes Crosby, ac alter Ioãnes Vuarde vicecomites in eo temporis articulo in suam curiã convocato ciuitatis senatu, maturè inter se agitare cœperunt, vtram partem sequi præstaret: ad vltimum cùm secum reputarent Henricum talem esse, qui per se non valde multùm rebus publicis moderaretur, contrà Edouardum non ad alterius, sed ad suum præscriptum consuesse regnum gubernare, ac talem esse, qui se & suos ab iniuria defendere posset, omnibus placuit ad eum adhærescere. Quo cognito cõsilio, plebs nouarum rerum cupida, vbi Edouardus accessit, nullo imperio coërceri potuit, quin illi alacris obviàm ierit, venientémq; regem consalutarit. Quo viso, Somersetensis ac reliqui pro se quisque diffugiunt. At Henricus vt hostia immolanda in ædibus episcopi, quæ ad diui Pauli templum sunt, solus relinquitur, ac nescius quid consilij caperet, vt quem molestiæ iam hebetiorem reddiderant, ibi ab Edouardo capitur, rursúsque in

custodiam traditur. Introiuit Edouardus Londinum ad 111 Idus Aprilis post mensem autem sextum, quàm in Flandriam traiecerat, cõcioneq; advocata, ciuium fidem plurimùm collaudauit, egitq; speciatim senatoribus gratias, quòd populum in officio erga se continuissent: alios autem nonnullos siue ciues, siue mercatores exteros, quos sciebat pecuniam contulisse Henrico, ad parandum exercitum, multis verbis castigauit, & de eorum peccatis valde conquestus, ad extremum sine metu esse, seq; eis delictorum veniam dare edixit: qua lenitate multitudinem sibi valde devinxit.

Comes interim videns in celeritate omne positum esse certamen, hostes magnis itineribus insequit̃, vt si qua difficultate essent tardati, vti sperabat, priùs cum eis manũ consereret, quàm Londinum accederent: quod facere multũ referre putabat, cùm eum non fugeret eam vrbem omni commeatu vacuam, nullisq; munitionibus circumvallatã, nõ posse obsidionem tolerare, ac propterea solere vt plurimũ victorẽ sequi. Itaq; iam bene multum itineris cõfecerat, cùm audiuit Edouardum Londino potitum coniecisse Henricum in carcerem: quitum rem huc necessariò deductam animadvertens, vt omnia vni demũ prælio committenda essent, ad Fanum diui Albani constitit, partim reficiendi militis, partim capiendi consilij causa. Erant in exercitu principes Ioannes Exoniẽsis dux, alter Ioannes Oxonienſis comes, Edmundus Somerseti dux, & tertius Ioannes Mõtacuti marchio frater comitis, quem ipse comes iam perspiciebat inuita, vt dicitur, Minerua, huic bello seruire, & propterea nesciebat quantum illi confidendũ esset, attamen fraternus amor omnem ferè tollebat suspicionẽ: sed quicquid de eo vel aliis sentiret, ipse vnus intrepidus statuit sibi in hostes eundum, atq; ita à Fano Albani digressus, ad pagum qui in medio spatio est, inter ipsum Fanũ Albani, & vrbem Londinũ, distatq; ab ipsa vrbe millia passuum decem, quem Barnetum vocãt, venit. Est pagus iste in colle positus, qui planitiem ad dimicãdum aptam in summitate habet. Hîc comes positis castris hostes expectabat. Rumore interea Londinum perlato de comitis advẽtu, Edouardus ad exercitum quem paulò antè ad vrbem secũ duxerat, nouũ ex robore iuuentutis statim conscriptũ adiungit, item noua vndiq; quærit auxilia, arma, tela, equos, & cætera instrumenta militiæ de integro parat, & deniq; toto animo, ac opibus in hoc bellum incumbit, quippe quod omnium laborũ finem sibi allaturum sperabat: ita parato immenso exercitu, it obviàm hostibus, ac vt, si vsu veniat, paratior sit ad dimicandum, vbicunq; eos offendat, quadrato incedit agmine: ducebat secum Hẽricum captiuũ, eo fortasse consilio, vt adversarij videntes in prælio regem suum captum, perterrerentur, aut, si ei fortuna belli adversa foret, per eum seruari posset, pervenit post meridiẽ in collem ad Barnetum, ibiq; haud procul ab hostibus castra ponit: quæ vt ne ea nocte in certamen descendere cogatur, nouis subitò munitionibus sepit. mora enim ei vtilitati erat, quòd vndiq; multi ad ferendũ auxiliũ venirent: cõtrà hostibus damno, quia illi lõgè à suis, nihil spei in nouis præsidiis habebant. Pernoctauit tamen vterq; in armis: nanq; ob vicinitatẽ castrorũ, tantus vtrinq; hominum, equorúmq; fremitus audiebatur, vt neuter exercitus quieti se dare auderet. Atqui vbi cœlum albescere cœpit, Varuicensis suas sic acies instruit: In sinistro cornu marchionem fratrem, ac Oxonienſem comitem cum parte equitatus locat, dexterum ipse cum Exonienſi duce tenet, in medio inter vtrunque

cornu

cornu ſagittarios ponit, quibus dux Somerſeti pręerat: ita inſtructos ad certamen milites multis verbis adhortatur, vti forti atque parato animo eſſent, ac meminiſſe vellent ſe pro libertate patriæ contra tyrannum, qui regnum perperàm invaſiſſet, pugnaturos eſſe. Edouardus idem facit, qui poſtquam omnes ſuos ordine locauit, quia ingens adhuc militũ copia ſupererat, cùm continenter gratificandi gratia, ad eum principes concurrerẽt, eam omnem multitudinem in vnum cogit, ad ſubſidium ferendum, quos ita in aciem ductos multis adhortationibus incendit, cõmemorans ſe illos duxiſſe ad dimicãdum adverſus ſeditioſos homines, qui nil aliud niſi mortalium omnium diſſidium, niſi ciuium cædem, niſi patriæ exitium quærerent. Poſtquam illuceſcere cœpit, edito vtrinque ſigno, itur in certamen: primùm ſagittis res eminus geritur, deinde gladiis cominus pugnatur. Edouardus fretus multitudine militum, qua longè præſtabat, acriter inſtat: comes priſtinæ virtutis memor haud timidus reſiſtit. Ita maxima vi vbique certatur, multis paſsim cadentibus, quibus integri ſubinde ſuccedebant. Interea omnes milites intenti in pugnam eventum expectabant, cùm poſt longam dimicationem, comes ſuos à multitudine premi animadvertens, cum expeditis equitibus in prima acie laborantibus ſuccurrit, hoſtémque pedem parum referre coëgit. Quod vbi Edouardus vidit, alios ſubitò ſuis ad ſubveniendum mittit, tum prælium maiore cæde, quàm hactenus factũ ſit, reſtituitur. Iam à mane propè ad meridiẽ, dubia victoria pugnatũ erat, cùm Edouardus quẽ iã tædebat longioris prælij, copias quas ad ſubſidium extra pugnam habebat, impetum facere in hoſtem iuſsit. At comes vbi vidit ſubſidiarios hoſtium milites in certamen veniſſe, tum nõ territus, ſed in ſpem victoriæ adductus, ſuos etſi iam feſſos maximè cohortatur, vehementer incitat, impenſè rogat, vt hunc extremũ laborem magno animo ferant, identidem inclamans finem adeſſe pugnæ: verùm cùm illi longo labore defatigati nihil ferè eiuſmodi vocibus excitarentur, ipſe animo inuictus inter medios hoſtes vadens, dum incautus longè à ſuis cædendo hoſtẽ incurrit, ibi pugnans confoditur, vnà cum marchione fratre, qui eum iamiam victorem ſequebatur: poſt mortem comitis, reliqui in fugam coniecti paſsim capiuntur. Hunc exitum vitæ habuit Ricardus comes Varuici, qui ei per tot varios caſus ob magnitudinẽ animi, longè ante decurſam ætatem obrepſit. Cęſa ſunt ex vtraq; parte, decem circiter millia hominum, captiuorũ autem numerus tantus fuit, vt nullo pacto computari potuerit. Edmundus dux Somerſetenſis cum Ioanne comite Oxonienſi, curſu non intermiſſo, dum Scotiam petit, mutato conſilio, propter itineris longitudinem, in Vualliam ad comitẽ Penbruchi ſe recipit, & alij alió pro ſe quiſq; fugit: dux verò Exonienſis ægrè ad Vueſtmonaſteriũ confugit, ibiq; in aſylum ſe abdidit. Edouardus q̃ vis nõ incruentam victoriam adeptus, eius tamen lætitia maiorem in modum ſublatus, cum Henrico captiuo, more imperatoris triumphantis, Londinũ reuertitur. Corpora comitis & marchionis eódem poſtea conuecta ſunt, quæ priuſquam terra humarentur, toto biduo in æde diui Pauli in feretro iacuere, vt ab omnibus exanimata cernerentur, ne populus ob aliquam ſimulationẽ nominis Varuicenſis, ad nouas deinceps ſolicitaretur ſeditiones. Cæterùm fertur rex Edouardus nõ adeò gauiſus eſſe, ob Varuicẽſis cędẽ, quin ſummè doluiſſet interitum marchionis, quem, vt demonſtrauimus, pro amico habebat.

Interea Margarita regina certior facta, ob reditũ Edouardi in Angliam, omnia iterũ turbata esse, facto ex delectibus statim nõ mediocri exercitu, in insulam cum Edouardo filio, quãcitissimè potest, redire nititur, sed obstante fato, tardata aduersa maris tempestate, seriùs quàm res requirebat, applicuit se ad portum, quem Vaymuthum vocant. Hîc vbi descẽdit in terram, intelligit Edouardum rerum potitũ, Henricum virum à suis desertum, & captum, Varuicensem interfectum cum fratre, eiúsq; copias partim deletas, partim dissipatas, & denicq; plagã acerbissimã acceptam, cùm re, tum tempore. His auditis, misera mulier metu corruit, dolore disrumpitur, intercludit, torquetur, tempus calamitosum, fortunam aduersam, ærumnam deplorat, fatum Henrici incusat, quod iam venisse pro certo habebat, & denicq; se afflictat, ac præ morte vitã aspernatur, quòd fortasse animo prouideret deteriora, quæ supra caput erant, iámq; impendebant. Potuit tum Margaritæ in mentẽ venire, se magna ex parte in istiusmodi incidisse mala, ob indignã Humfredi Gloceſtrensis ducis cædem: cuius consilij quanquã fortè particeps non fuerat, peccauit tamen, quòd bonum virum seruare potuerit. Sanè eo vno viuo, ac Rempublicã regente, nunq; Henricus tot adiuisset vitæ pericula. Vtinam eiusmodi eventorum causas bene multi ponderarent, qui æquum & iustum potentia & volũtate sæpissimè metiũtur. Ad rem redeo. Margarita videns nihil esse, quòd bellum compararetur, iámq; penè suam & filij salutem iuxtà desperans, ad proximum cœnobium ordinis Cistertiensis, quod est ad vicum, quẽ Bellilocũ vocãt, profecta est, ac in asylum quod ibi est, se recepit. Rumore interim de eius aduentu diuulgato, Edmundus dux Somersæti, cum Ioanne suo fratre, Thomas Corteneius comes Deuoniæ, (is ab initio alteram partem est secutus) Gaspar comes Penbruchi, Ioannes Venlochius, & Ioãnes Longstrotherus Rhodiorum militum præfectus, celeriter Bellilocũ cõueniunt, reginámq; adeunt. Mulier plena tristitiæ, vbi vidit principes amicos, paulùm animo exhilarata, paulúmq; respirans à metu, vt ne dicatur quicquam imprudenter feciſſe, multa cum eis differit, & docet causam, quamobrẽ in tempore adesse nequiuerit, ac qua ratione ad id asylum confugerit, rogátque singulos, vt velint filij saluti primùm omnium fideliter consulere, & cùm in præsens desperaret posse se aliquid armis proficere, iterũ, si modò per anni tempus, per hostes liceret, in Galliam sibi eundum iudicabat, illícq; vsq; eò manendum, donec Deus meliorem belli gerendi facultatem daret. Dux cum aliis, postquam reginam multis verbis consolatus est, incipit de ratione belli longo sermone permulta conferre, primúmq; sentit, nullas interponendas esse moras, vt ne per eas ipsi infirmentur, & fortior fiat Edouardus, qui exercitum paratum non haberet, cùm proximo facto prælio, omne penè iuuentutis eius factionis robur infractum foret, quíque nuper secundam belli fortunam aduersus Varuicensem habuerit, meritò aduersam futuro bello sentire posset, cùm rerum bellicarum non rarò magna commutatio ad punctum temporis accidere soleret: deinde affirmat bonam principum partem pro Henrico rege stare, ac sua sponte homines militares ad opem ferendam venturos, si modò ipsa velit, vti aliàs sæpe feciſſet, dux agminis esse in hostem, atque ad hæc ipse magnas copias pollicetur, maioréq; nomine vtriusque comitis promittit: & postremò postquam permultis argumẽtis, victoriam in manibus esse demonstrauit, omnes rogat, vt

bono

bono animo ſint, & quia celeritate opus eſſet, nõ amplius de ratione belli, ſed de ipſo iam bello gerendo ſtatuant. Regina cui maximæ curæ erat, non de ſua quidem, ſed de filij ſalute, quæ ob id anxio & ſolicito animo erat, quę nihil boni ferè opinione augurabatur, ad ea reſpõdit, ſe hanc ſententiam facilè probaturam, ſi nullius charioris rei præterq; vitæ ſuæ iacturam fieri poſſe videret, ſed ſuſpicari, ne dum illi vellent affectis ſuccurrere rebus, Edouardi principis, in quo omnis ſpes domus ſita eſſet, vita nõ periclitaretur, ac propterea aut bellum in aliud tempus reiiciendum, aut filium in Galliam remittendum, qui in tuto, ac in arcano operiretur, dum primi belli exitus obreperet. Nimirũ mater nõ iniuria conſulere conabatur vitæ filij, cùm ei ſecundũ virum, quẽ pro perdito putabat, nihil illo eſſet amabilius, charius, iucundius. Ita regina prudentiſsima rogabat, vt principes bellicæ artis periti, ea antea ſecũ bene cõſiderarent, quòd poſtea ſi bellum ſumendum iudicarent, ſe nõ negaret, in eorũ ſententiam venturã. Sed longiori diſputationi locus haudquaq; fuit, affirmante duce, omnibus decretũ eſſe, dum vita ſuppeteret, bellũ adverſus inimicos gerere, ac propterea quod ſummo conſilio ſtatutũ eſſet, ſummo etiã cõſenſu faciẽdum eſſe. Ita omnibus ad vnum, ad bellum incitatis, pro ſe quiſq; exercitũ comparat: dux per totum principatũ ſuum diligenter delectũ militum habet, idem facit comes Deuoniæ, comes etiam Penbruchi ad comitatũ ſuũ copias conſcribendi cauſa diſcedit. Regina in hanc ſpem bene gerẽdæ rei tandem adducta, Hoc bene ſit, inquit, ac ſtatim Bathoniam de ſentẽtia ducis pergit, illic expectatura, dũ ſocij redeant: ſed quoquò eſſet gentiũ itura, paucis notũ erat, vt ne eius conſilium adverſariis priùs patefieret, quàm quò ibat, perveniret.

Rex autem Edouardus vbi cognouit Margaritã in Angliam veniſſe, ac ducem Somerſetenſem & eius ſocios exercitũ cõflare, confeſtim aliquot leuis armaturæ equites quaquaverſum mittit exploratũ, quantæ ſint hoſtium copiæ, quóve iter habeant. Illi, vt iuſsi erant, celeriter profecti, poſtquam bonam ad occidentem regionis partem obierunt, quæ cognouiſſent, diligenter retulerunt. Rex cùm nihil certi de itinere hoſtium ab exploratoribus accepiſſet, ſtatuit eis vſpiam priùs occurrendum, quàm Londino appropinquarent: itaque cum eo quem Londini contraxerat exercitu, in Oxonienſem agrum proficiſcitur, locúmq; caſtris idoneum quærens ad Abyndoniam delegit, cóq; ad ſe copias quæ alibi cogebantur, venire iubet. Hîc vbi omnẽ exercitũ in vnum coëgit, atq; cognouit adverſarios Bathoniã perveniſſe, ibíq; cauſa maioris colligendi militum numeri, ex illis, qui ad eos vndiq; confluebant, moram facere, inde digreſſus, Marlebrigium, qui pagus diſtat à Bathonia circiter millia paſſuum quindecim, contẽdit, eóq; properat, vt priùs cum hoſtibus facta poteſtate pugnandi, poſsit acie confligere, quàm in Vualliam eant, quò ſuſpicabatur, id ſanè quod erat, illos conceſſuros, ad coniungendum ſe cum comite Penbruchi, qui illic ingentes parabat copias. Atqui regina vbi cognouit Edouardum ante ſe eſſe, Bathonia diſcedit, Briſtolliúmq; petit, ac inde aliquot equites præmittit exploratũ, ſi per Gloceſtrenſem agrum, tutum iter ad Vualliam pateat, quò augendi exercitus gratia, primò ſibi cũdum, ac mox ſine mora, in hoſtem vbicunque ſtatiua haberet, infeſtis ſignis tendendum ſtatuerat. Equites citò reverſi, renuntiant Gloceſtriam oppidum ſtare in fide Ricardi ducis fratris Edouardi, & licet primùm promiſsis, deinde minis oppidanos

ad defectionem tentarint, illos tamen nihil moueri. Ea re cognita, regina Bristollio se mouet, ac ad vicum ad Sabrinam flumen situm, quem Teuchisberiã vocant, proficiscitur, præteriens Gloecestriam vt in oppugnando oppido ne tempus conterat. Hîc positis castris, Somersetensis audiens Edouardum, qui eorum vestigia sequebatur, haud procul esse, suos in aciem ducit, non magnopere id consilium probantibus cæteris belli ducibus, qui Penbruchensem expectandum iudicabant. Adfuit nõ multò pòst Edouardus cum instructo exercitu, datóque vtrinq; signo, prælium cõmittitur: post longum atq; acre certamen, Edmũdus dux sentiens suorum paucitatem à multitudine hostium valde premi, protinus milites ad signa revocat, vt conferti faciliùs obsistant. Recreauit ea res paululùm militis animũ, qui ferociùs cædere cœpit: sed cùm regina non haberet milites integros, quos sauciis & defatigatis summitteret, à multitudine oppressa, demũ vincitur, suis ferè ad vnum cæsis, aut captis. Occubuere mortem in pugna ex nobilibus, Thomas comes Deuoniæ, Ioannes Venlochius, Ioannes Somersetensis frater, cum bene multis aliis. Capti sunt Margarita regina, Edouardus princeps, Edmundus dux Somerseti, Ioannes præfectus diui Ioannis, ac equites amplius viginti. li omnes biduo pòst, præter Margaritam, & filium, in eo vico capite mulctantur. Edouardus princeps adolescens præstantissimus, aliquanto pòst ductus ad colloquium cum Edouardo, interrogatur ab eo, cur eius regnũ ingressus, ausus esset id armis diuexare: cui præsenti animo respondit, se auitum regnum recuperatũ venisse. Ad ea Edouardus nihil respõdens, tantum manu adolescẽtem procul submouit, quem in vestigio qui circunstabant, circunstabãt autem Georgius Clarentiæ, Ricardus Gloecestriæ duces, & Gulielmus Hastyngius, crudeliter trucidarũt. eiúsq; corpus cũ reliquis interfectorũ cadaueribus in proximo cœnobio monachorum ordinis diui Benedicti humatur. Margarita verò captiua Londinum ducta, & nõ multo pòst redempta ab hoste dimittit, quæ in Gallias profecta, in perpetuo mœrore iacuit, nec tã id propter se, aut propter virũ, quorũ iam ætas provectior erat, q̃ propter amissum Edouardum filium, quem ipsa, quem pater Henricus superstitem vitæ, ac dignitatis suæ relinquere sperabat, ex quo nihil ambobus in omni vita acerbius accidere potuerat. Edouardus ob victoriam, quæ ciuilium bellorum finem fecit, immortaliter gauisus, postquam eam omnem regni partem in qua aduersarij in vnum convenerant, diligenter lustrauit, Londinũ revertit, vbi tridui supplicatione, gaudiũ miris hominũ studiis celebratũ est. Hæc summa rerum bellicarũ Edouardi. Fuit ille annus salutis M C C C C L X X I I, & ipsi Edouardo à gubernatione regni sui X I.

A. S. H. 1472.

Sub Edouardi reditum, Thomas Facombrigius filius Gulielmi Facombrigij comitis Cantij ex concubina genitus, homo summæ audaciæ & factiosus, quem ad perturbandam Rempublicam mali in primis mores stimulabãt, magnã conflauit seditionẽ: is enim aliàs à Varuici comite præfectus maris cõstitutus, qui transitum qui est inter Caletum & Douerum tueretur, quò nulli qui Edouardi partes sequerentur, impunè transirent, postea factus egens tam amicis quàm inimicis infestus, cœpit palàm latrocinari: quo factũ est, vt breui tempore multarũ nauium classe munitus, omnia circùm litora latrociniis turbaret, qui ad vltimũ in Cantium delatus, in terram descendit, contractáq; non parua Cantianorum manu, Londinum recto itinere petiit, spoliauítque.

primo

primo acceſſu, clamante turba ſe veniſſe liberatum Henricū regem ſuum. Sed vbi cognitum eſt Margaritam prælio victam eſſe, tum Gulielmus Edouarde vrbis prætor in eum annū creatus, & Ioannes Aleyn, ac alter Ioannes Chelley vicecomites, cum bona armatorū manu facto repētè impetu, Facombrigium præda exutū profligant, multis in fuga Cantianorū aut interfectis, aut captis. Iſte tumultus quanq̄ paruus, ſi paulò antè ortus fuiſſet, haud dubiè res Edouardi in magnū adduxiſſet diſcrimen. Fuit nempe Edouardus in iſtis poſtremis bellis longè fortunatiſsimus, quòd diuerſo tempore à ſuis adverſariis vexatus fuerit armis. Sanè ſi per idem temporis quo Varuicenſis Londinū cum paratiſsimis copiis properabat, Margarita regina ex altera parte terram Angliam cum exercitu attigiſſet, quod mulier ter ſummè conata eſt, & hæc à tergo, & ille antè eodem momento vrgere cœpiſſet, aut ſi Edmundus Somerſeti dux ad Teuchisberiam, non priùs ſuis pugnandi ſignum dediſſet, quàm Gaſpar Penbruchi comes cum auxilio adveniſſet, vel ſi Facombrigius ſimul Lōdinenſes vexaſſet, vnum ſiue alterum modis omnibus futurum erat, vt Edouardus neceſſe haberet, aut fugā rurſus quærere, aut turpiter manus dare. Ac tātum in omni re, ſed in bello potiſsimùm, valet bona hominis, vt vulgò dicitur, fortuna. Quanquā fortè illud potiùs venit ex infortunio familiæ Lancaſtrenſis, quod viri ſapientes diuinæ iuſtitiæ adſcribendum iam tum exiſtimarunt: quia regnum ab Henrico quarto ſexti Henrici auo, per vim quæſitū non potuiſſet perdiu ab ea poſsideri familia, atq̄ ita aui peccatū ad nepotes redvndaſſe. Nunc ad rem redeo. Facombrigius celeriter ad naues ex fuga ſe recepit, ſed aliquanto pòſt ad Suthantonēſem portū, quò inconſultè acceſsit, captus, luit capite pœnas. At Gaſpar comes Penbruchi vbi intellexit reginam ad Teuchisberiam, cōmiſſo prælio victam eſſe, & nullam amplius ſpem ſalutis ſupereſſe, de itinere cū militibus, quos ſecum ad ſocios ducebat, retrò Chepſtolliū abiit. Dum hîc moratur mœrens, quòd feſtinatio quæ improvida ſemper eſt, & cæca, omnes ad extremū Henrici opes perdidiſſet, cum ſuis, quid cōſilij foret capiendum agitabat, cùm eò mittitur ab Edouardo Rogerius Vuagham, vir fortiſsimus, qui comitē per dolū caperet. Comes inſidiarū certior factus, Rogeriū intra oppidū capit, atq̄ capite mulctat. Ita Rogerius paſſus eſt à comite mortē, quam ei per dolū intētabat. Hinc cognoſcere licet eū oportere ſuſpicari ſibi peſtē paratā eſſe, q̄ alteri exitiū parat. Comes inde digreſſus, ſe Pēbruchum recipit, quem ſtatim Morganus Thomas ab Edouardo miſſus circumſidet, foſſa & vallo ſeptum tenet, fuga prohibet: ſed ille octauo pòſt die à Dauid fratre Morgani amico fideli obſidione liberatus, confeſtim ad oppidū maritimum, quod Tynby vocant, diſcedit, atq̄ inde parato actutùm nauigio, in Gallias cum Henrico nepote ex fratre comite Richemondiæ, paucíſq̄ familiaribus nauigat, qui fortè in Britanniam delatus, Frāciſcum ducem ſupplicíter adit, expoſitáq̄ ſui adventus cauſa, eius ſe fidei atq̄ Henricū nepotem committit. Dux accipit comites hoſpitio libēter, tractat honore, humanitate, gratia, nō ſecus, ac ſi ei fratres eſſent, datáq̄ fide, pollicetur apud ſe deinceps procul ab iniuria fore, atq̄ vltrò citróq̄ quocunq̄ voluërint, tutò ituros.

Edouardus pacato per hūc modū regno, vt ne amplius noui fierēt motus, totū Cantiū, q̄ illinc proximus tumultus duce Facombrigio profectus eſſet, paucis diebus obiuit, vltúſq̄ eſt acerbè eos, q̄ ſeditionē feciſſent. Quo confecto negotio, vt omnib⁹ videret iā parta quies, vtq̄ omnia ab inimicorū metu

vacua essent, Hēricus sextus paulò antè regno deiectus, in turri morte affectus est. Hūc, vt fama constans est, Ricardus Gloceſtriæ dux gladio percussit, quò ita Edouardus rex eius frater omni hostili metu liberaretur. Sed quisquis sanctissimi viri percussor fuerit, satis liquet tā parricidā quàm parricidij autores dedisse cōmissorum pœnas, qui cùm deinde non habuissent inimicos, in quos sęuitiā explerent, saturarēt, in se ipsos, sicvt infrà perappositè declarabit, crudelitatē exercuerūt, pprióq; sanguine suas polluére manus. Exin Henrici corpus ex turri nullo cū honore, ad tēplū diui Pauli delatū, toto die ibi in capulo iacuit, ac postridie ad cœnobiū monachorū ordinis diui Benedicti, quod est in vico, q Chertesseius vocat, & distat à Londino quindecim millia passuū, deportatū est, illicq; sepultū, sed nō multò pè st ex eo loco ad Vindesoriū Castrū delatū, in æde diui Georgij nouo mausoleo infert. Illud autē cœnobiū ad Chertesseiū quondā posuit diuus Erchēualdus Lōdinēsis episcopus circiter annū salutis D C L X X I X, vti suprà libro quarto ostēdimus. Regnauit Hēricus annos X X X V I I I, et post receptū regnū menses V I. vixit annos L I I. suscepit ex Margarita Edouardū vnicū filiū principē Vualliæ. Fuit statura procera, corpore gracili, cui mēbra per omnia respondebant, facie decora, in qua continuē renitebat illa bonitas animi, qua maximè præditus erat. Abhorrebat suapte natura tā corporis q̄ animi vitia omnia, ex quo iā inde à puero honestus fuit, integer, mali expers, boni capax, cōtemptor rerum omniū, quæ animos mortaliū labefactare solēt. Itē iniuriarū quibus idētidē affectus est, sic patiēs, vt nō vindictā appeteret, sed ob illud ipsum, Deo opt. max. gratias ageret, q̄ per id sua delicta dilui putaret. Quid q̄ vir bonus, gratus, pius, modestus, sapiens, tot sibi mala cùm suis tum suorum maiorū permultis peccatis, vitiisq; venisse prædicabat? Quapropter non quā dignitatē, quos honores, quem vitæ statū, quē filiū, quos amicos amisisset, magnopere cogitabat, aut dolore torquebatur, sed in qua apud Deū offensa esset, id curabat, id lugebat, id dolebat. Hæc & eiusmodi verę sanctitatis officia fecerunt, vt eius nomine, dū viuebat, miracula à Deo edita fuerint: ex quo Hēricus V I I rex nō immeritò abhinc paucos annos eū inter diuos referendū apud Iuliū pont. Rom. curare cœpit, sed morte pòst statim obita, id officiū præstare nequiuit. Fuit pręterea Hēricus animo liberali, qui bonarum artiū studia mirabat, & eos diligebat, in quibus eas esse videret: quare suos ipse quoq; iuuit, vt doctrina erudirent: cōdidit enim scholam magnificā ad Hetonā pagū proximū Vindesorā, in qua collocauit collegiū sacerdotū puerorúmq; magno numero, q inibi nutrirent, docerētúrq; Grāmaticā gratuitò. Idē Cantabrigiæ autor fuit Collegij regij, quod hodie ita disciplinarū cultu floret, vt facilè omniū collegiorū sit princeps. Ad rem redeo.

Sic rex Edouardus bona curarū ac formidinis aculeorū parte abiecta, vt ne qua factionis adversæ vestigia remanerent, inimicorū reliquias omnes vbiq; gentiū extinguēdas statuit: itaq; Georgium Eboracēsem archiepiscopū Varuici comitis fratrē vinculis maceratum Guinas mittit, vbi diu in custodia fuit, sed postea dimissus statim ex angore animi periit: cui succesit Laurētius Bothus, & Laurētio triēnio pòst mortuo, Thomas Rotheramus episcopus Lincolniēsis, qui fuit antistitū ordine L I I I I. Rex itē Ioānem comitē Oxoniēsem, qui nō multò post cladem ad Barnetū pagū acceptā, in Cornubiā profectus, montē diui Michaēlis occuparat, in suā potestatē redegit, misit q̄ protinus ad arcē trāsmarinā, quā vocāt Hammū, vbi loci amplius deinde annos X I I in custodia

ſtodia fuit. Multi præterea in diuerſis locis, ob minimã etiã ſuſpicionem capti, aut in vincula ducti, aut grauiter mulctati ſunt. Secundũ hæc, vt ne vicinitates perfugarũ receptacula forẽt, cũ Iacobo Scotorũ rege inducias in viginti ãnos fecit. Sed ne ſolicitudo vel omnis penitus metus regis menti decederet, per idẽ tẽpus intellexit comites Penbruchi & Richemondiæ in Britanniam delatos, à duce perliberaliter hoſpitio acceptos, id profectò quod longè moleſtiſsimè tulit, perinde quaſi mens eius aliquid pręſagiret mali: quod mãlũ vt averteret, confeſtim ſecretos legatos ad ducẽ miſit, qui magna munera illi pollicerentur, ſi vtrunq; comitẽ ſibi traderet. Audiuit dux legationem regis Edouardi liben-
10 ter, & vbi cognouit comites tam opulẽtam eſſe prædã, nõ ſibi dimittẽdos, ſed apud ſe diligentiùs ſolito retinendos ſtatuit, qui legatis reſpõdit, ſe ob datam fidẽ, non poſſe comites tradere regi, ſed eius cauſa, ita eos cuſtoditurum, vt omnino nihil eſſet, quod ſuſpicaretur quicquã periculi ab eiſdem ſibi procreari. Legati poſtq; quod petebant, impetrare nõ potuere, eo reſponſo contenti ad regẽ rediere. Rex tum ad ducẽ reſcripſit, vt quod ſponte recepiſſet, pro ſua dignitate, gratia, & cõſtantia faceret, ac ſimul pecuniã, auxiliũ, & ingentia mune
20 ra promiſit, dedítq; deinceps quàm plena manu in ſingulos annos. Tum dux videſ comitũ manſionẽ ex re ſua maximè fore, vt ne forſan aliò terrarũ ſe conferrent, eos diuiſit, remotíſq; Anglicis miniſtris, quos ſecum illi duxerãt, alios
30 Britãnos homines dedit, qui eis inſeruirẽt, cuſtodiẽq; eſſent. Interea rex ad III Idus Octobris, anno poſtquàm regnare cœperat, XII, qui fuit ſalutis humanę MCCCCLXXIII, cõvocauit cõciliũ ad Vueſtmonaſteriũ, in quo primũ re- A. S. 1473
vocanẽ in priſtinũ vſum omnia ab eo cõſtituta & leges, quę paulò antè fuerũt ab Henrico ſexto reſciſſæ, ac de publicandis vendendiſq; adverſariorum bonis, item de reducendis de exilio, qui vt patriæ hoſtes paucis antè mẽſibus ab adverſariis damnati fuiſſent, ſtatuitur: ſecundo loco pecunia, cuius incredibiles erãt anguſtiæ in regio ærario, imperat: tertio tã publicæ q̃ priuatæ diſcordiæ quæ inter principes, qui admodũ pauci erãt, bona eorũ parte domeſticis cladib⁹ abſumpta, ortæ erãt, placanẽ, ſedanẽ, tollunẽ. Iuuit illud negotium quã
40 tũ in eo fuit, ſummopere rex, qui vt ſui exemplo alij iniurias obliuiſcerenẽ, odiúmq; deponerẽt, omnibus qui eo tẽpore in regno eſſent, ac hactenus alterius factionis fuiſſent, pœnã criminis læſæ maieſtatis aut legũm violatarũ remiſit, ac non lõgè pòſt in gratiã recepit mercatores Germanos, qui in Anze Theutonica nati forẽt, quos priùs in carcerẽ coniecerat, bonis publicatis, quòd naues aliquæ Linuenſes interceptæ fuiſſent à Dacis, ob homicidium, cuius Angli rei haberentur, eiúſq; facti negotiatores ipſi Germanici dicerentur autores. Verùm controverſia vi veritatis ſedata, Edouardus mercatores in integrum reſtituit, qui poſthac cautiores effecti, cùm à Ricardo tertio, tum ab Henrico ſeptimo regibus priuilegia accepta diligenter ſibi conſeruarunt.

Dum ita Edouardus rebus domeſticis componendis vacat, ecce tibi, vocatur à Carolo duce Burgundiæ ad bellum externum adverſus Ludouicum regem Gallorum ſumendum, ne non ſemper eſſet aliquid, quamobrem quies domeſtica turbaretur. Non poterat rex in eam belli ſocietatem multis de cauſis non venire, quarum duæ potiſsimùm erant: vna, quòd Ludouicus eius hoſtis eſſet, quippe qui Varuicenſem contra ipſum in Galliis armaſſet: altera, quòd Burgundioni extra affinitatem, multis in ſua fuga acceptis ab eo beneficiis obligatiſsimus foret: quapropter poſtquam de tanto bello faciundo,

cũ ſuis principibus cõmunicarat, Burgundioni reſpõdit, ſe venturũ in partem belli, contra Francum. Sanè per idem tempus, ingens bellum inter Carolum & Ludouicum flagrabat, & quia Ludouicus vir durus ac aſper, & iuxtà amicis atque inimicis contumelioſus erat, multi Francorum principum eius importunitatẽ abhorrentes, aut palàm vel occultè cum ipſo Burgundione ſentiebant. In iis erat Ludouicus Lucemburgenſis magiſter equitum, qui clàm conſilia afficiendi aliqua clade Ludouici, quò vel reſipiſceret, vel periclitaretur, cum Burgundione, & bene multis de nobilitate hominibus conferebat, adeò vt Gallia domeſtico pariter atq; externo premeretur bello. Burgundio conſilia omnia cum Edouardo communicauit, vt faciliùs ad bellum alliceret. Quæ res omnino vt incitamentum victoriæ regem tandem ad id belſum traxit, qui primo quoq; tempore exercitũ cum claſſe parare cœpit, & quia magni impendebãt ſumptus in illum exercitum, & pecunia paulò antè ex tributo collata in rei domeſticæ ſumptus abiuerat, venit in mẽtem rationem aliquam inire, qua poſſet amicos locupletiores artificio quodam incitare, ad erogãdam pecuniã, vt qui id non feciſſent, crimen ingrati animi ſubirent: itaque ſuis quæſtoribus præcipit, vt ad ſe locupletes generatim accerſant, eíſq; ſigillatim explicẽt cauſam belli gerendi, & ærarij regij inopiam, ac rogent, vt pro ſua in regem fide, voluntate, gratia, velint aliquid ſuppeditare pecuniæ in belli ſumptus. Sed ne plura, ita ars valuit, vt alij acceptorũ beneficiorũ memoria, alij pudore, alij metu permoti, cùm pro opibus quiſq; ſuum ſtudiũ nauare cuperet, regẽ pecunia iuuerint. Rex autem vt beneficium ſibi gratum fuiſſe oſtẽderet, eiuſq; memoriam perpetuaret, id tributũ gratuitò collatum Benevolẽtiam appellauit, tametſi complures fortaſſe cum malevolentia, eam benevolentiã præſtiterũt. Ita Edouardus rebus bellicis paratiſsimus, & exercitu ad viginti armatorum millia cõflato, Caletum quarto Nonas Iulias traiecit, ad quem Carolus ſtatim adiuit, congratulatuſq; ei victoriã magnopere hortatus eſt, vt huic bello totis viribus operã daret, per quod haud dubiè res tandẽ ſuas de Franco reciperet.

At Ludouicus vbi cognouit Edouardum iam in continentem cum exercitu veniſſe, copias auget, & quò plus periculi à tot ſimul potentiſsimis hoſtibus imminere videt, hoc celeriùs obviàm periculo eundum ſtatuit: qui cum iis copiis, quas celeriter contraxerat, præmittit ad Atrebatium fines Robertum Stoteuillenſem ſummum ducem, qui primùm venientis Angli impetum excipiat: ipſe interim Syluanecti morabatur, cogitationem habens, quonam pacto res ad pactionem deducere poſſet: nam cùm à ſuis relictus eſſet, quos ipſe reliquiſſet, animo providebat lõgius fore bellum, & ſibi periculoſius, ſi ſemel ſanguis hauriri cœpiſſet, proinde nil ei potius erat, quàm concordiam amplecti. Talia Ludouicus meditabatur, cùm Edouardus ſe Caleto cõmouit, in Atrebatéſq; venit, ad quem confeſtim legatos de pace miſit. Audiuit Anglus legationẽ, eáq; audita, cœpit aliquantũ frigere, minus à pacificatione abhorrere: nam etſi vir fortis erat, & cõfiſus rerum fama geſtarũ, bellum quàm pacem cum Franco haud antiquo nominis Anglici amico malebat: tamen cùm ſecũ recoleret, ciuilia bella ita cõſumpſiſſe opes Anglicas, vt ſi opus foret nouo militum ſupplemento, ferè deſperaret ſe id poſſe cõmodè ex ſuis cõficere, ac non ignoraret vacuum domi eſſe ærarium, vt non poſſet diu ſtipendiũ militi dare, putauit omnino neceſsitati parendum, & abſtinendum bello, quod honorificis conditionibus cõponere poſſet, cùm prçſertim quereretẽ Burgundionem

ac

ac Lucemburgenſem nõ ſeruare, quæ à principio promiſſa feciſſent. Igitur legatis orantibus, vt vellet in colloquium cum ſuo rege venire, reſpondit tandem id ſe facturum, ac ita tempore & loco conſtituto, eos dimiſit. Illi vbi reſponſum provt in deſiderio erat, datũ retulerũt, Ludouicus ſimul exercitu, ſimul auro munitus, Pinquiniacũ quod eſt oppidũ in Ambianorũ agro, vbi loci congreſſus regũ futurus erat, prior cũ optabiliter acceſsit, quò & non multò pòſt Edouardus frequenti etiã ſtipatus militũ manu venit. Hîc reges in ponte qui eſt in Somma flumine congreſsi, longum inter ſe ſermonẽ habẽt, qui ad extremũ inducias in multos annos his conditionibus paciſcunt, vt Ludouicus pro impenſis in apparatum belli factis, det in præſentia Edouardo ſeptuagintaquinq; millia aureorum, ac deinde in ſingulos annos quinquagena millia.

Poſt hæc, vt noua amicitia neceſsitudine confirmaretur, corroboraret, ſtringeretur, Elizabeth Edouardi filia Carolo Ludouici nato pacta eſt. Ita facta pace, ac accepta pecunia, Edouardus Caletum reuertit, & inde in Angliam. In eo bello extra Ioannem ducem Exonienſem, interiit nemo: is in aſylo, vti ſuprà oſtendi, erat, & ſecutus regẽ, poſtea contrà ac fides data fuerat, ſubitò è medio eſt ſublatus. Fuit ille annus ſalutis humanę M C C C C L X X V. Ludouicus de- A. S. H.
inceps fideliter promiſſum vectigal Anglo pependit, vſq; ad initiũ anni, quo 1475.
ille eſt mortuus: id, opinor, tum ſoluere negauit, perinde quaſi futuræ ſortis ſciens. Vnde argumentum ſumere licet, à principio non inducias, ſed fœdus conueniſſe inter reges, quod ambobus commodo fuit. At Burgundio, & Lucemburgenſis vbi cognouerũt Edouardum feciſſe pacem cum Ludouico, vehementer indignati ad eum literas aculeatas, minaces, odioſaſque dederunt, quòd per eum ſtetiſſet, cur minùs Ludouicũ vlti eſſent: quas tantũ abfuit, vt ille qui poſt tot bellorum nexus, ſolùm ſeſe militaribus occupationibus tandẽ relaxare vel plenè exoluere cupiebat, curandas exiſtimauerit, vt ne flocci quidem fecerit. Atqui Lucemburgenſi in primis Edouardi alienatio, per quam coniuratorũ cõſilia patefacta fuerũt, malo fuit, qui paucis pòſt diebus captus, Lutetiæ ſecuri percuſſus eſt, vltimus apud Gallos Coneſtabilis, quẽ vocant.

Edouardus rex per hunc modum rebus tam militiæ quàm domi pacatis, quanq; tot bellorũ victor longè beatiſsimus habebat, qui in ſumma iam quiete ætatẽ tutò degere poſſet, tamẽ cùm Henricus adoleſcens Richemondiæ comes, reliquus vnus ex ſanguine Henrici ſexti ſuperſtes eſſet, multum ſibi abeſſe, ac eam ſolam rem vſq; eò ſuam felicitatem turbare iudicabat, vt in metu quaſi perpetuo eſſet: quare decreuit iterum ſolicitare Franciſcum ducem Britãniæ largitionibus, promiſsis, precibus, ad illum ſibi prodendum, quem ſperabat poſt extinctã propè Henrici ſexti ab ſe factionẽ, faciliùs eſſe ſuis ſatisfacturũ optatis: itaq; legatos grandi auri pondere onuſtos quamprimũ ad ducẽ mittit, & vt poſtulatio honeſtior videat, iubet eos declarare duci, ſe ideo Henricũ petere, vt ſibi affinitate coniungat, atq; ita funditus reliquiæ factionis aduerſæ euellant: quanquã illud non per affinitatẽ, etſi poſtea cõſecuta eſt, ſic, vt rex diuinaſſe viſus ſit, ſed atq; adeò per necẽ Henrici efficiẽdum erat. Audiuit legatos dux humaniter, & primò negare, ac multa excuſare cœpit, quamobrẽ id facere ſibi non liceret: ad extremũ cùm precib⁹ defatigatus, tũ pretio victus, Henricũ legatis tradidit, quẽ per literas magnopere Edouardo ſimul cõmendauit, nequaquã ratus ſe commẽdare ouem lupo, ſed filium patri, quippe qui

credebat Edouardum daturum omnino Elizabeth maximã natu filiam Henrico in matrimoniũ. Legati tam desiderata præda potiti, magno cum gaudio ad Fanum Maclouij vrbem maritimã pergunt, vt inde conscensa naui, in Angliam nauigent. Henricus quiscebat se ad mortem trahi, ex mœrore animi, in itinere in febrem incidit. Interea Ioannes Chẽlettus inter Britãnicos principes talis, cuius paucos pares ea terra tulit, & duci maximè acceptus, ruri erat, ac vbi id factum resciuit, rei indignitate permotus, celeriter in aulam rediit, suoq; more, adiuit familiariter ad ducem, tacituscq; ac tristiculus stetit aliquandiu, sic, vt dux miratus eum tam deiectum gerere vultum, petiuerit, Ecquid sibi vellet illa animi tristitia, quam præ se ferret? Ad ea Ioannes inquit: Dux illustris, iste pallor vultus nuntius mortis mihi est, quæ si ante hunc diem mihi accidisset, profectò minus multò nocuisset, quòd ad tãtum non fuissem seruatus dolorem, quem animo meo recens factũ tuum incredibilem invsit, qui haud dubiè me vitam siue statum amittere, siue perpetuò deinceps longè miserrimum viuere coget. Tu enim dux famam virtutis habes optimis actibus collectam, quam cuncti mortales vno ore ad cœlum ferũt: heu, hanc tamen ingentissimam (tua bona venia dictum sit) minimè omnium conseruandam curare videris, qui nuper immemor datæ fidei, Henricum comitem Richemõdiæ adolescentem innocentissimũ carnificibus tradidisti laniandũ, discruciandũ, ac denicq; necandum. Quocirca qui te amant, inter quos, ipse vnus de multis sum, nõ possunt nõ dolere, cùm videant celeberrimũ nomen tuum tantæ perfidiæ nota in perpetuum maculatum iri. Ad ea dux continuò respondit: Tace, quæso, mi Ioannes, nil tale futurum est dè Henrico, illum enim Edouardus rex sibi generum optat. Tum Ioannes subdit: Mihi crede, illustrissime dux, Henricus iam penè periit, quem si semel tuis finibus pedem efferre permiseris, nemo mortalium posthac à nece eripere poterit. His Ioannis vocibus dux motus, qui antea vel Henricũ ab Edouardo fraude peti, haud suspicatus erat, vel pecunia ab honestate, fide, probitate deductus, quid deceret, non considerauerat, ilicò Petrum Landosum quęstorem suum mittit, qui Henricum intercipiat. Petrus celeritate vsus, statim post Anglicos legatos ad Fanum Macloui pervenit, simulatoq; negotio, dum eos longiore consultò sermone instituto detinebat, per suos Henricũ vix semiviuũ in asylum quod in ea vrbe est inviolatissimũ, bono modo induxit, atq; non multò pòst metu mortis liberatũ, ac ob id iam satis confirmatũ, ad ducem reduxit. Hinc equidem cognoscere licet, verissimã esse illam Græcam parœmiam, Homo homini deus. Siquidem Henricus adolescens suo immerito ad mortem proditus, repentè opera Ioannis Chenletti optimi principis seruatus est. Dij faxint, vt talia exempla documento sint illis, qui aliis præsunt, si qui sint officij monitoris egentes, quò addiscant tandem aliquando, & recipere in suam familiam, in suum consilium, qui sciant bene admonere, & eorum monita non aspernari. At legatis Anglicis sic pretio & merce spoliatis, ac ob id maximè querentibus, vt ne penitus vacui domũ redirent, Petrus pollicitus est se daturum operam, vt Henricus aut retineretur in asylo, in quod per eorum incuriam aiebat eum se recepisse, aut apud ducem in carcerem rursus coniiceretur, adeò vt pertimescendus non esset. Atq; Anglus tanti de Britanno emit inimici custodiam tridui.

Edouardus rex qui interea scire cupiebat, quid cum duce actum esset, & idcirco

circo singularum horarum expectatione torquebatur, cùm per legatos intellexerit, nihil propius factum fuisse, quàm vt Henricus ad se captiuus duceretur, plurimũ doluit negotium non succesisse, sed lenitus, quòd audiuisset eum custodiri, rem deinceps familiarem, quæ admodum angusta erat, reliquis curis prævertendam censuit: itaq; aliquantũ suis accuratè seruiuit cõmodis, sed honestatis memor, postquam satis ærarium numis impleuerat, vt ne in auaritiæ crimen incurreret, iam se per liberalitatem, bonum atq; vtilem Reipublicæ principem præbebat, cùm ecce tibi, in immanissimum incidit facinus. Georgium enim fratrem ducem Clarentiæ comprehendi subitò iussit, atq; necari: extinctus est, vt aiunt, in dolio vini Cretici, pessimo in omni memoria hominum exemplo. Causam autem necis licet ipse de multis qui id temporis inter consiliarios regis, non mediocris autoritatis fuerant, quæsierim, nullam tamen certam habeo tradere. Fama in vulgus iam tum exiit, regem territum vaticinatione hominis fatidici, contra Georgiũ fratrem venisse, qui prædixisset ita futurum, vt post Edouardum, regnaret vnus aliquis, cuius nominis prima litera esset G. Quod quia sic solẽt dæmones suis præstigiis hominum mentes implicare, qui eiusmodi illusionibus delectantur, dixerunt postea vaticinationem illam non caruisse successu, cùm post Edouardum, Glocestrensis dux regnum occuparit. Alij verò aliam ferunt necis causam, quæ eiusmodi est: Per id enim tempus glisCente veteri odio inter fratres, quo nihil est vehementius, dux amissa vxore, per operam Margaritæ sororis petebat sibi nuptum dari Mariam vnicam filiam Caroli ducis Burgundiæ. Edouardus inuidens fratris felicitati, eam affinitatem impediuit. Inde redintegrata simultate, quidam ducis administer eodem tempore veneficij damnatus afficitur supplicio. Contra id factum cùm dux non potuisset se tenere, quin vehementer reclamaret, rex ob eam querimoniam valde cõmotus, ducem in carcerem detrusit, ac nõ multò pòst iure siue iniuria, maiestatis damnatum morte affecit. At mox Edouardum eiusmodi facti pœnituisse certũ est argumentum, quòd ferunt, si quando pro cuiuspiam damnati vita oraretur, solitum esse inclamare, O infelicem fratrem, pro cuius salute nemo homo rogauit: manifestè innuentem illum principum inuidia interiisse. Reliquit dux binos liberos, Margaritam, quæ postea nupsit Ricardo Polo, & Edouardum, quem rex Varuici comitem fecit. Hæc eo anno gesta sunt, qui fuit salutis humanæ M C C C C L X X X, & X I X, cùm rex Edouardus regnare cœpit. Ita deposita bellorum & domesticarũ seditionum quæ accidere antea potuissent, omni cura, rex seuerius solito nobiliũ crimina notare, & auidius pecuniæ conciliandæ studium habere cœpit, propter quod multi persuasum sibi habebant, illum deinceps evasurum durum principem, cùm post mortẽ fratris, se à cunctis timeri animadverteret, & ipse iam timeret neminem. Sed per breuitatem vitæ id fieri non licuit. Ac res interdum secundæ tam malo sunt potientibus, quàm adversæ patientibus bono. A. S. H. 1480.

Sub idem tẽpus Iacobus rex Scotiæ egit per legatos cum Edouardo, vt Ceciliam filiam collocaret Iacobo filio, quam ille iuueni libens despondit. Hæc erat ætate minor Elizabeth, quam suprà dixi Carolo Ludouici regis Galliæ filio iam pridem desponsam fuisse. Verùm nec vna, nec altera consecuta est affinitas, cùm bona principũ pars soleat sæpenumerò magis id quod in rem suam præsentem esse videt, cẽq; quod honestum sit, postremò sequi: nam Ludouicus

rex postq̃ hostili metu liberatus est, non affinitatem modò cum Edouardo iam fide firmatam spreuit, sed promissam pecuniam péndere propè palàm negare cœpit, qui ita tergiversando, vnius iam anni vectigali Anglum omnino fraudarat, cùm eam ille iniuriam armis vindicandam sibi constituit. At Scotus certus ac perpetuus Francorum socius, vbi audiuit Ludouicum non stare promissis, sibi etiam licere quod libebat, arbitratus, fractis induciis, Anglicos fines repentina incursione vexauit. Quare Edouardus valde commotus, statuit illi bellum facere: postea tamen cùm Iacobus illud factum non suo cõsilio, sed quorundam suorum insolentia excusarit, leniri facilè potuit, nisi ad vltimũ à fratre ipsius Iacobi ad id bellum sumẽdum solicitatus fuisset. Porrò Iacobus homo acris ingenij, suo ipsius vltrà q̃ par erat, & consilio semel capto, & sensu confidens, non facilè bene admonentes audiebat, & cùm nollet reprehendi, homines nouos ad consilia capienda adhibebat, ita nobilibus infestus quotidie alios criminando, alios mulctando cogebat, aut sua sponte in exilium ire, aut simulatis negotiis, aliquò terrarum fuga petere. In iis fuit Alexander dux Albaniæ eius frater: qui cùm in Gallias iter haberet, apud Edouardum moratus, non cessabat eum ad suum decus maturè vlciscendum incendere, eiúsq̃ desiderium augere. Igit̃ cùm Edouardus in animo haberet, vt dictum est, vindicare recentem iniuriam, & incitaret̃ à duce arma in Iacobũ mouere, & ille simul magna auxilia polliceret̃, istud tandem non grauatè faciendum censuit, tũ quòd Iacobus præter violatas nuper inducias, opportuna ministrasset Henrico sexto, ac eius factionis viris auxilia, tum verò quòd confideret ducem sibi fore fidelem, si sua opera, expulso fratre, Scotiæ regno potiretur: itaq̃ Ricardũ fratrem ducem Gloceſtrensem, Henricum quartum comitem Northumbriæ, Thomam Stanleium, & ipsum Albanię ducem cum valido exercitu, aduersus Scotos protinus mittit. Iacobus interea certior factus de Anglorum aduentu, copias quas in præsentia scribere potuit, subitò instruxit, ac obviàm hostibus factus, vsq̃ Beruicum, ad tuendos fines accessit: verùm vbi cognouit Anglos & armatorum robore & numero præstare, militémq̃ suum non satis sibi fidum esse persensit, de media se nocte mouens, Edimburgum rediit, ibi hostem expectaturus. Dux Gloceſtrensis Scotiam ingressus, agros latè vastabat, vrebat, ac lõgiùs procedendo, haud procul ab hostium castris erat, cùm animadvertens nullum ex gente Scotica ad ipsum Albaniæ ducem confluere, non iniuria fraudem suspicatus est, qui idcirco cum Iacobo rege inducias fecit, atq̃ recta via Beruicum contendit, quod interim Thomas Stanleius non sine suorum cæde expugnarat. Iacobus autem qui suos Scotos sibi infestos habebat, eam iniuriam capti oppidi post factas inducias, necessariò devorauit. Dux Albaniæ postea dolens fuisse se autorem belli, quo & patriæ & sibi nocuerat, cùm iam apud Anglos nullo haberetur numero, in Gallias proficiscitur, atq̃ non multò pòst Lutetiæ equestri certamine interficitur. Reliquit filium nomine Ioannem.

Hoc feliciter expedito negotio, alterum quod instabat bellum rex Edouardus sibi primo quoq̃ tempore gerendum statuens, concilium convocat, atq̃ ratus præ iniuria præsenti à Francis facta, præteritas omnes pro nihilo existimandas, principibus commemorat, ab illis fœdus nuper violatum, vectigal negatum, nuptias filiæ repudiatas, ac propterea hortatur, vt velint patriæ de-

CUI

eus maturè defendere. Quibus rebus omnes æquè permoti, reſpõdent ſeſe nõ ignorare optatiſsimum eſſe, cum Francis dimicare, quos ſæpe viciſſent, & pro dignitate patriæ nullum non ferendũ laborem, & idcirco paratos armis tãtas offenſas perſequi, eiuſq; dictis audiẽtes eſſe. Cognita principũ volũtate, ſeorſum etiã ſacerdotibus, quòd eis arma ferre per leges minimè licitũ ſit, pecunia in bellũ gerendũ inſumenda imperat. Sed ecce, dum de his rebus curã & cogitationẽ ſuſcipit Edouardus, repentè incipit ex morbo omnibus medicis incognito laborare: quare ſentiẽs ſe ad exitũ vitę vocari, primùm more Chriſtiano, recõciliauit ſe Deo, quẽ putabat peccãdo ſæpe offendiſſe, vt extincto corpore, anima per illius diuinã gratiã, ad eundẽ remearet, deinde fecit teſtamẽtum, filios hæredes ſcripſit, quos Ricardo fratri ſuo Gloceſtrię duci in tutelã tradidit, ac multa bona piè diſtribuit: ita paucis pòſt diebus quinto Idus Aprilis, ad Vueſtmonaſteriũ, vbi loci convẽtus fiebat, excedit è vita, annũ agẽs ætatis circitèr quinquageſimũ, qui fuit XXIII, cùm regnare cœpit, ſalutis verò humanę MCCCCLXXXIII. Corpus ad Vindeſoriũ Caſtrũ funerali põpa deportatũ, in tẽplo diui Georgij ad ſepulturã dat. Suſcepit ex Elizabeth vxore filios decẽ, reliquit ſuperſtites ſeptẽ, mares duos, Edouardũ principẽ Vuallię, & Ricardũ ducẽ Eboracẽſem, ac tertiũ ex cõcubina, nomine Arthurũ, natũ ad probitatẽ & gratiã: fœminas quinq;, Elizabeth, Ceciliã, Annã, Catharinã, & Brigidã, quarũ aliæ aliis viris nupſerunt, præter Brigidã, quæ monacha facta eſt. Fuit Edouardus corpore procero, ac eminenti, quippe qui inter omnes, excelleret ſtatura, honeſta facie, lætis oculis, patenti pectore, cætera ad pedes vſq;, modulo corporis æqualia, ingenio acri, animo magno, memoria tenaciſſima eorũ, quæ ſemel imbibiſſet, in rebus gerẽdis ſolers, prõptus in periculis, in hoſtes vehemẽs, ac horribilis, in amicos & hoſpites munificus, in bellis gerẽdis longè feliciſsimus, libidini indulgẽs, in quã ſuapte natura propẽſus erat, cuius pariter rei atq; humanitatis quæ plurima ei innata erat, cauſa, ſæpiſsimè inter priuatos, vltrà quàm maieſtatis honos poſceret, ſeſe familiarẽ præbebat, quapropter percrebuit rumor illum interiſſe veneno. Paulò ante exitũ vitæ, ſuprà diximus eum cœpiſſe ſenſim in auaritiã labi, olim ſumma in omnes ſemper liberalitate vſum. Cæterùm regnũ quod propter bella ciuilia populatum, ac tam viris militaribus, quàm opibus penè exinanitũ acceperat, rebus omnibus poſt ſedatas ciuiles diſcordias, multò opulentiſsimum reliquit. Honores præſertim ſacerdotales præclariſsimis quibuſq; viris deferẽdos ſemper curauit, eóſq; in primis ad cõſilium adhibuit: reliquos verò quos ex vulgo dilexit, opibus honeſtauit, non dignitate, id quod multi principes nulla habita honoris ratione, minimè faciunt: quibus virtutibus ita populorum ſuorum animos ſibi devinxerat, vt magnum apud eos ſui deſiderium mortuus reliquerit.

A. S. H. 1483.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIÆ LIBER XXV.

RICARDVS dux Gloceſtriæ per eos illos dies, quibus rex Edouardus eius frater exceſsit è vita, in agro Eboracẽſi erat, ad quẽ Gulielmus Haſtyngius regij cubiculi præpoſitus, certos nuntios cum literis Londino datis, celeriter mittit, qui eũ de morte fratris certiorẽ faciant, ſuiſq; verbis ſignificent, regẽ morientem

ei soli vxorẽ, filios, opes, & deniq; omnia cõmisisse, propterea hortentʼ, vt quã primũ velit ire ad Edouardũ principẽ in Vualliã, & cũ eo Londinũ venire, ad rerũ omniũ curã suscipiẽdã. Hæc vbi Ricardus intellexit, cœpit statim incendi cupiditate regnãdi: sed quia nulla existebat causa, quæ saltẽ specie cõficiendi negotij honesta videretur, eam in prẽsens cogitationem in aliud tẽpus reiicit, interim dat ad Elizabeth reginam literas benevolẽtiæ plenas, quibus eam multis verbis consolatus, maria & montes, vt dicitur, de se pollicetur, ac vt fidem studij sui & charitatis erga filios fratris maiorem faciat, convocatis vndique nobilibus Eboracum, ibi cunctos in verba Edouardi principis iurare iubet, & ipse primus omniũ dat iusiurandum, quod paulò pòst ante alios violaturus erat, ita reliqui omnes conceptis verbis iurati sunt. His actis, ille nõ mediocri collecta armatorum manu, suo tempore ad proficiscendũ se parat. Princeps verò Edouardus id ætatis puer, cui pro suo iure viuere non licebat, agebat per idem quoq; tempus in principatu suo ad Ludlollium, sub tutela Antonij comitis Riuerij auunculi, Thomæ Vuagham cubiculi præpositi, ac Ricardi Graij equitum. Hos Elizabeth regina, ac Thomas marchio Dorcestriæ eius filius ex Ioanne Graio priore viro, qui Londini erat, crebris nũtiis admonent, vt confestim principem Londinum deducant, quò patris funere facto, rex more maiorum creetur. Illi reginç & marchionis imperata facientes, haud multò pòst iter Londinũ versus intendũt. Approperabat & Ricardus Londinũ, cui ad Northantonũ obviàm fuit Henricus dux Buchyngamiæ, cum quo bene longũ habuit sermonẽ, adeò vt ipsum iã tum ei suũ consilium occupandi regni aperuisse, apud vulgus creditum sit, cùm prẽsertim dux postea obsecundãdo, siue metu, siue obsequio, cum eo steterit. Itaq; Ricardus ex illo, destinatũ animo facinus sibi artificio tentandũ, ac si minùs q̃; sperabat, cõmodè caderet, tum demũ voluntate non occulta obeundũ statuit: cui nempe infelici non veniebat in mentẽ, se peccare sine summo Reipublicæ detrimẽto, atq; suæ domus interitu, non posse. Sanè sic conscleratis hominibus áccidit, vt sua illum fraus, suũ facinus, suũ scelus, sua perdita audacia, de sanitate ac mẽte deturbet, qui alteri periculũ intendit. Ita capto cõsilio, Ricardus ad principẽ convolat, qui prẽcedebat cum paruo comitatu, iámq; Stonyngstratfordiam (est id pagi nomẽ) pervenerat, cùm ille vnà cum Henrico duce, militũ caterua stipatus, eũ assecutus in potestatem recepit: Antonium verò & Thomam Vuagham cum nonnullis aliis comprehendit, comprehensoq;, quia suis cõsiliis minùs assensuros esse suspicabatur, retrò ad arcem Pontifractensem custodiendos misit.

At vbi fama tam importunæ horriferæq; rei Londinum pervenit, cùm admiratio, tum pauor omnes occupauit, sed in primis exanimauit Elizabeth reginam, quæ in fuga subitò fuit: nam iam tum nihil synceri esse rata, cum reliquis filiis, vt eos à præsenti periculo eriperet, & marchione, in asylũ ad Vuestmonasteriũ se abdidit. Fecerunt illud idem principes, qui cum ea salutis filiorum causa sentiebant. Hastyngius autem qui secretas gerebat inimicitias cum marchione, ac aliis, qui reginæ partium erant, & ob eam rem hortatus erat Ricardum ad suscipiendam curam principis, cùm vidisset omnia iam spectare ad arma, & multò secus cadere ac putarat, facti sui pœnitens, ad ædem diui Pauli amicos quibus magnæ curæ vitã, dignitatem, amplitudinem Edouardi principis esse sciebat, in vnum cõvocat, atq; quid agendũ sit, cum eis disputat. Hîc non-

nõnulli quos recens Ricardi factum maximè pupugerat, maturè Edouardum principẽ quem iamiam pro oppresso habebant, in libertatẽ asserendũ iudicabant, quò oriẽs incendiũ priùs restingueretur, quàm latiùs manaret, affirmantes nullum posthac consilium à periculo vacuum fore, nisi nefariũ inceptum quod testificabaẽ in Ricardi animo nihil boni insidere, subita vi averteretur. Reliqui omnes nil esse sentiebãt, quod armis vel vi vterẽtur, vt qui rem haud quaquam dirum aliquem exitum habituram suspicabãtur. Quamobrem placuit expectare, dum Ricardus veniret, declararétq; quid esset, cur tutores in vincula cõiecisset. Et hoc demũ cunctis probatum est consiliũ, quod è Republica esse constaret, vt vnusquisq; principum, quatenus liceret, à contentione abesset. Adfuerunt non multò pòst Ricardus & Henricus duces, cum principe, diverterúntq; ad ædes episcopi Londinensis, quæ sunt iuxta templum diui Pauli, vbi principem vsque eò esse voluërunt, dum cætera expedirentur.

Tum Ricardus rerũ omnium procurationem suscepit, sed maximo cœpit angi dolore, quòd sine tumultu non liceret sibi alterũ fratris filium Ricardum ducem Eboracensem in suam tutelam recipere, quem mater in asylo seruabat: nam nisi ambos fratres simul in sua potestate haberet, omnino desperabat se efficere posse, quod curabat: in eũ idcirco de sinu matris eripiendũ spe & mẽte oculos defixit. itaq; quod per vim nõ poterat, per artes, vt statuerat, perficere nititur, qui vocata ad se bona principũ parte, Ne viuã, inquit, si nepotũ commodis non seruio, quãdo eorum calamitatem cum Republica iuxtà atq; mecum coniunctam scio. Igitur postquam Edouardus frater rex noster nuper moriens me regni gubernatorem cõstituit, nihil mihi prius fuit, quàm vt huc venirem, ducerémq; mecum Edouardum principem eius filium maiorem natu, vt maturè omnia de consilij sententia gererentur: quia mihi decretum est, nihil sine vestra autoritate agere, quos socios, adiutores, participes rerum omnium gerendarũ mihi esse volo, vt vestro testimonio facilè dicar, quicquid posthac in administratione regni egero, totum illud fide optima contulisse ad vtilitatem Reipublicæ, atq; cõmodum Edouardi principis, cuius curam atq; tutelam ea duntaxat de causa, patrem eius mihi credidisse, vobis exploratum esse existimamus. Verùm vt ne id munus obirem, provt debebam, Antonius Riuerius nuper impedimento fuit, quem propterea coacti fuimus in vincula cum aliis coniicere, qui simul obstiterunt, vt eorũ exemplo alij addiscerent nostra mandata non habere contemptui. Sed ecquid dicemus de malo consilio ab illis qui me semper pessimè oderunt, dato Elizabeth reginæ? quæ nulla iusta de causa, tam imprudenter metũ simulans, ausa est filios regis tanquam facinorosos, miseros, perditos, in asylum vnicum in terris perfugiũ egestatis, æris alieni, nequitiæ, rapere? perinde ac si nos iremus eos perditum, & iam omnia spectarent ad violentiam. Quæ res tametsi nobis & regno longè maximo dedecori est, tamen danda est venia sexui, à quo eiusmodi furores facilè proficisci solent. Nos autẽ huic morbo muliebri in Rempublicã nostrã pessimo vtiq; exẽplo serpenti, primo quoq; die mederi debemus. Quale equidem putatis futurũ spectaculũ eius diei, quo nouus rex corona decorabitur, si dũ pompa peragetur, eius mater, frater, atq; sorores in asylo permanserint? Qualis populi concursus illuc fiet, cuius autoritate rex creandus est? quos ille suo principi plausus tristitiæ potius quàm lætitiæ plenos dabit? Profectò nemo

est quisquam vnus è populo, qui non iure sibi timere debeat, putétq; omnem iam legum maiestatem esse violatam, si regina ac filij in asylo diutius fuerint. Igitur collibeat, vt aliqui vestrúm ipsam reginam adeant, curéntq; eam cum filiis quamprimùm in regiam reducere, quæ si fortè vt deprauata ab inimicis qui in me inuidiam concitare, culpam deriuare student, de sententia nulla potuerit ratione deduci, tum agant, vt saltem data publica fide, Ricardum alterum filium in vestrã permittat potestatem, qui cum aliis principibus intersit, cùm frater rex creabitur. Iam animi mei sententiam habetis, nunc quod ex Republica esse ducitis, facite, qui à me omnia præclara expectare & potestis & debetis. His ab eo dictis, visum est omnibus, qui nihil fraudis subesse suspicabantur, tam iustum, quàm honestum, quod Ricardus suadebat. Itaq; placuit, vt Thomas Cantuariẽsis archiepiscopus, Henricus dux Buchyngamiæ, Ioannes Hauardus, ac plericq; alij viri graues id negotij gererẽt: qui ad asylum profecti cœperunt multis cùm verbis, tum rationibus reginam hortari, vti in regiam cum filiis rediret, cui tam priuatam quàm publicam fidem dederũt. Sed mulier quodammodo prouidens animo, quod mox contigit, nullis potuit flecti rationibus, quò se Ricardi fidei committeret. Quod illi animadvertẽtes, postremò Ricardum eius filium tantummodò sibi tradi petiere, quod etiam ægrè post multas pollicitationes obtinuerunt. Ac ita innocẽs puer à complexu matris divellitur.

Ricardus per hunc modũ, id quod ei in optatis erat, propè consecutus, nepotes ex episcopi ædibus, ad turrim duxit: non attulit tamen ea res suspicionẽ, cuipiã, quòd illinc põpa cùm rex corona redimiendus est, ad Vuestmonasteriũ produci soleat. Quo facto, Ricardus cuius animus partim cupiditate occupãdi regni ardebat, partim tãti sceleris edẽdi conscientia torquebatur, (conscientia autẽ facit, vt pœnam semper ante oculos versari putẽt, qui peccarint) nihil prius postea habuit, quàm multitudinẽ largitionibus lenire, aduersarios muneribus, prẽmiis, promissis devincire, deinde in turri vbi ipse cum nepotibus morabatur, noua quotidie de rebus quæ instabant agendis consilia subdolè ac astutè cum principibus inire, conferre, capere. Hęc erat ars, vt dum populo expectatio faciebat nouæ pompæ desideriũ, sensim consultando, exploraret principum voluntates, simulans semper non se summam potestatem affectare, sed referre omnia ad regni vtilitatem: ita communis vtilitatis nomine, aliquot dies suam cupiditatem tegendo, velãdoq;, adeò distraxit optimatum animos, vt illi omnes extra paucos, quos iã inde ab initio, quod esset acturus, minimè celauerat, nullo pacto perspicerent, quare cunctaretur, quorsúmve eius cõsilia essent evasura, tam multa toties proponebat, tã pauca explicabat, vt mens non cõscia recti vacillare solet. Sed interim vbi animadvertit Gulielmum Hastyngium maximè omnium instare, vrgeréque, vt Edouardo principi debitus tandem honor deferretur, qui vnus inter omnes heroës, vt gratiosus & liberalis plebi multùm acceptus erat, plurimúmq; apud omnium ordinum viros, honestoq; homines autoritatis habebat, siue eius potentiam veritus, siue desperans posse eum in sententiam suam trahere, statuit hominem priùs de medio tollere, quàm reliquis quibus nondum planè cõfidebat, suum consilium patefieret: quare furore incredibili ardens efficiendi quod destinarat, insidias eiusmodi ei facit. In cubiculo proximo illi in quo cum principibus

bus conventum frequentem agebat, clàm nonnullos manu promptos collocat, mandátque eis, vt accepto ſigno, repentè prodeuntes circumveniant omnes qui ſecū conſederint, & in primis manus iniiciãt Gulielmo Haſtyngio, atq; ilicò obtruncẽt. Sic compoſito dolo, circiter pridie Idus Iunij accerſiri iubet in turrim ſpeciatim Thomam Rotheramum archiepiſcopum Eboracenſem, Ioannem Mortonum Elyenſem epiſcopum, Henricum ducem Buchyngamiæ, Thomam Stanleium, Gulielmum Haſtyngium, Ioannem Hauardum, complureſq; alios, quos aut metu vel beneficio ſibi fideles fore cõfidebat: reliquos verò optimates cum Ioanne Ruſſello Lincolniẽſi epiſcopo Angliæ cancellario, quos nolebat in tam diro fœdo q; intereſſe ſpectaculo, iuſsit illo ipſo die eſſe in curia ad Vueſtmonaſterium cum magiſtratibus, vt ſimul edicerent populo diem, quo Edouardus princeps regio eſſet honeſtandus honore. At principes vocati bene mane conveniunt omnes in turrim frequentes, tanquã de toto negotio deliberaturi. Hîc clauſis foribus, ſoli quaſi teſte tantùm Deo, dum inter ſe de rebus grauioribus agere volunt, Ricardus qui nihil niſi atrox & ſæuum cogitabat, ſic eos alloquitur: Vos huc hodierno die principes arceſſendos ea duntaxat de cauſa curaui, vt vobis oſtenderem, in quãto mortis periculo verſer: ego enim abhinc paucos dies, neque noctu, neq; interdiu quieſcere, neq; bibere, aut cibum capere queo: quare ſenſim me ſanguis, me vires, me ſpiritus deficit, ſupraq; modum omnia iam membra, vt videtis, (brachiũ enim oſtendebat) exiliora fiunt: quod vtiq; malum in me proficiſcitur ab illa malefica muliere Elizabeth regina, quę ſuis veneficiis me infecit, quibus lęſus paulatim diſſoluor. His dictis vt parũ ad rem facientibus, cùm nemo reſponſum daret, Guilielmus Haſtyngius qui Ricardum non oderat, ac liberè omnia cum eo loqui ſolebat, reſpondit, reginam eſſe magna pariter infamiæ nota atq; pœna dignam, ſi magicis artibus vſam ei nocuiſſe conſtaret. Ad ea Ricardus ſubdit: Ego, inquam, huiuſce mulieris veneficiis pereo. Cui Guilielmus idem quod antea reſpondit. Tum Ricardus vt ſignum daret illis invadendi, qui in inſidiis erant, clariore voce inquit: Quid igitur Guilielme, ſic tuis rationibus ducar ad interitum? Vix ea fatus erat, cùm illi quibus datum erat negotium, prodiere, ac facto vndique impetu, comprehenderunt ipſum Gulielmum, vtrunq; antiſtitem, Eboracenſem & Elyenſem ac Stanleium. Iſti tres diuerſi in carcerem ibidem cõiiciuntur: Guilielmo verò vix dato confitendi peccata ſpatio, caput ceruicibus abſcinditur. Ita Haſtyngius ſuo ad extremum periculo didicit, illam naturæ legem ſecundum Euangelicum verbum, Omnia quæ vultis, vt vobis faciãt homines, ſic & vos facite illis, impunè violari non poſſe. Is vnus fuit ex percuſſoribus Edouardi principis ſexti Henrici filij, qui demum pari eſt affectus cæde. Vtinam eiuſmodi exempla eſſent tandem aliquando documento iis, qui quod lubet, id ſibi licere putant. Nunc ad rem redeo. Quo facto, per totam turrim eſt exclamatum, Proditio, proditio. Quæ vox vbi per vrbem pervaſit, ciues & vniuerſus populus pro veris ea primò dicta accipientes, ſimul ignari quæ intus geſta eſſent, eandem vocem geminare cœperũt: poſtea verò q; rem, provt geſta erat, rumoribus terrificis diſsipatis intellexerũt, tum pro ſe quiſq; à domeſticis hoſtibus ſibi timere, fœdiſsimámque mortem, aut miſerabilem fugam cogitare cœpit, cuncto generatim populo gemẽte, ob extinctũ hominẽ, in quo cùm ipſe, tum optimates qui Edouar-

di filios amabant, ſpes ſuas poſitas haberent. Neque illos præteribat, nemini iam Ricardum eſſe parſurũ, quò ſibi regnum obtineret, regnicꝫ autoritatem in tyrannidem verteret. Ricardus poſt hæc, cõtentus cæde Gulielmi Haſtyngĩ, Thomam Stanleium dimiſit incolumem, veritus ne ſi eum iniuria afficiſſet, Georgius regulus Strangius eius filius aliquem in ſe populi tumultum vſpiam non concitaret. Ioannem Mortonum Elyenſem epiſcopum qui facilè omnes prudentia ac grauitate antecedebat, cuſtodiendũ tradidit duci Buchyngamiæ, quem dux protinus miſit in Vualliam ad arcem ſuam, quæ ad Brecho notum oppidum eſt. Thomam verò Rotheramum Eboracenſem archiepiſcopum commiſit cuſtodiæ Iacobo Terello equiti. Voluit eos antiſtites quibus haudquaquam ſua conſilia probatum iri putabat, eatenus in cuſtodia retineri, quoad rerum potitus neminem timeret.

Quibus rebus actis Ricardus iam certò ſciẽs nihil eſſe, quod amplius diſſimularet, per literas mandat præfecto arcis Pontifractenſis, vt Antonium Riuerium, Ricardum Graium, ac Thomam Vuagham ſecuri quamprimùm percutiat, id quod breui pòſt factum eſt. Interim ipſe Londini iam omnia pertimeſcens, primùm omnium ſeſe armatorum caterua ſtipat, deinde maximos quoſque ex nobilibus viros largiendo atcꝫ pollicendo ſibi cõciliandos ſumma ope curat, quorum bonam partem magis terrore quàm ſpe beneficiorum adductam, in ſuam traxit amicitiam, mox eorum potẽtia fultus, aliam ſibi aggrediendam viam ſtatuit. Siquidem deſperabat poſſe ſe plebem ita muneribus vincire, vt illa æquo animo ſuum ferret imperiũ, quã non ignorabat libertatis tuendæ, ac conſeruandi iura regni cauſa, facilè ad arma concitari, idcirco eam timebat: cui proinde multa cogitanti res poſtremò in mentem venit, qua ipſa plebs ſpecie quadã honeſtatis decepta minùs abhorreret ea, quæ ipſe eſſet acturus. Itaque homo regnandi auiditate cæcus, quem nulla iam turpitudo retardare poterat, poſtquam ſanguini ſuæ domus minimè parcere conſtituerat, etiã honori non parcendũ ratus, rem eiuſmodi excogitat & cõminiſcitur. Sermonem habet ſecretũ cum Rodulpho Shao theologo id temporis magni apud populũ nominis, eícꝫ exponit hæreditatem paternã iure ſibi venire, vt ætate maiori omnibus filiis, quos Ricardus pater dux Eboracenſis ex Cecilia vxore ſuſcepiſſet, cùm ſatis conſtaret Edouardũ qui antè regnauerat, nothum fuiſſe, id eſt, nõ ex iuſta legitimaꝫ vxore natũ, idcꝫ per argumẽta non ignota: & rogat, vt velit de Paulino ſuggeſto, de ea re concionando, populũ docere, quò ille tandẽ aliquãdo ſuũ verũ agnoſcat principẽ: ac illud ait ſe magnopere petere, quòd exiſtimet præſtare, vt potiùs matris poſthabeat decus ac honeſtatem, cꝫ patiatur tali regum ſtirpe tam nobile regnũ diutius turpificari. Rodulphus ſiue metu perculſus, ſiue amentia arreptus, recipit ſe ei morem geſturum. Atqui vbi dies adfuit, Ricardus qui nomine aliena fungendi vice, ſuas opes iam firmauerat, ſtipatus agmine armatorum, more regio, ad tẽplum diui Pauli venit, ibicꝫ cõcioni arrectis auribus intereſt: quo audiente, Rodulphus vir doctus dedita opera, nactus occaſionẽ loquẽdi nõ de re diuina, ſed de tragica, cœpit multis rationibus docere Edouardũ nõ fuiſſe à Ricardo Eboracẽſi duce creatũ, ſed ex quodã alio, qui matris notitiã furtim habuiſſet, & id certis argumentis dilucere, quòd Edouardus neꝫ effigie, neque corporis forma Ricardo patri ſimilis fuiſſet, cùm ille ſtatura magnus, hic puſillus, ille facie ampla,

pla, hic breui & compacta esset: sed neminem hominem posse dubitare, si talia bene considerẽtur, quin Ricardus foret verus ducis filius, qui iure regnum patri debitũ possidere deberet, & proinde hortari principes, cùm in præsentia rege carerent, vellẽt Ricardum veram regiã prolem regẽ facere, repudiatis aliis, qui turpi essent genere orti. Hæc vbi populus audiuit, mirabilem in modum ei in visceribus hæserunt, quippe qui rei indignitate permotus omnibus precibus execratus est cõcionatoris pariter temeritatẽ, audaciam, insulsitatẽ, atq; Ricardi nefariæ mentis errorẽ, qui non videret, quanta familiæ suæ, & totius regni esset turpitudo, quantum dedecus, quanta labes, damnare in publico matrem pudicissimam fœminam adulterij, inyrere optimo fratri de se bene merito perpetuã infamiæ notam, infligere innocentissimis nepotibus probrum æternũ. Quapropter vno momento vidisses alios nouitate miraculoq; rei attonitos more amentium stare, alios flagitij atrocitate perterritos sibi timere, quòd regiorum puerorũ amici essent, alios demum vicem ipsorum puerorum, de quibus iam actum esse iudicabant, dolere. At fama in vulgus est, filios Edouardi in ea cõcione nothos appellatos fuisse, non Edouardum, quod omnino à veritate vacuum est, quoniam Cecilia mater Edouardi, vt dictum est, adulterij falsò insimulata, passim postea apud bene multos principes, quorum aliqui adhuc viuunt, tantam iniuriam à Ricardo filio sibi factam questa est. Cæterũ Ricardus ita matre vt adultera publicè vituperata, & Edouardo fratri ignominia aspersa, non pudore, vti debuerat, sed lætitia editæ in apertum rei, per quam curabat sibi regnum deberi, omnibus planũ fieri, affectus, in turrim perinde quasi à patribus rex iam renũtiatus cum regio comitatu rediit. Verùm Rodulphum Shaum tantæ rei turpitudinis præconem, qui non multò pòst ab amicis ob eius infamiam verecundantibus grauiter castigatus ad sanitatem rediit, adeò facti sui pœnituit, vt mœrore animi breuì consumptus, meritas suæ leuitatis pœnas dederit.

Iam per hęc, Ricardus & dominatum cõsecutus videbat̃, & illud vbiq; q̃vis metu magis q̃ hominũ cõsensu prædicabat̃, cùm ipse timoris causa periculorum vndiq; impẽdentiũ, necessariò sibi cunctãdum cõstituit, tametsi amici vrgebãt, vt id quod latebat, erumperet, & quod reliquũ erat, maturè perficeret: tamen vt ne factũ suum facilè improbaretur, voluit etiã atq; etiam populũ monitum, & rem omnẽ ad iudices referri, qui eam terminarent. Itaq; circiter XIII calendas Iunias, iussit iudices ac ciuitatis magistratus Robertum Bylles prætorem, & Thomam Norland, ac Gulielmum Martyn vicecomites cum senatoribus, in curiam ipsius prætoris frequentes cõvenire, ad eo'sq; misit ducem Buchyngamiæ, cum nonnullis aliis principibus, quos in consilio habebat, vt suam agerent causam, suisq; verbis rogarent, vt illi auditis negotij peragendi rationibus, vellent id decernere, quod ad patriq, quod ad omnium salutẽ pertineret. Dux in primis lõga oratione mãdata Ricardi exposuit, & ex eius parte demonstrauit, pro causa aliud nihil nisi ius, nisi fidem, nisi constantiam, nisi honestatẽ, nisi æquitatẽ pugnare, cùm ille regnũ sibi repeteret, quo antea per fratrẽ Edouardũ fraudatus fuisset, & propterea vellent sua autoritate de tanto negotio agitare ac cõstituere, quò per fauorem populi qui eorũ iudicio regeretur, ei liceret regnũ suum tandem aliquando obtinere, quod Reipublicæ cõmodo foret, cùm Ricardus ea prudentia & modestia esset, vt ab eo omnia

æqua cuncti sperare possent. Ea fuit ducis postulatio, simúlq; sententia, contra quam, quia ius inter arma silet, nemo ire ausus est. At Ricardus perinde quasi territi iudices secundum eum iudicassent, postridie eius diei regali amictus vestitu, ac firmo armatorum præsidio cõstipatus, ex turri per mediam vrbem ad Vuestmonasterium progreditur, ibi in sede regia sedens, regem tum primũ se gerit: alia enim decernit, de aliis acturũ se nũtiat, magistratibus præcipit, vt omnia deinceps suo agant nomine, item diem præfinit, quo populus cũ principibus adsit paratus in ipsius verba iurare. Hęc vbi per omnes partes regni fama divulgauit, variè accepta sunt: illi enim qui Edouardi ac eius Eboracensis domus partium erant, detestabantur Ricardi audaciam tanquam pestem, eam demũ familiam ad internecionem consumpturã. Contrà qui Henrici sexti regis fidem secuti erant, illa omnia sibi vtilia fore iudicabant, quòd breui tempore ita vsu veniret, vt Ricardi regnum nemini homini tolerabile esset, & principes illius funditus evellendi causa, antequã radices altiùs ageret, facilè sua officia conferrent in Henricum Richemondiæ comitem ipsius Henrici ex fratre nepotem, ad regnúmq; evocarent. Ricardus interim haud secus ac eius violẽtia poscebat, veritus est, vt ne quàm multi reginæ amici essent, qui populum ad arma vocarent, cùm cernerẽt imperium præripi Edouardo principi: igitur primo quoq; tempore quinq; millia armatorum ex Eboracensi agro (fidebat illis ante alios) collecta, duce Ricardo Rateclyffo ad se mitti iussit, præcepítq; nonnulla Ricardo in itinere curanda. Is ea multitudine vallatus ad Pontifractum constitit, ibíq; iussit præfectum arcis supplicium sumere de Anthonio Riuerio, Ricardo Graio, & Thoma Vuaghã, sicvt Gloecestrẽsis prœceperat, quemadmodum suprà scripsi, vt ipso prœsente, tam dirum facinus sine tumultu conficeretur: quo facto, Londinum contendit. Ricardus ea fidelium hominum caterua munitus, confidenter ad cætera exequenda aggreditur: itaque coacto principum concilio, ad Vuestmonasterium pridie Nonarũ Iulij, rex creatur, coronáq; honestatur, vnà cũ Anna vxore, populo magis ob metum non repugnante, quàm approbante, dictúsque est Ricardus tertius.

A. S. H. 1484. Fuit ille annus humanæ salutis MCCCCLXXXIIII.

Ita Ricardus iniussu populi, per potentiam voluntate quorundam principum fauentium, contrà quàm ius fásq; esset, regni potitus est, qui non multò pòst rebus Londini ex sententia constitutis, Eboracum iter habet, rectáq; Gloecestriam proficiscitur. Dum hîc morabatur, ad singula temporis puncta ita scelerum conscientia mordebatur, vt perpetuò in timore esset, quem vt ab se omni modo depelleret, nepotes ad mortem ei constituti sunt, quòd illis saluis, sine periculo esse nullo pacto liceret: quocirca per literas Roberto Brachynburio præfecto turris Londinensis mandat, vt aliquo honesto modo nepotes ipsos quamprimùm necandos curet, atque inde Eboracum discedit, libentissimis animis à ciuibus acceptus, qui ob eius adventum, aliquot dies gaudium publicè celebrarunt. Sed Ricardus vt copiam sui omnibus etiam ruri habitantibus faceret, plausus captandi cupidus, edixit diem, quo supplicationẽ archiepiscopus Eboracẽsis eius rogatu decreuit, in cuius pompa ipse cum regina redimitus corona incederet. Duxit secum Ricardus Edouardum comitem Varuici ex Georgio fratre duce Clarentiæ nepotem, per quem vt ne sibi aliquid periculi procrearetur, misit eum custodiendum ad arcem

cem, quam vocãt Schereshuton. Cæterùm præfectus turris Londinenſis, vbi regis horribile mandatum accepit, rei atrocitate attonitus, ac veritus ſi obediret, ne ſibi aliquando fraudi foret, illud non continuò confecit, ſperans regem ſanguini aut ætati parſurũ, vel triſte conſilium commutaturum. Veruntamen tantum abfuit, vt alterum ſit cõſecutum, cùm mens immota maneret, vt Ricardus ſtatim atq; accepit præfectũ differre, quod præcepiſſet, alteri, id eſt Iacobo Terello dederit negotium cædis maturandæ. Ille imperata facere compulſus, dolenter Londinum proficiſcitur, ac regios pueros exemplo in omni memoria propè inaudito, necauit. Ita Edouardus princeps cum Ricardo fratre interiit: ſed quo genere mortis miſelli pueri affecti fuerint, nõ planè liquet. Ricardus verò per id factum cura & metu releuatus, non diu celauit cædem, ſed paucis pòſt diebus rumorẽ mortis puerorum in vulgus exire permiſit, vt, ſicvti credere par eſt, poſtquam populus cognouiſſet nullam iam ex Edouardo ſuperſtitem eſſe virilẽ prolem, ipſius dominationẽ æquiore animo ferret. Verùm vbi eius inſignis facinoris fama per regnũ pervaſit, tantus generatim omnium animis inhęſit dolor, vt eo cunctum iã metum vincẽte, paſsim lachrymarent, & poſt conſumptas lachrymas gemerent, vociferantes: Ecquiſquam certè omnium eſt tã Dei, ſacrorum, religionúmq;, tam hominum hoſtis, qui à tanto occiſionis ſcelere non abhorruiſſet? Sed ſpeciatim amici reginæ & puerorum inclamabant: Quid hic faciet aliis, cùm ſuos crudeliter nullo eorum in ſe merito iugularit? pro certo habentes tyrannidem ſæuiſsimam iam invaſiſſe Rempublicã. Sed matri puerorum infelici quæ adhuc in aſylo erat, ille rumor inſtar mortis fuit. vt enim de nece filiorum cognouit, ad primum nuntium rei immanitate exterrita metu repentè corruit, iacuitq; exanimata aliquãdiu: pòſt ad ſe reverſa flet, vlulat, implet clamoribus ædes, percutit pectus, ſcindit comam, deniq; tanto victa dolore, mortem ſibi quoque precatur, ſua identidem chariſsima pignora vocans, ſéq; ipſam inſaniæ condemnans, quòd alterum filium ex aſylo inſidioſis deluſa promiſsis inimico ad necem tradidiſſet, quæ ſecundum Deum, & filios, ſe maximè omnium violatam ſentiebat: ſed poſt longã lamentationẽ, cùm aliter vlciſci nequeat, Deum invocat perfidiæ vltorem, quaſi certum habẽs eum id aliquando facturum. Quotus eſt quiſque, qui ſi ad ciuſmodi pueros indigna morte mactatos aſpiciat, nõ terreatur, cùm tale quid ſoleat interdum propter peccata maiorũ accidere, & illorum noxa ad poſteritatẽ redvndare? Illud fortaſſe iſtis duobus innocẽtibus pueris contigit, quòd Edouardus eorum pater neglectæ religionis crimen ſubiiſſet, per ſanctiſsimũ iuſiurandum, qui, vt ſuperiore libro oſtendimus, ad portas vrbis Eboraci, aliud mente, aliud verbis promiſſum fecit, vt illud ilicò diluxit, & poſtea per ducis Clarentię fratris necem, magna ſe ſuoſq; pœna apud Deum obligaſſet.

Dum hæc alibi geruntur, iam ſupplicationum dies venit, quo die Eboracum multi mortales convenerant, ſtudio noui regis videndi. Tum in ſupplicationibus magno apparatu à ſacerdotibus conſtitutis, rex inſigni redimitus diademate interfuit, magna heroum comitante caterua. Sequebatur & regina coronam ferẽs, quæ manu ducebat Edouardum filium etiam coronatum, tanto ciuium honore, lætitia, gratulatione, vt Ricardum in cœlum plauſibus ferrent. Peracta ſupplicationũ pompa, rex haud ita multò pòſt concilium habuit, in quo poſteaquã de ſtatu illius provinciæ maturè conſtitutum eſt, filius

regis vnicus Edouardus annos natus circitèr decẽ, princeps Vualliæ, ac Ioannes Hauardus vir consilij magni, & scientiæ in bello, dux Northfolchiæ, & eius filius Thomas florens & illustris adolescens, comes Surræ factus est. Item ex principũ eius regionis numero, augetur regius domesticus senatus, quòd Ricardus in illorum fide summam spem poneret, vti suprà demonstrauimus. Postremò quia nihil erat mali, nihil adversi, quod mens regis tot delictis conscia non metueret, placuit providere, ne Henricus Richemondiæ comes ab inimicis studio turbandi omnia in Angliam revocaretur. Itaq; Thomas Huttonus vir solers ad ducem Britanniæ legatus designatur, qui summa orationis & pecuniæ vi ageret, vt dux in perpetua saltem custodia comitem retineret, provt rogatu Edouardi eius fratris hactenus fecisset, qui protinus in Britanniam transmisit. Quibus actis rebus, rex Londinum revertitur, cui tota ciuitas officij causa, obviàm prodiit. Ita Ricardus nouo quodam genere immanitatis in summã gloriã venerat, vulgíq; admiratione beatus dicebatur, cùm aliquãto pòst de suo statu paulatim se demigrare sensit, nec in eo se vllo consilio retinere potuit: enimverò post necẽ filiorũ Edouardi, quoties aliqua non bona tempestas in præsens tẽpus, aut in posterum impẽdére apparebat, subitò populus ex recẽti facinorum regis memoria, eam soli Ricardo assignabat, vociferãs Deum expiare in miseros Anglos scelera regis, quem idcirco criminabatur, detestabatur, ac deniq; ad summũ vocabat supplicium. Cùm ita Ricardus malè ab omnibus audiret, & quamvis non eum fugeret, à quibus illæ voces in primis emitterẽtur, nec tamen auderet manu vindicare iniuriã, ratus errantis esse, interdum monitorem officij nõ repudiare, incidit rursus ex tanta felicitate in timorem animíq; tristitiam, & quia præterita corrigere non poterat, statuit infamiæ notam nomini suo invstam omnibus officiis delendam, ac de se talem spem faciendã, vt deinceps nulla amplius calamitas sua culpa, reipublicæ accidere putaretur: quanquam difficile est mutare animum, & quod moribus insitũ sit, subitò evellere: itaq; siue ob eam causam, siue quia, vt tunc vulgi opinio ferebat, malorum actuum iam pœnitebat, cœpit deinde alterius vitæ quoddam initium ordiri, nomẽnq; boni viri prętendere, quò iustior, mitior, popularior, ac liberalior præsertim adversus inopes haberetur, atque sic primùm apud Deum, veniam cõmissorum mereretur, deinde apud homines inuidiam leuaret, ac se in gratia poneret. Inchoauit multa opera tam publica quàm priuata, quæ immatura morte præreptus nõ perfecit. Instituit Eboraci collegium centum sacerdotũ. Item eius aures amicorũ bonis monitis iam patére incipiebãt, cùm statim pòst satis luculenter apparuit, timorẽ qui raro est diuturni magister officij, non iustitiã, feciſſe ad punctum temporis Ricardum meliorem, quandoquidem hominis bonitas quæ fucosa erat, citò refrixit. Ex quo eius cuncta consilia ad nihilum subitò cadere cœperunt: nã Edouardum filium vnicum primò amisit, tertio pòst mẽse, quàm princeps Vualliæ factus fuerat, deinde autore Henrico duce Buchyngamię, facta est cõtra eũ coniuratio, quã etsi prius quàm coalesceret, indicio detectam cõprimere conatus est.

Quoniã aũt ad hunc locũ pervenimus, opus est altiùs repetere quædã perappositè, quibus explicare possimus initiũ ortæ discordiæ inter regẽ & ducẽ. Humfredus enim olim comes Herefordiæ, de cuius interitu suprà libro decimooctauo meminimus, duas ex se genitas reliquit filias, eaſq; fecit hæredes,

hoc

hoc est, Mariam, quæ nupsit Henrico comiti Derbiensi filio maiori natu Ioãnis ducis Lancastriæ, qui postea adeptus regnũ, quartus Henricus dictus est: & Aleonoram, quam in matrimoniũ duxit Thomas Vodestochus dux Gloceſtriç, & comes Buchyngamiç. Ex Thoma & Aleonora vna filia nomine Anna orta superstes sola fuit, cui publicatis bonis patris à Ricardo secundo rege, qui ducẽ morte affecit, dos Aleonoræ matris iure hæreditario venit. Hæc primò desponsa est Thomç Staffordio: sed illo prius q̃ puellã deduceret, vita priuato, deinde locata fuit Edmundo ipsius Thomæ fratri comiti Staffordiæ. Is creat Humfredum ducẽ Buchyngamiæ, & Humfredus Henricũ. Atq; ita per Annæ & Mariæ nuptias, diuisa est hçreditas comitis Herefordiæ, ac pars vna familiç Lancastriæ, & altera venit genti Staffordiensi, vnde duces Buchyngamiæ originẽ ducunt. Post aliquòt autẽ annos, omne genus Henrici quarti regis defecit in Edouardo principe filio Henrici sexti: qua extincta domo, Henricus Buchyngamiæ iure sibi optimo putauit repetendã illam partẽ patrimonij comitis Herefordensis, quæ nomine dotis Mariæ, familiæ Lancastriæ venisset, quam tunc Ricardus rex iure regio cum reliquis gentis Lancastriæ bonis possidebat. Igitur dux paucis pòst diebus nactus idoneam de ea re sermonis habendi occasionẽ, repetiit à Ricardo illã partẽ patrimonij Herefordensis comitis iure hæreditario sibi debitã. Ad ea Ricardus, qui eius rei causam iam mortuã putarat, protinus ira accensus, respondisse fertur: Num Henrice dux, vis tibi id ius Henrici quarti vindicare, quo ille perperàm regnum occuparat, atq; ita ad illud viam patefacere? Quod Ricardi responsum in pectus ducis altè descẽdit, qui ex eo tẽpore ira & indignatione agitatus, cœpit cogitare quonam pacto hominem ingratũ de regno deturbaret, cuius causa, multa contrà quàm fas esset, persæpe inuitus fecisset. Dux ita animatus, haud multò pòst Ricardũ Eboracum proficiscentẽ vsq; Gloceſtriã comitatus est, & inde eo nõ negante, in Vualliã se contulit, vbi bonã patrimonij partẽ habebat: hîc dũ moratur, partim recenti acceptæ iniuriæ memoria stimulatus, partim pœnitens quòd hactenus per se nõ modò non obstitisset Ricardo malè agenti, sed plurimum fauisset, statuit se ab eo disiungere, id licet ab initio factũ oportuisset, ac quod antea animo agitauerat, perficere: itaq; consiliũ suũ Ioanni episcopo Elyensi, quem, vt suprà memoraui, captiuũ apud se, in Brechonotẽsi arce habebat, aperire incipit. Elyensis fraudem suspicatus primùm quærit, quatenus id moliatur, orátq;, ne sibi noceat: postea vbi nouit iustũ odium eius, & Ricardo diu debitũ, non negat de cõiuratione loqui. Tum dux omnia explicat Elyensi, totúmq; se patefacit, indicãs excogitasse modum, quo & Edouardi & Henrici sexti genus quod supererat, per affinitatem coniunctũ in regnum vtriq; stirpi debitũ restitueretur: nã Ricardũ non fratrem, sed hostẽ Edouardi appellabat. Modus iste erat, vt Henricum comitem Richemondiæ, quẽ fama erat post cognitã mortem Edouardi regis, apud Frãciscum Britannũ ducem liberatũ esse custodia, quamprimùm arcessendũ curarẽt, opibúsq; iuuarent, dummodò ille priùs iureiurãdo promisisset, se post adeptũ regnum, ducturũ in matrimóniũ Elizabeth filiã Edouardi natu maiorem. Probauit Elyensis episcopus tam cõsilium ducis, quàm modum rei peragendæ, curauítq;, vt Reginaldus Braius minister Margaritæ matris Henrici, quæ nupta erat Thomæ Stanleio, veniret ad ducem in Vualliam, atq; cognita eius sententia, ad Margaritam properè

redierit, feceritq; eam certiorē de omnibus, quæ inter ipsum ac ducem ad communem salutem agitata essent. Hoc nimirum fuit, quamobrem dissensio orta sit inter regem & ducem, & coniuratio contra ipsum regem facta. Veruntamē vulgus aliter prædicabat: dicebant enim ducem à principio eo consilio minùs dehortatum fuisse Ricardum per tot facinora regnum occupare, vt ille deinde iuxtà Deo ac hominibus inuisus regno pelleretur, atque ita ipse ad illud, ad quod modis omnibus aspiraret, à populo vocaretur, ac propterea arma in Ricardum ad extremum mouisse. Sed ad incœptum redeamus.

Iam antequā dux iræ plenus alieno cœpisset in Ricardum esse animo, nouæ consp̄irationis fundamētum inter Elizabeth reginā vxorē Edouardi, & Margaritam matrem Henrici, Londini iactum fuerat, sic: Margarita invaletudinis causa, vtebatur medico nomine Ludouico natione Vuallo, & quia vir grauis erat, ac nō minimi vsus, sæpe cum eo solebat liberè loqui, & familiariter suspirare. Ea autem post cognitā cædem filiorum Edouardi, prudens mulier cœpit bene sperare de fortuna filij, rata id factum facilè posse Reipublicæ bono esse, si cōtingeret, vt Henrici sexti & Edouardi sanguis per affinitatem misceretur, atq; ita duæ longè pernicioſisimę factiones simul per vnam colligationem vtriusq; generis tollerentur: quare statim opportunitatē tantam nō aspernata, inter conferēdum exponit Ludouico iam advenisse tēpus, cùm filia Edouardi maior natu dari in matrimoniū Henrico filio, & Ricardus rex inimicus patriæ ab omnibus habitus facilè omni honore deiici, ac regno spoliari posit, & propterea orat, vt cum regina de tali negotio secretò agat: nam regina eius quoq; opera vtebatur, quòd esset medicus artis peritisimus. Ludouicus nihil cunctatus reginā convenit, quæ adhuc se asylo tenebat, ac rem non vt mādatam sibi, sed tanquā ab se excogitatā narrat. Placuit consiliū adeò reginæ, vt iusserit Ludouicum ad Margaritā adire, quæ Londini in ædibus viri sui morabatur, atque suis verbis promittere, se daturā operam, quò omnes amici Edouardi viri sui, partes Henrici eius filij sequerentur, si modò ille iuratus esset, se post adeptum regnū, ducturum in matrimoniū Elizabeth filiā, aut Ceciliam ętate minorem, si illa priùs moreretur, quàm ipse potiretur regno. Ludouicus actutùm officio functus inter mulieres facilè negotiū confecit, qui ex eo quòd medicus erat, sine suspicione aliqua, internuntius ac socius est illis nouæ consp̄irationis in Ricardum adiunctus. Ita Margarita in bonam spem adducta, constituit Reginaldum Braium ministrum suum hominem longè fidelisimū coniurationis caput, eiq; præcipit, vt quamsecretisimè potest, ex nobilibus aliquos in quibus ingenium, fides, diligentia sit, in partem suam trahat, qui auxilio esse possint. Reginaldus intra paucos dies, exacto antea à singulis iureiurando, in coniurationis societatem convocauit Aegidiū Dabenciū equitem, Ricardum Gilfordiū, Thomam Ranmeiū, Ioannem Chenium, complurésq; alios. Regina itē suos amicos consilij ac negotij maturandi participes facit. Margarita verò interim Christophorum Vrsuychum sacerdotem probatum, spectatum, ac officij plenum in familiam recipit, datoq; ab eo iureiurando, consilia omnia illi aperit: idq; tutò se facere confidit, quòd Christophorus Henrici sexti regis semper studiosus, à Ludouico medico apud ipsam in gratia positus esset. Itaq; mater salutis ac gloriæ filij studiosa, dat negotium Christophoro proficiscendi in Britanniam ad Henricum, illiq; significandi omnia,

quæ

quæ cum regina acta essent: sed anteqũ ille iter facere inciperet, ecce, subitò facta est certior de eodem cõsilio atq; ipsa ceperat, à duce Buchyngamiæ inito, quemadmodũ suprà cõmemorauimus: quod vbi cognouit, cõmutato consilio, Christophorũ apud se retinet, ac Hugonem Coneueium in Britanniã mittit, cum bene magna pecuniæ summa, ad Henricũ filium, mandátq; ei, cuncta exponat, atq; hortetur ad reditum, & in primis admoneat, vt in Vualliã accedat, vbi loci paratũ auxilium inueniret. Mittit & post illum Ricardus Gilfordius ex Cantio Thomam Ranmeium cum eisdem mandatis. Ii celeriter eò vecti, per idem ferè tempus perveniunt ad Henricũ, quem suprà diximus apud ducem Britanniæ, post mortem Edouardi, sui iam fuisse iuris. Henricus accepto nuntio, gratias Deo agit, ratus id quod tota mente poscebat, nõ potuisse sine nutu diuino accidere, atq; ob id mirabiliter lætatus omnia cum duce confert, indicátq; se in certam potiundi Angliæ regni spem ingressum, & idcirco orat, vt illud eius pariter auxilio atq; voluntate fiat, quando cùm licuerit, parem referret gratiam. Dux etsi paulò antè à Ricardo rege per Thomam Huttonum eius oratorem, quem suprà dixi eò legatum fuisse, pecunia & precibus solicitatus fuerat, vt Hẽricum comitem in custodiam denuò truderet, promisit tamen auxilium, deditq; perlibenter. Tum Henricus præmissis in Angliam Hugone Coneueio, & Thoma Ranmeio, qui eius adventum nuntiarẽt, quò cætera quæ cõsilio prouideri possent, ab amicis cauerentur, ibi vsq; eò esse voluit, dum quæ ad nauigandum opus essent, pararẽtur. Interea in Anglia principes conspirationis multa simul moliebãtur, alij opportuna loca armatis hominibus firmata tenebant, alij occultè ad tumultus plebẽ solicitabant, alij alibi intenti paratiq; erant, vt statim cognito Henrici accessu, belli initium facerent, alij verò inter quos loãnes Mortonus Elyensis antistes primus erat, per secretos nuntios inuitabant ad nouam coniurationem omnes, quibus certò sciebant odium in Ricardum secum commune esse.

Inter hæc, indicatur Ricardo de coniuratione principum, qui ancipiti malo permotus, quòd neque exercitum paratum haberet, neque si bellum subitò compararet, satis cõstaret, vbi loci occurrendum, aut manendum, quóve eundum esset, statuit aliquantum rem dissimulare, donec exercitum cogeret, ac ex rumoribus vulgi, exploratorúmq; diligentia, omnia aduersariorũ consilia inuestigata, comprehensa, illustrata, patefacta essent, aut per artificium eiusmodi, aliquem coniuratorum caperet, quando nõ sunt occultiores insidiæ, quàm hæ quæ latent in dissimulatione intelligentiæ, vel in aliquo humanitatis nomine. Et quia ducem Buchyngamiæ sciebat coniuratorũ esse caput, sibi illud primùm omnium clàm aut vi amputandum iudicauit: itaq; longè humanissimis literis ducem ad se accersit, præcipitq; nuntio, qui literas defert, vt multa suis verbis promissa illi faciat, bonóq; modo persuadeat redire in regiã. Dux stomachi valetudinem excusans respõdet nuntio, se in præsentia nõ posse venire. Ricardus excusationem non accipit, sed eum rursus ad se minaciter euocat. Tum dux apertè negat se ad inimicum iturum, atque simul bellum parat, persuadétq; cõsilij sui sociis, primo quoq; tẽpore alij alibi tumultus conflent. Ita vno ferè momento ac tempore, Thomas marchio Dorcestriæ de asylo egressus, ac ab omni periculo, opera Thomæ Rouelli seruatus, in agro Eboracensi, Edouardus Corteneius cum Petro fratre episcopo Exoniensi, in Deuo-

nia, in Cantio Ricardus Gilfordius cũ aliquot nobilibus, agros passim incõ-
lentes ad arma concitat, initiúmq; belli facit. At Ricardus interim cõtracta in-
genti armatorum manu, ne vires suas dissiparet, dum vellet singulos insectari
coniuratos, decreuit cæteris omissis, in caput, id est, in ducem arma vertere,
qui Londino se mouens Sarisberiam versus iter ingressus est, vt de via, in du-
cem iret, si vspiam exploratum haberet, eum se castris tenere: iámque vix bidui
ab vrbe aberat, cùm dux magno cum militum Vuallorum robore, quos in-
uitos & à pugnaudo pro eo abhorrentes, vt homo acer magis imperio, quàm
pretio armauerat, quod defectionis causa fuit, obviàm illi ire cõtendit, verùm
subitò in itinere à maiore parte suorum militum destitutus, in fugam se neces- 10
sariò coniecit, qui dum fugiebat, ob subitam fortunæ commutationem valde
territus, & cùm non satis cõstitutum haberet, quod sibi capiendũ consiliũ es-
set, compegit se in domũ cuiusdam familiaris sui nomine Humfredi Banaster,
quem quia à puero bonum virum habuerat, idcirco sibi fidissimũ fore cõfide-
bat, séq; eius fidei cõmisit, apud eum vsq; eò in occulto mansurus, dum aut sibi
reparandum exercitũ, aut eundum in Britanniam ad Henricum comitem de-
liberaret. At vbi socij qui in bellum iam ingressi erant, cognouerunt ducem à
suis desertũ fugisse, & nusquam comparére, subito timore perculsi cùm pro se
quisq; in pedes se daret, ac de salute desperaret, aut asyla aut solitudines petũt,
fugámve per mare tentant, quorũ bona pars paucis pòst diebus, incolumis in 20
Britanniã pervenit. In iis fuit Petrus Corteneius Exonienſis episcopus, cum
Edouardo suo fratre comite Deuoniæ, Thomas marchio Dorcestriæ, cum
Thoma filio admodũ puero, Ioannes Burscherius, Ioannes Vuelles, Edouar-
dus Vdeuylla vir bello strenuus frater Elizabeth reginæ, Robertus Vuyl-
lugby, Aegidius Dabeneius, Thomas Harundellius, Ioannes Chenius cum
duobus suis fratribus, Gulielmus Barcheleius, Gulielmus Brandonus cum
Thoma fratre, Ricardus Heggecombius: & hi ferè omnes equestris ordinis
viri. Item Ioannes Haluellius, Edouardus Ponyngus summus copiarum dux,
ac Christophorus Vrsuychus, Ioannes Mortonus Elyensis episcopus per idẽ
quoq; tempus, cum plerisq; aliis nobilibus viris, in Flandriam traiecit. 30

Atqui Ricardus horribili vigilantia ac celeritate plenus, qui iam Sarisbe-
riam pervenerat, vbi de fuga ducis ac aliorum coniuratorũ cognouit, eos sibi
persequendos constituens, primò ad omnes vicinos portus milites dimittit,
qui maritimos exitus occupent, claudant, teneant, transituq; prohibeant fu-
gientes, deinde si quis indicasset de duce, decernit præmia, seruo libertatem, li-
bero impunitatem, ac mille libras. Item quoniam à Thoma Huttono dudum
ex Britannia reverso acceperat, tantũ abesse, vt Franciscus dux vellet sua cau-
sa tenere in custodia Henricum, vt etiam eum adversus se paratus esset opibus
enixè iuuare, pariter aliquot naues rebus omnibus instructas per oram mari-
timam, quæ ad Britanniam vergit, disposuit, vt si Henricus fortè veniret, aut 40
interciperetur, aut litoribus arceretur, præterea vt mirificè vbiq; essent custo-
diæ, milites alios locis opportunis locauit, qui vias, qui calles, qui aditus o-
mnes obsiderent, alios autẽ quaquaversum misit, qui quærerẽt, si vspiam du-
cem, vel aliquem sociorũ invenire, & comprehendere possent. Iis passim cun-
cta rimãtibus Humfredus Banaster, dubium est, metu an pretio ductus, Hen-
ricum ducem hospitem suum prodidit, qui eum confestim Sarisberiam ad Ri-

cardum

cardum duxerunt. Dux diligenter examinatur, & interrogatus quæ sciebat, sine quæstione indicat, sperans, quia ingenuè fateretur, futurum vt sibi liceret Ricardum alloqui, quod summè rogabat: sed postquam de crimine fassus est, protinus securi percutitur. Hãc mortem dux passus est à Ricardo rege, quem vltra aras, vt dicitur, iuuerat, qui cum societatem periculi veriùs quàm imperij, per hunc modum coiuerat. Hinc profectò animadvertamus licet, illum operam perdere, & vitã suam magno obligare scelere, qui homini improbo auxilio est, quando cùm ab eo pro beneficio vtplurimùm maleficium recipit, tum à Deo meritam ad vltimum pœnam semper habet.

Dum hæc in Anglia fiebant, Henrico Richemondiæ comiti parato exercitu ad quinq; millia Britannorũ, ac classe quindecim nauiũ instructa, iam dies decessionis obrepserat, qui ad sextum Idus Octobris, annò salutis MCCCCLXXXIIII, & secundo, cùm regnare cœpit Ricardus, vento non aduerso nauigare cœpit, sed sub vesperũ, orta subitò tẽpestate, ita afflictat, vt naues aliæ alio vi sæui venti impellente, cursum flectere compulsæ sint, nonnullæ in Normaniam reflatu delatæ, aliæ in Britanniam. Nauis in qua Henricus erat, cum vna altera naui, totam noctem iactata fluctibus, bene mane tandem deponentibus ventis, circa australem insulæ oram, contra portũ, quem Polam vocant, pervenit. Hinc Henricus prospiciens omne litus à militibus obsessum esse, quos, vti diximus, Ricardus passim dispositerat, edicit, ne quisquam omnium descẽdat priùs in terrã, quàm reliquæ naues conveniant, quas dum expectat, vnam mittit scapham exploratum, an amici sint, qui eodem loci præstolentur. Tum qui missi sunt, magnoperè à militibus de terra rogantur, vt quãprimùm descendãt, clamantibus se à duce Buchyngamiæ missos, vt præstò essent, qui Henricum tutò ad castra comitarentur, quæ ipse in proximo cum florentissimo exercitu haberet, quò ambo iunctis copiis, Ricardum fugientem persequerentur. Henricus id quod erat, fraudem suspicatus, postquam vidit nullam suarum nauium in conspectum existere, sublatis velis, vsus secundo vento, in Normaniam venit, quasi flatu ipso venti eum à periculo retrudente. Hîc ad litus, sui ac suorum ex labore recreandorũ causa, triduum moratus, statuit cum parte comitatus redire in Britanniã pedibus, ac interim misit legatos petitum à Carolo octauo Francorũ rege, qui Ludouico patri paulò antè mortuo successerat, iter per Normaniam. Rex Henrici miseratus fortunam, nõ modò iter libenter, verumetiam pecuniã in itineris sumptus dedit. Sed ipse regis humanitate fretus, iã antea naues domũ præmiserat, & iter facere aggressus, parũ tamen processerat, cùm legati rediere, qui eo beneficio valde lętatus, ac bonæ spei plenus in Britanniam revertit, aliud inde consilium capiendum ratus: at vbi in Britannia fuit, ab amicis accepit, duce Buchyngamiæ in Anglia capite mulctato, marchionẽ Dorcestriæ cum bene magno Anglorũ principũ numero, illuc paulò antè se quęsitũ adveniſſe, atq; apud Venetos esse, quibus cognitis rebus, vehemẽter doluit primos amicorũ principum conatus malè cecidisse, attamẽ ex altera parte gauisus, quòd tot egregios duces socios belli haberet, iam tum omnes rationes suas cõsolidatas, ac rem suam saluam opinione propè certa concipiens, celeritate sibi vtendum iudicauit, qui in Rhedones profectus, misit statim aliquot ex suis, qui marchionẽ cum reliquis optimatibus ad se ducerent. Illi vbi cognouerũt Henricũ post longam aberrationẽ in-

columem rediſſe in Britanniã, miro affecti gaudio (cùm enim neſcirẽt, vbi terrarum eſſet, timebãt ne incidiſſet in manus Ricardi) ſine mora ad eum convolarunt. Hîc multa invicẽ congratulatione facta, poſteaq; de rebus agendis aliquot per dies inter ſe agitarũt, iam advenit Chriſti dies natalis, quo vnà in tẽplum cõvenientes, cætera fide ac fœdere ſanciunt, & Henricus primũ dato iureiurando, promittit ſe ſimulatq; regno potitus fuerit, ducturum in matrimonium Elizabeth Edouardi regis filiam, deinde illi in Henrici perinde ac ſi iam rex creatus eſſet, verba iurãt, pollicentes ſe priùs vitam, nedum res amiſſuros, quàm Ricardũ apud ſuos regnare patiantur, ferant, ſinant. Quo facto, Henricus confert omnia cum Franciſco duce, etiã atq; etiã rogat, vt ſe maioribus copiis iuuare velit, quò protinus in patriã cupidam ſui reverti queat, & in primis mutuam pecuniã dare, quòd quam accepiſſet ab amicis, ea iam abiiſſet in ſumptus in priorẽ belli apparatũ factos, & quã daret, ſe fideliter redditurum, eiúſq; ſingularem in ſe beneficentiã omni ſtudio, cura, opera, plena manu aliquando cõpenſaturũ recipit. Dux auxiliũ promittit, quo ille fretus, ſuſcepta rurſus nauális apparatus cura, ad nauigandũ ſe expedit, vt nihil ſit, qd excludat tẽpore.

Interea Ricardus Londinũ reverſus, aliquot cõiurationis participes diuerſis in locis comprehenſos, & ex iis Georgium Brunum, Rogeriũ Clyffordiũ, Thomam Selengeriũ equites, item Thomam Ranmeium, Robertũ Clyffordium, nõnullóſq; alios etiam ex eius familia ſupplicio affici iuſsit, poſtea concilium coëgit, in quo primũ exules omnes ſenatus decreto, hoſtes patriæ iudicandos, dein illorũ bona publicãda, ac non contentus ea prẽda quamvis opulenta, poſtremò magnam pecuniæ ſummã populo imperandam curauit: nam ſui purgandi, gratiæq; à plebe ineundæ cauſa, tantas iampridẽ largitiones fecerat, vt iam egére inciperet. Sed nihil fermè propiùs factũ fuit, quàm vt Thomas Stãleius in numero quoq; hoſtium haberetur, propter operationẽ Margaritæ vxoris Henrici comitis matris, quæ vulgò coniurationis caput diceretur. Verũ cùm mulieris ſtudiũ nullius eſſe momenti iudicaret, ſenatus cenſuit, ac iuſsit, vt Thomas qui in ſe nihil culpæ eſſe probauit, vxorem omnibus miniſtris nudatam ſic apud ſe cuſtodiret, vt nullum deinceps neq; ad filiũ neque ad amicos internuntiũ mittere, nec moliri in regem quicq; poſſet, quod & factum eſt. Item eiuſdem concilij autoritate, cum Scotis qui paulò antè circa fines excurſiones fecerant, pax confecta eſt. Quibus rebus ita actis, videbatur omnis cõiuratio penè iam extincta, ſublato duce, ac cæteris eius ſociis partim quoq; morte affectis, partim longè gentiũ exulantibus, cùm adhuc Ricardum dubitantẽ magis quàm fidentem ſuis rebus, metus ferè perpetuus reverſionis Henrici comitis, & eius ſociorũ divexaret, torqueret, excruciaret: quapropter vitam miſeram habebat, qui vt ne diutius in ea moleſtia eſſet, ſtatuit tandem aliquando omnẽ timoris ac tumultus materiã evellere, idq; dolo vel vi conficere: itaq; nihil poſt eiuſmodi captũ conſiliũ, putauit opportunius antiquiúſq; quàm vt iterũ pecunia, precibus, præmio ſolicitaret ducem Britanniæ, quòd in eius manu eſſet, vt à periculo cuncto vacuus redderet, qui idcirco cõfeſtim miſit certos nuntios ad ducem, qui ei præter ingentia munera, quæ ſecum tuliſſent, promitterent ipſum in ſingulos annos daturum omnia vectigalia prædiorum Henrici, ac reliquorũ Anglicorum principũ, qui cum eo eſſent, ſi illos deinceps apud ſe in cuſtodia retineret. Nuntij cum iſtiuſmodi mandatis profecti

fecti, nõ potuere rem cũ duce agere, ex eo quòd ille ex graui diuturnóq; morbo infirmus factus, cœpisset mentis errore affici: quamobrem Petrus Landosus eius quæstor, homo cùm sagacis ingenij, tum magnæ autoritatis, suo arbitrio res omnes gerebat, qui ob id Britannorum principum inuidiam grauiter in se concitarat. Hunc Anglicani legati conueniũt, expositisq; mandatis, vehementer rogant, vt ipse cui omnia facere integrũ esset, velit Ricardi desiderium diuturnũ explere. Petrus qui in magna apud suos offensa erat, arbitrans si Ricardo satisfaceret, se fore potentiorẽ aduersus aduersarios: respondit se facturum, quod Ricardus petebat, si modò fidem nõ falleret, & id quidẽ domesticarũ inimicitiarũ causa: nam Henricũ nõ oderat, quẽ, vt superiore libro ostendi, antea ad Fanum Maclouij à periculo liberarat. Sic cum causa semper peccamus. Atqui Reipublicæ Anglicæ fortuna obstitit, quò minus funesta pactio conficeretur: nam dum vltro citróq; negotij agendi causa, frequentes nuntij, crebræq; literæ inter Petrum & regem volabant, Ioannes Elyensis episcopus, qui in Flandria agebat, ex Anglia à suis necessariis de insidijs certior factus, per Christophorũ Vrsuychum, qui ad eum per eos ipsos dies ex Britãnia venerat, cõfestim Henrico de composito dolo indicauit, admonuitq;, vt quamprimũ cum aliis principibus ex Britãnia ad Francos se cõferret. Erat tunc Henricus apud Venetos, quando de fraude cognouit, qui nulla interposita mora, Christophorũ ad regem Carolum legauit rogatũ, vt sibi in Franciam tutò ire liceret. Qua re facilè impetrata, legatus celeriter rediit ad principem suum.

Tum comes Henricus rebus suis maturè prouidendum ratus, cum paucis suorum cõmunicat consilium, exploratisq; itineribus, præmittit principes omnes Anglos, simulans se illos rei familiaris causa, allegare ad ducem, qui tũc haud procul à Gallorum finibus, animi gratia morabatur, ac secretò comitem Penbruchẽsem legationis principem admonet, vt cùm fuerint ad cõfines Britannici agri, subitò via recta omissa, in Franciam se recipiant. Illi quod præscriptum erat facientes, nullo temporis puncto intermisso itinere, Andegauenses petunt. Ipse verò biduo pòst ex Venetis digrediens, ac quinq; duntaxat comitatus ministris, ad amicũ qui in proximo villam habebat, se ire simulat, & quia ingens Anglorũ multitudo in vrbe relinquebatur, eius profectio nulli suspecta erat: at vbi quinq; propè milliaria progressus est, de via recta in proximam syluam se proripit, vestéque seruili sumpta, vnum ex ministris itineris ducem, tanquam dominum, vt seruus sequitur, qui tanta celeritate nullo tamen certo itinere profectus est, vt non priùs vspiam nisi equos reficiendi causa, moram fecerit, quàm intra Andegauensiũ fines ad suos se recepisset. Porrò post quartum diem, quàm Henricus fuga euaserat, Petrus educturus erat copias descriptas, cum certis ducibus, quos ad conficiendũ quod statuerat, delectos habebat, vt eas traderet Hẽrico, perinde quasi eum in patriam redeuntem comitaturas, sed reuera, imprudentẽ ac minimè opinantem cum reliquis principibus Anglicis, derepentè in vincula ducturas, vt per id facinus Ricardo pro vectigali promisso satisfaceret. At Petrus quæstor, cui nõ deerat astus, vbi accepit Henricum discessisse, id quod erat animo cernens, subitò quocunque equites dimisit, qui eum sequerentur, & si consequi possent, cõprehenderent, comprehensúmq; ad se adducerent. Equites tanta celeritate vsi sunt, vt nihil factũ fuerit propiùs, quàm vt eum assequerentur: nam vix comes ante vnam horam

fines Gallicos attigerat, quàm illi eò pervenerint. Anglos verò circiter trecentos numero, qui apud Venetos remanserant, cognita Henrici fuga, quia eius consilij ignari erant, tanta invasit trepidatio, vt iam salutem suam desperarẽt. Veruntamen secus accidit, atq; pertimescendum sibi putarant: dux enim iniquo animo ferens comitem tam inhumaniter acceptum, vt fuerit coactus ex eius fugere regno, & ob id valde Petro iratus, cui, tametsi omnis fraudis nesciens erat, eam culpam assignabat, vocauit ad se Edouardum Ponyngum, ac alterũ Edouardum Vdeuylla, & rogata pecunia in itineris sumptus, iussit ducere omnes Anglos ad comitem. Ita Henricus omni sua cohorte accepta, mirũ in modum gauisus est, qui vt ne ingratus haberetur, remisit nonnullos ad ducem, vt suis verbis dicerent, se cum sociis, eius beneficio conseruatũ, habere in præsens gratiam, sed in posterũ tempus aliquando relaturũ: ipse verò paucis pòst diebus adiuit ad Carolũ regem, qui ad oppidum erat, quod ad Ligerim situm Angeum vocant, cui postquam pro beneficiis acceptis gratias egit, sui advẽtus causam primò expossuit, deinde auxilium rogauit, quò eius immortali beneficio, ad suos principes tutò redire posset, à quibus generatim ad regnũ vocaretur, Ricardi tyrãnidem abhorrentibus. Promisit Carolus auxilium, iussitq; bono animo esse, quòd libenti animo, suam ei præstaret benevolentiam, qui statim pòst Montargeum discessit, ducitq; secum Henricũ, cum omni eius nobilium comitatu. Dum hîc Henricus moratur, Ioannes comes Oxonienſis, quem suprà ab Edouardo diximus in arce Hammo custodia teneri, vnà cum Iacobo Bluntio loci præfecto, & Ioanne Forteſcuto equite, qui oppidi Caleti portas custodiebat, ab ipso subornatis, ad illum venit. Sed Iacobus præfectus quia in arce vxorẽ relinquebat, eam priùs nouo præsidio firmauit, quàm inde abiret. Henricus viso comite, incredibilem cepit lætitiam, quòd homo magnę nobilitatis, scientiæq; in bello, & integerrimæ fidei, suarũ partium studiosissimus, tandem vinculis, Dei nutu, solutus, in tempore tam opportuno sibi veniſſet subsidio, in quo tutiùs, quàm in quocunq; alio spes suas ponere, atq; ipse acquiescere posset: nanq; alios qui Edouardi partiũ fuissent, non vtiq; eum fugiebat, pro mala temporũ conditione in suam fidem veniſſe, hunc autẽ qui toties pro Henrico sexto pugnasset, putabat cœlesti ope ea custodia liberatũ, vt haberet hominẽ suæ factionis, cui tutò omnia crederet, ac idcirco ob adventũ Oxonienſis immortaliter gauisus, cœpit de rebus suis meliùs sperare. Non multò pòst Carolus Lutetiã proficiscitur, quẽ Henricus secutus, ibi rem suam peragẽdam curat, qui rursus Carolum orat, vt se totũ tuendũ suscipiat, quò si ipse & socij salui essent, similiter etiam salutẽ suam ei omnes possint acceptam referre. Interim illius amicitiæ & fortunæ bene multi Angli, qui vel ex Anglia continenter confluebant, vel ibidem bonas artes studebant, sese dabãt, devouebántq;. In iis fuit Ricardus Fox sacerdos vir summo ingenio, homóque doctus, quem Henricus statim in secretiorem familiaritatẽ recepit, ad summósq; breui tempore perduxit honores, qui nunc Vintonienſis est episcopus.

Ricardus interea certior factus, quas socij coniurationis in Britannia inter se pactiones feciſſent, & quemadmodum duce Henrico omnes in Franciam evasiſſent, quamvis magna de spe deiectus, quòd dolus nõ processisset, tamẽ alia via occurrendum statuit, vt ne Hẽricus per connubium Elizabeth neptis ad regnũ aspiraret. Et quia præ iis quæ antea regnandi cupiditate cæcus obiuiſſet

uisset facinoribus, cætera omnia, vt monet proverbium, Taurum tollet, qui vitulum sustulerit, parui momenti ducebat, quæ deinde facturus esset, venit ei in mentem res post hominum memoriã tam iniquissima dictu, quàm factu lõgè teterrima: dum enim secum agitabat, quanta mali moles instans esset, si Henricus per nuptias neptis augeretur, cuius rei rumore esse nonnullos audiebat, qui iamiam eius rebus studere viderentur, constituit Elizabeth reginam modis omnibus sibi reconciliandam, quò illa & se & filias in suã ipsius fidem permitteret, ac eo pacto Henricus affinitate neptis fraudaretur, &, si aliter instantibus malis mederi non posset, & fortè vsu veniret, vt Anna vxor è vita excederet, tum ipse neptem in matrimonium potius duceret, quàm per eam affinitatẽ regnum periclitaretur, perinde quasi eo cadẽte, regni ruinam edi necesse esset: itaq; frequentes nuntios ad reginam in asylum mittit, qui eius factum apud eam expurgent, & ei pariter atq; Thomæ marchioni eius filio omnia pollicendo, summa spe mulierem onerent. Nuntij viri graues licet primò refricando memoriam cædis filiorum, aliquid reginæ animum vulnerarint, eiusq; dolor vix consolabilis videretur, tot tamen eam rationibus atq; promissis aggressi sunt, vt paruo negotio lenire cœperint, (sic enim illius sexus animal mutabile est) adeò vt mulier non surdis auribus audiret, & demũ in fidẽ regis se venturam diceret, quæ haud ita multò pòst oblita iniuriarum, immemor datæ fidei Margaritæ Henrici matri, primò filias in Ricardi potestatem tradit, deinde secretis nuntiis marchionem filium qui Lutetiæ erat, admonet, vt relicto Henrico, quamprimũ in Angliam redeat, à rege ad magnos vocatus honores. Ricardus ita placata Elizabeth regina, filias omnes fratris ex asylo in regiam recepit. Restabat tantùm, vt domus nuptiis vacua fieret, quod omni modo sibi faciendum iudicabat, sed nonnihil ferum animũ deterrebat à tãto flagitio, quòd se antea, vti suprà memorauimus, simularat virum bonum, & propterea verebatur, ne nõ immatura vxoris morte offenderet opinionem, quam populum de se bonam animo imbibisse credebat: vicit tamen in ingenio iampridẽ à recto aversо prauum cõsilium. nam primò se à coniugali toro abstinere, ac simul cum multis optimatibus de vxoris infelicitate queri cœpit, quòd non gigneret, & id præsertim deplorauit apud Thomam Rotheramum Eboracensem archiepiscopum, quòd vir esset grauis & probus, quem paulò antè è custodia dimiserat, qui ex illo existimauit futurum, vt regina haud diu superstes foret, idq; quibusdam amicis suis prædixit, deinde rumorem diuulgãdum, autore incerto, de morte reginæ vxoris curauit, vt vel mulier ex fama rei dolore affecta, in morbum incideret, paritérq; vel periculũ faceret, si id postea accideret, an populus sibi crimini daret. At regina vbi audiuit tam horrificum rumorem suæ mortis in vulgus exisse, de se actum esse rata, virũ adiuit tristis, ac multis cum lachrymis interrogauit, ecquid esset, quamobrem se interficiendam iudicaret. Ad ea rex, vt ne ferreus videretur, si nullum daret vxori amoris signum, osculando blandè respondit, consolatúsq; eam, iussit bonum animũ haberet. Sed regina siue dolore seu veneno confecta, paucis pòst diebus óccidit, sepultáq; est ad Vuestmonasterium. Hæc est illa Anna altera filia Ricardi comitis Varuici, quæ olim Edouardo principi Henrici sexti filio pacta fuerat. Rex sic coniugali vinculo solutus, iam adiicere oculos Elizabeth nepti, eiusque nuptias concupiscere cœpit: sed quia tantum nefas, puella reclamante, omnes abhor-

rebãt, statuit nihil non cunctanter agendũ, cùm præsertim curis vndiq; vrgentibus premeretur, quòd quotidie nobiles alij ad Henricum transirent, alij sociis coniurationis occultè fauerent. In iis in primis erat Thomas Stanleius, Gulielmus eius frater, Gilbertus Talbotus, ac sexcenti alij, quorum studia tametsi Ricardus ignorabat, nemini tamen vni confidebat, & multò minus Thomæ Stanleio, quòd in matrimonio haberet Henrici matrem, provt res ipsa declarauit: nam cùm is per eos dies vellet se ad sua prædia conferre, animi causa, vt aiebat, sed revera quò præstò esset, vt Henricum venientem amicè exciperet, rex vetuit, nec priùs abire permisit, quàm reliquerit in regia Georgium Strangium regulum filium nomine obsidis.

Dum ita futuri motus in tanta perturbatione, & rerũ cõversione Ricardus versat, ecce tibi, iam illũ erupisse audiuit, certior factus Hammũ arcẽ stare pro Henrico, Oxonienſis comitis opera, & eũ cum Iacobo Bluntio loci præfecto, ad ipsum Henricũ advolasse: quare principio obstandũ iudicans, cõfestim bonam partẽ præsidij quod Caleti erat, ad recuperandã arcem misit. Qui in arce erant, vbi viderunt adversarios appropinquare, se celeriter ad defensionẽ muniunt, ac protinus nuntios ad comitẽ Henricũ rogatũ mittunt auxiliũ. Henricus sine mora, comitẽ Oxonienſem cum electis militibus, suos ad iuuãdos ire iubet: in primo accessu positis non longè ab arce castris, dum hostes intentos ex ea parte tenent, Thomas Brandonus cum triginta valentibus viris, per paludem quæ loco adiacet, in arcem intrat. Tum qui intus erant, accepto nouo subsidio, acriùs solito ex muris hostem vrgent, Oxonienſis etiam à tergo non minus instabat. Quo factum est, vt hostes vltrò fecerint inclusis potestatem abeundi cum fortunis. Quam conditionem Oxonienſis, qui idcirco venerat, vt liberaret amicos à periculo, & cum primis vxorem Iacobi præfecti, non aspernatus, relicta arce, cum suis omnibus incolumis Lutetiam ad Henricum rediit. Ricardus post hæc ab exploratoribus intellexit Henricum apud Francos tempore excluſum defatigari, continenter de auxilio supplicando, ac nihil proficere, nihilq; ei procedere, sed cuncta quæ diligentissimè cogitata essent, haud bellè cadere: quæ cùm ita esse crederet, perinde quasi totius belli victor, ac omni metu liberatus nil esse ducens, quod vigilaret in re tuta, revocauit à stationibus suis naues, ac cunctos milites, quos antea dispoſuerat, ad arcendos hostes: sed ne imparatus offenderetur, mandauit nobiles oram maritimam habitantes, & præsertim Vuallos vicissim more patrio, vigiliarum munus obire, vt ne adversarij expeditum ad litus receptum haberent, in terrámq; descenderent. Nam belli præsertim tempore, qui Oceanum accolunt, in vicinis tumulis lucernas pilis affixas locant, ac vbi ex hostium adventu, maior illustriórq; res accidit, subitò lucernas accendunt, clamoréq; per agros & regiones significant: hinc alij deinceps excipiunt, proximisq; eodem modo signum edunt, atque sic celeriter ad omnes vicos & vrbes fama perfertur, & agrestes ciuésq; sese adversus hostes armant. Ac ita Ricardus paulisper molestia leuatus, solutiore cœpit esse animo, vt ne diligentia omen averteret, quod supra caput erat. Ea nanq; vis diuinæ iustitiæ est, vt quis minus cernat, minus prouideat, minus caueat, cùm vicinus est ad malorum facinorum pœnas dedendas.

Id tẽporis quo Henricus comes apud Francos auxilij impetrandi causa morabatur,

rabatur, permulti principes propter Caroli regis ętatem, regni rectores, erant inter se parum consentientes, cuius simultatis princeps caput erat Ludouicus Aurelianensiũ dux, qui cùm in matrimonio haberet Ioannã Caroli sororẽ, primas in Republica administranda partes tenere nitebatur. Quibus rebus fiebat, vt ad neminem vnum imperij summa deferretur, & Henricus comes qui dies noctésq; nullum locum prætermittebat itineris in patriam maturandi, cogeretur sigillatim omnes adire, rogare, obsecrare. Ita res extrahebatur, cùm Thomas Dorcestriæ marchio, quem suprà diximus à matre domum vocari, partim ob id, de successu Henrici desperans, partim Ricardi promissis subornatus clàm & noctu Lutetia discessit, magnisq; itineribus in Flandriam contendebat. Quod simulatq; comes & alij Anglici principes cognouerunt, valde commoti, à Carolo petiuerunt, vt per eius mandatum liceret sibi hominem suorum consiliorum conscium vbicunq; inveniretur remorari, eáq; re facilè impetrata, per omnes vias discurrere cœperunt: sed Humfredus Chenius vestigia antecedentis sagaciùs odorando, recta via secutus, marchionẽ ad Compendium oppidum consecutus est, atq; ita ei persuasit, vt aliquanto pòst ad socios reversus sit. Comes Henricus ea molestia liberatus, vt ne dubitando, & dies prolatãdo magnas opportunitates amitteret, néve amicorum qui ipsum præstolabantur, mentes amplius expectatio cruciaret, statuit sibi non cunctãdum, sed atq; adeò maxima vtendum celeritate: itaq; impetrato à Carolo leui præsidio, ac tam ab eo quàm à priuatis amicis pecuniam mutuatus, pro qua marchionem sponsorem, vel potiùs obsidem vnà cum Ioanne Burscherio reliquerat, Rothomagum proficiscitur. Dum hîc moratur, & ad ostium Sequanæ classem parat, ad eius aures rumor detulit Ricardum regem mortua vxore, statuisse in matrimonium ducere Elizabeth filiam Edouardi fratris, ac Ceciliam aliam ipsius Edouardi filiam nupsisse cuidam filio terræ, viro minùs sè digno. Cœpit ea res haud parui omnino momenti, quippe quæ spem omnem capti consilij exequendi sociis pręcidebat, Henricum grauiter morderè, quòd per id iam videret sibi non licere vllius Edouardi filiarum nuptias expectare: quamobrem pertimescendum putabat, ne illius amici se desererẽt. Igitur re ad paucorum consilium delata, placuit eam profectioni anteverti, quò tentaretur, si alia adiungi auxilia possent, atque ex vsu visum est trahere in societatem belli per affinitatem Gualterum Harbertum veteris hominem inter Vuallos potentiæ, qui sororem nubilem domi haberet, & ad id procurandum nuntij missi ad Henricum Northumbriæ comitem, qui aliam Gualteri sororem in matrimonio habebat, vt ille id negotij gereret. Sed viæ adeò obsessæ erant, vt nullus illorum ad eum penetrare quiuerit. Atqui melior nuntius venit à Ioanne Morgano iurisconsulto, qui eodem tempore significauit Ricardum cognomento Thomam, virum magni vsus ac strenuum, & Ioannem Sauagium rebus Henrici summè studere, ac Reginaldum Braium non mediocrem pecuniæ summam in stipendium militum confeciſſe, & propterea monebat, vt primo quoq; tempore Vualliam rectà peterent.

Tum Henricus maturato opus esse ratus, vt amici inter spẽ metúmq; haudquaquã amplius suspensi tenerentur, postq; Deũ precatus est, vt felix faustúmq; esset, cum duobus tantũ armatorũ millibus, ac paucis nauibus, Calend. Augusti, ex Sequanæ ostio soluit, qui austro lenissimo, cœlo sereno, septimo pòst

die, sub solis occasum, Vualliam attigit, in portū delatus, quem Mylfordium vocant, ac confestim in terram egressus, primùm occupauit locum, cui Dalla nomen est, vbi aliquot aduersariorū cohortes sui arcendi causa, præterita hyeme statiua habuisse audierat: inde prima luce discedens, Hauerfordium, quod est oppidum minus decem millia passuum procul à Dalla, profectus est, summa omnium voluntate receptus, idq; adeò celeriter fecit, vt & simul adesse, & venire nuntiatū sit. Hîc intelligit Ricardum Thomam & Ioannem Sauagium contrà atq; in Normania factus fuerat certior, suis & suorum opibus Ricardum enixè iuuare. Cæterùm Panbruchenses omniū animos perturbatos eodem tempore confirmarunt, qui per Arnoldum Bottelreium hominem fortem, petita præteritorum cōmissorum venia, se suo Gaspari comiti operam dare paratos esse significarunt. Henricus aucto sic exercitu, Hauerfordio discedit, ac millia passuum quinq; Caërdiganiam versus progreditur. Dum hîc milites se reficiunt, profertur repētè per castra incerto autore rumor, Gualterum Harbertum, & qui ad Charmardinū oppidum castra habebāt, cum ingenti armatorum manu non longè abesse. Ex qua re orto statim tumultu, pro se quisque expedire arma, atq; tela tentare, intenderéq; incipiebat, simúlq; aliquantus timor omnes occupabat, cùm equites ab Henrico exploratum præmissi, omnia vti erant, quieta esse, ac nullum viæ incommodum impēdére renuntiarunt. Sed longè maxima omnes lætitia affecit Grifinus vir summa nobilitate, qui quanq; se antea cum Gualtero Harberto, & Ricardo coniunxerat, tamen eodem penè tēporis puncto, ad Henricum cum suis etsi paucis militibus defecit. Illo ipso quoq; die Ioannes Morganus ad ipsum Henricum venit. Procedebat Henricus, nullo ferè loco moratus, qui, vt expeditiùs iter faceret, nonnulla loca aduersariorū præsidiis munita aggressus, nullo ferè negotio expugnauit, & cùm secūdum hæc per speculatores intellexisset Harbertum ac Ricardum antè in armis esse, statuit in eos contendere, & illis aut fugatis, vel in fidem receptis, aduersus Ricardum regem properare. Sed vt amicos rerum omnium certiores faceret, allegauit ad Margaritā matrem, ad Stanleios, ad Talbotum, ad alios, ex suis fidissimos quosq; cum mandatis. Erat autem hæc summa mandatorum, se amicorū fretum auxilio, decreuisse Sabrinam transire, & per agrum Salopiensem Londinum petere, propterea illos rogare, vt sibi obviàm essent, cum quibus & loco, & tempore opportuno de suis consiliis plura communicaret. Ita cum his mandatis abeuntibus nuntiis, ipse Salopiam ire pergit, cui in itinere fit obviàm Ricardus Thomas, cum bene magno militum numero, séq; accepta atq; data fide, in eius potestatem tradit. Biduo antè Henricus promiserat Ricardo Thomæ præfecturam perpetuā Vualliæ, si in suam fidem veniret, quam postea regni potitus, dedit liberaliter. Nuntij missi interea diligēter mandata executi, & pecunia quam acceperant à singulis, ad quos missi fuerant, onusti, rediere ad Henricum eo ipso die, quo ille Salopiam peruenerat, significarúntq; amicos paratos in tēpore ad officium præstandū. Hoc nuntio in bonā spem Henricus adductus, iter initū ire contendit, ac ad pagum quem incolæ Neuuportum appellant, peruenit, positisq; in proximo colle castris, illic pernoctat. Venit ad eum ad vesperam Gilbertus Talbotus, cum quingentis & amplius armatis: deinde Staffordiam progreditur, ad quem dum ibi moratur, accessit Gulielmus Stanleius paucis comitatus, qui habito

bito breui cum eo colloquio, ad ſuos milites, quos cogebat, reverſus eſt. Indè digreſſus Lichefildiam petit, atq; extra mœnia eam noctem manet, poſtero die multo mane in vrbem introit, honorificéq; accipitur. Nudiuſtertius fuerat ad eum locum Thomas Stanleius paulò minus quinq; millibus armatorum ſtipatus, qui cognito Henrici adventu, ſine mora, ad vicum quam Aderſtonam vocant, præceſsit, illic dum Henricus accederet, expectaturus: hoc avertendæ ſuſpicionis cauſa fecit, veritus, ſi priuſquam ad manus veniretur, ſe cum Henrico ſtare, & ſentire palàm oſtenderet, ne Ricardus qui adhuc eius fidei nequaquam penitus diffidebat, Georgium filium morte non afficeret, quem ſuprà diximus, apud illum in cuſtodia teneri loco obſidis.

At Ricardus interim qui per idem tẽpus Nothyngamiæ erat, factus eſt certior Henricum cum cęteris exulibus, qui illum ſequebantur, in Vualliã peruenisſe, ac eius imparata & infirma omnia, contrà ſuos paratiſsimos, quos ad cuſtodiam provincię diſpoſuiſſet. Is rumor ſic illius animum inflauit, vt primùm id nõ magnopere curandum exiſtimarit, arbitrans Henricũ propter paucitatẽ ſuorum temerè progreſſum, malum vtiq; habiturum exitum, cùm eò perveniſſet, vbi aut inuitus dimicare cogeretur, aut viuus caperetur, per Gualterum Harbertum, & Ricardum Thomam, qui Vualliam pari propè imperio obtinerent. Veruntamẽ poſtea ſecũ reputans, rem interdum paruam in bello magnum facere motum, ac prudẽtiæ eſſe, non contemnere hoſtium vires, quamvis modicas, caſibus futuris maturè providendum iudicauit: itaq; Henricum Northumbrię comitem, ac alios amicos principes, quos opibus ſuis ipſius ſalutem ante poſituros ſperabat, iuſsit habere protinus delectũ militũ, atq; cum inſtructis copiis, ad ſe properè venire. Item crebris nuntiis, atq; literis præcepit Roberto Brachyngburio præfecto turris Londinenſis, vt ad ſe quamprimùm accederet, ducerétq; ſecum tanq; belli ſocios Thomã Burſcheriũ, Gualterum Hungerfordiũ, complureſq; alios equeſtris ordinis viros, quos ipſe ſuſpectos habebat. Inter hæc verò auditum eſt, Henricũ ſine vllo accepto incõmodo Salopiam peruenisſe. Quo rex nuntio cõmotus, ardere dolore, ſceluſq; ſuorum qui fidem fefelliſſent, maximè clamare, ſimulq; aliis minus confidere cœpit, adeò, vt ſibi primo quoq; die occurrẽdum adverſariis ſtatuens, ſubitò præmiſerit exploratores, qui ſpecularentur, quam viam tenerent hoſtes. Illi diligenter officio functi, non multò pòſt revertuntur, indicántq; Henricum ad Lichefildiam caſtra habere. Quod vbi cognouit, quia iam armatorum numerus ingens convenerat, continuò militibus in ordines deductis, iubet acies quadrato agmine incedere, per eam viam qua intellexerat hoſtes venturos eſſe, cunctiſq; in medium coactis impedimẽtis, ipſe cum ſuis ſtipatoribus ſequitur, alis vtrinque diſcurrentibus equitum: ita ſeruatis ordinibus, Leceſtriã ſub ſolis occaſum pervenerunt, cùm interea Henricus Lichefildia ſe mouens, ad proximum vicum, quem Thomuuorth dicunt, ire contendebat, cui in itinere obvij fuere Gualterus Hungerfordius, Thomas Burſcherius, ac plerique alij, qui ſe in eius fidem permiſerunt: ij enim animadvertẽtes ſe Ricardo ſuſpectos eſſe, vt ne ad inimicum inuiti ducerentur, parum vltra Stonyngſtratfordiam, Robertum Brachyngburium ducem deſerentes, nocturnis itineribus ad Henricum tranſierunt. Confluebant paſsim & alij nobiles ad eum, qui Ricardum in dies ſingulos, peius omnibus mortalibus oderant.

Accidit in itinere casus Henrico memorabilis: is enim licet magno esset animo, & eius copiæ passim augerentur, tamen in timore non paruo erat, quòd nihil certi videret sibi polliceri posse de Thoma Stanleio, qui, vti demõstraui, propterea quòd à Ricardo periculũ filio metuebat, neutrò adhuc inclinabat, & de Ricardi rebus longè aliter, ac amici significarãt, nuntiaret nihil firmius esse, nihil paratius: quocirca cùm eius timor nõ de nihilo esset, ipse viginti tantũ comitatus armatis, substitit in itinere incertus consilij, vt deliberaturus, quidnã faceret: accedebat ad hoc, quòd audierat Ricardũ cũ innumerabili exercitu appropinquare. Dum ita subtristis à longe sequebatur, omnis exercitus Thomuuorth pervenit, & cùm interventu noctis ipse præcedentium vestigia videre nequiret, postquam diu errabundus, suos non inveniisset, ad quendam viculũ à quo castra aberant plus tria milliaria, venit, plenus timoris: qui ne in insidias incideret, nihil à quoquam sciscitari ausus, mansit illa nocte ibidem, non magis ob præsens quàm ob futurum periculum territus: porrò verebatur, vt id alicuius futuræ plagæ prodigium foret. Neq; minus exercitus ob subitam ducis absentiam mœstus erat, cùm Henricus postridie albescente cœlo, ad exercitũ rediit, excusans se id nõ errore, sed de industria fecisse, quòd esset extra castra, gratum nuntium à quibusdam occultis amicis accepturus, deinde Aderstonam clàm proficiscitur, vbi Thomas Stanleius & Gulielmus fratres statiua habebant. Hîc Henricus cum Thoma & Gulielmo congreditur, iunctisq; dexteris, ac reddita mutuò salute, de communi statu inter se gratulantur, atq; omniũ animi ad lætitiam excitantur: post hæc consilium faciendi prælij cum Ricardo, si ad manus veniret, quem haud procul abesse audiebant, inter se conferunt. Sub vesperum eius diei, Ionnes Sauagius, Britannus Sanfordius, Simon Dygby, complureisq; alij à Ricardo deficiẽtes, ad Henricum cum electa armatorum manu veniunt. Quæ res & viribus auxit, & bona spe Henricum magnopere impleuit.

Interea Ricardus audiens hostem adventare, prior ad locum pugnę parum vltra Leceſtriam, Bosuuorth (id pagi nomen est) accedit, ibiq; positis castris, suos ea nocte à laboribus recreat, hortatúrq; multis verbis ad futurũ prælium. Fertur eadem nocte fuisse Ricardo terribile somnium: visus est enim per quietem, videre circa se obversari imagines quasi malorum dæmonum horrificas, & illas non sinere se quiescere. Quæ equidem visio nõ tam subito pauore eius pectus perculit, quàm anxiis impleuit curis: nanq; statim pòst animo æger, ex ea re grauem pugnæ futurę eventum præsagiebat, ac non ea animi aut vultus alacritate, qua antè, ad certamen accedebat, qui vt ne hostium metu territus, diceretur eam præ se ferre tristitiam, multis mane somniũ suum recitauit. Verùm id, credo, nõ fuit somnium, sed cõscientia scelerũ: conscientia, inquam, eò grauior, quò culpa maior, quæ si aliàs nunquam, at extremo vitæ die solet nobis commissorũ nostrorũ memoriã repræsentare, ac illorũ simul impendentes pœnas monstrare, vt meritò ad id tẽporis punctũ, malè actæ vitæ pœnitẽtes, hinc tristes migrare cogamur. Iam ad propositũ redeo. Postero die Ricardus rebus omnibus paratissimus, cũcto exercitu ex castris educto, aciem dirigit mirabili longitudine productã, ac peditibus equitibúsq; cõfertam, vt procul aspicientibus terrorem ob multitudinẽ armatorũ præbeat, & in fronte sagittarios locat, instar munitissimi valli. His sagittariis præficitur Ioannes dux Northfol-

Northfolchiæ. Post eam longam aciem, sequebatur ipse rex cum electo militum robore. Interim Henricus à colloquio amicorū digressus, animo iam erectiore esse incipit, qui nulla facta mora, propius hostes castra ponit, ibiq; pernoctat, bene autem mane militem se ad arma expedire iubet, simulq; mittit ad Thomam Stanleium, qui iam vt medius loco pugnæ appropinquarat, cum suis copiis accedat, ad milites ordinandos. Is respōdet, vt ille suos in aciem ducat, dum ipse instructo exercitu adsit. Quo respōso Hēricus cōtrà atq; opinabatur, temporisq; opportunitas ac magnitudo rei postulabat, dato, quamvis nonnihil anxius reddatur, pendereque animi incipiat, tamen nihil cunctatus, necessariò ita suos ordinat: aciem instruit simplicem, propter suorum paucitatem, sagittarios ante aciem constituit, quibus præficit Ioannem comitem Oxonienſem, in dextero cornu aciei locat Gilbertum Talbotum, qui id tueatur, in sinistro verò ponit Ioannem Sauagium. Ipse autem fretus auxilio Thomæ Stanlei, cum vna equitum turma, paucisq; peditibus sequebatur: nam omniū militū eius omnino numerus vix erat quinq; millia, absq; Stanleianis, quorū tria circitèr millia, duce Gulielmo, pugnæ interfuerunt: regiarum verò copiarum bis alterum tantum fuit. Ita vtrinq; instructa acie, vbi procul inter se milites conspicere potuerunt, sese galeis armant, atq; ad pugnā parant, expectantes arrectis auribus, invadendi signum. Inter vtrunq; exercitum intercedebat palus, quam Henricus de industria ad dexteram dimisit, vt suis instar munitionis esset: simul etiam id faciēdo, solem à tergo reliquit. At rex vbi vidit hostes præteriisse paludem, suos impetum in eos facere iubet. Illi subitò sublato clamore, primùm sagittis hostem petunt, qui pugnam nihil retardans, ferociter & ipse sagittis ferire incipit, sed vbi cominus ventum est, gladiis deinde res agitur. Oxonienſis comes interim veritus ne sui præliando à multitudine circumvenirentur, edixit per ordines, ne quis miles à signis plus decem pedes procederet. Quo cognito mādato, cùm sese cuncti spissè coēgissent, & parum à certamine cessassent, adversariq; vt territi ob eam rem aliquid fraudis suspicati, ipsi quoq; parumper pugnam intermiserunt, & id quidem multi non grauatè, qui malebant regem perditum, quàm saluum, ac ideo minus fortiter pugnabant. Tum Oxonienſis vna in parte confertis manipulis, in hostes impetum renouat, & alij in parte altera, facto cuneo, vnà vrgētes integrant pugnā. Dum ita inter primas acies vtrinq; dimicatur, Ricardus primò à speculatoribus procul Henricū paucis stipatū armatis esse intelligit, deinde iam propiùs accedentem, certiùs ex signis Henricum cognoscit, qui tum inflammatus ira, concitat calcaribus equū, atq; in eum ex altero latere vltra acies incurrit. Sensit contra se Henricus Ricardum ire, & quia omnis spes salutis in armis erat, se certamini auidè offert. Ricardus primo impetu aliquot interfectis, & vexillo Henrici deiecto, vnà cum Gulielmo Brandono vexillario, cōgreditur cum Ioanne Chenio homine longè fortissimo, qui se veniēti obtulit, quem magna vi in terram trudit, viam sibi ferro vbique faciens. Sustinuit tamen Henricus impetum diutius, quàm etiam eius milites putarant, qui victoriam iam penè desperabant, cùm ecce, Gulielmus Stanleius cum tribus armatorum millibus subsidio venit. Tum verò temporis puncto, reliquis in fugam se dantibus, Ricardus inter confertissimos hostes prælians interficitur. Interea Oxonienſis post breue certamen cæteros etiam, qui in prima acie pugnabant, in

fugam quamprimùm coniecit, quorum bene magnus numerus in ipsa fuga cecidit. Sed multò plures non inuiti, qui Ricardum metu, non item voluntate secuti erant, se prælio abstinuerunt, atque nullo accepto detrimento, abierunt, quippe qui non salutem, sed exitium principi quem oderant, expetebãt. Cæsi sunt mille circiter homines, & in iis ex nobilibus, Ioãnes dux Northfolchiæ, Gualterus Ferrysus regulus, Robertus Brachyngburius, Ricardus Ratclyffus, complurésq; alij. Biduo pòst Leceſtriæ Gulielmus Chatysby legu-
leius, cum paucis suis sociis, supplicio afficitur. Ex illis autem, qui se in pedes dederant, Franciscus Louellus regulus, Humfredus Staffordius cum Thoma fratre ac multis comitibus confugerunt in asylum diui Ioannis, quod est ad Colcestriam oppidum Essexiæ maritimum. Captiuorum verò numerus maximus fuit, quoniam occiso Ricardo, cuncti vestigiò proiectis armis, in Henrici potestatem vltrò se tradiderunt, quorum maior pars id à principio fecisset, si per Ricardi exploratores vltrò citróq; volitãtes licuisset. In iis principes fuere Henricus Northumbriæ, & Thomas Surræ comites: hic in custodiam traditur, vbi diu fuit, ille vt voluntarius amicus in gratiam recipitur. Amisit Henricus in ea pugna vix centum milites, inter quos vnus princeps fuit Gulielmus Brandonus, qui Henrici militare signum ferebat. Pugnatum est
A. S. H. 1486. ad XI calend. Septembris, anno salutis humanæ MCCCCLXXXVI, duraq; dimicatio amplius duas horas.

Ricardus potuit, vt fama est, salutẽ fuga quærere. nam qui circa eum erant, vbi viderunt militem iam inde ab initio certaminis, languidè ac segniter arma mouere, atq; alios clàm prælio excedere, fraudem suspicati, hortati sunt eum ad fugam, & cùm iam manifestè res inclinata esset, equum velocem adduxerunt. Ille verò quem nõ fugiebat populum sibi infestum esse, spe deposita omnis posthac futuri eventus, fertur respondisse, se eo die aut bellorum, aut vitæ finem facturũ. adeò magna ferocia, magnáq; vis animi in eo fuit: qui propterea sciens certò illum diem, vel regnum sibi deinceps pacatum redditurũ, vel perpetuò adempturum, corona regia redimitus in certamen descendit, vt aut initium, finémve regnandi ex illo faceret. Ita miser subitò similem exitum habuit, atq; iis accidere solet, qui ius, qui fas, qui honestum pro eo habent, ac voluntatem, impietatem, improbitatem. Sanè ista sunt exempla longè hominum vocibus vehementiora, ad deterrendum eos, qui nullam horam vacuam à scelere, crudelitate, flagitio, præterire patiuntur. Henricus adeptã statim victoriam, Deo optimo maximo multis precibus acceptã retulit, dein incredibili lætitia perfusus, in proximũ collem se recepit, vbi postq; collaudauit milites, iussitq; curari vulneratos, atq; occisos sepeliri, immortales omnibus principibus gratias egit, pollicitus se memorẽ beneficiorũ fore, milite interea cum magno clamore regem salutante, plausúsq; libentissimo animo dante. Quo viso Thomas Stanleius coronã Ricardi inter spolia repertã capiti protinus imposuit, perinde ac si iam populi iussu rex fuisset more maiorũ renũtiatus: atq; id primũ fuit felicitatis omen. Post hæc, Henricus collectis omnibus sarcinis, cum victore exercitu, Leceſtriam ad vesperam perrexit, vbi reficiendi à labore militis, itineríq; Londinum versus parandi causa, duos moratur dies. Interim Ricardi corpus cuncto nudatum vestitu ac dorso equi impositum, capite & brachiis ac cruribus vtrinq; pendentibus, Leceſtriam ad cœnobium Fran-

ciſca-

ciſcanorum monachorũ deportatur, ſpectaculũ meherculè miſerabile, ſed hominis vita dignũ, ibiq; ſine vllo funeris honore, biduo pòſt terra humatur. Regnauit annos duos & totidẽ mẽſes, plúſq; die vno. Statura fuit puſilla, corpore deformi, altero humero eminentiore, facie breui ac truculenta, quæ olere malitiã, & dolum ac fraudem clamitare videretur: dum in cogitatione aliqua verſabatur, inferius labrũ aſsiduè mordebat, quaſi ita fera in eo corpuſculo natura in ſeipſam furente: ſimul pugionem quem ſemper geſtabat, dextera manu ex vagina dimidio tenus pariter recondendo, atq; cõdendo. Ingeniũ verò habuit acutũ, ſagax, verſutum, ad ſimulandum atq; diſsimulandum aptum: animum autem elatũ ac ferocem, qui eum etiam non defecit in morte, quam deſtitutus à ſuis maluit per ferrum capere, quàm per turpem fugam, incertæ ac fortaſſe pòſt paulò morbo vel ſupplicio interituræ vitæ parcere.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIÆ LIBER XXVI.

QVÆ POST mortem Edouardi geſſerit Ricardus, ac nobilium defectionem, præterea eius interitum, ſuperiore libro explicauimus: nunc autem quæ poſtea acciderunt, commodùm exequemur. Henricus rerum potitus à primo ſibi ſeditiones extinguendas ſtatuit, qui priuſquam Leceſtria diſcederet, Robertum Vuyllugby in agrum Eboracenſem miſit, qui duceret ad ſe Edouardum comitem Varuici, Georgij ducis Clarentiæ filium, decem & quinque annos natum, quem Ricardus in arce quam Schereshutton vocant, hactenus tenuerat. Enimverò Henricus non ſine cauſa verebatur, ne per hunc puerum, ab hominibus audaciſsimis ſibi aliquando noceretur, qui permultis ab ineunte ætate preſſus malis, nihil potius optabat, quàm in pace eſſe. Robertus ad arcem profectus, Edouardum à præfecto ſibi traditum Londinum deduxit, vbi miſellus puer ad calamitatem natus, in cuſtodiam protinus coniicitur. Erat in eadem arce Elizabeth virgo, Edouardi filia, ætate maior, quam Ricardus ad connubium ſibi ſeruabat, quemadmodum ſuprà demonſtraui: verùm tantum aberat, vt puella ad id conſentiret, vt etiam maximopere deteſtaretur, perhorreſceréq;. Quid, quòd omnis populus eam longè importuniſsimam libidinem non modò Ricardo, ſed eius domeſtico ſenatui ſummo crimini verterat, quòd tam nefarium hominis conſilium corroborarſet? Proinde Deus caſtam virginis mentem iuuit, ab eoq; flagitio defendit, quæ paulò pòſt multis cùm viris tum matronis comitata, Londinum ad matrem reuertit. Interea Henricus iter Londinum verſus facere cœpit, ingenti paſsim rura incolentium lætitia & congratulatione eum regem appellantium, ſed vbi appropinquauit vrbi, Thomas Hylle prætor, ac Thomas Bretayn, Ricardúſq; Cheſter vicecomites, & cũ his totus ſenatus atq; omnis ciuitas in eum ſummè officioſa obviàm effuſa eſt: non modò vniuerſi ſalutabant, verùm etiam pro ſe quiſq; victrices venientiũ dexteras quæ tyrãnum occidiſſent, cõtingere cupiẽs alius gratulabatur, alius gratias agebat, quòd eorum opera incolumis eſſet Reſpublica, ſublatis malorũ autoribus. Igitur gaudiũ generatim celebratũ, ac Deo aliquot dierũ ſupplicationibus, ad omnia diuorũ templa, paſsim honor habitus

est. Cæterũ amici speciatim lætitia exultabant, quòd animo cernerẽt factionẽ adversariã exterminatũ iri. Secundũ hæc, consiliũ more maiorũ indicitur, ac dies dictus, quo Henricus Elizabeth puellam in matrimoniũ duceret. Ea porrò res & gaudium principibus adauxit, & Henrici nomen in magna apud populum gratia posuit, pro certo habentem, venisse diem, cùm factionũ fons & seminarium tandem aliquando exhauriretur. Postea coacto ad Vuestmonasterium consilio, pridie calend. Nouemb. Henricus principũ atq; populi iussu, rex creatur, dictúsq; est Henricus eo nomine septimus. Fuit ille annus salutis M C C C C L X X X V I. Henricus sic regnũ adeptus est, quod Dei nutu atq; consilio gestum, & prouisum esse, visum est, quando abhinc, id est, ex hoc anno salutis 1486, annos D C C X C V I I memorię proditũ ferunt, vocem diuinitus Cadoualladro vltimo Britannorum regi, vt suprà memoraui, redditam, eius progeniem rursus regnaturam. Istius vocis fato Henricũ ductum regnũ obtinuisse, opinio per animos hominum iampridem pervaserat, quod & Hẽricus sextus futurum prædixerat.

A. H. S. 1486.

Igitur Henricus rex ritè factus, primũ omnium vetus Athenienſium exemplum, vt dicitur, sibi revocandum putat, hoc est, omnem actarum rerum pariter ac iniuriarum memoriam delendam. Itaq; post fundatum in eo cõcilio patrum ac populi autoritate regni statum, placuit publico edicto, omnibus parci, ac bona restitui, qui in Henrici fidem venirent, in eiusq; verba iurarent, & qui non venissent, post X L dies, quàm potestas veniendi facta foret, numero hostiũ patriæ haberi. Quo factũ est, vt bene multi qui se asylis tenebant, ad sanitatem redierint, studiorũ diuersarum partiũ obliti. Deinde de amicis ratio habita, & alij dignitate, alij opibus, quisq; pro meritis aucti. In iis Gaspar Henrici patruus dux Bedfordiæ, Thomas Stanleius comes Derbij, Aegidius Dabeneius & Robertus Vuyllugby Broke reguli creantur, (regulos, sicvt alibi diximus, vulgus dominos vocat) & Edouardus filius maior natu Henrici ducis Buchyngamiæ restituitur in paternam dignitatem, atq; possessiones, quas Ricardus rex publicauerat, vnà cum aliis exulum bonis. Postremò in eo conventu, quædam à Ricardo ac Londinensibus decreta rescinduntur, atq; leges quæ id temporis è Republica esse videbantur, populo dantur. Constitutis rebus publicis, ac dimisso concilio, Henricus absentium etiam rationem habendam ratus, Thomã Dorcestriæ marchionem ac Ioannem Burscherium, quos Lutetiæ pro accepta pecunia, quasi pignori reliquerat, quamprimũ redemit, atque Ioannem Elyensem episcopum ex Flandria accersendum curauit. Item cõsilium domi constituit, de cuius sententia, cuncta iustè & rectè gubernarentur, causæq; ad ipsum relatæ sine litium acerbitate deciderentur: in quod quidem consilium à principio viros propter prudentiam singularem, fidem & grauitatem, claros delegit, Ioãnem Oxonienſem comitem, Gasparem ducem Bedfordiæ, Thomam Stanleium Derbienſem comitem, Georgium regulum Strangium, eius filium, & Gulielmum fratrem sui regij cubiculi præpositum, Robertum Broke regulum, suæ domus regiæ præfectum, quem Stouardum dicunt, Reginaldum Braium, Ioannem Mortonum Elyensem episcopum, Ricardum Fox, Ioannem Dynham, quem postea fecit Angliæ thesaurarium, quem vocant, id est, quæstorem, Aegidium Dabeneium, Ricardum Gilfordium, Ioannem Chenium, Ricardum Tonstallum, Ricardum Eggecombium,

Tho-

Thomam Louellum, Edouardū Ponyngum: ac alios deinde ſapientes homines ſibi conſiliarios optauit, ad conſiliáq; rerum gerendarū continenter adhibuit, quo in numero erat Ricardus Thomas homo Vuallus, Morganus Kyduellus, Thomas Graius marchio Dorceſtriæ, homo bonus & prudens, Georgius Talbotus Salopiæ comes, vir nobilis, ſapiens, ac in omnibus vitæ partibus moderatus, Ioannes Rysleius, Thomas Ormondię comes, homo Hybernus, Henricus Marneius, Gulielmus Say, vir ſui equeſtris ordinis primarius, Gulielmus Ody, Gilbertus Talbotus, Gulielmus Vdallus, Thomas Troys, Ricardus Nanfantus, is aliquādiu Caleti præfectus fuit, Robertus Poyntus, Iacobus Hubertus, Carolus Somerſetus, homo paratus, atque nobilis, Thomas Hauardus comes Surræ, vir prudētia, grauitate, cōſtantia ſumma, Henricus Burſcherius Eſſexiæ comes ſingulari bonitate præditus, Gulielmus Blōtus Monioñ regulus diſertus, ornatus, Ioannes Burſcherius, Ioannes Fyneux, Petrus Eggecombius, Hugo Conueius, Thomas Terellus, Henricus Vuyat, Robertus Throgmartonus, Thomas Brandonus, homo fortis ac experiens, Ioannes Vuynghildus nobilitate æquè vt virtute præclarus, Edmūdus Dudleius, Edouardus Belknapus, Ricardus Hemſonus, ac deinceps plerique alij cōſilio boni. Reſtabat ad corroborandū præſentē rerum ſtatū, vt Henricus Elizabeth puellā Edouardi filiā perinde ac pollicitus erat, ſibi matrimonio iungeret, quod & fecit. Ex illo quies Anglicano populo iam parta viſa eſt, quòd Lācaſtria & Eboracenſis, duæ præpollentes æquè opibus vt nobilitate familiæ, tandē aliquādo in vnā coiuiſſent domū, vnde certa regia proles ventura eſſet, quæ in poſterū tēpus regnū obtineret. Quibus rebus actis, etſi omnia quieta ac tuta videbant, Henricus tamen pręteritis malis doctus, ſibi adhuc inimicorum inſidias pertimeſcendas ducebat, quòd mortales ab incunabulis odio factionū imbuti, nō facilè ſoleant virus ex animo expuere: itaq; primus omnium Angliæ regum ſtipatores corporis habere cœpit, quod à Francis principibus ſumpſiſſe ferūt. Cæterū quia ad cauenda pericula, parum interdū foris arma valent, niſi ſit conſiliū domi, idcirco ſuū domeſticū ſenatū, quemadmodū ſuprà dictum eſt, conſtituit, in cúmq; grauiſsimos quoſq; ac ſapientiſsimos viros, & pręſertim eos quos omnium ſuorum conſiliorū, periculorum, calamitatū iam inde ab initio ſocios, adiutores, participes habuerat, adſciuit, vtpote qui cunctas ſuas curas in Republica rectè regenda ſibi deſigendas putabat, memoria tenens ſe ad imperiū à populo Anglico eius rei cauſa eſſe vocatum, ac propterea ſua pœmagni intereſſe curare, quò regnum legibus, inſtitutis, moribus pariter refloreret, atq; ſpes cunctis renaſcerentur fore melius. Atq; tale gubernationis fundamentum Henricus à principio iecit.

Eodem anno nouū morbi genus pervaſit per totum regnū, ſub primū Henrici in inſulam deſcenſum, dira quidem lues, & quā nulla ſit ætas antea, quod conſtet, perpeſſa: ſubitò enim ſudor mortifer corpus tentabat, ac ſimul dolor caput ſtomachúmq; vehemēti caloris ardore affectum angebat. Quo in morbo homines qui à principio erant, quia alij æſtus minus patientes, ſi in lecto erant, ſtragula dimouebant, ſi veſtiti, veſtes deponebant, alij ſitientes frigidum potū ſumebāt, alij demū patientes caloris fœtoríſq;, nam ſudor graue olebat, additis ſtragulis, ſudorem provocabant, æquè omnes aut ilicò, aut nō multò pòſt q; ſudare cœpiſſent, moriebantur, ita vt ex omni ægrotantium numero,

vix centesimus quisq; evaderet. Neq; vlla interim medicorum ars aut scientiã quicq; opitulabatur, q; morbi nouitas omnem illorũ excluderet peritiã. Verùm post vigintiquatuor horas (tanto tẽporis spatio vis eius morbi durabat) abeunte sudore, nõnulli confirmabant: nõ eo tamẽ ita expurgati erant, quin iterum atq; iterũ in morbum reciderent, multúq; inde perirent. Sed ea res remedium tanto malo ad vltimũ monstrauit: nam qui semel primò sudarant, cùm deinde rursum ægrotarent, obseruabant ea quæ in prima curatione profuissent, & illis pro remedio vtentes, addebant semper aliquid ad curationem vtile. Item & illi iidem cùm iterum in idem valetudinis genus inciderent, ex priore obseruatione earum rerũ per quas se confirmassent, ita se curare didicerũt, vt vim sudoris illius facilè tolerarent. Quibus rebus ita vsu venit, vt post ingentem mortalium stragem, remedium vnicuiq; promptissimum inventum sit, quod huiusmodi est: Si quis interdiu sudore corripiatur, cum vestitu protinus cubatũ eat: sin noctu, & in lecto, tum quiescat, nec se è loco moueat, vsq; ad vigintiquatuor horas exactas: interim ita se stragulis oneret, quò non prouocetur sudor, sed sua spõte molliter stillet, cibi nihil capiat, si tandiu famem tolerare possit, neq; plus potionis consuetæ ac calfactæ hauriat, quàm modicè satis sit ad sitim extinguendam: inter hanc curationem in primis caueat, ne manũ quidem aut pedem sui refrigerandi recreãdiq; causa, extra stragula proferat, quod facere letale est. Hoc remediũ est nouo morbo inventũ, qui tantũ Angliam id temporis pervasit, & posthac sæpe grauiter afflixit. Atque annus primus cùm regnare cœpit Henricus, tali fuit pestе insignis, id quod iam tum in vulgus opinio tulit prodigium esse duri eiusdem regis futuri imperij: atqui potiùs, si quid veri vana potest monstrare religio, portendit Henricũ vsq; ad extremũ vitæ spatiũ, nullum trãquillum atq; otiosum spiritum esse ducturum, quando ab initio cœpit suorũ seditionibus vexari, adeò vt nunquã ei postea per illas licuerit esse quietum, securúmve. Ad rem redeo.

Postq; Henricus Londini res suas ex desiderio constituerat, bonóq; loco esse viderat, reliquas regni partes sibi obeundas censuit, quò animos hominũ factionũ contagione cõtaminatos purgaret, & ante omnes, Eboracẽsem prouinciam aduersariarum partiũ in primis studiosam in officio contineret: itaq; primo quoq; tempore Eboracum proficiscitur, & quia paschales festi dies instabant, eius rei causa iter Lincolniam cõvertit, qui dum ibi commorabatur, factus est certior Franciscum Louellum regulum cum Humfredo Staffordio abiisse ex asylo Colcestrensi, sed quò terrarum se contulisset, neminem hominem pro certo habere, qua de re id minus curandum existimans, Eboracum vt constituerat, perrexit: quò simulac pervenit, rumor repentè per totam vrbem divulgauit Franciscũ cum bene magnis copiis adesse, ac infestis armis ipsam vrbem petere, & Humfredum cum Thoma fratre, in Glocestrensi agro inter agrestem multitudinem seditionem concitasse, atq; inter se partitos, qui portas vrbis, qui muros, qui vias occuparent. Ad primũ nuntiũ vt incertum, rex parũ mouetur, sed vbi cognouit ex literis suorum vera esse, quæ antè rumor attulisset, ingenti afficitur trepidatione, quòd non exercitũ, nõ arma quibus suos armet, parata habeat, non eo denicq; loci sit, vbi militem eo temporis puncto scribere possit, in ea ciuitate scilicet aliàs inimica, cui Ricardi nominis memoria recens in animo hæreret: sed quia res diligentiam requirebat, vt ne

spatium

ſpatium daretur aduerſariis vires augendi, Gaſparem Bedfordiæ ducem cum tribus militum milibus leuiter armatorum, quia bona eorum pars ex coriis thoraces ſibi fecerat, properè ire obviàm hoſtibus iuſsit, & quid ſui conſilij eſſet, cõmonefecit: ipſe interim vndecunq; poteſt, militem cogit. Bedfordienſis more tumultuarij exercitus raptim profectus, vbi caſtris hoſtium appropinquauit, & pauliſper cum ſuis ratiocinatus, quomodo ſine certamine, illorum conatus reprimere poſſet, confeſtim præcones edicere iuſsit omnibus impunitatem dari, qui arma depoſuiſſent. Quæ equidem res permagni fuit momenti: nanq; Franciſcus ſiue ob id minùs ſuis confidens, ſiue timore perterritus, de media nocte à ſuis clàm diſceſsit. At illi cognita fuga ducis, ſine mora, cuncti ad pedes Bedfordienſi iacentes, veniámq; precantes, in regis poteſtatem ſe tradiderunt. Sic impetus aduerſariorũ, qui in regem fiebat, ex quo cædes multorum eſſet conſecuta, Bedfordienſis opportuno cõſiliõ repentè reſedit, atq; Franciſcus magis periculi timens, quàm gloriæ appetens, non tentato certamine, in comitatum Lancaſtrenſem perpetuo curſu ſe recepit, adiuitq; ad Thomam Brogtonũ equitem magna in ea regione autoritate, apud quem aliquot per menſes latuit. Humfredus etiam ex Franciſci fuga pauore affectus, diſcedit à ſuis in aſylum, quod vocant Colnamum, abeſt ab Abyndonia circiter mil lia paſſuum duo, & quia id aſylum perfugio non eſt illis, qui contra regis maieſtatem commiſiſſent, Humfredus inde extractus capite mulctatur: Thomæ verò fratri, qui vnà cum eo erat, venia datur, quòd non ſponte, ſed fratris impulſu in id bellum ingreſſus fuiſſet. Rex ſic ſedato tumultu, qui eius animum magno timore impleuerat, & Eboracenſis prouinciæ ſtatu diligenter collocato, Londinum reuertitur, ac paucis pòſt diebus Vintoniam petit, vbi loci Elizabeth regina eius vxor puerum peperit, quem Arthurũ appellauit, atq; Londinum aliquanto pòſt regreditur.

Interea ex parua fictaq; re, initium maioris motus ortum eſt, quód pro artificio rei, facinus audax cenſendum eſt, at pro tempore, nulla admiratione dignum, quoniam iampridẽ permulti homines inter ſeditiones, quas ſuperioribus libris memorauí, aut orti aut nutriti, nec in armis diu, nec in otio eſſe poterant, partim domi ſedentes, ac malè cogitantes, partim per licentiam bellorũ omnia prædæ eſſe cupientes, ac ad vlciſcendas partium iniurias vehementer ardentes, qui neq; belli neq; pacis iura vlla eſſe volebant, ex quo vt improbi facilè aut odio emolumentóve in fraudem impellebantur, nec deerant turbarum ac ſeditionum duces autoréſq;. In iis fuit Ricardus Simondus presbyter, homo ſordido loco natus, cui fraudes & doli à primo cordi erant, cæterùm non indoctus, & propterea diſcipulũ ſibi elegit Lambertũ Symnellum puerum non malo vſquequaq; ingenio, per quem fallaciam eiuſmodi confinxit. Venit perfidioſo homini atquè improbo ac facinoroſo, qui iam ab alterius factionis principibus ſubornatus fuerat, in mẽtem, facere ſuum Lambertum regem, & ſe Anglorum antiſtitum primarium: cuius conſilio materiam dedit, quòd in vulgus fama valeret filios Edouardi regis aliquò terrarum ſecretò migraſſe, atq; ita ſuperſtites eſſe, ac Edouardum Varuici comitem ducis Clarentiæ filium vel necatum, vel breui necandum. Hi rumores quamvis vaniſſimi, ſpem fecere Ricardo Simondo, vt venturum tempus putaret, cùm Lambertus aptè poſſet alicuius ex iſtis regiis pueris perſonam ſumere, & regnum

repetere, vt qui certũ quasi haberet, omnino non defuturos, qui eum iuuarẽt, cùm odia ex factionibus orta vt plurimũ æterna sint, quod ille ex seipso metiebatur: ita ea spe ductus suũ Lambertũ Oxonij vbi literas studebat, regalibus moribus instituere, bonis erudire artibus, regiã prosapiam edocere miro studio cœpit, vt cùm opus foret, vulgus pueri indolem miratus fidem suo cõmento faciliùs haberet. Haud ita multò pòst, fama passim dissipauit Edouardum comitẽ Varuici in carcere interiisse. Quod vbi Simondus resciuit, existimans esse tẽpus obire destinatum facinus, mutat adolescẽtulo nomen, vocátq; eum Edouardum, quòd illud nomen filio ducis Clarentiæ fuisset, qui & id ætatis puer erat, vt alter alteri annis nõ præstaret, ac protinus cum eo in Hyberniam traiicit, ibíq; secretò convenit nõnullos Hybernorũ principes, quos parum fidos esse Henrico ex fama cognorat, datáq; ab illis fide, narrat se seruasse filium ducis Clarentiæ à morte, ac duxisse in eam terrã, quam audierat semper vnicè amasse nomẽ & genus Edouardi regis. Res facilè ab illis credita inde aliis aperitur, sicq; pro vera habetur sine controversia, vt Thomas Gerardinus insulæ cãcellarius specie veri deceptus in primis, puerum vt regia stirpe procreatum acceperit hospitio, summáq; ope iuuare ingressus sit: primò enim convocatis suis clientibus, indicat de aduentu adolescentis, & quẽadmodum ei reliquo ex virili regia prole, regnum Anglię debeatur, & propterea eos hortatur, vt cùm suo tum pueri nomine, se sequi velint, atq; pro se quisq; ipsum in auitum regnũ restituendum curare: deinde cum reliquis principibus rem cõmunicat, qui cognito eius consilio, in illum multò sese officiosiores fore ostendentes, operam suam pollicentur. Per hunc modum fama celeriter ad omnes Hyberniæ ciuitates perfertur, quæ confestim in fidem pueri veniunt, eum regem certatim appellantes, ita vt secta iam præpollente effecta, principes statuerint alios alibi belli socios adiungendos, qui continuò dimittunt certos nuntios in Angliam ad eos, quos sciebant Ricardi regis partes secutos esse, qui orent, rogent, obtestentur, vt in fide maneant, atq; velint regium adolescentem opibus iuuare: alios itidem nuntios mittunt in Flandriam ad Margaritam sororem Edouardi, quæ nupta fuerat cum Carolo duce Burgundiæ, rogatum etiam auxilium. Carolus enim nullis ex Margarita susceptis liberis, vnicam ex priore vxore reliquit filiam nomine Mariam, quam in matrimonium duxit Maximilianus Frederici Imperatoris filius, ex qua duos genuit filios, Philippum & Margaritam. Hosce Mariæ quæ haud diu pòst superstes fuit, & Maximiliani liberos Margarita Caroli altera vxor materno complexa amore, mira charitate nutriebat, accipiebat, fouebat, studioséq; rebus domesticis operam tribuebat, quæ eiusmodi officiis magnam apud Flandros sibi autoritatem compararat. Ista igitur Margarita etsi non ignorabat domum suam Eboracensem à Ricardo fratre duntaxat funditus eversam esse, tamen non saturata odiis, quibus omnis ferè Henrici sexti progenies extincta esset, nec memor affinitatis, qua ad vltimum, vti suprà ostendimus, reliquus alterius familiæ sanguis alteri in perpetuum admistus foret, in Henricum regem pessimè animata, iráq; simul accensa non cessabat omnia tentare, quamobrem hominem vt alterius factionis caput opprimeret, perinde quasi eius sanguine suæ domus interitum lui vellet. adeò magna vis est ciuilium simultatũ, vt interdum sapientissimos quosq; ab honesto auertat, præcipitétq;. Igitur mulier certior facta de noua subitò

ostā in Henricū factione, quāvis rem, provt erat, simulatā non item parui momenti arbitraretur, non modò promisit nuntiis se opem laturam, sed operam quoq; daturam, quò maiora auxilia ipsis conspirationis sociis adiungerentur.

Quibus rebus in Angliam Henrico nuntiatis, haud secus atq; par erat, valde cōmotus est, quòd fraude vnius longè sordidissimi improbissimíq; hominis tantum in se bellum compararetur: verùm vt vir sciens, homóq; prudens iudicabat genus belli crudelissimi fore, si in campum descenderetur, in quo sæpe area multorum scelerum esse soleret, ac idcirco primùm omniū tentandum sibi constituit, si sine armis, quorum exitus semper incerti, posset suos ad sanitatem antè reducere, quàm malum nondum latè disseminatum per terram Angliam manaret. Itaq; convocato principum cōcilio, ad Cartusianorum cœnobium, quod parum abest à regia villa, quā ipse postea appellauit Richemondiam, quonam pacto mota temporis procella deuitari possit, diligenter cōsilium exquirit. Cunctis primo consessu videtur vtile factu, vt priusquam cætera agitentur, illis omnibus venia cōmissorum præteritorum proponatur, qui in officio deinceps permanserint, vt ne si id differatur, interim Thomas Brogtonus eques, qui Franciscū Louellum apud se diu seruarat, præsénsq; aderat, atq; alij eius amici tempore tam difficili ac periculoso, desperata venia, palàm erumpant: nam quanquam ij eius coniurationis cōsiliorum affines esse putabantur, quia tamen id nullo certo constabat indicio, non videbatur conducere quicquam in præsentia in eos grauius cōstituere, partim vt ne tumultus augeretur, partim verò, vt si posthac ab officio discederēt, id eis suo merito fraudi foret. Quare statim edicto tota Anglia divulgato, cunctis generatim sontibus etiam capitalium rerum condemnatis parcitur, pœnaq; remittitur. Deinde post longam consultationem, quorundam mentes & sententiæ eò inclinabant, vt in rem præsentem esse ducerent, filium ducis Clarentiæ populo ostendi, quò illa opinio vana puerum esse in Hybernia, decederet de mentibus hominum. Sunt simul multa quæ ad statum Reipub. pertinebant, decreta. Inter cætera, Elizabeth quondam Edouardi regis vxor omnibus possessionibus mulctatur, propterea q; se atq; filias Ricardo regi cōmisisset, contrà atq; ab initio factæ conspirationis in Ricardū, promiserat, ac receperat principibus illis, qui cunctis suis fortunis neglectis, quas in Anglia habebant, eius potissimùm rogatu & causa, ad Henricū in Britanniā transiissent, ab eóq; iusiurandum exegissent, quo ille obligarat se ad ducēdā illius filiā maiorē natu in matrimoniū, & id per eam nō stetisset, quin irritū fuerit, ac principes Henricū secuti perpetuò exularint. Graue quidē certè delictum, sed eius exitus ex eo minus omnino legibus visus est vindicādus, q; tantū abfuit, vt aliis vel Henrico nocuerit, vt etiā adiumēto fuerit, cùm per id Ricardus rex facinus facinore cumulare ausus religionē neglexerit, neptis connubiū petendo, ac ob isthuc, Deum magis iratū sibi fecerit, vnde eius ruina erupit. Hinc profectò cognoscamus licet, improbos non humani iudicis cōsilio trahi, sed Dei nutu, perinde quasi sua sponte ad meritum exitium properare. Atq; ita regina sua in se leuitate magnā deriuauit inuidiā, qua confecta miseram deinceps vixit vitā. Tales res nostrę sunt, semper incōstantes, quales ipsi sumus. Atq; vnū Elizabeth reginæ opus fortuna diminuere nō potuit: illa em̄ dum Edouardus vir regnabat, Cātabrigiæ loco magnifico optimarū disciplinarū atq; artiū studiosorū adolescētiū collegiū

instituendum curauit, deditq; fundos, ad eorum victum. Vocatur Reginæ collegium, eo ipso certè dignum nomine, quod omni tempore doctissimis hominibus ibidem assiduo studio eruditis affluit. Sed ad rem revertamur.

Rex dimisso concilio, Londinum venit, ac insequenti die dominico, educi per mediam vrbem, ex turri, iussit Edouardum filium ducis Clarentię, ad templum diui Pauli. Hîc adolescens, vt edoctus erat, sese omnibus ostendens, interfuit in supplicatione, in cæteris q; sacris, ac simul collocutus est cum multis principibus, & præsertim cum iis, qui coniurationis participes habebantur, quò illi faciliùs intelligerent Hybernos ex re vana, nouos dementer facere motus. Sed animis malè sanis nihil hæc profuit medicina: nanq; Ioannes comes Lincolnienſis, Ioannis Polæ ducis Suthfolchiæ & Elizabeth Edouardi regis ſororis filius, hanc nouandarum rerum facultatem haudquaquã omittendam ratus, ſtatuit Hybernorum conatus, vt ne malè caderent, modis omnibus corroborandos. Sanè vir ingenij acrimonię pleni, & consilij non modici, veneno ciuilium inimicitiarũ iampridem infectus, non poterat in animum ſuum inducere, vt patienter videret Henricum adverſæ factionis hominem regnare, qui propterea inito cum Thoma Brogtono, ac pleriſq; aliis amicis consilio, decreuit ad Margaritam materteram traiicere, & eius opibus nixus, ad nouæ ſeditionis autores adhæreſcere. Itaq; ſtatim poſt dimiſſum à rege principum conventum, comes clàm in Flãdriam ad Margaritam venit, quò aliquot antè diebus, Franciſcus Louellus ſe receperat. Hîc pro ſuo quiſq; ſenſu ac deſiderio, in rerum gerendarum rationem locutus eſt, quarum poſt longam diſputationẽ, ſumma fuit, vt comes cum Frãciſco properè Hyberniam peteret, Lambertum fictitium nepotem regio honore honeſtandum curaret, Hybernorum auxilia cum nouo rege, in Angliam adduceret, amicis vndiq; ad arma vocatis, bellum Henrico faceret, & ſi res feliciter caderet, tum Lamberto in ordinem redacto, Edouardum comitẽ Varuicenſem verum nepotẽ carcere primùm liberaret, ac poſtea ex autoritate principum amicorum, regem conſtitueret. Rex Henricus interim, qui ſperabat ſuos principes poſt viſum Edouardũ filiũ ducis Clarentiæ quieturos, nec eſſe quempiã tam improbũ putabat, qui de eo quicq; fingeret, nec tam furioſum, qui crederet, ſolùm ſtudebat Hybernorũ temeritatẽ cõpeſcere, cùm repentè de fuga comitis Lincolnienſis cognouit, qui ob eam rem valde animi perturbatione cõmotus, inimicorũ iniurias quas nullo cõſilio vitare ſe poſſe animadvertebat, iam tum apertè perſequendas, vindicandáſq; armis ſtatuit: itaq; certos belli duces quaquaverſum miſſos exercitũ parare, atq; in vnum locũ cogere iuſsit, vt omni multitudine in eam partẽ impreſsionẽ facerent, quà adverſarios venire conſtiterit: ipſe interim timens ne non plures in Flãdriam ad comitẽ transfugerent, omnem oram quæ ad orientem ſolem ſpectat, obire paſsim præſidiis, cuſtodiis, vigiliiſq; munire cœpit, & iam ad cœnobiũ diui Edmundi pervenerat, cùm intellexit Thomã marchionem ſui purgãdi cauſa ad ſe approperare, quem miſſo obviàm Ioanne comite Oxonienſi, de itinere in turrim Londinenſem duci iuſsit, vt ſi eſſet amicus, ſicvti revera erat, illud tantillũ indignitatis eius ſalutis cauſa ſubire, haud ægrè ferret: ſin inimicus, ne noceret: quo facto, Nordouicũ petit, & ibi Chriſti die natali acto, Vual ſingamiam progreditur, ingreſſuſq; diuæ Virginis templum, quod in eo pago ob ſummam miraculorum religionem, ſanctiſsimũ eſt, orat, precatur, atq;

vota

vota facit, vt ope diuina, & virginis Mariæ ductu, sibi liceat inimicorũ insidias cauere, & se & patriam ab instanti periculo defendere, eiúsq; vitiosas partes sanare. Ita precatus Cantabrigiam & inde Londinum celeriter revertitur.

Interea Ioannes comes Lincolnienſis & Frãciscus Louellus, accepto à Margarita exercitu duorum circitèr milliũ Germanorũ, quibus præerat Martinus Suardus homo Germanus, summo genere natus, ac rei bellicæ scientia præstans, in Hyberniam traiiciunt, atq; Dublini Lambertum puerum perinde quasi regia stirpe ortum, more maiorũ, regem creandum curant. Post hæc, Hybernorum egentium ac ferè inermium coacta ingenti multitudine, quorum dux erat Thomas Gerardinus, cùm nouo rege, in Angliam nauigant, ac dedita opera, haud à Lancastrò procul in terram descendunt, freti opibus Thomæ Brogtoni, qui princeps erat coniurationis socius. Rex aũt Henricus qui suæ cauſæ non indormiebat, quod acciderat suspicatus, paulò ante aduentum hostium, dimiserat per oram ad occidentẽ spectantẽ, aliquot equitũ turmas, cùm ad obseruãdum aduersariorum accessum, tum ad aliquos de Hybernia profectos excipiendos, ex quibus hostium consilia cognosceret, & ipse copiis coactis, quibus Gasparẽ Bedfordiæ ducẽ, & Ioannẽ Oxonienſem comitem præfecerat, Cõuentriam petebat, quò vix pervenerat, cùm equites officio functi renuntiarunt comitem cum suo collectitio exercitu, ac nouo rege, in oram Lãcastrenſem esse appulsum: quod vbi intellexit, de obviàm itione, cum suo domestico senatu agit, cùm res nõ inanis videretur postulare consiliũ pariter ac celeritatem. Cunctis vna mente probatur, vt ipse aduersarios venientes excipiat, quoquo gentiũ ierint, sécq; receperint, ne illis spatium detur maioris faciẽdi exercitus. Ita capto consilio, rex Nothyngamiã petit, ad proximámq; syluã, quæ Bonrys vocitatur, castra ponit, quò non multò pòst cum magno armatorum numero convenit Georgius Talbotus comes Salopienſis, Georgius regulus Strangius, ac Ioannes Chenius, egregij belli gloria duces, cũ pluribus aliis rei militaris peritissimis: nam Henricus ex vicinis comitatibus nobilissimũ & fortissimũ quẽq; partim ad se evocarat, partim iusserat, vt qui arma ferre possent, quamparatissimi forent, subsidio venire, si opus esset. Itaque vno propè tẽpore habito militũ delectu, magnæ copiæ coactæ sunt, quarũ centuriones & duces erant, Rodulphus Longfordius, Ioannes Montigomerius, Henricus Vernonius ex Pek, Rodulphus Shurleius, Gotthofredus Folgehan, Thomas Grysleius, Edouardus Suttonus, Humfredus Stanleius, alter Humfredus Stanleius, Gulielmus Hugtonus, Gulielmus Meryngus, Edouardus Stanopus, Geruasius Clystonus, Brianus Stapultonus, Henricus Vuyllugby, Gulielmus Perpoynt, Ioannes Babyngtonus, Gulielmus Bedyllus, Robertus Brundellus, Ioannes Markham, Gulielmus Merbury, Edouardus Aborogh, Gulielmus Tyruuitus, Ioannes Huſcius, Robertus Shefildus, Gulielmus Neuportus, Rogerius Ormestonus, Thomas Tempesta, Gulielmus Knyuettus, Henricus Vuyllugby, Edouardus Hastyngius regulus, Ioannes Dygby, Simon Dygby Haryngtonus, Ricardus Sacheuerellus, Ioannes Vyllers, Edouardus Fyldyngus, Thomas Pulteneius, Nicolaus Vaux, Thomas Grynus, Nicolaus Gryſinus, Edmũdus Lucy, Edouardus Belknapus, Robertus Throgmartonus, Georgius Graius é Ruthyn, Guido Volſtonus, Thomas Fynderius, Dauid Philippus, Thomas Cheneius, Robertus Cottonus, Ioãnes ſancti

Ioannis, Ioannes Mordantus, Thomas Terellus, Ioannes Raynsfordius, Robertus Payntonus, Robertus Daniel, Henricus Marneius, Edmundus Armidellus. Accurrebant vsq; ab vltimis finibus simul alij principes viri, & centuriones, & in his erat Georgius Oglius, Rodulphus Neuyllus, Ricardus Latemerius, Gulielmus Bulmerius, Ioannes Langfordius, Gulielmus Norres, Ioannes Neuyllus è Thortinbrigio, & Ioannes Gulielmus. Ita regi in horas singulas mirum in modum exercitus augebatur.

Comes Lincolniensis interea Eboracensem agrū ingressus cum sociis, lento incedebat gradu, ac sine vllo maleficio incolarum, quippe qui sperabat aliquem populi concursum ad se fieri, sed vbi vidit paucos se sequi, & nihil esse quod de referendo pede cogitaret, cùm hostes in armis essent, statuit nihilominus tentare fortunā belli, sciens Martem esse cōmunem, memór; Henricum biennio antè, parua armatorum manu vicisse Ricardum regē, qui magnas secū habuerat copias: quare suis confisus viribus, ex agro Eboracensi Neuuarcum versus iter facere cœpit, vt ibi auctis copiis, in regē, quē venire obviàm, & vix bidui abesse intellexerat, recta via contenderet. Cęterū priusquā ille eò perveniret, Hēricus cui nulla hora operis comitis erat ignota, ad vesperā illius diei, qui ante prælij diem illuxerat, celeriùs opinione eorum obviàm venientibus factus, Neuuarcū accessit, parúmq; illic moratus, tria millia passuum progressus est, ibiq; positis castris pernoctauit. Comes verò cognito regis advētu nihil territus, ire pergit, eodémq; die pervenit ad viculum proximū adversariorum castris, quem vocant Stoke, vbi castra facit. Postero die rex ex omnibus copiis triplici instructa acie, Stoke proficiscitur, ac prope castra comitis consistit, atq; facit æquo in loco pugnandi potestatem. Potestate facta, comes copias educit, signó; q; suis dato, in certamen descendit: pugnatur vtrinq; fortissimè ac acerrimè, neq; Germani homines asperi & exercitati in armis, qui in prima acie erant, Anglis in dimicando cedebant, sicvti nec etiam Martino Suardo eorum duci, animi & corporis viribus omnino multi præstabant. Contrà. Hyberni etsi magnis animis præliabantur, attamē cùm patrio more, nullis armis corpora tecta haberent, ante omnes passim cadebant, eorúmq; cædes aliis multò maximè formidini erat. Dimicatum est plus trīs horas æquo prælio, cùm ad vltimum prima regia acies longè confertissima firmissimáq;, quæ sola pugnam commiserat, continuabátq;, tanta vi in hostes impetū fecit, vt primùm alios alibi resistentes aduersariorum duces interfecerit, deinde cæteros omnes fugarit, qui in ipsa fuga aut capti, aut cæsi sunt. Verùm confecto prælio, tunc magis apparuit, quātum animi roboris fuisset in exercitu hostium, siquidem illorum duces Ioannes comes Lincolniēsis, Frāciscus Louellus, Thomas Brogtonus, Martinus Suardus, ac Thomas Gerardinus Hybernorū ductor, in eo ipso loco omnes interfecti sunt, quem viui pugnādo cepissent. Cæsa ad quatuor millia hominum, & in iis duces quinq;, quos memoraui. Rex dimidio minus ex suis, qui primam fecere impressionem, amisit. Lambertus verò puer rex commentitius cū Ricardo suo pręceptore capitur, sed vitæ vtriusque parcitur, quòd ille innocens nihil per ætatem peccasset, vtpote cui nihil pro suo iure facere licuerat, & iste sacerdos esset: qui tamen vt intelligeret lapidem solere super eius caput cadere, qui illum in altum emiserit, vt aiunt, æternis tenebris vinculisq; demandatus est. Viuit adhuc Lambertus ex rege, accipitrum

pitrum domitor factus, poſtquam aliquantiſper in coquina regia veru verterat, aliáq; viliora munera obiuerat. Atq; ita primus Margaritæ conatus malè cécidit, quæ continuò vt illud ex rumore in Flandriam perlato cognouit, cœpit miſerandum in modum afflictari, lugere, mœrere, ac iam tum excogitare ſimul, quo pacto aliud quodpiam grauius negotium Henrico regi facelleret, quemadmodum infrà appoſitè demonſtrabimus.

Henricus poſtquam ſic res magni momenti nō magno item motu, ſummū periculum breui tumultu, bellum inteſtinum optato eventu ſedatum eſt, duplici eodem pūcto temporis liberatur metu, præſenti & futuro. Porrò cùm ille animadvertiſſet adverſarios quibus ipſe numero armatorū ac viribus longè pręſtabat, tanta animorum conſtātia in ſe arma ferre, atq; ad extremū haud ſegniter in certamen deſcendiſſe, ſuſpicatus eſt illos plures habere ſui conſilij ſocios, qui tempore & loco opportuno eis auxilio venirent: quare cùm vidiſſet in prælio hoſtium aciem manifeſtè inclinatā, edixit, ne quis Ioannem Lincolnienſem comitē interficeret, vt ab eo totius coniurationis fons aperiretur: ſed ferunt milites noluiſſe eum ſeruare, veritos, id quod fortè fuiſſet, ne vnius vita ſeruata, multorū vitas perderet. Incidit hoc domeſticum bellū in annum ſalutis humanæ MCCCCLXXXIX, & III, cùm regnare cœpit Henricus: qui etiā nobilis fuit morte Thomę Burſcherij Cantuariēſis archiepiſcopi, viri ſanè & doctrina & moribus clariſsimi, in cuius locū ſubſtituitur Ioānes Mortonus Elyenſis epiſcopus, par nempe virtute antiſtes, quem Alexander ſextus Rom. Pontifex Cardinalem, & Henricus Angliæ Cancellarium fecit, qui fuit ordine Cantuar. archiepiſ. LXIIII. Secundū hæc, rex occiſorum ſpoliis collectis, ac corporibus ſepulturæ datis, Lincolniam proficiſcitur, vbi dū moratur, primùm Deo trium dierū ſupplicationibus, gratias agendas curat, ac ſtatim ſignum militare quo vicerat, ad Valſyngamiū templum mittit, vt ibidem velut victorię quam diuę Virgini auxiliatrici acceptam referebat, trophæum monumentúmq; ſtatuatur, deinde de quibuſdam captiuis ſupplicium ſumit, & paucis pòſt diebus Eboracum petit, provinciam quaquaverſum luſtrādo, vbi adverſarij exercitum in eum cōflarant, quam ſeuerè purgare nititur, multis in vincula datis, ad quos aliquid criminis pertinere cōperiſſet. Hæc faciendo, Nouumcaſtrū pervenit, & iam magnā æſtatis partem in ea regione manſerat, cùm poſtremò indidem miſit in Scotiam Ricardum Fox, qui paulò antè Exonienſis epiſcopus creatus erat, & Ricardum Eggecōbium equitem, legatos ad Iacobum regem. Summa legationis erat, vt fœdus induciáſve cum Scoto facerent: magni enim ęſtimabat Henricus, ſi cū finitimis regibus amicitiam ac pacem haberet, & pręſertim cū Iacobo rege, quò ſuos Anglos eius rei ſcientes, & ob id ſe ad vicinitates receptū habituros deſperātes, faciliùs in fide contineret. Legati perbenignè accepti, auditíque ſunt à Iacobo rege, quippe qui eis à primo ſuū ſummū in Henricū regem ſtudiū, ſummā voluntatē, egregiam fidem, at non item ſuorū eſſe oſtēdit, ingenuè faſſus ſuos Scotos natura & voluntate diuerſos, non facilè poſſe promiſcuè cum Anglis conſentire: quare ne eorū animos offenderet, legatos rogauit, vt ſeptem annorū induciis contenti eſſent, quibus pollicebatur ſe cum Henrico pacem continuam ſecretò habiturum, ac inducias in totidē annos ſæpe deinde renouaturum. Hoc agebat Iacobus, quòd ſciret ſuū nomen bonæ populi parti ita odio eſſe, vt ille nullū eius

A.S.H. 1489.

factū magnopere cōprobaret. Legati perſpecta Iacobi erga Henricū benevolentia, inducias quas obtulit, vltro firmarūt, domúmq; reverſi, legationē regi ordine renuntiarūt, qui Scotū in ſe optimè animatū pro tempore, ex ſuo maximè vſu eſſe iudicans, mira affectus eſt lætitia. Sed hęc aliquāto pòſt acciderūt.

Henrico à Nouocaſtro interim Londinū diſcedenti ad Leceſtriam, occurrunt legati à Carolo rege Francorū miſsi, qui ſignificarent ipſum recuperaſſe nōnulla loca, quæ à Maximiliano rege priùs tenerētur, ac bellum habere cum Franciſco Britanniæ duce, quòd ille aliquot Francos principes rebelles hoſpitio accepiſſet, eorúmq; caput eſſe Ludouicū Aurelianēſium ducē, & propterea orare pro cōmuni coniunctione, & hoſpitio, vt vel iuuare vellet, vel ſe medium eſſe, nihílq; de altervtra parte iudicare. Rex quamvis Carolū, quo paulò antè adiutore, regno potitus erat, diligeret, attamē non ignarus qua ratione illud bellum in Britannos ſuſcepiſſet, minimè grato animo eum nuntiū audiuit. Siquidem Franci nullam cum duce, niſi imperij fines propagandi cauſam belli habebāt, quòd ille ſenex ac lethargicus ſine liberis maribus eſſet: quamobrem in ſpem occupandæ Britanniæ facilè veniebāt, primíq; non inuiti, vti ſimulabant, bellū facere incipiebant. Hoc Hēricus animo cernēs nequaquam ex re ſua fore, vt Britannia amica populi Anglici, & quæ ei ſæpe vſui fuerat, à Gallo occuparetur, ſtatuit ſibi ſuccurrendum duci, vbi videret res eius in periculo verſari: quod etiā vt faceret, accēdebatur charitate illa paterna, qua eum dux iam inde ab initio, cùm in Britanniam veniſſet, complexus ſemper fuerat. Cōtrà recēs memoria accepti beneficij à Carolo faciebat, vt ingrati animi crimen horreret, ſuaderétq;, ne quid in illum tentaret, quod inhumanitatis vitio dari poſſet. Res ita per ſe difficilis erat, quia rex in capiēdo conſilio, nihil prætermittebat, & tamen non explicabat quicq;, quod ſatis placeret. Sed poſtremò ad belli caſum rationes ſuas accōmodandas cenſuit, vt ſi vſu veniret, quò Britannus, cuius ſumma in ipſum merita conſtarent, in periculū adduceretur, tum illi palàm opem ferret, vi & armis ab iniuria eundem defenſurus. Atqui interim vt ne alterius partis odium ſubiret, legatis reſpondit, ſe operam daturum, vt pacificatio aliqua inter regem & ducem amicos cōmunes conſequeretur: itaq; dimiſsis à ſe Caroli legatis, cōfeſtim Chriſtophorum Vrſuychū ad Carolum legat, cui dat in mandatis, vt primò congratuletur Carolo ſuis verbis, adeptam victoriam adverſus Maximilianum, deinde eum certiorem faciat, de adverſariis ab ſe deletis, ac poſtremò offerat ipſum fore pacis conciliatorem, inter eum, & ducem, & ſi id Carolo cordi ſit, tum quamprimùm ad ducem proficiſcatur, concordiámq; conglutinandā ſedulò ſuo nomine curet. At vbi Henricus Londinum victoriam reportauit, ciues propter eam valde lętati ſunt, quòd pericula quæ antea ſuis rebus imminere ſuſpicabantur, iam devictis quietis violatoribus, penitus ſublata eſſe viderent, ipſe quoq; rex odij inimicorum faces paulò antè ardētes extinctas putans, non poterat non gaudere, qui idcirco multò ſe in cunctos humaniſsimum, æquè ac in eos lōgè liberaliſsimum præſtabat, qui bona, qui fortunas, qui ſeipſos in communionē periculorum contuliſſent, atque non multò pòſt Thomam marchionem cuſtodia liberatum, in priſtinam gratiam & familiaritatem recepit, quòd eius virtus & fides ſatis probata foret.

Interea Chriſtophorus cum mandatis in Galliam profectus, accipitur comiter

miter à Carolo, cui poſteaquam mandata Henrici expoſita ſunt, placuit, ſicvti oſtendebat, vt Henricus diſceptator pacis eſſet. Quo viſo, Chriſtophorus ſine mora, in Britanniam tranſiuit, ac pro parte regis ſui, ducem convenit, expoſuitq; mandata diligenter. Et quia duci Franciſco ex longo morbo mens integra non erat, adhibitus eſt Ludouicus Aurelianenſis dux, qui vnà cum eo & aliis eius conſiliariis, legatum audiret. Is vbi cognouit ab Henrici legato de pace agi, quam ſibi cõmodo fore non putabat, reſpõdit protinus, conuenire potius Henrico, pro veteri hoſpitio, quod ei cum Britãnis olim fuerat, auxilium ferre Franciſco duci neceſſario ſuo, hoſtium ferro, manu, copiis, oppugnato, quàm vanam tentare cõcordiæ compoſitionẽ: &, ſi nulla eſſet apud ipſum memoria beneficiorũ acceptorũ, debere tamen conſiderare, Britanniã eſſe inſtar munitiſsimi valli Anglis, adverſum Gallos, ac illud ſi à Gallis expugnaretur, hoſtes multò proximè regnum ſuum fore. Hæc Aurelianenſis homo Francus ſuiipſius commodi cauſa, quòd hoſtis patriæ eſſet, in præſentia dicere coactus eſt, qui ſciebat illud idem, atq; Henricum non fugiebat, haudquaq; in rem Anglorum eſſe, vt Britannia à Francis poſſideretur. Cæterũ Chriſtophorus acceptо reſpõſo, ad Carolum primò iter flectit, ac apud eum paucos dies moratus, quæ cum Franciſco de pace egiſſet, illi renuntiat, deinde in Angliam reuertitur. Dum hæc gerebantẽ, Carolus dura obſidione premebat Nanetes, & quò magis ad eam rem incumbebat, hoc ſtudioſius apud Anglum, literis, nuntiis, cohortationibus in pacis negotiũ inſiſtebat, quærendo morã ſubdolè rei conficiendæ, ſcilicet veritus ne per eum victoriæ penè partæ, ſibi potiri nõ liceret, quippe quem propediem ſuſpicabatur Britãnis ſuppetias laturum eſſe. Quocirca Bernardum Dobenenſem honeſtum equitem properè ad Henricũ miſit rogatum, vt controverſiæ quovis modo finem faceret. Rex huiuſce etiam rei cupidus, qui malebat negotium pace quàm armis terminari, vt ne ipſe cõgeretur in ſocietatem belli contra Francos venire, libenter in iſtam pacificationem quam conſecuturam eſſe confidebat, quaſi deintegro ſe interpoſuit, qui ſtatim tris deſignauit oratores, Sanctum monachũ ordinis diui Benedicti Abyndonenſis cœnobij abbatem, Ioannẽ Lilium natione Lucenſem, pontificis Romani quæſtorẽ, iuriſconſultũ, ac bonis moribus ornatũ, & Ricardũ Tonſtallum equitem, virum ætate & prudentia grauem, qui reconciliandæ amicitiæ cauſa, primò ad Carolum, deinde ad Franciſcũ ducem irent, quibus mandata ad rem cõficiendam dedit opportuna. Sed per eos ipſos dies, Ioanne Lilio ex pedibus laborante, Chriſtophorus Vrſuychus in eius locum ſurrogatur, atq; ita oratores in Gallias proficiſcuntur, qui vbi cum Carolo de forma fœderis faciendi agitarunt, Ricardus cum Chriſtophoro ad ducem diſceſsit. Hîc de ſumma rei agitur, & id quidẽ fruſtra, quia Britannus conſtanter omnes à legatis propoſitas conditiones repudiauit, vt qui odorabatur Francum aliud moliri, atq; Anglus exiſtimabat. Quæ cùm ita eſſent, legati ſpe & actione concordiæ ſublata, omiſſa, ad Carolum redeunt, & quæ geſsiſſent, narrant, eodémq; tempore per literas Henrico cuncta ſignificant.

Inter hæc Edouardus Vdeuylla homo fortis & animoſus, de quo ſuperiore libro memini, ſiue otij fugiens, ſiue amore quem erga ducem habebat, motus, magnopere orat Henricũ regem, vt ſibi eius voluntate liceat, cum aliqua armatorũ manu ire Britãnis amicis auxilio, & vt ne id ei à Frãco crimini verti

posit, ait se clàm & sine cõmeatu discessurum, quò fugæ haudquaq; simulatæ fidem faciat. Rex qui sperabat pacem suorũ legatorũ opera factum iri, tantum abfuit, vt Edouardi ardori indulserit, vt etiam summopere prohibuerit, ne id genus strategematis moliretur, ratus suæ dignitatis alienum esse offendere Carolum, cui cuperet in primis gratum facere, ob rem modici momenti, quam nihil Britanno profuturam opinaretur. At Edouardus vbi à rege quod optabat, prohibitus est, id sibi pro suo iure, eo insciente, faciundum statuit, qui raptim & secretò profectus in Vectem insulam, cuius ipse præfectus erat, illic contracta armatorũ manu numero circiter quadringentorũ, in Britannos traiecit, séq; cum illis aduersus Francos coniunxit. Eius rei rumor in regiam Caroli perlatus, nõ mediocrem legatis Anglicis timorem incusit, quippe qui optimè gnari Francorum ingenia ad vlciscendas iniurias, esse subita, formidabant ne ab se manus abstinere non possent. Vicit tamen ius gentium, & veritas simul eos ab iniuria defendit: dum enim legati in metu sunt, & Franci id factum esse fraude ab Henrico suspicantur, ecce tibi, nuntius ab ipso Henrico qui se amico purgatum volebat, venit ad Carolum, qui de transitu Edouardi ad Britannos, verisimo docuit argumento, quòd Vdeuylla abiisset, cum exigua armatorũ copia, quam neq; decuisse regem mittere, nec posse rem Britannicam multum iuuare, perspicuum esset. Huic nuntio tametsi Francus nõ magnam fidem habuit, tamen ira in præsens mitigata, rem bellè dissimulauit. Legati post hæc renouatis in duodecim menses cum Carolo induciis, domũ rediere. Rex multa de rebus transmarinis à legatis liquidius eruditus, intellexit Francum omnia suo agere artificio, quòd nil ab eo remotius abesset pace, nil eidem pluris foret quàm bellum, & illud omnibus rebus manifestè anteverteret. Quod vbi compertũ habuit, id quod principiò decreuerat, maturandum ratus, confestim suorum principum convocato concilio, de auxilio Francisco duci ferendo deliberat, dein pecunia in futuri belli sumptus decreta. Post hæc permulta statuta sunt, quæ pro tempore, ac rerum occasione, multò Reipublicæ vtilissima visa fuere. At dimisso concilio, rex celeriter delectum militũ haberi iubet, sed vt ne amicitiam qua cum Carolo coniunctus erat, dissiungere videatur, mittit continuò legatos in Franciam, qui ei exponant, ipsum nuper fecisse suorum principum conventum Reipublicæ causa, & in eo conventu cunctis placuisse optimatibus, pro vetere hospitio, ac mutuis studiis, maturè subueniri Britannis vicinis, qui aliàs diu sub Anglico fuissent imperio, quiq; Angliam cùm externis tum domesticis hostibus laborantem, sæpe armis atq; cæteris opportunis iuuissent auxiliis, ac idcirco ipsis principibus cùm tot causas in illis tuendis defendendisq; haberent, visum esse nullum in amicos officium sine maxima culpa, posse præterire, & propterea cõmonefaciãt eum, aut eo bello desistere, vel si id abnuat, æqui bonique facere, si oporteat ex voluntate suorũ principum, Britanno suppetias ferre, opitulari, auxiliari: veruntamen vt id fiat amicitia incolumi, eius verbis polliceant̃ suũ exercitũ iturũ esse adiutũ Britannos, nõ persecutũ Francos, nisi quatenus in terra Britannia morent̃. Cum his mandatis legati properè in Gallias profecti, Carolo ordine omnia exponunt, qui eam rem parui omnino facere visus est, quia sperabat illud auxiliũ ad tempus nõ adfuturũ. Dum ista Anglus agit, à Britannis cõmisso prælio, ad Fanũ Albani, qui locus illorũ est, malè pugnatur aduersus Francos: ibi Ludouicus

dux

dux Aurelianenſium inter alios capitur, qui poſtea in arce Biturigẽſi diu fuit, & ad extremum pœnas capite ſoluiſſet, niſi fuiſſet Ioanna eius vxor, altera Caroli regis ſoror, quæ eam iniuriã viro condonari à fratre impetrauit. Interfecti ſunt multi copiarum duces, & in iis Edouardus Vdeuylla, ac Iacobus Galeotus homo Italus Neapoli natus, vir belli gerendi peritiſsimus. Hoc prælio in Angliam nuntiato, Henricus rex videns maturatò opus eſſe, quamcelerrimè poteſt, Robertũ Broke regulum, Ioannem Cheniũi, item alterum Ioannem Mildelgtonum, Rodulphum ex Heltona, Ricardum Corbettum, Thomam Leygtonum, Ricardum Laconum, & Edmundum Corneuillum, ſtrenuos duces cum octo millibus militum, quos electos paratóſq; habebat, Britannis ſubſidio mittit. Ii ſecundo vento vſi, eò celeriter perveniunt, ac poſtquam ex labore ſuos recrearunt, inſtructa acie præter caſtra hoſtium conſiſtũt. Franci cognito Anglorum adventu, quos aliàs experti ſciebant in prælio præſertim dum recentes ſunt, penè invictos eſſe, ſeſe primò in caſtra metus cauſa peritè & callidè contrahunt, deinde equites leuis armaturę dimittunt, qui illos defatigandi ſtudio tumultuoſam pugnam diverſis in locis faciant. Ita aliquot per dies leuibus prælijs certatur, ſed plus detrimenti à Franco accipitur, quòd ſagittarij Anglici vehementer eos divexabant, cùm Franciſcus dux moritur. Tum Britanni principes partim pecuniâ, partim factionibus ſolicitati, in diuerſa abeunt ſtudia, adeò, vt non amplius patriam tueri, ſed perditum ire viſi ſint. Quod Angli animadvertentes, qui iam anni tempore, ineunte hyeme, excludebantur, neceſſariò poſt menſem quintum, quàm eò ierãt, domum reverterunt. Reliquit Franciſcus moriens Annam filiam, & alterã ætate iuniorem, quæ non multò poſt eius obitum interiit.

Placuit patribus, quemadmodum ſuprà oſtendimus, ad faciẽdos ſumptus in id bellum Britannicum, conferre pecuniam tributo generatim in ſingula capita impoſito, poſtea Eboracenſes pariter atq; Dunelmẽſes eam ſoluere recuſarunt, ſiue magnitudine ſummæ grauati, ſiue monitu quorundam, qui nouũ aliquod negotium Henrico exhibendum ſecretò curabant. Illi qui cum imperio prçfecti erant ad exigendas pecunias, poſtquam nihil ſe proficere animadverterunt, ad Henricum Northumbriæ comitem eius regionis præfectũ rem deferunt, is verò haud in re ſegnis regi per literas ſignificat populũ ardentem dolore, clamare ſexcentis incõmodis ſe his paucis annis nullo ſuo delicto affectum, non poſſe neq; velle imperatã pecuniam perſoluere. Rex mandat comiti, vt omni modo pecuniam exigat, ac recuſantes ad id faciendum compellat, quò concilij decreta à rudi plebe non reſcindantur. Populus audito regis reſponſo, in comitem tanq; eius iniuriæ caput impetum facit, atq; eum occidit. Quod admiſſum facinus maius multò ſtatim ſequit: nam cuncti deinde ſumptis raptim armis, Ioannem Egromontũ equitem hominem factioſum ſibi ducem conſtituunt, ſéq; contra Henricum regem, libertatis tuendæ cauſa, ituros palàm vociferantur. Sed vbi ad diſcrimen ventum eſt, conſedit ac remiſit ſe ſubitò furor, nam aliis alió, ſicvt in re fieri ſolet, à qua conſilium abeſt, diffugientibus, ea manus diſſoluta eſt, atq; dum pro ſe quiſq; ſuæ ſaluti conſulere laborabat, penè ſinguli pœnas dederunt. Etenim rex audito tumultu, ſtatim Eboracum ſe contulit, cuius adventu rebelles & ſeditioſi ſubitò territi, paſſim ſe fugæ mandarunt, quos ille ad ſupplicium requiſiuit, puniuitq; captos grauiter:

Ioannes verò Egromontus illorum ductor in Flandriam ad Margaritam confugit. Rex ex animi sententia sedato tumultu, reliqui tributi exigendi negotium dedit Ricardo Tonstallo equiti amplissimo, ac statim Londinum rediit, iam tum rectè edoctus, populum suum Anglicum deinceps tam non perdifficilimè passurum se emungi, quàm grauatissimè nimiũ emungi. Fuit is annus A. S. H. salutis humanæ M C C C C X C, & I I I I, cùm regnare cœpit Henricus. 1490.

Accepit his temporibus Scotia funestam plagam, illatã ex eo, quòd nomen Iacobi regis summo esset nobilitati odio: nobiles enim cùm malè accepti essent à suo principe, sicvt in extremo libro vigesimoquarto suprà memorauimus, postquam diu tolerarant id incõmodum, & ea graui patientia nihil melius agi cum rebus suis animadverterant, se ad extremũ armis in pristinam libertatem vindicandos statuerunt: itaque coniuratione facta, regi propalàm mortem intentant: sed ne videantur contra patriam facere, filium eius nomine Iacobum adolescentẽ ad virtutẽ natum, etsi nolentem, sibi ducem constituũt, vociferantes passim se malum regem, nõ regnum eversuros, afflicturos, deleturos, quò ita ab sese omne perfidiæ vitium propulsent. Qua re cognita, Iacobus subitò ancipiti malo mordetur, torquet, angitur, quòd se conferere manũ cum suis ciuibus, quorũ dux filius esset, quo secundum seipsum, nihil in terris charius haberet, nihil aliud esse censebat, nisi caput cum cæteris membris pugnare, non resistere verò periculosum esse, quòd augeretur animus inimicis: sed vt ad vtrunq; malum tentaret remediũ, primũ ad cohibendum furorẽ concitati populi, exercitum parauit, deinde legatos ad filium atq; principes de pace misit, item alios cum literis ad Carolum & Henricũ reges rogatum, vt curare vellent delere tam nefarium bellum inter ipsum, ac eius ciues, quorundam perditissimorũ hominũ impulsu ortum: simul etiam ad Innocentiũ Romanũ põtificem literas eodem exemplo dedit, quibus orabat, vt pro sua fide, gratia, probitate, quamcelerrimè posset, legatum aliquem mitteret ad rebelles principes, qui eos suo nomine iuberet impia arma de manibus deponere. Infelix senex sperans diem tempúsq; simul, & preces ac amicorum rogatus leniturosiras, sanitatémq; animis allaturos, hęc omnia remedia adhibere tanto nascenti morbo prius voluit, quàm in tam fœdam dimicationem ingrederet. Verùtamen irritatis nobilium animis, nulla salutaris medicina fieri potuit: primùm legatis ab eo ad principes missis, atrox datum est responsum, id est, si ille se imperio abdicaret, posse agi de pace: idem deinde oratores à Carolo & Henrico regibus amici vicem alienam pro sua quasi iniuria dolentibus, missi retulerũt. Legatus verò ab Innocentio pontifice missus, de quo infrà plura dicemus, tardè advenit. Vbi igitur nihil flectere potuit animos principum, ad extremum vtrinq; ad arma concurritur, cõmisso'q; prælio, post multam editam cædem, Iacobus rex interficitur. Tum principes Scoti sic acceptas iniurias vlti, Iacobum eius filium huiusce nomine quartum regem faciunt.

Legarat Innocentius Rom. pontifex Hadrianũ Castellensem, hominẽ Hetruscum natum Corneti, quod veteres Castrumnouum vocarant, qui in Scotiam proficisceret, ad tollendas ipsius autoritate ex illorũ principũ animis discordias. Is quãvis magnis sit itineribus profectus, tamen cùm pervenit in Angliam, cognouit ab Henrico rege, ad quem etiã à pontifice mandata habebat, se tardius venisse, & res requireret: quare eius monitu, sibi iam pedem referendum

dum, ac ex Anglia non excedendum ratus, vix bidui moram fecerat, cùm nuntius cædis Iacobi regis venit. Mansit deinde Hadrianus in Anglia aliquot mẽses, in quẽ à primo Ioannes Mortonus Cantuariensis archiepiscopus, omnia humanitatis officia conferre studuit, hominis doctrina ac moribus ductus, quippe qui eum in summa etiam apud regem gratia posuit. Atqui Henricus cùm hominẽ sibi à Mortono cõmendatum videret, non minimi esse vsus, iam tum mirificè diligere cœpit, ciúsq; opera cùm apud Innocẽtium, tum apud Alexãdrum sextũ pontifices, ita deinde vsus est, vt primùm Herefordensem, & eo mox relicto, Bathonienſem & Vuellenſem episcopatũ ei detulerit. Cæterũ Hadrianus breui pòst tempore Romã reversus, per omnes honorũ gradus in collegiũ Cardinaliũ venit: nam Innocentius eum primò collectorẽ, id est quæstorem pontificiũ in Anglia, protonotarium vnum ex septem creauit, postea Alexander pontifex eundem diu secretiorẽ familiarem habuit, Cardinalémq; fecit. Sed quotusquisq; est, qui ista quæ ignauis iuxtà atq; solertibus & dari, & auferri possunt, miretur? Alia nempe Hadriani laus est, & hæc quidem æterna: erant enim in eo plurimæ literæ non vulgares, sed reconditæ, ac summum bonorũ verborũ delectus iudicium, qui memoria nostra primus omniũ post illud disertissimũ Ciceronis seculum, suis scriptis mortales excitauit, ad perfectas literas de doctissimorum autorũ fontibus hauriendas, docúitq; modum purè, nitidè ac luculenter loquendi, sic, vt eo doctore, in præsentia vbiq; gentium latinitas ab integro renascatur. Nunc redeo rursus eódem.

Res Britannicæ interea nondum sedata discordia, rursus omnia obturbãt. Maximilianus enim id temporis cœlebs, nuptias cum Anna Francisci ducis filia per procuratorẽ facit, & vt puella quod promisit, seruare religione teneat, nouo res modo peragitur: nocte enim insequenti, Anna nuda torum coniugalem matronis nonnullis, ac principibus testibus ingreditur, & procurator mariti vice, cuius in eo negotio vicarius erat, alterũ crus genu tenus, intra stragula iniicit, perinde quasi ita puellæ notitia habita, matrimonium pro cõsummato habeat. Sed parũ valuit ista hæc religio, apud eum, qui hanc prædã alteri eripere auebat. Carolus porrò rex Annæ nuptiis inhiabat, & eas cum Maximiliano factas pro nihilo ducebat, qui propterea non cessabat interim Britannos bello premere, quò tãdem & puella & principatu simul potiretur, cui vtrunq; obtinere iam certũ erat: cæterũ suo huic desiderio solũ putabat Henricũ regem impedimẽto fore, veritus ne nõ in se nouum mitteret exercitũ, quippe qui vnà cum Ferdinãdo Hispaniæ rege, summè Annã, ac Britannos sibi iuuandos statuerat, vt ne inuiti cogerent in Francorũ potestatẽ venire, cuius rei causa, ambo fœdere coniuncti erãt, ad eam iniuriam propulsandam: quare primo quoq; tẽpore misit Franciscum Lucemburgẽsem, Carolum Marignanũ, ac Robertũ Gaguinũ ministrũ ordinis sanctæ trinitatis, quẽ vocant, oratores ad Henricũ, qui de pace agerẽt. Ii in Angliã profecti, honorificè à rege accipiunt, qui rogati vt mandata referant, petunt, vt per eum liceat Carolo iure dominatus quod in terram Britanniam habet, de nuptiis Annæ, suo arbitratu decernere. Contrà Henricus illud in primis quærit, vt ne puella quæ Maximiliano iam ritè matrimonio iuncta esset, contrà quàm ius, fásq; sit, cogatur quempiam alium inuita virum habere. Ita multis diebus inaniter consumptis, ad vltimum tamen de conditionibus fœderis actio non inanis futura videbatur, cùm illius

sanciendi causa, commodissimũ visum est, vt Henricus legatos ad Carolũ mitteret, qui eius similiter nomine ac autoritate id negotij maturè cõficerent. Itaque rex quamprimũ Frãcos oratores magnis donatos muneribus ab se dimittit, suósq́, hoc est, Thomam Goldestonũ Cantuariensis cœnobij præfectum, & Thomam Ormondiæ regulum, viros prudentes atq́ integerrimos, illos sequi iubet cum mandatis ad Francum, quibus omnem sui consilij rationem rectè declarabat. Inter hæc Alexander sextus Romanus pontifex, qui Innocentio paulò antè mortuo successerat, ex vsu suo legarat ad Carolum in Franciam Leonellum episcopũ Concordiensem, virum summa industria, operáq́ probata, cui inter cætera mandata, dederat etiam negotium reconciliandæ concordiæ, inter reges. Is in Galliam profectus, postquam mandata pontificis exposuerat, ac ea ferè omnia quæ postulasset, à rege facilè impetrarat, aliam deinde rem quæ in motu erat, aggressus, Carolum principẽq́ Francos est multis verbis hortatus, ad pacem inter se & Henricum conciliandam, à qua vbi sensit Francorum animos non abhorrere, idem apud Anglum officium facturus in Angliã quamprimũ proficiscit, cui venienti oratores Anglici cum Francis, ad Caletũ obviam fuere. Ibi de cõmuni negotio postq́ inter se aliqua commodũ cõtulerunt, ille in Angliã, isti ad Carolũ sunt profecti. Hẽricus amicè accepit Leonellũ venientẽ, audiuitq́ benignè se luculenta oratione ad conseruandam retinendámq́ amicitiã Francorũ hortãtem, eiq́ suum desiderium planũ fecit, quod erat, vt iam in honesto otio per istas exitiosas inimicitias acquiescere sibi liceret. Leonellus cognita regis sentẽtia, quasi de pace nihil esset, quod amplius dubitaret, properè in Gallias revertit, cupidus, vt Concordiensem decebat episcopũ, omnibus superioris tẽporis iniuriis funditus evulsis, reducendæ confirmandæq́ concordiæ. Anglici oratores interim cum Carolo cõgressi, de integro cum eius consiliariis de pacis negotio agitare cœperũt, quod vtrinq́ artificio summo gerebatur. Angli enim legati, vt pauca tandem quæ cupiebant, assequerentur, qermulta postulabant, Franci autem, vt nihil in fine concedere nt, omnia repudiabant, stomachabantur, pernegabant, qui interim largitionibus confisi, quas more patrio, in omni re peragenda, effuse faciunt, ac præ illis, minus interdũ spei in armis ponunt, non desistebant principes Britanniæ singulos solicitare, appellare, hortari, item Annam puellã verborũ omnium illecebris irretire, quò vellent se in fidem Caroli permittere, sed speciatim puellam per illas etiam honestas matronas, quibus in disciplinã tradita erat, aggrediendam curabant, vt tam splendidis nuptiis, non recusaret se Carolo regi potẽtissimo iungi: & ne virgo legũ pertimescens religionis metu commoueretur, ac ab auditione de ea re averteret, eius auribus instillabant, facta cum Maximiliano sponsalia nullius esse momenti, quòd iniussu Caroli regis, ad quẽ dominatus Britanniæ proprietas pertineret, facta forent, essetq́ matrimoniũ non consummatum. Hęc nimirum causa erat, cur nulla cõcordiæ actio firma esse posset. Præterea Franci quoniam Carolus iam diu apud se seruarat Margaritam filiam Maximiliani sibi pactam, itidem affirmabant ea sponsalia non teneri, quòd puella id ætatis esset, qua nondum posset neq́ dari neque duci in matrimonium, ac ob id integrum esse Carolo eam repudiare: his artibus puellam nesciam mali in eam adduxere sententiam, vt ad extremum nonnullis Britannorũ principibus, pretio deductis ab officio, adiutoribus,

bus, credens ſe iure poſſe facere, quod Franci petebant, non negauerit venire in fidem Caroli, atq; illi nubere, vt hoc demum pacto ſe atq; patriam bello liberaret, quo duriter premebatur. Quod ſanè remediũ principes illi Britanni, qui cum Franco ſentiebãt, ideo rebus quoq; publicis magis conſentaneũ iudicabant, quòd iam pro certo haberent, ſe fruſtra expectare ſubſidium à Maximiliano. Tum Carolus hoc pacto negotio ex ſententia cum Anna principe clàm confecto, Anglicos oratores re infecta domum redire facilè permittit, ac quantum poteſt, nuptias maturat.

Henricus interea vſq; eò patientia vſus, dum res in quo caſu eſſet, luculentius appareret, antequam legati redirent, animadvertens Francos aſtu omnia agere, non amplius legationibus pacificatoriis, ſed armis cõtroverſias omnes finiendas ſtatuit, & id quidem nõ ſine moleſtia, quòd meminerat illa ſuperiora in ſe Caroli officia, quæ eius animo infixa perpetuò manſiſſent, niſi fuiſſet tam iuſta de cauſa ad bellũ vocatus, ſed cùm culpa vacaret, nõ dubitauit captũ neceſſariò conſilium ſequi: igitur convocato principũ concilio, primũ exponit cauſas belli ſumendi contra Francos, deinde eos poſcit pro bello pecuniã. Cauſas belli cũcti generatim probãt, ſuámq; operã pro ſe quiſq; offert. Rex col laudata ſuorũ virtute, vt populus tributo non grauaretur, cui gratificandũ exiſtimabat, voluit molliter ac leniter pecuniã à locupletioribus per benevolentiã exigere. fuit id exactionis genus ab Edouardo rege excogitatũ, vti in eius vita ſcripſimus. Itaq; egit cũ amicis, vt ſponte in ſumptus belli pecuniã corrogarẽt, quòd ipſe ex ea re benevolentiã ſingulorũ menſurus eſſet, vt qui ſcilicet plus daret, plus diligere ſe cenſeret. Hinc videre licet perinde in Republica valere, quod ſemel actum ſit ad principis vtilitatẽ, ac in iudiciis rem ſemel conſtitutam, ad præiudiciũ iudicaturis præbẽdum. Rex ita bene magnam pecuniæ ſummam commodè confecit. In eo item convẽtu nonnulla decreta ſunt, quæ ad præſentem regni ſtatum maximè conducerent.

Dum hæc in Anglia fiebant, Maximilianus domabat Flandros, à quibus paucis antè diebus per tumultum captus, in cuſtodiam traditus fuerat, cui rex Henricus auxilio miſerat Aegidium Dabeneium Caleti præfectum, cum tribus armatorum millibus: ſed hæc aliquantò prius acciderant. Ad vltimum vltus Flandros Maximilianus, in Carolum ſibi manu vindicandũ ſtatuit, quòd ille ad ſe Margaritam filiam repudiatam per eos ipſos dies remiſiſſet, quódq; prout ſuſpicabatur, Annam Britannorum principem prẽripere conaturus eſſet: ſed quia tantam belli molem per ſe diu ferre nõ poterat, Hẽricum regem ſibi ſocium quærendum putauit: quo capto conſilio, mittit Iacobum Contibaldum virum grauem in Angliam, qui regem ad eam ſocietatem hortetur, eiuſq; verbis recipiat ipſum ſeruiturum bello amplius duobus annis, cum decem minimũ armatorũ millibus, & cùm ipſe prior paratus fuerit in bellum exire, tum admoniturum Henricum, ante ſextum menſem, quàm in hoſtem eatur. Maximilianus hoc nuntio maximè excitauit Henricum, qui decreuerat, ſicvt ſuprà memorauimus, Britannis vltimo ſaltem in diſcrimine opem ferre, quod iam adveniſſe tempus ratus, ſua ſponte bellum comparabat, cum illi grauiter diuexarentur, quò Francos libertati ipſius populi Britannici, vitæ, ſanguini imminentes cohiberet, arceret, propulſaret: verùm vbi audiuit Maximilianum illud idem facturum, maiore animo ad id ſtudium incumbens, reſpondit la-

cobo se daturum operã, ne offenderetur imparatus à Maximiliano belli socio. Atq; ita compositis rebus, Henricus legatũ ab se dimisit. Interea Carolus Annam Britannorum principem in fidem recepit, in matrimoniúmq; duxit, eius principatu dotis nomine potitus. Sic denicq; Britanni in Francorum potestatem venere. Hoc vbi Maximilianus resciuit, nimia ira percitus, quòd Francus nõ satiatus iniuria repudiatę filiæ, etiam Annam sibi pactam eripuisset, Deum tantorum facinorum vltorem devocare, ac omnia in Carolum maledicta conferre, eidémq; iamiam sexcentas mortes intentare: sed pòst paulùm, vt se collegit, suum decus armis vlciscẽdum existimans, cõtinuò oratores ad Henricum misit cum mãdatis, ad quem & literas dedit, quibus commonefaciebat regem, vt quamprimùm exercitum pararet, ac se breui tempore præstò fore, vt Franco bellum faceret.

Credit promissis Maximiliani Henricus, quòd non ignorabat capitale odium inter eum & Francũ exardere, & protinus delectum militum habẽdum, militémq; armandos, ac classem instruendam curat, qui celeriter nuntios in omnes regni partes dimittit, vocátq; ad se optimos quosq; bellipotentes. Quo audito nuntio, haud mora, summi medij infimiq; homines sumptis certatim armis, conveniunt partim cupidi operam nauandi rebus sui principis, partim conserendi manũ cum Gallis, cum quibus Angli non inuiti confligere solent. Itaq; primo quoq; tẽpore pro se quisq; cum bene magno militũ numero Londinũ approperat, & ante alios Ricardus Thomas cum ingẽti Vuallorũ manu, item Thomas Derbij, Georgius Salopiæ, Thomas Harundelli, Edmundus Suthfolchiæ, Edouardus Deuoniæ cum Gulielmo filio adolescẽte animi pariter atq; corporis viribus florente, Thomas Ormondiæ, Georgius Cantij, comites, Thomas Dorcestriæ marchio, Ioannes Chenius, Aegidius Dabneius, Ricardus Gilfordius, Ioannes Raynsforthus, Iacobus Terellus, Ioannes Sauagius, Thomas Baro ex Heltona, Gulielmus Bulmerius, Edouardus Stanleius, Gulielmus Percius, Thomas Tempesta, Ioannes Fortiscudus, Ioannes Vuyngfildus, Georgius Neuyllus Burgenniæ regulus, Thomas Terellus, Edouardus Ponyngus, Gulielmus Say, Robertus Vuyngfildus, Ioãnes Verneius, Ricardus Polus, Ioannes Darellus, Gulielmus Bolognus, Ioannes Donne, Ioannes Rysleius, Robertus Littonus, Georgius Verius, Gilbertus Talbotus, Edouardus Hauardus, Henricus Haydonus, Robertus Brandonus cum Thoma fratre, Gulielmus Knyuettus, Ricardus Beancampus, Ricardus Delabere, Gualterus Baskeruillus, Matthæus Brunnus, Ioannes Peche, Thomas Burscherius, Ricardus Cornuallus, Ioannes Harundellius, Gulielmus Treuanionus, Ioannes Basettus, Thomas Berynfildus, Ioannes Mortimerius, Thomas Vuest regulus Delauare, Ioãnes Suche regulus, Edouardus Hastyngius regulus, Ioannes Polus Cobani regulus, Gulielmus Sandes, Dauid Ouinus, Henricus Rossus, Gulielmus Matreuersus, Alexãder Baynham, Robertus Clarentius, Henricus Hogardus. Ita exercitu valido conflato, cuius præfectus erat Gaspar Bedfordię dux, & Ioannes Oxonienſis comes, rex non multò pòst cæteris rebus omnibus paratissimus, mittit Christophorum Vrsuychum, & Ioannem Ryseleium equitem ad Maximilianum, vt nuntient se in armis esse, celeritérq; in continentem venturũ, si modò intelligat eum quoque paratum esse. Illi in Flandriam profecti, officióq; functi, ad regem literas dede-

dederunt, quæ eum vehementer perturbarunt, curámq; animo maiorem iniecere: equidem ſignificarunt nihil imparatius, nihil impeditius, nihil inermius Maximiliano, quòd ille totus ferè iaceret, ex numorũ caritate laborãs, adeò vt in eo nihil eſſet, nullus vſquam delectus, nullæ copiæ, nulla arma, & denique omnia deficere, præter voluntatẽ, & propterea nil eſſe, quod eius viribus confideret. Hæc Henrico & formidinem & mœſtitiam attulerunt, qui rectè ponderabat, ſi tantum bellũ ſolus ſumeret, illud magis periculoſum ſibi futurum: ſin verò omitteret, omnes ſe vecordiæ accuſaturos eſſe: ſed ſuos Anglos illud neque boni nec æqui facturos ſuſpicabatur, qui meritò tãtum belli apparatũ eodem illò pertinere arbitrari poſſent, vt per ſimulationem belli lucrum faceret, pecunia iam ſpeciatim exacta: quare ſimul multa timebat, ſimul dolebat à Maximiliano autore belli ſuſcipiendi, ita ſocietate defraudari: qui dum quid conſilij in re ancipiti caperet, aſsiduè animo excubabat, cum ſuoq; domeſtico ſenatu agitabat, ſtatuit ad vltimũ, ſuo Marte, fortiter virilitérq; rem obire, non ignorãs, militarem gloriam hoc præclariorẽ haberi, quo difficiliùs colligatur, cùm præſertim videret ſe nõ poſſe incolumi fama, à bello diſcedere. Edicit itaque ſuis militibus expeditionẽ in Galliã, quibus tamen nequaquã aperit Maximilianũ ſe fefelliſſe, vt id reſcientes ne minùs alacrioribus animis in id bellũ intendant, ſimúlq; omni futuro periculo providendi cauſa, antè copias sic auget, quàm traiiciat, vt etiam ſolus formidini hoſtibus eſſe poſsit. Igitur conflato ingenti exercitu, VIII Iduũ Septẽbris Caletũ petit, ibiq; poſitis caſtris, aliquot dies ad armandũ militem cõmoratur. Quo in loco reverſis Anglicis legatis ex Flandria, omnes tum demum cognouerunt nihil auxilij venturũ eſſe à Maximiliano. Quæ res non metum Anglis ſatis ſuis viribus confidentibus, ſed admirationẽ cunctis attulit, qui eam fabulam exaudierant, quòd Maximilianus accepta à Franco nuper tã inſigni iniuria, non adeſſet, non inſtaret, non vrgeret, non deniq; potiùs opponeret ſexcenta corpora, ſi tot haberet, quàm delereret Anglos in cõmunem hoſtem mouentes. Verùm Maximiliano non animus vlciſcendi, ſed facultas belli gerendi defecit, qui & pecunia & milite in terra Flandria parum omnino amica carebat.

Carolus verò rex interea tametſi animo pariter atque armis paratus, venientibus Anglis obviàm ire ſtatuerat, attamẽ præ ſe ferebat, nil malle, quàm pacem, non quin ſciret eam magno ſibi conſtituram, ſed omnes ſumptus in pacem impendendos leuiores bello ducebat, quòd Britanniæ principatum nuper adeptus timeret, ne ſe bello Anglico occupato, Britanni quorum maior pars grauatiſsimè eius imperium ferebat, ſubitò deficerent. Item iuuenis gloriæ cupidus, per ipſos illos dies inuitabatur à Ludouico Sfortia duce Mediolanenſium, ad bellum contra Ferdinandum regẽ Neapolitanum gerendũ, quem haudquaquam grauatè audiebat, arbitrans optatũ negotium ſibi in ſinum, Dei nutu, delatum: nam in primis cupiebat illud regnum armis recuperare, diu antè ſibi, vti aſſeueratione aſſeuerebat, debitum, ex eo, quòd Rhenatus vltimus Siciliæ rex olim ſine liberis maribus moriens, teſtamento feciſſet hæredem Ludouicum regem eius patrem: cuius etiam rei cauſa, diligentiùs curabat amicitiam ſibi eſſe cum vicinis regibus, ac principibus, quò domi cõpoſitis rebus, vacare poſſet totis viribus Italico bello. itaque cõcordiæ cupidiſsimus, negotiũ dedit Philippo Deſquerdo viro primario ſummo officio

ac virtute prædito, qui Annoniæ præerat, vt nauaret operam, quò Anglum sibi reconciliaret. Is imperata faciens, quam primùm ad regem Henricum antequam in continentem veniret, literas dedit, quibus significabat se pro suo in vtrunq; regem officio & obseruantia, curam & cogitationem talem suscepturum, vt speraret posse eum & Carolum Maximiliani nomine distractos, rursus in pristinam concordiam reducere, si libéret aliquos suorum ad fines agri Gallici mittere, qui secum sermonem haberēt, quibus tales pacis conditiones offerret, vt omnino ei liceret cum honore ab armis discedere. Rex qui iudicabat re Britannica iam amissa, quam in animo fuerat cum primis conseruare, & Maximiliano suæ causæ non satis seruire in præsentia valente, ex vsu quoque suo esse, negotium sine hominum cæde conficere, quíque Philippum bonę fidei virum esse sciebat, præmisit Ricardum Exonienſem episcopum Caletum, qui vnà cum Aegidio Dabencio de pace ageret cum Philippo. Hi simul congressi, sine intermissione de fœdere faciundo vsq; eò agitarunt, dum tandem æquis conditionibus, sicvti infrà dicetur, cōvenerit. Rex interea, vt diximus, Caletum trāsgressus, vbi omnia ad iter necessaria parauit, illinc mouens quadrato agmine, Bononiā ducit, captóq; idoneo castris loco, magna vi oppidū oppugnare aggreditur. Erat intus firmum præsidiū, quod impigrè oppidum tuebatur, verum priusquam ad durum certamen veniretur, ecce subitò fama per castra divulgauit, pacem à legatis esse confectam. Quæ res quanto Francis gaudio, Anglis militibus tanto fuit dolori, qui parati dimicare, nullúmq; pro sua laude periculum recusaturi fremebant, atq; vociferabant oblatam victoriç occasionem per conditiones nulli neq; vix regi vtiles, turpiter interpellari: sed ordinum duces aliquot, qui spe gloriæ onerati, æs alienum domi fecerant, suis possessionibus oppigneratis, quò huic bello magis seruirent, in primis dolebant, atq; Henrico succensebāt, quòd perinde quasi hostes metuens, intempestiuam pacem admisisset. Ita cunctos indignantes rex edocet, quanto detrimento, & quot fortium virorum morte necesse esset expugnationem oppidi longè munitissimi constare, & ideo summæ se iniquitatis cōdemnari debere, nisi eorum vitā sua salute charioré habeat: sic suos consolatus exercitum Caletū reducit, quòd iā tum odorari cœperat motus impendentes, per quendam Ricardū alterum Edouardi regis filium apud Flandros, operatione Margaritæ principis, ab inferis ad superos subitò revocatum. Quos quidem motus dubio procul bello quod flagrabat, ipse Henricus implicatus, postea non sine suo malo comprimere coactus fuisset, atq; tunc accipere ab hoste, non dare conditiones pacis, nisi voluisset vno momento & militiæ & domi hostibus laborare. Hæc animo prospiciens Henricus, eo consilio rem cum Frāco transegit, vt externo bello liberatus, expeditiùs domesticis futuris turbis occurreret. Summa autem pactionis fœderis fuit, vt Carolus primùm solueret bene magnam pecuniæ summam Henrico, pro sumptibus in id bellum factis, iuxta æstimationem legatorum: deinde in singulos annos millia aureorum vicena quina pénderet, per aliquot annos, pro impensa ab ipso Henrico facta in copias, quas Britannis auxilio misisset: idem dedit & singulis Henrici cōsiliariis primariis munera, constituítq; tam ex sua liberalitate, quàm more maiorum, vt ex ærario suo quotannis eis pecunia promeretur, quò consultando vel fauerent rebus suis, vel minùs aduersarentur: & id, rege Henrico non abnuente,

te, quoniam humanitatis eſt à quovis amicitiæ cauſa, donũ capere. Franci reges poſtea bello Italico implicati, id annuum vectigal etiam Henrico octauo ſeptimi filio pependerunt, quò tandem debitam pecuniam perſoluerent, amicitiámq; ſeruarent. Henricus paucos dies Caleti moratus, in Angliam cum exercitu rediit. Fuit is annus Henrico à gubernatione regni ſui VII, & ab ſalute humana MCCCCXCIII. In ea Bononiẽſi oppugnatione vt breui, nulla ferè cædes facta eſt: ex Anglis in primis cécidit Ioannes Sauagius vir ſtrenuus, qui cũ Ioãne Ryſeleio clàm caſtris egreſſus, dũ temerè oppidi muris obequitaret, à Gallis ſubitò circumventus capitur: ſed ira accenſus, cùm etiam captus animi magnitudine reluctaretur, pugnando interficitur. Ioannes verò Ryſeleius cõcitato equo, ad ſuos incolumis ſe recepit. Henricus vbi fuit in Anglia, nihil prius habuit, quàm Alphonſum ducem Calabriæ in collegium equitum Garteriį ordinis adſciſcere, cui haud multò pòſt per Chriſtophorum Vrſuychum legatum ſuum, miſit inſignem eius ordinis veſtitum. Legatus Neapolim profectus, tradidit duci religioſum amiculum, quod ille ſumma cum reverentia accepit, ac reverentiùs induit, qui eo munitus, & per id ab Henrico amicus appellatus, adverſus omnia inimicorum arma ſe tutum fore ſperabat: ea enim cauſa fuit, quamobrem per idem maximè tempus, in illud collegium venire voluerit, cùm audiret Francos in ſe bellum comparare. Atqui iampridem ea conſuetudo ferẽdi auxiliį obſoleuerat, cui rei memoria noſtra teſtimonio fuerunt frequentes quorundam Italorum principum implorationes, qui patria pulſi, neq; vel à Francorum neq; à Burgundionum ſociorum equitum collegiis ſubleuati ſunt. Alphonſus paucis pòſt diebus legatũ Anglicum ampliſſimis donatum muneribus domum dimiſit. A. S. Hu. 1493.

Carolus ſecundum hæc, cum Ferdinando Hiſpaniæ rege fœdus icit, Ruſcinone oppido, quod eſt poſitum ad Pyrenæos mõtes, ei reſtituto. Item adiutoribus multorũ principũ legatis, qui regũ animos lenire conabantur, venit & cum Maximiliano in colloquiũ, pacémq; ad tẽpus coagmẽtauit, quò ſic bello Italico quod Ferdinãdo regi, atq; adeò omnibus Italis ſibi faciendũ ſtatuerat, maioribus viribus ac expeditiùs operã dare poſſet. Quibus rebus confectis, Carolus equitatu, peditatu, claſsibus, auxiliis Italorũ paratus in Italiã irrupit, paruo nẽgotio potitus eſt regni Neapolitani, cum Venetis ſecundũ prælium fecit, domum victor reuertit. Poſt eum, Ludouicus rex cùm iam via patéret, iterum Italos inuaſit, recepitq; regnũ ipſum paulò antè amiſſum de Federico rege: ſub imperiũ ditionémq; redegit Mediolanum, ſed aliquanto pòſt varia vſus fortuna, regnũ amiſit, cum Mediolanẽſi principatu. Atq; ita Galli tempeſtate noſtra nihilo melioribus eventis in Italia bella geſſere, quàm eorũ quondam ſuperiores feciſſe, memoriæ proditũ eſt: quippe qui quot primo acceſſu loca cladibus affecerũt, totidem poſtremò ſua cæde nobilitarũt, id quod tamẽ multos miſeros mortales omnibus antea fortunis everſos parũ omnino ſubleuauit. Inde Hiſpani in Italiam venerunt, qui profligatis Gallis, Neapolitano regno potiti ſunt, quod etiam nunc tenent. Germani quoq;, hoc eſt, Heluetij, nouiſsimè in partem prædæ vocati, aliquot oppida ceperunt, habéntq;.

Inter hos verò poſt homines natos valde terribiles Italiæ motus, nullus ferè populus, nulla priuata domus, nulla nobilis familia, nullus denique locus fuit, quin aceruis corporũ, ac ciuium ſanguine redvndarit, cladem, iniuriam,

detrimentum, plagam acceperit, atq; sufferre oportuerit, vno vel altero tempore, alia omnia mala, quæ ex inimicorum victoria extitissent. Quæ equidem tanta reginæ quondam terrarũ lãbes non sua sponte facta est, sed ipsi Itali ruinæ viam fecerunt: nam ætate nostra, ita vsu venit, vt principes Italiæ cùm suas res sub manus succedere pari gaudio atque lætitia exultarent, & ob id, desides domi sedentes ac mulierum quasi ritu, inter se altercantes, discordias concitarent, inimicitias & simultates nõ cum hostibus, quemadmodũ cõsueuerant, at secum exercerẽt, facilè pristinæ gloriæ immemores studio vlciscendi iniurias, per libidinẽ dominandi, suæ Reipublicæ fundamenta evertere affectarint: & quia de domesticis viribus desperabãt, protinus externos homines pecuniis, donis, pollicitationibus tentare, cõcitare, solicitare, hortari, ac nuntiis frequẽtibus accersere placuerit. Illi autem partim præmio, partim spe imperij atque prædæ adducti, magno cum agmine in Italiam advolarunt, eámq; maiore ex parte devastarunt, spoliarunt, occuparunt. Ac ita Itali velvt furore acti, dum alij aliis nocere conati sunt, Italiam mari atq; altis montibus naturæ beneficio vndiq; septam, exteris gentibus reserarunt, secq; ferè omnes perditum ierunt. O progeniem æquè iniquã, vt impiam, tantine tibi discordia fuit, vt æternũ patriæ malum inureres? & tandem multo miserrimam, quòd visa ruina, quam edidisti, magis te pœnituit cœpisse, quàm licuit desistere. Sic peccati dedisti pœnas, simulq; cognouisti, etsi serò, in salute tuæ reipub. tuam salutem fuisse repositã. Istius autem mali caput fuit Ludouicus Sfortia, qui id temporis res Mediolanensium suo arbitrio, duce Ioanne Galeatio nepote ex fratre, gubernabat. Quamobrem reclamante Alphonso duce Calabriæ, quòd per id, ipse Ioannes Galeatius eius gener suo fraudaretur imperio, Ludouicus solicitauit Carolum ad bellum Neapolitanũ, quo Alphonsus qui Ferdinando patri paulò antè mortuo successerat, primùm regno, deinde vita priuatus est. Sed Ludouico haud diutinæ lætitiæ inimici interitus fuit: siquidem à Ludouico rege, qui Carolo successerat, per Heluetios, quorum bene magnum conduxerat numerum, proditus capitur, ducitúrq; in Galliam, vbi miserrimè, vitæ finẽ habuit, perinde vt in euangelico verbo est, Væ homini, per quem scandalum venit. Cœpit hæc malorũ lues in Italiã id tẽporis pervadere, cùm Carolus in eam terram descendit, durátq; etiam nunc, qui est annus salutis humanæ MDXII.

A. H. S. 1512.

Plus nimio fortè divertimus, sed ad filium Edouardi hominũ astu ab orco in lucem revocatum, iam veniamus, qui regni quietem nonnihil obturbauit.

Margarita Burgundiæ princeps nutrita inter nobilium factiones, vt suprà memoraui, non poterat non peius in dies singulos odisse Henricum Angliæ regem, ex eo quòd familia longè inimicissima ortus esset, quare dies noctesq; pestẽ aliquã in eũ cõferendã cogitabat, qua tandẽ aliquãdo homine confecto cõsumptoq; sanguine inimici expleret odiũ suum, & imperiũ regni ad quempiam suæ factionis virum peruenire: itaq; posteaq; vidit omnes Ioannis Lincolnienſis comitis, atq; suos conatus paulò antè malè cecidisse, ad antiquissimum officiũ reuersa, aliam ab integro ordiri cœpit telam, quæ Henrico inextricabilis esset. Fortè reperit iuuenem quendam hominem Tornacensem, forma non ineleganti, ingenio acuto, vafroq;, cui nomen erat Petrus, cognomine Varbechus, sed postea ob eius vecordiã contẽptui ac ludibrio habitus, appellatus est ab Anglis Perychinus, qui Anglicã nõnullasq; alias callebat linguas,

ac à paucis cognoſcebatur, vt homo obſcuro loco natus, & qui egeſtate preſſus, iam inde vſque à pueritia, vagari per diuerſas nationes & gentes cœperat. Hunc Margarita aptum eſſe exiſtimans quem confingeret eſſe illum Edouardi regis ſui fratris filium ducem Eboracenſem, cui nomen fuit Ricardus; apud ſe aliquandiu occultè tenuit, docuítq; ita diligenter de rebus Anglicis, déq; Eboracenſis domus inſtitutis, atq; genere, vt ille poſtea omnia memoria teneret, facilè narraret, mores repræſentaret, facerétq; apud omnes fidem per ea, ſe in Eboracenſi familia procreatum: quia hoc generi hominum natura quaſi datum eſt, vt qui ſunt eius ſtirpis, cupidè ſuorum maiorum laudes conſequi nitantur. Margarita ita parato negotio, quod inimico exhibendum curabat, vbi audiuit Henricum regem adverſus Carolum bellum cõparare, ratà tempus idoneum eſſe, ad res nouas moliendas, miſit Petrum clàm in Hyberniam, vt ibi iuuenis vafer inter Sylueſtres homines ad nouos ſemper motus paratiſsimos, nouæ factionis ſemina iáceret. Petrus in Hyberniã delatus, breui tempore ſua aſtutia tantum gratiæ cum illis hominibus iniuit, vt bene multi principes dictis fidem habentes, eum non ſecus ac ſi re, vt verbo prędicabatur, regis filius eſſet, honore & dignitate tractare cœperint, & ſequi, & armis iuuare, ac cætera ſuppeditare, quæ ad bellum opus forent, non negarint. Inter hæc, fama eius rei ad Gallos perlata, Carolus vocauit ad ſe Petrũ, vt illum armaret in Henricum contra ſe venientem. Cepit lætitiam Petrus ex eo nuntio, ſéq; iam in cœlo eſſe putabat, quòd inciperet in familiaritates regum intrare, ac ſtatim ad Carolum ſe contulit, à quo amanter accipitur, ornatúrq; cohorte ac cæteris rebus, quæ hominem regio genere ortum decerent. Verùm haud multò pòſt facta, vt dictum eſt, cum Anglo pace, Carolus hominem ab ſe ablegauit, qui ita de tanta ſpe deiectus ad Margaritam in Flandriam rediit. Margarita cui à principio quotidie horæ quibus expectabat certum ſcire, quomodo cum iuuene actũ eſſet, longæ videbantur, & poſtremò de eo repudiato à Francõ, dolor in animo hærebat, venientẽ Petrũ perinde quaſi nuper natum ac ab ſe nunquã antea, ſicvt bellè diſsimulabat, viſum, tanto accepit gaudio, vt vix præ lætitia, compos mentis eſſe videretur, atq; vt gaudiũ ſuum apud omnes notum faceret, primùm congratulabatur palam nepoti ſalutem, iuuabat, delectabat, iterum atq; iterũ audire, quonam pacto ille à cæde ſeruatus, per alienas partes evagatus fuiſſet, poſtliminióq; rediiſſet, quò ſic cunctis fidem faceret, illum omnino eſſe Ricardum Edouardi fratris filium: poſtea adoleſcenti ſummos honores habere cœpit, quem etiam eius cauſa, Flandri principes omnibus officiis proſequebantur: & quò commentum magis ſpecie veritatis occludebatur, eò plures credebant adoleſcẽtem nutu Dei, ſaluum eſſe, ac ab initio, per quempiam fidelem Edouardi eius patris familiarem, aliquò terrarum longè gentium deductum, atq; ſic evaſiſſe manus Ricardi regis, qui tandem aliquando auitum regnũ recuperaret. Pervaſit vno ferè momento fama nõ obſcura tãti miraculi, per omnes vicinas ciuitates, ſed multò celeriùs per Angliã, vbi equidem operæpretium eſt non ſilere rem non modò vulgo creditam, verumetiam ſtatim fuiſſe viros quoq; illuſtres, qui id pro certo habuerint. Itaq; vbi divulgari cœpit Ricardum Edouardi regis filium viuere, atq; apud Flandros in ſummo haberi honore, non aliter actutùm germinant ſeditiones, ac ineunte vere, ſolent arbores ſe in varios induere flores; primùm enim perdi-

tissimi quique homines qui se ob infinita edita scelera, asylis continebant, aut egestate ac ære alieno opprimebantur, ad Petrum in Flandriam advolant, deinde principes quamplures inter se coniurant, quorum alios impellebat temeritas, alios certò quodammodo scientes Petrum esse Ricardum Edouardi filium, studium factionis Eboracensis solicitabat, alios arbitrantes se malè muneratos ab Henrico rege, ob operam ab se in eum enauatam, cùm indignatio, tum auaritia vrgebat, alios demum desiderium nouandarum rerum præcipites in eam coniurationem agebat. Ita rumor nõ quidem raucus renati Ricardi ducis Eboracensis trahebat totã ferè Angliã in partes, divexabátq; spes & metus animos hominum, nec erat qui de tali re non vehementer laboraret, pro se quisq; de suo sensu, & periculum & commodum metiebatur.

Rex autem vbi audiuit de hoc importuno Margaritæ commento, tam ipse, quàm eius amici haud mediocriter mirabantur, potuisse cuiquam mortalium talem dari mentem, vt confidenter auderet tam pernicioſam atque non modò mirabilem, sed omnino prodigio similem excogitare fabellã, per quam manifesta fallacia sic faciem veritatis prę se ferret, vt multi Anglorum optimatum (id etenim ille iam persentiebat) quod malitiosè & stolidè simulabatur, pro certo haberent, ita vt iam tum animo cerneret, eam fabulam pestilentissimam aliquid omnino ruinæ edituram, nisi maturè constaret inter omnes, fabulam, nefariámque fraudem esse. Alij autem quibus bella, tumultus, seditiones cordi erant, nouitate hac gaudentes, nihil in re tectum aut veteratorium, sed quicquid fama dissipasset, syncerum & apertum esse ducebant, sibiq; illud lucro atq; honori fore sperabant, quod in primis coniuratorum spem alebat. Et quoniam res magni erat momenti, ac multorum opibus inuanda, idcirco placuit coniuratis præmittere aliquos in Flandriã ad Margaritam, qui cognoscerent, quando Ricardo duci Eboracensi iter in Angliam commodum esset, idq; statim sibi significarẽt, vt ipsi sub eius adventũ, opportuna auxilia submministrare possent. Itaque de communi omnium consensu, Robertus Clyffordius eques cum Gulielmo Barleio, in Flandriam missus est, qui omnia amicorum noui ducis consilia Margaritæ aperuit. Margarita adventu Roberti valde lætata illi facilè persuasit omnia esse vera, quæ rumor de Ricardo duce divulgasset: postea ostendit Petrum ipsum, qui Ricardi personam multa arte induerat, miríscq; laudibus apud eum in cœlum tulit, quòd esset omnibus virtutis bonis ornatissimus, suorúmq; maiorum simillimus. Robertus viso adolescente, credidit protinus eum regia stirpe ortum, illúdq; ad socios scripsit, & vt plus fidei dictis haberetur, addidit se de facie rectè nouisse hominem. Tum acceptis Roberti literis, principes noui consilij causa concitandi populi ad aliquos motus faciendos, passim prædicant, nihil à vero esse vacuũ, quod paulò antè de duce Eboracensi vulgò dictũ esset: sed id tam simulatè faciunt, vt audientes neminem vnum eiusmodi rumoris certum autorem notare queant. At rex vbi animadvertit rem vanam haudquaquam apud vulgus evanescere; iam sibi consulendum, iam patriæ cum qua suum malum coniunctum videbat, prospiciendum putat, qui coniurationem aliquam iam factam suspicans ex eo, quòd Robertus Clyffordius clàm discessisset, continuò viros aliquot equestris ordinis cum electissimis militibus, quoquoversum ire iubet, qui omnes maritimos exitus claudant, vt ne cuipiam potestas sit nauigandi,

néve vllus ſine licentia, continentem petat, aut in inſulam accedat, quin vias quoq; omnes & calles, ne quis ad litora eat, vel vſpiam hominum conventus fiant, diligentiſsimè cuſtodiri mandat. Poſt hæc, vt ne in Anglia, aut alibi homines eius rei credulitate quæ etiam in optimi cuiuſq; mentem facilè irrepere poteſt, decepti vel obſtinati diutius inſaniant, exploratores ad omnes Belgicæ vrbes mittit, qui originem Ricardi ducis promiſsis præmiis indicantibus perquirant, ſcribitque ad amicos, vt idem faciant. Illi in Galliam profecti, dum alij alia loca peragrant, quidam Tornacum perveniunt, ibiq; intelligunt Ricardum humili loco natum, noménque à primo habere Petrum, cognomento Varbechum, idq; multorum teſtimonio conſtare. Ita conquiſitores regij officio functi celeriter redeunt, ac comperta demonſtrant. Sed amici quidam regis per literas, & ſecretos nuntios, multò planiora ea omnia faciunt. Igitur Henricus patefactam fraudem primo quoq; tempore non modò per Angliã, verumetiam per omnes tranſmarinas partes divulgandam magnopere curauit, qui confeſtim legauit in Flandriam ad Philippum archiducem, eiuſq; conſiliarios, cùm ille per ætatem, nondum ad gerendas Reſpublicas idoneus eſſet, Edouardum Ponyngum equitem, ac Gulielmum Varamum iuriſconſultum, ſacerdotem ſumma modeſtia & grauitate præditum, qui palàm declararent illum adoleſcentem ſordido genere natum, falſò ſumpſiſſe perſonam & nomen Ricardi ducis Eboracenſis, qui olim vnà cum Edouardo fratre, in turri Londinenſi, iuſſu Ricardi patrui necatus fuerat, ſicvt nemo homo neſciebat, & ſecus credere, vel affirmare, ſummæ eſſe dementiæ, cùm ſatis etiam argumento non mediocri liqueret Ricardum regem tollendo è medio Edouardum maiorem natu Edouardi regis fratris filium, nihilo plus ſecuritatis habiturum fuiſſe, ſi paſſus fuiſſet ſeruari Ricardum alterum filium, qui paterno nomine, itidem regnum Angliæ iure obtinere deberet, ac propterea rogarent Philippum, eiuſque principes conſiliarios, vt ne vellent tam manifeſto commento ſingularis nequitiæ pleno fidē habere, néve tã fucoſæ perſonæ quę ſuũ ipſius & nomen & genus fraudulenter mentiretur, auxilium ferre, adverſus ipſum, qui ſuperioribus annis Maximilianũ eorum principem bello Gallico preſſum, domeſticiſque ſeditionibus laborantem iuuiſſet. Cum his mandatis legati in Flandriam profecti, humaniter à Philippo accepti ſunt, atq; poſtea facta copia fandi, Gulielmus luculentam habuit orationem, qua diligenter mandata regis explicuit, in extrema ſua ipſa oratione nonnihil cauillatus in Margaritam, quòd monſtra páreret, quæ ætate iam decurſa, intra paucos annos, duos, Lambertum, cuius ſuprà mentio facta eſt, & Petrum, non octauo nonóve, vti fit naturaliter, ſed centeſimo octogeſimo menſe, enixa eſſet: tot enim menſes conficiunt annos circiter quindecim, quot quidem annos ambo pueri antè habuerant, quàm illa eos quaſi è partu, in lucem edidiſſet, & illos quidem non infantes, at id ætatis pueros, qui ſtatim nati bella regibus facerent. Cæterùm iſthuc ſcomma etſi Margaritę magnum invſit dolorem, maorémque fecit Petro, quòd fraus iam diluxiſſet, tamen eò magis mulier inflammata, quàm territa, nihil reſtinxit odium, ſed ignem nouum ſubiicere cupiẽs, tum Petrum adverſus Henricum ſibi armandum ſtatuit. At Philippus & eius conſiliarij poſt longam diſceptationem, an Petrus foret Edouardi filius nec ne, reſponderunt oratoribus, ſe deinceps Henrico gratificandi gra-

tia, nullã Petro opem laturos, sed si Margarita ferret, nõ esse in manu sua, vt illam impedirent, quandoquidẽ mulier libera in sua dotali terra omnia pro suo iure ageret. Hoc accepto responso legati in Angliam redeunt, actáq; edocent.

Interea Henricus in rem suam vigilanter incumbens, præstare existimauit procellas quas impendére cernebat, consilio, nõ armis, si id per suos principes fieri liceret, avertere, optimè gnarus sæpe ex tumultu tumultum solere oriri: itaq; statim misit exploratores in Flandriam, alios quidem, qui simulantes se ad Eboracensem ducem transfugisse, scrutarentur coniuratorum consilia, eorúmq; omnia: alios verò, qui Robertum Clyffordium ac Gulielmum Barleiũ promissa impunitate, ad reditum hortarentur. Illi vtrunq; diligenter fecerunt, & nomina quorundam conspiratorum nouerunt, & Roberto Clyffordio vt ab incepto in quo nihil esset firmitudinis, desisteret, persuaserunt. Gulielmus verò Barleius de sententia deduci non potuit, qui tamen non diu in ea voluntate fuit: nam biennio pòst data ab Henrico venia ad sanitatem revocatus, domum se retulit. His actis, qui in Flandriam missi fuerant ad indagandas inimicorum technas, alius post alium à fictitio duce clàm discedentes, ad Henricum rediere, atq; nomina quorundam qui in coniuratione erant, detulerunt. Nonnulli tamen illic remanserunt, vt Robertum redeuntem comitarentur, quorum statio mirabilem in modum coniuratorum spem infirmauit, quòd paulatim læderentur, & neminem hominem cauendum cernerent. Rex omnes coniuratos exploratorum indiciis patefactos comprehendi, atque ad se Londinum perduci iussit, quorum principes fuerunt Ioannes Rateclyffus, Simon Monfordius, Thomas Thuartus, equites, Gulielmus Dabeneius, Robertus Rateclyffus, Ricardus Lescius, complurésque alij. Item sacerdotes aliquot, Gulielmus Richefordius, & Thomas Ponys, ambo monachi Dominicani ordinis, Gulielmus Suttonus, Gulielmus Vrselcius decanus, quem vocant, diui Pauli, & Robertus Laybornus. Reliqui verò nouæ sectæ socij, vbi audiuerunt indicatum esse de coniuratione, in diuersa asyla se receperunt. Illi omnes comprehensi proditionis damnantur, ex quibus securi feriuntur tres duntaxat, Simon Monfordius, Robertus Rateclyffus, & Gulielmus Dabeneius, vt capita & autores eius nefarij consilij. Cæteris autem vnà cum sacerdotibus, ob reverentiã ordinis, parcitur. Fuit & cõcessa vita Ioanni Rateclyffo, sed Caletum ductus, ibiq; in custodiam traditus, quia corruptis custodibus fugere conatus est, mox ipse etiam capite mulctatur. Pauci deinde interceßere dies, cùm Robertus Clyffordius, partim Henrici promissis adductus, partim quia audierat plerosq; illustrata iam coniuratione, pœna affectos, ac incœpto negotio nil perditius, nil desperatius esse, clàm ex Flandria discessit. Rex de ea re certior antea factus, confestim in turrim Londinensem se contulit, ibi expectaturus dum Robertus veniret. Eò pertinebat illud consilium, vt si Robertus principes aliquos eius coniurationis participes indicaret, sine suspicione possent accersiri ad eum locum, in custodiam. Ponam prius quàm cætera explicemus opinionem, quæ id temporis vehemens per animos multorum pervaserat, de Roberti transitu ad Flandros. Fuere qui putarint Robertum exploratum ab Henrico missum fuisse, & ea de causa, facilè rediisse cum eo in gratiam. Verùm secus atque creditum est, certo argumento fuisse constitit, quòd id consilium & Roberto malo fuit: nam non mediocrem eius

nomine

nomini notam invsit, & illius amicis fraudi, quin posthac Robertus cum Hē-
rico rege in minore gratia multò fuit, vt qui culpa non vacarit. Igitur Rober-
tus Eboracensis familiæ studiosissimus, à principio causa nocendi Hērico, ad
Margaritam transisse visus est, vt errore ductus, qui Petrū pro Ricardo Edo-
uardi filio habuerit. Ad rem redeo.

Robertus interea venit, & regi ad pedes provolutus veniam primùm peti-
uit, deinde interrogatus, totius coniurationis ordinem, & quæ in Flandria ge-
rerentur, aperuit, postremò sociorum nomina detulit, & in primis Gulielmi
Stanlei. Ea re cognita, rex valde perturbatur, quòd Gulielmus eius culpæ af-
finis esset, qui præpositus ipsius cubiculi erat, cui summam rerum omnium
fidem habebat, cuius multa in se merita, sed maximum illud beneficium nu-
merabat, quòd eius præsertim opera, Ricardum regem vicisset. Quas ob res
non poterat adduci, vt Roberti primùm dictis crederet, sed vbi certæ res ve-
ri indicij apparuerunt, deinde Gulielmum comprehendi, atq; examinari ius-
sit. Ille nihil inficiatus, sed si quid peccatum erat, ingenuè fassus est. Peccatum
eiusmodi fuisse ferunt: orto enim sermone inter Gulielmum & Robertum, de
Petro, qui se falsò Edouardi filiū prædicabat, Gulielmus professus est se nun-
quam arma in eum iuuenem laturum, si certum haberet Edouardi filium esse.
Id arguit Gulielmū ira, vt fit, ad punctum temporis permotum, alieno ab Hen-
rico esse animo, vnde suspiciones ortæ, ad quas postea accessere ea, quæ Ro-
bertus indicauerat. Interea rex dubius animi erat, quid de Gulielmo statue-
ret, consiliúmq; capiendum eventu ponderabat: nam timebat, ne eius supplī-
cio Thomæ Stanlei fratris de se bene meriti animum offenderet: contrà si in-
iuriam condonaret, ne cæteri ea lenitate audaciores facti, peiora molirentur.
Itaque ad extremum placuit, vt seueritas vinceret, ac ita Gulielmus capite da-
mnatus morte afficitur.

Quid autem fuerit, cur syncera Gulielmi voluntas erga Henricum regem,
similiter versa sit postremò in malevolentiam, atq; regis amor adversus Guliel-
mum, mutatus in odium, rationem vtriusq; rei hanc afferūt: Henricus enim, vt
cætera ab initio collata mutuò inter eos officia omittamus, in illo prælio, quo
denicq; Ricardū regē & vita & regno priuauerat, paucis stipatus armatis cùm
repentè ab ipso Ricardo circumventus esset, ita vt eius vita iamiam periclita-
retur, Gulielmus missus cum valida militum manu, à Thoma fratre, qui pro-
pe locum pugnæ, cum suis copiis consederat, confestim ac peropportunè sub-
sidio venit, eúmq; à cæde seruauit incolumem, interfecto ibi eodem momen-
to Ricardo rege, sicvt superiore libro est à nobis abundè explicatum. Fuit cer-
tè hoc beneficiū post hominū memoriā maximum, per quod Henricus à perī-
culo mortis liberatus, conseruatúsq;, regnum sibi quæsiuit. Contrà Henricus
statim vt regnū obtinuit, gratiæ nō oblitus, de qua meminerat, & prædicabat
libenter, primùm Thomam Stāleium fecit comitem Darbiensem, deinde Gu-
lielmū magnis donatum muneribus cubiculo suo præfecit, summóq; in hono-
re habuit. At Gulielmus tametsi magnū amicitiæ locum apud regem tenebat,
magis tamen dati quàm accepti beneficij memor, mensuram adhuc confertam
& superfluentē, iuxta euangelicū verbum, sibi datū iri sperabat, adeò vt mino-
ris merita regis in se collata faceret: quæ cùm ei Henricus animadverteret sor-
dere, cœpit sic succensere, vt irritatis animis, vterq; suæ gratiæ fructum amise-

rit. Atque ita vsu sæpe venit, vt ex eiusmodi iniqua meritorum æstimatione habita, summum beneficium, summa sequatur inhumanitas. Redeo rursus eódem. Cæterùm videbatur tempus eius animadversionis quo seditionum vulnera retractari summopere incipiebãt, seueritatem tum maximè poscere, cùm homines perinde quasi ab omni metu vacui, auderent passim iactare voces probri plenas in Henricũ velvti regem nullo iam numero habẽdum, qui Eboracensis ducis in singulas horas aduentum præstolabantur. Verùm cùm eiusmodi probrosi sermones ad regis aures peruenissent, & aliquot meritas cõtumeliæ pœnas luissent, cęteri videntes malè cecidisse eorum conatus, qui primi dementer res nouas tentassent, simulq; omnia prouisa, parata, cõstituta aduersus impendentes motus, cœpere sua sponte quiescere, ita, vt viderentur vniuersi non nolle in officio permanere. Post Gulielmi casum, fit regij cubiculi præpositus Aegidius Dabeneius vir fidelissimus moderatissimusq;.

Solum restabat, vt Hybernia purgaretur, quò si qua semina nouæ sectæ aduersariorum inter illos homines feros à Petro Varbecho superiore anno iacta fuissent, maturè extirparentur: itaque Henricus primo quoq; tempore Henricum Deneum monachum Langtonienſis cœnobij præfectum, virum bonæ frugi ac officij plenum, quem insulæ cãcellarium designauerat, & Edouardum Ponyngum cum bene magno militum numero, eo misit, qui confestim loca lustrarent, in quibus Petrus moratus esset, & quos reperissent tantæ perfidiæ affines, in eos grauiter vindicarent. Illi celeriter in insulam delati concilium nobilium regis nomine convocant: quo coacto, Henricus cancellarius eos primùm hortatur, vt in fide maneant, deinde iubet sumptis armis sequi Edouardum copiarum ducem aduersus homines planè insanientes, qui paulò antè siue errore ducti, siue libidine nocendi agitati, Petrũ pecunia vel armis iuuissent. Promisit pro sua quisq; parte auxilia, sed pauci postea ea subministrarunt, vt qui Anglos plus fronte quàm mente colerent. Postquã nuntiatũ est Edouardũ Ponyngũ venisse persecutum omnes, quos Petrus sui studiosos habuisset, non fuit quisquam omnium ad quem etiam leuiter ea culpa pertineret, quin raptim in proximas syluas sese abdiderit. Hîc simul more patrio consilia inierunt, quibus in locis deberent aut Anglis insidias tendere, aut cum illis, si ita necessitas ad periculum vocaret, manum conserere. In omni Hybernia duo sunt hominum genera, quemadmodum est à nobis loco perappositò, suprà decimotertio huius operis volumine demonstratum: vnum mite & vrbanum: ad hos vt magis tractabiles ac diuites nauigant frequenter vicinitatum continentis mercatores negotiandi causa, sed Angli in primis cõmeant, quorum mores illi facilè imbibunt, linguámq; ex assiduo cõmercio, maiore ex parte intelligunt, & omnes parent regi Anglo. Alterum genus ferum, incultum, stultum, asperum, qui à neglectiore cultu, rusticisq; moribus, Syluestres appellantur, habéntq; quamplures regulos, qui inter se continenter belligerant, qua de causa, reliquos Hybernos ferocia præcedunt, ac nouarum rerum lõgè cupidissimi, secundum rapinas & latrocinia, nihil tumultibus magis amant. Ad istos Syluestres Hybernos Petrus se principiò contulit, eisq; omnia facilè persuasit, quæ de se falso prædicabat. Igitur Edouardus Ponyngus persecuturus generatim illos, qui Petrum accepissent, iuuissentve, aduersus Syluestres Hybernos arma conuertit, cùm præsertim ad eos etiam omnes alij eius culpæ parti-

participes se recepissent, vt simul ab iniuria se iunctis armis defenderent: sed cùm nihil secundi accideret, quòd principes Hyberni promissa auxilia non misissent, & Syluestres per saltus vagantes ob suorum militum paucitatem nusquam ad pugnam faciendam cogere posset, tum necessariò pedem retulit, & iracundia ac stomacho exardens, quia suspicatus erat ea omnia dolo ac fraude Geraldi comitis Chyldariæ, qui insulæ præfectus erat, accidisse, provt ab inimicis comitis ad ipsum delatum fuerat, eum de improviso cepit, captúmq; duxit in Angliam ad regem. Huic postea licet multa obiecta fuissent, non defuit tamen ingenium ad leuandam culpam, quam facilè in alios deriuauit, ac ita se purgauit, vt à rege missus statim factus in Hyberniam redierit, præfecturámq; rursus obtinuerit. Multa nempe Henrico venerunt in mentem, quamobrem minus seuerè, quàm adversarij Geraldi factum pervolebant, ea in re agendum iudicarit, primùm hominis autoritas apud suos Hybernos, deinde conditio temporis, quo initium fieri alicuius belli sentiebat, & tertio loco fiducia iampridem in comite collata. Repressa magis quàm compressa sic seditionum peste, rex nihil esse existimãs quod in præsentia de bello curaret, ad VIII calendas Iulias, animi recreandi causa, in Lancastrium comitatũ proficiscitur, vt ibi visat Margaritam matrem, quæ cum viro suo Thoma comite Derbiensi, in eo comitatu per illos eos dies erat.

Dum hæc in Anglia geruntur, Petrus Varbechus in Flandria quanquam summum accipiebat dolorem, quòd patefacta coniuratione, & sociis ab Henrico supplicio affectis, promissa auxilia non viderentur ventura, oblatam tamen imperij spem haud negligendam statuit, fretus ducibus suis viris desperatis naufragisq;, & in primis multitudine perditorum hominum vndique ex vicinis populis, ac asylis Anglicis ad se conuenientium, quos spes prædandi ab agricultura & quotidiano labore reuocarat: itaque cum ea hominum caterua imposita in naues, quas ope amicorum parauerat, ex Flandria soluit, petiturus eam partem Angliæ, in quam ventus deferret: qui vbi ad oram maritimam Cantij pervenit, quia magna erat maris tranquillitas, per quam naues secundum litus, sine incommodo in anchoris teneri poterant, ibi cursum sistit, exponítq; in terram aliquot suorum militum, vt significent se omnibus esse refertum copiis, spémq; victoriæ non dubiam faciant, ac ita tentent, si Cantiani velint secum stare, ac se ducem sequi, qui aliàs sua sponte in reges facto tumultu, arma mouere non formidarint. Cantiani primùm audito ducis Ricardi Eboracensis aduentu, quia iam fabula satis divulgata erat, dubij aliquantisper fuere, vtrùm illum sumptis armis iuuare, & sequi, an non recipere mallent: sed ad vltimum memoria repetentes nouos ab se antehac factos motus semper sibi malo fuisse, existimarunt in rem suam minus fore, si se cum homine magis ad vastandam Angliam, quàm ad vincẽdum parato cõiungerent, idq; dubiũ non esse inter se disputabant, quòd Petrus non alium ferè militem nisi externũ haberet, qui templa, qui priuata tecta, qui vrbes, qui oppida, qui vicos, nõ patriã sed prædam putaret: igitur ab illis nil esse, quod nõ metueret, ac propterea ab officio nõ discedendũ iudicantes, decreuerũt in eos irrũpere, qui descendissent, postq; dum se armarẽt, alios plures ex nauib⁹ in terrã bonis verbis evocassent: ita cõposito dolo, se ducẽ secuturos cõclamant. Verũ cũctatio deliberandi attulit Petro suspicionẽ, vtpote quẽ nõ fugiebat vulgus solere

non cõsultò, sed subitò ac temerè semper ad nouos se incitare motus, propter quod statuit non priùs pedem è naui egredi, quàm omnia tuta videret: permisit tamen aliquot plures suorũ in terram descendere, qui vbi aliquantulo longiùs à nauibus progressi sunt, ecce tibi, subitò à Cantianis magno conatu contendentibus circumveniuntur, multísq; acceptis vulneribus, ad naues repelluntur. Comprehensi sunt in ea fuga bene multi, qui postea omnes supplicio affecti sunt. Petrus omisso incœpto, in Flandriam vnde venerat, abiit, expectaturus illic, dum tractaret cum suis amicis, de rebus in posterũ tempus cautiùs agendis. Rex verò in itinere certior factus de hostium accessu, voluit Londinum pedem protinus referre, sed postridie illius diei refrigerato iam rumore, ac altero accepto nuntio, de re bene gesta, iter reliquum conficere perrexit, misso confestim Ricardo Gilfordio in Cantium, qui ipsius nomine, collaudata eius populi fide ac virtute, gratias generatim ageret, pro officio amãter collato, polliceretúrq; ipsum fore memorem, atq; simul excubiarum munia circa litora, more patrio, obeunda curaret.

Petrus & eius duces in Flandria omnia interim circumspectantes consilia, nihil reliqui habebãt, præter vnum tutissimũ, vt inceptos conatus continuarent, postquam nõ essent ciues, aut populi, cum quibus furorẽ suum, qui nihil refrigescebat, consociarent, vt ne tarditas belli gerendi, aut spatium daret Henrico vinciendi loca opportuna præsidiis, quòd audierint nihil esse, quod ille potiùs faceret, vel amicis quos in Anglia se habere confidebant, animũ adimeret: itaq; reparato confestim exercitu, statuunt ad Hybernos primùm transire, & ibi auctis copiis, inde, si ita expediat, occidentalem Angliæ partem attingere: si verò id nõ procedat, recto demum cursu ad Scotos se recipere, quòd illis haud vnquã soleat perpetua cum Anglis intercedere amicitia. Hoc capto consilio, Petrus idoneam proficiscendi nactus tempestatem, Hyberniam petit, vbi paucos dies moratus, quòd intellexisset spem victoriæ minimè ponendam in solis Hybernis, qui nullis armis tegentes bellando corpora, parum aduersus Anglos in prælio valerent, cùm ventus cœpit flare secundus, in Scotiam nauigat, regémq; Iacobum suppliciter adit, sicq; alloquitur: Non arbitror, maxime rex, te fugere, quæ superioribus annis labes facta sit domus Edouardi quarti Angliæ regis, cuius, si nescis, ego filius sum seruatus à cæde, Dei optimi maximi nutu. Edouardus enim pater moriens constituit tutorem filiorum Ricardum fratrem ducem Gloceſtrensem, quem quò maioribus affecerat beneficiis, hoc magis filios amaturum sperauit. Sed heu me miserum, quàm secus atque ille putarat, evenit? Is non tutor stirpis nostræ, sed exterminator penè fuit: ecce, ex improviso tyrannus regnandi cupiditate captus, Edouardum meum fratrem, méq; vnà interfici iussit. Ille autem cui tam immane atque horrificum negotium opprimendi nos miseros innocentes datum erat, quanto magis scelus abhorrebat, tanto magis non edere, sibi timebat: itaque dubius animi, vt demum & tyranno morem gereret, & in parte culpa vacaret, fratrem necauit, me verò cõseruauit, ac in continentem raptum qui aliò terrarum duceret, & cùm longè gentium abessem, subitò, quemadmodum fecit, desereret, socium dedit. Sic Ricardus regnum tanquam sui sceleris prædam occupauit: ego verò ita saluus, per ætatem tamen meiipsius ferè oblitus, vsq; eò per varias gentes vagatus sum, dum tandem aliquando qualis essem edoctus,

ad

ad Margaritam amitam meam, quæ olim cum Carolo duce Burgundiç nupta fuerat, veni, quæ me vt ab inferis ad superos revocatum summo cum gaudio accepit, & quoniam mulier cui nihil præter dotem, in ea terra est, non ita me iuuare, sumptúsq; belli necessarios suppeditare potuit, quin mihi pro recuperando regno, necesse esset alienas expectare opes, idcirco eius monitu hac modica armatorum stipatus manu ad te confugi, à quo fama iampridem per orbem pervasit, nunquam quempiam per iniuriam suis fortunis eversum aut finibus eiectum, perinde vt ipse à puero fui, auxilium frustra petiisse. Te ipse igitur nunc patria domóq; exul ac rerum omnium egens per maiestatem regni tui rogo, vel atqueadeo precibus omnib⁹ oro, & obtestor, vt mihi subvenias, vel de loco saltem commodes, vt non sit amplius mihi errandum: nam si tua opera & beneficio & gratia, mihi licuerit auitum recipere regnum, non modò me, sed omnes reges qui ex nostra progenie orti illud posthac obtinuerint, ita tibi obstringes, vt illi in referēda gratia, nunquam sibi satisfeciisse putarint.

Rex ad ea respondit, vt bono esset animo, quandoquidem ita eum accepturet, vt quisquis esset, nunquam pœniteret, in Scotiam perveniisse. Post hæc, convocato principum concilio, interrogauit, ecquid singuli sentirent de iis, quæ Petrus coràm dixisset, ecquidq; deliberandum censerent. Illi quibus sanior mens erat, multis argumentis affirmabant, ea omnia perinde ac somnia habenda, atq; nihil esse, quòd longior consultatio solicitos teneret. Alij verò non parum multi hanc dari nouam belli gerendi adversus Anglos occasionē, è Republica fore ducebant, quòd licet nihil eventorum exploratum esset, tamen videretur bellè casurum modis omnibus negotium, si Petri causa, qualisq; eunque esset, maturè defendenda susciperetur, quando bello inchoato, si Petri res bene iret, nihil ille suis adiutoribus negaturus esset: sin minus, Henricus nullas nō pacis conditiones offerret, vt ne Iacobus rex suis aduersariis socius foret. Visa est hæc sententia pluribus potior, quare rex siue errore ductus misericordiáq; commotus, siue simulās, cœpit postea Petrum habere in honore, eúmq; iam palàm Ricardum ducem Eboracensem appellare, & vt cunctis huiusce rei fidem faceret, eidem Catharinam filiam Alexandri comitis Huntlei sibi genere propinquam nuptum dedit. Illò ea affinitas pertinebat, vt rex partim leuaret inuidiam, qua breui futurum prospiciebat, vt ex eo maximè flagraret, quòd inducias cum Anglo haberet, partim verò, vt ne leuitatis accusaretur, si postea constitisset Petrum alium hominem esse, atq; ille prædicasset. Quibus constitutis rebus, dum rex bellū comparabat, Petrus lętitia exultans, quòd ex animi sententia, Scotos in studium sui duxisset, vt ne sibi deesset, prædicabat magna auxilia ab Anglis amicis longè sibi obviàm ventura, cùm primùm fama esset, ad arma ventum esse. Scoti etsi hisce promissis exiguam habebant fidem, tamen in spem propè certam prædæ potius quàm pugnæ vocati, se celeriter armant, in finésq; Anglorum contendere incipiunt: rex verò vt nè quid temerè fiat, veritus ne Angli cognito Petri accessu in Scotiam, circa fines præsidia disposuissent, aliquot equites præmittit, qui speculentur, an agrorum coloni in armis sint, nec ne. Equites quaquaversum secundum hostium agros profecti, vbi omnia quieta esse cognouerunt, ad regem reversi, nuntiāt tempus aggrediendi ad bellum mouendum aptissimum esse. Ille tum in Angliam invasit, qui primùm omnium passim per præcones significandum cu-

rabat, illis duntaxat parsum iri, qui protinus in Ricardi ducis Eboracensis fidem veniissent: deinde metus iniiciendi gratia, tam crudele bellum faciebat, vt non homines, quorum humanitatis est cæde satiari hominũ, & misericordiam impertiri infirmis, sed incendium ac calamitosa tempestas per agros, per vicos, per fortunas pervadere videretur, qui prędando longiùs progressus iam Northumbrorum agro latè populato, vltrà iturus erat, nisi vidisset noui ducis hominem Anglum studiosum esse neminem, & milites præda onusti se sequi posse negassent, ac concursus agricolarũ suspicionem insidiarum attulisset: ita multum prædæ secum trahens in Scotiam reversus est. Operæpretium est cognoscere hoc loco genus quoddam ridiculæ misericordię, qua Petrus permotus visus est nihil alieno commodo habuisse potius: dum enim Scoto ita irruẽte in Anglum, nihil aliud nisi gemitus & ploratus exaudiretur, ille sui semper similis, qui fraude omnia agebat, animadvertens nullos ad se fieri Anglorum concursus, & veritus ne ob id dolus eluceret, haberetúrq; contemptui, ratione quadam naturali machinæ tegendę causa, fertur inclamasse: O me ferreum, qui meorum calamitate non moueor: atq; rogasse regem, vt ne vltrà suam gentem affligeret, neu patriam maiore incendio deformaret, perinde quasi patriæ amore victus, iam misereri cogeretur: & rex respondisse, sibi videri eum non suam, sed alienam vicem dolere, qui appellaret Angliam suam patriã, suámq; gentem, ex qua tamen nemo omnium bellum eius causa & nomine susceptum iuuaret. Ita rex hominis infantissimi leuitatem perbellè coarguit, quẽ deinceps in dies magis neglexit, cùm eius facta cum dictis, & rerum successus cum promissis minimè consentirent.

At nobiles Angli eius regionis, vbi ex fuga clamoréq; incolentium rura, cognouerunt Scotos adesse, valde conterriti, subitò ad loca munitiora confugiunt, ibiq; ad se vndiq; accersitis armatis, ad resistendum se parant, præsidia circa vias disponunt, alia dimittunt, quacunq; putant hostes transituros, simul crebris nuntiis de improviso Scotorum accessu, regem certiorem faciũt. Quibus rebus cognitis, Hẽricus subito malo perturbatur, domesticarum solicitudinum repentè aculeis punctus, quippe qui non hostes tantùm, verumetiam suos principes pertimescendos putabat, ne eorum quispiam defectionis initium faceret, periculúmq; sibi crearet: quare ipse quoq; accepto nũtio, rem magnam & multæ cautionis esse ratus, opportuna remedia impigrè parat, ad primam periculi procellam propulsandam. Verùm cita hostium fuga omnes Anglorum conat⁹ extraxit. Scoti enim facta omnis generis præda cõtenti, ocyùs pedem retulerunt, quàm Angli se in vnum collegissent. Atq; hoc Scotici belli initium fuit. Rex Hẽricus postquam cognouit Iacobum intra suos fines se recepisse, collaudata nobilium Anglorum eius regionis virtute, qui in officio permansissent, destitit ab incepto negotio occurrendi periculo iam præterito: sed ne hostibus ex eo maleficio animus cresceret, decreuit sibi quamprimũ armis vindicandam iniuriam: itaq; coacto principum concilio, quid causæ instet, qui sit mentis suæ sensus, illis aperit, multisq; rationibus docet, ex Reipublicæ vsu maximè esse, bellum ab hoste inchoatum persequi. Placuit cunctis, qui non minus quàm ille, stomachabantur, ob tam iniuriosum Scotorum facinus, vt bellum fieret, ac ad id gerendum, aliquid pecuniæ tributim penderetur, quod & factum est: nam post longã disputationẽ, de concilij sententia, tributum

butum haud omnino graue in ſingulorũ hominũ capita indicit, ſed id tamen generis exactionis, quod agreſtiũ turba omni tempore abhorruit, grauitérq; tulit. Deinde eo in conventu, leges nõnullæ perpetuatæ, aliæ nouæ latæ ſunt, quæ ſtatui regni optimo conducerent. Ac ita rex dimiſſo concilio, bellum de integro cõparat. Scotus interea nec ſuæ cauſæ deerat, qui proſpiciens Anglos non quieturos eſſe diu, nequaquã minore ſtudio in exercitu cõſcribendo hærebat, vt vel hoſtibus in ſe arma mouentibus obviàm iret, reſiſterétq;, vel rurſus fines Anglicanos ingreſſus nouas prædas faceret. Ita ambo reges rei bellicæ iuxtà ſtudebant, ſed Henricus laceſsitus iniuria, tantũ animi adverſus Scotum gerebat, vt nihil procraſtinauerit, qui longè prior valentiſsimas copias parauit, eáſq; duce Aegidio Dabencio, in Scoticum agrum ire iuſsit. Ille rebus omnibus paratiſsimus iam iter facere cœperat, cùm domi grauior ſeditio derepentè orta, bellum externum interpellauit.

Quæſtores interea paſsim dimittuntur, qui decretam ac imperatam in bellum Scoticum pecuniam colligant: quam dum alij conferunt, Cornubienſes qui minimam inſulæ partem eandémque ſteriliorem incolunt, de tributo indicto recuſant, eius grauitatẽ ſe ferre non poſſe vociferant, & dolore ſimiliter atq; iracundia ardentes, primũ parum modicè regis nomini temperant, eius conſiliariorum crudelitatem mali cauſam eſſe fremunt, conqueruntur, lamentantur, deinde palàm furentes exitium autoribus tanti facinoris intentandũ, eóſq; prorſus ad ſupplicium ſibi petendos conſtituũt. Ita commoto populo, duo ex eo hominũ cœtu, Thomas Flammochus leguleius, & Michaël Ioſeph faber ferrarius viri audaces ſeſe ſeditionis duces profitẽtur. Ii vbi viderũt turbam ira & furore eſſe inflammatã, non ceſſabant multò acriùs concitare, more amentiũ, exclamantes indignũ eſſe facinus, vt pro minimo motu à Scotis facto, & puncto temporis ſedato (putabant enim homines rerum omniũ rudes id bellum iam reſtinctũ, quod tum maximè ardere incipiebat) tanta cum acerbitate premerentur miſeri cum primis Cornubienſes tributo, qui loco minimè frugifero nati, maximè omniũ mortaliũ victum ſibi manibus quærerent, tantum in fodiendo plumbo, dies noctéſq; hærentes, & propterea quidvis eſſe perpeti ſatius, quàm in tanta vi, atq; miſeria verſari. Sed eam culpam in primis aſsignabant Ioanni Mortono Cantuarienſi archiepiſcopo, ac Reginaldo Braio, quòd principes eſſent domeſtici regij ſenatus. Et talia præmia vtplurimùm habent illi, qui apud principem autoritate valent: quia ſic vſu venit, vt ſi quid recti fiat, illud principi acceptum referatur, ſi quid mali, id cõſiliariis crimini vertatur. Quod ſi bene multi ſecum vacuo animo ponderarẽt, haud ad illum locũ multis laboribus aſpirandũ ducerẽt. Nũc ad rem redeo. Quocirca ductores ipſi hortabantur, vt ſumptis quamprimùm armis, ſe ſequi nõ formidarent, promittẽtes ita futurũ, vt ipſi nihil damni facerẽt: nec illi impunè ferrent, qui vexandi populi per exactiones, autores fuiſſent. Atqui ſi quos videbant, videbant autem complures, ſuum imprudens, calamitoſum, ac nefarium conſilium improbare, dicerécq;, ſummæ dementiæ eſſe, capitis periculũ adire, pro re, quam ſuppliciter principem poſcere deberent, eos vt vecordes, ſtultos, pigros, multis verbis malè accipiebant, adeò ſe atq; ſuos perditum ire auebant duces longè perditiſsimi. His vocibus bona pars plebis ſtimulata, ſigna tandem conſentientis multitudinis nõ incerta dedit. Illi collaudata populi auda-

cia, vbi ea quæ opus essent ad profectionem pararunt, agmen fluctuantis vulgi Vuelliã versus ducunt, ituri Londinũ, vbi se regem tenere audierant. Quæ postquam Henrico per certos homines ab eius quæstoribus missos, nuntiata sunt, eum valde pupugerunt, quòd vno tẽpore perincõmodè duplici vexaretur bello, externo, ac domestico, & quoniã par periculum ab vtroq; immineret, aliquantulum pependit animi vtrum vtri anteverteret. Inter hæc factus est certior Iacobum Tuychettum regulum Audeleium cum nonnullis aliis nobilibus, societatẽ coiuisse cum Cornubiensibus, & illos citato agmine Londinum approperare: tum vidẽs domesticũ bellum in foribus esse, deliberauit omnes vires in illud convertere, vt eo sedato tumultu, deinde expeditiùs Scoticis rebus seruiret: itaq; Aegidium Dabencium in Scotos proficiscentẽ cum exercitu, de itinere ad se evocat, habitóq; nouo militum delectu, copias augẽdas curat. Item vt se bello domestico præoccupato, ne Scotus finitimos Anglos divexet, obturbet, violet, mittit Thomã comitem Surræ principem præstantissima virtute præditum, quem bello cõtra Ricardum gesto, vt suprà dixi, captum paulò antè libertate donarat, biennióq; pòst in locum Ioãnis Dynham demortui, regni quæstorem fecerat, in agrum Dunelmensem, qui ibi aliquam armatorũ manũ colligat, atq; vnà cũ aliis regionis principibus, hostes catenus finibus arceat, quoad Aegidium cum exercitu, post debilitatum ac repressum Cornubiẽsium furorem, quod factu facilimũ ducebat, illuc remittat: cùm interea audito tam terribili motu, vndiq; principes viri equitésq; multò fortissimi Londinũ properabãt, manũ aliquam armatorũ factam pro se quisque ducebat: quo in numero erat Henricus Essexiæ comes, Gulielmus regulus Monioñ, Edmundus Suthfolchiæ comes, Ricardus Thomas, Gulielmus Say, Thomas Hauardus Surræ comitis filius, adolescens illustris ac strenuus, Robertus Lyttonus, Thomas Baudus, Robertus Clyffordius, Gulielmus Dauers, Georgius Verius, Thomas Terellus, Ricardus Fizleues, Ioannes Raynsforthus, Thomas Montigomerius, Ioannes Vuyngfildus, Robertus Brugthonus, Iacobus Terellus, Robertus Fenys, Gulielmus Careus, Robertus Drurus, Ioannes Andelius, Robertus Vuyngfildus, cum Ricardo fratre, Robertus Brandonus, Thomas Vuest Delauare, Thomas Fenys Dacres, Dauid Ouinus, Henricus Rossus, Ioannes Deneuyssus, Henricus Selengerius, Ioannes Paulettus, Thomas Troys, Gulielmus Sandes, Edmundus Graius è Vuiltona, Ioãnes Verneius, Thomas Brianus, Ricardus Polus, Thomas Harecortus, Ioannes Hampdenus, Edouardus Barkeleiensis, Gulielmus Bulleyne cum Thoma filio, Henricus Haydonus, Robertus Clarentius, Philippus Calthorpus, Robertus Louellus, Iacobus Hubertus, Ioannes Vuyndham, Ioannes Burscherius, Thomas Vuodus, Matthæus Brunnus, Ioannes Say, Thomas Frouuicus, cum multis aliis inferioris ordinis viris pugnandi peritissimis, vt simul vim advenientium hostium ab vrbe & agris prohiberẽt. Per illos ipsos dies Carolus Frãcorum rex reversus à bello Neapolitano, legatos ad Henricum misit, qui ei significarent ea, quæ ipse in Italia egisset, & mandata quæ pertinerent ad benevolentiam conseruandam: nam Carolo nihil antiquius erat, quàm cum Anglo amicitiam perpetuare, & id quidem, quia in varios Italici belli laqueos se ac suam gẽtem induerat, ex quorum nullo illa ad hunc diem, qui est annus salutis MDXXIIII, se expedire potuit. Henricus

vbi

vbi cognouit legatos Caroli Caletũ perveniſſe, miſit obviàm aliquot heroës, qui exciperent illos veniẽtes, ad Douerúmq; de induſtria vſq; eò remorarentur, dum ſeditio ſupprimeretur, atq; curarent, ne quid de eiuſmodi rerum rumore ad legatorum aures perveniret, id quod diligenter factum eſt.

Interim Cornubienſes Vuellia, vbi loci Iacobum Audeleium ſuum principem ducem læti acceperãt, digreſsi, Sarisbériam primũ accedũt, deinde Vintoniam, ac poſtremò in Cantium, ſperantes Cantianam plebem in ſocietatem belli facilè venturam. Quæ porrò opinio eos valde fefellit: celeriter enim ſub armis fuit Georgius Cantij comes, item alter Georgius Burgenniæ regulus, Ioãnes Polus Cobani regulus, Thomas Burſcherius, Edouardus Ponyngus, Ricardus Gilfordius, Gulielmus Scottus, Iacobus Cromerius, Ioãnes Peche, alter Ioannes Darellus, Henricus Vuyatus, Ricardus Haulte, et Ioannes Foggus, ac alij ad patriam ab omni maleficio iuxtà defendendam, atq; ad populũ in officio cõtinendum attenti. Sed Cantiani partim memores aliàs ſibi nouos motus damno fuiſſe, partim ſuorũ nobilium cuſtodiis intercluſi, tantũ abfuit vt voluẽrint ad agmen adhæreſcere, vt etiam eorum aditum ſermonémq; defugerint, quò ne in ſuſpicionẽ vllam apud regem caderent. Ea res adeò minuit animũ ignauæ multitudini, vt ſtatim pòſt non exiguus illorũ numerus deſerbuerit, clámq; ex agmine noctu excedẽs domum repedauerit. Cęterùm ducto res agminis poſtquam viderunt Cantianos minimè ſe mouere, tum ſuis freti viribus, in collem proximũ Londino, quem Blakhethfelde vocant, omnem multitudinẽ ducunt, ibíq; in planitie, quæ in vertice collis ampla eſt, poſitis caſtris, iubẽt ſe ad certamen inſtruere, vt cum rege manum conſerant, ſi obvius fiat, vel vrbem oppugnent. nanq; arbitrabantur regem terrore affectũ, hactenus nõ auſum fuiſſe quicquam de obviàm itione cogitare, ac propterea maioribus animis quaſi certæ fiduciæ potiundæ victoriæ pleni, vrbem invadendã conſtituebant, qua rex ſe incluſiſſet. Sed Henricus ſecus atq; illi putabant, omnia agebat, qui cõſultò noluit veniẽti turbæ ſe opponere, quò eã procul domo, vnde nulla ſpes eſſet ſubſidij, longo itinere defatigatã, ac penè remiſſo furore, ſuæ iam ipſius temeritatis pœnitentẽ vſpiam intercludere, armíſq; ſubitò vndiq; circumvenire tutiùs poſſet. Interim ingens in vrbe trepidatio in ſingulas diei horas exiſtebat, conclamabatur vicatim ad arma, cõcurrebatur ad portas, item cuſtodiæ vbiq; atq; vigiliæ mirificę erãt, vt fortè noctu ne illa hominum inops multitudo derepentè deſcenderet, ad diripiendas ciuium opes, mœniáq; intraret. Ita ciuitas iuſſu regis, & opera, cura, ſólertia Ioannis Tate prætoris, item Ioannis Shaa, ac Ricardi Haddon vicecomitũ, atq; totius ſenatus, munita, armata, paratáq; erat, ad defendendum ſeſe adverſus repentinos multitudinis incurſus & impetus, cùm rex eripuit cunctis protinus timorem, qui vbi cognouit Cornubienſes in proximo colle paratos, ad multúmq; dieĩ intẽtos ad dimicandũ eſſe, confeſtim mittit Henricũ Burſcheriũ Eſſexiæ, Edmundũ Polam Suthfolchiæ comites, ac Ricardũ Thomã, duces belli excellentes, cum magno numero cùm ſagittariorum, tum equitum, qui collem dextra ſiniſtráq; circundẽt, vt inſeſsis omnibus viis, ſpes omnis fugę hoſtibus adimatur, poſtea ipſe cum inſtructo exercitu vrbe egreſſus, in collem fortiſsimo preſtantiſsimóq; animo contendit, præmittítq; Ægidium Dabeneium cum militum robore. Is vbi in collem pervenit, tum comites cum Ricardo Thoma in

hostem impetũ faciũt, primáq; impressione in fugam coniiciunt, occisione occidunt resistentes amplius duo millia, capiunt deterritos infinitos, & in iis ductores multitudinis, qui paulò pòst supplicio afficiuntur. In Michaële Ioseph altero ex illa fæce hominum duce aliquid fuit appetitus laudis, quem ferunt dum ad mortẽ traheretur, seipsum cõsolatum, quòd ob id facinus speraret sui nominis memoriã perpetuatum iri: adeò medios ac infimos viros perinde vt summos gloriæ cupiditas incẽdit. Rex vix trecentos ex suo exercitu desiderauit, qui pro suo instituto, reliquis captiuis vitã cõcesit: at in duces non itẽ lenis, quòd nõ contentus eorũ supplicio, voluit vt more maiorũ, corpora Thomæ Flammochi & Michaëlis Ioseph in partes scissa diuersis in locis suspenderentur circa Cornubiam, quò eorum pœna notior testatiórque esset: sed audiens cæteros qui domi erant, nihil ferè ob suorum acceptã plagam fractos animo, ad res nouas adhuc moliendas non imparatissimos esse, si modò stimularentur, mutauit consiliũ, ne maioribus curis se eo tempore oneraret, quo satis habebat sedare domesticas seditiones, vt sic in Scoticũ bellum promptiùs in posterum tempus incumbere posset, contentus in præsens re tam bene gesta.

Dum hæc apud Anglos gerebantur, Iacobus rex Scotorum per speculatores fit certior, nullum exercitum Anglicum contra se paratum, & regem Henricum ac nobiles aliquot cum plebe Cornubiensiũ, in seipsos versos ciuili discordia detineri, qui idcirco anticipandum bellum quod hostem in se renouaturum cum primùm per eas seditiones licitum foret, certò propemodum sciebat, iudicãs, raptim fines Anglicos rursus ingressus, agros vastat, vrit, à nullo loco manus abstinet, ac dum pars suorum agrum Dunelmensem latè populatur, ipse cum altera militum parte oppugnare aggreditur arcem Noramum, ad limitem Angliæ & Scotiæ sitam, quam Dunelmensis episcopus tenebat. Hanc Ricardus Fox Dunelmensis episcopus, paulò ante aduentum hostium firmo præsidio muniuerat, qui prospexerat ita futurum, vt Scotus cùm intelligeret apud Henricum omnia plena esse discordiæ, primo quoque die in fines Anglicanos excurreret. Is est Ricardus, quem suprà appellauimus episcopum Exoniensem, qui postea ob eius singularem animi virtutem ad episcopatum Bathoniensem & Vuellensem, atque postremò ab illa sede ad Dunelmensem evocatus est. Hic omnia quæ acciderant, quamprimùm crebris nuntiis regi qui tunc Londini erat, significat: item per alios homines certos quamcelerrimè potest, arcessendum curat Thomam comitem Surræ, qui in agro Eboracensi, iam bene magnum militum numerum contraxerat. Thomas certior factus rem nõ abesse à periculo, maturat iter suum, quem pari celeritate sequuntur ex omni parte principes, quorum vnusquisq; pro opibus, quàm magnam armatorum manum fecerat, & in his virtute belliq; scientia præstantes reguli, Rodulphus comes Vuesthumbriæ, Thomas Dacres, Georgius Strangius, Rodulphus Neuyllus, Ricardus Latemerius, Georgius Lumleius, Ioannes Scroppus, Georgius Oglius, Thomas Baro ex Heltona, Henricus Clyffordius, Gulielmus Conyers, Thomas Darcius. Item equites tam fortissimi, q; prudentissimi, Gulielmus Percius, ac tres alij eodem nomine, Bulmerius, Gascognus, & Penyngtonus, Rodulphi tres, Bigottus, Bouys, ac Elarker, Thomas Apparus, atque duo alij Vartonus, & Stranguychus, Ioannes numero octo, Constabulus, Rateclyffus, Sauellus, Gouerius, Mosgrauus, Mallerius, Aloder,

Aloder,& Euerynghamus,Brianus Stapeltonus,Thomas Vorteleius, Marmaducus Conſtabulus, Chriſtophorus Pikerynus, ac alter Chriſtophorus Vuardus,Gualterus Stryklondus, Rogerius Bellinghamus, Gulielmus Heron,Rodulphus Graius, Nicolaus Ridleius, Gualterus Griffithus, Ioannes Heron,Rodulphus Feneuicus, Thomas Graius, atq; Chriſtophorus Curuynus,prçterea Robertus Varcoppus,Rolandus Tempeſta,& Iacobus Metcalfus,complureſq; alij viri tametſi inferioris ordinis, virtute tamen haudquaq; impares. At Scoti poſtquam complures dies in oppugnatione arcis conſumpſerant,& non paruo ſuorum detrimento,nullam partem munitionum convellere potuerant, iam ſua ſponte eam dimittendam ſtatuebant, cùm rumor attulit Thomam comitem aduenire cum exercitu,ac fermè biduì abeſſe. Tum rex videns nihil eſſe,quod de expugnanda arce amplius in præſentia laboraret,ſublatis caſtris,hoſtiũ finibus exceſsit. Atqui Thomas cognito regis diſceſſu,magnis itineribus ſequitur, Scotiámq; ingreditur, ſpe propè certa conſequendi,alicuiuſve prælij faciẽdi: ſed longiùs abeunte rege, quàm vt conduceret vltrà pedem inferri,ac deficiẽtibus cibariis,quæ præ feſtinatione, in paucos dies ſecum tulerat,poſtquam fines latè vaſtauit, exercitũ in Dunelmenſem agrum reduxit,vbi poſitis caſtris dum intelligeret, quid Henricus conſilij de bello cepiſſet,expectandum decreuit.

Inter hæc,pervenit in Scotiam Petrus Hyalas vir ingenio ac prudẽtia multa,nõ itẽ doctrina vlla præditus,miſſus à Ferdinãdo rege Hiſpaniæ ad Iacobũ regẽ,qui de pace concilianda inter reges ageret.Ferdinãdo enim ac Elizabeth eius vxori,mulieri cui noſter Chriſtianus orbis paucas pares tulit, amicitia cũ Hẽrico intercedebat,nihilq; optatius erat,quàm vt locata Catharina filia Arthuro Vualliæ principi eius filio,intercederet & affinitas: item par neceſsitudo erat cum Iacobo Scotię rege.Igitur Ferdinandus ſe vtriq; regi libentius pacis faciendę autorem obtulit. Petrus ſtatim cœpit omni ope,atque opera cum Iacobo agere,quibus legibus pax coagmentanda eſſet,ac cùm ſpes bona arrideret,per literas rogauit Henricum, vt aliquem ſuorum ſibi ſociaret,rei conficiendæ cauſa. Henricus qui quantũ ſine magno incõmodo licebat,pacis amator,ac,vt ita dicam,alumnus erat,vel potiſsimũ id temporis,quo ſuorum ſeditionibus vexabatur, protinus dedit negotiũ Ricardo Dunelmenſi epiſcopo, qui in propinquo erat,vt primo quoq; tempore Petrum conueniret.Ita Ricardus & Petrus vt arbiter pacis,cum legatis Scoticis cõgrediuntur. Hîc ſexcentæ proponuntur conditiones,ſed poſt longam diſputationem, nulla ſatis placebat,vnáq; tantummodò res officiebat,quòd Henricus rex peteret ſibi tradi Petrum Varbechum,ſui regni quietis turbatorem.Contrà rex Iacobus in primis negabat ſe quicquam conceſſurum,quod ipſi deinde vitio dari poſſet, & quamvis iam tum cœpiſſet percipere fraudem,tamen quia ei cum Petro affinitas erat,longè turpiſsimũ facinus iudicabat hominẽ ad cædem prodere. Multis itaq; conſumptis diebus,ad extremum cùm in tam diuerſis mentibus pax vlla haud eſſe poſſet,inducię quæ loco pacis haberentur,cõuenere in aliquot annos,his conditionibus factæ,vt Iacobus confeſtim tota procul Scotia, Petrum Varbechum ablegaret. Dum hæc alibi fiebant,rex Henricus multa congratulatione audiuit legatos Caroli regis,quos ſuprà memorauimus in itinere retardatos,vt ne ad eum adirent,dum Cornubienſium negotium tumebat;

pari etiam comitate accepit Philippi Flandrorũ principis legatos, qui fœdus & amicitiam petitum venerant, quam rem opportunissimam domesticis motibus gratissimè concessit: ita conciliata finitimorum principum pace, gratias postremò ingẽtes Ferdinãdo & Elizabeth principibus per literas egit, quòd conciliatores fuissent pacificationis, quæ nuper inter ipsum & Scotum secuta esset, Petrũ verò eorũ legatum digno remunerauit præmio. Incidit hæc regũ cõcordia in eum annum, qui fuit salutis humanæ M C C C C X C V I I I, & cùm regnare cœpit Henricus, X I I. Petrus autem Hyalas mansit apud regem Henricum, qui sui negotij gerendi occasionẽ nactus, ita cum eo egit, vt breui pòst facta sint sponsalia inter Arthurum Vualliæ principem eius filium, & Catharinam Ferdinandi filiam, loco & tempore constituto, cùm puella ad virum ducenda foret. Ad Scotum redeo.

A. S. H. 1498.

Non fefellit fidem datam Iacobus rex Scotus, qui iam certò sciens se fraude peti, Petrum Varbechũ ad se vocauit, suáq; in eum officia collata modicè cõmemorauit, hortatusq; est, vt aliquò terrarũ migraret, vbi vsq; eò morari tutò posset, dum melior facultas sui negotij agendi daretur, cùm ipse necessariò pacem cum Anglo fecisset, & ob id, affinitas quam cum eo haberet, sibi tanti haud esse posset, vt deinceps liceret eius nomine amplius arma sumere, quod à principio libens fecerit, sperans ab Anglis eius amicis auxilia opportuna ministrari: sed cùm ea frustra expectata sint, demonstrauit per hæc, oportere non molestè ferre moram, quæ tandem aliquando posset rebus affectis adiumẽto esse. Hæc atq; alia huiusce modi rex dicendo, Petrum aliò ire iussit. Ille autem cognita regis voluntate, vehementer ea destitutione perculsus est, iam videns nihil sibi apud Scotos reliqui esse, sed multis acceptis beneficiis, cùm parẽ gratiam referre nequiret, vt non videretur ingratus, æquo animo regis mandata accepit, ac paucis pòst diebus cum vxore in Hyberniam discessit, eo consilio, vt in Flandriam ad Margaritam rediret, aut cum Cornubiensibus se coniungeret. Sed vtcunq; sit, dum in Hybernia moratur, dubitatione q; æstuat, per certos nuntios intelligit Cornubienses ex recenti suorum clade nihil domitos, adhuc malè in Henricum animatos, paratósque esse rursus arma capere, & iniuriam vlcisci: quam ob rem putans sibi conducibile fore, oblatam occasionem non dimittere, nulla facta mora, ad eos transvolat, solicitat, concitat, tantáque pollicetur, vt dux eodem momento appellatus sit, cunctis se eius dictis obedientes fore clamantibus. Petrus per hæc in bonam spem rursus adductus, statuit nihil temerè agendũ, sed primùm loca munita quaquaversum pergeret, in potestatem redigenda, quæ sibi præsidio esse possent, ac deinde auctis copiis, quibusvis cõtrà tendentibus obviàm eundum. Hoc capto consilio, Exoniam petit, atque obsidet, & quia tormentis carebat, quibus mœnia quatefaceret, portis tantùm infringendis studet, quas cædere saxis, instare ferro, ligna circundare, ignem subiicere magna vi incipit. Ciues videntes hinc muros ab hoste cinctos, & illinc incendium fieri, primò pauere incipiunt, qui statim de suo casu per nuntios noctu funiculis ex muro demissos, regem certiorem faciunt, deinde magno animo ignem igne arcendum rati, ligna fractis iam portarum claustris, ad incendium addunt, quò flamma vtrinque erumpens, ac omnem aditum occupans, perinde hostem ingressu, atque suos exitu prohibeat, & ipsi interim fossas aliásque intus pro foribus munitiones faciũt.

Ita

Ita omnis obsidentiũ circa portas conatus malè cécidit, & ciues flamma à flã-
ma conseruauit. Tum Petrus necessariò ad portas, certamine omisso, diuersis
in locis quæ debiliora videbantur, vrbem oppugnat, admotisq; scalis, sæpius
cum magno suorum detrimento, summa murorum capere tẽtat, sperans inte-
rim ciues aut metu, aut commeatus inopia victos ad deditionem compellere.

Rex autem acceptis nuntiis, haud segniùs quàm res requirebat, exercitum
Exoniam ducit, præmissis bene multis leuis armaturæ equitibus, qui de eius
adventu passim cunctos certiores facerent: nam interea duce Edouardo Cor-
teneio comite Deuoniæ, cum Gulielmo filio adolescente optimo, fortissimo,
nobilissimi quiq; cum magna militum manu, Exonienſibus subsidio ire ma-
turabant, & in his erat Thomas Trencherdius, Edmundus Careus, Thomas
Fulfordius, Gulielmus Corteneius, Ioannes Haleuellus, Ioannes Crokerus,
Gualterus Corteneius, Petrus Eggecombius, & Gulielmus Sanctimaurius.
Hæc vbi ad aures Petri pervenere, relicta obsidione, se Tantoniam (est id
proximum oppidum) mouet, ibi exercitum suum recenset, instruit ad certa-
men cum hoste futurum, quanquam eo exercitu parum cõfisus, vti postea ap-
paruit, cuius bona pars dexteris duntaxat armatis, reliquo corpore inermis,
ac pugnandi nesciens erat. Henricus cognita hostium discessione, iter proti-
nus Tantoniam versus intendit. Eò venit Edouardus dux Buchyngamiæ
adolescens magnitudine animi ac ingenij virtute singulari præditus: post
quem sequebatur ex vicinis locis, multitudo nobilissimorum equitum cùm
armis, tum cæteris ad bellum gerendum necessariis rebus longè paratissimo-
rum. Erat in eo numero Aegidius Briggius, Alexander Baynham, Mauritius
Barkeleiensis, Robertus Tamius, Ioannes Guisus, Robertus Poyntus, Hen-
ricus Vernonus, Ioannes Mortimerius, Thomas Tremaylus, Edouardus Sut
tonus, Amisius Paulettus, Ioannes Byknellus, Ioannes Sapcotus, Hugo Lu-
trellus, Ioannes Vuadham cum Nicolao filio, Ioannes Spek, Ricardus Bean-
campus è sancto Amando, Franciscus Chenius, Rogerius Tokettus, Tho-
mas Longus, Nicolaus Latemerius, Ioannes Turberuilla, Gulielmus Stor-
tonus, Rogerius Neuburgus, Gulielmus Martinus, Thomas Lyndus, Hen-
ricus Rogerius, Gualterus Hungerfordius, Ioannes Semerius, Edouardus
Darellus, Mauritius Barous, Gulielmus Norres, Ioannes Langfordius, Ri-
cardus Corbettus, Thomas Bluntus, Ricardus Laconus, Thomas Cornual-
lus, ac complures alij milites egregij. At rex interea cùm appropinquasset,
siue ne dimicandi moram faceret, siue belli fortunæ metuens, præmisit cum
militum robore, Robertum Broke regulum, Ricardum Thomam, & Aegi-
dium Dabeneium, qui prælium inirent, ipse verò sequebatur, vt cùm in-
stare certamen videret, aut suis auxilio esset, vel à tergo, eodem temporis pun-
cto, se obiiceret. Cæterùm non fuit quòd rex eo vteretur consilio: tantum e-
nim abfuit, vt Petrus expectauerit certamen, vt postquam intellexerat hostes
in armis esse, etiam clàm & noctu se in fugam dederit, continuatóque cursu in
asylum, quod est ad cœnobium Belliloci, sese abdiderit. Id Petrus animine ve-
cordia, qua præditus erat, an fraudem suspicatus fecerit, perinde incertum est:
ac satis constat illud bono fuisse regi, qui ad manus venire non est coactus
cum Cornubiensibus, quibus desperatio ita vires auxerat, vt cunctis iuxtà
eo prælio, aut ad vnum cadere, vinceréve certum esset. Henricus cognita

fuga Petri, dimisit quocunq; equites, qui eum sequentes consequi niterentur, sed ille plurimum viæ progressus, non antè est visus, quàm in asylum se receperit: at non item eius duces, qui in fuga capti, ad regem ducuntur. Cætera omnis multitudo vbi neque Petrum, neq; ducũ signa conspexit, ignara vbinam foret, iacerétne fraude aliqua interfectus, an fugisset, nõ satis certum habebat, quod sibi consilium capiendum, quidve agere præstaret, sed ad vltimum cognita eius turpissima fuga, cuncti actutùm communi malo, communi metu, communi periculo oppressi, abiectis armis, manus tendere daréque cœperunt, quibus rex pro sua lenitate facilè ignouit: qui inde sine certamine victor Exoniam profectus, collaudatis ciuibus pro officio facto, gratias egit, ibíq; nonnullos ex Cornubiensibus recentis tumultus autores supplicio mactandos curauit. Equites regij interea nullis prohibentibus, vsq; ad montem diui Michaelis currendo pervenerunt, ibíq; inventam Catharinam Petri vxorem, ad regem captiuam duxerunt. Henricus mulieris venustatem miratus, non milite prædam, sed imperatore dignam putauit, atq; eam cum honesto matronarum comitatu Londinum ad reginam statim misit, vt certam partæ victoriæ nuntiam.

Dum autem rex Exoniæ moratur, haudquaquam se vicisse, aut materiam seditionum sustulisse existimans, nisi Petrum eius pestis caput in potestatem redigeret, primùm duabus equitum turmis asylum vndiq; sepit, ne spes vlla fugæ Petro superfit, deinde venia omniúmq; obliuione proposita, per fidos nũtios iuuenem tentat, si velit in suam fidem venire. Petrus iam sine spe, sine sede, sine fortunis, qui animadvertebat se in summa rerũ omniũ difficultate versari, quòd illo desperatissimo vteretur perfugio, & omnem rei bene in posterum gerendæ facultatem de manibus amissam duceret, vbi veniam propositã esse audiuit, tum demum publica fide fretus, sponte de asylo exiuit, atq; sese in Henrici potestatem permisit. Ac ita tãtus subitò tumultus sedatur. Rex sic gesto feliciter bello, animo mirabiliter lætanti, Londinũ proficiscit, ad quẽ quacunq; trãsibat, populi cõcurrebant Petri videndi causa, qui omnibus miraculo erat, quòd homo alienigena, & nulla re ipsa, quanq; verbo aliter canebat, maiorũ commendatione fultus, ausus fuisset tãtum regnum divexare dolis, ac tot cùm populos tum principes non sine multorum ex illis pernicie, suis astutiis ad credendum ea adduxisset, quæ de se falsò hactenus prædicarit. Hẽricus vbi Londinũ pervenit, Petro custodes dedit, qui ab eius latere ne pedẽ quidẽ discederent, vt ne aufugeret, néve ad res nouas solicitatus, iterũ regni quietem turbaret. At rumor in Flandriam perlatus, Petrum nihil profecisse, sed in vincula datum, attulit Margaritæ principi lachrymas multas, quæ priùs expectãdo nuntium rerũ gestarũ multas habuerat noctes plenas timoris. His rebus prosperè gestis, Henricus nõ ignarus maximã illecebrã esse peccandi impunitatis spem, vt suos deinde in officio faciliùs contineret, quam primũ quæstionem habuit, comperítq; tam in Deuonia, quàm in Somerseto complures fuisse, qui Cornubienses in ipsum bellũ molientes, ac postea fusos & fugatos domũ redeuntes pecunia & cõmeatu iuuissent, quos omnes pro grauitate delicti, pro facultatibus mulctandos statuit, illámq; provinciam dedit Annisio Pauletto equiti, cui non multò pòst Robertũ Scherburnũ diui Pauli decanum quem dicunt, collegam adiunxit. Ii à primo velvt procella per fortunas fermè omnium vtriusq;

comita-

comitatus habitatorū pervadunt, quò ne quiſquam omnium eius capitalis rei affinis ſociuſq; ex merita labatur pœna: mitiùs tamen cum bene multis actum, qui metu aut vi, non item voluntate peccaſſent.

Eodem anno res ſubita & ab initio nullius momēti ſic redintegrauit ſimultatem inter Henricum & Iacobum reges, vt vix manus abſtinuerint: quæ eiuſmodi fuit: Quidam iuuenes Scoti armati propter Noramum arcem acceſſerunt, tacitiq; circumſpiciebant, quaſi vellent cognoſcere, quæ ibi fierent: ſed cùm nihil appareret hoſtile, & iam gradum referrent, qui arcis præſidio erant, non eſſe, quod ſciſcitarentur rati, non mouerunt ſe. Verùm die poſtero cùm iidem ad locum adirent, Angli orta repentè alicuius fraudis ſuſpicione, conclamarunt, Ecquid ad ſe venirent, an ſpeculandi cauſa? Ad ea Scoti multò ferociùs reſponderunt. Quibus vocibus vtrinque animis irritatis, ad arma concurritur, & poſt multa vtrinque accepta vulnera, aliquot ex Scotis interficiuntur, reliquis à multitudine qua Angli præſtabant, in fugam coniectis. Hæc vbi Iacobus reſciuit, clamare cœpit nihil ſibi incertius eſſe, quàm pacem cum Anglis habere, idémque Henrico per literas ſignificauit, cum eóque de iis rebus iracundiùs ac vehementiùs expoſtulauit. Henricus qui præ quiete, & finitimorum principum amicitia, nihil magnopere curabat, vt tādem aliquando ſibi liceret in otio honeſto poſt tot labores abvſque pueritia exantlatos acquieſcere, reſpondit, id non ſuo conſilio factum, ſed militum temeritate, & propterea non putaret violatam eſſe fidem, quandoquidem ipſe cauſam cognoſceret, & ſi culpa apud ſuos foret, pœna ab eis non abeſſet. Non potuit hoc reſponſum, etſi longè æquiſsimum, ingentem molem iræ, qua Scotus agitabatur, excutere. Quare Ricardo Dunelmenſi epiſcopo qui præter cæteros dolebat, quòd ſuorum qui arcem tenebant, cauſa, renata eſſet inter reges diſcordia, nihil potius deinde fuit, quàm Iacobum placare, ad quem crebras dabat literas, rogando, vt ſi qua offenſiuncula facta eſſet eius animi, errore ſuorum, daret ſe more ſuo, ad lenitatem, humanitatem & gratiam. Rex perſpecta Ricardi fide & grauitate, ira iam deferueſcente, reſpondit humaniter ad eius literas, & quia venerat ei in mentem cum illo nonnulla ſua communicare conſilia, petiuit, vt ad ſe de iis rebus, quæ nuper accidiſſent, agendi cauſa veniret. Ricardus poſtulata Iacobi quamprimùm ad Henricum detulit, cui cauſa colloquendi adeò iuſta viſa eſt, vt permiſerit eum ire. Accepit rex comiter Ricardum, ad cœnobium Melroſæ, id loci nomen eſt, ſecundum fines Scoticos, quod monachi Ciſtertienſis ordinis habent, & primùm de recenti ſuorum cæde queſtus, facilè iniuriam condonauit, deinde remotis arbitris, docuit, quàm veteres, quámque iuſtæ cauſæ neceſsitudinis ſibi cum Henrico intercederēt, & eas maiore quodam amoris fœdere corroborari ſe ſummè appetere, atq; illud procul dubio futurū, ſi ille vellet ſibi Margaritā filiā ætate maiorem in matrimoniū collocare, ac iampridē in animo habuiſſe, connubium per legatos petere, & id maturè facturū eſſe, ſi non alia foret eius ſententia, ne rem negādā poſceret. Ricardus ad ea modicè reſpōdit, operámq; ſuā pollicitus, bonam omnino oratores de cōnubio mittendi ſpē regi fecit, qui domū reverſus omnia ſuo regi, quæ cum Iacobo egiſſet, ordine retulit. Ea mirū in modū delectarunt Henrici animū, cui pax maximè cordi erat, & iampridem cōſtitutum, nulli cauſam dare bellorū. Neq; interceſſerant multi dies, cùm Iacobi legatio

adfuit, ad petendum Margaritæ filiæ regis coniugium. Henricus auditis legatis, rem ad consilium detulit. Erant qui suspicarentur posse aliquando fortè contingere, vt hereditas regni Margaritæ veniret, ac propterea eam nō externo principi locandam iudicarent. Ad ea rex respondit, Quid tum? si enim tale quid accideret, quod Deus omen avertat, video futurum, vt nostrum regnum nihil inde damni faceret, quoniam accessio Angliæ non ad Scotiam, sed ipsius Scotiæ ad Angliam fieret, tanquam ad totius insulæ caput multò nobilissimum, cùm semper quod minus est, soleat ad decus & honorem ad id adiungi, quod est longè maius, quemadmodum olim Normania in ditionem & potestatem venit Anglorum maiorum nostrorum. Ita laudata regis sapientia, & cunctis vna voce rem probantibus, Margarita virgo regi Iacobo pacta est.

Iam interim cœpit dies fatalis mortis Petri Varbechi, & Edouardi comitis Varuicensis adventare, quando vna procella ambos absorbuit. Porrò Petrus siue quòd grauiter ferret se custodiri, seu quòd ad res nouas ab amicis solicitaretur, seu denique quòd sui perdendi libidine continenter stimularetur, fugam tentandam statuit, sperans non defuturam bene rei gerendæ occasionem, si se ab Anglorum manibus semel eriperet, & quamvis non ignoraret, nihil ferè se agere, nihil moliri, nihil cogitare, quod Henrico latére valeret in tempore, spe tamen evadendi adductus, quæ hactenus eius miseriam consolata erat, voluit potius illud conari, quàm præsentem calamitatem diutius sufferre: itaque deceptis custodibus, se fugæ mandat, imò seipsum in arctiorem custodiam dat, in supplicium præcipitat: nam cùm ad litus properaret, & parum itineris processisset, divulgato rumore de eius fuga, omnes subitò viæ à regiis satellitibus, qui eum custodiebant, infestæ sunt, quorum ille insequentium clamore tremefactus, ac animi pariter atque consilij inops, aliò versum atque cœperat, iter necessariò intendit, pervenitque ad Bethleemense cœnobium monachorum Cartusianorum, ac præfecti loci se fidei commisit, supplicíter rogitans, vt ad regem adiret, sibíq; ab eo vitam deprecaretur. Præfectus hominis calamitatē miseratus, ad regem venit, de Petro indicat, de eius salute multis precibus orat, ídq; impetrat. Ita Petrus in aulam ad Vuestmonasteriū reducitur, ignominiæ obiicitur, qui compedibus vinctus, in ipsius aulæ vestibulo integrū diem, nullo non ludibrio à turba petitus explodit, postridie eius diei Londinum per omnium oculos traducit, aliquótq; horas in foro paribus probris exponitur, ac postremò in turrim coniicitur. At Edouardus Varuici comes in carcere ab incunabulis extra hominū ferarúmq; conspectum nutritus, qui gallinā ab anſere non facilè internoſceret, cùm nullo suo delicto suppliciū quærere posset, alieno ad id tractus est. Siquidem monachus quidam Augustinianus nomine Patritius, vt comiti, credo, inuidiam conflaret, discipulū quem habebat (nomen, quod sciam, non ponitur) subornare, eiúsq; auribus instillare cœpit, se illi regnum facilè paraturum, si suum vellet sequi consilium. Discipulus non modò id se facturum non renuit, sed iterum atq; iterum rogauit, vt quod destinasset, maturè tentaret. Quotus enim quisq; est tam legum aut periculi metuens, qui nolit regnandi causa quidvis facere, & pati? Itaque subtiliter communicato consilio, confidenter etiam in Cantium aliàs ad res nouas non surdum ambo proficiscuntur: ibi adolescēs primò clàm nonnullis

indicat

indicat ſe Edouardum Varuici comitem eſſe, & nuper ope & arte Patritij ex turri Londinenſi aufugiſſe, & quia dictis habita fides, dein palàm id ipſum prædicat, cunctorúmq; auxilium implorat. Verùm ſeditio priùs caput amiſit, quàm illud efferret, eveſtigiò præceptore cum diſcipulo in vincula rapto, & hoc necato, & illo æternis tenebris mãdato, quòd monachus eſſet: etenim tantum apud Anglos ordini tribuitur, vt ſacerdoti vel de maieſtate damnato, aliſve ſontibus qui reliquis initiati ſint ordinibus, vita concedatur: id quod etiã fit, quia longa iam conſuetudine, epiſcopi in eiuſmodi maleficiis, cauſæ cognitionẽ nõ habent, ex quo eis minus licet tales ita damnatos deſecrare, aliter enim morte non ſunt afficiendi. Quid, quòd ita vſu venit, vt qui legere ſciant, cuiuſvis rei capitalis præter maieſtatis crimen, damnati, eodem loco habeantur? quòd per id ordinis affines cenſeanť, atq; ita ſalui in cuſtodiam detrudantur. Iis vt ſi caſu evaſerint, ne ſpes vlla vitæ amplius ſit, in palma manus ſiniſtræ ſub pollice invritur homicidis M litera, quia Anglicè Murdre homicidiũ dicitur, furibus verò T, quòd fur theft vocatur: qui ſic ſtigmatiæ effecti, ſi in peccato rurſus inventi fuerint, tum meritas ilicò dant pœnas. Cuius ſanè inſtituti autor fuit ipſe rex Henricus in concilio, quod anno regni ſecundo habuit, illud à Gallis, opinor, mutuatus: nam apud eos eiuſmodi damnatis hominibus ſolet amputari altera auris, certa poſthac maleficij nota. Cuſtodiendi verò onus, eius religionis cauſa, epiſcopis imponitur, mulcta illis indicta, ſi eorũ negligẽtia aliqui damnati effugerint. Quod equidẽ inſtitutũ bellè furũ ſectam nutrit, auget, armat, cùm poſtea ſexcentæ inveniantur viæ, quibus ex carcere, vno vel altero tempore, multi illorum educantur, purgato vtcunque furti homicidiive crimine: quod fit, cùm nemo homo iam reclamat. nam ſi offenſus & læſus actionem non proſequatur, tum reus furti iam inde ab initio liberatus diſcedit, ita iure patrio iubente. Sed ad rem. Petrus interea etiam in carcere nõ deſinit cum ſua peſte ac pernicie, cúmq; eorum exitio, qui ſe cum eo congregarant, inſidiari, quippe qui nonnullis ex cuſtodibus corruptis, fertur conſtituiſſe interfecto arcis præfecto, ſe per vim eo carcere liberare, atq; rapere ſecum ad eãdem libertatem Edouardum Varuici comitem, quem antea in eam ſpem impuliſſet. Sed dolus patefactus nõ proceſsit, & ille de ſpe conatúq; depulſus cum ſociis ad iudicium trahitur, damnatúrq;, ac paucis pòſt diebus laqueo ſuſ penditur. Hanc ſui pernicioſi commenti pœnam Petrus habuit, qui vt viuendo ſuis nefariis fraudibus permultos magnos viros miſerè perire coëgerat, ita moriendo nonnullos ad ſupplicium ſecum rapuit. In iis fuit Edouardus Varuicenſis comes, qui ſecuri percuſſus eſt, quòd cum Petro, vti iam tum rumor diſsipauit, cõſentiſſet, ad fugam parandam, id quod tentare cuſtodiis maximè capitale eſt. Is fuit annus ſalutis humanæ, cùm hæc acta ſunt, MCCCCXCIX, & XIII, cùm regnare cœpit Henricus. A. S. H. 1499.

Annus qui ſecutus eſt, inſignis fuit & peſtilẽtia, quæ cùm multos alibi mortales, tum Londini plus triginta millia abſumpſit, & memorabili incendio regiæ villæ ad Thameſim ſitæ, quã Henricus de integro condidit, mutatóq; nomine, Richemondiam appellauit, quòd ipſe olim eius regionis comes fuiſſet. Ejus igitur peſtilentiæ vitandæ cauſa, rex Caletũ traiecit, quò ſimul per otium provideret, vt ne quid de cõſuetis vigiliis à ſuo præſidio remitteretť, quæ eodẽ loci cõtinenter aguntur, adverſus repẽtinos finitimorũ incurſus. Dum Caleti

morabatur, venit ad eum officij gratia Philippus Flandriæ princeps, quẽ perhumaniter accepit, qui fœdus, quod paulò antè per legatos icerant, nouis pactionibus multò firmius corroborarunt. Interea deferueſcẽte peſtilentia, Henricus in Angliam rediit, quò vix pervenerat, cùm advenit Gaſpar Pous homo Hiſpanus doctrina pariter atq; moribus clarus, miſſus ab Alexãdro Romano pontifice, qui Anglis viam patefaceret, qua cœlum ipſum adirent: agebatur
A. S. H. 1500. iubileus Romæ, qui annus ſalutis humanæ erat M D. & vt longinqui populi eò proficiſcendi labore leuarentur, pius pontifex quaquaverſum legatos miſit, qui eam cœleſtem gratiam impertirentur Chriſtianis, quibus per bella, per itinera, per inimicitias, minùs Romam petere liceret. Veruntamen non fuit gratuita liberalitas. Alexander enim ſaluti hominum proſpiciendo, per honeſtam cauſam, ſuis quoq; commodis ſeruiendum ſtatuerat: quare pretium ſuæ gratiæ conſtituit, & vt rex id fieri non impediret, partem gratiæ offerebat, ac populus libentiùs iuuaret, prædicabat ſe primo quoq; tempore bellum adverſus Turcas ſuſcepturũ. Ita pecunia non mediocris confecta eſt, at bellum nondum inchoatum in Turcas, qui de nobis multa interim oppida ceperunt. ſed dij meliora. Ipſum illum annum trium antiſtitum mortes nobilitarunt, Ioannis Mortoni Cantuarienſis, Thomæ Langtoni Vintonienſis, alterius Thomæ Rotherami Eboracenſis. Huic ſucceſsit Thomas Sauagius Londinenſis epiſcopus, ordine Eboracẽſium archiepiſcoporũ quintus & quinquageſimus: in cuius locum Gulielmus Varamus, de quo ſuprà meminimus, ſurrogat. At Cantuarienſis Henricus Deneus Sarisberienſis epiſcopus, archiepiſcoporum Cantuarienſium ordine L X V, & Vintonienſis Ricardus Fox Dunelmenſis epiſcopus, fit antiſtes. Cæterùm id temporis multò inſignius fecere duo longè ſplendidiſsima connubia. Henricus enim Margaritam filiam Iacobo regi Scoto, & Ferdinandus Hiſpaniæ rex Arthuro Henrici filio Vualliæ principi Catharinam filiam locauit, & vtriuſq; puellæ nuptiæ omnium generum ludis factæ. Non inuitus cum Scoto iunxit Henricus affinitatem, vti ſuprà oſtendi. cui cùm nihil antiquius eſſet, quàm tandem aliquando procul armis curriculum vitæ perficere, putauit per eam coniunctionem facere, vt nihil hoſtile amplius à Scoto in ſe tentaretur, ac nullus ſuorum deinceps receptum ad Scotos haberet. Quapropter ita inter reges convenit, vt perinde non liceret Anglis adire Scotiam, ſine ſui regis commẽdatitiis literis, vt Scotis commeare in Angliam. Atqui Arthurus qui nuptiarum cauſa Londinum venerat, mox in Vualliam in ſuum principatũ cum vxore revertit, quò illum pater paucis antè annis miſerat, vt adoleſcens iam inciperet bene imperare, & ne erraret, eum probatiſsimorum hominum familia honeſtarat: dederat enim ei præfectum cubiculi Ricardum Polum affinem ſuum virum optimum, ornatiſsimum, domus verò Dauid Philippum. Fuere ſimul in cõſilio equites Gulielmus Vudalus, Ricardus Crofthus, Petrus Neutonus, Henricus Varnemus, Thomas Englefildus vir probus, frugaliſsimus: item Ioannes Vualeſtonus, Henricus Marineus, & Gulielmus Smythus ſacerdos conſilij præfectus, atque Carolus Bothus iuriſconſultiſsimus: hic nunc Herefordenſis eſt epiſcopus, ille olim Lincolnienſis fuit.

Cæterùm cùm vſu ita veniat, vt ex eodem fonte, gaudium & mœror ſæpe fluat, operæpretium eſt, vt repetamus Arthuri & Catharinæ nuptias, poſteaquam

quam ea quæ interceſſerant, explicuerimus. Paucis enim antè menſibus Edmundus Pola Suthfolchiæ comes, filius Ioannis Suthfolchiæ ducis, ex Elizabeth Edouardi regis ſorore genitus, homo audax, fortis, rapidúſq; in cõſiliis, reus parricidij ſit, quòd hominem plebeium, inter altercationem, occidiſſet, & quanquam ei rex pepercit, ille tamen iniquo animo ferens, quia vt reus ad iudiciũ ſubeundum vocatus fuiſſet, (nam id ignominioſum eſt) paulò pòſt in Flandriam ad Margaritam materterã ſine regis licentia ierat, ſed ſtatim pòſt ita ſe de facto ſuo Henrico expurgauit, vt viſus ſit carere crimine, atq; idcirco ſine fraude redierit. Is igitur dum nuptiæ Arthũri & Catharinæ Londini fiũt, ac omnis populus ſe voluptati dat, & in primis Henricus gaudio perfunditur, in Flandriam cum Ricardo fratre rurſus diſcedit, ſeu ære alieno preſſus, quod ingens ob eas nuptias fecerat, ſiue à matertera ſolicitatus, ſiue denicq; inuidia ſtimulatus, vt qui nõ poterat æquis oculis videre Henricum hominem adverſariæ factionis tot iam annos regnantem. Hæc res, credo, triſtis inter lętas áccidit, vt ne Henricus fortaſſe nimio gaudio repentè ſpiritum efflaret, quod aliàs contigiſſe, memoriæ proditum eſt: qui vbi de Edmundi fuga cognouit, valde perturbatus, iam tum cœpit nouos pertimeſcere motus, & ſe magnopere condemnare inertiæ, quòd illi pepercíſſet: quanquam ſatis conſtabat, eum feciſſe id conſultò, vt eatenus cum Edmũdo diſſimularet, quoad de cõiuratione aliquod indicium haberet, quam modis omnibus iam factam animo cernebat. Quocirca ſtatim vt comes è Flandria reverſus eſt, Robertus Curſonus homo valens & meditatus, qui per regẽ, in equitũ ordinẽ venerat, Hammi arcis præfectus, perinde quaſi vnus aliquis ex coniuratis, in Flandriã fugit, dubio procul explorandi cauſa, quæ apud Margaritã agitarentur. Hæc opinio per animos hominũ à principio pervaſit, ac etiamnum tenet, & argumentũ ſumunt ex eo, quòd Robertus nulla priuatim affectus, quod quiſq; ſciret, iniuria, ad inimicos Henrici tranſierit, & poſt omnia illuſtrata, patefacta, oppreſſa, vindicata, in gratiam ab ipſo Henricus receptus ſit. Verùm vtcunq; res acciderit, morbo animi, an artificio, poſt finitas nuptias, tanta in Henrico fuit cura, diligentia, vigilantia, vt deprehenderit eſſe, qui ei peſtem aliquã partim machinarentur, partim haud ſyncero eſſent vſquequaq; in ipſum animo, eóſq; nominatim cognorit, quorũ bona pars intra paucos dies comprehenſa eſt. In iis fuit Gulielmus Corteneius Edouardi Corteneij Deuoniæ comitis filius, vir ſumma nobilitate, exiſtimatione, virtute, qui habebat in matrimonio Catharinã, Edouardi regis filiã: alter Gulielmus frater ipſius Edmundi, Iacobus Terellus, & Ioannes Vuyndham. Ambo Gulielmi ſuſpicione magis quàm peccato, ob propinquitatem cõiuratorum, in cuſtodiam traduntur, vt ibi ſi quid ſit delicti, luant. Quare Gulielmus Corteneius poſt aliquot annos ab Henrico octauo, qui patri Henrico in regnũ ſucceſsit, miſſus factus eſt, fuitq; apud eum in magno honore atq; gratia, ſed cùm ad ſuum militaris artis ſtudium cõtinuò rediiſſet, facilè in morbum incidit, quem pleureſim vocant, qui cùm apud Anglos rarus ſit, ac idcirco minus cognitus, medicorum incuria periit: filium vnicum nomine Henricũ reliquit ſuæ virtutis ſuperſtitem: alter Gulielmus eſt etiã faciliorem multò cuſtodiam ab eodem rege conſecutus: Iacobus verò & Ioannes ſupplicio mactãtur. At Edmundus vbi audiuit amicos partim morte affectos, partim æternis vinculis mandatos, ſibi timere cœ-

pit, & omni in præsentia desperato successu, per varios Germaniæ, Galliæq; populos vagari, & cùm nusquam tutam fidem inveniſſet, ad extremũ vt intelligeret grauem vitæ exitum homini debitum nulla humana ope aut opera averti, vitarive posse, sese in potestatem Philippi Flandriæ principis permisit. Ricardus verò eius frater homo experiens, ita per idem pelagus hactenus est cautè versatus, vt in nullam diram inciderit tempestatem.

Vix Henricum regem domesticæ seditionis periculo defunctũ, maior cura excepit coërcendi nonnullos, qui eius conspirationis participes in diuersa asyla se recepissent, expectaturi dum melior facultas daretur: nam venit ei in mentem, his quoq; religiosis claustris seras ponere, quò ne aliqua inde mali labes fieret: qui per literas & legatos cum Alexãdro Romano pontifice egit, vt sua autoritate omnes Anglos exules religionis hostes decerneret, velvt populi turbatores concitatoresq; turbarum, & asyla non amplius eis receptaculo fore, qui ex illis semel exissent: quod pontifex concesit, & Henrico bono fuit, quia metu eius ignominiæ, bene multi faciliùs ad sanitatem redierunt, & qui in tuto erant, minus ausi sunt se periculo obiicere. Ita rebus ex animi sententia Henrici compositis, multiplex repentè ortus est luctus. Arthurus enim princeps post quintum mensem, quàm Catharinam in matrimonium duxerat, è vita excesit. Tristem huiusce connubij exitum fertur Catharina puella iam inde ab initio pertimuisse, ex eo, quòd vbi à parentum complexu discesit, nauémque conscendit, diu fluctibus atq; huc atque illuc iactata per sæuam tempestatem ad vltimum terram Angliam attigerit. Item non multò pòst Elizabeth regina mulier electissima enixa puellam, quæ paucos vixit dies, moritur. Secutus est reginam in cœlum redeuntem Reginaldus Braius verè pater patriæ, homo seuerus, ac ita recti amator, vt si quid interdũ peccatum esset, illud acriter in Henrico reprehenderet. Id officij vel nauiter faciebat Ioannes Mortonus, qui biennio antè, quemadmodum suprà diximus, mortẽ obiuerat, ita vt ambo regiæ potentiæ moderatores iuxtà essent, cùm tamen vulgi opinio ferret eos regiæ indolis potius corruptores, adeò semper tam errat vulgus, quàm princeps, dum patitur & audit officij monitores, neutiquam errare potest. Moritur quoq; per ipsos illos dies Henricus Cantuariensis archiepiscopus, cui successit Gulielmus Varamus Londinensis episcopus, antistitum Cantuariensium ordine sextus & sexagesimus, & Varamo in Londinensem episcopatũ, Gulielmus Baronsus: Baronso verò post aliquot menses mortuo, Ricardus Fiziames Cicestrensis episcopus, pater veteris prosapiæ, magnę doctrinæ, summæq; bonitatis. Interea Henricus concilium habuit, in quo nonnulla è Republica constituta sunt, & illud quoq;, vt fures & parricidæ convicti, qui beneficio trium literarũ, hoc est, q̃ legere sciant, seruantur, stigmatiæ fierent. de ea re paulò antè memini. Post hæc, pecuniæ ad reipub. vsus necessarios decretæ sunt, & exulum bona proscripta. Actus est & sacerdotũ conventus, sicvti moris est, quò & illi pecunia Rempublicam iuuarent. Fuit is annus

A. S. H. 1502. Henrico à gubernatione regni sui XVI, & à salute humana MDII.

Hactenus aspera bella, nefarias seditiones, multorũ mortes scripsimus, nũc rerũ familiariũ certamina, fremitus mentiũ, & vota facta perappositè hoc loco perstringemus. Hẽricus enim rex cùm iam senectã agere inciperet ætatem, & ante id tempus, domesticarũ seditionum tumultuúmq; scrupulis ac aculeis grauiter

grauiter punctus morte magis bellum ciuile horreret, ſtatuit ita prouidere, vt omnis talis futuri mali materia tolleretur, quod omnino facturū ſe pro certo habebat, ſi ſuos ciues, præſertim locupletiores, aliquātulum attenuaret, optimè gnarus homines ob rerū copiam, facilè inſolentiores fieri, nihilque opibus ferè charius habere, cùm eas vel amittēdi metu, vel acquirēdi ſpe adducti, plerunq; ſoleant pacē aut bellū amplecti: ſed vt ne diceretur facere iniuriā, cuius ipſe eſſet publicus vindex, cogitationē ſuſcepit, quo id modo fieri poſſet honeſto. Cui talia cogitanti venit in mentē ſuos Anglos cōſueſſe acceptas leges ſic negligere, vt ſi de ea re quæſtio haberetur, nō dubium, quin permulti cum primis magni viri, item mercatores, artifices, oratores, pecuarij, illarū violatores deprehenderentur. Hoc capto conſilio, cœpit recognoſcere leges, & qui nō obſeruaſſent, leniter mulctare: deinde conſtituit duos fiſcales iudices, Ricardum Hemſonū, & Edmundū Dudleiū, iuris patrij ſui conſultos. Ii vt à principe maiorē gratiam certatim inirent, à primo caterua delatorū, qui reorum nomina deferrent, armati, præ ſtudio cōciliandæ pecuniæ minus officij, periculi, humanitatis rationē habere potuerūt, tametſi à primariis viris ſæpenumerò admoniti fuerāt, vt manus aliquando abſtinerent. Sed rex poſtq; maximā fecerat pecuniam, populi finem eius mali à Deo aſſiduè poſcentis miſertus, ſuæ clementiæ, humanitatis & gratię ita meminit, vt ambos iudices ab ſe ablegandos, & pecuniā illis à quibus iniuſtè exacta eſſet, reſtituendam ſtatuerit.

His tēporibus mortua eſt Elizabeth regina Caſtellæ, Ferdinādi regis Aragoniæ vxor, ſine virilis ſexus liberis, ex quo regni Caſtellæ hæreditas venit Ioannæ eius filiæ maiori natu ex Ferdinando genitæ, quæ nupta erat cum Philippo Flandrorum principe. Is igitur dotis nomine, id regnū conſecutus, bene magna parata claſſe, circiter Idus Ianuarij, anno qui fuit ſalutis humanæ M D V, cum vxore ex Flādria ſoluit Hiſpaniā petiturus, qui vix in altum evectus erat, cùm mala ſubitò tēpeſtas ventis cōtra ſe flantibus, exorta eſt. Claſſis aliquandiu iactata fluctibus, ad extremū maxima vi ventorū ſuperante, diſſoluitur, ac naues aliæ aliò verſum, circa Anglicanū litus propellunt. Nauis prætoria cum duabus aliis, ad inſulæ partē, quæ ſolis occaſum ſpectat, delata, ſe in Vynmuthū portū compegit: tum rex qui marinorū fluctuum inſolēs erat, æquè corpore atq; animo defatigatus, ſui ex languore nauſeáq; reficiendi cauſa, ſcapham conſcendit, ſéq; in tertā protinus eiecit, etſi ducibus dehortantibus, quaſi animo cernentibus futurū, vt illa deſcenſio eſſet omnibus moleſtiā longioris moræ allatura. Cognito autem peregrinarū nauium appulſu, fit confeſtim accolarū, præſertim nobiliū qui ſecundum eam oram habitāt, concurſus ad litus, ad arcendum hoſtem, ſi hoſtis eſſet: ſed cùm intellexerant amicū eſſe, tum Thomas Trencherdius eques dux multitudinis, ad regem adiuit, multáq; comitate rogauit, vt ad ſuum domiciliū, quod in proximo erat, vellet accedere, ac putans ſe gratū ſuo regi facturū, ſi vſq; eò illum retardaret, dum ea de re certior fieret, eodem momēto celeres nuntios ad Henricum miſit, qui omnia ſignificarent. Inter hęc longiùs rumore de Philippi acceſſu perlato, multitudo hominum continenter ad litus concurrebat: ante alios advenit Ioannes Carous eques magna armatorū manu ſtipatus: is itidem cum Thoma regem rogauit, vt nollet priùs abire, quàm cum Henrico ſuo amiciſsimo & affinitate coniunctiſsimo colloqueretur, cùm præſertim certum haberet, eum intra bi-

A. S. H. 1505.

duum ad summum ve triduũ venturũ, Philippus necessitatẽ sui negotij excusans, demonstránsq; se angustiis temporis maximè excludi, ac propterea moram sibi damno futurã, primùm negauit expectare, dum Henricus accederet, postèa fortasse veritus ne non sibi liceret ad naues redire si id tentaret, necessariò annuit dictis. Interea Henricus cognito Philippi accessu, incredibili voluptate afficitur, tum ob vetus amoris vinculum, quo simul astricti erant, tum ob id, quòd iam tum prospiceret eius adventũ è re sua omnino fore: itaq; primùm per crebras literas & nuntios, Thomam & Ioannem equites cõmonefacit, vt bono modo regem morentur, dum ipse veniat, deinde heroũ cateruas obviàm mittit, qui Philippum ad ipsum deducant. Verùm Philippus videns iam manendũ esse, nõ expectauit Henricũ, sed ad Vindesoriũ Castrũ ad eum perrexit. Secuta est haud multò pòst & Ioanna eius vxor. Hîc reges post longa & varia colloquia inter se facta, cœpere de fœdere renouando agitare. Anglus Edmundũ Polam exulem in potestatem suam tradi poscebat, id Philippus in manu sua esse negauit, & quãvis duceret facinus esse importunissimũ, se hospitis sui necandi autorẽ esse, ad extremũ tamen cùm nullam neq; excusationem, neq; rationẽ accipi animadverteret ab Henrico, qui vitam Edmundo vltrò concedebat, ex eius voluntate omnia se facturum promisit, atq; confestim Edmundum accersendum curauit. Secundum hæc, Henricus vt tempus extraheret, vsque dum optata potiretur præda, Philippum duxit Londinum, vt vrbem regni caput videret, atq; parum moratus eódem pòst eduxit. Interea Edmundus qui Philippi adventum in Angliam sibi fatalem iam à principio horruerat, & in externorũ principum fide nihil amplius spei ponendum certum habebat, nõ admodum inuitus venit, sperans futurum, vt tandem aliquando post concessam vitam, ab Henrico libertatem quoq; consequeretur: sed si ea spes falleret, saltem in patrio solo moreretur, sepeliretúrq;. Ita renouato fœdere, Philippus in Hispaniam proficiscitur, vbi paucis pòst diebus morbo affectus mortem obiit, nondum triginta natus annos. Genuit ex Ioãna filios sex: mares duos, Carolum, & Ferdinandum: fœminas quatuor, Aleonoram, Elizabeth, Mariam, & Catharinam. Statura fuit iusta, facie venusta, corpore crasso, ingenio bono, animo forti & liberali. Illa tempestas qua Philippus conflictatus est, loco prodigij à vulgo habita est, quando vis ventorum quæ mare concitarat, ex fastigio turris diui Pauli, Londini, aquilam æneam quæ lanceę infixa, vt pinna ventorũ flatum facili motu indicabat, evellit, deiecitq; in terram, quæ cadendo alteram aquilam proximæ tabernæ signum infregit. Hinc iam tum persuasum est religiosis portentorum obseruatoribus, Maximilianum Imperatorem qui aquilam gerebat insigne, facturum esse iacturam, qualis proculdubio fuit amittere Philippum filium.

Henrico post Philippi discessum, habita quæstione, fides Georgij Neuylli Burgenniæ reguli, & Thomæ Gryni equitis in dubium venit, quòd suspicaretur eos fuisse à principio Edmundi cõsilij participes: quare ambos in custodiam dedit, ac non multò pòst iam purgatos educi iussit. Sed Thomas priusquã liberaretur, è vita migrauit. Georgius verò princeps modestus atq; probus, quia sui semper similis ab Henrico inventus est, paulò mox cum eo in gratiam multò maiorem rediit. Pax foris domíque erat in futurum triennium duratura, nullácq; amplius causa seditionum, cùm Henricus cœpit debilitare

qua-

quadam tentari, & id ei ter in ſingulos annos circiter vernum tempus áccidit. Sed quia principis mala plerunq; ſolent populo communia eſſe, rediit & eodem tempore ille peſtilens ſudor, de quo in principio huiuſce libri memini, qui tamen per multorum mortes invento iam remedio, minus nocuit. Tertia peſtis repentè erupit: iudicum enim fiſcalium de quibus ſuprà memorauimus, operatione, paulatim permulti opulentiores viri iure patriæ priuati extiterunt. Res eſt tam dictu mirabilis, q̃ factu miſerabilis, & tamen ius appellatur, cùm potius ſit perverſus iuris vſus, vt fit, per iudiciorum corruptelas introductus. Quis enim alterum interdum imprudentem, nec opinantem, inſcientem apud iudices in ius vocat, ille iam reus ſtatutis diebus, nominatim in foro à nomenclatore inclamatur, qui demum ſi non reſpondeat, (quomodo reſpondere poteſt omnis negotij ignarus, & ſæpe procul à foro amplius centum ducentíſve paſſuum millibus?) condemnatur, priuatúrque omnibus bonis, & vt patriæ hoſtis perpetuis demandatur vinculis: cæterùm bona non actori, ſed principi cedunt. Qui ita condemnati ſunt, vulgò dicuntur extra legem eſſe, hoc eſt, omni iure patriæ per legem homini dato priuati. His technis bene magnus mortalium numerus circumventus, poſtremò, vti infrà explicabitur, extrema principis gratia conſeruatur.

Interea Alexander Romanus pontifex mortuus eſt, in cuius locum ſurrogatur Franciſcus homo Senenſis Pij ſecũdi nepos, qui & ipſe Pius dictus eſt. Hunc Henricus iampridẽ apud pontificem ſui regni protectorẽ conſtituerat, qui eius honoris acceſsione mira voluptate affectus, confeſtim Gilbertũ Talbotum equitẽ, Ricardum Beerrũ Glaſconienſem abbatẽ, & Robertũ Scherburnum oratores deſignauit, qui ipſius nomine pontifici gratulatũ irent, atq; vt moris eſt, obediendi promiſſum facerent: ſed Pius nõ expectauit cõgratulationem, qui poſt ſextum & vigeſimum diem, quàm ſedere cœperat, è vita exceſsit. Eodem quoq; tempore mortem obiit Aegidius Dabeneius regij cubiculi præpoſitus, in cuius locum ſurrogatur Carolus Ioannis fratris Edmundi vltimi Somerſeti ducis filius nothus, vir ſpectatus, homóq; honeſtus. Item nõ multò pòſt rex Henricus cooptandum curauit in collegiũ equitum Garterij ordinis Guidonem Vbaldum Vrbini ducem, virũ in militari arte probatum, ac latinis græcíſq; literis iuxtà doctiſsimè eruditũ. Petiuit id decus Guido, vt Federici patris longè poſt hominũ memoriam principis clariſsimi, qui per Edouardum regem, in illum ordinem antea venerat, honorum omnium particeps eſſet. Et quia fama divulgarat Iulium ſecundum hominẽ Ligurem Pio ſucceſsiſſe, rex ſuam legationem ad eum miſit, & per illam, veſtitum inſignem Guidoni tradendum. Guido accepto amictu, haud multò pòſt Baldeſarem Caſtillionem Mantuanum equitem honeſtum ac nobilem legatum ad Henricum miſit, per quem equites ei poſſeſsionem Garterij ordinis tradiderunt. Dum hæc alibi gerebantur, Ludouicus Francorũ rex deſperata iam virili prole ex ſe creanda, Claudiam filiam ætate maiorem, quam paulò antè Carolo regi Caſtellæ deſponderat, Franciſco Valeſio Delphino Engoliſmenſi duci locauit. Id factum vbi Henricus reſciuit, ſtatim duxit fore, vt ex vſu eſſet Mariæ filiæ, quam domi habebat Caroli æqualem. Itaque miſsis vltrò citróq; legatis, negotium tandem opera Ricardi Vintonienſis epiſcopi eius legationis principis, Caleti, quò Flandrenſes oratores convenerant, conficitur, ac ita

Maria virgo decimum agens annum Carolo pacta est.

Iam instabat finis trienni, de quo suprà memini, Henrico fatalis, quippe qui iam manifestè languebat, prospiciebátq; futurum, vt sibi in paucos dies vita suppeteret: quare statuit aliqua gratuita liberalitate sui desideriũ apud populum relinquẽdum, qui primo quoq; tempore, edicto toto regno divulgato, omnibus pœnã remisit, qui leges generatim violassent, in iis tamen esse noluit neq; homicidas, neq; fures, quòd ea facinora non ipsum, sed alterum læsissent. Propter acceptum munus, publicè supplicationes pro salute principis decretæ. Ille verò interim morbo iam consumptus, ad XI calendarum Maij à vita discessit, in sua Richemondia villa, qui fuit annus salutis humanæ MDVIIII. Corpus funerali pompa ad Vuestmonasteriũ delatũ, in sacello quod ipse condiderat, sepulturæ datur. Regnauit Henricus annos trîs & viginti, ampliúsq; mẽses septẽ, vixit LII. Suscepit ex Elizabeth vxore filios octo, mares quatuor, totidémq; fœminas: reliquit superstites trîs, Henricum principem Vualliæ, Margaritã, & Mariam. Corpore fuit gracili, sed bene firmo ac valido: statura, quæ parum iustam excederet, forma eximia, vultu præsertim in sermone hilari, oculis glaucis, dentibus raris, capillo etiam raro, ingenio magno sagaciq;, & à literis non alieno, animo excellenti atq; forti, in summis quoq; periculis, & naturæ ipsius habitu propè diuino. Res consultò grauitérque gerebat, quò suæ prudentiæ opinio per hominum animos faciliùs pervaderet: quippe non ignorabat suam vitam multorum oculis obseruari, ac ob id, principem oportere tantum aliis sapientia antecedere, quantum potentia præstet. Etenim quis illi quicquam tribuerit, cuius leuitatem expertus est? Erat præterea moderatus, honestus, frugi, comis, & benignus, & adeò superbiæ atq; arrogantiæ abhorrens, vt in eiusmodi vitiis notatos durus ac asper esset. Nemo homo tanta apud eum autoritate fuit, vt vel posset, auderétve quicquam suo arbitrio agere. Quid, quòd ne matri quidem fœminæ prudẽtissimæ isthuc postremò permissum? Et eo se vti instituto dictitabat, quò non immeritò rex diceretur, qui regere, nõ regi vellet. Iustitiæ seueriſsimus custos, qua vna re, plebem sibi maximè devinxerat, cùm illa vitam ab iniuriis potentiorũ, ac perditorum hominum maleficio vacuã traduceret. Atqui cum ista seueritate, coniuncta existebat misericordia, quam ille læsis facilè impertiebatur: nam ciues à suis iudicibus diminutos seu exinanitos vno vel altero tẽpore augebat, subleuabátque, quò sic pennas eis incisas renasci velle se testaretur: id quod argumentum non dubium erat, eum, sicvt ipse aiebat, studio coërcendi ferocem populi inter factiones nutriti animum, non item cupiditate cogendæ pecuniæ, ea cœpisse vti seueritate, quemadmodum suprà demonstrauimus: quanquam saucij ista non tam seueritatis quàm auaritiæ tela esse clamabant. Sanè modestus princeps non emungebat suos fortunis immodicè, qui regnũ rebus omnibus longè locupletiſsimũ reddidit, reliquítq;, quod planum præter cætera, fecit immanis auri pariter atq; argenti copia, quæ in annos singulos, in insulã importata est à mercatoribus vltrò citróq; commeantibus, quos ille sæpenumerò pecunia ad tempus data gratuitò iuuabat, vt mercatura ars vna omnium cunctis æquè mortalibus cùm commoda, tum necessaria, in suo regno copiosior esset. Atque ita viuendo Henricus rex virtute, fortuna, gloria, rebúsque gestis clariſsimus extremum edidit spiritum, qui dubitari non potest, quin rever-

sus

ſus ſit in cœlum, ad eum locum, vbi æuo ſempiterno fruatur: quandoquidem impiger fuit religionis iuxtà obſeruator ac cultor, libenter enim rebus diuinis operam dabat, intererátq; dum fiebāt, nec vllo negotio aut tempore ab eo officio excludebatur, attentè audiebat quotidie binas ternáſve miſſas, quas vocamus, & ſæpe conciones ſacras, aſsiduè inopibus hominibus eleemoſynam dabat, & id quidē in occulto, cùm licebat, iuxta illud Chriſti Seruatoris præceptum, vt ne ſciret eius ſiniſtra manus, quid dextera faceret, illiuſq; muneris obeundi cauſa, domi ex maiorum inſtituto, habebat miniſtrum, qui eleemoſynarius dicitur. Sacerdotio honorem habebat, illúdq; piè colebat, libens iuuabat, largè augebat, qui delubrum ad Vueſtmonaſterium, & cœnobia tria Frāciſcanorum, quos Obſeruantes appellāt, vnum apud villam ſuam Richemondiam, alterum Greneuychi, tertium Neuuarchi condidit, ac iis aſsignauit totidem cœnobia, quæ familia altera Franciſcanorum, qui Conuentuales vulgò nuncupantur, Cantuariæ, Nouicaſtri, & Suthantoni diu habuerat. Item orabat multum, & feſtis præſertim diebus, horas recitabat canonicas. Sed nō ſuis adeò fretus eſt precibus, quin ſacerdotes cuiuſq; ordinis ſui adiutores non expeteret: quos etenim integros atq; innocentes eſſe certò quaſi ſciret, illis ſecretò largitiones faciebat, vt pro ſe orarent, ac toto paſsim regno, certis in tēplis, iuſta quotannis ſibi poſtquam mortem obiiſſet, facienda conſtituit, ad idq; ex ſuo mercedem paratam voluit, vt cura atq; opera in ſupplicando diligentiùs à rerum diuinarum adminiſtris poneretur. Hæc Chriſtiani principis vita, qui animo ex corporis cuſtodiis liberato, duceret alteram eſſe vitā, & eam quidem multò meliorem, ad quam aſpiraret. Fecit teſtamentum, & primùm omnium iuſsit dari, reſtitui pecunias, ſi quæ in ærarium per fiſcales iudices, iniuſtè delatæ fuiſſent, deinde domum hoſpitalem paulò antè ab ſe in ſubvrbiis Londinenſibus, ad eum locū, cui Sauoia nomen eſt, qui Thameſim tāgit, inchoatam perfici, in eámq; inopes hoſpitio accipi. Hoc maturè factum eſt, illud verò hominum mulctam iure vel iniuria irrogatam iuxtà repetentium importunitas, perverſitáſq; impediuit. Vnde cognoſcere licet, in eiuſmodi rebus pietatis cauſa diſtribuendis, eſſe vnicuiq; non aliena, ſed ſua vtendum manu.

Iiſdem tēporibus perfectæ literæ ſimiliter Latinæ atq; Græcæ ex Italia bellis nefariis excluſæ, exterminatæ, expulſæ, ſeſe trans Alpes, per omnem Germaniam, Galliam, Angliam, Scotiámq; effuderunt. Sed Germani cum primis eas in ſuas ciuitates adſcripſerunt, quando illi vt quondam minimè omnium literati erant, ita nunc maximè docti ſunt. Idem Gallis, Anglis, Scotis, vt de aliis ſileamus, à Deo optimo maximo munus eſt impertitum. Quippe ſolæ literæ ſunt, quæ quidem certè noſtra benefacta cum æternitate adæquent, noſtriq; nominis commemorationem ſeruent: idcirco rurſus quàm multi magni viri, fœminæq; nobiliſsimæ vbiq; gentium cœperunt iuuare bonarum artium ac diſciplinarum ſtudia, quæ vt apud Anglos vehementiùs colerentur, Margarita Henrici mater mulier ſanctiſsima, hortatu Ioannis Fiſcerij Roffenſis epiſcopi, viri ſumma doctrina, ſumma gratia, ſumma integritate, Cantabrigiæ in loco nobili ac celebri, binas extruxit magnificas ædes, in quibus duo inſtituit diſcipulorum collegia, & alterum Chriſto Seruatori, alterum diuo Ioanni euangeliſtæ dedicauit, deditq; ad illorum victum, largiter fundos. In ea etiam academia, Ioannes Alcocus Epiſcopus Elyenſis, pater ſanctimonia

& virtute clarus, paulò antè autor fuit collegij, quod IESV consecrauit, vt eo duce, qui ibi ad bonas colendas disciplinas se darent, non errarent, sed ad veram gloriæ & laudis mercedem accipiendam, quam ille bene semper agentibus promisit, recta via contenderent. Per id quoq; tempus, Gulielmus Smyth episcopus Lincolnienſis Margaritæ exemplo ductus, Oxonij eorum adolescentium qui bonis disciplinis dediti se in literis exercerent, collegium collocauit in aula, quam vulgò vocant Brasyn Nose, hoc est, æneum nasum, quòd eo loci imago ærea facie admodum immani pro foribus extet. Item Ricardus Vintonienſis episcopus, tale eiusmodi opus Oxonij effecit, appellauitq; Corporis Christi collegium. Idem etiã virtutis & gloriæ stimulus concitauit Ioannem Coletum decanum, quem dicunt, diui Pauli, ad istiusmodi bonas literas propagandi studium. Is partim animi atq; mentis virtute, partim vitæ ac morum integritate ornatus, apud suos Anglos alter penè Apostolus Paulus habitus est, quòd natura sanctus ac religiosus, vt primùm ex pueris excesit, atq; ab his artibus, quibus ætas puerilis ad humanitatem informatur, se ad diuinarum literarum studium contulit, & Paulum sibi præceptorem delegit, in eóq; cùm Oxonij & Cantabrigiæ, tum in Italia, ita exercuit, vt homo factus ad vnguem, sicvt aiunt, cùm domũ rediit, cœperit Londini vbi natus est, Paulinas legere epistolas, & in templis sæpe concionari: & quoniam nõ secus docebat, quàm viuebat, idcirco mirum in modum mortales in eius optimis præceptis acquiescebant: erat enim homo continentissimus, qui semel in die cibũ capiebat, non sitiebat honores, nõ cupiebat opes, non quærebat diuitias, quæ tamen eum fugientem secutæ tandem consecutæ sunt. Sanè áccidit, vt ex duobus & viginti filiis, quos Henricus Coletus eius pater ciuis summa modestia & grauitate, ex Christiana vxore nobili muliere susceperat, solus ipse superstes fuerit, eíq; paterna hæreditas venerit. Tum Ioannes videns plures suos ciues naturæ tantùm habitu, evadere viros graues & modestos, putauit illos ipsos multò excellentiores fore, si excolerentur doctrina: quapropter statuit suis sumptibus iuuare pubem Londinensem, ad percipiendam, colendámq; doctrinam, qui circiter ista tempora, posuit in ea parte cœmiterij Paulini, quæ ad oriẽtem solem spectat, magnificam scholam, deditq; præceptorem Gulielmum Lilium, & alterum qui rudiores informaret pueros, quòd in eo erat literatura, mores boni, diligentia summa: nam Lilius vir, quemadmodum dicit Horatius, integer vitæ scelerisq; purus, postquam in Italia aliquot per annos, perfectis literis operam dederat, domum reversus, Anglorum primus apud suos, eas docuit: antea enim Cornelius Vitellius homo Italus Corneti, quod est maritimum Hetruriæ oppidum, natus nobili prosapia, omnium primus Oxonij bonis literis iuuẽtutem erudiuit. Deinde secutus est doctrinæ & morum magister Ioannes Reigheuus, deinde Ricardus Ionys. Iis autem ludi literarij magistris, Coletus ex suis facultatibus, in annos singulos stipendium constituit, quo illi & posthac alij omni tempore gratuitò docerent. Ac vt Londinensis iuuentus è Paulina schola multò est politior, sic tota Anglia, multi studiis & doctrinis dediti, perfecta literatura florent.

Procæ-

PROOEMIVM EIVSDEM IN LIBRVM XXVII.

PErdifficile est, quod sis cum spe magna ingressus, id non exequi vsque ad extremum, si animus præsertim se antea in laboribus minùs fregerit. Sed de nobis loquamur licet, vt ostendamus nauem nostram bene cursum confeciſſe, quæ gubernatore hactenus neque valde insciente, neque inerti vsa est. Quippe iampridem inchoaueram historiam Anglicam, quæ exiguo tempore absolui non potuit, cùm in me interea senectus sensim irrepsit, quæ hominibus aquè vires, ac eorum animos diminuere solet: ego tamen historiam meam haud imperfectam mihi relinquendam statui. Postea verò quàm Gulielmo Normano rege, apud Anglos constitutum est, vt vnus deinceps rerum potiretur, reges vsque ad ætatem nostram, fuere sex & viginti, quorum quæ in vita quisque egerit, literis suo ordine mandauimus. Deinde secutus est Henricus eo nomine octauus, numero verò regum vigesimusseptimus, cuius res gestas vsque ad trigesimum regni ipsius annum perscripsi, qui posthac octo regnauit annos, cùm ipse id temporis in Italiam revocatus fui negotiorum causa, vbi perdiu mansi: at simulac inde reverti in Angliam, interrupta iam serie rerum publicarum, quas in dies singulos annotare priùs solebam, non statim post idem mihi institutum tenere per valetudinem incommodam licuit. Igitur pars maxima rerum gestarum Henrici foras data est, simul cum aliis, quas socius belli cum Carolo Imperatore in terra Italia adversum Gallos curauerat peregerátque. Quibus in rebus exponendis noluissem profectò multus videri, si breuitas potuisset cuncta absolutè complecti. Caterùm quod restat, suo tempore in vnum colligetur locum ad historiam perficiendam, quò liber iste tandem more superiorum librorum, ipsius regis vitæ exitu terminetur.

POLYDORI VERGILII VRBINATIS ANGLICÆ HISTORIÆ LIBER XXVII.

HENRICVS Vualliæ princeps statim vt patris funus fecit, in matrimonium duxit Catharinam, quæ Arthuri mortui fratris vxor fuerat, idq; Romani pontificis autoritate lege solutus, omnis scrupuli evellendi gratia efficiendum curauit, quod fas atq; iura sinebant, cùm Arthurus nullos ex ea puella suscepisset liberos. Nanq; lex à Mose populo data est, de qua fit mentio in Deut. capite XXV, vbi legere licet: Quando habitauerint fratres simul, & vnus ex eis absq; filiis mortuus fuerit, vxor eius nõ nubat alij, sed ducet eam frater ipsius, & primogenitum ex ea natum nomine fratris sui appellabit, vt ne deleatur nomen eius ex Israel. Hanc legem Christiana ecclesia postea receperat, pacis confirmandæ causa, inter principes nostros. Atqui casus inopinatus interveniſſe dicitur, quasi testis non violatæ Catharinæ virginitatis, quòd ei per imbecillitatem naturæ viri admodum adolescentis, virginem adhuc esse licuerit, sicvt illa sanctè affirmabat, & cum ea testabantur fœminæ probatissimæ, quibus cum ille de rebus suis secretioribus sæpe communicare solebat. Post hæc concilium ad certum diem edicitur, vt princeps more maiorum rex crearetur,

Agebat Henricus annum ætatis decimumoctauum, & ob id minus experiẽs, qui se à primo ad literas discendas dederat, idcirco ex principibus parentis familiaribus in primis sibi consiliarios delegit Gulielmum Varamum Cantuarienſem archiepiscopum, regni cancellarium, Ricardum Vintonienſem episcopum, Thomam Hauardum comitem Surræ, regni quæstorem, Georgium Talbotum domui regiæ præpositum, Carolum Somerſetum cubiculi præfectum, Thomam Louellum, Henricum Viatt, Thomam Rutall, Edouardum Ponyngum, ad quos rerum administrandarum curam detulit. Illi veriti ne copia & magnitudo opum (nulli enim regum antea cùm in numerato, tum in mouentibus rebus maior venerat hæreditas) malo non esset adolescentis indoli, cœperunt studioſè Henricum ad cõsilium adhibere, negotiisq; gerendis assuefacere, vt ille se paulatim ad res agendas spontè accommodaret, qui iam tum velvti tener iuuencus, iugum gubernandi regni horrere videbatur. Sed primùm omnium teſtamentum Henrici regis demortui, hoc est, voluntatem conſeruandam ſummopere curabant. Itaq; tota Anglia edictum proponitur, vt ſi quis esset violatus bonisve priuatus per iudices fiscales, accederet ad regem, réſq; ſuas repeteret, qui omnibus de iniuriis ſatisfacere paratus foret. Vbi edictum divulgatum est, cuncti à quibus aliquid iure vel iniuria detractum fuisset, ad regiam accurrunt, & pro ſe quiſq; ſuam repetendarum rerum cauſam iuſtiorem esse argumentantes, iniuriam acceptam exponunt, querũtur, lamentantur. Conſilium autem cauſas cognoſcit, & quos manifeſtò læſos esse comperit, iis pecunias reſtitui iubet. Qua re audita, bone Deus, quãto cæteri impetu etiam meritò puniti ruunt, vrgent, inſtant, multa comminiſcentes cõfingentéſq;, quibus quovis modo amiſſa recipere poſsint, eáq; de cauſa largitiones faciunt, amicorum opera vtuntur, & denicq; nihil non intentant. Hoc vehemens ſtudium atq; cupiditas iudicibus fiscalibus pariter perniciei, ac rerum repetitoribus damno fuit. Porrò conſilium deſperans poſse ſe moderari deſiderium populi, eiúſq; ſimul poſtulationibus ſatisfacere, ſtatuit repetitores non amplius audiendos esse, iudices verò fiscales Ricardum Empſon & Edmundum Dudleium in cuſtodiam dandos, cum accuſatoribus atq; delatoribus vti perniciosis hominibus, ad ſedandum plebis animi motum & expectationem, quos illa in primis ad pœnam vocabat. At paucis pòſt diebus, iudices viri graues iuriſq; periti coram conſilium cauſam ſuam conſtanter dicũt, & Ricardus ætate maior eiuſmodi verba pro re facit: Optimi patres nõ ignoratis, ſcio, quantum leges ſint conſentaneę humanæ vitæ & vtiles, ſine quibus nec domus vlla, nec ciuitas ſtare poteſt. Ipſæ eæ leges apud nos incuria atq; negligentia magiſtratuũ partim labefactatæ, partim iam antiquatæ erant. Quod quidem malum quotidie plus creſcens Henricus ſeptimus princeps ſapientiſsimus opprimere voluit, qui nobis negotium dedit, vt curaremus, vt leges vſitatæ in ſuo permanerent ſtatu, & invſitatæ ad priſtinum vſum revocarentur, ac qui eas perfregiſſent, illi merita pœna afficerentur. Igitur officium fecimus quamfideliſsimè potuimus, ad reipublicæ maximum profectò commodum. Proinde ſuppliciter oramus, vt vos veſtræ probitatis, humanitatis, & iuſtitiæ ſimul memores, nihil de nobis graue decernatis, quin potius de referendis gratiis aliquid conſtituatis. Hæc multis illorum bene dicta viſa ſunt: ſed plures qui putabant eam legum recognitionem duce auaritia esse factam,

ſicvt

ſicvt in vita Henrici demonſtratum eſt, & non multò antè acriter mulctati fuerant, vnde infenſo erant animo, iudicarũt, vt iudices qui eam cauſam egiſſent, ac alios pecunia mulctaſſent, ipſi morte mulctarentur: qui ab ea die mox ſecuri percuſsi ſunt. Accuſatores autem delatoréſq; ignominia per vrbem notati, aut mœrore animi periere multi, aut alij mulctantur, vel vinculis æterníſq; tenebris mandantur.

Iam dies concilij ad Vueſtmonaſterium habendi advenerat, vbi Henricus cum Catharina vxore à Cantuarienſi archiepiſcopo corona redimitur, ſacratúrq;, octauo Cal. Iulias, anno qui fuit ſalutis humanæ MDIX, quo eius pater A. S. H. è vita exceſſerat, qui dictus eſt Henricus eo nomine octauus. Dum publicum 1509. gaudium celebratur, lætitiam mœror velvt ſæpe comes ſequitur. Margarita enim Henrici auia moritur, ob cuius obitum nonnihil reſpublica damni fecit: quippe mulier erat prudentiſsima atq; ſanctiſsima, quæ cùm videret Henrico per ætatem non licere ſuum officium præſtare, ita à principio providere, conſulere, proſpicere cœpit, vt ſumma imperij penes optimos quoſq; princípes eſſet, quò ne quid ipſa reſpublica detrimentum acciperet, quæ aliquot menſes cõmuni multorum conſilio gubernata, poſtremò ad duos, Ricardum Vintoniẽſem epiſcopum & Thomam comitem Surræ eius adminiſtratio pervenit, qui inter ſe ſecretas habebant ſimultates, quas autoritatis æmulatio in dies ſingulos magis magíſq; augebat. In iis diuerſa erant ſtudia: Vintonienſis ſuis amplis rebus contentus regis tãtum ac reipub. vtilitatem quærebat: comes verò qui olim paternæ hæreditatis maiori ex parte, propter ciuilia bella & factionũ ſeditiones, naufragium fecerat, ſuo interim priuato commodo inſeruire cogebatur, qui idcirco ad latus regis aſsiduè adhærens, bene magna identidem ab eo beneficia habebat, quæ ille tam ſuis quàm aliis poſtea ad arbitrium ſuum daret, tribueret, deferret. Iſta Vintonienſi viſa ſunt eò breui tempore evaſura, vt comes primas apud principem teneret omnino, niſi maturè obviàm conatibus eius præiretur, id quod ſibi modis omnibus faciundum deliberauit. Acceſsit in eandem palæſtram & tertius Gulielmus Conton in regio cubiculo primus miniſter, ſed is cùm magis rei familiari quàm potentiæ ſtuderet, nihil dabat ſuſpicionis. Interea Chriſtophorus Benbricus Eboracenſis archiepiſcopus Romam legatus ad Iulium Romanum pontificem mittitur, & Thomas Ruthal deſignatur Dunelmenſis epiſcopus.

Dum hæc in Anglia gerebantur, alibi Iulius pontifex, Maximilianus Romanorum, Ludouicus Francorum, & Ferdinandus Hiſpaniæ reges facto fœdere, bellum in Venetos ſuſcipiendum ſtatuunt. Cauſa conſpirationis erat, quòd Veneti dum ardebat Italia bello, ipſi multis vrbibus & caſtris, quæ aut Romani pontificis, aut regum ditionis fuerant, potiti eſſent. In hos itaq; arma ſumunt, ſua loca pro ſe quiſq; recuperaturi: ſed Ludouicus primus, qui id temporis Mediolanum tenebat, cum expedito exercitu ad manus venit, hoſtémq; vna pugna vicit, capto Bartholomæo Aluiano duce exercitus. Mirum equidem dictu eſt, quantũ res Veneta eo prælio affecta ſit, quando præter Venetias, quicquid ferè in continenti erat, ad punctum temporis amiſſum eſt. Tum Veneti Gallicam fidem experti ſunt, vel potius meritam pœnam habuerunt, qui paulò antè Ludouicũ regem ſuis opibus adverſus Ludouicum Sfortiam Mediolanenſem ducem iuuerunt. Ita vno tempore Pontifex recepit Arimi-

num, Rauennam, Fauentiam: Maximilianus Veronam; Vicentiam & Patauium: sed hæ duæ ciuitates aliquanto pòst in Venetorum ditionem rursus per ciuium defectionem redierunt: Ludouicus Cremonam, Brixiam, Bergomum: Ferdinandus in ora Apuliæ Brundusium, Tranum, & Hidruntum, oppida paucis antè annis à Ferdinando rege Neapolitano Alphonsi filio Venetis oppignerata. Per hunc modū diuisa eius belli parta præda est. Ab illo tempore inter ipsos socios discordia orta est: nanq; Gallus totius Italiæ imperium affectans, Venetos propè iacentes in primis delendos putat, quos vt domi semper concordes ac rebus suis nunquam indormientes, & breuì vim habituros armatorum ad nocendum, & solos suis desideriis impedimento fore rebatur. Itaq; Alphonso duce Ferrariæ in amicitiā suam accepto, quamprimū contra Venetos iturus erat, cùm Iulius pontifex & Ferdinandus eius consilium intellexerunt, qui per id factum, iam apertè fœdus violatum arbitrantes, necessariò cum Venetis pacē faciunt, atq; simul vno momento arma in ipsum Gallum convertunt. Ex quo deinde variè inter eos vsq; eò pugnatum est, donec ad extremum fortuna belli, vti alius perappositus infrà locus planum faciet, controversiam diremerit. Cæterùm hinc Pontifex causam arripiens Bononiam proficiscitur, ac Alphonsum ducem sibi persequendum constituit. Alia fertur huius disidrj causa fuisse, quòd cùm Iulio pacatam Italiam reddendi gratia, iampridem certum deliberatúmq; foret, exterminare Gallum, voluit vti opera ducis, qui Romani pontificis beneficiarius esset, cum illóq; consilium suum communicauit, & dux diffidens viribus pariter atq; vitæ Pontificis id ætatis hominis qui breuì moriturus videbatur, pernegauit ab amicitia Ludouici desciscere, à quo postea ei palàm auxilia missa sunt. Commouit Gallus eodem tempore, Bernardinum Cardinalem sanctæ crucis hominem Hispanum sic, vt ille cum Francisco Borgia, Federico sancti Seuerini, & Carolo Finario Cardinalibus, in Galliam profugerit, ibiq; cum aliis Gallicis Cardinalibus contra Iulium facere cœperit. Interea in agro Bononiensi ab exercitu Iuliano malè cum Gallo pugnatum, & ipse Iulius amissa Bononia, Romam retrò abiit, qui vbi eò pervenit, missis quaquaversum nuntiis, à principibus amicis præsidia petit, & ea in primis à Ferdinando rege flagitat, quòd de eius re maximè ageretur. Ferdinandus, cui nihil prius erat quàm rem Christianam continenter iuuare, exercitum sub armis habebat adversus Mauros, & ei Henricus gener Angliæ rex opem tulerat, qui miserat Thomam Darcium equitem rei militaris scientem, cum mille & quingentis sagittariis: sed vbi audiuit res Italicas in periculo esse, omisso tantisper Sacro bello, omnes copias duce Raymundo Cardona, & Petro Nauarra viro longè fortissimo peditum præfecto, in Italiam necessariè misit, quæ suis ac Pontificis rebus subsidio currerēt. Ita nostra intestina bella semper Christiano nomini damno fuere. Tum re infecta, Thomas ad Henricū rediit. Nec etiā alio memorabili expectato eventu, Edouardus Ponyngus missus auxilio Carolo Castellæ principi aduersum Carolum Geldrensem ducē, propter locorum insolentiā, domū per eos quoq; dies reuertit. Eodem tempore, pervenerat Romā Christophorus Eboracēsis archiepiscopus legatus, qui Iulio pontifici fuit multò acceptissimus gratissimúsq;, quē ille vt maiorē ab Hērico rege gratiā iniret, fecit Cardinalē, per eūq; cœpit euocare regē ipsum in societatē belli, vti Gallus vndiq; oppugnaretur.

Haud

Haud multi interceſſere menſes, cùm Ferdinandi copiæ in Italiam adve-
nerunt, ſéq; cum Pontificis exercitu coniunxere, qui tunc in agro Bononien-
ſi ſtatiua habebat, cui Frãciſcus Maria Vrbini dux Iulij ex fratre nepos præe-
rat, homo animi magnitudine & rei bellicæ ſcientia longè præſtantiſsimus,
atque vnà ambo Bononiam obſeſſum contenderunt. Item non ſolùm ad
commune periculum, ſed etiam ad aciem præſtò fuerunt & Venetorum co-
piæ. Qui autem in vrbe erant, fortiter ſe defendebant: ſed paulò pòſt ſuper-
veniẽte Gallorum exercitu, qui apud Rhegium erat, hoſtem procul ſummo-
uerunt, quotidianáque prælia cum eo faciebant. At Iulius pontifex veritus
10 vt iſte vltimus conatus malè caderet, primo quoque tempore conduxit in-
gentem Heluetiorum manum, præbuítque illis legatum Matthæum Sedu-
nenſem Cardinalem, hominem etiam Heluetium, quem ipſe paulò antè ea di-
gnitate honeſtarat, ſimúlque ex Heluetiis ſatellites ad cuſtodiam corporis ac-
cepit, quò eam gentem tali beneficio devinctam haberet. Interim Gallus vn-
dique accerſit amicos, curátque in fide retinendos, & ante omnes Anglum, no
uáſq; in Iulium, cuius odium pertimeſcebat, machinas commolitur. Itaque
eo impulſore, Cardinales qui in Gallia erant, Bernardinum pręſidem faciunt,
& ille continuò ſua autoritate conſilium Piſas vocat, ac non multò pòſt cum
omni ſacerdotum cœtu eò concedit. In Piſano conventu primùm omnium
20 Iulio cuncta autoritas abrogatur, multáque in eum ſtatuuntur, deinde pu-
blico edicto reliqui Cardinales evocantur, qui cum aliis de nouo pontifice
creando deliberent. Iulius contrà, vt clauum clauo, ſicvt dicitur, truderet,
Romæ concilium habere cœpit, quod Lateranenſe appellauit. Atque ita
natum ſchiſma egregiè vtrinque alebatur, quod omnium bonorum ani-
mos valde perculit, cùm inde Chriſtiana religio maximè labefactaretur.
Hæc eo anno geſta ſunt, qui fuit ſalutis humanæ milleſimus quingenteſimus A. S. H.
vndecimus. 1511.

Legatus interea Anglus Chriſtophorus Cardinalis, literis & nuntiis ſi-
gnificabat Henrico regi, Iulium pontificem auxilia ab Anglia expectare, &
30 quo magis ſciebat ſe Pontifici ob delatum ſibi Cardinalatus honorem debe-
re, hoc impenſius obteſtabatur, rogabátq; regem, vt eius ſalutis rationem ha-
beret, ac neutiquam Pontificem de reipublicæ Chriſtianæ libertate optimè
meritum, pateretur ab improbis hominibus oppreſſum iri, ſed ſpeciatim ami-
cos rogabat, vt animo & opibus in id bellum incumberent. Chriſtophori
ſtudium ita Henricum permouit, vt res ad conſilium delata ſit. Multæ &
variæ ſententiæ in vtranque partem dictæ ſunt. Rex ætate florens, ac opibus
æquè vt viribus præſtans, bellum ſuſcipiendum cenſebat: nonnulli id è re-
publica fore negabant, argumentantes ita vſu facilè venturum, vt pulſo ad
extremum tota Italia Gallo, dum amici qui longè gentium abſunt, parta quie-
40 te fruerentur, ipſi in bello ſoli eſſent. Illud alij nihil eſſe quod pertimeſcere-
tur, putabant, affirmantes nunquam poſthac futurum, vt Gallus manum
ab Italia abſtineret, quamvis in ea occupanda operam non ſine detrimento,
perpetuò perderet, exempli cauſa, more culicis circa ardentem candelam vo-
litantis, ac ad vltimum inflammatis alis, grauiter læſi cadentis, ſed omnino
præſtare, vti ex rerum ſucceſſu, poſtea conſilium caperetur. In hanc ſenten-

tiam bene multi venere, existimantes Iulium ab omni periculo vacuum, ex eo, quòd haberet complures longè potentissimos belli socios. Postremò tamen vicit regis sententia, quam consiliarij potissimùm probarunt, partim vt ne regij animi alacritas bellandi extingueretur, qui iam tum militarem disciplinam pluris quàm cæteras artes faciebat, partim verò ne ingrati animi nota Angliæ invreretur, quæ noluisset communem reipublicæ Christianæ antistitem iniuria prohibere. Ita bellum esse suscipiendum, decretum est. Secundum hæc, de ratione gerendi belli agitatum, & post longam disputationem, placuit sociare arma cum Ferdinando rege, quòd finitima Galliæ loca teneret, vnde nullo negotio in hostem facere impetum liceret: eáque res Henrico cum Ludouico Carrocio Ferdinandi legato convenit, vt Ferdinandus cum octo peditum & quinq; equitum millibus, bellum cum Franco ad Aquitaniæ fines gereret, & Henricus totidem sagittariorum millia mitteret, ac daret conferrétque stipendium in partem equitum, & loca quæ de hoste caperentur, redirent in ditionem Ferdinandi aut Henrici, quæ eorum maiores olim possedissent. Quibus rebus ita peractis, exin de concilij autoritate, populo generatim pecunia imperatur. Atque vt ne tanto bello sine iusta causa Henricus se implicare diceretur, quamprimùm legauit Ioannem Iunghe sacerdotem ac iurisconsultum ad Ludouicum regem, qui eum suis verbis hortaretur ad pacem æquis conditionibus cum pontifice Romano faciendam. Erant conditiones eiusmodi, vt Bononia restitueretur, Pisanus conventus seminarium pessimi schismatis agi desineret, ac postremò causa Alphonsi Ferrariæ ducis per æquos arbitros iudicaretur. Ad has equidem Francus conditiones dubio procul honestas descendisset, nisi obstitisset, quòd iam antè factus erat certior de consilio belli adversus se capto, per Antonium Pierrepontium equitem oratorem suum, quem apud Henricum habebat, atque ita stomachatus minimè dictis legati Anglici fidem habendam putabat. Porrò consultationi de bello in Francum gerendo interfuit Hieronymus Bonuisius homo Italus, patria Lucensis, qui paucis antè diebus opera Christophori Cardinalis, missus fuerat legatus ad Henricum à Iulio, vt regem in amicitia retineret. Is priùs à Franco in itinere deprauatus, postquam Londinum pervenit, cum Anthonio oratore Gallico clandestina colloquia facere cœpit, & quæ ille retulisset, Anthonius impigrè suo regi significaret. Sed ea res tantummodò autori fraudi fuit, quæ breui illustrata, Hieronymum penè perdidit, quando nihil propius factum est, quàm vt supplicio mactaretur. Post captum belli consilium, nullum Henrico regi maius studium fuit, quàm exercitum, classémque parare, ac Maximilianum regem qui cum Gallo stabat, in partem belli trahere. Itaque Robertum Vynchefildum equitem ad eum legauit, crebrísque literis agebat, vt ab amicitia Ludouici regis disiungeret. At Maximilianus ad omnia more suo cunctabatur, cùm vt demum quod ex re sua esse animo duceret, honestius sequi sibi liceret, tum verò quia non mediocriter Venetis vnis fœderatorum succensebat, quòd sibi non multò antè Patauium & Vincentiam ademissent, sed hanc controversiam Pontifex ad tempus trãsegit, factis inter Maximilia-

ximilianum & Venetos annuis induciis, vt eo tantulo temporis intervallo aliqua pax conciliari posset. Advenit hoc interim spatio ex Gallia Ioannes Iunghe, renuntiauitque Henrico & consilio legationem suam, cuius summa erat: Tantum abfuisse vt Ludouicus aliquam fando pacem habendi significationem fecisset, vt etiam parum amicè respondisset. Qua re audita, non fuit omnium quisquam, qui dubitaret, quin bellum Franco pacis abhorrēti meritò inferretur, quod ei per certum nuntium mox est indictum.

Hæc dum alibi fiunt, Veneti animum ad Brixiam recuperandam intendunt, perinde quasi non dubitantes tempus esse, cùm id tutò periclitari possent, quòd Galli satis haberent resistere hostibus, qui in Bononiensi agro contra eorum castra considebant. Quare tentatis ad defectionem ciuibus, duce Andrea Gritto ciue suo Brixiam petunt, mœniáque intrant, præsidio Gallico aut interfecto, vel in arcem coniecto, ac subitò copias, quas suprà demonstrauimus esse in Pontificis castris, accersunt. Cuius rei vbi Gasto Flussatium comes & Nemorsi dux Gallici exercitus præfectus certior factus est, non aliud in præsentia quod magis instaret, prævertendum sibi esse existimans, festinanter cum electa militum manu ex omni multitudine, qua hostibus longè præstabat, Venetorum copias quæ iam bidui aberant, sequi incipit, & in itinere consecutus profligat, inde pari atque discesserat ab exercitu continuato cursu, Brixiam proficiscitur, suis auxilio succurrit, de mediáq; nocte ad arcem accedit, atque per posticum admittitur: postero die multo mane in præsidium Venetum erumpit, ac post mutuam cædem factam, delet, capto Andrea Gritto duce, cum nonnullis aliis. Tum Gasto re feliciter gesta ferocior effectus, ab ciuibus defectionis pœnas tanta crudelitate expetit, vt nulli neq; ætati neq; sexui parcat, postea vrbē hostilem miserandúmq; in modum diripit, bona militi pro tanto labore suscepto, prædæ nomine distribuit. His rebus ad punctum temporis confectis, nulla facta mora, ad exercitum in agrum Bononiensem reuertit, qui ab illo belli successu, sibi statuit omnibus locis hosti occurrendum esse, atque etiam inuitum ad certamen eliciendum, id quod postea maturè fecit. Ita Brixia intra viginti dies bis capta est. Andreas Grittus in Galliam captiuus ducitur, quò antè missus fuerat Bartholomæus Aluianus ipsorum Venetorum dux exercitus. Interea Pontificis & Ferdinandi exercitus cognito detrimento à Venetorum copiis accepto, se in Adriaticam oram recepit, vt ibi loco idoneo positis castris, expectaret vsque dum vel supplementum à Pontifice mitteretur, vel Heluetij in Mediolanensem principatum erumperent: sed neutrum per Gallorum celeritatem fieri licuit: nam Gasto secutus hostem propter Rauennam, ad tria millia passuum, collatis signis præliari coëgit, etiam ad Pascha summum diem festum. Hîc itaque commissa acri pugna, à prima luce ad meridiem dimicatur, interfectis antequam ad manus veniretur, bombardarum, quas vocant, ictibus plus decem tum hominum tum iumentorum millibus: ad extremum, Raymundo Hispanarum copiarum duce, homine ante id tempus pugnæ insolenti, pedem referente, Galli præter spem victoria potiuntur, quæ breuem tamen eis lætitiam dedit, vti infrà explicabitur. Cæsa sunt eo die vtrinque amplius viginti hominum millia, & in iis Gasto, cum multis aliis ducibus, qui ita sua

crudelitate atque iracundia, quam nuper post hominum memoriam teterrimam, in miseros Brixianos exercuerat, pœnam dignam habuit. Capti sunt in primis Ioannes Medices Cardinalis, exercitus Pontificis legatus, Fabritius Columnensis, Petrus Nauarra, complurésque alij ordinum ductores. At vbi fama acceptæ cladis per finitimos populos pervasit, protinus legati ad duces Gallorum vndique missi, qui pollicerentur, quæ imperarent, se facturos. Quin etiam Romæ trepidatum: sed Galli sibi suorum vulnerum conscij, pedem vltrà ferre non sunt ausi, quippe qui procellam quæ repentè mota est, animo cernebant, atque ita paulò pòst Mediolanum redeunt. Quò illi vix pervenerant, cùm Heluetij in Italiam descenderunt, & primùm Veronam profecti Gallicum præsidium quod per speciem amicitiæ, eam vrbem contra Maximiliani loci domini voluntatem tenebat, turpiter dimiserunt, deinde per Brixianum agrum iter facientes, se cum Venetorum copiis, quas senatus nuper comparauerat, coniunxere, atque vnà Gallum latè fugientem vsque ferè ad Alpes persecuti sunt, quorum bonam partem agrestes in ipsa fuga trucidarunt. Tanta passim cædes facta est, vt vix decima pars ex tãto exercitu incolumis evaserit. Ita nouissimè Galli memoria nostra, Italiam perinde ac sæpe aliàs fecerant, suis cladibus nobilitarunt. Cùm autem huiuscemodi tempestas & turbo impendéret, Bernardinus præses cum suo sacerdotum cœtu Pisis discedens Lugdunum se fuga recepit, in itinere amisit Ioannem Medicem Cardinalem, quem velvt prædam minimè opulentam negligenter custoditum agrestes interceperunt, in libertatémq; vindicarunt. Et hæc in initio anni gesta sunt, qui fuit salutis humanæ MDXIII, & cùm regnare cœpit Henricus, IIII.

A. S. H. 3513.

Henricus rex in sociale bellum iam ingressus, exercitum permagnum ex robore florentissimæ iuuentutis delectum, cum classe sexaginta nauium, armis ac omnibus rebus ad rem naualem pertinentibus instructa, conflauerat: & cùm ver appropinquaret, delegit viros aliquot cùm fortes tum prudentes, quorum consilio res militaris administraretur, ac terrestribus copiis ducem præfecit Thomam Dorcestriæ marchionem virum strenuum, & classi Edouardum Hauardum Thomæ comitis Surræ filium, hominem fortitudine summa. Hi alacres & fiduciæ pleni in Cantabros transeunt, séque in terram è nauibus emittentes ad maritimum oppidum quod Fontirabeum vocant, considunt. Adveniunt statim pòst aliquot equites à Ferdinando missi, qui de ratione belli gerendi cum eis agant: sed primùm fit inter eos gratulatio, dein ad rem suam aggredientes, statuũt Baionam proximam Aquitaniæ vrbem, quæ ab eo oppido abest circiter millia passuum duodeviginti, armis adoriri, & eò Ferdinandi copias qui missi fuerant, quamprimùm venturas renuntiant, id quod postea factum non est, vnde áccidit vt ab Anglico exercitu in ea terra nihil sit memorabile gestum: quod Angli tanto molestiùs tulerunt, quanto animi omniũ magis erecti in expectationẽ præclari alicuius facinoris toto eo tempore fuerunt, quo ille exercitus aberat. Cuius quidẽ rei causa extitit incõstantia Ioannis regis Nauarræ, quã exponendã ducimus. Blancha enim Caroli regis Nauarræ filia olim regni hæres facta nupsit Ioanni, qui Aragonũ postea rex fuit, & pater Ferdinandi, de quo modò memini, quem ex

ſecunda vxore ſuſtulit, ex qua ille ſuſcepit Carolum, qui ſine liberis mortuus eſt, & Aleonoram: hanc Gaſto Fluſſatium comes vxorem habuit, ex qua creauit quatuor filios, totidémq; filias, ſed de duobus duntaxat natu maioribus dicendum nobis eſt, de Gaſtone, & Ioanne. Gaſto autem qui ſucceſsit patri, duxit in matrimonium Mariam ſororem Ludouici ducis Aurelianenſium, qui in præſentia Francorum rex eſt eo nomine duodecimus, ex eáque genera-uit Gaſtonem ducem Nemorſi, quem prælio ad Rauennam facto interfectum fuiſſe ſuprà memorauimus: ille verò habuit in matrimonio Magdalenam ſororem Ludouici vndecimi Frãcorum etiam regis, ex qua genuit duos filios Phœbum & Catharinam, ſed hic regnum occupauit, qui poſt aliquot annos, quàm regnare cœperat, ſine liberis moritur: cui in regnum ſucceſsit Ioannes Alanni Libretenſis reguli filius, huic Catharina illius ſoror in matrimonium collocata erat. Verùm quoniam hîc plus potentia quàm ius valuit, Gaſto Ludouici regis ex ſorore nepos ea potiſsimùm re fretus, cœpit regnum Nauarræ vt ſibi debitum repetere, quòd reliquus vnus eſſet virilis ſexus, ex familia Gaſtonis olim viri Aleonoræ Nauarræ reginæ. Contrà Ioannes cauſam ſuam apud regem acriter defendebat, dicebátq; ius ex eo ſecum facere, quòd vir eſſet Catharinæ Phœbi regis ſororis, cui regnum iure hæreditario obveniſſet: nec obſtare legem apud ſuos Gallos obſeruatam, quæ fœminis regni hæreditatem abroget, quam Hiſpania non recepiſſet, cuius finibus Nauarra continetur. Atq; ita lis de regno Nauarræ, ſub iudice erat. Ioannes igitur rex rebus ſuis metuens, ſe Ferdinandi amicitiæ dedit, & vt ab iniuria Ludouici regis prohiberetur, acceſsit ad conditiones fœderis cum Henrico icti, id quod peropportunè accidiſſe viſum eſt, quòd per eam terram quæ ad Vaſcones pertinet, longè commodiſsimè liceret nouos motus in Francos facere. Cæterùm dum Ioannes bellum in Ludouicum cum fœderatis parat, ecce tibi, de Gaſtonis adverſarij cæde nuntium accipit, quo ab omni prorſus metu & cura liberatus, & ſententiam mutat, & in fide non manet, ac vt gratiã à Ludouico ineat, mittit legatos ad eum, qui ſignificent ſe cum eo ſtare. Audiuit libenter Gallus legatos, & quia ei res maximè expediebat, protinus cum Ioanne pacem fecit. Qua re maturè confecta, Ioannes quem magnopere facti ſui pudebat, iam tum cœpit ſecum agitare, quonam pacto ſine fraude poſſet Ferdinandi amicitiam repudiare. Vrgebat, inſtabat, flagitabat interim Hiſpanus, vt cum promiſsis copiis in caſtra veniret, quò ſimul omnis exercitus Bayonam oppugnatum pergeret. Ille verò primùm ſe anni tẽpore excludi, deinde copias nondum coactas habere reſpondit, multáque incommoda excuſare cœpit, quamobrem tempus extraheret, quoad ſe adverſus vim muniret: ſed cùm id intempeſtiuè ageret, facilè ſuo delicto in ſuſpicionem Ferdinando venit, qui vbi amplius opinione ſua illum cunctari animadvertit, vt tandem aliquando hominis fidei periculum faceret, petiuit ab eo ſibi obſides dari, in quorum numero eius filius eſſet. At Ioannes qui omnia dolis agere cogebatur, id ſe facturum negauit, tantùm pollicitus iter per ſuum regnum, Hiſpanis copiis tutum fore. Tum Ferdinandus iam ſatis diluxiſſe fraudem perſpiciens, Federico Tolletano duci Albæ qui eius exercitui præerat, mandat vt celeriter in Ioannem hominem in ſe animo inimico irruat. Federicus quod iuſſus erat, ad faciendum paratus, in Nauarros proficiſcitur, caſtríſque in eorum fini

bus positis, equitū turmas quocunq; dimittit, ad intelligendum vbi loci Ioannes esset, vt facto in eum de improviso impetu, primùm omnium in potestatem redigat. Verùm Nauarrus non expectauit dum dux appropinquaret, qui vbi cognouit eum in se contendere, in ipso articulo temporis, sæua conditione astrictus, collectis fortunis quas secum deferre posset, cum vxore & liberis in Galliam aufugit, atq; ita sponte se regno spoliauit, dum ne per vim amitteret, vehementer laborabat. Hac audita regis fuga, cunctus populus deditione facta obsides dederunt. Dux qui bene multa iam loca devastarat, post hæc sine iniuria aut maleficio totam confestim obiuit provinciam, positis passim præsidiis, quibus faciliùs in officio contineretur.

Eo negotio prosperè confecto, Ferdinandus summè gauisus quòd tanto regno repentè sine vllo sui militis vulnere potitus esset, per quod tutum haberet accessum ab Hispania ad Vascones, & recessum à Vasconibus ad suos, cōtinuò misit ad castra Anglica nuntios, qui Marchioni exponerent suam diligentiam, & ad quem finem res Nauarrica deveniisset, ac propterea oportere necessariò mutare consilium, vt quemadmodum à principio decretum fuisset, initium belli ad Baionam fieri, ita modò præstaret ducere exercitus in mediterraneos Vascones, quibus sine aliqua commeatus aut locorum difficultate, bellum inferri posset, & idcirco hortarentur, vt ad sua castra quamcelerrimè posset accederet, quò iunctis armis in hostē vnà sese mouerent. Nuntij ad Marchionem profecti de victoria docent, atq; in quanto cōmodiorem statum res perveniisset demonstrant, quòd antea aliena ope, id est, Ioannis regis auxilio, nunc autē eo fugato, fiducia virtutis nitendum sibi foret, ad spem certam vincendi hostem: ex quo commonefaciunt, rogantes multum vt ad castra regia veniat. Marchio consilio convocato, de summa rei deliberare incipit. Erant sententiæ eorū, qui eundum censerent, satis convenientes, cùm si quid grauius accidisset, incolumis in Nauarram receptus haberetur. Sed frequentes ierunt in alia omnia, qui arbitrarentur nullo casu, neq; pro loco, neq; pro tempore, neq; pro rerum eventu, committendum esse, vt contra præscriptum Henrici principis sui veniretur, qui iussisset vt Baionam primùm oppugnare ingrederentur. Hanc sententiam nemo reliquorum omnium improbabat, perinde quasi quispiam exploratū habere posset domi, quod militiæ gerendum foret, aut non liceret in re bellica longè semper incertissima, vnum vel alterū sequi, quod recens causa posceret. Sed vbi omnis exercitus id quod agebatur percepit, vociferando, Hispaniscq; haud valde benedicendo, se ne digitum quidem discessurum à voluntate regia, clamitando ita confirmauit excitauitq; animos, vt duces militem obediētem fore desperantes, signa abeundi se daturos minus negarint. Itaq; Marchio nuntiis respondet, se non habere mandatū à suo rege, aliò vt priùs eatur, quàm Baiona expugnata sit, & propterea rogare, vt rex Ferdinandus promissi memor, suas copias primo quoq; die ad se mitteret, vti eo loci bellum instrueretur, quo ab initio placuit inchoatum iri. Contrà nuntij multa proponunt, quapropter periculosum sit, relicto Nauarræ regno, quod sub imperium redactū erat, alibi facere bellum, vbi ipsi sine vllo postea labore, & commeatu prohiberi, & itinere intercludi possint, si ita vsu interim veniat, vt Ioannes regnū suum recuperet: & si nihil moueat, moueat autem ipsa rerum immutatio, quòd Ioannes Nauarrus amicus erat,

cùm

cùm id consilij captum est, vt Baiona prima omnium locorum armis invaderetur: at eo nunc pro hoste habito, necessariò aliam habendam esse rei gerendæ rationem: etsi ille regno pulsus erat, tamen timendum, quandoquidem satis constaret eum illud ipsum vehementiùs laborare, vt scilicet recipiat. Veruntamen Marchio ad istiusmodi argumentationes respondens inquit: Facta futurum esse, at nostra interest administrandi belli modum à nostro imperatore constitutum tenere atq; seruare. Ex quo, ad vltimum, tantum abfuit vt Marchio adduci posset, vti vellet mutare castra, vt palàm responderit, se de re priùs regem consulturum, quàm aliquid suo arbitratu decerneret. Ita nuntij dimissi ad Ferdinandum rediere, qui accepto responso statim in Angliam ad Ludouicum legatũ suum scripsit, vt de eo ipso modo gerendi belli cum Henrico ageret. Scripsit etiam Marchio sic, vt re ad consilium delata, tandem Ferdinandi sententia omnibus cordi esse cœperit, qui animadvertebant expedire potiùs inde bellum moueri, quò sine periculo recurri posset, quàm in locorum eiusmodi difficultates præcipitari. Quocirca Henricus celeriter per literas Marchioni præcepit, vt se protinus cum exercitu Hispano coniungeret. Atqui interea cùm tanta in militibus Anglicis redeundi domum esset cupiditas, quanta ab initio bellandi fuit alacritas, quippe à quibus iam omne bene agendi negotij studiũ cum spe discesserat, & hyems instaret, Marchio antè redire in Angliam est coactus, quàm literas regis accepisset. Succensuit Henricus mirum in modum, Marchionémq; cum cæteris ordinum ducibus malè accepit, quòd iniussu suo exercitus reuertisset, & iam quæstionem habere cœpit, vt sontes puniret: sed cùm maiorem partem in simili culpa esse comperisset, cõsiliariorum rogatu omnibus iuxtà ignouit. Reuertitur haud multò pòst cum reliqua parte classis Edouardus Hauardus, qui aliquid victoriæ secum reportauit: nam dum oram Aquitaniæ obiret, emissa foras ex ipsa classe repentinò in Britanniam militum manu, postquam aliquot vicos inflammarat, ingentem prædam abduxit. Post Anglorum discessum, omnis belli moles in Ferdinando resedit, qui vt ne parta amitteret, fortiter vbiq; resistebat.

Erat vel in armis Iacobus rex Scotiæ, Francorum semper amicissimus, vt vbi audisset flagrare Aquitaniam bello, non dubitaret vti temporis opportunitate: sed certior factus Anglos nihil tentasse, pedem retulit, quò de suo facto Henricum celaret: qui tamen id quod erat suspicatus, legauit ad eum Nicolaum Vuest sacerdotem & iurisconsultum, qui eius voluntatem perscrutaretur, & consilia cognosceret. Rex respondit se paribus Henrici & Ludouici regum beneficiis æquam ac mutuam voluntatem tribuere debere, & neutrum eorum contra alterum iuuare, idq; facturum esse. Nicolaus postremò petiuit, vt eam voluntatem suam vellet literis Henrico significare, vti omnis suspicio in posterum tempus ab eius mente remoueretur. At Iacobus illud abnuit, aiens, non decere sua aperire consilia per literas, quæ possent intercipi, quando ex sua etiam re esset, cum Franco amicitiam, consuetudinem, familiaritatémq; perpetuare: atq; ita legatum dimisit. Sed Anglo verba dari non potuerunt, qui omnia sibi cauenda existimans, ilicò misit Thomã comitem Surræ in agrum Eboracensem, qui conscriptis militibus, coactáq; hominũ multitudine, ac eadem armata, instructa, præstò esset ad resistendum, si repẽtina vis vlla tempestatis ad septentrionem commoueretur. Ille quod præceptum erat,

diligenter fecit, sed post hæc, vbi cognouit circa fines Scotorum omnia quieta esse, dispositis ad loca opportuna præsidiis, Londinum rediit. Iam ineunte æstate, per exploratores significatum est, Gallum ingentem classem secũdum Britanniæ litus paratam habere, & illam propédiem in altum exituram, ad reddendum totum vndiq; mare infestum, atq; vastanda loca Angliæ maritima. Qua re audita, Henricus iussit Edouardum Hauardum suæ classis præfectum ire citò obviàm, qui oram Anglicam obeundo, averteret Gallicam classem à cursu, si quem in insulam teneret, aut cum ea confligeret, si loco commodo potestas daretur dimicandi. Erant in classe duæ maximæ naues, quarum alteri præerat Carolus Brandonus eques, alteram ducebat Thomas Cheneuettus vir etiam equestris ordinis plus animi quàm vsus habẽs in re militari: hi, quos gloriæ cupiditas in primis ad virtutem excitabat, inter se æmulatione famæ & laudis certantes præibant, Britanniámq; cursu recto petebant: sed Carolus velociori progrediens gradu prior ex alto conspexit vnam Gallicam nauem arcis instar, adeò magna & ingens immanisq; erat, ante Brestanum portum in anchoris stantem, qui ratus oblatam esse alicuius præclari facinoris faciundi occasionem, nihil cum præfecto cõmunicat, sed in eam magno se impetu concitat. Franci Anglicas naues in se venientes conspicati, sese expediunt, atq; primam recto cursu accedentem bombardarum ictibus in fronte excipiunt. Facit idem Carolus, audacter procedens vt cominus manum conferat, sed interim tormentorum vi fracto nauis malo, retrorsum ire compellitur, id quod ei saluti fuit: quem vbi Thomas avertisse se prospexit, vehementer gauisus, velvti tali facultate data pro certo haberet vocari se ad victoriam, subitò insequitur, vna tantùm nauicula comitatus, ac in Frãcam nauem maiori animo quàm consilio fertur: quia res periculosa non erat temerè attentanda, cùm hostem iam constaret non imparatissimum esse se defendere. Hîc iniectis derepentè catenis, pugna atrox committitur, & summa contentione pugnatur, non solùm maritima, sed propè terrestris, cùm iam pateret à naui ad nauem transitus. Bene multi propugnatores aut in vestigio interficiebantur, aut in mare miserabiliter præcipitabantur, cùm altera Anglica nauicula extra prælium, circumeundo Gallicam nauem ita tormentorum ictibus perforauit, vt diuersis in locis aquam reciperet. Iam per hoc ab hoste non mediocri accepto detrimento, parum aberat, quin Anglus superior esset, cùm media dimicatione siue hostiũ desperatione, vt ne perirent invlti, seu casu aliquo vt fit, ingens flamma continuò emicuit ex Gallica naue, irruitq; in Anglicanam. Tum pugnantes ignibus vndiq; circundati, properè pro se quisq; à certamine ad incendium extinguendum conuertuntur: verùm cùm naues catenis constrictæ maximè inter se hærerent, nulla humana vi flamma vndiq; superans comprimi priùs potuit, quàm vtranq; nauem postremò vnà cum hominibus absumpserit. Erat spectaculum post homines natos longè miserrimum, cùm hinc ignis devoraret, illinc mare absorberet: in hoc tamen vt illum effugerent, multò plures sese eiecerunt, quorum nonnulli suorum occursu seruati sunt. Ac ita pugna vtrisq; iuxtà funesta atq; pernicioſa fuit, at victoria nulla. Periere ex Anglis plus sexcenti, & in iis Thomas nauis præfectus: à Francis maior iactura facta est, etenim amplius mille homines desideratos fuisse fama percrebuit. At tantum cladis vtrinq; acceptum est ex eo, quòd prælium cõmissum vorante flam-

ma

ma ocyùs propemodum exitum habuit quàm principium, quare à neutra parte valuerit pereuntibus subsidio quisquam currere.

Per idem temporis, in Italia studia hominũ varia res variæ turbabant. Florentini adhuc cum Ludouico rege Francorũ fœdere cõiuncti erant, quòd eius amicitia illis ciuibus præcipuè conduceret, penes quos speciatim gubernatio ciuitatis existebat, qui in Gallia cum primis negotiabantur, & ob id neq; metu territi, neq; monitis edocti sententia desistebant, tametsi Iulius pontifex assiduè admonebat, hortabatur, rogabat, vt in tempore rebus suis prouiderent, néve expectarent dum per arma non liceret capere consilium: quando eis Genuenses exemplo esse possent, qui vel in Gallia quamvis mercaturam facerent, tamen audita Mediolanensium defectione, Gallos ab se ablegarant, vt Italiæ quieti consuleretur. Id eò agebat vehementiùs Iulius, quò certius habebat eam pertinaciam breui Florentinis nocituram, qui iam cœperat autoritatẽ dare familiæ Medices, vt per eam, cùm libéret, ciuitatem à Gallo alienaret: nam ea de causa paulò antè Ioannem Cardinalem Medices vt exulem apud suos nullo habitum numero, legatum suo exercitui præbuerat, vt ei ciuium Florentinorum benevolentiam reconciliaret. Porrò ea familia Médices abhinc aliquot annos, fortunis omnibus exturbata, exilio mulctata est, quòd Petrus Medices Ioannis Cardinalis frater, iniussu populi in potestatem Caroli octaui Francorum regis, dum ille per Hetruriam iter Neapolim versus faceret, Pisas, atq; alia quædam oppida magni omnino momenti tradidisset. Igitur cùm Florentinorum mentes nullis monitis sanari possent, mandato Iulij & Ferdinandi regis, Raymundus dux Hispani exercitus qui id temporis ad Mutinam castra habebat, in Hetruriam vnà cum Ioanne Cardinale legato proficiscitur, ibiq; vastitatem tectis atq; agris primùm infert, deinde Pratum proximum Florentiæ oppidum ad oppugnandum aggreditur, quod intra biduum capit, captúmq; diripit, omni præsidio interfecto, vt fama crudelitatis ad Florentinos delata magis terreat. Interim Florentiæ cognita Prati oppidi expugnatione, populus tumultuari cœpit, vociferans passim, haud prudentiæ esse, opulentissimam ciuitatem ad extremum periculo committere, ac plus diligere amicitiam Franci regis tota iam penè Italia pulsi, quàm patriam, quàm liberos, quàm coniuges. Augebant clamorem plebis aduersæ factionis optimates, qui familiam Medices in vrbem recipiendam curabant. Dum ita populus in tumultu trepidationéq; erat, Petrus Soderinus princeps senatus, id est, Confalonerius, quod nomen est summi honoris, in curia se magistratu abdicauit, atq; sui conseruandi causa, de vrbe exiuit. Tum ciues legatos ad Ioannem Cardinalem & Raymundum miserunt, qui dicerent, se imperata facturos, si sine iniuria mœnia intrare vellent. Ita Florentia in deditionem postremò venit, & compositis ex Iulij sententia rebus, Ioannes cum Iuliano fratre (nam Petrus ætate maior frater fuso apud Caietam Gallorum exercitu, antè perierat) vrbi præficitur, qui mox mutata populari ciuitatis forma, ad pristinum statum rempublicam redegit. Raymundus verò cum victore exercitu præda onusto, ad recuperandam Brixiam, quam adhuc Galli tenebant, & Veneti frustra aliquot dies oppugnarant, maturè contendit, eámq; ad primum impetum cepit, facta potestate Gallis abeundi. Potitus est vrbis Hispa-

nus, posthac diu Venetis reclamantibus, quòd id contrà esset, ac per fœderis conditiones exceptum foret, nulla ei ratio pluris fuit quàm pecunia, qua Venetus senatus ad vltimum rem amissam ab ipso redemit, quemadmodum planius infrà fiet. Per eosdem dies Matthæus Gurgensis episcopus Maximiliani legatus, duxit Mediolanum Maximilianum Ludouici Sfortiæ filium, atq; in auitum principatum restituit, post annos decem & tres, quàm Ludouicus pater de illius possessione eiectus fuerat. Quo facto, Gurgensis cum Venetis de pace agere cœpit, quæ fieri minimè potuit, Venetis conditiones à Maximiliano rege oblatas repudiantibus, qui ob id à fœderatis iam in hostium numero haberi cœperunt. Exin Matthæus Romam proficiscitur, nouúmq; fœdus cum Iulio icit, cuius summa fuit, vt Maximilianus concilium Lateranense sua autoritate comprobaret, & Pisanum rescindẽdum decerneret. Vtrunq; Gurgensis Maximiliani nomine præstitit, qui præmij loco Cardinalis postea factus est. Hæc in Italia gesta sunt, cùm Bernardinus præses Lugduni eisdẽ armis reluctabatur, atq; Iulius pugnabat, qui sua autoritate omnia miscebat.

Dum ísthæc foris à fœderatis Henrici amicis gerebantur, vna domi cura Ricardum Vintonienſem episcopum, & Thomam Surræ comitem solicitos habebat, quomodo alter fortunam alterius deprimeret: sed Vintonienſis id anxius agebat, comitis potentiam iam pertimescendam ratus, quòd consanguineos & affines in dies singulos honoribus opibúsq; augeret: quare hominem quęritabat, quem comiti obiiceret, qui eum tandem aliquando de gradu deiiceret. Erat in familia regia Thomas Volsæus sacerdos diuinis literis non indoctus, vnus ex eo numero qui quotidie coram principe rem diuinam faciebant, homo sagax, idem & audax, ac ad quidlibet agendum multò paratissimus. Hunc Vintonienſis, quanquam ei non bene satis cognitum, vt par est credere, putauit idoneum, quem ad latus principis adiungeret, & primùm apud regem ipsum ad cœlum laudibus ferre, deinde cum eo consilia inire cœpit, narrando quæ cogitasset, ac hortando monendóq;, vt se totum daret ad cogitationem reipublicæ gerendæ suscipiendam, ad quam ei iam gradum ipse feciſſet: vnde si anniteretur, pervenire ad summam dignitatem, cum summísq; viris æquari valeret. Hæc Volsæus non surdis audiuit auribus, qui in eam protinus spem venit, vt iam tum profiteretur, se omnes certè vias persecuturum, quibus ad id quod volebat, perveniri posset, ad efficiendum, vt comes ab omni curatione & administratione rerum deinceps vacaret, si semel apud regem locum obtineret, ex quo voces quas missurus esset, ad eius aures perduci ac sine interprete percipi possent. Quibus rebus constitutis, Vintonienſis paucis pòst diebus Volsæum præfectum largitionis regiæ inopibus hominibus faciendæ, quem Eleemosynarium dicunt, creandum, & in numerũ consiliariorum regis adscribendum, adsciscendum, in consiliúmq; cum primis adhibendum curat, eíq; multum publicè similiter ac priuatim tribuit, de hominis prudentia, vigilantia, industria summè prædicando. Non ignorabat comes, quatenus ille Vintonienſis fauor erga hominem nouum pertineret, sed vsq; cò dissimulãdum ducebat, dum Thomas vt nauta imperitus iam pelagum ingressus, nauim suam ad aliquos appuliſſet scopulos. Atqui Volsæus vbi eam præfecturam est adeptus, & iam ad latus principis adhærescere cœpit,

pit, mirum dictu est quantum breui gratus acceptúsq; fuerit ei, & iuuenum cohorti, quam ille in deliciis habebat: nam homo facetus, tam persona sacerdo tali abiecta, quàm nulla grauitatis ratione habita, sæpenumerò cum illis adolescentibus vnà psallebat, saltabat, sermones lepóris plenos habebat, ridebat, iocabatur, ludebatur: at extra iocum, regi grandia de se pollicebatur, quod vt remotis arbitris commodiùs ageret, domi suæ voluptatum omnium sacrarium fecit, quò regem frequenter ducebat, ibi eius auribus inculcabat, instillabat, iterabátq; rempublicam per multos rectores malè se habere, cùm pro se quisq; suo commodo inseruiret: sed si sibi summa rerum administrandarum crederetur, non dubitandum, quin longè meliùs cum rebus publicis ageretur, sine molestia principis, quem potiùs deceret in flore suæ ætatis, animum literis, ac interdum honestis voluptatibus delectare, quàm affligere curis. Hæc & eiusmodi identidem memorando, in eam spem iuuenem impulit, vt sibi persuaderet, procurationem gubernandi regni tutiùs vni, quàm pluribus, ac alteri quàm sibi committi licere, donec adesset maturitas ætatis, & iam tum eum rebus gerendis præfecit. Volsæus per hunc modum magnam repentè nactus potestatem, cœpit per licentiam rempublicam gerere, multa suo iure atq; arbitrio agere, fretus potissimùm Vintonien sis ope & auxilio, qui alumnum suum cunctis enixè anteponebat: propter quod cùm à multis bonis malè audiret, etsi vir bonæ frugi erat, sensim se à publicis negotiis remouebat. Ast Volsæus rerum potitus, tum primùm omnium memor veteris proverbij, Qui ipse sibi sapiens prodesse nequit, nequicquam sapit, fortunas suas admodum tenues sibi augendas statuit: nanq; nõ sunt nostræ nobis vtilitates omittendæ, cùm his ipsi nos egeamus: qui breui permagnis affluens diuitiis, & autoritate simul florens, animo statim effertur, fitq; planè superbus, sic, vt ad nobiles etiam viros haud multum haberet respectum: neq; amicos præsertim veteres magni faciebat, qui ad ipsum concurrebant, concurrebat autem maxima multitudo, partim congratulandi ei honorem tantum nuper adeptum, partim suorum negotiorum causa, quorum aliquos non libenter alloquebatur, aliquos verò ne intueri quidem volebat, quibus cum à pueritia coniunctissimus fuisset familiaritate, vsu, consuetudinéve. Etenim prioris ætatis eius status non solùm animus, sed aures quoq; à commemoratione abhorrebant, qui parentem habuit virum probum, at lanium, id quod reminisci nolebat, vt rem non vtiq; persona ipsius dignam: quare secum totos dies cogitabat, qualis esset, non vnde esset, cùm revera potius gaudere atq; gloriari debuisset, se ex nihilo tantum evasisse virum. Ex quo factum est, vt nemo homo auderet deinde de pristina amicitia meminisse, quæ ipsi cum illo fuisset. Atqui idem maius æquè vt clarius signum paulò pòst dedit, quo licebat eius insolentiam facilè cognosci: primus enim ac nouissimus, quod sciã, sacerdotum omnium, episcoporum & cardinalium, vestitum exteriorem sericum sibi induit, quo & sacerdotes aliquot qui ab eo gratiam inire cupiebant, temerè vsi sunt. Quæ sanè res tametsi ridicula, magnam fecit ordini sacerdotali inuidiã, id est, odiũ concitauit. Pollebat apud regem vel Carolus Brandonus autoritate, de qua tamen cum Volsæo minimè certabat, quòd inter se vna & mente & voce consentiebant. Erãt quoq; plures in gratia cum principe, eius ætatis æquales, qui

pro se quisq; rebus suis diligenter inseruiebant. Atq; ita simultas quam Vintonien-
sis cum comite habebat, fecit vt Rex Henricus partem oneris sui Volsæo impertiuerit, qui ea tamen parte leuatus, quoniam erat bene moratus institutusq;, & ad imperium natus, non discessit omnino ab officio, at simul vt tempus tam honestè quàm vtiliter traduceret, accuratè vacabat literis, vacabat animi gratia musicæ, legebat studiosè libros diui Thomæ Aquinatis, & hoc agebat hortatu Volsci, qui totus erat Thomisticus: itē vti gloriæ cupidus incumbebat sedulò in rem militarem, cuius decus sciebat præstare cūctis aliis.

Bellum paci interim prævertendum Iulius Romanus pontifex curare cogebatur, à quo Christophorus Cardinalis incitatus, suos Anglos literis ac nuntiis quotidie ad arma vocabat, significans Romanum pontificem omnes suas spes in Anglicis opibus sitas habere, quæ ad hunc diem parum iuuissent: sed multò magis id per amicos agebat, quorum magna erat eodem tempore autoritas. Itaq; rursus ad consilij conventum res delata est, vt postquam tanta controversia aliter tolli non poterat, tandem aliquando armis dirimeretur. Henricus qui animo magno fortisq; erat, ita cum nonnullis suis principibus viris agebat, vt illi secum si reputarent populum Anglicum ea indole esse, vt nullo alio duce, nisi rege, soleret sæpius feliciter bellum gerere, idq; bene ex multis constare exemplis, manifestè dicerent oportere ductu regis, cuius auspiciis bellum incœptum erat, confici: & huc illud accedere, quòd si Gallus intelligeret contra se Anglum regem venire, multò faciliùs eum ipsum adductum iri ad aliquam pacis conditionem. Eam sententiam perpauci comprobabant, existimantes grauius esse bellum, quàm vt rex, qui nondum vidisset prælium aut cruorem fundi, obiectaret se periculo, & propterea præstare affirmabant, vt ducibus id negotij daretur, qui rei bellicæ scientes haberentur, cùm eorum copia non deesset. Hoc consilium pluribus longè magis placebat, quàm regi, qui ad gloriam excitatus per virtutem, & iustam belli causam, auebat suam militiam inchoare. Dum in consultatione res versabatur, ecce tibi, literæ veniunt à Maximiliano, qui Iulij pontificis rogatu scribebat, vt Henricus qui tantum laboris hactenus pro defensione Romani pontificis suscepisset, vellet etiam nunc primo quoq; tempore in continentem cum exercitu aduersus Gallum transire, séq; ei comitem cum aliqua armatorum manu, fore pollicebatur. Quibus cognitis rebus cuncti in priorem dictam sententiam ierunt, arbitrantes, postquam iam oporteret Henricum id ætatis adolescentem vsum rei militaris addiscere, nullo alio doctore feliciùs illud facere posse, nisi Maximiliano belli duce veterano. Atq; ita de consilij sententia, bellum gerendum esse, decretum est. Dum ad eam expeditionem cuncta parantur, Henricus misit Edouardum Ponyngum, Thomam Bulleyne, & Ioannem Iunghe legatos ad Maximilianum, qui eius nomine & Ferdinandi regis, cum illo fœdus percuterent, id quod maturè factum est. Interea parata classe, Edouardus Hauardus præfectus in altum mittitur, qui maris imperium penes se obtinendum curet, vt Francus traiicienti exercitui ne insidias faciat. Ita classe præmissa, Henricus copias traducere parabat, cùm Iulij pontificis mortis nuntium accepit, qui circitèr nono calendas Martias morbo perierat, quod ille grauiter tulit, veritus ne tantus belli apparatus non frustra esset, si nouus pontifex fortè pacem

cem quàm bellum mallet. At paucis pòst diebus factus est pontifex Ioannes Medices Cardinalis, dictúsque est Leo decimus. Is haud aliud atque Iulius laborauerat, de continuando bello constituens, quamprimùm fœdus cum Henrico & Iulij amicis fœderatis renouauit, sed speciatim se ac incœpti belli negotium Henrico commendauit, quæ sanè cõmendatio tantum habuit ponderis, vt toto regno supplicationes pro felici Leonis statu decretæ fuerint, & Henricus ad eum scripserit, se eius causam fortiter defensurum. Hæc officia bona ex parte eò pertinebãt, vt Leo in posterum benignior esset erga Thomam Volsæum, in petendis honoribus, cuius nutu autoritatéque plurima gerebantur. Inter hæc classis Anglica aliquot triremes Gallicas, quibus Ioannes Vasco Rhodianus miles præerat, speculata, vsque ad Britannicum litus insecuta est: sed cùm illæ secundum terrã consediſſent, quò maiores hostiũ naues accedere nequirent, Edouardus cogitans secum, si in eas cum paruis nauibus invaderet, certamen in conspectu futurum, vbi aut cupiditas gloriæ, aut ignominiæ metus, suos ad virtutem excitaret, tentandum statuit. Itaq; armatis subitò aliquot nauiculis, quibus exiguitas aquæ nõn officeret, magno impetu in triremes fertur, & dum alij aliàs aggrediuntur, ipse prætoriam acriter oppugnat. Franci hostis audaciam mirantes non pugnæ studeunt, sed totis viribus connitentes catenas soluunt, atq; hostiles nauiculas summouent. Quo facto, Edouardus à multitudine circumventus, cum paucis suorum qui in eadem naui erant, pugnando interficitur. Reliquæ nauiculæ cognito ducis interitu, non vltrà conatæ certamen relinquunt, ad classémq; se recipiunt, quæ amisso præfecto, rectà domum petiuit, cui rex præposuit Thomã Hauardum ipsius Edouardi fratrem, hominem animo ferocem & bellandi peritum. Veneti interim apud Italos initium rursus turbandi omnia fecerunt. Erat captiuus apud Ludouicũ regem Andreas Grittus, cũ Bartholomæo Aluiano copiarũ duce, sicut suprà memoraui, qui cùm audiret principes fœderatos suã magis vtilitatem quærere, quàm datæ fidei rationẽ vllam habere, vt se in libertatẽ assereret, suum senatũ ad nouam amicitiã cum Gallo conciliandã non cessabat hortari. Senatus id cùm compluribus de causis, tum maximè q̃ Hispanus sibi Brixiã, & Maximilianus Veronã restituere negaret, faciendum iudicauit; quare nouo fœdere, hinc Veneti, illinc Franci bellicũ in Italia canũt. Cuius rei fama vbi divulgari cœpit, permulti mortales admiratione obstupefacti, illud iam tritõ sermone proverbiũ in vtroq; multis paulò antè factis ac receptis vtrinq; iniuriis, ab omni concordiæ spe distractos, iactabant, Amici facti sunt Pilatus & Herodes. At fœderati pro hostibus Venetos habere incipiebant. Quocirca Ferdinãdus iam certũ sciens nõ licere per Venetos iam quiescere, vt vno tempore rebus Italicis iuxtà atq; Nauarrensibus, prouideat, necessariò inducias cũ Gallo in duodecim menses ea lege paciscitur, vt extra Italiã armis abstineatur. Eas inducias Anglus omnibus precibus detestatus est, atq; nõ mediocriter socero succensuit, q̃ secus ac res posceret sua, qui sub armis exercitum habebat, à sociis desereretur. Cœpit & Leo pontifex quouis modo quieti studere, qui iam tum minus vehemẽs in Gallum erat, & Bernardino Pisani concilij præsidi ejúsq; sociis veniã palàm promittebat, si vellẽt ad sanitatẽ redire, id quod paulò pòst fecerũt. At Ludouicus rex Venetorũ societate gauisus, vt occasionem quã optarat bene rei gerendæ datã teneat, nullo prętermisso tẽpore, nouas co-

pias ducibus Ludouico Tramolienſis regulo, Roberto Marchia, & Iacobo Traucio homine Mediolanenſi, Sfortiano nomini longè inimiciſsimo, in Italiam mittit, ſpe propè certa ductus recuperādi Mediolani. Ii poſtq̄ eò perue-nerunt, Nouariā locū munitiſsimū in finibus eius Mediolanēſis principatus proficiſcuntur, q̄ ea vrbe recepta, Mediolanum ſe nullo negotio in poteſtatē redacturos confidebant. Ante Gallorū adventū, Maximilianus dux cū parua Heluetiorū manu Nouariam intrauerat, eam defenſurus vſq̄ eò, dum maior Heluetiorū numerus quē conduxerat, accederet, & tanta fiducia oppugnātibus Francis obſiſtere cœpit, vt, ita Heluetiis volentibus, portas patére nō ve-tuerit. Interea Mediolani, ij qui Franco fauebant, tumultū conflant, vrbēq̄ eiiciunt Andream Burgenſem loci præfectū, ſic, vt nihil propius eſſet factum, q̄ vt ſubita totius ciuitatis defectio ſequeretur, cùm Heluetiorum exercitus numero circitèr octo millium advenit, caſtráq̄ poſuit ad Olegium pagum, qui à Nouaria paulò minus octo millia paſſuum abeſt, ac nuntios ad ducem miſit, qui eum de ſuo adventu docerent. Verùm nuntij, obſeſsis ab hoſtibus omniū viarum aditibus, ad ducē pervenire nequierunt, qui ad extremū ab hoſte rem omnē cognouit: quippe Franci vbi acceperunt ſubſidiū appropinquare, ſimulantes velle ſe oppugnationē redintegrare, retrò ad millia paſſuū tria abeunt, factiſq̄ loco paluſtri caſtris, ſe quammaximè poſſunt eo loci muniunt. Tum dux egreſſus vrbe ſe cum nouo exercitu cōiungit, atq̄ hoſtem magno animo invadit. Primo impetu omnis Gallicus equitatus poſt deſperatā victoriā ſeſe in fugam confert, relicto peditatu, cuius numerus erat plus decem millibus, inter hoſtium fauces, qui omnes aut capti aut interfecti ſunt. At vbi Mediolanum fama detulit hoſtium victorem eſſe ducem, actutùm in eos ſæuitia adhibetur, qui ex turbis in vrbe nuper factis, deprehenſi erant Francorū eſſe amici. Altera ex parte Hiſpani qui Brixiæ erant, aggreſsi Venetorum copias, quæ duce Aluiano Francis ſubſidio ibant, vno momento profligant.

Alibi dum iſta à ſociis belli geruntur, Henricus rex exercitu ad triginta armatorum millia comparato, propediem in continētem iturus erat, cùm factus eſt certior à quæſtoribus, Eboracēſes atq̄ Dunelmēſes populos recuſare ſoluere pecuniā per tributum in ſingulorū capita impoſitum nuper imperatā, q̄ id genus exactionis ſemper peius quàm quicquam odiſſent. Placuit duabus de cauſis illis parci, quarū erat altera, q̄ Iacobi Scotorū regis fides ſuſpecta erat cōſilio, quod verebatur, vt motus niſi ilicò ſedaretur, ſpē ei faceret moliēdi aliquid in Henricum, dum abeſſet: altera, ne rex qui omnibus humanitatis ac clementiæ officiis ſuorū animos allicere ad benevolentiā ſtudebat, duriuſculus diceret. Itaq̄ populo pecunia remiſſa eſt, at ſuſpicio vrbanæ alicuius turbę non itē, quę ſine acerba ſeueritate haudquaq̄ adimi potuit: erat enim in cuſtodia Edmūdus Pola, qui poſt mortē Ioānis patris, ſe ducē Suthfolchię appellabat, quē, vti ſuprà dictū eſt, in Henrici ſeptimi poteſtatē veniſſe demonſtrauimus. Hunc cōſiliarij nōnulli de medio tollendū ſentiebāt, q̄ periculū eſſet, ne abſente Henrico, per populi ſeditionē in libertatē vindicaret. Sentētia à paucis dicta, à paucis facilè probat, & Edmūdus ſecuri percutit. Ita locū vacuū fieri oportuit, quē fata iam Carolo Brādono promiſiſſent. Sed ad propoſitū revertamur. Hēricus Caletū trāſmiſit circiter Calen. Iul. anno eodē ſalutis humanę MDXIII. Hīc officia & imperia diſtribuit, leuis n. armaturę equitibus Ri-

cardum

cardum Thomam præfecit, ſagittariis Edouardum Ponyngum, peditatui Georgium Talbotum, & Carolum Somerſetum, hos deinde duos præmittit ad proximum oppidum Morinum, nunc Terrouana vocitatur, iubétq; capto loco caſtris idoneo, illud obſidere. Illi igitur cum parte bona copiarum profecti, prope oppidum caſtra faciunt, ad ripam fluminis, quem incolæ Blangium appellant, à quo duo colles pari acclíuitate naſcuntur, in quorum altero, qui ad ſeptentriõnem ſpectat, ipſa vrbs ſita eſt, & Blangio amne alluitur. Eodem loci vallum circunducũt, munitionibus ſepiunt, muros interdiu noctúq; tormentis verberant. Non offenderunt Angli locum à præſidio vacuum: nam Ludouicus rex ratus hoſtem ad Morinum armorum initium facturum, antè & commeatu & milite firmauerat, cui præpoſiti erant Antonius Crequius, & Franciſcus Thilynius, ambo reguli militaris gloriæ fama clari. Erat præterea haud procul Ludouicus Halleuinus Pieaunæ regulus, cum magno equitatu, qui hoſtẽ frumentatione, populatione atq; cõmeatu prohiberet, repentinóſq; pro loco & tẽpore in eundẽ impetus faceret. Is loca frequenter caſtris hoſtiũ vicina obibat, itineráque intercludere nitebat, inſidiis modò in vna, modò in altera parte collocatis, in quas aliquot hoſtium currus qui ex Caleto commeatum in caſtra importabant, caſu inciderunt. Interim Caleti copiæ augebantur, accerſitis amplius quinq; peditum Germanorũ millibus cum turmis aliquot Burgundionum equitũ. Item auxilia vndiq; ferebantur: nanq; Maximilianus miſit oratores, qui pactionem nuper factam conficerent: & vicinarum ciuitatum legationes ad Henricum concurrebant, quæ cibaria & omnia alia exercitui neceſſaria pollicitæ ſunt, ſi modò miles à maleficio manum abſtineret. His rex gratias egit, reſpondítque, militem ſuum nemini homini damno fore, ſed atq; adeò commodo omnibus, quando de amicis cuncta emeret, nihil raperet, qui ſtatim pòſt ad caſtra inſtructo agmine perrexit. Galli verò equites toto itinere nouiſsimã aciem laceſsiuerunt, haud tamen propius accedentes, quàm quò telum adiici poſſet, ne cogerentur dimicare. Cæterùm regis aduentu tanta ſpes eſt iniecta militibus, adeóque animus creuit, vt pro ſe quiſque cuperet admotis repentè ſcalis, tentare ad muros oppugnationem, ita erant cuncti operam ſuam in bello nauare parati. Aduenit haud multò pòſt Maximilianus, Ardea oppido vicíſque hoſtium aliquot in itinere, direptis ac incenſis. Hìc de ſumma totius rei agitur: cenſebat Maximilianus optimum factu, ſi rex cum parte copiarũ tranſiret flumen, ſecundúmq; mœnia, pro oppidi portis, caſtra poneret, quò prohiberet ne commeatus importarentur, néve præſidium vllũ intromitteretur. Hæc ſententia haud omnibus probabatur, quòd vererentur ne ita vſu veniret vt intercluderentur, eodem momento præſidio eruptionem, & equitatu à tergo impetum faciente, actum obſtante flumine, quod eo loci nec pedibus nec equis trãſmitti poterat, exercitus alter alteri ſuccurrere nequiret. Verùm ad extremũ ea ſententia vicit, ſic, vt rex ductum in aciem exercitum flumen traiecerit. Illo ipſo die licuit videre, quantum in bello inopinatus valeat caſus, qui vtriq; parti magnæ fuit formidini: contigit enim vt Francus vno tempore atq; Anglus trans flumen ſe cõtulerit, ille cauſa commeatus ac præſidij in vrbem inducendi, iſte verò vt oppidum vndiq; obſideret: vnde ortus timor & ſuſpicio, hoc accidiſſe, q; alter alterius conſilium antea intellexiſſet, vel idcirco inter ſe inſidias tendere conſtituiſſent, cùm revera

neutrum esset. Itaq; rex vbi Francum ad oppidum venire nuntiatum est, continuò suos ad pugnam expeditos esse iubet, atq; obviàm procedit. Hostis per speculatores cognoscens Anglum adventare, statuit sine peditatu, quo carebat, non conserendam manum, ex quo primùm constitit, vt daret spatium curribus, quos repentè retrò abire iusserat, ad castra redeundi, deinde pedem referre, ac postremò latè fugere cœpit. Equitatus Anglicus aliquot millia passuum secutus, amplius ducentos equites cum sex militaribus signis cepit. In iis fuit Ludouicus dux Longauillæ, & Rhenatus Claramontis regulus: est id Andegauensis agri oppidũ. Ita profligatis hostibus, rex revertitur, positúsq; prope vrbẽ castris, præsidiũ ac ciues mœnibus includit, qui iam tum subsidium pariter atq; defensionẽ desperare cœperunt, quòd murorum, qui iam vndiq; quatefacti erant, magna ruina impendéret: quare deditionem faciendam rati, cum Anglo incolumitatem pacíscuntur, atq; se in eius fidem & potestatem tradunt. Rex primùm omnium præsidium missum facit, deinde vrbem ingreditur, & quid faciendum sit, cum Maximiliano & suis consiliariis belli ducibus consultat. Post longam disputationem collibitum est, vrbem non retineri, sed muris nudatam relinqui paruo præsidio munitam vsque eò dum alibi ad maiora facinora via daretur, & id erat, vt iter ad Burgundiam aperiretur, quod Tornacum vrbs imprimis firma, & Francorum clientela munita intercludebat: quapropter illud modis omnibus in potestatem maturè redigendum statuerunt. Ita Morino muris exuto, & multis in eo vicis advstis, ac omnium quæ extra mœnia fuerant, hominum pecudúmque præda abacta, Tornacum itur. Interea in Anglia frequentes habebantur supplicationes, cunctis à Deo exposcentibus, vt Henricus feliciter militaris disciplinæ rudimentum poneret: sed cùm de victoria ad Morinum parta auditum est, tunc duplicatæ preces atq; gratiæ actæ, quò cætera tanto initio deinceps responderent. At vbi Tornacum perventum est, rex peropportunè inita oppugnandi ratione, ac paratis rebus, mœnia passim milite circundat, ducibus imperat quod quisque curet, castra ipse tenet, pro quibus Edouardus Buchyngamiæ dux vir veteris prosapiæ & bello egregius cum militũ robore stat, deinde signo dato, simul vrbs acerrimè invaditur. Ea res vt malum improvisum maximè ciues terret, qui minimè omnium bellum sibi cum Anglo futurum cogitarant, tamen suis freti viribus, metum paulò pòst excutiũt, arreptísq; armis se fortiter defendunt, nuntióq; ad Ludouicum regem petitum auxiliũ crebros mittũt: sed cùm ira resedit, vires meliùs metiẽtes animadverterunt se intus annonã in paucos dies habere, & non esse q̃d sperarent aliquid importari posse, hoste omnes aditus obsidente, ac propterea videbatur præstare, priùs de pace legatos ad hostem mittere, quàm animi vtrinq; verbo & ferro irritati implacabiliores fierẽt. Itaq; primos ciuitatis suæ ad Henricũ legant pacem æquis conditionibus oratum. Legatio audita est, & pax ea lege data, vt ciues paterentur vsq; eò præsidiũ apud se esse, dum placeret regi illud in vrbe habere, darẽtq; in eius stipendiũ in annos singulos dena coronatorũ millia, ac in præsentia quinquaginta millia pénderẽt. Quibus rebus peractis, Tornacenses demũ se in fidẽ Henrici tradunt, qui postero die more triũphantis imperatoris vrbẽ ingredíẽ. Biduo pòst Maximilianus cũ Carolo Castellæ principe & Margarita filia, congratulandi gratia ad Henricũ adiuit. Hîc Maximilia-

ximilianus cum rege de toto belli negotio agere cœpit, qui videns res Gallicas iam apertè longè infirmissimas esse, plurimum hortabatur Henricum ad sequendam victoriam. Cõtrà Henricus iuuenis quieto ingenio, qui non suæ, sed Romani pontificis iniuriæ vindicandæ causa bellũ susceperat, ratus Francum satis esse doctum, ad erratum suum agnoscendum, in eo bello cessandum putabat: quæ sententia cùm iam hyems instaret, postremò retinetur. Atq; ita rex firmata vrbe præsidio, ad octo circitèr suorum Anglorum millia, cui Edouardum Ponyngum præfecit, ingentis belli victor domum rediit, postquam ciuitatem ordinarat, & militi bene merenti ac aliis præmia dederat, in quibus Thomas Volsæus fuit, cui vectigalia episcopatus loci assignata sunt, vt ne episcopus homo Gallus illis deinceps potiretur. Maximilianus verò dolens Anglum bene gerendæ rei occasionem dimisisse, in suam mox Germaniam se recepit. Cæterum id equidem magno argumẽto fuit Angliam in statu rerum suarum esse perquàm moderatam, atq; suis opibus contentam: nanq; si Henricus memoria nostra, rebus Gallicis cùm ab Italis tum ab Hispanis sæpe malè affectis nocere voluisset, dubio procul potuisset, ex eisq; suas maximopere augere: sed placuit suo vti instituto, quemadmodũ Christianũ decet principẽ.

Interea Iacobus Scotiæ rex, cui iampridem constitutum erat, sicvt suprà dictum est, auxilio iuuare Francũ non modò vsq; ad aras, velvti loco proverbij dicitur, verùm etiã paululum vltrà, si ita posceret necessitas, vbi audiuit Henricum iter in Gallias habere, sensim exercitum parat, quo præstò sit, vt amico opem ferat. Id Anglus per exploratores intelligens, confestim tam per suas quàm Leonis Romani pontificis literas Iacobum de iure amicitiæ ac affinitatis, item de fide iurisiurãdi dati monet, atq; rogat, vt se amicũ inimicúmve tandem aliquando profiteatur. Ille demum professus est se Anglo amicum, quanquã eum partim fœderis religio, partim cõmodum quod ad se suámq; gentem quotidie amplissimum à Gallis proficisci non ignorabat, summè tenebat, & idcirco nolebat sine causa, suum consilium de tanta re quod esset, patefactum iri, sperans nequaquam sibi necesse fore, aut religioni aut commodo officere. Qua re cognita, Henricus aliquanto liberiùs incœpto bello studere cœpit, qui tamen tantum aberat, vt Iacobi dictis fidem habendam putaret, vt quam primùm miserit Thomam comitem Surræ Eboracum, qui vsq; eò eam obtineret prouinciam, defenderétque ab iniuria, dum bellum Gallicum conficeretur. At postquã Anglus se in Gallias traiecerat, & Morinos bello premere ingressus erat, Ludouicus rex suis viribus diffidẽs, cœpit crebris nuntiis Iacobũ vrgere, hortari, rogare, vt facto in vicinos Anglos impetu, hostem à maleficio rerum suarum averteret, domúmq; redire cogeret. Amici rogatu Iacobus motus vt priùs omnia consilio tentaret, quàm iniustũ bellum susciperet, protinus nuntium ad Henricũ misit, qui diceret se antè offensum ab eo, & in præsentia maiori affici iniuria, quòd Ludouici regis Francorum, quibus cum vetus hospitium suis Scotis intercedebat, regni fines vexaret, & propterea nisi vestigiò manus abstineret, ipsum primo quoq; die eius regnũ pari clade affecturum. Nuntius celeriter in Anglica castra profectus mandata retulit, cui Henricus respondit, Iacobum regem nunquã ante id tempus de vllis iniuriis questum, & neq; etiam nunc posse iure conqueri, si Romani pontificis solicitudines aliqua ex parte alleuandi gratia, bellum in Francũ motum sit, & ideo

eum iussit suis verbis regi dicere suo, vt fidem, perinde atq; Christianum principem decebat, seruaret, quando si cõtra religionem faceret, non posset istiusmodi culpæ pœnam effugere. Cum his mandatis nuntius dimissus advolauit domum, & quæ referenda erant diligenter exposuit. Atqui fatum quod Iacobo infestum erat, nulla ratio ad cauẽdum valuit, ita ille quod destinarat, non exequi non potuit: qui vbi vidit nihil se minis proficere, armis agendum putauit, quæ multò iustiora ducebat, quia antea Anglo bellũ indixisset. Itaq; instructo repentè exercitu ad sexaginta armatorũ millia, paratísque omnibus quæ vsui forent, prædabundus in fines Anglorum contendit, primóq; accessu Noramum arcem capit, captámq; magna ex parte complanat. Inde circiter sex passuum millia progressus, verticẽ montis quem Floddonem incolæ vocant, occupat, ibiq; positis castris, regionem quaquaversum populatur. Citò ad omnia oppida & pagos totius eius regionis rumor adventus Scotorum perfertur, qui vbi maior atque illustrior incidit, clamore per agros excipitur, pervaditq; ad nobilium stationes, quas circa fines Thomas comes frequentes dispositerat: huic enim belli duci præstantissimo, Henricus à principio bellũ gerendum dederat: qui ipse igitur ante omnes certior factus Nouumcastrũ proficiscitur, quò se Thomas classis præfectus eius filius cum mille circiter armatis in tempore applicuit, qua ille re nõ mediocriter gauisus nihil ferè moræ facit, sed statim Alneuichum pagum petit, indéq; nuntios accersitum nobiles viros mittit. Nuntij properantes tanta diligẽtia vsi sunt, vt breui eò conuenerint aliquot egregij duces, Thomas regulus Dacris, Henricus regulus Clyffordius, Ricardus Neuyllus regulus Latemerius, Henricus regulus Scroppius, Gulielmus regulus Cognersius, Gulielmus Bulmerius, Philippus Tylneius, Edouardus Stanleius, Nicolaus Appliardus, Edmundus Hauardus comitis alter filius, Thomas Buttlerius, equites fortissimi, ac complures alij, quia tota regio iam in metu erat, & quisq; pro se, pro opibus, certum armatorum numerum duxerint. Hinc habito inter se consilio, postquam officia partiti, & de ratione belli administrandi deliberarunt, comes singulos nominatim hortatur, vt communis salutis causa arma capiant, & se sequantur. Quo facto, agmen instruit, ac in hostẽ proficiscitur, ab eiúsq; castris mille passus castra ponit, parum citra flumen, quem incolæ Tyllum appellant: & quia in castris exigua erat commeatus copia, necessariò ad manus veniendum ratus, quinto iduum Septembris prima luce ad flumen accedit, transiréq; incipit. At rex vbi cognouit Anglos petere flumen, suspicatus eos properare ad occupandum præsidiis alterum montem, qui inter bina castra intererat, factis multo mane magnis ignibus, vt fumus auferret hostibus viarum prospectũ, ac sublatis castris, quadrato agmine ire pergit ad antecapiendum eum montem, perinde quasi pro certo habeat, hostes locum castris idoneum, non item certamen quærere. Quid, quòd despecta eorum paucitate, inerat in mente opinio, illos vel in prælium non descensuros, seu, si descenderent, in pedes se raptim daturos, id quod permultis olim imperatoribꝰ exitio fuit, qui scilicet nõ æstimauerint, neque formidarint suorum hostium vires. Interim Angli transmisso flumine, ad radices Floddonis pervenere, duplex inde consecuti commodum, quòd ab hostibus non poterant deorsum versus tormentorum ictibus peti, & ab ipsis illi descendentes sursum versus maximè feriri. Iam vterque exerci-

exercitus ad radices montis acceſſerat, cùm vtrinq; ſignum pugnandi datur: præcedebat ad dexterum cornu Edmundus Hauardus cum tribus circitèr peditum millibus, in quẽ primus à Scotis fit protinus impetus. Inſtabat Edmundus fortiter, cùm ſui ſubitò territi in fugam ſeſe dederunt, quos & ipſe ſequi cogitur. Hoc eiuſmodi parum fauſtum dimicandi initium, ecquis crederet, Anglis commodo, Scotis damno fuiſſe? quippe vbi Iacobus vidit primos terga vertiſſe, ratus totum hoſtium exercitum iamiam in fuga eſſe, equum dimittit, ac ſuis ſe ſequi iuſsis, ire perſecutum fugientes parat. Tum eius duces, ne id faceret, vehementiſsimè rogabant, orabant, obſecrabántq;, argumentantes nullum inſtare periculum, quamobrem imperator deberet ab officio diſcedere, cuius intereſſet providere ſaluti omnium, caſtigare inertes, hortari fortes, ſubmittere feſsis integros, cani iubere receptui, & id genus obire munera belli, non autem pugnare, niſi cùm foret neceſsitate victus, & eum tunc haud plus vno homine valere, ſed ſi dignitatis gradum teneret, pro centum millibus vnum eſſe ſuo exercitui. His precibus atq; vocibus rex nihil motus, relictis ordinibus, cum nobilium caterua in primam aciem procurrit, vbi peditis officium faciens, non fugientes Anglos, ſed acriter reſiſtentes invenit, ab eiſq; interficitur, cum tota acie, quæ prima cum hoſte manum conſeruit. Reliqua pars exercitus, cui præpoſitus erat Alexander Hohomus regij cubiculi præfectus, tametſi ſuos videbat pereuntes, à fronte & à tergo ab hoſte circunclusos, tamen tantum abfuit vt iret ſubſidio, vt ne pedem quidem efferret è loco quo conſiſtebat. Porrò viſa inconſiderantia regis, qui in mortẽ ruere voluiſſet, ſtupor omnium animos ac velut torpor quidam inſolitus membra tenebat, intuentéſq; alij alios immobiles permanebant, deſperantes poſt amiſſum regem, poſſe ſe victoriam glorioſam conſequi, quæ caſu inaudito, excidiſſet quaſi è manibus. Non defuerunt tamen qui id crimini darent Alexandro ſoli, quòd invadendi ſignum non dediſſet. Sed deſine mirari: ſic Deo placitum, vt Iacobus rex aut violatæ nuper fidei, aut impietatis maturam haberet pœnam. Is enim admodum adoleſcens, in bello ciuili dux hoſtium, ſicuti ſuperiore libro expoſui, quam vis nolens arma in parentem tulit, interfuitq; prælio, in quo ille mortem occubuit. Si eiuſmodi exempla ob oculos interdum haberemus, minus omnino peccaremus, quando ſerius citiuſve nemo homo nocens pœnas non perſoluit. Cæterùm res Anglica longè feliciſsima extitit: nam ſi Iacobus cautè pugnaſſet, vel poſt eius cædem, ſi Scotos principis vlciſcendæ mortis furor inuaſiſſet, provt fieri par erat, dubio procul victoriam reportaſſent: quid enim pauciores & defatigati adverſus plures & valentes potuiſſent? Quocirca Angli diuini beneficij bene memores, etiam nũc victoriam Deo illam acceptam referunt. Pugnatum eſt amplius trîs horas, cecidere quindecim millia hominum, quorum pars tertia ex Anglis fuit. Nocte inſequenti, Scotorum exercitus populabundus ea qua venerat via domum rediit, qui vbi intra ſuos fines pedem tulit, cœpit paſsim ab omnibus malè audire, quòd vt vecors & impius neq; regis mortem vindicandam, nec ſuis pereuntibus opem ferendam curaſſet, ac ſic æternas ignominiæ maculas patriæ invſiſſet. Sed Alexandrum multò magis vniuerſi ſceleris damnabant, qui non ducis, at hoſtis potius officium feciſſet. Inter ſpolia hoſtilia, corpus Iacobi duobus acceptis vulneribus, exanime reperitur, quod etiam tum plurimũ

maiestatis præ se ferebat, deinde Londinum deportatur, ad cœnobium Bethleemicum Carthusianorum monachorum ordinis. At postea in plebis Scoticæ mentibus inhæsit, Iacobum viuere, sed eluendorum delictorũ causa adhuc vagari, id quod Flandri de suo Carolo duce inaniter prædicant, quia viri laude digni etiam post mortem, per famam viuere dicantur. Reliquit Iacobus rex filium nomine Iacobum, & Margaritam vxorem prægnantem, quæ alterum peperit, sed breuì pòst hoc mortuo, solus ille superstes extitit, Iacobus eo nomine quintus, ætate admodum puer. Ab initio habito principum concilio factus est gubernator regni Iacobus Betonus Glasguensis archiepiscopus, vir magnæ virtutis & consilij: tributi sunt consiliarij, Alexander Hohomus, cum Gulielmo fratre, item alter Alexander Gordonus Huntelius comes, Gauinus Dumbar Aberdonensis episcopus, & Ioannes Harrensis comes, qui rerum omnium agendarum potestatem haberent. Margarita autem regina haud multo pòst nupsit Archibaldo Douglassati, Angusiæ comiti, viro summo genere nato, singulari bonitate & modestia prædito, id quod mulier ex re sua atq; filij potissimùm fore putauit, verita si alteri externo principi nuberet, ne filij tutela non relinquenda sibi esset.

Bellum ab Henrico susceptum, & tam felici successu hactenus gestum, maximo vsui fuit rei Christianæ: nam Francus tum demum rebus suis perincommodè cadentibus & malè affectis timens, iam cum Leone pontifice Romano de compositione pacis, concordiæ, amicitiæ agere cœpit, & primùm omnium Bernardinum Cardinalem cum sociis ad eum remisit, quos ille in pristinum honoris gradum restituit, deinde cum Maximiliano rege inducias fecit, & postremò ab Henrico de impetranda pace per amicos summè curabat, & quia per eo ́dem dies amiserat Annam vxorem, significabãt amici eum etiam cupere vxorem ex Anglis habere. Interea Henricus expectabat, quatenus Leo de summa rei statueret: qui eodem tempore concilium ad Vuestmonasterium habebat, in quo primùm de legibus actum, per quas modus præsentibus hominum moribus poneretur: deinde de pecunia, quæ more maiorum, prophanis pariter atq; sacerdotibus imperata: postremo Thomas comes Surræ fit dux Northfolchiæ, quem dignitatis locum Ioannes eius pater priùs obtinuerat: placuit id decus Thomæ deferri, eò, quia paulò antè in bello Scotico egregiam pro republica nauasset operam: item Thomas eius filius, Surræ comes loco patris: Carolus Somersetus comes Vigornensis, Carolus Brandonus dux Suthfolchiæ. Bene multi mirandum putarant tantum Carolo honoris haberi, vt dux crearetur, id quod eò pertinebat, sicvt postea diluxit, vt honestiùs ille cum rege affinitate coniungeretur, quod futurum esse, iam apud Henricum decretum erat: sed aliquid in præsenti rem retardauit, quia rumor erat Gallum breuì cum pace nouas nuptias quæsiturũ, quod fecit vt rex Henricus fando dein visus sit alienigenam hominem domestico anteferre, in collocatione sororis Mariæ in matrimonium. Hæc Ludouico regi facilè ad aures pervenerunt, qui ratus id sibi commodum fore, confestim per literas Leonis pontificis Romani & pacem, & sororis connubium ab Henrico petiuit, & impetrauit. Nam cùm Leo, qui caput erat belli, pacem dandam suis literis decerneret, non equidem fuit quicquam negandum, cùm præsertim Carolus princeps Castellæ cui Maria pacta erat, impuber esset. Pax autem ea lege cõficitur

citur, vt Ludouicus rex augeret dotem puellæ Mariæ, assignatis agris, ex quibus illa post mortem viri, vectigal ad tricena bina millia coronatorum in singulos annos caperet, & millia centum penderet quotannis Henrico, vsq; ad quinquennium completum: Maria verò sponsa circiter quinto idus Octobris, anno qui fuit salutis humanæ MDXIIII, deducta est in Pontiuū, ad virū, vbi nuptiæ plenæ concordiæ, plenę honoris, tranquillitatis & piæ pacis Abbauillæ coniunctę sunt: quibus celebratis, Ludouicus homo senex, & qui valetudine infirma erat, Lutetiã perrexit, quòd Mediolani recipiendi causa iter in Italiam habebat, cum copiis quas iam parauerat, sed per mortẽ, quæ statim pòst accidit, ei non licuit nouum bellum gerere. Atq; ita Maria puella post octogesimum diem, quàm nupserat, vidua relinquitur: id quod portendit, quemadmodum emanauit in vulgus, mala tempestas tam terra quàm mari subitò orta in eius transitu, fuitq; magna amplius viginti diebus, adeò vt omnis puellæ comitatus valde iactatus longè abiuerit, ac alij ad alia loca delati, tardè ad eam redierint. Ea autem affinitas comitata pace mirabilem in modum animos extulit Francis, vt sibi temperare nescirent, qui cùm haberẽt Franciscum regem, qui Ludouico successit, iuuenem ætate florentem, & copias ingentes ad bellum Italicum paratas, omnibus æquè arma intentabant, iactantes se etiam Anglo formidini esse, quòd repudiata nuper Caroli principis amicitia, noluisset & pacem & affinitatem secum coniungere: sed eas voces pretium pro pace datum facilè reprimebat, ostendens dantis non recipientis metum. Res autem Anglicæ per hunc modum in dies prosperè procedebant, quarum prosperitate Thomas Volsæus mirificè gloriabatur velvti autor solus tantæ felicitatis, ex eo, quòd iam summa esset autoritate apud regem, sed & inuisus inde magis cùm propter eam insolentiam, ac detractam simul opinionem probitatis, tum propter eius nouitatem generis. Is ideo per id temporis factus est Lincolnienſis episcopus: quorum sanè honorum atq; dignitatum ille perquàm cupidus monimentum aliquod vspiam ponendi, rogauit regem, vt vellet ædes magnificas eo loci ædificare, vbi ipse habitabat, quod maturè factum est. Nomen loco admodum imo ad ripam Thamesis, est Briduellum, in vico diuæ Brigidæ, ad meridiem spectans, cui solus auster ventus flat. ex quo ædes ipsæ minùs salubres, vtplurimùm vacant. Ita Volsęus velvt imperitus architectus, ad sui memoriam perpetuandam opus tam bellè locauit.

A. S. H. 1514.

At rex Franciscus partim suis, partim exulum Mediolanensium opibus fretus, ineunte vere Italiam petit, Mediolanensis principatus recuperandi incensus studio. Cognito hostis accessu, Maximilianus dux Prosperum Columnẽsem cum exercitu, quem ad id temporis punctum facere potuerat, in Taurinorum agrum mittit, vt antecapiat locum castris idoneum, hostémq; arceat, aut vsq; remoraretur, dum ope, & auxilio Matthæi Sedunensis Cardinalis, aliqua Heluetiorum manus accedat. Prosper profectus omnia opportuna itinera intercipit, vt pervadere expeditus nuntius ægrè quisquam queat. Advenit haud multò pòst bene magnus Heluetiorum numerus, & iis præpositus erat Albertus Lapiadensis, vir summæ inter Heluetios autoritatis. Aderat vel Matthæus Cardinalis, vt suos consilio & autoritate præsens iuuaret. Prosper vbi vidit hostẽ appropinquare, propius montes pergit, descensúq; prohibere instituit, sed cùm vellet solus rem militarem omnem obire, fortè extra

agmen parum vagatus, ab equitibus Gallis capitur. Franciscus capto hostium duce, Albertum pecunia tentat, vt pedem referat, dimittátq; domum partem suorum auro onustam. Albertus tanta spe ilicò in pecuniis posita, incipit cum Matthæo subdolè ac versutè agere de mutandis castris, multásq; proponit difficultates, quapropter id factu optimum iudicetur. Contrà Cardinalis omnia facilia fore docet, si modò à primo resistatur: sed disputatio nequicquam fuit. Albertus parte bona suorum domum dimissa ad colligendas fruges, quarum maturitas iam apparebat, retrò abiit: idem & Italus miles fecit. Tum Franciscus nullo invento hoste qui prohiberet, rectà Mediolanum venit, ingreditúrq; sed animadvertens ciuitatem magna ex parte pro duce sta re, qui se in arcem receperat, pari atq; venerat celeritate egreditur in agros, castráq; à millibus passuum sex minus, facit. Ciues fugientem hostem secuti vsq; ad castra prorumpunt, ad pugnámq; elicere nituntur. Francus verò se ibidem circunductis pro vallo tormentis continet, de industriáq; differt certamen, tum quia expectabat in horas Venetorum copias, tum quia sol in occasum præcipitabat, & luna noctu nõ lucebat. At ad extremum, cùm videret hostem insultare in castra, & non esse quòd tempus amplius extraheretur, ad manus venit. Præliantur acerrimè ad vesperum, postea multa nocte cuncti vtrinq; quasi cum tenebris luctantes fractis iam passim ordinibus, inter se aliquandiu crudeliter pugnarunt, cùm tandem sua sponte quieuere. Interim longè post genus hominum natum, calamitosissimo audientium aures clamore vbiq; misto sauciorum ac morientium gemitu calebant. Vbi verò cœlũ albescere cœpit, tum pro se quisq; ordinum dux suos in vnum cogere maturãs, in prælium actutũ redire iubet. Gallus penè desperata salute, consilio & arte Iacobi Traucij tormenta omnia pro castris locat, séq; illis tegit, munitq;. Accedit ferox hostis, temeréq; se tormentis obiicit, vbi loci circiter tria hominum millia miserabiliter dilacerantur: quę strages finem certamini fecit, ciuibus expectandum censentibus, dum supplementum à duce mitteretur. Sed ecce tibi, Venetorum copiæ adfuerunt: quo viso, Mediolanenses in vrbem continuò rediere, cùm iam hostis multitudine recenti præstaret, quò sexto pòst die rex instructo agmine accessit, per deditionémq; recepit. Cæsa sunt in eo prælio plus decem & septem hominum millia, quorũ maior pars Gallorum fuit. Post hæc, Franciscus opera & ingenio Petri Nauarræ arcem oppugnare aggreditur, iámq; vnam turrim complanare incipiebat, cùm dux Maximilianus deterritus se in eius fidem tradidit, Ludouici patris tandem fatum secutus. Rex per hunc modum recepto Mediolano, Bononiam proficiscitur ad Leonem põtificem Romanum, cum quo multo sermone de rebus in posterum tempus in Italia gerendis habito, in Galliam reversus est, cui postea nihil prius fuit, quàm Heluetios in amicitia retinere, certum habens non posse se res Italicas sine eorum ope diu possidere. Porrò Heluetij circa Rheni fontes, magna ex parte, Alpes incolunt, habéntq; in Italia agros, quorum fines ad Mediolanensem principatum pertinent: gens est ferox & longè bellicosissima, vtpote quæ vsq; à pueritia se in militari tantummodò arte exercet, & Gallis vbicunq; terrarũ & gentium præ cæteris, ad omnia semper præstò est, eorum liberalitate allecta. Cæterùm fama de parta à Franco victoria, & de colloquio inter Leonem & ipsum regem facto, cùm in Hispaniam pervenit, Ferdinando curam renouauit

cauen-

cauendi, qui iam tum rebus suis solerter providendum existimans, exercitum cõparare cœpit, qui regno suo Neapolitano, in primis præsidio foret. Atqui Henricus vbi cognouit Franciscum regem domum reuertisse, haud vlla interposita mora, misit legatos ad eum, Carolum Suthfolchiç ducem, Ricardum Vuynchefildum Caleti præfectum, & Nicolaum Vuest, qui primùm ipsius verbis illi victoriã congratularentur, deinde quærerent de eo, vtrũ collíberet pactiones pacis antè cum Ludouico rege factas seruare nécne, ac postremò Mariam sororem cum dote promissa domum reducerent. Legati Lutetiam profecti mandata Henrici Francisco exponũt, qui omnia cupidissimo animo se facturum profitetur, solùm non obscura significatione, puellæ discessus ei minimè cordi fore videbatur, id quod Henricus ratus iusserat Carolũ eam in matrimonium ducere, quod & factum est, sicvt priùs statutum fuerat, vti suprà est dictum, quàm Gallo nuberet, & Francisco admodum iucundum fuit, qui verebatur ne Carolo Castellæ principi locaretur. Ita Maria amisso priore viro, domum nupta rediit.

Sub idem tempus Londini orta est rixa, quæ autori exitio fuit: ciuis enim quidam nomine Ricardus Hun vestium artifex amisit infantẽ filium, propter quod parochus sacerdos ab eo petebat, quemadmodum moris est, linteolum sibi dari, quo infans involutus fuerat, cùm est baptizatus. Ricardus cõtrà negabat aliquid ei deberi, cùm infans nihil ipsius domi proprium habuisset. Ita rixando ambo ad litem intendendam ardebant, & à lite ad maleficium rapiebantur, cùm sacerdos accusatur à Ricardo, quòd contra legem illam tetribissem, de Præmuniri, cõmisisset, & à sacerdote Ricardus hæreseos insimulatur, qui ob id impietatis crimen, coniicitur in carcerem à Ricardo Fiziames Londinensi episcopo, vbi parum mansit, quia non longè pòst à custode carceris miser reperitur laqueo suspensus. Hoc vbi factum exiuit in vulgus, pervasitq; per vrbem, mirum dictu quas ille vóces miserit, quas lamẽtationes fecerit, clamitans impios atq; crudeles ministros episcopi strangulasse virum innocentem, vnicum pauperum patrem: is étenim solebat multùm subvenire egentibus. Res autem ea regi haud minimi momenti esse visa est, qui protinus iussit Gulielmum Horsæum vicarium ipsius episcopi cum custode & apparitore curiæ episcopalis, in vincula abripi, quæstionémq; de morte hominis constitui: qua habita, corpus mortuũ crematur, ac Gulielmus ad extremũ cum sociis captiuis custodia liberatus missus factus est. Satis à proposito egressi sumus.

At non multò pòst Christophorus Cardinalis Eboracensis Romæ moritur, exin fit archiepiscopus Eboracensis Volsæus Lincolniensis episcopus: idem perbreui & Cancellarius regni, quo magistratu Gulielmus Varamus Cantuariensis archiepiscopus sponte sua abierat. Hanc fortunæ abvndantiam habere, in summa laude ponendum est, si ad viros illa graues, modestos & tẽperatos affluat & illabatur, qui se nõ efferunt in potestate, non fiunt insolentes in pecuniis, non se in bonis præferunt aliis. Horũ omnium nihil extitit in Volsæo, qui tot vno fermè tẽpore adeptis dignitatibus, tantũ superbiç animo cõcepit, vt sese cum regibus exæquatum existimans, cœperit mox vti sella aurea, vti puluino aureo, vti velo aureo ad mensam, habere galerũ Cardinaliũ ordinis insignem loco cuiusdam idoli sacri, qui cùm ille pedibus iret, sublimè à ministro præferebat, in sacellóq; regio super altare collocabat tantisper, dum

res fieret diuina. Ita Volsæus sua insolentia & ambitione sibi totius populi inuidiam parauit, ac quæsiuit, infestus iuxtà nobilibus ac plebi, quòd illi vanam eius gloriam multum stomacharentur, & ipse vniuersis valde odiosus, quia munia fermè cuncta sustinere posse se autumabat. Sed illud profectò operæpretium erat, hominem videre imperitū iuris sedere pro tribunali, iusq; dicere, qui tamen à principio à iurisconsultis qui ei more vetusto assidebant, adiutus, cœpit nonnullas causas nō damnatas neq; ritè actas tractare, componere, alias de quarum iure dubium non esset, prohibere vocari in iudiciū, modum cōtroversiarum facere, litigatores falsas causas ad iudices deferentes acerbè punire, simúlq; iudicū negligentiā seuerè increpare, qui eas recepissent, ac lites demū non æquè æstimassent. Atq; Volsæi administratio talem ab initio iustitiæ vmbram in vulgus habuit, verùm quia vmbra erat, citò evanuit, ipso Volsæo omnia suo arbitrio agente, q; iam eo pluris regi esset omniū nemo. Ex quo nempe factum est, vt aliquot principes viri consiliarij cùm vidissent tantā potestatem ad vnū pervenisse, alij aliò ex curia abiuerint, & cum primis Cantuariensis & Vintonienſis, qui in suas diœceses perrexerunt, sed antea vt optimi reipub. patres, regem summè rogarunt, vt ne pateretur quenquam seruum maiorem esse domino suo: mutuati hanc sententiam à Christo, qui apud Ioannem, discipulis suis inquit, Amen amen dico vobis, non est seruus maior domino suo. Ad ea Henricus, non vtiq; ignorabat, in Volsæum esse dicta, respondit se illud primū omniū curare sedulò, vti seruus quisq; pareat, non imperet. Deinde Thomas dux Northfolchiæ in suam patriam se recepit, & postremò Carolus Suthfolchiæ dux alios etiā secutus est. Quippe is in legationē Gallicanam, in nuptias, in nouā familiam magnos sumptus fecerat, pecuniā mutuatus à rege, qua se donatum iri sperabat, sed id factū noluit Volsæus, vt Carolus ære alieno oppressus dicto magis audiens foret. Quoniam quemadmodū ingentes opes extollūt mortaliū animos, ita eosdē tenues facultates dimittunt. Atq; hic annus sextus Hērico à gubernatione regni fuit, & ab humana salute MDXV.

A. S. H. 1515.

Interceſſere non admodum multi dies, cùm rex Henricus reipub. partes omnes inspiciendi, constituendi, ordinandiq; maximè studiosus de consilij sententia, concilium convocauit, in quo permulta decreta sunt de regni statu, qui per ea vt melìore esset loco, ne optandum quidem erat. Quæ eiusmodi omnia publica acta cùm in codicē referātur communem, non est vsus omnino, vt nos hîc vel alìàs de illis meminisse nostrū officium esse putemus. Ita dimisso concilio Regi curæ fuit liberare Tornacum omni Gallici dominatus nomine, communicauitq; cōsilium cum Volsæo, quem iussit defigere & intendere animum in illud, quod ille nō segniter neq; indiligenter fecit, vnde noui demum belli causa data est. Is enim episcopatus Tornacensis, vti suprà demonstratum est, vectigalia capiebat, qui postea de voluntate regis assiduè cum Francisco Frācorum rege agebat, ac pro necessitudine, quæ ei erat cum Hērico, petebat, vt Ludouico Guillarto episcopo eius vrbis alterū deferret episcopatum, quò sibi Tornacensis integer esset. Franciscus aūt nihil explicatè Volsæo respondebat, vt qui ducebat sibi expedire plurimū, habere episcopum Frācum Tornaci, quod se omnino aliquando in suam clientelam aut potestatē recepturum confidebat. Verumenimverò ea ars non diu clam Volsæum fuit, qui moræ haud patiens facilè quærendo sibi verba dari intellexit, ex quo negotium ali-

quod

quod Franco exhibendū cōstituit, quo ille & diu & acriter afflictaretur: inde ei cogitanti venit in mentē alienis armis bellum inimico facere, itaq; curat rumorem autore incerto perferendū ad Maximilianū regem iam Anglū multis de causis alieno esse in Francū animo, vt id rumoris tam Maximilianū, q̄ Franciscū Sfortiam Maximiliani ducis fratrem, ac Mediolanenses exules qui apud eum erant, in spem habendi auxilij adduceret. Haud secus atq; cogitarat Volsæus, accidit: nam simul ac Maximilianus resciuit Anglum minimè cū Franco consentire, futurū ratus vt breui aliquod bellū inter eos nascerē, nulla interposita dubitatione, per literas & nuntios primùm Volsæi animum tentat, & cùm accepisset responsum forsitan Henricū aliquid stipendij militi numeraturum, si ipse impedimēto sit Gallo, quò minùs in Italia tam amplè rerum potiatur: deinde Anchisen Vicecomitē hominē Mediolanensem in Angliā mittit, qui ipsius similiter atq; exulum omnium verbis opem petat. Anchises ad Henricum profectus Maximiliani mandata accuratè refert. Volsæus cognito Maximiliani cōsilio, persuadet Henrico, oportere aliquo pacto Franciscū regem impediri, vt ne Italiā occupet, quandoquidē periculum esset, ne tanta auctus potentia in vicinos quoq; extremos dominari cuperet. Henrico qui æqui bonique omnia faciebat quæ à Volsæo ꝓponebant, & res ei magni cōsilij videbatur, placuit vt aduocarent ad curiā veteres familiares, atq; consultò de ea re ageretur. Proinde paucis post diebus Gulielmo Cantuariēsi, Ricardo Vintoniensi episcopis, Thoma Northfolchiæ duce, Thoma Louello equite, ac plerisq; aliis accitis, de negotio gerendo sententiæ dicunt. Volsæus primus fat, ac permultis argumentis docet, Franciscū regē ruptorē esse fœderis, q̄ Ricardū Polā foueat, q̄ amicos bello vexet, q̄ deniq; Italiæ imperiū sibi parare cōtendat, vt postremò aut vicinos omnes populos subigat, aut cū eis de potētia in perpetuū certet, & id breui futurū, nisi protinus occurratur, ac occurrēdi sine Anglorū cæde, via esse, vt Maximilianus rex in eum armet, qui perinde eius conatibus obsistat, atq; ille aliorū res & cōmoda perturbare impediréq; semper est paratus. Hanc Volsæi sententiā ante alios Thomas Dunelmensis episcopus laudat, miratur, probat, in cœlum fert, vt ne vapulet multū, si aliter faciat, quia sese iampridē homini addixerat, ac idcirco pendebat ab eius voluntate totus. Contrà viri graues, quos Volsæi odiū in Francū ex cōmodo priuato, nō publico, conceptū haud fugiebat, aiūt, nō videre se aliquid causæ existere, aut instare periculi, quamobrē Henricus rex prior debeat frangere fidē, & se magno implicare bello nihil ei vtilitatis allaturo: & ad id quòd Frācus contendit Italiæ principatū obtinere, nō esse cur respiciat, cùm Italia nō soleat Gallis augere vires, sed semper minuere, ac ꝓpterea præstare, nō ingredi in bellū, cuius Hēricus nō victor, sed tantū cōcitator dici possit, quod facere malevoli atq; vecordis est. Has diuersas sententias media regis sententia moderata est, qui Frāciscī conatus sic infringendos censuit, vt nulla belli fieret significatio. At Volsæus ita rebus cōstitutis, nō clandestinis consiliis, sed aperto, sicvt dicitur, Marte agendū ratus, primo quoq; tēpore Ricardū Pacæū, qui regis secretior familiaris erat, cū bene magna pecuniæ summa in Germaniā misit, qui primùm Maximiliano consiliū susceptū patefaceret, & Frāciscō Sfortiæ, cuius in primis res agebat, cū eóq; de belli ratione ac pensionibus statueret, vt scilicet si Henrici ope & auxilio Mediolanensem principatū reciperet, aliquod ei

in singulos annos vectigal publicè penderet, atq; Volsæo priuatim solueret pensionẽ ad decẽ & octo coronatorũ millia, deinde ad Heluetios pergeret, cõ ductóq; magno eorum numero Maximilianũ regẽ armaret. Pacæus celeriter ꝓfectus ad Maximilianũ adit, atq; declarat, quę ad ipsum ab Hẽrico rege mandata habeat. Post hæc inter se belli instruẽdi modũ agitãt, id q̃d facilè cõvenit. Quibus rebus cõfectis, Pacæus ad Heluetios se cõtulit, cuius advẽtus summa spe et voluntate eam gentẽ cõpleuit, quæ ex re sua fore cernebat, si nouũ bellũ rex prępotẽs gerere inciperet. Itaq; bona pars accepto stipẽdio, Maximiliano regi operã dare se cõtinuò parat. Præstò etiã adsunt exules Mediolanenses, q bello inseruiãt. Tali modo ingẽti ad punctũ tẽporis coacto exercitu Maximilianus in Italiã descendit, nullóq; invẽto hoste qui ꝓhiberet, ante Mediolani portas castra posuit. Frãci inter hæc cognito hostium cõsilio, Anglos vt pacis violatores omniꝰ detestanť precibus: sed q Mediolano relicti præsidio erãt, cùm intelligerẽt hostes præstare multitudine, per celeres nũtios ad Frãciscum regẽ missos auxilium petunt, et ne in certamẽ descẽdere coganť, ante Maximiliani advẽtum circa arcẽ loco idoneo castra faciunt, paratis in multos dies cibariis. Sed dum hîc se muniebãt, cùm viderẽt hostes instare ardẽtes et erectos ad cõmittendã pugnã, paulatim animis cõcidebant, & iã de sola fuga cunctos vna cura occupabat, cùm ecce Maximilianus irrito incœpto, pedẽ subitò referre cœpit, ac postea vnde proximè venerat, Tridẽtum se recepit, veritus, vti aiebat, Heluetiorũ fidẽ. Cæterùm is hostium discessus sic Gallorũ animos cõfirmauit, vt statim póst oppugnatum ierint Brixiã id tẽporis à Venetis obsessam, qua paucis pòst diebus pacti cum Hispanis q eam tenebãt pecunia & incolumitate potiti sunt, reddiderúntq; ipsis Venetis sociis. Quo feliciter cõfecto negotio, ambo exercitus Veronã infestis armis petunt: sed hîc fortuna alia fuit, multa enim tũ cæde repellunť. His duobus exercitibus fusis, rursus Maximilianum redintegrãdi belli studiũ invasit, q Matthęum Sedunẽsem Cardinalẽ ad Hẽricum in Angliã omni festinatione ꝓperantẽ misit rogatum auxiliũ, excusatúmq; sui militis diffidẽtiã. Ante Matthęi adventũ, cognito Maximiliani à portis Mediolanẽsiuꝰ discessu fugę magis q̃ ꝓfectioni persimili, Volsęus in primis mœrebat, q bellum potius sua q̃ principis voluntate iussúve susceptum tã malè cecidisset, cùm Matthęus in Angliã pvenit, q sui negotij bene gerẽs auxilium similiter ac in annos singulos sibi munꝰ aliq̃d dãdum ab rege impetrauit, cõfestimq; ad Maximilianum rediit. Atqui et materiã & causam belli haud multò pòst ipse rex Maximilianus sustulit, q cõtinuo bello pressus induxias, cum aduersariis fecit, atq; Veronã vrbẽ Venetis restituit, nec sanè magno pretio, cui ducẽta tãtùm nummûm aureorum millia data. Altera itidẽ cessandi ab armis causa fuit obitus Ferdinãdi regis, in exitu anni, q fuit humanæ salutis
A. S. H. 1516. MDXVI, multarum rerum gestarum gloria principis post hominum memoriã prętãtissimi. Ac tũ necessariò à bello intestino ad discordiã discessũ, nouo inter Hẽricũ & Maximilianũ, Carolũ Castellæ, & Frãciscũ reges icto fœdere.

Eo ipso anno publica res Scotica magno principum disidio turbať, erat. n. regni gubernator Iacobus Betonus Glasguensis archiepisc. ac nõnulli alij, vti suprà tradidi, in regni ꝓcuratione, q inimicitias tacitas & occultas habẽtes parũ inter se cõsentiebãt: sed Iacobo Betono hoc certamẽ in primis in odio erat, quẽ vt q̃tis cupidũ magis nutu Alexãdri Hohomi, ac Gulielmi eius fratris, q

opibus

opibus prępollentes erãt, cꝑ ſuo omnia agere oportebat, qui tandẽ veritus ne non eorũ audacia vſcꝫ eò evaderet, vt ad præſcriptũ ſuũ remp. gerere vellent, ſtatuit vnũ aliquẽ ſic cũ illis autoritate exæquandũ, vt ipſis per eũ minus liceret ſuo arbitratu quicꝫ decernere. Itaqꝫ in mẽtẽ venit revocare domũ Ioannẽ Steuartũ Albaniæ ducem, qui patruelis erat Iacobi quarti, regis Iacobi quinti patris, natus patre Alexãdro in Gallia, vir æquè prudentia atqꝫ modeſtia præditus, qui contra Alexandrũ & Gulielmum fratres ſtaret, ſummáqꝫ vi, cùm ità faciendũ expediret, omni tẽpore pugnaret: de eáqꝫ re primò domi conſilia cũ amicis inire, deinde illorũ hortatu, ſignificare cœpit Ioanni, tandem aliquãdo veniſſe tẽpus, cùm longo poſtliminio, iam tutò in patriã redire, & locũ aliquẽ honoris obtinere poſſet. Dux cui nihil potius in optatis erat, quàm patrios aliquando reviſere penates, vbi viam patére ad ſuorũ receptum cognouit, ita apud Franciſcũ Francorũ regẽ egit, vt ille ſine mora ſcripſerit ad Scotos principes, multíſqꝫ rationibus docuerit, è repub. eſſe, vt Ioannẽ ducem patria reciperent. Acceptis regiis literis, res ad conſiliũ refertur, atqꝫ poſt longã contentionẽ obtinetur, longè aliter omnino atqꝫ Alexander Hohomus ſentiret, cui haudquaꝫ latebat ea omnia illò pertinere, vt ipſe cũ Gulielmo fratre ab reip. adminiſtratione deiiceret. Tum dux ita revocatus quamprimũ in Scotiã venit tanꝫ Vlyſſes ſuorũ ferè cognitus nemini, cui habito principum cõcilio, in eo demũ cœtu ſumma rerũ traditur, cum Iacobi regis tutela: quod nõ omnes læti accepere, optimè gnari quanta vnicuiqꝫ mortali ſit innata imperandi libido, & cùm dux cõſanguineus eſſet Iacobi regis, cui, eo mortuo, regni veniret hæreditas quantũ periculi foret, ne dux regnãdi cupiditate cæcus, regio puero necem machinaretur. Quocirca Alexander hinc cauſam arripiens ad calumniam, iam tum cœpit apud Margaritã reginam, et eius amicos, frequẽter inculcare quanto in periculo vita regis verſaretur, quę velvt ouis lupo, cõmiſſa eſſet homini regnũ ſummè affectanti, idqꝫ ſatis conſtare, ꝙ eius ſolius rei cauſa, primò Alexander pater, & poſtea ipſe iam inde ab incunabulis exulaſſet, et idcirco opus eſſe regis ac eius amicorũ ſaluti maturè provideri, anteꝫ vis fieret. Eiuſcemodi ſermones cum amicis habiti facilè ad aures ducis pervenerũt, fuerúntqꝫ cauſa cur poſtea ambo inter ſe mutuo odio flagrarint ꝯmaximè, adeò vt Alexander ſtatuerit aliquò terrarũ ſibi migrandũ, ſed vt plus inuidiæ duci conflaret, reginã etiã fugę comitẽ habendã: quapropter mulierẽ adit, terret, cõmonet, docet vnicã eſſe ad cõmune perfugium viam, vt pro ſe quiſqꝫ impedes det, omni feſtinatione properãs. Regina cui per ducẽ iam nõ licebat curam, quæ eam ipſam vehementer attingebat, de Iacobo filio tuendo habere, haud grauatè de fuga audiuit, quippe quę etiã Archibaldo viro ſuo Douglaſſati Anguſiæ comiti magnopere timebat. Igit̃ Margarita, cognita prius Henrici regis fratris voluntate, ſecuta Alexandrũ & Gulielmũ fratres, cũ Archibaldo viro, in Angliã ſe celeriter cõtulit. Qua re loãnes valde cõmotus, vt qui in concordia ordinum omnes eſſe cupiẽs, verebat̃ ne apud ſuos & externos turbarũ & ſeditionũ autor haberet̃, ſine mora ad Henricũ legatos miſit, vt dicerent, ſe nullã dediſſe reginę eius ſorori aut ſociis abeundi occaſionẽ, & ꝓptera rogarẽt, quò ſua etiã interpoſita fide vellet eos domũ remittere, ac pollicerentur, ſe fidem datã ſanctè ſeruandã curaturũ. Henricus cognito Ioannis animo, cœpit Alexandro & eius ſociis ſuadere, vt placatis odiis in gratiã redirẽt

cum duce, atq; conseruata Iacobi regis maiestate, & principū dignitate, remp. à seditionibus cōtinerent. Idē faciebat dux qui in summa solicitudine erat, ac idcirco per literas & nuntios continenter significabat, eos per ciuiles discordias, debere se existimare aliud quærere nil, nisi ire perditū patriā, quæ in præsentia ob regis ætatē, atque adeo otiū, tranquillitatē, pacē poscēret. Ad extremum Alexander verbis credidit, ac cū Gulielmo fratre & Archibaldo, domū revertitur, quē dux venientē perhumaniter accepit, iniuriarúmq; obliuionē edixit, simultate tamen nequaq; deposita. Regina verò animo pariter atq; corpore ægra, quæ ne vita Iacobi filij periclitaretur, verebatur, & grauida erat, apud Henricū fratrem remansit non multò pòst enixa filiā, quā ex suo nomine Margaritā appellauit, & iam cōfirmata, ad virū in Scotiam rediit. Interea certatio erat inter Ioannem ducem & Alexandrū, quomodo alter de statu omni deiiceret alterū, & quisq; pro se cauendo, vt ne metueret, metuendum se præbebat, ostentabátq;, adeò vt dux destinauerit quovis pacto ab eo se metu liberare, qui ex hoc, tempus & locum obseruans, breui nomen Alexandri & Gulielmi ad iudices deferendum curauit, qui simul accusati, quòd prædonū ingentem manum fecissent, & crimine coniuncti atq; damnati capite mulctantur. Quod sanè facinus pluribus omnino admirationi fuit, quàm dolori, quia Alexāder iampridem apud vulgus perfidiæ maculis multò notatissimus fuerat, propterea quòd in bello Anglico, suis pro castris quibus ille præpositus extiterat, laborantibus cadentibúsq; minimè subvenisset. Fuit res Scotica deinceps aliquandiu quietior, quæ in tali id temporis statu erat.

A. S. H. 1517. Aderat iam annus natalis Christi M D X V I I, cùm turbę magnę fiūt in Londinensi ciuitate à paremptitiis, id est, seruis ciuiū ad tempus, de quibus suprà lib. xiiij. in vita Ricardi primi memini, cùm de initio omniū ipsius ciuitatis ordinum tradidimus. Ii sanè paremptiti simultates vtplurimū cum artificibus & mercatoribus externis gerunt, quia æmuli emendi vendendiq; artis præcipuè sunt, quamvis neutri causari queant. quin valde peccēt, quod cognosci licet ex Platone & Stoicis, teste Cicerone, qui lib. off. primo ita scribit: Sed quoniam, vt prę clarè scriptū est à Platone, nō nobis solùm nati sumus, ortúsq; nostri partē patria vēdicat, partē parētes, partē amici: atq; ita placet Stoicis, quę in terris gignant, ad vsum hominum omnia creari, homines autē hominum causa esse generatos, vt ipsi inter se alij aliis ꝓdesse possent: in hoc naturā debemus ducē sequi, & cōmunes vtilitates in medium afferre, mutuatione officiorum, dando, accipiendo, tum artibus, tum opera, tum facultatibus devincire hominum inter homines societatē. Hactenꝰ Cicero. Hæc & eiusmodi fieri vetant interdū vel illi, qui populū debent Euangeliū legé q; Dei docere, quādo cōcionando ex suggestis voces seditionis plenas emittunt, deplorātes prę sertim Londini de plebis incōmodis & iniuriis, quibꝰ illa assiduè afficiat, q; mercatores artificésq; alienigenæ ex longinquis partibꝰ illuc advolēt, bonámq; vectus ac lucrorū partē è manibꝰ ciuium rapiāt: atq; sic homines rudes tollūt rerum cōmercium, p q̄d fit, vt qcquid vsquā gētium sit, illud ipsum apud omnes gētes natum videat. Verbi gratia, vinum in Anglia nō nascit, vino attamē Angli maximè abvndāt. Duo de numero istorum doctorum monachi alter Dominicanꝰ, alter Canonicꝰ regularis, hoc tēpore cupiētes de patria bene mereri, ita cōcionādo multitudinē citò cōcitauerunt, cōcitatāq; temeritate armarunt,

certa-

certatim et frequenter clamantes non esse diutius perferenda tanta detrimenta atq; damna, cum permultis aliis externorum hominum maleficiis, vt eorum præceptis ac talibus monitis facilè aures paremptitiorum patuerint, qui haud multò pòst autore quodam Ioanne Lincolno, inter se cõiurarunt contra opifices externos vel mercatores, statueruntq; Calendis Maij, cùm more suo, bene mane eo ipso die solerent sese effundere in agros, atq; inde redire, reportantes ramos virides, vt ne cædis vlla suspicio oriretur, in eos impetum facere, & alios verberare, alios vita, alios fortunis spoliare. Sed dum illi per vicos, per forũ minaciter fremebãt, iactabántq; breuì futurũ vt iniurias à peregrinis acceptas, q; sibi victum eriperẽt, manibus vlciscerentur, eorum cõsilia illustrata patefactáq; sunt, adeò vt negotiatores externi, regis opem implorarint, rogarintque vt se ab iniuria tueretur. Rex vocato prætore cum omni vrbis senatu ad se, mandat vt paremptitios in officio eõtineant, prouideant, curẽt, nè quis motus populi fiat. Senatus continuò omnibus generatim ciuibus interdicit, ne Calendis Maij proximis suos seruos ante horam diei nonã domo egredi sinant: ac sic futurus tumultus compressus videbatur, cùm derepẽte eiusdem diei primo diluculo ingens paremptitiorũ nauiculariorúmq;, qui cymbas fluuiatiles regunt, manus erupit in vicum diui Martini, vbi asylum est, atq; multi artifices tabernas sutorias habẽt, ac passim iniurioſẽ omnia diripere, spoliare, & resistẽtes sutores cædere cœpit. Quo audito rumore, prætor ciuitatis præstò adest, vt seditionẽ gliscentem sedet, tum simul post eum, Thomas Hauardus classis præfectus cum permagno armatorũ numero accurrit. At vbi per vrbem clamor furentium pervasit, cęteri alienigenæ etsi sese domi muniuerãt præsidio, omnia tamen sibi pertimescenda existimantes, in magno erant metu, sed advẽtus Hauardi eos omni cura liberauit: nam paremptitij subito terrore perculsi ac dissipati, perinde vti oues lupo conspecto, alij in alias puncto temporis se latebras abdidére, detrusére, ac compegére. Interim adfuere Thomas dux Northfolchiæ, Georgius Talbotus comes Salopiæ, Thomas Docura Rhodius eques diui Ioannis prior, & Georgius Neuyllus Borgennię regulus, qui omnibus ocyùs dicto viis obsessis, multos vbiq; ceperunt, habitáque quæstione compererunt Ioannem Lincolnum nefarij cõsilij principem esse, quẽ tunc ruri manentem vt ne consors cõiurationis videretur, in vincula duci protinus iusserũt. Post hæc, sedata iam turba, de sontibus iudicatur, & quia nihil in eo motu cædis factum erat, collibitum est de quibusdam, quorum aut noxia maior, aut sors iniquior esset, supplicium speciatim sumi, cæteris verò ignosci. Sors aũt iniquior fuit aliquibus, qui in eam perditorum hominũ colluuionẽ casu repentino magis quàm cõsilio vllo inciderunt, partémq; pœnæ sustinuere. Itaque Ioãnes Lincolnus cum quatuor sociis morte mulctatur, ac eorum corpora in frusta diuisa ad singulas vrbis portas appenduntur, itẽ alij numero decem diuersis in locis suspendio necantur. Erat porrò spectaculum ex omnibus seculis antea inuisum, cernere fixa humi stare per vrbem tot vno tempore patibula, quæ cùm valde ciuium mentes vulnerarent, decimoquinto pòst die sublata sunt. Reliqua autem noxiorũ turba vt indemnata, eiuscemodi ignominia notatur: singuli enim collum in laqueum inserũt, ac ita cum dedecore summo ad Vuestmonasterium ducuntur, vbi rex pro tribunali sedens omnibus suppliciter manus tendentibus veniam dedit, id est, concesit.

Monachis verò vulgi turbatoribus itidem criminis supplicium condonatur, remittitur, & id certè quidem religionis causa, qui initiò in carcerem missi, postea in tenebris diu latuerunt, quò discerent cõcionando sapere, ac aliis exemplo essent, haud inducẽdi discordiam in ciuitatem. Postremò quicquid in eo tumultu erat ablatum, quod penes paremptitios fuerit, iis qui amisissent restituitur: veruntamen ex illis multi timore perculsi, multi priùs spontè in suã patriam abierunt, veriti ne rursus in paremptitiorum clauas quibus illi pro gladiis vtuntur, inciderent. Per eos dies sudor letalis, de quo in Henrici septimi vita memorauimus, cœpit iterum mortales tentare, multósq; absumpsit.

Interea confectis in Italia bellis, Franciscus rex Francorum plenus irarum, quòd Anglus armasset in se Maximilianũ regem, per quẽ nihil factũ propius fuerat, quàm vt Mediolanũ amitteret, mirè ardebat ad vlciscendam iniuriã, sed paulò pòst residente ira secum cogitãs plus damni quàm lucri posse se facere, cum ipso Anglo certando, facilè manũ abstinuit, existimauitq; dissimulandum, cùm certò penè sciret id bellum pluris Henrico quàm sibi cõstitisse. Proinde tantum abfuit vt de bello inferendo deinceps cogitarit, vt etiam statuerit se quoquomodo amicitiæ Henrici dare: in quam quidem spem eum potissimùm adducebat summa Thomæ Volsæi ambitio atq; auaritia: vehementer enim cõfidebat se hominis animũ ad studium sui facilè revocaturũ, quare primo quoq; tempore & muneribus leniendo, & magnificè appellando, per legatos tentare cœpit Volsæum ipsum, quem in suam partem ita breui traxit, vt quemadmodum ille ab initio nominis Gallici vehementissimus impugnator extiterat, sic nunc acerrimus defensor sit effectus, idq; sibi tam in lucro poneret, quàm gloriæ duceret: nam statim ad Henricum regem adiuit, exposuit Franciscum regem iam cupere summè cõferre se rursum ad eius amicitiam, in eáq; mansurum polliceri, simulq; ex donis à Francisco datis aliquid ei impertitus est: siquidem quoties quid ab Henrico impetrare volebat, sese ita in eius sermonẽ familiariter insinuabat: etenim munusculum aliquod, vtputà vasculum fabrè elaboratum, aut gemmã, aut annulum, & id genus dona deferebat, atq; dum ille munus studioſè mirabatur, ipse quod animo destinasset, opportunè & appositè subiiciebat. Henricus verò valde gauisus est, quòd sibi noua necessitudo cum Franco rege cõstituenda esset, ac maiorem in modum commendauit solertiã Volsæi, sic, vt paucis pòst diebus, extra iocum, palàm dixerit, Volsæum velle & se & Franciscũ regere, innuens eum vtiq; muneri obeundo parem esse, ac Francum iam illius arbitrio omnia facturum. Franciscus aũt vbi vidit Volsæum non secus atq; optarat, largitione irretitum, confestim eo adiutore, animũ ad recuperandum Tornacum intendit, sed quia in re pluscula erat negotij, expectandũ existimauit, dum amicitia altis defixa radicibus firmior foret: at interim vt hominem vanitatis, cuius aura potissimũ pascebatur, vberiùs impleret, se ei plurimũ tribuere simulãs, quotidie per literas, per nũtios, modò ipsum dominũ, modò patrẽ appellabat, modò de re aliqua graui consulebat, aliàs deniq; ad cœlum laudibus ferebat, perinde quasi nouum quoddam oraculũ reperisset. Franciscus igitur per hæc officia, nactus sui negotij procurandi occasionem, cœpit cum Volsęo agere, vt sibi liceret redimere Tornacũ, quod perdiu in suorum maiorũ clientela fuisset. Non fuit, quòd Francus multis vteretur rationibus, quia Volsæus præmiis addictus nihil

non

non conceſſurus erat, quod in eius eſſet manu. Sed cùm Henricus in ea vrbe arcem magnis ſumptibus condidiſſet, vt ne in populi inuidiam veniretur, ſpecie alicuius affinitatis rem tranſigendam iudicabant, quò non pretio, ſed dotis nomine oppidum reſtitutum diceretur. Itaq; Volſæus primò Henricum aggreditur, docet quanti vrbs redimenda ſit, perſuadet quod vult, deinde ad conſilium rem defert, argumẽta proponit, quamobrem è republica ſit, dimittere locum longè à finibus Anglicis poſitum, qui regi nullo vnquam tempore, niſi Caroli Flandriæ principis permiſſu, vſui eſſe poſsit, adeò vt eius poſſeſsio precariò quaſi habeatur. Poſtremò illud præſtare affirmat, vt Maria virgo Henrici filia deſpondeatur Franciſco regio infanti. Hanc dictam ab Volſæo ſententiam nemo non probat, & cum primis Thomas Dunelmenſis epiſcopus, vti ſuum faciat officium, qui eius rei gratia, ſicvt ſuprà diximus, Volſæo acceptus erat: alij verò Dunelmenſem ſecuti ſunt, vt ne multam operam conſumerent fruſtra. Ita paucis pòſt diebus, miſsis in Angliam à Franciſco legatis, quinto idus Octobris, eo anno qui fuit humanæ ſalutis M D X V I I I, & regni Hẽrici X, Londini in æde diui Pauli Maria pacta eſt Franciſco infanti, fœduſq; renouatum, iis conditionibus, vt Tornacum rex Franciſcus dotis nomine reciperet, atq; pro arce ibi ædificata, ſolueret Hẽrico ſexcenta coronatorum millia ſpatio duodecim annorum, hoc eſt, in ſingulos annos quinquagena millia: ac obſides daret, quò ſi ita vſu veniret, vt Maria ſponſa aliqua iuſta de cauſa dein non nuberet Franciſco ſponſo, tum Tornacum in Anglorum ditionem rediret, & idem Francus Volſæo penſionem pro relicta epiſcopatus Tornacenſis poſſeſsione, quotannis ſolueret ad mille marchas, ac certã pecuniæ ſummã conſiliariis Henrici diſtribuendam daret, ita vt conſueuiſſent facere olim eius maiores. Item Ioannem Albaniæ ducem quamprimùm ex Scotia ad ſe in Galliam vocaret, nec deinceps eò amplius reverti permitteret, quò Iacobi regis rebus conſuleretur, atq; nihil inde hoſtile Anglis pertimeſcendum foret. Præterea placuit Franciſco, vt Iacobus rex velvt ſocius eodem fœdere cum Henrico copularetur. At vbi fama ſponſalium per vicinas gentes pervaſit, multis ioco extemplò fuit, quòd iam antea rumor eſſet, Franciſcum infantem ſtatim natum obiiſſe mortem, aut nondum natum eſſe. Quæ res cauſa fuit, cur Nicolaus Elyenſis epiſcopus & Carolus Vigorniẽſis comes cubiculi regij præfectus in Galliã profecti ſint, qui primò ictum fœdus à Franciſco rege ſanciendum curarunt, deinde iuerunt Ambaſiam, vbi per eos dies regina erat, viſendi infantis gratia, quem & viderunt, & peramanter complexi oſculatiq; ſunt. Sed fabulam non pro nihilo habendam dixerim, quæ ſignificauit futurum, vt ea ſponſalia breui vana evaderent. Ita principes noſtri, memoria noſtra, alij aliis fidem obligare ſolent, quam tamen perraro ſeruant, multa ad diluendam culpam poſtea excuſantes. Cæterùm poſt quartum menſem, quàm res nuptialis vni cum altero convenit, dati atque accepti ſunt obſides, Tornaci poſſeſsio regi Franco traditur, bona ciuium parte miſerabiliter dolente, quòd cogeretur parére Gallo, cui antea commendata vt amico, ſalua libertate, obediuerat, non ſeruierat, ac amittere Anglorum commercium, quod ciuitati lucro non mediocri erat. Læſit haud dubio procul nonnihil ea res nomen Anglicum, quia ciuitas per deditionem penè voluntariam accepta, cum tanta libertatis iactura ſub Francorum regum im-

A. S. H. 1518.

perium caderet, quæ parata erat sponte in fide Anglici regis permanere, id quod senatus per legatos obtulerat. Atqui id nõ perinde cuiuspiam animum perculit, atq; Caroli principis, qui quo magis à principio gaudebat, quòd sibi conduceret habere Anglum Tornaci possessorem amicum finitimum, hoc postremò plus angebatur, quòd in locum amici, Gallus haud semper amicus successisset. Verumenimverò si hoc negotium ita gestum aliis molestiæ erat, non item Franco, qui lætitia exultabat, quòd sibi fauste, feliciter, prosperéq; eveniſſet. Quid, quòd hac præda allectus, Caleto etiã oppido inhiabat? nanq; in spem iam ingressus erat, vt se pretio tandem aliquando illud consecuturum cõfideret. Et hæc ille visus est non dubitasse cum Volsæo communicare: nam posthac Volsæo maximæ curæ fuit de re ipsa cõficienda, quippe qui inter prãdia cœnásve, cùm varij, vt fit, sermones haberentur, de industria in mẽtionem de rebus transmarinis incidebat, atq; frequenter aiebat: Quid est cur nos tanti Caletum continentis oppidulũ faciamus, quod nobis magis sumptui quàm cõmodo est? Quamobrem faxit Deus, vt eo loco carere possimus. Hæc & eiusmodi iactabat Volsæus, vt præsentiret quid generatim homines essent dicturi, facturíve, si id oppidũ quoq; væniret, alienaretúrq;. Sed tamẽ tam nefarium facinus avertit autoritas Caroli principis, qui putauit conducibile sibi esse omnia tentare, quapropter Volsæus deponeret Francisci amicitiam, & in suam se reciperet, id quod nullo ferè negotio paulò pòst effecit. Francus autem post receptum Tornacum, omni officio Anglum sibi prosequendum ratus, quotidie nuntios ad Henricum, ad Volsæum, ad Mariam puellam cum nouis & amplis muneribus, coniunctionis confirmãdæ causa, mittebat, quòd eam sibi bono & honori maximè esse animadvertebat, quæ tamen haud diu floruit: nam statim pòst cùm Iacobus Scotorum rex deberet in legem fœderis paulò antè pacti inter Henricum & Francum iurare, & id facere recusarit, orta est Anglis suspicio eam fuisse artem Francisci, quò sibi liceret per Scotum nocere, quando vellet. Quapropter deinceps inter Scotum & Anglum inducíæ tantùm fuere, & eæ quidem perbreues.

Dum hæc agebantur, Leo Romanus pontifex audiẽs olim Turcarum metum multis maiorum suorum quæstui fuisse, cœpit & ipse pertimescere Turcam, agitauítq; animo de bello in eum concitando: proinde Cardinales aliquot ad Christianos principes rogatum auxilium legauit: sed illi celeriter profecti cùm ars iam nimium cognita omnibus vbiq; gentium fuisset, inanes domum rediere. Venit in Angliam Laurentius Campegius homo Bononiensis inter luriſconsultos iureconsultissimus, vir paratus meditatúsq;, cui datus fuit collega Volseus: is etenim partim Henrici assiduitate petendi rogandiq;, partim Francisci regis autoritate, à Leone pontifice Romano sub idem tempus legatus Angliæ creatus erat. Atqui Campegiũ vbi Caletum pervenit, siue casu, siue dedita opera Volsæus monuit oportere eo loci dies aliquot morari, ac interim multa promissa faciendo, hominem tentare cœpit, vt vellet per literas apud Leonem pontificem agere, quò Hadrianus Cardinalis Bathoniensis priuaretur episcopatu, in quem iam ipse paratus erat invadere. Fuit autem in promissis episcopatus Sarisberiensis, quem non multò pòst vacantem ipse Campegius assecutus est, eóq; vti frui tandiu licuit, quoad non multò pòst lege sancitum est, vt absentes in Anglia sacerdotia non possiderent. Sed ad rem,

quæ

quæ facit vt altiùs repetendum sit, quò plana more nostro cuncta faciamus. Paucis enim antè annis Leo acceperat in clientelam suam Senenses ciuitatem nobilissimam, eámq; sic ordinarat, vt Alphonsus Cardinalis Pandulphi Petrucij viri primarij dudum mortui filius, cum sua Petrucia domo, non modò principatu quem ibidem perdiu obtinuerat, priuatus fuerit, sed omni etiam receptu ad eam prohibitus: & id factum ipse Pontifex aiebat, ad debilitãdum infirmandúmq; partium studium, ac tollendas radicitus eius ciuitatis factiones quascunq. Ille igitur ætate & animo ferox, isthuc tãto molestiùs tulit, quãto antè de Leone bene erat meritus, quippe quem in pontificatu petendo maximè iuuisset: & lingua similiter atq; mente effrænatè concitatus, ac Romana loquendi licentia eruditus, palàm de iniuria apud amicos querebatur, ingratum in se Leonis animum importunè detestabatur, éiq; mille precabatur mortes: cui ita insano similis furendo vsu venit, vt aliquando audientibus Hadriano & Francisco Volaterrano Cardinalibus, eadem voces iracundè, ac intemperanter iactarit, & illi hominem grauiter increpuerint: sed cùm eiusmodi furores ad ipsius Leonis aures peruenisse constaret, nihil esse putarunt q̃d eius nomen deferretur. Hæc cùm ita essent, Alphonsus vsq; eò ira est agitatus, vt ex vrbe spontè exiuerit, ac paulò pòst, data publica fide redierit: qui cùm nihilo æquiori animo esset, vt tandem magistra patientia disceret ferre rem aduersam, in custodiam traditur, ibíq; breui è vita migrauit. Interea Leo non immemor noxiæ, si qua fuerat, Hadrianum & Frãciscum mulctauit: at nõ contentus ea præda, eius satellitum præfectus deinde ad Hadriani ædes quæsitũ iuit, si quid intus esset, quod rapi posset. Eius iniuriæ indignitate Hadrianus valde cõmotus Venetias se contulit, vbi, sicvt eius moris erat, in diuinis atq; aliis bonis literis, Leone non inuito, iam acquiescebat, cùm ecce, inimicorum operatione deturbatur de sui episcopatus possessione, quem Volsæus repẽtè vorauit, cõsecutus quod in animo habebat: tum demũ curauit perquàm diligenter vt Laurentius Cardinalis post trîs menses, q̃ Caletum peruenerat, tãdem in Angliam transmitteret, à quo munus Apostolicæ legationis accepit: qua simul atq; ornatus est, nemo ferè homo adduci posset, vti crederet, quantũ ei spiritꝰ creuerit, quãtúmq; ille laborare cœperit, quomodo suę satisfaceret inflatę menti, vtpote quam nihil æquè delectabat vt leuitas, præ qua parui omnino verã ducebat gloriã. Itaq; vbi se in altissimo dignitatis gradu locatum vidit, nihil prius habuit, q̃ vt aliqua insigni re doceret se alios dignitate exuperare: & quia nullũ iam propémodum cęremoniarum genus erat, quod nõ vsurpasset, placuit ad extremũ per sacra, per crucẽ Christi ostentare mundo adeptum decus, qui paulò pòst cœpit frequẽtiùs solito, cùm dies aliquis solennis adesset, & rex cum tota sua cohorte interesset, rem diuinã ritu pontificali facere, & adhibere administros ad inseruiendum, tum episcopos & abbates, tum duces & comites, qui aquam manibus, qui mantilia darent: item non contentus vna cruce, qua vtebatur quòd archiepiscopus esset Eboracensis, alterã præ se ferri voluit, per duos sacerdotes statura elegantes, & equis magnis insidentes, qui aperto capite, quocunq; anni tempore incederent. Mouit ea vanitas longè post homines natos vanissima, vniuersis cùm risum tum stomachum: ex quo omnis pompa sine clamore vllo, sine plausu erat. Vulgus enim stomachabatur, qui indignè ferebat Volsæum præbere se tam superbum in fortuna,

Contrà viri egregiè cordati deridebant hominis inconstantiam, de eóq; non infacetè cauillando dicebant: Nunc planè constat Volsæum suæ sibi cõscium esse culpæ, qui propterea binas in pompa habet cruces, quòd vna non satis foret ad eius expianda commissa. Dum Volsæus ita superbia elatus lætitia exultabat, temeréq; gestiebat, contigit vt Gulielmus Cantuariensis archiepiscopus ad eum literas, sicvt solebat, familiariter dederit, noménq; suum in hunc modum subscripserit: Gulielmus frater Cantuariensis. Has literas vbi ille resignauit, ac legendo inspexit illud verbum, Frater, plenum humanitatis, officij & benevolentiæ, offensione motus perinde vociferari cœpit, ac si Cantuariensis cõtra eius rem maximè venisset, dictitans se facturum breui, vt ille intelligeret se non esse ipsi parem nedum fratrem. At Cantuariensis homo frugi & modestus, cùm accepisset à suo nuntio Volsæum iudicasse grauissimum crimen in literis fuisse suis, atq; hæc ille concitato animo renuntiaret, respondit in hæc verba: Retice, an nescis hominem præ nimio gaudio insanire? Ac per hũc modum Volsæus nesciens rectũ iter laudis tenere, videbatur malle se metui quàm diligi ab optimis viris. Ad Campegium veniamus: is vt legationis munus Volsæo impertiuit, cœpit decimarum negotium à Leone sibi datum, cuius rei causa potissimùm venerat, miro studio curare: sed inter hæc perlato rumore, alios legatos alibi nequicquam illud tentasse, ab incœpto destitit, atque amicorum promissis valde pendens domum abiit, tractatus comiter liberalitérq; ab Henrico rege, qui eum magnificis donauit ædibus, quas Romæ in Vaticano Hadrianus Cardinalis Bathoniẽsis ædificarat, atq; dedicauerat nomini Henrici septimi eius parentis, vt donum esset quasi monimentum perpetuum in Vrbe Anglicæ gentis non vsquequaq; exiguum. Campegium secutus est Romam Ioannes Clercus vir grauis & probus Iurisconsultus legatus Henrici ad Leonem pontificem, à quo impetrauit, vt liceret legato Angliæ soluere legibus, quos vellet, ad commodum eorum, qui nexu aliquo legum tenerentur, id quod vulgo dicitur dispensare: quæ quidem legationis pars multò fructuosissima deerat.

At vbi Volsæus ad amplitudinẽ suæ dignitatis venit, tùm in publico iurisdictionis forũ aperit: quam Charybdim? quẽ gurgitẽ? quam voraginẽ omniũ rapinarũ? Siquidẽ eiusmodi foro nouo præfecit Ioannẽ Alanũ Iurecõsultum, hominẽ tamà iure ipso q̃; à iustitiæ studio ac volũtate abhorrentẽ, vtpote qui paulò antè coram eo vt Cancellario Angliç, testimoniis plurimis, cùm manifestis criminibus, tum in primis periurio convictus est. Is porrò iudex constitutus, moribus præfectus, & magister veteris disciplinæ & seueritatis, primùm totius ciuitatis iurisdictionẽ lustrat, quærit de singulorũ ciuium vita, & si qui sint viri vel mulieres in quos cuiuspiã peccati grauioris suspicio cadat, illos vexat, iure vel iniuria acriter mulctat. Sed mitius ex parte agebatur aliqua, quia vna omnibus pœna constituta erat, vt scilicet se redimerẽt à iudice, redimerẽt aũt lites, redimerẽt deniq; culpã, quod emptores minus grauatè faciebãt, propterea quòd eo pacto sine vlla infamiæ nota invsta, evadebant: quæ quidem rapina aliis permagna erat illecebra peccandi. Hoc institutum deinde vicarij Alani nauiter ruri tenebant, vsurpabãt, seruabántq;. Erat præterea vulgus apparitorum per pagos & vicos vagãtium, qui odorarentur moriẽtium funera, testamentorúmq; executores citarent, vt ad curiam legati testamenta proban-

da

da maturè curarent, ſicuti moris eſt apud Anglos, vt hæredes executoréſve rationē bonorū relictorū reddāt epiſcopo, vel archidiacono, corámq; eis iureiurādo promittāt ſe executuros, quæ demortui faciēda conſtituiſſent: ex quibus bonis ęſtimatis ipſi epiſcopi, aut archidiaconi vectigal aliquod & idē pergrande ſæpenumerò capiebāt, non ſine maximo hæredū detrimento. Quare Hēricus rex illud ad minimā pecuniæ ſummam redegit: per quod profectò facinus tam pium & ſanctū q; iuſtū, valde ſui populi cōmodis cōſuluit. Conſuetudine hac noſtra facilè aliæ, quod ſciam, nationes vtuntur. Sed ad apparitorū ipſorum officia reuertamur. Itē perquàm diligenter referrēt nomina ſacerdotiorum vacantium, quæ legatus ſua autoritate conferret, darétq; cui libitum foret. Lōdini verò interim Volſæus, cui ab initio deliberatū fuerat prouinciā quæſtui habere, monachos omnium ordinum ad ſe vocat, ſimulánſq; bonitatē eos ad pedes iacentes in multis reprehendit, q; aliam lōgè degant vitā, atq; à principio profeſsi fuiſſent, q; in literis & artibus bonis ſe non exerceant, ſed admirabili quodam ſtudio ad diuitias augendas concitentur, ac idcirco ſuum officiū eſſe affirmat talia corrigere, quò eorū religio ne prorſus labefiat. Et vt fidem verbis maiorē habeant, ex improuiſo cœnobium Vueſtmonaſteriū adit, ibíq; de ſtatu monachorū ſeuerè cognoſcit, intemperātérq; omnia agit, miſcet, turbat, vt terreat cæteros, vt imperium oſtentet, vt ſe terribiliorē præbeat. Iſta omnia eò pertinebant, vti monachi ad cēſuram vocāti ſua ſponte pecuniā dare, quàm ſtatum ſuum mutarè mallent. Non fefellit opinio, monachi enim facilè intellexerunt, cur medicus tantum de aliena ſalute, ſuæ oblitus, laboraret, qui ſibi tandem Volſæum muneribus placarunt, cui velut artes iſtæ crimini erant, ita cuncti, vt aliquando fraudi eſſent, ſummè optabāt. Hæc aūt poteſtas, quę tota niti deberet in pietate, charitate ac benevolētia, admodum immoderata odioſáq; fecit, vt Cantuarienſis archiepiſcopus de ea re regē admonuerit, qui ita ſtatim atq; nouerat, reſpondit: Certè tale hoc neſcio, nec omnino mirū, nempe ſi quid domi fit mali, paterfamiliàs vtplurimū vltimus omnium audit. Verùm, quæſo, tu pater Volſæum adeas, éiq; cūcta ordine referas, vt ſi quid peccatum eſt, illud ipſe emēdet. Cantuarienſis officiū ſuum ſimiliter executurus, ac mandatū regis curatur[9], Volſæum cōuenit, bonóq; modo atq; fraternè cū eo expoſtulauit, q; per ipſius legationē nihil meliùs neq; cū rebus diuinis, neq; cū humanis ageret: ſigillatimq; de iniuriis meminit, & primū, quemadmodū quotídie magis magiſq; veræ pietatis ac religionis labes paſsim alta fieret, p caſtigationes delictorū venales, quæ nō ad eius, qui punit aliquē, aut verbis caſtigat, ſed ad totius populi Chriſtiani vtilitatem referri deberēt, & id potiſsimè accideret, ſi qui peccarint, merita afficerentē pœna, q; exēplo forēt aliis, vt idem ne facerēt. Et deinde humanæ res hinc itē minus damni cōtraherent, per caſtigatores ipſos, quia ſæpe illi vitiis maioribus affines ab aliis ob crimen aliquod pœnas acriter expeterent, cōtra omnem iuſtitiæ æquabilitatem: quámq; illud intolerabile eſſet, vt quis in alterū animadverteret, qui ipſe non abeſſet à culpa: ac tanta iudicij perverſitas, bonorū morū rectéq; viuendi normā violaret. Atq; poſtremò eiuſdē legationis legibus demortuorum teſtamēta probarentur, quod ille ipſe Romanus pōtifex haud vſpiam facere diceret: & ſacerdotia etiā gentilia, hoc eſt, quæ epiſcoporū vel nobiliū propria eſſent, quæ à vulgo de iure patronatus vocātur, conferrentur, & quamvis iſtud pōtificis ius iam-

diu in Anglia obsoleuisset. Audiuit hæc omnia Volsæus paulò sedatiore animo, præcisécp non planè respõdit, tum quòd veritas vim maximam habeat in vtrancp partem, tum verò quia fortè iam olfecerat istiusmodi facinorũ auram rumoris ad regis aures flauisse. Sed ob hoc officium, factus est Cantuariensi multò inimicior. Aliud quocp hominis sæuitiam paululum coercuit: cùm enim mortales permulti essent qui talem iniquam censuram perhorrescerent, ecce Ioannes Alanus præfectus curiæ accusatur à Ioanne London sacerdote probo iuxtà atcp docto de hisce criminibus, ex quo nihil propius factũ est, quàm ille vt publicè turpi iudicio damnaretur, qui amicorum opportuno fauore opera clandestina domini sui comparato adiutus ex periculo evasit. Per hanc 10
aũt accusationem satis probatum est, ea esse quam verisimæ quæ Cantuariẽsis obiecisset Volsæo. Quare rex eum grauissimis verbis reprehendit: quod fecit, vt Legatus dein manus aliquantulum à rapinis abstinuerit.

Suprà memorauimus Ferdinandũ regem è vita discessisse, ex quo Carolus in Hispaniã transmisit, ad prouinciã ordinandã: at non multi interceßere menses, cùm alterum paternũ auum Maximilianum amisit, à quo factus est hæres, cum Ferdinando fratre, cui Austria, id est, superior Pannonia illius testamẽto evenit, qui cò sine mora à Carolo mittitur, nõ quòd id negotiũ celeritatem requireret, sed vt ne sibi in constituenda Hispania impedimento foret: nam adolescentem eodem loci natũ Hispani in oculis ferebãt, adeò vt si per ius licuisset, 20
sibi regem optassent. Secundum Maximiliani mortẽ, Electores more suo Frãconiã conveniunt, agerécp incipiunt, quẽ potissimũ renuntient Imperatorem futurũ: hinc enim Carolus, illinc Franciscus Gallorum rex id decus petebat, & pro se summa quiscp ope ad illud aspirare nitebatur, ac per literas nuntiósep Henricum regem orabat, vt se apud Electores iuuaret. Henricus qui Frãciscо recenti necessitudine cõiunctus erat, & Carolo amicissimus, vt vnius pariter atcp alterius studiosus videretur, quamprimũ misit Ricardum Pacæum Franconiam, qui ita amicorũ causas tractaret, vt ab vtrocp sibi gratia haberi posset. Tandem magna vi expugnatum, vt Carolus designaretur Imperator, id quod Hẽrico longè iucundissimũ fuit, qui cum Cantuariensi archiepiscopo egit, vt 30
ille ob id, Deo optimo maximo gratias agendas statuẽs, iusserit sacerdotes in omnibus templis diuinum canere hymnum, cuius initiũ est, Te Deum laudamus. Hęc mense Iunio, & eo anno qui fuit salutis humanę MDXIX. acta sunt.
A. S. H. 1519.

Per hosce dies Franciscus Francorũ rex cupidus amicitiæ cõseruandæ, quæ ei erat cum Hẽrico, cœpit petere ab Volsæo, vt sibi liceret ad aliquem idoneũ locũ cũ eo cõgredi, quo ipse & Hẽricum nosceret, & ab Hẽrico noscereť. Fama tamen est id Volsæo in desiderio fuisse, quod non abhorret à vero, qui ex volũtate metiens quid deceret, glorioßum sibi fore putabat, si apud Gallos quocp in nobiliũ conventu, in sua versari inanitate conspiceretur: qua de re cum Henrico communicat, hortatur, docet, suadet eius gratiæ amorísep esse, comiter ve- 40
nire in collocutionem cum amico, in qua de summis magnísep rebus agẽdum foret, & simul quæ res ipsæ essent, vt libuit, callidè exposuit: nam Hẽricus non erat eius omniũ consiliorum particeps, sed tantùm illorum, quę bene caderẽt. Ergo Henricus ex sua humanitate, etiam cupidus visendi regis amici, eundum sibi Caletum, & inde ad fines Gallicos, habẽdi sermonis causa cum Francisco, constituit, ac protinus ad principes quaquaversum scripsit, vt ad certũ diem,

quamap-

quamapparatiſsimè rebus omnibus ornati Londinum cõvenirent, & ipſe interim domũ ex lignea materia longè magnificentiſsimã ædificari iuſsit, quæ prope Guinas, eo loci ad tẽpus poneretur, quo erat hoſpitẽ accepturus. Principes acceptis literis, in quibus cùm nulla efficax explicaret proficiſcendi cauſa, nõ potuerunt nõ generatim fremere, ꝙ tam ſumptuoſum & graue negotiũ nõ foret de cõſilij ſentẽtia ſuſceptũ: ſed cũprimis Edouardus Buchyngamiæ dux, vt homo alti animi, nõ item valde liberalis, dolebat ingentes in iter apparandum facere ſumptus, dictitãs neſcire ſe quid cauſæ eſſet, cur pecunia effunderetur, niſi in ſpectacula futura ſermonũ ludicrorum, aut in rerum colloquia leuiorũ: quare prædicabat nimis intolerabile eſſe, parére homini ſordido & importuno. Tales ac eiuſmodi voces à duce inconſideratè emiſſas facilè Volſæus auribus hauſit, qui vt crudelis, ſuæq; perſonæ quam gerebat immemor, haud pro nihilo eas habendas ratus, iam tum ducẽ aliquando ſibi perdendũ ſtatuit, ac primùm omniũ in eum apud Henricũ, inuidiæ cõmouendæ gratia, erratũ tale inveſtigauit. Sub idem tempus Gulielmus Golmerius eques receptus fuerat in familiã à duce, in eiúſq; verba iurarat, quẽ Volſæus ad ſe vocauit, ac ob id factũ, poſt cõtumelioſam caſtigationẽ, in cuſtodiã tradendũ curauit, ꝙ ſuo neglecto principe, ſeſe priuato homini addixiſſet, & quaſi ſeruũ devouiſſet. In qua re ex altera parte Hẽricus minaciter ducẽ reprehendit, iámq; tum vti ſuperbũ & arrogantẽ minus ſolito diligere cœpit. Cùm igit̃ Volſæus deſtinaſſet duci diem necis aliquẽ, ei tantummodò curæ erat, quo pacto ſine ſuſpicione vllius iniuriæ, ſed ſpecie iuſtitiæ, illud fieret: & quia Thomas Hauardus Surræ comes claſsis præfectus habebat filiã ducis in matrimonio, qui manu promptus erat, eum idcirco ſecernendũ vel relegandum potius aliquò terrarũ cenſuit: nam graues inimicitias cũ comite gerebat, ex eò, ꝙ aliàs parũ abfuerit, quin ab eo pugione percuteretur, in quẽ auſus fuerat cõtumelias dicere. Ad extremũ, ſequendi capti cõſilij cauſam dedit adventus Giraldi comitis Chyldariç Hybernię præfecti: is etenim cùm eſſet cœlebs, cuperétq; ex Anglis habere vxorẽ, venit ad Henricũ, & primùm omniũ officij gratia ſalutauit Volſæũ, à quo comiter accipit̃, dein rei vxoriæ vacare cœpit, quę res Volſæo materiã præbuit aliquid ei peſtis machinandi. Porrò Volſæus audierat comitem eſſe bene nummatũ, qui idcirco cauſam aliquid ab eo hauriendi pecuniæ quærens, paucis pòſt diebus ſermonem hominis vitat, palàm iraſcitur, apud Henricũ non ceſſat de eius fama honeſtatéq; maledicè detrahere, & accuſare illud in primis, ꝙ quandã nobilem viduã poſceret ſibi vxorẽ, contrà atq; ipſe vellet. Ne multa, Comes cùm ita culparetur vexaretúrq;, ac nullos interim numini Volſçano nũmos offerret, in carcerẽ conditur. Tum Volſæus ſuũ negotiũ callidè gerẽs, Thomã Hauardum Hybernię præfectũ deſignandũ curauit. Ita Thomas eam ꝓvinciã magis odio alterius, q̃ amore ſui, obtinuit, optimè gnarus ſe in exilio verius q̃ in provincia vſq; eò futurũ, quoad, ſi fieri poſſet, id eſſet in manu inimici. Erat item alter Henricus Northumbriæ comes, quẽ Volſæus rei impedimento fore ſuſpicabatur, quo minus pro libidine ſua in ducẽ animadverteretur, quẽ contrà proinde tanta regi ſuadere conſtituit, vt ad illũ nullus exin patéret aditus, nihílq; cũ ipſo in gratia eſſet. Itaq; cùm comes paulò antè quorundam pupillorũ tutelam more patrio ſuſcepiſſet, quò eorũ cuſtos eſſet, patrimonióq; tam diu frueretur, quamdiu pupilli alterũ &

vigesimum cõpleuissent annum, Volsçus qui voluntatẽ fermè semper pro iure habebat, eam tutelam ad regẽ pertinere simulans, repetiuit: comes iure sibi venire contẽdebat, & cùm cedere nollet, in ius vocatur, ac in custodias includitur, atq; tutela nomine regis recipit. Tum Volsæus præda potitus, ita rem postea cum comite trãsegit, vt ille in lucro posuerit, q; ex eius manu evaserit. Secundum hęc Volsæus gaudio triumphãs, apud regẽ iactabat, iam diluxisse se omnes vigilias, curas, cogitationes in eius salute configere, q; in præsentia nõnihil depressisset ducẽ & eius amicos, qui tanta affinitatis colligatione coniuncti essent, vt periculum iam supra caput esset, ne in regni dominationem repentè invaderent. Ita homo pernicios⁹ paulatim in animum principis inducebat, vt ducem sibi cauendum, ac demum tollendum existimaret.

Interea rumor futuri colloquij ad Caroli aures pervenit, qui animo cernẽs id ex re prçsertim sua minimè fore, omnino impediẽdum iudicauit: quare per literas, per legatos, Henricũ rogat, vt meminisse velit principis esse, nõ animis solùm, sed oculis etiã placere ciuium, & illud haudquaq; futurũ si ad Gallum nominis Anglici haud semper amicũ, ipse iuerit, ac suos principes in aspectũ eius adduxerit, q; cogerentur & videre domi suæ Gallos, & cũ eis versari, comesse, bibere, quos nõ valde multũ dilexissent, natura duce, quæ facit vt amemus amãtes, & vitemus inuidentes. Præterea monet nõ esse admodũ tutũ, facere inimicũ iterum atq; iterum reconciliatũ consiliorum participem: idcirco summè orat, vt ne pedem quidem talis cõgressus causa, qui nullo pacto ei ipsi emolumento esse possit, Angliæ finibus efferat, néve per id, velit amicis longè fidissimis suspicionẽ adferre. Hoc Carolus laborabat, quod boni æquiq; omnes faciundũ iudicabãt, prçter Volsçũ glorios⁹ pastophorũ, qui vice pauonis caudã versicolorẽ pandere, hoc est, suos ornatus extollere in terra Gallia cupiebat. Atqui vbi Carolo nuntiatũ est, nihil esse q; tentaret captum cõsilium refringere mutaréve, cùm magis hoc negotium cæteris omnib⁹ præ vertendum ratus, protinus iter quod in Flandriam habebat, facere citius maturauit, atq; non longè pòst cum paucis nauibus, ex Hispania soluit.

Heroës Angli inter hæc, cum suis cohortibus, Londinũ cõveniunt, & cum primis Buchyngamiæ dux cunctis rebus multò ornatissimus, quẽ Volsæus immane odium in eum antè cõceptum dissimulãter cõtinens, humaniter apertè tractauit. Is præcedit Hẽricum, & ad prædia quç in Cantio habebat, profectus aliquot dies ibidẽ moratus, vbi nõ fuit quisquã omnium fructuariorum, qui nõ sit questus de Caroli Cheneuetti eius procuratoris rapinis ac iniuriis. Quibus rebus dux cõmotus, de damnis suorũ colonorum cognoscit, & cùm eos iure cõqueri cõperisset, Carolum ea curatione illico priuat, nescius id sui cõfodiendi telum futurum esse, vti appositè alibi demonstrabitur. Rex paucis post dieb⁹, magna stipatus principum caterua, ac regina puellarum choris instructa tandem progrediunt, insequẽte eos Volsço, cum suo purpurato comitatu, vt sole aurorã: iámq; prope Cantuariã erãt: cùm esset ibi, Carolus imperator Douerum pvenit, ad quẽ Volsæus cõfestim advolauit, in oppidúmq; induxit, dum Henricus accederet, qui postridie eius diei, bene mane adfuit, multáq; humanitate & gratia Carolum cõplexus vesperi Cantuariã duxit, vbi varios inter se sermones habuere. Carolus quãtum cura, labore, consilio, autoritate, eniti potuerat, nihil prætermisit quod ad disiungẽdum Anglum à Frãco

perti-

pertineret,& quia iam cõpererat Volsæũ perinde beneficio,vt piscis, hamo, sicvt aiunt,capi,in eo inescando,irretiendo,ac denicꝙ expugnãdo omnes contendit neruos,pollicendo honores,pollicendo præmia,dando in præsenti dona.Non expectauit corruptus animus,dum extrema expugnatio, quæ longè acerrima esse solet,appropinquaret:nam ita spes lucri subitò hominẽ tenuit, vti promiserit se operã daturum vt avocaret sensim Henricũ à Frãcisci cõiunctione,& propterea Carolum rogauit, vt nihil vellet improbare colloquiũ: adeò timebat Volsæus,ne occasio amitteretur, quippe qui desiderio trãseundi flagrabat,quò sua celsitas apud Gallos permagni fieret.Ita cõpõsitis rebus, Carolus à re seria ad iocos ipse quoꝙ cõvertitur,non vsquequaꝙ tamẽ in eos incubuit,quin summa in eo id ætatis adolescẽte grauitas esset.nantꝙ nullo pacto adduci potuit,vt in chorum saltantiũ psallentiúmꝙ aliorũ principum descenderet,qui tantũ spectator esse voluit.Fortasse Mariæ puellę aspectus Carolo nõ omnino lætitię fuit,quã à principio amare cœperat,& per fatũ,in matrimonio habere non licuit. Verùm Carolus Volsęi promissis valde gaudens, post tertiũ diem quàm venerat,in Flandriam profectus est. Henricus aũt biduo post Caroli discessum,Caletũ traiecit,atꝙ Volsæum Ardeã ad Franciscũ allegauit,ad diem cõgressionis statuendum,qui interim Guinas venit, ad ꝗd oppidum domus ad tẽpus regali splendida luxu sita erat. Franciscus rex Volsæo veniẽti obviàm ꝓcessit,omniꝙ benevolẽtiæ officio accepto gratias egit, ꝙ per eum amicitiã quã diu appetiuerat,cum Henrico iunxisset, eiusꝙ id gratissima opera cõsecutus foret. Ita inter se multa locuti , diem collocutionis dicunt,qui fuit septimo Idus Iunij, Corporis Christi,festus & solẽnis,quo reges inter Guinas & Ardeã congrederentur.At cùm dies venit, collocata vtrinꝙ multitudine comitatus maximo plausu suos principes celebrante,reges in tabernaculum medio spatio positũ cum paucis suorũ intrant, vbi primum inter se velvt valde benevoli ex animo salutant, deinde multa facta gratulatione, vnà amanter ad vesperã colloquuntur. Ac ita iacto amicitię fundamento, postero die Franciscus venit salutatũ Anglam reginã,& Henricus vicissim Francam,& vterꝙ postquã prãsus est,domũ redeũdo,in itinere alteri obviàm fuit. Post hæc reges sępius simul fuere,modò Ardeę,modò Guinis,multò familiarissimè,id ꝗd vitæ & moribus principum Christianorum maximè convenit, cùm Christus aiat: Mandatũ nouum do vobis,vt diligatis invicẽ,sicvt dilexi vos.In qua vna equidem re ille regũ congressus plurimũ meruit laudis,sed in cæteris nõ item , quãdo ibi solùm luxu multarũ similiter rerum, deliciarúmꝙ, ac delicatorũ cõviuiorum lautitia certatum est,& Anglicanę fœminę à nõnullis lasciuioribus,quæ in comitatu Francarũ matronarum erant, vestimentum nouum mutuatę sunt,nõ multò hercle pudicas decẽs,quo etiã nunc sunt quæ vtanť,depositio ex magna parte vestitu patrio longè honestissimo , de quo in principio meminimus.Cæterùm Volsæus qui multus erat in magnificẽtia sacrorum,rẽ diuinã põtificali more semel atꝙ iterũ fecit, cùm reges inter sacrã, fœdus iureiurando cõfirmarint. Multos igiť dies omnia personare lætãtium vocibus,sed nõ omnes Anglos lætis intueri animis in Frãcos animadvertere licuit.Quid,ꝙ fuere viri aliqui licentiores,qui ne verbis quidem tẽperare potuerint? Quocirca Frãciscus rex facilè ꝑspexit se ac suos malè audire, q nactus idoneum expostulãdi tẽpus,ita Henricum & Volsæum affatus ferť: Ago tibi

Hērice rex, immortales gratias, q̄ certa opinione percipio, ac ex frōte, vt aiūt, video te mihi in amore rectè respōdere: etiā tibi optime pontifex me plurimū debere fateor, quia et me vnicè amas, et tua opera Hēricū mihi amicū, et perne cessariū feciſti: nam cæteri Angli, provt animo pariter atq̄ oculis cerno, tantū abeſt vt nos diligant, vt etiā non libenter inſpiciāt: ſed naturę vitiis parcēdum ducimus: nanq̄ hæc referre collibitum eſt, nō quò velim, vt vos veſtros ob id minus gratos charóſq̄ habeatis, cæterùm ne ſuſpicemini me veſtrū beneficiū nō agnoſcere. Henricus rem per iocum cōmodè purgauit, cùm remoto ioco id fieri nequiret. Atq̄ breuì pòſt à colloquio diſceſſum, Franciſco Lutetiā & Henrico Caletum redeunte. Quod ſimul ac Carolo nuntiatum eſt, ſtatim Ca- 10
letum ad Henricum advolauit, multíſq̄ precibus apud eum egit, vt ſuā Flandriam viſeret, cui pro humanitate rex ſe devinctū aiens, reſpondit aliàs id per tēpus facturum. Atqui maius Carolo negotiū cum Volſæo erat, vtpote quē in amicitia retinere cupiebat, ac propterea ad ampliſsimorum præmiorū ſpē rapuit. Quo expedito negotio, ille in Flandriā, Hēricus verò in Angliā rediit.
A. S. H. Is fuit ann⁹ Hērico à gubernatione regni XII, ac ab ſalute humana MDXXI.
1521. Verùm vbi Carolus in Flandria fuit, ſuis in ſenatū coactis cōſiliariis, cōſultat de inſignibus Imperij ſuſcipiēdis, de profectione eius rei cauſa in Italiā, de ſtipēdio militū parādo. Placet omnibus, vt ille principum Germaniç conciliū Vuormaciæ habēdum cōſtituat, ac interim Aquiſgranū petat, ibíq̄, pvt mo- 20
ris eſt, primā coronam accipiat: nam triplici corona Imperator decorari ſolet. Hæc poſtq̄ cōſtituerat, cōcilium indicit, exercitum cōflat, ac primo quoq̄ tēpore Aquiſgranū ꝓficiſcit, vbi ad tertiūdecimū cal. Nouēb. ferrea corona redimit, ac exin Vuormaciā pergit, adveniētibúſq̄ cūctis Germaniæ principib. cōventū celebrare incipit. Primū omnium in eo cōſeſſu de reb⁹ Imperij ordinandis agit, dein de inſtauranda maieſtate, quæ per Imperatorū tum incuriā, tum propter rei domeſticę infirmitatē, maximè labefactata eſſet, poſtremò de armādo Carolo ad bellū gerendū, quatenus ita res poſceret. Porrò Imperatorē res Imperij gerentē reliqui Germaniæ proceres debēt pecunia, peditatu, equitatúq̄ inſtruere, & prçſertim cùm it ſuſceptū coronas. Dum iſta in Germa- 30
nia agitant, ingēs in Hiſpania oritur tumultus, inter prçfectos regios & plebē quorundā nobiliū potentia fultā, ac malè omnino in Carolum animatā, eò q̄ ſibi alienos honore præferri doleret. Siquidē Carolus cōſilio Gulielmi Ceuerenſis viri ſolertis & magnæ apud eum autoritatis ductus, omnes ferè totius Hiſpaniæ præfecturas ſuis Flandris paulò antè detulerat, & illi, vt qui neq̄ leges, neq̄ cōſuetudines, neq̄ deniq̄ hominū mores norāt, aliis vēdiderāt, qui quoniā emerant, neceſſe habebant iudicia, quæſtiones, iura demū omnia venundare. Quibus ex rebus ſequebat, vt duplex imprimeretur reip. dedecus: vnū, q̄ minimè ad faciēdū officiū iudices idonei poſiti eſſent: alterū, quòd paſſim homines impunè læderent. Ergo cùm Carolus paulò antè diſceſſum ſuū 40
quandā pecuniæ ſummā imperaſſet, populus eam péndere recuſauit, & id factū ſpecie honeſti defendēs cœpit vociferari, nequaq̄ è repub. eſſe, dare pecuniā pro bello alibi gerendo, atq̄ ita patriā opibus ſpoliare: qui ita ſoluere negando, cùm cogeret, ad arma ventū eſt, multúmq̄ vtrinq̄ ſtragis editū, donec intervētu principū pugna ſedatur: at ira plebis magis reſedit, q̄ ab animis diſceſſit. Hęc vbi ad Carolū delata ſunt, conſilia ſubitò mutant, in concilio enim

tantùm

tantùm dein agit, vtrùm Carolus debeat in præsentia pergere in Italiã, an Hispaniã petere, ad cõponẽdos recẽtes mot⁹. Ad vltimum illi alios perduxerunt ad suam sententiã, qui Hispaniã pacatã ante omnia reddendã censebãt, ex eo argumẽtum accipientes, ꝙ Carolus nõ posset magnas sine Hispano milite res in posterum tẽpus gerere, quas iampridẽ animo destinasset. Ita mora allata est dissensioni, non causa sublata, veruntamẽ vnicuicꝙ de cõsilij sentẽtia, imperatã certus militũ numerus, qui postea Carolo ad reliquarũ coronarũ decus recipiendum proficiscenti prẽstò essent. Dum ista gerunt, Gulielmus Ceuerensis moritur, cuius obitus haudquaꝙ malo fuisse Carolo ferẽ, tum ꝙ ipsi pars bona eius hæreditatis testamẽto venerit, tum verò ꝙ eo mortuo frequentiùs solito cœperit remp. capessere, quia antè Gulielmo cuncta credẽs: cõmittẽnsꝙ, illud rarò faciebat, adeò vt periculũ esset, ne, si ille diutius vixisset, aut ipse gubernacula Imperij prehendisset, velvti curæ insolens, aut bene regere nõ facilè scisset. Carolus dimisso conventu in Flandriã revertit, prouisurus ne sibi ab inimicis noceret. Inter hęc Frãciscus rex secũ cogitans quantũ rebus suis Italicis periculum à Carolo impendéret, immineret, si Italiã peteret, iam statuerat Mediolanũ cõtendere, cùm verò audiuit de ipsius Caroli reditu, tãto labore supersedendũ ratus, dein alia curare cœpit, quę ad prẽsentẽ rerum statũ pertinere visa sunt. Leo aũt pontifex, cuius animũ obitus Laurẽtij nepotis, qui reliquus ex familia erat, tantũ paulò antè deprẽsserat, quantũ eiusdem vita ad res nouas erexerat, iam demũ quietis cupiẽs, gauisus est Carolũ mutasse cõsilium de Italia nõ adeunda, ac vt omnẽ causam id faciẽdi adimeret, paratum se dixit esse mittere legatos, qui eum domi corona redimirent. Atqui Carolus illud abnuit, rescribẽs, velle se ad honores ascẽdere suo & loco & tẽpore, qui suspicatus est, Leonẽ magis Frãciści regis rogatu, ꝙ sua sponte id humanitatis officium esse pollicitum. At simul ac Carolus ad Flandros reuertit, Hẽricus misit Cuthbertũ Tonstallũ oratorẽ suũ, vt suo nomine apud eum de cõpositione pacis cum Frãcisco rege cõciliandæ ageret, quippe ea res summę Volsæo curę erat: nam cùm cœpisset ab vtroꝙ munenbus donari, vt suprà dictũ est, expedire sibi nõ mediocriter ducebat, si ambos sibi amicos cõseruaret, id quod fieri posse minimè cõfidebat, nisi inter eos aliqua pactio maturè cõueniret. Verumenimverò Carolus cõcordiã omnẽ prorsus desperabat, qui cùm repetisset oppida sua quę Frãcus in Belgica retinebat, & nedũ nõ reddita, sed responsa semper parum ęqua data essent, aliter sibi progrediendum existimauit: nam postꝙ Volsæũ lenire prẽmiis cœperat, id pro eo habebat, atqꝙ si iam Henricũ regẽ à Frãcisco alienasset, adeò, vt sibi tantũ restare putaret, quomodo Leonẽ Romanũ quoꝙ põtificẽ ab eodẽ distraheret, sibiꝙ copularet: quare in eã rem sedulò incumbẽdum constituẽs, per legatos, per nuntios, per literas Leonẽ rogat, vt honori, vt patriæ, vt denicꝙ religioni cõsulat, proponítꝙ quasi ob oculos, duas tabellas, alterã malorũ, alterã rationũ plenas. In prima erãt talia: Italiam multos iam annos suo cũ summo malo tulisse dominationẽ Gallorũ non modò acerbã & etiam superbã, verùm cõtumelioſam. In altera erat: Romani pontificis, qui se cõmunem omnium patrẽ appellat, esse, nõ facere cũ homine qui alterũ lædat, sed eum ipsum cædere virga ferrea, vt dicit, ad conseruandã religionẽ, ac tutandam patriã: & ea omnia ab eo nauiter factũ iri, si sua autoritate, studio, opibus iuuerit Romanũ Imperatorẽ, qui armis Italiæ hostes procul exigere, eámꝙ in pristinũ statum restituere, exules principes in patriã reducere, tam in animo haberet, ꝙ speraret nõ magno negotio sine mora effice-

re, cùm apud ipsum esset Frãciscus Sfortia optimus adolescẽs, & ei Mediolanensem principatũ iure deberi nemo nõ sciret: atq; hanc bonã mentẽ crederet sibi Deũ iniecisse, qui et deinde potestatẽ ac facultatẽ opprimẽdi inimicos daret. Hęc cũ Leone agitabant, cùm legati multò vehemẽtiùs vrgerẽt Iuliũ Cardinalẽ Medicẽ summæ apud Leonẽ autoritatis, q̃ suo fermè nutu rẽ omnẽ gerebat, curando de alienatione pontificis à rege Franco. Sed ne longum faciã, Leo q̃ à principio Laurẽtium nepotẽ Hetruriæ principẽ opera Frãciscí regis facere animo statuerat, & post eius mortẽ iam eã abiecerat voluntatẽ parãdi suis regna, cœpit ꝓpensior esse ad cõmunẽ Italiæ libertatẽ, cùm præsertim videret Carolũ idẽ laborare, vt Gallo Italia pulso Frãciscus Sfortia in auitũ principatũ restitueret, quo Maximilianus maior natu frater iampridẽ à Frãco impulsus, elusus, inductus, se miser abdicarat. Itaq; inita quamprimùm belli gerendi ratione, cum Carolo se staturum ꝓmisit patriã à Frãcorum seruitute liberandi causa: sed consilium suum haud priùs patefaciendum putauit, quàm occasio oblata esset se ab amici coniunctione honestè avocandi.

Lutherana doctrina. Eadẽ tẽpestate erupit in omnes Christiani orbis partes Lutherana doctrina, de cuius initio nos lib. viij. de Rerũ invẽtorib⁹ tradidimus, cœpitq; mirãdum in modũ irrepere in mẽtes hominũ. Etenim nouitas opinionũ quæ mẽte facilè cõprehendunt, imbecillitatẽ animorũ quocunq; vult flectit & torquet, quibus mens ipsa incitata propè furere videt. Quocirca Hẽricus rex, qui habebat regnũ suũ maximè omniũ religiosum, veritus ne vspiã labes aliqua religionis fieret, primùm libros Lutheranos, quorũ magnus iam numer⁹ pervenerat in manus suorũ Anglorũ, cõbvrendos curauit, deinde libellũ cõtra eã doctrinã luculenter cõposuit, misitq; ad Leonẽ pontificẽ. Delectauit multũ opus Leonis animum, partim q̃a plenũ erat ipsius defensionis causę, partim verò q̃ talẽ patronum cõsecutus foret, q̃ librum sua autoritate ꝓbauit, legẽdúmq; decreuit, ac vt memoria tam grati beneficij aliquo nomine perpetuaretur, tum Hẽricum regem Defensorem fidei appellauit, quo ille deinceps titulo vsus est.

Post hæc rex ad vtilitatẽ reip. oculos adiecit: abhinc enim quinquaginta & eo amplius annos, nobiles pecuarij modum excogitarãt, quãobrẽ sua augerẽt annua agrorum vectigalia, ex q̃ agricolę nõ vtiq; mediocre dãnum faciebãt: illi siquidẽ more Numidarum, magis pabulo pecoris q̃ aruo studentes, cœperunt colonos agrorum ꝓquàm raros vbiq; habere, domicilia rustica cõplanare, vastas solitudines facere, & terrã vacare perpeti, eámq; armẽtis, gregib⁹ ac ferarum multitudine opplere: itẽ oĩa pascua septis includere, pro suisq; tenere, monopolia lanæ, ouium boúmq; suo iure instituẽtes. Vnde triplex in remp. malũ permanauit: vnũ, q̃ agrestiũ numerus diminutus est, quibus prĩceps ad bellũ gerẽdum cũ primis vtit: alterũ, q̃ bene multi vici atq; oppida habitatoribus vacua cõplura ruerunt: tertium, q̃ lana ac pãnus q̃ ex ea cõficit, atq; oĩs generis animalium caro qua homines vescunt, pluris cœpit vẽdi q̃ solebat, sic vt minoris ne nunc quidẽ fermè vęneat. Hæc olim mala nascẽtia cùm minimè oppressa essent, postea inveterata multò robustiora facta sunt, quæ postremò nõ facilè tolli potuerunt. Rex hinc igit edicto tota Anglia divulgato, impẽrat locorũ prefectis vt renuntiẽt, quę eiusmodi maleficia his quinquaginta annis admissa forẽt. Prefecti officio functi diligẽter oĩa referunt. Tum publicè iussũ est domos dirutas rursus ædificari, colonos reduci, septa refringi, cõstituitúrq; grauis pœna illis q̃ imperata nõ fecissent. Ea tam sancta decreta paulò pòst magna ex parte pretium rescidit: nã cùm nobiles, q̃ voluptatis pariter atq; vtilitatis gratia, septa ferarum in cãpis etiã cõmunibus fecerant, et grauatissimè ea ad

pristinum

priſtinum vſum reverti patiebantᵉ, cœpiſſent ab Volſæo vexationẽ redimere pecunia, eõfeſtim nõnullis licuit retinere quod cupiſsẽt. Atq; magna multorũ expectatio fruſtra fuit, pauxillum tamen cõmodi agricolarũ turba ex ea re ipſa ſibi attulit, quę cùm facta eſſet poteſtas irruẽdi in ſepta, priùs ea divellit, q̃ regina ſeſe pecunia opponeret, ac ita cõmunib⁹ locis vti, p cõmunib⁹ tandẽ cœpit.

Agrariũ negotium expeditũ, aliud mox Volſęo impulſore, funeſtũ admodũ ſequitur: nam quanq̃ ille vnus erat ordinis epiſcopalis, qui epiſcopi apud nos Apoſtolorũ locum tenent, velvt libro de Rerũ inventoribus planius ſit, quos Chriſtus perfectos eſſe maximè voluit, cùm apud Matthæum ita iuſsit: Bene precemini devouẽtibus vos, benefacite iis qui oderũt vos. Et cõcludit: Eritis igitᵉ perfecti, ſicvt pater veſter, qui in cœlis eſt. Huius certè perfectionis videᵉ ne ſcintilla quidẽ in Volſæo ipſo vnq̃ illuxiſſe, qui nõ modò nõ benefecit inimico etiam nõ voluntario, nec ſibi nocenti, ſed ardens odio, ídq; ſaturandi humano ſanguine cupidus, cœpit ſtruere exitium, quod antè animo ſtatuerat, vti ſuprà dictũ eſt, Edouardo Buchyngamiæ duci: cuius facinoris conficiendi inſtrumẽtũ ſibi vſurpãdum iudicauit Carolũ Cheneuettũ, quẽ antea dux vt hominẽ iniquum ab ſe ablegarat. Is ab Volſæo interrogatus, omnẽ ei ducis vitã pateſacit, atq; primũ indicat, eũ ſermocinãdo ſolere dicere, ſe daturũ operã, vt regnũ occupet, ſi vſu veniat vt Henricus ſine liberis è vita exeat, déq; ea re ipſa aliquãdo habuiſſe ſermonẽ cũ Georgio Borgẽniæ regulo, cui in matrimoniũ filiã collocauerat: itẽ minaciter denuntiare, ſe pœnas multorũ ſcelerũ aliquãdo petiturũ ab Volſęo viro improbiſsimo, ſuo ſine cauſa inimiciſsimo. Hinc Volſæus materiẽ perdẽdi ducis aucupatus Carolũ tã verbis q̃ promiſsis concitat, ſtimulat, inflãmat, vt velit hæc omnia ſuo tẽpore præſenti animo obiicere duci, cùm vſus fuerit, & indicare plura, ſi ſciat. Tum ille partim vlciſcẽdi ſe cupiditate incẽſus, partim præmio ductus, manifeſtè refert, duci aliquãdo conſtitutũ fuiſſe Henrico regi mortẽ machinari, eò q; in ſpẽ quaſi certã adductus eſſet potiundi regni à quodã vate monacho Carthuſiano, q eius cõfeſsionẽ delictorũ ſecretiorẽ audire ſolitᵉ eſſet. Quibus rebus cõpertis, Volſæus adit ad regẽ, docet eius vitã à periculo nõ abeſſe, criminaᵗ ducẽ de proditione, dicítq; indicia ſceleris iam reperta: quare hortaᵗ, vt primo quoq; die velit ſe atq; ſuos à tanto diſcrimine ꝓhibere. Ad ea Hẽricus reſpõdit: Si dux dignus eſt pœna, ad pœnã voceᵗ. Dux itaq; continuò Londinũ accîtus, in curia corã iudicibus accuſaᵗ à Carolo maieſtatis, ille verò homo ſua patria lingua eloquentiſsimus, cauſam ſuã grauiter dicit, acriter defendit, veruntamẽ propter appetiti regni culpã, capite damnatus morte mulctatur. Georgius verò regulus indemnatus, velvt ſuſpicionis tantùm affĩnis, in cuſtodiam traditur, qui poſt aliquot mẽſes, cùm de eius bonis fuerit aliquantulum diminutum, è carcere emittitur. At vates Carthuſianus ſuæ dementiſsimæ temeritatis, poſtquam eum ſatis pœnituerat, mœrore animi confectus mĩgraſſe in cœlum dicitur.

Quærebat interea Leo Rom. pont. cauſam alienandi ſeſe à Frãcõ, velvt ſuprà patet, cùm ipſe Frãcus idoneã dedit: quippe aliquot Mediolanẽſes exules id tẽporis ſe Rhegiũ receperant, quos Thomas Fuſius, q Mediolani vicarius erat Odethi Lautrechi fratris præfecti regij paulò antè in Galliam profecti, repetebat: cõtrà Frãciſcus Guiciardinus, qui loco præerat, vir ſumma grauitate prudentiáq;, ex fœdere poſſe ſe & eos recipere & conſeruare, reſpondebat. Ita ex ea re orta contentione, Fuſius ſtatuit per ſpeciem eiuſmodi exulum repetendorum, Rhegium occupare, nihil penſi habens, id ſine fœderis violationẽ fieri nõ licere, & quamprimũ Alexandrum Triuultiũ cũ expedita equitũ tur-

ma illuc ire iubet, qui q̃d ipse cogitarat, efficere maturet. Is continuò profectus non procul ab oppido constitit. Fusiùs interim nuntiũ ad Frãciscum mittit, vt suis verbis dicat, se velle cũ eo de re graui colloqui, si modò in oppidum introire liceat. Frãciscus respondet, se eum libẽter mœnib⁹ recepturũ, si paruo cõtentus comitatu accedat: quod cùm ille facere noluisset, extra portam obviàm venienti factus est. Tum Fusius Triultio clàm mãdat, vt dum ipse in colloquio sit, alia via ad proximã portã cõtendat, deturbatóq; præsidio, oppidum capere conet. Dolo per hũc modũ adhibito, Fusius citò ad Frãciscum pergit, petit, vrget, instat, vt exules sibi reddat, tẽpus de industria extrahendo, dum milites q̃d iusserat, faciãt: qui priusq; ad portã sint visi ab illis, q̃ in muris excubabãt, subito rumore retardant, ac præsidio portis emisso territi, pedẽ statim referunt omni successu desperato. Atq; sic nihil ꝓfectũ est. Ibi Triultius pila plũbea tormento sclopo emissa percussus, biduo pòst interiit. Franciscus cognita fraude, Fusiũ ipsum cõprehendit, aliquot qui cum eo erant in vestigio interfectis, atq; Leonẽ põtificẽ de rebus gestis quãcelerrimè potest, certiorẽ facit. Leo gauisus oblatã esse sibi occasionẽ quã cõcupiuerat, Frãciscum collaudauit, iussitq; missum facere Fusium, vt ne per collocutionẽ captũ fuisse dicerẽt, q̃ ita dimissus ad fratrẽ, qui ex Gallia iã Mediolanum reuersus erat, incolumis pervenit, sui se irriti incœpti grauiter tam pœnitens, q̃ dolẽs vicem amici sui Triultij, viri militari gloria & nomine illustris. Igit̃ Leo qui iã Frãcorum amicitiã animo repudiarat, stomachatúsq; etiã erat, q̃ æquè verbis rogaret, atq; propè minis cogeretur à Frãciscorege, dare Apostolicũ legatum Frãciæ, ac restituere Bẽtiuolos in patriã, palàm à societate discesset, atq; ad Carolũ adhæresces bellum cõparare cœpit. Qua re cognita, Frãciscus nullã moram interponendã parandi quæ tumultui de integro renascenti vsui essent, putauit, qui protinus supplementũ militũ Mediolanũ misit, præsidia locis opportunis dispossuit, classẽ instruxit, vt ne imparatus offenderet. His auditis Carolus quoq; celeritate opus esse vidẽs, Prosperũ Columnẽsem cũ his copiis quas Neapoli habebat, Galliã Cisalpinã versus mittit, vbi belli initiũ faciundũ erat. Paucis dieb⁹ Leo exercitũ maximũ & fortissimũ cõscripsit, cui Federicum Mantuæ Marchionẽ adolescentẽ ætate similiter atq; animi indole florentẽ præposuit, & ei Vitellotiũ Vitellium pari etiã virtute ac militari arte clarũ sociũ attribuit: sed placuit primũ omniũ incitatũ iri Genuã, per Adornorũ exulũ partes, ad defectionẽ. Quocirca classis quæ Neapoli parata erat, adiuncta ad põtificis triremes, Genuã proficiscit̃, si quid celeritate cursus, atq; opportunitate tẽporis, ꝓficere possit: quæ postq; in cõspectum venit, & iam sese ad oppugnandum expedire simulauit, animadvertẽs ciuitatẽ ad resistẽdum paratã esse, vnde venerat, se recepit: atq; ita inaniter laboratum. Interea arx Mediolanẽsis de cœlo tacta est, incredibili hominũ strage, id quod dubio procul futuræ Gallorum deiectionis prodigiũ fuit. Iam copiç terrestri itinere Parmã pervenerant, quã Prosper antè circumvallauerat, muros passim tormẽtorum vi valde verberando, vbi loci scienter in duas partes se distribuunt, & alij ad obsidionẽ continuandã manẽt, alij duce Vitellotio cõtendunt ad retardãdum Alphonsum Ferrariẽsem ducẽ, quò ne Gallis subsidio eat. Alphõsus Vitellotio veniẽti obviàm fit, & cõmisso temerè prẽlio, non sine magna suorũ clade ad punctũ tẽporis profligatur. Ita initio belli grauissimi facto, fama facilè pervasit ad Anglos, totã Italiã nouo tumultu ardere, quç Hẽricum regẽ non mediocriter solicitum habuit: nam cùm se otij, pacis, cõcordiç autorẽ inter Carolum & Frãciscum prẽbuisset, in eam erat spem ingressus,

vt

vt iam amicitiæ, non discordiæ accessio fieret. Sed multò magis Volsæo rationes omnes cõturbauit, quippe cui istorũ duorũ principũ sine bello contentio & simultas quæstui erat, dũ vterq; eius fauorẽ certatim largitionibus quærita-bat: at nũc captis vtrinq; armis, dolebat excruciabatúrq; mercenarius amicus. Ad Hẽricum redeo. Is regum mẽtes turbatas, tam iure communis necessitudinis, q̃ suapte benigna voluntate placandas curare maximè cupiebat, propterea q; si in officio ambos retinere nõ posset, sibi in alterius partes eundum cernebat, quod tamen priusquã accideret, omnia tentanda cõstituit. Itaq; vestigiò Volseum Caletum mittit, qui illinc vltro citróq; missis ad vtrunq; regẽ nũtiis, cum literis datis, eius autoritate suóq; studio & cura experiatur, an longè periculosissimum bellum ad pacem & cõcordiã converti, vel ad tẽpus restingui queat, modò vni modò alteri fidem ipsius pro altero obligando, multa simul promittendo, recipiendo, spõdendo. Volsæus quamdiligentissimè functus officio, ad extremum cùm in bello nihil pacis nomẽ valere videret, subitò refrixit, & id magis ratione suæ quæstuosæ legationis, quam obibat, vt ne etiã faceret cõtra Leonẽ pontificẽ, ac nullum amplius ad Franciscum regem respectum habuit. Idem fecit, mirum dictu, Hẽricus, sed cum causa, quare iussit Volsæum declarare, ecquid illud esset, & cõfirmare amicitiã Caroli. Ille recepto mãdato, cœpit apud Gallũ callidè appositéq; expostulare, q; Scoti eius perpetui amici nollent efficere promissum, quod ipse aliàs, vt suprà docuimus, fecerat: nam Frãciscus voluit Scotos fœdere cõiunctos esse cum Hẽrico, qui postea id sancire contẽpserunt, ex quo cùm Scotus ne latum quidẽ digitum à voluntate Frãci discedere soleat, suspicio nõ iniuria orta est illud Frãci arte factum, vt ne Anglus ab omni parte hostili metu vacuus foret. Ita Volsæus fœdus Henrici nomine cũ Carolo renouauit, ad quẽ eius rei causa, Brugas perrexit. Carolus cùm iam omnes Volsæi sensus cognitos haberet, q; ei nihil esset publica aura gratius, veniẽti obviàm processit, hospitalitérq; tam eum q̃ eius omnẽ comitatũ accepit. Erat per eos ipsos dies apud Carolũ Christiernus rex Dacorũ, q eius sororẽ in matrimonio habebat, & vti officiosior, eò paulò antè venerat: is nimirum ingenio eodẽ atq; Volsæus erat, superbo præditus, nõ modò noluit ire obviàm põtificio legato, sed increpauit Carolum, q; immemor dignitatis fuisset, humanitatis studio. At Volsæo postquã fœderis compositio cum Carolo convenit, summę in primis, iussu Henrici, curæ fuit, vt ille eius negotij rectè conficiendi causa, dum Hispaniam peteret, per Angliam iter faceret, idq; maiorem in modum petiit, quod Carolus se facturum promisit. Per hunc modum Volsæus societatẽ Henrici cum Carolo optimè coiuit, ac diremit à Francisco rege, atq; magnis donatus muneribus Caletum reversus est.

Hæc vt acta sunt, vbi Frãciscus rex resciuit, Volsæũ perfidię accusat, culpat, criminatur, execratur, q; per eum stetisset, cur sibi non licuisset diutius Henrici necessitudine vti frui, qui ex eo statuit hominem sibi perpetuò persequẽdum, nec cuiquã Anglorum omniũ deinceps aliquid donorũ dãdum, adeò datorũ iam pœnitebat: nam Franciscus more maiorum aliàs nõnullis Henrici cõsiliariis in singulos annos munera mittebat, quò sibi iustè fauerẽt, & quia Volsæo plus largitus erat, plus ei meritò succensebat, vti iniuriæ capiti. Quanq; quis dicere potest, Francisci odiũ minimè iustũ minimé q; Volsæo debitum? etenim si hominis naturã cognouisset, cognouisset aũt si nõ dissimulasset, facilè com-

periſſet nihil illi cõfidendum, vtpote qui in ſua non eſſet interdum poteſtate, nec pro ſuo ageret iure, plerunq; eò tractus, quò rapiebat auiditas lucri, quò furor, quò libido, quò deniq; leuitas. Nec vſq; eò tamen iracundia agitauit Franciſcum, vt aliqua in Henricum maledicta palàm contulerit, quin haud multò pòſt per literas, etſi fortaſſe diſsimulanter, oſtendit ſe in eius amicitia manere, quò ne cũ duobus potentiſsimis hoſtibus vno momento ſibi certandũ eſſet. Cæterùm tunc bellum longè teterrimũ cùm terra tum mari, inter ipſum Francum & Carolum ex diſcordia natũ eſt: quare Carolus Hugonẽ Moncada, hominem Hiſpanũ, virũ fortẽ æquè vt prudentẽ, cum parte copiarũ Tornacum mittit, vt vrbẽ circumſedeat: qui vt imperatum eſt, feſtinãter confecto itinere, multos in agris nec opinãtes deprehendit, ciues mœnibus includit, alterã verò partẽ exercitus cũ equitibus leuis armaturæ extemplò quoquoverſus ire iubet, ad omniũ viarum aditus antecapiendos, vt ne Tornacenſibus ſubveniat. Franciſcus rex cõtrà miſsis omni feſtinatione properantibus aliquot cohortibus, primùm Flandrorũ fines vaſtat, nõnullis ex fuga diſperſis exceptis, cũ bene magno pecoris numero, dein exercitũ validum cũ curribus cõmeatuũ plenis ſubſequi iubet, qui ſuis ciuibus ſuccurrat. Exercitus bis tèrve ſumma vi nequicq; niſus, cum non modico detrimento repellitur, nõ tamẽ ſine hoſtiũ vulnere ac cæde, qui aliquot duces amiſerunt. Quibus rebus cognitis, Tornacenſes pariter armis ac fame domiti, ſpe ſimul abiecta ſubſidij, ſe Carolo dedunt. Sed multò grauius bellum interea mari gerebatur, hinc Frãcis, illinc Hiſpanis cum Flãdris, omnia litora latrociniis infeſta facientibus: veruntamẽ plus lucri Frãco erat, qui ſæpe hoſtium naues pretioſis rebus onuſtas capiebat, & ipſe ſi quas amittebat, amittebat aũt identidem, parũ omnino damni faciebat, q; viliores vtplurimũ circumfert merces. Itẽ & pro Tornaco amiſſo, cepit de Carolo Fontirabeum oppidum Cãtabriæ maritimũ, quod cùm audiuiſſet paruo teneri præſidio, illuc advolauit, acritérq; obſedit. Oppidani repẽtino hoſtium adventu terrore territi, ac ob cõmeatus defenſorúmq; inopiam, ſalutem deſperãtes, deditionẽ fecerunt. Gallus oppido potitus, illud vt ne codẽ modo amitteret atq; acquiſiuiſſet, rebus omnibus cõmuniuit. Interim in Italia ad Parmã, vbi ſumma rei Frãcorum erat, aliquandiu nec ceſſatũ in armis, nec grauiter pugnatum, in laceſſendo quietis, & cedendo reſiſtentibus, adeò vt Leonis ac Caroli fœderatorum exercitus, fractis muris, in vrbẽ ſe iniecerit: ſed veritus inſidias, q; bona hoſtiũ pars mœnibus egreſſa ad pugnã ſe expedire ferebat, non mediocri & præda & cæde facta, in caſtra ſponte rediit. Ita dies abſumebant, cùm Heluetiorum manus ingens à fœderatis cõducta deſcẽdit in Mediolanẽſem agrum, quã cùm præſidiũ Gallicum locis idoneis ad reſiſtẽdum diſpoſitũ morari nõ potuiſſet, tum Galli rectà Mediolanum quadrato agmine pedẽ referre cœperunt, quos hoſtes ſecuti & in itinere cõſecuti ad pugnam bellicũ canentes provocarunt, quã illi tormentis cõmiſſam puncto tẽporis ſedantes, incœptũ iter ire perrexerunt. Duces fœderatorũ poſthac vt ne rem prœlio temerè cõmitterent, expectandum rati dum Heluetij adveniret, longo intervallo hoſtium veſtigia ſecuti ſunt. Interim copiæ vtrinq; augentur, Venetis exercitum duce Theodoro Triuultio, Gallis auxilium mittentibus, & Heluetiis ad fœderatorum duces ſe adiungentibus: Mediolanẽſium verò optimates victorem ſequi cõſtituunt, & qui Franciſco Sforciæ fauebant, arbitrantes tẽpus

veniſſe

veniſſe, cùm iniurias à Gallis acceptas tutò vlciſci poſſent, priuſquã ad manus veniatur, per fidũ admodum nuntiũ ſignificarũt Hieronymo Morono homini corũ ciuitatis electiſsimo, & iuris perinde vt veritatis amiciſsimo, cui multum ob eas virtutes tribuebant, ſe quamparatiſsimos eſſe, in Gallos, quibus maximè infenſi erant, arma ſumere, vrbéq; expellere, ſi modò velit cum copiis propiùs accedere, ac manum cum hoſte protinus cõſerere. Moronus oblatam rẽ bene gerendæ occaſionem nequaquã negligendam ducens, rem cum Iulio Medices pontificio legato ac Cæſarianis ducibus Proſpero & Ferdinãdo Daualo Piſcharię marchione, excellenti animo ac virtute viro cõmunicat. Duces inter ſe cõſilium ad ſequendũ capiunt, atq; ipſe Daualus præcedit ad locũ proximũ nomine Vincentinũ, quod Theodorus Veneti exercitus ductor præſidio tenebat: vbi commiſſo prælio, Theodorus capitur, effuſis in fugã eius militibus. Proſper verò cũ exercitus robore Mediolanũ properat, & circũvallat, quẽ vbi appropinquare Lautrechus per nũtios cognouit, ex vrbe cum præſidij parte in arcẽ ſe recepit, ac ſtatim pòſt Comum verſus iter facit. Interea ciues expulſo præſidio Gallico, Iulium legatũ & duces Cæſarianos in vrbem, in domos introducunt, quibus introductis, magni fuit repentè laboris militẽ continere, ne locum diriperet, quod illis factũ iri antè putauerat. Poſt hæc Daualus Comum petit, atq; capit, præſidio inde bonis cõditionibus dimiſſo. At Lautrechus ita rebus malè cadentibus, Cremonã ſe cõtulit, vt ibi hyemaret, cùm hoſtes quoq; hyberna quærerent, ineunte iam hyeme. Atq; ſic Cæſariani duces Mediolano potiti ſunt, Carolíq; nomine in poſſeſsionẽ vrbis venerunt. Exin Proſper cũ parte victoris exercitus, Genuã oppugnatũ pergit, quæ Fregoſianæ factionis, cuius caput erat Octauianus Fregoſius, vir ob ſingularẽ modeſtiã, perinde omnib⁹ ac optimo cuiq; chariſsimus, armis munita in Gallorũ fide manebat, qui vbi in cõſpectum vrbis venit, poſitis loco idoneo caſtris, cœpit de matura deditione cũ ciuibus agere: quã ne faciãt, Petrus Nauarra eodẽ momẽto cum bene magno Vaſconũ numero, tam ſuo malo, q; vrbis fato, illuc ſecundo vẽto vectus impedimento eſt: is ciuitatẽ pauore perterritam mirificè cõfirmat, ac ad reſiſtẽdum excitans, ante omnes ad portã vbi certamen futurũ erat, ſe locat, ſuóſq; locis opportunis diſponit. Mirum dictu eſt quãtam ad ſpẽ retinendæ libertatis omnes reviriſcere cœperunt, ob Petri intervẽtum, cuius tãta erat opinio virtutis, vt nihil nõ feliciter tali duce ſucceſſurum putarent. Igitur populus vniuerſus omni cõcordiæ aut deditionis mentione ſublata, ferociter reſpondet iis qui vltro citróq; mandata deferebant, ſeſe vrbẽ ſuam omnibus modis defenſurum, atq; ad arcendum hoſtem armis & munitionibus eſſe perquàm paratum. Proſper cognito ciuium conſilio, propiùs adhæreſcit militémq; hortatur, vt vrbem totius Italię longè opulentiſsimam, tanquam ad omnium laborum finem & præmium enitẽs, velit fortiter aggredi, edicítq;, vt ſi expugnet, prædæ habeat. Milites tanta expectatione prædæ incitati, cõteſtim teſtudine facta in vrbem perrumpunt, deturbatíſq; Vaſconibus qui circa portam erant, muros magna vi, ſed maiori detrimento accepto (amplius enim tria millia in ipſo veſtigio cecidere) occupare incipiũt, ac Adornorum factione intus adiuuante, hoſtem ſuperant, captis ducibus Octauiano Fregoſio ciuitatis principe, & Petro Nauarra, deinde ad ſpoliandas nobilium domos converſi, in loca interiora vrbis penetrant, atq; hoſtiliter diripiunt. Plus prædæ

eo ipso die ibidem factum est, quàm toto anno per Mediolanensem principatum ex victis hostibus partum: id tamen malum Genuenses quammaximè potuerunt dissimulare, vt quia omnium ferè facultates in mercibus consistunt, ne minus fidei suis mercatoribus, qui apud omnes gentes negotiantur, aliquã do haberetur. Dum Genua oppugnatur, ecce subitò nuntius mortis Leonis pontificis adfertur: id quod si paulò antè accidisset, non est dubium, quin aut victoriam è manibus ducum eripuisset, aut in aliud tempus distulisset. Cæterùm Carolus omisso belli socio, solus rerum potitus, Mediolanensem principatum in suam potestatem redegit, cuius haud multò pòst, animi benigni, consilij boni magnitudine, cùm sua sponte, tum Mediolanensiũ rogatu, possessionem Francisco Sfortiæ optimo adolescenti dedit, qui ita maluit Italiã in pristinum restituere statum, q̃ sibi consulendo, nouo turbare dominatu. Post hæc Galli aliquot mensibus confligendo cum hoste, demũ profligati, rursus terra Italia suo sanguine passim madefacta cedere, ac tumultuosè in patriã concedere coacti sunt. Cognita aũt morte Leonis, facilè hominum studia immutantur. Iulius enim Medices & Matthæus Sedunensis Cardinales, qui Mediolani erant, omissa omni belli cura, Romã ad noui Põtificis lectionem advolant. Carolus & Franciscus reges pro se quisq; amicũ Pontificẽ renuntiandum curant. Veneti à bello consultò absunt, ad res suas cõseruandas duntaxat intenti. Alphonsus dux Ferrariæ metu in quo erat, liberatus, cum Cardinaliũ collegio agit, vt sibi Mutina & Rhegium restituatur. Sed Frãciscus Maria simul atq; audiuit de Leonis interitu, omnium opinione celerius Vrbinum cõtendit, suóq; Marte principatum recepit, quippe qui sciebat, vt ait Cic. ius semper fuisse, vt quę tyrãni eripuissent, ea tyrãnis sublatis, hi quibus erepta essent, recuperarẽt.

Vt aũt rumor ad Anglos attulit Leonem animam efflasse, & Cardinales parum inter se consentientes nemini vni planè suffragari, ac ea de causa nondum quempiã esse designatum pontificẽ, Volsæus cœpit aut potius simulauit spem habere consequendi pontificatus, qui sedulò cum Henrico egit, vt eius rei tentandæ gratia, mitteret Romã Ricardum Pacæum, qui eius verbis singulos rogaret Cardinales, vt in pontificatus petitione Volsæo fauerent. Pacæus à rege de rebus agendis edoctus, sine vlla mora discessit, ac mutatis toto itinere ad celeritatẽ equis, volabat ad Vrbẽ, cùm in Flandria audiuit Hadrianũ eo nomine sextum, esse Romanum pontificẽ factum. Tum ille, tametsi non ignorabat, nihil amplius esse quod properaret, tamen quia ita mandatũ erat, nihilo secius Romã perrexit, vbi aliquot menses otiosus vsq; eò mansit, dum ire Venetias iussus est procuratum negotium pacis cõciliandæ inter Carolum & Venetos ipsos: sed quò illa inanis legationis missio pertineret, iam planum faciamus. Pacæus enim vir bonæ frugi, in senatu regio rectè cõsulebat, item optimè moratus, literatus, musicus & facetus incredibiliter regis animum delectabat, à quo in rebus etiam grauioribus lubenter audiebatur. Atqui quanto principi charior fiebat, tanto ei inimicior erat Volsæus, qui apud regem primas omnino ferre volebat, atq; idcirco hominẽ specie eiusmodi obeundarũ legationũ, longissimè ab Hẽrico, à domo, à patria abfuturum enixè curabat. Iam instabat initiũ anni humanę salutis MDXXII, & regni Henrici XIIII, cùm Henricus animadvertẽs pacẽ quã cũ Frãciscо rege habebat, in dies magis infirmari, languescere, debilitari, iam tum cœpit auxilia quærere, providere, prospicere, & primùm

A. S. H. 1522.

primùm Gulielmum Knyhgt Iureconsultum ac sacerdotẽ modestum ad Heluetios, qui id temporis inter se cõventum habebant, misit, vt aliquam eorum partem in sua retineret amicitia, ne omnes Franco inseruirent: dein Robertum Vyngfildum ad Carolum legauit, quem res omnes gerendas moneret. Gulielmus pari propemodum celeritate ad Heluetios profectus, atq; reversus est, qui nuntiauit se nihil pofeciſſe, quòd Heluetij pecunia antecapti cum Gallo starent. Inter hæc Volsæus fruebatur vtebatúrque auidè sua legatione fructuosissima, quare multum quotidie malè audire, sic, vt ei in mẽtem venerit, ipsius fructus partem aliquam impertire, ad salutem animarum multitudini, vt tali munere eam leniret, notámq; nominis ab sese deprecaretur. Proinde cùm appropinquaret quadragesima, pronuntiandum per concionatores, ad crucem diui Pauli curauit, vt per eos quadragesimæ dies, cunctis generatim liceret vesci lacte, caseo, ouis: & vt id nemo homo perhorresceret, sua autoritate delictorum remissionem vescentibus pollicitus est, vtpote qui quasi pro certo habebat populum religionis haudquaquam negligentem non facilè adduci posse, vt vetus ieiunij institutum pollueret, violaret, repudiarétq;. Non fefellit Volsæum suspicio, quia tantum abfuit vt id Volsæanum beneficium pro beneficio, vt etiam pro maleficio acceptum fuerit, quando paucos admodum, hoc est, nullos bonos impulit ad dissoluendam pristinam degendæ vitæ legem.

Apud Anglum & Francum interea omnia erant plena offensarum, plena discordiarũ, plena simultatum, ex quibus bellum breuì futurum videbatur, veruntamen neuter pacem nolebat, sed pacis nomine bellum involutum formidabat. Quare aliquandiu dissimulatum est, cùm tandem causam gerendi belli dedit Ioannes dux Albaniæ, qui aduersum fœderis leges, in Scotiam reuertit, habitóq; militum delectu, paucis diebus ad octoginta armatorum millia exercitum collegit. Quo cognito, Henricus subitæ rei periculo pariter atq; iusta ira commotus, quòd imparatus esset, & Franciscus rex contra sponsionem feciſſet, tam aculeatis literis quàm acerbis verbis Franciſci fidem accusat, expostulat, docet latronum esse, non regum, non stare pacto. Ad ea Francus respondet, ducem se nescíente in Scotiam abiisse, & propterea id ei omnino aliquando fraudi fore. Anglus rescribit, ea verba esse, sic Francum solere, aliud clàm moliẽdo, aliud specie simulationis palàm ostentando, pacem semper irritam facere, nec se morari, postquam ita velit, bellum suscipere, tametsi hæc ludibria religionis pudebat in medium proferri. Atq; ita pro pace, infensissimum renatum est bellum: nam Franciscus ea Henrici stomachosa expostulatione offensus, statim pòst Anglos toto regno cõprehendi, ac comprehensos ad redimendum sese cogi iussit: sed ante alios indignè actum est cum mercatoribus, qui Burdegalam ad emendum vinum sub idem tempus iuerant: ij enim postquam vinum mercati erant, portoriúmq; soluerant, vno omnes momento capiuntur, fortunisq; spoliantur, ac ad vltimum acerbè mulctantur, perindè quasi aliquid graue cõmisissent, quamobrem tam malè accepti esse debuissent, licet illi non belli, quod nondum erat, sed pacis tempore negotiarentur. Inter hæc vnus ex captiuis Anglis domum dimissus vt pretium mulctæ aliis irrogatæ parandum curaret, aperuit regi, quanta sæuitia in suos Anglos vndiq; in Gallia erupisset, qui rei atrocitate commotus statuit,

vt omnes Galli qui Londini erant, caperentur similiter, ac mulctarentur: sed cum iis mitiùs actum est, quàm cum Anglis apud Francos: nanque post decimum diem, cùm in vincula coniecti fuerant, datis vadibus vt ad certum diem adessent ad curiam prætoris, vel in senatu regio, & mulctam quæ eis dicta esset, soluerent, liberati sunt: quam rex mulctam permultis qui tenuiores erant, piè gratéq; remisit. Atq; præ nomine Scotico, parum omnino Gallicum in odio fuisse diceres, quando non solùm in terra Scotia nati, sed etiam quamplurimi Angli honesti viri per inuidiã Scoti appellati, in vincula abrepti ac mulctati sunt, sed nõnulli ex his cùm per conquisitionẽ duram inventi essent Angli, eam pœnam mulctæ demum effugerunt. Secundum hæc, delectus militum vbiq; diligenter habetur, qui ira odióq; ardente, omnium propè voluntariorum fuit: item classis paratur, ac primo quoq; die Gulielmus Fizgulielmus eques fortis ac strenuus, qui Thomæ præfecti vicarius erat, cum aliquot nauibus instructis in altum exiuit, qui oram regni primam tutam conseruaret. Ita terra maríq; belli initium factum: sed ocyus tumultus maritimus extitit, piratis circuncursantibus, ac in omnium fortunas imminentibus. Vnde Anglici mercatores qui cùm audaciores erant, tum pretiosiores merces aliò importabant, damna immensa fecerunt.

Dum ista geruntur, Carolus qui in Hispaniam iter habebat, postquam in Flandria rebus suis maturè proviserat, earúmq; curam principibus viris, adhibita ad cõsilium Margarita amita, demandarat, ad quartum Nonas Iunias venit in Angliam, hospitalitate summa ab Henrico rege acceptus, adeò vt ob eius adventum, publicum gaudium Londini præsertim cuncti gauisi sint, atq; militares ludi celebrati, quò tãto principi plus honoris fieret, qui aliquot dies apud Henricũ expectauit, dum classis in Suthantonensem portum accederet. At interim ad pactionem noui fœderis venitur, & primò perappositè modicéq; exponitur, quemadmodum Henricus & eius consiliarij iacturam nonnullam feciſſent, ob depositam Francisci regis amicitiam, quòd ille certam pecuniæ summam pro data Tornaci possessione, pro munere promisso regio consilio, quotannis pependisset, ac idcirco ratio posceret, vt Carolus illud onus cum commodo susciperet, cùm eius causa, Franci necessitudo repudiata foret. Carolus pro tempore, atque rerum suarum statu, nihil non concedendum ratus, promittit dare in singulos annos quatuor & viginti aureorũ millia, quorum vna pars Henrico, altera eius consiliariis impertiretur ad arbitrium Volsæi, qui id cum primis cupiuit, vt sibi Francorum inimicitiæ damno non essent. Secundo autem loco convenit, vt pro se quisq; quindecim peditum millia, ac equitum tria parata haberet, cùm adversus communes hostes eundum esset. His demum conditionibus ictum fœdus est, & Carolus non admodum pecunia tunc abvndans in sumptum, ab Henrico mutuatus in Hispaniam transmisit, vbi quamprimùm habita quæstione, quos comperit autores tumultus, de quo suprà memini, merita affecit pœna, regnúmque reddidit pacatum. Comitatus est Carolum vsque ad Cantabricum litus Thomas Hauardus præfectus classis, qui paucis antè diebus ex Hybernia, quàm provinciã aliquot menses obtinuerat, reversus est: is redeundo nactus idoneam tempestatem, in Britanniam citeriorem cursum flectit, emissáq; in terram bona militum parte, Morleum maritimum oppidum opulentissimum per vim

capit,

capit,ac diripit:sed non omnis præda ex hostium fortunis facta est, nam plerique mercatores Angli data publica fide, ibidem merces habebant quas per Britanniam in contrahendo vendere solebant,quæ per hunc modum Anglis prædæ fuerunt.Ita Thomas Hauardus classem partim hostium, partim suorum spoliis refertam,domum reduxit,quam postea deponi placuit,relictis tãtùm instructis paucis admodum nauibus,quæ prefecto Gulielmo Fizgulielmo,ad oram maritimam tuendam præstò essent.

At exercitus interim Caletum convenerat, cui Thomas Hauardus ipse præficitur. Adfuit & non multò pòst in Odomarensium agro magna Burgundionum manus,missa ex fœdere à Margarita principe, seque cum Anglis in itinere coniunxit,qui simul Veromanduorum fines ingressi, rectà Hyldinum oppidum petunt atq; capiunt,captúmq; diripiunt, vbi aliquot dies morati arcem tormentis vndiq; verberant,sed videntes eam tutiùs natura vallatam quàm vt citò potiri queant, hinc discedunt, ac breuiori itinere ad Sommam fluuium veniunt. Hîc de rebus gerendis consultò in vtranq; partem agunt. Thomæ Hauardo placebat copias flumen traducere, cuius sententiam quantum alij duces collaudabant,quòd plena animi,plena roboris esset, tantum alij minus probabant, quòd intempestiua, ac maior viribus videretur. nam iam hyems instabat,& omnes copiæ vix militum numero amplius erant duodeviginti millia.Hac ratione vltrà non proceditur, sed dimissis Burgundionibus, domum remeatur , deformata incendiis atque ruinis omni eius regionis parte, qua hostilis exercitus profectus erat. Eam celerem reversionem Franci visi sunt iam animo prospexisse, qui munitis præsidio locis magis opportunis, quò agrestes ante Anglorum adventum bona sua importauerant,noluerunt se hosti opponere, vt ne rem prælio temerè committere cogerentur. Necalio eventu res bellica quæ inter Anglum & Scotum intercedebat, peracta est. Scotus enim etsi multitudine militum nuper conscripta præstabat,tamen totam æstatem cunctando,minimè se mouit in Anglum,id quod illi tam admirationi quàm vtilitati fuit, quippe qui ab initio denuntiati belli,cùm rebus omnibus longè imparatissimus esset, nulla dubitatio relinquitur,quin paruo hostium conatu, potuerit magno affici incõmodo. Quocirca toto eo tempore Thomas Dacris, cui curæ erat eam partem regni tueri, militem suum in armis habuit, vt hostem si accederet,finibus eatenus arceret, quoad maior suorum manus cogeretur, quæ iam passim ad bellum delecta erat. Moram autem invadendi hostis Albaniæ duci attulit diffidentia suorum,qui ob id egerat cum Francisco rege,vt sibi auxilio esset, mitterétque sex Germanorum millia,quos frustra expectando, tempus contriuit, dum æstas in exitu iam esset,qui tum demum inducias in aliquot menses ab Henrico petiuit,& impetrauit.Porrò dux,quemadmodum suprà memorauimus, extinxerat Alexandrum Hohomum cum fratre, at eius factionem & multorum in se odium non item, id quod paulò pòst apertè diluxit: nanq; ipse cùm nonnullis de causis in Galliam, vbi vxorem & liberos habebat, reuocaretur, vicarium suum cum primis reliquit hominem Francum,quem paucis pòst diebus Hohomorum partes interfecere. Reversus postea dux & suorum iniurias vltus, bellum, vt diximus, in Anglum nequicquam parauit, qui cùm sibi

in Gallias redeundum putaret, nihil prius habuit, quàm vt Archibaldum Anguſiæ comitem Margaritæ reginæ virum, ac adverſæ factionis fautorem bono modo aliquò terrarum relegaret. Itaque multa commiſſa comiti aſsignat, quare debeat bonis omnibus mulctari, atque interea cum Iacobo Betono archiepiſcopo Glaſguenſi agit, vt eum admoneat, hortetúrq; vti malit ſua ſponte patria ad tempus cedere, quàm manendo periculum amittendi patrimonij adire. Archibaldus his minis territus, in loco ad extremum beneficij numerans ſaluis fortunis ſibi licere ire quò velit, in Galliam cum altero fratre proficiſcitur. Id non inuita regina factum ferunt, nempe quæ adduci non poterat, vt Archibaldum virum, perinde ac virum diligeret, etſi homo erat ornatus atque honeſtus. Dux quoque breui pòſt compoſitis rebus in Scotia, quæ ad ſuum quocunque tempore nutum paratæ eſſent, in Galliam ſe recepit. Sub idem tempus Henricus legauit ad Carolum in Hiſpaniam Thomam Bulleyne, & Ricardum Sampſonem ſacerdotem Iuriſperitum, vt apud eum ſua negotia gerenda procurarent. Dum noſtri Chriſtiani principes per hunc modum bello, vt ita dicam, ciuili diſtinentur, Turcæ qui ne punctum quidem temporis ſuis indormiunt rebus, Rhodum infeſtis armis petunt, atq; obſident, ac breui nullis (proh bone Deus) opem ferentibus, per deditionem capiunt. Sic tandem toto fere Oriente à barbaris turpiter excluſi ſumus. Atque hæc maiori ex parte initio eius anni geſta
A. S. H. 1524. ſunt, qui annus fuit Henrico à gubernatione regni XV, & à ſalute humana MDXXIIII.

Poſteaquam foris ab armis propemodum diſceſſum eſt, tum rex cenſum habuit, partim vt conſtaret de populi ſui ſtatu, partim verò quò ex cenſu cognoſci liceret, quantum quiſque tributum conferre deberet, ad communem reipublicæ vtilitatem: qua æſtimatione habita, ille facilè nouit populum non egentem eſſe, & gauiſus eſt, quoniam quæ populi ſunt, ſunt etiam principis, quando opus eſt bonis eius vti, pro commodo totius regni. Quare cùm proſpiceret Scotos Gallo'ſq; non diu quieturos, voluit periculum benevolentiæ & voluntatis populi erga ſe facere, qui ab eo & præſertim à locupletibus petiit, atq; accepit pecunias per mutuationem, pro quibus ſyngraphas fecit, vt ſuo tempore redderet omnibus quicquid mutuatus eſſet, imitatus Henricum patrem, qui cùm bellis propè continuis ab adverſa principum factione vexatus egeret, creditas ſibi pecunias accepit à ſuis, quas ad certum diem & diſſoluit. Atqui Volſæus in aliam partem cenſum illum accipiendum iudicare, qui ex eo primùm grande tributi onus imponendum populo ſtatuebat, deinde pecunias velvti dono datas nunquam reſtituendas eſſe putabat. Quapropter cùm non longo pòſt tempore reddendum foret quaſi depoſitum apud regem, quod ex mutuatione acceptum fuiſſet, Gulielmus Cantuarienſis veritus improbitatem Volſæi, interrogauit regem, num vellet ſatisfactum iri ſuis creditoribus? Tum ille: Quid ni? ego enim ea de cauſa dedi ſingulis meas ſyngraphas, vt illi repeterent ſuum, ac ipſe ſoluerem, quod ab eis mutuatus fuerim. Cantuarienſis perſpiciens eſſe in principe ſummam bonitatem & iuſtitiæ rationem, inquit: Scio eſſe, qui à te ex alieno inire gratiam, optime maxime rex, ſtudeant, nullum certè ad ius, fas, decúſque tuum in hac parte reſpectum

ſpectum habentes. Ego igitur, ſicvti debeo, non dubitaui agere cauſam tui populi, & vt tibi in primis conſtaret hoc eſſe quamveriſsimum, ecce ſcriptum tuum de mutuatione pecuniæ à me datæ, quod vehementer quæſo oróque accipias, & quod ego facio, non dubito, quin quamplures, mihi crede, facturi ſint. Henricus plurimum collaudauit Cantuarienſis humanitatem, gratóque animo donum cepit, dixitque breui futurum, vti vnuſquiſque ſuum haberet: quod tamen vt ne fieret, Volſæus impediebat, prædicans neminem hominem repetiturum eſſe id, quod gratuitò principi ſuo æquè de omnibus bene merito antè dediſſet, qui vt imprudens nihil cogitabat, neque de creditorum futura offenſione animorum, neque de macula, quæ nomini regio aſpergi poſſet. Ita pecuniæ creditæ ad ſuos creditores minimè poſtea rediere. Anno eodem Thomas Dunelmenſis epiſcopus homo valde diues moritur, cui nihil licuit dare, legare ex tantis opibus, in quarum pariter atque epiſcopatus poſſeſsionem ſubitò Volſæus irruit, pedémque in ea poſuit, relicto Bathonienſi & Vuellenſi epiſcopatu, qui ad nutum regis mox mandatur Ioanni Clerco, qui orator ipſius Henrici, ac Volſæi cum primis Romæ aliquandiu procurator fuerat. Item occupauit Volſæus cœnobium diui Albani, loco Abbatis, quem vocant, vetuſtiſsimum tam religionis quàm omnis ſanctimoniæ domicilium, quas quidem duas deas Volſæus illicò foras eiecit. Sub idem tempus concilium ſimul cum ſacerdotum conventu, quemadmodum moris eſt, convocatur. Ac paulò antè Ferdinandus archidux Auſtriæ, frater Caroli Imperatoris, factus eſt eques Garterij ordinis, qui ſibi magno honori duxit, in id nobile equitum collegium aggregari, vir ipſe multò nobiliſsimus clariſsimiſque.

Dum hæc alibi fiunt, Hadrianus ſextus Romanus pontifex, qui à Carolo, cuius præceptor fuerat, in Hiſpaniam miſſus, Cantabriam obtinebat, & ad id dignitatis vocatus erat, Romam pervenit, cœpítque magna omnium expectatione pontificatum gerere, quòd in multis magníſque rebus ſpectata eius integritas eſſet. Hunc Volſæus, in Hiſpaniam miſſo ad eum nomine regis, Thoma Annibale ſacerdote ac Iureconſulto, orat, rogat, petit per literas, per Carolum, & poſtquam Romam venit, per amicos Cardinales, vt ſibi legationem proroget. Pontifex tot precibus fatigatus & quaſi territus ab amicis mole incommodorum, quæ ſi negaret, ſibi dari poſſent, paruit neceſsitati, morem geſsit amicis, conceſsit Volſæo quod tantopere efflagitabat, non tamen ſine ſuæ famæ labecula: nam iam tum apud Anglos rumor increbruit, aut pontificem non ea eſſe bonitate ſapientiáve præditum, quam præ ſe ferebat, vel ei Volſæi cupiditatem omnino incognitam eſſe, quòd iuriſdictionem dediſſet, quam hactenus ille venalem habuiſſet. Eodem quoque tempore Ricardus Londinenſis epiſcopus deceſsit, in cuius locum ſufficitur Cuthbertus Tonſtallus, magno ciuium gaudio & congratulatione, quòd eſſet in ciuitatis deſiderio, ob celebre virtutis nomen.

Convenerant interea Londinum omnium ordinum principes, & alij, hoc est, procuratores ciuitatum, qui in cœnobio monachorum, prædicatorum, & sacerdotes quatriduo pòst, in æde diui Pauli conventum celebrare cœperunt. Acciuerat & illuc Volsæus sacerdotes provinciæ suæ Eboracensis, & quia eorum paucitas non videbatur posse eius pontificalem dignitatem decorare, rogauit Gulielmum Cantuariensem archiepiscopum permittere, vt omnis sacerdotum cœtus eius iussu convocatus ad suum conventum, quem in cœnobio ad Vuestmonasterium facere instituerat, accederet, ibique de summa rerum consultaretur. Cantuariensis qui sapientissimus erat ad coniecturam futurarum rerum, facilè assensus est, quò ille inuidiam cum honore secum ferret. Proinde patres ac reliqui sacerdotes per aliquot dies in senatu Volsæano adfuerunt, vbi Volsæus ipse in aurea sedens sella, multa primò polliceri, quæ ad religionem pertinerent, deinde re pecuniaria, cuius causa eò conventum erat, agere cœpit: sed homo omnibus consiliis præceps ac devius, cùm paulò pòst cognouisset, per leges non licere in provincia Cantuariensi, nisi Cantuariensis autoritate, id negotij confici, remisit patres ad ædem diui Pauli, ipse verò ad suum consessum resedit.

Ita sacerdotum ac principum concilium vno tempore habebatur, ac vnum tantùm agebatur, vt pecunia imperaretur. Quæ res audita in disceptationem non modicam venit: principes enim constanter negabant populum posse aliquot tributum ferre, cùm præsertim de eius bonis tantum diminutum esset, propter mutuationem pecuniarum, quæ in ærarium antè relatæ fuissent, nec reddendæ viderentur, ac nihil appareret, quamobrem ille tali onere in præsentia premeretur. Post hæc Volsæus se contulit in concilium, corámque causam perorauit, ostendens Scotos & Gallos perpetuos Anglorum inimicos, iam in armis esse, idque vicinis Anglis, qui ad fines eorum sunt, satis esse cognitum, quòd sibi iuxtà rebúsque suis maximè timerent ab vtrisque. Sed ipse renuntiauit recentes motus belli iam fieri, atque docuit ea de causa Carolum Imperatorem fœdus nuper renouasse cum Henrico, quò ambo vnà hostium impetum propellerent, & illud sine auxilio populi sequi minimè posse, quare flagitauit, vehementérque rogauit concilium, vt non deesset patriæ, non negaret regi, quod ad regni præsidium, quod ad salutem, quod denique ad gloriam pertineret: & id officioſè factum fore, si tandem sine vlla dubitatione moráve, imperauerint ex singulis libris quaternos solidos quotannis soluendos in quatuor annos. Hanc postulationem Thomas Morus eques singulari virtute vir declarauit procuratoribus ciuitatum, inter quos Prolocutor, quem dicunt, erat, quæ sanè cunctis visa est tam inhonesta, quàm acerba, qui idcirco aliquot ex suis, viros graues, ad Volsæum protinus allegarunt, qui eum maximoperè orarent, vt apud regem agere vellet, vt summa illa pecuniæ petita minueretur. Ast ille homo agrestis ingenij repentè ira percitus respondit: Mallem equidem mihi linguam evulsum iri, quàm

quàm loqui cum rege de alicuius partis deductione ſummæ, contrà ac in concilio iam à principibus deliberatum, decretum, conceſſúmque ſit. Iſthuc mox falſum eſſe manifeſtò compertum, in quo perſpicuum mendacium erat: atqui nihil mirum, nanque Volſæo haud quicquam antiquius iam inde à pueritia fuerat, quàm mentiri, quod improbi hominis eſt. In magnis & impudentibus mendaciis iſtiuſmodi rex acriter Volſæum caſtigauit, dixítque ſe breuì ſine vicario vllo rem ſuam curaturum. Mirum profectò dictu eſt, quantum ſeſe Volſæus ea caſtigatione coërcuerit, quantúmque ſummiſsé geſſerit: ex quo ſcire licet, ſeueritatem domini multum valere ad malam ſerui naturam cohibendam. Verùm Volſæus poſt aliquot dies, placato ſibi Henrico, nihilo melior evaſit. Sed repedemus eódem.

Erat in ſacerdotum conventu non minor decertatio, Volſæo multò acerbiùs cum eis agente, cui ſe opponebant: opponebant autem multi, & in primis Ricardus Vintonienſis, & Ioannes Roffenſis, epiſcopi, ſed ante omnes, Rolandus Philippus vicarius Croydonenſis, atque diui Pauli canonicus, concionatorum princeps. Hunc ex medio certamine Volſæus ad ſe vocauit, adeóque deterruit, vt poſtea in conventu non amplius apparuerit, qui ob id permagnam certè quidem ſuæ fecit innocentiæ iacturam. Ita duce ab infinita contentione deſiſtente, cæteri manus dantes, dimidium omnium ſacerdotiorum vectigalium vnius anni, ad vſum belli imminentis, tributi nomine concedendum ſtatuerunt, & id in quinque annos futuros, quò ſumptus minus grauior foret. Principes verò in ſuo concilio deliberando, ſæpe animis in contrarias partes diſtractis, ad extremum pecunias populo imperant in annos quatuor, ad caſum belli incertum eventúmque conferendas, ad hunc quippe modum, vt qui ex vectigalibus poſſeſsionum ſuarum libras quinquaginta quotannis caperent, ij ternos ſolidos ex ſingulis libris péndérent: qui minus quinquaginta, binos ſolidos: qui verò minus viginti, ſingulos ſolidos: ac poſtremò per ſingulorum capita pauperum hominum quaternorum denariorum ſumma decernitur colligenda. Quod tributum nouum & graue quantum triſtitiæ populo, tantum lætitiæ Volſæo attulit, qui triumphabat, ſuóq; iſto facinore gaudebat, & gloriabatur ſe omnes vias pecuniæ noſſe, vt qui omnia pecuniæ cauſa facere paratus eſſet. His rebus actis, poſtea leges aliquot conſentaneæ rationi bene viuendi datæ ſunt, quæ reipublicæ partibus morbo aliquo laborantibus mederentur: atq; concilium dimiſſum.

Iam venerat tempus, cùm Giraldus Chyldariæ comes rediuit in gratiam cum Volſæo, quem ſuprà diximus ab eo in cuſtodiam traditum, qui ducta in matrimonium Elizabeth Graia ſorore Thomæ Dorceſtriæ Marchionis, in Hyberniam reverſus eſt, ſuámque provinciam obtinuit. Erat tunc inſulæ cancellarius, quem vocant, Hugo Hynk Dubliniensis archiepiſcopus, homo Anglus, vírq; probus, qui cum comite multis

officiis atq; familiaritate coniunctus, rempublicam collocauit in bono statu, quantum per Hybernorum syluestrium maleficia licuit. Item per idem temporis Christiernus Dacorum rex exul cum Elizabeth vxore, Caroli Imperatoris sorore, ad salutandum Henricum in Angliam venit, à quo liberaliter accipitur, cui publicum hospitium datum: sed paucis pòst diebus in spem recuperandi regni ab amicis adductus, munificè donatus in Flandriam abiit, vnde venerat.

Dum hæc domi geruntur, Henricus mittit ad bellum Scoticum, si bellum esset, Thomam Hauardum comitem Surræ ac classis præfectum, cum potestate in Eboracensi atque Dunelmensi agro, eius belli gerendi causa, quibus ei placeat, arma, equos, currus, naues, nautas, & cætera quæ ad bellum administrandum pertineant, imperandi, adiungitque socios ei cum primis Thomam Marchionem Dorcestriæ, & Gulielmum Contonum. Hunc vnum Volsæus laborabat eiicere, excludere, exterminare ex domo regia, quòd Henrico acceptissimus esset, & sibi amicum, ob morum dissimilitudinem, facere non posset: nam Gulielmus non probabat Volsæi ingenium importunum, qui vt aliis potentia præstaret, regiæ autoritati semper aliquid detrahebat, quod ad suam adiungeret. Igitur opera Volsæi ad id bellum Gulielmus mittitur, quò paulatim eum apud Henricum in inuidiam adduceret: sed nihil profecit, paucis enim pòst diebus Gulielmus in regiam ab Henrico auocatur.

Thomas verò Hauardus celeriter profectus, ac equitatu pedestribusque copiis quàm diligenter in vnum coactis, in fines hostium contendit, circum quos breues excursiones facit, quò illi intelligant eum contra se paratum habere exercitum. Scotorum autem principes omnibus quoque rebus paratissimi ad omnem eventum erant, sed sese intra munitiones tenebant, expectantes dum Ioannes Albaniæ dux à Gallia veniret, qui propediem se adfuturum scribebat, qui ita totam æstatem operiendo, mirabantur quid sibi vellet illa procrastinatio.

Tum altera factio Margarita regina hortante, cœpit cogitare de dando integro imperio Iacobo regi, déque à duce omni administratione auferenda. Hæc vbi Henrico fratri regina soror significauit, confestim ille per literas & nuntios suadere cœpit principibus Scotis amicis, ne paterentur diutius suum regem in tutela esse, néve gubernatione regni fraudari, cùm ipse id esset iam ætatis, qui per se agere, deliberare, decernere posset, ac operam suam pollicitus est, si collibitum eis fuerit, dimissa Francorum amicitia, secum fœdere perpetuo stare, quò sibi tandem liceret perinde vt cuperet, Iacobum nepotem charitate complecti, ac consilio, opibus, monitúsque iuuare. Principes negotio ad consilium delato, aliquot dies inter se consultarunt, quid factu optimum esset: & quia vtrinque animi in spem ingressi erant affinitatis iungendæ, per quam ex duobus regnis, posset vnum longè potentissimum fieri, si Maria

vnica

vnica filia & hæres Henrici, Iacobo adolescenti in matrimonium collocaretur, non fuit à principio quisquam omnium, quin iudicaret id fœdus ex republica futurum. Postea altera factio, quæ duci fauebat, & idcirco à meliore forsitan regni statu abhorrebat, cœpit multa prudenter dicere, quapropter nihil temerè decerneretur: primùm enim exposuit Gallorum merita generatim in rempublicam, ac speciatim in principes, vetus hospitium perpetuóq; inviolatum iam inde ab initio intercessisse Scoto cum Franco, contrà cum Anglo odium penitus insitum esse: item ponderandum vulnus populi Anglici non ignotum, quòd Henricus sæpe plus quàm par esset, tribueret Volsæo homini singulari inconstantia, & propterea minus fidei pollicitationibus habendum, minúsq; spei in eius præsidio ponendum: & quia turpe est, falli, decipi, errare, ideo non relinquendam viam, quam maiores hactenus tenuissent. His auditis, bona pars principum in eam sententiam vno momento iuit, vt à Gallo non discederetur. Porrò haud multum aberat, vtres omnino quoquomodo componeretur, cùm ecce tibi, nuntius aduentus ducis, qui se demum venturum scripserat, cuncta turbauit. Quamobrem Scoti in præsentia minùs ad Anglos se adiungere voluërunt, atque ita renouatis in paucos dies induciis, pro se quisque ad arma vocare, ac vndiq; conclamare. Hoc interim spatio Francisco Gallorum regi parato domi ingenti equitatu, ac ex Heluetiis bene magno peditum numero conducto, iamiam Mediolanum versus instabat iter, vt Venetos in amicitia retineret. Hos Carolus in primis à Francisco avertere enixè studebat: idem etiam Hadrianus Romanus pontifex, Italiam pacatam reddendi, eiúsq; vires simul coagmentandi causa curabat, iuuante Henrico rege, qui nuper Ioannem Bathoniensem episcopum alterum oratorem Romam miserat, qui Venetiis Pacæum habebat, qui domi vrgebat Antonium Surrianum equitem ipsius senatus Veneti legatum, virum nempe virtute, doctrina, nobilitate summum. Quid, quòd cùm res amplius opinione extraheretur, retinuit trîs Venetas triremes, quæ in Suthantoniensi portu erant, vt Veneti intelligerent, eius amicitiam sibi posse multis in locis vsui esse, si in societatem venirent? Ita Veneti vndique solicitati, se ad extremum à Francisco abalienant, atque nouum fœdus cum Carolo & Henrico paciscuntur, cuius conditiones fuere, vt Carolus cum Francisco Sfortia Mediolanensi duce, conferret quoties opus fuerit, sex peditum millia, equitum leuis armaturæ quingentos, grauis verò octingentos: Veneti autem totidem, ac ad tuendam Apuliæ oram triremes instructas quatuordecim, necnon persoluerent Carolo aureorum millia ducenta, pro nonnullis oppidis in Dalmatia receptis, quæ Maximilianus possederat. Item Carolus Burbonij dux eodem tempore iratus regi Francisco, ob iniuriam ab eo, vti putabat, factam, quòd orta controuersia, de parte hæreditatis paternæ sibi lis indiceretur, simulauit se Molini domi suæ ægrotare, vt ne cogeretur ire in Italiam cum eo: quem Franciscus Lugdunum petens inuisit, saluúmque esse iussit, qui paulò pòst per literas ab ipso Francisco vocatus, tum lectica non paruo comitatu præmissa, in qua ipse iacére diceretur, in Burgundionum comitatum Cæsaris ditionis clàm se contulit, vbi tam à Cæsare quàm ab Henrico re-

ge in fidem recipitur. Sed antè dux ab Henrico ductus est ad id, vt libenter sese vellet fidei ac potestati eius & Caroli committere: nam vt Henricus odoratus est duci esse simultatem cum rege Francisco, statim misit ad illum, dum domi erat, Ioannem Russellum equitem pariter strenuum atq; prudentem, qui bono modo negotium expediuit. Is memoria nostra custos est priuati regij sigilli, quod sanè munus nulli nisi fide, constantia solertiáq; prædito defertur. Ac sic reges magis ambo parati erant in Gallum ad arma sumenda. Quę vbi Franciscus rex accepit, sibimetipsi patriam defendendam ratus Lugduni constitit, atque mutato proficiscendi consilio, copiis omnibus præfecit Gulielmum Gonfierium maris præfectum, qui maturè in Italiam descendit, bellaréq; fortiter cœpit. At vbi Henricus rex cognouit ex literis multorum & nuntiis Francos iter in Italiam habere, sine vlla mora exercitum cui præfectus erat Carolus dux Suthfolchiæ, in continentem mittit ad refrænandum à progressu ipsum Francum. Dux sub æstatis exitum Caletum profectus, de invadendo hoste dum consilium capit, Gulielmus Fizgulielmus cum aliquot nauibus ad Normanicum litus delatus in terram descendit, ac de improviso oppidum eius oræ maritimum, quod Triportum appellant, adoritur, commissáq; pugna ad munitiones, quas oppidani metuentes repentinos hostium incursus antè fecerant, cum præsidio acriter præliatur, fractisq; munitionibus, intra mœnia illud repellit, sed cùm oppidum confluente ad clamorem agrestium turba iam firmius esset, quàm vt sine sudore capi posset, illato igne sub vrbanis ædificiis, ac præda quæ repentè capi poterat abacta, ad naues pari celeritate atq; venerat se cum suis recipit, non sine suorum vulnere atq; detrimento: id quod contingit, cùm quis imparatum non offendit eum, quem inconsultè aggreditur. Atqui dux interea diuum Odomarum versus, se de Caleto mouet, quò Caroli Imperatoris copiæ venturæ erant, ac proximam hostium arcem, quod Bellumcastrum vocabant, oppugnat vehementissimè, primúmq; tormentis quassatis muris, deinde circumducto exercitu, impetum facere parat, cùm præsidium omni penitus subsidio desperato, deditionem fecit. Tum dux castello complanato, & hyeme iam obrepente, quamvis bella omnia iure gentium hyeme conquiescant, progreditur in Picardiam, patriam olim Veromanduorum. At vbi rumor venit de Anglorum accessu, mirum vtiq; dictu est, quantum vicini populi repentino metu perculsi sint, qui passim cum bonis suis se quaquaversum proripiebant: sed vis belli & furor in primis in oppidum Braium, quod ad Sommam flumẽ est, pervadit, quod dux primùm obsidet & occupat incensum prius ab oppidanis, hostis vt prædæ ne aliquid ibi faceret. Deinde copias traiicit Sommam, ac pagum nomine Cappe ab incolis relictum cum castello capit. Ad id loci Burgundiones Cæsariani milites cum Anglis se coniungunt, deinde oppido Roye per deditionem potitur. Post hæc ventum est ad oppidum Montidedum, vbi aliquãtulum pugnatur, sed tãdem in ditionẽ & potestatem Anglorũ redactũ est. Hìc quia summa iam hyems erat, tẽpestas frigida ac maximus imber, dux consiliũ capit redeundi trans fluuiũ: quo facto, Boghan ad confiniũ imperij Cæsaris situm in ditionẽ recipit, in quo tam ad cõmodum ipsius Cęsaris, quàm Hẽrici, Cæsarianos milites in præsidiis collocauit, atq; tormentis

mentis æneis ad Valentianas oppidum relictis, domum reuertitur, cum exercitu valde affecto infirmóq; propter anni tempus pergraue. Non multò post reditum ducis à Picardia, vbi bellum per aliquot menses versatum est, in quod magnum ille sumptum & laborem impenderat, Volsæus qui ab initio promiserat, sicvt fama est, redditurum se Henricum regem ditissimum, si per eum aliquando licitum fuerit vti ratione faciendæ pecuniæ, tributo alióve quovis honesto modo: hinc occasionem nactus, creauit nouos quæstores ærarij, qui à populo tributi nomine exigerent sextam bonorum partem, quæ possideret. Hæc vniuersis visa est rapina, & eadem quidem importuna, non item tributum, quapropter cuncti planè negarunt se quicquam soluturos. Cæterùm quæstores instabant, quo factum est, vt nonnulli alibi tumultuari cœperint. Tum res ad consilium refertur, vbi turbæ autores ita argumentantur: Iampridem ab antiquis regibus concessum obseruatúmq; esse, vt pecunia nunquam populo imperaretur, nisi autoritate concilij, & propterea Volsæum tam legem quàm consuetudinem violasse. Eiuscemodi querelam iustam æquè vt honestam cùm rex audiuisset, primùm populo si quid peccatum erat, remisit, condonauit, ignouit: deinde valde Volsæo succensuit, quòd temerè perperámq; suos populos expilandos curarit. Ille verò vafer & mendax, aiebat se priùs de re ipsa iudices consuluisse, ac respondisse illud ius esse: Isthuc nõ secus erat omnino, apud ipsum solum, qui æquum eodem loco quo iniquum haberet. Volsæus exin quòd regi emolumentum facere studuisset, nihil de rebus suis secundis deturbatus, ad immensa & vasta mentem versans, statuit duo condere discipulorum collegia, alterum videlicet Oxonij, alterum ad Ipuuiche locum humilem, vbi ipse natus erat, & id magis ad inanem gloriam, quàm ad religionis doctrinæ ve vtilitatem: & quia pietate vera ac liberalitate non mouebatur, voluit ex spoliis vnius altaris, quemadmodum vulgato proverbio dicitur, alterum vestire. Itaq; primò ab Henrico impetrauit, vt aliqua minuta monachorum cœnobia sibi diruere, complanare, & diripere liceret, deinde id factum Romani pontificis assensione atq; autoritate firmandum comprobandúmq;, ac bona eorum cœnobiorum suis collegiis assignanda curauit, exemplo in omni seculorum memoria inaudito. Quod equidem singulare nefas effecit, vt Romanus pontifex gratis in Anglia malè audiuerit, sed Volsæus multò peius, quem non puduerit sacrorum templorum deorúmq; ruinas impiè nefariéq; edendi apud suos, autorem existere.

At locus appositus opportunitatem facit persequendi Scotorum res, quæ acciderunt. Ioannes dux Albaniæ ex Gallia domum redit, convocatóq; concilio, coràm exponit quàm grato sit animo rex Franciscus adversus omnes Scotos, quòd ille regnum Galliæ & Scotiæ non putat aliud esse, nisi vnum corpus, ac alterum alterius membrum, & id probari posse exemplo amicitiæ vtriusq; populi, cùm tota Europa non alia diuturnior sanctiórq; reperiatur: post hæc ostendit literas ipsius regis, quas ipse detulit & recitauit, summa cum omnium principum attentione: item dicit se validam Francorum militum manũ secum adduxisse, quæ contra hostes cõstantiùs staret: atq; demum hortatur patres ad voluntatem & benevolẽtiam tanti regis pariter suscipiendam atq; conseruandam. Fuit in concilio vnus vel alter, vti quidam scribunt,

qui suadebat, vt Henrici regis amicitia in primis retineretur, qui auunculus esset Iacobi regis, & vicinus, qui idcirco patriæ molestissimis etiam temporibus benevolè præstò esse posset. In hoc non multum steterunt, sed protinus ad rem militarem curandam se conferunt, dimissóq; conventu, paucis diebus exercitum faciunt, perguntq; ad obsidendam arcem, quam Vuerk vocant ad Tuedam fluuium positam. Erat intus firmum præsidium, cui præerat Gulielmus Lylle eques strenuus, qui certior factus de hostium adventu, magno studio arcem nouo vallo & fossa circundat, in locisq; ad defensionem aptis milites locat, aliis præcipit, vt noctu vigilias agant, cùm ecce Scoti appropinquarunt, impetúmq; facere vndiq; cœperunt, tam multis ex illis, quàm paucis ex inclusis, tormentorum ictibus percussis cadentibus. Dum ita ad arcem dimicatur, Hauardus nuntium accipit hostes vexare fines regni, quare ex agro Dunelmensi festinanter cum exercitu venit suis subsidio, paratus ad vlciscendam iniuriam, sed rumore de eius adventu sparso, Scoti breui ad se suos receperunt, vt discessus hic nihil fugæ simile haberet. Hauardus verò eos non est persecutus, quoniam mandatum ab Henrico rege suo habebat, vt neq; Scotos pateretur irrumpere in Angliam, neq; ipse in Scotiam invadere tentaret: & hoc factum est, quòd Henricus totus cum Cæsare in bellum Gallicum incumberet. Sed rursum oratio revertatur eò dem. Fuit hic annus salutis humanæ MDXXV, & cùm regnare cœpit Henricus, XVI.

A. S. H. 1525.

Galli duce Gulielmo Gonfierio, sicvt suprà dictum est, in Italiam iterum erupterunt, vbiq; contra Cæsarianos acriter confligentes: dij boni, quas inter se pugnas, quas strages ediderunt! Quo tempore Carolus Burbonius dux ex Burgundia in Italiam perrexit, qui vt suum in Cæsarem studium perquàm multum declararet, omnibus officiis cum aliis ducibus certando, nunquam eius rebus defuit. At post aliquot menses, Galli in aliena terra hostium multitudine oppressi profligatiq;, domum pedem referre coacti sunt. Tum duces Cæsariani victores consilio longè in posterum providere cupientes, concilium inter se habent, in quo sanè concilio pars exercitus Burbonio tribuitur, & aliis præfectis altera, cùm per idem temporis allatæ literæ sunt similiter à Carolo Cæsare, atq; ab Henrico rege, corámq; recitatæ, qui scribebant se nouum in Gallum comparare bellum, Item pecuniæ summa grandis ex Hispania ad duces missa, & illuc simul pervenit Ricardus Pacæus Venetiis profectus Henrici legatus, qui magnam pecuniam in illud bellum nomine sui regis dedit, & maiorem pollicitus est. Hoc nuntio accepto, putarunt omnes expedire, vt Gallus alibi etiam armis vexaretur, quare ex consilij sententia decretum est, vti Burbonius ad oppugnandam Massiliam vrbem in Narbonensi provincia bello valde opportunam proficisceretur, qui vbi eò advenit, castra primùm quamproximè muros posuit, vallóq; ac aggere latissimo cinxit, deinde mœnia ipsa tormentis continenter percutiebat. Massilienses autem cùm audierint adventare hostem, vrbem suam commeatu & præsidiis valentioribus à Francisco rege missis munierant, quò illa capi non facilè posset obsidione: ità vtrinque pro se quisq; armatus quotidie pugnabat. Durauit vehemens & laboriosa obsessio ad menses quatuor, cùm Burbonius animadvertens se partim ob præsidij Gallici virtutem, partim ob loci naturam parum proficere, ab ea oppugnatione discessit. At Franciscus postquam intel-

lexit

lexit Burbonium à Maſsilia abiiſſe, & Cæſarem in Hiſpania multis negotiis diſtineri, ac Anglum bello Scotico implicari, non dubitauit in Italiam poſt tot etſi acceptas ibidem clades, redire, fretus magno equitatu ſuo, atque Italorum Germanorúmque peditatu, quos conduxerat, nec alium quenquam exercitui præfici voluit, niſi ſeipſum, quòd paucis annis res in terra Italia ſæpe malè geſta fuiſſet à ſuis ducibus. Quocirca ineunte vere, paratis rebus omnibus, quæ ad iter, quæ ad bellum faciendum opus eſſent, Alpes tranſiit tanta celeritate, vt Vercellas propemodum priùs attigerit, quàm aduenisſe nuntiaretur, vnde rectà Mediolanum petit & capit. Caſus amiſſæ vrbis ita Sfortiam ducem ſolicitum habuit, vt Cremonam ad locum tutum continuò ſe contulerit. Cæſariani verò Papiam vrbem ad Ticinum flumen velvti arcem totius belli ad ſe defendendum ſtudio muniunt, bellica tormenta eò deferunt, præſidium collocant, duce Antonio Leua viro multò fortiſsimo, reíque militaris longè peritiſsimo: & hoc illud accuratiùs faciunt, quòd animis proſpiciebant regem primo quoque tempore ad oppugnandam Papiam venturum. Nihil equidem fefellit opinio: rex etenim ſtatim pòſt acceſsit, ibíq; commiſſo prælio capitur, ducitúrque captiuus in Hiſpaniam ad Cæſarem.

Poſthac non erat quiſquam omnium Chriſtianorum principum, quin teneretur magno deſiderio audiendi Franciſcum regem miſſum eſſe factum à Cæſare, & id in primis erat in optatis Henrico regi, qui pĩj, benigni, ac liberalis animi eſſe putabat, diligere etiam hominem, qui cum tibi ſimultas eſſet, quemadmodum Chriſtus factum vult: quare miſit Cuthbertum epiſcopum Londinenſem, & Ricardum Vuyngfildum equitem oratores ſuos in Hiſpaniam ad Cæſarem, qui negotio Franciſci adeſſent, incumberéntque animo & omni ſtudio in vnam præſertim rem, vt in pacis atque concordiæ conciliatione, ipſius ratio maximè haberetur, cùm paulo antè belli gerendi ſimul ſocij, velvt ſuprà dictum eſt, fuerint. Atqui Franciſcus videns non poſſe ſe eripere à manu inimici, in libertatémque vindicare, niſi poſthabitis permultis ſuarum fortunarum commodis, ad eiuſmodi pacis conditiones deſcendit, quæ erant, vt ille de ſuo quocunq; iure decederet in Italia, Burgundia, Flandria ſic, vt nulli Flandrorum provocarent deinceps ad Pariſienſes iudices, neq; provocatio vlla amplius cuiquã daretur à magiſtratibus, & iuuaret certo armatorum numero Cęſarem, cùm Italiam peteret, vt Romę corona redimiretur, ac ſuo tempore redderet Henrico pro Cæſare, ducenta millia coronatorum, quas antea pecunias ipſe Cæſar ab Henrico in Anglia mutuatus fuiſſet, & filios duos maiores natu obſides daret, qui eatenus apud Cæſarem eſſent, quoad fœdus ritè ſancitum, & promiſſa firma, rata, exoluta forent. Atq; his actis rebus, rex Gallus iter ad ſuam Galliam direxit, ad quẽ redeuntem Henricus miſit Thomam Cheyney virum nobilem, vt ei ſuo nomine de ſalute gratularetur, ex quo Franciſcus agnouit ſingularem erga ſe Henrici humanitatem, gratiáſq; egit. Fuit is annus XVII, cùm regnare cœpit Henricus, & ſalutis humanæ MDXXVI, ac menſis XIII, cùm Gallus rex captus fuerat. Verùm ſimulac rex domum pervenit, nihil ei prius fuit, quàm Henrici regis inveteratam ſine vlla offenſione, velvt ipſe prædicabat, amicitiam ſeruare & retinere, qui Ioannem Ioachim hominem Genuenſem perſpica- A.S.H. 1526.

cem sagacémq; misit in Angliam rogatũ Henricũ regẽ, vti fœdus inter se renouaretur, quod Anglus, qui bene omnibus cupiebat, non aspernatus est. Ita benevolentia reconciliata. Dein rex Franciscus intellexit Franciscum Sfortiam Mediolani ducem Cæsari in suspicionem nullo suo delicto, sed ducum Cæsarianorum inuidia, venisse, indéq; terram Insubriam bello ingenti exardescere, quòd Veneti & Clemens, qui in Hadriani demortui locum paulò antè successerat, pontifex Romanus, ducis fortunæ eventum miserati, eius causam defendendam suscepissent, veriti ne Cæsar Italiæ dominatum non quæreret, occuparétque. Quocirca Gallus ipse rex statim animum ad bellum intẽdere cœpit, penitus omne promissum iureiurando factum oblitus, ac solùm agitabat animo, quomodo culpam acutis rationibus ab se dimoueret. Quid, quòd fœdus cum pontifice & Venetis icit, atque Vasconum quatuor millia, cum equitibus grauis armaturæ quingentis, duce Michaële Antonio Salutiorum Marchione, ad sociorum exercitum in Italiam mittit. Cùm interea Burbonius in Pontificem cum electa militum manu repentino profectus Vrbem cepit, Clementẽ in arce Sancti Angeli inclusit, at ipse sclopo saucius ibi occubuit, Cæsarianus verò miles fœdè hostilitérque vrbem diripuit, Pontificem in potestatem suam venire impulit. Postea Galli duce Lautrecho Neapolim profecti, aliquot mensibus obsederunt, qui cùm deditionem præstolarentur, ecce media æstate, subitò propter cœli grauitatem morbis affecti, intra paucos dies omnes fermè cum suo duce perierunt, id quod cuncti propè mortales nutu Dei Optimi Maximi factum affirmabant, qui ita voluisset Francisci regis conatum manu sua diuina vlcisci. Quare dein rex à Cæsare pacem petiit, & impetrauit, cùm interim Henricus rex meritò iratus Cæsari, quia nondum reddidisset sibi debitam pecuniam, quam Franciscus tametsi pro eo soluere promiserat, vti antè dictum est, miserit ad eum in Hispaniam legatum suum Franciscum Poynes equitem cum hisce mandatis, vt primùm repeteret pecuniam, item partem prædæ ad Papiam captæ, cùm ipse fuerit socius belli, & in id pro rata parte sumptum fecerit, deinde alterum obsidẽ ex duobus, quos Franciscus dedisset, & si negaretur, quod iure quam optimo reposcebatur, tum bellum denuntiaretur. Cæsar his auditis rebus, paulò pòst vocauit ad se Franciscum & Edouardum Lee, qui apud eum Henrici quoq; legatus erat, ac respondit: Quod rex Henricus amicus meus petit à me, permagnum habet pondus in vtranque partem, vel ad concedendum, vel negandum: quare dubitanti mihi quid facere par sit, opus est consilio, vt & benevolentia erga ipsum mea cõseruetur, & Francisco regi par pari, vt dicitur, referatur, qui propè fidem priùs fregit, quàm obligauit. Igitur statui quamprimùm sententiam meam per literas Henrico declarare, vos verò interim vtriusque nostrûm expectabitis responsum. Cæsar autem de industria cunctabatur, quò ne istiusmodi longè molestissimis querimoniis responderet, quòd quasi diuinabat breui futurum esse, vt rex Gallus pacis factæ conditionibus sponte staret, quas ipse vltrò obtulisset à principio, quemadmodum haud multò pòst accidit. Ast interea talis Cæsaris humanitas non potuit Volsæi animum seditiosum sedare, quippe cui quanquam ille in singulos annos grande munus largiebatur, vti hominem in officio retineret, quia tamen archiepiscopatum Toletanum totius Hispaniæ locupletissimum vacan-

vacantem, ad quem vehementer aspirabat, consequi nequiuit, bellum Cæsari Henrici nomine publicè indicendum curauit. Sed ambo reges inter se amabant, idcirco bellum nascens illicò pace mutatum est, & Volsæi cupiditatis sitim expleuit satiauitq; episcopatus Vintoniẽsis, quem mortuo Ricardo Fox, ille adeptus est, dimisso Dunelmensi episcopatu, quem consecutus est Cuthbertus Tonstallus Londinensis episcopus, cui successit Ioannes Stokesley. Sed egressi à proposito foras, domum redeamus.

Impendebat iam fatum, quod Volsæo venturum erat, cùm ille tanquam ferox equus nesciret stare loco. Porrò ei in mentem venit mutare dominam, & vnam alteram quærere, quam æquè vita vt moribus sibi similem esse volebat: quanquam Catherina regina hominem non offendebat, non lædebat, sed eius tantùm malos oderat mores, quos vt continentia emendaret, identidem benignè monebat. Is proinde quod cogitarat, cum spe magna id exequi cupiens, cum Ioanne Longland Lincolniensi episcopo de quæstione futura amicè communicat, quòd is esset, qui regis confessionem audiret. Episcopus qui ex sua opinione nihil se perperàm, sed rectè facere affirmabat, iampridem coniugium regium velvti infirmum labefactatum iri censebat, idque clàm suis sæpe intimis amicis insusurrabat, oppidò quàm libenter audiuit Volsæum, sic, vt ambo mox inter se disceptare cœperint, vtrùm ius matrimonij Henrici & Catherinæ legitimum foret, nec ne. Hi plus sibi sumentes quàm par erat, velvti peritiores theologi, sed magis arrogantiores, qui quærerent nodum in scirpo, vt dicitur, facile iudicarunt non esse necq; firmum, necq; ratum, eò quòd Catherina olim nupsisset Arthuro Henrici fratri, in cãque sententia consentientes inter se deliberant eum periculosum connubij statum esse quamprimùm regi patefaciundum, perinde quasi à principio ex ipsa affinitate scrupulus omnis ortus, nondum ánimis hominum fuisset evulsus. Quo capto consilio, placuit Volsæo provinciam suscipere, qui suo tempore ad regem adiit, ac cum specie charitatis & iustitiæ, de eiusmodi iure matrimonij admonet, asserítque id parum virium vel roboris habere, propter nuptias Catherinæ cum eius fratre coniunctas, vehementérque orat, ne se patiatur diutius in tanto versari discrimine, cùm hîc de salute animæ, de posteritate vera regum, de honestate vitæ quammaximè agatur. His auditis, rex primùm paulisper stetit tacitus, vt qui plurimum mirabatur coniugium suum damnari, quod initiò velvti iustum æquúmque à pontifice Romano, ab optimis ac doctissimis quibusque episcopis probatum, de eorúmq; sententia sancitum fuisset, dein inquit: Bone pater, vide bene, quale saxum suo loco iacens mouere coneris, sicvt in proverbio est, habeo equidem vxorem fœminam multò nobilissimam, longè electissimam sanctissimámque, cui nihil obiici potest divortio dignum. Quod verò mulierem nuptam fuisse fratri meo ais, id minimè obstat, quoniam ipsa aliàs sæpe iureiurando testata est, illum propter imbecillitatem tum ætatis tum naturæ, nunquam secum corpus commiscuisse. Ità eo die sermo de re ipsa haud longiùs processit. At triduo pòst Volsæus incredibili armatus audacia Lincolnienſem convenit, eúmque ducit ad regem, quem ille sic affatur: Sumus coram te, optime maxime princeps, vt officium faciamus, & ego in primis, cùm iam te non fugiat connubium tuum in dubium in incertúmque venire apud populum, nos de

eo quæſiuimus:& cùm ſatis liqueat claudicare,idcirco ipſe cui de ſalute animæ tuæ curæ eſt,hortor,rogo, perſuadeo, vt tibi denique libeat cauſam vocare ad iudicium,quò quid firmamenti in eo inſit,inter omnes conſtet, atque ita iuſtitiam,quemadmodum ſemper ſoles, colere dicaris. Ratio iſta æqua, honeſta,bona Henrico viſa eſt, quæ demum cœpit eius animum flectere ad probationem rei huiuſcemodi. Tum Volſæus negotium omne pro confecto habens,regem vt ad divortium primo quoque die faciendum magis inciteret,Eſt,inquit,mulier præter cæteras digna tuo matrimonio, ſoror Franciſci regis Gallorum vidua , quæ vxor fuit ducis Alanſonij, ætate & virtute quamflorentiſsima.Iſthæc,poſtremò Henricus ait, maioris conſilij ſunt,ideo in aliud reiicienda tempus duco. Verùm vbi rumor iudicij futuri ad aures Catherinæ pervenit , in luctu tota & ſqualore fuit , dolens, conquerens, quòd hactenus reſeruata foret tam inſigni ærumnoſæq; miſeriæ . Sed eam rex conſolabatur, affirmans cognitionem cauſæ eſſe omnino facturam veritatis cognitionem.

Sub eoſdem dies nuntius affertur Clementem Romanum pontificem in poteſtatem Cæſarianorum militum veniſſe, quo certè nuntio Volſæus ante omnes valde perculſus, qui ſuæ iam legationi timebat, cœpit orare regem Henricum, vt ſuis opibus & auxilio vellet iuuare communem Chriſtianorum omnium patrem: & cùm animadverteret regem non admodum magni rem facere, de ea ſic argumentatur: Optime princeps,cùm ſis fidei defenſor, tua maximè intereſt gubernatorem,cuſtodem,& caput fidei, hoc eſt,religionis, tueri. Ad ea Henricus reſpondit: Si Romanus pontifex pugnaſſet pro religione,non item pro imperio,illud ipſum mihi faciundum putarem: ſed vt manifeſtum ac notum ſit omnibus mihi curæ eſſe de ſalute ſummi Pontificis,tu nulla interpoſita mora,adibis Franciſcum regem Francorum, hortaberéq; noſtris verbis,vti exercitum quem habet paratum,velit mittere in Italiam,Cæſarianos compellendi cauſa ad miſſum faciendum pontificem,ac nomine meo in partem ſumptuum pecuniam curabis,dabis.Quibus rebus conſtitutis,quarum myſteria tacita ipſi duo tenebant, Volſæus ſeſe ad iter tam optabiliter quàm celeriter ineundum expediebat:cùm percrebuit, in ore atq; ſermone omnium cœpit eſſe, eum iturum in Galliam, ad importandam pecuniam, pro bello gerendo contra Cæſarem, & ducturum ſecum ſororem regis, quæ nuberet Henrico. Hæc eius arte & ſtudio in vulgus emanaſſe ferebant,quò fama eſſet connubium inter regem ipſum & Catherinam, iam apertè infirmari. Volſæus itaque poſtquam ad res cum Franciſco agendas in legatione duos collegas habuit, epiſcopum Londinenſem, qui nuper ex Hiſpania redierat, & Gulielmum Sandes regij cubiculi præfectum, magno apparatu Ambianum tranſmiſit,vbi dij boni, quemadmodum à Franciſco rege hoſpitio accipitur,gratia honoréq; tractatur,non ſecus ac ſi eſſet rex: item à Ludouica eius matre liberaliter eodem fermè habetur loco. Poſtea ad negotium venitur, ac primùm omnium de bello conſilium initur, quo Cæſariani preſsi cogerentur Clementem Romanum pontificem dimittere, ad idq; pecunia numeratur non vtique parua: deinde de fœdere ſanciundo, de rebus ſecretioribus per aliquot dies actum eſt: in quod ſanè conſilium duo Volſæi collegæ minimè adhibiti ſunt, adeò vt illi poſtea domi palàm dixerint,

haud nosse se quid Volsæus cum Gallo transegisset, vnde suspicio orta est de nouo connubio sororis Francisci esse consultatum, & illud negotium confectum concluſumq; velvt ipse Volsæus prædicabat: quamvis re vera princeps illa mulier optima, noluerit quicquam audire de nuptiis, quæ nuptiæ non possent coniungi sine miserabili Catherinæ casu atque adeò interitu. Volsæus verò expeditis fortunatè, ita aiebat, rebus, in Angliam rediit, legationémq; suam regi, provt libuit, diligenter renuntiauit, cui pergratum fuit cognouisse, & quod gestum fuisset, & quod agendum foret, tam ad suum quàm ad amicorum commodum. Item vt regum amicitia quadam arctiori colligatione devinciretur, eodem tempore Franciscus rex cooptatur in collegium equitum Garterij, & Henricus in ordinem diui Michaëlis, quod est apud Gallos æquè religiosissimum atque decus honorificentissimum. Fuit is annus Henrico à gubernatione regni sui XIX, & ab humana salute M D XXVII, cùm Clemens pontifex sese in libertatem vindicauit sine ope vlla & auxilio Francisci regis, qui, quod ob id argentum ab Volsæo paulò antè accepit, in suis lucris cupidè posuit. Henricus rex valde gauisus est, quòd Clemens pontifex Romanus ab hostibus missus factus esset, eiq; per literas congratulatus, qui ita cùm bellorum furorem paululum foris consediſſe videret, res suas domi graues & odiosas pertractandas, sicvt infrà demonstrabitur, demum curauit, tum etiam elegit sibi Stephanum Gardinerum iurisconsultum, virum præclaro ingenio præditum familiarem secretiorem, eiúsque opera maximè est deinde vsus, cuius locum apud eum tenebat Ricardus Pacæus, sed is legationibus frequentioribus, & iis quidem nonnunquam minùs necessariis ab Volsæo datis, vt diutius à látere regis abesset, oppressus, penè est exilio affectus procul à patria, ex quo tantum molestiæ animo cepit, vt paulò pòst interdum deliraret. A. S. H. 1527.

Initio huiusce anni sequẽtis, rex & regina, quanquam ambo inuiti, in causam descendunt forensem, qua in iudicium vocata, ac lite contestata, dantur vtrique parti advocati, viri iuris & theologiæ peritissimi, atque simul procuratores, causidiciq; experientes. Interim rex qui omnia bona fide agebat, quò veritas causæ in lucem proferretur, & ita posteritati regum legitimæ consuleretur, per literas rogauit Romanum põtificem, vti vellet mittere legatum in Angliam, ad causam cognoscendã: item suos procuratores ad omnes Galliæ & Italiæ academias misit, qui agerent cum illis academicis luris doctissimis, vt de coniugio suo sententiam dicerent, idq; per scripta singulorum constaret. Non multò pòst advenit legatus pontificis Laurentius Campegius Cardinalis, qui collegam haberet Volsæum. Hi vnà statuto die Londini in cœnobio monachorum Dominicanorum considente, comparetq; primus coràm Henricus rex, ac de re verba facit: Optimi patres, breuiter dicam. Habeo in matrimonio Catherinam vxorem mihi charissimam, ob eius pariter animi singulares virtutes, atque generis nobilitatem: sed cùm sim magni regni rex, me oportet providere, vt liceat mihi cum ea ritè, legitimè, iustè, sanctéq; viuere, & ex eadem gignere filios, quibus

hæreditas ipsa regni iure quamoptimo veniat. Vtrumque consequetur, si vos nostrum connubium legitimum diiudicaueritis: quòd si quid quæstionis habet, illud vestra autoritate declaretis, tollatisve rogo, vt in ea ipsa re & cõscientia mea, & animus populi nostri acquiescat in perpetuum. Deinde regina adest, quæ coràm grauissimè accusat Volsæum perfidiæ, fallaciæ, iniquitatis & improbitatis, qui dissensionem fecisset, inter ipsam & virum suum, ac propterea palàm inquit: Ego talem iudicem tam meum quàm iuris & iustitiæ inimicum infensissimum refuto, abhorreo, fugio, atque ad Romanum pontificem solum provoco, eidémque causam meam iudicandam committo. Hæc illa flebiliter dicente, vidisses Volsæum infestis ferè omnium oculis conspici. Ac sic desitum est de quæstione agi. Legati tamen iudices sępe deinceps sederunt ea tum tractando, quæ ad inquisitionem causæ pertinerent, tum quærendo si quo pacto regina vellet provocationem revocare, id quod illa facere constanter abnuit. Sed cùm legati tempus tererent, quoniam nihil decernebant, inde regi nata est suspicio illud fieri de industria, quò sic operam apud sese perderent. Dum ista eiusmodi geruntur, Volsæus homo sagax animadvertit Henricum adiicere oculum cuidam puellæ nomine Annę filiæ Thomæ Bulleyne vicecomitis Rochefordiæ, quæ reginæ inseruiebat: tum ille permagna solicitudine affectus est, vt qui prospiceret futurum, vti eam rex in matrimonium duceret, si divortium fieret: quare subitò summo studio, omni cura, diligentiáque agere, providere, consulere cœpit, ne id omnino accideret, quod propter puellæ insolentiam, morte magis fugiendum putabat. Cùm res sic se haberent, & causa Catherinæ Romæ tractanda iudicandáque foret, appellatione adhuc stante, quæ interceßisset, Volsæus occultè literis & nuntiis secretioribus cum Clemente pontifice agebat, vt divortij iudicium extraheretur, donec ipse confirmaret Henrici animum ad suam voluntatem: verùm nihil suis machinis moliebatur, quod regi latére valeret, qui idcirco hominem tot beneficiorum immemorem in ordinem infimum redigere statuit: itaque primùm Campegium Cardinalem honestißimè ab se dimisit, deinde haud multo pòst iussit Thomam Northfolchiæ ducem ire ad Volsæum, eúmque omni dignitate & fortunis spoliare, ac ducere ad villam episcopatus Vintonienßis nomine Asher, vbi fuit aliquot mensibus, ad extremum in diœcesim suam Eboracensem relegatur, vt ibidem disceret melius temperatiúsq; viuere: quod tantum abfuit, vt faceret, vt libidinem corrupti animi nullo modo continere potuerit, quia delictorum pœna eum iam circunstabat, cui in mentem venit proficisci Eboracum, atque eò loci in sede pontificali, velyti consuetudo est, triumphantis more, primò residere, qui dies & multi deinceps cæremoniis, conviuiis, ludis celebrantur, scilicet vt ita in se cui iam misericordia opitulari incipiebat, inuidiam quæreret: & quoniam carebat sacris vestimentis pretioßis, quibus indutus magis conspiciendus foret, ideo non dubitauit scribere ad Henricum, vt sibi commodaret mitram & pallium, quibus aliàs solebat rem diuinam faciendo vti. Rex visis literis non potuit

magno

magno non mirari opere audaciam & insolentiam Volsæi, qui inquit, Superbia adhuc est in homine, qui planè iacet? Sed cùm rerum & hominun qui tantæ celebritati interessent, apparatus vbique in ea provincia forent, rex non amplius ferendum ratus mandauit Henrico Northumbriæ comiti, vt Volsæum in custodiam includeret, quò sic superbior fieri ac insanire desineret, qui paulò pòst dum Londinum duceretur, ad oppidum Leceſtriam valde exanimatus mortem obiit, eodémque loco humatur. O conditionem humanam tam nascendi incertam, quàm viuendi infirmam! Volsæus florebat dignitate & opibus, cùm negotium nuptiale susceпit, quod sibi fore gaudium putauit, id extitit exitium. Qui annus fuit humanæ salutis M D X X X, & cùm regnare cœpit Henricus, X X I I, cùm Stephanus Gardinerus est factus Vintonienſis episcopus, qui eò magis se deinde ad diuinas literas discendas dedit, in quibus tantum breuì profecit, vt optimus concionator evaserit, qui statim pòst longam legationem apud Franciscum Gallorum regem obiuit. A. S. H. 1530.

Post hæc, secutum est divortium inter Hēricum & Catherinam, per hunc sanè modum: Dum enim Catherinæ appellationis causa, de qua suprà memini, apud pontificem Romanum agebatur, Archiepiscopus Cantuarienſis cum sua episcoporum cohorte, ac advocatorum cœtu, in messem alienam falcem immissurus, vt vulgò dicitur, accesit ad pagum Dunstablum, prope villam regiam nomine Ampthill, ad sex millia passuum, vbi Catherina id temporis manebat. Hîc illa in dies singulos citata, cùm post decimumquintum diem, neque adfuisset, neque respondisset iudici, vtpote extraordinario, ecce subitum divortium: discessit à Catherina Henricus, atque in matrimonium duxit Annam Bulleyne, quam paulò antè amare cœperat, ex qua suscepit filiam nomine Elizabeth. Interea habetur concilium Londini, in quo ecclesia Anglicana formam potestatis nullis antè temporibus visam induit. Henricus enim rex caput ipsius ecclesiæ constituitur, eique ob id munus primi fructus omnium sacerdotiorum vacantium ac eorundem decimæ quotannis perpetuæ assignantur.

Item causarum modus ponitur, vt reus primò provocare deberet ad episcopum, deinde ad archiepiscopum, & postremò ad ipsum regem, quò sic in vlla administratione rerum, quæ ad ecclesiam pertinerent, Romani pontificis autoritate minimè opus foret. Isthuc autem decretum non omnino ab omnibus initiò probatur, & cum primis à Ioanne Fysherio episcopo Roffensi viro magna doctrina, summa integritate & innocentia, item à Thoma Moro equite literis, ac bonis moribus ornatissimo, qui demum ambo maluerunt de vita, quàm de ea sententia decedere, vt ocyùs in cœlo, quemadmodum ipsi sperabant, fruerentur æuo: aliquótque alij idem sponte fecerunt. In eodem præterea concilio, maxima cum cura atque diligentia, provisum est, vt illa tanta potestas quæ loco insignis tituli iam vsurpabatur, in posterum tempus retineretur, conseruaretúrque, per quam rex Henricus destinabat nouos religionis ritus, regulas vel longè alias colendi Dei in suam inducere Angliam, simul & monachorum fa-

milias diminuere, cæterorúmque sacerdotum opes extenuare, vti ne luxuries inde erumperet magis. Quapropter posteaquam ad ea omnia corroboranda ac confirmanda visum est satis provisum esse, leges latæ sunt, pœnæq; multo grauissimæ constitutæ illis, qui fecissent contrà atque leges ipsæ sanxissent, aut verbo dictóve aliter ac liceret, acta edictáque concilij improbassent. Cæterùm ad Catharinam redeamus. Ea post divortium à viro factum, se contulit in comitatum Bedfordiensem, ad villam regiam, quam appellant Kymbalton, locum minùs salubrem, vbi vera patientia mirificè armata, vitam degebat sanctam. Pòst verò animi mœrore confecta, cùm cœpit ægrotare, Henricus statim atque audiuit, cum Eustachio Cappucio oratore Cæsaris egit, vt eam viseret, suíscp verbis saluere iuberet. Eustachius diligenter æquè vt celeriter officium fecit. At Catherina sexto pòst die grauiori morbo affecta, cùm animo præsentiret mortem adventare, ancillam non indoctam iussit binas scribere literas eodem exemplo, vnas ad regem, alteras ad Eustachium, quas ipsa dictauit, in hæc verba:

Domine mi rex marite semper charissime, salue. Iam advenit hora mortis meæ, in quo temporis puncto, amor facit vt te paucis admoneam de salute animæ tuæ, quam debes cunctis mortalibus rebus anteponere, neglecta præ ea omni corporis cura, propter quam & me in multas miserias, & te ipsum in solicitudines plures coniecisti: sed hoc tibi ignosco, ac Deus tibi ignoscat, tam velim, quàm precibus piis oro. Quod superest, commendo tibi filiam communem nostram, in quam, quæso, officium illud paternè totum conferas, quod ego à te aliàs desideraui. Præterea precor summè, vti ancillas meas respicias, eásque suo tempore bene locare nuptiis placeat, quod multum nõ est, cùm non sint nisi tres, & dare meis ministris stipendium debitum, atque in vnum etiam annum ex tua gratia, benignitate, liberalitate futurum, ne deserti vel inopes esse videantur. Postremò vnum illud testor: Oculi mei te solum desiderant. Vale.

In literis verò ad Eustachium addidit, vt si non fieret quod ad extremum rogauerat, ille curaret vt Cæsar redderet Henricum memorem officij. Illa autem eodem die, ad VIII idus Ianuarij à vita excesit, anno salutis M D XXXV, & cùm regnare cœpit Henricus, XXVII. At rex vbi literas legit, amanter lachrymauit: ecquis enim tam durus & ferreus fuisset, qui non ea pura & syncera erga se benevolentia commoueretur? Corpus optimæ principis ad Burgum Petri delatum, in cœnobio monachorum diui Benedicti sepulchro honorificè conditur. Atqui res vxorias prosequamur licet. Anna regina, mortua Catherina coniugij regij consorte, lætata est, quòd nulla amplius quæstio de eo matrimonio futura esset: rex itidem in bonam spem venit procreandi deinceps liberos, præsertim mares, quos maximopere cupiebat, cùm esset ei vxor plena fœtus. At vide, quàm citò rerum secundarum reflectatur cursus. Anna etenim paulò pòst in adulterio deprehensa, cum suis mœchis capite repentè plectitur.

A. S. H. 1535.

Deinde

Deinde Henricus duxit vxorem Ioannam, filiam Ioānis Seymer equitis probatiſsimam, formaq; æquè vt moribus ornatiſsimam fœminam, ex qua genuit filium Edouardum ſextum, qui nunc regnat, adoleſcens equidem certè natus ad imperium, ad virtutem & prudentiam, qui ſumma ingenij indole præditus, mirificam cunctis populis ſui expectationem facit: mater verò in puerperio mortua eſt, biduo poſt partum: nam III Idus Octobris peperit, qui fuit annus cùm Henricus regnare cœperat, XXX, & humanæ ſalutis XXXVIII. M. D. A. S. H. 1538.

FINIS.

POLYDORVS VERGILIVS LECTORI S.

MONITVM te, optime Lector, volo, permulta verba minùs Latina, longo vſu, non item ratione, iampridem in conſuetudinē quotidiani ſermonis veniſſe, ſic, vt velimus nolimus, ea interdum vſurpare cogamur: cuiuſmodi ſunt Dux & Comes, olim officij tātùm, at ſummæ nunc dignitatis vocabula. Item comitatus, pro regione, cancellarius, pro ſcribarum, abbas, prior, pro monachorum præfecto. Iſta paucula (nā cætera facilè declinauimus) cùm legendo in ea incideris, non mihi vitio des, ſed atque adeò noſtris temporibus, quæ ita quondam barbara facta ſunt, vt nondum eiuſmodi næuis purgari ad vnguem potuerint. Vale.

INDEX HIC TIBI LECTOR, ANGLIAE PRIMVM TOPOGRAPHIAM, GALLIÆ DEINDE CONFI-

niúmq; locorum ſitus, tum rerum geſtarum omnium circunſtantias, & exempla innumera quædam, communi mortalium vitæ apprimè conducibilia, velvt digito mõſtrat: quare variis quidem ſtudiorum inſtitutis, maximè verò publicæ adminiſtrationi vtilis eſſe poterit. Prior quiſq; numerus paginarum, poſterior verſuum eſt.

ABBATISVILLA oppidum 311.6
Aberdonia vrbs. 6. 46. ab Anglo capitur. 364.39
Aberkenuena. 326.43
Abies in Anglia nulla. 12.27
Abyndonia pagus. 101.8
Abyndonenſe cœnobium. 115.12
¶ ACHEA quando floruerit. 97.22
¶ ADELA Guilielmi regis filia, Stephani Bleſenſium comitis vxor. 162.35. & 188.45
Adela Ricardi nupta, à parente compreſſa. 239.23. à marito repudiatur 242.25. & 247.3. & 251.2
Adela Ludouici regis Galliæ filia Ricardi comitis Aquitaniæ vxor. 233. 2. & 236.17
Adelicia ex Lotharingiæ ducum proſapia Henrici regis vxor. 191.24
Aderſtona vicus. 561.5
Adulationi regis aures non vacare debere, pulcherrimum exemplum. 135.4
Adulphi regis Germaniæ cum Anglo fœdus. 331.44
¶ AEGIDIVS Dabenciis regulus. 566.45. cubiculi præfectus. 594. 12. Caleti præfectus ab Anglo auxilio mittitur Maximiliano. 583.30. exercitus in Scotos miſſi dux. 599. 11. eius obitus. 615.27
Aemonia inſula. 6.4
Aes Britannicũ Cæſaris imagine quãdo ſignatum. 32.45
Aetas legitima. 402.16
Aetius dux Burgundionibus bellum facit. 44.10
Aetius Britannis auxilia mittit. 51.23
¶ AFRICVM bellum. 419.14
¶ AGATHA Edouardi coniunx Edgari mater. 151.15
Agathyrſi populi. 38.6
Agnerus & Hubo fratres Dacorum duces creantur. 69.43. & 98.44
Agnerus Dacus orientalem Angliam occupat. 70.2. & ſeq. & 85.38
¶ AIDANVS epiſcopus in Angliam accerſitur. 81.40. & 105.15
¶ ALBAM MALLAE obſidio. 158.2. eius arx ſolo æquatur. ibid.14
Albanus martyr. 45.8. eius ſepulchrũ ac cœnobium. 74. 33. 313.39
Albatorum conſpiratio. 405.1
Albericus diaconus. 163.23
Albericus Northũbriæ comes. 158.23
Albertus Lapiadenſis Heluetius. 643. 43
Albigenſium hæreſis. 297.4
Albigenſes à Simone Montiſortenſi comite victi. 364.14
Albion olim Britannia dicebatur. 16. 12. & 18.20
Albinus, ſeu Alchuinus, eruditione nobilis. 26.37. & 106.20
Aldelmus epiſcopus. 119.39
Aldermanorum magiſtratus apud Lõdinenſes. 244.7
Alectum oppidum. 6.23
Alcnconium in Angli poteſtatem venit. 452.28
Alconora Henrici tertij vxor. 301. 31. & 382.4
Alconora à marito in carcerem coniicitur. 231.3. liberatur. 242.14. eius petulãtia. 225.2. filios adverſus maritum inſtigat. ibid.20. & 231.4 beneficiarius. 622.21. à Vitellotio profligatur. 666.30
Alſuinus epiſcopus monaſterium condidit. 70.10
Altiſiodorenſes in Franci poteſtatem veniunt. 473.11,28
Aluary Perreſei fuga. 415.30
Aluchefreda Pedæ regi Chriſtianiſſimi conditionibus locata. 73.5. & 84. 28
Aluredus rex quantum in ſtudio literarum præſtiterit. 105.40
Aluſtum oppidum à Guilielmo Flandriæ comite obſidetur. 193.29
¶ AMBASIA villa. 519.31
Ambiani ab Anglis affliguntur. 490. 22. & ſeq.
Ambitionis repulſæ laudabile exemplum. 168.19
Ambroſius Delorus ſani Suſannæ præſectus. 464.3. eius res geſtæ. 476. 18. & 478.45. capitur. 479.19
Ambroſij Bochanigri victoria. 394. 35
Ambroſij de republica bene meriti magnificum ſepulchrum. 58.16
Amiſheria pagus. 58.21
Amiſherie cœnobium. 121.36
Amlethus Dacorum rex Britannos ſubigit. 71.3
Amphibolus martyr D. Albani præceptor. 236.12
Amore nihil eſſe nobilius. 379.20
¶ ANALAPHVS Adelſtanum tantum partes tenuerunt. 377.49
Almericus Caleti præfectus. 377.24
Almericus Montiſortius comes. 192.11. Franciam abſente rege tuetur. 190. 40
Almericus Britannorum dux capitur. 272.6
Alncuici oppidi obſidio. 229.6
Alncuicum oppidum Northumbriæ Scoti depopulantur. 172.6
Aloſæ piſces. 14.31
Alphegius martyrio coronatur. 135.25
Alphonſi Caſtellæ, & Garſiæ Nauarræ regum de finibus contentio. 235. 46. cũ Henrico III. affinitas. 310. 39. Rom. rex eligitur. 312.3
Alphõſus octauus Caſtellæ rex. 265.8
Alphonſus Neapol. rex regno & vita priuatus. 588.25
Alphonſus Calabriæ dux in Garteriũ ordinem cooptatus. 587.2
Alphonſus dux Ferrariæ Pont. Rom. beneficiarius. 622.21. à Vitellotio profligatur. 666.30
Alſuinus epiſcopus monaſterium condidit. 70.10
Altiſiodorenſes in Franci poteſtatem veniunt. 473.11,28
Aluary Perreſei fuga. 415.30
Aluchefreda Pedæ regi Chriſtianiſſimi conditionibus locata. 73.5. & 84. 28
Aluredus rex quantum in ſtudio literarum præſtiterit. 105.40
Aluſtum oppidum à Guilielmo Flandriæ comite obſidetur. 193.29
¶ AMBASIA villa. 519.31
Ambiani ab Anglis affliguntur. 490. 22. & ſeq.
Ambitionis repulſæ laudabile exemplum. 168.19
Ambroſius Delorus ſani Suſannæ præſectus. 464.3. eius res geſtæ. 476. 18. & 478.45. capitur. 479.19
Ambroſij Bochanigri victoria. 394. 35
Ambroſij de republica bene meriti magnificum ſepulchrum. 58.16
Amiſheria pagus. 58.21
Amiſherie cœnobium. 121.36
Amlethus Dacorum rex Britannos ſubigit. 71.3
Amphibolus martyr D. Albani præceptor. 236.12
Amore nihil eſſe nobilius. 379.20
¶ ANALAPHVS Adelſtanum tantum

tum non noctu interfecit. 113.38
Anlaphus & Gotfredus Sitrici filij nouas res molientes fuga tandem elapsi sunt. 113.16.& seq.
Ancalites se Cæsari dedunt. 32.9. & 37.20
Andegauenses populi. 183.24
Andegauenses in Arthuri potestatē vltrò veniūt. 261.31. recipiūtur. 264.12. in Philippi fidē veniūt. 266.24
Andegauensium ciuitas à Ioanne capitur, ciues plectuntur. 263.8
Andegaui mœnia à Ioāne rege solo æquātur. 271.46. restaurātur. 272.15
Andegauum instauratur. 280.31
Andes populi. 183.24
Andouera pagus. 129.36
D. Andreæ episcopus in Scotia. 156.23
Andreas Pannoniæ rex in Asiam proficiscitur. 292.23
Andreas Moraviæ. 373. 28. capitur. ibid.41
Andreæ Carliolensis comitis proditio. 353.19. proditionis pœna. ibid.33
Andreæ Trolopij facinus. 507.30. interitus. 511.5
Angeum oppidum. 556.14
Anglus sagittipotens. 375.45
Angliæ nomen. 34.27. & 94.14. & 108.14. generalis descriptio. 33.21. & seq. à quatuor plagis confinia. 440. comitatus XXXIX. 3.14. diuisio. 3.11. diœceses XVIII. 4.5. vrbes magnificæ. 15.14
Angliæ aura saluberrima. 12.21. nubilum cœlum & imbriferum habet. ibid.13. fœcunditas. ibid.26. nulla vina producit. ibid.29. quæ animātia habeat, quibūsq; careat. 13.33. quas aues habeat. 14.6. pecora quàm homines benignius alit. 5.17. quare sit opulentissima. 13.25
Angli quando in Britanniā venerint. 149.9
Angli Gallico vestitu vtuntur. 15.13
Angli hodie literis clarent. ibid.11. bello præstantissimi. ibid.6. in morte etiam nō concidūt animo. 496.45
Anglorū contra Gallos victoria. 278.
Anglorum pronuntiatio. 9.13 (39
Anglorum studiosorum Romæ collegium. 97.3
Anglorum diadema regium Constantini munus. 49.18
Angliæ constans tranquillitas. 140.30.& seq.
Anglici regni infantia. 108.19. adolescentia. ibid.21. virilis ætas. ibid.26
Anglici reges indigenæ quando imperare cœperint. 240.11.& 242.40
Angliæ regnum Deo curæ. 142.33
Angliæ reges regni Hierosolymitani titulum aliquādiu vsurparūt. 250.5
Angli Britannia potiti. 8.37
Anglorum cōtra Scotos victoria. 201.10.& seq.& 376.44
Anglorum contra Flandros naualis victoria. 395.44.
Angliæ oligarchia ad monarchiam reducta. 62.28
Angliæ regnum in Normanorum potestatem venit. 149.22.& 150.10
Anglia Dacis vectigalis facta. 122.44 vectigal redimitur. 124.16
Anglia in Dacorum potestatem venit. 125.18
Angliæ regnum ad Francos pervenit. 196.40
Anglorum quadraginta millia aduersus Turcam proficiscuntur. 298.19
Angli populares sponte in Ludouici Philippi filij potestatem veniunt. 286.15
Anglici regni investitura pontifici Romano cedit. 277.8
Angliæ regnum Rom. sedi feudatariū esse. 219.31
Anglia pontifici Romano vectigalis facta. 89.40.& 96.41
Angli excommunicationis Romanæ molestiam excutiunt. 417.14
Angli Gulielmi tyrannide pertæsi solitudines petunt. 156.38
Angli ad libertatem spirant. 340.19
Anglorum maxima clades à Dacis accepta. 94.18.& 98.21.& 131.10
Anglorum in Scotia clades. 336.1.& 339.21.& 342.37.& 347.46.& 364.23.& 413.6. fugā. 352.30. in Gallis. 331.12.& 392.21.& 466.39.& 471.39.& 479.17. 486.27. in Rothomagensi agro. 448.2. in Hispania. 395.1. in Aquitania. 407.3.& 502.10
Anglorum robur cum imperio cecidit. 148.38
Anglorum dolus malus. 416.41
Anglici sudoris origo. 567.38. eiusq; remedium optimum. 568.13
Anglorum orientalium regni descriptio. 67.45
Angli orientales à Dacis superati. 67.45. in varias per vices veniunt potestates. 69.33. Christū inuūt. 80.1. de Mercūs se vlciscūtur. 93.25. in Edouardi potestatē veniūt. 110.23
Angli per inuidiam Scoti dicti. 672.8
Angli in Gallia comprehensi, pecunia se redimere coguntur. 671.41
Angli nullo alio duce, nisi rege feliciter bellum gerunt. 634.18
Anglosaxones quomodo in Britanniā venerint. 55.11.& seq.
Anglosaxones Britannia tota potiuntur. 61.30. vide infrà Saxones.
Anglisea insula. 22.4. à Ruso grauiter afflicta. 176.8
Anguila fluuius. 6.26
Animal apud Anglos venenosum aut nocuum nullum. 13.35
Anisia filia comitis Gloceſtriæ Ioannis regis vxor. 242.11
Annam Britanni ducis filiam Carolus octauus ducit vxorem. 583.6
Annæ Ricardi vxoris obitus. 420.4. & 557.42
Anna filia Roberti Mortimerij familiæ regnū hereditate attulit. 391.27
Annalium auctoritas. 245.20
Annandia vallis. 5.42
Annibalem quo pacto Romani à cervicibus excusserint. 374.14
Annuli quotannis ab Anglicis regibus aduersus comitialem morbum cōsecrantur. 143.29
Anseres iuniores in lautitiis apud Anglos habentur. 14.7
Anshelmi episcopi exilium. 177.13. & 179.4. reuocatur. 179.5
Anshelmi Cantuariensis episcopi vita & monimenta. 185.35.& seq.
Ansleiana contra regem conspiratio. Antona flu. 8.24.& 33.28. (407.25
Antonum oppidum. 10.45
Antonensis portus. 166.27
Antoninus Caracalla Dacos domuit. 95.20
Antonius Riuerius Edouardi principis tutor. 540.13. capitur. ibid.32. & 541.32. interimitur. 544.14. & 546.22
Anze Theutonica. 314.27.& 323.22. & 367.29.& 533.37
¶ APPELBIA arx capitur. 229.5
Apes etiam in Hybernia. 221.32
Apulia Normani potiuntur. 174.21
¶ AQVILA oppidum. 240.16
Aquitania Galliæ pars. 209.17
Aquitaniæ situs. 315.5
Aquitaniæ seditiones per Henricum tertium sedantur. 310.17
Aquitaniam Philippus Pulcher Anglo restituit. 341.13
Aquitania bello ardet. 373.33
Aquitani vectigalis onere pressi, defectionem faciunt. 389.21.& 392.32
Aquitani Lancastrij imperium renuunt. 418.19
Aquitania ad Anglos redit. 501.39
Aquitani ab Anglo deficiunt. 493.17. & 496.34
¶ ARAGONVM regis cōtra Mauros bellum. 299.18
Aragonum cum Siculis bella. 315.24
Arcadius vita functus. 50.45
Archæ pons. 374.26
Archibaldus Douglassatium comes. 433.1.& 458.3
Archibaldus Douglas Margaritam Scotiæ reginam ducit. 642.14
Archibaldus Stuartus ab Anglo vincitur. 363.44

Archigallus regno deiicitur. 22.9. restituitur. ibid.13
Arcium ædificandarum hodie nulla cura. 15.9
Ardearum aucupatu Angliæ nobiles delectantur. 14.12
Arefiorum oppidum. 233.29
Argatelia regio Scotiæ. 6.26
Argentonio Anglus potitur. 452.19
Aricuriæ principatus in comitatum redigitur. 333.10
Armachum Hultoniæ emporiū. 222.2
Armeniacus & Petragoricus Aquitaniæ defectionis autores. 389.23
Armoricæ Britanniæ ciuitates. 50.16
Arnoldus Flandriæ comitatum sibi armis vendicare nititur. 193.20
Arnulphi Flandrensis principis dolus. 112.27. & seq. & 116.2.
Arras ciuitas eadem quæ Atrebatium. 259.16
Arrio exilium indictum. 47.42
Arthuri cognomentum vnde. 17.14
Arthuri regis res gestæ, & sepulchrū magnificum. 60.21
Arthurus filius Gaufredi. 218.22
Arthurus regni hæres à Ricardo scribitur. 245.2. & 268.24. apud Gallorum regem educatur. 261.2. in verba Ioannis iurat. 265.43. Andegauensium comes dicitur. 266.22. capitur. ibid. 42. in Normaniam mittitur. 488.36
Arthurus Henrici septimi filius nascitur. 569.25. eius & Catharinæ Ferdinandi Hispanorum regis filiæ sponsalia facta. 604.10. nuptiæ. 610.26, 34. eius familia aulica. ibid.37. moritur. 612.17
Arualium fratrum origo. 379.14
Arundellum castellum. 182.23. oppidum. 202.38
¶ ARSACIDÆ Saracenis ficarij. 319.16
Arx Mediolanensis de cœlo tacta. 666.38
Ascalon mœnibus nudatum. 248.28. & 250.25
Asellus piscis. 14.24,27
Assauensis episcopatus. 9.8
¶ ATHELMEA insula. 105.14
Atheſis flumen. 59.46
Atholia. 6.21,26
Atrebatium ciuitas à Flandris bello petitur. 259.16
Atrebatium comitum series. 265.36
Atrebates ab Edouardo tertio victi. 381.10
¶ AVARITIA sacerdotum. 120.2
Auaritia quantum principi officiat. 97.15 (21
Audistur altera pars, exemplū. 284.
Aues quas Anglia habeat. 14.6
Aues innumeræ aperto cœlo dimicantes in terram decidunt. 194.43
Auentionem vrbem Volcassiorum oppidum quondam fuisse. 297.9
Augusta ad radices Alpium ciuitas. 185.22
Augusti temporibus pax vbiq; terrarum. 32.21
Augustinus monachus Christum in Britannia prædicat. 63.27. & 64.5. & 77.1. archiepiscopus Cantuariensis creatur. 64.6 obitus. 64.44
Aula regia bonorum studiorum Cantabrigiæ collegium. 399.35
Aulerci Rothomagum ciuitatem tenuerunt. 192.22
Au. Plautius Cl. Cæsaris in Britannia legatus. 33.24
Aurelianum ciuitas. 468.14. olim Genebum dictum. 195.9
Aurelianensium contra Burgundiones factio. 437.1
Aurelianum Sariſberiensis obsidet. 468.29. obsidio soluitur. 470.33
Aurelianenses Philippi Burgundionis fidei se committunt. ibid.12
Aurelius Ambrosius Britannorū dux contra Saxones pugnat. 56.43 & 57.17. & seq. eius interitus. 58.14. sepulchrum. ibid.17
Austria quondam Pannonia superior. 253.8
Austri prodigiosus impetus. 385.26
Aui peccatum ad nepotes redundasse. 531.21
Auxolmea insula. 5.14
Auxolmea fœcunditas. ibid.17

B

BACVLVS domestice regiæ præfecturæ insigne. 427.4
Baduduu rex Icarium volatum volans interiit. 20.11
Badonicus mons. 59.44
Baiocensium vrbe Gallus potitur. 496.12
Baiocēses idem qui Bellocassi. 452.4
Baiona quondam Tarbellorum ciuitas. 331.42
Baionense prælium. 336.15
Balduinus quartus Hierosolymitanus rex elephantico morbo laborans cœlebs vixit. 237.20
Balduinus Reducrsus in exilium missus. 398.30
Balduinus Flandriæ comes. 123.31 Anglicanarū partiū caput. 264.22
Balduinus Ricardo regi se iungit. 258.46. & seq. eius cum Ioanne rege fœdus. 264.26. & 265.23. cum Francone amicitia. 265.25. Asiatico bello se parat. ibid. & 266.16. interitus. 189.16, 44. & 190.18
Balistæ qui. 375.25
Ballui, id est consules, magistratus Lōdinensis. 243.13
Bamburgum arx. 83.28. & 173.41
Bambericus pagus. 516.46
Bangorienſis episcopatus. 9.7
Bangorienses monachi. 76.44
Baptismi, eucharistiæ & coniugij insecutores hæreseos convicti pœnas luunt. 212.19
Barbasani strenuitas. 456.8. in carcerem mittitur. ibid.12
Barchyngij cœnobium. 64.43
Barkeleij arx. 358.32
Barnardus Syluanectis comes pro Ricardo Normano principe puero Ludouico regi resistit. 116.25
Barnetus pagus. 526.26
Barnetensis pugna. 527.10. clades. ibid.16 (10
Baro, id est, præfectus statarius. 244.
Baronum officium. 154.32
Bartholomæus quidam Cantaber literas primus in Anglia docet. 107.28
Bartholomæus Aluianus Venetus capitur. 621.42
Bassianus Anton. Caracalla quibus rationibus Britannos in officio retinuerit. 44.16. fratrem Getam interficit. ibid.18. eius interitus. ibid.
Basilica Vuestmonasterij. 154.22 (23
Bassingstochus pagus. 109.48
Bathoniam oppidum quis ædificarit. 20.3
Bathonia episcopatus. 158.18
Bathonienſis & Vuellensis Angliæ diœceses. 4.32
Bathonia igne ferróq; vastata. 165.26
Bathoma tibernis nobilis. 20.5
Bathonienſe cœnobium. 74.37
¶ BEBBA vrbs. 83.23
Bedæ elogium, & quo tempore is floruerit. 16.6. & 86.38. eius discipuli. 106.35. Ceoloulpho ecclesiasticā historiam inscripsit. 86.38. eius monumenta publicata. 86.42
Bedfordia oppidum. 199.15
Bedfordiensis Angliæ comitatus. 3.25
Bedfordia à rege cum arce capta Falcasio donatur. 285.3
Bedfordiensis arx coniuratis principibus deditur. 287.2
Bela Pannoniæ rex. 237.3
Belli incommoda. 518.5
Bellicis rebus monarchia optimas. 290.8
de Bello, cœnobium. 161.27
Belgæ Britanniam occuparunt. 15.45
Belliloci, asylum. 605.42
Belliloci direptio. 438.10
Belliloci vici cœnobium. 518.28
Bellinus primus regum Britanniæ creatus est. 25.24
Bellini regis laus amplissima. 25.32
Bellocassiorum ciuitas ab Anglis capitur. 452.4
Bellouacos Francus recipit. 475.24.

Bellona-

Bellouacensis pugna. 476.19
Bellū Francis ab Anglo indictū. 625.7
Belsia Celticæ pars. 468.12
d. Benedicti cœnobium. 134.21
Beneficentiæ in ingratos exemplum. 407.11. & 552.44
Beneficiarius quis. 224.29
Benettibrigium oppidum. 222.11
Berchanstedus pagus. 312.33. & 313.7
Bercheria Angliæ comitatus. 3.17
Berchyngij cœnobium. 90.12
Berengarius diaconus corpus Christi eucharistiæ sacramēto tantùm interesse asserit. 163.19
Berengaria filia Garsiæ regis Nauarræ sponsa Ricardi ducis Normaniæ. 242.27. & 247.2,11. & 253.3
Berinus episcopus. 88.6
Bernardinus Card. concilium Pisas vocat. 623.18
d. Bernardus claret. 210.26. & 241.28
Bernardus Baiocensis episco. 244.41
Bernardus Noumercatensis. 165.20
Berniciorum regnum. 76.21
Bernicia Northumbriæ pars. 76.32
Berthæ reginæ Cantij lam. 63.21
Betrandi Gesquini res gestæ. 386.40. capitur. 388.3. & 392.19
Beuerlacus pagus. 86.24
Beuerlacum oppidum. 86.28
Beruicum oppidum. 5. 40. & 233.12. & 244.19. Anglus Scoto donat. 511.25. à Scotis capitur. 37.23. & 349.20. ab Anglis capitur. 336.7. & 341.3. & 363.44. & 538.35
Betfordiensis arx ab Henrico tertio diripitur. 296.1
Bethleem Carthusianorum cœnobiū. 440.10. & 608.27
¶ BIBROCI se Cæsari dedunt. 27.20. & 29.10
Bithynia regio. 139.19
Bithynia à Gothis vastata. 95.29
Bituriges Delphini bello occupati. 458.4. & seq.
¶ BLACHEMORA mons. 59.45
Blakethus mons. 402.42
Blackmura Scotiæ locus. 352.40
Blancha Ioānis Aragoniæ regis vxor. 626.44
Blangium oppidum. 445.1
Blangius amnis. 637.5
Blācha regina ast elle Ludouici Frā corum regis vxor. 265.8. & 297.15. pro puero regnum gubernat. 297.22
Blancha Lancastri filia Ioannis Gandauensis coniunx. 385.13
¶ BOANDVS flumius. 222.1
Bodotria flumen. 6.18. & 39.41
Boemi religionis tuendæ causa arma mouent. 474.9
Bombardarum vsus quando in Gallis nouus. 463.41
Bononia Galliæ. 10.15
Bononiensis oppugnatio. 586.16. & 587.6.
Bonrys sylua. 573.25
Borburgum Anglis deditur. 406.16
Bosuuorthus pagus. 562.29
Bosuuorthensis pugna. 563.22
Boues in Anglia æquè vt capita censentur. 359.30
Boues candidi instar leonum iubati. 6.35
Boum Anglicorum natura. 13.44
¶ BRAIVM oppidum ab oppidanis incensum. 680.36
Brechenotum oppidum. 371.46
Bremmæ pisces. 14.30
Brennus stipendia facturus in Galliā tradicit. 21.20
Brenni, siue, vt Liuius habet, Brennonis Gallogræcorum ducis in Asiam expeditio. 25.4
Brenno quo tempore Vrbem ceperit. 21.12. & seq.
Brenni & Bellini de imperio contentio. 23.9
Brestum à Britanno capitur. 372.10
Bresh oppidi fides. 394.24
Bria regio Cāpaniæ cōfinis. 401.31
Briduellū ædes ad Thamesim. 634.30
Brigantum situs. 33.42
Brisoni arx ab Anglis capitur, ac diruitur. 257.41
Bristollium ab Isabella obsidetur. 356. 23. deditur. ibid. 26
Bristollij oppidi situs. 100.36
Britanniæ nomen & origo 16.9. eius diuisio. 3.8. forma triquetra. 10.5. vetus expositio. 5.6. vini & olei expers. 32.41
Britanniæ religio. 35.18
Britannia ab orbe ferè condito habitata fuit. 18.25. qui mortales eam ab initio coluerint. 15.35
Britanniæ populi lingua & moribus differunt. 3.11
Britanniæ insulæ. 7.20
Britanniæ vrbes cur minùs celebres. 5.8
Britannicæ vrbes suo iure vsæ. 26.12
Britanniæ principes olim reges, an tyranni fuerint, incertum. 16.25
Britanniā quo anno à Cæsare deuicta. 30. 40. Romanis vectigalis facta. 30.19. quando amissa, quandiu sub Ro. imperio fuerit. 52.20. à Romanis recuperatur. 45.3. & 50.43
Britannia mores cultos Romanis debet. 52.25
Britannica monarchia in pentarchiā redacta. 21.5
Britanniæ Reipubl. forma qualis sub regibus fuerit ante Cæsaris aduentum. 291. per totam præfationem.
Britannia tota in Anglorum Saxonū potestatem venit. 61.30
Britannia qualis nostra tempestate sit. 11.12
Britannis quando nomen amiserit. 94.14
Britānus lanificio hodie celebris. 11.4
Britannus Ambrosio duci magnificū sepulchrum posuit. 58.16
Britanni imbelles. 32.19
Britanni bonos mores quando imbiberint. 39.23
Britanni per Romanos multò cultiores effecti. 26.19
Britannos ciuilis discordia libertate priuauit. 59.40. & 61.10. & seq.
Britanni libertatem cū imperio amittunt. 50.13. cum regno nomen amiserunt. 8.41. ad Cæsarem de pace legatos mittunt. 28.27. & 29.3. à Claudio Cæsare sine prælio superati. 33.36. eos Ro. legati in officio retinent. 33.19. dejectionem cogitant. 35.37
Britannorum triginta millia à Romanis cæsa. 36.41
Britannorum rebellio. 42.22,38. & 45.14
Britanni Græcas literas discebāt. 27.8
Britanni Romanorum iugum excutiunt. 44. 42. à Scotis Pictisq; afflīguntur. 51.14. & 51.38. à Romanis inuiti desciūt 52.13. à Saxonibus Britannis pulsi alibi sedes quærūt. 8.29. & 53.29
Britannorum contra Pictos victoria. 59.36. contra Scotos. 54.4
Britannorum clades. 83.34
Britannorum diuitiæ. 27.2. ædificia. 7
Britannis varios corporum habitus fuisse. 26.30
Britannicus Claudij Cæsaris filius. 33.13
Britanniam transmarinam Gallus invadit. 271.14
Britannia citerior ab Anglis vexatur. 466.46
Britanniæ seditio. 194.4
Britanni citeriores in Franci potestatem veniunt. 584.4
Britanniæ citerioris principum series & hæreditas. 496.25
Britānicæ familiæ series. 371.35. et seq.
Britannicum bellum. 371.24
Britones Britonantes. 9.33
Brixia bis intra 20 dies capta. 628.30.
Brundusium Venetis oppugnatum. 622.6
Brutus quidam Ascanij nepos, secundum quosdam Britannici generis autor. 17.26.
¶ BVBVLAM carnem Angli in de-

liciis habent. 14.2
Bucanus capitur. 462.20. interimitur. 465.31
Buchyngamienſis Angliæ comitatus. 3.25
Burdegalenſes de proditione cogitãt. 325.12
Burdegala ad defectionem inclinans à Frãco capitur. 330.26.clades.334.20. eam Francus recipit. 497.10. ad Anglum ſe inclinat. 500.45. in eius poteſtatem venit.501.37. Francus recipit. 502.28
Burenſe caſtellum à Rufo capitur. 172.44
Burgundiones iidem qui Sequani. 102.39
Burgundiones Galliam infeſtant. 51.33
Burgundionum adverſus Aurelianos factio. 437.2
Burgum Petri, cœnobium. 128.24. ſpoliatur. 287.12
Burgthum arx capitur. 229.4
Buria pagus. 70.40
Burienſe cœnobium diripitur. 125.27
Burtonus vicus. 351.6
Butauentum à Britannis occupatur. 264.12

C

CADOMI oppidi ſitus. 450.26. obſidio.ibid.28.deditio. 451.3
Cadomum ab Edouardo quinto capitur.373.40. à Franco recipitur. 496.9
Cadomi cœnobium. 161.29
Cadouallonis defectio. 18.14.& ſeq.
Cadouallonis interitus & proſopographia. 81.32
Cærleonum oppidum. 25.13
Ceſarea mœnibus nudata. 248.23
Ceſarum declaratio non tam imperij dignitas,quàm ad imperia gradus. 46.37.
Ceſar quando Britannis bellum fecerit.26.4.quare. 27.18
Ceſaris in Britanniam expeditio prima.28.9.ſecunda. 29.10
Ceſar Britanniam poſteris non tradidit,ſed oſtendit. 30.27
Ceſaris dictum. 149.35
C.Voluſenus Ceſaris ad Britannos legatus. 25.26.& 28.8
Calacum oppidum obſidetur. 237.19. capitur. ibid.28
Calamitatem aliquoties ad laudẽ prodeſſe,exemplum. 22.18
Caleti ſitus. 376.24
Caletum Anglica colonia. 386.10.ab Anglo obſeſſum.376.1.deditur.ibidem 15. colonia Anglica eò deducta. ibid.27. à Burgundione obſidetur. 487.5
Calgaco viro magni conſilij ſumma imperij à Britannis committitur. 49.30
Calgacus infeliciter contra Rom.pugnat. 40.38.& ſeq.
Calidonia. 6.34.& 345.13
Calidonia ſylua boues producit candidos,inſtar leonum iubatos. 6.35
Camber Bruti, ſeu Britonis filius. 19.24
Cameraci obſidio. 368.19
Camillus ab exilio revocatur. 24.27
Camilli contra Gallos victoria. 24.39.& ſeq.
Campi cœleſtis templum miraculis claret. 82.28
Canudola hodie Colceſtria. 37.13
Camulodunum colonia. 34.3,7.& 36.1
Cancellarij munus. 154.35.& 188.31
Cancellarius magni regni. 213.11
Candaliæ ſitus. 33.43.& 229.9
Caudebecum arx. 443.12
Candida-caſa oppidum. 6.11
Cangorum ſitus. 33.38
Cangi rebelles ab Oſtorio Scapula domiti. 33.32
Cantabrigiæ origo & nomen.107.29
Cantabrigienſis Angliæ comitatus. 3.24.& 68.2
Cantabrigienſem agrum Rogerius Mõtigomericenſis muris aſſicit. 165.18
Cantabrigiæ gymnaſium. 107.15
Cantabrigia literis claret. 68.20. collegia ſcholaſtica. 320.41.& 354.9.& 532.38. collegium Reginæ. 572.1.binæ ſcholæ inſtitutæ. 617.41
Cantium à Ludouico Philippi filio ſubigitur. 286.2
Cantium Angliæ comitatus. 3.16
Cantianæ gallinæ maximæ. 14.7
Cantiani ſeditionibus delectantur. 498.16
Cantianorum quatuor reguli infeliciter pro Britannis adverſus Ceſarẽ pugnant. 30.15
Cantiani Humfredum invadunt,profligántq;. 498.30
Cantiani iniuriarum impatientes. 498.16. Londinum contendunt. 498.22.ciuium domos ſpoliãt.ibidem,34.Ioannem Sayum principẽ Angliæ quæſtorem cum pleriſq; nobilibus ſecuri percutiunt. ibid.41. domibus ſuper pontem conſtructis ignem iniiciunt. 499.11. Ioannes Caddus Cantianorum dux capite mulctatur. 499.22
Cantium in Britannia Angloſaxonum prima ſedes.55.18.cõtra regem ſeditio. 402.31.& ſeq.
Cantianorum fides erga Henricum ſeptimum. 595.42.& 601.14.
Cantij regni deſcriptio. 63.1.& ſeq.& 149.5
Cantianorum imperium in Occidentalium poteſtatem venit. 67.24.40
Cantianos Chriſtiana fide imbuit Auguſtinus. 67.23
Cantuaria à quo condita. 19.44. à Dacis capta. 128.29
Cantuarienſis Angliæ diœceſis. 47.22.& 64.9
Cantuaria archipræſulis ſedes. 64.9
Cantuarienſis archiepiſcopatus Lichefeldiam translatus. 74.17
Cantuarienſis epiſcopi eſt reges inungere. 215.36
Cantuarienſes epiſcopi omnes legati pontificij. 213.6
Canutus Suenonis filius Dacorũ rex, humanitate Anglos in officio continet. 125.18
Canuti in Northumbriam expeditio. 127.44. totius Angliæ imperium obtinet. 126.3.& 132.32.& 133.11
Canuti aliquot cum Anglis pugnæ. 129.27. ab Anglis profligatur. 130.5
Canuti regis admirabilis xpiãn. 135.4.
Canutus tertius Dacorum rex.135.45 Norueguam recuperat.133.43.eius obitus. 134.40
Canutus IIII.Dacorum rex,Normanus Anglia potitus bellum facit.152 17.eius victoria. 153.6
Capitium. 404.45
Capitolium à Gallis obſeſſum anſerũ beneficio liberatur. 24.26
Capo piſcis. 14.28
Carantus fluuius. 315.6
Carataci Ordolucarum reguli res geſtæ. 34.37.& ſeq.& 35.36
Caratacus capitur. 35.2
Carauſius Britanniam dolo occupat. 44.20.34.43
Cardiffum oppidum. 184.30
Carlioli oppidi conditor & ſitus. 19.39
Carliolenſis epiſcopalis in Anglia ſedes. 4.25.& 33.42.& 195.29
Carliolum oppidum reſtauratum & colonia eò ducta.170.1.à Scotis capitur. 198.4
Carlioli obſidio.229.1.à Scotis incenditur. 335.39
Carnutes obſeſſi à Rollone. 102.38.à Delphino. 458.1
Carræ Meſopotamiæ vrbs. 44.27
Carolus Canuti Dacorum regis filius. 190.19
Carolus Delphinus. 455.39
Carolus Magnus duo gymnaſia condidit. 74.28.& 106.28

Caroli III. imp. pacis inter Anglũ Gallũq; interpres. 401.14. & seq.
Caroli Magni cum Scotis fœdus. 91. 38. & 371.27
Caroli V. imp. genus. 614.28. imperator designatur. 658.29. in Angliam venit. 662. 25. corona ferrea redimitur. 664. Mediolanum in suam potestatem redigit. 672. in Angliã iterum venit. 660. ab Henrico pecunias mutuatur. ibidem.
Carolus Simplex Gallorum rex Eduinam vxorem duxit. 111.11.19. induc ias à Rollone petit. 102.34. filiam Rolloni locat. 103.21. per dolum capitur. 112.3. moritur. ibid.20
Caroli Pulchri regis Francorum cum Edouardo III. pax. 351.11
Carolus Ioannis regis Franciæ filius primus Delphinus. 377.42
Carolus Delphinus conditiones Anglicas detrectat. 383.11. vita excedit. 360.23.44
Carolus V. rex Francorum. 386.20
Carolus quintus Edouardo principi diem dicit. 288.33. & 390.13. Edouardo quinto patri bellum indicit. 390.15. cum Anglo inducias. 393.2. moritur. 401.42
Carolus VI. rex Frãciæ. 401.43. Angliam invadit. 409.2. cum Ricardo II. pax. 417.26. affinitas. 420. 8. eius cum Henrico III. inducias. 432.15. & seq. & 434.14. res gerere nescit. 451.31. Ricardi II. mortem vlcisci parat. 419.39. eius infamia. ibid. 43. à rebus gerendis abstinet. 436. 43. à vita excedit. 460.29
Carolus Delphinus Caroli sexti filius, perpetuus patriæ hostis iudicatur. 451.4
Caroli Delphini fuga. 381. 4. pacem petit. 384.11. se regem dicit. 473.7 invngitur. ibid.24
Carolus septimus Burgundionis amicitiam curat. 475.28. & seq. Bedfordiensi inducias in sexennium subitò frangit. 480. 6. Normaniam recipere conatur. 488 33. periculũ ex filij conspiratione. 489.11. cum Anglo inducias. 491. 5. fractas. 494. 30. Normaniam affectat. 494.34. pugnando restituit rem. 497.34. Talboto obviam it. 501. 45. eius obitus. 504.16
Carolus VIII. rex Franciæ. 553.31
Caroli octaui regis Franciæ cum Maximiliano & Francisco Britanno bellum. 576.5. contra Britannos victoria. 579.46. Britannia potitur. 584.2. Annam Maximiliani sponsam intercipit ducitq;. 584.2. Anglis vectigalis. 586.41. cum Ferdinando Hispaniæ rege fœdus. 587. 25. ad Henricum VII. de concordia legatio. 600.40. & 603.44
Carolus rex Nauarræ capitur. 380.23. & 393.4
Carolus Nauarræ rex Anglo auxilia offert. 393.2
Carolus Andegauensis comes, Siciliæ rex factus. 322.17
Carolus rex Siciliæ. 319.26. & 325.22. obitus. 326.1
Carolus Caroli regis Siciliæ filius in prælio ab Aragone capitur. 325.44
Carolus Alenconij comes. 367.44. eius interitus. 375.39
Carolus Aurelianus dux fucosam cum Burgundione gratiam iniuit. 417. 12. eorum bellum. ibid.
Carolus Aurelianus captus in Angliã ducitur. 447.30. dimittitur. 490. 6
Carolus Burgundio patri Philippo in regno succedit. 514.42. Edouardum quartum contra fratrem iuuat. 521.4
Caroli Burgundionis cum Franco discordia. 513.38
Carolus Flandriæ comes per proditionem in templo occisus. 192.26
Carolus Valesij comes Philippi Pulchri regis frater. 330.6
Caroli Blesensis comitis de Britannico imperio contentio. 371.42. & seq. cum Montisfortensi de principatu contentio. 382.32. cum duobus filius capitur. 377.16. dimittitur. ibid.19. eius interitus. 386.21
Carolus Brãdonus eques fit dux Suthfolchiæ. 642. 36. in contmentem exercitum ducit. 679.20
Carolus Burbonij dux Francisco regi iratus. 679.1. Massiliã oppugnat. 681.31. Romam capit. 683.12. eius interitus. ibidem
Carthaginis origo. 159.46
Carthumandua regina Brigantũ. 35. 1.27
Cathalanẽses Franco se dedũt. 471.19
Casletum à Philippo Franciæ rege capitur. 278.5
Casellum ciuitas. 222.43
Casi in Cæsaris fidem veniunt. 30.10. & 37.20
Cassiuellauno Britanni totam contra Cæsarem belli fortunam committunt. 27.43
Cassiuellauni Britannici regis obitus. 30.41
Castellum Puellarum. 344.19
Castellana pugna. 387.44. & seq.
Castellanorum cum Lusitanis bellum. 410.32. clades. 411.11
Castellæ regum genealogia. 310.41
Castellæ regnum dotis nomine Flandriæ duci cedit. 613.24
Castellionense prælium. 502.4
Castellio à Francis obsidetur. 502.3. per deditionem capitur. ibid.22
Castitatis prodigiosum exemplum. 81. 4. & 90.6
Castrinoui obsidio. 401.31
Casus inopinatus in bello multum valet. 637.41
Cathanesia Scotiæ locus. 7.12. Britanniæ portiuncula. 38.24
Cati Deciani fuga. 36.27
Catina Siciliæ vrbs à Roberto Atrebate occupatur. 326.10
Catharina Caroli VI. filia, Henrici V. vxor, regina coronatur. 456. 40. eius forma. 451.39
Catharinæ Henrici V. matris obitus. 487.40. cõiugis & liberi. ibid.42
Catharina regina Hispaniæ Arthuri principis Vuallie vxor. 610.46 Henrico octauo Arthuri fratri nupsit. 619.32. corona redimitur. 621. 8. ab Henrico repudiata. 688. 20. moritur. 689.25
¶ CECILIA monacha, Guilelmi regis filia. 162.14
Celtæ. 102.17
Celtica pars Galliæ. 468.16
Cenimagni se Cæsari dedunt. 30.9. & 37.19
Cenomani Gallo se dedunt. 239. 36. Sarisberiesi se dedunt. 463. 44. defectionem cogitant. 467.13. Gallos contra fidem in vrbem recipiunt. 467.27. Anglos recipiunt. ibid. 45
Cenoualchius occidentalis rex Vecta insula mulctatus. 73.18
Cẽsuræ apud Romanos origo. 379.16
Cephali pisces. 14.29
Ceruisia Anglis in vsu. 11.36
Ceruisia ex hordeo conficitur. 11.37
Cestria oppidum. 8.27. & 25.17
Cestrensis Angliæ comitatus. 4.2
Cestriæ diœcesis. 105.7. & 158.19. & 178.42
¶ CHARRIS oppidum. 221.43
Charygium oppidum. 221.42
Chelmsfordia villa. 421.44
Chereburgi arcis constantia. 496.19 deditio. 496.20
Chergrantium oppidum. 107.26
Cherrium oppidum. 221.45
Chertesseius vicus. 532.10
Chertesseium monasterium. 65.42
Cheuiota mons. 5.43
Childaria oppidum. 222.13
Childennium oppidum. 222.12
Chinon oppidum. 211.44. expugnatur. 271.27
Chipenhamus pagus. 100.34
Chriæ mixtæ elegantissimum exemplum. 135.4

Christiani conditiones à Sultano accipiunt. 294.37
Christiernus Dacorum rex sorore Caroli in matrimonium habuit. 667.29. in Angliam venit. 678.4
Christophorus Vrsuychus regius legatus inter Francum & Britannos pacem nequicquàm facere conatur. 576.46. & 577.37
Christophorus Benbricus Eboracensis archiepiscopus Romam legatus mittitur. 621.32
Chyneswida regina Merciorum septē filiorum mater. 72.43
¶ CICESTRENSIS Angliæ diœcesis. 4.9. & 67.42. & 158.19
Cimbrorum quondam sedes. 96.3
Cinegardi fratris Sigiberti regis Saxonum exilium & interitus. 90.40
¶ CLARENTIA pagus. 391.36
Clarentiæ duces vnde nominati. 391.29
Clarentius fluuius. 391.37
Claromontanum concilium. 295.8
Claromons vrbs. 174.34
Claromontem Angli capiunt. 476.26
Claudius Cæsar quas vias in Britanniam traucere consueuerit. 10.20
Claudius Cæsar quare Britannis bellū intulerit. 32.27. de Britānis triumphat. ibid. eius filiæ quibus maritis nupserint. 33.7. templum. 34.13. & 36.3. simulacrum. 34.11
Claudij Cæsaris tempore aurum & argentum effigie Cæsaris cæptum signari. 27.6
Claudius Ptolemæus Aegyptius taxatus. 37.14
Claudius secundus Gothos tantùm nō deleuit. 95.12
Claudia Ludouici comitis Flandriæ soror. 372.16
Claua S. Crucis Constantinus pro cono galeæ vsus. 47.25
Clemens monachus in Galliis sapientiam venalem exponit. 106.31
Cloeliæ virtus. 477.11
Clomellum oppidum. 221.43
Clupeæ pisces. 14.31
Clusæ oppidum. 369.22
Clusini à Senonibus obsidentur. 23.27
¶ COCHETA insula. 83.39
Cœlestinus pontifex Rom. 250.24
Cœlum ardere visum. 176.32. & 269.15
Colcestria oppidum. 564.11
Coldingha cœnobium. 85.28
Coleti schola. 618.26
Colnamum asylum. 569.18
d. Columbæ insula. 6.4
Columella quo tēpore floruerit. 13.19
Cometes apparuit. 148.39. & 184.22. & 294.42. & 305.30. & 311.33
Commodus Imperator. 42.45
Compendium oppidum à Delphino captum. 462.24. ab Anglo recuperatum. ibid.25. à Franco recipitur. 476.24
Conanus Britanniæ citerioris dux. 214.39
Concilium Vintonienſe. 316.6
Cōcordiæ domesticæ vinculum tumor externus. 340.29
Conensium situs & obsidio. 458.26
Confalonerius quid. 631.35
Coniugalis amoris pulcherrimum exēplum. 46.13
Coniugalis odij causa. 293.24
Conuratio Buchyngamiana. 548.41. & seq. Eboracēsis episcopi aduersus Henricum quartum. 435.16. Hybernica. 570.7. & seq. supprimitur. 574.35
Conspiratio contra Henricum quartum. 430.30. contra Henricū quintum. 442.5. Ludouici in patrem Carolum VII. 489.11. Margaritana. 550.9. Scotorum in regem suum Iacobum quartum. 580.12. principum Anglorum & Petri. 590.20. in Venetos. 621.36
Connacia Hybernie pars. 221.36, 40. 222.14
Connubia sacerdotum quando in Anglia abrogata. 119.27
Connubia apud Scotos olim promiscua. 179.29
Conradus Montiferrat. à sicarijs interfectus. 249.11, 46
Conscientiæ erectæ pulcherrimum paradigma. 140.23
Conscientiæ vis. 542.25. & 543.18. et 562.38
Consilij celeritas officit. 15.1
Consiliariorum principum molestia. 599.33
Constantiense concilium. 441.6
Constantia Normaniæ olim Augusta dicta. 176.33. eiusq; obsidio. ibid. 34. ab Andegauēsi. comite capitur. 186.21. in Angli potestatem venit. 452.21
Constantia Gallus potitur. 495.21
Constantia Ludouici regis Galliæ gnata, Eustachio Stephani regis filio in matrimonium datur. 202.30. mortuo marito ad fratrem Ludouicum revertitur. 208.4
Constantia Gulielmi regis filia Alani Britannorum principis vxor. 162.34
Constantia Arthuri mater. 262.40. et 267.6
Constantini plena historia. 45.42
Constantinus Gallum & Occidentem tenet. 46.18. totius orbis imperium affectat. ibid.20. à matre Helena religione imbutus. 47.43. baptizatur. 48.19. Christianam religionem maximè omnium auxit. 45.10 & 47.2. eius laus amplissima. 48.18. Arrianus factus. ibid.32
Constantini obitus. 48.24. tres filios in imperio successores reliquit. 49.21
Constantinus Constantij filius militum fauore Imp. salutatus. 45.39
Constantino filio Gallia, Hispania, Britannia, & Orchades sorte obueniunt. 49.22. à fratre Constantino interficitur. ibid.24
Constantinus Ducas Constantinopol. Imperator. 139.2
Constantinus Londinensis ciuis seditionis pœnam luit. 294.22
Constans ex monacho Cæsar factus. 50.37. à suo comite occisus. ibid.42
Constantius Claudij nepos Cæsar declaratus. 45.16. & ibid 23
Constantius Imperator Occidētem sortitus. 45.26. vita functus inter diuos relatus est. ibid.29. eius frugalitas. ibid.32
Constantius interfecto fratre Britannia potitur. 49.25
Constantius Constantinum tyrannum interficit. 50.36
Constantius Britanniam recuperat Romanis. 50.42
Constantinopolis, priùs Byzantium. 48.22. Romæ æmula. ibid.26
Conuentrenses. 37.21
Conuentrēsis Angliæ diœcesis. 4.14
Copsius Northumbriæ comes. 159.21
Corbolium à Franco capitur. 478.11. & 484.2.
Corcagia oppidum. 221.44.
Corcella arx diruitur. 259.18
Cordillæ memorabile pietatis erga parentes exemplum. 20.30. mortem sibi consciuit. ibid.39
Cor leonis Ricardi regis cognomentū. 261.46
Cornelius Fuscus aduersus Getas missus. 95.18
Cornelius Vitellius bonarum literarū professor. 618.14
Cornely Taciti locus. 26.30
Cornicum maxima apud Anglos multitudo. 14.14
Cornices auium genus maleficū. ibid. 15. & seq. quare in Anglia conseruentur. ibid.16
Cornubiæ descriptio. 9.16. eius sterilitas. ibid.25. lingua. ibid.32
Cornubia infœcunda. 599.2
Cornubia Angliæ comitatus. 3.15
Cornubienses quartam Britanniæ partem incolunt. 3.18
Cornubiensium ob imperatam pecuniam seditio. 599.15. cladis. 602.2.

denuò

denuò arma capiunt. 604.31
Cornugallia cadē, quæ Cornubia. 9.35
Corsis arx. 121.19
¶ CRAVANTENSIS cædes. 462.16
Creſciacum oppidum. 375.13
Criſpini & Criſpiniani dies cur Anglis ſacer. 447.45
Criſpus Salluſtius excuſatus ob convitium in Romanos. 17.22
Crolandienſe cœnobium à Ioanne ſpoliatur. 287.23
Croteum oppidum Delphinus capit. 462.24
Crudelitas pluſquam crudelis. 176.8
ſ. Crucis inventio. 47.17
Crux Ricardo regi cum pendente hominis imagine apparuit. 244.34
Cumbria Angliæ comitatus. 4.3
Cuprum oppidum. 6.6
Cuprum ab Anglo capitur. 364.40
Curtracenſis pugna. 365.38
Cuthbertus Tonſtallus Londinenſis epiſcopus. 675.44
Cymbelinus rex Romanis tributum pendere detrectat. 32.27
Cygnorum in Anglia copia. 14.12
Cynthia, vel Sanctia, comitis Provinciæ filia, Ricardi comitis Cornubiæ conjunx. 307.38
Cyprium regnum quomodo in Luſtinianorum manus venerit. 250.7

D

DAGIA Germaniæ pars. 95.42. & 96.3
Dacorum origo. 95.3. & ſeq.
Daci Britanniam occupant. 91.17, 33 Angliam invadunt. 122.24. & 152.22. in Anglia prædam agunt. 94.20. & 96.33. & 98.39. & 99.32 quādo in Angliam venerint. 70.6, 44. & ſeq. Merciorū regnum invadunt. 76.4.11
Dacorum contra Anglos victoria. 99.16. Anglia potiuntur. 115.19. fœdus violant. 100.16. & 104.5
Daci piratæ Angliam invadentes fuſi fugatiq; ſunt. 94.38. & 96.37. & 97.29, 44. & 140.28
Dacorum imperium diminutum. 135.46. quando in Anglia regnare deſierint. 137.38
Dacia à Norvegis vaſtatur. 135.36
Daci ab occiduis conditiones accipiunt. 100.16. 101.41. à Normanis fuſi fugatiq;. 153.22
Dacorum cum Anglis tam cruentæ quàm dubiæ pugnæ. 101.16. et 130.21. quibus ordine cladibus afflicti. 95.16. & ſeq. quando Chriſtianum dogma acceperint. 115.46
Dæmonum præſtigia fallacia eſſe, exēplum. 537.16
Dagincurtum vicus. 445.2
Dagincurtenſis nobilis pugna. 445.5 & ſeq. & 447.12
Dalla locus. 560.2
Damiata quondam Heliopolis. 292.25. à Chriſtianis obſeſſa. ibid. capta. 293.30. redditur. 294.19
Damiata à Ludovico rege Francie oppugnatur. 309.17
Dammi oppidi oppugnatio. 406.10
Damalle obſidio. 258.2
Dancaſtrum. 34.6. & 58.2
Danfrontem Philippus capit. 168.13
Dani quondam, nunc Daci vocantur. 95.3
Dani à Dacis quid differant. 96.12
Dani Valachorum factio. 96.8
Darbienſis comitatus Angliæ umbilicus. 4.2
Dauid Hallus. 495.35. & 509.43
Dauid Scotiæ rex Angliam cum exercitu ingreditur. 198.2. eius in Angliam expeditio. 199.22. & 200.14. Northumbrian Mathildis permiſſu poſſidet. 204.5
Dauidis Icolmi filij erga fratrem impietas. 304.5. & 305.39. eius ab Edouardo tranſitus. 323.23. ingratitudinis pœnas ſoluit. 324.30
Dauid profligatur. 305.46. & rurſum à Vuallis princeps cōſtituitur. 308.15, 40. in Scotiā fugit. ibid. 45
Dauid Vuallorum princeps moritur. 213.24
Dauidis Scotorum regis cū Anglis tumultuaria aliquot prælia. 371.10. inducias violat. 376.35 & ſeq. capitur. 377.4
Dauidis filij regis Scotiæ res geſtæ & obitus. 431.46. et 436.11. & 438.40
Dauidis Gulielmi Scotorum regis fratris genealogia. 318.32. & ſeq.
Dauid Menevenſis epiſcopus claret. 61.41
Dauid Cumini Atholiæ comitis interitus. 364.35
Daminus portus. 273.3, 18
Danorum ſedes. 95.12
¶ DEA fluvius. 5.34. & 6.46. & 25.28
Deum non armo, ſed precibus placari. 219.46
Decimæ à Romano pōtifice ſacerdotibus Anglicis remiſſæ. 405.40
Decimæ Anglicæ in bellum contra Saracenos impenduntur. 297.2. & 203.10
Deidonum oppidum. 6.23
Deira Northumbriæ pars. 76.22
Deicrantes voti compotes fieri, exemplum. 141.35
Delatorum mores. 423.41
Debba vrbs. 83.23
Delphici tripodes à Cōſtantino evecti. 47.45
Delphini, Gallici regni hæredes futuri vocabantur. 377.44
Delphinatium princeps Galliæ regē hæredem ſcripſit. 377.42
Derbienſes. 37.21
Dermouth portus. 519.22. & 521.8
Dervallum expugnatum. 394.25
Deruenta. 145.44
Deuonia Angliæ comitatus. 3.17
¶ DICTATORIA poteſtas. 24.38
Dieppam Francus capit. 483.29
Dieppæ obſidio. 490.18, 31
Dieppenſis pugna. 490.31
Dies quare æſtate in Anglia longiores. 12.17
Dignitates eccleſiaſticæ regibus quo tēpore venales eſſe cœperint. 168.34. & ſeq.
Dinanum ab Anglo capitur. 372.44
Dionotus D. Vrſulæ parens Cornubiæ regulus. 50.24
Dioclesianus Imperator. 44.40. Chriſtianos afflixit. 45.4. & 47.32. abdicato imperio ſua ſponte privatam agit vitam. 45.32
Diſpenſare vulgò quid. 656.28
Diſputatio de fide. 75.40
Diſidium inter Ricardum Vintonienſem epiſcopum & Thomam Surræ comitem. 632.16
Diuitiæ inteſtinæ diſcordiæ materia eſſe, exemplum. 613.3. & ſeq.
¶ DOLENSIS in Britannia arx capitur. 227.17
Domitianus virtutis minimè amicus. 41.8
D. Dominicus Albigenſium hæreſim domat. 297.3
Donaldus Marriæ comes regni Scotici adminiſtrator. 363.21. interficitur. ibid. 27
Dona fluvius. 6.46
Dongcaſtrum oppidum. 99.8
Dorceſtria oppidum. 173.22
Dorceſtria Angliæ comitatus. 3.17
Dorceſtriæ epiſcopatus. 88.9
Dorovernia eadem, quæ Cantuaria. 19.45. & 64.8
Dotium quærendarum ratio & origo. 187.31
Douerum à Ludovico Francorum rege obſidetur. 286.33. & 288.34
Douerum diripitur. 333.14
Douerus portus. 10.13
Doufretum. 6.10
Doufermilis oppidum Scotiæ archiepiſcopatus. 6.6
Doufermilis ab Anglo capitur. 364.
Douglaſſum. 6.9 (41
Doumbar oppidum. 5.46
Doumbar arx ab Anglis capitur. 336.8
Doumbritonum caſtellum. 6.4

cultat penes regem, non penes pontificem. 396.19
Episcopi quomodo suos conventus celebrent. 188.32
Episcoporum intestina odia. 217.32
Episcoporum de honoribus contentio. 188.16
Episcopis ratio bonorum demortui redditur. 657.2
Equitatus arcendi ratio noua. 445.8
Equorum Anglicorũ gressus. 13.42
D. Ebrulphi cœnobium. 240.15
¶ ERICVS Dacus Anglos orientales tyrannide premit. 71.13
Erna fluuius. 363.24
Errare cuiusvis hominis. 368.35
¶ ESCHA fluuius. 42.35
Essexia Angliæ comitatus. 3.22. & 402.32
Essedæ vehiculi genus apud Britannos. 28.43
¶ ETHANFREDA Eduini regis filia nascitur. 78.24
Ethelbertus Cantij rex fidem accipit. 63.30
Ethelbertus nihil contra ius belli fecisse visus. 36.16
Ethelberti regis pia vita 68.37. eiusque miserabilis interitus. 69.21
Ethelburga regina monacha fit. 90.10
Ethelbreda duodecim annos casta cum coniuge vixit. 85.7
Ethelbredus excrementa in baptismatis fontem misit. 119.3. eius tyrannis. 123.3. ad fororiũ Ricardum fe cundum confugit. 125.16. amissam Angliam recuperat. 126.15. eius obitus & soboles. 128.10
Ethelgera, aliàs Elgina, Aluredi regis filia. 105.27
Ethelingea insula. 105.33
Ethelredus Merciorum regis filius. 72.44
Etheluoldus monachus claret sanctimonia. 115.10
Etheluoldus episcopus. 85.42
Etheluoldi venereum stratagema. 118. 22. eius interitus. ibid. 36
¶ EVANGELII in Britannis prima seminaria. 37.36
Euesbamense prælium. 317.21. 319. 39
Evidentiæ, id est, syngrapha. 322.34
Eustachius abbas doctissimus quando floruerit. 288.13
Eustachius comes Bononiensis. 197. 5. contra ius hospitale in Anglia acceptus. 141.1. & seq.
Eustachius Stephani regis filius dux Normaniæ. 199.10. matris hortatu bellum aduersus Augustam mouet. 204.17. eius obitus. 207.46
¶ EXEMPLIS quæstuosis facile inhæremus. 171.45
Exhamus pagus, & pugna ibidem facta. 511.41
Exilij indicendi ratio. 184.18
Exoniensium situs. 33.35
Exonia à Petro, Varbecho obsidetur. 596.18
Exonia à Dacis per vim capitur. 100. 28.
Exoniæ vrbis situs. 100.28.
Exoniensis Angliæ diœcesis. 4.11. & 158.19

F

FABIUS gentium violant. 33.39
Fallesia à Gallo capitur. 268.22. & 496.22. in Angli potestatem venit. 452.21
Fames grassatur. 162. 44. & 310.26. & 314. 24. & 325. 2. & 332.40. & 343.28. & 364.46. & 377.25
Familia Medices exilio mulctata. 631. 18
Fanum Albani pagus. 37.7. & 45.9. diripitur. 290.36
Fani Albani prælium. 503.36. & 510. 6. & 578.45
Fanum Amati dirutum direptúmq;. 370.33. & seq.
Fanum Andreæ ab Anglo capitur. 374.40
Fanum Brioci diripitur. 436.34
Fanum Dauid. 9.6
Fanum Dionysij vno anno bis captũ. 484.1. & 486.23. à Carolo septimo per proditionem occupatur. 476.10. Angli recuperant. ibid. 21
Fanum Germani. 9.19.
Fanum Iamæ oppidum reparatur. 465.37
Fanum Ioannis oppidum. 6.22
Fanum Ioannis ab Anglo capitur. 336. 45. & 363.20. & 364.18
Fanum Landi in Angli potestatem venit. 452.21
Fanum Macharij oppidum. 296.22. diripitur. ibid. 24
Fani Michaëlis promontorium. 10.33
Fanum Odomari opp. ab Arnoldo capitur. 193.20. à Balduino Flandriæ comite capitur. 259.37
Fani Selerini arx ab Harundellio capitur. 483.28
Fanum Seueræ per deditionem hosti traditur. 331. 38. recipitur. 332.1
Fanum Susannæ opp. 464.2. Sarisberiensi deditur. 464.16
Fanum Valerij vbi situm. 481.33. capitur à Francis. ibid. recipitur. 482.4. à Rufo capitur. 169.9
Farnis insula. 82.15. & 83.14.
Faustæ Constantini vxoris coniugalis fides. 46.14
¶ FELIX episcopus magnus literarũ patronus. 68.17
Ferdinandi Hispaniæ regis cum Franco fœdus. 587.25. Neapolitano regno potitur. ibid. 30. de Venetis victoria. ibid. 32. ad Anglos Scotósq; legatio. 603.20. eius cum Anglo affinitas. 610.26
Ferdinandi Aragoniæ regis cum Iacobo Siciliæ rege bellum. 326.6
Ferdinandus Flandriæ comes à Philippo Galliæ rege bello affligitur. 278. 2. capitur. 282.13. Ioanni regi auxilia mittit contra cõiuratos. 284.26
Ferrex à fratre dominandi cupidine interfectus. 20.43
Festi locus. 224.32
Feuersami vici cœnobium. 209.38
¶ FIDEI defensores pro religione pugnantes prælio occumbere, manifestissimũ exemplũ. 68.33. & 80.22
Fifa regio Scotiæ. 6.5.25
Filij pietas in parentem hostem, exemplum memorabile. 159.5
Fiscalium iudicum origo. 613.12. pessis. 615.15
¶ FLAMINES Britanniæ sacerdotes. 41.35
Flandri Oceani exundatione pulsi, in Angliam migrant. 185.3. defectionẽ à Gulielmo comite cogitant. 191.7
Flandriæ comitatu Alsaticus comes potitur. 193.36
Flandris debitum remissum. 370.44
Flandrorum naualis clades. 396.44
Flandrorum intestina seditio. 304. 39. & seq.
Flandricum bellum. 406.10
Flandri à Maximiliano domiti. 585.28
Floddo mons. 640.12
Florentini cum Ludouico rege Francorum coniuncti. 631.4
Florentia in deditionem Iulij Pont. venit. 631.38
Flyntum arx. 426.24
¶ FOEMINAE Anglicæ quales. 25.19
Fons sanguine manat. 176.30
Fontanetum opp. complanatum. 299. 18
Fontirabium à Francisco rege capitur. 668.34
Fordunum oppidum. 6.46
Forneum oppidum. 222.17
Foresta noua, saltus. 121.16
Forthea fluuius. 6.2. & 39.37
Fortho Dacorum rex Britannos subigit. 71.2
Fortuna quantũ in bello valeat. 531.7
Fossa fluuius. 19.34
¶ FRANCIO-Rothomagensis episcopus. 103.14. 43
Franciæ regnum per legem fœmunco sexui non deberi. 361.22
Franci ad vltionem præcipites. 178.12
Franci prædam in Cantio faciunt. 505.15

Franci plus in largitionibus quàm in armis ponunt. 582.30
Francorum imperium propter exactiones graue. 430.19
Francorũ de Anglis victoria. 331.40
Franci intestinis seditionibus laborãt. 434.44
Francis Anglia interdicitur. 383.21
Franciam inferiorem Gulielmus igne ferrõq; vastat. 162.5
Francorum regnũ cur Angli sibi vendicẽt. 360.23.et 361.2.et 440.26
Francorum insignia ad Vernoliũ clades. 461.44.ad Cranãtũ. 462.16
Francorũ exercitus in Italia ob negotium Papisticum deletus. 405.33
Francorum turpis fuga ad Dagmeurtũ. 447.14. in Normania. 487.28,31. in Ambianis fuga, & clades. 490.25. in Anglia. 190.16.et 375.38. reliqua require infrà in Galliæ nomenclatura.
Francus Hallut. 380.3
Franciſca lana. 13.19
Franciſci primi ducis Britanniæ obitus. 496.26
Franciſcus ſecundus dux Britanniæ. 496.30
Franciſcus Britanniæ dux hoſpitij ius per imprudentiam violat. 535.44. Richemondiũ hoſpitem contra Ricardũ III iuuat. 556.4. malè contra Gallos pugnat. 578.45. moritur. 579.18
Franciſci Louelli contra Henricum ſeptimum motus. 568.33. interitus. 574.37
Franciſcus Galliarum rex Mediolanũ recipit. 644.31. apud Papiam capitur. 682.22. liberatur. ibid. in collegium equitum Garterij cooptatur. 686.40
Franciſcus Maria Vrbini dux. 621.3 Vrbini principatũ recipit. 670.23
Franciſcani monachi duo igne cremati. 382.38
Fraternæ pietatis memorabile exemplum. 22.9. & 191.22
Fremyngania arx. 230.41
Frideſuidæ virginis caſtitas. 90.16
Friderici ſecundi Imp. cum Ludouico Gallorum rege amicitia. 294.25. pontificis autoritate de imperiali faſtigio deturbatur. ibid. 27. Italiam petit. 303.18. eius contra pontificem bellum. 304.21
Frigus inſolitum. 160.25. & 388.20. & 436.36
¶ FVGATIVS & Damianus Chriſtianam Rempub. apud Brutannos inſtituunt. 41.23
Fulcaſius agros vaſtat. 290.14. eiuſq; pœnitentia. ibid. 17. prædatorum dux. 291.42. nouis rebus ſtudet. 295.42. eius exilium. 296.3
Fulcaſius Brentæus. 284.27
Fulconis Andegauiæ comitis res geſtæ. 189.3
Fulco Andegauenſis comes Conſtantiam Normaniæ capit. 186.21. recuperatur. ibid.23
Fulco comes pacem inter Henricum et Craſſum firmat. 190.42
Fulgeras oppidũ Frãciſcus Aragonẽſis contra inducias capit. 494.9
Fulmina ac tonitrua Anglis prodigij loco. 12.25. & 162.44.
Furcæ cruciatus genus. 354.17
Furnenſe prælium. 335.5
Furti anſa ampla & licentioſa Anglis vnde. 609.20
Furum ſtigma. ibid.15

G

GAGATES lapis. 14.42
Galerius Maximianus Cæſar declaratus. 45.16,22
Galerius orientem ſortitus. 45.26
Galiardum caſtrũ ædificatur. 167.31. capitur. ibid.33. & 495.23
Galuia ciuitas. 222.17
Gallia lanitio celebris. 13.12
Gallus totius Italiæ imperiũ affectat. 622.8
Galli quando Romam ceperint. 21.12
Galli non in auro, ſed ditionum poſſeſſione gloriantur. 496.15
Galli primo cõgreſſu ferè inuicti. 228.
Gallorum perpetua cum Scotis (17 amicitia. 371.25
Gallorum in Anglos natiuum odium. 483.5. & 497.30
Gallica bella. 23.24.et 188.40.et 189.19. et 209.15. et 265.33. et 258.32. & ſeq.
Galli ab Anglis victi fugã faciũt. 228.21. à Siculis cæduntur. 325.32
Gallorum cum Atrebate pugna. 370.21. nauales clades. 369 42. in Turonibus clades. 381.10. in Laudunenſi agro clades. 482.15
Galli ſuis cladibus Italiam nobilitarunt. 626.18
Galli Neapolim obſident. 683.23
Galli omnes Londini capiũtur. 671.7
Galli Anglicũ imperiũ prorſus abiiciunt. 486.15,43. Reliqua vide ſuprà in Franciæ nomenclatura.
Galloudia Scotiæ regio. 6.8
Gandaui ſitus. 278.8. & ſeq.
Gandauenſium res geſtæ. 404.46. & 406.6
Garterius ordo inſtituitur. 378.27. eius inſigne. ibid.31. leges. ibid.42
Garumna fluuius. 102.25. & 380.8
Gaſpar Penbruchi comes. 488.3. & 522.6. & 531.13. & 566.24. & 569.1. & 584.42
Gaſpar Pons põtificium legatus. 610.4
Gaſto Fluſſatium comes Venetos profligat. 625.19. eius crudelitas. ibid. 25. interitus. 626.43
Gathelus Scotiæ gentis autor. 52.43
Gaudio nimio quoſdam exptraſſe. 611.16
Gaufredus Andegauenſis comes in Normania omnia turbat. 198.44. profligatur. 199.7
Gaufredus Mathildis vxoris victoria fretus, Normaniam occupat. 204.2. eius obitus. 207.4
Gaufredi comitis Andegauenſis ſoboles & teſtamentum. 211.40,42
Gaufredus Plantageneta Henrici ſecundi regis parens. 192.43
Gaufredus Britanniæ regis filius moritur. 238.21
Gaufredus Gaufredi filius ditione ſua ſpoliatus moritur. 212.10
Gaufredi Charni præfecti caſus. 378.4
Gaufredi Mariſcẽſis interitus. 302.14
Gaufredi ſcriptoris vanitas. 17.13
Gauini Douglas Doucheldenſis epiſcopi de rebus Scoticis commentariolus. 52.37
Gaza mœnibus diſcincta. 248.28
¶ GENEBVM oppidum nunc Aurelianum. 195.9. & 468.14
Genniſa falſò Claudij Cæſaris filia traditur. 31.3
Genſolmum oppidum à Britannis occupatur. 264.12
d. Georgij ordo equeſtris. 378.37
Georgius Clarentiæ dux. 391.45. & 512.14
Georgij Clarentiæ malus erga fratrẽ regẽ animus. 512.23. ad fratrẽ rurſus deficit. 525.16,27. à fratre rege necari iuſſus. 537.9. & 547.38
Georgius Doumbar Merchiæ comes. 432.45. & 436.10
Georgius Neuyllus Borgenniæ regulus. 614.39. in carcerem cõiicitur. 665.36. liberatur. ibid.48
Georgij Bruni interitus. 554.18
Geraldus comes Chyldariæ capitur. 595.5
Gerberoia arx reſtauratur. 483.31
Gergeum Franci recipiunt. 472.18
Gergobia vrbs. 174.15
Germanus epiſcopus Britannorũ contra Pictos dux. 59.16
Germanus Altiſiodorenſis epiſcopus contra Pelagianos in Britanniam miſſus. 58.39
Germania quondam à literis prorſus aliena, nunc literatiſſima. 617.31
Germanicus Claudij Cæſaris filius. 33.13
Gerunda Aragoniæ ciuitas à Franco capitur. 326.4
Geſſoriacus pagus. 10.19
Gethæ populi. 95.9,14

Geta Imperator à fratre Caracalla interficitur. 44.18
¶ Gilbertvs Glocestriæ comes Edouardi tertij gener. 329.30. contra principes Anglos victoria. 337.35. moritur. 334.2. & 348.20
Gilbertus Clarentiæ dominus. 335.21
Gilbertus Mareſcallus Henrico tertio reconciliatur. 302.22
Gilberti Mideltonij audacia. 349.37. capitur. ibid. 40
Gildas ſcriptor fide dignus. 16.15. & 17.6
Gildas Conſtantinum regem ſummo ſtudio à vitijs dehortatur. 60.32
Gildæ teſtimonium. 27.7
Gilla Aldanus Candidæ Caſæ epiſcopus. 186.43
Gintolinus rex Britannicam reinpub. ſuo ſplendori reſtituit. 21.34
Giraldus Chyldariæ comes in carcerem conijcitur. 659.33
Girardus Auxitanus archiepiſcopus. 244.40
Giſortiũ oppidũ & arx. 189.29,46
Giſortium Normaniæ opp. à Franco capitur. 251.9. & 495.23. à Ricardo obſidetur. 259.17
¶ Glasgvensis ciuitas & academia. 6.42
Glaſconia cœnobium Benedictinum. 37.42. & 60.29. & 89.33
Glaſti herbæ vſus. 26.34
Glaſſariæ inſulæ. 234.8
Gloceſtria oppidum. 172.21
Gloceſtrenſis Angliæ comitatus. 3.21
Gloceſtriæ cœnobium monachorum. 241.38
Gloceſtrenſe nomen principibus ad perniciem fatale. 495.17
Gloceſtrenſis conventus decreta. 324.39
Gloceſtria à Stephano ad Mathildem deficit. 203.4. diripitur. 315.37
Glota fluuius. 6.19,38. & 39.41
Glotæualliis, vallis. 6.41
¶ Godvinvs Cantij comes. 136.39. & 139.36. & 141.16
Gordianus Dacos compeſcuit. 95.22
Gorgias Leõtinus legatus ob eruditionẽ ab Athenienſib. detentus. 106.23
Gormo Dacorum rex Chriſtianiſmo initiatur. 104.40
Gornardus piſcis. 14.28
Gorneana pugna. 478.23
Gothia inſula. 95.46
Gothi populi. 94.19. & 95.8
Gothi Aſiam invadunt 95.29
Gotthofredus Normanorum rex. 101.33
Gotthofredus Bolionis dux contra Saracenos. 174.41. rex Hieroſolymitanus creatur. 180.23
Gotthofredus Subrici filius Dunelmum circumſedit. 113.27
¶ Grampivs mons. 5.24, 29. & 38.26
Grapeliti promontorij arx à Gallis expugnatur. 271.32
Gratianus Imperator. 49.28. eius interitus. 49.38
Grauelinga oppidum. 230.34. & 406.9
Grenewychi Franciſcanum cœnobiũ. 617.11
Griffini Leolini filij captiuitas & interitus. 304.6. et 305.38. et 313.24
Groſi Anglici. 309.28. & 533.29
¶ Gvalteri Ferryſi reguli interitus. 564.6
Gualterus Tylerus ſeditionis interſtinæ dux. 401.38
Gualterus Tyrellus miles Gulielmum Ruſum inter venandum ſagitta trãſiicit. 177.40
Gualterus Sebius capitur. 349.45
Gualterus Scotiæ regnum affectat. 488.17
Gualterus innocens ſupplicio afficitur. 158.10
Gualteri Dunelmenſis epiſcopi interitus. 159.17
Gualterus Hungerfordius à Ricardo tertio ad Henricum tranſit. 561.41
Gualterus Stapyltonus Exonienſis epiſcopus. 354.44. & 355.26. & 356.1. & 362.12
Guido vicecomes Toarſenſis Britanniam adipiſcitur. 267.2. et 271.34
Guidonis Caſtrenſis audacia. 454.10
Guido Dennenſis comes capitur. 388.4
Guido comes Flandriæ. 314.39. & 316.13. & ſeq. moritur. 366.15. eius ſoboles. ibid.
Guido Luſinianus rex Hieroſolymorum creatur. 237.32. rex Cypriorum. 250.7. ab Aegyptio bello premitur. 236.27
Guido Vrbini dux in Garterium ordinem cooptatus. 615.30
Guinæ oppidum. 378.9. & 508.21
Guindelona maritum regem interfecit. 9.26
Guiſcardus Normanorum dux Apulia potitur. 174.21
Gulielmus Edouardi. 331.2
Gulielmus Morus. 420.39
Gulielmus Pluntonus eques. 435.4
Gulielmus Roma. rex à Friſonibus interfectus. 112.1
Gulielmus rex Siciliæ. 240.29. moritur. 245.41
Gulielmus patri ſucceſſit. 339.21
Gulielmus à filio ſauciatur. 359.10
Gulielmi regis tyrannis & auaritia. 153.40. & 155.41. & 159.29. progenies. 162.28. eius exitus. 162.40
Gulielmi cum Haraldo rege pugna. 148.2. victoria. ibid. 27
Gulielmus Albanactus. 284.19. eius obitus. 295.1
Gulielmus Aquitaniæ dux. 212.19
Gulielmus Barleius ad fictitiũ regem deficit. 590.29. reſipiſcit. 591.13
Gulielmi Brandoni interitus. 564.18
Gulielmus Bellicampus. 281.2
Gulielmus Bonnus Northantoni comes. 365.26
Gulielmus Calabriæ dux patri contra Papam auxilia fert. 194.35
Gulielmus Cortencum maieſtatis læſæ notatus. 611.33. miſſus factus. ibid. 38. pleureſi interit. 611.41
Gulielmus Clyntonius Huntyngtoniæ comes. 365.27
Gulielmus Dabencium proditionis damnatur. 592.29
Gulielmus Ferryſus capitur. 315.45
Gulielmus Flandriæ comes. 192.31. interit. 193.33
Gulielmus Fortis. 305.29
Gulielmus Harbertus. 516.27 interit. 517.6. & 522.9
Gulielmus Haſtyngius. 543.7,24. & 544.3
Gulielmus Helmus repetundarũ reus abſolutus. 413.4
Gulielmus Heluinus Normanus. 192.12
Gulielmus Longaſpatha. 278.16. in Aſiam proficiſcitur. 309.19
Gulielmus Lilius Londinenſis pædodidaſcalus. 618.29
Gulielmus Marcellus capitur. 205.38.
Gulielmus Magniuillæ comes. 206.22
Gulielmi Maryſcenſis ſupplicium. 307.37
Guido Simonis Montifortenſis filius Henricum Ricardi Cæſaris filium interficit. 319.36. excommunicatur. 321.27
Gulielmi Manduillenſis ſecta. 460.16. interitus. ibidem
Gulielmus Mortonus regius cancellarius. 321.3. & 325.5
Gulielmus comes Moritonius in Normanico bello capitur. 164.18
Gulielmus comes Montisferrati. 237.22
Gulielmus Mareſchallus. 281.27. & ſeq. & 289.5.
Gulielmus Marchianus quæſtor regius. 332.3
Gulielmi Marini interitus. 461.33
Gulielmus Henrici regis filius Normaniæ præficitur. 187.28
Gulielmi Henrici regis filij interitus. 191.5. & 196.10
Gulielmus Henrici regis ex filia nepos. 195.43

Gulielmus

Gulielmus Roberti Normaniæ ducis filius. 184.45. dux Normaniæ dicitur. 189.38. Flandriæ comes conſtituitur. 192.31
Gulielmus Normaniæ rex 133.17
Gulielmus Normaniæ dux naſcitur. 138.26
Gulielmi Normani genealogia. 144.
15. regnum affectat. ibid. 10, 26. in Angliã expeditio. 146.37. Angliæ regnum obtinuit. 104.2. de integro conſtituit. 150.22
Gulielmus Normanus monachus. 123.
29
Gulielmus Neuburgus hiſtoricus quo tempore claruerit. 17.3
Gulielmus Stephani regis filius Northfolchiæ comes creatur. 208.31
Gulielmus Pols læſæ maieſtatis notatus. 611.35
Gulielmus Rollonis filius, eiuſque laus & res geſtæ. 111.37
Gulielmus Rufus Gulielmi Normani filius Normaniæ princeps. 159.10. & 162.30. res geſtæ. 166.31. & 168.2. & 169.7. & 171.13. & 175.6. & ſeq. eius virtutes. 178.10. ſtatura & cognomen. ibid. 17. interitus. 177.38
Gulielmus Rupeus. 264.44
Gulielmus rex Scotorum capitur. 230.
12. liberatur. 233.18
Gulielmus Sariſberienſis comes à Philippo captus. 288.36. eius res geſtæ. 290.27. capitur. 281.14. moritur. 291.3
Gulielmus Montacutus Sariſberiæ comes. 365.26. capitur. 369.9. & 371.30
Gulielmi Scrupi obitus. 435.15
Gulielmus Senonẽſis epiſcopus. 232.4
Gulielmus Stanleus regius cubicularius. 593.9. capite mulctatur. 593.25
Gulielmus Suthfolchius ex Marchione dux factus. 494.1. & 495.11. & 497.38. Cenomanis præficitur. 464.1. reus peculatus. 497.
42. carcer. ibid. 44. exilium. 498.
4. interitus. ibid. 8
Gulielmus Valla Scotis defectionis dux. 338.32. eius pertinacia. 343.
10. interitus. 345.6
Gulielmi Valuorthi Londinenſis prætoris fortitudo. 404.4. equeſtri ordine donatus. ibid. 28
Gulielmus Conton primus regij cubiculi miniſter. 621.30
Gulielmus Kuyhgt ab Henrico ad Heluetios mittitur. 671.1
Gulielmus Golmerius in cuſtodiã traditur. 659.17
Guthlaci monachi ſepulchrũ. 69.28
Guthormus Dacorum dux Anglorũ orientalium rex appellatur. 71.10

H

HADINTONA oppidum. 5.46
Hadrianus imperator. 42.18
Hadrianus Caſtellenſis pontificius legatus. 580.41. & quæſtor in Anglia. 581.11. modos loquendi ſingulares collegit. ibid. 17
Hæreditatis ius apud Anglos. 292.38
Halani populi. 49.35
Hammum arx. 533.4. & 558.12
Haraldus Dacorum rex V. à filio regno pulſus. 116.34. & 117.5
Haraldi regis cadauer exhumatur. 136.32
Haraldus Norvegiæ rex. 138.11. cum Ione luctatur. 138.14. Toſti ſuaſu Angliæ bellum facit. 145.20. & ſeq. à Gulielmo victus perit. 136.
25. & 148.25
Haraldorum officium. 378.45
Harfleum oppidum. 443.7. Anglo dedutur. 443.29. Franci recipere ſtatuunt. 448.20. Francus capit. 495.44
Haſtyngus vicus. 146.42
Hauenſanctus fluuius. 323.45
Hauerfordium oppidum. 560.4
Haylenſe cœnobium. 313.22
Hayreæ fluuij pons frangitur. 210.15
Hebraicæ literæ quantum iuuent rem Chriſtianam. 327.30
Hebrides inſulæ. 7.22
¶ HELENA Coylli filia Conſtantij Cæſaris vxor. 45.17
Helena S. Crucis repertrix. 47.12
Helenopolis priùs Drepana. 48.23
Heliæ Frãcorũ ducis ignauia. 176.43
Heluetij Italiam ingreſſi Gallos vſque ad Alpes perſequuntur. 626.15
Heluetij in Italia agros habent. 644.
41
Heluetij bellicoſi. 644.42
Heluetij ſemper Gallis præſtò adſunt. 644.4
Henricus Aluini filius. 274.43
Henricus Percius Northumbriæ comes. 411.30
Henricus V. Imp. 174.24. Henrici regis Angliæ filiã vxorem petit. 185.
15. eius in Frãcos tra. 190.24. Sicilia potitur. 254.22. Ricardũ regẽ captũ grãdi pecunia mulctat. 254.
40. & 255.7. & ſeq. obit. 259.43
Henricus Ricardi Cæſaris filius interficitur. 319.17
Henricus Francorum rex Conſtantiã matrem infeſtam habet. 138.24. eius in Gulielmum odium. 160.43. à Gulielmo profligatur. 161.12
Henricus rex eccleſiaſtica negotia ſibi arrogat. 181.20. etc. contra fratrem pugnans victoria potitur. 184.24 & ſeq. eiuſdem anatitia. 186.26. de Vuallis triũphus. 187.19. glorioſa
cõtra Francos victoria. 190.26. Franciã ingreditur. 190.39. repulſus invadit iterũ. 193.23. filius orbatus. 191.22. eius pœnitentia. 194.
25. in mari periclitatur. 195.21. eius obitus. 196.4. mores. 196.16
Henrici II. progenies. 211.40. eius cũ filiis inimicitiæ. 223.19. reconciliatio. 232.39. et ſeq. contra Lud. regẽ Galliæ victoria. 228.38. inter Alphonſum & Carſiã reges arbiter. 235.35. auxilium aduerſus Turcam detrectat. 258.4. & 241.19. moritur. 240.5. theſauri relicti. 242.33
Henricus filius Henrici ſecundi moritur. 236.38
Henrici tertij cauillum in patrem ſuperbiſſimum. 216.3. iuror contra parentem. 223.36
Henricus filius parenti nefaria facit bella. 225.9. & ſeq.
Henricus III. in Britãnos mouet. 297.
35. in Gallos. 298.46. & 306.34. Hiſpanos cõtra Mauros iuuat. 299.
36. patriæ poſſeſſiones à Philippo poſſeſſas repetit. 294.8. inſidiæ fiunt à milite. 303.26. quinquennales cum Frãco induciæ. 307.17. populo promiſſa negat. 314.33. cum Franco pacificatio. 314.42. cũ fratre ac filio ab optimatibus capitur. 316.44. in pugna à ſuis ſeruatur. ibid. 17, 42. domeſticum bellum. 315.15. obitus. 320.9
Hericus Hereſordiæ dux. 423.14, 31. falſo delatus. ibid. 41. exiliũ. 424.
15. dux Lancaſtri appellatur. 425.
40. ad regnum inuitatur. 426.42. & ſeq. Ricardum III. capit. 427.6. regnũ adipiſcitur. 428.11. & ſeq. rex creatur nomine Hericus IIII. 429.7. dicterus publicè petitus. 432.28, vno prælio XXXVI. homines interfecit. 434.12. Burgundionẽ cõtra Aurelianũ iuuat. 437.
19. Aurelianũ contra Burgundionem iuuat. 437.45. filij. 437.34. et 438.32. obitus. ibid. 29. regnum ab eo quondã per vim quæſitũ. 531.20. eius genus quãdo defecerit. 549.12
Henricus Henrici III. filius Vualliæ princeps, Cornubiæ dux, Ceſtriæ comes. 429.15. & 437.35. & 438.
33. Vuallos domat. 443.44. contra Scotos mittitur. 435.25
Henricus princeps patri in regno ſuccedit, huius nominis quintus. 439.
14, etc. regnũ Franciæ per legatos repetit. 440.26. Vuycliffianos perſequitur. 441.10. in Normaniã nauigat. 443.5. altera in Normaniã expeditio. 449.43. glorioſa in Anglia victoria. 447.21. cum Carolo ſexto pacificatio et affinitas. 445.2

Francie regnũ ſuſcipit. 445.11. cõtra Delphinum expeditio. 456.4. eius laus. 452.7. obitus. 458.46. Henricus eius filius naſcitur. 457. 40. bene educatur. 460.16
Henricus ſextus regno inauguratur. 461.6. coronatur. 469.19. in Galliã proficiſcitur. 477.31. rex Galliæ coronatur. 478.6. ingenium. 492.10. bellũ Gallicum inſtaurat. 501.18. & ſeq. in adverſariorũ poteſtatẽ venit. 509.9. eius prodigiũ. 509.25. liberatur. 510.7. eius fuga. 511.3. rurſum in adverſariorũ poteſtatẽ venit. 513.12. liberatur rurſus. 521.27. in regnum reſtituitur. 514.28. capitur rurſus. 525.45. in carcere necatus. 532.1. inter duos referendus. 532.30
Henrici Richemondiæ comitis ortus. 488.7. is diuinitus ad regnũ venit. 522.19. cuſtodia liberatur. 549. 40. profectionẽ in Angliã parans, ventis prohibetur. 553.14. cũ Margaritanis fœdus icit. 554.4. proditionis periculũ evadit. 555.12. et ſeq. in Angliã naugat. 559.46. et ſeq. nobili victoria Ricardũ tertiũ ſuperat. 564.34. rex creatur nomine Henrici ſeptimi. 566.7. eius conſiliarij. 566.37. & ſeq. eius cum Scoto fœdus. 575.42. & ſeq. Franciſcũ Britannũ contra Frãcos iuuat. 578. 29. Maximilianũ iuuat contra Frãcum. 583.41. cum Carolo octauo pacem facit. 586.37. eius cõſiliarijs munera Frãcus conſtituit ex erario ſuo quotannis. 586.43. Scotorũ inturiã armis vleiſcitur. 600.13. & ſeq. Margaritam filiã Iacobo quarto Scoto locat. 608.10. cum Scoto & Hiſpano regibus affinitas. 610. 25,26. obitus. 616.9,44
Hẽricus VIII. Catharinã Arthuri mortui fratris vxorẽ ducit. 619.32. defert principibus regni adminiſtrationem. 620.8. corona redimitur. 621.8. Tornacum expugnat. 638. 28. fidei defenſor. 664.20. à Cæſare pecunias repoſcit. 683.12. caput Eccleſiæ conſtituitur. 687.15. Catharinam repudiat. ibid. 6. ducit Annam Bulleyne. ibid. 7. ducit Ioannam Seymer. 691.1
Henrici octaui proſapia. 412.24
Henrici octaui in Oxonium ingreſſus. 90.24
Henricus Nothus Caſtellæ regnum affectat. 386.29. occupat. 387.6. eius fuga. 388.2. Caſtellæ regno potitur demũ. ibid. 19. Carolum quintum contra Anglum iuuat. 394.33
Henricus Baldulphus Anglicæ claſſis dux in bello Hieroſolymitano. 244.42
Henricus Bolyngbrochus paterna hæreditate fraudatus. 424.41
Henricus Barri dux Edouardi III. gener. 329.28. & 334.39
Henricus Bellimontenſis comes Atholiæ. 362.42
Henricus Buchyngamiæ dux falſam Ricardi Gloceſtriæ cauſam agit. 545.40. & ſeq. eius contra Ricardum tertium conſpiratio. 548.41. & ſeq. eius ortus. 548.45. eius fuga. 552.9. eius coniurati ad Henricum in Britanniam ſe conferunt. ibid. 17. proditur ab boſpute. 552. 44. ſecuri percuſſitur. 553.3
Henricus Campaniæ comes. 250.27
Henricus Campanus rex Nauarræ. 334.32
Henricus Burſcherius Eſſexiæ comes. 512.16. eius ſoboles. ibid. 23
Hẽricus Cornhyllus Balliuus. 243.14
Henrici d. Euſebij cardinalis contra Boemos expeditio. 474.14. obitus. 493.31
Henricus Dencus monachus regius cancellarius. 594.16
Henricus comes Hereſordiæ moritur. 393.37 (18.7
Henricus Huntyngtonius hiſtoricus.
Henricus Lancaſtrius Comes Edouardum quartũ perſequitur. 356.40. et 357.7. capitur. 357.11. Edouardi quinti tutor. 358.25. Aquitaniæ præfectus fit. 365.31. in Aquitania regio iuſſu bellum mouet. 373.14, 27. ex comite dux fictus. 378.24. regius ad pontificem legatus. 379. 34. eius ædes hoſpitale Ioan. Baptiſtæ. 382.1. regio iuſſu Montiſortẽſem comitem contra Bleſenſem iuuat. 382.31. peſte abſumitur. 383.11
Henricus Lancaſtrij filius, Derbij comes. 365.25
Henrici Lincolnienſis comitis fuga. 336.20
Henricus comes Niuernenſis. 292.23
Henricus Percius Northumbriæ comes. 412.6. et 425.21. infeliciter cõtra Scotos pugnat. 418.7. et ſeq. capitur. 418.18. eius in Galliam legatio. 432.8. poſſeſſionibus priuatur. 433.6. eius in Scotia victoria. ibid. 10. ad Georgiũ Merchiæ comitem confugit. 434.7. vltionem hoſtiũ parat. 436.5. capitur. ibid. 19
Henrichus Pichardus. 381.39
Henrici tertij Northumbriæ comitis interitus. 511.4
Henricus Northumbriæ comes capitur. 564.15. per ſeditionem interficitur. 579.36
Henricus d. Pauli comes adverſus Saracenos proficiſcitur. 266.16
Henricus Somerſetenſis Caleti præfectus. 508.11. provinciæ prohibetur. 508.18. ab Henrico ad Edouardum deficit. 512.33. deficit rurſus ad Edouardum. ibid. 37. capitur. ibid. 45. plectitur. ibid. 46
Henricus Somerſeti dux patrium principatu ſuccedit. 504.37
Henricus Dauidis Scotorum regis filius. 209.30. & 211.28
Henricus ex Stantonia rarus literarũ patronus. 354.6
Henricus Staffordiæ comes ſecuri percutitur. 434.6
Henricus Scruppus coniurat contra Henricum quintum. 442.7. interit. ibid. 22
Hengiſtus Angloſaxonum dux. 35.16, 32. & 56.3. eius interitus. 58.3. Cantium tenuit, ſeq; regem dixit. 63.4
Heppia inſula. 63.38
Hepta fluuius. 189.30. & 236.46
Hereſordenſis Angliæ comitatus. 3. 21. & 4.4
Hereſordenſis cathedralis in Anglia ſedes. 3.21. & 4.5
Hereuardi audacia. 156.40
Heſtritha regis Angliæ ſoror, Ricardi Normani vxor. 133.21. & 137.9. à Ricardo repudiata. 134.32
Hetonæ pagi ſchola. 532.35
¶ de HIDA collegium. 119.37
Hidruntum Venetis oppigneratum. 622.6
Hieronymus Bonuiſius Iulij legatus à Gallo deprauatus. 624.34
Hieronymus Pragenſis. 441.19
Hieroſolyma quando à Saladino capta. 238.23. à Saracenis premitur. 274.29. à Chriſtianis recuperata. 280.11
Hilmimolinus Saracenorum in Hiſpania dux. 275.2
Hipponenſis epiſcopatus vaſtatur. 325.31
Hircius Dacus Northumbriæ comes. 133.23. & 135.30
Hiſpania à Saracenis affligitur. 275.1
Hiſpani Neapolitano regno potiuntur. 587.42
Hiſpaniæ præfecturas Flandri obtinent. 662.35.
Hiſpani imperatam pecuniam dare recuſant. 662.41
Hiſtoria quid. 17.25. & 113.9
Hiſtoriæ nulla lex impoſita. 138.28
Hiſtoriæ leges. 56.24
Hiſtorici non eſt de re quam ſcribit iudicium facere. 113.13
¶ HOMINES brutorum inſtar candati vbi naſcantur. 218.28
Hominum formæ variæ in cœlo viſæ. 302.39
Homicidarum apud Anglos ſtigmata

mata. 609.13
Homicidiorum aperta feneſtra apud Anglos vnde. 609.21. & ſeq.
Honorius Imp. 51.1
Honorij pontificis ad Eduinum literæ. 78.42
Horgerius Cornubiæ dux. 118.20
Hornecaſtellum arx ſolo æquatur. 166.20
Horſo Angloſaxonum dux. 55.6. & 56.3. interitus. 57.42
¶ HVBERTI Cantuarienſis epiſcopus. 263.16
Hubertus Sariſberienſis epiſcopus. 255.43
Hubertus Burgenſis Cantij comes factus. 298.6. ciuſque gloria & ignominia. in ſeq.
Huberti Cantij comitis cum epiſcopo Cantuarienſi diſcordia. 299.42. repetundarum acriter multatur. 300.42. regi conciliatur. 302.23
Hubertus comes Moritonij. 224.4
Huberti comitis Burgenſis cum Scotiæ rege affinitas. 294.18
Huberti Douerenſis naualis contra Gallos victoria. 291.23
Hugo Angeri frater prælio perit. 101.2
Hugo Dunelmenſis epiſcopus, Northumbriæ comes fit. 243.7. & 411.32
Hugo Magnus Pariſiorum comes, Ricardum puerum Ludouico regi armata manu eripit. 116.17. dux aduerſus Saracenos. 174.43
Hugo Andlauus Gloceſtriæ comes. 365.27
Hugo Bigotus 241.42
Hugonis Bigoti res geſtæ. 225.42. & 228.1. & 230.18, 42
Hugo Carthuſianus quando floruerit. 237.4. & 270.10
Hugo Chreſyngamius Scotiæ oligarcha. 337.14. eius interitus. 339.33
Hugo Campaniæ comes Aquitaniam Gallico nomine tuetur. 296.26
Hugo Caſtilionenſis capitur. 390.37
Hugonis Cartoni contra regem conſpiratio. 407.28. eius interitus. ibid. 43
Hugo comes Ceſtrenſis. 225.15. & 227.15. & 233.9. eius crudelitas 176.8
Hugo epiſcop. Ceſtrenſis. 247.24
Hugo Guarnatus. 267.27
Hugo Marchio Henricum tertium priuignum ſuum contra Ludouicū Galliæ regem iuuat. 297.27
Hugo Marchianus rebus nouis ſtudet. 298.27. cum Ludouico redit *in gratiam.* 299.30. eius turpis deditio. 306.42
Hugo Marchianus comes, eiuſq; progenies. 313.45
Hugo epiſcopus Podienſis. 174.46
Hugo Quieretus. 369.20
Hugonis Salopiæ comitis crudelitas & interitus. 176.8,16. & 181.22
Hugo Verius Oxonij comes contra Gallos mittitur. 332.1
Hugones Spenſerij ſceleſtiſſimi homines in aulā Edouardi quarti cooptantur. 347.23. & 350.42
Hugonum exilium. 350.22. exitus. 357.17. & 431.28. & 493.19
Hugo pater capitur. 356.28. crudeliter necatur. ibid. 29
Hugo Hynk Angliæ cancellarius. 677.43
Hullum oppidum. 5.11
Hultonia Hyberniæ pars. 221.35
Humanitatis officium quod Anglis ſit. 15.1. & 39.23
Humbrus fluuius. 4.41. eius ortus. 5.5. quare non imbribus augeatur. 12.40
Humfredus Banaſter hoſpitale ius violat. 552.45
Humfredus Gloceſtriæ dux. 437.15. & 438.34. regni Gallici præfectus. 456.26. teſtamento regni adminiſtrator eſſe iubetur. 459.21. & 460.10. illicitum connubium. 461.42. & 464.33. vxoris dotem bello affectat. ibid. 40. ob ſeueritatem in inuidiam vocatur. 492.27. interitus. 493.8. indigna cædes. 528.14
Humfredus Herefordenſis comes regis iuſſum detrectat. 338.10. populi ad libertatem ſpirantis dux. 340.24. res geſtæ. 350.31. eius nuptiæ. 345.46. in redemptione pro Iſabella Roberti Bruſij commutatur. 348.24. eius interitus. 351.14
Humfredus magiſter equitum. 241.44
Humfredi Staffordij ſeditio. 568.39. decollatio. 569.19
Humfredus Staffordiæ Buchyngamiæ dux. 491.25. Cantianæ ſeditioni reſiſtit. 498.29. profligatur. ibid. 30
Hunni Gothos vincunt. 95.36
Huntyngtona Angliæ comitatus. 3.17
Huntyngtona comitatus Scotiæ regis filio donatur. 198.18. & 199.16. Scoto auferitur. 335.28. redditur. 312.44
¶ HYBERNIA. 6.27
Hyberniæ ſitus & mores. 221.6. nomen. ibid. 18
Hybernorum duo hominum genera. 594.32
Hyberni Sylueſtres latrocinantur. 425.14
Hyberni iaculis plurimum valent. 419.39. nullis armis corpora contegunt. 574.29. & 596.28
Hybernia Henrico II. ſine ſanguine deditur. 220.16,20. & ſeq.
Hyberniam Scoti à ſe Scotiam dixerunt. 221.19,24.
Hybernos defectionem cogitantes Ioannes bello terret. 274.22
Hybernorum in Vuallia prædatio. 302.11
Hyberniam Scoti vaſtant. 348.31. imperium in parte Inſulæ continent. ibid. 40. & ſeq.
Hyberni Anglis bellum faciunt. 419.35. Ricardi regis fidei ſe committunt. ibid. 43
Hybernorum motus contra Henricū ſeptimum. 570.31. ſupprimitur. 574.38
Hybernia factioſa pacatur. 594.28
Hybernicus Oceanus margaritas habet. 221.33
Hyda menſuræ genus. 159.40
Hyems apud Anglos minimè ſæua. 14.10
Hyems præter naturam frigida. 158.10. & 266.8
Hyermuthus pagus. 11.4. & 134.27
Hypræ Philippus capit. 278.5
Hyueram arcem Bedfordienſis capit. 462.35

I

IACOBVS Arteuilla nouus homo à Britannis dux conſtituitur. 366.22. interficitur. 373.20
Iacobus Borbonienſis comes regio iuſſu exercitum cum Vuallis contra Anglum iungit. 434.23. accepta clade in Britanniam redit. ibid. 31
Iacobus Chennethus d. Andreæ archiepiſcopus, Iacobi III. Scotorum regis præceptor. 505.36. & 511.16
Iacobi Douglaſſatium comitis interitus. 418.11
Iacobus Galeotus bello Britannico occiſus. 579.4
Iacobus Steuartus filius regis Scotiæ capitur. 438.39
Iacobus Scotus miſſus factus. 456.46. bonarum artium patronus. ibid. 9
Iacobus Scotorum rex contra fœdus Gallum iuuat. 464.27
Iacobus Scotorum rex fœdifragus. 488.13. interitus. ibid. 16
Iacobus Scotus rex Petrum fictitium

regem fouet. 597.15
Iacobus tertius Scotorum rex à ſuis interficitur. 520.38
Iacobi quarti Scotorum regis ad Henricum ſeptimum legatio ad Margaritæ connubium petendum. 607.46. cum Anglo affinitas. 610.25. Anglorum fines armis invadit. 641.9. eius interitus. 641.13. ſepultura. 642.2
Iacobus eo nomine quintus. 642.7
Iacobi Siculi regis cum Aragone bellum. 326.6
Iacobi Terelli ſanguinolentia. 547.6
Iacobus Terellus perduellionis reus. 611.36. ſupplicio mactatur. 611.45
Iacobi Tuychetti ad Cornubienſes defectio. 600.6
Iacobi Tuchetti Audleij reguli interitus. 507.12
Iacobina illegitimo matrimonio Gloceſtrenſi ſe copulat. 461.42. Brabantino redditur. 465.4
¶ IBERVS fluuius. 221.14
Iberos Angliam occupaſſe. 16.5
¶ ICENORVM ſitus. 33.25
Iceni populi idem qui Igeni. 36.45
Iceni populi ab Oſtorio Scapula victi. 38.24
Icius portus. 10.17
¶ IGNIS per terræ rimas ſpirat. 195.36
¶ ILA inſula. 7.34
¶ IMANVENTIVS à Caſſiuellauno interfectus. 30.4
Imperatoris officium. 641.11
Imperij Rom. inclinatio quando cœperit. 50.46
Impiis nec vitam tranquillam, nec mortem felicem eſſe poſſe, exemplum. 281.32. & ſeq.
¶ INDOCILES à literarum ſtudiis alienandi. 107.14
Indulgentiæ pro ſtipendio erogatæ. 405.40
Infelices miſericordia, potentes inuidia ſequitur. 358.39
Ingratitudinis appoſitum paradigma. 312.21. & 514.6
Inſignia regum Angliæ. 162.36
Inſularum regnum. 457.20
Inſulæ opp. obſidio. 169.1
Inteſtina bella Chriſtiano nomini damnoſa 622.39
Inundationes fluminum inſolitæ. 266.20
Inundatio Oceani magna. 185.2
Inundatio tam maris, quàm fluminũ. 172.28. & 311.33
Inteſtinæ apud Anglos ſeditiones. 281.41. & 402.21. & 497.36. & 498.14. & 502.32. & 515.45. apud Flandros. 404.49. apud Francos. 405.10. & 436.39
Inuidia, potẽtium ferè ſemper comes. 170.10
¶ IOACHIMVS abbas ſanctitatis fama præclarus. 251.17
Ioanna Seymer Henrici VIII. vxor in puerperio perit. 691.6
Ioannes Alanus Iuriſconſultus. 656. 32
Ioan. Ionys vir doctus. 618.37
Ioannes Optatus Orchadum epiſcopus. 202.21
Ioannis regis vxores. 242.11
Ioannes Ricardi fratris regnum invadit. 254.5. & ſeq.
Ioannes à fratre Ricardo honoribus priuatus, patriæ hoſtis iudicatus eſt. 255.42. & ſeq.
Ioannes fratri Ricardo ſupplicat. 258.13
Ioannes Normaniæ principatum occupat. 262.30
Ioannes rex parricidij accuſatur. 267.7
Ioannis aduerſus Philippum expeditio. 271.38
Ioannes rex excommunicatur. 273. 18. regia adminiſtratione pontificali autoritate abdicatur. 275. 32. pontificio legato pœnitentiæ ſponſionem facit. 277.6. excõmunicatione liberatur. 279.44. eum pœnitentiæ pœnitet. 280.10. eius immanis crudelitas. 286.46. luit pœnas. 287.30. obitus. 287.37
Ioannis nomen regibus infelix. 419. 11
Ioannis regis Franciæ, cum Edouardo induciæ in biennium. 378.20
Ioannes Francorum rex cum Philippo filio capitur. 381.10. conditiones ab Anglo accipit. 383.11. & 384.27. dimiſſus. 385.1. obitus. 386.17
Ioannes Francorum rex inauſpicatò cum Anglis conflixit. 419.12
Ioannis primi regis Caſtellæ & Legionis cum Ioanne Luſitaniæ rege bellum. 410.32
Ioannes Scotiæ rex ab Anglo victus, ſeſe illi tradit. 317.10
Ioanni Scotorum regi violati iuriſiurandi dies dicitur. 335.12
Ioannis Annonis cum Anglo affinitas. 160.15
Ioannes Armeniacus cum Franco in gratiam redit. 447.41
Ioannes Aquitaniæ præfectus. 321. 15. captus. 460.43. Normaniam recuperatum mittitur. 488. 36. contra Carolum regem coniurat. 489.13
Ioannis Alenconij ducis facta. 462. 43. capitur. 463.27
Ioannes Albamarlenſis comes in Syriam militatũ proficiſcitur. 305.28
Ioannes Albaniæ dux. 538.41
Ioannes Boëmiæ rex. 367.41 interitus. 375.39
Ioannes Bolyngbrochus comes Derbij. 411.27
Ioannes Bedfordiæ dux. 437.35. & 438.14. & 457.34
Ioan. Bedfordienſis dux à fratre rege cõtra Armeniacum mittitur. 448. 38. eius nauale victoria. 449.2
Ioannes Bedfordienſis dux regni adminiſtrator. 449.41. Francie gubernator. 459.23. & 460.25. eius connubium & nuptiæ. 462. 4. in Normanos expeditio. 462. 31. inſigne contra Alenconiũ prælium. 463.28. victoria. ibid. 32. moritur. 486.10
Ioannes Bernyngamius Hybernorum contra Scotos dux. 348.38
Ioannes Biturigum dux pro patre rege obſes. 384.36
Ioan. Biturigum dux capitur. 395.4
Ioannes Brabantiæ dux Edouardi tertij gener. 329.39
Ioannes Brenno Hieroſolymitanus rex. 292.25
Ioannes Britannus contra Francos dux. 331.4. victoria malè vitur. ibid. 10
Ioannes Britannus dux. 367.42
Ioannes Britanniæ dux in Angli fidem venit. 453.21. cum Anglo affinitas. 371.37. in verba Galli iurat. 416.30. eius obitus. 431. 42. progenies. ibid.
Ioannis Britanniæ ducis ad Carolum Delphinum defectio. 465.36
Ioannes Borgth. 391.40
Ioannes Philippo patri in ducatu Burgundiæ ſuccedit. 436.38
Ioannes Burgundiæ dux Carolo ſexto reconciliatur. 447.38. pacem inter Henricum ſextum & Carolum ſextum facere ſtudet. 447.41
Ioannes Burſcherius. 372.32
Ioannes Candius. 380.3
Ioannes Candius Pictonum præfectus. 388.28. interitus. 391.20
Ioannes Cardinalis diſidium inter regem Angliæ & Francie componit. 238.39. in bello Aegyptiaco conſilium malum dat. 294.38
Ioan. Chenletti pia cõmiſeratio. 536.7
Ioan. Coleti laus amplißima. 618.9
Ioannes Coplandus Angiorum contra Scotos dux. 377.2
Ioannes Cornubiæ comes moritur. 165.28
Ioannes Landellus. 380.8
Ioannes Dynham theſaurarius Henrici

vici septimi. 366.44
Ioannes Eysberius Roffensis episcopus. 688.35
Ioan. Huntyngtonæ comes Exoniensis dux factus. 491.30
Ioan. Huniades Matthiæ regis Pannoniorum pater Danos à Turcis eripit. 96.10
Ioan. Holandij equitis duo filij duces facti. 385.23
Ioan. Holandius Iunior, comes Huntyngtonæ creatur. 411.28.ab Henrico quarto in gratiam recipitur. 429.14.eidem insidiatur. 430.30. interficitur. 431.22
Ioan. Hierosolymitanus rex in Angliam venit. 295.4
Ioan. Henrici secundi filius Hyberniæ regulus. 256.2
Ioan. Helthamius Edouardi quinti frater Cornubiæ comes fit. 361.1
Ioan. Hauardus dux Northfolchiæ factus. 548.1
Ioannes Gandauensis Edouardi quinti filius nascitur. 372.1. nuptiæ 385.11. Castellæ regnum sibi vendicat. 394.1
Ioannis Fastoli facta. 469.12
Ioan. Egremonti turba. 579.19. & 580.1
Ioan. Columnensis Card. pontificis in Asia legatus. 192.10
Ioannes Lincolniensis nouos motus concitat. 573.10. occiditur. 574.37
Ioan. Lilius pontificis Ro. in Anglia quæstor. 577.10
Ioan. Leo Flandrorum seditionis inteſtinæ dux. 404.44
Ioannes dux Lancastrius Aquitaniæ principatu donatus. 418.26.cum Lusitano fœdus facit. 415.14.cum Ioanne Castellæ pax & affinitas 416.2. regem Lusitanum iuuat 410.44.in Hispaniam Castellæ regnum recuperatum proficiscitur. 415.11. Carolo quinto obviam mittitur. 390.28. & 392.37. obitus. 424.13
Ioannes Lincolnus contra opifices externos coniurat. 611.31. supplicio mactatur. ibid.38
Ioannes Medices Cardinalis capitur. 626.3. in libertatem ab agrestibus vindicatur. 626.13
Ioannis Nauarræ regis inconstantia 626.43. sponte se regno spoliat. 628.6
Ioannes Stokton eques. 525.34
Ioannes Vuyndham perduellionis reus. 611.36. supplicio mactatur. 611.48
Ioannes Montacuti marchio ab Henrico sexto præliosuperatur. 512.42
in Edouardi regis fidem venit. 510.11
Ioannis comitis Montisortensis de Britannia contentio. 371.42. eius cum Blesensi de principatu contentio. 382.31
Ioan. Monumetensis rem infeliciter contra Vuallos gerit. 301.31
Ioannes Morganus iureconsultus. 559.37
Ioannes Normaniæ dux patri Philippo suppetias fert. 376.6.in regno succedit. 377.40. suis suppetias fert. 373.31. in Britanniam ad Carolum auxilio venit. 372.11
Ioannes Orneby Scotiæ oligarcha. 337.14
Ioannis Oxoniensis comitis fuga. 517.35. captiuitas. 533.4. vinculis liberatus Henrico VII auxilio venit. 556.20. & 563.11.25, 31.45
Ioannes Paleologus græcus Imp. 325.23
Ioan. Parochita Siculus magnam stragem in Gallos facit. 325.28
Ioannes Penbruchius redimitur. 398.30
Ioan. Philippotus eques. 404.29
Ioannes Rateclyffus proditionis reus in perpetuam custodiam conijcitur. 592.32. capite mulctatur. 592.34
Ioannes Rufi filius dux Britanniæ. 371.35
Ioan. Sauagij interitus. 587.7
Ioan. Scotus in Anglia doctrina claret. 106.17
Ioannis Segrauensis imprudentia. 342.17
Ioannes Strauus seditionis inteſtinæ dux. 402.38. & 404.14
Ioannes Stuartus Burchaniæ comes. 458.3
Ioan. Stuarti Scoti interitus 463.25
Ioan. comes Somerseti marchio Dorcestriæ. 465.33
Ioannis Talboti res gestæ. 466.22. & 467.37. & seq.
Ioannes Talbotus Salopiæ comes factus. 461.31. capitur. 472.41. in Gallias exercitum ducit. 432.20. eius in Aquitaniam expeditio. 501.22. interitus. 509.6
Ioannes Varanius Scotiæ oligarcha. 337.14. & 338.28. obitus. 342.29
Ioannes Varuici comes, Montacuti marchio. 512.15
Ioan. Venlochij interitus. 530.14
Ioan. Viennensis in Scotiam nauigatio. 409.21. Northumbris bellum facit. ibid.32. à Scoto spoliatus, domum redit. 410.34
Ioannes Hus combustus. 441.15
Ioan. Vuythcliffus quando floruerit. 399.44. & seq.
Ioan. Vuythcliffi dogmata damnantur. 441.18
Ioan. Oldecastellius Vuythcliffianus captus elabitur. 441.34
Ioanna Apuliæ regina. 405.12
Ioanna Edmundi Cantij comitis filia Edouardi principis vxor. 384.15
Ioannæ Claudæ de Britannia contentio. 371.42
Ioanna filia Henrici Nauarræ regis Philippi Pulchri coniunx. 334.33
Ioanna Henrici II. filia regina Siciliæ. 235.1. & 246.30
Ioanna regis Siciliæ vidua Tolosatiũ comiti nubit. 259.9
Ioanna Edouardi quinti soror, Dauidis Scotorum regis coniunx. 361.33
Ioanna Ioannis filia regina Scotorũ. 294.18
Ioannæ Scotiæ reginæ obitus. 303.10
Ioanna puella fatidica. 470.38
Iocos non semper bene cadere, exemplum. 141.28
Iocus Flandrorum in Valesium. 361.16, 24. Gulielmi Varami. 591.31. Eboracensis antistitis. 216.1. Ricardi regis. 243.6
Iona fluuius. 454.3
Iona insula monumentis Scotiæ regum clara. 7.23
Ioppe Christianorum colonia. 248.29
Ioscellinus Bathonensis episcopus. 269.11
Ioseph de Arimathæa Euangelium in Britannia prædicauit. 27.31. & 41.29. & 89.36
Isabella Friderici II. Imp. vxor. 302.31. moritur. 306.2
Isabella Philippi Pulchri filia, inter maritum & fratrem negotium cõponit. 353.7. à marito hostis patriæ cum filio iudicata. 354.31. Hugones vlciscitur. ibid.38
Isabellæ Edouardi quinti matris obitus. 382.40
Isabella Ioannis regis coniunx. 265.45. & 266.20
Isabella Ioannis vidua Hugoni comiti Marchiæ nupsit. 292.10
Isabella Ricardi secundi vxor Caroli sexti filia. 420.27
Isabella Philippi Pulchri filia, Edouardi quarti vxor. 346.28
Isabella Roberti Brusij capta. 345.30
Islandia. 7.35
Issodunum oppidum. 357.17

Italia quondam ſibiipſi ruinæ cauſa fuit. 588.2

Italiæ calamitas Martia. 587.44. & ſeq.

Iuarus Dacorum rex Angliam bello vexat. 98.2. prælio cecidit. 28. 40

Iubileus annus. 610.6

Iubilei celebrandi ratio. 385.29

Iudæa vicus. 392.13

Iudæi cœmeteria cadaueribus in Anglia vbivis locorum impetrant. 236.9

Iudæi graui pecunia cenſentur. 310.34

Iudæorum in Anglia afflictio. 248.2. & 274.16

Iudæi captum Chriſtianum puerum cruci affigere volentes, plectuntur. 302.26

Iudæi ex Anglia pelluntur. 327.25

Iudicandi Normanos modus apud Anglos qui ſit. 155.7

Iudices ſine prouocatione conſtituuntur. 154.19

Iudices fiſcales à plebe ad pœnam vocantur. 620.32

Iuditha Balduini comitis Flandriæ filia. 141.17

Iugerum ære. 159.41

Iulianus Cæſarinus cardinalis contra Boëmos profectus. 475.22

Iulij Agricolæ in Britannia res geſtæ. 39.1. & ſeq.

Iulij Cæſaris locus. 26.46. & 27.16. & 224.31

Iulius Agricola qui ſub Domitiano Britanniam obtinuit. 16.1. legatus Monam inſulam domuit. 11.35. ex Britannis reuocatur. 41.9

Iulio pont. cuncta autoritas abrogatur. 623.20. cum Ferdinando arma in Gallum conuertit. 622.15. moritur. 634.44

Ius non niſi imperij gratia violandum. 149.36

Iuris fundamentum, dilectio proximi. 142.8

Iuris dicendi forma apud Anglos. 154.21. & ſeq.

Iuriſiurandi negligentia Rom. pont. permiſſu conceditur. 212.7

Iuſtiniani Cæſaris locus. 243.37

Iuſtitiarij pacis magiſtratus. 154.26. & 155.25. & 295.44. & 323.2

Iuſtitiarij maiores. 155.27

K

KENDALA oppidum. 229.9

Keneluorthis arx. 317.16. à rege oppugnatur. 318.29

Kyngeſtonum oppidum. 5.14. & 112.42

L

LAGLNIA Hybernie pars. 221.36.39

Lambertus quidam regnum per ſimulationem inuadit. 573.8. capitur. 674.42

Lamebithus vicus. 137.4

Lanam mollem læta pabula non ferunt. 13.34

Lancaſtri ſitus. 33.43

Lancaſtrenſis Angliæ comitatus. 3.23

Lancaſtrenſis familiæ infortunium. 531.18

Lanfranci Cantuarienſis epiſcopi libellus de erroribus Berengarij. 163.26. & 167.19

Langleium cœnobium. 431.38

Lanitio quæ regiones nobiles. 13.4. & ſeq.

Lapides nigri ignis fomentum. 7.40

Larchæ opp. ſitus. 452.30. Anglo deditur. 452.43

Larcha per proditionem à Gallo capta. 494.20

Lateranenſe concilium probatur. 633.13

Lateranenſis ædes à Conſtantino conſtructa. 47.6

Latiniaci ſitus. 476.18,22. Carolo ſeptimo traditur. ibid.42

Laudlum per Talbotum capitur. 472.22

Laudauenſis epiſcopatus. 9.7

Laudonia quondã Pictlandia. 5.42

Laudunenſem agrum Angli recipiũt. 462.21

Laurentius Campegius Iuriſconſultus. 654.35. fit Sariſberiẽſis epiſcopus. ibid.45.

d. Laurentij templum. 47.31

¶ LEA fluuius. 148.46

Leceſtrenſes. 37.21

Leceſtrenſis Angliæ comitatus. 3.19

Leceſtriæ oppidi origo. 20.16

Leceſtriæ oppugnatio. 227.24

Leceſtria capitur. 315.43

Leges iniquas reſcindere nephas non eſt. 154.39

Leges Angliæ non ſine iniquitate Normanicæ ſcriptæ. 154.42

Leges correctæ ab Edouardo ſecundo. 321.14

Leges populares populo datæ per Edouardum regem. 327.19

LEGES ANGLICAE.

Aluredi. 155.24. Agraria. 154.5. Aurum in continentem non effertor. 365.17. Communes. 142.25. Exilij indicendi. 154.38. Frumenti pretium certum in populi gratiã conſtitutum. 491.17. Fures literati ſtigmate notantur. 609.15. & 612.27. Gulielmi. 154.5. & ſeq. Iudicia Anglica non peregrina lingua celebrantur. 360.45. Magnæ chartæ. 319.5. & 327.37. & 341.22. & 385.46. Manus mortuæ. 327.41. & 332.24. & 346.10. Martiæ leges. 21.43. Merces in regnum importatæ alienis nõ venduntor. 488.29. Monachis nullum prædium dato. 327.39. Molmicinæ leges. 22.37. Parricidæ literati ſtigmate notantor. 609.14. & 602.37. De præmoneri, vel De præmunri. 392.11. Proviſionis. 392.11. Pecuniam aliò terrarum ne exportato. 13.26. Pudicitiæ nuptæ aureo nũmo redimatur, lex Scotica. 170.36. Regnone exeas. 171.44. Rex citra cõcilij conſenſum tributum non iniungito. 340.35. Sacerdos furti reus epiſcopo repræſentator. 323.18. Sacerdos poſſeſſiones non emito. 327.39. Sacerdos Gallicus ſacerdotium in Anglia non occupato. 440.44. Sacerdotij violator anathematiſator. 206.14

Leges in Anglia labefactatæ. 620.39

Legionum oppidum. 25.15

Legionum vrbis archiepiſcopatus. 41.27

Lemouicum diruitur. 392.40

Leo rex Armeniæ bello Turcico preſſus auxilia petit. 408.27. & ſequentib.

Leo rubeus Britannorum inſigne. 52.32

Leones tres iubati regum Angliæ inſigne. 162.17

Leolinus Griffini filius à Vuallis dux conſtituitur. 313.24. princeps nouas ſeditiones in Anglia facit. 321.29. etc. Anglis bellum facit. 323.25. in Anglia ſeuit. 293.42. eius ſcelera punita. 298.42. Angliã vaſtat. 300.12. à rege domatur. 300.22. eius obitus. 304.3. dux pugnæ cecidit. 324.13

Leonellus Edouardi quinti filius naſcitur. 367.34. nuptiæ. 391.21. obitus. 391.24. dux Clarentiæ factus. 385.43. & 391.21, 43. & 411.44.

Leonellus Concordienſis epiſcopus Pontificius legatus. 582.9

Leopoldus dux Auſtriæ Ricardum regem Angliæ capit. 251.27. & ſeq. peſte interiit. 258.12

Letha oppidum. 5.44

Lethardus Cantij apoſtolus. 63.22

Leudunum oppidum. 211.44

Leuinus fluuius. 6.17

Leuiſum oppidum. 316.17

Lex apud Gallos fœminis regni hereditatem abrogat. 627.20

Lexouiorum oppidum ab Anglis capitur. 452.5

Lexouium ab Anglo deficit. 494.38. recipitur. ibid.

Lexus à genere regno. exutus, à Cordilla

Cordilla filia dignitati pristinæ restituitur. 20.30
¶ LIBERTATIS pretium. 39.15
Libræ Anglicæ æstimatio. 171.30
Licinius Illyricum tenet. 46.20. Cæsar appellatus. 46.17. Constantini iussu interfectus. 44.30
Lichefeldensis pugna. 507.9
Ligeris fluuius. 102.25
Ligures sagittarij stipendium in Normania faciunt. 374.11. & 375.27
Limiricum ciuitas Hybernie. 221.4. & 222.8
Lincolniensis episcopatus. 4.8. & 78.42. & 83.8. & 158.18. & 171. 33. & 178.23. & 215.3. & 235.17
Lincolniensis arx à Franco obsessa. 290.29. & seq.
Lincolnia diripuit. 291.6
Lincolnia à Stephano rege obsidetur. 203.28
Lincolnie vrbis situs. 126.29
Lindisfarnis insule topographia. 82. 11. & 83.29
Lindisfarnis insule nomenclatura. 83. 35
Lindisfarnis diœcesis Dunelmū transfertur. 119.12. Cestriam. 101.3
Lincolniensis Angliæ comitatus. 3.19
Lindisfarnis insula à barbaris vastata. 105.11
Lindus amnis. 83.36
Literæ quantum momenti rebus mortalium afferant. 320.38. & 325.5. & 617.35
Literæ bonæ quando se in Germaniā, Angliam, Galliamque perfuderint. 617.30
¶ LOCHIAS Angli capiunt. 256.40
Lochiarum vrbs à Gallo capitur. 271. 16
Logfoylus lacus. 122.6
Logus fluuius. 8.21
Lomundus lacus. 5.32. & 6.14
Londini situs. 4.24. & 12.20. & 37.1
Londinensis ciuitatis forma. 243.11. & 274.34. mutatio, & eius causa. 274.35
Londinum olim minus celebre. 25. 34. hodie Britanniæ regia sedes. 25. 39
Londinensis Angliæ diœcesis. 3.29. & 41.27. & 71.25
Londinum vrbium in Anglia pontificalium princeps. 4.21. regni Saxonum orientalium caput. 71.23. trans Thamesim pons mirabilis. 4. 31. & 25.41. pontis ædificia igne absumpta. 276.11. à Ludouico rege instauratum. 24.29. in eo schola à Ioanne Coleto instituta. 613.28
Londinensium magistratus & comitia. 243.11
Londinum à Dacis obsidetur. 122.37. & 123.45. & seq. 130.13
Londinenses sese Guilelmo dedunt. 350.32. deditionem coniuratis contra Ioannem offerunt. 283.3
Londinenses contra regis mandatum principibus portas aperiunt. 422. 27
Londinum Cantiana seditione obsessum. 498.17. mœstissima seditione vastatur. 403.31
Londinensium constantia & fides. 129.31. eorundem inconstantia. 393.35.
Lotharius Gallorum rex. 103.33. pro patre Lud. obses. 116.46. contra Ricardum Normanum munitus. 117.13
Lotharius Germanorum rex Innocentio Papæ auxilio venit. 195.18
Lothebrici Daci nobilis aucupis historia. 69.37. & seq.
Lothus Pictorum rex ab Ida Humbrorum rege victus. 76.36
Louerium Burgundiæ oppidum captum ab Anglis. 482.45
¶ LVCERNA classici signum oceanum accolentibus. 558.36
Lucius piscis. 14.32
Lucius rex. 37.43. & 76.45
Lud porta. 25.34
Ludorum apud Anglos magnificentia. 215.13
Ludiollij principis Vuallie oppidi expugnatio. 201.39
Ludouallus Vuallorum regulus. 118. 3
Ludouicus Bauarus Imperator. 367. 30
Ludouicus Caroli Simplicis filius rex Francie. 111.41. rex salutatur. 112. 21. eiusdem cum Rollone fœdus. 112. 42. Normanie principatum affectat. 115.24. à Normanis capitur. 116.46
Ludouicus Crassus patrem Philippum in regno sequitur. 185.10. contra Henricum secundum bellum facit. 188.41. infeliciter contra Anglum pugnat. 190.10. & seq. eius in Carnutes impetus. ibid. 25. Germanico bello implicatur. 190.38. Flandrum contra Alsatiæ com. iuuat. 193.20
Ludouici VII. cum Stephano Anglo societas & affinitas. 192.9. 202. 29. Henrico secundo bellum facit. 209.20. & seq. moritur. 230. 34
Ludouicus Philippi septimi filius rex Francie. 281.4. Pictones in potestatem redigit. ibid. 7. à coniuratis contra Ioannem regem principibus rex Angliæ optatur. 285.16. auxiliatur. ibid. 37. rex declaratur. 286.1. amicitiam cum Federico secundo facit. 294.35. moritur. 297. 13
Ludouicus Ludouico patri in regno succedit. 297.14. contra Henricum tertium victoria. 299.22. Hispanos contra Mauros iuuat. ibid. 41. Damiatam oppugnat. 309. 15. conditiones à barbaro accipit. ibid. 31. in Africa interit. 319. 20
Ludouicus Hutinus Galliæ & Nauarræ rex. 347.43
Ludouici Caroli septimi filij ingenium immane. 489.11. & 534.21. aduersus patrem conspiratio. 489. 11. eius cum Anglis pugna. 490. 36. patri in regno succedit. 504. 10. Varuicensem contra Edouardum regem iuuat. 520.10. Anglo vectigal pendit. 535.8. negat. 537. 46
Ludouicus Caroli octaui filius Italos bello inuadit. 587.33. Mediolanensem principatum amittit. ibid. 35. Venetos vna pugna vincit. 621.41. recipit Brixiam, Cremonam, & Bergomum. 622.3
Ludouicus Andegauensium dux pro patre rege obses. 384.36. obsidis transfugium. 388.29. & 390.10
Ludouici Aurelianensis ducis vitia. 436.44. interficitur. 437.7
Lud. Aurelianensium dux caput belli inter Francum & Britannum. 576. 2. capitur. 578.46
Ludouicus Borboniensis dux pro Delphino obses. 384.37. eius fuga. 469.15
Lud. Borbonicnsis captiuus in Angliā ducitur. 447.39
Ludouicus Flandriæ comes duos patrietes ex eadem fidelia dealbat. 388.22. filiam Edmundo Cantabrigiæ comiti locat. ibid. 27. & 390.8. locatam alij tradit. ibid. populum tributo iniquo aggrauat. 404.40. ad Philippum Valesium confugit. 366. 21. Flandriæ restituitur. 371.1. interitus. 375.40. & 383.26
Ludouicus comes Flandriæ ad Francū confugit. 406.19. eius obitus. ibid. 33
Ludouici ducis Lotharingiæ interitus. 375.40
Lud. Luccemburgensis captus plectitur. 535.27
Lud. Nauarræ rex. 367.45
Ludouicus Sabaudiæ comes aduersus Saracenos proficiscitur. 266. 16
Ludouici Sfortiæ ducis Mediolanensi cum Ferdinando Neapolitano

discordia. 585.37. belli Italici causa. 588.21. proditione captus, in Gallia vitam miserè finuit. 588.27

Ludouicus Longauilla dux capitur. 638.8

Ludouicus Carrocius Ferdinandi legatus. 624.12

Lud. Vuallo medicus. 550.12

Lugdunense concilium. 537.34

Lumbricis quare Anglis abundet. 14.16

Lundoniæ turres. 85.31

Lunæ templum. 44.27

Lunæ duæ visæ. 184.23

Lunæ quinque simul visæ. 266.3

Lupara Lutetiæ arx. 372.14

Lupus Tracasenus episcopus contra Pelagianos in Britanniam missus. 58.40

Lupis Anglia referta. 113.7

Lupos tricenos Vualli Anglorum regi quotannis vectigalis nomine pēdunt. 118.7

Lusitania nunc Portugallia. 245.30

Lusinianorum familia Cypriorum regnum adepta. 250.7

Lutetia regni Francorum caput. 401.20

Lutetianæ academiæ origo. 91.45. & 196.26

Lutetia oppugnatur ab Edouardo quinto. 381.37. quandiu in Anglorum potestate fuerit. 486.43

Lutherana doctrina. 664.16

Lutherani libri in Anglia combusti. ibid.23

LYNVS portus. 157.7

Lynum oppidum. ibid.9

M

MACHABÆVS Scotiæ tyrannus imperio & vita priuatus. 115.7. & 151.24

Macharelli pisces. 14.39

Magnanimitatis insigne exemplum. 170.20

Maiestatis Læsæ crimen publicè omnibus ab Henrico septimo condonatur. 616.6

Maiorum peccata in posteritatem redundare. 547.32

Malcolmus fœdus violat. 159.12

Malcolmi regis Scotiæ magnanimum facinus. 170.20. cōiugy abusus sustulit. 170.33

Malcolmi Scotici regis interitus. 172.7

Mali autor malo sæpe peior. 263.46

Malus nemo omnibus horis. 168.22

Malmisburia pagus. 207.18

Mandubratius Britannus Cæsaris fidem sequitur. 30.3

Manlius à fratre Mempricio imperij contentione occiditur. 29.30

Manlij Valentis legio in Britannia profligata. 35.26

Mantensium ab Anglo defectio. 494.40

M. Antonius Imperator. 42.45

Marchum vicum Valerianus diripit. 434.40

Marè Scoticum. 6.5

d. Marcelli obsidio. 384.7

Marchæ Anglicæ æstimatio. 166.38

Marci Tullij Cic. locus. 403.14

Margaritæ in Anglia reperiuntur. 14.42

Margaritæ in Hybernico oceano. 221.33

Margarita Henrici tertij vxor. 236.5

Margarita Henrici vidua Belæ Pannoniorum regi nubit. 237.2

Margarita Lud. regis filia, Henrico Henrici secundi filio nuptui datur. 212.45

Margarita Henrici tertij filia Alexandri tertij Scotorum regis vxor. 310.1.

Margarita regina Siciliæ Henrici sexti coniunx. 491.6. & 492.17. & 495.17

Margarita Edgardi soror Malcolmi regis Scotorum coniunx. 133.16. 151.16

Margarita Henrici octaui mater literata, binas scholas instituit. 617.39

Margarita Maximiliani filia. 570.31

Margaritæ Edouardi fororis res gestæ. 586.32. & 588.35

Margaritæ Henrici sexti vxoris res fortiter gestæ. 504.45. & 506.44. & 509.40. & 510.6. & seq.

Margaritæ matris Henrici septimi res gestæ. 550.14. & 554.26

Maria Edouardi quinti filia, Ioannis Britanniæ ducis vxor. 372.19

Maria Caroli Burgundionis filia, Maximiliani Imperatoris vxor. 570.31

Maria Henrici octaui soror Ludouico Francorum regi in matrimonū traditur. 641.4

Maria Henrici octaui filia Francisco infanti pacta. 653.16

Marlebrigius pagus. 207.17. & 319.3. & 529.36

Mars belli omnis communis Deus. 306.31.

Martinus Suardus Germanus Hybernicum motum iuuat. 573.5. occidutur. 574.38

Martinus Turonensis episcopus. 50.9

Massilia Narbonensis ciuitas. 145.14

Matthæus Gogthus Cantianis resistit. 498.46. & 499.5. eius interitus. ibid.16

Matthæus Sedunensis Cardinalis. 623.11

Mathildis Edgari regis Scotorum soror, Henrici regis Angliæ coniunx prolem diris exercratur. 180.5. & 191.17

Mathildis Henrici regis Angliæ filia Henrici quinti Imper. nupta. 185.16. & 187.21. & 190.34. & 191.20. & 192.18

Mathildis Augusta dicta. 192.20. Gaufredo Plantageneta post Henricum Imp. nupsit. 192.21.45. repudiatur. 194.26. a patre rege hæres scribitur. 192.37. regnum sibi testamēto decretum auferitur. 197.10. regnum repetitum Angliam ingreditur. 202.17. eiusdem strategema. 205.31. eam ex Stephano enixam esse opinio. 208.55. eius contra Stephanum regem victoria. 203.44. moritur. 209.31

Matrimonia ante pubertatem quando molcuerint. 293.9

Matrimonialis odij causa. 293.24

Matrona fluuius. 451.32

Mauri Hispanos vexant. 299.38

Mauritius Barcleiensis ob regis cædem supplicio afficitur. 362.28

Maxentius Augulius salutatus. 45.40. Italiam, Africam, & Aegyptū tenet. 46.18. in Tyberim præcipitatur. 46.25

Maximianus Herculeus Diocletiani in imperio consors. 45.45. priuatam colit vitam. 46.45. imperium rursus affectat. ibid. eius interitus. ibid.14

Maximianus iunior à Galerio Cæsar creatus Orientem tenet. 46.19. obit. 46.30

Maximilianus Imper. in Flandria captus. 553.28. vlciscitur. ibid.31. eius cum Carolo octauo inimicitia. 583.12. nummorū caritate pressus Gallicam militiam negligit. 586.2. proles. 570.33. Ardeam vrbem diripit. 637.22. recipit Veronam, Vincentiam & Patauium. 622.1

Maximilianus Ludouici Sfortiæ filius in auitum principatum à Matthæo Gurgensi episcopo restituitur. 632.6

Maximus Imper. militari fauore creatus. 49.29

Maximi

Maximi interitus. 56.3
¶ MEDEGVARA fluuius. 130.19
Mediolanum capitur. 669.22
Mediolanenſis principatus Franciſco Sforciæ datur. 670.11
Meduetia fluuius. 130.19. & 218.14
Meldem per deditionem Anglus capit. 456.14
Meledunum Henrico quinto deditur. 456.8. à Franco recipitur. 478.11
Melroſæ cœnobium. 607.34
Meltoniæ cœnobium. 114.18
Memprici regis miſerabilis interitus. 19.31
Mena arce Sariſberienſis potitur. 464.18
Mendepius mons. 89.30
Menenenſis Vuallie epiſcopatus. 9.5
Mercatores Angli Burdegalæ ſpoliãtur. 671.19
Mercatura quantum commoditatum rebus mortalium afferat. 616.42
Merchia regio. 5.35
Merciorum regnum deſcribitur. 72.4. & ſeq.
Mercij Chriſtum amplectuntur. 73.8. & 88.4,24. à Dacis vincuntur. 123.43
Merciorum regnum Papæ tributarium factum. 74.18. eorum clades. 88.34. eorum regnum in Occiduorum poteſtatem venit. 94.5. & 105.1
Mercios ac Mediterraneos cis Trentam & ad occaſum, vnã fuiſſe gentem. 72.22
Mercia omnis in Edouardi poteſtatem venit. 110.37
Mercij ab Oſmio deficiunt. 84.31
Merlini diuinationes vanæ. 17.16
Mermia regio Scotiæ. 6.43
Mertonus pagus Surræ. 302.43
Merualdus Pendæ regis filius. 72.44
Meſſana Siciliæ ciuitas. 245.37. Ricardus rex Angliæ potitur. 246.20
Meſſanenſium contra Anglos tumultus. 246.6
Metalla quæ in Anglia reperiantur. 14.40
Mevaniæ inſulæ. 7.21. & 77.45
Meulanum oppidum Delphinus capit. 461.20. recuperatur. ibid. 27. Francus iterum in poteſtatem redigit. 484.2
¶ MICHAEL Glaſguenſis epiſcopus Scotiæ. 216.20
Michael Joſeph Cornubienſis ſeditionis dux. 599.22. ſupplicio afficitur. 602.2
Michael Pola com. Suthfolchiæ. 411.29. Angliæ cancellarius. ibid. 34. in exilio interit. 414.6
Michael Antonius Salutiorum marchio. 663.2
Michelneij cœnobium. 114.19
Midelſexia Angliæ comitatus. 3.15
Muddelamia arx. 517.15
Midia vrbs. 222.1,12
Milburga virgo ſancta. 72.45
Mildreda. ibid.
Miletus Aſiæ ciuitas. 12.37
Mileſia lanitio apud ſcriptores celebris. 13.9
Miletus monachus Chriſtum in Britannia prædicat. 63.27. epiſcopus Londinenſis factus. 64.20. & 71.30. à Siberto rege pulſus. 71.36. & 75.25
Millionem oppidum Angli complanant. 258.8
Miluuda virgo ſancta. 72.45
Minimi quique aliquando iniurias potentum vlciſcuntur, exemplum. 303.39
Mirabellum oppidum. 211.44. ab Arthuro capitur. 266.26. recipitur. ibid. 41. moritur. ibid. 46. & ſeq.
Miracula ab Edouardo rege edita. 142.22
¶ D. MODEVENA quando floruerit. 97.22
Mœror lætitiæ comes. 621.11
Molmicinæ leges. 22.38. & ſeq.
Molonis interitus. 67.5. & 88.41
Momonia Hyberniæ pars. 221.35.39
Mona, aliis Mana, inſula celeberrima. 11.20
Mona inſula à Romanis domita. 11.25. & 35.15
Mona quæ defecerat, recipitur. 37.3
Monachirupis arx, eiuſque obſidio. 280.46
Monachorum cum Nordouicenſibus diſcordia. 320.1
Monachi Cantuarienſes in exilium acti. 272.32. poſtliminio redeunt. 280.2
Monachorum ambitio. 168.22
Monachi deſerta ſolitudine celebritatem colere & auaritiæ ſtudere quando cœperint. 119.40. & ſeq.
Monachi ſeculares preſbyteros ſuis ſedibus pellunt. 119.24
Monachi octo læſæ maieſtatis rei plectuntur. 432.31
Monachi in carcerem conjecti. 652.2
Monarchia cum politia epiſcopali cõparatione confertur. 344.11
Monarchia militiæ optimæ. 290.8
Moneta Anglica. 309.38
Monferandum oppidum dolo ab Anglis capitur, diripiturque. 417.5 & ſeq.
Monemutum. 243.35
Monſteriolum oppidum. 454.1
Monſteriolum ab Henrico quinto capitur. 456.7
Montargeum Angli obſident. 466.31
Montem Annonie oppidum Gloceſtrenſis dotis nomine capit. 464.34
Montidedum oppidum ab Anglis captum. 679.41
Montigomerienſe caſtrum Vualli demoliuntur. 173.28
Morganus Vuallorum dux capitur. 331.29
Morcatus Mercie comes. 145.37. & 148.35. & 150.27. & 151.15. & 157.11
Morcatus Northumbrie comes. 144.2
Moretum ab Henrico quinto capitur. 456.7
Morini legatos ad Cæſarem mittunt. 27.37
Morinum oppidum. 390.31. obſidetur. 637.40. expugnatur. 638.13. & ſeq.
Morleum Britanniæ citerioris oppidum capitur. 672.46
Moronia Scotiæ regio. 6.46
Mortimeriorum familia regnum hæreditate aſſequitur. 390.27
Moruidus rex temeritatis pœnam luit. 21.46
¶ MVGILES apud Anglos. 14.29
Muletti piſces. ibid.
Mulierum diuerſa ingenia difficulter contungi poſſunt. 261.4
Municipale ius apud Anglos quibus cæremonijs conſtet. 188.37
Mylfordius portus. 560.1

N

NADDERVS fluuius. 120.33
Nanetum vrbs. 299.13
Nanetes Ioannes Britãnus capit. 172.9. recipitur. ibid. 13
Carolus octauus obſidet. 577.19
Naſamonum moriendi ratio. 143.45
Natalem iubilæum Anglici reges celebrant. 366.1
Naues duæ cum hominibus flamma conſumptæ. 630.39
Naufragium miſerabile. 191.8
¶ NEAPOLITANO regno Carolus octauus potitur. 587.30. Hiſpani potiuntur. 643

Neglectæ religionis insigne exemplũ. 547.34
Neolus Athenienſium rex. 52.43
Neoti monachi eruditio & probitas. 106.12
Neſſa fluuius. 7.1
Neuuarthi Franciſcanorum cœnobiũ. 617.11
Neuſtria Celtice pars. 103.21
Neuſtria nunc Normania. 189.26. à Francis recepta. 269.9
Neuuarci oppidi arx. 202.7
Neuuportus pagus. 560.43
¶ NICASIANVM oppidum à Craſſo capitur. 190.7. recipitur. ibid.17
Nicol. Brembræus eques. 404.30. profugus vita multatur. 414.21
Nicolaus Bochettus. 369.20
Nicolaus Borthus Britannos bello vexat. 466.46
Nicolaus S. Crucis Card. pontificius legatus. 479.41. & 484.15
Nicolaus Tuſculanus epiſc. pontificius legatus. 280.14
Nicolaus Tuuiffordius eques. 404.30
Nidiſdalia regio Scotiæ. 6.7
Nili inundatio. 294.35
d. Niniani templum. 6.10
Niortum à Sauaro capitur. 296.16
¶ NOACHI tempora. 248.31
Nobiles pecuarij. 664.31
Nobilitas vnde hodie æſtimetur. 18.37
Nobilitas non ex ſanguine, ſed virtute æſtimanda eſt. 149.41
Nomina patrum filiis maioribus indere Anglis ſolenne. 361.26
Noranda arx à Scoto obſidetur. 602.23. capitur. 640.10
Nordouicum vrbs. 178.32. eius epiſcopalis ſedes. ibid. & 68.1. ſitus. 134.24
Nordouicum diruitur. 230.20
Nordouicenſis arx à Ludouico Franco in poteſtatem redigitur. 286.26
Normani Cornubiam in comitatibus eſſe voluere. 10.2
Normani regnum de integro conſtituerunt. ibid.
Normanorum origo. 101.36. & 104.1. & 146.37. & 150.20. horum motus. 192.7
Normania quondã Neuſtria. 189.26
Normanorum ducum ſeries. 115.21
Normania abſente principe ad deſectionem aſpirat. 157.36. à Philippo premitur. 255.35
Normanis proprium prævaricari, & malis artibus agere queſtus. 151.4
Normanicæ nobilitatis contra Gulielmum coniuratio. 161.1. & ſeq.
Normanorum nomen apud Italos celebre. 174.21
Normanicũ nomẽ obliteratũ. 150.16
Normania ab Henrico rege vexatur. 181.7. Angliæ regno adiuncta. 182.2
Normaniæ ducatus filiis regum natu maioribus conferebatur. 187.29
Normanis regi Franciæ tributaria. 189.27
Normani quandiu in Anglia regnarunt. 196.38. & 240.9. & 496.21. periurus fœdati. 198.28. Edouardi quinti armis vexantur. 371.34. ſeſe dedunt. 374.1
Normania à Gaufredo occupatur. 204.2. à Franco vaſtatur. 251.6. in Francorum poteſtatem revertitur. 269.8. iniuſtè ab Henrico tertio bonis ſpoliatur. 308.12. quomodo olim in poteſtatem Anglorum venerit. 608.9
Normanorum adverſus Anglos ingratitudo. 483.6
Normaniæ ad Gallum defectio. 495.28. & 496.17
Norm. norum magna clades. 153.5
Northamum arx à Scotis capitur. 352.32
North, idem quod ſeptentrio. 76.30. & 101.25
Northantonum ciuitas. 37.16. & 230.21. & 315.42
Northantonenſis Angliæ comitatus. 3.18
Northantonũ à coniuratis principibus obſidetur. 282.44
Northantonenſe prælium. 516.29
Northberuicum oppidum. 5.44
Northfolchia Angliæ comitatus. 3.16. & 68.2
Northumbria vnde dicta. 36.46. & 76.28
Northumbria Angliæ comitatus. 3.24. Scotis erepta vacat. 243.8. & 421.31
Northumbrorũ regnũ. 76.22. et ſeq.
Northumbrici regni fines. 86.46
Northumbrorum regnum diuiditur. 81.2. & 83.40
Northumbrorum de fide diſputatio. 78.38
Northumbrorum regnum pietate & pace floret. 80.10
Northumbrorũ ditio occiduo regno iungitur. 87.16. & 93.42. & 113.15
Northumbri apud Eboracum victi. 70.44. à Dacis victi. 99.36
Northumbriam Henricus ſecũdus recuperat. 211.21
Northumbri ſe Dacis dedunt. 123.41
Northumbriam in poteſtatem redigere Scotus fruſtra nititur. 219.17. 68
à Scotis vaſtatur. 340.4
Northũbri cum Eboracenſibus cõtra Henricũ quartũ conſpirãt. 435.19
Norwegiæ deſcriptio. 134.4
Norwegienſes Dacorum iugum excutiunt. 126.44. eorum in Daciam impetus 133.29
Norwegia à Canuto recuperatur. 133.46. & ſeq.
Norwegienſium defectio & rebellio. 135.44
Norwegus in Dacorum ditionem cecidit. 146.30
Nothyngamienſis Angliæ comitatus. 3.19
Nothyngamiæ ſitus & obſidio. 207.
Nothyngamia capitur & tenditur. 230.27
Noti prodigioſus impetus 385.26
Nouæcortis oppidi obſidio. 257.42. deditio. ibid.46
Nouæforeſta ſaltus. 160.21. et 177.39
Nouimercati oppidi obſidio. 209.22
Nouumcaſtrum oppidum. 145.24. & 159.17
Nouumcaſtrum à Scotis incenditur. 340.9
Nouicaſtri prælium. 418.9
Noui homines ſæpe virtute conſpicuos ſuperant. 149.43
Nouum monaſterium. 105.25
Numidarum mos. 664.32
¶ NVMMI aurei regales & nobiles. 513.28
¶ NYNIA fluuius. 37.18. & 287.23

O

OBRVICARVM oppidi ſitus. 488.38. obſidio. ibid.
¶ OCCIDENTALIVM regnũ quãdo cœperit. 149.8. incrementum. 93.22. & ſeq.
Oceanus Anglicus quanto ſpatio æſtus concitetur. 184.34
Oceani magna inundatio. 127. & 235.10
Oceani inuſitatũ decrementũ. 187.32
Oceanus cruento aſpectu fluit. 56.7
Octauianus Pregoſius capitur. 669.24
¶ ODIHAM vicus. 383.3
Odomarus Valentinianus Scotiæ præfectus. 343.13. & 344.31
Odo Burgundiæ dux. 360.42. eius in Hieroſolymitano bello res geſtæ. 349.4. & 250.9,15,27
Odo Baiocenſis epiſcopus. 151.1. & 159.17. & 164.31
Odonis epiſcopi coniuratio cõtra Rufum ex fratre nepotẽ. 164.34. deditionẽ facit. 166.45. Normaniæ adminiſtratio ei traditur. 167.1
Odo in Normaniã ablegatur. 159.27
¶ OFFA in Scotiam fugit. 77.17
Offæ Merciorum regis nefandum facinus. 69.12
Offredus Edmini filius furtiuè occubuit. 80.27

¶ OLA

¶ OLAVVS Norwegiensium rex creatur. 126.45. Daciam vastat. 133.30. alienas res turbat, suarum iacturam facit. 134.2
Olani & Vluonis contra Canutum coniuratio. ibid.10
Olnea Sabrinæ insula. 132.2
¶ OPPIDVM Britannis sylua. 30.13
Oppius Sabinus adversus Getas missus. 93.17
¶ OMEN Gulielmi Normani. 146. 43. Henrici septimi. 522.18. & 566.23
¶ ORACVLVM monastica impostura confictum. 121.2
Oraculum Eduini regis. 79.17
Orchades insulæ XXX. 7.26. à Claudio Cæsare domitæ. 33.10
Ordolucarum oppidum. 5.38
Ordouicum rebellio sedata. 29.7
Ordouicum & Nordouicum eadem ciuitas. 37.22
Oruellum vicus. 355.18
¶ OSBVRGA Ethelwolphi Anglorum regis vxor. 95.2. & 97.22
Osca & Otha Saxonum duces interfecti. 60.10
S. Ositha quando floruerit. 97.22
Osmundus Ricardi Normani pueri præceptor. 116.13
Osricus in Scotiam fugit. 77.37
Ostrea in Anglia delicatissima. 14.39
Ostorius Scapula in Britannia legatus. 33.24. eiusque res gestæ, in sequentibus. eius contra Caratacum victoria. 34.46
Osricus Deiræ rex. 81.3
Osualdi Northumbrorum regis contra Britannos victoria. 61.3
Osualdus & Osuuius extincto patre in Scotiam fugiunt. 77.37
Osualdus rex Aidani episcopi in re Euangelica pro cõctione interpretem agit. 82.18
Osuuius Merciorũ sceptra armis adipiscitur. 73.3
Osuuij vxor Enfreda. 84.43
Osuinus Osrici filius Deiræ rex. 83. 41. eius interitus. 84.3
¶ OTHO Saxoniæ dux Imp. eligitur. 260.20. eius rem Flandricam iuuantis fuga. 281.20. cum rege Ioanne de bello aduersus Philippũ consultat. 272.18
Othonis Germaniæ regis cum Lud. rege Francie amicitia. 112.14
Otho Cardinalis diui Nicolai in Carcere Tulliano pontificius in Anglia legatus. 303.3,23. & 304.25. & 305.30
Othobonus pontificius in Anglia legatus. 318.9,21,40
¶ OVES Anglicæ nõ potandæ. 13.24
Ouinus seditiosus. 434.19
Ouinus Tyderius Vuallo. 487.44. eius interitus. 488.6. progenies. ibid.
Oxoniensis Angliæ comitatus. 3.18
Oxonium cur formidarint reges ingredi. 90.22. à Gulielmo rege deficit. 151.40. eius deditio. 151.45. à Stephano obsidetur. 205.20. deditur. ibid.34.
Oxoniense concilium. 514.10
Oxonij gymnasium institutur. 106. 13,38
Oxoniensis gymnasij collegia: Baliolense. 329.20. d. Bernardi. 492.3. Brasyn Nosse. 618.5. Ceruina aula. 362.18. Corporis Christi. 618.8. Exoniense. 362.17. Mariæ Magdalene. 492.42. Martonum. 325.9. Mariæ, siue Nouũ collegiũ. 389.3. Omnium animarũ. 482.2. Orial. 359.26. Regine. 391.13. & seq.

P

PACEM multoties vtrinque petitam inveniri non potuisse, exemplum. 418.46
Pacem vel iniquissimam in Republica iustissimo ciuium bello præferendam esse. 318.14.
Paganellorum Fulconis & Gulielmi fratrum gesta. 299.8
Pagri seu phagri pisces. 14.11
d. Palladius Scotorum apostolus. 6. 44. & 59.3
Pallium archipræsulis insigne. 80.3
Palorum septa equitatus impetũ arcent, inventum nouum. 445.8
Pamonia Orchadum caput. 7.28
Pandulphus & Durantus pontificis ad Ioan. regem legati. 275.5,6. & 276.14. & 277.9. & 292.5
Pannoniam superiorem hodie Austriam vocant. 253.9
Papæ potestatis scilicet esse iurisiurandi violationem æquitati donare. 222.6
Papiæ gymnasium. 106.28
Paracolum oppidum ab Anglis capitur. 367.46
Parci, id est, vinaria. 196.32
Paremptitij qui. 243.40. eorum Londini tumultus. 650.23
Parentum indulgẽtia pueri corrumpuntur. 243.17
Parricidij immanissimum exemplum. 547.7
Parisianæ academiæ origo. 91.45. & 106.26
Parisiorum fides erga Anglũ. 461.33
Parisiorum contra Anglum factiones. 462.7
Parisij per rebellionem Anglorum in gum excutiunt. 486.27
Parliamenti Anglici institutio. 188. 19. & seq.
Parmæ ciuitatis obsidio. 666.41
Paruis ex rebus sæpe magna incrementa venerunt. 379.10
Parua sunt arma foris, vbi non est sapientia domi. 567.28
Pascendi ratio apud Anglos. 23.28
Patauium in ditionem Venetorum redit. 612.3
Patritius Northumbriæ comes. 159. 22
S. Pauli oppidi situs. 398.32
Paulinus Eboracensium episcopus. 66.14. & 78.7
Paulinus fit Rocestrensis episcopus. 80.34
Paulinus Suetonius legatus Monam insulam domuit. 11.26
Paulinum collegium sacerdotum quæ priuilegia ab Henrico tertio acceperit. 310.24
Pataiense prælium. 472.35
Paternæ clementiæ exemplum, ferè per totum XIII. librum.
Patritij Augustiniani monachi commentum & casus. 608.18
Patritius Doumbar Scotici regni administrator. 363.28
¶ PECVARIA res in Anglia frequens. 5.15
Pecunias ex Anglia aliò terrarum referre lege vetitum. 11.26
Pecuniæ sacræ in vsum pub. convertuntur. 332.8. & seq.
Pelagiana hæresis Britanniam pervasit. 58.29
Pelagius homo Britannus. ibid.32
Penda Merciorum tyrannus feliciter contra Christianos pugnat. 68. 28,34
Penynsei castelli obsidio. 166.28
Perfidiæ singulare exemplum. 69. 44. & 518.39
Perona oppidum. 368.26
Perticæ mensura. 159.42
Pertinax Imperator creatus. 42.46
Perthum oppidum. 6.20
Perthum, id est, Fanum Ioannis. 336. 45
Perychinus rex fictitius. 588.46
Pestis grassatur. 61.14. & 162.44. & 258.23. & 301.28. & 348.29. & 377.26. & 385.9. & 398.28. & 482.9. & 609.40
Peti Cerealis exercitus à Britannis fusus. 36.26
Petrus Ambianensis eremita. 174. 30,46
Petrus Aragoniæ rex, Siciliæ rex cõsalutatur. 325.36. eius contra Siculos victoria. ibid.43. cum Ioanne Paleologo fœdus icit, Siciliæq; regnum repetit. ibid.24. interitus. 326.3

Petri regis Caſtellæ tyrannis. 386.31. fuga. 387.4. ſoboles. ibid.9
Petrus regno reſtituitur. 383.7.& 389.17. à fratre rurſus victus occiditur. 388.16
Petri Caſtellæ regis progenies. 393.40. & ſeq.
Petrus Capuanus pontificium ad reges Galliæ & Angliæ legatus. 260.4
Petri Druidum comitis filij res geſtæ. 280.40
Petrus Duke primus Londini vicecomes. 274.43
Petrus Eremita vaticinio valet. 279.8
Petrus Gancſto Edouardo quarto prauitatis incentor. 346.37. eius exilium. 347.6. obtruncatur. ibid.19
Petrus Hyalas Ferdinandi Hiſpaniæ regis in Angliam legatus. 603.20
Petrus Landoſius Richemondianum precio prodere fruſtra tentat. 555.12
Petrus Lucemburgenſis bello victus, contra fidem facere cogitur. 490.46
Petrus Malolacēſis pro Repub. Chriſtiana in Syria militat. 305.29
Petrus Sabaudienſis princeps. ibid.34. & 382.3. & ſeq.
Petri Rupiſortenſis factum. 483.28
Petrus Varbechus Perychinus Tornacenſis rex fictitius. 588.44. eius in Cantio clades. 596.3. ad Scotum oratio. ibid.10. Angliam cum Scotis crudeliter ingreditur. 597.38. Cornubienſibus ſe iungit. 604.39. fuga. 605.19. eius vxor capitur. 606.13. in regis poteſtatem ſe permittit. ibid.26. elabitur. 608.22. ſuſpenditur. 609.32
Petrus Alenconienſis dux pro Delphino obſes. 384.37
Petrus Medices tradit Piſas Carolo octauo Francorum regi. 631.21
Petrus Nauarra Genuenſibus ſubſidio venit. 660.29. capitur. ibid.45
¶ PHARAONIS aduerſus Aethiopes bellum. 52.44
Philippa Edouardi V vxor. 360.16
Philippa regina moritur. 391.9
Philippus primus Rom. Imperatorū Chriſtianus. 95.42
Philippus Henrici quinti Imp. frater, de imperio cum Othone Saxone contendit. 260.28
Philippus Maximiliani filius. 570.33
Philippus rex Franciæ Gulielmi victorias infirmare conatur. 158.42. eius in Gulielmum regem Angliæ ſcomma. 162.2. perfidiæ. 173.15. moritur. 185.10
Philippi regis & Henrici II odium. 236.43.& 238.31. Henrico ſecundo arma infert. 238.34. iuſtum contra Henricum gerit bellū. 239.30. eius cum Ricardo fœdus. 242.23. cōtra Saracenos expeditio. 245.15. cum Ricardo Anglo in Sicilia diſcordia. 246.35. quantum ea mali rebus Chriſtianis attulerit. 248.32.& 249.40.& 251.14. ſimulato morbo abitū ex Aſiatico bello parat. 249.2. Normaniam hoſtiliter ingreditur. 251.17.& 255.36. cum Ricardo pax. 258.10. inducię in quinquenniū. 260.14. cum Ioāne rege fœdus & affinitas. 265.8.& 266.12. in Normanniā alia expeditio. 264.8.& 267.10. inducias violat. 264.14. nouas cum Ioanne pangit. ibid.21.& 272.10.& 281.38. quibus artibus Arthuri ditiones ſibi vendicauerit. 266.22. pontificis hortatu contra Ioannem Angliæ regem excommunicatū mouet. 276.14.& 277.27. ſingularis contra Flandros victoria. 281.9. moritur. 294.24
Philippus Ludouici regis Galliæ filius. 236.36. comes Bononiæ. 299.26. interiit. 316.2
Philippi Ludouici filij ex Africa reditus 319.26
Philippus Pulcher rex Franciæ creatur. 326.26. eius contra Anglos & bellum & iuris contentio. 330.14. in Angliā claſſe proficiſcitur. 333.8. cum Scotis ſocietas & affinitas. 334.3.& 335.7. in biennium cum Anglo inducię. ibid.10. renouatæ. 336.24. contra Flandros victoria. 336.13. moritur. 347.42. progenies. 360.30
Philippus Longus rex Franciæ. 360.41. moritur. ibid.43
Philippus Valeſius rex Franciæ. 334.10.& 361.15.& 366.2. cum Scoto affinitas & fœdus. 377.16. Carolum Bleſenſem iuuat. 372.11. obitus. 377.19
Philippus Albanactus Anglorū dux aduerſus Saracenos. 298.23
Philippus comes Flandriæ. 231.7.& 235.44. & 259.2
Philippus Burgundiæ dux Flandriam adipiſcitur. 406.34. Gandauenſes domat. ibid.35
Philippi Burgundiæ ducis obitus. 436.18
Philippus Burgundio pacē inter Frācum et Anglū componit. 454.34. regni Gallici adminiſtrator. 459.24. cū Anglo affinitas. 462.4. quibus rationibus ab Anglis ſit abalie natus. 470.31. et 481.7. cū Lucēburgenſi familia affinitas. 481.10. impia ipſius pietas. 484.22.& 485.33. cū Frāco recōciliatur. ibid.6. Anglū perſequitur. 487.5. vxores & liberi. 485.32. moritur. 514.41
Philippus archidux Flandriæ. 591.15. pacem fœdúſque per legatos ab Henrico ſeptimo petit. 604.1. fœdus confirmat. 610.1. princeps Caſtellæ regnum dotis nomine aſſequitur. 613.22. obitus. 614.26. eius proles. ibid.28
¶ PICTAVIA Galliæ pars. 209.17
Pictlandia. 5.44 (43.37
Picti populi eorumq; mores. 37.24. et
Picti deleti. 5.28. quando in Albionē venerint. 51.13. in Hybernia nouas ſedes quærunt. 38.9. ſedes in Britannia firmāt. 38.29. corū cum Britānis bellum. 38.1. vnde dicti. ibid.3
Picti reges ex fœminei ſexus proſapia creantur. 38.38. variis cladibus affecti. 48.20.25.38.& 51.25. fœdus cum Angloſaxonibus cōtra Britannos renouant. 59.1. à Britānis ſine ſanguine victi. ibid.36. cum Scotis contra Britannos fœdus. 51.11. eorum genus ferè à Scotis delectū. 92.6. funditus ſublatū. ibid.17
Pictones Ricardus mulctare parat. 263.6. ad Anglorū regem deficiūt. 280.32. à Ludouico rege Francorū ad Henricū tertiū deficiunt. 296.5.& ſeq. crebræ proditiones. 306.19. in Anglia inſolentia. 313.41. expelluntur. 314.12.& ſeq. in Henrici Lancaſtrij poteſtatem veniunt. 376.7. ab Anglo deficiunt. 394.22. eos Lancaſtrius populatur. 395.36
Pietas non verborum ſed rerum pondere eſtimanda. 290.20
Pike piſcis. 14.32
Piltolus mons. 474.43
Pinquiniacum oppidum. 535.5
Piſanum concilium peſſimi ſchiſmatis ſeminarium. 624.13. reſcinditur. 632.13
Piſcium copia & nomina apud Anglos. 14.27
Piſcium in ſicco noctu congreſſus bellicus. 240.21
Pius Antoninus Imperator. 42.39
¶ PLACENTIAE conciliū. 174.25
Pleureſis morbus in Anglia rarus. 611.42
Plimuthus portus. 351.31
Plinij locus. 10.20.& 26.38.& 148.
Plumbi copia in Cornubia. 9.26 (30
¶ POLA portus. 553.18
Pola à Piſanis capitur. 250.31. à Venetis diripitur. ibid.36

Poly-

Polychronicon de rebus Anglicis historia. 18.8
Polydorus Romani pontificis in Anglia quæstor. 90.3. Vuellensis archidiaconus. 89.24
Polydori Vergilij de rerum inventoribus locus explicatus. 64.45. & 463.42. eiusdem Adagiorum liber. 378.19
Polygamia apud Scotos. 170.29
Pondera & mensuræ in Anglia restituuntur. 298.6
Pontesij expugnatio. 331.24
Pons d. Clodoaldi. 417.23
Pons d. Dionysij. ibid. 7
Pontis Thamesis descriptio. 4.25. & 25.40
Pontis Londinensis ædificia incendio absumpta. 276.11
Pontifex Rom. omne ius in Anglia amittit. 396.17
Pontifracti situs. 34.7
Pontiniacum cœnobium. 214.17. & 305.11
Pontisaræ oppugnatio. 489.36
Pontuum regio. 311.6
Pontiuensium defectio. 390.43
Populationis nouum genus excogitatum à Ioanne rege. 274.1
Populum quando reges consultare cœperint. 166.10
Porphyria muris nudata. 248.27
Porca puerum enixa. 186.19
Porrex rex à matre interfectus. 20.45
Porsenæ Hetrusci humanitas. 477.9
Portimuthus portus. 181.5
Portugallia vnde dicta. 51.3
Portugallia olim Lusitania. 245.30
Possessiones syngrapha carentes rex sibi vendicat non sine publico fremitu. 313.33
¶ Præfecti stataij in Anglia officium. 244.10
Præiudiciorũ vsus in publicis quoq; administrationibus vtilis. 581.23
Præsentes rerum status vulgo tædiosos esse, luculentissimũ exemplum. 426.19
Prætor maior. 274.44
Prætoriæ apud Londinenses dignitatis officium. 244.9. ius. 404.2
Prasutagus Igenorum rex Neronem Cæsarem hæredem scribit. 15.42
Presbyteri seculares monachorũ fraudes loco moti. 119.30. & 159.24 de repetũdis contra monachos nequicquam agunt. 121.4. Vide Sacerdotum vocabulum.
Principis Christiani exemplum. 79.1. & seq.
Principibus nusquam gentium tutus à periculo locus. 491.14
Principes quibus velamentis fidem fallere solcant. 486.35
Princeps sese non omnibus Reipublicæ periculis obiicere debet. 448.25
Princeps cæteros tam sapientia præstare debet, quàm præcellat potestate. 606.21
Principis boni officium. 37.16
Principes declarandorum episcoporum ius sibi vendicant. 181.28
Principum Anglorum contra Ioannem regẽ cõiuratio. 282.11. & seq.
Prodigia quædam planè prodigiosa. 36.4. & 127.1. & 186.15
Proditionem diu delitescere nõ posse, exemplum. 352.29
Prolocutoris officium populi causas in Parliamento agere. 188.27
Prosper Columnensis à Gallo capitur. 644.1. Genuam expugnat. 669.40

PROVERBIA.

Ab impio egressa est impietas. 44.45
Ab ouo. 365.35
Adulterinæ plantæ non dabunt radices altas. 196.38
Æthiopem priùs colorẽ mutare, etc. 481.5
A Lusco rixam quæris. 384.10
Altera manu panem, altera lapidem ostentat. 217.13
Alius seminat, alius metet. 186.12
Anguis latet in herba. 203.13
Aperto pectore. 233.9
Arare boue & asino. 491.35
Argentum in scorium versum. 61.17
Asinus ad lyram. 107.14
Aureo hamo piscari. 254.1
Britanni non sunt in bello fortes, nec in pace fideles. 32.19
Canis caninam non est. 289.19
Cæcus parietem palpat. 147.32
Clauum clauo trudere. 613.23
Cogitationes posteriores sapientiores. 232.28
Contra stimulum calcitrare. 157.24
Corrumpunt bonos mores colloquia praua. 216.22
Culex circa ardentem candelam volitans. 623.45
Currentem incitare. 216.45
Duos parietes ex eadem fidelia dealbare. 389.24
Duobus dominis seruire nemo potest. 315.11
Ensis vagina vacuus. 32.43
Equus Setanus. 87.11. & 491.23
Ex equo Troiano. 2.9.7
Factũ infectũ fieri non potest. 216.10
Festucam in alterius oculo videre. 194.1
Filius non plectetur propter iniquitatem patris. 219.20
Fœnum habet in cornu. 20.43
Fortem fortuna iuuat. 35.15
Fundum alienum arare. 336.13
Glocestrenses calamitosi. 481.22
Homo bulla. 193.12
Homo homini deus. 536.35
Honores mutant mores. 439.16
Ideo nihil secundi Ioanni succedit, quia neq; deo neq; hominibus recõciliatus. 281.21
Initium sapientiæ timor Domini. 281.26
In quâ mensura metimini, in eadem, etc. 204.39
Intus & in cute. 263.43
Laborantem agricolam oportet primum de fructu percipere. 513.20
Leonina pellis quò non pertingat, vulpina assuenda est. 99.1
Lupo ouem committere. 194.18 & 515.46
Lupum auribus tenere. 124.2
Malum malo aptissimum esse. 320.22
Mendacem memorem esse oportet. 180.10
Multum interest inter os & offam. 376.43
Nihil apertum, quod non revelabitur. 75.21
Nodum in scirpo quæris. 339.20
Non omnibus tuta inter Cyaneas petras contingit nauigatio. 409.18
Omne regnum aduersum se diuisum, etc. 485.10
Paxillus infractus. 357.22
Pares cum paribus facilimè congregantur. 275.23
Propheta nemo in patria acceptus. 272.45
Quomodo cantabimus canticum in terra aliena. 382.18
Quomodo cessauit exactor, quieuit tributum. 179.38
Rete frustra iecit, etc. 310.31
Sacerdos mundi spectaculum. 106.7
Sanctum dare canibus. 77.2
Sardonius risus. 267.36
Si ascendero in cœlum, etc. 363.43
Si iuxta claudũ habitaueris, etc. 159.27
Suo gladio iugulare. 425.9
Taurum tollet, qui vitulum sustulerit. 557.2
Terræ filius. 247.20
Thracium commentum. 378.19
Væ homini, per quem scandalum venit. 588.30
Væ terræ, cuius rex puer est. 407.20
Veiens Siculus. 325.34
Vrna parens. 53.25
Vlira arua. 553.5
Vt matura satio sæpe decipit, sic sera semper etc. 568.33
¶ Ptolemæi locus. 37.11

Ptolemais quæ & Acconis. 247.6. & 248.13. eius oppugnatio. ibid.
Ptolemais capitur. 248.13
Puella fatidica. 470.40. capitur. 476.39. veneficij accusatur. ibid. 44. crematur. 477.5
Puellarum castellum. 6.1. & 19.37. & 233.12
¶ PYRENAEVS mons. 315.6

Q

QVAESTORVM perfidiæ exemplum. 398.42
Quæstores repetundarum rei variè mulctantur. 412.45
Quarterius mensuræ genus. 491.17
Quendredæ reginæ plusquam nefandum commentum. 69.13

R

RADEPONTEM oppidum Philippus Galliæ rex capit. 267.18
Raimundus Fani Aegydij comes. 212. 22. & seq. in Henrici secũdi fidem venit. 224.2
Raimundus comes Provinciæ Henrici tertij socer. 302.33
Raimundus Tolosatium comes dux adversus Saracenos. 174.43. eius cum Ricardo affinitas. 259.4. & seq.
Raimundus Tripolitanus comes. 237. 29
Rainaldus comes Cornubiæ. 227.22
Ramsiæ cœnobium. 129.9
Ranulphus comes Cestrensis. 225.41. Stephanum prælio superior capit. 204.44. post multas pugnas cum rege in gratiam redit. 206.37. perfidus capitur. ibid.
Ranulphus Fulgerius Anglicæ classis in bello Hierosolymitano dux. 244.41. & 262.36
Ranulphus Henrici III. in Asia legatus. 292.30. revertitur. 293.30
Rauenispurtus. 522.42
Redones Britannus capit. 372.9
Redones Lancastrio se dedunt. 382. 34
Redyngiense cœnobium. 196.30
Reginaldus Bratus Margaritanæ conjurationis caput. 549.44. & 550.34. pater patriæ moritur. 612.24
Reginaldus Castrimartini comes. 259.3
Reginaldus comes Bononiæ. 299.26. propter sacrilegia impius judicatur. 275.20. capitur. 281.13
Reginaldus Britannorum comes. 123. 30
Reginaldus Bathoniensis episcopus. 256.5
Reginaldus monachus de pontificatu Cantuariensi contendit. 269.40. & 272.22
Regia urbs. 83.8.23
Regiæ villæ incendium. 609.41
Regyd maris sinus. 326.1
Regem non sine decore Euangelij interpretem pro cõcione agere, exemplum notabile. 82.17
Regem quibus dotibus præditum esse oporteat. 94.15
Regis officium magnum momentum ad regni statum affert. 294.15
Regni societas consortis impatiens. 46.22
Reges negotia ad populum referre usus quando inoleuerit. 188.10
Regũ Angliæ hæreditaria virtus adversus strumas. 143.15
Regum apud Gunas congressus. 661. 18
Regulorum dignitas. 566.26
Rex armorum, id est, Heraldus, siue caduceator. 378.45
Rex unus summus nempe monarcha. 135.15
Repillus fluuius. 4.16
Reum esse, ignominiosum est. 611.6
¶ RHEMOS Delphinus recipit. 473.20
Rhenatus dux Barri capitur. 478.40
Rhenati Siciliæ regis obitus & testamentum. 585.42
Rhenatus Claromontis regulus capitur. 638.8
Rhesus Amereducus à Vuallis princeps constituitur. 326.29. ab Anglis capitur. 327.13. securi percutitur. ibid.15
Rhombus piscis. 14.29
Rosia regia. 7.4
Ricardus Cæsar capitur. 316.45. eripitur. 317.43
Ricardus fictitius. 431.8
Ricardus Lee. 521.28
Ricardus rex apud Lud. regẽ Franc. pupillus duriter educatur. 116.7. Ludouico eripitur. ibid.17. Pictones in suam potestatem redigit. 232.13. bellum contra patrẽ gerit. Ibid. & seq. patri reconciliatur. ibid.30. à patre Henrico nuptam repetit. 239.21. dux Normaniæ consalutatur. 242.3. ad Hierosolymitanum bellum se parat. 242.43. & seq. vt regnum instituerit. 244.14. contra Saracenos expeditio. 245.9. & seq. priuatæ rei causa publicam deserit. 251.15. & 255.18. in Austria capitur. 251.28. eius fœdus cum Saladino pax. 251.28. grandi mulcta redimitur. 255.6. dolet ob amissum triumphum Hierosolymitanum. 260.35. obitus. 261. 37. Cor Leonis appellatũ. ibid. 46
Ricardus secundus nascitur. 385.21. nuptiæ. 407.6. Scotiam hostiliter ingressus. 410.9. cum Carolo sexto affinitas & pax. 420.11. capitur. 427.6. regno se abdicat. 428.7. moritur. ibid.20
Ricardus Scruppus Eboracensis archiepiscopus. 435.16
Ricardus tertius Gloecestrius ad regnum aspirat. 540.2. regnum sibi vendicat. 546.2. rex creatur. ibid.27. nepotibus exitium parat. 246.35. Edouardũ comitem Varuici suum nepotem custodiendum mittit. 546.44. eius interitus. 563.44. & 564.30
Ricardus & Gaufredus fratres Henricum fratrem contra patrem sequuntur. 225.20
Ricardus ab Henrico fratre in Aquitaniam missus. 296.19. cũ fratre Henrico III. dissidiũ. 297. 43. rem Christianã in Syria iuuat. 305.27. Romanorum imperator eligitur. 312.4, 22. & 314.18
Ricardi Edouardi sexti filius, à patruo neci traditur. 540.37. & seq.
Ricardus Gulielmi filius. 162.30
Ricardus abbas Elyensem episcopatum instituit. 186.1
Ricardus Burgundionum dux Rollonem persequitur. 102.39
Ricardus Cantabrigiæ comes. 412.9. contra Henricum quintum cõspiratio. 442.6. interitus. ibid. 22
Ricardus Clarentiæ dominus. 391.35. eiúsq; soboles. ibid.38
Ricardus Henricum comitem Derbiensem cõtra Afros mittit. 419.15.
Ricardus Eboracensiũ dux, & postea Ricardus quoq; eius filius regnum hæreditario iure affectat. 443.1. & 498.17. & 502.37. et 507.14. Galliæ regens. 486.19. nouarum rerum studiosus. 498.18. & seq. regi reconciliatur. 406.5. hostis patriæ declaratur. 508.5. se regem dicit. 509.19. interiit. 509.41
Ricardus dux Eboracensis Edouardi sexti filius. 539.14
Ricardi Graij interitus. 544.15. & 546.23
Ricardus Hardel. 311.22
Ricardi Harundellij interitus. 423.9
Ricardus Hemsonus fiscalis iudex. 613.12. in carcerẽ conijcitur. 620. 30. eius oratio ad iudices. ibid. securi percutitur. 621.4
Ricardus Lascius. 227.23. eius res gestæ. 228.4. & 241.43
Ricardi Marescalli contra Henricum III. coniuratio. 300.46. & 301.8
Ricardus Gulielmi Normanorũ principis filius. 312.37. & 315.23. et seq.

Ricardus tertius Normanorum princeps. 123.32. & 138.20
Ricardi Newylli Varuici comitis pater & filius. 503.22
Ricardus Northfolchius populi ad libertatem aspirantis dux. 140.24
Ricardus Fitzruerius Balliuus. 243. 14
Ricardus Foxus Exoniensis, Bathoniensis, Vuellensis, & Dunelmensis episcopus. 602.29
Ricardi Rateclyffi interitus. 564.6
Ricardus Riuerius comes, Edouardi sexti socer. 513.43. eius interitus. 517.2
Ricardus Sarisberiensis iniuriam vlcisci parat. 506.35. pugna superior. 507.10. capitur. 109.46
Ricardi Simondi presbyteri seditio. 570.7. eventus. 574.42
Ricardus Suardus regi conciliatur. 322.23
Ricardus Plantageneta. 412.16
Ricardus Talbotus. 362.43. capitur. 364.25
Ricardus Thomas in Henrici septimi potestatem venit. 560.35 Vuallie præfectus fit. ibid.36
Ricardus Tonstallus eques regius legatus. 577.31
Ricardi Varuicensis exilium. 423.9. Normaniæ præses. 456.28. cum Francis congreditur. 478.31. eius obitus. 483.9
Ricardi Varuicensis periculum. 506. 22. regē Henricum sextum prælio superat. 509.4. à regina fugatur. 510.7. simultas cū Edouardo quar to. 514.4. ipsum capit. 517.13. eius celebritas. 519.26. regni gubernator constituitur. 521.40. meritus. 527.36
Ricardus Vuelles contra fidem à rege necatur. 518.19
Ricardus Vuittyngtonus. 422.25
Richemōdia villa. 449.7. & 571.12. & 609.43
Richemondiæ comitatus populatio. 349.42
Rionensis pugna. 221 21
Rionis expugnatio. ibid. 29
Riponis pagi collegium. 80.46
ROBERTVS Bylles. 545.34
Robertus rex Francorū Ricardi opes insidias declinat. 123.21
Robertus Scrle. 194.44
Robertus Albaniæ dux Scotici regni administrator. 419.2. & 417.5
Robertus Aquitaniæ dux deletus. 111. 45
Robertus Atrebas Burdegalenses contra Anglos iuuat. 214.16. eius ad Anglum transitus. 165.34. eius genealogia. ibid.36. eiusdē cū Gallis pugna. 370.15. fugæ dux. ibid. 19. contra Blesensem in Britanniā mittitur. 372.21,29. eius interitus. ibid.19
Robertus Belyngton. 322.22
Roberti Brachyngburij interitus. 564.6
Robertus Brussius. 335.21. Anglicum regnum affectat. 338.40. ad Scoticum regnū asptrat. 342.14. eius cum Anglis pugna. 345.18. fuga. ibid.23
Robertus Canolus. 380.3. Britanniam vastat. 416.33
Roberti Canoli res gestæ. 392.6 obitus. 416.43
Robertus Clyffordius ad fictitium regem deficit. 590.28. & 592. 9. resipiscit. ibid.11
Robertus Demochius capitur. 518. 46. morte mulctatur. ibid.3
Roberti Ferrys res feliciter gestæ. 210.21,27. & 241.42. & 315.22
Robertus Gaytonus eques. 404.30
Robertus comes Gloceſtriæ. 196.13. sororis nomine exercitū parat. 202. 40. eius cum Stephano pugna. 204.30. & seq. capitur. ibid.37
Roberti Hulderni interitus. 516.17
Roberti Hungerfordij comitis interitus. 513.1
Robertus comes Leceſtriæ Aquitaniæ præfectus. 241.40. & 244.27. & 262.25. bellum gerit. 227.21. & 228.9. capitur. 228.30,41. liberatur. 233.8. comitatui restituitur. 236.2
Robertus Landreus eques. 404.31
Roberti Melani comitis in Normania motus. 192. 7. capitur. 192.14
Robertus Mulberiensis. 119.23. à Rufo rege bello victus. 243.7
Robertus Normanorum princeps. 123. 18,34. & 138.20. Hierosolymā proficiscitur. 138.36. eius res gestæ. ibid. obitus. 149.21
Robertus Gulielmo parenti Normaniæ imperium extorquere conatur. 158. 19. patri Gulielmo in Normaniæ ducatu succedit. 164. 18. deliberat secum fratri Rufo bellum inferre. 164. 20. cum Rufo fratre fœdus icit. 169.20. Rufum fratrem periurij insimulat. 171.31. à fratre bello fatigatus, pacem petit. ibid. 17. dux contra Saracenos designatur. 174.44. & 179.11. & seq. Hierosolymitanum regnū repudiauit. 180.17. aduersus fratrem Henricum regem proficiscitur. 180.43. & seq. pacem cum eo facit. 181.12. à fratre rege capitur. 184.17. in carcere moritur. ibid.31
Roberti Northumbrorū comitis contra Rufum regem coniuratio. 171. 34. & seq. capitur. ibid. 174.2
Robertus Offordius Suthfolchiæ comes. 361.28
Robertus Patillocus à Scoto Delphino auxilio missus. 464.27
Robertus Rateclyffius proditionis damnatur. 591.30
Robertus Sabeollus Anglorū in bello Hierosolymitano dux. 244.41
Roberti Salopiæ comitis exilium. 181.21
Roberti Scoti annorum XIII. inducie. 353.45
Robertus Seneſcallus Scotici regni administrator bellum cum Anglo redintegrat. 377.5
Roberti Tiptofti nauale prælium 329. 36. & 330.41
Robertus Tyrullianus repetundarum conuictus gratia elabitur. 413. à principibus popularibus captus trucidatur. ibid.19
Robertus Torbiscus Vuallie præfectus. 314.37
Robertus Verius Marchio Dublinensis. 411.25. eius res gestæ. 413. 32. in exilio moritur. 414.5
Roberti Viromanduorum comitis dolus. 112.1
Roberti Vuyllugby facta. 478.42. victoria. 499.20. regulus. 566. 26. regiæ domus præfectus. ibi. 41
Roceſtrensis diœceſis. 60.39
Roceſtrensis arx capitur. 284.27
Rodoricus Connaciæ regulus Henrico secundo resistit. 220.22
Rodoricus Pictorum dux. 38.9 pacis oratores ad Henricum secundum mittit. 213.44
Rodulphus Aſcheuye. 311.13
Rodulphus Ricardi Burgundiæ ducis filius rex Franciæ dicitur. 112.8
Rodulphus Fulgerius. 227.15. & 241.44
Rodulphus Habspurgensis comes Romanus Imp. creatur. 312.6
Rodulphus Lotharingiæ dux. 267.42
Rodulphus Mortimerius. 165.21
Rodulphus Shaus corruptus pro concione nō theologum, sed tragicum agit. 544.41. pœnitudine cōsumptus pœnas luit. 545.24
Rodulphus Staffordiæ comes dux factus. 373.26
Roffensis diœceſis. 62.10
Rogerius Alanus. 283.43
Rogerius & Boëmundus fratres de Apulia cōtendentes totam Italiam diuexant. 174.22
Rogerius Houedenus annalium scri-

ptor. 19.42
Rogerio Siciliæ comiti Papa bellum facit. 194.29
Rogerius Siciliæ rex creatur. 195.7
Rogerius Actonus Weythcliffianus supplicio afficitur. 441.35
Rogerius abbas Beccenſis epiſcopatum Cantuar. recuſat. 223.45
Rogerius Claryngtonus Leſæ maieſtatis reus plectitur. 432.30
Rogerij Clyffordij interitus. 554.18
Rogerij Herefordenſis comitis cõtra Gulielmum regem coniuratio. 157. 44. & ſeq.
Rogerius Laſcius. 271.18,29
Rogerius comes Merchiæ. 429.20
Rogerij Mombraij res geſtæ. 225.42. & 228.42. & 230.46. et 241.44
Rogerius Montgomericenſis epiſcopus. 165.18
Rogerius Mortimerius Vuallorum præfectus. 313.38. & 315.34. exul. 355.2. Edouardi quinti tutor. 358.27. Vuallię comes fit. 362.2. proditionis damnatur. ibid. 29
Rogerius comes Salopiæ. 165.22
Rogerius Vuagham inſidias dum facit, inſidijs perit. 531.31
Rogerius Vuyncheſtyr. 274.36
Rolandus Caroli Magni nepos. 60.18
Rollo dux Normaniæ. 189.25. & 269.10. & 315.2
Rollonis Daci hominis in Angliam adventus. 301.37. Rothomagum ciuitatem caput. 192.19. Galliam vaſtat. ibid. 25. circa matrimonium eius autorum diuerſitas. 193. 31. baptizatus, Roberti nomen accepit. 193. 40. Normanis ducibus originem præbuit. ibid. 46. cum Ludouico rege fœdus. 111.42
Roma ex Troianis reliquus. 62.19
Romani originem ſuam ad deos referunt. 17.45
Roma à Gallis capta. 22.9. & ſeq. & 24.23
Romani imperij inclinatio quando cœperit. 50.44
Romani in agro Pariſiorum ab Arthuro Britãniæ rege deleti. 60.20
Romanus pontifex ſe communem omnium patrem appellat. 663.43
Romani in Britannia omnia immutarunt, meliora q; fecerunt. 26.28
Romanorum militum in Britannia tyrannis intolerabilis. 35.41
Romulus Arualium autor. 379.14
Roſa rubra albaq;, duæ regiæ Anglici ſanguinis familiæ. 320.19
Roſimunda Henrici II. ſcortum. 241. 5. eius epitaphium. ibid. 13
Roſium oppidum. 222.20
Rotelandus Angliæ comitatus. 3.27
Rothomagenſis antiſtes. 255.8
Rothomagũ Normaniæ caput. 374. 23
Rothomagum ciuitas Galliæ à Rollone Daco capta. 103.19. eius ciuitatis erga Ricardum fides. 117.10. & 231.25. & 261.37. obſidio. 231.5. & ſeq.
Rothomagenſes deditionem Philippo regi faciunt. 269.2
Rothomagum Henr. V. obſidet. 453.3. in eius poteſtatem venit. ibid. 16. eo Gallus potitur. 495.26
Roxburgum caſtellum. 233.12. & 244.19. ab Anglo capitur. 316.8. Scott eo potiuntur. 505.32
Roxburgenſe prælium. 363.41
¶ RVELLI arx ab Anglis obſidetur. 257.39. diruitur. ibid. 44
Rupellæ obſidio. 194.28. & 395.38. à Saxaro capitur. 296.15

S

SABRINA fluuius. 8.17. & 33.28. & 172.3. & 530.2
Sabrinenſis pugna. 131.23
Sacerdos quidam exciſa lingua loquebatur. 176.13
Sacerdotes in exercitum ſcribuntur. 376.46
Sacerdotum auaritia quantum pietatis nomini officiat. 120.2
Sacerdotum bona publicata. 337.43
Sacerdotum connubia quando in Anglia abrogata. 119.27
Sacerdotum immunitas. 206.14 & 337.30
Sacerdotibus mos viuendi præſcribitur. 158.36
Sacerdotibus quis honos publicè apud Anglos habeatur. 609.5
Sacerdotibus venationibus interdicitur. 234.8
Sacerdotalis reditus annuus cenſitus eſt. 196.28
Sacerdotalis ambitionis exemplum. 243.4
Sacerdotalis raſura. 379.12
Sacerdotium. 257.21
Sacerdotia. ibid. 24
Sacerdotia gentilia. 657.44
Sacrilegia temporis vſu honeſtatis faciem inducrunt. 168.36. & ſeq.
Sagittarum apud maiores vſus. 375. 44
Saladinus Aegypti rex Hieroſolymitanum regè bello infeſtat. 236.28. Chriſtianos in Syria affligit. 237. 18. Ricardo prælio inferior. 250. 11. eius interitus & funebris põpa. 255.28
Salopia oppidum. 8.29. & 33.35. eius ſitus. 191.41
Salopienſis Angliæ comitatus. 4.1
Saluti portus. 7.7
Sanctius monachus regius legatus. 577.19
Sanduicus portus. 10.13. & 140.28
Sanguinem pluit. 236.3. & 321.27
Sanguine fons triduo manauit. 176. 30
Santones Angli infeſtant. 367.46. in Lancaſtri poteſtatem veniunt. 376.7
Saraceni Hieroſolymam premunt. 174.29. & ſeq.
Saracenorum cladeſ. 248.21
Sariſberiæ ſitus. 33.35. & 120.31
Sariſberienſis Angliæ diœceſis. 4.10. & 88.29. & 158.19. 163.4
Sariſberiæ regio in ferarum luſtra redacta. 160.16
Sauarus Britannorum dux capitur. 272.6
Sauari Malconenſis res geſtæ. 284. 31. & 290.45. & 295.29. & ſeq. & 296.13
Sauoia xenodochium. 382.3. & 617.25
Saxonum cum Pictis fœdus. 56.32. & 57.18
Saxones ab Ambroſio victi. 57.41. & 58.12. à Britannis magna cæde victi. 60.8
Saxonum Auſtralium regni deſcriptio. 67.34. in nomẽ ditionemq; Occiduorum veniunt. 67.38. & 89.12. Rom. pont. tributũ pendunt. 89.32
Saxonum Orientalium regni deſcriptio. 71.21. & ſeq.
Saxones Orientales in Occiduorum poteſtatem veniunt. 94.3
Saxonum Occiduorum regni deſcriptio. 87.24. & ſeq.
Saxonum Occidentalium regni incrementum. 91.33. & ſeq.
Saxones Angli in Britanniam accerſiti. 55.10.18. Vide Angloſaxones.
¶ SCHACARIVM. 423.40
Schaddæ piſces. 14.38
Schereshutton arx. 565.24
Schirburni arx conditur. 202.6
Sclaui Dacis rebellantes à Canuto rege domantur. 126.39
Scribarum collegium. 154.34
Scrophæ ſtruma ferè laborant. 143. 13
Scrophula morbus. 141.28
Scombri piſces. 14.30
Scoti arcem Vuerch obſident. 682.9
Scotus quando primum Cumbrium & Huntyngtonam comitatus ſibi acquiſierit. 198.19
Scotorum origo. 38.10. & 35.21
Scotiæ generalis deſcriptio. 5.26. & 7.

& 7.14. & 51.11. & seq.
Scotia Britanniæ pars. 19.36. & 39.31
Scotia olim Britannia. 3.2
Scoti Britanniæ partem occupant. 3.7. & 52.26
Scoti episcopi duodecim sancti Andreæ primati subiecti. 522.28
Scoti Hyberniam aliquandiu tenuerunt. 221.19
Scotiæ regum stemma deficit. 328.2
Scotiæ oppida nullis cincta muris. 8. 7. portus tuti. 7.14
Scotia meridionalis culta & humana. ibid.39
Scotia septentrionalis montosa & aspera. ibid.41
Scoti rei pecuariæ dediti. ibid.46. quando lanitio studere cœperint. 33.21. natura ab Anglis diuersi. 575.42. ingenio valent. 8.9.ab Anglis legibus differunt. 8.1. eorum natura & mores. 7.45. & seq.
Scotorũ pueri ad vnum omnes exercitationi cuipiã addicũtur. 457.16
Scotia fidem Christianam amplectitur. 58.45
Scotorum religiosa pietas. 8.23
Scoti Eboracensem episcopum detrectant. 334.17. & seq. iis sacris interdicitur. 349.14
Scoticum regnum in Rom. pontificis potestatem permissum. 342.8. monarchia in oligarchiam transmutatur. 337.12
Scotia haud facilè debellari potest. 7.17. cum insulis in Arthuri potestatem venit. 60.20
Scoticum bellum. 109.12
Scoticæ iuuentutis in regem coniuratio. 170.11
Scotorum perpetua cum Gallis amicitia. 371.17. & 418.21. eorundem cum Pictis contra Britannos fœdus. 51.11. & 53.46. cum Carolo Magno fœdus. 91.36. cũ Gallis. 334.11. & 335.7
Scoticum regnum Occiduo parère cogitur. 113.3
Scotiam Gulielmus bello vexat. 157.16. & seq.
Scoti Anglicum iugum excutere conantur. 338.30. & seq. cum Edouardo tertio induciæ. 342.15. rebellio. ibid.23. Edouardus tertius ea denuò potitur. 343.7
Scotorum aliquot contra Anglos victoriæ. 418.16. etc. contra ius gentium agros Anglicos prædantur. 417.42. contra Henricum quartum cum Eboracensibus conspirant. 435.10. Angliam populãtur. 598.1. & 602.20. eorum cum Anglis tumultus. 607.12
Scotorum fuga. 201.9. & 335.43
Scotorum aliquot clades. 51.25. & 336.3,38. & 343.3. & 377.3. & 580.7. & seq.
Scotorũ Syluestriũ rebellio. 457.17
¶ SEDANAE oppidi expugnatio. 461.30
Sedere, pro præesse, interesséq; rebus sacris, & administrare ecclesiam DEI. 64.45
Segontiaci se Cæsari dedunt. 30.9. & 37.20
Senonum Gallorum in Italiam transitus. 23.24
Senonum vrbe Henricus V. potitur. 456.5
Septoniæ oppidi conditor quis, eiúsq; situs. 19.46
Sequana fluuius. 102.19,25. et 461.32
Sequanæ ostium. 233.28
Sequani idem, qui Burgũdiones. 102.32
Seruanus Orchadũ apostolus. 58.46
S. Seruatoris cœnobium. 161.19
Seueritatem ex repub. esse. 492.45
Seuerus Imp. 43.5,11. eius in Britanniam profectio. 43.22. filios discordes in concordiam difficulter redigit. 43.17. eius obitus. ibid.29. & 44.14
Sexburgæ reginæ præconium. 88.11
Sexus apud Britannos in imperiis nihil discernebatur. 16.22
¶ SHAFTESBVRIA pagus. 105.26
Shaftesburia opp. olim Septonia vocitabant. 20.1
Shyreburniense collegium. 119.37
Sion cœnobium. 440.14
Sibertus Orientalium Saxonum rex ecclesiam infectatur. 65.26
Sibyllæ Hierosolymitani regis soror Gulielmo Montisferrati comiti nupsit. 237.22
Sibyllæ reginæ Siciliæ obitus. 250.1
Sicambrorum excidium. 35.20
Siccitas prodigiosa. 324.46
Sicilia Henricus imperator potitus. 254.23
Siculorum cum Aragonibus bella 325.36. & seq. à Carolo rege defectio. ibid.27
Sigismundus Rom. Imp. 448.8,34. eius cum Henrico quinto fœdus. 449.22
Sillum oppidum per Harundellium expugnatum. 482.41
Silurum gens. 6.30,32. & 33.46. eorum habitus. 16.4. eorundem rebellio contra Rom. 35.18
Silurus piscis. 14.32
Simon Beuerleius repetundarũ reus. 413.4,7
Simon Thurualius magnus eruditionis iactator scientia priuatur. 288.14
Simon Monfordius proditionis damnatus. 592.30
Simonis Montisferrati comitis cum Hẽrico tertio affinitas. 303.11. eius sanctitas. 304.12. eiusdem de Albigensibus victoria. ibid.14. multitudinis contra Henricũ III. dux. 315.23. eius ad regem de pace epistola. 316.20. interitus. 317.30. filiorum post victoriam arrogantia. 317.5
Simon Simonis filius regi reconciliatur. 318.23. eius ad Francos transitus & honor. ibid.36
Simonis Redyngij obitus. 357.18
Sinnæus flu. 221.40. & 222.6,15
Sithricus Northumbrorum princeps. 110.36. & 111.12. moritur. 113.14
Sixtus IIII. Rom. pontifex. 522.21
¶ SLEFORDIA ex. 287.35
Slygarum oppidum. 222.16
¶ SMYTFILDVM forum equinum Londini. 404.14
¶ SOLES duo visi. 213.22
Solis & lunæ eclipsis inusitata. 195.35. & 306.3
Solidus Anglicus quantum valeat. 159.37
Solucus amnis. 5.39
Somersetus Angliæ comitatus. 3.11
Somma fluuius. 311.7
Somnium Brithouoldi monachi. 136.
2. Edgiræ. 110.45. Emmæ. 140.13. Gulielmi regis. 148.28. Henrici regis. 194.19. monachi cuiusdam. 177.34. Aluredi. 104.20. Roberti ducis concubinæ. 138.33. Rollonis, 102.2. Ricardi tertij. 562.31
¶ SNOVNDENVS mons. 323.37
¶ SPEA fluuius. 7.2
Spina lacus. ibid.3
Spinarum insula. 41.45
¶ STAFFORDIENSIS Angliæ comitatus. 3.19
Statarium locus fisci. 154.32
Stella inusitatæ magnitudinis apparet. 303.45
Stephanus rex contra Scotos bellum gerit. 199.14. contra ius fasq; regnum adeptus. ibid.31. in suos sæuities. 202.8. capitur. 204.44 liberatur. 205.8. eius cum Mathilde fœdus, fœderisque conditiones. 208.16. fuga. 205.15. turpis triumphus. 206.42. obitus. 209.33
Stephani Andegauensium præfecti captiuitas. 242.6
Stephanus Bausanus à Vuallis circũuentus interficitur. 313.28
Stephanus Blesensiũ comes rex Franciæ post Henricum. 162.36
Stephanus comes Bononiensis. 192.42

Stephani Hyri victoria. 466.39
Stephanus Gardinerius fit Vuintoniensis episcopus. 686.12
Sterling denary Anglici. 309.36
Sterlingum castellum. 233.13 & 244.19
Sterlyngius ager. 6.13
Sterlyngensis pons prælio insignis. 339.16
Steuartorũ familia Scotorum regnũ assequuta. 388.36
Stoke vtculus. 574.21
Stonyngstratfordia pagus. 540.30
Stranfordia oppidum. 222.2
Strategema Ludouici regis Galliæ. 226.42
Sultani. 294.33
Strodus vicus. 218.14
Stroma morbus qualis. 143.12
Sturio piscis. 14.32
Sturnus auis insigne Anglicum. 309.40
¶ SVARDI Northumbri virilis interitus. 141.42. & seq.
Successoris declarandi origo. 411.40
Sudoris Anglici origo. 567.38. remedium optimum. 568.13
Suellis fluuius. 350.8
Sueno Daciæ rex. 138.10
Suenonis Dacorum regis contra Anglos expeditio. 123.12,35 & 124.24. Angliæ imperium adipiscitur. 125.18
Sueno Christianus factus. 125.40
Suetia. 134.6
Suetonij Paulini contra Britannos victoria. 36.30. & 37.3,9
Suetonij Tranquilli locus. 10.20
Sumeshedum cœnobium. 287.43
Sutrus fluuius. 221.19
Sultanus Aegypti rex quibus de causis in Christianos mouerit. 194.29
Superbiã pacis turbatricem esse, exẽplum appositißimum. 403.40
Superbiæ iuuenilis mirificum exemplum. 216.3. & seq.
Surra Angliæ comitatus. 3.10
Suth. 10.32
Suthantonensis Angliæ comitatus. 13.13
Suthantonus portus. 10.32
Suthantonum à Francis diripitur. 368.5
Suthfolchia comitatus. 3.16. & 68.2. eius situs. 355.15
Suthsexia Angliæ comitatus. 3.10
Suthsexia arx ab Anglo capitur. 352.10
¶ SYLVANECTVM Franci recipiunt. 475.24
Syluestres Connaciæ populi. 222.22. & seq.
Syluestres Hyberni, Petri factioni adhærent. 594.43
Syluestres, Scotiæ septentrionalis populi. 7.42
Simeon Hierosolymitanus episcopus. 174.33
Synodorum Anglicarum habendi ratio. 188.10
Synodi Anglicæ. Cantuarienſis. 66.38. & 313.11. Cassellitana. 221.1. Londinenses. 158.15. & 182.30. & 193.41. & 303.5. & 318.42. & 352.2. & 362.9. Northantoni. 235.13. & 334.4. & 318.41. Othonis Cardinalis. 296.45. Vintonienſis. 155.43

T

TALIONIS memorandum exemplum. 431.16
Tanetos Cantij insula. 63.34
Tancredus pacem à Ricardo emit. 246.28. & seq.
Tancredus rex Siciliæ. 245.43. & 254.24
Tantonia opp. 105.35. & 605.14
Tanus fluuius. 105.36
Tarbellorum ciuitas. 331.43
Trenta fluuius. 153.14
Taus fluuius & lacus. 6.20
¶ TEGVLARIA arx. 160.44. diruta. 161.3
Templa à Constantino constructa. 47.29. & seq.
Tenentes qui sint. 154.13
Terrauana oppidum. 390.31
Terræ caput promontorium. 6.28
Terræmotus in Anglia ferè nulli. 12.25. & 309.3. & 404.34
Terræmotus horribilis. 160.23. & 195.34. & 309. & 321.36. & 404.33
Teuchisberia vicus. 530.2
Teuchisberiensis pugna. ibid.7
¶ THAMESIS fluuius. 4.25
Thamesis non facilè imbribus crescit. 12.40
Thamesis fluuij pons mirabilis. 4.31. & 25.41
Theobaldus Blesensis comes. 216.24. & 232.4
Theobaldus pontificius in Syria legatus. 319.23
Theobaldus Carnutum comes Lotharrio aduersus Ricardum inimicitiarum incentor. 117.13
Theobaldus Campanorum comes belli Gallici origo. 188.42. et 297.22. & 298.22
Theodoricus Alsatiæ comes Flandriæ comitatum à Gulielmo armis repetit. 193.14. potitur. ibid.36
Theodorus Triuultius Venetus Gallis auxilio venit. 668.44. capitur. 669.12
Theodosius quando Imperator fuerit. 44.8. & 49.41
Theodosius filius Orientis Imperator. 49.42
Theodosius à Gratiano Imperij consors factus. ibid.
Thomas Barcleiensis ob regiam cædem supplicio afficitur. 362.27
Thomæ Belfordij præconiũ. 435.46
Thomas Buchyngamiæ comes Glocestriæ dux. 399.14. & 411.24
Thomas Brogtonus coniurationis Hybernicæ princeps socius. 573.21. occiditur. 574.37
Thomas Burgensis capitur. 280.29
Thomas Burscherius. 561.41
Thomæ Cantuariensis episcopi exilium. 213.37. & 215.38. martyrium. 218.23. & seq. translatio. 289.23
Thomæ Cantij comitis contra Henricum IIII. conspiratio. 430.32. eius interitus. 431.28
Thomas Clarẽtiæ dux Henrici quarti regis filius. 391.44. eius res gestæ. 434.38. & 436.9. & seq. & 452.3. et 456.27. interitus. 457.28
Thomæ Cursoni strenuitas. 495.38
Thomas Demochius contra fidem à rege necatur. 518.39
Thomæ Deuoniæ comitis interitus. 530.14
Thomæ Dorcestriæ comitis in Rotho magum agrum excursiones. 447.46. marchio factus. 491.28. metu tyrannidis se in asylum abdit. 540.39. rursum egreditur. 551.44. ad Ricardum tertium deficit. 559.8. reuertitur. ibid.14. pristino loco restituitur. 576.43
Thomas Dorcestriæ marchio. 626.30
Thomæ Egromondiæ reguli interitus. 509.7
Thomæ Englefildi integritas. 610.40
Thomæ Facombrigij tumultus. 530.37. latrocinia. ibid.40. lait pœnas. 531.22
Thomas Flammochus Cornubiensis seditionis dux. 599.22. supplicio afficitur. 602.3
Thomas comes Flandriæ. 204.9
Thomæ Turbiuillæ fides. 332.43. & seq. proditionis pœnas soluit. 333.36
Thomas Edouardi V. filius Galliam vastat. 401.9
Thomas Gerardinus Hybernorũ dux contra Henricum septimũ. 573.8. occiditur. 574.38
Thomæ Glocestrij popularitas. 412.31. & seq. in Gallos odium. 420.30. insidiis circumvẽtus. 421.44. strangulatus. 422.11. cædes vltæ. 429.27
Thomas Gratius. 442.9
Thomas Grynus. 614.40

Thoma

Thomæ Harundellij res geſtæ. 472. 13. interitus. 483.42
Thomas Hauardus comes Surræ factus. 548.3. fit Northfolchiæ dux. 642.31. Hyberniæ præfectus deſignatur. 659.38
Thomas Holandius eques dux factus. 385.23. captus. 436.24
Thomæ Lancaſtrij comitis res geſtæ. 350.31. capitur. 351.17
Thomæ Mombraij nefandum facinus. 422.9. dux fit Northfolchiæ. 423. 15. eius exilium. 424.16. obitus. ibid.18
Thomas monachus in Douorenſi direptione interfectus. 333.27
Thomæ Montacuti præconium & res geſtæ. 461.23. & 462.16. & 463.36. & 464.4. interitus. 469.25. & 303.24
Thomas Morus eques. 676.35
Thomas Neuillus. 509.43
Thomas Percius Pictonum præfectus. 393.24. Vigorniæ comes fit. 411. 30. eius factum. 417.1. ab Henrico quarto in Aquitaniam miſſus. 430.24. contra regem tumultus. 431.32. eius interitus. 434.1
Thomæ Ranmeij interitus. 554.19
Thomæ Roſſi interitus. 513.1
Thomas Ruthal Dunelmenſis epiſcopus deſignatur. 621.33
Thomas Stanleius comes Derbiſ creatur. 566.25. & 693.40
Thomas Surræ in Henrici Richemondiæ victoris poteſtatem venit. 564. 15. captus, libertate donatus, quæſtor regius factus, cõtra Scotos mittitur. 600.13. & 602.34
Thomæ Terelli ſtrenuitas. 476.25. facta. 496.1. caſus. ibid.7
Thomæ Triuetti interitus. 413.4
Tho. Volſeus ſacerdos. 632.22. & ſeq. primus ſacerdotum in Anglia ſericum induit. 633.40. Veſtigalia epiſcopatus Tornacenſis recipit. 639.10. Edouardũ ducẽ Buchyngamiæ de proditione criminatur. 665.14. Henrici nomine fœdus cũ Carolo renouat. 667.34. A Franciſco Galliæ rege perfidiæ accuſatur. ibid.38. Autor diuortij inter Henricum & Catharinam. 685.8. & ſeq. Omnibus fortunis ſpoliatur. 688.32. A rege mitram & pallium petit. ibid. 42. Eius interitus & ſepultura. 689.7
Thomas Vuagham cubicularius Edouardi quarti. 540.14. capitur. ibid. 33. interitus. 544.15. & 546.23
Thomæ Vodeſtoci Gloceſtrij interitus. 493.19
Thule inſula. 7.37
Thrugillus Dacus Orientalium Anglorum comes. 133.24. & 135.31
¶ TICINIANAE Academiæ origo. 91.46. & 106.28
Tina fluuius. 34.17. & 42.14
Tituli principatuum ſine poſſeſſionibus dantur. 191.46
¶ TOLOSATII agri prædatio. 380.4
Thomuuorthus vicus. 562.10
Tonitrua in Anglia rara. 294.44
Tornaci obſidio. 370.26. in Franci poteſtatem venit. 653.41
Tornacẽſes ſe Carolo dedunt. 668.20
Toſtonum oppidum. 222.12
Toſto comes. 144.2
Toſto Goduini filius. 141.17
Toſto proſcribitur. 146.6
Tothadus d. Andreæ epiſcopus. 156. 22
Touton viculus. 510.37
¶ TRAIANVS Getas Rom. finibus pellit. 95.19
Tranton oppidum. 37.17
Tranſtuedana regio. 42.32. ab Agricola domita. 34.31
Tranum Venetis oppignerati. 622.6
Trecæ vrbs Campaniæ. 454.37. & 473.17. deditione facta, Delphino ceſſit. ibid.18
Trenta fluuius. 3.13. & 5.11. per integrum diem non fluxit. 186.16
Tributum ex decimaquinta parte populo imponitur. 343.23
Tributum ætati legitimæ imperatum. 402.16
Tributum bellorum cauſa populo imponendi mos quando inoleuerit. 180.6
Tributum regi populo imponere niſi principum cõſenſu non licet. 340. 35.40
Trinobantum ſedes. 37.5.11. defectio. 36.23
Triplici corona imperator decorari ſolet. 662.22
Triportum ſpoliatur. 680.28
¶ TVCHA arx. 450.10. capitur. ibid.11
Tueda fluuius. 4.37. & 5.29
Tumbrigij arx capitur. 166.18
Tumultus in Hiſpania ortus. 662.31
Turbottus piſcis. 14.29
Turcæ Danos penè deleuere. 96.9 Rhodum capiunt. 674.37
Turones à Franco in poteſtatem redigũtur. 239.38
Turris carceris nomen. 22.21
Turberia pagus. 351.7
¶ TYNNA flu. 145.24. & 159.15
Tynby oppidum. 511.35
Tyrannidem ſibi exitium parare, nobile exemplum. 151.31
Tyrannum nunquam non in periculo cõſtitutum eſſe, exemplum lucu-
lentiſſimum. 283.36. & ſeq

V

VALENS Imperator. 95.16
Valentinianus Imp. 49.28. metu profugus. ibid.40. Cæſar & Auguſtus appellatus. 51.3. Britannos per Gallionem Rauennatem in fide continet. ibid.39
Vallmſordienſis arcis ſitus & obſidio. 203.20
Valliregale cœnobium. 146.18
Vallo pontificius ad Philippum legatus. 285.26. & 292.5
Varanij comitis Surræ popularitas. 322.45
Vuarinus Salopiæ comes, & eius ſicinora. 191.36
Varuicum oppidum. 317.43
Varuicenſis Angliæ comitatus. 3.19
Vaſconum clades. 321.37
Vaymuthus portus. 523.5
Veius fluuius. 8.21. & 13.16
Vectis inſulæ forma quo ſimilis. 11.23
Vectem inſulam Veſpaſianus in ditionem Romanã redegit. 11.19. & 33. 14. propemodũ ab Occiduis Saxonibus deleta. 88.42. à Toſto capitur. 145.8. à Stephano rege capitur. 198.46
Veſtigalis nouũ in Anglia genus excogitatum. 292.17
Vueliæ ſitus. 89.29.
Vellera Anglica multò tenuiſſima. 124. 44.
Vellocaſſinum Giſortiani agri pars. 236.45
Veneti Galliæ populi. 27.18
Venetorũ Britanniæ obſidio. 172.46
Veneti ſemper domi concordes. 622. 9. Brixiam recuperant. 625.18
Vuenelochi cœnobium. 191.39
Venti inuſitata tempeſtas. 170.40
Verefredus Vigornenſis epiſcopus. 105.44
Verueces Angli in delitiis habent. 134. 46
Vernolij ſitus & oppugnatio. 226. 23. à Gallis obſidetur. 256.13 per Alenconium capitur. 462.44 recipitur. 463.34
Vernolienſe prælium. ibid.8
Vernonis obſidio. 258.33. & 494.41
Verulamium municipium. 45.6
Veſpaſianus Claud. Cæſaris in Britanniam legatus. 33.14. quibuſdam pro ſpõgijs vtebatur. 300.35
Veterani Rom. in Bruannia ad vnum omnes cæſi. 26.24
¶ VICECOMITES magiſtratus. 154.26
Vicecomitatus origo. 144.4
Vicennas Francus capit. 484.2
Vicentia in ditionem Venetorum re-

dit. 622.3
Victona oppidum. 6.10
Victonæ lacus. ibid.11
Victoria ignauos quoque gloriabundos habet. 465.46
Victoriã semper ad æquitatis partem inclinare. 440.38
Victoriæ simulacrum. 34.10. & 36.5
Victor maximi filius interficitur. 50.11
Vienna Delphinatium caput. 377.46
Vienna Austriæ princeps ciuitas. 253.15
Vigornienſis Angliæ epiſcopatus. 4.3. ſitus. 3.21
Vigornia obſidetur. 165.25. obſidione liberata. 166.9. ferè incendio abſumpta. 186.46
Vigorniæ ſitus. 166.9
Villafranca à Lancaſtrio capitur. 373.30. recipitur. ibid.33
Villarium oppidum. 299.18
Villenouæ ſitus. 458.14. ab Anglo capitur. ibid.15
Vincelſcium oppidum à Normanis diripitur. 384.19.etc.
Vincentianum nemus. 457.36
Vincesl aus Rom. Imp. 407.6
Vuinchelcumbæ cœnobium. 75.13
Vinchelcumbia vicus. 4.25
Vindeſoriũ caſtrũ. 254.11.& 286.21
Vindeſora pagus. 29.39
Vintoniæ vrbis ſitus. 20.1
Vintonienſe cœnobium. 105.25. & 119.34
Vintonienſis Angliæ diœceſis. 3.30. & 67.41. & 88.28
Viſis vici arx. 202.6
Vitæ Germaniæ populi in Britãniam tranſmigrant. 55.43
Vuitby pagi cœnobium. 84.33
¶ VOADICIA regina quantas à Romanis iniurias paſſa ſit. 35.45.& 36.20. veneno ſibi mortem conſciſcit. 36.41
Volciorum oppidum. 297.10
Vota principum ex alienis facultatibus. 235.23
d. Vrſulæ hiſtoria. 50.24
¶ VSCA fluuius. 19.34
Vſtpij à Romanis deficiunt. 40.35
¶ VTRED VS interficitur. 118.6
¶ VVAKEFILD pagi ſitus. 509.33
Vuallia quatuor diœceſes habet. 4.14.& 9.3
Vuallia ſterilis. 8.46
Vualliam filius regum natu maioribus cedere. 311.28
Vuallię & Vuallorum nomen vnde. 8.39, 40. & 61.36, 37. & 96.7. eius deſcriptio. 8.15
Vuallię vates. 324.8
Vuallorũ principem potiturũ regno Anglico à vatib. prædictũ. 324.10
Vualli Occiduorum Saxonum regno iuncti. 92.40
Vualli quietis impatientes. 306.1. nouarum rerum ſtudioſi. 432.39
Vualli domiti. 171.45. & 211.53.& 306.1.& 321.38.& 434.18
Vuallorum defectiones & rebelliones. 173.10.et 187.2.et 191.26.et 214.21.& 308.15,40.et 313.23.et 326.27.& 330.36.et 332.28.et 432.39
Vuallorum ſtrages. 308.44 & 324.15. & 327.12
Vualthami vici collegium. 235.26
Vualthamus pagus. 148.42
Vuceda Pendæ Merciorum regis filius. 72.44
Vuellenſis epiſcopalis ſedes. 178.42
Vuenſdon fluuius. 134.26
Vuerke arx. 335.22
Vuermiſtrum pagus. 120.33
Vuerus fluuius. 105.17
Vueſthũbria Angliæ comitatus. 4.17
Vueſtmonaſterium. 41.38. inteſtina ſeditione diripuur. 403.39
Vuheruuellum cœnobium. 121.37
Vuilceria Angliæ comitatus. 3.11
Vuilferus Pendæ Merciorum regis filius. 72.44
Vuilfreda monacha Edgari regis ſcortum. 119.5
Vuiltoniæ cœnobium. 120.28
Vuitha fluuius. 126.32
Vulgus omnia vtilitate probat. 224.2
Vulgi proprium nihil ſapere. 188.16
Vulgo placere difficile. 224.1
Vulſtani ſingularis ſanctitas. 158.33
Vuythcliffius quando floruerit. 399.44. idem apud Boemos in honore habitus. 400.17
Vuythcliffiani dogma ſuum armis defendere infeliciter conantur. 441.20.etc.
Vuythyll mons. 107.27
Vuytyngus piſcis. 14.29
¶ VXORES à maritis hæredes ſcribi ex Repub. non eſſe. 243.25

X

XENODOCHIVM Eboracenſe. 509.12

QVO TIBI LECTOR QVAERENDI TAEDIVM leuaremus, totam Angliæ Scotiæque regũ, tum Cantuariẽſis, item & Eboracẽſis archipræſulum, quorum perpetuam ſeriem autor obſeruauit, tum etiam cæterorum Anglici regni antiſtitum anthropologiam, ſuis quaque catalogis ſeorſum complexi ſumus.

BRVTVS Aſcanij nepos primus Britannorum rex. 17.26.& 19.21. & 21.16. & 26.3
Locrinus. 19.24. Camber. ibid. Albanactus. ibid.
Madan. 19.28. Mempricius. ibid.
Ebrancus. 19.33
Leylus. 19.39. Rudubras. 19.43
Brito cognomento Viride ſcutum. 19.38
Badudus Magus. 20.3
Cordilla. 20.28
Morganus primus. 20.32
Conedagius. 20.32,41
Riuallo. 20.42
Gurguſtius, aliàs Gorguntius. ibid.
Silius. ibid. Iagus. ibid.
Chunemarcus. ibid.
Gorbodio. 20.43. Ferrex. ibid.
Porrex primus. ibid.
Dunuallo Molmicius. 21.9,15,22
Pentarchia interceßit. 21.8
Gintolinus. 21.2
Martia defuncto Gintelino marito regnum adminiſtrat. 21.42
Sicilius. ibid.
Chimarius. 21.46. Danius. ibid.
Moruidus. ibid.
Conianus. 22.4
Archigallo. 22.6
Eliodorus Pius. 22.10
Reginus. 22.50
Morganus ſecundus. ibid.
Ennanus. ibid.
Iduuallo. 22.31 Rynio. ibid.
Geruntius primus. ibid.
Catellus. ibid. Coyllus. ibid.
Porrex ſecundus. ibid.
Cherinus. ibid.
Fulgentius. 22.32. Eldolus. ibid.
Androgeus. ibid.
Vrianus. ibid. Eliud. ibid.
Bellinus. 21.9. & ſeq. & 23.9. & 107.28
Brennus. 21.9.& 23.9
Gurguntius II. 25.14.& 107.27
Merianus. 25.25. Bladanus. ibid.
Capenus. ibid. Ostinus. ibid.
Silius. ibid.
Bledgabredus. ibid.
Archemalus. 25.26
Eldolus. ibid.
Rodianus. ibid.
Redargius. ibid.
Samulius. ibid.
Peniſellus. ibid.
Pyrrhus. ibid. Caporus. 25.27.
Dinellus. ibid.
Helius. ibid. Lud. ibid.
Caßiuellaunus. 25.44
Theomantius. 25.46.& 29.8
Guinderius. 32.22
Aruiragus. 33.1.& 37.27
Cogidunus rex. 35.29
Marius. 37.46.& 41.15
Coyllus. 41.13.& ſeq.
Lucius primus Chriſtianorum rex. 41.17

BRITANNIA IN NORmanorum ditionem redacta.
Seuerus Imp. 43.14.& seq.
Caraustus tyrannus. 44.19
Alectus tyrannus. 44.44
Diocletianus Imp. 45.4
Constantius Claudij nepos Cæsar. 45.14
Constantinus. ibid. 41
Constantinus filius. 49.22
Constantius Constantini filius. 49. 24
Maximus. 49.29
Conanus natione Britannus à Maximo substitutus. 50.14
Gratianus. 50.25
Constantinus homo nouus. 50.26
Honorius Imp. 50.41.& 51.1
ROMANORVM IMPEratorum in Britannia proconsules, siue legati.
Aulus Plautius. 31.22
Ostorius Scapula. ibid.
Aulus Didius. 35.25
Auitus. ibid.32
Verannius. 35.33
Suetonius Paulinus. 35.34
Petronius Turpilianus. 36.42
Trebellius Max. 36.43.& 38.43
Vectius Volanus. 38.44
Petilius Cerealis. 38.45
Iulius frontinus. 38.46
Iulius Agricola. 39.1
Cn. Trebellius. 41.10.& 42.20
Lollius Vrbicus. 42.39
Calphurnius Agricola legatus. 42. 42
Pertinax legatus. 42.45
Clodius Albinus. 43.1
Heraclius. 43.9
Iunius Seuerus. 43.3
Maximus à Constantino in Britannia relictus. 49.3
QVI DESPERATO ROmanorum auxilio dominati sunt.
Vortigerius. 54.45
Vortimerius. 57.17
Vthertus Pendraco. 58.21
Arthurus. 60.15.& seq.
Constantinus. 60.32
Aurelius Conanus. 60.42
Vortiporius. 60.43
Maglocunus. ibid.
Carentius. 60.43
Caduanus. ibid.
Cadoallo. 60.43.& 66.45.& 81. 6.& seq.
Cadoualladrus. 61.4,18.& 81.35.& 566.12
BRITANNIAE REGNO in Heptarchiã redacto, requirit ordo classes singulares. Primũ igitur locum sortiuntur CANTIANI reges, quorum tempore adolescentiæ vigorem nactum est regnum Britannicum.
Hengistus. 63.3.& 108.20.& 149.4
Osca. 63.11
Otha. ibid.
Himericus. 63,11
Ethelbertus. 63.11.& seq.& 85.32
Edbaldus. 65.15,44.& 78.7.& 80.29
Ercombertus. 66.4
Egbertus. 66.29
Lothartus. 66.34
Edricus. 66.42
Vihtredus. 67.9. Edbertus. 67.20
Ethelbertus. 67.20.& 76.41
Alricus. 67.20.& 76.41
Edbertus, aliàs Edelbertus. 67.24. 76.8
Cuthredus. 67.28
Baldredus. 67.28
Etheluolphus. 67.28.& 93.12
SAXONVM AVSTRAlium reges.
Ella. 67.35
Sisca. 67.43
Ethelualchius. ibid.
Berutius. 67.43
Aldinus. 67.43.& 89.10
ORIENTALIVM Anglorum reges.
Vffa. 68.3
Titullus. 68.4
Redoualdus. 68.4.& 77.24
Carpualdus. 68.11.& 80.1
Sigibertus literarum patronus. 68. 13.& 72.38.& 106.16
Egricus. 68.27.& 72.38
Annas. 68.34. & 72.38. & 88. 20
Ethelherius. 68.35.
Ethelualdus. 68.35
Aldulphus. ibid.
Elnoldus. ibid.
Beornas. 68.36
Ethelredus. ibid.
Ethelbertus. 69.36.& 74.13
Edmundus. 68.34.& seq.& 99.38
Guthormus Dacus. 71.9.& 99.39. & 104.43.& 110.14
Ericus Dacus. 71.12.& 99.40
ORIENTALIVM SAXOnum regum catalogus.
Erchenuinus. 71.22
Sladda. 71.30
Sibertus. 65.26.& 71.30
Serredius. 71.33.& 72.1
Sigibertus parum. 72.2
Suthelinus. 72.5
Sigerius. ibid.
Sigehardus. 72.5
Offa. 72.7.& 73.36
Colredus. 72.9
Suthredus. 72.10.& 94.4
MERCIORVM REgum series.
Crida Saxo. 72.14.24
Vibbas. 72.26
Cearlus. 72.28
Penda. 72.28.& 80.13.& 83.14.& 84.7.& 85.36.& 88.18.
Peda. 72.44.& 73.3
Vuilferus. 72.44
Ethelredus. ibid.
Chenredus. 72.44
Chelredus. 72.39
Ethelbaldus. 72.40
Berured us. 72.44
Offa. 69.3.& seq. 74.1.& 89.42.& 90.38.& 97.3
Egfridus. 75.2
Cenulphus. 74.20.& 75.7
Chenelmus. 75.18
Ceuolphus. 75.35
Bernulphus. 75.35.& 93.30
Ludicenus. 75.36.& 93.32
Vthlacus. 75.36.& 93.33
Bertulphus. 75.39.& 95.1.& 99.33
Burthredus. 76.1,& 99.34
Ceuolphus seruus. 76.12.& 99.35. & 105.2
NORTHVMBRIAE. reges.
Ida. 76.23.& seq.
Ella. 76.32
Aldas. 76.39
Eappas. ibid.
Theodulphus. 76.39
Freodulphus. 76.40
Theodoricus. 76.40
Ethelricus. 76.40
Ethelfredus. 76.41.& 81.9
Eduinus. 77.12.& 78.33.& seq. & 84.8.& 86.3
Osualdus. 72.37.& 77.17.& 79. 43.& 81.30.& 82.31.& 83.19
Osuius. 72.41.& 73.3.& 77. 37. & 82. 40. & 84.3.6.15. 19.31
Egfredus. 84.45.& 85.7
Alfredus. 86.15
Osredus. ibid.17
Chenredus. 86.37
Osrichus. ibid.
Ceoloulplus. 86.38
Egbertus. 86.41
Osoulphus. 87.1
Alfredus. 87.2
Ethelbertus. 87.3
Asualdus. 87.4
Osredus. 87.5
Ethelbertus, aliàs Adelredus. 87.7
OCCIDENTALIVM Saxonum reges.
Cerdicius. 87.25.& 149.11.20
Cenricus. 87.39
Ceaulinus. 87.40

Celricus. ibid.
Ceoloulphus, aliàs Quichelmus. 78. 16. & 87.41
Cynigillus. 88.5
Cenoualchius. 73.17. & 88.12
Elcuinus. 88.33
Centuinus. ibid.
Cedoualla, qui & Petrus. 66.45. & 88.37
Inas. 67.15. & 89.6. & 96.43
Ethelardus. 90.7
Cuthredus. 90.13
Sigibertus. 90.29
Cinewulphus. 90.36
Britricbus. 91.8

ANGLICI REGNI VIrilis etas.

Egbertus. 91.10,27. & 92.36. & seq. & 108.27
Ethelwolphus. 94.42. & 97.8
Ethelbaldus. 97.11,24
Ethelbertus. 97.11,26
Ethelredus. 97.11,34
Alfredus. 87.20. & 98.7. & 99.28. & seq.
Edouardus primus. 71.18. & 92.22. & 104.44. & 107.40. & 108 1,36. & 110.10,27. & seq.
Adelstanus. 87.23. & 110.44. & 112 46. & 114.16. & 149.11
Edmundus. 111.13. & 114.26
Eldredus. 114.40
Eduinus. 114.39. & 117.38
Edouardus. 108.28. & 118.11. & 120.37. & 121.9

INGRAVESCENS etas.

Etheldredus. 117.24. & 119.2. & 121.13. & 122.9. & 138.42
Edmundus. 127.14. & seq. & 129.15. & 132.21. & 237.42
Canutus Dacus. 133.9
Haraldus primus Canuti filius. 129. 11. & 133.33. & 135.42. & 136. 21. & 137.8
Canutus. 135.23. & 136.28. & seq. & 137.12
Edouardus secundus. 125.11. & 137. 14. & 140.5. & seq. & 145.3. & 147.40
Haraldus secundus. 144.16. & 148. 40. & 149.1,22. & 235 34

NORMANI.

Gulielmus Normanus. 149.22. & 150.25. & seq. & 151.31. & seq. vsque ad decimum lib. & 240. 10. & 242.39. & 312.23
Gulielmus Rufus. 159.10. & 163.1. & 131.31. & 164.5. & seq. & 304. 44
Henricus primus. 179.12,24
Stephanus. 196.39. & 197.3. & 211.25
Henricus secundus. 189.42. & 193. 1. & 197.28. & 207.22. & 208.11. & 210.37

REGES ANGLIAE. indigenæ.

Ricardus primus. 219.27. & 242. 23. & 391.35. & 407.31. & 415.10
Ioannes. 241.34. & 249.29. & 263. 14. per totum librum. 264.2
Henricus III. 273.7. & 288.3. & 289.6,14. & 382.4. & 497.18
Edouardus III. 303.43. & 320.14. & 321.3. ad finem lib. XVII. & 344.36. & 391.39
verum adverte nos in Edouardi nomenclatura non autorem sequutos esse. is enim hunc primum ponit in ordine, quem nos tertiũ ab Edouardo primo posuimus.
Edouardus IIII. secundum autorem secundus. 345.42. & 346.21. & per totum librum. & 359.34. & 439.45
Edouardus V. 355.21. & 357.40. & 358.7. & 359.19,36. per totum. & 398.45. & 440.26
Ricardus II. 385.21. & 399.15. & 400.27. ad calcem lib. XX & 416.19. & 427.2. & 429.17. & 459.41. & 440.46. & 549.5
Henricus IIII. 426.11,36. & 427. 6,15. & 428. 6. per totum librum. 438.22. & 531.20. & 549. 11. 21
Henricus quintus. 439.7. per totum librum. & 496.24
Henricus sextus. 397.21. & 460.40. ad finẽ libri. 469.19. & 526.5. & 532.1,7,15
Edouardus VI. 412.17. & 491.21. & 510.17. & 511.10. ad finem lib. 517.3. & 526. 1. ad finem libri XXIIII. & 596.31
Ricardus III. 493.21. & per totum librum XXV. 571.38. & 593.31
Henricus VII. 488.8. & 504.6,37. & 522.7,15,19. & 532.30. & 535. 30. & 536.18. & 549.39. & 563. 2,7,20. & seq. & 564.13,34
Henricus octauus. 412.24. & 587.2. & 611.39. & 616.14

SCOTIAE REGES.

Gathelus. 52.43
Simon Brechus. 53.4
Reuda. 52.30
Fergusius primus. 52.31
Reutheres. 52.34
Eugenius primus. 53.40
Fergusius secundus. ibid.
Eugenius secundus. 53.46
Dongardus. 54.2,26
Constantinus. 54.27
Congallus. 61.45
Conranus. 61.46. & 76.36
Eugenius tertius. ibid.
Connallus. 61.46
Antillus. ibid.
Aidanus. 61.46
Chennethus. 62.1
Eugenius quartus. 62.1. & 87.38
Ferquartus. 62.1
Donualdus. ibid.
Malduinus. 62.1
Eugenius quintus. 62.1. & 86.10
Eugenius sextus. ibid.
Amberkletus. 62.2. & 91.30
Eugenius septimus. 81.31
Mordacus. 91.32
Etfinus. ibid.
Eugenius octauus. 91.33
Fergusius tertius. 91.34
Soluatius. 91.35
Achaius. 91.35. & 371.26
Connallus secundus. 91.46
Dungallus. 92.1
Alpinus. ibid.
Chennethus secundus. 92.4
Donaldus primus. 92.24
Constantinus secundus. 92.18
Ethus. 92.19
Gregorius, ibid.
Donaldus secundus. 92.21
Constantinus tertius. 92.22. & 109. 13. & 113.1,5. & 115.1
Malcolmus. 115.2
Indulphus. ibid.
Duffus. 125.2
Chennethus tertius. 115.3
Grimus. 115.5
Malcolmus secundus. 115.6
Ducanus. 115.7. & 162.15
Culenus. ibid.
Edgarus. 150 31. & 172.25. & 185.7
Alexander. 151.19. & 172.25. & 185. 9. & 191.40
Dauid. 151.20. & 172.26. & 192 39. & 197.43. & 198.2. & 199.22. & 204.4. & 205.34. & 209.29. & 211.23
Malcolmus tertius. 151.18. & 156. 24. & 157.23. & 150.11. & 167. 1. & 170.9
Dunaldus III. 172.14. & seq.
Duncanus. 172.15
Malcolmus quartus. 209.30. & 211 25 & 215.32
Gulielmus. 214.34. & 215.15. & 225. 40. & 228.46. & seq. & 244. 16. & 265.46
Alexander secundus. 273.31. & 286. 18. & 290.26. & 294.18. & 308. 24. & 309.45
Alexander III. 311.43. & 320.24. & 322.14. & 327.46. & 328.4
Ioannes Baliolus. 328.25,37. & 329.13. & 334.5. & 330. & 335. 13. & 341.35. & 361.31,39. & 362.13
Robertus. 343.34. & 344.26,31,46 & 345.

& 341.8, 18.24 [illegible] & 347.46.
& 360.7. & 361.29
Dauid. 11. 359.21. & 361.29. & 363.
3, 22.46. & 364.7, 22. & 365.7.
& 371.11, 17.33. & 377.4
Robertus Stewartus. 388.35. & 409.
32. & 415.45. & 432.46. & seq.
& 436.10. & 438.40.
Iacobus primus. 438.39. et 456.46.
& 464.26. & 488.11
Iacobus II. 488.22. & 505.19.34
Iacobus III. 505.35. & 511.28. &
533.7. & 537.41. & 538.4. et 575.
2.37. & 580.7. & 581.2
Iacobus IIII. 580.39. & 596.30. &
597.15. & 598.11, 17. & 602.27.
& 607.35. & seq.

CANTVARIENSIVM.

archiepiscoporum series.

Augustinus monachus. 63.27. &
64.5. & 77.1
Laurentius. 64.40
Miletus. 65.25, 32
Iustus. 65.38. & 78.9
Honorius. 66.19. & 80.35
Theodatus. 65.24
Theodorus. ibid.
Bruthoualdus. 67.13. & 108.39
Taduinus. 108.42
Notelmus. 108.43
Cuthcberthus. ibid.
Brethumus. 108.44
Lambertus. ibid.
Adelardus. 108.45
Vuulfredus. ibid.
Theologildus, siue Pleogild⁹. 108.46
Celnotus, seu Chelnus. 109.1
Athelredus. ibid.
Plemundus. 111.22
Athelmus. 112.44. & 314.12
Vuilhelmus. 114.13
Odo. 114.14, 41. et 117.40. et 120.19
Dunstanus. 120.21. & 122.7. &
128.32
Elphegius. 128.28, 44. & 135.25
Ethelgarus. 128.42 Stricus. ibid. 43
Aluricus vel Aluredus. 128.43. &
Liuingus. 135.27 (131.10
Achelnothus. 135.28. & 136.26
Edsinus. 136.27. & 143.32
Robertus. 143.33. & 156.1
Stigandus. 143.38. & 150.39. & 156.
Lanfrancus. 150.12. & 158. (2, 10
15. & 153.34. & 164.2, 6.11, 36. et
166.11. & 167.16, 34. & seq. &
168.2. & 171.32
Anshelmus. 171.8, 31. & 177.5, 10. &
179.2, 27. & 181.31. & 182.13. &
185.21. & 196.43
Rodulphus. 186.36. & 192.1. & 196.
44
Gulielmus. 192.2. & 197.23. et 202.12
Theobaldus. 202.14. & 210.45. &
213.5. & 241.31
Thomas Bekettus. 213.9, 14.23. &
217.38. & 216.39. & 217.4, 7. &
220.6. & 241.16 (237.12
Ricardus. 224.44. & 235.14. &
Baldumus. 237.13. & 242.37. et 256.
2. & 262.10
Hubertus. 256.3. & 260.39. et 262.
11.35. & 263.17. & 269.19
Stephanus Card. d. Chrysogoni. 272.
26, 28. et 273.34. et 274.9. et 275.
39. & 278.27, 32. et 282.26, 37. &
284.39. & 295.22
Ricardus Magnus. 298.26. & 299.
43. & 300.6
Edmundus. 300.9. & 302.21. & 303.
14. & 304.30. & 305.1
Bonifacius. 305.24. et 319.46. et 382.
Robertus. 310.2. & 322.5 (4
Ioannes. 322.6. & 323.30. & 329.25
Robertus Vyncelscius. 329.27. &
337.46. & 338.19. & 340.27. &
347.25, 36
Gualterus. 347.40. & 352.2. & 358.
24. & 361.41
Ioannes Stretfordius. 361.42. & 362.
9. & 366.32. & 377.27
Ioannes Offordus. 377.21
Thomas. 377.31
Simon Isleppus. 377.32. & 381.23. &
388.37
Simon Elyensis episcopus. 388.41
Gulielmus Vigornicnsis. 388.44. &
396.35
Simon Londinensis episcopus. 396.
36. & 403.7. & 405.19
Gulielmus Corteneus. 495.20
Thomas Harundellius. 405.21. &
412.38. & 414.29, 34. et 423.10.
& 415.46. et 426.9. & 441.44
Henricus Chicheleus Meneuensis e-
piscopus. 441.46. & 459.34 &
491.41
Ioan. Staffordius. 492.5. & 501.12
Ioan. Chempius. 501.14. & 504.9
Thomas Burscherius. 504.10. & 512.
16. & 542.11. & 575.19
Ioan. Mortonius. 575.20. & 581.3. &
599.32. & 610.17. & 612.16
Henricus Deneus. 610.22. & 612.31
Gulielmus Varamus. 612.32

EBORACENSES.

Paulin⁹. 78.7. et 79.24, 43. et 80.34
Lindisfarnenses episcopi tyrannidis
tempore administrant. 80.39
Cedda. 80.41
Vuilfredus. 80.42. & 85.29
Bosas. 8.1. Ioannes. ibid.
Vuilfredus secundus. 86.29
Egbertus. 86.30. Albertus. 86.32
Embaldus primus. ibid.
Embaldus secundus. 86.32
Vuilsius. ibid. Vmundus. 866.33
Vuilferus. ibid.
Adelbaldus. 86.34
Lodouardus. 86.35
Vulstanus. 86.35. & 114.8. & 115.14
Oscitellus. 115.16
Adelwoldus. 115.16
Osualdus. 115.16. & 116.22. & 120.
22. & 129.5
Adulphus. 129.10. Vulstanus. 120.10
Alfredus. 120.10
Chinstus. 129.20
Aldredus. 129.10. & 141.24. &
144.19. & 152.38
Thomas. 156.15. & 181.36
Gerardus. 181.37. & 182.13. & 185.
43
Thomas secundus. 185.44
Thrustinus. 186.38, 43. & 187.44.
& 191.46. & 196.44. & 200.
6. & seq. & 202.15. & 210.3
Henricus Murdacus. 202.16. &
210.9
Gulielmus. 202.19. & 210.8
Rogerius. 210.25. & 215.15. & 217.
37. & 234.18. & 237.14
Gaufredus. 242.41. & 244.17. &
247.29. & 240.21. & 265.31. &
276.3. & 280.26. & 288.14
Gualterus Graius. 289.26. & 306.
38. & 311.34
Seuallus. 311.36. & 314.21
Gothofredus. 314.22
Gualterus. 314.23. & 323.9
Gulielmus Vuikeuanus. 313.10. &
325.3
Ioannes Roman. 325.4. & 334.1
Henricus. 334.2. & 342.3
Thomas Corbrigius. 342.3. & 347.
28
Gulielmus Grinsildius. 343.29. &
347.41
Gulielmus Meltonus. 347.41. &
371.9
Gulielmus Zonchis. 371.377.34
Ioannes Toresbius. 377.34. & 397.
24
Alexander Neuyllus. 397.25
Thomas Harundellius. 397.26. &
405.21
Robertus Valdby. 450.23
Ricardus Scruppus. 405.23. & 435.
16. & seq. & 436.1
Henricus Bouettus. 436.2. & 484.
37. & 487.39
Ioannes Chempius. 487.40. &
501.14
Gulielmus Bothus. 501.16. & 514.
40
Georgius Neuyllus. 514.39.45. &
515.56. & 532.42
Laurentius Bothus. 532.44
Thomas Rotheramus. 532.42. &
541.5. & 544.9. & 557.31, 610.
18
Thomas Sauagius. 610.19
Edouardus Lecus. 234.32

LONDINENSES epiſcopi.

Miletus. 65.31
Ceddus. 65.39
Vuinus. 65.39
Erchenualdus. 65.40.& 532.13
Dunſtanus. 128.32
Robertus. 143.33
Mauritius. 179.22
Gulielmus. 273.11.& 279.27
Simon. 396.36
Thomas Sauagius. 610.19
Gulielmus Varamus. 610.31,32
Gulielmus Baronſus. 612.34
Ricardus Fiziames. 612.35

ELYENSES.

Henricus. 186.10
Gaufredus. 241.36
Gulielmus Longeshampe. 244.25
Gulielmus. 243.25.& ſeq. 249.17 19.22.& 251.13.& 252.10,19.& 260.41.& 262.13
Euſtachius. 273.12.& 279.27
Hugo Balſamus. 310.37
Ioannes Borthonus. 358.6
Simon. 388.41
Thomas Harundellus. 397.26
Ioãnes Mortonus. 543.6,32.et 649. 31.& 551.25.& 552.29.& 555.14. & 566.34.43.& 575.20
Ioannes Alcocus. 617.45

VINTONIENSES.

Firtheſtanus. 114.6
Birſtanus. 114.7
Ethelwoldus. 119.20.& 128.21
Elphegius. 128.28
Brithonoldus. 136.3
Aduinus. 140.17
Stigandus. 156.10
Gulielmus Gyffardius. 179.29, 181.42.& 182.14
Henricus comes Bleſenſis. 192.3.& 197.8,18.& 204.9,25.& 210.5
Ricardus. 241.35
Petrus. 284.26.& 289.11.& 292.9. & 300.30,37.& 301.2.& 305.21
Odomarus. 314.5
Gulielmus Wuykham. 388.46
Henricus Cardinalis. 466.25.& 474.14.& 491.31
Gulielmus Wuanfletus. 493.36
Ricardus Foxus. 556.39.& 610.23. & 615.45.& 618.7
Thomas Langtonus. 610.18

VIGORNIENSES.

Oſualdus. 119.22
Dunſtanus. 118.13,44.& 119.24. 128.32
Vulſtanus. 141.39.& 158.21.& 163. 3.& 165.21.& 166.3.& 167.2, 35.& 179.43
Balduinus. 257.17
Aldredus. 241.37
Mangerius. 273.12
Gualterus Grauis. 280.26.& 281.30
Gulielmus. 389.44

LINCOLNIENSES.

Remigius. 171.13.& 178.22
Robertus. 171.26
Alexander. 202.4
Gaufredus Henrici ſecundi filius nothus. 235.18
Hugo Carthuſianus. 237.4.& 240. 4.& 241.32.& 262.11.& 270. 20.& ſeq.
Hugo. 274.7.& ſeq.& 288.16.& 293.36
Thomas Rotheramus. 532.45
Ioannes Ruſſellus. 543.9
Gulielmus Smythus. 610.42.& 618.3

DVNELMENSES.

Gualterus. 159.18
Gulielmus. 159.24.& 165.19.& 167.4
Ranulphus. 179.31.& 180.35
Rodulphus. 200.32
Hugo. 243.2.& 244.22
Lud. Bellimontenſis. 349.38
Ricardus Fox. 366.32.& 602.26.& 603.32.& 607.24.& ſeq.

NORDOVICENSES.

Henricus. 178.25
Herbertus. 182.12
Ioannes. 270.4.& 272.23.& 274. 25.& 283.30
Pandulphus. 297.4
Henricus Spenſerius. 405.45

ROTHOMAGENSES.

Mangerius. 161.34
Gualterus Conſtantius. 217.3.& 223. 19.& 237.9

EXONIENSES.

Gaufredus. 165.16
Petrus Corteneim. 552.21
Ricardus Foxus. 575.33.& 586.12. & 602.29

SARISBERIENSES.

Hermannus. 163.4
Oſmundus. 163.6.& 504.13
Rogerius. 202.3
Ricardus. 163.15
Ioſcelinus. 215.40.& 217.34
Henricus Deneus. 610.22

VVELLENSES.

Vuilfemus, alias Vuilfelmus. 114.7.8
Ioannes. 178.38
Ioſcelinus. 239.11

BATHONIENSES.

Robertus. 241.36
Hadrianus. 581.2,9
Ricardus. 602.29

HEREFORDENSES.

Thomas. 322.15
Adam. 356.12
Hadrianus. 581.2,8
Carolus Bothus. 610.42

CARLIOLENSES.

Arnulphus. 196.30
Nigellus. 202.8

ROFFENSES.

Martonus. 325.10
Ioannes Fiſcerius. 617.40

LINDISFARNENSES.

Aidanus. 81.40
Cuthbertus. 85.1.& 86.13

INDICIS FINIS.

BASILEAE,

PER THOMAM GVARINVM.

Anno M. D. LXX.

PALMA GVAR.

Digitized by Google